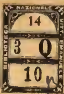
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
3 Q
10

ARISTOTELIS STAGIRITAE

Politicorum siue de Republica LIBRI OCTO

Leonardo Aretino interprete

CVM

D. THOMAE AQVINATIS EXPLANATIONE

nunc denuo summa cura ad manuscriptum exemplar collata, atque compluribus in locis restituta.

Quibus antiqua (vt se habebat) eorundem adiecta est quæ delitescebat, Politicorum interpretatio, quam D. Tho. olim exponendo secutus est, Ex vetusto & manuscripto codice inter imprimendum oblata.

His accessere ipsius D. Thomæ DE REGIMINE PRINCIPVM *Libri quatuor longe pulcherrimi, ex Opusculis illius excerpti: qui cum ad rem maxime conferre viderentur, in calce operis appositi leguntur.*

OECONOMICA

etiam ex antiqua interpretatione, è duobus manuscriptis codicibus desumpta, ne perirent, tanquàm Corollarium quoddam sunt addita.

Iul. Martiani Rotæ labore ac diligentia.

Cum Indice locupletissimo omnium, quæ tam in libris Politicorum Aristotelis, quàm in expositione D. Thomæ Aquinatis notatu digna visa sunt.

VENETIIS APVD IVNTAS
M D LXVIII.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
Politicorum siue de Republica
LIBRI OCTO

CVM

D. THOMAE AQVINATIS EXPLANATIONE

VENETIIS APVD IVNTAS
M D LXVIII.

CLARISSIMO ATQVE ORNATISSIMO VIRO M. ANTONIO AMVLIO EQVITI SENATORI AMPLISSIMO

Thomas Iunta S. D.

NON Satis cuiquam ad optime consulendum vitæ suæ instituto esse arbitror clarissime atque ornatissime AMVLI, vt, quanquam connexæ inter se scientiæ omnes videntur, statim is quibusque literarum studijs, absque vllo delectu incumbat: verum in eo iudicij ac prudentiæ quædam veluti summa consistit, vt, quum cætera omnia viderit, atque altius aliquando inspexerit, vnum tamen quasi proprium sibi domicilium eligat: illud præcipue cauens ne forte ignoret, qua sit natura, quoue ingenio, qui patriæ mores, & quæ temporum ratio habenda esse videatur: ne, aut inuita Minerua (quod aiunt) quicquam faciat, aut plurimum in ijs operæ insumat, quæ saltem, vt mediocria, maximo vsui atq; ornamento esse non possint. At vero, qui diligenter ciuitatis huiusce conditionem, formam deinde reip. administrandæ considerauerit, is certe nihil in nobilissimarum & præclarissimarum scientiarum studijs, VENETO ciui prius faciendum, aut magis conandum statuerit, quàm vt recte ciuitatem & sapienter regendo, summam inter suos laudem consequatur. quum enim ob plurimas naturæ imbecillitates, vt sunt rerum humanarum vices, longus rerum vsus, & ratio hominibus pridem persuaserit, in vnum congregatis, quod in alijs quoq; animantibus videmus, vnà viuere, vnumq; aliquem, qui tum corporis, tum animi dotibus cæteris antecellat, ducem habere atque magistrum longe vtilissimum fuisse, ac pulcherrimam istam ciuilis vitæ societatem inde ortam, coniunctaq; hæc domicilia & hominum conuenticula, quas tum vrbes dicimus, tum ciuitates, fuisse constituta, & principes viros, qui illas regerent, destinatos, quis neget eum, qui ad huiusmodi munia admittendus sit, summa laude dignum existimari, si eam vitæ rationem sequatur, in qua & sibi ipse, & suæ ciuitati, ac cæteris prodesse possit? nimirum, quum ex sapientissimorum hominum sententia, tres potissimum apud omnes gentes gubernandæ reipub. quædam veluti formæ reperiantur, quarum vna est regis, altera optimatum, tertia populi totius æquabilitate ac moderatione contenti, &, quum difficillimum quiddam sit, ac longe maius quàm homines opinantur, ita se ad tria hæc aliquem comparare, vt ad vnamquanq; natus esse videri possit, quum interim innumerabilia propemodum præstare debeat is, qui vnus supra cæteros positus cuncta moderetur, ad cuius nutum omnia dirigantur, Et, in optimatum gubernatione, tam multa sint, quibus apprime instructum esse illum necesse est, qui cum pluribus rempub. administret, ac tot ei necessaria esse, qui populari administrationi, ceu naui cuidam ventis agitatæ inseruiat, vt, ne suis ipsa fluctibus obruatur, nihil quotidie maiori penè studio, præ oculis habendum sit, quàm quomodo possit velificationem mutare, longe difficillimum esse etiam fatendum est, recte aliquem posse in vestra hac tam bene constituta rep. quæ non ad vnius quidem aut alterius imaginem à maioribus vestris constituta, sed ex omnibus omnium virtutibus, & quæ in vnà quaq; earum inerant bonis sapienter composita est, sine literis atque multiplici quadam, variaq; eruditione versari. Etenim, si optimum gubernandi genus Atheniensium, quando nihil magis simile reperitur, quam Atheniensi populo Venetus, si Lacedæmoniorum, Thebanorum, Chorinthiorum aspexerimus, horum singulos in vna aut altera separatim virtute valuis-

se deprehendemus. quæ vero in omnibus egregie præstiterit virtutibus respub. nulla adhuc præter vestram inuenta est; quæ sola quidem post homines natos in se veræ reip. non modo imaginem, sed authoritatem etiam ac summum splendorem retinet. nam, & in deliberando si quando res versatur, nihil vestro Senatu prudentius, nihil sapientius excogitari potest. & in ferendis vel de hominum fortunis, vel de capite sententijs, sola profecto iudicia vestra seueritatem cum clementia & æquitate coniunctam seruare omnes intelligunt. si vero ipsam benefaciendi rationem spectes, nemo certe aut sæpius, aut melius, aut opportunius vnquam dedit. nam de referenda gratia, quid dicam? cum vestra respubli. fæcundi agri rationem præclare imitetur? in rebus autem fortiter ac magno animo gerendis, quid maius dici, quid excogitari potest? Vos, aduersis reipu. temporibus, omnem penè Europam cum inimicam haberetis, non modo efferarum nationum in vos impetum constanter sustinuistis, sed tam longe lateq; etiam vestra singulari prudentia propulsastis, vt & maximam ipsi vobis vtilitatem pepereritis & egregiam apud omnes gentes constantiæ & fortitudinis laudem fueritis consecuti. omittam, quanta cura diligentiaq; christianam religionem ac pietatem iam inde à primordio vrbis, ad hæc vsque tempora, inuiolatam vestra respub. colat: quanto studio aduenas ac peregrinos amplectatur. hæc enim & templorum vrbis amplitudine ac numero, & quotidiana penè beneficentia ita sunt illustria, vt mea hac exili commemoratione minime indigere videantur. quæ postremo sit huius reipub. in alienis rebus abstinentia, in suis continentia, alterum vel in eius victu ac vestitu quotidie perspici potest, alterum ab eius vicinis intelligi, qua vna terra mariq; amicissime vtuntur. nulla enim totis mille & amplius annis respub. à vobis bello lacessita, nullus Rex iniuria prouocatus, nulli quicquam iniuste ademptum: contra vero multi consilio, multi studio, multi opibus adiuti sunt. Quam ob rem concludi facile potest, Venetos adolescentes, qui ad rempub. accessuri sunt, ne vestra huius temporis, & præterita maiorum gloria illis oneri futura sit, summa ope niti debere, vt nobilissimarum scientiarum cognitione animum colentes, se qua parte possunt reipub. & patriæ vtiles exhibeant. quid enim aliud facere illos decet, qui in republica nati sunt, atque ea repub. quæ nulla putat neque maiora, neque ampliora nobilitatis insignia, quàm quæ sunt ipsa virtute fundata? nam nobilitas ipsa, quæ in summo honore ac dignatione apud omnes est, nihil porrò aliud est, quàm antiqua, & per multos annos, cum diuitijs, in vna domo continuata virtus. Obijciat aliquis fortasse, vt sunt hominum ingenia, sibi maxime æquum videri, qui ad rempublicam accessuri sunt, eos optimarum artium studijs operam impendere, cæteris non ita esse faciendum: ei ego sic breuiter, & quantum per me fieri poterit, hac in parte respondeo. Quum totum hoc, quod humanæ vitæ curriculum vocamus, partim ocio, partim negocio, duobus quasi alternis spacijs, distinguatur, quumq; non, nihil omnino, sed aliquid remissius agere, ocium nuncupetur. Quid obsecro per Deos immortales ab eo homine, quem absq; vlla reipu. vnquam administrandæ facultate in sua ciuitate nasci fortuna voluerit, honestius fieri queat, quàm si se totum ad literarum studia conferat? nimirum, quum ex animo constemus & corpore, & altera nostri pars, quæ dicitur animus, corpore nobilior sit, quis adeo vecors est, qui nesciat, hunc non splendore serici, non grato purpuræ colore, non vnguentis, non gemmis, non auro, sed literis, disciplinis, & sapientiæ simul studijs coli posse? quæ omnia huiusmodi sunt, & nobiscum ita coniuncta, vt separari vllo pacto non possint. nosque oblectant ad vltimam vsque senectutem: atque ita oblectant, vt, quod maximum cæteris in rebus incommodum est, ab omni suspicione vacent, ne quandoq; auferantur. sed quid aliud voluptas est, quàm habere quod volumus, quodq; potissimum nos natura cogit expetere? sed omnes ducente natura id agimus, vt multa videre atque intelligere possimus: atq; ijdem illi, qui literas auersantur, non perinde aliam

ob rem

ob rem sibi placent, quam quòd ea, quæ ipsi forte didicerint, in cognitionem aliorum, ac præcipue hominum literatorum peruenire posse non credunt. si igitur voluptas est, tenere, quod cupimus, & nemo est, qui non quamplurima scire desideret, is, qui non ad publica in sua ciuitate munera natus est, atq; omnia tantum voluptate metitur, quare ineffabilem istam delectationem, quæ ex varia hac literarum cognitione percipitur, tantopere fugit? nonne videmus, nihil esse in rerum natura, quod literis expressum non sit, atque descriptum? Etenim, si vniuersam hanc terræ molem, atque eam in primis, quam Deus Opt. Max. nobis ad habitandum dedit, velimus cognoscere, infiniti propemodum scriptores non maria solum, terras, flumina, insignes vrbes, sub oculos ponent, sed fontes, qui syluis obsiti latitant, antra, ædificia incredibili Regum ac populorum ambitione constructa: qui varias machinas, qui arma, atque instrumenta, qui signa, qui tabulas, qui vasa à maioribus nostris tantopere laudata, magna nostra cum voluptate recenseant. alij, non eorum tantum animantium, quæ non procul à nostro conspectu recedunt, verum etiam belluarum, quæ aut aquis occultantur, aut lustris & saltibus auijs clauduntur, naturam atq; habitum indicabunt. alij, non herbam, non fruticem, non arborem prætermittent, cuius effigiem, colorem, saporem, verbis suis non optime reddant. alij metallorum pariter & gemmarum figuram, ac latentem in eis vim, nec non diuersa lapidum genera, & quo quæque loco effodiantur, docebunt. quod si oculos, vt homines in primis decet, sursum quandoque velimus attollere, nobisq; in mentem veniat in has supremas sedes, vnde noster euolasse dicitur animus, cogitatione penetrare, non deerunt qui nos per multiplices istos syderum orbes, ad ipsius Dei Opti. Maxi. tribunal vsque perducant. atque interim narrent, qui fieri soleat, vt pluuia, grando, nix, vicissim ex alto descendant, quæ tanta lucis atque vmbræ varietas: cur toties è nostro aspectu se Luna proripiat: atque etiam Sol ipse, nonnunquam deficere videatur. præterea, si nosmet ipsos aliquando respexerimus, ac simul consideremus, quo artificio quantaq; proportione singula hæc instrumenta spirandi, mouendi, vescendi natura formarit, infinitos pene inueniemus, qui non modo totam hanc corporis speciem in sua membra distinguant, sed etiam minutissimas quasq; venas, & vnde nascantur, & quo pertingant, magna hercle totius generis humani vtilitate commemorent. Itaque satis arbitror patet, literarum studia summi vsus & maximi ornamenti loco haberi oportere, ac neminem esse, qui ea in primis sequi non debeat. quod si bene institutis hominibus & à reipubli. tamen administratione semotis literas necessarias esse omnino fatendum est, quanto magis ei, qui ad rem quandoque publicam sit accessurus, necessarias esse intelligemus? Ego quidem, si alicubi literis operam dare adolescentibus necessarium vnquam iudicaui, profectò in hac vestra ciuitate id omnino faciendum existimo. in qua, cum præclaram istam & optime constitutam rempubli. intueor, eamq; per tot annos iam Deorum immortalium benignitate domi ac foris, pace ac bello, summa cum vestra & totius Christiani nominis dignitate agentem video, in eam statim opinionem adducor, vt contendere non dubitem, eos ciues, qui ad illius curam accessuri sunt, si literas & honestarum scientiarum studia negligant præter communem omnibus naturæ legem, patriæ suæ quoque plurimum obesse conari. nam, vt reliqua taceam, si à vobis omni virtutum splendore cumulatis, ad parum doctos adolescentes reipub. gubernacula quasi per manus tradentur, facile id quandoque fiat, vt summa cum difficultate amplitudinem istam, quæ vestra est, retinere possitis. Ex omnibus autem ijs, quæ virum cum primis ingenuum, ac nobilem decere solent, disciplinis, nullam ego vestris adolescentibus magis necessariam esse arbitror, quam eam quæ rerum publicarum administrationem docet. qua de re cum duo grauissimi Philosophi Plato & Aristoteles acutissime scripserint, atque ille formam potius, quam ἰδέαν Græci appellant, quandam reipub. ostenderit, hunc

ego sanè, quod omnes reipub. status, virtutes, ac vitia libris octo diligentissime, vt omnia, persecutus sit, adolescentum vestrorum manibus qui teratur, digniorem esse existimaui, vt declinatis ijs, quæ reipub. vestræ obesse possent, acrius in ea incumbant, quæ illam non modo tueri, verum etiam quam maxime augere queant. quæ duo, mea quidem sententia, ex vno Aristotele multo commodius percipi possunt, quam ex reliquis, qui ea de re scripserunt, auctoribus. Quam ob rem me recte facturum, & à vestra ac totius vtilitate reipub. non alienam rem iudicaui, si post Galeni & Aristotelis operum editionem, hos quoq; Aristotelis libros octo de repub. cum diui Thomæ Aquinatis commentarijs, iampridem impressis illis quidem, nunc vero cum manuscriptis etiã codicibus diligenter collatis, & in melius (vt vides) reformatis, ad pristinum scilicet suum candorem summo studio redactis, typis nostris in publicum mittendos curarem. quum enim alter eorum corporibus mederi, alter, quod maius est, animos nostros meliores reddere consueuerit, & quantum in me fuit, quum vtrunque abunde præstare contendissem, id tantum superesse mihi videbatur, vt, quæ publice quoq; reip. vtilitati in commune consulerent, ea quam maxime possemus, castigata ad studiosorum, atque in primis nobilium adolescentum vestrorum commoditatem edenda curaremus. quod etiam tum demum à me factum est, quum Iul. Mart. Rotam summæ doctrinæ & eruditionis virum nactus sum. qui de vobis & de vniuerso eruditorum hominum genere bene merendi studio & voluntate accensus, totos diui Thomæ Aquinatis commentarios summa cura ab innumeris penè, quibus antea referti erant, erroribus repurgauit: & magna ex parte restituit. effecitq; vt nunc merito affirmare possimus, post hunc exscribendi libros modum inuentum, Aristotelis quæ vocãtur Politica cum diui Thomæ commentarijs castigatiora nunquam prodijsse. quod quanti laboris opus fuerit, tuum & eruditorum sit iudicium. nihil mihi de his hoc loco dicendum sit. ne, dum velim aliorum labores ac vigilias laudare, id faciendo de me ipse loqui etiam videar voluisse. id tantum dixerim, quod, cum difficile admodum sit, antiquorum scripta publice aliqua cum laude interpretari, propterea quod integrum illum scientiarum orbem ac multas alias disciplinas, velut officij sui administras, id munus requirit, longe difficillimum esse etiam credendum est, quæ in scriptoribus erunt vitiose descripta, citra offensionem corrigere. multi enim errores in libris, vel librariorum incuria, vel temporum iniquitate, vel arrogantis alicuius literatoris temeritate, ita aliquando inolescunt, vt plurimis locis deprauati nulli penè vsui, maximo autem impedimento studentibus esse possint. quos omnes si multorum quis codicum accurata collatione castigarit, nihil de suo addens, nihilq; detrahens, nisi id faciendum euidenti quadam & certa ratione cognoscat, aut quæ omnino corrigi non possunt, notare tantum optime poterit, tanti nimirum ingenij opus est, tantiq; in literis vsus, vt qui id commode fecerit, summa laude dignus ab omnibus existimandus sit. His accessere ipsius diui Thomæ de regimine Principum libri quatuor longe pulcherrimi, qui cum antea, cum Beati illius viri opusculis excudi consueuissent, vel ob id vnum mihi his addi debere visi sunt, quod ei de vna eademq; re cum ipso Aristotele penè sermo esset. quum enim quomodo Principes & Reges bene viuere & sapienter imperare debeant, certis quibusdam legibus & sanctioribus institutis christianus vir christiana eruditione prosequatur, ab eo vos, hoc est tot (absit dicto inuidia) princeps, & quasi quidam supremi illius atque æterni regis, in terris legati, præcepta abunde haurire mihi posse videmini & recte viuendi, & populos vestræ curæ fideiq; commissos, bene beateq; ac summa cum laude gubernandi.

Cur autem editionem hanc tibi vni potissimum clarissime & ornatissime AMVLI ex tanto nobilium virorum cœtu dicare, & sub tuo nomine in manus hominum exire voluerimus, id siquis paulo altius secum existimabit (modo æquus rerum æstimator esse velit) non solum recte, sed iure id

re id à nobis factum fuisse iudicabit. Nam, quum tu ab ineunte adolescentia eam semper vitæ rationem secutus sis, quæ non multarum opum voluptatem sæpenumero, & ijs, qui ipsam vnam admirantur, molestam, non imperij gloriam pollicetur vnà cum hoc corpore cito perituram, sed animi libertatem, & incredibilem illam bene actæ vitæ dulcedinem cum laudis æternitate coniunctã, iure optimo hos tibi deberi libros vidimus, qui ab Aristotele de repub. summo studio conscripti sunt. ita enim tu te quoq; ad huius reip. & patriæ tuæ vtilitatem græcis & latinis literis, & omni nobilissimarum artium cognitione ab ineunte ætate præparasti, vt, postquã reipub. admotus es, trigesimum ab hinc annum, miros in ea præclarissimarum tuarum virtutum prouentus protuleris. omittam quod in eorum omnium, quæ sunt, cognitionem, diuinarum humanarumq; rerum perceptionẽ, tam accurate ex sapientum lectione peruenisti, vt ad totius quoq; philosophiæ arcana penitus accesseris: quotidianoq; sermone, publicaq; & priuata viuendi ratione, nihil tibi non lectum, nihil non intellectum probes. Quis enim est, qui nesciat, quum superioribus annis hæc respub. grauissimo Otthomanico bello premeretur, nec solum classe Corcyram insulam hostes obsiderent, sed omnem Illyrij oram, & interiorem regionem, magna equitum manu etiam infestarent, & longe difficillimũ cuiq; esset, in tanto rerum discrimine tunc remp. tueri, vnus tu, qui à Codro, Themistocle, Philenis fratribus, Curtio, Regulo, & duobus Decijs antea didiceras, qua pietate Deos penates, aras, & focos, ac ipsa maiorum suorum monumenta vnumquenq; colere deceat, qui meminerit se nihil habere, quod necesse non sit patriæ referre acceptum, IADRAE Comes factus, & ad Dalmatiam tutandam celeriter ad vrbem destinatus, pro patria penè deuotus, tam forti, tam constanti animo rempub. ope, opera, & consilio defendisti, tanta ingenij dexteritate oppidanorum animos in fide continuisti, neq; animum inclinare passus es, vt non multis deinde mensibus ea conseruata ciuitate, & erectis Iadrensium animis, magna cura patriam tuam & vniuersam remp. leuaueris. quo tempore ea tua fuit vigilantia, ea cura, ea industria, vt nihil quod aut ab optimo præside, aut à viro sapientissimo desiderari posset, vnquã prætermiseris. cum enim regio illa suapte natura inculta & aspera, omnibus ijs, quæ ad commeatus attinent, indigeret, & milites, qui Iadram tutabantur, diuturnis Barbarorum excursionibus, & agri direptione, fame ac rerum omnium penuria veluti domesticis quibusdam hostibus circumuenti, laborarent, ac iam locum deserere cogerentur, tu quum de publico oppidanos ac milites alere vltra non posses, de tuo alere instituisti: & magno frumenti numero, quem tibi in venturi anni vsum, & familiæ tuæ alimentum eo deuehendum curaueras, in mediam vrbem aducto, insperata annonæ copia, repente omnes exhilarasti. magnum certe nostris temporibus facinus & memorabile. hominem tantæ liberalitatis inueniri, vt magnam ciuium & oppidanorum multitudinem, non sociorum, vt multi solent, damnis, sed propria impensa libentissime sustentarit. quod tamen ideo tibi facilius fuit, quia totum vitæ tuæ cursum summa cum liberalitatis semper laude transegisti. Nam, quid dicam de BRIXIANA præfectura, quã tanta prudentia, tanta in rebus omnibus vigilantia gessisti, vt ciues illi te non quasi ab hac repub. missum aliquem, sed hominem planè diuinum, vel potius de cælo lapsum numen admirarentur? ac primum tu, vt optimi solent Medici qui magis affectam corporis partem curandam suscipiunt, ciues, qui inter se dissidebant, & inuisa contentione acres inter se inimicitias exercebant, quasi potiorem partem ciuitatis curaturus, ad pacem & concordiam traduxisti: graues deinde omnium controuersias sustulisti: multas ab ijs iniurias propulsasti: contentiones & rixas consopisti: vt tuorum meritorum ex illorum ciuium animis memoriã nulla ætas, nulla obliuio delere vnquã possit. Sed quid ego hæc commemoro? norunt omnes quot quantisq; animi dotibus abundes, nihilq; ingenio tuo vel præstantius, vel acutius, vel facundius esse posse. neminem te sermonis grauita-

te, ornatu, gratia superare. Prudentia vero te tantum esse, vt neminem habeant, quem tibi homines in hoc genere laudis anteponant. nam quis te vno dicenda acutius cogitauit, aut cogitata consultius disposuit, aut disposita maturius expediuit? Iustitia vero atq; integritate quantum polleas, testes sunt cum prouinciales & vrbani, quibus es functus summa cum laude, magistratus, tum ille præcipue quo continentis oræ Sapientes reip. negocia in Senatu procurant. cui etiam per multos annos maxima cum tui nominis celebritate, & reip. vtilitate præfuisti. testis est illa ad Carolum V. Imperatorem Legatio, vnde tantum laudis ac gloriæ reportasti, tantum Veneti nominis amplitudini vel vna liberalitate ac munificentia tua accessionis est factum, vt difficile dictu sit, gratior ne in patriam redieris, an honoratior. præterea, quando is, qui oratoris personam sustinet, magnum onus perferre multorum testimonio existimatur, eo in munere tractandis multis magnisq; rebus te ita semper gessisti, vt omnium expectationem quanquã maximam, facillime superaris. nam & literæ tuæ de rebus maximis ad Senatum opportune & prudenter missæ, omnium animos ac mentes tibi mirum in modum conciliarunt: & quæ gessisti, omnia eiusmodi fuerunt, vt te non prudentissimum modo & reip. amantissimum, verum etiam diligentem & semper vigilem pro communi patria salute, in quadam quasi statione positum ostenderint. Quid? nõne toto eo tempore, quo apud Carolum reip. nomine legatum egisti, maximus ille & sapientissimus omnium, qui vnquã fuerunt, reip. christianæ Imperator, te ita carum semper ac iucundum habuit, vt nullius consuetudine ac familiaritate libentius vteretur, quã tua? & post publica patriæ tuæ negocia summa semper felicitate ac felicitate confecta, non integros ferè dies tecum domesticis colloquijs & iucundis sermonibus tantum absumeret, sed etiam de maximis quibusq; suis & Imperij rebus te peramanter in consilium adhiberet. Merito igitur is abs se discedentem te. in argumentum amoris in te sui, atq; ad diuturnam legationis bene & feliciter actæ memoriã, non summis modo in omnem posteritatẽ honoribus auxit, & egregijs laudibus cumulauit, sed clarissima etiam tibi, & familiæ tuæ insignia donauit. Quam ob rem omittam, quot quantisq; reuersus in patriam laudibus exceptus sis, quot honoribus ornatus: vt nullum tam magnum atq; amplum in repub. munus sit, nulla tam excellens procuratio, qua te non omnes hac ætate dignum penitus existiment. Suscipe igitur alacri animo vir Clarissime, hoc qualecunq; sit, quod à me munus proficiscitur, & libenter amplectere. nam, quum pluribus causis, quas omittam, hoc volumen ad te pertineat, ob hoc tamen potissimum à me tibi mitti debuit, tum quod tu Senator amplissimus, qui vnam hanc post homines natos remp. & quæ magnam ipsius imperij Græciæ partem latissime quandoq; armis imperioq; complexa est, ita quotidie administras, vt inde magnam laudem consequaris, recte hos Aristotelis de repub. libros cum D. Thomæ commentarijs, suscepturus omnibus videris, & sub tuo patrocinio susceptos fortiter defensurus, tum etiam quod egregie me facturum existimaui, si hoc quanquã exili testimonio, quantum non ego solum, sed vniuersa planè ciuitas tibi & priuatim & publice debeat, posteritas nosceret: Et, cum nouerit, non parua deinde ex nominis tui amplitudine authoritas Typis nostris accederet. Vale.

INDEX OMNIVM QVÆ tam in libris Politicorum Arist. q̃ in expositione Diui Tho. Aquinatis notatu digna duximus.

Diuites

ad

Iulij Martiani Rotæ in octo libros Politicorum.

περιοχή

Quærere Primus opes, vrbisq; exordia monstrat.
Excutit hinc veterum ciues, & iura Secundus.
Tertius in varias distinguit publica partes.
Altius hæc eadem secernit singula Quartus.
Quintus habet lapsus, & habet retiacula Quintus.
Ostendit populis sua quæq; regimina Sextus.
Septimus extructam componit legibus vrbem.
Crescentis sobolis mores Octauus adumbrat.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

PERIPATETICORVM PRINCIPIS, Politicorum ſeu de rebus Ciuilibus LIBER PRIMVS.

Cum S. Thomæ Aquinatis expoſitione.

SVMMA LIBRI.

Ciuitas ex vicis, Vicus ex domibus cohaluit. Domus autem vel ex viro & vxore, vel patre & liberis, vel ex domino & ſeruis componitur, harum prima & ſecunda naturalis eſt, tertia quandoq; naturalis eſt, quandoq; non, ſunt.n. quidam natura ſerui & domini, quidam legibus acquiſiti. Acquiſitionis etiam ſpecies multæ Naturales, vt captura, paſtio, & agricultura, Non naturales vt, mercatura, fœnus, & mercenaria. Porrò in his omnibus, quod ſecundum naturã, expetendum & præferendum eſt: quod autem præter naturam, poſtponendum, & fugiendum.

LECTIO PRIMA.

Ciuitatũ origo, quidq; ciuitas ſit, & ꝙ homo ciuile ſit animal, ciuitatemq; natura priorem eſſe ſuis partibus, vico & domo.

Leonardi Aretini translatio.

Voniam videmus omnem ciuitatem eſſe ſocietatem quandam: & omnem ſocietatem boni alicuius gratia conſtitutam. Nam eius gratia quod bonũ videtur, omnia omnes agunt: patet ꝙ bonum aliquod omnes coniectant.

Tex.cõ.12.

Icut Philoſophus docet in Secundo Phyſic. Ars imitatur naturam. Cuius ratio eſt: quia ſicut ſe habent principia adinuicem: ita ꝓportionabiliter ſe habent operationes & effectus. Principium autem eorum, quæ ſm artem fiunt: eſt intellectus humanus: qui ſm ſimilitudinem quandam deriuatur ab intellectu diuino: qui eſt principium rerum naturaliũ. Vnde neceſſe eſt: ꝙ & operationes artis imitentur operationes naturæ. & ea quæ ſunt ſm artem: imitentur ea, quæ ſunt in natura. Si.n. aliquis inſtructor alicuius artis opus artis efficeret: oporteret diſcipulum, qui ab eo artem ſuſcepiſſet, ad opus illius attendere, vt ad eius ſimilitudinem & ipſe operaret. Et ideo intellectus humanus, ad quem intelligibile lumẽ ab intellectu diuino deriuatur: neceſſe habet in his, quæ facit informari ex inſpectione eorum, quæ ſunt naturalr facta, vt ſimiliter operetur. Et inde eſt ꝙ Philoſ. dicit, Quòd ſi ars faceret ea, quæ ſunt naturę, ſimiliter operaretur ſicut & natura: & econuerſo, ſi natura faceret ea, q̃ ſunt artis: ſimiliter faceret ſicut ars facit, ſed natura quidem non perficit ea, quæ ſunt artis: ſed ſolum quædam principia pręparat: & exẽplar operandi quodãmodo artificibus præbet. Ars verò inſpicere quidem poteſt ea: quæ ſunt naturæ: & eis vti ad opus proprium perficiendum: perficere verò ea non poteſt. Ex quo patet, ꝙ ratio humana eorum, quæ ſunt ſm naturam, eſt cognoſcitiua tantum: eorum verò quæ ſunt ſm artem, eſt & cognoſcitiua & factiua. vnde oportet ꝙ ſcientiæ humanæ quæ ſunt de rebus naturalibus ſint ſpeculatiuæ. Quæ verò ſunt de rebus ab homine factis, ſint practicæ ſiue operatiuæ ſm imitationem naturæ. Procedit autem natura in ſua operatione ex ſimplicibus ad compoſita: ita ꝙ in eis, quæ per operationem naturæ fiunt, quod eſt maxime compoſitum, eſt perfectum & totum, & finis aliorum, ſicut apparet in omnibus totis reſpectu ſuarum partiũ. Vnde & ratio hominis operatiua ex ſimplicibus ad compoſita procedit, tanquam ex imperfectis ad perfecta. Cũ autem ratio humana diſponere habeat non ſolum de his quæ in vſum hominis veniunt: ſed etiam de ipſis hominibus, qui ratione reguntur, in vtriſque procedit ex ſimplicibus ad compoſitum. In illis quidem rebus, quæ in vſum hominis veniunt, ſicut cum ex lignis conſtituit nauem, & ex lignis & lapidibus domum. In ipſis autem hominibus, ſicut cum multos homines ordinat in vnam quandam cõmunitatem, quarum quidem communitatum cum diuerſi ſint gradus & ordines: vltima eſt communitas ciuitatis ordinata ad per ſe ſufficientia vitæ humanæ. Vnde inter omnes cõmunitates humanas ipſa eſt

B perfectiſſima. Et quia ea, quæ in vſum hominis veniũt, ordinantur ad hominem, ſicut ad finem, qui eſt principalior his quæ ſunt ad finem: ideo neceſſe eſt, ꝙ hoc totum quod eſt ciuitas, ſit principalius omnibus totis, quæ ratione humana cognoſci & cõſtitui poſſunt. Ex his igitur quæ dicta ſunt circa doctrinam Politicam, quam Ariſt. in hoc libro tradit, quatuor accipere poſſumus. Primo quidem neceſſitatem huius ſcientiæ: omnium enim quæ ratione cognoſci poſſunt: neceſſe eſt aliquam doctrinã tradi ad perfectionem humanæ ſapientiæ, quæ Philoſophia vocatur. Cum igitur hoc totum, quod eſt ciuitas, ſit cuidam rationis iudicio ſubiectum: neceſſe fuit ad cõplementum Philoſophiæ de ciuitate doctrinam tradere, quę Politica nominatur, i. ciuilis ſcientia. Secundo poſſumus accipere genus huius ſcientię. Cum enim ſcientię practicæ à ſpeculatiuis diſtinguantur in hoc, ꝙ ſpeculatiuæ ordinantur ſolum ad ſcientiam veritatis: practicæ verò ad opus: neceſſe eſt hanc ſcientiam ſub practica Phi

C loſophia contineri, cum ciuitas ſit quoddam totum, cuius humana ratio non ſolum eſt cognoſcitiua, ſed etiam operatiua. Rurſumq; cum ratio quædam operetur ꝑ modum factionis, operatione in exteriorem materiam trãſeunte, quod proprie ad artes pertinet, quæ mechanicæ vocantur, vtpote fabrilis, & nauifactiua, & ſimiles. Quędam verò operetur per modum actionis, operatione manẽte in eo qui operatur, ſicut eſt conſiliari, eligere, velle, & huiuſmodi, quę ad moralem ſcientiam pertinent. Manifeſtum eſt Politicam ſcientiam, quæ de hominum conſiderat ordinatione, non contineri ſub factiuis ſcientiis, quæ ſunt artes mechanicæ: ſed ſub actiuis, quæ ſunt ſcientiæ morales. Tertio poſſumus accipere dignitatem & ordinem politicæ ad omnes alias ſcientias practicas. Eſt.n. ciuitas principaliſſimum eorum, quæ humana ratione conſtitui poſſunt. Nam ad ipſam omnes cõmunitates humanæ referuntur. Rurſumq; omnia tota, quæ ꝑ artes mechanicas conſtituuntur ex rebus in vſum homi-

D num venientibus, ad homines ordinantur, ſicut ad finẽ. Si igitur principalior ſcientia eſt, quæ eſt de nobiliori & perfectiori: neceſſe eſt Politicam inter omnes ſcientias practicas eſſe principaliorem, & architectonicam omnium aliarum, vtpote conſiderans vltimum & perfectum bonũ in rebus humanis. Et propter hoc Philoſophus dicit in fine 10. Ethic. ꝙ ad Politicã perficitur Philoſophia, quæ eſt circa res humana. Quarto ex prædictis accipere poſſumus modum & ordinem huiuſmodi ſcientiæ. Sicut enim ſcientiæ ſpeculatiuæ quæ de aliquo toto conſiderant ex conſideratione partium, principiorum notitiam de toto perficiunt, paſſiones & operationes totius manifeſtando: ſic & hæc ſcientia principia & partes ciuitatis conſiderans, de ipſa notitiam tradit, partes & paſſiones & operationes eius manifeſtans: & quia practica eſt, manifeſtat inſuper quomodo ſingula perfici poſſunt, quod eſt neceſſarium in omni practica ſcientia.

His igitur prælibatis, sciendum est, q Aristoteles in hoc lib. præmittit quoddam procemium, in quo manifestat intentionem huius scientię, deinde accedit ad propositum manifestandum. ibi. {Qm̄ declaratum est quibus ex partibus &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit dignitatem ciuitatis, de qua est politica ex eius fine. Secundo ostendit comparationem ciuitatis ad alias communitates. ibi. {Quicunq; verò putant &c.} Circa primum duo intendit probare: quorum primum est, q ciuitas ordinetur ad aliquod bonum sicut ad finem. Secūdo q bonum ad quod ordinatur ciuitas, sit principalissimū inter bona humana. ibi. {Maxime verò principalissimū omnium &c.} Circa primum ponit talem rationem. Omnis cōitas est instituta gratia alicuius boni. Sed omnis ciuitas est cōitas quædam, vt manifeste videmus. Ergo omnis ciuitas est instituta gratia alicuius boni. Quia igitur minor manifesta est, maiorem sic probat. Omnes hoīes omnia quæ faciunt operantur gratia eius quod videtur bonum, siue sit vere bonum, siue non. Sed omnis cōitas est instituta aliquo operante. Ergo omnes communitates coniectant aliquod bonum, i. intendunt aliquod bonum sicut finem. Deinde cum dicit.

Maxime verò principalissimum omnium, quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. Est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur & ciuilis societas.

Ostendit q illud bonum, ad quod ordinatur ciuitas, est principalissimum inter bona humana tali ratione. Si omnis cōmunitas ordinatur ad bonum: necesse est q illa cōmunitas, quæ est maxime principalis, maxime sit coniectatrix boni, quod est inter omnia humana bona principalissimum. Oportet. n. q proportio eorum quæ sunt ad finem, sit s̄m proportionem finium. Quæ autem communitas sit maxime principalis, manifestat per hoc qd̄ addit. {Et cæteras omnes complectitur.} Est enim communitas quoddam totum: in omnibus autem totis, talis ordo inuenitur, q illud totum quod in se includit aliud totum, principalius, sicut paries est quoddam totum: & quia includitur in hoc toto, quod est domus, manifestum est, q domus est principalius totum: & similiter communitas quæ includit alias communitates, est principalior. Manifestum est autem, q ciuitas includit omnes alias cōmunitates. Nam & domus & vici sub ciuitate comprehenduntur, & sic ipsa cōitas politica est communitas principalissima. Est ergo coniectatrix principalissimi boni inter omnia bona humana: intendit enim bonum cōe, quod est melius & diuinius q̄ bonum vnius, vt dicitur in principio Ethicorum. Deinde cum dicit.

Lect. 1. cap. 1.

Quicunq; verò putant gubernatoris ciuitatem & regis, patrisq; familias, & domini, eandem esse rationem, non bene dicunt.

Comparat ciuitatem ad alias communitates, & circa hoc tria facit. Primo ponit quorundam falsam opinionem. Secundo ostendit qūo positæ opinionis falsitas innotescere possit. ibi. {Sed hæc vera non sunt &c.} Tertio s̄m assignatum modum ponit veram cōparationem ciuitatis ad alias communitates. ibi. {Primum igitur necesse est combinare &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit falsam opinionem. Secundo inducit eorum rationem. ibi. {Multitudine. n. & paucitate &c.} Circa primum considerandum est, q duplex est communitas omnibus manifesta, s. ciuitatis & domus. ciuitas autem duplici regimine regitur, s. politico & regali. Regale quidem est regimen quando ille, qui ciuitati præest, habet plenariam potestatem. Politicum autem regimen est, qn̄ ille qui præest, habet potestatem coarctatam s̄m aliquas leges ciuitatis. Et similiter duplex est regimen domus, s. œconomicum & despoticum. Despotes quidem vocaE tur omnis habens seruos. œconomus autem vocatur procurator, vel dispensator alicuius familiæ. Vnde despoticum regimen est, quo aliquis dominus suis seruis præsidet. œconomicum autem regimē est, quo aliquis dispensat ea quæ pertinent ad totam familiam, in qua continentur non solum serui, sed etiam liberi multi. Posuerunt ergo quidam, sed non bene, quod ista regimina non differunt, sed sunt omnino idem. Deinde cum dicit.

Multitudine. n. & paucitate, sed non specie, illorum singulos putant differre, veluti si paucorum quidem, dominum: si verò plurium, patrem familias: si etiam plurium, gubernatorem ciuitatis vel regem, quasi nihil differat magna domus, & parua ciuitas: gubernatorq; ciuitatis & rex, qn̄ quidem idem præsidet & regit. Qn̄ vero s̄m rationem talis scientiæ in parte præsi-
F **det, & in parte subest, gubernator ciuitatis.**

Ponit rationem eorum, quæ talis est. Quæcunque differunt solum multitudine & paucitate, non differunt specie, quia differentia quæ est secundum magis & minus, non diuersificat speciem. Sed prędicta regimina differunt solum multitudine & paucitate, quod sic manifestabant. Si enim communitas quæ regitur sit paucorum, sicut in aliqua parua domo ille qui præest dicitur paterfamilias, ad quem pertinet despoticus principatus. Si autem sit adhuc plurium, ita q non solum contineat seruos, sed etiam multitudinem liberorum, dicitur ille q præest œconomus. Si autem sit adhuc plurium, puta nō solum eorum qui sunt vnius domus sed vnius ciuitatis, tunc dicitur regimen politicum aut regale. Quod quidā dicebant tanquam nihil differret domus à ciuitate nisi magnitudine & paruitate: ita q magna domus sit parua ciuitas, & econuerso, quod ex sequentibus patebit esse
G falsum. Similiter etiam politicum & regale regimen ponebant differre solum multitudine & paucitate. Qn̄ enim ipse homo præest simpliciter & secundum omnia, dicitur regimen regale. Quando verò secundum rationem talis scientiæ in parte præsidet, idem secundum leges positas per disciplinam politicam, est regimen politicum, quasi s̄m partem principetur, quantum ad ea, s. quæ eius potestati subsunt, & s̄m partem sit subiectus, quātum ad ea, in quibus subiicitur legi. Ex quibus omnibus concludebant, q omnia prædicta regimina, quorum quædam pertinent ad ciuitatem, quædam ad domum, non differant specie. Deinde cum dicit.

Sed hęc vera nō sunt, quod manifestum erit s̄m hanc doctrinam considerantibus. Vt enim in aliis compositum vsq; ad incōposita diuidere necessarium est: hæ nāque sunt minime totius particulæ, ita ciuitatem ex quibus cōponi-
H **tur cōsiderantes, & quid illa differant inter se & si qd artificij recipiunt singula ipsorū intuebimur. Siquis igit̄ ab initio rerū originē inspicit, vt in aliis, sic & in istis optime discerneret.**

Ostendit modum manifestandi falsitatem prædictæ opinionis: & dicit, q ea q̄ dicta sunt nō sunt vera: & hoc erit manifestum s̄m hanc doctrinam considerantibus, i. s̄m artem considerandi talia quæ infra ponentur. Modus autem huius artis est talis. Quód sicut in aliis rebus ad cognitionem totius necesse est diuidere cōpositum vsq; ad incomposita, i. vsq; ad indiuisibilia, quæ sunt minime partes totius: puta, ad cognoscēdum orationem, necesse est diuidere vsq; ad literas. Et ad cognoscendum corpus naturale mixtum, necesse est diuidere vsq; ad elementa, sic si consideremus ex quibus ciuitas cōponatur, magis

poterimus

poterimus videre de premissis regiminibus quid vnumquodq; sit fm se, & quid differant adinuicem, & vtrum aliquid fm vnumquodq; eorum possit artificialr considerari. In omnibus enim ita videmus, q si quis inspiciat res fm q oriuntur ex suo principio, optime poterit in eis contemplari veritatem. Et hoc sicut est verum in aliis rebus, ita etiam est verum in his de quibus intendimus. In his autem verbis philosophi considerandum est, q ad cognitionem compositorum: primo opus est via resolutionis, vt.s. diuidamus compositum vsq; ad indiuidua. Postmodum verò necessaria est via compositionis, vt ex principiis indiuisibilibus iam notis diiudicemus de rebus q ex principiis causantur. Deinde cum dicit.

Primum igitur necesse est cōbinare illos qui non possunt esse nisi simul, ceu marē & fœminam generationis causa. Et hoc nō ex electione, sed velut in cæteris animalibus & plātis, naturale est desiderium tale alterum relinquendi.

Secundum præmissum modum, ponit veram comparationem aliarum communitatum ad ciuitatem, & circa hoc duo facit. Primo agit de aliis communitatibus, quæ ordinātur ad ciuitatem. Secundo de communitate ciuitatis ibi. {Quę autem ex pluribus pagis &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit cōmunitatem personæ ad personam. Secundo ponit communitatem domus q complectitur diuersas personarum cōmunicationes. ibi. {Ex his duabus igitur &c.} Tertio ponit cōmunitatem vici, quæ est ex pluribus multitudinibus. ibi. {Sed quæ ex pluribus domibus &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit duas communicationes personales. Secundo cōparat eas adinuicem. ibi. {Natura quidē igitur &c.} Duarum autem cōicationum personalium, primo ponit eam quæ est maris & fœminæ: & dicit. Quod quia oportet nos diuidere ciuitatē vsq; ad partes minimas: necesse est dicere, q prima combinatio est personarum, quę sine se inuicem esse non possunt, s. maris & fœminæ. Huiusmodi enim combinatio est propter generationem, per quam producuntur & mares & fœminę. Et ex hoc patet q sine seinuicem esse non possunt. Sed qualr ista combinatio sit prima, ostendit per hoc quod subdit. {Quod nō ex electione.} Vbi considerandum est, q in homine est aliquid quod est proprium eius, s. ratio, fm quam ei competit q ex consilio & electione agat. Inuenitur etiam aliquid in homine, quod est cōmune ei & aliis, & huius est generare. Hoc igitur non competit eis ex electione, i. fm q habet rationem eligentem, sed competit eis fm rationem communem sibi & animalibus, & etiam plantis. Omnibus. n. his inest naturalis appetitus vt post se derelinquat alterum tale quale ipsum est, vt sic per generationem conseruetur in specie, quod idem numero conseruari non potest. Est quidem igitur huiusmodi naturalis appetitus etiam in omnibus aliis rebus naturalibus corruptibilibus. Sed quia & viuentia, s. plantæ & alia habēt specialem modum generandi, vt. s. generent ex seipsis: ideo specialiter de plantis & animalibus mentionem facit. Nam etiam in plantis inuenitur vis masculina & fœminina, sed coniuncta in eodem indiuiduo: licet in vno abundet plus vna, in alio altera: ita. s. vt imaginemur plantam omni tempore esse talem, qualia sunt mas & fœmina tempore coitus. Deinde cum dicit.

Imperans verò natura & parens, ꝑpter conseruationem. Nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod autē potest corpore hoc facere, paret natura & seruit; quapropter domino & seruo idem cōfert.

Ponit secundam communicationem personarum, s. principantis & subiecti, & hæc etiam communicatio est

A à natura propter salutem. Natura. n. non solum intendit generationem, sed etiam q generata saluentur: & q hoc quidem contingat in hominibus per cōmunicationem principantis & subiecti: ostendit per hoc, q ille est naturaliter principans & dominans, qui suo intellectu potest præuidere ea quæ congruunt saluti: puta causando proficua & repellendo nociua: ille aūt qui potest per fortitudinem corporis implere opere quod sapiens mente præuiderit, est naturalr subiectus & seruus. Ex quo manifeste patet, q idem expedit vtrique ad salutem, s. q iste principetur & ille subiiciatur. Ille. n. qui propter sapientiam potest mente præuidere, interdum saluari non posset deficientibus viribus corporis, nisi haberet seruum q exequeretur, nec ille qui abūdat viribus corporis, posset saluari, nisi alterius prudentia regeret. Deinde cum dicit.

Natura igitr distincta sunt fœmina & seruus. nihil. n. natura facit tale quale statuarij Delphi- B cum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnū. Sic. n. optime instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed vni deseruiant.

Comparat prædictas communicationes adinuicem, & primo fm veritatem. Secundo excludit errorem. ibi. {Verum apud barbaros &c.} Concludit ergo primo ex prędictis q fœmina & seruus naturaliter distinguuntur. Fœmina. n. naturaliter est disposita ad generandū ex alio. non est autem robusta corpore quod requiritur in seruo. Et sic prædictæ duæ communicationes abinuicem differunt. Causas autem præmissæ distinctionis assignat ex hoc, q natura non facit aliquod tale sicut illi qui fabricāt ex ære. i. ex metallo Delphicum gladium pro aliquo paupere. Apud Delphos enim fiebant quidam gladij, quorum munus ad plura ministeria deputabatur: puta, si vnus gladius esset ad incidendum, ad limandum, & ad aliqua alia huiusmodi. Et hoc fiebat propter pauperes q C non poterant plura instrumenta habere. Natura aūt sic non facit vt vnum ordinet ad diuersa officia, sed vnum deputat ad vnum officium. Et propter hoc fœmina non deputatur à natura ad seruiendum, sed ad generandum: sic. n. optime fient omnia quando vnum instrumentum non deseruit multis operibus, sed vni tantum. Sed hoc est intelligendum quando accideret impedimētum in vtroque vel altero duorum operum, quibus idem instrumentum attribueretur: vt puta, si oporteret vtrunque opus frequenter simul exercere. Si autem per vices diuersa opera exerceantur, nullum impedimentum sequitur, si vnum instrumentum pluribus operibus accommodetur. Vnde & lingua congruit in duo opera naturę, s. in gustum & locutionem, vt dicitur in secundo de partibus animalium. Non enim hæc duo opera fm idem tempus sibiinuicem coincidunt. Deinde cum dicit.

Verū apud barbaros fœmina & seruus eo- D dem gradu habentur.

Excludit errorem contrarium, & primo ponit errorē. Secundo ostendit causam erroris. ibi. {Causa verò huius est &c.} Dicit ergo primo, q apud barbaros fœmina & seruus habentur quasi eiusdem ordinis: vtuntur enim fœminis quasi seruis. Potest autem hic esse dubium, qui dicantur barbari. Dicunt enim quidam omnem hominem barbarum esse ei qui linguam eius non intelligit. Vnde & Apostolus dicit. Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Quibusdam autē videtur illos barbaros dici, qui non habent literalem locutionem in suo vulgari idiomate. Vnde & Beda dicitur in linguam Anglicam, liberales artes transtulisse, ne Anglici barbari reputarētur. Quibusdam aūt videtur barbaros esse eos qui ab aliquibus cuiuslibet legibus non reguntur. Et quidem oīa aliqualiter ad veritatem accedunt: in nomine. n. barbari extraneū aliquod

Primę Corin. 14. cap.

intelligitur. Poteſt.n.aliquis homo extraneus dici, vel ſimplr̃ vel quo ad aliquem. Simpliciter quidem extraneus videtur ab humano genere, qui deficit ratione ſm quam homo dicitur: & ideo ſimplr̃ barbari nominantur illi, qui ratione deficiunt, vel propter regionem cęli quã intemperatam ſortiuntur, vt ex ipſa diſpoſitione regionis hebetes vt plurimum inueniantur, vel etiam propter aliquam malam conſuetudinem in aliquibus terris exiſtẽtem, ex qua prouenit vt homines irrationales & quaſi brutales reddantur. Manifeſtum eſt autem, ꝙ ex virtute rationis procedit, ꝙ homines rationabili iure regantur, & ꝙ in literis exercitentur. Vnde barbaries conuenieñter hoc ſigno declaratur, ꝙ homines vel non vtuntur legibus, vel irrationabilibus vtuntur: & ſimiliter, ꝙ apud aliquas gentes non ſint exercitia literarum, ſed quo ad aliquem dicitur eſſe extraneus, qui cum eo non communicat. Maxime autem homines nati ſunt ſibi communicare per ſermonem, & ſecundum hoc illi qui ſuum inuicem ſermonem non intelligunt, barbari ad ſeipſos dici poſſunt. Philoſophus autem loquitur hic de his, qui ſunt ſimpliciter barbari. Deinde cum dicit.

Cauſa verò huius eſt, quoniam quod natura dominetur non habent, ſed ſit eorum ſocietas ex ſeruo & ſerua: quamobrem aiunt poetæ, Græcos barbaris dominari oportere, quod idẽ ſit natura barbarus & ſeruus.

Aſſignat cauſam prędicti erroris. Et dicit ꝙ cauſa eius eſt, quia apud Barbaros non eſt principatus ſm naturã. Dictum eſt enim ſupra ꝙ principans ſm naturam eſt qui poteſt mente præuidere. Seruus autem qui poteſt opere exequi. Barbari autem vt plurimum inueniuntur corpore robuſti & mente deficientes. Et ideo apud eos non poteſt eſſe naturalis ordo principatus & ſubiectionis. Sed apud ipſos ſit quædam communicatio ſeruæ & ſerui, i. communiter vtuntur: ſerua, ſ. muliere & ſeruo: & quia naturaliter non eſt principatus in barbaris, ſed in his qui mente abundant. Propter hoc dicunt poetæ, ꝙ congruũ eſt ꝙ Græci qui ſapientia pręditi erant principentur barbaris, ac ſi idem ſit naturaliter eſſe barbarum & eſſe ſeruum. Cum autem ecõuerſo eſt, ſequitur peruerſio & in-

Eccl. 10. c. ordinatio in mundo ſecundum illud Salomonis. Vidi ſeruos in equis, & principes ambulantes ſicut ſeruos ſuper terram. Deinde cum dicit.

Ex his igitur duabus ſocietatibus domus prima: recteq; Heſiodus inquit, domum in primis, mulieremq́; & bouem aratorem. Bos.n. pro ſeruo pauperibus eſt.

Determinat de communitate domus, quę conſtituitur ex pluribus communicationibus perſonalibus. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit ex quibus conſiſtit iſta cõmunitas. Scd̃o oſtendit ad qd ſit. ibi. {Quotidiana &c.} Tertio oſtendit quomodo nominãtur qui in hac cõmunitate ſunt. ibi. {Quos Charundas &c.} Dicit ergo primo ꝙ ex prædictis duabus communitatibus perſonalibus, quarum vna eſt ad generationem, alia ad ſalutem, conſtituitur prima domus. Oportet.n. in domo eſſe virum & fœminam, & dominum & ſeruum. Ideo autem dicitur domus prima, quia eſt & alia cõmunicatio perſonalis, quæ inuenitur in domo, ſ. patris & filij quæ ex prima cauſatur. Vnde primæ duæ ſunt primordiales, & ad hoc inducit verbum Heſiodi poetæ qui dixit, ꝙ domus habet hæc tria, dominum qui præeminet, & mulierem & bouem ad arandum. In paupere enim domo bos eſt loco miniſtri. Vtitur.n. homo boue ad exequendũ aliquod opus ſicut & miniſtro. Deinde cum dicit.

Quotidiana igitur ſocietas ſm naturam conſtituta, domus eſt, quos Charundas quidem

E Homoſitios: Epimenides verò Cretenſis Homocapnos appellat.

Oſtendit ad quid ordinetur communitas domus. Vbi conſiderandum eſt, ꝙ omnis humana communicatio eſt ſm aliquos actus. Actuum autem humanorum quidam ſunt quotidiani, ſicut comedere, calefieri ad ignẽ, & alia huiuſmodi. Quidam autem non ſunt quotidiani, ſicut mercari, pugnare, & alia huiuſmodi. Naturale eſt autem hominibus vt in vtroq; genere operum ſibi cõmunicent ſe inuicem iuuãtes. Et ideo dicit, ꝙ nihil aliud eſt domus q̃ quædam communitas ſm naturam conſtitura in oẽm diem, i. ad actus qui occurrunt quotidie agendi. Et hoc manifeſtat conſequenter per nomina. Quidam.n. Charundas nomine, nominat eos qui communicãt in domo homoſitios, quaſi vnius pulmenti, quia communicant in cibo. Quidam autem alius nomine Epimenides natione Cretenſis, vocat eos Homocapnos, quaſi vnius fumi,

F quia ſedent ad eundem ignem. Deinde cum dicit.

Sed quæ ex pluribus domibus conſtituitur ſocietas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus eſt.

Ponit tertiam communitatem, ſ. vici. Et primo oſtendit ex quibus ſit iſta communitas & propter quid. Scd̃o oſtendit quod ſit naturalis. ibi. {Maxime verò ſm naturam &c.} Dicit ergo primo ꝙ prima cõmunicatio quæ eſt ex pluribus domibus, vocatur vicus: & dicitur prima ad differentiam ſecundæ quæ eſt ciuitas, hæc autem cõmunitas non eſt conſtituta in diem ſicut dicit de domo, ſed eſt inſtituta gratia vſus non diurnalis. Illi enim qui ſunt conuicanei, non communicant ſibi in actibus quotidianis, in quibus communicant ſibi illi qui ſunt vnius domus, ſicut eſt comedere, ſedere ad ignem & huiuſmodi, ſed communicant ſibi in aliquibus exterioribus acti-

G bus non quotidianis. Deinde cum dicit.

Maxime verò ſm naturam videtur pagus propagatio quędam eſſe domus, quos dicimus coaluiſſe, & natos eſſe natorum.

Oſtendit ꝙ communitas vici ſit naturalis. Et primo oſtendit propoſitum per rationem. Secundo per quædã ſigna. ibi. {Quapropter primo &c.} Dicit ergo primo ꝙ vicinia domorum, quæ eſt vicus, maxime videtur eſſe ſm naturam. Nihil.n. eſt magis naturale quam propagatio multorum ex vno in animalibus, & hoc facie vicinia domorum. Hos.n. qui habent domos vicinas, quidam vocant collactaneos, puerosq;, id eſt filios, & puerorum pueros. i. nepotes. Vt intelligamus quod huiõi vicinia domorum ex hoc, primo proceſſit, ꝙ filij & nepotes multiplicati inſtituerunt diuerſas domos iuxta ſe habitantes. Vnde cum multiplicatio prolis ſit naturalis, ſequitur ꝙ cõitas vici ſit naturalis. Deinde cum dicit.

H Quapropter primo ſub regibus ciuitates erant, nunc verò etiam gentes. Nam ex his qui ſuberant regno accreuerũt. Omnis aũt domus regitur à ſeniore: itaq; & genera inde propagata propter conſanguinitatem. Et hoc eſt ꝙ inquit Homerus. Iura dãt ſinguli natis & vxoribus, ſparſim nãq; & ſic antiquitus habitabãt.

Manifeſtat idem per ſigna. Et primo ſm ea quæ videmus in hominibus. Secundo ſm ea quæ dicebantur de diis. ibi. {Et deos ob hoc &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quia ex multiplicatione prolis conſtituta eſt vicinia. Ex hoc ꝓceſſit ꝙ à principio quælibet ciuitas regebatur à rege, & adhuc aliquæ gentes habent regem, & ſi ſingulę ciuitates ſingulos reges non habeant: & hoc ideo ꝙ ciuitates & gentes conſtituunt ex his qui ſunt ſubiecti regi. Qũo autem

autem signum hoc respondeat præmissis, ostendit ꝑ hoc quod subditur. Quia omnis domus regitur ab aliquo antiquissimo, sicut à patresfamilias reguntur filij. Et exinde contingit quod etiam tota vicinia quæ erat instituta ex consanguineis, regebatur ꝓpter cognationem ab aliquo qui erat principalis in cognatione, sicut ciuitas regitur à rege. Vnde Homerus dixit, ꝙ vnusquisq; vxori & pueris suis instituit leges, sicut rex in ciuitate. Ideo aũt hoc regimen à domibus & vicis processit ad ciuitates, quia diuersi vici sunt, sicut ciuitas dispersa in diuersas partes. Et idõ antiquitus habitabant hoĩes dispersi ꝑ vicos, non autem congregati in vnam ciuitatem. Sic ergo patet ꝙ regimen regis super ciuitatem vel gentem ꝓcessit à regimine antiquioris in domo vel vico. Deinde cum dicit.

A Et deos, ob hoc ipsum, putant cuncti regem habere. Quoniam & ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebant. Quẽadmodum verò formas humanas diis attribuunt homines, sic etiam & vitas. B

Ponit aliud signum per ea quæ de diis dicebantur. Et dicit, ꝙ propter præmissa oẽs gentiles dicebant ꝙ eorũ dij regebantur ab aliquo rege, dicẽtes Iouem esse regem deorum: & hoc ideo, quia hoĩes adhuc aliqui regibus reguntur. Antiquitus aũt ferè omnes regebantur regibus: hoc autem fuit primum regimen vt infra dicetur. homines aũt sicut assimilant sibi species deorum. i. formas eorum, æstimantes deos esse in figura quorundam hominum, ita & assimilant sibi vitas deorum. i. conuersationes, æstimantes eos conuersari sm̃ ꝙ vident conuersari homines. Hic Arist. nominat more Platonicorum substantias separatas à materia ab vno tantum summo Deo creatas: quibus gentiles erronee & formas & conuersationes hominum attribuebant, vt hic Philosophus dicit.

C Quæ aũt ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est. Quę quidẽ, vt ita dixerim, totius sufficientię finẽ habet. Constituta quidẽ gratia viuendi, existens autem bene viuendi gratia.

Postq̃ Philosophus determinauit de communitatibus ordinatis ad ciuitatem, hic determinat de ipsa communitate ciuitatis. Et diuiditur in partes tres. Primo ostendit qualis sit ciuitatis communitas. Secundo ostendit ꝙ est naturalis. ibi. {Quapropter omnis ciuitas &c.} Tertio agit de institutione ciuitatis. ibi. {Ex his igitur patet &c.} Circa primum ostendit conditionem ciuitatis quantum ad tria. Primo ostendit ex quibus fit ciuitas. Quia sicut vicus constituitur ex pluribus domibus, ita ciuitas ex pluribus vicis. Secundo dicit, ꝙ ciuitas est cõmunitas perfecta, quod ex hoc probat, quia cum omnis cõicatio omnium hominum ordinetur ad aliquid necessarium vitæ, illa erit perfecta cõitas quæ ordinatᷓ ad hoc, ꝙ homo habeat sufficienter quicquid est necessarium ad D vitam, talis aũt communitas est ciuitas. Est. n. de ratione ciuitatis ꝙ in ea inueniantur omnia quę sufficiunt ad vitam humanam, sicut contingit esse. Et propter hoc componitur ex pluribus vicis, in quorum vno exercetur ars fabrilis, in alio ars textoria, & sic de aliis: vnde manifestum est ꝙ ciuitas est cõitas perfecta. Tertio ostendit ad quid ciuitas ordinata sit. est. n. primitus facta gratia viuendi, vt. s. homines sufficienter inuenirent vnde viuere possent, sed ex eius esse prouenit, ꝙ homines non solum viuant: sed ꝙ bene viuant, inquantum per leges ciuitatis ordinatur vita hominũ ad virtutes. Deinde cum dicit.

Quapropter omnis ciuitas natura est, siquidem & primæ societates, nam hic illarum est finis. Natura verò finis est, quale enim vnumquodq; est generationis perfectæ. Hanc vniuscuiusq; naturã esse dicimus, ceu hominis, equi, domus, insuper cuius gratia & finis, optimum: sufficientia verò, finis & optimum.

Ostendit ꝙ communitas ciuitatis est naturalis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, ꝙ ciuitas est naturalis. Secundo ꝙ homo est naturaliter animal ciuile. ibi. {Ex his igitur patet &c.} Tertio ostendit quid sit prius sm̃ naturam: vtrum vnus homo, aut domus, vel ciuitas. ibi. {Et certe sm̃ naturam &c.} Circa primum ponit duas rationes, quarum prima talis est. Finis rerum naturalium est natura ipsarum. Sed ciuitas est finis prædictarum cõmunitatum, de quibus ostensum est quod sunt naturales, ergo & ciuitas est naturalis. Quod autem natura sit finis rerum naturalium, probat. ibi. {Quale enim &c.} tali ratione. Illud dicimus esse naturam vniuscuiusq; rei, qđ conuenit ei quando est eius generatio perfecta, sicut natura hominis est quam habet post perfectionem generationis B ipsius: & similiter est de equo & de domo, vt tamen natura domus intelligatur forma ipsius, sed dispositio rei quam habet perfecta sua generatione est finis omnium eorum, quæ sunt ante generationem ipsius: ergo illud quod est finis naturalium principiorum, ex quibus aliquid generatur, est natura rei. Et sic cum ciuitas generetur ex præmissis communitatibus quæ sunt naturales, ipsa erit naturalis. Secundam rationem ponit. ibi. {Insuper cuius gratia &c.} Quæ talis est. Illud quod est optimum in vnoquoq; est finis: & cuius gratia aliquid fit, sed habere sufficientiam est optimum. ergo habet rationem finis. Et sic cum ciuitas sit cõmunitas habens per se sufficientiam vitę, ipsa est finis præmissarum cõmunitatum. Vnde patet ꝙ hæc secunda ratio inducitur vt probatio minoris præcedentis rationis. Deinde cum dicit.

C Ex his igitur patet ciuitatem esse ex his, quę natura sunt, & ꝙ homo natura ciuile sit animal. Et qui absque ciuitate est per naturam, nõ per fortunam, aut nequam est, aut potior q̃ homo. Vt ab Homero per contumeliam increpatur sine tribu, sine iure, sine domo: nam simul talis est, & belli cupidus.

Ostendit ꝙ homo sit naturaliter ciuile animal. Et primo concludit hoc ex naturalitate ciuitatis. Secundo ꝓbat hoc per operationem propriam ipsius. ibi. {Ex quo patet sociale animal &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ꝓpositum. Secundo excludit dubitatiõnem. ibi. {Et qui absq; ciuitate est &c.} Concludit ergo primo ex præmissis, ꝙ ciuitas est eorum quæ sunt sm̃ naturam. Et cum ciuitas non sit nisi congregatio hominum, sequitur ꝙ homo sit animal naturaliter ciuile. Posset autem hoc alicui venire in dubium ex hoc, ꝙ ea quæ sunt sm̃ naturam omnibus insunt. Non autem omnes homines in- D ueniuntur esse habitatores ciuitatum. Et ideo ad hãc dubitationem excludendam consequenter dicit, quod aliqui sunt non ciuiles propter fortunam: vtpote, quia sunt expulsi de ciuitate, vel propter paupertatem necesse habent excolere agros, aut animalia custodire. Et hoc patet quod non est contrarium ei quod dictum est, ꝙ homo sit naturaliter ciuilis, quia & alia naturalia aliquando deficiunt propter fortunam: puta, cum alicui amputãtur manus, vel cum priuatur oculo. Sed si aliquis homo habeat ꝙ non sit ciuilis, per naturam, aut nequam est: vtpote, cum hoc contingit ex corruptione naturæ humanæ, aut est melior q̃ homo, inquantum. s. habet naturam perfectiorem aliis hominibus communiter: ita quod per se sibi possit sufficere absque hominum societate, sicut fuit in Io. Baptista & B. Antonio heremita. Adducit ad hoc dictum Homeri maledicentis quendam, qui non erat ciuilis ꝑꝑ prauitatem. Dicit. n. de ipso ꝙ erat sine tribu,

quia non poterat contineri vinculo amicitiæ. Et sine iure, quia non poterat contineri sub iugo legis. Et sceleratus, quia non poterat contineri sub regula rationis. Qui autem est talis ſm naturam, simul cum hoc oportet ꝙ habeat ꝙ sit cupidus belli, quasi litigiosus & sine iugo existens. Sicut videmus ꝙ volatilia, quæ non sunt socialia, sunt rapacia. Deinde cum dicit.

Ex quo patet sociale animal esse hominem, magis, q̃ omnis apis: & q̃ omne gregarium. Nihil.n. vt diximus, frustra natura facit. Sermonē verò homo habet solus omnium aīalium. Nā vox quidem molesti atq; iocundi significatio est. Quapropter aliis quoq; existit aīalibus: huc usque.n. natura processit in his, vt sensum habeant iocundi & molesti, & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, F vt ostendamus vtilitatem & dānum, atq; ita iustum & iniustum. Hoc.n. præter cætera aīalia hominibus ꝓprium est, vt boni & mali, ac iusti & iniusti, aliorum hm̃oi sensum habeant soli. Horumq; societas facit domum & ciuitatem.

Probat ex propria operatione hominis ꝙ sit animal ciuile, magis etiam q̃ apis & q̃ quodcunq; gregale aīal tali ratione. Dicimus.n. ꝙ natura nihil facit frustra, quia semper operatur ad finem determinatum. Vnde si natura attribuit alicui rei aliquid quod est de se ordinatum ad aliquem finem, sequitur ꝙ ille finis detur illi rei à natura. Videmus.n. ꝙ cum quædam alia aīalia habeant vocem, solus homo supra alia animalia habet loquutionem. Nam & si quędam animalia loquutionem humanā proferant: non tñ proprie loquuntur, quia non intelligunt quid dicunt, sed ex vsu quodam tales voces proferunt. Est aūt differētia inter sermonem & simplicem vocem. Nam vox est signum tristitiæ & delectationis, & ꝑ consequens aliarum passionum, vt iræ & timoris, quæ oēs ordinantur ad delectationem & tristitiam, vt in 2.
Cap. 3. Ethic. dicitur. Et ideo vox datur aliis aīalibus, quorum natura vsq; ad hoc peruenit ꝙ sentiāt suas delectationes & tristitias: & hoc sibiinuicem significent per aliquas naturales voces. Sicut leo per rugitum, & canis ꝑ latratum: loco quorum nos habemus interiectiones. Sed loquutio humana significat quid est vtile & quid nociuum. Ex quo sequitur quod significet iustum & iniustum. Consistit.n. iustitia & iniustitia ex hoc, ꝙ aliqui adæquentur vel non adæquentur in rebus vtilibus & nociuis. Et iō loquutio est propria hoībus, quia hoc est ꝓprium eis in comparatione ad alia animalia ꝙ habeant cognitionem boni & mali, ita & iniusti, & aliorum huiusmodi quæ sermone significari possunt. Cum ergo homini datus sit sermo à natura, & sermo ordinetur ad hoc ꝙ hoīes sibiinuicem cōicent in vtili & nociuo, iusto & iniusto, & aliis huiusmodi. Sequitur, ex quo natura nihil facit frustra, ꝙ naturaliter homines in his sibi cōicent. Sed cōicatio in istis facit domum & ciuitatem. Igitur homo est naturaliter animal domesticum & ciuile. Deinde cum dicit.

Et certe ſm naturam prius est ciuitas, q̃ domus, & q̃ singuli nostrum. Nam totum prius esse q̃ partem, necessarium est: perempto.n. toto, non erit pes, nec manus, nisi æquiuoce: veluti si quis dicat lapideam. nam corrupta quidē erit talis. Cuncta quidem opera diffinita sunt & potentia. Itaq; cum amplius non sint talia, non est dicendum illa esse eadem, sed æquoca. Esse igitur ciuitatem natura, & prius q̃ singuli

E manifestum est. Si.n. non est sufficiens vnusquisq; separatus, perinde se habet ac reliquę partes ad totum. Qui aūt in cōi societate nequit esse, quiq; nullius indiget ꝑꝑ sufficientiam, nulla pars est ciuitatis. Quare aut bestia, aut Deus.

Ostendit ex præmissis, ꝙ ciuitas sit prior ſm naturam q̃ domus, vel q̃ vnus homo singularis tali ratione. Necesse est totum esse prius parte, ordine.s. naturæ & perfectionis. Sed hoc intelligendum est de parte materiæ, non de parte speciei, vt ostenditur in 7. Metaph. Et hoc Lect. 10.
sic probat. Quia destructo toto homine non remanet pes T. c. 35.
neq; manus nisi æquiuoce, eo modo quo manus lapidea posset dici manus. Et hoc ideo, quia talis pars corrumpitur corrupto toto. Illud autem quod est corruptum nō retinet speciem, à qua sumitur ratio diffinitiua. Vnde patet ꝙ non remanet eadem rō nominis, & sic nomen ęquiuoce prædicatur. Et ꝙ pars corrumpatur corrupto toto, ostendit per hoc, ꝙ omnis pars diffinitur per suam operationem, & per virtutem qua operatur. Sicut diffinitio pedis est, ꝙ sit membrum organicum habens virtutem ad ambulandum. Et ideo ex quo iam non habet talem virtutem & operationem, non est idem ſm speciem, sed ęquiuoce dicitur pes. Et eadem ratio est de aliis huiusmodi partibus quæ dicuntur partes materiæ, in quarum diffinitione ponitur totum, sicut & in diffinitione semicirculi ponitur circulus. Est.n. semicirculus media pars circuli. Secus autem est de partibus speciei quæ ponunt in diffinitione totius, sicut lineę ponuntur in diffinitione trianguli. Sic igitur patet ꝙ totum est prius naturaliter q̃ partes materię, quāuis partes sint priores ordine generationis. Sed singuli homines comparantur ad totam ciuitatem, sicut partes hominis ad hominem. Quia sicut manus aut pes non potest esse sine homine, ita nec vnus homo est per se sibi sufficiens ad viuendum separatus à
G ciuitate. Si aūt contingat ꝙ aliquis non possit cōmunicare societate ciuitatis propter suam prauitatē, est peior q̃ homo & quasi bestia. Si verò nullo indigeat, & quasi habens per se sufficientiam: & propter hoc non sit pars ciuitatis, est melior q̃ homo. Est.n. quasi quidam deus. Relinquitur ergo ex præmissis, ꝙ ciuitas est prius ſm naturam q̃ vnus homo. Deinde cum dicit.

Natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autē primus instituit, maximorum bonorum causa fuit, vt enim perfectione suscepta optimum cūctorum animalium est homo: ita si alienus fiat à lege & à iudiciis, pessimum est oīum animalium. Sęuissima est enim iniustitia tenens arma. Homo vero arma tenet, per innatam prudētiam atq; virtutē,
H quibus plurimum valet contrarium vti. Itaq; impiissimum & immanissimū est sine virtute, & ad libidinem cibationemq; deterrimū. Iustitia verò ciuile quiddā est. Nā ius, ordinatio est ciuilis societatis. Iudicatio aūt, iusti iudicium.

Agit de institutione ciuitatis cōcludens ex pręmissis, ꝙ in omnibus hominibus est quidam naturalis impetus ad communitatem ciuitatis, sicut & ad virtutes. Sed tamen sicut virtutes acquiruntur per exercitium humanum, vt dicitur in 2. Ethic. ita ciuitates sunt institutę hu Lec. 1. c. 1.
mana industria. Ille autem qui primo instituit ciuitatē, fuit causa hominibus maximorum bonorum. Homo.n. est optimum animalium si perficiatur in eo virtus, ad quam habet inclinationem naturalem. Sed si sit sine lege & iustitia homo, est pessimum omnium animalium, quod sic probat, Quia iniustitia tanto est seuerior, quāto plura

plura habet arma, i. adiumenta ad male faciendum: homini aūt fm suam naturam conuenit prudentia & virtus quæ de se sunt ordinata ad bonum: sed qñ homo est malus, vtitur eis quasi quibusdam armis ad male faciendū, sicut per astutiam cogitat diuersas fraudes, & per abstinentiam potens fit ad tolerandum famem & sitim, vt magis in malitia perseueret, & silr de alijs: & inde est ꝙ homo sine virtute quātum ad corruptionem irascibilis est, maxime scelestus & siluestris, vtpote crudelis & sine affectione. Et quātum ad corruptionem concupiscibilis est pessimus quātum ad venerea, & quantum ad voracitatē ciborum. Sed homo reducitur ad iustitiam per ordinem ciuilem, quod patet ex hoc, ꝙ eodem noīe apud græcos nominatur ordo ciuilis cōitatis & iudicium iustitiæ. s. sibi. Vnde manifestum est, ꝙ ille qui ciuitatem instituit, abstulit hominibus ꝙ essent pessimi, & reduxit eos ad hoc ꝙ essent optimi fm iustitiam & virtutes.

LECTIO II.

De tribus familiarum generibus, quarum vna ex dño & seruo, secunda ex viro & vxore, tertia ex parte & liberis constat.

QVoniam verò declaratum est quibus ex partibus sit constituta ciuitas, necessariū videtur primū de re domestica dicere. Omnis enim ciuitas ex domibus constat. Rei domesticę rursus partes sunt ex quibus domus est constituta.

Posito proœmio in quo ostendit conditionem ciuitatis & partium eius, hic accedit ad tradendum sciam politicam. Et primo fm præassignatum modum determinat ea quę pertinent ad primas partes ciuitatis. Scdo determinat ea quæ pertinēt ad ipsam ciuitatem in secundo lib. qui incipit ibi. {Qm̄ proposuimus considerationem facere &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur ppositum. ibi. {De his vtiq; &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quibus intendit determinare. Secundo quo ordine. ibi. {At primum de seruo & domino &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit ꝙ est determinandum de his quæ pertinent ad domum. Secundo enumerat ea, quæ pertinent ad domum. ibi. {Domus autem perficitur &c.} Dicit ergo primo ꝙ manifestum est per præmissa, ex quibus partibus ciuitas constat: & oportet ad cognoscendum totum præcognoscere partes vt supra habitum est. Necesse est vt primum dicamus de iconomia quæ est dispēsatiua vel gubernatiua domus. Quia omnis ciuitas compon. ē ex domibus sicut ex partibus. Deinde cum dicit.

Domus autem perficitur ex seruis & liberis. Cū verò prima quęq; sint in minutissimis perquirēda. Primę verò ac minutissimę partes domus existant, dñs & seruus, maritus & vxor, pater & filij. De his vtiq; tribus considerandum D fuerit, qd vnūquodq; & quale esse oportet: hoc est, de dñica, de cōiugali, de paterna disciplina.

Enumerat ea quæ pertinent ad domum. Et primo ea quæ pertinent ad ipsam sicut partes. Secundo ea quæ pertinēt sicut necessaria partibus. ibi. {Est insuper quędam pars &c.} Dicit ergo primo, ꝙ partes domus sunt ex quibus domus construitur. Omnis aūt domus. i. domestica familia si sit perfecta, constat ex seruis & liberis. Dicit aūt perfecta. Quia in domo pauperis est bos pro ministro, vt supra dictum est. Et quia vnumquodque, quod in multis considerari potest: primo quærendum est in paucioribus & simplicioribus, vt facilior sit doctrina. Ideo dicendum est, ꝙ primæ & minimæ partes domus sunt hæ tres combinationes, s. domini & serui, mariti & vxoris, patris & filij, quę quidem tertia ex secūda

A oritur: & ideo supra eam prætermisit. Et ideo de istis tribus considerandum est quid vnumquodq; sit. Et consequenter ponit nomina harum combinationum, & dicit. Quod combinatio domini & serui vocatur despotica, i. dominatiua. Combinatio autem viri & fœminæ nō erat nominata suo tempore, sed ipse nominat eam coniugalem, quam nos matrimonium vocamus. Similr & tertia combinatio patris & filij non habebat proprium nomē, sed ipse vocat eam paternam. Deinde cum dicit.

Est insuper quędā pars quę videtur quibusdam esse disciplina rei familiaris. Quibusdam verò maxima eius pars. Loquor aūt de illa parte quæ versatur circa acquirendum, quæ & ipsa quēadmodum se habeat, considerandum erit.

Ponit quartum quod pertinet ad necessaria domus, & dicit. Quòd est quædam alia pars œconomiæ quæ vo- B catur pecunialis, quæ quibusdam videtur esse tota œconomia, quibusdam verò maxima pars eius est, eo ꝙ dispensatio domus maxime consistit in acquisitione & cōseruatione pecuniæ. Et de hac etiam parte considerandum est quomodo se habeat. Deinde cum dicit.

At primum de seruo & domino dicamus, vt quæ necessaria sunt, intueamur: & siquid de his melius comprehendere possimus, q̄ ea quę nunc existimantur.

Dicit quo ordine de his sit agendum: & dicit ꝙ primo dicendum est de domino & seruo, & hęc consideratio ad duo erit vtilis. Primo quidem vt possimus cognoscere ea quæ sunt opportuna in talibus, s. ad exercendum dominium in seruos. Secundo valet ad scientiam, vt per hoc possimus accipere aliquid melius his, quæ antiqui sunt opinati de dominio & seruitute. Deinde cum dicit.

Quibusdam porrò videtur sciētia quædam C esse dominatio, eademq; esse disciplina domestica, & dominatio gubernatioq;, ciuilis & regia, vt in principio diximus. Alijs autem præter naturam videtur esse dominatio, quoniam natura nihil differat, sed lege duntaxat inductum sit, vt alij liberi sint, alij serui. Quapropter iniustum, violentum enim.

Determinat ea quæ proposuit, & diuiditur in partes duas. In prima determinat de combinatione domini & serui. In secunda de alijs duabus combinationibus. ibi. {Quoniam autem tres partes œconomiæ &c.} Prima diuiditur in duas. In prima determinat de combinatione dñi & serui. Et quia seruus est quædam possessio: ideo in secunda parte determinat de alia parte œconomiæ, q̄ est pecuniatiua vel possessiua. ibi. {Totaliter aūt de vniuersa possessione &c.} Circa primum duo facit. Primo D narrat opiniones quorūdam de dominio & seruitute. Secundo determinat veritatem de eis. ibi. {Cum igitur possessio &c.} Circa primum ponit duas opiniones, quarū vna est, ꝙ despotica. i. dominatiua est quædam scientia, qua aliquis scit dominari seruis, & ꝙ est idem cum iconomia qua aliquis scit gubernare domum: & cum politica & regnatiua qua aliqs scit gubernare ciuitatē, sicut in proœmio dictum est. Alia opinio est, ꝙ habere seruū sit præter naturam, & ꝙ sola lege sit ordinatum, ꝙ quidam sunt serui, & quidam liberi, & ꝙ nulla dr̄ia sit inter eos fm naturam. Vnde vlterius inducūt ꝙ est iniustum esse aliquos seruos. Ex quadam enim violentia puenit ꝙ quidā alios sibi subiecerit in seruos. Deinde cum dicit.

Cū igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quā acquirimus, pars erit domesticæ disciplinæ. Nā sine necessarijs impossibile est, &

viuere, & bene viuere. Vt verò in artibus necessarium est subesse ꝓpria instrumēta, si opus modo confici debeat, sic etiam in re familiari. Instrumentorum verò quædā inanimata sunt, quædam animata: velutì, gubernatori, nauis quidem gubernaculum inanime est: qui verò proram regit, animatus: nam minister in artibus, locum instrumenti obtinet, sic & res possessa, instrumentum est ad vitam: res aũt possessa, multitudo instrumentorum, & seruus possessum quiddam animatum, & tanq̃ instrumētum ante instrumentum, omnis minister. Si.n. possent instrumenta ad iussum vel nutum dñi opus suum conficere, quemadmodum Dedali, aut Vulcani tripodes, quos inquit Poeta spōte sua diuinum prodiisse in certamen: sic & pectines texerent, & plectra pulsarent, nec architecti sane ministris, neq; dñi indigerent seruis. Quæ igitur instrumenta dicuntur, factiua sunt, quod verò possidemus, actiuum est. A pectine quidem enim aliquid fit præter illius vsum, à veste verò atq; lectica vsus solum. Præterea cũ specie differāt facere & agere, & indigeat vtrũque instrumentis, necessarium est & illa eādem habere differentiam. Vita certe actio est, & nō factio. Quapropter seruus minister est ad actionem: id autem quod possidetur, dicitur quēadmodum & pars ad totum. Pars enim non solũ alterius est pars, sed etiā omnino alterius. Quapropter dominus, serui est dominus solum, sed illius non est. Seruus autem non solum domini seruus, sed omnino illius.

Determinat veritatem de dominio & seruitute, & primo determinat rationem seruitutis. Secundo inquirit de opinionibus præmissis. ibi. {Vtrum verò sit aliquis naturalis &c.} Circa primum duo facit. Primo præmittit quædam necessaria ad cognoscendũ rationem seruitutis. Secundo concludit ex præmissis diffinitionem serui. ibi. {Quæ igitur sit natura &c.} Circa primum quatuor ponit, quorum primum est, q possessio sit quædam pars domus, & q ars possessiua sit quædam pars œconomiæ. Et hoc ideo, quia impossē est viuere in domo sine necessariis ad vitam, q̃ per possessiones habentur, & hoc probat per similitudinem in artibus: videmus.n. q vnicuiq; arti necessarium est habere conuenientia instrumenta si debeat perficere opus suum, sicut fabro necesse est habere martellum si debeat facere cultellum. Et hoc modo gubernatori domus necesse est habere res possessas ad ꝓprium opus sicut quædam instrumenta. Secundo ibi. {Instrumētorum verò &c.} Ponit vnam diuisionem instrumentorum dicēs, q instrumentorum quædam sunt animata & quædam inanimata. Sicut gubernatori nauis inanimatum instrumentum est gubernaculum: instrumētum autem eius animatum est prorarius, i. ille q custodit anteriorem partem nauis, quæ vocatur prora, & obedit gubernatori. Minister.n. in artibus habet rationem instrumenti, quia sicut instrumentum mouetur ab artifice, ita etiam instrumentum mouetur ad imperium ꝑcipientis. Et sicut est in operibus artis duplex instrumentum: ita etiam in domo est instrumentum inanimatum ipsa res possessa: puta, lectus, vel vestis, quæ est instrumentum quoddam deseruiēs vitæ humanæ. Et multitudo talium instrumentorum est tota possessio domus. Cum aũt ser-

E uus sit quædam res possessa animatā, sequitur q sit organum animatum deseruiens vitæ domesticæ. Est aũt huiusmodi organum animatum, quod est minister in artibus, & seruus in domo est instrumētum super alia instrumenta: quia.s. ipse vtitur aliis instrumentis & mouet ea, & ad hoc indigemus ministris & seruis. Principales.n. artifices qui architectores dicuntur, non indigerent ministris, neq; domini domorum indigerent seruis, si vnũquodq; instrumētum inanimatum posset ad imperium domini, agnoscens ipsum, perficere opus suum: puta, q pectines per se pectinarent, & plectra per se cytharizarent, sicut dicitur de statua quā fecit Dedalus, q per ingenium argēti viui mouebat seipsam. Et similiter quidam Poeta dicit, q in quodam tēplo Vulcani qui dicebatur Deus ignis, tripodes quidam erant sic præparati, q per artificium humanum, vel per artem necromanticam per seipsos, quasi spontanei videbantur subinduere diuinum agonem, quasi concertando ad seruiendum in ministerio
F tēpli. Tertio ibi. {Quæ igitur instrumenta dicunt &c.} ponit secundam diuisionem organorũ. organa.n. artium dicuntur organa factiua, sed res possessa, quæ est organũ domus, est organum actiuum. Et hanc diuisionem dupli ci ratione probat. Primo quidem, quia organa factiua dicuntur, ex quibus fit aliquid præter ipsum vsum instrumenti. Et hoc videmus in ipsis instrumentis artis, sicut ex pectine, quo vtuntur textores, fit aliquid alterum præter vsum ipsius. s. pānus. Sed ex rebus possessis, quæ sunt instrumenta domus, non fit aliquid aliud præter vsum ipsius, sicut ex vestitu & lecto non fit nisi vsus eorum. Ergo ista organa non sunt factiua sicut organa artium. Secundam rationem ponit ibi. {Præterea. Cum speciē differant &c.} quę talis est. Diuersorum diuersa sunt instrumenta. Sed actio & factio differunt specie. nam factio est operatio, per quam aliquid fit in exteriori materia, sicut secare & vrere. Actio aũt est operatio permanēs in operante, & pertinens ad vitā ipsius, vt dicitur 9. Me- T. c. 16.
G ta. Ambæ autem hæ operationes indigent instrumentis. Ergo instrumenta eorum differunt specie. Sed vita. i. conuersatio domestica non est factio, sed actio. Ergo seruus est minister & organum eorum quæ pertinent ad actionem, non autem eorum quæ pertinent ad factionem. Quarto ibi. {Id autem quod possidetur &c.} ostendit qualiter seruus se habet ad dominum: & dicit, q eadem est comparatio rei possessæ ad possessorem & partis ad totum: quantum ad hoc q pars non dicitur solum pars totius, sed etiam dicitur simplr esse totius, sicut dicimus manum hominis. Et non solum dicimus q sit pars hominis & simplr res possessa: puta vestis, non solum dicitur q sit possessio hominis, sed q simpliciter est huiusmodi hominis. Vnde cum seruus sit quædam possessio, seruus non solum est seruus domini, sed est simpliciter illius. Ille autem qui est dominus, non est simpliciter serui, sed solũ est dominus eius. Deinde cum dicit.

Quæ igitur sit natura serui, & quæ potestas,
H ex his patet. Qui enim suiipsius, nō est ſm naturam, sed alterius: homo autem est, hic natura est seruus. Alterius autem est qui possidetur, homo existēs. Res verò possessa, est instrumentum ad acquirendum, actiuum & separabile.

Concludit ex præmissis diffinitionem serui & dicit, q manifestum est ex prædictis quæ sit natura serui, & potestas eius, quod est officium ipsius. Nam virtus ad actionem refertur, officium autem est cōgruus actus alicuius. Cum enim seruus sit hoc ipsum quod est alterius, vt dictum est, quicũq; homo non est naturaliter suiipsius, sed alterius, ipse est naturaliter seruus. Ille autem homo non est naturaliter suiipsius, sed alterius qui non pōt regi nisi ab alio. Hoc autem conuertitur. s. q quicũque est res possessa, vel seruus alterius, est homo alterius. De ratione autem

autem rei possessę est, q͏ sit organũ actiuum & separatũ. Vnde potest talis diffinitio serui concludi. Seruus est organum animatum, actiuum, separatũ, alterius homo existens. In qua quidem diffinitione organum ponitur tanquam genus, & adduntur quinq; differentiæ. Per hoc.n. q͏ dicitur, Animatum, distinguitur ab instrumẽtis inanimatis. Per hoc autem q͏ dicitur, Actiuum, distinguitur á ministro artificis, qui est organum animatum factiuũ. Per hoc autem q͏ dicitur, Alterius existens, distinguitur á libero qui quandoq; ministratur in domo non sicut res possessa, sed sponte vel mercede conductus. Per hoc autẽ q͏ dicitur, Separatum, distinguitur á parte quæ est alterius non separata, sicut manus. Per hoc q͏ dicitur, Homo existens, distinguitur á brutis animalibus, quæ sunt res possessæ separatæ.

LECTIO III.

Quód aliquibus natura seruire conueniat, aliquibus autem dominari.

VTrum vero sit aliquis natura talis vel nõ, & vtrum melius ac iustius sit alicui seruire vel non, sed omnis seruitus sit præter naturam, considerandum postea erit.

Postquam philosophus ostẽdit rationem & virtutem serui, hic procedit ad inuestigandũ de opinionibus supra positis: & primo inquirit. Vtrũ seruitus sit naturalis. Secundo vtrũ dominatiua sit idem quod politica. ibi. {Patet autem ex his &c.} Circa primũ tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo determinat eam approbando vnam partem. ibi. {Nec sane difficile &c.} Tertio ostẽdit quomodo etiam alia pars dubitationis habet aliqualiter veritatem. ibi. {Quód autem contradicentes &c.} Dicit ergo primo, q͏ post prædicta considerandum est, vtrum aliquis sit naturaliter seruus vel non. Et iterum, vtrum alicui magis sit dignum & iustũ q͏ seruiat q̃ q͏ nõ seruiat an non, sed omnis seruitus, præter naturam sit, quod quidem remittit ad duas præmissas quæstiones. Si.n. oĩs seruitus est præter naturam, tunc nullus est naturaliter seruus. Et iterum, Non erit iustum neq; dignum q͏ aliquis seruiat, quod.n. est præter naturam, non est dignum neq; iustum. Deinde cum dicit.

Nec sane difficile est ratione perspicere, & ex his quę fiunt, cognoscere. Imperare enim & parere non solum necessariorum est, verum etiã vtilium, ac statim ex generatione quædã distincta sunt alia, quidem ad imperandum, alia vero ad parendum, & species multæ & imperantiũ & parentium. Et semper melius imperium, meliorum parentium est, ceu hominis q̃ bestię, nam quod à melioribus perficitur, melius est opus: vbi vero aliud imperat, aliud paret, est aliquod horum opus.

Determinat propositam quæstionem, ostendẽs duo. s. q͏ aliquis homo naturaliter est seruus, & q͏ alicui dignũ & expediens est seruire. Et circa hoc duo facit. Primo.n. proponit modum quo hæc ostẽdenda sunt. d. q͏ non est difficile, q͏ aliquis contempletur prædictarum quæstionum veritatem & rationem, & q͏ etiam veritatem addiscat ex his, quæ in rebus accidunt. Secunda. ibi. {Imperare enim &c.} Secundũ duos præmissos modos ostendit propositum, & primo ex his quæ fiunt. Secundo ex ratione. ibi. {Nam quæcunq; &c.} Circa primũ quatuor proponit, quorum primũ est q͏ principari & subiici non solum est de numero eorum, quæ ex necessitate vel violentia proueniunt, sed etiam est de numero eorũ, quę expediunt ad salutem hominum, & hoc pertinet ad secundam quæstionem. Quod enim expediens est alicui videt͏ esse dignum & iustum ei. Secundũ est quod in hominiA bus ex ipsa natiuitate videmus, q͏ est quędam distinctio, ita q͏ quidam sunt apti ad hoc vt subiiciantur, quidã vero ad hoc q͏ principẽtur. Et hoc pertinet ad primã quæstionem, quod enim ex natiuitate cõfestim inest alicui videtur esse naturale. Tertium est, q͏ sunt multæ species eorum qui subiiciuntur & eorum qui principantur. Aliter enim principatur vir fœminæ, aliter dominus seruo, aliter rex regno. Et hoc etiam pertinet ad eandem quæstionẽ. Nam ea quæ naturaliter insunt rebus, secundum eorũ diuersitatẽ diuersificantur. Et Quartũ est, q͏ semper est melior principatus qui est meliorum subiectorum, sicut melior est principatus quo quis principatur homini, q̃ quo q͏s principat͏ bestię. Et hoc probat tali ratione. Oĩs principatus & subiectio ad aliquod opus ordinatur, obedit enim qui subiicitur principanti in aliquo opere. Sed opus quod fit á melioribus est melius. Ergo & principatus melior. Et hoc etiam quartũ pertinet ad primã quęstionem, nam quæ naturaliter insunt, tanto sunt meliora

B quanto sunt meliorum. Deinde cum dicit.

Nam quæcunque ex pluribus constant, & vnum quid commune fiunt, siue ex continuis, siue ex discretis, in omnibus apparet & quod imperat & quod paret.

Ostendit propositũ ex ratione. Et primo ponit rationem ad ostendendum q͏ aliqui sunt naturaliter serui, quibus expedit seruire. Secundo ostendit qui sint tales. ibi. {Quicunq; igitur &c.} Circa primum ponit talẽ rationẽ. Quæcunq; sunt ex pluribus constituta, in his est aliquid principans & aliquid subiectũ naturaliter: & hoc expedit, Sed hominum multitudo est ex pluribus constituta, Ergo naturale est & expediens q͏ vnus principetur & alius subiiciatur. Huius autem rationis minor manifesta est ex præmissis, in quibus ostensum est, q͏ homo est naturaliter animal politicũ, & ita naturale est q͏ ex multis hominibus constituatur vna multitudo. Vnde ea prę-

C termissa probat maiorem, & sic in hac ratione tria facit. Primo ponit maiorem. Secũdo probat eam. ibi. {Et hoc ex tota natura &c.} Tertio infert cõclusionem. ibi. {Eodem modo &c.} Dicit ergo primo, q͏ quæcunq; sunt cõstituta ex pluribus, ita q͏ ex eis fiat vnum cõmune, siue illa plura sint coniuncta sicut membra corporis coniunguntur ad constitutionem totius, siue sint diuisa, sicut ex multis militibus constituitur vnus exercitus, in omnibus his inuenitur esse principans & subiectum, & hoc est naturale & expediens, vt per singula patebit exempla. Deinde cum dicit.

Et hoc ex tota natura inest animatis, nam & in his, quæ expertia sunt vitæ, est quoddam imperium instar harmoniæ. Sed hæc forsan aliena sunt ab ista consideratione.

Probat propositum quadrupliciter. Primo quidem in rebus inanimatis. Secũdo in partibus hominis. ibi. {Ani-

D mal vero constat &c.} Tertio in genere animalium. ibi. {Rursum in homine &c.} Quarto in differentia sexuũ. ibi. {Est autem masculus &c.} Dicit ergo primo q͏ veritas præmissæ propositionis inuenitur in rebus inanimatis, nõ quia sit eis proprium, sed ex eo q͏ est commune toti naturæ, quia etiam in his quæ non participant vita est aliquis principatus, puta harmonię, quod potest intelligi dupliciter: vno modo de harmonia sonorum, quia semper in vocibus quæ consonãt aliqua vox prędominatur, s̃m quam tota harmonia diiudicatur. Potest etiam intelligi de harmonia elementorum in corpore mixto, in quo semper vnum elementorum est prædominans, sed huiusmodi, pertransit, quia sunt extrinseca ab hac consideratione. Deinde cum dicit.

Animal vero constat primum ex anima & corpore, quorum alterum imperat secundum

naturam,

naturam, alterum paret. Oportet autem cõside rare naturam nõ in corruptis, sed in his quę magis se habent secundũ naturam, quo circa is qui & animo & corpore optime dispositus sit, inspiciẽdus est: in quo certe id manifestũ est. Nã prauorum quidem aut praue dispositorum sæpe inueniretur corpus imperare animo, ex eo quia peruerse ac præter naturam se habent. Est igitur, vt dicimus primum in animali prospicere imperium dominicum & ciuile. nã animus quidem in corpus dominicum habet imperiũ, mens vero in appetitũ ciuile & regiũ, in quibus clarum est ſm naturam & vtilitatẽ imperari ab animo corpori, & ab ea parte, quę habet rõnem ei parti, quæ subiacet perturbationi. Equalitatem vero ac vicissitudinem omnibus nocere.

Ostendit propositum in partibus hominis, & dicit q prima compositio animalis est ex anima & corpore, quę quidem compositio dicitur prima non secũdum ordinẽ generationis, sed secundum principalitatem, quia est ex partibus principalissimis. Harum autẽ partium vna est naturaliter principans scilicet anima, alia vero subiecta scilicet corpus. Posset autem aliquis dicere q hoc nõ est naturale, cum nõ inueniatur in omnibus. Et ideo ad hoc excludẽdum subdit, q ad iudicandum quid sit naturale oportet considerare ea quæ se habent secundum naturã; nõ autem ea quę sunt corrupta, quia huiusmodi deficiũt à natura, & ideo ad iudicandum quæ pars in homine naturaliter principetur, oportet considerare aliquem hominem qui sit bene dispositus & secundum animam & secundum corpus, in quo est manifestum, q anima corpori dominatur: sed in hominibus pestilentibus & qui male se habent multoties corpus principatur animæ, qa ꝑse rſit commodum corporis cõmodo animæ. Et hoc ideo, quia sunt male dispositi & præter naturam. Ostendit autem co(n)sequenter q principatus qui est in partibus animalis, habet quãdam similitudinem exterioris principatus. Possumus enim in animali quod est homo cõsiderare duplicem principatum ad partes eius. s. despoticum, quo dominus principatur seruis, & politicum, quo rector ciuitatis principatur liberis. Inuenitur. n. inter partes hominis q anima dominatur corpori, sed hoc est despotico principatu, in quo seruus in nullo potest resistere domino, eo q seruus, id quod est simpliciter domini, vt supradictum est. Et hoc videmus in mẽbris corporis scilicet manibus & pedibus, q statim sine contradictione ad imperium animæ applicãtur ad opus. Inuenimus etiam q intellectus seu ratio dominatur appetitui, sed principatu politico & regali qui est ad liberos. Vnde possunt in aliquibus contradicere. Et similiter appetitus aliquando non sequitur rationem. Et huiusmodi diuersitatis ratio est, quia corpus non potest moueri nisi ab anima, & ideo totaliter subiicitur ei, sed appetitus potest moueri non solum à ratione sed etiam à sensu, & ideo nõ totaliter subiicitur rationi. In vtroq; autem regimine manifestum est q subiectio est ſm naturam & expediens, est enim naturale & expediens corpori q regatur ab anima, & similiter est naturale & expediẽs parti passibili. i. appetitui qui subiicitur passionibus vt regatur ab intellectu vel ratione, & vtrobiq; esset nociuum si id quod debet subiici se haberet ex æquo, vel ecõtrario ei quod debet principari. Corpus enim corrumperetur nisi subiiceretur animæ, & appetitus esset inordinatus nisi subiiceretur rationi. Deinde cum dicit.

Rursus in homine & aliis animalibus eodẽ modo. Mansueta quidem meliora sunt q̃ fera,

E his autem vniuersis melius est vt homini pareant. nam salutem ita recipiunt.

Probat idem in genere animalium. d. q similiter se habet in homine & aliis animalibus, q naturale & expediẽs est vt homo aliis dominetur. Videmus. n. q animalia mansueta quibus homo dominatur digniora sunt ſm naturam siluestribus inquãtum participant aliqualiter regimine rationis. Sed & omnibus animalibus expedit, q ab homine regantur, quia sic in multis casibus adipiscuntur salutẽ corporalem quam per se consequi non possent sicut patet, cum eis copiosa pabula & remedia sanitatis ab hominibus exhibeantur. Deinde cum dicit.

Præterea autem masculus & fœmina alterum melius ſm naturam, alterum deterius, & hoc imperans, illud parens.

Probat idem in differentia sexuum, & dicit, q eodem
F modo etiam se habet masculinũ ad fœmininum, q naturaliter masculinũ est melius, & fœmininum deterius, & masculus principans, fœmina autem subiecta. Est autem attendẽdum q prima duo exempla sunt de toto integrali, alia duo de toto vniuersali quod est genus vel species. Et sic patet q prædicta propositio in vtrisque locum habet. Deinde cum dicit.

Eodemq; modo necesse est in cunctis hominibus esse.

Concludit propositum. s. quod eodem modo se habet in hominibus sicut in præmissis, scilicet q naturale & expediens est q quidam principentur, & quidam subiiciantur. Deinde cum dicit.

Quicunq; igitur distant tãtum quãtum animus à corpore, & homo à bestia, per hunc modum se habent, quorũcunq; est opus in corpo-
G ris vsu, & hoc est in eis potissimũ, hi sunt natura serui, quibus melius est vt imperetur, quemadmodũ in præmissis, est. n. natura seruus qui potest alterius esse, qua propter & alterius est.

Ostendit qui sunt qui naturaliter principãtur & subiiciuntur. Et primo quales sunt ſm animam. Secũdo quales ſm corpus. ibi. {Vult ergo &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quales sunt ſm animam qui naturaliter principantur & subiiciuntur. Secũdo ponit cõparationẽ inter homines, qui naturaliter sunt serui, & bruta animalia, quæ etiam naturaliter seruiunt. ibi. {Et qui tantum &c.} Dicit ergo primo, q cum anima naturaliter dominetur corpori & homo bestiis, quicunq; tantum distant ab aliis, sicut anima à corpore & homo à bestia propter eminentiam rationis in quibusdam & defectũ in aliis, isti sunt naturaliter domini aliorum, ſm q etiam Salomon dicit, q qui stultus est seruiet sapiẽti. Disponun-
H tur autem hoc modo, scilicet q ad eos se habeant aliqui, Prouer. 2. c.
sicut homo ad bestias, vel anima ad corpus, illi quorum opus principale est vsus corporis, & q hoc est optimum quod ab eis haberi potest. Sunt. n. validi ad exequenda opera corporalia, impotentes autem ad opera rationis: & isti sunt naturaliter serui, quibus melius est q regãtur à sapientibus, siue conueniens est q credatur rationibus supradictis, quia in hoc sortiuntur regimen rationis. Et q isti sint naturaliter serui patet per hoc, quia ille est naturaliter seruus, qui habet aptitudinem naturalem vt sit alterius, inquantum scilicet non potest regi propria ratione, per quam homo est dominus sui, sed solum ratione alterius, propter quod naturaliter alterius est quasi seruus. Deinde cum dicit.

Et qui tantum particeps est rationis vt sentiat quidem, at non habeat, nam cętera quidem

animalia

animalia ratione quidem nō sentiunt, sed passionibus inseruiunt, vsus etiam variat parumper, necessariorum.n.corpori auxilium fit ab vtrisq;, à seruis videlicet, ac mansuetis aīalibus.

Comparat fm conuenientiam & differētiam hominē naturaliter seruum ad animal brutum, & dicit ꝙ ille, qui est seruus naturaliter communicat ratione solū quantū ad hoc ꝙ recipit sensum rōnis, sicut edoctus ab alio, sed non quantum ad hoc ꝙ habeat sensum rationis per seipsum. Sed alia animalia seruiūt homini nō quasi recipientia aliquem sensum rationis ab homine, inquantum, s. memoria eorum, quæ sunt bene vel male passa ab homine timore vel amore incitantur ad seruiendū. Et sic quātum ad modum seruiendi est differentia, inquantum naturaliter seruus seruit rationem, brutum autē animal passione timoris, s. vel amoris acquisita per memoriā bene vel male patiendi ab homine. Sed opportunitas.i.vtilitas quæ ex vtriusq; seruitio prouenit modicū variatur, ab eadem.n.præbetur nobis auxilium & à seruis & à domesticis animalibus, s. ad necessaria corpori. Non.tñ.naturaliter seruus cum deficiat ratione potest auxiliari per cōsilium, vel ad aliquod opus rationis: in corporalibus autem pluribus modis potest seruire seruus ꝙ animal brutum, propter rationem. Deinde cum dicit.

Vult ergo natura, & differentia facit corpora liberorum & seruorum, alia quidem robusta ad necessarios vsus, alia vero recta et inutilia ad tales operationes. Verum vtilia ad ciuilem vitā. hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis: accidit vero sæpe & cōtra, hos qdē corpora habere liberorum, illos vero animos.

Ostendit quales sint serui fm corpus. Et primo proponit quod intendit. Secūdo probat propositū. ibi. {Nam id quidē &c.} Dicit ergo primo, ꝙ natura vult, i. habet quendam impetum siue inclinationem ad hoc vt faciat differentiam inter corpora liberorum & seruorū, ita. s. ꝙ corporia seruorum sint fortia ad exercendum vsum necessarium qui eis competit, s. ad fodiendum in agro & alia similia ministeria exercenda. Sed corpora liberorum debēt esse recta, id est bene disposita fm naturam & inutilia ad tales operationes seruiles, quod exigit complexio delicata, sed tamen debent esse vtilia ad ciuilem vitam, in qua liberi homines conuersantur. Iste autem qui habet membra vtilia ad ciuilem vitam, habet dispositionem diuisam in bellicam opportunitatem & pacificam, vt scilicet tempore belli habeat membra apta ad pugnādū, & ad alia militaria opera, tēpore vero pacis ad exercendum alia ciuilia opera. Et quamuis natura habeat inclinationem ad prædictam differentiam corporū causandam, tamen quandoq; deficit in hoc, sicut etiam in omnibus aliis quæ generantur & corrumpuntur, consequitur natura effectum suum vt in pluribus, deficit vero in paucioribus. Quando ergo in hoc natura deficit, accidit multoties contrarium ei quod dictum est, vt. s. illi qui habēt animas liberorum, habeant corpora seruorum vel econuerso. Est autem considerandum, ꝙ philosophus hic inducit concludens ex præmissis, in quibus agebat de dispositione animę, quia cū corpus sit naturaliter ꝑꝑ animam, natura intendit formare tale corpus quale sit conueniens animæ. Et ideo intendit his qui habent animas liberorū dare corpora liberorū, & similiter de seruis, & hoc quidem quantum ad interiores dispositiones semper consonat. Non enim potest esse ꝙ aliquis habeat animam bene dispositam, si organa imaginationis & aliarum virium naturalium & sensitiuarum sint male disposita, sed in figura & quantitate exteriori, & aliis di-

A spositionibus exterioribus, potest inueniri dissonantia vt hic dicitur. Deinde cum dicit.

Nam id quidem patet: ꝙ si tantum præcellāt corpore solum quantum deorum imagines: reliqui omnes digni apparerent illis seruire.

Probat quod dixerat. Et primo quantum ad corpus. Secundo quātum ad animam. ibi. {Id si verum est &c.} Dicit ergo primo, ꝙ naturam inclinari ad hoc ꝙ faciat diuersa corpora seruorum & liberorum ex hoc est manifestum. Si inter aliquos inueniatur tanta differentia solūmodo ex parte corporis, vt videatur tantum alios extollere, ac si essent quædam imagines deorum, sicut solemus cōiter dicere quando videmus aliquos elegātis formæ, ꝙ videntur esse sicut angeli, tunc omnes dicerent, ꝙ illi qui deficiunt à tāta elegātia formæ corporalis, sunt digni vt seruiant eis qui superexcellūt: fm illud, Species Priami digna est imperio. Et cum hoc sit manifestum B in maxima differentia, idem etiam est sciendum quantum ad intentionem naturæ, si non fuerit tanta differentia. Deinde cum dicit.

Id si verū est in corporibus, multo iustius in animo idem putare, sed non vt corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quod igitur sint fm naturam alij liberi, alij serui, patet, quibus & seruire prodest ac iustum est.

Probat idem ex parte animæ & dicit: ꝙ si hoc est verū ex parte corporis, ꝙ illi qui deficiūt sunt digni seruire excellentibus: tāto iustius est hoc determinari ex parte animæ, quanto anima nobilior est corpore. Sed tamen excellentia pulchritudinis animę nō ita de facili potest cognosci, sicut pulchritudo corporis, & ideo magis vulgariter iudicatur, ꝙ aliqui sint digni ad dominandū ex parte corporis ꝙ ex parte animæ. Vltimo autem concludit epilo-C gando duas cōclusiones intentas in hoc capitulo: scilicet ꝙ quidam sunt naturaliter serui, & quidam naturaliter liberi, & ꝙ his qui sunt naturaliter serui expedit seruire, & iustum est ꝙ seruiant.

LECTIO IIII.

Dominos & seruos, alios esse natura quib' expedit dominos & seruos esse, alios aūt legibus, quibus contrarium contingit.

QVòd autem & contradicentes quodammodo recte dicunt, non difficile fuerint intueri. Dupliciter.n.dicitur seruire & seruus. Est.n.aliquis fm leges seruus & seruiēs. Nam lex, consensio quædam est, per quā bello capta illorum fieri dicuntur qui ceperunt.

Postquam philosophus ostendit ꝙ aliqui naturaliter sunt serui quibus expedit seruire & iustum est, hic ostendit ꝙ etiam contraria opinio est fm aliquam partē vera. D Et circa hoc duo facit. Primo ponit modū seruitutis, fm quem negatur à quibusdā seruitus esse naturalis & iusta. Secūdo super hoc dubitationē mouet & soluit. ibi. {Hoc autem ius &c.} Dicit ergo primo: ꝙ non difficile est videre ꝙ illi qui dicunt contrarium his quæ determinata sunt, asserendo, s. nullam seruitutem esse naturalem & iustam, fm modum aliquem recte dicunt. Dupliciter enim dicit̄ seruire & seruus. Vnus quidem modus est fm aptitudinem naturalem, vt supradictū est. Alius est fm quē est aliquis seruus vel seruiēs fm legem inter homines positam. Posita est.n.quædam promulgatio legis, vt illi qui sunt victi in bello, dicantur esse serui eorum, qui contra eos præualuerunt. Et hoc iure quasi oēs gentes vtuntur, vnde & ius gentium nominatur. Deinde cum dicit.

Hoc autem ius multi eorum, qui circa leges versantur accusant, tāquam Oratorem qui cō-

tra

tra leges decreuerit: quasi sit graue, si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus qui vim patiť. Et quibusdã hoc modo videtur, quibusdã illo, etiam sapientum.

Mouet dubitationem de ista seruitute legali, & circa hoc tria facit. Primo ponit diuersas opiniones. Secundo assignat rationes diuersitatis. ibi. {Causa vero &c.} Tertio soluit dubitationem. ibi. {Omnino retinẽtes &c.} Dicit ergo primo, ꝙ multi qui intromiserunt se de legibus scribendis, scripserunt ꝙ iustum prædictæ legis est de numero iniquorum. Et inducit quendam qui vocabať Orator, cui durum videbatur, si ille, qui est passus violentiã sit seruus, & subiectus ei qui potuit violentiam inferre, & non est melior, nisi quia est potentior. Vnde quibusdam sic videtur, ꝙ. s. sit iniustum, aliis autem videtur alio modo. Et ista diuersitas non solum est inter populares, sed etiam inter sapientes. Deinde cum dicit.

F

Causa vero ambiguitatis & variationis huiusmodi est, quia quodãmodo virtus freta potẽtia vim potest maxime afferre, & semꝑ id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo fit vt vis non absq; virtute esse videatur.

Assignat causam prædictæ diuersitatis. Et primo proponit quidẽ quod est manifestum. Secũdo de quo sit dubitatio. ibi. {Sed circa iustum &c.} Dicit ergo primo, ꝙ causa præmissæ dubitationis. vnde variãtur verba sapientum est ex hoc, ꝙ virtus quæ est per aliquem modũ, id est siue per sapientiam, siue per constantiam, siue per fortitudinem corporalem, siue quocunq; alio modo, si sortiatur successum. i. nisi cõtrarium eueniat per infortunium, potest maxime cõpati secum ꝙ violentiam inferat. Et sic manifestum est, ꝙ ille qui superat semper est in excessu alicuius boni, nisi per infortuniũ aliter accidat. Et ex hoc videtur, ꝙ violentia nunquam sit sine qualicunq; virtute eius qui violentiam infert, & hoc est per se manifestum. Deinde cum dicit.

G

Sed circa iustum solum, esse ambiguitatem. Propter hoc. n. aliis quidẽ beniuolentia videtur esse iustum, aliis hoc ipsum videtur iustum, potentiorem dominari. Discordãtibus inuicẽ huiusmodi sermonibus, cum alteri nec validũ quicq̃, neq; persuasiuũ contineant, ꝙ nõ oporteat meliorem ſm virtutẽ præesse ac dominari.

Ostendit quid remanet sub dubitatione, & dicit ꝙ de hoc solũ remanet dubitatio. Vtrũ sit iustum ꝙ propter excellentiam qualiscunq; virtutis aliqui debeant principari qui superant. Et ideo circa hoc sunt diuersę opiniones, quidam enim dicunt, ꝙ hoc iustum prædictæ legis est per beniuolentiam, idest in fauorem victorum introductum, vt propter hoc homines ad fortiter pugnandũ incitarentur: quibusdam aũt videtur ꝙ hoc ipsum quandam rationem iustitiæ habet, ꝙ ille qui apparet melior in hoc ꝙ vincit, principetur ſm ꝙ Salomon dicit in Prouerb. Manus fortium dominabitur, quæ autem remissa tributis seruiet. Et hoc quidam ideo dicunt, quia si huiusmodi rationes operationem remoueantur de medio, in primo aspectu apparet, ꝙ illæ rationes quæ dicũt ꝙ nõ oportet principari & dominari illum qui est melior, ſm virtutem quę victorum extitit, nõ habeat aliquid quod sit efficax ad mouendum rationem, neq; etiam habent aliquam probabilitatem, sed ea quæ communiter hominibus videntur. Deinde cum dicit.

H

Is. cap.

Omnino retinentes quidam, vt aiũt, aliquid iusti, nam lex iustum quid est, seruitutem quæ ex bello prouenit iustã posuere, & simpliciter non aiunt.

E

Soluit prædictam dubitationem, & primo ostẽdit qñ sit iustum seruire, & secundo quomodo sit expediẽs. ibi. {Quòd igitur hæc &c.} Circa primũ duo facit. Primo ponit solutionem. Secũdo manifestat eam. ibi. {Nã fieri potest &c.} Dicit ergo primo ꝙ vt totaliter & complete veritatem huiusmodi dubitationis determinemus, dicendum est, ꝙ quidam attẽdentes ad quoddam iustum, id est ad iustum ſm quid, quale potest esse in rebus humanis, quod quidem iustum lex tradit, posũt seruitutẽ quę ex bello prouenit esse iustam, nõ autem dicunt ꝙ omnino, idest simpliciter sit iusta. Approbat igitur secundam opinionem, & exponit eam ostendens ꝙ non loquebãtur de iusto simpliciter, sed de iusto ſm quid, quale est iustum legis humanæ. Dicitur. n. iustũ simpliciter, quod est iustũ ſm suam naturam. Iustũ autem ſm quid, quod refertur ad commoditatem humanam, quã lex intendit, quia propter vtilitatẽ hominũ omnes leges positæ sunt. Quia igitur hoc non est iustum ſm naturam, ꝙ quicũq; ab hostibus vincuntur sint serui, cum plerunq; cõtingat sapientes ab insipientibus superari, dicit hoc nõ esse simpliciter iustum: est tamen ad commodum humanæ vitę. Est. n. hoc vtile & illis qui vincuntur, quia propter hoc á victoribus conseruantur vt saltem subiecti viuant. Vnde & serui á seruando dicuntur: & etiam illi qui vincũt, quia per hoc homines incitantur ad fortius pugnandũ: & ꝙ sint aliq fortes pugnatores expedit cõuersationi humanæ ad prohibẽdum multorum malitias. Si autem potuisset lex humana determinare efficaciter q essent meliores mente, illos proculdubio sequẽs naturã dominos ordinasset. Sed qa hoc fieri nõ poterat, accepit lex aliud signum præeminentiæ. s. ipsam victoriam, quæ prouenit ex aliqua excellentia virtutis. Et ideo statuit victores esse dominos eorum qui vincuntur. Et ideo hoc iustum dicitur esse ſm quid vt possibile fuit legem poni, non tamen est iustum simpliciter, & tamen seruãdum est hoc etiam homini virtuoso ſm mentem, quia cum bonum cõmune sit melius q̃ bonum propriũ vnius, nõ est infringendum quod conuenit bono publico, quamuis non conueniat alicui priuatæ personæ. Deinde cum dicit.

Nam fieri potest vt belli principium nequaquam sit iustum, & indignum seruire nemo diceret esse seruum, alioqui continget eos qui nobilissimi videntur, seruos esse, atq; ex seruis si contingat eos capi atq; venundari.

Manifestat solutionem præmissam. Et primo per rationes. Secundo per ea quæ communiter dicuntur. ibi. {Itaq; ꝙ istos &c.} Circa primũ ponit duas rationes. Illud quod prouenit ex principio iniusto non est simpliciter iustum. Sed principium bellorum contingit esse iniustum, puta cum aliquis nõ habet iustam causam assumẽdi bellum. Ergo seruitus quæ sequitur ex tali bello non est simpliciter iusta. Secundã rationẽ ponit. ibi. {Et indignum &c.} quæ talis est. Contingit per bellum aliquem superari cui indignum est seruire. Sed nullus potest dicere ꝙ ille quem indignum est seruire iuste sit seruus. Ergo non potest dici ꝙ seruitus quæ est ex bello simpliciter sit iusta. Minorem autem probat, quia si aliquis diceret iuste seruum esse eũ quem indignum est seruire: accideret quandoq; eos qui sunt de nobilissimo genere esse seruos si caperentur in bello, & si contingeret eos vendi, sequeretur vlterius quòd filij eorum essent serui ex seruis nati, quod videtur esse inconueniens. Deinde cum dicit.

Itaque istos non volunt seruos dicere, sed barbaros.

Probat propositum per ea quæ communiter dicunť, & primo per ea quæ communiter dicuntur de seruitute.

Secundo

Secundo per ea quæ communiter dicuntur de libertate. ibi.{Eodemq; modo &c.}Circa primum duo facit. Primo proponit dictum commune. Secũdo ostendit qualiter intelligatur. ibi. {Atqui cum ista &c.}Dicit ergo primo, ꝙ propter prædictum inconueniens vitandum non voluit homines dicere ꝙ nobiles homines quando capiuntur in bello fiant serui, sed solum barbari cum capiũtur fiunt serui. Deinde cum dicit.

Atqui cum ista dicunt, nihil quærunt aliud ꝙ̃ natura seruos, vt ab initio diximus. Necesse est.n.dicere alios vbiq; esse seruos, alios necubi.

Ostendit quomodo intelligatur: & dicit, ꝙ illi qui hoc dicunt vidẽtur dicere solum de naturali seruitute quę est in barbaris propter defectum mentis: nõ autem est in nobilibus viris captis in bello, quia sicut supra dictum est: necesse est ab ipso principio natiuitatis esse quosdam naturaliter seruos, & quosdam non. Deinde cum dicit.

Eodemq; modo de nobilitate, non solum.n. apud seipsos nobiles, sed vbiq; existimant, barbaros verò domi solũ nobiles: quasi existat alia simplr̃ nobilitas, alia non simpliciter, vt Theodecti Helena inquit. Ex diis ab vtraq; stirpe prognatam quisquam appellabit seruam.

Ponit ea quę dicũt homines de libertate. Et primo ponit dictum. Secundo ostendit quomodo sit intelligendũ. ibi.{Sed cum hoc aiũt &c.}Dicit ergo primo, ꝙ ſm eũdem modum loquũtur homines de ingenuitate, idest de libertate. nam ingenuus est qui neq; est seruus neq; libertus. Dicunt enim ꝙ homines nobiles sunt ingenui nõ solum cum sunt apud seipsos, idest cum sunt in propria domo & potestate, sed etiam vbiq; terrarum. Sed barbari q̃ sunt naturaliter serui propter defectum rationis, solum domi sunt liberi propter defectum & carentiam dominantium: tanq̃ aliqui sint simpliciter liberi vel ingenui, scilicet qui sunt bene dispositi, secundum mentem: alij autem ſm, quid sicut barbari. Et inducit ad cõfirmationem præmissorum verba Theodecti. Helena inquit, ex diis ab vtraque stirpe prognatam quisquam appellabit seruam, ſm errorem Gentilium qui magnos principes deos vocabant. Deinde cum dicit.

Sed cum hoc aiunt, nullo alio ꝙ̃ virtute & vitio diffiniunt seruum & liberum: nobilesq; & ignobiles. Putant enim vt ex hominibus hominem & ex bestiis bestiam, sic ex bonis bonũ generare. Sed natura quidem hoc vult, attamen plerunq; non potest.

Ostendit qualiter id quod dictum est sit intelligẽdũ. & dicit, ꝙ illi qui hoc dicũt, nihil aliud dicere videntur, ꝙ̃ ꝙ libertas & seruitus, nobilitas & ignobilitas determinantur virtute mentis: ita ꝙ illi qui sunt virtuosi mente sint liberi & nobiles: qui autem sunt vitiosi, sunt serui & ignobiles: ſm ꝙ dñs dicit in lib. Regum. Qui contẽnunt me erunt ignobiles. Et hoc ideo, quia homines reputant dignũ, ꝙ sicut ex homine generatur homo, & ex bestiis bestia, ita ex bonis viris generetur bonus vir. Et inde processit honor nobilitatis, dum filij bonorũ honorati sunt tanquam similes patribus in bonitate. Et verũ est ꝙ natura habet inclinationẽ ad hoc faciendum. Prouenit.n. ex bona corporis complexione & natura: ꝙ aliqui inclinantur magis vel minus ad opera virtutũ vel vitiorum: sicut aliqui naturaliter sunt iracundi, & aliqui mãsueti: & hæc quidem scilicet natura corporalis à patre deriuatur ad posteros vt in pluribus, sicut & aliæ dispositiones corporales: puta pulchritudo, fortitudo, & alia huiusmodi. Sed propter aliquod impedimentum quandoque deficit, & ideo ex bonis parẽtibus nascuntur multoties boni

Primo.s.c.

A filij, sed propter aliquod impedimentum non potest natura semper hoc facere. Et ideo quandoq; ex parentibus bñ dispositis ad virtutem oriuntur filij malæ dispositi: sicut ex parẽtibus pulchris turpes filij, & ex magnis parui. Contingit autem ꝙ filij diuersificantur à parentibus in bonitate vel malitia, nõ solum propter dispositionẽ naturalem corporis, sed etiam propter rationem: quæ nõ ex necessitate sequitur naturalẽ inclinationẽ. Vnde contingit, ꝙ homines, qui sunt similes parẽtibus in dispositione naturali, propter aliam instructionem & consuetudinem, sunt in moribus dissimiles. Si igitur bonorum parentum filij sint boni, erunt nobiles & ſm opinionem & ſm veritatem. Si autem sunt mali, erunt nobiles ſm opinionem, ignobiles autem ſm rei veritatem. Econtrario autem est de filiis malorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & ꝙ sunt alij natura serui, alij liberi: B manifestum est, & ꝙ in quibusdam determinatum est, esse tale aliquid, quibus prodest & iustũ est alium seruire, alium esse liberum, & cõuenit alium imperare, alium parere eo imperio quod innatum est, quare & dominari. Male autem, vtrisq; inutiliter fit. Nã idẽ prodest toti & parti, & animæ & corpori. At seruus, pars quædã est domini, quasi animatum quiddã corporis, sed separata pars. Quapropter aliqd est quod simul prosit, et amicitia est seruo et domino inuicem ſm naturã ita dispositis. Illis vero qui secundum legem & per violentiam, cõtrarium.

Ostendit quomodo seruire aliquibus sit expediẽs vel non, concludens epilogando ex præmissis, ꝙ dubitatio, quæ supra mota est, habet quãdam rationem, ita ꝙ quę- C dam libertatis & seruitutis distinctio non est ſm naturã, sed ſm legem, sed in quibusdam distinguitur per naturã, & in talibus expedit, huic ꝙ seruiat, & illi ꝙ dominetur, & hoc etiam iustum est. Et hoc probat, quia opportunũ est, ꝙ vnusquisq; subiiciatur vel principetur ſm ꝙ habet aptitudinem naturalẽ. Vnde & his qui habẽt aptitudinem naturalem ad hoc, expedit ꝙ dominentur seruis: sed si male dominentur, & contra aptitudinem naturalẽ, inutile est ambobus. Quod probat per hoc, quia vidimus ꝙ idem expedit parti & toti.s. vt pars cõtineatur in toto, & similiter corpori & animæ, vt, s. corpus regatur ab anima. Quód autem seruus comparetur ad dominum sicut corpus ad animam supra dictum est. Sed quód etiam comparetur ad ipsum, sicut quædã pars eius, acsi esset quoddam organum animatum, quod esset quædã pars corporis separata, hoc.n. distinguit seruum à parte vt dictum est. Et ideo patet ex præmissis, ꝙ seruo & domino, qui sunt digni esse tales ſm naturam, expedit adin- D uicem ꝙ vnus sit dominus, & alius sit seruus, & ideo potest esse amicitia inter eos, quia communicatio duorum in eo ꝙ expedit vtriq;, est ratio amicitiæ. Sed illi qui nõ sic se habent adinuicem ſm naturam, sed solum ſm legẽ & violentiam, contrario modo se habent, quia non habent amicitiam adinuicem, nec expedit eis, ꝙ vnus sit dominus & alius seruus.

LECTIO V.

Diuersas esse ciuitatum administrationes, & ꝙ tribus modis acquisitio fiat secundum naturam, pastione, agricultura, & venatione.

PAtet autem ex his, ꝙ nõ idem est dominatio & gubernatio reip. nec omnes inter se principatus: vt quidam aiunt, nã aliud liberorum secundam naturam, aliud seruorum est.

Postquam

Postquam philosophus inquisiuit de veritate opinionis ponentis seruiturem non esse naturalem, hic accedit ad inquirendum de alia opinione ponēte, ꝙ dominatiua est eadem politicæ: & ꝙ est scientia quædam: & primo excludit primum modū. Secundo scdm. ibi. {Dominus ergo nō dicitur &c.} Circa primū duo facit. Primo ostēdit ꝙ despotica, id est dominatiua non est idem ꝙ politica. Scdo ꝙ œconomica non est idē ꝙ politica. ibi. {Et in re familiari &c.} Dicit ergo primo, ꝙ ex prædictis potest esse manifestum falsam esse opinionem quorundam qui dicebant: ꝙ despotica, idest dominatiua & politica: & quilibet principatus sunt vnum adinuicem: quia politica est principatus eorum, qui sunt liberi sm naturam. Despotica autem est principatus seruorum: dictum est autem supra ꝙ sm diuersitatē subiectorum & principantium est diuersitas principatiua: ita ꝙ meliorum subiectorum est melior principatus: nō est ergo idem principatus de despotica & politica: sed politica est præeminentior. Deinde cum dicit.

Et in re familiari imperium est vnius: nā ab vno regitur omnis domus: in rep. autem liberorum & æqualium est gubernatio.

Ostendit differentiam politicæ ad œconomicam: sub qua despotica continetur: cum despotica sit principatus seruorum. Oeconomica vero omnium qui habitant in domo: quorum quidam sunt serui & quidam liberi. Differt ergo œconomica à politica in hoc, ꝙ œconomica est quædā monarchia, idest principatus vnius: omnis enim domus regitur ab vno qui est paterfamilias: sed politica est principatus liberorum & æqualium: vnde commutātur personæ principantes & subiectæ propter æqualitatē: & constituuntur etiam plures principatus vel in vnó vel in diuersis officiis. Videtur autem hæc differentia nō esse conueniens. Primo quidem quia non omnis œconomica videtur esse monarchia: sed solum cum pater domum regit: cum vero vir & vxor denominantur est aristocratia: cum vero fratres in domo est timocratia vel politica, vt dicitur in 8. Ethic. Secundo etiā quia monarchia est vna politicarum vt in tertio dicetur. Dicēdū aūt ad primum ꝙ philosophus loquitur hic de domus principatu sm optimū suum statum qui perseuerare potest: ꝙ autem fratres principētur in domo, hoc nō est ad semper: sed quousqꝫ hæreditatem diuidāt, & vnusquisqꝫ domum suam regat. Principatus autem vxoris in domo nō est simpliciter: sed sm quid: cum & ipsa sit subiecta viro: & si aliter accidat est inordinatio & corruptio domus. Ad secundum dicendum: ꝙ hic loquitur de principatu politicæ: sm ꝙ politicū distinguitur à regali, vt supra habitum est. Deinde cum dicit.

Dominus ergo non dicitur secundum scientiam: sed quia est talis: eodemqꝫ modo & seruus & liber.

Improbat prædictam opinionem quantum ad hoc ꝙ ponebat despoticam esse scientiam. Et primo ostendit ꝙ non est scientia. Secundo ꝙ habet quandam sciētiam adiunctam. ibi. {Sciētia vero &c.} Dicit ergo primo ꝙ despotes non dicitur sm scientiam: quia. s. sciat dominari: sed ex eo ꝙ est sic dispositus sm naturam vel legem ꝙ dominetur. Et similiter dicendum est de seruo & libero. Sed despotica est qua aliquis denominatur despotes, ergo despotica non est scientia. Deinde cum dicit.

Scientia vero est liberalis & seruilis. Seruilis qualem Siracusis ille docebat. Nam ibi quidā mercede pueros docebat seruitutem: ceu coquinariam: & alium huius generis famulatū. Sunt autem ministeria aliorum quidem honestiora: aliorū vero necessaria magis. Et vt est in pro-

E **uerbio, seruus præ seruo, dominus præ domino. Hæ igitur omnes scientiæ seruiles sunt.**

Ostendit ꝙ despotica habet scientiam adiunctam. Et circa hoc duo facit. Primo ꝑponit quod intēdit dicens, ꝙ est quædā sciētia despotica, id est dominatiua: & quædam seruilis. Secundo ibi. {Seruilis qualem &c.} Manifestat de vtraque: & primo de seruili. Secūdo de despotica. ibi. {Domini autem sciētia &c.} Dicit ergo primo: ꝙ seruilis scientia est qualem quidam in ciuitate Siracusanorum docuit, qui accepto prætio docuit pueros quædam ancillaria ministeria: id est, docuit eos facere quędam ministeria, quæ ancillæ facere consueuerunt vel alij serui. Et hæc scientia ad plus se extendit ꝙ ad pręparanda pulmēta, & alia huiusmodi ministeria facienda. Quorum tamē ministeriorum differentia attenditur sm duo, s. sm dignitatem & necessitatē. Quædam. n. sunt honorabiliora, & tamen minus necessaria: sicut ministerum de delicatis cibariis præparandis. Quædam autem sunt ministeria magis necessaria, sed minus honorabilia, sicut ministerium de pane faciendo. Vnde & prouerbium inoleuit: quód non omnes serui sunt æquales, sed seruus præfertur seruo sicut dominus domino. Quia igitur talia ministeria sunt seruòrum, manifestum est, quód omnes tales scientiæ sunt seruiles. Vnde ad harum differentiam dicuntur aliquæ artes liberales, quæ deputantur ad actus liberorum. Deinde cum dicit.

F

Domini autem scientia est, per quā vtitur seruis: nam dominus est non in possidendo seruos, sed in vtendo.

Manifestat quæ sit despotica scientia: & circa hoc tria facit. Primo manifestat propositum. Secundo ostendit conditionem despoticæ scientiæ. ibi. {Continet autē hęc scientia &c.} Tertio agit de quadam scientia affini. ibi. {Acquirendi vero disciplina &c.} Dicit ergo primo, ꝙ despotica scientia dicitur per quam aliquis scit bene vti

G seruis, nō autem illa per quam aliquis acquirit seruos. Et hoc probat per hoc, ꝙ aliquis dicitur despotes. i. dominus, non in possidendo, i. in acquirendo seruos, sed magis in hoc ꝙ vtitur ipsis. Deinde cum dicit.

Continet autem hæc scientia non magnū aliquid, neqꝫ gloriosum, quæ enim seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Itaqꝫ quibuscunqꝫ est facultas à laboribus cessandi: vicarius quidam hūc honorem suscipit. Ipsi vero aut reip. administrandæ: aut studiis philosophiæ intendunt.

Ostendit conditionem huius scientiæ, & dicit ꝙ hæc scientia nō est magnæ æstimationis, aut venerationis. Et hoc probat primo per rationem, quia. s. dominatiua sciētia in hoc cōsistit: vt homo sciat vti seruis præcipiendo

H eis. Et hoc nō est magnum. Eadem. n. sunt quæ scire oportet seruum ad faciendum, & dominum ad præcipiēdum, vnde patet ꝙ non est magni momenti talis scientia. Secundo manifestat idem per consuetudinem humanam. Quia. n. hæc scientia non reputatur alicuius momenti e ideo quicunqꝫ possunt se expedire: vt non patiantur hoc malum. i. vt non impediantur circa curam seruorum, ipsi expediunt se: & vacant vel vitæ politicæ, vel vitæ ciuili, vel vitæ philosophicæ: curam autem seruorum committunt alicui procuratori. Deinde cum dicit.

Acquirēdi vero disciplina: alia est ab vtraqꝫ istarum ceu bellica quędam iusta, aut venatica. De seruo igitur & domino in hunc modum determinatum sit.

Quia dixerat ꝙ despotica scientia non consistit in acquirendo seruos, subdit: ꝙ quædā alia scientia est acquisitiua

sitiua seruorum: quæ differt à seruili: & à dominatiua, & A hæc est multiplex. Exemplificat autẽ de duabus, per quarum vnam acquirit homo homines in seruos: & hæc est scientia peragendi iusta bella: in quibus qui capiũtur, iure serui efficiuntur. Si autem bellum esset iniustum: non esset iusta acquisitio seruorum, vnde non esset ſm scientiam. Alia autem scientia est: per quã homo acquirit bestias in seruos, & ista est scientia venandi. Vltimo autem epilogando concludit, ꝙ de domino, & seruo intantum determinatum sit.

LECTIO VI.

Quomodo secundum naturam diuitiæ acquirantur. Diuitias autem esse multitudinem instrumentorum rei familiaris & publicæ.

TOtaliter autem de vniuersa possessione et quæstu intuebimur ſm antecedẽtem modum: quando & seruus possessionis erat pars. B

Postquam philosophus determinauit de domino, & seruo, qui est possessio quædã: hic determinat consequenter de omni possessione. Et diuidit in partes duas. In prima determinat de ea quantum ad scientiam. In secunda quantum ad vsum. ibi. {Quoniam autem quæ ad scientiam &c.} Circa primũ duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo mouet dubitationem. ibi. {Primũ igitur dubitaret &c.} Dicit ergo primo: ꝙ quia dictum est de seruo: ꝙ seruus est quædam possessio: oportet considerare eo modo, quo tractauimus de seruo vniuersaliter de omni possessione, & de arte, quæ est de pecuniis. Deinde cum dicit.

Primum igitur dubitaret vtiq; aliquis, vtrũ illa disciplina, quæ ad acquirẽdum spectat: idẽ sit ꝙ rẽs familiaris, vel pars aliqua eius, vel ministra, & si ministra: vtrum quẽadmodum pectinaria textoriæ, aut quemadmodum æraria C statuariæ. Non. n. eodem modo subministrant: sed altera quidem organa præbet, altera materiam. Dico autem materiam, ceu id, quod subiacet: ex quo aliquod perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs.

Mouet quasdam dubitationes. Primo mouet eas. Secundo incipit eas soluere. ibi. {Quod quidẽ igitur &c.} Prima autem dubitatio diuiditur in duas: quorũ prima est. Vtrũ ars pecuniatiua, id est acquirendi pecunias sit omnino eadem œconomicæ: vel sit potius pars quædã ipsius, aut nõ sit eadẽ, neq; pars, sed potius subministratiua. Manifestum est enim, ꝙ pecuniatiua aliquo modo ad œconomicam pertinet: vnde oportet ꝙ aliquo istorũ modorum se habeat ad eam. Non autem idem est ꝙ aliqua ars sit pars alterius: & ꝙ sit subministratiua ei. Nã D ars dicitur esse pars alterius artis: quæ cõsiderat partem eius: quam considerat alia ars. sicut ars, quæ facit cultellũ est ars fabrilis: quia cultellus est quædam species operũ ex ferro factorum. Ars autẽ subministratiua dicitur: quæ facit aliquid in ministeriũ alterius artis, sicut ars quæ fundit ferrũ, subministrat arti fabrili. Et quia pecunia est in ministeriũ domus: ideo magis videtur esse subministratiua q̃ pars. Et ideo mouet secundam dubitationem: inuenit. n. ꝙ vna ars ministrat alij dupliciter. Vno modo præparando ei organum quo operatur: sicut ars quæ facit pectinem cum quo texitur, ministrat arti textili proprium instrumentum. Alio modo quia exhibet ei materiam qua operatur: sicut ars quæ præparat æs deseruit arti: quæ facit statuam ex ære: & illa quæ præparat lanã deseruit textori. Est ergo dubitatio: vtrũ ars acq̃rendi pecuniam deseruiat œconomicæ: sicut præparãs materiã: vel sicut præparans instrumentũ. Deinde cum di.

Quòd quidem igitur non sit eadem rei familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad acquirẽdũ, manifestum est. Nam huius quidem parare est illius vero vti: quæ enim vtitur his, quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina?

Incipit soluere prædictas dubitationes. Et primo ostẽdit, ꝙ pecuniatiua non est eadem œconomice. Secundo inquirit: vtrum sit pars eius, aut subministratiua, vel potius sit aliquid extraneum ab ea. ibi. {Sed vtrum sit eius pars vel alia species &c.} Primo ergo soluit primam dubitationem ostendens: ꝙ pecuniatiua nõ sit omnino eadẽ œconomice: quia ad pecuniatiuã pertinet acquirere pecunias. Ad œconomicã autẽ pertinet vti eis. Nulla. n. alia ars est ad quam pertineat vti eis quæ sunt vtilia domui, nisi œconomice. Manifestũ est autem etiam in aliis, ꝙ ars, quæ necessaria est alia ab ea, quæ facit vel acquirit: sicut ars gubernatoria est alia à nauifactiua, ergo œconomica est alia à pecuniatiua. Ex quo etiam manifestum est, ꝙ pecuniatiua magis est ministratiua q̃ pars: semper enim ars factiua deseruit vtenti: sicut quæ facit frenũ militare. Ex quo etiã manifestum fit: ꝙ pecuniatiua magis subministrat per modum præparantis instrumẽta: q̃ per modum præparantis materiam. Pecunia. n. & omnes diuitiæ sunt quædam instrumenta œconomice, vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

Sed vtrum sit eius pars: vel alia species dubitationem habet.

Inquirit vtrum pecuniatiua sit pars œconomicæ vel aliquid extraneũ ab ipsa: & diuiditur in partes duas. In prima mouet dubitationem. In secunda prosequitur eã. ibi. {Nam si est diligentis patrisfamilias &c.} Dicit ergo primo ꝙ cum pecuniatiua non sit eadem œconomicæ: quæ vł̃r vtitur diuitiis & possessionibus: dubitari potest: vtrũ pecuniatiua sit quædã pars ipsius œconomicę: aut sit altera species ab œconomica. Deinde cum dicit.

Nã si est diligẽtis patrisfamilias videre quomodo pecunię & possessio adsint. Possessio autem & pecuniæ multas complectuntur partes. Itaq; primũ dubitatio est agricultura, vtrũ pars aliqua sit illius diligentiæ: an aliud quoddã genus & totaliter circa alimentũ cura & acq̃sitio.

Prosequitur prædictam dubitationem. & primo ostẽdit differẽtiam pecuniatiuæ ad aliam possessiuam. Secũdo determinat propositam quæstionem. ibi. {Palam autem & ꝙ dubitant &c.} Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem de differentia pecuniatiuæ ad alias possessiuas. Secundo determinat de alia possessiua. ibi. {Atqui species alimẽtandi &c.} Tertio determinat de pecuniatiua. ibi. {Est aliud genus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum ad pecuniatiuam pertineat considerare, vnde pecuniæ acquirantur. Multa autem alia possidentur præter pecuniam: sicut terræ nascentia: & alia huiusmodi: quæstio est de agricultura, per quam aliquæ diuitiæ acquiruntur: vtrũ sit quædã pars pecuniatiuę, vel aliud genus artis. Et quia agricultura ordinatur ad acq̃rẽdũ cibũ: eadem quæstio potest moueri de arte: quę ordinatur ad acquirendum vniuersaliter cibum. Deinde cum di.

Atqui species alimentandi multæ sunt. Nã & vitæ plures sunt animaliũ & hominũ. Non enim fieri potest vt viuatur sine alimẽto. Itaq; diuersitates alimentorum diuersas faciunt animalium vitas. Nam ferarum quidem aliæ gręgales sunt, aliæ soliuagæ: vt hoc vel illo modo, illis conducit ad victũ: quoniam aliæ viuis animalibus:

malibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascũtur. E Quare ad facultatem victus atq; delectum earum, vitas natura distinxit. Cum verò non idẽ cuique dulce sit fm naturam: sed aliis alia, & illarum quæ animalia, & illarum quæ fructus comedunt, vitæ inter se differunt.

Soluit propositam quæstiooem, & primo diuidit acquisitionem ciborum in multas partes. Secundo ostẽdit qualis sit ibi. {Talis igitur acquisitio &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit diuersitatem ciborum io animalibus. Secundo in hominibus. ibi. {Hoc idem est in hominibus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ multę sunt ciborũ species, & ex hoc diuersificantur modi viuẽdi tam in animalibus, q̃ in hominibus. Cum.n.non sit possibile viuere sine cibo, oecesse est ꝙ fm differentiam ciborum differat modus viuendi io animalibus. Videmus.n. ꝙ quædam bestiæ viuunt congregata in multitudinc, & quædã F viuunt dispersa & separata fm ꝙ expedit ad cibum ipsorum. Quædam.n.ipsorum sunt comedentia animalia. Quædam verò comedunt fructus. Quædam verò comedunt indifferenter omoia, vnde non distinxit vitas eorũ sed cibos quos eligunt naturaliter, & fm ꝙ viuunt in desidia vel in pugna. Nam ea quæ comedunt alia animalia oportet esse pugnatiua: & ꝙ dispersa viuant, aliter enim non possent cibum inuenire. Sed animalia quę comedũt cibum, qui de facili potest inueniri, viuunt simul. Et quia in quolibet dictorum generum diuersa sunt delectabilia diuersis animalibus: nõ enim omnia animalia comedentia carnes delectãtur in eisdem carnibus: & similiter nec omnia animalia comedentia fructus delectantur io eisdẽ fructibus. Inde contingit ꝙ etiam animalium quæ comedunt carnes sunt diuersi modi viuẽdi, & similiter eorum quæ comedunt fructus. Deinde cum dicit.

Hoc idem est in hominibus. Differunt.n. G eorum vitæ. Nam pigerrimi qui sunt, pastoralem vitam sequũtur: qm̃ à mansuetis animalibus sine labore educatio prouenit ociosis. Cũq; sit necesse mutare locum animalibus: & ipsi coguntur vna sequi, quasi agriculturam quãdam viuam colentes. Alij verò ex præda viuunt. Et præda quidem alia alij, ceu alij venantes, alij piscantes: vt qui paludes, & stagna, & flumina, & mare accolunt. Alij ab auibus, & feris. Sed maxima pars hominum à terra viuit, & à fructibus nõ siluestribus: vitæ igitur ferè tot sunt, quot fm propriam & innatam habent operationem, non per commutationem & cõmertia sibi præparant alimentum, pastoralis, agricultura, prædatoria, piscatoria, venatoria. Sunt & H qui ista miscentes iucunde viuant: supplentes deficientem vitam, qua deficiẽs est, vt sufficientia assit, ceu pastoralem simul quidam & prædatoriam, alij agriculturam & venationẽ. Eodem modo & circa alias, vt indigentia compellit, in hunc modum degunt.

Ostendit diuersitatem ciborũ in homioibus. Et dicit ꝙ etiam fm diuersitatem ciborũ io multis differunt vitę hominum. Tripliciter.n.acquirunt aliqui nutrimẽtum, quidam acquirunt cibum, & neq; laborant, neq; depredantur. Et isti sunt ociosissimi, & isti sunt, s. pastores, qa cibus qui fit à domesticis animalibus: puta ab ouibus, absque labore fit hominibus viuentibus in ocio. Sed habent solum laborem hunc, ꝙ cum fuerit necessarium pe- E coribus propter pascua trãsire de loco ad locum: tunc & ipsi coguntur sæpe tanquã si colerent quendam agrum qui viueret & moueretur. Alij vero sumunt outrimentũ ex præda, vel quam acquirsit ab hominibus sicut latrones: vel quam acquirunt ex aquis stagnorũ, paludum, fluuiorum, & in alils, sicut piscatores. Vel ex agris & siluis, sicut venatores auium & bestiarum. Tertium genus viuendi est, ꝙ pluribus hominum conuenit, ꝙ viuunt ex his quæ nascuntur in terra & ex domesticis fructibus: & isti habent cibum elaboratum. Hæ igitur vt plurimum sunt vitæ hominum, prę̃ter eos enim qui habent cibũ elaboratum & qui viuunt de oegociatione: de qua infra agetur, sunt quatuor vitæ simplices, scilicet pascualis: furatiua, piscatiua & veratiua, vt ex dictis patet. Sed cum vita hominum sit deficiẽtissima, eo ꝙ multis indiget: quidã ad hoc ꝙ per se sibi sufficiant exercent simul, & miscent prædictas vitas, & ita delectabiliter viuunt supplentes sibi ex vna quod deest sibi ex altera, sicut quidam exer- F centes simul vitam pascualem & furatiuam, quidã simul agricultiuam & venatiuam, & similiter alias vitas fm ꝙ vnicuiq; est opportunum. Deinde cum dicit.

Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur natura hominibus data, vt statim post genituram sic etiam ad perfectionem deductis: nã ab ipso generationis initio, quædã animalium simul exprimunt tantum alimenti: vt sufficiat donec poterit sibiipsi acquirere quod generatũ est, vt quæcunq; ex putredine: vel ex ouis generãtur. Quæ vero pariunt viuentia, alimentum habẽt in seipsis ad natorum educationem, vsq; ad tempus quoddam: quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoq; existimã- G dum, plantasq; animalium esse gratia, & cætera animalia hominum causa: mansueta quidẽ ꝑꝑ vtilitatem & cibum: fera vero & si non omnia, at plurima illorum propter cibum & alia adiumenta: vt vestis, ac cætera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neq; imperfectũ facit, neq; frustra: necessariũ est illa omniũ hominum gratia fecisse naturam. Quapropter & bellica, fm naturam quodammodo acquisitiua erit: nã & venatoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere, vt natura id bellum iustum existat.

Ostendit qualis sit prædicta possessiua: quæ est acquisitiua cibi. Et primo ostendit ꝙ est oaturalis. Secundo ꝙ H est pars œconomicę, ibi. {Vna igiť acquirendi spẽs &c.} Tertio ꝙ non est infinita. ibi. {Et videtur &c.} Circa primum ponit talem rationẽ. Sicut natura prouidet animalibus statim in prima eorum generatione: ita & postquam eorum generatio fuerit perfecta. Prouidet autem eis de nutrimẽto io prima eorũ generatione: & hoc patet in diuersis animalibus. Sunt enim quædam animalia nõ generantia animal perfectum: sed faciunt oua, sicut aues vel vermes quosdam loco ouorum, sicut patet in formicis & in apibus & in aliis huiusmodi: & huiusmodi animalia simul pariunt cum propriis fœtibus taotũ de nutrimento quantum sufficere possit, quousq; animal generatum perueniat ad perfectũ, sicut patet io ouo, cuius rubeum cedit in nutrimentum pulli, qui generatur ex albo oui: & hoc quandiu pullus est intra testã, sic est in vermibus. Quædam autem animalia sunt, quæ generãt animal perfectũ sicut equi, & alia huiusmodi & in talibus t animalia,

animalia, quæ pariunt, habent vsq; ad aliquod tempus cibum in seipsis ad nutrimentum genitorum: q quidem cibus vocatur lac, & sic patet, ꝙ in prima gñone natura prouidet aīalibus de cibo. Vnde manifestum est, ꝙ postq̃ iam animalia sunt perfecta, natura prouidit eis de cibo: ita, ꝙ plantæ sunt propter alia animalia vt ex eis nutriantur: alia vero animalia sunt propter homines, domestica quidem & propter cibum, & propter alias vtilitates: siluestria vero & si non omnia, tñ plurima eorum cedunt in cibum hoīs, vel aliquo alio modo in auxilium eius, inquãtum homo ex eis acquirit vestitum, s. de pellibus eorum, vel etiam alia instrumenta, vt puta de cornibus, ossibus, aut dentibus. Et sic manifestum est, ꝙ homo indiget ad suam vitam aliis animalibus & plantis. Sed natura, neq; dimittit aliquid imperfectum, neq; facit aliquid frustra. Ergo manifestum est, ꝙ natura fecit animalia, & plantas ad sustentationem hominum. Sed qñ aliquis acquirit id, quod natura propter ipsum fecit, est naturalis acquisitio. Ergo possessiua qua huiusmodi acquiruntur, quæ pertinent ad necessitatem vitæ est naturalis: & pars eius est prædatiua, qua oportet vti ad bestias, quæ naturaliter sunt subiectæ hominibus: & ad homines barbaros, qui sunt naturaliter serui, vt supra dictũ est, ac si hoc fit, bellum fit iustum ſm naturam. Dixit aũt prędatiuam esse partem hmõi possessiuę, qa alia pars est agricultura, q̃ acquirit nutrimentum ex plantis. Deinde cum dicit.

Vna igitur acquirendi species ſm naturam pars est rei familiaris, quã oportet subesse iam, aut illam parare, quo ea subsint: quarum est cõparatio rerum in vita necessariarũ, & vtilium ad societatem ciuitatis & domus.

Concludit ex præmissis, ꝙ quædam naturalis species possessiuę, de qua iam dictum est, pars est quædam œconomicæ, ſm, ꝙ pars dicitur esse, quę est subministratiua. Subministrat. n. non solum œconomicæ, sed etiam politicæ: & hoc ideo, quia oportet ad actum politici & œconomici, vt acquirantur & illæ res, quæ thesaurizantur ad necessitatem vitæ, & vtilitatem cõmunitatis tam domus q̃; ciuitatis, quia neq; domus, neq; ciuitas potest gubernari sine necessariis vitæ. Deinde cum dicit.

Et vidẽtur veræ quidem diuitiæ ex his constare. nam sufficientia huius possessionis, ad vitam bonorum non infinita est, vt Solon carminibus inquit. Diuitiarũ nullus est finis cõstitutus hoībus. At certe constitutus est, vt in aliis artibus: nullum. n. instrumentum cuiusq; artis infinitum est, neq; multitudine, neq; magnitudine. Diuitiæ autem sunt multitudo instrumẽtorum rei familiaris, & reip. Quòd igr̃ sit aliqua acquisitio ſm naturam patribusfamilias, & gubernatoribus reip. & pp quã causam patet.

Ostendit ꝙ prædicta possessiua non est infinita, & dicit ꝙ veræ diuitiæ sunt ex huiusmodi rebus, quibus subuenitur necessitati naturæ. Ideo autem istæ sunt veræ diuitiæ, quia possunt tollere indigentiã, & facere sufficientiam habenti eas, vt. s. homo sit sibi sufficiens ad bene viuendum. Sunt autem quædam aliæ diuitiæ, quarum possessio est infinita, vt infra dicetur, de quibus Solon, qui fuit vnus de septem sapientibus dicit in suo poemate, ꝙ nullus terminus diuitiarum potest præfiniri hoībus. Vnde tales non sunt veræ diuitiæ, quia non replent hominis appetitum. Quòd aũt diuitiæ, quæ consistunt ex rebus necessariis ad vitam sint finitæ, probat tali ratione. Nullus actus instrumentum est infinitum in multitudine, neque magnitudine. Ars. n. fabrilis nõ habet infinitos martellos: neq; etiam vnum aliquem martellum infinitum.

A Sed prædictæ diuitiæ sunt quædam organa œconomici & politici, quia eis vtuntur ad gubernationem domus vel ciuitatis, vt dictum est. Ergo huiusmodi diuitiæ non sunt infinitæ, sed est eis aliquis terminus. Et vltimo epilogando concludit, ꝙ est quædam naturalis possessiua, quæ est necessaria & œconomicis & politicis, & propter quam causam manifestum est ex dictis.

LECTIO VII.

De acquisitione per cõmutationem rerum vendenti inutilium, ementi necessariarum: deq; nummi inuentione, primum rudi, deinde signato, ex quo nata est nummorum conquirendi facultas.

Est aliud genus acquirendi, quod maxime vocant, & merito vocari debet pecuniarũ, in quo nullus finis esse videtur diuitiarum & possessionis: quod esse vnum & idem cũ illo, B de quo supra diximus, plerique crediderunt ꝑpter vicinitatem, sed neq; est idem, neq; valde remotum. Est enim alterum illorum ſm naturam, alterum non ſm naturam, sed magis ſm peritiam & artem.

Postq̃ Philosophus determinauit de vna parte possessiuæ, quæ est acquisitiua cibi & aliorum necessariorum vitæ hic determinat de alia possessione, q̃ appellatur pecuniatiua. Et circa hoc duo facit. Primo proponit conditionem ipsius. Secundo determinat de ea. ibi. {De quo dicere sic exordiamur &c.} Circa primum tria determinat de hac secũda parte possessiuæ. Primo. n. determinat nomen eius dicens, ꝙ vocatur pecuniatiua, quia. s. insistit circa acquisitionem pecuniarum. Secundo dicit de ea, ꝙ qa acquisitio pecuniarum est infinita pp istam partem possessiuæ, videtur hoībus, ꝙ nullus sit terminus diuitiarum & possessionis. Multi. n. reputant, ꝙ hæc pars C possessiuæ sit vna & eadem cum præmissa pp vicinitatem, quã habet cum ipsa. Tertio ꝓponit cõparationem huius possessiuæ ad ꝓmissam: & dicit, ꝙ neq; est eadem cum ꝓdicta, neq; tñ longe distat ab ea. Quod aũt non sit eadem manifestat per hoc, ꝙ ꝓdicta pars possessiuæ, quę est acquisitiua cibi, & aliorum necessariorum vitæ est naturalis: sed hæc, quæ est acquisitiua pecuniæ non est naturalis. Denarij. n. non sunt adinuenti à natura, sed per quãdam experientiam & artẽ sunt introducti. Idõ aũt dixit, ꝙ nõ longe distant, qa ꝑ denarium etiam necessaria vitæ haberi possunt & econuerso. Deinde cum dicit.

De quo dicere sic exordiamur. Cuiusq; rei, quæ possidetur, duplex est vsus: vterque verò ſm ipsam rem, sed non silr̃: verum alter proprius, alter non proprius, ceu calcei quidem est calceatio & venditio. Vterque. n. vsus calcei D est: nam qui calceum indigenti vendit, pro pecunia vel cibo, vtitur calceo quo calceus est, sed non ſm proprium vsum: non. n. commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in aliis rebus quas possidemus.

Incipit determinare naturam pecuniatiuæ. Et quia pecunia est inuenta propter cõmutationes faciendas, idõ circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo cõmutatio se habet ad res commutatas. Secundo determinat de commutatione naturali. ibi. {Est. n. permutatio &c.} Tertio determinat de commutatione pecuniaria. ibi. {Ex hac tñ &c.} Dicit ergo primo, ꝙ ad considerandum de pecuniatiua, debemus hinc accipere principium. Est enim vniuscuiusque rei duplex vsus, & conueniunt in hoc, ꝙ vterque est ſm se & non per accidens. Differunt aũt in hoc, ꝙ vnus eorum est proprius vsus rei: alius aũt nõ est

proprius sed communis. Sicut duplex est vsus calciamenti. Vnus quidem proprius, s. calceatio. Alius communis, scilicet commutatio. Ad hunc enim vsum non factum est calciamentum, vt homo commutet ipsum: sed tamen homo sic potest vti calciamento vt commutet ipsum vel pro pane vel pro cibo. Sed quamuis commutatio non sit proprius vsus calciamenti: est tamen vsus eius per se & non fm accidens, quia ille, qui cõmutat ipsum vtitur eo fm valorem suum. Et sicut dictum est de calciamento, ita intelligendum est de omnibus aliis rebus, quæ ab homine possideri possunt. Deinde cum dicit.

Est enim permutatio in oibus cœpta quidem ab initio, ex eo, φ est fm naturam, φ alij plura, q̃ opus sit, alij pauciora habeant. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse fm naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum, quo ad enim ipsius sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse.

Determinat de cõmutatione naturali, & circa hoc tria facit. Primo ostendit quorum sit ista cõmutatio. Secundo qũo est introducta. ibi. {In prima igit societate &c.} Tertio qũo se habet ad naturam. ibi. {Huiusmodi ergo permutatio &c.} Dicit ergo primo, φ permutatio põt fieri de omnibus rebus: & prima quidem cõmutatio incępit à rebus, quæ natura ministrat ad necessitatem humanæ vitę: eo φ de his quidam homines plura habebãt, quidam pauciora, sicut quidam habebant plus de vino, alij plus de pane, vnde oportuit, φ commutarent. Et intantum fiebat cõmutatio, quousq; vnusquisq; habebat, quod sibi sufficiebat. Vnde manifestum est, φ cũ denarij nõ sint à natura, sicut dictum est nũmularia, quę est pmutatio denariorum, non est à natura. Deinde cum dicit.

In prima igitur societate. i. in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam maiori existente societate: alij. n. illorum communiter habebant omnia, alij separatim, multa rursus & alia, quorum fm indigentiam necesse erat permutationem facere: quemadmodum adhuc faciunt barbarorum nationes multę, alia pro aliis dantes recipientesq;: inutilia enim sibi pro vtilibus tradunt: vltra verò nihil, ceu vinum pro tritico, & cæteris talibus.

Ostendit qũo est introducta talis permutatio: & dicit, φ in prima cõmunitate, quæ est communitas vnius domus, non erat opus aliqua tali cõmutatione: eo φ omnia necessaria vitę erant patrisfamilias, qui omnia ꝓuidebat. Sed qñ iam facta est amplior communitas, s. vici & ciuitatis, propter hoc, φ aliqui hominum communicabant cum omnibus, inter quos non poterat fieri commutatio: alij verò erant separati, & in multis aliis rebus: ideo necessarium fuit illarum rerum, q̃ diuisæ erant, fieri cõmutationes, vt. s. dum vnus acciperet ab alio, quod alter habebat, ipse retribueret ei, quod ipse habebat, q̃d adhuc seruatur apud multas barbaras nationes, apud quas non est vsus denariorum, q̃ nihil plus cõicant nisi ea, quę sunt eis opportuna ad vitam, sicut dando & accipiendo vinũ & triticum & alia huiusmodi. Deinde cum dicit.

Huiusmodi ergo permutatio neq; pręter naturam est: neq; ad amplificationem patrimonij pertinet, cum sit in supplementum indigentię secundum naturam.

Concludit ex præmissis, φ talis commutatiua non est pręter naturam, quia est de rebus quas ministrat natura, neq; est species pecuniatiuæ, quia non fit per denarios.

E Et φ non sit præter naturam probat per hoc, quod est in supplementum p se sufficientiæ. i. vt homo per hmõi cõmutationem habeat ea, quæ sunt necessaria sufficienter ad sustentationem humanæ vitæ. Deinde cum dicit.

Ex hac tamen illa processit fm rõnem. nam cum à remotioribus quæreretur auxilium, importando illa, q̃bus indigebant: & exportando illa, q̃bus abundabãt, necessario nũmi introductus est vsus: non. n. faciliter deferri possunt singula singulis ad vitam necessaria. Itaq; ad permutationes faciendas tale aliquid cõposuerunt inter se dare & accipere, quod vtilium quippiã existens, vsum haberet cõmutandi facilem ad vitam, ceu ferrum & argentum, & siquid aliud tale: primo simplr̃ diffinitum quãtitate & pon-
F dere. Postmodum verò etiã signo impressum, quo à mensura liberi essent. nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam.

Determinat de cõmutatione pecuniaria, & circa hoc duo facit. Primo ostendit, qũo hæc commutatio est per rationem inuenta, cum non sit à natura. Secundo ostendit, φ sit infinita. ibi. {Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ &c.} Circa primum tria facit. Primo determinat de prima inuentione pecuniariæ commutationis. Secundo de quadam commutatione pecuniaria superueniẽte. ibi. {Reperto igitur nummo &c.} Tertio determinat de pecuniatiuã, quæ est circa huiusmodi commutationes. ibi. {Quapropter videtur &c.} Dicit ergo primo, φ ex prima commutatione, quæ erat ipsarum rerum necessariarum adinuicem, processit quædam alia cõmutatio fm rationem inuenta. Cum. n. auxilium hominum adinuicem per cõmutationes esset factum magis peregrinum, quia
G scilicet homines non solum ad propinquos, sed etiam ad remotos cęperunt vti cõmutatione, adducendo ad se ea, quibus indigebãt & mittẽdo illis ea, in quibus ipsi abundabãt, propter istam necessitatem inuentus est vsus denariorum: eo φ non poterant de facili portari ea, q̃ sunt necessaria fm naturam ad remotas terras: puta vinum, aut triticum, aut aliquid hmõi: & ideo ad hmõi commutationes in remotis faciendas ordinauerunt, φ aliquid sibi inuicem darent & acciperent, quod de facili & expedite portari posset, & tamen de se haberent aliquam vtilitatem. Et huiusmodi sunt metalla, puta ęs, ferrum, & argentum, & alia huiusmodi. Hæc. n. sunt fm se vtilia, inquantum ex eis fiunt vasa vel aliqua instrumenta: & tñ de facili portari poterãt ad remotum locum, quia modicum de eis propter eorũ raritatem valebat multum de aliis rebus, sicut etiam modo homines, qui debent longum iter peragere, pro suis expensis loco denariorum ęreorum, portant argenteos vel aureos propter pdictam
H necessitatem cõmutationis ad loca remota. Primo fuit determinatum metallum solo pondere & magnitudine, sicut apud quasdam gentes habẽtur formæ argenti non monetati, sed postea vt hoĩes liberarentur à necessitate mensurandi vel ponderandi, impresserunt aliquem characterem. Quod ponitur in signum, φ metallum sit tãtæ quantitatis, sicut etiam in aliquibus locis imponuntur quædam signa publica ad mensuram vini vel frumenti. Sic ergo patet, φ primo denarij sunt inuenti pro commutatione rerum necessariarum. Deinde cum dicit.

Reperto igitur nummo ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emersit, nũmularia. Primo forsan simpliciter, postea per experientiam artificiosior. Vnde & quomodo permutando plurimum faciat lucrum.

Deter-

Determinat de alia commutatione superueniente, & dicit, ꝙ postꝗ iam facti sunt denarij ex prædicta commutatione, quæ est ex necessitate facta propter res necessarias ex remotis locis habendas: subintroducta est species cõmutationis pecuniarię, ſm quam denarij pro denariis commutantur, & hęc vocatur nummularia, qua .s. vtuntur campsores denariorum: & hoc quidem primo factũ est simpliciter, & quasi á casu: puta ꝙ ex aliquibus terris in alias aliqui denarios transferentes, carius eos expenderint, ꝗ acceperint. Vnde postea per experientiam factum est artificiale, vt homo, scilicet consideret de quo loco denarij sint transmutati: & quomodo possint facere maximum lucrum, & hoc pertinet ad artem nummulatoriam. Deinde cum dicit.

Quapropter videtur nummularia maxime circa quęstum pecuniarum versari, & illius esse opus, posse discernere vnde proueniat multitudo pecuniarum. Nummorum enim & diuitiarum effectiua est.

Determinat de pecuniatiua, & circa hoc duo facit. Primo concludit ex præmissis, quæ sit materia & actus huius artis. Secundo determinat quandam dubõnem. ibi. {Nam & diuitias &c.} Concludit ergo ex pmissis, ꝙ ex quo inceperunt denarij ad denarios cõmutari propter lucrum, quodam artificiali modo: ars ꝗ est circa denarios vocatur pecuniatiua, & actus eius est, ꝙ possit cõsiderare vnde possit prouenire homini multitudo pecuniarum. Ad hoc enim est ordinata sicut ad finem, vt faciat multitudinem pecuniarum & diuitiarum. Deinde cum dicit.

Nam & diuitias plerunq; ponunt esse multitudinem pecuniæ, ex eo videlicet, ꝙ circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria.

Determinat quandam dubitationem circa pręmissa. quia .n. dixerat, ꝙ pecuniatiua est factiua diuitiarum & pecuniarum: posset aliquis dubitare, vtrum sint omnino idem pecuniæ & diuitiæ. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit quorundam opinionem. Secundo inducit rationes in contrarium. ibi. {Contra veró interdum &c.} Tertio concludit determinationem veritatis. ibi. {Quãobrem quærunt &c.} Dicit ergo primo, ꝙ multoties homines opinantur, ꝙ diuitiæ nihil aliud sint, ꝗ multitudo pecuniarum: eo ꝙ pecuniatiua & nũmulatoria, cuius finis est multiplicare diuitias, tota cõsistit circa pecunias, sicut circa propriam materiam. Deinde cum dicit.

Contra veró interdum futile quiddam videntur nummus & lex omnino, & ne quicꝗ ſm naturam. Qm̃ mutatis his qui vtuntur, nullius precij, aut vtilitatis est ad aliquod necessariorum, & locuples nummis penuriam patietur necessarij alimenti. Atqui, absurdum est tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit, vt de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur fiebat aurum.

Ponit opinionem contrariam dicens, ꝙ aliqſi videtur fatuitas quædam dicere, ꝙ nihil eorum, quæ sunt ſm naturam sint diuitię: puta triticum & vinum, & alia huiusmodi: & ꝙ totæ diuitiæ sint denarij introducti per legẽ. Et ad hoc introducit duas rationes, quarum prima est. Quia non sunt veræ diuitiæ illæ, quæ variata hoĩum dispositione nullam dignitatem neq; vtilitatem habent ad necessitatem vitæ. Sed transmutata dispositione hoĩum qui vtuntur diuitiis, denarij nullius sunt precij, nec aliqd afferunt ad necessitatem vitę: puta si placeat regi vel cõmunitati, vt non valeant. Ergo stultum est dicere, ꝙ di-

A uitiæ totaliter nihil sint, nisi multitudo pecuniarum. Secundam rationem ponit. ibi. {Et locuples nũmis &c.} quæ talis est. Inconueniens est dicere, ꝙ ille, qui est diues indigeat cibo vel pereat fame, sed multoties põt contingere, ꝙ homo abundans in denariis egeat cibo, & moriatur fame, sicut dicitur fabulose de quodam Mida noĩe, ꝙ ei propter hoc, ꝙ habebat insatiabile desiderium pecuniæ, petiit á Deo & impetrauit, ꝙ oĩa, quę sibi exhiberẽtur fierent aurea, & sic peribat fame, habens multitudinẽ auri, oĩbus cibis sibi appositis conuersis in aurum. Ergo denarij non sunt veræ diuitiæ. Deinde cum dicit.

Quamobrem quærũt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem, & recte quidem. Est .n. alia acquirendi ratio & diuitiæ ſm naturam, & hæc quidem rei familiaris disciplina: illa veró pecuniaria pecuniarum effectiua non simplr, B sed per ipsarum pecuniarum cõmutationem. Et videtur circa nũmum ista versari. nam nummus primum est & vltimum in cõmutatione.

Concludit determinationem veritatis: & dicit, ꝙ illi, qui recte sapiunt propter prędictas rationes, dicũt aliud esse diuitias, & pecuniam siue pecuniatiuam. Sunt enim quædam diuitiæ ſm naturam, .s. de rebus necessariis ad vitam, sicut supra dictũ est, & talis acquisitio diuitiarũ proprie pertinet ad œconomicam. Sed illa pecuniatiua, quæ est nummularia, multiplicat pecunias nõ omnibus modis, sed solum per denariorum permutationem. Vnde tota consistit circa denarios, quia denarius est principiũ & finis talis commutationis, dum denarius pro denario datur. Patet ergo ſm hoc, ꝙ ditiores sunt, qui abundant in rebus necessariis ad vitam vere loquendo, ꝗ illi, qui abundant in denariis.

LECTIO VIII.

C Acquisitio pecuniarum, quæ facit ad procurandum res necessarias vitæ humanæ, finita est. Quæ vero ab hoc fine deuiat, infinita & præter naturam.

ET infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ, quę ab hac ratione rei augendæ proficiscũtur. Vt enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæq; ars, finis in infinitum. nam ꝗ maxime volũt illum efficere, eorum veró, ꝗ sunt ad finem nõ in infinitum: finis .n. extremum omnibus. Sic & huius rõnis augendæ rei non est finis terminus: finis aũt tales diuitiæ, & pecuniarum possessio, sed rei familiaris nõ augendę rei est finis: non .n. hoc rei familiaris est opus.

Postꝗ ostendit Philosophus quomodo pecuniatiua commutatio est introducta per legem: hic ostendit qũo D sit infinita talis acquisitiua pecuniæ, & circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo assignat causam præmissorum. ibi. {Causa veró est huius &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ppositum. Secundo soluit ex hoc quandam dubõnem. ibi. {Quapropter in hac quidem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ diuitiæ, quæ acquiruntur ab hac pecuniatiua, .s. nũmularia, quæ tota est circa denarios, est infinita, & hoc probat tali ratione. Desiderium finis in vnaquaque arte est in infinitum. Desiderium aũt eius, quod est ad finem non est in infinitum, sed habet terminum ſm regulam & mẽsuram finis, sicut ars medicinalis intendit ad sanandũ in infinitum cũ inducit sanitatem quantũcũq; põt, sed medicinam nõ dat quantũcunq; põt: sed ſm mensuram, ꝗ est vtilis ad sanandum, & ita est in aliis artibus. Et rõ huius est, qa finis est ſm se appetibilis. Quod aũt ſm se est tale, si magis fuerit erit magis tale, sicut si albũ disgregat visum: magis albũ

magia disgregat. Sed pecuniæ se habēt ad pecuniatiuam nummulariam, sicut finis, hæc.n.intendit acquirere pecunias. Ad œconomicam autem non se habet sicut finis, sed sicut ordinatum ad finem, qui est gubernatio domus. Ergo pecuniatiua quærit pecunias absque termino, œconomica autem cum aliquo termino. Deinde cum dicit.

Quapropter in hac quidem videtur necessarium, vt sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri, omnes.n.in infinitum augent, qui pecuniis student.

Soluit dubitationem quandam ex præmissis. Et circa hoc duo facit. Primo mouet eam. Secundo soluit. ibi. {Cā verò &c.} Dicit ergo primo, ꝙ propter ꝑdictam rationem videtur, ꝙ necessarium sit esse aliquem terminū diuitiarum in œconomica. Sed si quis consideret in his, q̄ accidunt, videtur esse contrarium: oēs.n.œconomici augent denarios in infinitum, volentes habere denarios pro rebus, quæ sunt ad vsum vitæ. Deinde cum dicit.

Causa verò huius est illarum propinquitas, variatur enim vsus eiusdem rei cum sit vtriusq; acquisitionis, ipsius enim vsus acquisitio, sed non ſm idem. At huius quidem, alius finis, illius verò amplificatio. Itaq; videtur quibusdā hoc esse rei familiaris opus, & perseuerant existimantes oportere, aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum.

Soluit præmissam dubitationem & dicit, ꝙ causa prædictæ diuersitatis videtur esse propinquitas vtriusq; pecuniatiuæ: illius.s.quæ deseruit œconomicæ, quæ quærit pecunias pro commutatione rerum necessariarum: & nummulariæ, quæ quærit denarios propter seipsos: vtriusque.n.pecuniatiuæ est idem actus, s.acquisitio pecuniarum, sed nō eodem modo, sed in pecuniatiua œconomica hoc ordinatur ad alium finem, s.ad gubernationem domus: in pecuniatiua autem, s.nummularia ipsa augmentatio pecuniæ est finis: & ideo propter propinquitatem nūmulariæ ad œconomicam videtur quibusdam œconomis, ꝙ sit eorum officium illud quod pertinet ad nūmularios, vt.s.instent ad conseruandum & multiplicandum denarios in infinitum. Deinde cum dicit.

Causa verò est huius dispositionis, studium viuendi, sed non bene viuendi. Cū ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoq; q̄ efficiunt infinita, cupiunt, sed qui bene viuere student, ad fruitionem corporis diuitias quærunt. Vnde cū hoc quoq; in acquisitione cōsistere videatur, oīs eorum cura circa acquirendum est.

Assignat causam eius, quod dixerat, ꝙ dispensatores domorum interdum perseuerāt ad augendum pecunias in infinitum. Et quia ex causa, quam assignat sequuntur quædam abusiones: ideo hæc pars diuiditur in tres, ſm tres abusiones quas ponit. Secunda pars incipit. ibi. {Et altera augendi &c.} tertia ibi. {Et si per has acquirendi species &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cā huius dispositionis, ꝙ.s.dispensatores domorum quærunt augere pecuniam in infinitum est, quia homines student ad viuendum qualitercunque: non aūt ad viuendum bene, quod est viuere ſm virtutem. Si enim intenderent viuere ſm virtutem, essent contenti, his quæ sufficiunt ad sustentationem naturæ: sed quia prætermisso hoc studio student ad viuendum vnusquisq; ſm suam voluntatem: iō vnusquisq; intendit acquirere ea per quæ possit suam voluntatem implere. Et quia concupiscentia hominum tendit in infinitum, ideo in infinitum desiderāt ea per quæ possint satisfacere suæ concupiscentiæ. Quidam etiam sunt,

E qui habent studium, vt bene viuant, sed ei, quod est bene viuere addunt id, quod pertinet ad delectationes corporales. Dicunt.n.non esse bonam vitam nisi cum in talibus delectationibus homo viuat: & ideo quærunt ea per quæ possunt impleri delectationes corporales. Et quia hoc videtur hominibus posse euenire per multitudinem diuitiarum: ideo omnis cura eorum esse videtur ad acquirendum multas pecunias. Et est considerandum, ꝙ assignat causam eorum, quæ pertinent ad dispensatorem domus ex intentione humanæ vitæ, quia dispensator domus habet ꝓ fine bonam vitam eorum, q̄ sunt in domo. Sic igitur prima abusio est, ꝙ homines propter hoc, ꝙ nō habent rectum studium bonæ vitæ, intendunt ad acquirendum pecunias in infinitum. Deinde cum dicit.

Et altera augendi species hinc processit, cū enim fruitio modum excedat, illam adhibent, quæ hmōi excessum adimplere possit. Et si per F has acquirendi spēs nequeant parare, per aliam causam efficere conantur, vnaquaq; freti potentia non ſm naturam. Fortitudinis.n.non est pecunias parare, sed fiduciam animi, neq; rei militaris, aut medicinæ, sed huius quidem victoriā, illius verò sanitatem. At illi cuncta ad pecuniā conuertunt, quasi hic sit finis, ad finem verò cūcta oporteat tendere. De illa igitur acquirendi specie q̄ necessaria non est, & q̄ nam ea sit, & ꝓpter quā causam illa indigemus, diximus, & de illa, q̄ necessaria est, ꝙ altera ab illa, & disciplina rei familiaris ſm naturam circa alimentū, nec infinita, sicut illa, sed finem habens. Ex hoc patet id de quo ab initio dubitabatur. Vtrum G gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere, vel non, sed oporteat prius esse acquisitum, sicut.n.hoies non facit resp. sed factos à natura suscipiens, vtitur illis, sic & alimentum oportet naturam prębere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiā, sed quēadmodum hæc administranda sint, ad gubernationē ꝑtinet domus, neque.n. textoris est lanas facere, sed factis vti, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta.

Ponit secundam abusionem, quia enim dispensatores domorum student circa acquisitionem pecuniarum, ꝓpter hoc inducitur in curam domus altera spēs pecuniatiuæ, s.nummularia, præter eam, quæ est propria œconomicæ, s.acquisitio rerum necessariarum ad vitam. Sed quia in excessu intendunt frui delectationibus corporaH libus, propter hoc quærunt ea, quæ possunt facere huiusmodi excessum, s.multitudinem diuitiarum. Et sic est secunda abusio, ꝙ pecuniatiua non naturalis, neq; necessaria assumitur ad œconomicam. Tertio ponit tertiam abusionem. ibi. {Et si per has acquirendi &c.} Et dicit, ꝙ quia hoīes non possunt interdum per artem pecuniatiuam acquirere sufficienter ea per q̄ satisfaciant excessui delectationum corporalium, attentant acquirere pecunias per alias causas, & abutuntur qualibet potentia, i. virtute vel arte vel officio non ſm suam naturam, sicut fortitudo est quædam virtus: & eius opus ꝓprium non est congregare pecunias, sed facere hoīem audacem ad aggrediendum & sustinendum. Vnde si aliq̄s fortitudine vtatur ad congregandū diuitias, vtitur ea non ſm naturam. Silr etiam militaris ars est ꝓꝑ victoriam, & medicinalis ꝓꝑ sanitatem, neutra tñ est propter pecuniam. Sed quidam & militarem artē & medicinalem cōuertunt ad acqui-

acquirendum pecuniam, & ita faciunt vtrãque esse pecuniatiuam, i. acquisitiuam pecuniæ, ordinantes hmõi artes ad pecuniam, sicut ad finem ad quem oportet ordinari omnia alia. Et ideo dr in Eccl. Pecuniæ obediunt oĩa. Concludit ergo epilogando ex præmissis, quod dictum est de non necessaria pecuniatiua, q. s. acquirit pecuniam in infinitum, sicut finem, quæ sit cã, & pp quam causam homines indigent ipsa, s. pp concupiscentiam in infinitum. Dictum est etiam de necessaria pecuniatiua, q. s. est altera à pmissa. Acquirit. n. pecunias vsque ad aliquem terminum propter alium finem, s. pp habenda necessaria vitæ. Sed ppriè œconomica est circa ea, q sunt sm naturam, sicut illa, quæ pertinent ad cibum. Et hæc non est infinita sicut prima pecuniatiua, sed habet aliquem terminum. Vel põt intelligi, q ipsa pecuniatiua, q est necessaria, est altera à non necessaria, sed est œconomica & aliã non imitat. {Ex hoc patet id de quo ab initio &c.} Mouerat superius quæstionem. Vtrum pecuniatiua sit pars vel subseruiens œconomicæ: & distinxit pecuniatiuam ab alia possessiua, non soluit motam superius qõnem, & circa hoc duo facit. Primo ostendit, q pecuniatiua subseruit œconomicæ. Secundo ostendit qũo pecuniatiua quædam est laudabilis, & quædam vituperabilis. ibi. {Cum verò & hæc sit duplex &c.} Circa primum tria facit. Primo soluit superius motam qõnem. Secundo mouet aliam dubõnem. ibi. {Nã dubitaret vtiq aliqs &c.} Tertio manifestat quoddam, quod dixerat, ibi. {Maxime verò &c.} Dicit ergo primo, q iam ex præmissis potest esse manifestum illud, quod quærebatur à principio. Vtrum pecuniatiua ptineat ad œconomicum & politicũ aut non, sed sit omnino extranea: & veritas est, q non est eadem pecuniatiua œconomicæ, vt supra dictum est, sed tñ ei subseruit, quia pecunias oportet existere ad hoc, q domus gubernet, & hoc probat, p hoc, q in domo & ciuitate oportet esse hoĩes, & ea q sunt necessaria hoĩbus. Homines aũt non facit politica, sed accipit eos à natura generatos, & sic vtitur ipsis. Silr ergo politica vel œconomica non facit cibũ, sed natura tradit ipsum vel ex terra sicut fructus, vel ex mari sicut pisces, aut ex aliqua alia re. Facere igit vel acquirere hmõi cibum non est pprium opus & immediatũ politicæ vel œconomicæ, sed ppriũ opus eius est dispẽsare ista in domo, sicut oportet. Sicut videmus, q textoris nõ est facere lanã, sed vti ipsa, & cognoscere qualis lana sit idonea ad suũ opus, qualis etiã sit praua & inepta. Sic igit œconomicæ deseruit & natura, q generat hoĩes & cibos: & iterum pecuniatiua, q acquirit, sicut etiam arti textoriæ deseruit & natura q pducit lanam, & mercatiua, q acquirit eã. Deinde cum dicit,

Nam dubitaret vtiq aliquis, cur ea diligẽtia quæ ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit: medicina verò nõ sit eius pars: Atqui sanam esse familiam eius oportet: quẽadmodum & victum habere, aut aliud quiddã necessariorum. Sed cũ sit vt patrisfamilias & gubernatoris, de salute puidere: sit etiam vt non, sed medici. ita etiam de pecuniis est, vt patrisfamilias, est etiam vt non, sed vt lucro inseruientis.

D Mouet quandam qõnem & est ista qõ. Cum illi q sunt in domo indigeant sanitate, sicut indigent his, q sunt necessariis ad vitam, vt cibo & vestitu, quare ars medicinalis non est pars œconomicæ, sicut pecuniatiua? Et rũdendum, q ad dispensatorem domus & ad principem ciuitatis pertinet quodãmodo considerare de sanitate, s. vtẽdo consilio medicorum ad sanitatem subiectorum. alio aũt modo non pertinet ad eos, sed ad medicos considerãdo, s. ex quibus rebus sanitas conseruetur vel restituat. Similr etiam ad dispensatorem domus quodãmodo pertinet cõsiderare de pecunia. s. vtẽdo ea iam acquisita, & vtẽdo

A etiam ministerio eorum, qui acquirunt: sed considerare ex quibus rebus pecunia possit acquiri & quomodo, hoc non pertinet ad œconomicum, sed ad artem subseruientem. s. ad pecuniatiuam. Deinde cum dicit.

Maxime verò, vt prius dictum est, à natura oportet hæc existere: naturæ enim opus est alimentum genito præbere. Cuiq autem ex quo generatur alimentum est afferendum. Itaque secundum naturam est parandi studium omnibus ex fructibus & animalibus.

Manifestat quod supra dixerat, s. q natura tradat ea q sunt necessaria: & dicit, q sicut dictum est prius ea quibus vtitur œconomica vel politica, maxime oportet præexistere à natura, à qua etiam accipiunt subseruientes artes: & hoc probat per hoc q naturæ opus est dare cibum ei qd generatur sm naturam. Videmus. n. q illud ex quo fit aliqd: quantum ad id quod est residuum gñoni, est cibus rei generatæ, sicut patet q animal generatur ex sanguine menstruo: & id qd est residuum ex hac materia natura conuertit in lac & pparat cibum generato. Et ideo quia homo constitutus est ex rebus q sunt sm naturam: aliæ res q sunt sm naturam sunt ei cibus. Et ideo oĩbus hominibus est naturalis pecuniatiua, i. acquisitiua ciborum, vel denariorum pro cibo ex rebus naturalibus, s. ex fructibus & animalibus. Quòd autem aliquis acquirat pecuniam non ex rebus naturalibus, sed ab ipsis denariis, hoc non est sm naturam. Deinde cum dicit.

Cum verò & hæc sit duplex, vt diximus, & altera pecuniaria, & altera disciplina rei familiaris, & hæc quidem necessaria & laudabilis: illa verò translata, & merito improbanda, quia non sm naturam, sed ab hominibus acquirit: C rationabilissime habetur odio nũmularia, qm à nũmo ipso facit acquisitionem, & non quod inductus est: commutationis enim causa nummus inductus fuit. Fœnus autem seipsum maius facit, vnde & nomen venit, qm illa quæ pariuntur similia sunt gignentibus. In fœnore autem nummus nummum parit. Itaq maxime præter naturam est hic acquirendi modus.

Positis duabus pecuniatiuis ostendit, q earum sit laudabilis, & quæ vituperabilis: & dicit, q duæ sunt pecuniatiuæ, quarum vna vocatur nũmularia, quæ. s. acquirit pecuniam ex pecuniis & pper ipsas pecunias. Alia autem pecuniatiua est œconomica, quæ. s. acquirit pecunias ex rebus naturalibus: puta ex fructibus & animalibus, vt dictum est. Ista quidem secunda, est necessaria ad vitam hominum, vnde & laudatur. Alia verò. s. nummularia D transfertur ab eo, quod est necessarium naturæ ad id, quod requirit concupiscentia, vt supra dictum est, & ideo iuste vituperatur. Non. n. ista pecuniatiua est sm naturam, quia neq ex rebus naturalibus est, neq ad supplendam necessitatem naturæ ordinatur: sed ex denariorum adiouicem cõmutatione, inquantum. s. homo denarios per denarios lucratur. Et cum ista pecuniatiua, quæ est nummularia iuste vituperetur: quædam alia acquisitiua pecuniæ est, quæ rationabilissime vituperat & odio habetur, quæ dicitur fœnus, per quod denarius seipsum adauget, & ideo sic vocatur. Videmus. n. q ea quæ pariuntur sm naturam sunt similia generantibus, vnde sic quidam partus cum denarius ex denario crescit. Et ideo etiam ista acquisitio pecuniarum est maxime pter naturam, quia sm naturam est, vt denarij acquirant ex rebus naturalibus, non aũt ex denariis: sic ergo vna pecuniatiua est laudabilis, & duæ vituperabiles, vt dictum est.

LECTIO IX.

Quid oporteat acquiſitioni ſtudentes cognoſcere, deq; mercatura, fœnore, & mercenaria, earumque inter ſe comparatione, & Thaletis prudentia.

QVoniam verò illa, quæ ad cognitionem pertinebant determinauimus ſufficienter, illa q̄ ad vſum pertinent diſcutienda ſunt: cuncta enim hæc conſiderationem habēt liberalem, experientiam verò neceſſariam.

Poſtq̄ Philoſophus docuit cognoſcere pecuniatiuę originem & eius proprietates & partes, hic conſequenter determinat ea q̄ pertinent ad vſum ipſius: & primo dicit de quo eſt intentio. Secundo exequitur propoſitum. ibi. {Sunt autem circa acquirendum partes vtiles &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quia ſufficienter determinauimus de pecuniatiua in eo, quod pertinet ad cognoſcendum naturam ipſius: oportet breuiter ponere ea, quæ pertinent ad vſum eius, qualiter. ſ. ſit ea vtendum. Omnia. n. huiuſmodi, quæ pertinent ad operationes humanas habent liberam, i. expeditam cōtemplationem, quia facile eſt ea conſiderare in vniuerſali: ſed tamen neceſſe eſt, quod habeatur experientia circa ipſa ad hoc, ꝙ homo poſſit perfectum vſum eorum habere. Deinde cum dicit.

Sunt autem circa acquirendum partes vtiles rerum ipſarum, quæ acquirendę ſunt, peritiam habere, quę optima ſint: & vbi, & quō, ceu quales equi comparandi ſint, quales boues & pecudes, eodem mō in aliis animalibus. Oportet. n. peritum eſſe, quæ iſtorum potiſſima: & vbi & qualia, nam alia alibi potiora gignuntur. Deinde agriculturæ, eiuſq; ſpecierum, vt nudi ſoli, & conſiti, & apium, & aliorum animalium, ex quibus ſit vtilitas prouentura. Maxime ꝓprię igiť acquiſitionis iſtę ſunt partes et primę.

Determinat ea, quæ pertinent ad vſum pecuniatiuæ, & circa hoc duo facit. Primo diſtinguit partes ipſius. Secundo ponit quædam documēta vtilia pecuniatiuæ. ibi. {Cum vero ſit à quibuſdam &c.} Circa primum duo facit. Primo aſſignat partes pecuniatiuæ, quæ eſt neceſſaria ad vitam humanam. Secundo partes pecuniatiuæ nō neceſſariæ. ibi. {Eius verò quæ per translationem &c.} Dixit aūt ſupra neceſſariam eſſe pecuniatiuam, per quā homo acquirit pecuniā ex rebus quas natura miniſtrat ad neceſſitatem vitæ. Huiuſmodi aūt ponit duas partes, quarum prima eſt ſm quā homo exemptione & venditione talium rerum pōt pecuniam acqrere: & circa hanc partem dicit, ꝙ pecuniatiuæ ſunt iſte partes vtiles, i. vtilia quędam documenta, vt homo ſit expertus circa bona huiuſmodi, quæ ab hominibus poſſidentur, quæ eorum ſint maximi precij, & vbi maximo precio vendantur: & quomodo, puta quo tempore, vel ſm alias conditiones. Et exponit de quorum bonorū poſſeſſione dicat. Eſt. n. quædam poſſeſſio equorum, & boum, & ouium, & aliorum animalium. Oportet aūt eum qui ex his vult lucrari pecuniam, eſſe expertum, q̄ eorum ſint maxime cara, & in quibus locis: quia alia iſtorum in aliis regionibus abundant, vt. ſ. emat in loco vbi abundant, & vendat in loco vbi ſunt cara. Secunda aūt pars huiuſmodi poſſeſſiuæ eſt, vt homo acquirat copiam harum rerum venalium: quod quidem eſt ꝑ culturam terræ, ſiue nudæ, hoc eſt abſq; arboribus, ſicut ſunt cāpi, in quibus ſeminatur triticum, ſiue plātatę, ſicut ſunt vineę & horti, & oliueta. Per hmōi enim culturam acqrit homo abundantiam tritici & vini & aliorum hmōi. Et oportet etiam eſſe hoīem expertum de cultura apum & aliorum animalium tam natatilium, ſ. piſcium, q̄ etiam volatilium, ſ. auium: ex q-

E buſcunq; enim cōtingit acquirere auxilium ad vitam humanam, quia per eorum abundantiam pōt fieri acquiſitio pecuniarum: ſic ergo patet, ꝙ iſtæ ſunt primæ & propriiſſimę partes pecuniatiuę, Et dicunť primę & ꝓpriiſſimæ, quia ſic acquiriť pecunia ex rebus naturalib9, propter quas inuēta eſt primo pecunia. Deinde cum dicit.

Eius vero, quę per translationem dicitur, potiſſima pars eſt mercatura. Et huius partes tres, nauigatio, deuectio, negociatio. Differunt aūt hæc inter ſe, cum alia ſecuriora ſint, alia fructuoſiora. Secunda pars eſt fœneratio, tertia mercenaria, & huius alia vilium artium, alia ſine arte ſolo corpore miniſtrante. Eſt & quarta acquirendi ſpecies, media inter hanc & primam. Habet. n. partem eius, quæ eſt ſm naturam, & par-
F tem eius, quæ per translationem dicitur. Et eſt in his omnibus, quæ à terra & ab his, quę terrę ſunt, non à fructibus, ſed ab vtilibus, ceu ſilua cędua & metallica. Hęc rurſus multas cōplectitur partes. nam multæ ſunt metallorum ſpēs.

Diſtinguit partes pecuniatiuæ tranſlatiuæ. Dixit aūt ſupra pecuniatiuam trāſlatiuam eſſe per quā acquiritur pecunia non ex rebus neceſſariis ad vitam: ſed ex qbuſdam aliis rebus & dicitur tranſlatiua, quia pecunia trāſlata eſt de rebus naturalib9 ad hmōi. Circa primum tria facit. Primo diſtinguit partes hmōi pecuniatiuæ. Scdo excuſat ſe de diligentiori conſideratione harū partiū. ibi. {De ſingulis horum &c.} Tertio manifeſtat quædam, q̄ dixerat ibi. {Sint. n. illę &c.} Circa primum ponit quatuor partes pecuniatiuæ, quarum prima & maxima eſt mercatiua, mercatores. n. maxime pecunias acquirunt. Et hanc primam partē ſecundo diſtinguit in tres partes,
G quarum prima eſt nauigatio, quæ. ſ. mercationes exercet per mare. Alia autem dicitur deuectio, i. oneraria, quæ. ſ. exercet mercationes in terra per deportationem onerum in curribus vel iumentis. Tertia aūt vocatur negociatio: puta cum aliquis non defert merces nec ꝑ mare nec ꝑ terram, ſed aſſiſtit mercatoribus per cōmunicationem pecuniæ vel rerum: & iſtæ partes differunt adinuicem, quia quædam eorum ſunt certiores, ſicut mercationes terræ: quædam aūt faciunt magis excreſcere lucrum ſicut mercationes maris, quæ tñ ſunt magis periculoſæ. Secunda autem pars principalis huius trāſlatiuæ pecuniatiuæ eſt fœneratio, quæ. ſ. per vſuras pecuniam acquirit. Tertia autem pars eſt mercenaria, ſicut eorum qui labores ſuos locant pro mercede pecuniarum: in hac quædam differentia, quia quædam mercenaria fit per artes viles, ſicut eſt ars coquorum & hmōi miniſteriorum. Quædam aūt fit per labores non artificiales: & qui ſunt vtiles ſoli corpori, & in quibus etiam ſolum corpus eſt vtile, ſicut illi q
H mercede conducuntur ad fodiendum in agro, vel ad aliquid aliud hmōi. Quarta aūt pars eſt media inter trāſlatiuam & primam, quæ eſt neceſſaria habens aliquid de vtraq; illa, quæ. ſ. acquirit lucrum per inciſionem lapidū vel metallorum de terra: habet. n. hoc cōe cum prima pecuniatiua, quia eſt à terra & ab his, quæ generātur ex terra, ſicut agricultura circa ea eſt, quæ generantur ex terra. Cum translatiua aūt conuenit in hoc, ꝙ hmōi metalla non faciunt aliquem fructum pertinentem ad neceſſitatē vitę, ſicut faciunt campi & aīalia: ſunt tñ huiuſmodi vtilia ad alia: puta ad ędificādas domos vel ad aliqua inſtrā conſtruenda. Et iſta quarta pars cōplectitur ſub ſe diuerſa genera ſm diuerſas ſpēs metallorum, quæ ſunt aurum argentum ferrum & huiuſmodi. Deinde cum dicit.

De ſingulis horum in genere dictū eſt nunc, in ſpecie verò de his dicere vtile quidē foret ad

opera

opera conficienda, sed graue nimis, in his edocendis persistere.

Excusat se á perfecta horum determinatione, & dicit, quod dictum est nunc vtiliter de istis partibus: esset aũt vtile ad operationes eorum qui volunt pecuniam acquirere, q diligentius determinaretur particulariter de singulis, sed tamen graue est diu morari circa talia tendentia ad maiora. Deinde cum dicit.

Sunt enim operationes illæ artificiosissimę, in quibus minimum est fortunæ. Illæ sordidissimæ in quibus maxime inquinatur corpus. Illæ seruilissimæ, in quibus corporis est opus plurimum. Illæ ignobilissimæ in quibus minimum requiritur virtutis.

Exponit quædam quæ dixerat de operationibus vilibus & inartificialibus: & dicit, q illæ operationes sunt maxime artificiales, in quibus minimum operatur fortuna: hoc enim á fortuna fieri dicimus quod fit præter præuisionem rationis, in qua ars consistit. Vnde operationes illæ, quorum euentus multum subiacent fortunæ, parum sunt artificiales, sicut eorum qui piscãtur hamo, & aliorum huiusmodi: & econtrario operationes quarũ effectus parum subiacent fortunę, sunt maxime artificiales sicut fabrorum & aliorum artificum. Illæ autem operationes sunt maxime abiectæ & viles, quibus corpora maxime maculantur, sicut sunt coquorum & eorum qui purgant plateas & aliorum huiusmodi. Illæ autem operationes sunt maxime seruiles, vbi maior pars vsus est ex parte corporis, & parum ex parte rationis, sicut eorum qui deferunt onera & cursorum & huiusmodi. Illæ autẽ sunt ignobilissimæ inter omnes, ad quas requiritur minimum de virtute, vel animi, vel corporis, sicut in aliquibus prædictarum apparet. Deinde cum dicit.

Cum verò sit à quibusdam de his scriptum, vt à Charete Pario, & ab Apollodoro Lemnio de cultu agrorum, tã nudorum, q̃ consitorum.

Proponit documenta vtilia ad partes præmissas pecuniatiuæ. Et primo docet huiusmodi documenta considerare ex scripturis. Secundo ex exemplis. ibi. {Et sistr ab aliis &c.} Dicit ergo primo q quia quidam sapiẽtes de præmissis scripserunt, sicut quidam Charetes nomine Parius origine, & Apollodorus Lemnius scripserunt de cultura terræ tam nudæ q̃ plantatæ: velut & apud latinos Palladius, & ab aliis scriptum est de aliis præmissarum partium. Quicũq; habet curam plenius pręmissa cognoscere, cõsideret ex eorum libris. Deinde cum dicit.

Et similiter ab aliis de aliis, ea quidem consideret, cui cura est, præcepta etiam quædam à frugi patribusfamilias dicta colligere oportet: hæc enim omnia vtilia sunt his, qui augere patrimonium curant.

Proponit nocumentum de exemplis considerandis, & primo proponit quod intendit. Secundo subiungit exempla ibi. {Quale illud est Thaletis &c.} Dicit ergo primo, q non solum oportet considerare libros eorum, q artes de prædictis partibus construxerunt: sed etiam si q̃ dicuntur exempla dispersa in diuersis narrationibus per quæ aliqui acquisiuerunt magnam pecuniam, oportet huiusmodi considerare: hæc enim erunt vtilia his qui intendunt acquirere pecunias. Deinde cum dicit.

Quale est illud Thaletis Milesij, id enim cõsideratio quædam est ad acquirendum: sed illi quidem attributum propter sapientiam, est aũt

A vniuersale quiddam, cui cum obiiceretur philosophiæ studium propter inopiam quasi inutile & infructuosum prospexisse illum ferunt per astrologiam, oliuarum vbertatem futuram. Cũq; coegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptionẽ olei fecisse in Mileto & in Chio ꝓ paruo admodum p̃cio, vtpote nemine plus offerente, arrasq; dedisse. Cum itaq; postea tẽpus venisset, multis subito quærentibus vendidisse oleum, quanti ipse voluit, ac magnam vim pecuniarũ inde superlucratum, ostẽdisse amicis, perfacile esse philosophis ditari, si vellent, sed hoc nõ esse illis curę. Thales igĩt in hunc modum dicĩt sapientiam suã ostendisse.

B Subiungit duo exẽpla, quorum secundum incipit. ibi. {In Sicilia &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit exemplum. Secundo ostendit ad quid est vtile. ibi. {Est autem &c.} Sciendum est ergo circa primum q Thales Milesius fuit vnus de septem sapientibus, qui primus incœpit studere in Philosophia naturali: alij sex sapientibus circa res humanas occupatis, cuius factum habet quandam considerationem vtilem ad acquirendum pecunias, quamuis ascribatur non ad cupiditatem pecuniæ, sed ad sapientiam: potest tamen ex eius facto sumi quoddam vniuersale documentum acquirendi pecunias. Cum enim exprobraretur sibi ab aliquibus q pauper esset, & q sic sua philosophia esset sibi inutilis: considerauit per astrologiam, cuius erat peritus, quòd in futuro anno futura esset vbertas oliuarum præter consuetudinem. nam in præcedenti anno etiam fuerat oliuarũ vbertas, vt plurimum autem oliuæ deficiunt post vbertatem. Cum igitur adhuc in hyeme esset abundantia oli-
C uarum, dedit cultoribus oliuarum in duabus ciuitatibus, s. Mileto & in Chio paucas pecunias ꝓ arra fructus futuri anni, qui parum credebantur excrescere. Quando ergo venit tempus oliuarum, multis simul & subito quęrentibus emere oliuas, taxauit precium, sicut voluit: & sic colligens multas pecunias, ostendit, q Philosophis facile est ditari si volunt, sed non est studium eorum ad hoc: & per hunc modum Thales ostendit suam sapientiam. Deinde cum dicit.

Est autem vt diximus vniuersalis hic quęrẽdi modus, si quis possit sibi soli venditionem cõparare. Quapropter ciuitates quædam hunc faciunt quæstum, cum indigent pecuniis, venditionem enim sibi solis reseruant.

Ostendit ad quid est vtile pecuniatiuæ huiusmodi exẽplum: & dicit, quòd hoc est valde vtile ad acquirendum
D pecunias, siquis possit præparare singularem venditionem: vt scilicet ipse solus vendat res aliquas in ciuitate. Deinde cum dicit.

In Sicilia quidam cum apud eum penuria reposita esset ferri, quicq̃d erat ex ferrariis emit: postea verò mercatoribus illuc accedentibus, vendebat solus, non magnum excessum precij faciens: sed tamen ita vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit, sed amplius Siracusis morari vetuit, vt qui redditus reperisset suis rationibus inutiles.

Ponit secundum exemplum, & primo narrat factum. Secundo ostendit, quòd redit in idem cum primo. Dicit

ergo primo, q cum quidam in Sicilia haberet pecuniam apud se reconditam, emit simul omne ferrum de mineris in quibus fundebatur. Vnde cum venissent mercatores, ipse solus vendebat: non tamen faciebat magnum excessum precij vt expeditius venderet, tamen lucratus est de quinquaginta talentis centum. Dionysius autem tyrannus Syracusanorum sentiens hunc valde ditatum mandauit ei q vlterius non habitaret in Siracusis, permittēs tamen ei portare suas secum pecunias. Quod.n.aliqui ciues multum ditentur, reputant sibi tyranni esse inconueniens, vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

Iste vidit aliquid tale quale Thales viderat, vterque enim sibi soli vēditionem parauit, hoc est vtile videre etiam in rep. Nam ciuitates pecuniis indigent, & huiusmodi quæstibus quēadmodum domus, sed magis. Quamobrem in repu. quidam huic soli parti intendunt.

Ostendit q illud in idem redit cum primo, quia & isti Siculo & Thalethi philosopho idem visum fuit, vt.s.exerceret monopoliam: & etiam vtile est q. Politici considerent, quia multis ciuitatibus necesse est acquirere pecunias sicut & domibus, & adhuc magis quāto ciuitas pluribus indiget. Et ideo quidam qui studēt circa regimina ciuitatum, ad hoc principaliter videntur intendere, vt multiplicent pecuniam in ærario publico.

LECTIO X.

Prima & secunda species domus excutitur, & seruos virtutibus præditos esse oportere, quibus videlicet bene parere sciant.

QVoniam verò tres erant partes rei domesticæ. Vna dominica, de qua supra diximus, alia paterna, tertia coniugalis: nā & vxori præest & filiis, tāquam liberis quidem G ambobus: sed nō eodem modo, sed vxori quidem ciuiliter, filiis autem regiæ. Masculus.n.q̄ fœmina principalior est, nisi alicubi contra naturam constiterit, & antiquius, & perfectum, iuniore & imperfecto.

Postq̄ Philosophus determinauit de coniugatione domini & serui, addito etiam vniuersali tractatu de possessione: hic determinat de aliis duabus coniugationibus domesticis, quas supra posuerat, s.viri ad vxorem, & patris ad filium, & diuiditur in partes duas. In prima determinat quędam de huiusmodi coniugationibus. In secunda excusat se à diligentiori horum cōsideratione, ibi. {De viri autem & mulieris &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat de p̄dictis coniugationibus, comparans eas aliis principatibus. Secundo mouet quādam quæstionem communem de omnibus. ibi. {Dubitatur autem &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit comparationem prædictarum coniugationum ad alios principatus. Secundo comparationem prædictam manifestat. ibi. {In ciuilibus igitur officiis &c.} Tertio ostēdit q solicitudo œconomiæ maxime circa huiusmodi coniugationes versatur ibi. {Manifestum autem &c.} Dicit ergo primo, q cum prius dictum sit, q tres sint partes œconomicæ, i. gubernatiuæ domus s̄m tres coniugationes prædictas. De vna earum iam dictum est, s. de despotica, quę pertinet ad dominum & seruum: vnde restat dicere de secunda, quæ est paterna pertinens ad patrem & filium: & de tertia quæ est nuptialis pertinens ad virum & vxorem, de quibus tria dicit. Primo quidē q in vtraque harum coniugationum est quædam prælatio siue quidam principatus. Vir enim principatur mulieri & pater filiis, non quidem sicut seruis, sed sicut liberis, in quo

E differunt hi duo principatus à principatu despotico. Secundum est, q hi duo principatus non sunt vniusmodi, sed vir principatur mulieri politico principatu, i. sicut aliquis qui eligitur in rectorem, ciuitati præest, sed pater præest filiis regali principatu: & hoc ideo, quia pater habet plenariam potestatem super filios, sicut & rex in regno, sed vir non habet plenariam potestatem super vxorem quantum ad omnia: sed secundum q exigit lex matrimonij, sicut & rector ciuitatis habet potestatem super ciues secundum statuta. Tertio autem manifestat hos duos principatus esse secundum naturam: quia semper quod est principalius in natura principatur, vt supra habitum est. Sed masculus est naturaliter principalior fœmina, nisi aliquid accidat præter naturam, sicut in hominibus effœminatis: & similiter pater est naturaliter principalior filio, sicut antiquius iuniore, & perfectum imperfecto, ergo naturaliter masculus principatur fœminæ & pater filiis. Deinde cum dicit.

F In ciuilibus igitur officiis plerunque commutatur is qui præest, & is qui subest: nā æquales esse volunt secundum naturam, nec quicq̄ differre: attamen cum hic quidem præest, ille verò subest, requiritur differentia figuris, & sermonibus, & honoribus, vt Amasius inquit de pedum lotore. Enimuero masculus ad fœminam semper ita se habet.

Manifestat comparationes prædictas, & primo nuptialis principatus ad politicum. Secundo paterni ad regalem. ibi. {Filiorum autem imperium &c.} Ostendit ergo primo comparationem quantum ad differentiam, quia in ciuilibus principatibus transmutantur personæ principantes & subiectæ: qui.n. sunt in officio principatus vno anno subditi sunt alio: & hoc ideo, quia talē principatum competit esse inter eos qui sunt æquales s̄m naturam & in nullo differunt naturaliter, sed tantum tempore quo vnus principatur & alij subiiciuntur. Industria verò humana adinuenit quandam differentiam & quātum ad figuram, quæ consistit in exterioribus insigniis: & quātum ad sermones, quia aliter nominantur q̄ prius & aliter eos homines alloquuntur. & similiter quantum ad honores, quia.s. ciues quasdam reuerentias exhibent ei qui est in principatu quam ante non exhibebant, sicut Amasis poeta dixit de lotore pedum: ille enim qui est lotor pedum, si circūponerentur sibi huiusmodi insignia, & alia duo dona sibi exhiberentur non videretur à principe ciuitatis differre: sic ergo patet, q politicus principatus permutatur de persona in personam, sed hoc non contingit in principatu maris ad fœminam. non.n. qui est mas postea fit fœmina, aut econuerso, sed semper manet eodem modo. Deinde cum dicit.

Filiorum autem imperium, est regium: qd H enim genuit, quodq; per amicitiam præest: & per ætatem, id ipsum est idem q spēs quædam regij imperij. Iō bene Homer. de Ioue inquit. Hominum pater atq; deorum, sic appellans horum omnium regē. Natura.n. excellere regem oportet: genere autem esse eundem, quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum.

Comparat principatum paternum ad regalem secundum similitudinem, & dicit, q principatus patris respectu filiorum est regalis. In hoc enim principatu duo attenduntur.s. q pater qui generat principatur secundum amorem. naturaliter enim amat filios: & iterum principatur s̄m senectutem, quasi habens quandam naturalem prærogatiuam ætatis supra filios: & quantum ad hoc est species, idest similitudo principatus regalis: & inde est q

Homerus

Homerus appellauit Iouem, id est summum Deum, patrem virorum & deorum, id est regem omnium & hominum & superiorum substantiarum, quas Deos vocabāt. Oportet enim ꝙ rex, qui perpetuo principatur & plenariā habet in omnibus potestatem, differat á subditis s̄m naturam in quadam magnitudine bonitatis, & tamē ꝙ sit genere idem eis ad minus s̄m speciem humanam, melius autem erit, & si etiam vnitate gentis, & hæc etiā est comparatio senioris ad iuniorem, & generantis ad genitum, ꝙ scilicet habet naturalem prærogatiuā perfectionis, ideo autē oportet regem naturaliter differre ab aliis, nisi.n. esset naturali quadam bonitate melior, non esset iustum, ꝙ semper dominaretur plenaria potestate sibi æqualibus, vt infra in tertio dicetur. Sic igit̃ naturalis differentia separat principatū regalem á politico qui est ad æquale secundum naturam, amor autem separat principatum regalem á tirannico, qui non principatur propter amorem quem habet ad subditos, sed propter commodum proprium. Deinde cum dicit.

Manifestum autem, ꝙ plus studij domesticæ disciplinæ est circa homines, q̃ circa possessiones inanimatorum, & circa horum virtutes, q̃ circa virtutes possessionis, quas diuitias appellamus, & circa liberos, magis q̃ circa seruos.

Concludit ꝙ principalis intentio œconomici est circa istas duas cōiugationes principalior q̃ circa alia. Magis enim intendit circa homines q̃ circa possessionem inanimatorū, sicut tritici, & vini, & aliorū huiusmodi: & magis debet intēdere ad virtutem, per quam homines bene viuunt, q̃ ad virtutem possessionis, per quam possessio bene procuratur & multiplicatur, quod signatur nomine diuitiarū: & similiter etiā magis studet ad virtutē liberorum q̃ seruorum, & huiusmodi ratio potest assignari, quia principalis intentio cuiuslibet est de fine. Res autē inanimatæ, quærunt̃ pp̃ homines sicut propter finem, & serui propter liberos vt eis ministrent. Deinde cum di.

Dubitatur autem, vtrū præter ministeria & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellētior, puta modestia, fortitudo, & iustitia, & alij huiusmodi habitus, vel non sit alia præter corporalia ministeria. Ambiguitatē sane id habet, nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui q̃ liberi, siue non est aliqua, cum sint homines rationis participes absurdum videbitur.

Quia fecerat mentionem de virtute liberorum & seruorum, mouet de hoc quæstionem, & circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem. secundo soluit eam ibi. {Cōstat igitur &c.} Tertio ex solutione mouet iterum aliam q̄onem. ibi. {Dubitauit vero &c.} Circa primū duo facit. Primo mouet quæstionem circa dominū & seruum. Secūdo circa alios principatus. ibi. {Eadē est fere &c.} Dicit ergo primo, ꝙ de seruis potest esse quædam dubitatio, manifestum est.n. ꝙ seruus debet habere quandam virtutem organicam & ministratiuam, per quam.s. sciat & possit exequi mādatū domini & ei seruire, sicut supra dictum est, ꝙ sunt quædam seruiles scientiæ. Sed dubitatio est vtrum pr̄ter huiusmodi virtutes sit aliqua alia dignior virtus conueniēs seruo, sicut sunt virtutes morales, vt tēpererantia, fortitudo, iustitia, & alia huiusmodi, vel nulla virtus competat seruo nisi quæ pertinet ad corporalia seruitia. & dicit ꝙ ex vtraq; parte videtur esse dubitatio, quia si competit seruis habere huiusmodi virtutes sicut & liberis, in nullo videbuntur differre á liberis: immo excellentiores videbuntur, qui & seruorum & liberorum virtutibus polleant. Ex alia parte inconueniēs videtur, si cum sint homines ratione communicantes

A non habeant virtutes, quibus homines viuunt, secundum rationem. Deinde cum dicit.

Eadem est fere quæstio de muliere & puero, vtrum & horū sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam & fortē, & iustā, & an puer sit intemperans & modestus vel nō. Et vniuersaliter id quærēdum est de natura imperātis & parentis, vtrum eadem virtus, an alia. Si enim oportet vtrosq; participes esse virtutis, cur tandem alter imperare debet, alter parere. Non.n. s̄m magis & minus possunt differre, nā imperare & parere specie differunt, & nō s̄m magis & minus. Sin vero alium oportet, aliū nō, admirabile est: nam si imperans non erit tēperatus,
B & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperatur, quomodo bene parebit? Intemperatus.n. & timidus nihil faciet, vt oportet.

Mouet eandem quæstionem in aliis principatibus, & dicit ꝙ idem quod quæritur de seruo, potest etiam quæri de muliere & puero. vtrum scilicet oportet esse mulierē temperatam & fortem & iustam, & similiter puerū vel non: & hæc etiam quæstio potest moueri vniuersaliter in omni principatu, vtrum scilicet sit eadem virtus principantis & subiecti vel non, & obiiciat ad vtrāq; partem, quia si oportet & principātem & subiectum participare bonitate virtutis, nulla ratio erit, ꝙ vnus debeat subiici & alius principare semper, idest per totam vitam suam. secus autem esset si successiue subiicerentur & principarentur sicut accidit in politico principatu, nec potest dici ꝙ virtus principantis & subiecti differant secundum magis & minus, magis enim & minus non variāt speciem,
C sed principari & subiici differunt specie. Vnde non videtur sufficere ad differentiam principātis & subiecti, ꝙ vnus habeat plus de virtute q̃ alius. Ex alia parte si dicatur ꝙ oportet vnum habere virtutem, non autem aliū: sequitur etiam inconueniens, quia si ille qui principatur non erit sobrius & iustus, non poterit bene principari. Si vero subiectus non habeat has virtutes, nō poterit bene subiici, quia propter intemperantiam vel timorem frequenter omittet facere ea quæ oportet, & sic non bene subiiceretur. Deinde cum dicit.

Cōstat igitur oportere vtrosq; habere virtutem, sed in ipsa virtute esse differētiam, quemadmodum in his quæ natura obediunt. Id aperte in animo inspicitur, est enim in animo quod natura imperat, & quod paret, quorum diuersam censemus esse virtutem, & vt rationem ha-
D bentis & irrationalis. Patet eodem modo se habere in aliis. Itaq; pleraq; sunt natura imperantia & parentia, alio enim modo liber præest seruo, & masculus fœminę, & vir puero, et omnibus insunt partes animæ sed differunt. Seruus enim omnino non habet deliberandi arbitriū, mulier vero habet quidem, sed inualidū, puer autem habet, sed imperfectum. Eodem modo se habere necesse est circa morales virtutes, putandum est autem omnes participes esse oportere, sed non eodem modo, sed quantum cuiq; opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectā virtutem habere debeat moralē: nā eius opus est simpliciter præcipiētis, ac præsidentis, ratio

autem

autem præcipit atq; prǽsidet, aliorũ vero vnusquisq; quantum sibi competit. Quare patet virtutem moralem esse omnium supradictorum, nec eadem modestia mulieris & viri, neq; fortitudo, neq; iustitia, vt Socrates putabat, sed illa quidem iubens fortitudo, hæc vero obediens, eodem modo & in aliis.

Soluit propositam dubitationem, & primo proponit solutionem in generali. secũdo in speciali. ibi. {Palam autem id magis &c.} Cõcludit autem primo ex rationibus inductis ad vnam partem quód necesse est quód tã principans quàm subiectus participent virtute: aliter enim neq; vnus bene principaretur, neq; alius bene subiiceretur, sed est quædam differẽtia virtutis vtriusque. & hoc manifestat per ea quæ subiiciũtur aliis naturaliter, & ponit exemplum in partibus animæ, cuius vna pars naturaliter subiicitur, s. pars irrationalis, vt irascibilis & cõcupiscibilis. Ponimus autem vtriusq; partis esse aliquã virtutem sed differentem. nã virtus rationalis partis est prudentia, sed virtus irrationalis partis est temperãtia & fortitudo, & aliæ huiusmodi virtutes. Vnde manifestum est quód eodem modo se habet etiam in aliis quæ principãtur & subiiciuntur secundum naturam, & quia natura diuersificatur in diuersis, ideo secundum naturam sunt diuersa, quæ principantur & subiiciuntur. Alio enim modo homo liber principatur suo seruo, & masculus fœminę, & vir puero, vt etiã supra habitum est. Omnibus autem his insunt partes animæ, quæ dictę sunt. Vnde & virtutes earum omnibus præmissis insunt, sed differenter. Et hoc primo manifestat quantum ad partem rationalẽ, ad quam pertinet consiliari. Seruus enim inquantum est seruus, non habet cõsiliũ de suis actibus. Cuius ratio est, quia cõsiliamur de his quę sunt in potestate nostra, seruus autem non habet actus suos in potestate sua, sed sunt actus eius in potestate domini. Vnde seruus non habet liberam potestatem cõsiliandi: sed fœmina cum sit libera, habet potestatem consiliandi: sed consilium eius est inualidum. Cuius ratio est, quia propter molliciem naturę ratio eius infirmiter inhæret cõsiliatis, sed cito ab eis remouetur propter passiones aliquas. puta cõcupiscentiæ vel iræ vel timoris vel alicuius huiusmodi. pueri autẽ habẽt cõsilium sed imperfectum, cuius ratio est, quia nõ habẽt perfectũ vsum rationis vt possint singula discutere quæ sunt in consiliis attendenda, & sic diuersimode se habent ad id quod est rationis. Similiter etiã considerandum est & circa morales virtutes, oẽs enim participant ipsas, sed non eodem modo, sed vnusquisq; eas partipat quantum est necessarium ad propriũ opus. Vnde ille qui principat siue ciuitati, siue seruis, siue mulieri, siue filiis, oportet quód habeat perfectam virtutẽ moralem, quia opus eius est simpliciter opus architectoris, idest principalis artificis. Sicut. n. principalis artifex dirigit & imperat ministris artis q manu operanť, ita princeps dirigit suos subiectos: & ideo habet officiũ rationis, quæ se habet sicut principalis artifex ad inferiores partes animæ, & ita oportet quód ille qui principatur habeat rationem perfectam, sed vnusquisq; aliorum qui subiiciuntur tantum habet de ratione & de virtute quantum ille qui principatur immittit ipsis, idest tantum oportet quod habeãt q; sufficiant sequi directionem principantis implendo mandata ipsius: & sic patet quód omnium prædictorũ est aliqua moralis virtus. s. vt temperantia, fortitudo, & iustitia, non tamen eadem est viri & mulieris & aliorum subiectorũ, sicut putauit Socrates, sed fortitudo viri est ad principandum, vt scilicet propter nullum timorem prætermittat ordinare quid faciendum sit, sed in muliere & in quolibet subdito oportet q; sit fortitudo subministratiua, vt scilicet propter timorem non prætermittat facere proprium ministerium, sic etiam differt fortitu-

E do in duce exercitus & in milite, & sicut dictũ est de fortitudine, ita dicendum est de omnibus aliis virtutibus quæ in principãte quidẽ sunt principatiuæ: in subiectis autem ministratiuæ, & per hoc patet quód non differunt solum secundum magis & minus horum virtutes, sed aliqualiter secundum rationem. Deinde cum dicit.

Patet autem id magis particulariter considerãtibus, nam qui vniuersaliter dicũt, q; bene se habere animum virtus est, & recte agere, aut aliquid tale, seipsos decipiũt. Multo enim melius dicũt qui enumerãt virtutes, quemadmodum Gorgias, q̃ qui ita diffiniũt. Quapropter oportet, sicut poeta de muliere dixit, ita cẽsere in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas, sed nõ item viro. Cũ vero puer sit imperfectus, patet
F q; & huius virtus non ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum, & ducem, similiter & serui ad dominus. Posuimus autẽ seruum esse vtilem ad necessaria, itaq; patet ipsum virtute indigere parua, & tanta, vt neq; propter intemperãtiam, neq; propter timiditatem in operibus deficiat.

Manifestat quod dixerat magis in particulari, & dicit quod hoc quod dictũ est magis erit manifestum his qui volunt considerare magis in particulari, quia illi qui de actibus humanis volunt dicere in vniuersali tãtum, decipiunt seipsos, quia non possunt plene peruenire ad veritatẽ, sicut si aliquis esset contentus vt sciret quód virtus est, per quam anima bene se habet, aut per quam homo iuste operatur, vel aliquid aliud talium, & nihil plus vellet scire de virtute, deciperet seipsum, imperfectam & inutilem habens scientiam de virtute. Multo enim melius dicunt illi qui enumerant virtutes in speciali, sicut Gor-
G gias fecit, quàm illi qui dicũt solũ in generali: cuius ratio est, quia actus sunt circa singularia, vnde ea quæ ad actus pertinent, in particulari sunt consideranda: & ideo sicut quidam poeta dixit de muliere quiddam particulariter ad eius virtutem pertinens, ita etiam est existimandum in omnibus. Ad mulieris enim ornatum vel honestatem pertinet quód sit taciturna, hoc enim ex verecũdia prouenit quæ mulieribus debetur, sed hoc ad ornatum viri non pertinet, sed magis quód sicut decet loquatur. Vnde & Apostolus monet q; mulieres in ecclesiis taceant, & siquid discere volunt, domi viros suos interrogent; sed quia puer est imperfectus, virtus eius non est ad seipsum, id est vt secundum suum sensum regatur, sed vt disponatur secundum quód est conueniens ad finem debitum, & ad obediẽdum ductori, scilicet pedagogo. Vnde in Ecclesiastico sapiens dicit. Non des filio tuo potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius. similiter etiam virtus serui est in ordine ad dominum. Dictum
H est enim supra q; seruus est vtilis ad necessaria vitæ, vnde indiget quidem virtute, sed parua, & tanta, vt nõ deficiat ab his quæ debet operari propter intemperantiam concupiscentiæ vel propter timiditatem.

LECTIO XI.

Artifices cum secundũ naturam serui sint, determinatamq; seruitutem habeant, certis virtutibus ipsos esse præditos conueniet, sic & mulieres & pueros.

DVbitabit vero aliquis si verum est, quod nvc diximus, vtrum artifices oportet habere virtutem, nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus.

Soluta præcedenti dubitatione hic mouet quandam aliam dubitationem quæ ex præmissa solutione oritur, circa hoc tria facit, primo mouet dubitationem, secundo

soluit

soluit eam.ibi. {Vel hoc longe differt &c.} Tertio inducit quoddam correlarium ex solutione posita.ibi. {Patet ergo &c.} Est ergo dubitatio de hoc quod supra dictum est. Si.n.verum est, q; oportet seruum habere quandam virtutem, nec propter intemperãtiam aut timorem deficiat ab operibus, pari ratione videbitur q; artifices ad hoc q; sint boni artifices oporteat habere aliquam virtutem, cum multoties, contingat q; propter intẽperantiã vel alia vitia defectum faciant in suis operibus, vtputa negligenter agentes dũ aliis intendunt. Deinde cum di.

In præcedẽ u lec.

An hoc lõge differt? nam seruus quidem ad hærẽs nobis cõmunione vitæ, ille autem remotior est, & tantum sibi competit virtutis, quãtũ seruitutis. Vilis.n.artifex determinatam quandam habet seruitutem, & seruus est secundum naturam, sed nemo sutor, aut alius opifex.

Soluit propositam dubitationẽ & dicit, q; magna differentia est inter seruum & artificem, & hoc probat per duas rationes, quarũ prima est: quia seruus in aliquo est particeps vitæ, idest conuersationis humanæ inquantũ est seruus. Dictum est enim supra q; seruus est instrumentum in his quæ pertinent ad actionem, id est ad conuersationem hominum, & ideo cum virtutes morales perficiant hominem in conuersatione humana, oportet q; seruus ad hoc q; sit bonus participet aliquid de virtute morali, sed artifex remotius se habet á conuersatione humana, non enim operatio artificis inquãtum huiusmodi, est circa agibilia conuersationis humanę, sed circa aliqua artificiata, quæ dicũtur factibilia, vnde aliquis dicitur bonus artifex. vtputa bonus faber ex hoc, quód sciat & potest facere bonos cultellos, etiam si male vtatur vel negligenter sua arte, sed tamen intantum immitit de virtute in sua operatione, inquantum exhibet de seruitute ad cõuersationem humanam, sicut videmus, q; aliqui artifices, id est mercennarij, vtputa coqui habent quandam determinatam seruitutem, dum deputanẽ ad quædam specialia ministeria & seruiunt, & sm hoc indigent virtute morali ad hoc, q; sint boni in ministerio. Secundam rationem ponit.ibi. {Et seruus est sm naturam &c.} quia seruus est de his, quæ sunt á natura, probatum est.n. supra, q; aliq sunt naturaliter serui, sed nullus est cotiarius vel vilius artis artifex á natura, sed omnes artes sunt adinuentæ per rationem. Virtus autem ad ea se habet, quæ sunt nobis á natura. Habemus enim naturalem quandam inclinationem ad virtutem, vt dictum est in 2. Eth. vnde patet, q; ad hoc, quód aliquis sit bonus seruus indiget virtute morali: non autem ad hoc, quód sit bonus artifex. Deinde cum dicit.

Lec. 2.

Lect. 1. c. 1.

Patet ergo q; huius quidem virtutis causam esse oportet dominum seruo, non eum qui doctrinam habet in operibus dominicã. Quapropter nõ bene dicũt qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto vti dumtaxat, admonendi sunt enim serui magis quàm pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit.

Infert quoddam correlarium ex dictis. dictũ est enim q; seruus indiget virtute, oportet autem, q; homo qui habet inclinationem ad virtutem, cõsequatur virtutem studio alicuius gubernantis, sicut ciues debent fieri virtuosi per legislatorem, vt dicitur in 2. Ethic. Vnde manifestum est, q; huiusmodi virtutis, quam seruus debet habere ad hoc, q; sit bonus, dominus eius debet ei esse causa instruẽdo eum qualiter agere debeat, & puniendo si male facit, & remunerando si bene, sed nõ est dicendum q; ad dominum pertineat, q; habeat dominalem quandam scientiam, quæ doceat opera seruilia ipsum seruũ, puta q; doceat ipsum coquinare vel aliqua huiusmodi facere, sed

Lec. 1. c. 1.

A debet eum docere quomodo sit temperatus & humilis & patiens & alia huiusmodi. Vnde non dicunt bene qui dicũt, q; non est ratione vtẽdum ad seruos sed solo præcepto. Magis.n. debemus seruos monere ad virtutem, q̃ filios pueros, quia nondum sunt ita capaces monitionis, et de his quidem sic determinatum sit. Deinde cum dicit.

De viri autem & mulieris, filiorumq; & patris virtute, & conseruatione adinuicem, quid recte vel cõtra, & quomodo oportet hoc quidem facere, ab illo autem abstinere, in his quæ de rep. necesse est intueri.

Excusat se á diligentiori determinatione de duabus aliis coniugationibus, & circa hoc tria facit. primo exponit excusationem. secundo assignat rationem dictorum. ibi. {Nam cum omnis &c.} Tertio cõtinuat prædicta dicendis. ibi. {Quare cum de &c.} Dicit ergo primo quòd
B in his quæ dicẽda sunt de ciuitatibus, necessarium est tractare de virtute mulieris & viri, & patris & filiorum, & collocutione vel conuersatione eorum adinuicem, quid in hoc sit bene, & quomodo illud quod est bonũ sit procurandum, & illud quod sit malum sit vitandum, & ita ad præsens antequam de politicis dicamus, determinari hic non possunt. Deinde cum dicit.

Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars, illi autem domus partis autem virtus ad totũ respicere debeat, necessarium est respicientes ad remp. filios vxoresq; instituere. Siquidẽ refert ad rectam institutionem reip. pueros & mulieres esse bene institutos. Enimuero referat necessarium est, nam mulieres media pars sunt hominum liberorum, ex pueris autem sumuntur,
C qui remp. gubernant.

Assignat duas rationes quare prædicta oporteat determinari circa politias, quarum prima est, quia dispositionem partis oportet cõsiderare in comparatione ad totum, sicut dispositionem fundamẽti in comparatione ad domum, sed domus est pars ciuitatis, ad quam primo p̃tinent istæ duæ coniugationes, scilicet patris & filij, viri & vxoris, vnde secundum comparationem ad politiam oportet considerare qualiter sint erudiendi pueri & vxores. Secundam rationem ponit ibi. {Siquidẽ refert &c.} Ea enim quorum dispositio facit differentiam circa bonitatem ciuitatis sunt consideranda in politiis. Sed huiusmodi sunt instructiones puerorum & mulierum quomodo vtriq; sint boni, quia mulieres sunt media pars hominum liberorum qui sunt in ciuitate, ex pueris autẽ crescunt viri quos oportet esse dispensatores ciuitatis. ergo in politiis determinandum est de instructione filiorum & vxorum. Deinde cum dicit.

D Quare cum de seruis determinatũ sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum, omissis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio differamus, ac primum illa discutiamus, quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

Continuat dicta dicendis & dicit, q; quia determinatum est de præmissis, & de reliquis autem dicendum est in aliis, idest sequentibus: quæ ad politias pertinent, debemus ad præsens dimittere istos sermones pertinentes ad dispensationem domus, tanquam iam consumationem habentes: & faciemus aliud principium, considerando ea quę dicta sunt ab aliis de optima politica, & sic determinatur primus liber.

POLITICORVM ARISTOTELIS LIBER SECVNDVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Variæ optimarum ciuitatum administrationes, tã verbis descriptæ, quàm vsu comprobatæ proponuntur, comparantur, & in quibus deficiunt, arguuntur.

LECTIO PRIMA.

Quod non oporteat in ciuitatibus omnia esse communia, vt filios, vt mulieres, & facultates, sicut Socrates opinabatur.

Voniam proposuimus considerationẽ facere de ciuili societate, quæ sit optima omnium, potẽtibus viuere maxime ad votum: oportet alias quoq; considerare resp. quibus vtuntur ciuitates aliquæ earũ, quæ bene legibus institutæ vidẽtur: & si aliquæ sint aliæ ab aliquibus scriptę, quę bene se habere videantur, vt recta institutio vtilitasq; appareat. F

POstquam philosophus determinauit in Primo libro de his quæ pertinẽt ad domum quæ sunt elementa quædam ciuitatis, hic incipit determinare de ipsa ciuitate ſm modũ quem in fine primi tetigit, & etiam in fine 10. Ethic. Primo. n. ponit ea quæ ab aliis dicta sunt de politica communicatione. Secundo incipit determinare de eã ſm propriam sententiam in tertio lib. ibi. {Qui de rep. cõsiderat &c.} G Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur suam intentionem. ibi. {Incipiendum est autem &c.} Circa primũ duo facit. Primo proponit suam intentionem. Secundo excusat eam. ibi. {Nec putetur &c.} Dicit ergo primo ꝙ intentio nostra principalis est considerare de cõmunicatione politica, vt sciamus quis modus politicæ conuersationis sit optimus, quemadmodum omnia ea ſm quæ possunt homines viuere maxime ad votum, ad hoc consequendum oportet considerare politias, id est ordinationes ciuitatis quas alij tradiderunt, siue sint illæ quibus quædam ciuitatum vtuntur, quę laudantur de hoc ꝙ bene reguntur legibus, siue etiam sint ab aliquibus philosophis & sapientibus traditæ, quæ videntur bene se habere. Et hoc ideo oportet considerare, vt appareat quid sit rectum & vtile, in conuersatione & regimine ciuitatis. Ex collatione enim multorum, magis potest apparere quid sit melius & vtilius. Notandum est autem, ꝙ ad optimam politiam pertinere dicit, vt homines viuãt q̃ maxime ad votũ, id est ſm hominum voluntatem, quia voluntas hominis principaliter est de fine humanæ vitæ, ad quem ordinatur tota politica conuersatio. Vnde ſm ꝙ homines diuersimode existimant de fine vitæ humanæ, ſm hoc diuersimode homines existimãt de conuersatione ciuitatis. Qui H enim finem humanæ vitæ ponunt delectationes vel potentiam aut honores, existimant illam ciuitatẽ esse optime dispositam, in qua homines possunt viuere delitiose, vel acquirere multas pecunias, aut cõsequi magnos honores, vel multis dominari. Qui vero finem præsentis vitæ ponunt in bono quod est pręmiũ virtutis, existimant illam ciuitatem esse optime dispositam, in qua homines maxime pacifice & ſm virtutem viuunt. Vnde simpliciter verum est, ꝙ optima dispositio ciuitatis est ſm quorumlibet opinionẽ, prout in ciuitate potest viuere homo ad votum. Item notandum est, ꝙ dixit se consideraturum de politiis communitatum, quæ bene dicuntur regi, & de ordinationibus ciuitatum á sapiẽtibus traditis, qui videntur bene se habere, quia ad inueniendum veritatem, non multum prodest consideratio eorum, quæ sunt manifeste falsa, sed eorum quæ probabiliter dicuntur. Deinde cum dicit.

Nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem quærere aliud quidpiam præter illas, sed quia illæ non bene habent, ideo hunc laborem à nobis esse susceptum.

Excusat propriam intentionem, & dicit, ꝙ non oportet alicui videri, ꝙ hoc ipsum quod est quærere aliquid aliud in ordinationibus ciuitatũ præter ea quæ ab aliis dicta sunt, procedat ex hoc, ꝙ ipse intendat suam sapientiam ostentare, sed ideo interserit hanc artem, quia ea quæ ab aliis dicta sunt, in multis videntur non bene se F habere. Deinde cum dicit,

Incipiendum est autem ab eo quod est ſm naturam huius considerationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues, aut nulla, aut quædam.

Prosequitur suam intentionem prosequendo ea quæ ab aliis dicta sunt de ordinatione ciuitatis, & primo ponit diuersas ordinationes ciuitatũ traditas á diuersis. Secundo ostendit qui fuerunt, & quales, qui de huiusmodi se intromiserũt. ibi. {Eorũ autẽ qui de rep. aliquid &c.} Prima autem pars diuiditur in duas ſm diuersitatẽ quã in præmissis tetigit. In prima enim ponit ordinationes ciuitatis quæ sunt ab aliquibus sapiẽtibus traditæ. In secunda ponit eas quę in quibusdam ciuitatibus ordinate viuentibus obseruantur. ibi. {De Lacedæmoniorum autem rep. &c.} Prima diuiditur in tres. Primo ponit or- G dinationem ciuitatis quam tradidit Socrates vel Plato discipulus eius, qui in suis libris Socratem loquẽtẽ introducit. In secunda ponit ordinationem ciuitatis traditam á quodam qui Phaleas dicebatur. ibi. {Quamobrẽ Phaleas &c.} In tertia ponit ordinationẽ Hyppodami. ibi. {Hyppodamus autem &c.} Circa primũ duo facit. Primo pertractat quandam quęstionem de quadam ordinatione quam Plato dixit esse vtilissimam ciuitati. Secundo prosequitur de ordinatione ipsius quantum ad alia. ibi. {Ferme autem &c.} Circa primum duo facit. Primo mouet quæstionem. Secundo prosequitur eam. ibi. {Cõtinet porró &c.} Circa primum tria facit. Primo mouet quandam quæstionem trimembrem. Secundo excludit vnum membrum ipsius. ibi. {Enimuero nulla esse &c.} Tertio quærit de aliis duob9. ibi. {Sed vtrũ melius &c.} Dicit ergo primo ꝙ principium huius considerationis faciendum est ab eo quod primo considerandum occurrit ſm naturam ciuitatis. Cum enim ciuitas sit cõmunitas H quædam, necesse est primo considerare vtrum omnes ciues debeãt cõicare in omnibus, aut in nullo, aut in quibusdam, & in quibusdam non. Deinde cum dicit.

Enimuero nulla esse communia, impossibile constat esse, cum ciuitas sit communio quædam. Ac primo necesse est locum esse communem. Nam locus quidem, paritas est vnius ciuitatis, ciues autem socij vnius ciuitatis.

Excludit vnum trium membrorum. Impossibile est enim dicere, ꝙ ciues in nullo communicẽt. quod probat dupliciter. Primo quidem, quia ciuitas est quædam cõmunicatio. Vnde contra rationem ciuitatis esset, quód ciues in nullo communicarent. Secundo, quia manifestũ est, quód omnes ciues necesse est communicare, saltem in loco, quia vnus est locus vnius ciuitatis. Conciues autẽ dicuntur

dicuntur qui sunt socij in vna ciuitate, vnde oportet ꝙ communicent io loco. Deinde cum dicit.

Sed vtrum melius fuerit in bene instituenda rep. quęcũq; recipere communionem possunt, ea omnia esse communia, an quædam communia esse, quædam non esse. Nam fieri potest vt filij & vxores & res quæ possidentur communes essent, quemadmodum in Platonis rep. Ibi enim Socrates inquit oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. Id vero vtrum pręstat ita fieri vt nunc fit, vel secundum legem illam in republica scriptam.

Relinquit duo alia membra sub dubitatione, scilicet vtrũ melius sit ꝙ ciuitas quæ debet bene conuersari communicet in quibuscunq; contingit aliquos communicare, vel in quibusdam eorum communicet & in quibusdã non. Quædam enim sunt in quibus nullo modo cõtiogit cõmunicare, sicut io omnibus personalibus, puta in mẽbris corporis. Sed in filiis & vxoribus & possesfionibus contingit ciues communicare adinuicem, sicut traditur in politica Platonis: ibi.n.dixit Socrates, ꝙ oportet ad optimam ciuitatem, ꝙ sint communes possesfiones omnium cioium & communes vxores, ita.s. ꝙ indifferenter omnes accedant ad omoes, & per consequens sequitur, ꝙ filij sint communes propter incertitudinem filiorum, & hoc tangit in principio Thimęi. Quærendum est ergo vtrum melius sit habere conuersationem politicam sicut nunc, aut secundum legem quam Socrates in sua Politica scripsit. Deinde cum dicit.

Continet porrò & alias turbationes permultas ista mulierum cõmunio, & id, propter quod censuit legem hanc esse ferendam, non videtur consequi ex rõnibus. Præterea, ad finem quem inquit oportere ciuitati existere, vt nunc quidẽ dictum est, impossibile. quomodo autem transigere oporteat, nihil ab eo determinatum est.

Inquirit de prædicta quæstione, & primo ostendit incouenientiam prædictæ positioois de communitate vxorum & possesfionum. Secundo ostendit eius insufficientiam. ibi. {Causam vero Socratis &c.} Circa primũ tria facit. Primo improbat legem Socratis quantum ad communitatem vxorum & filiorum. Secundo quantum ad cõmunitatem possesfionũ. ibi. {His cõsequens est &c.} Tertio communiter quantum ad vtranque. ibi. {Et præterea duarum virtutũ &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit ea s̃m quæ potest apparere positio Socratis de cõitate vxorum inconuenieus: Secundo prosequitur illa. ibi. {Quod vna videlicet &c.} Circa primum ponit quatuor, quorum primum est, ꝙ ista ordioatio de communitate mulierum habet multas alias difficultates præter ea incõuenientia, quæ statim tangentur. Secundum est, ꝙ causa propter quam Socrates dixit hoc oportere lege ordinari, nõ videtur esse rationabilis. Tertium est, ꝙ per istam legem non posset perueniri ad finem & vtilitatem ciuitatis quam Socrates existimabat. Quartum est, ꝙ insufficienter tradidit, cum enim communia non posfint singulis applicari, nisi s̃m certum modum distribuendi, ipse tamen faciens mulieres communes, non docebat modum quomodo essent singulis diuidendæ ad vsum. Deinde cum dicit.

Quod vna videlicet sit ciuitas tota, tãquam id sit maxime optimum, suscipit.n. hanc suppositionem Socrates.

Prosequitur tria eorum quæ dixerat, nam quartũ de

A insufficiẽtia est per se manifestum. Primo.n. ostendit causam huius ordinationis à Socrate assignatam esse irrationabilem. Secundo ostendit, ꝙ per hanc legem ciuitas nõ posset consequi finem, quem Socrates in tendebat. ibi. {Enimuero nec si &c.} Tertio ostendit, ꝙ hæc lex habet multas difficultates. ibi. {Et ꝑꝑ huiusmodi &c.} Circa primum duo facit. Prıoo propoıit causam legis quam Socrates assignabat Secundo improbat eam. ibi. {Atqui constat &c.} Dicit ergo primo, ꝙ Socrates supponebat hoc quasi principium, ꝙ optimum esset ciuitati, ꝙ esset vna quantumcunq; posset, propter hoc.n. volebat omnia esse communia, etiam filios & vxores, vt ciues essent maxime adinuicem vniti. Deinde cum dicit.

Atqui constat ꝙ ea procedẽte vt vna fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas multitudo quædam s̃m naturam, quæ dum fit vna, magis domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. Vnã

B enim magis domum cẽsemus esse q̃ ciuitatem, & hominem vnum, q̃ domum. quare etiam si posset quispiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia perimit ciuitatem. Nec solũ ex multitudine hominum constat ciuitas, verum etiam ex eorũ multitudine, qui specie differũt. Non fit.n. ciuitas ex similibus, aliud.n. ad bellum confœderatio q̃ ciuitas: illa.n. quantitate prodest, & si eadem sit specie, cum auxilij gratia fiat, ceu si pondus magis attrahat. Differret autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodum Archades. Ex quibus autẽ vnum fieri oportet, specie differunt. Quapropter par re-

C pensum ciuitatẽ cõseruat, vt in ethicis dictũ est prius, q̃m inter liberos & æquales necessarium est hoc esse. Nam omnes simul magistratũ gerere impossibile est, sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus, atq; isto modo fit vt oẽs gerãt magistratum, ceu si mutarentur sutores & fabri, nec semper iidẽ sutores ac fabri essent. Cũ vero melius sit ita se habere ea circa societatem ciuilẽ, manifestum est melius fore si iidem semper magistratum gererent, modo id fieri posset, sed in quibus hoc fieri nequit, propterea, ꝙ omnes natura sunt pares, simul & iustum est, siue bonus siue prauus sit gerere magistratum, vt omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari vicissim æquales, cedẽdo

D inuicem alios aliis: nam alij regũt, alij regũtur in parte, tanquam si ipsi alij fiant. Eodem modo illorum qui regunt, alij alios gerũt magistratus. Patet igitur ex his, ꝙ nõ recipitur sic vnã esse ciuitatem ceu dicunt quidam: & ꝙ maximũ fore commodum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates, Atqui singulorũ bonum singula conseruat. Patet etiam alio modo, ꝙ quærere nimium vnire ciuitatem nõ est melius: domus enim magis sufficiens est q̃ vnus, ciuitas autem q̃ domus, & vult iam eam quidem esse ciuitatẽ cum habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetẽdum est quod magis suffi-

cientia

cientiam habẽt, certe & minus vnum, eo ꝙ est, magis expetibilius est.

¹ Improbat prædictã cãm tribus rationibus, circa quarum primam dicit manifestum esse, ꝙ tantũ posset procedere vnitas ciuitatis magis q̃ deberet, ꝙ nõ remaneret ciuitas. Dictum.n. est supra ꝙ ciuitas est naturaliter quędam multitudo. multitudo autẽ opponit vnitati. Vnde si ciuitas fuerit magis vna q̃ deberet, iam non esset ciuitas, sed ex ciuitate fieret dom⁹: & iterũ si hęc domus vniret plus q̃ deberet ex domo, nõ remaneret nisi vnus homo. Nullus enim dubitat quin vna domus est magis vnũ q̃ ciuitas, & magis vnus homo est vnũ, q̃ domus. Vnde si etiam aliquis posset facere ꝙ in tota ciuitate esset tãta vnitas, sicut in vna domo, non deberet hoc facere, quia sic destrueret ciuitas. Sed quia posset aliquis dicere, ꝙ Socrates non intelligebat de vnitate quæ excludit multitudinẽ personarũ, sed de vnitate quæ excludit dissimilitudinẽ. Iõ subiungit ꝙ ciuitas non solũ debet esse ex pluribus hominibus sed etiam oportet esse ex differẽtibus specie, id est ex hominibus diuersarum conditionum. Nõ.n. fit ciuitas ex hominibus, qui sunt totaliter similes sm cõditiones. Et hoc manifestat tripliciter. Primo quidẽ, quia aliud est ciuitas, & aliud est multitudo congregata ad simul pugnandũ. Quia multitudo congregata ad simul pugnandum est vtilis ex sola quãtitate numerali, etiã si oẽs sint eiusdem conditionis, quia talis multitudo est adunata propter adiutoriũ, sicut contingit in illis, qui volũt trahere aliquod põdus, ꝙ maior multitudo hominũ trahit maius pondus, ita etiam maior multitudo militum similiũ magis auxiliatur ad victoriam. Secũdo per hoc, ꝙ ciuitas in hoc ꝙ ex dissimilibus cõstituit, differt ab illa gente in qua multitudo non diuiditur per habitationẽ diuersarum ciuitatum aut vicorum; sed vnusquisq; separatim habitat per seipsum. Sicut accidit apud Archades. Est aũt Archadia quædam prouincia in Græcia, in qua vnusquisq; per se habitat, & sic sunt quodammodo oẽs æquales & siles. Tertio ondit idẽ per hoc, ꝙ ea ex quibus oportet vnum aliquid perfectum fieri, differũt specie. vnde omne totum perfectum in rebus naturalibus inuenit esse constitutum ex partibus diuersis sm speciẽ, vt homo ex carnibus, ossibus, & neruis. Totum vero quod componitur ex partibus eiusdem speciei est imperfectũ in genere naturæ, sicut aer & aqua, & alia inanimata corpora. Vnde manifestũ est, ꝙ cum ciuitas sit quoddam totũ pfectum, oportet ꝙ consistat ex partibus dissimilibus sm speciem. Et ideo dictum est in 5. Ethic. ꝙ ciuitas conseruatur per æquale contrapassum, idest per hoc ꝙ alicui proportionaliter retribuitur æquale ei quod fecit, quia hoc necesse est ꝙ sit in liberis & æqualibus. Si.n. non retribueretur alicui sm quod fecit, esset quædã seruitus, vt ibidem dictum est. Hæc aũt retributio quæ hic cõtrapassum dicitur in his qui sunt æquales sm quantitatẽ, fit sm æqualitatẽ quantitatis, vt quantum aliquis dedit, tantũ recipiat: quantum fecit, tantũ patiatur. In his autem qui non sunt æquales sm quantitatẽ, sed sm proportionẽ, seruetur ẽt æqualitas proportionis: vtpote, quanto ille q fecit iniuriam est minor, in eadem proportione plus puniatur. Maioris enim culpæ est ꝙ aliquis pcutiat digniorẽ personã q̃ inferiorẽ. Sic igitur patet, ꝙ cũ de ratione ciuitatis sit ꝙ ciuitas ex dissimilibus cõstituatur, nõ est contra vnum, ꝙ Socrates putauit, ꝙ oporteat ciuitatẽ esse maxime vnam, quia si tollatur dissimilitudo ciuiũ, iã nõ erit ciuitas. Quę quidem dissimilitudo maxime videt tolli factis cõmunibus possessionibus & mulieribus & filiis. Secundam rationem ponit. ibi. {Nam omnes simul &c.} quæ etiã inducitur ad ostendendũ ꝙ oportet esse aliquam differẽtiã inter ciues. Oportet enim ꝙ quidam eorum principentur, & quidam subiiciantur. Non enim est possibile ꝙ oẽs simul principent, sed si hoc fiat, oportet ꝙ hoc sit vicissim, ita ꝙ vnusquisq; in suo anno

E principetur, aut quocunq; alio tẽpore determinato: puta mense vel die, vel etiã sm quemcunq; alium ordinẽ: puta ꝙ sortes principes eligantur, & sm hunc modũ vicissitudinarĩ principatus accidit, ꝙ omnes diuersis tẽporibus principentur, sicut si in ciuitate aliqua, non semper iidẽ homines essent coriarij vel fabri, sed vicissim sequeret ꝙ omnes ciues fierẽt coriarĩ & fabri. Subiungit aũt ꝙ melius est ꝙ ita disponatur ciuitas politica si possibile sit, ꝙ ĩdẽ semper principentur. Hoc.n. dicit esse possibile, quãdo in aliqua ciuitate inueniuntur aliqui viri multũ aliis excellentiores, per quos optimum erit vt semper ciuitas regatur, sed quãdo hoc non est possibile, eo ꝙ omnes ciues fere sunt æquales sm naturalẽ industriã & virtutem, tunc iustum est ꝙ omnes participent principatu, siue principari sit quoddã bonum, siue malũ: quia & cõibus bonis, & cõmunibus oneribus iustum est vt æqualiter participent qui sunt æquales in ciuitate. Iustũ igitur esset, si esset possibile ꝙ omnes simul principarent, sed quia

F hoc non est possibile, ad huius iusti imitationem obseruatur, ꝙ illi qui sunt æquales in parte sibiinuicẽ cedant, tanq̃ à principio sint similes, quia dũ quidã eorũ principantur, & quidam subiiciuntur, quodãmodo facti sunt dissimiles & diuersis per gradũ dignitatis. Et ita ẽt q̃dã diuersitas est inter eos qui simul principãtur, dũ diuersi in ciuitate diuersos principatus vel officia gerunt. Et sic patet, ꝙ ad ciuitatem requirit principantium & subiectorum diuersitas vel simpliciter, vel sm aliquod tẽpus. Sic igitur manifestũ est ex prędictis, ꝙ ciuitas non est sic nata esse vna sicut quidã dicunt, vt omnes sint similes. Et illud quod dicitur esse maximũ bonũ in ciuitatibus, scilicet maxima vnitas, destruit ciuitatẽ. Vnde nõ potest esse bonum ciuitatis, quia vnaquæq; res saluatur per id, quod est sibi bonũ. Tertiã rationẽ ponit ibi. {Patet etiã alio modo &c.} Et procedit ista ratio alio modo à præmissis, nã prima rãtio sumebatur ex partibus dissimilibus, ex quibus necesse est constitui ciuitatẽ. hæc vero ra-

G tio sumitur ex fine ciuitatis qui est sufficiẽtia vitę. Et hoc est quod dicit, ꝙ per alium modum potest manifestari, ꝙ non est melius ꝙ homo quærat valde vnire ciuitatẽ. Per hoc.n. tollitur sufficiẽtia vitæ. Manifestũ est.n. ꝙ vna domus vel familia tota magis est sufficiẽs ad vitã q̃ vnus homo, & ciuitas est magis sufficiens q̃ domus. Tunc.n. iam debet esse ciuitas, cum cõitas multitudinis est per se sufficiens ad vitam. Si igitur id quod est minus vnum est magis per se sufficiẽs, vt domus homine, & ciuitas domo, manifeste sequitur ꝙ eligibilius est in ciuitate, ꝙ sit minus vna quantũ ad distinctionẽ ciuium q̃ ꝙ sit magis vna. Tanto enim erit sibi sufficientior, quanto plures diuersitates hominũ in ea inueniuntur. Vnde patet falsum esse quod Socrates dixit, optimum esse in ciuitate, ꝙ sit maxime vna.

LECTIO II.

Non posse fieri vt non internoscantur liberi ex quibus parentibus orti sint.

H **ENimuero nec si optimum sit, vnã q̃ maxime esse ciuitatem, tamen id demonstrari videtur ex sermone, si omnes dicant suum, & nõ suum. Hoc autem Socrates putat signũ esse ciuitatis perfectæ vnitæ. At enim verbũ omnes duplex est, si igitur tãquam singuli, forsan esset magis quod efficere vult Socrates, singuli.n. eundem filium suum dicerent & mulierem eãdem, & de facultatibus & de quibusuis aliis eodem modo. Nunc autem non ita dicũt qui communibus vtũtur mulieribus & filiis, sed omnes quidem, at nõ vt singuli ipsorum, eodemq; modo de facultatibus, omnes quidẽ, sed nõ vt singuli**

guli eorum. Quod igitur aberratio quędam sit in verbo, omnes manifestum est, nam & vtraq; & imparia & paria dicit propter duplicitatem, & in sermonibus positum, litigiosos facit syllogismos, quare hoc ipsum omnes dicere, vno quidē ore bonum est, sed nequaquam possibile, alio autem modo nihil consentaneum. Habet prætereà quod dicitur nocumentū aliud. Quod enim multorum cōmune est, in eo minime adhibetur diligentia: nam de propriis maxime curant homines, de communibus autem minus q̃ quantum singulis competit. tanquam.n. alio curante, ab aliis negligūtur, quemadmodum in seruilibus ministeriis famulātes, multi interdū deterius inseruiunt q̃ pauci. Fiunt autem vnicuiq; ciuium mille filij, & ij nō vt singulorum, sed cuiuslibet quiuis similiter est filius, quare omnes similiter negligent. Prætereà isto modo singuli suum dicent bene agētem, aut male, quotuscunq; continget numero, puta meus est aut illius, hoc modo dicens, de singulis, ex mille, vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans, nam incertū est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse genitum. Atqui vtrum præstat sic dicere suū, ita vocantes vnūquenq; duorū millium, & decem millium, vel magis vt nūc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratruelem eūdem, ille nepotem, aut per aliā quādam coniunctionem, et ex consanguinitate vel affinitate sui primum vel suorū, & prætereà alterum sodalem, alterum contribulē, præstat.n. esse proprium nepotē q̃ illo modo filiū. Quinimmo nec vitari quidem potest, quin agnoscātur à quibusdam fratres & filij, & patres & matres. Nam per similitudines natorum ad parentes necessarium est, vt fidē recipiant de sese inuicem quod tradunt scriptores quibusdam populis supioris Lybię euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamē partiri inter se sm similitudines natorum. Sunt.n. mulieres quædam & animalia, ceu equi, & boues, quorum ea natura est, vt simillimos genitorib' edāt fœtus, vt equa illa apud Pharsaliam Iusta nuncupata.

Postquam reprobauit causam quam Socrates assignabat legis ferēdæ de communitate mulierum & filiorum, ostendens nō esse optimū in ciuitate q̃ sit maxime vna, hic incipit ostendere q̃ ciuitas nō consequitur maximā vnitatem per legē præmissam: & ponit ad hoc quatuor rationes, circa quarum primam dicit, q̃ dato, q̃ hoc esset optimum ciuitatis vt esset maxime vna, non tamen hic videtur ostendi q̃ ciuitas sit maxime vna, per hoc q̃ omnes simul dicant, hoc est meum. Si.n. omnia sint communia, nullus posset dicere, hoc est meum, & hoc putabat Socrates esse signum huius quod est ciuitatem esse perfectè vnam. Videbat enim q̃ ex hoc oriuntur dissidia in ciuitate, q̃ vnus curat proprium bonum, & alius bonum suum, & sic studia hominum ad diuersa feruntur, quia nō est idem de quo vnusquisq; dicet, hoc est meū. Sed si omnes dicerent de vna & eadem re, hoc est meum, omnium

A studia ferrētur in vnum, & sic, sicut putabat Socrates, ciuitas esset maxime vna, sed hæc non est causa, quia cū tu dicis, omnes dicerēt hoc est meum, hæc propositio est duplex, eo q. si omnes possit teneri distributiue vel collectiue. Si distributiue, esset sensus, q̃ vnusquisq; per se ipsum posset dicere de tali re, hoc est meum, & tūc forte esset verum quod Socrates dixit, quia vnusquisq; vnum & eundem diligeret tanquam filium propriū, & similiter mulierem tanquam sua propriam. Et ita est etiam de substātia, idest de possessione. Sed illi qui vtuntur communibus vxoribus & pueris, nō dicent omnes in isto sensu, hoc est meum, sed omnes quidem dicent collectiue tanq̃ possidentes vnam rem communem, ita tamen q̃ nullus per seipsum dicet, hoc est meum, & idem est etiam si possessio sit cōmunis, nullius enim sm seipsum erit propria. Sic igitur patet q̃ quidam sophisticus syllogismus est sm quem procedebat Socrates dicens, q̃ dicere omnes, hoc est meū, est signum perfectæ vnitatis, quia istæ dictiones B omnes & vterq; propter suam duplicitatem etiā in orationibus, idest in disputationibus faciunt syllogismos litigiosos, id est sophisticos, puta si aliquis dicat propositis tribus ex vna parte, & tribus ex alia, vtraq; istorū sunt paria, hoc enim est verum, si collectiue accipiatur, quia simul iuncta sunt paria. Si vero distributiue accipiatur, sunt imparia. Vnde dicendum est, q̃ in vno sensu dicere, omnes de eodem q̃ sit suū, esset bonum, s. sm q̃ si omnes tenetur distributiue, sed non est possibile. implicat enim cōtradictionem, ex hoc enim ipso q̃ est proprium huius, non est alterius. Si autem nō accipiatur sic sed collectiue, non erit consentaneum, idest congruum ciuitati. Secundam rationē ponit, ibi. {Habet p̃terea &c.} Per quā ostēdit, q̃ dictum Socratis non solum non est vtile ciuitati, sed etiam infert maximum nocumētum. Videmus enim q̃ de eo quod est commune multorum valde parum curatur, quia omnes maxime curāt de propriis. Sed de communibus minus etiam curant homines, q̃ quātum perC tinet ad vnumquenq;, ita q̃ ab omnibus simul minus curatur, q̃ curaretur si esset vnius solius. Dum.n. vnus credit, q̃ alius faciat, omnes negligunt, sicut accidit in seruitiis ministrorum, q̃ multi seruientes quandoq; peius seruiunt, dū vnus expectat, q̃ alius faciat. Secundum aūt legē Socratis sequitur, q̃ vnusquisq; ciuis haberet mille filios vel plures, & sic minus curabit de singulis, q̃ si haberet vnum solum. Et si addamus, q̃ isti mille filij non sunt proprij vniuscuiusq; ciuiū, sed incertus est filius incerti patris, multo minus curabunt. Vnde sequit, q̃ omnes ciues similiter negligēt curam puerorum, & hoc erit maximum damnum in ciuitate. Tertiam rationem ponit ibi. {Præterea in isto modo &c,} dicens, q̃ isto mō id est sm positionem Socratis, vnusquisq; ciuiū dicet de vnoquoq; ciuium bene operāte, vel male, quotcunq; contingat eos esse, dicet inquam, hic est meus, aliquod sm naturam existens, puta hic meus filius vel illius. Et hoc modo dicet de vnoquoq; mille vel quot contingat esse in ciD uitate, & hoc dicet non quasi pro certo sciat hunc esse suū filium vel alium, sed cū dubitatione, quia si mulieres sint communes multis accedētibus ad vnam, non potest esse manifestum, ex quo patre cōtingat esse genitum filium, quia multi sunt, qui nō generaut, & etiam incertum est cuius filium contingat esse seruatum in vita multis morientibus. Est ergo considerandum vtrū melius sit, q̃ per modum istum aliquis appellet aliquem suum filium vel nepotem quemlibet de numero duorū millium vel decē millium, aut magis, q̃ aliquis appellet aliquem iuuenē filium proprium, sicut modo in ciuitatibus faciūt. Videmus enim, q̃ vnum & eundem iuuenem quidam ciuiū vocant filium suum, quidam nepotem, vel sm quandam aliam propinquitatē, siue cōsideretur propinquitas propter consanguinitatem, siue propter aliquam familiaritatē, siue quia aliquis à principio habuit curā ipsius, puta quia fuit tutor eius vel instructor, aut ēt eorum, quæ ad

ad ipsum pertinent, & cum vnum dicat filium vel nepotem, alium dicet esse fratruelem vel contribuelem. Dicuntur autem fratrueles, qui sunt ex duobus fratribus nati. Contribules autem qui sunt ex vna tribu, puta ex vna societate in ciuitate. Sic igitur patet, ꝙ non solum ſm legem Socratis multi ciues dicent de vno & eodem, hic est meus, sed etiam ſm consuetudinem quę nunc in ciuitatibus obseruatur. Sed in hoc videtur esse præeminētia ſm legem Socratis, ꝙ multi dicēt huoc esse suum filium. Ex alia vero parte est præeminentia ex hoc, ꝙ diuersi dicent vnum & eundem esse suum, non tanq̃ communem, sed tanq̃ proprium, vel nepotem, vel filium, vel fratrem, vel aliquid huiusmodi. Multo autem melius & efficacius est ad amicitiam & curam impendendam ꝙ aliquis ęstimet esse aliquē proprium nepotem, q̃ cum ęstimet eum filiũ communem per modum quo Socrates ponit, quia sicut dictum est, propria magis homines amaot & procurant q̃ communia. Vode patet ꝙ lex Socratis magis affert ciuitati detrimentum q̃ vtilitatē. Quartā rationem ponit. ibi. {Quinimo nec vitari &c.} & dicit ꝙ quãuis Socrates putaret per communitatem filiorum & mulierũ hoc euitare, vt oullus dicat esse suum propriũ filium, vel fratrem, sed cõmuniter hoc opinentur, tamen non potest hoc effugere quin aliqui suspicentur de aliquibus ꝙ sint fratres eorum, vel filij, vel patres, vel matres, & hoc propter similitudinem quæ frequenter inuenitur inter filios & patres vel matres. Vnde quidam eorum qui describunt periodum terræ, & quomodo circularitas mundi est habitata, narrant ꝙ in superiori Lybia quidam habent communes vxores, sed diuidunt filios ſm similitudines, ita ꝙ vnusquisque virorum accipit sibi pro filio illum qui sibi similatur. Et hoc etiam videmus cootingere in fœminis aliorum animalium, sicut æquæ & vaccæ quæ naturaliter habent ꝙ faciant filios similes patribus. Sicut dicitur de quadam equa, quæ in terra Pharsaliæ ob hoc vocabatur Iusta, quia filios reddebat similes patribus. Vnde manifestum est ꝙ Socrates per legem quam dicit esse ferendam de communitate vxorum & filiorum, non potest hoc consequi, vt noo sint priuati affectus inter homines.

LECTIO III.

Quòd communitas liberorum reddat ciues magis procliues ad iurgia & cædes, quòdq; reuerentiam seniorum tollat, & consanguinitatis beneuolentiam.

ET præterea huiusmodi molestias non facile erit vitari ab his qui eam statuunt communitatem, puta plagas & neces, partim voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes, et propinquos magis q̃ aduersus extraneos, sed frequētius illa euenire necesse est, vbi ignorãt, q̃ vbi sciunt, & ea si contingant à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus vero non possunt. Illud etiam absurdum, ꝙ filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare vero nõ vetuerũt, nec alios vsus quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem omnium deformissimum est, cum & amare solũ, absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura, sed quia pater sit, aut filius, aut frater, ob eam rem nihil putare referre. Videtur aũt magis prodesse, vt agricolis cões sint mulieres & filij quàm custodibus, minus enim erit amicitia si cõmunes sint nati & mulieres. Enimuero tales sint, quibus ĩperatur, oportet

E quo ipsi pareãt imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem cõtra eueniat necessariũ est ex huiusmodi lege, q̃ quorũ cã optimas leges esse oportet, & cuius gratia Socrates censet ita instituendum & de natis & de mulieribus. Amicitiam enim putamus maximũ esse bonum ciuitatibus, nã sic minime seditionibus agitabuntur, & vnam esse ciuitatem laudat maxime Socrates, quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicētē Aristophanem. Propter eximiã amãtium cupiditatē applicari simul, & ex duobus fieri vnum. Hic ergo necessariũ est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus ne-
F cesse est amicitiam infirmam, fluxamq; fieri, propter huius communitatē, & minime dicere suũ, aut filium, patrem, aut patrem, filiũ. Vt.n. parum mellis multa in aqua diffusum insensilem facit mixtionem, sic accidit communitatē istam nequaquam necessariam in tali rep. à nominibus extimantibus vel patrē, vt filij, vel filium vt patris, vel fratres inuicem exilem profecto beniuolẽtiam efficere. Duo.n. sunt quæ faciunt homines curam habere, & amare, proprium scilicet & affectio. quorum neutrum sit necesse est in huius rep. Insuper trãslatio illa natorum ex agricolis & artificibus in custodes, et ex his in illos, magnam continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet, & cognoscãt ne-
G cesse est dantes & trãsferẽtes, quibus quos dẽt. Preterea & superius dicta magis in his necessariũ est euenire, puta rixas, et plagas, et amores, & cædes, nam non amplius appellant custodes, fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deduntur, & rursus qui ex custodibus aliis ciuibus vt tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

Postquam philosophus ostendit ꝙ causa, quam Socrates assignabat suæ legis nõ erat rationabilis, scilicet ꝙ optimum esset ciuitati esse maxime vnam: & iterum ꝙ maxima vnitas non prouenit ex communitate mulierũ & filiorum, hic tertio vult ostendere multas difficultates &
H inconuenientia quæ cõsequẽtur ex tali lege, & proponit sex rationes, circa quarum primam dicit, ꝙ illis qui constituunt hanc communitatem mulierum & filiorum non est facile ꝙ deuitẽt has difficultates & inconuenientia q̃ dicentur. Primo enim non potest cõtingere quin in ciuitate contingant vulnerationes & homicidia. Quãdoque quidem inuolũtaria, puta cum casu fiunt, Quandoq; aũt voluntaria, puta cum fiunt ex odio vel ira. Et iterũ rixæ & maledictiones siue opprobria, quæ omnia multo magis ioconueniens est ꝙ fiãt parẽtibus vel aliquibus propinquis ſm cognationem, q̃ extraneis & remotis, quãto.n. naturaliter aliquis magis inclinatur ad amorem alterius, tanto magis incõueniens est ꝙ ei inferat nocumentum. Et huiusmodi nocumenta vel iniuriæ multo magis fient ad illos de quibus nescietur pro certo ꝙ sint filij eorũ, quibus inferũt tales iniurias, q̃ apud illos de quibus pro certo scitur, Potest etiã cum hoc reputari ꝙ sit facta

aliqua

aliqua dissolutio propinquitatis sicut contingit qñq; qđ propinquitas tollitur vel propter longinquam generationem, vel qñ etiam consanguinei abdicaotur propter aliquam offensam. Sed illi qui nesciunt propinquitatem, nullam possunt putare solutionem, proqinquitatis esse factam. Vnde patet, ꝙ huiusmodi mala, quæ in ciuitatibus proueniunt, erunt magis inconuenientia si ponatur communitas mulierum & filiorum: quia.s.continget, ꝙ frequenter fiant ad propinquos. Secundam rationem ponit. ibi. {Illud etiam absurdum &c.} & sumitur hæc rõ ex inconuenientibus, quæ sequentur ex concupiscentia libidinum, sicut prima sumebatur ex inconuenientibus, quæ sequentur ex ira vel odio. Considerandum est ergo, ꝙ apud oẽs reputatum fuit inconueniens, & inhonestũ, ꝙ filij coirent cum matribus, aut patres cum filiabus, & hoc oportebat accidere, si ponerentur cõmunes filĳ, quia contingeret, ꝙ filius cognosceret matrem suam sicut & aliquã aliam mulierem, & similiter contingeret, ꝙ pater cognosceret carnaliter filiam suam, sicut & aliquã aliam. Socrates ergo præsentiens hoc incõueniẽs, voluit ipsum vitare tali statuto, vt per principes ciuitatis impediretur coitus filij cum matre, cum oportebat esse certum ad minus apud principes ciuitatis, q filium susciperent nutriẽdum: & similiter vt impediretur per eosdem principes coitus patris ad filiam, qñ aliqua coniectura posset haberi, ꝙ hæc esset filia illius, sed hoc statutum Socr. philosophus impugnat duplr. Primo quidem, quia hoc statutũ videtur esse insufficiẽs. Prohibebat.n.filio solum coitum matris, non autem prohibebat ei amorem libidinosum, quia non indicabat ei, ꝙ hæc esset mater eius, neq; etiam prohibebat ei alios vsus libidinosos: puta amplexus & oscula, q̃ indecentissimum est esse inter ꝑpinquos, quia etiam amorẽ libidinosum inter eos esse est inconueniẽs. Secundo improbat istud statutum propter causam, quã assignat. Dicebat.n. ꝙ interdicendus erat coitus matris filio, propter nullam aliam causam, nisi ad vitandum delectationem valde vehementem, q̃ ex amore naturali matris & filij ꝑueniret, q superadderetur libidinoso amori. Vehementiam aũt delectationis in coitu ideo vitari volebat, ne homines nimis allicerentur ad intẽperantiam. Dicit ergo Aristo. ꝙ inconueniens est dicere, ꝙ propter istam solam causam debeat aliquis abstinere á coitu matris, & non ex hoc solo, ꝙ mater eius est. Et eadem rõ est de aliis propinquis, ex ipsa enim sanguinis propinquitate debent sibi cognati quãdam reuerentiam honestatis quæ tollitur per lasciuiam coitus. Tertiam rationem ponit. ibi. {Videtur aũt magis prodesse &c.} & dicit, ꝙ ista lex Socratis de cõitate vxorum & filiorum magis est vtilis agricolis, & aliis infimæ conditionis hominibus, q̃ custodibus ciuitatis, i. principibus ciuitatis, & aliis magnis viris, qui agunt curam de rebus cõibus ciuitatis, qa filĳ agricolarum exaltabuntur, & filij magnorum deiicientur, si omnes redigantur in cõe. Et ex hoc sequitur, ꝙ minus erit amicitia inter magnos & plebeios: conseruatur.n.amicitia inter eos inquantum agricolæ, & alĳ huiusmodi sunt principibus subiecti, qa vt dr̃ in 9. Eth. Illud quod est proportionabile vnicuique, saluat amicitiam: subiectio autem cõseruatur in hoc, ꝙ inferiores ꝑncipibus obediant & non insolescant, quod quidem accidet si ęquiparãtur maioribus in filiis & mulieribus. Vnde patet, ꝙ hæc lex Socr. impedit amicitiam ciuitatis, q̃ debet esse inter principes & subiectos. Quartam rõnem ponit. ibi. {Penitus aũt &c.} & dicit, ꝙ ex tali lege omnino accidit contrarium eorum, ad q̃ intendunt illi, qui ponunt rectas leges: & iterum contrarium ei, propter qđ Socr. putauit, ꝙ debeat ordinari lex de pueris & vxorib. Omnes.n.cõiter putamus, ꝙ amicitia sit maximum bonum in ciuitatibus, quia si sit amicitia inter ciues, minime facient seditiones, & ad hoc intendunt omnes legislatores, vt ciuitas sit sine seditionibus. Vnde omnes, qui ponunt rectas leges, ad hoc tendunt, vt sit amicitia inter

A omnes ciues. Socrates etiam dixit, ꝙ optimum in ciuitate erat, ꝙ esset vna. vnitas aũt hominum adinuicem est effectus amicitiæ, & sicut cõiter videtur omnibus, & etiã sicut Socr. dixit. Vnde etiã Aristophanes dixit in sermonibus quos de amore fecit, quod seinuicem amantes desiderant, ꝙ essent facti vnum ꝑ naturam: & quia hoc non põt esse desiderant, ꝙ fiant vnum quãtum possibile est. In hoc igitur casu in quo Aristoph. loquitur sequeret̃, ꝙ vel ambo se amantes corrũperentur dum ex eis aliquid vnum fieret, vel alter eorum corrũperetur, quasi in alterum conuersus. Sed in ciuitate propter talem cõionem mulierum & filiorum sequetur, ꝙ amicitia diminuatur, & minimum habebit de pondere ad amorem, ꝙ vel pater dicat de aliquo, iste est meus filius, cũ simul dicat hoc de multis aliis in ciuitate existentibus, aut filius dicat de patre, hic est meus pater, cum etiam ipse hoc de multis aliis dicat. Videmus.n. ꝙ si aliqs aliquod modicum dulce immittat in multam aquam, fit insensibilis mixtio, si-
B cut cum parum de melle imponitur in multa aqua, nihil sentitur de dulcedine mellis. Vnde familiaritas, q̃ ex istis noĩbus prouenit in ciuitate qua vnus dicit, hic est meus pater, vel filius, aut frater: parum curabitur si quilibet te antiquior de quolibet iuniore dicat eum esse suum filiũ: & econuerso quilibet iunior dicat quẽlibet antiquiorem esse suum patrem, & oẽs coetanei dicant se esse fratres. Et huius rõ est, quia duo sunt, q̃ maxime faciunt hoĩes solicite curare de aliis, & maxime diligere eos, quorum vnũ est, ꝙ sit proprium & singulare eorum. Vnde hoĩes magis curant de rebus propriis, q̃ de cõibus, sicut supra habitum est. Aliud est specialis amor, quem quis habet ad aliquem, qui quidem amor magis fit ad eum, quem aliquis singulariter diligit, q̃ ad eum quem simul cum multis aliis diligit, sicut videmus, ꝙ etiam parentes magis diligunt filios vnigenitos, q̃ si multos habeant, quasi amor diminuatur per cõicationem ad multos. Sic igitur patet, ꝙ si sit talis ordinatio ciuitatis qualem Socr. lege ordina-
C uit, diminueretur amicitia ciuium adinuicem, quod est contra intentionem legislatorum. Quintam rõnem ponit. ibi. {Insuper translatio &c.} & dicit ꝙ sm ordinationem Socr. oportebat, ꝙ fieret transmutatio filiorum, vt illi.s.q essent nati á quibusdam matribus, aliis darentur ad nutriendum, ita ꝙ nullus cognosceret proprium filium: quomodo autem hoc fieri posset, vt.s.transferrentur filĳ agricultorum & artificum ad nobiles, qui custodiunt ciuitatem, aut econuerso, non de facili apparet. talis.n.trãslatio magnam turbationem ciuibus afferret, & ex alia parte non posset omnino tolli opinio de propriis filiis, quia illi, qui darent & transferrent pueros, oporteret, ꝙ scirent á quibus acciperent, & quibus darẽt. Vnde lex Socr. non consequeretur intentum, & cum hoc induceret magnam turbationem. Sextam rõnem ponit. ibi. {Præterea &c.} & dicit, ꝙ propter hmõi trãslationem puerorum maxime in talibus accideret ea, quæ superius dicta sunt, s. vulnerationes, libidinosi amores, & homi-
D cidia inter propinquos. Videmus.n. ꝙ nunc pueri qui dantur ad custodiam & nutritionem aliorum, non tanta affectione norant suos propinquos, sicut si apud eos nutriantur, & ꝑ consequens non multum verentur in suos ꝑpinquos aliquod prędictorum cõmittere, multo igitur magis si non cognoscerent suos esse ꝓprios ꝑpinquos, nihil talium vererentur facere. Vltimo aũt epilogando concludit, quod hoc modo determinatum est de cõione filiorum & vxorum, quam Socrates inducere volebat.

LECTIO IIII.

Quòd cõmunis rerum possessio multas excitet in ciuitate controuersias, temperantięq; & liberalitatis vsum aboleat.

HIs consequẽs est de rebus, quæ possident̃ considerare, quomodo sit constituẽdum illis, qui in optima rep. versari debeant, vtrum

communes esse debeant vel non communes: hoc seorsum scrutãdum est, nec simul cum his, quæ de natis & mulieribus constituũtur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieresq; separatim, quẽadmodum nunc sint omnibus, præstet tamen res esse cõmunes & vsus: puta, fundos proprios esse: fructus verò in cõmune cõferre, quod apud quasdam fit gentes, vel contra, solum quidem commune esse, & communiter coli: fructus aũt partiri in proprios vsus, quod etiam facere dicuntur quidam barbarorum, vel & fundos & fructus esse communes.

Postq̃ Philosophus improbauit legem Socratis quãtum ad communitatem mulierum & puerorum, hic improbat eam quantum ad cõmunitatem possessionum, & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo ostendit ꝓpositum. ibi. {Si ergo alij &c.} Circa primum tria facit. Primo continuat se ad præcedentia, dicens, q consequens ad præmissa est considerare de possessione, vtrum oporteat ordinare, q illi, qui debent conuersari sm optimam conuersationem ciuilẽ, habeant possessiones communes vel non cõmunes. Secundo. ibi. {Hoc seorsum &c.} Ostendit, q ista quæstio seorsum est consideranda à præmissa, quæ erat de communitate vxorum, & dicit, q considerandum est seorsum etiam si nihil esset statutum de cõmunitate filiorum & vxorũ, vtrum scilicet dato, q filij & vxores non sint communes: sed seorsum quilibet habeat propriam vxorem & filios, secundum modum, qui nunc obseruatur melius sit, q possessiones & vsus earum sint communes omnibus ciuibus, q̃ q vnusquisque habeat propriam possessionem, sicut nunc est. Tertio. ibi. {Dico autem circa &c.} Distinguit modos quibus possibile est ciues communicare in bonis possessis. Et ponit tres modos, quorum primus est, quod vnusquisque habeat seorsum proprium campum. Sed omnes fructus camporum deferantur ad commune, & distribuantur in omnes, quod obseruabatur apud quasdam nationes. Secundus modus est, q econuerso terra sit communis, & communiter colatur. Sed fructus agrorum diuidantur inter ciues ad propriũ vsum cuiuslibet. Et hic modus apud quosdam barbaros obseruabatur. Tertius modus est, vt & campi, & fructus sint communes, quod Socrates lege statuendum esse dicebat. Deinde cum dicit.

Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus & facilior, sed cum ipsi sibi laborent, magnas ea res afferret difficultates. nam si in fruendo & laborando nõ sint pares: necesse est incusationes existant contra fruentes q̄dem & consumentes multa, parum verò laborantes ab his, q minus consumunt & multum laborant. Oĩno autem conuictus omnis & communitas hominum, difficilis est, & maxime in his rebus. Probant aũt eorum, qui vna peregrinantur societates: quorum pleriq; fere dissident inter se de paruis vilibusq; rebus offensi. Nos quoq; ministris illis plurimum irascimur, quibus maxime vtimur ad circularem famulatũ. Cões igitur habere res, has & hmõi continet difficultates.

Ostendit quid sit verum circa propositam q̃õnem. & primo improbat legem Socratis de communitate possessionum, ostendens quæ mala ex ea sequerentur. Secundo ostendens, quę bona per eam tollerentur. ibi. {Eo aũt

E modo &c.} Circa primum ponit tres rationes, quarum prima est, quia si possessiones essent communes omnium ciuium oporteret alterum duorum esse, s. q vel agri colerentur per aliquos extraneos vel per aliquos ex ciuib9. Et si quidem per alios colerentur haberet aliquam difficultatẽ, quia difficile esset aduocare tot extraneos agricolas, tamen hic modus esset facilior, q̃ si aliqui ex ciuibus laborarent, hoc enim exhiberet multas difficultates. Non.n.esset possibile, q omnes ciues colerẽt agros, oporteret.n.maiores maioribus negocijs intendere, minores autem agriculturæ, & tamen oporteret, q maiores, qui minus laborarent circa agriculturam plus acciperent de fructibus, & sic non æqualiter sm proportionem correspondere perceptio fructuum operibus siue laboribus agriculturæ. & propter hoc ex necessitate orirentur accusationes & litigia, dum minores, qui plus laborant murmurarent de maioribus, q parum laborantes multum acciperent: ipsi autem e contrario minus acciperent plus laborantes.

F Et sic patet q ex hac lege non sequeretur vnitas ciuitatis: vt, Socrates volebat, sed potius discidium. Secundam rationem ponit. ibi. {Omnino autem conuictus &c.} Et dicit, q valde difficile est secundum, q multi homines simul ducant vitam, q communicent in quibusdam humanis bonis & præcipue in diuitijs. Videmus enim, q illi qui in aliquibus diuitijs communicant multas habent dissensiones adinuicem, vt patet in his, qui simul peregrinantur, frequenter enim adinuicem dissentiunt ex his, quæ expendunt in cibis & potibus computum faciendo, & aliquando pro modico seinuicem propulsant & offendunt verbo vel facto. Vnde patet, q si omnes ciues haberent communes omnes possessiones plurima litigia inter eos existerent. Tertiam rationem ponit. ibi. {Nos quoq; ministris &c.} Et dicit, q homines maxime offenduntur suis famulis, quibus multum indigent ad aliqua seruilia ministeria, & hoc ꝓpter communitatem conuersationis vitæ, qui enim non

G frequenter simul conuersantur non frequẽter habent turbationes adinuicem. Ex quo patet, q communicatio inter homines existens est frequenter causa discordiæ. Vltimo autem concludit, q præmissę difficultates & aliq similes sequerentur ex communitate possessionum in ciuitate. Deinde cum dicit.

Eo autem modo quo nunc fit, si insuper moribus & moderatione legũ rectarum honestet, non parum pręstabit: habebit.n. vtriusq; commoda, dico aũt vtriusque, videlicet eius, q communes sint res, & eius q ꝓpriæ. Oportet.n. omnino vt res sint ꝓpriæ, sed quodammodo cões. Curæ.n. diuisæ, incusationes non parient, imo proficient, vtpote ad ꝓprium vnoquoq; sedulo incumbente. At verò ꝑ virtutem erunt ad

H vsum, vt est in ꝓuerbio: Amicorum cõmunia. est aũt etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile, & p̃cipue in his, q̃ bene gubernantur aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria.n. sua quibusq; possidens, partim vtilia facit amicis, partim vtitur cõmunibus, vt in Lacedæmone, seruis vtuntur vicissim, tanq; forent vniuscuiusque, & p̃terea equis, & canibus, & vehiculis. Patet igitur esse melius, vt ꝓpriæ sint res, sed vsu facere illas cõmunes. Quemadmodum autem hoc fiat legislatoris erit prouisio. Est sanè inenarrabile quãtum intersit ad voluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non.n. frustra quisque

ad

ad seipsum amicitiã habet, est vero id naturale.
Sed cum amatio sui reprehenditur, non illud
reprehenditur, quia se amet: sed quia magis, ꝗ
oportet se amat: quemadmodum & amatio pe
cuniarum: nam amant oẽs, vt ita dixerim, talia.
Atqui & largiri, & opem ferre amicis, & hospi
tibus, & familiaribus, dulcissimum est, qđ fit,
si propriȩ sint facultates. Hæc aũt non contin-
gunt illis, qui nimis vnam afficiunt ciuitatem.

Ostendit quæ bona per prædictam legem tollerẽtur,
& ponit tres rõnes, circa quarum primam dicit, ꝙ si ita
ordinetur in ciuitatibus, sicut nunc se habet, ꝙ. s. posses-
siones sint ciuibus diuisæ, & hoc ordinetur pulchris con-
suetudinibus & iustis legibus habebit magnam differen
tiam in excessu bonitatis & vtilitatis, respectu eius, qđ
Socr. dicebat. Vtrobique. n. inuenitur aliquid boni, s. &
in hoc, ꝙ ponuntur possessiones propriæ, & in hoc ꝙ po
nuntur communes. Sed si possessiones sunt propriæ, &
ordinentur per rectas leges & consuetudines, quod ci-
ues sibiinuicem communicent de suis bonis, habebit ta-
lis modus viuendi bonum, quod est ex vtroque, s. & ex
communitate possessionum & distinctione earum: opor
tet. n. possessiones simpliciter quidem esse proprias quã-
tum ad proprietatem dominij. Sed sm aliquem modum
communes. Ex hoc enim, ꝙ sunt propriæ possessiones
sequitur, ꝙ ꝓcurationes possessionum sunt diuisæ, dum
vnusquisqꝫ curat de possessione sua. Et ex hoc sequuntur
duo bona, quorum vnum est, ꝙ dum vnusquisqꝫ intro-
mittit se de suo proprio, & non de eo, quod est alterius,
non fiunt litigia inter homines, quæ solent fieri qñ multi
habent vnam rem procurare dum vni videtur sic, & alij
aliter faciendum. Aliud bonum est, ꝙ vnusquisqꝫ magis
augebit possessionem suam insistens ei solicitius tanquã
propriæ, & hoc modo erunt possessiones diuisæ. sed ꝓ-
pter virtutem ciuium, qui erunt in inuicem liberales, &
benefici erunt communes sm vsum. Sicut dicitur in pro-
uerbio, ꝙ ea quæ sunt amicorum sunt communia. Et ne
cui videatur impossibile subiungit, ꝙ in quibusdam ci-
uitatibus bene dispositis est hoc statutum, ꝙ quædã sint
ipso facto communia quantum ad vsum, quædam autẽ
fiant communia per voluntatem ab ipsis dominis, dum
scilicet vnusquisqꝫ habens propriam possessionem, quæ-
dam de bonis suis facit prouenire in vtilitatem suorum
amicorum, & quibusdam de bonis suis vtuntur amici
sui per seipsos tanquam rebus communibus. Sicut erat
in ciuitate Lacedæmonia, in qua vnus poterat vti seruo
alterius ad suum ministerium ac si esset proprius seruus.
Similiter poterant vti equis & canibus & vehiculis alio-
rum tanquam suis, si indigerent ire ad agros in eadem
tamen regione. Vnde manifestum est ꝙ multo melius est,
ꝙ sint propriȩ possessiones sm dominiũ. Sed ꝙ fiant cõ-
munes aliquo modo quantum ad vsum. Quomodo aũt
vsus rerum propriarum possit fieri communis, hoc per-
tinet ad prouidentiam boni legislatoris. Secundam ra-
tionem ponit. ibi. {Est sanè inenarrabile &c.} & dicit,
ꝙ non potest de facili enarrari quantum sit delectabile
reputare aliquid esse sibi proprium. Venit enim hæc de-
lectatio ex hoc, ꝙ homo amat seipsum: ꝓpter hoc enim
vult sibi bona. Nec hoc est vanum, ꝙ aliquis habet ami
citiam ad seipsum, sed naturale est. Quandoqꝫ tamen iu-
ste vituperatur aliquis ex hoc, ꝙ est amator sui ipsius.
Sed quando hoc in vituperium dicitur, non est hoc sim-
pliciter amare seipsum sed magis, ꝗ oportet, sicut & ama
tores pecuniarum vituperantur: quas tamen omnes ali-
quo modo amant, quia amatores pecuniarum vituperã-
tur inquantum amant eas magis, ꝗ oportet: hanc autem
delectationem, quæ est de rebus ꝓpriis habendis, aufert
lex Socr. Tertiam rationem ponit. ibi. {Atqui & largi-
ri &c.} & dicit, ꝙ valde delectabile est, ꝙ homo donat

A vel auxilium ferat vel amicis vel extraneis vel quibus-
cũqꝫ aliis, quod quidem fit per hoc, ꝙ homo habet pro-
priam possessionẽ: vnde etiam hoc bonũ tollit lex Socr.
auferens proprietatem possessionum. Vltimo autem cõ-
cludit, ꝙ ista inconuenientia accidunt his, qui volunt ni
mis vnire ciuitatem introducendo communitatem pos-
sessionum & vxorum & filiorum. Deinde cum dicit.

Et præterea duarum virtutum opera mani-
feste tollunt, tẽperantiȩ erga mulieres alienas, à
quibus laudabile est se abstinere, & liberalita-
tis circa res possessas: neque. n. discerni poterit
liberalis, neqꝫ liberalem operationẽ faciet vllã.
Nam in vsu earum rerũ, quæ ipsi possidemus,
liberalitatis est opus. Illiusmodi itaqꝫ legis posi
tio, faciem habet apparẽtem, & humana videri
B potest quã auditor libenter recipit: putans fore
mirabilem quandam amicitiam omnibus erga
omnes, præsertim cum quis incõmoda accusat
rerump. nunc prouenientia ex eo, quia nõ sint
communes omnium facultates, ceu litigia ex
contractibus, falsorum testium accusationes, di
uitum adulationes, quorum nihil fit propter
proprietatem: sed propter improbitatem, cum
etiam res in communi habentes multo magis
inter se litigare videamus, ꝗ eos, qui separatim
possident. Insuper ȩquum erat referre non so-
lum quantis malis priuabantur, si communita-
tem rerum habebunt: sed etiam quantis bonis,
videtur aũt omnino impossibilis esse illa vita.

C Obiicit simul contra vtrãque positionem, s. de cõmu-
nitate vxorum & possessionum, & inducit etiam ad hoc
tres rationes, quarum prima est, ꝙ illi qui volunt sic ni-
mis vnire ciuitatem, manifeste interimũt opera duarum
virtutum, s. temperantiæ inquantum est circa mulieres.
Opus enim temperantiæ est abstinere à muliere aliena,
quod non habebit locum si omnes mulieres sint cões.
Similiter introducens communitatem possessionum au-
fert actum liberalitatis. Non. n. poterit esse manifestum
de aliquo an sit liberalis: nec aliquis poterit actum libe-
ralitatis exercere, ex quo non habet proprias possessio-
nes, in quarum vsu consistit opus liberalitatis. Prouidus
homo propria expendit & dat. Quod autem aliquis det
communia non est multum liberalitatis. Secundam ra-
tionem ponit. ibi. {Illiusmodi itaqꝫ &c.} & dicit, ꝙ lex
Socratis prȩdicta videtur bona in superficie. Et videtur,
ꝙ sit amabilis ab hominibus, & hoc propter duo. Primo
propter bonum, quod aliquis suspicatur futurum ex tali
lege. Quando. n. aliquis audit, ꝙ inter ciues sint omnia
D communia, suscipitur hoc cum gaudio reputans amici-
tiam admirabilem futuram per hoc omnium ad omnes.
Secundo propter mala, quæ putat tolli per hanc legem.
Accusat enim aliquis mala, quæ nũc fiunt in ciuitatibus,
sicut disceptationes hominum adinuicem circa contra-
ctus & iudicia de testimoniis falsis, & hoc ꝙ pauperes
adulantur diuitibus, tanꝗ omnia ista fiant propter hoc,
ꝙ possessiones non sunt cõmunes. Sed si aliquis recte con
sideret, nihil horum fit propter hoc, ꝙ possessiones non
sunt communes, sed propter malitiam hominum. Vide-
mus enim ꝙ illi qui possident aliqua in communi, multo
magis dissident adinuicem, ꝗ illi, qui habent separatas
possessiones. Sed quia pauci sunt illi, qui habent posses-
siones communes respectu illorum, qui habent diuisas,
propter hoc pauciora litigia veniunt ex cõmunitate pos
sessionum. Tamen si omnes haberent communes, multo
plura litigia essent. Tertiam rationẽ ponit. ibi. {Insuper

E æquum erat &c.} Et dicit, ꝙ homo nõ solum debet considerare quot malis priuentur illi, qui habent cõmunes possessiones & vxores, sed etiam quot bonis priuentur. Debet.o.legislator sustinere aliqua mala, ne priuentur maiora bona, tot autem bona priuantur per hanc legem Socratis, ꝙ videtur esse impossibilis talis conuersatio vitæ, vt patet per inconuenientia supra posita.

LECTIO V.

Quid Socratem deceperit in communione ponenda, & quòd non contingit talem ciuitatem esse felicem.

CAusam verò Socrati huius erroris putãdum est fuisse suppositionem nõ rectam. Oportet.n.quodãmodo vnam esse ciuitatem, & domum, sed non penitus. Est.n.quo, si procedat, non erit ciuitas: F est etiam, quo erit quidem prope vt non sit ciuitas, deterior ciuitas, velut siquis cõcentum faciat vniuocum, & versum pedem vnum. Sed oportet cum sit multitudo, vt prius diximus, per disciplinam, cõmunem & vnam efficere. Et qui disciplinam sit adhibiturus, volens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est, si ꝑ talia quædam instituendam putet, ac non per mores, & per philosophiam: & per leges, veluti seruorum iumentorumq; possessionem in Lacedæmone, & comessationũ in Creta legislator cõem induxit.

Postq̃ Philosophus impugnauit legem Socratis ostendens eam esse inconuenientem, hic impugnat eam ostendens esse insufficientem, & circa hoc duo facit. Primo G ostendit, quòd non habuit sufficiens motiuum. Secundo ostendit, ꝙ id quod ponebatur insufficiens erat. ibi. {Modus verò &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit motiuum esse insufficiens, propter falsam suppositionẽ. Secundo propter defectum experientiæ, quæ requiritur in legibus condendis. ibi. {Neque illud sane &c.} Dicit ergo primo, ꝙ causa quare Socrates deuiauit à veritate circa legem de communitate possessionum filiorum & vxorum: oportet putare fuisse, quia supponebat quandam suppositionem non rectam, s. ꝙ summum bonum ciuitatum esset, ꝙ ipsa esset maxime vna. Hæc autem suppositio ideo non est recta, quia ad ciuitatem & domum, sicut supra dictum est, requiritur aliqua vnitas, sed non omnimoda. Vnde intantum potest ꝓcedere vnitas ciuitatis, quod iã non erat ciuitas: puta si omnes sint vnius artis, & cohabitantes in vna domo. Intantum aũt potest procedere vnitas, ꝙ erit io propinquo ad hoc, ꝙ noo sit ciuitas. Vnde sequitur, ꝙ sit peior, quia vnumquodque tanto deterius est quãto magis appropinquat H ad suum non esse, sicut si tollatur aliqua distinctio officiorum, quæ sunt oecessaria ad bene esse ciuitatis: & ponit exemplum, sicut si aliquis faciat concentum vniuocum, i. omnes cantantes in vna voce, iam non erit simphonia & consonantia vocum, cui similatur ciuitas ex diuersis consistens. Similiter siquis faceret versum pedẽ vnum, i. carmen vno pede tantum numero cõstare, quia tunc carmen non esset, quod ex multis numero pedibus conficitur. Et ita potest intantum procedere vnitas, ꝙ tollatur ciuitas, sed sicut supra dictum est: oportet in ciuitate esse quidem diuersorum multitudinem, sed ꝙ ciuitas fiat vna & cõmunia propter quandam disciplioam legum recte positarum. Sed si aliquis, q erat inducturus disciplinam ad vniendum ciuitatẽ putet ꝑ hanc legem de cõitate filiorum & vxorum fieri ciuitatem bonã: inconueniens est si æstimet, ꝙ ꝑ tales cõitates possit rectificare ciuitatem, & non magis ꝑ bonas consuetudines & leges, & per sapientiam circa talia, sicut dictum est supra, ꝙ Lacedæmones possessiones proprias faciebant communes quantum ad vsum, & io Creta etiam fecit legislator esse aliqua communia, vt fierent quædam conuiuia publica ciuibus s̃m aliqua tempora ad hoc instituta, vt inter eos maior familiaritas esset. Deinde cum dicit.

Neq; illud sane ignorandum est, ꝗa oportet ad longum tempus, ac diuturnas cõsuetudines inspicere in quibus haudquaquã poterit latere an recte se habeant. Ferme.n.omnia inuenta sunt quidem: sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maxime aũt id apparet, siquis per opera inspiciat remp. sic institutam. Non aliter.n.poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in comessationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud contingit lege prouisum esse, nisi vt custodes, agros non colant, quod nunc Lacedæmonij facere ceptant.

Ostendit insufficientiam motiui ꝓpter defectum experientiæ, & dicit, ꝙ ad hoc, ꝙ leges bene ponantur, oportet hoc non ignorare, quia debet aliquis multo tempore considerare & multis annia, vt manifestum sit per experientiam, si tales leges vel statuta bene se habeant. Aestimandum est enim, ꝙ in longitudine præcedentium temporum fere omnia inuenta sunt circa conuersationem humanam, quæ excogitari possunt, sed quædam eorum nõ sunt inducta, i. non est vsque ad hoc in eis processum, ꝙ lege statuerentur, quia statim eorum inconuenientia apparebat. Quædam verò sunt quidem statuta, sed recesserunt ab vsu dum cognouerũt homines, ꝙ non erant vtilia. Et hoc maxime manifestum fit, si quis per experientiam ordinis iospiciat talem ordinem ciuitatis institutũ qualem Socrates dixit. Impossibile enim est, ꝙ fiat ciuitas nisi per aliquam partitionem & segregationem, puta ꝙ de bonis communibus fiat distributio per diuersa conuiuia, vel per diuersa genera, aut per diuersas tribus, i. societates, ciuitatis aut regionis. Quia igiť necesse est omnino, ꝙ fiat distributio bonorum communium quãtum ad rem, nihil aliud affertur per statutum talis legis de cõmunitate possessionum, nisi ꝙ municipes, i. qui cõtinue morantur in ciuitate, non habeant curam de agris colendis, quasi non habentes agros proprios, sed etiam si non sint agri communes, hoc ipsum fieri potest, sicut Lacedæmonij facere conantur, vt. s. per alios agri colantur, quamuis sint proprij. Deinde cum dicit.

Modus verò totius reip. quis futurus sit in cõione degentibus, neq; Socrates ipse inquit, neq; dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis H diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis cões esse facultates oporteat, vel proprias singulorũ. Præterea vtrum mulieres & pueros proprios vel cões. Si.n.eodem modo cõmunia sunt omnia omnium, quid differrent isti ab illis custodibus, vel quid plus accedet sustinentibus eorũ imperium, vel quam ob causam imperium sustinebunt, nisi forte prætexũt aliquid tale, quale Cretenses, qui cętera omnia seruis ꝑmittentes, gymnasia solum illis vetuerunt, & armorum possessionem. Qđ si vt in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erunt, quis modus erit cõitatis. Necesse est.n.duas ciuitates in vna esse ciuitate,

& eas

& eas inter se contrarias: facit.n. alios quidem custodes quasi in p̄sidio constitutos, alios agricolas & artifices, & cæteros ciues. Litigia verò & iudicia & quæcūq; alia mala ciuitatibus, puenire inquit, omnia prouenient etiam istis: quāquam dicat Socr. fore, vt non multum legibus indigeant, propter disciplinam: veluti circa res vrbanas & circa forum, & aliis huiusmodi legibus, tribuens solum disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerū agricolas, ac tollere permittit: at multo magis putandum est fore illos graues & insolentes, q̄ illas, quæ apud quosdā sunt ilotas penesteas & periœcos.

Ostendit inconuenientiam legis Socraticæ quantum ad id, quod ponebat, & circa hoc duo facit. Primo ostendit insufficientiam prædictę legis quantum ad ea de quibus est. Secundo quantum ad quædam communia. ibi. {Enimuero siue necessaria &c.} Circa primum inducit tres rationes, quarum prima est per quam ostendit insufficientiam prædictæ legis quantum ad hoc, ꝙ non poterat sm̄ eam sufficienter distingui multitudo ciuitatis: & dicit, ꝙ non solum lex Socratis facere videbatur, nisi, ꝙ municipes agros non colerent tanquam non proprios existentes, sed neq; etiam Socrates dixit quis modus esset totius conuersationis politicæ instituendæ sm̄ suam legem communicantibus, i. habētibus omnia communia, neq; etiam possibile est à quouis alio dicere hac lege seruata. Necesse enim est, ꝙ multitudo ciuitatis sit multitudo hominum diuersorum sm̄ diuersos status. De quorum diuersitate qualiter esse possit, nihil est determinatum à Socrate. Necesse enim est dicere, ꝙ agricolis sint possessiones communes simul cum aliis ciuibus, & filij & vxores, aut ꝙ habeant seorsum proprios filios & possessiones & vxores præter alios ciues. Hoc autem secundo modo cōtingit assignare diuersitatem eorum ab aliis ciuibus: tum propter differentiam eorum in p̄ossessionibus: tum etiam propter parentum originem. Sed si eodem modo sint cōmunia omnia prædicta omnibus aliis, nulla differentia inuenietur, secundum quam possint diuersificari agricolæ à custodibus: neq; etiam poterit assignari, quid plus consequantur illi, qui portant pondus principatus in regendo ciuitatem, & sic inutiliter laborabunt. Nunc autem habent hoc emolumentum, ꝙ attribuuntur eis plures possessiones, & filij eorum nobilitantur. Similiter etiam non poterit assignari, quid passi sufferunt principatum, i. propter, quam eorum conditionem præcedentem ad principatum assumantur. Nūc enim consueuerunt ad principatus assumi, qui sunt nobiliores origine, vel excellentiores diuites. Excellentia autem sm̄ virtutem non semper est ita manifesta, ꝙ secundum eam solam sufficienter possit inueniri homines, qui assumantur ad principatum. D Posset autem aliquis dicere, ꝙ illi qui seruarent legem Socratis susciperent tale aliquid obseruandum quale obseruant Cretenses, qui agriculturam & alia huiusmodi artificia dimittunt exercenda per seruos, quibus solum interdicunt gymnasia, i. exercitia corporalia, & vsum armorum, vt secūdum hoc non oporteat distinguere inter agricolas & alios municipes. Quia exercentes agriculturam & artifices secundum hoc non erant ciues sed serui. Sed si in ciuitate, quam Socrates intendit instituere erunt huiusmodi ordinata sicut in aliis ciuitatibus, vt. s. quidam ciuium sint agricolæ & artifices: non videbitur esse vna communitas, quia in vna ciuitate necessarium erat esse quasi duas ciuitates sibi contrarias. Ex vna enim parte erunt custodes, qui custodiunt ciuitatem, nihil aliud operantes: & ex alia parte erunt agricolæ & artifices operantes, quos oportet esse contrarios adinuicem ex hoc ipso, ꝙ A quibusdam laborantibus alij non laborāt: & tamen plura de fructibus recipiunt, sicut etiam supra dictum est. Si verò possessiones non sunt communes, non erit ex hoc litigium, quia quilibet procurabit, ꝙ colantur agri sui vel per alium vel per seipsum: & dum minores seruient maioribus, ab eis aliquod lucrum recipientes, erit vna communicatio inter eos. Secundam rationem ponit. ibi. {Litigia verò & iudicia, & quod alia mala &c.} & dicit, ꝙ in ciuitate habente omnia communia sicut Socrates dixit: inuenientur mutuæ accusationes, & disceptationes, & omnia alia mala, quæ Socrates dicit nunc esse in ciuitatibus. Disceptabunt enim ciues adinuicem de hoc ꝙ non æqualiter laborant nec æqualiter fructum recipiunt, & de multis etiam aliis quamuis Socrates putauerit, ꝙ ista mala in ciuitate in qua essent omnia cōmunia non essent. Et propter hoc dicebat, ꝙ propter huiusmodi disciplinam non indigeret ciuitas multis legibus: sed solum quibusdam paucis, s. circa habitationem mu- B nicipij, & circa forum iudiciorum, vel etiam circa forum rerum venalium: & circa alia huiusmodi, sine quorum ordinatione ciuitas esse non potest: ita tamen, ꝙ huiusmodi disciplinam legum attribuebat solum custodibus ciuitatis: non autem agricolis, qui extra ciuitatem & municipium morabantur. Et sic patet, ꝙ lex Socratis erat insufficiens, quia non poterat à ciuitate extirpare mala quæ tollere conabatur. Tertiam rationem ponit. ibi. {Insuper dominos &c.} & dicit, ꝙ Socrates cōmittebat sm̄ suam legem totam dispositionem possessionum agricolis, quibus dicebat esse cōmittendum, ꝙ fructus agrorum offerrent quibuscunq; circa alia vacantibus: & ex hoc putabat, ꝙ agricolę propter hanc potestatem efficerentur obsequiosi & humiliter seruientes aliis ciuibus, sed totum contrarium acciderer. multo.n. magis est verisimile, ꝙ ex quo haberent omnia in sua potestate, ꝙ essent graues aliis ciuibus, & adinuenirent astutias ad defraudandum eos, q̄ ꝙ humiliter eis seruirent. Et sic pa- C tet, ꝙ lex Socratis de communitate mulierum & possessionum insufficiens erat, quia non poterat implere, quod conabatur. Deinde cum dicit.

Enimuero siue necessaria sunt hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatū est: neq; de consequentibus, quæ sit eorum administratio, & disciplina, & leges quædam: est aūt neq; facile reperire, neq; parum referens quales hos esse oporteat ad conseruandam custodum communionem.

Ostendit insufficientiam legis Socratis quantum ad alia consequentia, & primo in generali. Secundo in speciali. ibi. {Atqui si mulieres faciet communes &c.} dicit ergo primo, ꝙ siue ista, quæ Socrates posuit de communitate mulierum & possessionum sit necessaria ciui- D tati, siue non; tamen de consequentibus nihil determinatur, s. qualis debeat esse ordinatio politicæ conuersationis, & qualis disciplina, & quales leges propriæ eorum, qui sic habent omnia communia. Non enim de facili est inuenire aliquas tales, neq; etiam oportet eos parum differre ab aliis, qui prædictam ciuitatem seruare possunt. Vnde quibusdam specialibus legibus & speciali disciplina essent imbuendi. Deinde cum dicit.

Atqui si mulieres faciet communes, facultates verò proprias, quis curam habebit rei domesticæ vt agriculturæ viri. Si sint communes facultates & agricolarum mulieres. Absurdum etiam ex bestiis facere similitudinem, ꝙ conueniat eadem exercere mulieres, quę viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet.

Ostendit insufficientiam in speciali, & primo quãtum ad mulieres. Secundo quantum ad principes ibi. {Periculosa est insuper &c.} Tertio quantum ad communem ciuitatis felicitatem, ibi. {Præterea custodibus felicitatem &c.} Quantum ad mulieres autem duo tangit. Primo, ꝙ non potest sufficienter ordinari de mulieribus si sint communes custodibus & agricolis, siue possessiones sint propriæ & distinctæ vtrisque: siue sint communes, quia si sint communes, oportet, ꝙ agricolæ dispensent ea, quæ sunt in agris, non poterunt simul vti mulieribus in ciuitate existentibus, & agros colere. Sed si facultates sint propriæ, mulieres communes, non poterunt intendere rei domesticæ, sicut viri poterunt intendere agriculturæ. Si econtra facultates sint communes, & vxores propriæ agricolarũ: simul.n. poterunt & agros colere & vxoribus secum habitantibus operam dare. Secundo circa mulieres dicit, ꝙ Socrates dicebat, ꝙ mulieres debebant eadem tractare cum viris, vt.s. colerent agros & pugnarent, & alia huiusmodi facerent sicut viri: & accipiebat F similitudinem à bestiis, in quibus fœminæ similia operantur masculis: sed Aristo. istud dicit esse inconueniens, nec esse simile, quia bestiæ nihil participant de vita œconomica, in qua quidem vita mulieres habent quædam propria opera, quibus oportet eas intẽdere, & abstinere semper ab operibus ciuilibus. Deinde cum dicit.

Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quam sic facit Socrates, vt semper sint iidem. at hoc seditionis est causa etiam apud illos, qui nullam possident dignitatem. Quid ergo apud bellicosos & animosos viros? Quòd autem sibi necessarium sit eosdem semper magistratus facere, patet. Non enim aliorum modo, & modo aliorum miscetur animis diuinũ illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim à genitura aurum misceri, quibusdam argentum: æs verò, & ferrum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ.

Ostendit insufficientiam quantum ad principes, & dicit, ꝙ non est securum ciuitati, ꝙ hoc modo instituantur principes ciuitatis sicut Socrates instituebat. Ordinauit enim, ꝙ semper manerent iidẽ principes, quod quidem semper fuit causa seditionis: etiam apud homines non magni valoris, & multo magis apud homines animosos & bellicosos, qui non possunt de facili pati, ꝙ ipsi semper subiiciantur, & alij principentur. Et subiungit causam quare Socrates instituebat, ꝙ semper essent iidem principes. Dicebat enim, ꝙ sicut in quibusdam mineris terrarum inuenitur aurum, in quibusdam argentum: in quibusdam verò ferrum, aut æs, ita in animabus quorũdam hominum, qui abundant in sapientia & virtute est aurũ, quos iustum est principari. In quibusdam verò argentũ, qui sunt secundi gradus. In quibusdam verò, qui nõ sunt perfecti ad sapiẽtiam & virtutem, inuenitur quasi æs aut ferrum, & tales sm ipsum debent fieri agricolæ & artifices. Manifestum est autem, ꝙ istud non commutatur: ita ꝙ quandoque istis hominibus sit inditum aurum, & quandoq; non, sed semper eisdem. Vnde sequitur, ꝙ aliis iidem principentur. Deinde cum dicit.

Præterea custodibus felicitatem auferens, totam inquit ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totam esse beatam, nisi aut plurimi, aut oẽs partes, aut quædam habeant felicitatem. Non enim eorũdem est felicitas, quorum & par: nam par contingit inesse toti, & si nulli partium insit, sed inesse

E felicitatem impossibile. Quod si custodes non erunt felices, qui tandem alij? non enim artifices quidem, neq; vulgus. Illa igitur resp. de qua Socrates locutus est, has continet difficultates, & alias his non minores.

Ostendit insufficientiam quantum ad cõmunem ciuitatis felicitatem. Dicebat.n. Socrates, ꝙ legislator debet ad hoc attendere, ꝙ faciat totam ciuitatem felicem, & quantum ad opera virtutis, & quantum ad exteriora bona: cum tamen Socrates per suam legem auferret à singulis ciuibus felicitatem, quia volebat, ꝙ non haberent aliquid proprium, nec in possessionibus, nec in mulieribus, nec in filiis, quæ quidem pertinent ad felicitatem tanq; organicæ deseruientia, vt dicitur in 1. Ethic. Hoc autem est impossibile, ꝙ tota ciuitas sit felix, nisi vel omnes vel plures partes ciuitatis, felicitatẽ habeant. Non enim est felicitas ciuitatis sicut numerus par & alia similia. Par-F tes enim numeri paris quandoq; sunt impares, sicut partes senarij sunt duo trinarij. Et præterea si custodes ciuitatis non sunt felices, quia alij erunt felices, ad hoc ꝙ in eis felicitas ciuitatis fraudari possit: nõ enim potest dici, ꝙ agricolæ & mercenarij sint felices, qui sunt infimi in ciuitate. Non.n. felicitas, quæ est optimum ciuitatis potest saluari in infima eius parte. Vltimo autem epilogando concludit, ꝙ conuersatio politica ciuitatis de qua Socrates dixit, habet prædictas dubitationes, & quasdam alias non minores prædictis.

LECTIO VI.

Reliquæ Socratis leges excutiuntur.

FErme aũt similiter circa leges quoq; se habet postea scriptas. Quapropter & de illa reip. parte hic cogitare parum melius erit. Etenim in rep. de paucis admodum determina-G uit Socr. vt de mulierum & natorum cõitate, & de rebus possessis, ac de institutione reip.

Postq; Philosophus improbauit positionem Socratis de communitate mulierum & puerorum & possessionũ, quod non ponebat quasi principale in sua politica: hic inquirit de aliis consequentibus legibus, & primo narrat eas. Secundo disputat contra eas. ibi. {Superfluum ergo &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur intentum. ibi. {Diuisit enim &c.} Dicit ergo primo, ꝙ sicut habet multas dubitationes lex de communitate mulierum & possessionum, ita etiam & aliæ eius consequentes leges: & ideo melius est, ꝙ de tota eius politica aliqua pauca hic dicãtur, quia de paucis in sua politia determinauit Socrates, s. de communitate vxorum & filiorum & possessionis, quomodo debeant se habere, & super hoc determinauit ordinem politicæ conuersationis. Deinde cum dicit.

H Diuisit.n. in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulsatores belli. Tertiam ex his fecit, eos, qui consultant ac deliberant, & in quibus summa reip. cõsistit auctoritas. Agricolæ verò & artifices, vtrum nullius magistratus, an alicuius participes sint: & vtrũ arma possidere debeant, & vnà pugnare, nihil determinauit, sed mulieres censet vnà pugnare debere, ac disciplinam habere eandẽ, quã custodes. Cætera verò extraneis peregit sermonibus.

Recitat ea, quæ Socrates dixit de ordine politiæ, nã de cõitate satis supra dictum est, & primo quãtũ ad partes ciuitatis. Secundo quantũ ad disciplinã ciuiũ. ibi. {Et de disciplina custodum &c.} Circa primum quatuor dicit, quorum

quorum primum est, ꝙ Socrates totam multitudinem habitantium ciuitatem diuidebat in duas partes, quarum vna erat agricolarum & aliorum artificũ: alia verò erat virorum bellatorum: addebat autem & tertiam partem, s. consilium & principes ciuitatis. Secundo dicit, ꝙ Socr. omisit dicere de agricolis & artificibus vtrum debeant aliquem principatum habere: & vtrum etiam debeant aliquo modo pugnare vel non. Tertio dicit, ꝙ Socrates existimauit, ꝙ oportebat mulieres bellare, & alia similia facere viris. Quarto dicit ꝙ alias quidem partes suæ politicæ impleuit multis sermonibus extraneis, qui non pertinebant ad materiam politicæ, interponẽs multa de naturalibus & de aliis scientiis. Deinde cum dicit.

Et de disciplina custodum, qualem esse illam oporteret. Legum autem maxima quidẽ pars, leges existunt publicæ. Pauca verò de repub. dixit, quam dum pergit communiorem
B facere, paulatim circumagit in aliam rempub. Præter communitatem enim mulierum & rerum possessarum, cætera eadem vtrisque attribuit: nam & disciplinam eandem, & abstinentes viuere ab operibus necessariis, & de comessationibus eodem modo: præterquam, quod hic existimat mulierum quoq; comessationes esse debere, & hanc, mille habentium arma: illam verò quinque millium.

Narrat quid Socrates dixit de disciplina ciuitatis, & circa hoc tria facit. Primo dicit in communi, ꝙ Socrates dixit de disciplina ciuitatis, ꝙ oporter aliquam disciplinam habere custodes ciuitatis. Secundo ibi. {Legum autem &c.} ponit ea in quibus conueniebat cum aliis politiis: & dicit, ꝙ magna pars legum, quas Socr. ponebat sunt leges, quæ modo in ciuitatibus obseruãtur. Cum. n. ipse dixerit de politia, i. conuersatione ciuitatis, & induxerit quandam maiorem cõmunitatem in ciuitate, q̃ sit consuetum, paulatim instituendo leges deueniebat ad alteram politiam, quæ nunc obseruatur, quia præter communionem mulierum & possessionis, quæ erat propria suæ politiæ, omnia alia tradidit, quæ possint esse communia ambabus politiis, s. & illi, quæ obseruat hanc communitatem: & illi, quæ non obseruat. Eandem. n. disciplinam dixit esse vtrorũque: puta, ꝙ homines viuerent de necessariis operibus cum quadam moderantia & abstinentia: & ꝙ facerent quædam conuiuia in ciuitate ad maiorem ciuium familiaritatem, quæ etiam apud alias ciuitates obseruabantur, quamuis oportuisset, ꝙ instituerent multo differentem disciplinam, vt supra dictum est. Tertio cum dicit. {Præterquam, ꝙ hic &c.} narrat quędam propria, quæ Socrates ponebat: quorum vnũ erat, ꝙ fierent etiam conuiuia mulierum, & non solum virorum. Aliud autem erat, ꝙ determinabat numerum bellatorum. s. q. in ciuitate essent ad minus mille arma portantes, & ad plus quinque millia. Deinde cum dicit.

Superfluum ergo quiddam, & comptum, & nouum, & dubitatiuum, omnes Socratis habent sermones, sed cũcta recte, forsan difficile.

Obiicit contra prædicta alia, quæ Socrates inducebat, & primo obiicit contra disciplinam legum. Secundo cõtra ordinem partium ciuitatis. ibi. {Tota vero constitutio &c.} Circa primum duo facit. Primo ꝓponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum. ibi. {Nam etiam multitudo &c.} Dicit ergo primo, ꝙ sermones Socr. habent aliquid superfluum, inquantum replet suam politiam extraneis sermonibus: & leue, inquantum erãt insufficientes rationes, & sine experientia prolatæ: & nouum, inquantum erat contra communem consuetu-
A dinem: & erat quæstionibus plenum per multas difficultates consequentes: & ꝙ in omnibus bene diceret difficile est asserere. Deinde cum dicit.

Nam etiam multitudo illa de qua nunc dicebatur, latere non oportet, cum tanta sit: quia Babylonia, aut alia quædam infinita regione indigebit, ex qua ociosorum quinque millia cũ mulierum ac ministrãtium multiplici turba alantur: suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ, non tamen impossibiles. Dicitur autẽ debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege: ad regionem & homines, addendum est, & ad vicina loca, si oportet ciuiliter viuere ciuitatem. Nõ solum enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellum armis, quæ vtilia sint
B in sua regione: verũetiam, quę in aliena. Quod siquis huiusmodi non recipit vitam, neq; priuatim, neq; publice: nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solum in regionem, verumetiam abeuntibus.

Manifestat quod dixerat, & primo improbat dicta Socratis quantum ad mensuram, quã ciuitati imponebat. Secundo quantum ad distinctionem. ibi. {Sunt qui dicant &c.} Circa primum duo facit. Primo improbat dictum eius quantum ad numerum bellatorum. Secundo quantum ad quantitatem possessionis, quã taxabat. ibi. {De modo &c.} Dicit ergo primo, ꝙ si quis consideret prædictam multitudinem bellatorum, quam Socr. instituebat in ciuitate, manifeste apparet, ꝙ ciuitas talis indigebit maxima latitudine camporum, sicut est circa Babyloniam: ad hoc vt nutriantur inde quinque millia bella-
C torum, qui nihil aliud operẽtur, & præter eos multo maior alia turba & mulierum & famulorũ: & s'm hoc oportet, ꝙ ille, qui talem ciuitatem instituit, habeat multitudinem camporum ad votum, quod tñ non est impossibile. Sed tñ hoc considerandum, ꝙ ille, qui vult legem in ciuitate statuere, nõ debet statuere legem s'm illud, quod cogitat, quod sit possibile: sed respiciendo ad ea, quæ ei existunt, & præcipue quidem ad duo, s. ad regionem, vt non constituat maiorem ciuitatem, q̃ regio illa pascere possit. Et iterum ad homines, vt conueniãt leges hominibus s'm eorum conditiones. Tertio autem est apponendum, vt ponat leges respiciendo ad loca vicina: & hoc quidem primo est necessarium, si ciuitas debet habere vitam non solitariam, sed politicam, i. cõmunem cum multis aliis ciuitatibus cum quibus societatem habeat nõ solum in pace, sed etiam in bello, quia talem ciuitatem nõ solum necessarium est vti talibus armis ad bellum, & in tanto numero s'm ꝙ vtile est ad ꝓpriam regionem: sed
D etiam in exterioribus locis, in quibus conuersant vel hostes vel amici. Secundo aũt si quis non approbet vitam bellicosam, neq; vt propriam alicuius hominis neq; vt cõmunem totius ciuitatis: nihilominus tñ quantum ad hoc oportet ciues esse armatos & bellicosos, vt sint terribiles inimicis, non solum cum venerint in regionem, sed etiam quando discedunt. Deinde cum dicit.

De modo quoq; rerum possidendarũ videndum est, ne forsan melius sit aliter diffinire & clarius. Tãtas inquit possidere oportet, vt modeste viuat: perinde ac si dicat, vt bene viuatur, verum hoc est nimis gñale. Et est temperate viuere, erumnose tñ: at melius est dicere modeste & liberaliter, separatim enim vtrũque: alterum enim luxurię accommodabitur: alterum diffi-

cultati, cũ solæ huiusmodi virtutes habitus sint E circa vsum facultatum nostrarum: puta patrimonio mansuete vel fortiter vti non dicimur, at modeste & liberaliter dicimur, quare necessarium est circa illud istas versari virtutes.

Improbat positionem Socratis quantum ad mensurã possessionum quã in ciuitate statuebat, & circa hoc duo facit. Primo improbat mensurationem possessionum à Socrate positam sm se. Secundo quantum ad hoc ꝙ pretermisit mensuram gñonis. ibi. {Absurdum quoq; &c.} Circa primum ponit duas rationes. Dicit ergo primo, ꝙ oportet considerare ne forte alio modo possit planius determinari quãtitas possessionum, quas ciuitas debet communiter habere, q̃ Socrates determinauerat. Dicit. n. Socrates ꝙ tanta debet esse possessio ciuitatis, vt ex ea possint ciues viuere temperate, sed planius diceretur si quis diceret ꝙ tanta debet esse possessio ciuitatis, vt ex ea viuatur bene: F hæc. n. determinatio est magis vtilis, eo ꝙ plura in se comprehendit bene viuere q̃ tẽperate viuere. Secundam rõnem ponit. ibi. {Et est temperate viuere ærumnose &c.} Et dicit ꝙ contingit aliquem temperate viuere qui tamen misere viuit. i. cum magna penuria. Et sic patet ꝙ prædicta determinatio Socratis non sufficit, sed melior determinatio est vt dicatur ꝙ tanta debet esse possessio, vt viuatur temperate & liberaliter. Si. n. alterum eorum separatim dicatur, sequetur inconueniens. Ex vna enim parte si dicatur, ꝙ debeant viuere liberal'r: sequetur ꝙ homo in superfluis delitiis viuat. Ex alia vero parte si dicatur ꝙ debet viuere temperate: sequetur, ꝙ possit homo viuere cum penuria & labore, ideo ad excludendum vtrunq; incõueniens, oportet dicere temperate & liberaliter, & hæc determinatio sufficit, quia solæ hæ duæ virtutes faciunt hominẽ bene se habere circa vsum substantiæ. i. possessionis. Et hoc patet in aliis virtutib⁹. G Non. n. potest dici ꝙ aliquis vtatur sua possessione mansuete aut fortiter. Mansuetudo. n. est circa iras, & fortitudo circa timores, & audacias: & sic in nullo respiciunt vsum possessionum, sed temperantia quæ est circa concupiscentias ciborum, & venereorum, propter quas multi consumunt suam substantiam: & liberalitas quę est circa donationes & acceptiones, manifeste respiciunt vsum possessionis. Vnde potest dici ꝙ aliquis vtatur sua possessione temperate, & liberaliter. Vnde cum per vtrunq; istorum videatur esse inconueniens circa vsum possessionum, necessarium est circa ipsas esse studiosos, s. temperantiæ & liberalitatis. Deinde cum dicit.

Absurdum quoq; est cum facultates adęquauerit, de ciuiũ multitudine nihil determinare, sed indefinitã relinquere multitudinem filiorũ. Quasi sufficienter adæquatam propter sterilitates quotcũq; contingant, quod videtur nunc H quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est vt aliam certitudinẽ tunc habeat, q̃ nunc. Nã nũc quidem nemo dubitat ex eo, quia in singulos diuisæ sunt facultates in quantãcunq; multitudinem. Tunc verò cum sint indiuisæ, necessariũ est dispares nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis aũt putaret qs oportere determinatum esse modum procreãdorum filiorum, q̃ facultatum: vt non plures, q̃ determinatum sit procreari oporteat. Et numerus diffiniẽdus est, respectu habito ad fortunas, si cõtingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi cęterorũ. Prętermittere aũt id, vt in plerisq; ciuitatibus, necesse est egestas sit causa ciuibus. Egestas verò seditiones, & delicta parit.

Improbat positionem Socratis ex hoc ꝙ determinans quantitatem possessionum non determinabat quantitatem generationis, & circa hoc sex facit. Primo quidem proponit esse inconueniens id quod Socrates dicebat, & dicit ꝙ inconueniens est ꝙ aliquis velit possessiones ciuitatis adequare, i. ad certam quãtitatem reducere, & cum hoc non instituat aliquid ad determinandum multitudinem ciuium, sed permittat generationem ciuium in infinitum fieri, sicut Socr. faciebat. Secundo ibi. {Quasi sufficienter &c.} ponit rationem quę mouebat Socr. cõtingit enim in ciuitate multas mulieres esse steriles: & ita licet aliis mulieribus generantibus multos filios: tamen semper conseruabitur eadem multitudo ciuitatis, sicut nunc videmus in ciuitatibus euenire. Et propter hoc Socrati non videbatur necessarium ꝙ circa generationem filiorum aliquid taxaretur. Tertio quidẽ. ibi. {Sed opus est &c.} ostendit Aristoteles hanc rationem esse insufficientem, quia nunc in ciuitatibus propter hoc ꝙ possessiones sunt diuisæ vnoquoq; habente propriam possessionem: nulla dubitatio potest prouenire ad quantãcunque multitudinem proueniat generatio filiorum, quia vnusquisque filiis suis studet aliquo modo prouidere. Sed tunc cum possessiones non essent diuisæ inter ciues sm ordinationem Socratis: sequatur, ꝙ illi q essent ignobiliores nihil perciperent de fructibus possessionum siue multiplicarentur siue diminuerentur: dum enim potentes ciuitatis primo sibi & suis filiis necessaria sumerent, si eorum multitudo excresceret. Quarto ibi. {Magis aũt putaret &c.} proponit ꝙ oportet determinare multitudinem circa generationem filiorum: & dicit, ꝙ aliquis potest existimare ꝙ magis oportet determinari generationem filiorum q̃ etiam multitudinem substantiæ: ita. s. ꝙ non generentur plures ciues ab aliquo numero deterG minato, cui sufficiant ciuitatis possessiones. Quinto ibi. {Et numerus diffiniendus &c.} ostẽdit quid debeat obseruari in tali determinatione: & dicit, ꝙ oportet determinare multitudinem filiorum generandorum respiciendo ad casus fortuitos: puta ad mortes eorum qui nascuntur, & ad sterilitatem mulierum quæ non concipiunt: vt scilicet tantum permittatur ex alia parte superexcrescere generatorum numerus, vt huiusmodi defectus fortuiti suppleantur. Sexto ibi. {Prætermittere autem id &c.} ostendit quomodo oportet determinari multitudinem generatorum: & dicit, ꝙ hoc ideo necessarium est, quia si permittatur ꝙ in infinitum homines generent absque aliquo determinato numero, sicut communiter fit in ciuitatibus: ex necessitate sequitur, ꝙ ex hoc proueniat cã paupertatis ciuibus. Multi enim filij pauperes erunt habentes id solum, quod eorum pater diues habebat: ex paupertate autem ciuium, sequitur ꝙ sint seditiosi & maligni, quia dum non habent necessaria vitæ, student ea H acquirere fraudibus & rapinis. Deinde cum dicit.

Itaq; Phedon Corinthius, vnus ex vetustis legũlatoribus, familias censuit ęquales permanere debere: & ciuium multitudinem, quãuis sortitiones habebant prius omnes iniquas sm magnitudinem, at in his legibus cõtrarium est. Verum de his quẽadmodum statuendum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiã in illis legibus quemadmodum differant pręsides à subiectis. Inquit. n. oportere, quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur, q̃ lini: sic & eos, qui præsunt se habere debere ad eos, qui subsunt. Cum verò totam substantiam augeri

dixent

A dixerit vsq; ad quincuplum, quare hoc vtique non erit in regione vsque ad aliquid. Videndum est etiam ne ædificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. Duas.n.cuiq; domos attribuit, at difficile est duas habitare domos.

Improbat disciplinam legum Socratis quãtum ad distinctionem, quam in ciuitate faciebat, & circa hoc quatuor facit. Primo ostendit quomodo circa distinctionem discordabat ab aliis legislatoribus. Et dicit ꝙ quidam legislator Corinthius Phedõ nomine duo dixit esse obseruanda in ciuitate, quorum vnum est, vt domus antiquorum ciuium permanerent æquales adinuicem in diuitiis & dignitate, etiam si á principio inæquales sortes habuissent, quomodo autem reduci possint ad æqualitatẽ infra dicetur. Aliud est vt multitudo ciuium semper æqualis remaneat, sed in legibus Socratis contrarium inuenitur, q̃a neq; ordinat quomodo æqualitas multitudinis ciuiũ conseruetur, neq; etiam statuit, ꝙ sint æquales diuitiæ ciuium, sed permittit ꝙ quidam habeant maiores diuitias aliis, vt postea dicetur. Sed de hoc quid melius sit, vtrũ scilicet ꝙ omnes ciues habeant diuitias ęquales vel non, postea determinabitur. Secũdo ibi. {Omissum est &c.} improbat legem Socratis quãtũ ad distinctionem principũ. Et dicit, ꝙ per leges Socratis non fuit determinatũ quomodo deberẽt distingui principes á subditis, cum tamen ipse diceret, ꝙ oporteret aliquam distinctionem esse inter eos, vt sicut ex alia materia fit filum lanæ q̃ filum lini, ita ex alia cõditione oporteret aliquos assumi ĩ principatũ, & remanere aliquos in subiectione. Non.n.poterat eos distinguere per originem generis, ex quo ponebat pueros & vxores cões. Tertio ibi. {Cũ vero &c.} improbat positionem Socratis quantum ad distinctionem possessionum. Et dicit, ꝙ Socrates permittebat, ꝙ in rebus mobilibus diuitiæ vnius multiplicarentur supra diuitias alterius in quincuplum, & pari ratione poterat ꝑmittere idem in possessione terræ, vt non faceret omnes agros communes. Quarto ibi. {Videndum est etiã &c.} improbat distinctionem Socratis quantum ad domos. Et dicit, ꝙ oportet considerare ne forte distinctio domorum, quam introducebat Socrates non sit vtilis œconomicæ. Dicebat enim, ꝙ quilibet ciuis debebat habere duo domicilia forte propter separationem filiorum. Sed hoc est difficile, ꝙ aliquis habeat tantam familiam, ꝙ possit inhabitare duas domos, & etiã damnosum œconomicę, vt vnus homo faciat duas expensas in duabus familiis,

LECTIO VII.

Socratis res publica improbatur quantum est merito magistratuum.

TOta vero constitutio vult esse neq; plebis gubernatio, neq; paucorũ potẽtium. Sed horum mediam, quam vocant remp. Est enim ex his, qui arma ferunt.

Postq̃ Arist. improbauit positionem Socratis quantum ad disciplinas legum, hic improbat eam quãtum ad ordinem ciuitatis. Et primo quãtum ad populum. Secũdo quantum ad principes. ibi. {Sunt qui &c.} Ad euidẽtiam autem eorum, quæ hic dicuntur cõsiderandum est, ꝙ sex sunt species ordinationis ciuitatum, vt in tertio dicetur. Omnis enim ciuitas, aut regitur ab vno, aut á paucis, aut á multis. Si ab vno, aut ille vnus est rex aut tyrannus. Rex quidem si sit virtuosus tenens communem vtilitatem subditorum. Tyrannus autem si sit malus omnia retorquens ad suum commodum vtilitate subditorũ cõtempta. Si vero regatur ciuitas á paucis, aut illi eligentur propter virtutem, qui bonum multitudinis procurẽt, & tale regimen dicitur potestas optimatum. Aut eligentur aliqui pauci propter potentiam, aut diuitias & non propter virtutem: qui omnia, quæ sunt multitudinis ad suã

A propriam vtilitatem retorquebunt, & tale regimen dicitur principatus paucorũ. Si veró ciuitas regitur á multis, similiter siquidẽ regatur á multis virtuosis, tale regimen vocabitur communi nomine Politia. Nõ autem cõtingit multos inueniri virtuosos in ciuitate, nisi forte sm̃ bellicam virtutem, & ideo hoc regimen est, quando viri bellatores in ciuitate dominãtur. Si veró tota multitudo populi dominari velit, vocatur plebeius status. Dicit ergo primo, ꝙ sm̃ legem Socratis tota coordinatio multitudinis, s. ciuitatis, neq; est plebeius status, neq; principatus paucorum, sed est media horum, quam communi nomine nominant aliqui politiam, & consistit ex his, qui vtuntur armis. Cum enim Socrates multitudinem ciuitatis diuideret in duas partes, quarum vna erat pugnatorum, alia artificum, & agricolarum. Agricolas autem oportet in agris manere. Relinquitur, quód quasi tota multitudo habitantium ciuitatem esset virorum bellatorum. Deinde cum dicit.

B Si igitur vt communissimam omnium hãc ciuitatibus constituit remp. recte forsan dixit, sin vt optimam remp. non recte. forsan enim Lacedęmoniorum remp. quis magis probabit, vel aliam quandam magis optimatium.

Et dicit, ꝙ si ipse instituit talem ordinationem tanquã cõmunissimam inter alias politias, forte bene dixit. Nã Oligarchia est solum magnorum. Democratia vero est solum infimorum: Hæc vero politia est ex his, qui sunt medij inter vtrosque. vnde communior est, vtpote cum vtrisq; participans. Sed si ipse instituit talem ordinationem quasi optimam post primam, non bene dixit. Primam autem ordinationem dicit regnum, vel quia est prima á tempore: á principio.n. omnes ciuitates regibus regebantur, vel quia est optima, dummodo rex sit bonus. Post hanc autem primam politiam non potest dici, ꝙ politia virorũ bellantium sit optima, multo enim melior est principatus virtuosorum, per quem modum regebantur Lacedæmonij, vel si qui alij ciues optimatium potestate reguntur. Deinde cum dicit.

C Sunt qui dicant optimam remp. ex omni genere gubernationum admixtã esse debere, atq; ob id Lacedemoniorum laudant remp. cõstare, quidem illam ex paucorum potentia. Item ex vno principe, & populari statu, ponentes regẽ illorum pro vnius gubernatione. Senatum vero, pro paucorum potentia. Ephoros autem, pro statu populari, quoniã Ephori ipsi ex plebe sumuntur: alij Ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes, & alium quotidianum victum.

D Improbat ordinem quẽ Socrates in ciuitate statuebat quantum ad principes, & circa hoc duo facit. Primo ponit positionem eius. Secundo improbat eam. ibi. {Quas autem non &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit, quod expedit in ciuitatibus commisceri prædicta regimine. Secundo ostendit qualiter Socrates commiscebat. ibi. {Sed in &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quidam dicũt ꝙ optimum regimen ciuitatis est, quod est quasi cõmixtum ex omnibus prædictis regiminibus. Et huius ratio est, quia vnum regimen temperatur ex admixtione alterius, & minus datur seditionis materia, si omnes habeãt partem in principatu ciuitatis: puta si in aliquo dominet populus, in aliquo potentes, in aliquo rex, & sm̃ hoc maxime laudabitur ordinatio ciuitatis Lacedęmoniorũ, de qua tamen erant duæ opiniones. Quidam enim dicebant eam componi ex tribus ciuilitatibus, paucorum potestate, vno principe, & populari statu. Habebant enim

in ciuitate regẽ, quod pertinebat ad monarchiam: habebant etiã seniores quosdam ex maioribus ciuitatis assumptos, quod pertinebat ad oligarchiã, habebãt etiã quosdam principes, qui eligebantur ex populo, & vocabãtur Ephori, id est prouisores, & hoc pertinebat ad democratiam. Aliorum autem opinio fuit, ꝙ principatus ephororum pertineret ad tyrãnidem, quia pro voluntate dominabantur. Sed erãt in ciuitate alij principatus, qui disponebant de conuiuiis communibus, & de aliis pertinentibus ad quotidianam vitam ciuitatis, puta de victualibus & aliis rebus venalibus, & id dicebant pertinere ad democratiam. Deinde cum dicit.

Sed in his legibus dictum est, optimam rẽp. ex plebeio statu cõstare debere, at ex tyrannide.

Ostendit quomodo Socrates commiscebat suam politiam, & dicit ꝙ in legibus Socratis dictum est, ꝙ optima politia debet componi ex tyrannide & plebeio statu, forte propter hoc vt potentia populi refrenaretur per potentiam tyranni, & iterum potentia tyranni refrenaretur per potentiam populi. Deinde cum dicit.

Quas aut nõ reponat quis omnino inter species rerump. aut deterrimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt qui plures commiscẽt. Nam quæ ex pluribus constat resp. melior est.

Improbat quãtum ad hoc Socratis dictum. Et primo ostendit hanc ordinationem ſm se indecẽtem esse. Secundo ostendit ꝙ ea quæ statuebat non erant conuenientia huic cõmixtioni. ibi. {Deinde nihil &c.} Dicit ergo primo ꝙ prædictæ duæ politiæ. s. tyrannis & plebeius, vel non sunt dicendæ politiæ, quia non sequuntur ordinem rationis, sed impetum voluntatis. vel sunt dicendæ pessimæ inter omnes. Vnde inconueniens est, ꝙ ex pessimis politiis componatur optima politia, multo igitur melius faciunt illi qui ex pluribus politiis commiscent ordinationem ciuitatis, quanto. n. est ex pluribus commixta, tanto melior est, quia plures habent partem in dominio ciuitatis. Deinde cum dicit.

Deinde nihil videt̃ habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorũ potẽtia ac populari statu. Verũ ad paucorũ potentiã inclinare magis.

Improbat dictum Socratis quantum ad hoc, ꝙ ea quę instituebat non conueniebant commixtioni prædictę, & circa hoc duo facit. Primo ostendit, ꝙ ea quæ statuebat Socrates non conueniebant prædictę cõmixtioni. Secundo ꝙ erant ſm se periculosa. ibi. {Habet etiam &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intẽdit. Secũdo manifestat propositum. ibi. {Quod patet ex &c.} Tertio ostendit quomodo prædicta commixtio fieri posset. ibi. {Quod igitur.} Dicit ergo primo, ꝙ cũ Socrates vellet commiscere politiã ex plebeio statu & tyrannide, quæ est monarchia quædam, siquis cõsideret ea quæ ipse statuit, nihil est ibi pertinẽs ad principatum vnius, sed omnia sunt pertinentia ad oligarchiam, id est potẽtes & democratiã, idest ad populum, sed magis declinat sua ordinatio ad paucorum potestatem. Deinde cum dicit.

F Quod patet ex magistratuũ creatione. Nã ꝙ ex delectis sortitio fiat, cõe est vtrique: sed, ꝙ necesse sit ditiores concionem habere, & magistratus creare, Vel aliud quidpiam huius publicorum negociorum facere, alios vero præteriri, id paucorum potentiæ est.

Ostendit propositum, & primo circa electionem principum. Secundo circa electionem consiliorum. ibi. {Insuper &c.} Dicit ergo primo, ꝙ hoc quod dictum est manifestum est ex institutione principum, quam Socrates

E determinat. Dicit enim, ꝙ debebant aliqui eligi ex quibus per sortem assumerentur principes, & hoc cõe erat & plebeio statui & potentiæ paucorum, quia isti electi erant & de populo & de maioribus, sed quædam alia instituebat pertinentia ad potentiam paucorum, s. ꝙ ad diuites ciuitatis pertineret conuocare multitudinem, & ꝙ ipsi deferrent principes electos ad populum, & omnia huiusmodi quę pertinebant ad communitatem ciuitatis volebat fieri per diuisiones, & in his alios admittebat. Similiter etiam potentia paucorum erat, ꝙ volebat plures principes fieri ex diuitibus, & in maioribus officiis constitutos. Deinde cum dicit.

Insup conari, vt plures ex diuitibus ad dignitates sumãtur, & ad maximas quidẽ, ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus assumptio. Assumuntur. n. cuncti ex necessitate, sed ex primo censu, postea totidem ex secun- F do, postea ex tertio. Verum nõ omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi, ex quarto autẽ quartorum solis necesse est primis & secundis. Postea ex his æqualem ex singulis censibus, numerum esse sumendum inquit. Erunt itaq; plures et potẽtiores qui ex maximo censu sumuntur. Propterea quia ex plebe quidam non sumuntur, quia necesse non est.

Dicit quomodo in electione cõsiliariorum declinabat ad potestatem paucorum, & dicit, ꝙ ſm Socratem ciues distinguebãtur per quatuor gradus, & ex omnibus gradibus aliqui erant qui eligebant consiliarios, sed omnes qui erant de primo censu, ex necessitate cogebãtur ad eligendum: illi vero qui erant ex secundo, non omnes eligebant, sed aliqui æquales numero primis, & tamẽ isti etiã ex necessitate cogebãtur eligere. Deinde ex tertio gradu G eligebantur aliqui æquales, & similiter ex quartis, sed tamen non erat necessarium, ꝙ omnes qui eligebantur ex tertiis vel quartis eligerẽt: sed ex quarto gradu qui erat quartorum, nullus poterat eligere cõsiliarios, nisi illi qui erant de primo & secundo gradu: & ita dicebat Socrates ꝙ æqualis numerus proueniebat de quolibet gradu ciuitatis, sed hoc nõ est necessarium, quinimo semper erunt plures & meliores ex maximis censibus, eo quód populares non omnes eligent cum non habeant necessitatem eligendi. Deinde cum dicit.

Quod igitur nõ ex gubernatione plebis ac vnius principatu constabit huiusmodi resp. ex his patet. Patebit etiam postea, cum de ea specie resp. tractabimus.

Dicit, ꝙ ex his quæ dicta sunt, potest esse manifestum qualiter oportet institui remp. ex gubernatione plebis H ac vnius principatu. & iterum ex his quæ dicentur posterius quando incidet consideratio de repub, sic commixta. Deinde cum dicit.

Habet etiã circa magistratuum creationem, delectorum delectum periculosum. Nam si aliqui conspirare velint etiam mediocri numero, semper ſm horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa resp. ita se habet.

Ostendit ꝙ electio principum quã Socrates instituebat est periculosa. Et dicit, ꝙ periculosum est ciuitati, quam Socrates instituebat circa electionem principum, vt. s. ex aliquibus electis alij electi eligerentur. Illi enim primi electi ex quibus eliguntur principes, sunt pauci respectu totius multitudinis ciuitatis, & ideo facilius erit eos peruertere q̃ totam multitudinem. Vnde si sint aliqui qui velint

velint ſemper inſtitui in principatu, etiam ſi ſint mediocres in multitudine, ſemper ad horum voluntatem eligent principes, quia mutuo ſe eligent, & mutuo ſibi ſuccedent in principatibus. Vltimo epilogando concludit, ꝙ ea quæ ſunt in legibus circa rempub. Socratis, habent hunc prædictum modum.

LECTIO VIII.

Legum à Phalea carthaginenſi inſtitutarum conſideratio & earum reprobatio.

SVnt vero & aliæ quædam reſp. tum idiotarum, tum philoſophorum, & in adminiſtratione ipſarũ verſantium. Oēs autē hæ propinquiores ſunt illis, ſm quas nũc regũt ꝙ̃ iſtæ duæ. Nullus.n. neq; de communitate filiorũ, neq; de mulieribus talem aliquam introduxit nouitatem. neq; etiam de fęminarum comeſſationibus, ſed à neceſſariis magis inchoauit.

Poſtquam philoſophus diſputauit de politia Socratis ſiue Platonis, hic proſequitur de politia cuiuſdā qui Phaleas dicebatur. Et circa hoc tria facit. Primo narrat eius ordinationem. Secũdo approbat eam quātum ad id qđ bene dicebat. ibi. {Quod igitur &c.} Tertio īprobat eā quantum ad id in quo deficiebat. ibi. {Sed eſſe æqualitatem &c.} Circa primum duo facit. Primo comparat iſtā politiam & ſequētes ad præcedentem ordinationem Socratis vel Platonis. Secũdo enarrat huius politiæ ordinationem. ibi. {Videtur quibuſdā &c.} Dicit ergo primo ꝙ præter prædictas politias Socratis vel Platonis ſunt ēt quædam aliæ politię. i. ordinationes ciuitatum, quarum quædam ſunt ab idiotis & illiteratis inuentæ, quædam vero ſunt adinuentæ á Philoſophis & à quibuſdam hominibus qui fuerunt prudentes & experti in ciuili conuerſatione. Et earum quædam ſunt conſtitutæ tantum à ſuis actoribus, ita tamen, ꝙ in nulla ciuitate obſeruātur: C quædam vero ſunt ſm quas aliqui ciuiliter conuerſant. Omnes autem huiuſmodi politiæ propinquius ſe habēt adinuicem, & ad id quod eſt cõueniens ciuitati, ꝙ̃ ambę prædictæ politiæ Socratis vel Platonis, quarum prima ſupra poſita eſt de communitate mulierum, filiorum, & poſſeſſionum. Alia vero poſterius de legibus ab eo ſcriptis: Nullus.n. alius legiſlator adinuenit, neq; communitatem filiorum & vxorum, quod pertinet ad primam politiam Socratis, neq; ordinauit aliquid circa cõuiuia mulierum, quod pertinet ad ſecundam, vt ex prædictis patet, ſed incipiunt ordinare ciuitatem ab his quæ ſunt magis neceſſaria. Deinde cum dicit.

Videtur quibuſdam maximum, vt de patrimoniis recte cõſtituatur. Nam hinc ſeditiones oriri cunctas aſſerunt.

D Narrat politiam quam Phaleas ordinauit: & circa hoc quatuor facit. Primo oſtendit ad quid plurimi legiſlatores intenderent. Et dicit, ꝙ quibuſdam legiſlatoribus viſum eſt maxime neceſſarium eſſe, ꝙ bene ordinet de ſubſtantiis, id eſt de poſſeſſionibus ciuiũ, quia ex his præcipue oriuntur omnes ſeditiones ciuitatũ, quas principaliter legiſlatores remouere intendũt. Deinde cum dicit,

Quamobrem Phaleas carthaginenſis ante omnia de hac parte conſtituit. Inquit enim patrimonia ciuium æqualia eſſe debere. Hoc aũt perfacile factu eſſe, ſi ſtatim ab ipſa conditione ciuitatis prouideretur. Poſtquam vero cõdita foret, difficilius quidē, attamē ſatis mature adæquari poſſe, ſi diuites dotes dent, nec accipiant. Pauperes aũt contra, accipiant dotes, & non tra-

A dant. Plato autē in legibus ſuis vſq; ad aliquid cēſuit eſſe permittendum. Nam ſupra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuium poſſidere, vt prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legiſlatorē, quod certe nunc latet, quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modũ imponere. Nam ſi excedat multitudo filiorum, patrimonij facultatem, neceſſarium erit legē abrogare, & ſine illa abrogatione improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Opus eſt ergo ne tales ſeditioſi efficiantur.

Oſtendit quid circa hoc Phaleas ordinauit. Et dicit ꝙ ipſe primus circa hoc aliqđ ſtatuit. Voluit enim, ꝙ omnes B poſſeſſiones ciuium eſſent æquales, quod quidem dicebat non eſſe difficile fieri in ciuitatibus, quando à principio inhabitari incipiebant, quia poterant poſſeſſiones ex æquo diuidi inter ciues. Sed in ciuitatibus inhabitatis quarũ ciues habent inæquales poſſeſſiones, hoc difficilius erat, tamen cito poſſet reduci ad hanc regulam per dotes, ita. ſ. ꝙ diuites contrahētes cum pauperibus darēt dotes & non acciperent, & pauperes nõ darent quouſq; omnium poſſeſſiones adæquarentur. Secũdo ibi. {Plato autem &c.} oſtēdit quomodo diuerſimode circa hoc Plato ordinauit: dixit enim, ꝙ nulli ciuium debebat dari poteſtas, vt haberet diuitias pluſquā in quincuplum ſupra eum qui minimũ haberet. Sed hoc eſt intelligendũ quantum ad diuitias rerum mobiliũ, quia res immobiles cõmunes faciebat. Tertio ibi. {Sed oportet &c.} Oſtendit in quo omnes huiuſmodi deficiebant: latebat.n. eos quoniam ex hoc ꝙ ſtatuebant aliquid circa multitudinem diuitiarum, oportebat etiam, ꝙ aliquid ordinarent circa C multitudinem filiorum: puta, ꝙ aliquis poſt certũ numerum generationi operam nõ daret: vel, ꝙ poſtquam pueri erant nati in aliquo numero, ꝙ ſuperexcreſcentes viri mitterentur ad alias ciuitates cõſtituendas, vel quocũq; alio modo. Quia ſi numerus filiorum qui naſcuntur excedat multitudinem diuitiarum quæ alicui homini taxantur, neceſſe eſt, ꝙ lex de æqualitate poſſeſſionũ diſſoluatur, puta ſi duorum ciuium habētiũ æquales poſſeſſiones, vnus generet quatuor filios, alius vero vnum tantũ, ex neceſſitate: ſequetur, ꝙ filij eorum non habeant æquales poſſeſſiones, & præter hoc, ꝙ ſoluatur lex. Sequetur etiam aliud malum ſcilicet, ꝙ multi qui naſcũtur ex diuitibus fiant pauperes, dum ſubſtātia vnius diuitis in multos filios diuiditur, & hoc eſt malũ, quia opus eſt ad pacē ciuitatis, vt filij diuitum qui inſoleſcere poſſint, non ſint pauperes, quia efficerentur latrones. Sed ſi nõ taxetur alicui quantitas poſſeſſionis, hoc non ſequetur, quia ſm, ꝙ augetur ei numerus filiorum, ſtudebit aliquis in diuitiis creſcere. Sic igitur vel nihil ſtatuendum eſt circa menſu- D ram poſſeſſionum, vel ſimul cum hoc ordinādum eſt aliquid circa numerum filiorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur valet aliquid in rep. patrimoniorum exæquatio, & veterum aliqui vidētur cognouiſſe, vt Solon conſtituit. Et apud alios lege cauetur, vt nõ quantũ quiſq; velit, ſed ꝗtũ lex permittit, agri poſſideant. Eadem quoq; ratione patrimonia ſua alienare leges vetant. Vt eſt apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare poſſit, niſi euidentē calamitatē oſtenderit ſuperueniſſe. Præterea vt antiquę hęreditates conſeruētur. quod ſublatũ apud Leucada valde popularem eorum ciuitatē effecit.

Non

ribus, si æquales eis reddantur, & non maiores, ꝙ aliis & ideo indiget legislator ordinare aliquid circa honores vt scilicet aliquis honor determinetur, qui nõ detur nisi bonis. Et alius honor sit, quo etiam malus, id est deficiẽs à virtute vti possit, & sic seruabitur pax in ciuitate. Cum igitur hoc Phaleas prætermiserit, insufficienter tradidit ea, quæ pertinent ad pacem ciuitatis. Secundam rationem ponit ibi. {Non solum vero &c.} Quæ talis est. Homines quidem non solum iniuriantur aliis propter necessaria conquirenda, quod est primum, cuius remedium esse putabat Phaleas, ꝙ substantiæ ciuium essent æquales, & sic omnes necessaria habent, & sic vnus homo nõ spoliat alium propter vitandum frigus aut famem, sed etiã quidam proximo iniuriãtur, vt fruantur suis delectationibus, & vt non concupiscant aliquid, quod statim non habeant, quia si sint aliqui qui habeant maiorem concupiscentiam rerum temporaliũ necessariis, id est qui plura concupiscant ꝙ sint eis necessaria, propter huiusmodi medelam, id est vt satisfaciant suæ concupiscentiæ, iniuriabuntur auferentes bona aliorum vi vel dolo, nec solũ propter hanc causam homines iniuriãtur, sed etiam propter hoc, ꝙ aliqui volunt ita gaudere delectabilibus, ꝙ nullas tristitias patiantur, & ideo iniuriãtur hominibus, per quas timent sibi posse inferri tristitias opprimendo eos. Oportet igitur ad pacẽ ciuitatis, ꝙ legislator excogitet remedia contra istas tres causas iniuriandi. Illis.n. qui iniuriantur propter necessaria acquirenda, pro remedio sufficit modica possessio, & operatio propria, per quam sibi victus aliquis acquirat. Paucis enim natura contenta est, sed illis qui iniuriantur propter concupiscentias delectationum, remedium est temperãtia, quæ moderatur in homine delectationũ cõcupiscẽtias. Sed cõtra tertium. f. cõtra eos qui iniuriantur vt non tristentur, remedium adhibet philosophia, quantum ad eos, qui possunt huiusmodi delectationibus frui quæ sunt sine tristitia, q̃ etiam facit hominẽ nõ tristari in infortuniis, sed in aliis duobus potest homini auxilium ferri per homines. Vnde cum ista duo secũda remedia Phaleas prætermiserit, solum contra primum remedium ferens, videtur insufficienter ordinasse. Tertiam rationem ponit ibi. {Cũ iniurias &c.} Et dicit, ꝙ homines maxime iniuriãtur propter excellentias diuitiarum & honorum acquirendas, non autem propter necessaria conquirenda, sicut patet de illis qui exercent tyrannidem, non quidem propter hoc vt non patiantur frigus aut famem, sed propter prędictas excellentias, & ideo quia isti maxime iniuriãtur in ciuitate, propter hoc, præmium datur magnorum honorum in ciuitatibus his, qui interficiunt tyrannos, non autem his qui interficiunt alios fures, & tamen contra iniurias tyrãnorum nullum remediũ apposuit Phaleas. Vnde patet, ꝙ modus ordinationis eius præbet auxilium solum contra modicas iniurias, non autem contra magnas. Deinde cum dicit.

Præterea multa statuere pergit, per quæ ad se ipsos recte instituti erunt, sed oportebat quoq; ad finitimos, & peregrinos omnes. necesse est ergo cõstitutam esse remp. ad bellicum robur, de quo ille nil dixit.

Ostendit, ꝙ ordinatio Phaleæ insufficiens erat quantum ad ciuium conuersationem, quia oportet in ciuitate multa constitui, ex quibus ciues bene conuersantur adinuicem. Oportet etiam aliqua constitui, per quę bene cõuersentur ad vicinos, & ad quoscunq; extraneos, & quia inter vicinos & extraneos quidam etiam sunt hostes, cũ quibus est bellandum, ideo necesse est etiam ponere in ciuitate aliquam ordinationem in comparatione ad bellicam fortitudinem, quæ omnia prædictus legislator prætermisit, vnde manifestum est, quód insufficienter ciuitatem ordinauit.

A

LECTIO IX.

Phaleam reprehendit, ꝙ cum fundos & domos exæquasset, de seruis & pecuniis tacuit.

EOdem modo de facultatibus, tantas enim esse oportet, vt nõ solum ad ciuium vsum, verum etiam ad pericula externa sufficiãt. Quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi cõcupiscãt, quibus resisti nõ possit, nec rursus ita paruas, vt cum paribus & similibus bellũ nequeãt sustinere. Ille igit̃ nihil determinauit. Oportet autem, neq; id latere, quantas facultates habere conducat, forte recta determinatio fuerit, tãtas esse debere, vt lucrum superantibus bello afferre nõ possint, sed ita sint, quasi nihil super acq̃rãt, quare Eubulus cõsiderare iussit Autophar B datem cum Atarnea obsidere vellet. cogitaret quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimare huius temporis iacturam. Velle.n. pro minori precio, iã tũc Atharnea relinquere, quę cum dixisset, Autophardatem in sentẽtiam traxit, & obsidionem prętermittere fecit. Habet igitur vtilitatẽ exæquatio patrimoniorum inter ciues, ne inde seditiones oriantur. Verum, vt ita dixerim, nõ admodum magnam, nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeãt. ex quo fit vt ipsi sępe insurgant, ac seditiones cõcitent. Præterea improbitas hominum insaniabilis est. & primo quidem sufficere dicunt pauca atq; C minima, mox vero, vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousq; in infinitũ procedant. Infinita est.n. cupiditatis natura, ad cuius expletionẽ plurimi viuũt. Horum igitur principium est magis ꝙ patrimoniorum exæquatio. ciuitatem sic instituere, vt boni quidem viri, plusq̃ sibi competat, habere non quærant. Improbi autem si quærant, habere nõ possint. Hoc autem fiet si inferiores sint, nec iniuriam patiantur. Nec vero in hac ipsa exæquatione patrimoniorum recte est ab eo dispositum, cũ fundos & agros exæquet solũ, sed sunt seruorũ quoque, armentorumque, & pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum, quas D supellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quærenda est? vel moderatio quædam mediocris, vel cuncta omittenda.

Postquam philosophus improbauit politiam Phaleæ quantum ad ea quæ prætermisit, quantum ad disciplinã ciuium, pacem ciuitatis, & communem conuersationẽ. hic improbat eam quantũ ad hoc, ꝙ insufficiẽter de substantiis ordinauit, & circa hoc ponit quatuor rationes, circa quarum primam dicit, ꝙ etiam de possessione non sufficienter determinauit, quãuis enim posuerit quandã possessionis regulam inter ciues adinuicem, vt. s. omniũ possessiones essent æquales, non tamen determinauit quãta deberet esse possessio totius ciuitatis, cuius mensuram oportet accipere, non solum in cõparatione ad sufficientiam ciuilium vsuum, qui pertinent ad victum & vestitum ciuium & alia huiusmodi, sed etiam per cõparationem

rationem ad pericula, quæ possunt ab exterioribus imminere. Et ideo duo sunt consideranda circa quantitatē possessionis ciuitatis, quorū vnū est, ꝙ nō sit tā magna, ꝙ vicini potentiores alliciantur ad eam cōcupiscēdam, ita, ꝙ ciues non posint sustinere eorum molestias. Aliud est, ꝙ non sit tam parua vt non sufficiat ad præparationē belli, per quod ciues resistāt sibi æqualibus & similibus. Oportet ergo scire, ꝙ multitudo possessionis prodest ciuitati, quia per hoc erunt ciues sufficientes, non solum ad expensas vitæ ciuilis, sed etiam ad exercitia bellica. Sed tamen optimus terminus esse videtur multitudinis substantiæ vt non sit tanta, vt propter abundantiā ciues de leui præsumant inferre bellum suis potētioribus, sed ita vt posint secure inferre bellum his qui non habent tantam substantiam, per quam eis posint resistere. Vel potest aliter intelligi, vt talis terminus possessioni ciuium statuatur, vt potentiores non de facili moueātur bellum ciuitati inferre, allecti ex abundātia possessionis eorum, sed ita se habeant ad eos, sicut ad illos qui non habēt tot diuitias propter quas diripiendas debeant potentiores discrimen belli subire. & huic cōsonat exēplū quod subdit. Cum enim quidam princeps Autophardates nomine vellet obsidere quandam ciuitatem, quæ Atharnea dicebatur, quidam sapiens Eubolus nomine veluti bonus consiliarius induxit eum vt cōsideraret in quāto tempore posset capere ciuitatem, & cum hoc etiam cōputaret tāti temporis expensas, & si inueniret, ꝙ minus lucraretur capiendo ciuitatem q̄ expenderet obsidendo, derelinqueret ipsam. Cui consilio princeps ille consentiēs, cessauit ab obsidione, non autē cessasset si maiores diuitias habuisset, vnde prædictus possessionis terminus videtur esse vtilis ciuitati, quem cū Phaleas prætermiserit, videtur insufficienter de possessione ciuitatis ordinasse. Secundam rationem ponit ibi. {Habet igitur &c.} Et dicit, ꝙ in aliquo expedit ciuitati, ꝙ substātiæ ciuium sint æquales ad hoc, ꝙ nō fiant seditiones adinuicē inter ciues. Sed vt ita liceat dicere, hoc non est aliquid magnū, quia per hoc cessant seditiones inter paruos ciues, remanet autem materia seditionis maioribus ciuitatis. Illi enim qui sunt in ciuitate gratiosi, vtpote nobiles & virtuosi existentes, indignabuntur, si æqualia recipiāt, cum sint digni maioribus, sicut enim cōtra iustitiam esse videtur vt æquales inæqualia habeāt, ita iniustitia est, vt inæquales æqualia habeāt. Et ex hac causa frequenter maiores sunt aliis molesti & seditiones mouent. Per iustitiā enim conseruatur pax ciuitatis, trangressio vero iustitiæ est seditionis causa. sic igitur insufficienter de possessionibus statuit Phaleas. Tertiam rationem ponit ibi. {Præterea improbitas &c.} Et dicit, ꝙ si voluntas hominū quantum ad necessitatem repleri posit, tamen quantum ad maliciam repleri non potest. Primo enim homini, quia nihil habet videtur sufficiēs, ꝙ habeat duos obolos quos cum acquisiuerit, vel ex hereditate paterna acceperit, semp videt, ꝙ indigeat pluribus, & hoc vsq; in infinitū. Et hoc ideo est, quia natura concupiscentiæ est infinita, non .n. quærit sola necessaria vitæ, sed omnia quæ possunt homini esse delectabilia, quæ sunt infinita. Vnde cum plurimi hominum ad hoc contendant vt suam concupiscentiam repleant, sequitur, ꝙ eorum desiderium repleri non posit vsq; in infinitū. Ex hoc autē, ꝙ aliqui desiderant ea quæ sunt aliorum oriuntur in ciuitatibus seditiones. Oportet igitur, ꝙ legislator magis regulet principium horum, scilicet concupiscentiam q̄ etiam possessiones, sed hoc aliter fit quantum ad bonos, & aliter quantum ad malos. Oportet enim, ꝙ legislator illos qui sunt naturaliter virtuosi ita instituat, ꝙ non velint agere auare, id est tollere aliena, quod quidem facere potest assuefaciendo eos ad amorem iustitiæ, sed homines prauos sic debet tractare, vt nō posint aliena tollere etiam si velint. Et ad hoc duo sunt necessaria, quorum vnū est vt parui in ciuitate sint minores, id est, ꝙ dimittātur in infimo statu vt aliis no-

E cere non posint. Aliud autem est vt eis iniuriæ non irrogentur, ex quibus homines prouocantur, vt aliis noceāt. Cum igitur huiusmodi disciplinam Phaleas prætermiserit insufficiens in sua legislatione fuisse videtur. Quartā rationē ponit ibi. {Nec vero &c.} Et dicit, ꝙ Phaleas nō sufficienter dixit de æqualitate substantiæ, quia adæquauit substantias ciuium solum quantum ad bona immobilia, scilicet quātum ad possessionē terræ. Sunt autē quædam aliæ diuitiæ, puta seruorum, animaliū, denariorū, & aliorum quæ præparant ad vsum vitæ, quæ suppellectilia dicuntur, de quorum æqualitate nihil dixit. Oportet autem, ꝙ omnium tā mobilium q̄ immobiliū æqualitas statuatur, aut secundum aliquem alium modum ordinetur de eis, aut, ꝙ omnia prætermittantur. Eadem .n. ratio est de mobilibus & immobilibus, qa ex vtrisq; seditiones oriuntur. Deinde cum dicit.

Videtur autem ex ipsarum legū positione
F ciuitatē exiguam constituere. Siquidem artifices omnes publici erunt, nec multitudinem augebūt ciuitatis. Sed certe publicos esse eos qui publica faciūt opera oportet, quemadmodum Epidamnij, & quemadmodum Diophantus quandoq; Athenis constituit. De Phaleæ igitur repub. ferè ex his deprehendi potest, siquid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

Improbat ordinationem Phaleæ quātum ad artifices, & dicit, ꝙ propter legem quam Phaleas circa artifices tulit. sequebatur, ꝙ ciuitas modica constitueretur. Volebat enim, ꝙ omnes artifices in communi operarentur, et eorum opera distribuerentur ciuibus fm eorum necessitates, & fm hoc artifices essent quasi serui cōmunitatis, & nō facerent aliquod supplementum ad multitudinem ciuitatis. vnde relinquebatur, ꝙ ciuitas esset parua, cum
G videamus nunc non modicam partem ciuitatis ex artificibus esse. Oportet tamen esse in ciuitate aliquos publicos operarios, qui operentur opera communia ciuitatis, sicut seruatur in ciuitate Epidamnij, & sicut quidam legislator nomine Diophantus aliquādo statuit Athenis. Vltimo autem epilogando concludit, ꝙ ex præmissis potest aliquis considerare circa politiam Phaleæ quid bene vel non bene dixerit.

LECTIO X.

Hippodami Milesij res publica qualis fuerit, & in qb9 deficiat.

HIppodamus autem Euriphōtis Milesius, qui & ciuitatum diuisionē inuenit, & pyræum abscidit, cū esset in cætera quoq; vita morosior, propter gloriæ cupiditatem, vsq; adeo, vt quibusdam videretur superfluus capillorū
H prolixitate, & ornatu sumptuoso. Præterea vestitu vili quidem, sed admodum farcto, non in hyeme solum, verum etiam in æstate. Studiosus autem de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in rep. versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu.

Postquam philosophus prosecutus est de politia Phaleæ, hic incipit agere de politia Hippodami: & circa hoc tria facit. Primo exponit conditionem legislatoris. Secūdo narrat politiam ipsius, quam ipse instituit. ibi. {Constituit autē &c.} Tertio improbat eam quātū ad aliqua ibi. {Sed primo &c.} Circa primum tria facit. Primo dicit quid in arte politica Hippodamus adinuenit, & dicit, ꝙ adinuenit distinctionem ciuitatis quantū ad diuersos ordines ciuium, & iterum diuisit suburbia. Adinuenit enim quomodo territorium ciuitatis per diuersa subur-

suburbia distingui deberet. Fuit autē Euryphontis filius, Milesius autem natione. Secundo exponit conuersationē ipsius, & dicit, ꝙ quia erat honoris cupidus, quædam superflua obseruabat in propria vita priuata, quæ est alia a ciuili. Videbatur.n.esse curiosus in multitudine capillorum & comæ, & iterum in vilitate vestitus. Volebat tamen habere calida vestimenta non solum in hieme sed etiam in æstate. Tertio exponit studium ipsius, volunt enim ratiocinari de tota natura rerum, & primus inter philosophos, qui non agunt ciuilem vitam sed contemplatiuam, conatus est determinare, quæ sit optima politia. Deinde cum dicit.

Constituit autem ciuitatem multitudine decēmilium in tres diuisam partes. Faciebat enim vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli, atq; arma tenentes.

Enarrat ordinem politiæ ipsius, & primo quãtum ad diuisiones quas adinuenit. Secundo quantum ad iudicia, ibi. {Legum quoq; tres &c.} Tertio quantum ad ciuium disciplinam. ibi. {Ferebat quoq; &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit quomodo diuisit ciuium multitudinem. Secũdo quomodo diuisit ciuitatis possessiones. ibi. {Diuisit quoq; &c.} Dicit ergo primo, ꝙ Hippodamus, determinabat optimam q̃titatem multitudinis in ciuitate, vt sit x. milium virorum, & hanc multitudinem diuidebat in tres partes, quarum vna erat artificum, alia agricolarum, tertia pugnatorum. Deinde cum dicit.

Diuisit quoq; regionē in tres partes, vt esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata. Vnde cultus diis fieret, sacra, vnde vero propulsatores belli alerentur, publica, quæ vero agricolarum foret, priuata.

Ostendit quomodo diuidebat possessionem ciuitatis, & dicit, ꝙ totam regionem, i. territorium ciuitatis diuidebat in tres partes, quarum vnam volebat esse sacram. de qua scilicet fierent ea, quę homines reputant fieri propter cultum diuinum, aliam volebat esse publicam vel communem, de qua viuerent bellatores. tertiam volebat esse propriam, quæ distribueretur inter agricolas. Deindecum dicit.

Legum quoq; tres esse species solũ putabat. De quibus vero iudicia fierent, totidem esse numero, iniuriam, damnũ, cædē. Ponebat quoq; vnum iudicium principale, ad quod omnia male iudicata reducerentur, idq; cōstituebat ex senibus quibusdam delectis. Sententias vero in iudiciis non calculis ferendas esse censebat, sed vnumquenq; iudicem tabellam afferre, in qua scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuum, sin partim condemnaret, partim absolueret, idipsum diffiniret. Nam vt nunc quidem fit, nō recte prouisum à lege existimabat, quia cogũtur homines alterutrum iudicantes, peierare.

Narrat ordinem politiæ ipsius quantum ad iudicia, & circa hoc tria facit. Primo dicit, ꝙ putauit leges iudiciorũ esse solũ modo tres sm tria, de quibus homines in iudiciis disceptãt, quæ sunt iniuria, damnũ, & mors, vt iniuria referatur ad ea, quæ fiunt in vituperium hominis; nocumentum autē ad ea, quæ fiunt in damnum rerum, sub morte autem comprehendũtur omnia, quæ fiunt in nocumentũ personæ. Secũdo ibi. {Ponebat quoq; &c.} dicit, ꝙ Hippodamus instituit quandam principalē cu-

A riã, ad quam reducerētur, quasi per appellationem omnes causæ quæ non viderentur esse bene iudicatæ: & volebat, ꝙ hoc iudiciũ committeretur quibusdam senibus ad hoc electis, qui & discretione & virtute essent probati. Tertio ibi. {Sentẽtias vero &c.} ponit modum quem in iudicando volebat obseruari, cum.n.esset aliqua sententia ferenda à multis iudicibus, putabat non oportere, ꝙ iudices conferrent adinuicem de sentẽtia ferenda, sed, ꝙ vnusquisq; solitarius cogitaret de sententia ferenda, & illud quod cogitaret deferret scriptum in pugillari, ita scilicet, ꝙ si sibi videretur, ꝙ aliquis accusatus esset cōdemnandus, simpliciter condemnationē ibi describeret. Si vero sibi videretur, ꝙ esset simpliciter absoluēdus deferret, pugillare vacuum. Si autem sibi videretur, ꝙ quantum ad aliquid esset condemnandus, & quantum ad aliquid absoluendus, hoc etiam determinaret per scripturam. & sic ex omnibus scripturis eligeretur quod pluribus videretur, non autem putabat bonum esse hoc, quod nũc est
B lege statutum, vt iudices adinuicem conferãt antequam vnusquisque sentẽtiam proferat: cum enim sint iurati dicere, quod eis videtur per huiusmodi disceptationes, quę in tali loco & circa talia fiunt: coguntur quodammodo peierare, dum aliquis non audet dicere quod sibi videtur, multis contradicentibus. Deinde cum dicit.

Ferebat quoq; legē de his, qui vtile quidpiã ciuitati reperissent vt honoribus afficerentur. Filios autem eorum qui pro patria bellãdo occubuissent, ex publico alendos esse, quasi id nō prius fuerit lege prouisum. nam est nunc Athenis ea lex, et in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratuũ vero omnium electiones populo attribuit, populum autem faciebant tria illa genera ciuium. Qui vero delecti essent, eos rerũpu.
C curam habere debere, item hospitalium & pupillorum. Plurima igitur ac maxime digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt.

Narrat ordinationem eius circa disciplinam ciuium. & ponit eius quatuor leges, quarum prima est, ꝙ illi qui inuenirent aliquid ordinandum in ciuitate, quod esset ciuitati expediens, obtinerent aliquem honorem. Secundã legem ponit. ibi. {Filios autem &c.} vt scilicet filiĩ corũ qui moriuntur in bello pro ciuitate, nutrirentur de ærario publico, quod quidem nondum erat statutum in ciuitatibus, nunc autem ista lex obseruatur Athenis, & in quibusdam aliis ciuitatibus. Tertiam legem ponit. ibi. {Magistratum verò &c.} Et hæc est de electione principum, vt. s. totus populus principes eligat. Dicebat autē esse populum tres prædictas partes ciuitatis, s. agricolas, àrtifices, & bellatores. Quartam legem ponit de officio magistratuum. ibi. {Qui vero &c.} vt scilicet illi qui eli-
D guntur illi magistratui, habeant curam de rebus cōmunibus ciuitatis, & de peregrinis, & de orphanis & aliis impotentibus personis. Et vltimo concludit, ꝙ plurima & digne recitanda de his, quæ Hippodamus ordinauit, sunt ea, quæ dicta sunt.

LECTIO. XI.

Reprehensio reipublicæ Hippodami.

SEd primo dubitabit aliquis de partitione ciuium, nam & artifices, & agricolæ & q̃ arma tenent, omnes in reip. communione versantur. Verum agricolę quidem arma non habēt. artifices autem neq; arma, neq; agros, itaq; fiũt quodammodo serui eorũ, qui habēt arma. Participes esse igitur omniũ honorũ impossibile est,

est, cum sit quidem necessarium ex his, qui habent arma constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissimos, vt ita dixerim, magistratus, quod si participes nõ sint reip. quomodo bono animo esse poterunt in republica?

Posita politia Hippodami, hic improbat ipsam, & primo quantum ad diuisionem quã instituit. Secũdo quantũ ad ea, quæ de iudicio dixit. ibi. {Nec de iudicio &c.} Tertio quantum ad ea, quę instituit de disciplina ciuium ibi. {De eo autem &c.} Circa primum duo facit. Primo improbat diuisionem institutam ab Hippodamo quantum ad partes ciuitatis. Secundo quantum ad possessiones. ibi. {Præterea publicos &c.} Circa primum tria facit. Primo ĩprobat diuisionem partium ciuitatis quãtũ ad artifices. Secundo quantum ad bellatores. ibi. {Enim vero &c.} Tertio quãtũ ad agricolas. ibi. {Pręterea agricolæ &c.} Dicit ergo primo, ꝙ prima dubitatio in politia Hippodami, accidit circa diuisionẽ multitudinis ciuiũ. Voluit. n. ꝙ tam artifices q̃ agricolæ & q̃ viri armati, omnes communicarent in ordine ciuitatis, ita tamẽ, ꝙ agricolę non haberent arma, sed haberent terram: artifices autem neq; haberent terram, neq; arma, ex qua ordinatione sequitur, ꝙ artifices ferè sunt serui eorum qui possident arma, quia nullam propriam possessionem habentes, quod videtur ad eorum vtilitatem pertinere, insistunt operibus in ministerium ciuitatis, & præcipue bellatorum, quos oportet maiorem partẽ in honoribus ciuitatis obtinere. Non enim est possibile, ꝙ artifices habeant partem in omnibus honoribus, quia duces exercitus, & rectores ciuiũ, & alĳ maiores principatus, indecẽns est, ꝙ instituantur ex artificibus, sed solum ex viris bellatoribus, qui sunt ad hoc magis idonei. nõ est autem possibile, ꝙ ex quo non habent partem in regimine ciuitatis, ꝙ ipsi ament talem ordinationem ciuitatis. Vnde relinquitur seditionis materia. Non igitur conuenienter ordinauit de artificibus. Deinde cum dicit.

Enimuero potentiores esse oportet illos, qui arma tenent, ambabus partibus, id autem non facile est, nisi multitudine exuperent, ꝙ si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipub. & suffragia magistratuum habere?

Improbat prædictam ordinationem quãtum ad viros bellatores. Oportet enim eos esse meliores, id est potentiores ambabus aliis partibus, scilicet & agricolis, & artificibus. Et hoc ideo quia ad viros bellatores pertinet, vt potestatem ciuitatis defendant nõ solum cõtra impugnationem hostium, sed ẽt cõtra seditiones ciuium, quos nõ possent reprimere nisi potentiores essent, quod quidem nõ est facile nisi sint multi. Si autem viri bellatores excedãt & multitudine, & virtute, & dignitate, nulla necessitas fuit, ꝙ artifices, & agricolæ partem haberent in regimine ciuitatis, & ꝙ ad eos pertineret institutio principũ, qa semper hoc fiet ad arbitrium virorum bellatorũ. Superflue igitur aliis cõmittitur. vnde patet, ꝙ nõ cõuenientẽr diuisit viros bellatores ab aliis. Deinde cum di.

Præterea agricolæ quid vtilitatis afferunt ciuitatibus? Artifices enim esse necessarium est. Nam omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus quemadmodũ in aliis ciuitatibus, sed agricolæ, si habentibus arma victum parant, merito forẽt pars aliqua ciuitatis, at hi priuatim habent agros, priuatimq; colũt.

Improbat prædictam distinctionem quãtum ad agricolas, de quibus non est manifestum sm prædictam ordinationẽ quomodo sint vtiles ciuitati. De artificibus. n.

E manifestum est, ꝙ sunt in ciuitate necessarĳ propter variam suppellectilem præparandam, & vita ciuium poterit bene procedere, per ea quæ præparantur ab arte, sicut accidit in aliis ciuitatibus. Vel potest intelligi, ꝙ ipsi artifices possunt procedere, idest nutriri de sua arte, vnde non indigent agricolis, vt ab eis sustẽtentur. Sed viri bellatores quasi ab aliis distinguantur, non possunt de suo officio sustentari, vnde indigẽt vt ab aliis sustententur. Si igitur agricolæ instituerentur ad hoc, ꝙ acquirerent cibum viris bellatorib᷒, rationabiliter ponerẽtur esse pars ciuitatis. Oportet. n. ꝙ pars totius coadiuuet ad bonum aliarum partium, sed sm prædictam operationem habebunt proprias possessiones, & eas colent, & ita aliis in nullo vtiles erũt, sed sibiipsis tantũ. Nõ ergo ponuntur agricolæ cõuenientẽr pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

Præterea publicos agros, ex quibus propulsatores belli victũ habere oportet, si ipsi iidem

F colãt, non esse aliud agricola, aliud propulsator belli, quod legislator esse vult. Sin alĳ quidam ab agricolis & ꝓpulsatoribus, quartũ erit membrum ciuitatis nullius particeps, sed alienum à rep. Quod siquis dicat eosdẽ agricolas, & suos colere, et publicos agros. primo fructuum multitudo non sufficeret, ex quibus singuli binis domib᷒ habeãt ministrare. Deinde quamobrẽ non statim ex eisdem agris pro se, quę alimẽta sumant, & propulsatoribus exhibent, hæc sanè omnia magnam continent turbationem.

Improbat diuisionem possessionum. Ponebat. n. Hippodamus vnam partem possessionum ciuitatis communem, ex qua viri bellatores nutrirentur. Est ergo considerãdum quis colet istam terram communem. Oportet au-

G tem: ꝙ aliquo trium modorum colatur, quorum primus est, vt ipsimet bellatores colant terram communẽ, & sic quidem erunt pugnantes & agricolæ, sed Legislator voluit eos distinguere, inutilis ergo fuit distinctio. Secũdus modus, vt quidam alĳ inter pugnatores & agricolas colentes possessiones proprias, colant terram communem. ex quo sequitur, ꝙ erit quædã quarta pars ciuitatis ĩ nullo participans regimine ciuitatis, sed omnino ab hoc aliena. Non. n. admittebant ad electionem principum nisi tres partes prædictas. Tertius modus esse potest, vt ipsi agricolæ, qui colũt possessiones proprias, colant & communes. Sed tunc sequetur, ꝙ non sit copia fructuum terræ in ciuitate. Non enim erit facile, ꝙ vnus agricola sufficienter excolat tot terras, vnde fructus necessarios duabus familiis administret. Si etiam iste tertius modus ponatur, videtur fuisse superflua possessionũ diuisio in tres partes. potuisset. n. fieri vt à principio tota terra daretur agricolis, vt scilicet vnusquisque agricola ex terra, quę ei

H veniret in sortem, sumeret cibum suæ familiæ, & aliquibus viris bellatoribus. Ea igitur quę Hippodamus dixit circa huiusmodi diuisiones, inducunt magnam turbationem. Deinde cum dicit.

Nec de iudicio quoq; recte se habet lex, qua iudicandum putat, cum distinctione litem simpliciter scriptã, ita vt ex iudice fiat arbiter. hoc enim in cõpromisso in plures facto recipitur. Conferunt enim inter se de sentẽtia ferẽda, sed in iudiciis nõ recipitur, immo legũlatores pleriq; contra statuũt, ne iudices inter se colloquãtur. Deinde quomodo non erit litigiosa sententia, cum iudex non putat tantum deberi quãtũ petit? Nam si petitor viginti minas postulabat,

iudicum

iudicum autẽ vnus decem iudicet, alter quinque, alter quatuor, & hoc modo diuident, & alij in totum condemnent, alij in nihilum, quis erit modus sententiarum concordandarum?

Improbat prædictam politiam quãtum ad iudicium, scilicet quantum ad hoc, quod statuit iudicia in prętoriis fieri, non per sententiæ collationẽ. & circa hoc duo facit. Primo improbat statutũ. Secundo rationem statuti. ibi. {Præterea nemo &c.} Circa primum ponit duas rõnes, circa quarum primam dicit, ꝙ lex quam ipse posuit de iudicio non bene se habet, per quam reputauit, ꝙ aliqui iudicarent diuidentes se abinuicem, ita ꝙ quilibet per se ipsum conscriberet id, quod sibi de cã videretur. Et fm hoc volebat, ꝙ iudex per seipsum disquireret quid esset iudicandum, sed in tali disquisitione singulari contingebat etiam à pluribus simul disquiri, quia iudices poterãt sibiinuicem colloqui de iudicio ferẽdo in domibus propriis: ita tamen, ꝙ in prętoriis. i. in loco publico iudiciorum non colloquerentur adinuicem ad conferendum de sententia, & hoc erat magis periculosum, quia facilius poterat contingere, ꝙ vnus iudex peruerteret alium ad ferendum sententiam aliter, q̃, sibi videretur, priuatim cum eo conferẽs, q̃ in prętorio publico omnibus audientibus. Vnde etiam contrarium huius multi legumlatores statuerunt, vt. s. iudices non colloquantur adinuicem in priuato videlicet, sed solum in prætoriis adinuicem conferrent. Videtur igitur, ꝙ prædicta lex periculosa fuerit, & aliorum legibus contraria. Secundam rationem ponit. ibi. {Deinde quomodo &c.} Et dicit, ꝙ non poterit iudicium absque turbatione fieri per modum prædictũ, potest enim contingere, ꝙ iudici non videbitur seorsum considerandum, vt reus tantum condemnetur quantum actor, qui litigat petit. Sed forte actor petit, ꝙ reus condemnetur ad 20 minas: iudex autem iudicabit, ꝙ condemnetur ad 10 minas, aut forte vnus iudicum condẽnabit eum ad plus, alius autem ad minus: puta vnus ad quinque, alius ad quatuor: & per hũc modum oportet, ꝙ iudices idem patiantur, i. vt conferant adinuicem post sententias scriptas, sicut si sententias singulariter non cõscripsissent, quia forte quidam iudicum condemnabunt reum quantum ad omnia, quæ petit actor, quidam autẽ non. Quis ergo modus erit disputandi de sententiis diuersis iudicum, nisi. s. conferendo, & sic prædicta lex non poterit vitare quod intendebat, s. collationem iudicum. vnde patet ꝙ superflua fuit. Deinde cum dicit.

Præterea nemo peierare cogit simpliciter cõdemnantem vel absoluentem, si simpliciter petatur. Non enim cum absoluit, nihil deberi iudicat, sed viginti minas non debere. At ille periurat, qui cum putat viginti minas non deberi, tamen condemnat.

Improbat causam statuti, quæ erat vitatio periurij, & dicit, ꝙ si fiat collatio iudicum de condemnatione alicuius, nullus cogit propter hoc, ꝙ periurium committatur ab eo, qui iudicare debet, etiam si accusatio actoris sit iuste scripta, & iudex eam non admittat. Non enim iudicabit iudex, ꝙ reus nihil debeat, sed forte iudicabit ꝙ 20 minas debeat, cũ actor plus petit, sed magis reus, qui condemnatur peierare videtur, qui non putat etiam se debere viginti minas, & ita propter talem causam non oportebat hanc legem poni.

LECTIO XII.

Quòd leges, etiam minus bonæ, non sint facile immutandæ.

DE eo autem, ꝙ inuenientibus aliquod cõmodum ciuitati honores tribuendi sunt non est tutum lege cauere: sed apparentiam so-

A lum probabilem habet, continet enim calumnias & motum forsan reip. Sed incidit hæc in aliam quæstionem & considerationem aliam. Vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior. Quapropter non est facile dicto statim assentiri, siquidẽ non conducit mutare: fieri autem potest vt inducatur, aut legum, aut reipub. dissolutio tanquam commune bonum.

Postquam improbauit politiam Hippodami quãtum ad diuisionem & iudicia, hic improbat eam, quantum ad disciplinam, quam ordinauit, quantum ad hoc, s. qđ statuit, ꝙ qui inuenirent aliquid vtile ciuitati honorem consequerentur, & circa hoc duo facit. Primo improbat statutum. Secundo mouet quasdã quæstiones. ibi. {Sed

B cum &c.} Dicit ergo primo, ꝙ non est securum ciuitati, ꝙ prædicta lex statuatur, sed solũ in primo aspectu, cum auditur, apparet bona. Si. n. eueniat, ꝙ talis lex statuat, habebit multas calũnias, dum aliqui arbitrabuntur esse vtile illud adinuentum, & aliqui non. Habebit etiam transmutationes politiarum. Vna enim lege trãsmutata, quandoq; totus status ciuitatis mutatur. Sed istud statutum facit nos incidere in aliam quæstionem, & in aliam considerationem. Est. n. dubium apud quosdam, vtrum sit expediens vel nociuum ciuitati, vt remoueat patrias leges, si aliqua melior adinueniatur: & ideo huic dicto non facile est, ꝙ homo velociter consentiat, vt. s. inuentores nouorum honorentur, & hoc si non expedit ciuitatibus, ꝙ leges primæ amoueantur. Continget autem per hoc statutum, ꝙ quidam dum prouocantur ad nouorum inuentionem, vt adipiscantur honorem, inducant dissolutionem legum & totius politiæ sub specie communis boni, quod quidem est valde periculosum. Non ergo il-

C lud statutum est conueniens. Deinde cum dicit.

Sed cum in hanc mentionem inciderimus, etiam pauca de eo perstringẽda sunt. Habet. n. vt diximus, dubitationem, & melius videri potest, vt mutationem recipiant: nã in aliis qdem scientiis hoc prodest, ceu si medicina ab institutis patriis mutetur, & gymnastica, & aliæ artes, atque facultates, quarum cum vna ponenda sit, ciuilis disciplina: patet in ea quoq; eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicet aliquis & in ipsis rebus: antiquas. n. leges nimium rudes esse, & barbaras, armati siquidem incedebant Græci, & vxores emebant inuicem, & quotcunque vetusta iura ali-

D cubi extant, penitus rudia sunt, ceu apud Cumas de cæde lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis propriis, reum esse cædis, contra quem probatur. Quærunt autem non patrium, sed bonum omnes. Putandumq; est, priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerunt, siue ex corruptione aliqua seruati, simul fuisse ignaros & imprudentes, quod de terra natis dicitur, vt absurdum sit in eorum opinionibus persistere velle. Præterea neq; leges scriptæ meliores sunt, si sint immutabiles. Vt. n. in aliis artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem, impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehẽdere: necesse est enim

vt generaliter scribantur. At illa quæ aguntur particularia sunt. Ex his ergo videtur & quasdam leges, & quandoq; esse mutandas.

Mouet quasdam dubitationes, & primo, vtrum oporteat leges mutare. Secundo si sunt mutandæ á quibus & quomodo. ibi. {Præterea si mutandæ &c.} Circa primum duo facit. Primo inducit rationes ad ostendēdum, ꝙ oportet mutare. Secundo inducit ad contrarium. ibi. {Alio autem modo.} Circa primum ponit quatuor rationes, circa quatum primam dicit, ꝙ quia fecimus modicam mentionem de mutatione legum, melius est, ꝙ parum amplius super hoc nos dilatemus, quia vt dictū est, hoc habet dubōnem, & quibusdam videtur, ꝙ melius sit leges antiquas amouere si aliqua melior inueniatur. Videmus.n.ꝙ hoc multum profuit in aliis scientiis, ꝙ, s. aliqua sunt mutata de his, quæ á patribus obseruabantur scilicet in medicina. Nam posteriores medici multa adinuenerunt mutantes ea, quæ primi obseruabant. Et idē etiam est in gymnastica, i. in exercitatiua. Dicebantur enim gymnasia quædam loca in quibus homines nudi se exercebant, á gymnos quod est nudum. Et ita etiam videmus in omnibus aliis artibus & operatoriis potentiis, de quarum numero est politica, quæ est regitiua ciuitatis: ergo etiam in regimine ciuitatis oportet mutare ea, quæ á patribus sunt obseruata, dūmodo meliora occurrant. Secundam rationem ponit. ibi. {Probari autem &c.} Et dicit, ꝙ signum huius, ꝙ leges sint mutandæ, potest aliquis accipere ab ipsis operibus, i. ab his, q̄ contingunt. Videmus enim, ꝙ antiquæ leges fuerunt valde simplices & barbaricæ, i. irrationabiles & extraneæ, sicut hoc, ꝙ ab antiquo erat lex apud Græcos, ꝙ emebāt vxores adinuicem, portantes ad talem emptionem ferrum, quia forte alia metalla non erant in vsu. Et similiter videmus, ꝙ si quæ leges adhuc remanent de antiquis sunt omnia stulta. Sicut apud Cumas erat talis lex circa homicidia, ꝙ si aliquis de cognatis occisoris inducatur testis aduersus eum, censeretur reus homicidij. & hoc est omnino irrationabile. Homines autem in legibus ponendis non debent quærere quid fuerit á patribus obseruatum, sed quid sit bonum obseruandum. Et ita conueniens est antiquas leges mutari, si occurrant meliores. Tertiam rationem ponit ibi. {Putandumq; est &c.} Ad cuius intellectum considerandum est, ꝙ Arist. opinatus Lect. 19. fuit mundum ab æterno fuisse, vt patet in 8. Physic. 8.c.82. & in 1. de Coelo. & tamen manifestum est per antiquas historias, ꝙ ab aliquo certo tempore inceperunt regiones habitari, quod videtur contrariari æternitati mūdi. Sed ad hoc soluendum inducebat Arist. ꝙ multoties factæ sunt desolationes generales terrarum per aliqua diluuia, vel per quascunque corruptiones, quibus cessantibus inceperunt de nouo regiones habitari. Quod quidem potuit contingere dupliciter. Vno modo ita, ꝙ homines generarentur ex terra. Posuerunt enim quidam, ꝙ ex terra aliquo modo proportionata naturaliter generaretur homo, sicut & murem certum est generari ex terra, sed hoc non videtur conueniens, quia natura ex determinatis principiis & per determinata media procedit in suos effectus. Vnde animalia perfecta numquam possunt generari nisi ex semine, vnde non credimus, ꝙ ex terra possit homo fieri naturaliter, sed solum virtute diuina. Alio modo potuit contingere, ꝙ in generali corruptione aliqui homines conseruarentur vel in montibus, vel per aliquem alium modum, sicut nos ponimus, ꝙ Noe fuit conseruatus in arca, tempore diluuij generalis: & Deucalion fuit conseruatus in montibus in diluuio, quod accidit tempore Ogygij regis in terra Græcorum. Sed quocūque horum modorum contigerit: videtur, ꝙ primi homines fuerint imprudentes & ignari, i. non excellentes, sicut fabulose dicitur de illis, qui dicūtur fuisse producti de terra tempore Deucalionis, vnde inconueniens videt̄,

E ꝙ aliquis permaneat in legibus & statutis ipsorum. Quartam rationem ponit. ibi. {Præterea neq; &c.} Posset enim aliquis dicere, ꝙ consuetudines antiquorum insensatorum opportunum fuit mutare: sed leges, quæ sunt scriptę á viris sapientibus non debent mutari, sed ad hoc excludendum ipse obiiciendo dicit, ꝙ non est melius si etiam leges scriptæ permaneant immobiles. Videmus.n. ꝙ impossibile est omnia diligēter & perfecte esse scripta circa ordinationem ciuitatis, etiam á quibuscunque sapientibus viris, sicut etiam est hoc impossibile circa alias artes, quia sapientes scribunt legem in vniuersali, & non possunt considerate omnia particularia, actus verò sunt circa particularia, vnde non potuerunt omnia perfecte scribere, quæ pertinent ad directionē actuum, & sic melius est, ꝙ immutētur quando aliquid melius inuenitur. Sic ergo per huiusmodi rationes videtur ꝙ quædam leges aliquando sunt mutandæ. Deinde cum dicit.

F Alio autem modo considerantibus cauendum videtur esse maxime: cum enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere verò faciliter leges mutare, improbandum. Constat verò errata quędam esse toleranda, & legislatorū, & magistratuum: non enim tantum proderit, qui corrigere perget, quantum nocebit assuefactio superioribus non parendi.

Procedit ad contrarium. Et primo ostendit veritatem quæstionis. Secundo soluit quandam inductarum rationum ibi. {Mendax &c.} Dicit ergo primo, ꝙ si aliquis secundum alium modum consideret, videbitur esse multum verendum, mutare antiquas leges, etiam pro melioribus: potest enim contingere, quód si modicum melius illud, quod adinuenietur, consuescere autem ad dissoluendum leges est valde prauum. Vnde manifestum G est, quód sustinendi sunt quidam modici defectus & errores, qui contingunt principibus & sapientibus in legibus ferendis, quia ille qui vult mutare propter aliquid melius, non tantum proficiet mutando, quantum nocebit, dum consuescunt ciues ad non obseruandum statuta præcepta principum. Deinde cum dicit.

Mendax & de artibus exemplum, neque.n. simile est mutare artem, atque legem: nam lex nullā vim habet, vt ipsi pareatur nisi ex more, mos autem non fit nisi temporis longitudine. Quare faciliter mutare leges ex præsentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis.

Soluit vnam inductarum rationum in contrarium, & dicit, ꝙ illud exemplum, quod sumebatur de artibus, in quibus profuit multa mutasse, inducit nos ad mendaciū, quod non est simile de mutatione artis & legis, quia ea q̄ H sunt, habent efficaciam ex ratione: sed lex nullum habet robur ad hoc, quod persuadeatur subditis, ꝙ sie bona nisi per consuetudinem, quę quidem non fit nisi per multum tempus. Vnde qui facile mutat leges quantum est de se debilitat legis virtutem. Ad alias autem rationes patet solutio, quia non concludunt, ꝙ leges sint de facili mutandæ, sed ꝙ aliquæ leges, s. malæ sint aliquando mutandæ, quod verum est. Deinde cum dicit.

Præterea si mutandæ sunt leges, vtrum oēs & in omni repu. vel non, & vtrum á quocūq;, aut quibusdam. In his enim magna est differētia, quapropter nunc quidem omittamus cōsiderationem hanc, nam aliorum est temporum.

Mouet aliam quęstionem, & dicit, ꝙ si leges sint aliq̄ mutandæ: quærendum est, vtrum omnes sint mutandæ & vtrum

& vtrum in qualibet politia vel nõ, & vtrum sint mutãdæ à quocũque, vel ab aliquibus determinatis. Multum enim differe quid circa hoc verius sit, & ideo hæc cõsideratio dimittitur ad præsens, & reseruatur in posterum.

LECTIO XIII.

Lacedæmoniorum rem publicam examinat, quæ cæteris prestare diu visa est, ipsamq; in seruis mulieribus agrorum possessione reprehendit.

DE Lacedæmoniorum autẽ repu. & Cretensium, ferme autẽ & de aliis, duo sunt consideranda. Vnum siquid recte, vel non recte, ad optimam constitutionem in illis sit ordinatum. Aliud siquid ad suppositionẽ & modum subcontrariæ sibi propositæ reip.

Postq̃ Philosophus posuit politias institutas à sapientibus, nunc agit de politiis, quæ in ciuitatibus obseruabantur. Et primo de politia Lacedæmoniorum. Secundo de politia Cretensium. ibi. {Cretensium verò &c.} Tertio de politia Carthaginensium. ibi. {Vr etiam &c.} Harum. n. ciuitatum politiæ cõmendabantur. Circa primum duo facit. Primo ponit modum considerationis necessariæ circa has politias. Secundo agit de politia Lacedæmoniorũ. ibi. {Quod igitur &c.} Dicit ergo primo, q̃ duæ considerationes incidunt circa politias Lacedæmoniorum, & alias politias quarum vna est vt consideretur: vtrum illud, quod in eis lege est statutum, sie cõueniens ordini virtutis. Hoc. n. est finis omnis legis. Vnde si lex non sit proportionata ad virtutem, non erit lex. Alia consideratio est, vtrum in politia sit aliquid ordinatum, quod sie conueniens sm̃ suppõnem & modum, contrariæ politiæ ei, quæ præponitur: puta si aliquis intendat instituere politiam status popularis, & ponat leges cõuenientes politiæ potentioris, quæ est contraria: sic etiam & in scientiis aliquid reprobatur, aut quia nõ conuenit veritati, aut quia non conuenit positioni. Deinde cum dicit.

Quod igitur necessarium est in bene constituenda rep. necessariorum adesse facultatem, oẽs fatentur, sed queadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere: nam & Penestię Thessalorum, multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedæmoniorum in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt, verum apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. Causa forsan est, quia vicinæ ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tñ earum nulla rebelles recipit, qm̃ id non conducit, qñ & ipse Pericecos habent. At Lacedæmoniorũ, finitimi omnes inimici erant, Argiui, Messeni, & Arcades: nam & Thessalis ab initio rebellarunt, dum cum finitimis Achęis, & cum Perrhæbis, & Magnesiis gererẽt bellum. Videtur autem, & si nihil aliud: attamen hoc ipsum esse perdifficile, queadmodum cum eis sit conuersandum: nã si remisse erga illos te geras, superbiunt illi quidem, ac se pares dominãtibus extimant, sin aspere tractent, insidiantur atq; odio habent. Patet igitur nõ reperire optimum modum eos quibus ista cõtingunt, circa subiectos.

Agit de politia Lacedæmoniorum. Et primo quãtum ad ea, quæ habentur à ciuibus. Secundo quãtum ad ordinem ipsorum ciuium. ibi. {At. n. & quæ &c.} Circa primum tria facit. Primo prosequitur ea, quæ pertinent ad

A seruos. Secundo ea quæ pertinent ad mulieres. ibi. {Prętereа leuitas &c.} Tertio ea quæ pertinent ad possessiones. ibi. {Post illa enim quæ &c.} Hæc. n. tria à ciuibus habentur. Dicit ergo primo, q̃ omnes confitentur hoc, quod opportunum est ciuitati, quę debet bene viuere politice, & q̃ in ea existat institutio necessariorum, i. seruorum, vel quorũcunque qui sunt necessarij administrandum, vt. s. ipsi recta disciplina potiantur, sed quõ fiat non potest de facili accipi. Quod autem hoc sit necessarium, manifestat consequenter per inconuenientia, quæ ex eis sequuntur, quando non sunt bene disciplinati. Multoties. n. contigit, q̃ pauperes in Thessalia molesti fuerunt diuitibus, & similiter Lacedęmoniis serui eorum frequẽter fuerunt infesti: insidiabantur enim eis quando aliqua infortunia eis contingebant, ita vt non possent eos reprimere, & in talibus infortuniis eos molestabant. Sed Cretensibus nihil tale accidit, & forte huius causa est, quia quamuis ciuitates, quæ sunt vicinę pugnent adinuicem,
B nulla tamen est ciuitas, quæ pugnet contra aliquos ciues distantes, eo q̃ non expediat eis propter hoc, q̃ prædia possident prope ciuitatem & domos suas: & sic, si longinquum bellum susciperent, non possent suorum prædiorum curam habere, & quia Cretenses non habebant vicinos, qui contra eos pugnarent: puta in insula maris existentes, non frequenter imminebant eis infortunia, in quibus serui vel inopes possent eis insidiari, sed Lacedæmoniis omnes vicini insidiabãtur. Erant. n. totaliter dediti rebus militaribus, vt Vegetius dicit in lib. De re militari, sicut & Athenienses philosophiæ. Inimicabantur enim Argiui, & Messeni, & etiam Arcades, & à principio etiam discordabant à Thessalis, habuerunt etiam bella cum Acheis vicinis eorum, & Pereis, & Magnesiis: & ideo multoties infortunia eis imminebant, quibus eorum serui insidiabantur. Sic igitur patet, q̃ necessarium est, vt serui & alij necessarij disciplinentur: sed q̃ hoc non sit facile, ostendit consequenter, & dicit, q̃ si nihil alte-
C rum esset, istud videtur operosum esse quantum ad curam, quam oportet habere de seruis, quomodo oporteat ad eos colloqui, vel qualitercũque conuersari, quia ex vna parte si homo benigne se habeat ad eos, insolescunt & efficiuntur iniuriosi, & reputant se æquales dominis suis. Ex alia verò parte si ipsi viuant semper mala sustinendo à dominis suis, odiunt eos & insidiãtur eis, vnde difficile est videre qualiter sint tractandi. Oportet enim medio modo se ad eos habere, vt non iniuste affligantur, nec tamen eis nimia familiaritas ostendatur. Ex istis ergo concludit, q̃ Lacedæmonij, quibus hoc accidit, vt à seruis suis molestarentur non sunt ex illis, quę optimum modum inuenerunt circa gubernationem seruorum. Deinde cum dicit.

Præterea lenitas in mulieres, & ad ꝓpositum reip. nocet, & ad directionem ciuitatis: vt enim domus partes sunt vir & vxor, ita & ciuitatem
D bifariam diuidi censendum est, in virorum multitudinem, ac mulierum. Quocirca in quacũq; repu. male prouisum est circa mulieres, in ea putandum est medietatem ciuitatis esse neglectã.

Agit de politia Lacedæmoniorum quantum ad mulieres. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit necessariũ esse, q̃ mulieres in ciuitate bene disciplinentur. Secundo ostendit quid circa hoc Lacedæmonij obseruarent. ibi. {Quod ibi &c.} Tertio ostendit, quæ inconuenientia ex hac obseruãtia sequerentur. ibi. {Ita q̃ necessarium &c.} Quarto ostendit, quæ fuerit causa huius obseruãtiæ. ibi. {Ab initio igitur &c.} Dicit ergo primo q̃ remissio legũ circa mulieres, vt. s. absq; conuenienti disciplina in ciuitate viuant, ad duo est nociua. Primo quidem ad electionem politiæ, quia per earum inordinationem totam po-

litiam contingit immutari, vt dicetur. Secundo ad felicitatem ciuitatis, quia ꝓpter earum inordinationem multa inconuenientia possunt in ciuitate sequi: & hoc manifestat per hoc, ꝙ sicut partes domus sunt vir & mulier, vt in primo dictum est, ita oportet quasi totam ciuitatē, quæ ex domibus constituitur, in duo diuidi, considerata multitudine virorum & mulierum. Vnde sequitur, ꝙ in quibuscunq; ciuitatibus male se habet ordinatio mulierum: reputandum est, ꝙ medietas ciuitatis non sit bene ordinata sm leges. Deinde cum dicit.

Quod ibi contingit, volens enim legislator totam ciuitatem esse duram, ac laborum patientem. In viris quidem id fecisse constat, in mulieribus autem non fecisse: viuunt enim molliter, ac in omnem licentiam dissolutæ.

Ostendit quid circa hoc obseruaretur apud Lacedæmonios, ibi enim accidebat prædicta inordinatio mulierum: cum enim de intentione Legislatoris esset, ꝙ tota ciuitas esset potens sustinere & abstinere à delitiis, hoc quidem bene obseruabatur quantum ad viros, sed mulieribus hoc instituere legislator neglexit. Viuunt.n.ibi mulieres voluptuose secundum omne genus intemperantiæ, & etiam delitiose. Deinde cum dicit.

Itaq; necessarium in tali rep. diuitias haberi in precio. Præsertim cum viri sint mulieribus obnoxij, quod accidit omnibus ferme militaribus, bellicosisq; gentibus, præterq̃ Celtis, aut si q alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur aūt qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse, q̄m omnes huiuscemodi homines proni sunt ad venerea, illisq; obnoxij, itaque apud Lacedęmonios hoc fuit. Multaq; in eorum principatu à mulieribus administrabātur. At.n. quid refert, vtrum mulieres ipsę gubernēt, an eos q gubernant, à mulieribus gubernari? Ita enim accidit. Cumq; insolētia ad nullum obsequiū vtilis sit, nisi forte ad bellum, maxime nociuę etiā ad hoc ipsum Laconum mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorū aduentu, non.n. magis vtiles præstiterunt se, q̃ aliarum ciuitatum mulieres, & turbam inferebant, magis, q̃ hostes.

Ostendit quæ inconuenientia sequebantur, & ponit quatuor, quorum primum est, ꝙ necessarium est in tali politia, In qua mulieres sic delitiose viuant, ꝙ viri multū apprecient diuitias, & cōcupiscant eas, vt ex his satisfacere possint delitiis mulierum, q̃ sine magnis sumptibus esse non possunt. Hoc aūt multum facit ad hoc, ꝙ mores corrūpantur in ciuitate, quod multum curent de diuitiis. Ex hoc enim sequitur, ꝙ oīa in ciuitate sint venalia, qđ corrumpit statum ciuitatis. Secundum inconueniens ponit. ibi. {Præsertim cum viri &c.} Et dicit, ꝙ si cogatur multitudo ciuium vt nimis abstineat à mulieribus, sequitur ꝙ labantur ad turpe vitium, s. ad coitum masculorum, sicut accidit multis militantibus & bellicosis viris, & quibuscūq; similibus. Qui.n. primo fabulose induxit, ꝙ Mars fuit maritus Veneris: non irrationabiliter est locutus, quia viri bellicosi, qui sunt martiales, luxuriosi sunt, & inhiant, vel ad coitum masculorum, vel mulierū. Dicitur.n. in lib. de Problematibus, ꝙ equitantes continue, luxuriosi magis fiunt, quia propter caliditatem & motum, hoc patiuntur, quod accidit in coitu, hoc etiam quod frequenter vacant à negociis, eos luxuriosos facit. Et hoc etiam accidit Lacedæmoniis propter hoc, quod

E ad nimiam continentiā mulierum legislator eos induxit. Tertium inconueniens ponit. ibi. {Multaq; in eorū principatu &c.} Et dicit, ꝙ mulieres in Lacedæmonia, propter hoc ꝙ delitiose viuebant, pręsumptuosæ reddebantur, & volebant se de omnibus intromittere: ita ꝙ etiam in principatibus ciuitatis, multa dispensabantur per mulieres, & tñ nihil differt vtrum ipsę mulieres principent, vel ipsi principes sub mulieribus regantur, ꝙ eis subiecti sunt propter insolentiam mulierum. Idem enim accidit vtroq; modo, vt. s. ciuitas male regatur, qa mulieres deficiunt ratione. Quartum inconueniens ponit. ibi. {Cūq; insolentia ad nullum obsequium &c.} Mulieres.n. Lacedęmoniorum propter delitias insolentes & audaces reddebātur. Audacia autem in ciuitate ad nihil circumadiacentium negociorum vtilis esse potest, nisi ad bellum; & tñ ad hoc etiam audacia illarum mulierum erat nocua, quod quidem manifestatum fuit in bello, quod habuerunt cum Thebanis, in quo mulieres ad nihil vtiles

F erant, nolentes facere ministeria, quæ in aliis ciuitatibus mulieres faciunt. Sed viris pugnantibus maiorem tumultum inferebant, q̃ etiam inimici, volentes forte de omnibus se intromittere. Vnde ex his patet remissionem mulierum nocuam fuisse. Deinde cum dicit.

Ab initio igitur rationabiliter contigisse Lacedæmoniis videtur in mulieres indulgentia, cum per militiam multum domo abessent. Argiuis primo, mox Arcadibus & Messeniis bellum inferentes. Irrefragantes.n. seipsos legislatori præstabant, assuefacti, propter militarem vitam. Multas enim continet vtilitatis partes. Mulieres autem fertur Licurgus deducere conatus ad leges, at vbi repugnabant, abstinuisse. Causæ igitur factorum hæ sunt, itaq; & huius

G admissi. Sed nos non id consideremus, cui venia danda sit, vel non danda: sed rectum'ne sit, vel non rectum, q̃ porrò circa mulieres nō bene se habent, videntur vt diximus ante, non solum ipsa per se indecentiam quandam facere in rep. sed impellere quoq; ad cupiditatē pecunię.

Ostendit causam prædictæ obseruantiæ. Et dicit, ꝙ rationabiliter Lacedæmoniis accidit à principio remissio disciplinæ circa mulieres, quia propter militiam, cui totaliter dedita erat ciuitas, multo tempore peregrinabantur, extra domum, pugnantes contra Argos & Arcades & Messenios. Et ideo mulieres, quæ remanebant domi absque viris, ad libitum viuentes nullam disciplinam à viris habentes, & ex hac etiam causa contingit, ꝙ viri facti sunt virtuosi in multis. Vacantes enim rebus bellicis se exhibebant promptos ad obediendum legislatori pro-

H pter consuetudinem militaris vitæ, quæ multas in se continet partes virtutis. Requirit.n. talis vita maximam obedientiam & abstinentiam à delitiis, & perseuerātiam in laboribus & rebus dolorosis. Postmodum Licurgus legislator Lacedæmoniorum conatus fuit mulieres reducere ad rectam disciplinam legum; Sed mulieres omnino restiterunt propter prauam cōsuetudinem: & ideo oportuit, ꝙ legislator desisteret ab incepto. Hæ sunt igitur causæ eorum, quæ fiebant apud Lacedæmones & potestates mulierum, quę apud eos erat, & quamuis ex rationabili causa hoc acciderit, absq; eorum culpa, & sic sint excusandi: tamen nos non consideramus modo quibus oporteat dare veniam, vel non dare. Non enim intendimus eos laudare vel vituperare, sed ostendere quid recte se habeat, vel non recte. Manifestum est enim, ꝙ ea, quæ non bene se habebant circa mulieres apud eos, nō solum erant indecentia sm se politiæ eorum, sed etiam in animis

mis ciuium aliquid addebant ad amorem pecuniæ, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Post illa enim, quæ nunc dicta sunt, inęqualitatem rerum possessarũ qs reprehendat? nam eorum quibusdã hoc euenit, vt magnã nimium opulentiam haberent: aliis verò, vt penitus exiguam. Quapropter ad paucos deuenerũt agri.

Agit de politia Lacedęmoniorum quantum ad possessiones. Et primo improbat politiam ipsorum circa possessiones, ostendens eam esse nocuam ciuitati. Secundo ostendens eam esse contrariam legislatoris intẽtioni. ibi. {Contraria autem &c.} Circa primum tria facit. Primo ꝓponit, ꝙ apud eos erat irregularitas possessionũ. Secundo ostendit vnde prouenerit. ibi. {Hoc aũt &c.} Tertio ostendit nocumentum, quod ex hoc est secutũ. ibi. {Ex quo factum est &c.} Dicit ergo primo, ꝙ post prædicta, quæ reprobanda sunt in hac politia circa seruos & mulieres, potest etiam eos aliquis increpare, quia circa irregularitatem possessionis delinquebant. Accidebat.n. apud ipsos, ꝙ aliqui habebant valde magnas possessiones. Aliĳ verò habebant valde modicas, ita ꝙ quasi tota regio ad dominium paucorum peruenerat. Deinde cum dicit.

Hoc aũt ex eo accidit, quia male fuerat lege prouisum, emere quidem aut vendere, quód habeas, fecit non honestũ: rectè id quidem, sed donare, ac testamento relinquere concessit. Atq; idem accidat necesse est, ꝑ hunc modum, & illũ. Sunt.n. mulierum fere ex quinque partibus totius regionis duę, multis hęredibus institutis, & traditione dotium magnarũ. Atq melius erat, aut nullam, aut paruã, aut mediocrem esse cõstitutam. Nunc aũt licet donare ex testamẽto cuicũq; etiam si nullo instituto hærede decesserit.

Ostendit vnde hæc irregularitas processerit, & dicit, ꝙ hoc ꝓcessit ex praua ordinatione legis. Statuit.n. legislator apud eos, ꝙ ciuis non esset dominus vendendi & emendi, vt.s. posset possessionem suam vẽdere, aut emere alienam quacunq; ex causa. Et hoc quidem bonum fecit ad regulandas possessiones, non tñ rectè, quia non sufficienter. Dedit.n. potestatem ciuibus, vt quibuscũq; vellent darent inter viuos, vel etiam derelinquerent in testamento bona sua, ex quo etiã accidebat irregularitas possessionum, sicut ex emptione & venditione: ita ꝙ si totum, eorum territorium diuideretur in quinque partes, duæ illarum partium iam peruenerãt ad mulieres. Tum quia multę earum erant institutæ hæredes à viris morientibus: tum etiam quia qñ nubebant, accipiebãt magnas dotes. cum tñ multo melius sit, ꝙ vel nulla dos detur, vel modica, vel moderata. Sed apud Lacedæmonios licebat cuilibet in testamento dimittere hęredem bonorum suorum quemcunque voluerit: & si in sua morte non velit dimittere hæredem, potest distribuere bona sua cuicunque voluerit. Deinde cum dicit.

Ex quo factum est, vt regio sufficiẽs mille & quingẽtos equites aleret, peditum verò 30 millia, ne mille quidem totos habeat. Probauit aũt res ipsa praue apud illos in hac parte fuisse ꝓuisum. Qm̃ vno modo plaga suscepta, ciuitas ea corruit, nec vltra pertulit ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorum regum, nouos homines permultos ciuitate donatos, ob numerum ciuium, qui bello diminuti

A fuerant, ad augẽdum, & aiunt fuisse qñq; Sparciatas decem millia: attamen siue sint ista vera, siue nõ sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus ciuitatem.

Ostendit quod nocumẽtum sit inde secutum, & dicit, ꝙ cum tanta sit eorum regio. i. territorium, ꝙ posset nutrire mille quingentos equites, & super hoc 30 millia bellatorum peditum, ad tantam paucitatem deuenerãt, possessionibus deuenientibus ad paucos, ꝙ non erãt nisi mille bellatores in ciuitate. Et sic per opera eorum manifestum est, ꝙ prędicta institutio mala erat: quia ciuitas illa ex hoc deperiit, cum nullam grauem hostilem plagã sustinuerit. Dicitur autem, ꝙ in antiquis temporibus extendebant politiam suam quantum poterant, vt haberẽt multitudinem bellatorum: ita ꝙ aliquando, vt dicitur, Lacedæmones habuerũt in exercitu suo 10 millia armatorum. Sed siue ista sint vera, siue non, tamen opportu-
B num est, ꝙ per regulatas possessiones ciuitas viris repleatur, quod aliter fieri non potest. Quia si possessiones ad paucos deuoluantur, aliĳ propter paupertatem desererent ciuitatem. Deinde cum dicit.

Contraria etiam quodãmodo est huic prouisioni lex illa circa prolem. Volens.n. legislator ꝙ̃ plurimos fore Sparciatas, inducit ciues ad multitudinem procreandam. Est.n. illis lex, q tres genuerit filios eum esse immunem à custodia, qui verò quatuor immunem esse ab oĩbus. Atqui patet, ꝙ si multi gignantur, regione sic distributa, necessariũ est multos fieri pauperes.

Ostendit ꝙ prædicta irregularitas possessionum erat contraria intentioni legislatoris, qui proposuerat quãdam legem circa filiorum generationem cõtrariam præ-
C dictæ institutioni, ex qua ꝓcedebat irregularitas possessionum. Intendens.n. legislator ad hoc, ꝙ essent plures ciues in ciuitate, ꝓuocauit eos ad hoc, ꝙ generarent multos filios quibusdam immunitatibus: erat.n. statutum lege apud eos, ꝙ ille qui genuisset tres filios esset sine custodia, quia.s. non tenebatur ire ad custodiam ciuitatis, qui autem genuerat quatuor filios, erat immunis ab oĩbus vectigalibus & tributis: & tñ manifestum est, ꝙ si obseruetur prędicta regularitas in diuisione possessionum, necesse erit, si generentur plures filĳ, ꝙ sint multi pauperes in ciuitate, qđ est nocuum ciuitati, vt supra dictum est.

LECTIO XIIII.

Quòd Lycurgus in Ephoris, Phidiciis, & tributis cõstituendis, plurimum à rectitudine aberrarit.

AT enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, praue se habent: hic.n. magistratus
D maximarum apud illos rerum potestatẽ habet. Sumuntur aũt ad eum ex plebe omnes, vt multoties cõtingat homines valde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem venales sint. Ostenderunt id & sępe prius, & nũc in Andriis. Corrupti.n. pecunia qdam, quantũ in se fuit remp. euerterunt. Et ꝓpter eius magistratus nimiam potestatẽ, ac tyrãnidi parem, reges ipsos populares fieri cõpulerunt, vt in hac quoq; parte resp. lęderet. Popularis.n. status ex optimate resultauit. Continet tñ remp. magistratus iste, acquiescit.n. plebs, ex eo quia maximi magistratus capax est. Ita, siue ꝑ legislatorẽ, siue per fortunam euenit hoc, vtiliter se habere.

Oportet enim remp. quæ duratura sit, velle, vt oēs ciuitatis partes constent, atque in statu suo permaneant. Reges ergo ꝑpter honorem suū ita se habebunt. Præstantes aūt viri propter senatum: nam ea dignitas virtutis est præmium. Plebs aūt propter Ephoriam: nam cōstituitur ex omnibus. Sed oportebat hūc magistratum sumi quidem ex omnibus: non tñ per hunc modum, per quem nunc fit. Est.n. nimium puerile præterea & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingētes: itaq; melius foret non ſm propriam mentem eos iudicare, sed ſm literas, & leges. Est aūt Ephororum vita nequaquam conueniens proposito ciuitatis: nam Ephori quidem molliter viuunt. In cæteris autem tanta asperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clam transgredientes legem voluptatibus fruantur.

Postq̄ Philosophus prosecutus est de politia Lacedæmoniorum, quantum ad ea quæ habentur á ciuibus, s. seruos, mulieres, & possessiones: hic prosequitur de eadem politia quantum ad ipsos ciues: & primo quantum ad principes. Secundo quantum ad populum. ibi. {Non bene &c.} Tertio quantum ad bellatores viros. ibi. {De regia vero &c.} Erāt autem tres principatus apud Lacedæmones, vt etiam supra tactum est, s. Ephori, i. prouisores, & de his primo tractat. Et iterum seniores quidam, & de his tractat scđo. ibi. {Seniorum &c.} Erat etiā rex in ciuitate, & de hoc tractat tertio. ibi. {De regia &c.} Circa primum improbat principatum Ephororū quantum ad quinque. Primo quidem quantum ad conditionem personarum, quę in hoc principatu constituebatur. Et dicit, ꝙ ea quę erant circa hunc principatum praue se habebant: hic.n. principatus habebat dominium & potestatem, super ea quę erant maxima in ciuitate: puta circa indicēda bella, vel faciendam pacem, & circa electiones militum, & alia similia. Et tamen ad istum principatum omnes eligebantur ex populo, ita ꝙ qñq; accidebat ꝙ homines valde pauperes assumebantur ad talem principatum, qui propter penuriam venales erant, & facile poterant corrumpi muneribus, quod quidem prius multoties ostenderant. Sed nuper ostenderūt in quodam negocio, quod habebant cum Andriis, corrupti.n. fuerunt ab eis argento, ita ꝙ quantum in ipsis fuit, totam ciuitatem periculo exposuerūt. Secundo ibi. {Et propter eius magistratus &c.} improbat prædictum principatum quantum ad magnam potestatem quam habebat. Et dicit, ꝙ quia iste principatus erat valde magnus, & quasi æqualis tyrānidi, ita attenuabat potestatem regiam, ꝙ eum cogebat, vt permitteret, ꝙ populus seipsum regeret parum obediens legi. Et sic corrumpebatur tota politia ipsorum, quia ex optimate degenerabat in popularem statum, & tñ iste principatus quantum ad aliquid erat vtilis, quia cōtinebat ciuitatem in pace. quiescebat.n. populus á seditione propter hoc, ꝙ habebat partem in magno principatu. Et hæc vtilitas sequebatur per experimentum in ipsis rebus, siue hoc fuerat ex intentione legislatoris, siue fortuitu acciderit. Oportet.n. ad hoc, ꝙ politia conseruetur, ꝙ oēs partes ciuitatis velint eā esse, & ꝙ cuilibet parti ciuitatis sufficiat, ꝙ permaneat in suo statu, & hoc ibi contingebat: nam reges acceptabant ꝑpter honorem, quem ibi habebant. Præstantes aūt. i. virtuosi viri acceptabant, propter senatum. Iste enim principatus erat virtutis præmium, ita ꝙ nullus ad eum assumebatur nisi virtuosus, populus autem acceptabat propter principatum Ephororum, qui cōmunicabatur omnibus. Tertio ibi. {Sed oportebat &c.} improbat prędictum principatum quantum ad electionem. Erat enim cōmendabile, ꝙ ad illum principatum assumerentur ex omnibus per electionem: sed modus eligendi erat valde puerilis, quia forte per sortes, vel alio inconuenienti modo eligebant: ita ꝙ iste deueniebat qñq; ad inopes, sicut dictum est. Quarto ibi. {Et iudicandi &c.} improbat prædictum principatum quantum ad arbitrium, quod habebat. Et dicit, quod hoc erat improbabile, ꝙ quicūq; essent Ephori, habebant in sua potestate arbitrium iudicandi de rebus magnis. Melius.n. erat, ꝙ non iudicarent ſm proprium arbitrium, sed ſm aliquas scripturas & leges. Quinto ibi. {Est autem &c.} improbat prędictum principatum quantum ad eorum conuersationem. Et dicit, ꝙ eorum disciplina in cibis, & vestibus, & potibus, & aliis huiusmodi non consonabat voluntati ciuitatis, quia in quibusdam erat valde remissa, puta forte in vestibus vel in ocio. In aliis autem puta forte in cibis & venereis, imponebatur eis dura lex: forte ꝑpter hoc, vt non emollescerent, ita ꝙ non poterant eam sustinere, sed occulte transgrediebantur legem sibi positam fruentes corporalibus delectationibus. Et sic eorum conuersatio erat contra intentionem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Senatorum quoq; potestas non recte apud illos cōstituta est. Nam ꝙ sint viri boni ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicet forsan aliquis, ciuitati conducere. Enimuero, ꝙ per omnem vitam magnis de rebus decernēdi potestatem habeant, periculosum est. Est.n. vt corporis, sic etiam & mentis senectus. Per hunc autem modum eruditis, vt & legislator ipse diffidat, tanq̄ non bonis viris, nequaquam tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendi, gratificandiq; permultam, facultatem habere, quapropter melius erat eos rationi reddendæ subiectos esse, nunc autem nō sunt. Videtur autem Ephororum magistratus oēs alios magistratus corrigere: in hoc autem nimium certe illis ꝑmissum, & non ꝑ hunc modum dicimus rationem reddere oportere.

Improbat politiam prædictam quantum ad principatum seniorum. Et primo quantum ad potestatem ipsorum. Secundo quantum ad electionem eorum. ibi. {Insuper creatio &c.} Dicit ergo primo, ꝙ apud Lacedęmones non bene se habēt ea, quæ pertinent ad principatum seniorum: manebant enim perpetuo in principatu. Si.n. huiusmodi seniores possent inueniri, qui essent virtuosi, & sufficienter instructi ad virilem bonitatem, posset forte aliquis dicere, ꝙ expediens esset ciuitati, ꝙ perpetuo manerent in principatu: quamuis, etiam si essent perfecte virtuosi, formidabile esset ciuitati, ꝙ aliqui essent habentes dominium & potestatem super magna iudicia ciuitatis, & hoc per totam vitam suam, quia sicut virtus corporis senectute debilitatur, ita etiam plerūque virtus mentis, quia postquam senescunt homines, non habent nec illud robur animi, nec illam viuacitatem ingenij, quā habebant in iuuentute ꝑpter debilitatem virtutum sensitiuarum deseruientium parti intellectiuæ. Multo plus igitur formidandū est aliquos principari ꝑ totam vitam, si sunt isto modo instructi ad bonum, sicut erāt apud Lacedæmones, ita ꝙ etiam legislator non confidebat de eis omnino, sicut de bonis viris, quia non omnia committit eis. Frequenter aūt tales volunt videri liberales in plebē, vt captent sibi fauorem populi, & sic absq; vtilitate ciuitatis dispergunt bona communia. Vnde melius est, ꝙ habeant quandam correctionem, talem, s. vt si deficientes inueniantur,

Inueniantur, possint amoueri: nunc autem sunt absque tali correctione. Habebant tamen aliquam correctionem, quia principatus Ephororũ poterat corrigere omnes principatus, impediendo.s.ne sententiæ eorum procederent, sed videntur male facere, & hæc erat maxima dignitas Ephororum. Sed nos intelligimus de alia correctione, vt.s.possint amoueri, quod Ephori facere non poterant. Deinde cum dicit.

Insuper creatio ipsa senatorum: quã per suffragia faciunt, perleuis est, ac ipsum petere qui eligendus sit, non recte se habet: oportet.n.& volentem, & non volentẽ ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc videtur legislator, quod & in alia rep. Ambitiosos.n.faciẽs ciues illis vtitur ad senatorum delectum. Nemo.n.magistratum petet, nisi honoris sit affectator, atqui pleraque eorum, quæ homines iniuste faciunt, per ambitionem & auaritiam committuntur.

Improbat prædictum principatum quantum ad electionem ipsorum, & hoc duplici ratione, circa quarum primam dicit, ꝙ electio seniorum, quæ fiebat apud eos, erat valde puerilis. Erat.n.apud eos ordinatum, vt illi qui digni viderentur tali principatu, peterent ipsum, qđ non recte se habet, qa ſm hoc nullus assumeretur ad principatum nisi volẽs. Oportet autem aliquem, qui dignus est principatu, assumi ad principatum, siue velit, siue nõ velit, quia vtilitas communis est præferenda propriæ voluntati ipsius. Secundam rationem ponit. ibi. {Nunc autem &c.} Et dicit, ꝙ per hanc ordinationem circa electionem senum, legislator videtur facere ciues amatores honoris, sicut & circa aliquam partem politiæ, i.circa electionem Ephororum, vel etiam circa quæcunque alia, quæ faciebant ciues honoris amatores. Et ꝙ hoc facerent in electione senum patet. Nullus enim peteret principatum, nisi principari volens, quod est amare honorem. Si ergo nullus haberet principatum nisi petens, sequeretur, ꝙ soli amantes honorem principarentur, & ita omnes prouocarentur ad amãdum honorem, & hoc est valde periculosum ciuitati, quia maior pars iniustitiarum, quæ in ciuitate accidunt ex volũtate hominum, sicut sunt violentiæ, rapinæ, & huiusmodi, fiunt propter amorem honoris & pecuniæ. Vnde patet, ꝙ talis ordinatio est periculosa ciuitati. Deinde cum dicit.

De regia vero potestate, vtrum melius sit eã in ciuitatibus existere, necne, alia foret disputatio: attamen melius, non vt nunc quidem: sed pro vita cuiusque regis iudicare. Quod autem ne ipse quidẽ legislator credit se facere bonos, & honestos, manifestũ est: diffidit enim quasi non sint ad sufficiẽtiam boni viri. Itaq; legatos simul mittebant inimicos, ac salutem ciuitatis esse putabant seditiones regum.

Improbat prędictam politiam quantum ad principatum Regium, & dicit, ꝙ vtrum expediat ciuitati habere regem vel non, tractabitur inferius, s.in tertio, sed supposito, ꝙ melius sit habere regem, non est hoc melius, sicut erat apud Lacedęmones, qui non per totam vitam regnabant: sed melius est, ꝙ vnusquisq; habeat iudicium regiũ per totam vitam suam, quia rex est vtilis ciuitati, vt sua potestate efficaciter cõseruet statum ciuitatis. Quod fieri nõ potest, nisi per vitam regnauerit, quia & ipse timebit alios offendere, & alij minus eum timebunt. Secus autẽ est de senioribus, qui ad consilia vel ad iudicia quædam eligebãtur. Causa autem quare legislator apud Lacedę-

A mones instituit non esse reges perpetuos est ista, quia reputauit, ꝙ non posset facere ciues aliquos ꝑfecte bonos. Vnde diffidit de ciuibus quasi de non perfecte bonis existentibus, & propter hoc quando mittebant aliquos legatos seu nuncios, eligebant aliquos inimicos, vel dissentientes, vt vnus alium impediret, si vellet facere cõtra bonum ciuitatis. Et similiter putabant esse salutẽ ciuitatis, si regi dissentirent, qui sibiinuicem succederent, qa vnus emẽdabat, quod alius malefecisset. Deinde cum dicit.

Non bene etiam circa comessationes, quæ illi phidicia nominant, cõstitutum est ab initio: oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum in Creta, sed apud Lacedæmonios vnusquisq; conferre habet, & si sint quidam lõge pauperrimi, qui huius sumptum nequeant cõferre. Ex quo fit, vt legislatori contra eueniat, q̃ ipse voluerit. Voluit enim ciuitatem popularem facere per comessationes, sed contra accidit, cum non sit facile pauperibus comessationum esse participes. More enim maiorum sic apud eos diffinitur, vt qui comessationum particeps esse nequeat, is ad reip. gubernationem non admittatur.

Improbat prædictam politiam quantum ad ea, quæ pertinent ad populum.s.quantum ad conuiuia publica quæ erant in ciuitate: & dicit, ꝙ lex non bene ordinauerat de huiusmodi conuiuiis, quia melius esset, ꝙ hmõi congregatio conuiuij fieret de expensis cõmunibus ciuitatis, sicut fiebat apud Cretenses, q̃ ꝙ fieret de his quæ a singulis afferrent, sicut fiebat apud Lacedæmones, apud quos etiam & valde pauperes oportebat aliqđ ferre ad
C huiusmodi sumptus, & hoc erat destructio pauperum, q non poterant expendere. Vnde circa hoc accidebat contrarium intentioni legislatoris, qui instituit huiusmodi conuiuia, quasi aliquid in fauorem populi, vt.s.populus aliquam recreationem haberet in huiusmodi conuiuiis, sed ſm hãc legem conuiuiorum sequebatur, ꝙ essent huiusmodi conuiuia in magnum detrimentum populi, qa ſm hoc populares non de facili poterant principari: erat enim lex apud eos, ꝙ qui non ponerent aliquid ad huiusmodi sumptus, non haberent partem in politia ipsorum: quia nec poterant fieri principes, nec habebant vocem in electione principum. Deinde cum dicit.

Legem verò, quæ est circa præfectos classis, & alij quidem improbarũt. Recte quidẽ: est.n. seditionis causa: nam cũ reges sint belli duces, pręfectura illa perpetua fere alterũ est imperiũ.

D Improbat prædictam politiam quãtum ad viros bellatores: & primo quantum ad bellatores belli naualis. Secundo cõmuniter quantum ad omnes. ibi. {Et sic suppositioni &c.} Tertio quantum ad ipsorũ stipendia. ibi. {Male enim &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quidam alij recte increpauerunt legem Lacedæmoniorum, quæ erat circa principes nauigij, eo ꝙ erat causa seditionis. Cum enim haberent reges quasi sempiternos, qui præerant terrestri militię, principatus nauigiorum fiebat quasi alterum regnum: & ita habebant quasi duos reges, quod poterat esse materia dissensionis. Deinde cum dicit.

Et sic suppositioni legislatoris succẽseri potest, qđ & Plato in legibus suis cẽsuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legũ contendit, s.bellicam. Hæc autem vtilis ad victoriam consequendam, itaque salui erant bel-

lum gerentes: periſbant verò rerum potiti, q̃m nec ocium agere, nec quicq̃ aliud exercere ſciebant prẹſtabilius, q̃ rem militarem. Illud quoq; erratum non ſanè minus, q͛ putauit bona illa, q̃ ad bellum pertinent, ex virtute magis, q̃ ex vitio fieri: & in hoc q̃dem rectè, ſed q͛ hæc potiora q̃ virtutem ipſam putant, in hoc nõ rectè.

Improbat prædictam politiam communiter quãtum ad omnes viros bellatores, & dicit, q͛ aliquis rectè poteſt increpare ſuppoſitionem legiſlatoris, i. illud quod ſupponebat tanq̃ finem, ad quem totam politiam ordinabat, & hoc etiam Plato in ſuis legibus increpabat, q͛ omnes leges eorum ordinabãtur ad vnam partem virtutis, ſ. ad bellicam, ꝓpter hoc, q͛ erat vtilis ad dominandum aliis. Et ideo quia bene ſe habebant in his, quæ pertinent ad bellum: male autem in his, quæ pertinent ad ſtatus politici gubernationem: ſequebatur, q͛ in bellis conſeruabãtur, ſed quando iam adepti erant principatum, imminebant eis multa pericula, quia neſciebant viuere in pace, neq; erant exercitati aliqua alia meliori exercitatione, q̃ bellica, quod non erat paruum peccatum. In hoc enim bene opinabantur, q͛ putabant res bellicas melius tractari per virtutem hominum, q̃ etiam per militiam, quia vt dicitur in 3. Ethic. Homines virtuoſi non parcunt vitæ, vbi bonum eſt perſiſtere: milites verò quando ſupercreſcunt pericula, deficiunt: non enim confidunt vlterius poſſe liberari per experiẽtiam & induſtriam armorum. Sed non bene opinabantur quantum ad hoc, q͛ putabãt virtutem, qua homo bene ſe habet in bellis eſſe optimã, cum aliæ virtutes, ſ. prudentia, & iuſtitia, ſint digniores fortitudine, & ipſum etiam bellum eſt propter pacem, non autem econuerſo. Deinde cum dicit.

Male etiam circa pecunias publicas conſtitutum apud illos eſt, quia neq; in publico habent quicquam, & magna bella gerere coacti pecunias ægre conferunt: nam quia Sparciatarum eſt plurimum agri, non examinant inuicem collationes, & euenit legiſlatori, contra quam commodum eſt, publice inopiam, priuatim auaritiam inducere. De Lacedæmoniorũ igitur repub. hactenus dictũ ſit: nam hæc ſunt, quæ maxime quis reprehendat.

Improbat prẹdictam politiam quantum ad ſtipendia militum vel circa ærarium publicum, & dicit, q͛ apud Lacedæmones non erat bene ordinatum de cõmunibus pecuniis. Nihil. n. habebat ciuitas in cõmuni, cum tamẽ frequenter cogeretur magna bella agere: & iterum ſinguli ciues male miniſtrabãt neceſſaria ad tales ſumptus: non. n. requirebatur à ſingulis auctoritate alicuius poteſtatis publicæ, ſed cõmittebatur voluntati cuiuslibet vt daret, quod vellet. Quod iõ ſtatuit legiſlator, quia ciues habebant multas poſſeſſiones, & poterant ſine aliquo grauamine multa dare, ſed accidit contra vtilitatem, quã legiſlator intendebat, quia ipſe reddidit ciuitatem ſine pecuniis publicis, & priuatas perſonas & viles fecit amatores pecuniarum, dum conarentur tantum lucrari, q͛ poſſent, & ſibi, & cõmunitati prouidere. Vltimo aũt epilogando concludit, q͛ ea quæ dicta ſunt videntur improbabilia in Politia Lacedæmoniorum.

LECTIO XV.

Cretenſem rem publicam Spartanæ comparat, & quibus in rebus deficere videtur, oſtendit.

CRetenſium verò reſp. huic finitima eſt, habet autem quædam non deterius, ſed plurima minus nitide.

E Poſtquam ſuperius auctor proſecutus eſt de politia Lacedæmonica, hic proſequitur de politia Cretenſi, & primo comparat hanc politiam ad præcedentem. Secundo improbat eam. ibi. {De quibus &c.} Circa primũ tria facit. Primo ponit in communi comparationem iſtarum politiarum. Secundo aſſignat rationem poſitæ comparationis. ibi. {Videtur autem &c.} Tertio explicat prædictam comparationem in ſpeciali. ibi. {Habet. n. conuenientiam &c.} Dicit ergo primo, q͛ politia Cretenſium eſt ꝓpinqua politiæ Lacedẹmonicæ in quibuſdam, tñ differt in aliquibus, in quorum paucis non ſe habet deterius q̃ politia Lacedæmonica, ſed melius, ſed in pluribus ſe habet minus nitide, i. minus expedite & conuenienter ad bonum ſtatum ciuitatis. Deinde cum dicit.

Videtur autem & fertur Lacedẹmoniorum reſp. in pluribus imitata Cretenſem. Vetuſta autem pleraque rudiora ſunt nouis. Ferunt. n. F Licurgum poſt dimiſſam Charilli regis tutelam: cum longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuiſſe diuerſatum, propter cognationem: erant enim Lytij Lacedẹmoniorũ coloni, ſuſceperant autem hi, qui in eam Coloniam venerant inſtituta legum, tunc in antiq̃s habitatoribus obtinentia. Quapropter & nũc Pericœci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos conſtituit primus.

Aſſignat cauſam præmiſſæ comparationis, & primo oſtendit huius cauſam fuiſſe ex hoc, q͛ Lacedæmonica ſumpta eſt à Cretenſi. Secundo aſſignat cauſam quare Cretenſis fuit prior. ibi. {Videtur autem hæc &c.} Dicit ergo primo, q͛ cauſa prædictorum eſt, quia politia Lacedæmonica in pluribus imitatur politiam Cretenſium G tanq̃ antiquiorem: & ideo politia Cretenſis in pluribus peius ſe habet, quia videmus, q͛ plurima de his, quẹ ſunt ab antiquis inuenta, ſunt minus dearticulata, i. diligenter diſtincta, q̃ ea, quæ ſunt inuenta à iunioribus. Dicũt enim q͛ Lycurgus, qui inſtituit politiam Lacedæmonicã dimittens regnum Charilli regis Lacedæmoniorum multo tempore conuerſatus eſt apud Cretam propter amicitiam & affinitatem, quam habebant Lacedæmones ad Cretenſes. Et ideo Lacedæmones, qui venerant Cretam cauſa familiaritatis, ſuſceperunt inſtituta legum, q̃ tunc erant apud habitantes in Creta. Vnde videmus, q͛ incolæ Cretenſes eodem modo vtuntur legibus ſicut & Lacedæmooes, & hoc eſt ſecundum inſtitutionem Minois regis Cretenſium. Deinde cum dicit.

Videtur autem hæc inſula ad principatum græciæ eſſe nata ac præclare ſita: cuncto nãque imminet mari, cum ferè Græci oẽs circum ma H re ſint poſiti: abeſt. n. hinc modicũ à Peloponneſo: illic verò ab Aſia circa Triopiũ & Rhodum. Quare imperiũ maris obtinuit. Minos, ac & inſularum alias ſubegit: alias verò dudũ incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggreſſus circa Camerinam defunctus eſt.

Aſſignat cauſam quare leges inter Græcos primo inuentæ ſunt apud Cretam. Dicit enim, q͛ inſula Cretenſis videtur ſm ſitum terræ optime eſſe diſpoſita ad principandum Græcis, qui fere oẽs habitant circa mare. Inſula autem illa quaſi adiacet toti litori Græcię, & diſtat modicum à quadam peninſula quæ vocatur Peloponenſus, q̃ nunc dicitur Achaia: & ſiſr verſus Aſiam propinqua eſt loco qui dicitur Triopium: & inſulæ quæ dicitur Rhodus; & ideo Minos qui fuit rex Cretenſis obtinuit principatum

cipatum in toto mari Græciæ, & insula quasdam prius habitatas per violentiam subegit, quasdam autem de nouo habitari etiam fecit, singulis suas leges imponēs. Vltimo autem transiuit in insulam Siciliæ, & ibi mortuus est circa Camerinum, id est circa montem Vulcani, vel Ethnæ, ex quibus ignis eructuat. Deinde cum dicit.

Habet autem conuenientiam Cretica institutio cū Laconica. Agriculturam exercēt apud hos quidē Ilotæ, apud illos vero Periœci. Et comessationes sunt apud vtrosque. Et antiquitus nuncupabant Lacedæmonij has, non Phiditia sed Andria, quemadmodum Cretes, ex quo palā est illas inde ꝓuenisse, insuper aūt & reip. institutionem. Ephori namq; eandem vim habent, quam in Creta hi qui Cosmi appellātur, nisi, ꝙ Ephori quinq; sunt. Cosmi autem decē. Senatores autē pares sunt Senatorib⁹, quos vocāt Cretes Cōsilium. Regia autē potestas fuit primo apud Cretas, postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullā habet auctoritatem q̃ ea comprobandi, quæ à Senatoribus & Cosmis fuerint ante decreta.

Explicat in speciali comparationem supra positam, & primo ostendit in quibus conueniunt ambæ politiæ. Secundo in quibus politia Cretēsis habet melius. ibi. {Quę igit &c.} Tertio in qb⁹ habet peius. ibi. {At circa &c.} Ostendit autem primo, ꝙ hæ duæ politiæ proportionaliter se habent adinuicem in tribus conuenientes. Primo quidem in agricultura, quam habēt Lacedæmones, exercent Hilotæ serui, apud Cretēses autem Periœci, id est mistici serui scilicet habitantes in insula. Secundo quantum ad conuiuia publica quæ apud vtrosq; fiunt, quæ quidem nunc apud Lacedæmones vocātur phiditia, sed antiquitus vocabantur apud eos andria, sic etiam vocantur nunc apud Cretenses. Vnde manifestum est, ꝙ Lacedæmones assumpserunt à Cretensibus. Tertio quantum ad ordinem politiæ, quia Ephori apud Lacedęmones habebant eādem potestatem, quam apud Cretas quidam qui dicebantur Cosmi, id est ornatores solo numero differentes, nam Ephori apud Lacedæmones erant quinque. Cosmi vero Cretensium, erant decem. Similiter & seniores apud Lacedæmones erant æquales & numero & potestate senioribus Cretensium, quos vocabant Consiliū. Regnum autem primo fuit apud Cretēses, sicut & apud Lacedæmones, sed postmodum dissoluerunt regnum, & commiserunt Cosmis ducatum bellorum. vtriq; etiam habent concionem, i. adunationem populi, quæ nullius rei habet potestatem, nisi approbandi sententias Seniorum & Cosmorum. Deinde cum dicit.

Quæ igitū de comessationibus cōstituta sunt melius apud Cretas, q̃ apud Lacedęmonios se habētur, nā apud Lacedæmonios. vnusquisq; certū quid in singula capita taxatū soluit, quod nisi faciat, à rep. repellitū, vt prius diximus. At in Creta cōius est, ex cunctis enim quæ à terra proueniūt, vel armentis ex publicis, & his quæ afferunt Periœci diuisio fit, vt pars vna ad eorū cultum & ad publica onera, pars ad comessationes deputetur, ac ita ex publico educari omnes, & mulieres, & pueros, & viros. Ad tēperātiam autem cibi, quasi vtilis sit, multa legislator

A philosophatus est, & de mulierum diuortiis, ne superfluam pariant multitudinem prospexit, alio introducto vsu, quod vtrum praue, vel nō praue constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed, ꝙ circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, q̃ apud Lacedæmonios manifestum est.

Ostendit in quibus melior erat politia Cretensis, & dicit, ꝙ ordinatio conuiuiorum melior erat apud Cretēses q̃ apud Lacedæmones, quia in Lacedęmonia vnusquisq; qui accedebat ad conuiuium oportebat, ꝙ aliquid exhiberet sm caput suum, alioqui nō poterat participare politias, sicut prius dictum est, sed apud Cretenses erat obseruatio magis pertinens ad commune, quia de rebus publicis tam de fructibus terræ q̃ de pecoribus & de redditibus, quos reddebant incolæ qui colebāt terras, erat in-
B stituta quædam pars, quæ expenderetur in sacrificia, & quædam pars, quæ expendebatur in conuiuia, vt in talibus conuiuiis homines & mulieres & pueri & viri outrirentur de communi. Hoc erat autem & aliud proprium politiæ Cretensium, ꝙ legislator eorum multa philosophice induxit ad hoc, ꝙ modicum comederēt, quasi hoc sit valde proficuum & singulis & communitati. Volens etiam, ꝙ non procrearent multos pueros, ne multitudo hominum excederet quantitatem possessionis, voluit, ꝙ viri non multū cōmiscerentur mulieribus, & ad hoc concessit turpem masculorum coitum, sed vtrum in hoc benefecerit vel male posterius considerabit, tamen hoc manifestum est, ꝙ ordinatio conuiuiorum melior erat apud Cretenses q̃ apud Lacedęmones. Deinde cum dicit.

At circa Cosmos deterius q̃ circa Ephoros, quod enim mali habet Ephororū magistratus,
C idem est & in illis, sumuntur enim quiuis. Sed quod in his prodest reip. illic non est. Nam hic q̃ ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus vult manere remp. illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familiis, & senatores ex his, qui Cosmi iam fuerunt.

Ostendit in quo peior erat Cretensis politia, & dicit, ꝙ peior erat ordinatio apud Cretēses de Cosmis q̃ apud Lacedæmones de Ephoris. Vnum enim malum est commune vtrisque, quia. s. apud vtrosq; assumūtur ad huiusmodi principatum quicunque, i. homines tam probi q̃ non probi. Sed tamen apud Lacedæmones erat vnum bonum, quia poterant eligi de qualibet conditione hominum, & ideo populus quasi habēs partē in maximo principatu bene volebat, ꝙ cōseruaretū talis politia. Sed apud Cretenses non eligebātur Cosmi ex qualibet hominum
D conditione, sed solum ex aliquibus qui erant vel fuerant de numero Seniorū, & similiter Seniores eligebantur ex quibusdam qui fuerant Cosmi, quibus licebat dimittere suū principatū, vt infra dicetur. Et sic populus in principatu Cosmorū non habebat partem. Deinde cum di.

De quibus idem dici potest, quod de his, qui apud Lacedæmonios fiūt, nam esse liberū magistratum atq; perpetuum maius est munus, q̃ dignitas eorum mereatur, et non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum, quod sibi videtur, periculosum est.

Improbat prædictam politiam, & primo quātum ad statuta quæ ponebant. Secundo quantum ad remedia q̃ adhibebāt. ibi. {Medicina vero &c.} Circa primū duo facit. Primo improbat eorum statuta. Secundo excludit

quandam

quandam responsionem. ibi. {Quiescere &c.} Improbat autem politiam istam quãtum ad duo quæ etiam improbauit in politia Lacedæmonica, quorũ vnum est, ꝙ Cosmi & seniores principabantur per totam vitam suam sine correctione, idest sine hoc, ꝙ possent amoueri propter aliquam culpam, & sic principatus erãt maiores q̃ dignũ esset. Secundum autem est, quia non principabantur s[e]c[un]d[u]m aliquas leges scriptas, sed p[er] se sentẽtiãtes vel arbitrãtes, & hoc nõ erat securũ ciuitati, quia eorũ iudicium poterat peruerti amore vel odio. Deinde cum dicit.

Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constitutæ ciuitatis, nec quicquam susceptionis est Cosmis, quẽ admodum Ephoris, abeuntq́ꝫ per insulam longe à contendentibus.

Excludit quãdam responsionem qua possent se defendere inducentes pro signo bonæ ordinationis, ꝙ semper absq́ꝫ seditione vixerint. Sed ipse dicit, ꝙ hoc, ꝙ populus quieuerit apud eos à seditionibus non participans principatu, nõ est signum demonstrans, ꝙ eorum politia sit bene ordinata: hoc.n. contingebat quia Cretenses longe peregrinabãtur ab aliis hominibus insulam quãdam habitantes, & distantes etiam ab aliis, & sic non habebant bella cum finitimis sicut supra dictum est, & sic Cosmi apud Cretẽses non habebant aliqua recipere vel expẽdere propter bella, sicut Ephori apud Lacedæmones, vnde populus non multum curabat tali principatu participare. Deinde cum dicit.

Medicina vero quam huic delicto adhibẽt, ridicula est, nec ciuilis sed tyrãnica. Sępenumero.n. aut collegæ illorum, aut priuati homines insurgẽtes, per seditionem Cosmos expellunt, licet etiã Cosmis seipsos magistratu abdicare. Enimuero hęc omnia pręstabat lege fieri q̃ pro hominum voluntate, non.n. secura est regula.

Improbat remedia, quæ apud Cretenses contra pericula erãt, & primo ponit ea. Secũdo improbat. ibi. {Per quam &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit remedia, quæ erant contra personas male principantium. Secundo remedium, quod erat contra ipsum principatum. ibi. {Omnium vero &c.} Dicit ergo primo, ꝙ illa medicina, quam faciunt Cretenses contra pędictum peccatũ de incorrigibilitate principũ non est conueniens, nec est politica quasi sapiens communem ordinem ciuitatis, sed magis est oppressiua & tyrannica, quod nõ est s[e]c[un]d[u]m rationem, sed per violentiam. Multoties enim apud eos conueniebãt aliqui vel de principibus vel de priuatis personis & eiiciebant Cosmos per violentiam. Erat autem & aliud remedium, quia Cosmi poterãt abrenunciare principatui in vita sua. Sed melius erat, ꝙ ista duo ordinarentur per legem, vt.s. aliqua lex esset certa secundum quam Cosmi deberent expelli, vel cedere principatui, quàm ꝙ hoc fieret secundum voluntatem hominum, quæ non est certa regula, cum frequenter voluntas humana sit irrationabilis & iniusta. Deinde cum dicit.

Omnium vero deterrimum est potentiorum deturbatio, quam sæpe concitant, cum pœnas dare volunt.

Ponit reliquum quod habebant contra ipsum officiũ, & dicit, ꝙ illud erat pessimum inter omnia remedia, ꝙ quando Cosmi volebant dare sententias contra aliquos potentes, frequenter inter eos instituebatur cessatio principatus Cosmorum, interdicebant enim ad tempus omnino talem principatum: hoc autem dicit esse pessimũ, quia non solum erat contra personas, sed cõtra totum of- E ficium vel principatum, ex quo proueniebat multa vtilitas ciuitati. Deinde cum dicit.

Per quam manifestum est habere eam institutionẽ aliquid reip. sed non esse remp. at potentatum magis. Consueuerunt autem concita plebe & amicis, ad vnius arbitrium rem deferre, seditionesq́ꝫ & prælia inter se miscere. At vero id, quid differt ab eo, quod tandem ea ciuitas nõ sit dissoluta ciuili societate? Est aũt periculosus hic reip. status, si qui velint possintq́ꝫ inuadere, sed vt supra diximus, seruatur propter locum, q[uod] omnes aduenas excludit. Itaqꝫ Periœci manent Cretensibus. Verum Ilotes persæpe à Lacedæmoniis defecere. Non enim erat in Creta potentia vlla externa, sed nuperrime bellum F peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur Republica hæc dixisse sufficiat.

Improbat prædicta remedia & dicit, ꝙ ista institutio vltima de vacatione Cosmorũ habet aliquid politiæ inquantum fit de communi consensu populi, sed tamẽ non est vera politia, sed magis oppressio quædam per potentiam populi, & via quædam ad tyrannidẽ. Consueuerũt enim aliqui habentes odio Cosmos colligãtes sibi populum & alios amicos suos facere monarchiam, vt scilicet aliquis eorũ dominetur in ciuitate loco omniũ, & quando hoc nõ possunt statim facere, mouẽt seditiones & pugnãt ciues adinuicem. Nihil autem hoc differt, q̃s.ꝙ post aliquod tempus iam non sit ciuitas, sed soluatur tota cõmunio politica. Non enim potest esse ciuitas soluta concordia ciuium, & sic per seipsam dissoluitur. Sed etiam antequam per seipsam dissoluatur, imminet ei periculũ G ab hostibus qui volũt & valẽt inuadere ciuitatẽ, q[ui]a dum ciues adinuicem pugnant, non possunt vnanimiter resistere hostibus, & quãdoqꝫ vna pars introducit hostes in sui auxilium. Sed sicut dictũ est ab huiusmodi periculis hostium liberata fuit politia Cretẽsium propter locum, quia habitabãt in insula longe ab aliis ciuitatibus, & sic ipsa longinquitas fecit eos securos ab expulsione, id est, ꝙ non expellerentur de proprio loco ab hostibus. Et huius ponit duo signa, quorum vnum est, ꝙ status incolarũ perseuerat apud Cretenses propter consuetudinem conuersationis. Sed illi qui adueniunt aliunde ad ministrandum, nõ possent cum eis diu cõmorari, quia nullũ principatum possunt apud eos habere. Non enim volebant Cretenses habere principes extraneos. Secundum signũ est, quia nuper transierat ad insulam Cretensium bellum ab extraneis inuadentibus insulam. Ex quo manifestum est, ꝙ leges eorum non erant sufficienter virtuosæ ad conseruandam eorum politiam, sed conseruabãtur, quia nõ H habebant inimicos contra se bellantes. Vltimo aũt epilogando cõcludit, ꝙ intantũ dictũ est de politia Cretẽsiũ.

LECTIO XVI.

Carthaginẽsis reipublicæ considerationem facit, & eam superioribus duabus comparat atqꝫ redarguit.

Videtur etiam Carthaginẽsium resp. bene cõstituta, multaq́ꝫ habere pręter alias, q̃dã vero maxime similia Lacedęmoniis. Tres.n. istæ resp. quodammodo inter se proximæ sunt, multumq́ꝫ distant ab aliis. Cretica dico & Laconica & Carthaginẽsis, multaq́ꝫ in ipsis prouisa sunt recte. Signum est reip. bene institutę, ꝙ populus in suo permanet loco, neqꝫ seditionẽ vllã (vt ita dixerim) vnq̃ fecit, neqꝫ tyrannũ.

Postq̃

Postquam philosophus prosecutus est de politia Lacedæmoniorum & Cretensium, prosequit̃ de politia Carthaginensium, & circa tria hoc facit. Primo commendat huiusmodi politiam simul cum præmissis. Secundo ostẽdit conuenientiam huius politiæ ad præmissas. ibi. {Cõtinet autem &c.} Tertio improbat quædam circa ipsam. ibi. {Melius autem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ Carthaginenses bene videbantur viuere politice, & quantum ad multa melius aliis, & maxime i illis in quibus appropinquabãt ad politiam Lecedæmonicam. Iste enim tres politiæ erant adinuicem propinquæ multum ab aliis differentes scilicet Cretensis, Lacedæmonica & Carthaginensis, & multa erant bene statuta apud eos. Signum autem, ꝙ politia eorum esset bene ordinata est, ꝙ populus permanebat quietus in tali ordinatione, & non fiebat ibi seditiõ populi quæ esset alicuius põderis, neq; etiam degenerauit eorum politĩa ad tyrannidem. Deinde cũ dicit.

B Continet aũt similia Lacedæmoniorũ reip. Comessationes quidem sodalitiorũ, Phidiciis, cẽtum autem et quatuor virorũ potestas, Ephoris præter q̃, ꝙ non deterior, nam illi ex contingentibus sunt. Hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Imperator vero & senatus cõueniunt Lacedæmoniorũ regibus & senibus.

Ostendit inconuenientiam huius politiæ ad lacedęmonicam, & primo quidem quantum ad hoc, ꝙ apud ipsos fiebant cõuiuia societatem quæ Lacedęmones vocabant Phidicia. Secũdo quantum ad regnũ ciuitatis, quia apud Carthaginẽses erat principatus 104 virorũ similis principatui Ephororum qui erat apud Lacedęmones, tamen quantum ad hoc non deterius sed melius se habebãt Carthaginenses, quia Lacedæmonĳ instituebãt Ephoros ex contingentibus, idest ex quibuscunq; personis, & etiam non approbatis in virtute. Sed Carthaginenses eligebãt ad hunc principatũ solum homines virtuosos. Similiter C etiam Carthaginenses habebant reges sicut Lacedæmones, & habebant dignitatem quandam vel honorabilitatem correspondentem senioribus, qui erant apud Lacedæmones. Deinde cum dicit.

Melius autem, ꝙ imperatorem nõ ſm genus neq; ex vili, aut præcellenti magis eligũt, q̃ ſm virtutem, nam qui magnam habent potestatem si ipsi nullius precĳ sint, multum nocent, nocueruntq; iam Lacædemoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionẽ, cõmunia sunt omnibus antedictis.

Improbat prędictam politiam ſm duos modos supra positos, & primo quidem quantum ad hoc, ꝙ non erat apud eos bene statutum. Secundo quãtum ad hoc, ꝙ nõ cõcordabat intẽtioni legislatoris. ibi. {Sed quãtũ &c.} D Dicit ergo primo, ꝙ melius esset, ꝙ reges non acciperent ex vno solo genere, sed ex quibuscunq; virtuosis, & si deberent ex vno genere accipi, nõ deberet esse illud genus qualecunque. Sed tale ex quo vt in pluribus boni prodirẽt, & iterum si eligatur aliquod genus differens bonitate ab aliis, ex quo assumãtur reges, melius esset, ꝙ ex illo genere aliqui eligerentur ad regnum per electionẽ q̃ per ætatem, puta, ꝙ primogẽniti dominentur. quod dum aliter fit frequenter contingit, ꝙ homines viles peruenerunt ad regnum, & hoc est valde periculosum si homines viles constituãtur ad habendum potestatem de rebus magnis. Multum.n. hoc lędit ciuitates, & tales viles reges in multis lęserunt ciuitatem Carthaginensium. Concludit etiam ex prædictis, ꝙ cum tres istæ politiæ sint similes, communia sunt omnibus ea quę sunt in eis increpatione digna. Et ideo quæ dicta sunt in aliis, sunt etiam hic intelligenda. Deinde cum dicit.

A Sed quantum ad intentionem optimatum attinet & reip. quædam ad popularem statum magis declinant, quędã ad paucorum potẽtiã, nam referendi quidem ad populum, aut nõ referendi aliqua, imperatores vna cum senatu domini sunt, si omnes concordent. si non concordent, populus ipsorum dominus est. Quæcũq; retulerunt magistratus de his non approbandi modo illorum sententias potestas permissa est populo. Verum etiam pro arbitrio cõstituendi prouidendiq; & cuiuis contradicere relatis illorum licet, ꝙ nõ est in aliis resp. Quinqueuiratum vero qui multarum ac magnarum rerum potestatẽ habet, ab illis eligi. Et centumuiratum hos eligere q est maximus magistratus, B & hos plurimo tpe q̃ alios imperium retinere. Nã & pfuncti magistratu impant, & designari ad magistratum, ad paucorum potẽtiã spectat. Esse autẽ sine mercede, & sine sortitione, optimatium est ponẽdum, & si quid aliud tale. Iudicia quoq; omnia à cunctis magistratibus iudicari, & non ab aliis alia, vt apud Lacedęmonios.

Improbat hãc politiam quãtum ad hoc, ꝙ recedebat à proposita intẽtione. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, ꝙ in quibusdam diuertebat ad plebeium statum, in quibusdam ad paucorum potentiam. Secundo ostendit, ꝙ magis diuertebat ad paucorum potẽtiam. ibi. {Trãsgreditur autem &c.} Tertio improbat remedium, quod contra hoc apponebat. ibi. {Paucorũ potentiæ &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum ista esset supposita intentio legis C latoris apud Carthaginenses vt institueret politiam vel statum optimatum, quædam statuta eius declinabãt ad popularẽ statum, quædam ad paucorum potẽtiam. Erat enim apud eos statutum, ꝙ reges cũ senioribus haberent in sua potestate aliqua deferre ad populum, quæ non deferrent quando omnes consentirent. si autem nõ omnes cõsentirent, populus habebat in hoc iudicium quid fieri deberet. Similiter autem qñ de communi cõsensu aliqua referebant ad populum, non solum populus habebat audire, quod dicebatur & approbare, sed habebat potestatẽ diiudicandi an esset bonum vel nõ, & si volebat populus poterat contradicere, quod non fiebat in aliis præmissis politiis, & sic populus statuebat principibus quid esset faciendum, & hoc erat status plebeius. Ex alia partę erant apud eos quidam principatus Quinq; virorum, qui habebant se intromittere de multis & magnis negociis ciuitatis, & isti eligebãtur per solos principes. Similiter etiam per eos solos eligebantur illi Cẽtũ & quatuor D viri de quibus supra dictum est. Similiter etiã maiores ciuitatis maiori tempore principabantur, q̃ alĳ, quia illi, qui præcesserant in principatu, erant socĳ in principatu eorum, qui succedebant, & sic duplicabatur eis tempus principatus, quod nõ fiebat aliis minoribus, & hoc erat potentiæ paucorum. Erat etiam apud eos aliquid pertinens ad statum optimatũ, ꝙ principes eligebant absq; precio dato ab eis. Et iterum non eligebãtur per sortem, sed propter virtutem & quædam alia huiusmodi. Et sic non in omnibus recedebant ab optimatum statu. Habebant etiam aliud potentiæ paucorum, scilicet ꝙ maximi principes iudicabant de omnibus sententiis. Non autem erant diuersi, qui ex diuersis iudicarent, sicut fiebat in Lacedęmonia. Deinde cum dicit.

Transgreditur autẽ maxime ab obtimatib⁹ ad paucorum potẽtiã institutio Carthaginensium

sit um in eo, q etiam multi comprobãt: nõ solũ enim optimos, verumetiã ditissimos censent in magistratibus esse ponendos, quasi impossibile sit qui egenus existat, eũ bene magistratũ gerere, aut quietem optare. Si igitur sumere diuitẽ paucorũ potentiæ est, per virtutẽ autem optimatum. Ista quædã esset species tertia, per quã constituta est apud Carthaginenses resp. Creãt enim magistratus, ad hæc duo respiciẽtes, & pſertim maximos. vt imperatores, & prætores.

Ostendit, q ista politia magis declinabat ad paucorũ potẽtiam, & hoc quãtum ad duo, quorũ secũdm ponit ibi. {Paruum etiam &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostẽdit, in quo declinabat ad paucorum potentiam. Secundo improbat ibi. {Putãdum enim &c.} Dicit ergo primo, q institutio politiæ Carthaginensis quãm volebant esse optimatum maxime declinabat ad paucorum potẽtiam sicut multis videtur. Putabant enim, q oporteret eligi, principes non solum virtuosos sed etiam diuites, & mouebantur hac ratione, quia impossibile erat, q aliquis pauper bene principaretur & vacaret negociis ciuitatis. Non.n. habebant eorum principes salarium de communi. Vnde oportebat si pauperes virtuosi eligerentur in principes, q prætermissis negociis ciuitatis intenderent ad quærendum sibi victum. Quia autem eligere principem diuitem est status paucorum, eligere autem virtuosum est status optimatum. Manifestum est, q eligere diuitem virtuosum erit iam tertius ordo, qui obseruabatur apud Carthaginenses. Eligebant enim maximos principes reges & duces exercitus respicientes simul ad diuitias & virtutes. Deinde cum dicit.

Putandum aũt est huiuscemodi excessum ab optimatibus esse errorẽ legis cõditoris, quẽ ab initio preuidisse valde necessariũ fuit, vt optimi valerẽt quietẽ agere, nec quicq indecorũ facere, nõ solũ in magistratu, sed ẽt in vita priuata.

Improbat prædictam ordinationem. Et primo rationem qua mouebãtur. Secundo ipsam ordinationem. ibi. {Quod si inspicere &c.} Dicit ergo primo, q iste recessus à statu optimatũ est imputandum legislatori, hoc.n. fuit maxime necessarium videre à principio qualiter homines optimi in virtute possent vacare operibus virtutũ absq hoc, q dehonestarent vacãdo rusticanis operibus. & hoc non solũ quando principarẽtur, sed etiam qñ agerent priuatã vitã instituẽdo, scilicet aliqua prœmia virtutum, ex quibus nutrirentur virtuosi. Deinde cum di.

Quod si inspicere oportet ad opes, gratia qe tis, prauum est maximos magistratus esse venales, imperium, & præturam. Hæc.n. lex præcio sas magis facit diuitias, q virtutes, ac ciuitatem totam ad studiũ pecuniarum cõuertit. Nã quicqd apud ciuitatis principes habetur in precio, necessarium est & aliorum ciuium opinionem subsequi. Vbi aũt nõ maxime honorat virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in rep. statũ. Assuescere vero ad lucra rationabile est, qñ per largitionẽ adipiscuntur dignitates. Absurdum est.n. si pauper quidẽ aliquis, verum bonæ mentis lucrari velit, improbior autẽ non velit, cũ sumptus fecerit. Quo circa oportet eos q possunt optime gerere magratũ, assumere ad magratũ. Probabiliusq; fuit, si auctor

E legis opulẽtiã præstantium virorũ abiecisset, ac eorum q in magistratu forent qeti pspexisset.

Improbat ipsam ordinationẽ dupliciter. Primo quidem ostendens eam esse periculosam. Si enim oportet in eligẽdis principib9 aspicere ad diuitias ad hoc, q possint vacare absq operibus quibus lucrẽtur victum, valde malum erit quod maximi principatus, scilicet regnũ & ducatus exercitus sint venales, ita scilicet, q pro abũdantia pecuniarum dentur. Ita etiam dicit esse prauum, quia ex hac ege sequitur, q tota ciuitas sit amatiua pecuniæ etiã magis q virtutis. Quia ciues quicquid viderint esse preciosum in principibus consequenter opinantur preciosum esse. Et in quacunq ciuitate virtus non maxime honoratur, vt scilicet soli virtuti honor principatus deferat. Vnde est impossibile, q in tali ciuitate homines sm virtutẽ infallibiliter principent, & ex quo propter diuitias principatus datur quodammodo, diuitiis emptus, pbabile est, q ciues consuescãt inhiare ad lucra pecuniæ quã
F cum expenderint assequi poterunt principatum. Valde enim inconueniens est, si dicatur, q ille qui est pauper &, virtuosus velit lucrari in officio constitutus. Ille autem qui est deterior non velit lucrari, postquam multa expenderit ad principatum acquirendũ. Hoc enim est omnino improbabile, & ideo non oportet requirere, an sint diuites illi qui sint instituẽdi ad principatum. Sed siue sint diuites, siue pauperes, illi debent institui qui possunt principari sm virtutẽ. Scdo. ibi. {Probabiliusq; fuit si &c.} improbat prædictam legem ex hoc quod prætermittit conuenientius remedium quod possit adhibere. Dignius enim esset si legislator præeligeret ad principatum paupertatem virtuosorum non respiciens ad diuitias, et cum hoc curam aliquam apponeret, vt saltem in principatu existentes possent vacare. Deinde cum dicit.

Prauum etiam videri potest plures magistratus ab vno homine geri, qd ĩ honore est apud
G Carthaginenses. Vnicum enim ab vno optime perficit opus. Hoc autẽ ne fieret, prouidendum fuit à legislatore, neq; cogendum eundẽ tibicinẽ esse atq; sutorẽ. Quare vbi nõ parua est ciuitas magis ciuile est, vt plures sint participes magistratuum, magisq; populare. Cõmunius enim vt diximus et melius singula cõficiuntur atq; celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus & nauticis. In his enim ambobus per omnes (vt ita dixerim) transit imperare, & parere.

Ponit secundo, in quo declinabat ista positio ad statũ paucorum, & dicit, hic esse prauum id quod obseruabat apud Carthaginẽses vt idẽ obtineret plures principatus, siue plura officia, quia vnum opus optime perficitur ab vno homine. Si autẽ vnus homo debeat plura opera exer
H cere, necesse est, q impediat in altero, vel in vtroque. Vnde legislatorem oportet attendere vt non imponat plura opera vni homini: puta, q non præcipiat eidem tibicinẽ esse & sutorem. Et ideo nisi paruitas ciuitatis impediat, magis videtur esse populare vt plures participent principatibus diuersis. Non autem vnus habeat plures principatus, quia hoc est potentię paucorũ. Ideo autem illud est melius, quia vnumquodq; sicut prædictum est, & pulchrius & velocius perficitur ab vno ita, q vnus non cogatur multa facere, & hoc videmus in exercitu & in naui. Vtrobique.n. propter distinctionem officiorum quodammodo ad omnes extenditur principari & subiici, dum, s. quidam subiecti sunt quibusdam aliis præferuntur vsq ad infimos. Deinde cum dicit.

Sed cum ad paucorum potẽtiam vergat resp. eorum optime illud effugiunt, vt semp aliqua plebis

plebis pars ditetur, ad oppida mittẽtes, per hoc illi arbitrantur, ac certe efficiũt statum ciuitatis permanere, sed hoc est fortunæ opus. Oportebat vero non per fortunam sine seditionibus esse, sed per legislatorem id fieri. Nunc autem si diuersa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus secedat, nullum est remediũ legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur & Cretensium et Carthaginensium resp. in hunc modum se habet.

Improbat, ꝙ circa prædictã declinationem habebãt. Et dicit, ꝙ cum politia eorum esset potentia paucorum, optimum modum adinuenerunt ad effugiẽdum seditionem populi, quia semper aliquos de populo mittebãt ad regimina ciuitatum sibi subiectarum vt sic ditarentur, et per hoc quodammodo saluabant & faciebãt permanere suam politiã, sed hoc erat à fortuna, quia scilicet ciuitates eis subiectæ non rebellauerant. Oportet autem vt ciues sint absq; seditione, nõ propter fortunã, sed propter prouidentiam legislatoris. Nunc autem si aliquod infortunium carthaginensibus eueniat, vt magna pars subiectorum discedat ab eorum dominio, nullum erit remedium contra seditiones per leges ab eis latas. Vltimo autem epilogando concludit, ꝙ ea quę prædicta sunt merito possunt acceptari circa politiam Lacedæmonum, & Cretensium, & Carthaginensium.

LECTIO XVII.

Solonis & aliorum quorundã leges cõmemorat, ne quid omissum fuisse videatur, quod ad hanc cognitionem faciat.

EOrum autẽ, qui de rep. aliquid tradiderunt quidam nunquam versati sunt in gubernatione ciuitatis, sed ĩ priuata vita ociosi vixerũt: de quibus siquid dignum relatum fuit, supra diximus. Quidam autẽ legislatores fuere, gubernauerũtq; vel in propriis ciuitatibus, vel in alienis, & horum quidã solummodo legum auctores fuere. Quidam etiam reip. constituendæ, veluti Lycurgus & Solon. Hi enim leges & resp. condidere. Lycurgus quidem Lacedæmoniis, vt dictum est. Solon autem Atheniensibus.

Postquam philosophus prosecutus est de diuersis politiis, hic prosequitur de institutoribus politiarũ & legũ. & circa hoc tria facit. Primo determinat eorum differentiam adinuicem. Secundo determinat de quibusdam, qui instituerũt politias. ibi. {Existimãt quidam &c.} In tertia determinat de quibusdam, qui fuerunt legislatores. ibi. {Fuerunt etiam &c.} Ponit ergo primo duas differẽtias eorum, qui de politiis, vel legibus tractauerũt. quarum prima est fm diuersitatẽ vitæ. Quidam enim eorũ vixerũt in vita priuata in nullo communicãtes politicis actionibus, quia non fuerunt gubernatores aliquarum ciuitatum, sicut Plato, Phaleas, & Hippodamus, de quibus supra dictum est, siquid fuit dignum circa eos dicendum. Alij autem vixerũt vita politica, instituentes leges aliquibus ciuitatibus, vel propriis vel extraneis. Secunda differentia est fm ea quæ tradiderunt. Quidam enim fuerunt conditores aliquarũ legũ sine hoc, ꝙ ordinarent aliquam politiam. Quidam vero ẽt instituerũt politiam, quæ est ordinatio regiminis ciuitatis, & posuerũt quasdã leges, sicut Lycurgus, qui instituit Lacedæmonicã politiã, & Solon q instituit Atheniensem. Deinde cum di.

Existimant autem quidam Solonem legislatorem fuisse præclarum. Nam & paucorũ po-

A tentiam sustulisse, quę nimis intemperans erat, & plebem à seruitute liberasse, ac statum popularem in patria cõstituisse, optimeq; Remp. tẽperasse. Nam esse cõsilium Ariopagi, paucorũ gubernationis, delectus verò magistratuũ, optimatũ, iudicia vero, populare. Sed videtur Solon illa duo, cũ essent prius nõ sustulisse, cõsiliũ Ariopagi, & magistratuum delectus, at populũ asseruisse, iudiciis ex omnibus cõstitutis.

Prosequitur de instituentibus politias, & quia de politia Lacedæmonica quam Lygurcus instituit supra dictum est: restat dicendum de politia Atheniensium, quã instituit Solon, & circa hoc tria facit. Primo ostẽdit quid Solon instituit. Secundo quomodo à quibusdam reprehẽdebatur. ibi. {Quapropter quidã &c.} Tertio excusat B ipsum ibi. {Appareat autem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ aliqui reputãt Solonem fuisse bonum legislatorem, quia dissoluit paucorum statum, qui erat valde intemperatus & immoderatus apud Athenas, & liberauit populũ qui seruitute opprimebatur ex immoderato regimine diuitum, & instituit popularem statum in patria sua, & miscuit bene politiam ciuitatis dãs aliquam partem populo in ea. Erat enim in Ariopago, id est in vico Martis qui erat locus solennis apud Athenas institutum concilium ciuitatis, scilicet quod erat paucorum, quia consiliarij ciuitatis erãt ex diuitibus & potentibus. Sed, ꝙ principes eligerentur, hoc erat optimatum. Prætorium autem, id est potestatem iudiciariã instituit ex popularibus, quod erat populare. Et sic Solon videtur non dissoluisse illa, quæ prius erant, s. concilium paucorum & electionem populi, quæ erat optimatum. Sed de nouo instituit popularem quendam principatum, dum fecit prætoria, id est iudices ex omnibus ciuibus. Deinde cum dicit.

C Quapropter quidam illi succensent, ꝙ alterum dissoluerit, cum auctoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionẽ est. Nam cum hoc inualuit, tanquam tyranno, gratificantes populo, in eũ qui nunc est, popularẽ statum remp. redegerunt, & consilium Ariopagi Ephialtes inhibuit & Pericles. Iudicibus vero salaria Pericles induxit, ac per hunc modũ vnusquisq; eorum, qui apud plebem posse voluerunt, populi vim augere perseuerauerũt, donec in istam, quæ nunc est, licentiam peruenit.

Ostendit quomodo Solon à quibusdam reprehendebatur. Accusabãt enim quidã ipsum, ꝙ ipse dissoluerat alteram politiam, quæ prius erat, quando instituit iudicium: & ꝙ postea habuerit potestatẽ super omnia, cum D tamen illud officium esset sortiale, quia scilicet sorte eligebantur aliqui ex populo ad hoc officium. ideo autem dicunt eum per hoc dissoluisse priorem politiam, quia cũ inualuit istud officiũ in ciuitate, prætores illi instituti ex populo transtulerant totum regimen ciuitatis in populum qui tyrannidẽ opprimebat maiores, & ita deuentũ est ad inordinatũ statum popularẽ qui erat apud Athenas. Primo enim Ephialtes, & Pericles qui fuerunt prætores populares destruxerunt cõsilium quod ex antiquo erat in Ariopago, & cõtinẽter vnusquisq; de rectoribus populi auxit potestatẽ populi, quousq; pducta est politia ad popularem statum qui tunc erat. Deinde cum di.

Apparet autem hoc non tam Solonis volũtate quàm casu euenisse. Nauali enim potentia aduersus medos victor populus, maiora de sese

sapere

ſapere cępit, & acceſſerunt patroni ſeditioſi cō tra bonos & modeſtos ciues, qui remp. gubernabant. Cum videatur quidem Solon eā quæ maxime neceſſaria fuit poteſtatem, populo tradidiſſe, vt magiſtratus crearet, & malefacta corrigeret: niſi.n. populus hanc habeat poteſtatem, ſeruus erit & inimicus, at magiſtratus omnis conſtituitur ex nobilibus, ac locupletibus ex cenſu quingentorum medimnorum & iugerum. Tertium ex equitibus. Quartū ex opificibus ſordidis, quibus nullum magiſtratus aſſequendi ius erat.

Excuſat Solonem, & dicit, quòd iſte defectus videtur accidiſſe non ex intentione Solonis, ſed ex quodam accidente. Cum enim rex Medorum inuaderet Athenienſes, illi cogitātes, quòd neq; fines ſuos tueri poterāt neq; obſidionem ciuitatis ſuſtinere, collocatis pueris & mulieribus & rebus quas habebant, in aliis gręcię ciuitatibus, dimiſſa ciuitate, tranſtulerunt bellum de terra ad mare. Et ita cōgregatus eſt populus tempore Medorum cauſa huius principatus naualis, & aſtute concepit vt totam ſibi poteſtatem vſurparet, & accidit, quòd loco virtuoſorum rectorum, populus habuit prauos rectores qui intentionem populi ſunt proſecuti. Quòd autem Solon hoc non intendit, patet per hoc, quia Solon non dedit poteſtatem populo niſi illam, quæ eſt maxime neceſſaria, vt ſcilicet eligeret principes & corrigeret eorum errores. Hanc autem poteſtatem populi dicit eſſe neceſſariā, quia ſine hoc populus eſſet ſeruus, ſi ſine ſua voluntate principes acciperentur, & non poſſet emendare mala, quæ principes facerent, & cum ſeruitutem ferre nō poſſet, fieret aduerſarius principibus. Sed omnes principatus inſtituit primo ex inſignibus, id eſt nobilibus & diuitibus. Et ſecūdario inſtituit ex cenſu quingētorum medimnorum, id eſt qui haberēt in bonis quingētos medimnos & iugerū totidē. Et tertio inſtituebat principes ex equitibus qui erat tertius ordo. Quartus autē ordo erat mercenariorum, qui erat infima pars populi, ad quos nullus principatus pertinebat. Et ſic patet, q in principatibus maiorem partem addidit maioribus q̄ populo. Vnde non fuit eius intentio inſtituere ſtatum popularem, ſed conſecuta eſt præter eius intentionem. Deinde cum dicit.

Fuerunt etiam legum poſitores Zaleuchus apud Locros occidentales, & Charondas Catanieſis ciuibus ſuis, cęteriſq; ciuitatibus Chalcidicis quæ ſunt circa Italiam, & Siciliam. Tentant vero quidam inducere, quaſi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus. Hunc vero exercitatum in Creta, cum eſſet Locrus, perfectum autem per artem diuinationis huius familiarem fuiſſe Thaletem. Thaletis autem auditores fuiſſe Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci autem Charondam. Sed qui iſta dicunt, tempora non ſupputant.

Determinat de inſtitutoribus legum. Et primo oſtēdit q fuerint, & quibus leges impoſuerint. Secūdo quas leges tulerint. ibi. {Fuerūt etiā &c.} Circa primū duo facit. Primo agit de quibuſdā legiſlatoribus in Italia, quæ quondam magna Græcia vocabatur. Secūdo de quibuſdam legiſlatorib⁹ Græciæ. ibi. {Fuit etiā Philolaus &c.} Dicit ergo primo, quòd legiſlatores fuerūt quidam Zaleuchus nomine, qui impoſuit leges Locris occidētalib⁹, & eſt quædam ciuitas Calabriæ, quæ eſt ad occidentem Græciæ. Fuit etiam quidam legiſlator Charōdas Cataenienſis, qui tulit leges ſuis ciuibus, & quibuſdā aliis ciuitatibus Chalcidicis circa Italiam, & Siciliam. Oſtendit autem vnde iſti fuerint eruditi in legiſlatione. & dicit, quód quidam volūt colligere, quod in terris illis primus inſtructus induſtrius in legiſlatione fuit quidam Onomacritus nomine, qui cum eſſet ciuis Locrenſis exercitatus fuit circa legiſlationem in Creta, & poſtea præfectus fuit populo artificialiter regens ipſum, & huius ſocium dicunt fuiſſe quendam Thaletem, cuius auditores dicunt fuiſſe Licurgum Lacedęmonium, & Zaleucum Locrium: Zaleuci autem dicunt auditorem fuiſſe Charondam Catanienſem. Sed iſta dicunt non conſiderantes bene tempus ipſorum, quod non erat conueniens huic narrationi. Deinde cum dicit.

Fuit etiam Philolaus Corinthius legiſlator Thebanis. Erat autē Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus vero Dioclis, qui olympia vicit. Sed vbi ille ciuitatem deſeruit, commotus ob amorem matris Alciones Thebas migrauit. Atq; ibi ambo defuncti ſunt, Monſtranturq; etiam nunc illorum ſepulchra, ſpectantia quidem ſe ſe. Verum ita cōſtituta, vt ex Dioclis quidem ſepulchro non ſit proſpectus in Corinthium agrum ob animi infectionem. Ex Philolai autem ſit proſpectus. Habitarunt igitur ob huiuſmodi cauſam apud Thebanos, legesq; illis Philolaus deſcripſit.

Narrat de legiſlatoribus Græciæ. Et dicit, q quidam Philolaus ciuis Corinthius tulit leges Thebanis. Et aſſignat cauſam quare de Corintho tranſiuit Thebas. Et dicit, quód cum eſſet de genere Bacchidarum, id eſt eorum qui trahebāt originem á Baccho, factus eſt amicus cuiuſdam Dioclis, qui habuerat quandam victoriam in olympia. Poſtquam igitur Diocles reliquit ciuitatem, forte expulſus inde per aliquam iniuriam, Philolaus habens in memoriam amorem matris Dioclis, quæ vocabatur Alcione, quæ forte nutriuerat eum, ſimul cum eo abiit Thebas, & ibi ambo finiuerunt vitam, quod vſq; nunc eorum ſepulchra oſtendunt, quæ mutuo ſe reſpiciebant, & ex vno poterat conſpici aliud. Sed ita erant diſpoſita verſus regionem Corinthiorum, vt vnum poſſet inde videri, aliud non. Narrant autem, quòd ideo fuerunt ſic ordinata eorum ſepulchra, vt Diocles non videretur á Corinthiis, quaſi volēs ab eis abſtinere propter ea, quæ ab eis fuerat paſſus: Philolaus autem videri poterat, qui nihil ab eis fuerat paſſus. Iſta igitur fuit cauſa, quare apud Thebanos habitauerunt, & eis leges tulerunt. Deinde cum dicit.

Et de aliis quibuſdam, & de ſobole procreanda, quas illi leges proletarios appellant, & hoc eſt præcipue ab illo prouiſum, vt numerus hæreditatum conſeruetur. Charonde aūt nihil eſt proprium, niſi iudicia falſorū teſtium. Primus enim de his legē poſuit, diligētia autem & claritate etiam elegātior q̄ hi qui nūc ſunt legum conditores. Philolai proprium eſt patrimoniorum diſparitas. Platonis autem mulierū, & natorum, & patrimoniorum communitas, & comeſſationes fœminarum. Et præterea lex circa ebrietatē, vt reges cōuiuiorum ſobrij ſint & in rebus bellicis exercitatio, per quā ambi dextri fiant, cum oporteat non alteram manum vtilem, alteram inutilem habere. Draconis quoq;

leges

leges sunt. Sed iã cõstituta rep. leges tulit. Proprium autẽ Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinẽ pœnarum. Fuit quoq; Pittacus legum cõditor, sed nõ in rep. versatus. Lex est propria illius, ebrios siquẽ pulsauerint, maiori pęna damnari, q̃ si sobrij fecissent. Quod.n. pluris delinquunt ebrij q̃ sobrij, nõ ad id respexit, quod magis est ebriis venia, sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamus Reghinus legum conditor Calcidẽsibus qui sunt in Thracia, de homicidio, & hæreditatibus, nihil tamẽ huius proprium referrre quis potest. De his ergo resp. quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ in hunc modum cognouisse sufficiat.

Ostendit quid proptium vnusquisq; legislator instituit. Et dicit, q; Philolaus tulit leges Thebanis de qbusdam aliis, sed specialiter de filiorum procreatione, vt scilicet non insisterent operi generationis postquam certũ numerum filiorum haberent. Et has leges Philolai, Thebani vocant leges proletarias. Hoc autem de procreatione filiorum solus ipse instituit ad hoc, q; conseruetur numerus sortium, id est, quòd nõ oporteat vnam partẽ possessionis vnius hominis diuidi in plures, sed tot pueri generentur, quòd semper idem numerus ciuium conseruetur. Carundas autẽ nihil statuit ipse solus nisi vindictas de falsis testimoniis, quod ipse primus considerauit, sed magis placuit propter hoc, q; eum diligentia explicauit ea, quæ ad necessaria erant in legibus prę aliis legislatoribus q̃ de hoc, q; aliquid singulariter statueret. Sed Philolaus instituit aliquid proprium scilicet vt tolleretur irregularitas possessionum. Plato autem quatuor propria instituit in suis legibus, quorum vnum est, quòd mulieres & pueri & possessiones sint communes. Secundum est, quòd fierent conuiuia mulierum sicut in aliis ciuitatibus fiunt conuiuia virorum. Tertiũ est, q; instituit legem contra ebrietatem, vt scilicet soli sobrij possint esse principes conuiuiorum. Quartum autem statuit in re militari, vt scilicet homines per exercitium & studium fierent ambidextri, vt scilicet vtraq; manus fieret eis vtilis ad bellandum. Consequenter dicit, q; inueniũtur quędam leges Draconis, qui politiæ præexistenti imposuit quasdam leges, sed in legibus suis nihil fuit proprium quod sit memoria dignum, nisi, quòd seuerior pęna daretur quando maius damnum sequebatur ex culpa. Fuit etiam quidam Pittacus legislator qui non instituit politiam, cuius lex quædam propria fuit, vt ebrij si percuterent plus punirentur q̃ sobrij, quia pluries ebrij faciunt iniurias quàm sobrij, vnde magis respexit ad vtilitatem, vt scilicet cohiberentur iniuriæ ebriorũ quàm ad veniã quàm oportet habere de ebriis qui non sunt sui compotes. Fuit etiã alius legislator Androdamus ciuis Rheginus qui instituit quasdam leges circa pęnas homicidiorũ & circa successiones hæreditatum, sed tamen quasi nihil propriũ ipsius dici potest. Vltimo autem epilogãdo concludit, quòd hoc modo sunt considerata eadem, quæ oportuit considerari circa optimas politias, puta Lacedæmoniensium, Cretensium, & Carthaginiensium, & circa politias á quibusdam aliis ordinatas. Et sic terminatur Secundus liber Politicorum.

POLITICORVM ARISTOTELIS LIBER TERTIVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Expositis iam quæcunque ab illustribus viris, ad suam vsq; ætatem, vel vsu comprobata, vel scriptis proposita fuerant, deinceps sententiam suam de administratione ciuitatum exorditur, & primo quis appellandus sit ciuis docet, quæue ciuitas vocanda, inde ex ciuitatis fine, & numero præsidentium, varias ac diuersas ciuitatum formas elicit, quarum aliæ quietæ sunt & iustæ, in quibus aut re-
B *ges, aut optimates, aut populi ad communem omnium salutem & vtilitatem gubernant. Aliæ seditiosæ & iniustæ, in quibus vel tyranni, vel opulenti, vel egeni pro commodo suo publicas rationes dilaniant.*

LECTIO PRIMA.

Quis sit appellandus ciuis, & quæ ciuitas dici debeat.

QVi de rep. cõsiderat, quæ sit vnaquęq;, & qualis, fere prima illa cõsideratio occurrit, videre quid sit ciuitas, nã ea nonnunq̃ in cõtrouersiã venit, cum alij dicant á ciuitate factum, alij non á ciuitate, sed á potentibus quibusdã, vel á tyranno. Gubernatoris aũt reip. ac legum positoris, totum negocium ver-
C sari videmus circa ciuitatem. Est autem resp. eorum qui in ciuitate degunt institutio.

POstquam Philosophus in secundo libro inquisiuit de politiis sm traditionem aliorum, hic incipit prosequi de eis sm propriam opinionem, & diuiditur in partes duas. In prima manifestat diuersitatem politiarum. In secunda docet qualiter optima politia sit instituenda in principio septimi libri. ibi. {De optima rep. &c.} Prima autem pars diuiditur in duas. In prima distinguit politias. In secũda determinat de singulis earum. In quarto libro. ibi. {In cunctis artibus &c.} Prima autẽ pars diuiditur in duas. In prima parte determinat id, quod pertinet ad politiam in communi. In secunda diuidit politias. ibi. {His ita determinatis &c.} Prima pars diuidit in duas. In prima dicit de quo est intentio. In secũda prosequitur propositũ ibi. {Eos igitur qui &c.} Circa primũ duo facit. Primo oñdit, q; ad tractandũ de politiis necesse est primo consi-
D derare de ciuitate. Secundo ostendit, q; ad tractandum de ciuitate necesse est considerare qd sit ciuis. ibi. {Cũ vero sit ciuitas &c.} Dicit ergo primo, q; ille q vult cõsiderare de politia, quæ vnaquæq; sit sm propriã rõnẽ, & qualis sit, vtrum scilicet bona vel mala, iusta vel iniusta; necesse est, q; primo cõsideret quid sit ciuitas. Et hoc pbat duplici ratione, quarũ prima est, quia de hoc potest esse dubitatio. Dubitant enim aliqui circa aliqua negocia, vtrum sint facta á ciuitate, puta cũ sint facta á tyranno, vel á diuitibus ciuitatis. In quo casu aliqui dicũt, q; ciuitas hoc fecit, aliq aũt dicunt q; nõ fecit hoc ciuitas, sed diuites principãtes, vel ẽt tyrãnus, & sic vr̃ in dubiũ verti, vtrũ soli diuites principantes sint ciuitas. Et quia dubium est, oportet, q; determinetur. Secũda rõ est, quia tota intentio eorũ qui tractant de politiis & legislatione, negociantur circa ciuitatem, quia politia nihil aliud est q̃ ordo inhabitantium ciuitatem. Deinde cum dicit.

Cum vero ſit ciuitas compoſitum quiddam quemadmodum alia tota ex pluribus partibus conſiſtentia, manifeſtum eſt primo de ciue eſſe perquirẽdum. Nam ciuitas eſt ciuium multitudo quædam. Quare & quem oporteat ciuẽ vocari, & qui ſit ciuis eſt conſiderandum, nam & de ciue ſępe contenditur, nec eũdem oẽs eſſe fatẽtur ciuẽ, & qui in populari ſtatu ciuis eſt, per ſæpe in paucorũ gubernatione non erit ciuis.

Oſtendit, ꝙ neceſſarium eſt determinare de ciue duplici ratione. quarum prima talis eſt. In omnibus illis, quę ſunt compoſita ex multis partibus, neceſſe eſt prius conſiderare partes. Ciuitatis autem eſt quoddam totum conſtitutũ ex ciuibus ſicut ex partibus, cum ciuitas nihil aliud ſit quã quædã ciuium multitudo. Ergo ad cognoſcendũ ciuitatẽ, oportet conſiderare quid ſit ciuis. Secunda ratio eſt, ꝙ de hoc etiam contingit dubitationem eſſe, non enim omnes concorditer confitentur, ꝙ idem ſit ciuis. Aliquis.n. popularis, qui eſt ciuis in ſtatu populari, ſm quẽ populus principatur, nõ reputatur quãq; ciuis in ſtatu paucorũ, ſm quẽ diuites principantur, quia frequẽter talis eſt, ꝙ populus nullam habet ibi partem. Quare manifeſtum eſt ꝙ controuerſia eſt de ciue, quis ſit ciuis, & qualem oportet dicere ciuem. Deinde cum dicit.

Eos igitur qui alio quodãmodo appellationem ſortiũtur, ceu eos qui ciuitate donati ſunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit, nam iſto modo miniſtri qui circa nos habitãt & ſerui ciues eſſent. Nec rurſus qui fori ac iudicij ius habent, nam hæc exiſtunt etiam illis qui ſimul cõtrahũt, cum per contractum forum ſortiantur, quanquam multis in locis peregrini, ne id quidem perfecte habeant, ſed neceſſe eſt vt patronum accipiant. Ex quo fit, vt imperfecte quodammodo ſint fori iudiciorũq; participes. Sed vt pueri nondum ætate perfecti, & ſenes ob ętatem à muneribus publicis vacantes, nõ ſimpliciter ciues dicendi ſunt, ſed quodãmodo ciues. At nos quærimus eum qui ſimpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam adiunctionem quæ reſtringat & corrigat, cum & de infamibus & de exulibus eodem modo, vt ſupra, dubitari & reſponderi poſſit.

Proſequitur intẽtum ſuũ, & diuiditur in partes duas. In prima oſtendit quid ſit ciuis. In ſecunda oſtendit quæ ſit virtus, quæ facit bonum ciuem. ibi. {De his verò quę dicta ſunt &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat quid ſit ciuis. Secundo mouet circa hoc quaſdam dubitationes. ibi. {Sed forſan de eo &c.} Circa primũ duo facit. Primo oſtendit quid ſit ciuis ſm virtutem. Secũdo excludit quãdam falſam determinationem. ibi. {Cõſueuerunt &c.} Circa primũ duo facit. Primo ponit quoſdam modos ſm quos aliqui ſunt ciues ſm quid et nõ ſimpliciter. Secundo oſtendit quid ſit ciuis ſimpliciter. ibi. {Ciuis ſimpliciter &c.} Dicit ergo primo, ꝙ debemus ad pręſens dimittere illos qui dicũtur ciues ſm aliquem modum, id eſt ſm metaphoram vel ſimilitudinem, quia iſti non ſunt vere ciues. Et primus quidem modus eſt ſm habitationem. Nõ aũt dicũtur vere ciues aliqui ex hoc, ꝙ ciuitatem inhabitant, quia aduenæ & ſerui habitãt in ciuitate, nec tamen ſunt ſimpliciter ciues. Secundus modus eſt, ꝙ aliqui poſſunt dici ciues, quia ſubduntur iuriſdictioni ciuitatis, vt ſcilicet participent iuſtitia ciuitatis

E in hoc, ꝙ quandoq; obtineant ſententiam pro ſe, & quandoq; iudicentur, id eſt cõdemnẽtur, quia hoc etiam conuenit illis qui habent aliquos contractus inter ſe, qui tamen non ſunt vnius ciuitatis ciues, & tamẽ in quibuſdã ciuitatibus extranei non participant perfecte huiuſmodi iuſtitia ſicut ciues, ſed neceſſe eſt, ꝙ ſi volunt iudicio cõtendere, ꝙ dent patronum, id eſt fideiuſſorem de parendo iuri. Vnde patet, ꝙ aduentitij imperfecte participant communione iuſtitiæ, & ita ſm hoc non ſunt ſimpliciter ciues, ſed poſſunt dici ciues ſm quid. Sicut etiã tertio modo dicimus pueros ciues, qui nondum conſcripti ſunt in numero ciuium. Et ſicut dicimus ſenes ciues, qui iã emiſſi ſunt à numero ciuium, cum non poſſunt amplius exequi opera ciuium. vtroſq; enim non dicimus ſimpliciter ciues, ſed cum aliqua adiectione. Pueros quidẽ tanquam imperfectos: Senes autẽ tanquam vltra prouectos, quã requirit conditio ciuium. Vel ſi etiam aliud aliquid tale apponatur nihil differt. Manifeſtum eſt.n. illud quod inten-

F dimus dicere, inquirimus enim nunc quid ſit ſimpliciter ciuis abſq; aliqua additione, quæ ſit neceſſaria ad dirigendum vel exponendũ nomen ciuis. Eſt autem & quartus modus, in quo eſt eadem dubitatio & ſolutio, ſcilicet circa profugos & infames perſonas, quia.ſ. tales ſunt ciues ſm quid, & non ſimpliciter. Deinde cum dicit.

Ciuis ſimpliciter nulla alia re diffinitũ magis quã participatione poteſtatis publicæ iudicandi, & decernendi. Poteſtates autem aliæ ſunt determinatę ſm tempus, ita vt non liceat interdum niſi ſemel eandem habere, aut per alia temporũ ſpatia. Aliæ ſunt indeterminatæ, ceu illius qui in concione deliberat & decernit. quanquã fortaſſe diceret aliq; tales non eſſe in poteſtate conſtitutos, atqui ridiculum foret, qui de maximis

G rebus deliberant & decernunt, eos poteſtatem dicere non habere. Sed nihil referat cum de nomine ſit quæſtio, eſt enim abſq; nomine publica poteſtas iudicantis decernentiſq; in cõcione, ſed ſit diffinitionis gratia indeterminata poteſtas. Ponimus autem eos eſſe ciues, qui huius poteſtatis vna cum aliis participes ſunt. Maxime igitur proprie ciuis ſuper omnes alios, qui ciues dicuntur, fere talis eſt.

Oſtendit qs eſt ciuis ſimpliciter, & cira hoc tria facit. Primo ponit quandam determinationem ciuis. Secũdo oſtendit, ꝙ illa determinatio non eſt cõmunis in qualibet politia. ibi. {Nec latere nos debet &c.} Tertio oñdit quomodo poſſit corrigi vt ſit cõmunis. ibi. {Sed recipit correctionem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ per nihil aliud melius poteſt determinari ciuis ſimpliciter quã per hoc, ꝙ par-

H ticipet in ciuitate iudicio, vt ſcilicet poſſit de aliquo iudicare ex poteſtate, vt ſcilicet aliquam habeat poteſtatem in negociis ciuitatis. Sed ſciendum, ꝙ principatuũ ſunt duo genera. Quidam.n. ſunt determinati ad certum tempus, ita, ꝙ apud quaſdam ciuitates non liceat, ꝙ idẽ homo bis obtineat eundem principatum, vel, ꝙ obtineat per determinata tempora: puta, ꝙ exerceat aliquod officium ad annum, & poſtea non poſſit inſtitui in eodem officio vſq; ad tres vel quatuor annos. Alius autem principatus eſt qui non determinatur ſm aliquod tempus, ſed quocunq; tempore poteſt homo illud officium exercere, ſicut prætor, qui ſcilicet habet poteſtatem iudicandi de aliquibus cauſis: & cõcionator, qui habet poteſtatem dicendi ſuam ſententiam in concione ciuitatis. Poteſt autẽ contingere, ꝙ aliqui huiuſmodi iudices vel concionatores nõ nominentur principes, & ꝙ dicatur, ꝙ nõ habent propter hoc aliquem principatum, ꝙ poſſint cõcionari

vel

vel iudicare. Sed hoc nihil ad propositum differt, quia ista dubitatio non est nisi in nomine. Non.n.inuenimus aliquod noo commune iudici & concionatori. Et ideo imponatur eis hoc non vt dicatur iodeterminatus. Sic igitur ponimus eos, qui participant huiusmodi principatu esse ciues, & ista videtur esse melior determinatio ciuis simpliciter. Deiode cum dicit.

Nec latere nos debet, q in rebus quarũ subiecta differunt specie: & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est, qua talia sunt, cõe aut vix. Resp.aũt videmus specie differre, & alias esse posteriores, alias priores. Quæ.n.aberrauerunt ac prolapsæ sunt, necesse est vt posteriores sint integris & incorruptis. Qũo autem dicamus eas labi postea patebit. Quare esse ciuem quoq; alium atque alium, necesse est fm differentiam rerump. Itaq; ille de quo diximus in populari quidem statu maxime est ciuis: in aliis verò speciebus esse quidem potest: non tamen necesse est, in quibusdam enim ciuitatibus nec populus est, neq; concionis vsus: sed Senatum habent, & iudicia: alij alia exercent vt apud Lacedæmonios de contractibus cognoscunt hi qui Ephori nuncupantur: de cęde autem Senatus, & forsan alij de aliis ius dicunt. Eodemq; modo apud Carthaginenses: de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt.

Ostendit q huiusmodi determioatio ciuis non est cõis in omnibus politiis, & dicit q oportet hoc manifestum esse, q in omnibus rebus in quibus supposita differunt specie, & vnum eorum est naturalr primum, aliud scdm, aliud cõsequenter se habens, vel nihil simpliciter est commune eis quatenus talia sunt, sicut in ęquiuocis, vel vix & obscure est aliquid cõmune, i. fm aliquid modicum. Politiæ autem, vt infra dicetur, differuot fm speciem, & quædam eorum suot priores & quædam posteriores: qa illæ quæ sunt ordinatę fm rectam rationem, priores sunt aliis, quæ verò sunt vitiatæ & transgrediuntur rectum ordioem politiæ, sunt posteriores naturaliter politiis oõ vitiatis, sicut in quolibet genere perfectum est naturalr prius corrupto: quomodo aũt aliquæ politiæ transgrediũtur rectum ordinẽ, infra erit manifestum. Vnde oportet, q altera sit ratio ciuis io diuersis politiis. Vnde prædicta determinatio ciuis maxime coouenit statui populari, in qua quilibet de populo habet potestatem iudicãdi de aliquo & concionaodi. In aliis autem politiis qñq; contiogit, q quilibet ciuis habet hanc potestatem, non tñ est hoc necessarium, quia in quibusdam non est populus habens aliquam potestatem, neq; aliquid reputant cõgregationem populi: sed solum alios spãliter conuocatos, & isti soli per partes iudicãt aliquas sñias, sicut in Lacedæmonia Ephori iudicant senteotias cooiuiũ: alij tñ alias sententias dabant, diuersiq; diuersas. Senes autem iudicant de homicidis, & alij principatus alios casus iudicabant: & ita etiam est apud Carthaginenses: quia omnes sententię iudicantur p aliquos principes: & sic populares ciues non participant iudicio. Vnde prædicta determinatio ciuis in talibus politiis noo conuenit. Deinde cum dicit.

Sed recipit correctionem quandam diffinitio ciuis, quod in aliis rebuspub. non est indeterminata illa potestas, quæ in concione decernit et iudicat, sed determinata fm iurisdictionẽ.

A Horum enim aut omnibus, aut quibusdã concessum est deliberare, ac iudicare vel de omnibus, vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis ex his patet. cui.n.habilitas est participandi potestatis publicæ deliberatiuæ & iudiciariæ, hunc ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatem verò talium multitudinem, quæ ipsa per se sufficiens sit, vt simpliciter dixerim ad viuendum.

Corrigit prædictam diffinitionem ciuis, & dicit, q pdicta diffinitio potest dirigi ad hoc, q sit cõis: qa in aliis
politiis à populari statu, coocionator & prætor non habet determinatum principatum: sed hæc duo pertinent
solum ad eos qui habent determinatos priocipatus, quia quibusdam horum, aut etiam omnibus conuenit iudicare, & coosiliari, vel de quibusdam, vel de omoibus. Et ex
B hoc potest esse manifestum quid sit ciuis. Non.n.ille, qui
participat iudicio & concione: sed ille qui põt constitui in principatu consiliatiuo, vel iudicatiuo. Illi.n. qui non possunt assumi ad talia officia, in nullo videntur participare politia, vnde non videntur esse ciues. Vltimo autem ex hoc concludit, q ciuitas nihil est aliud, q̃ multitudo talium, qui sic dicuntur ciues, vt per se sufficiẽter viuere possint simpliciter. Est.n.ciuitas cõmunitas per se sufficiens, vt in primo dictum est. Deinde cum dicit.

Consueuerunt aũt eum etiam dicere ciuem qui ex duobus ciuibus ortus sit & nõ ex altero solum, ceu ex patre & matre. Alij verò magis vltra requirũt, ceu auos, & proauos, & attauos, vel plures. His ita diffinitis, ciuiliter & succincte dubitant quidam: tertius ille aut quartus qũo erit ciuis. Gorgias quidem Leontinus par
C tim dubitans fortasse, partim ludens, inquit.
Quẽadmodum mortaria sunt illa, quæ à factoribus mortariorum fiunt: sic Larisseos esse, qui ab artificibus eorum fiunt. Esse nãque aliquos Larisseorum factores, est aũt simplex: si.n.participarent administrationis reip. fm determinationem iam dictam: essent vtiq; ciues. Etenim neq; possibile est congruere diffinitionem illam primis conditoribus, aut habitatoribus, vt ex patre & matre ciuibus sint exorti.

Excludit quandam determinationem ciuis, quia quidam diffiniunt ciuem: & dicunt, q quidam fm consuetudinem suam determinant eum esse ciuem, q natus est ex ambobus parentibus ciuibus, & oõ ex altero solum, s. patre vel matre. Quidam aũt amplius requiritur, ad hoc, q aliquis sit ciuis. s. q deducatur eius generatio ad ciues
D auos vsque ad secundum gradum, vel tertium, vel vltra:
& si sic determinetur ciuis ciuiliter, i. fm consuetudinem quarũdam ciuitatum, & succincte, & ante debitam disquisitiooem consurgit dubitatio, in quo modo iste tertius vel quartus auus fuit ciuis: fm.n. prædictã determinationem non potuit dici fuisse ciuis, nisi & eius generatio reducatur ad tertium vel quartum auum ciuem: & ita erit procedere in infinitum: sed hoc est inconueniens, quia politia nõ procedit in infinitum, quare manifestum est quod est deuenire ad tales ciues qui nati non sunt ex ciuibus. Circa hoc aũt ponit dictum Gorgiæ Siculi Leõtini, qui quędam verba sapientia pdictas determioationes dixit, siue qa non erat certus de veritate, siue qa ironice loquebañ. Dixit.n. q sicut mortaria sunt illa q̃ fiunt ab artificibus mortariorum: ita & ciues sunt Larissei qui sunt facti, idest geniti ab aliis ciuibus Larisseis, qui sunt factiui ciuium Larisseorum. Hoc autem dictum est

simpliciter & sine ratione, quia si aliqui participant politia sm diffinitionem prædictam à nobis: oportet dicere, q sint ciues etiam si non sunt progeniti ex ciuibus, alioqui ista determinatio, quam isti dant, non potest adaptari primis, q ædificauerunt, aut inhabitauerunt ciuitatem: de quibus constat, q non fuerunt nati ex ciuibus illius ciuitatis. Vnde sequeretur, q non fuerunt ciues, & per consequens nec alij, qui ab eis deriuantur, quod est inconueniens.

LECTIO II.

Quòd illi qui donati ciuitate nuper fuere, ciues sint, & quomodo ciuitas vna permaneat.

SEd forsan de eo magis dubitarí potest cum facta mutatione recipiuntur quidam ad cōmunionem reip. quemadmodum Athenis fecit Clistenes post tyrannorum eiectionē. Complures.n.in tribus descripsit peregrinos, & seruos, & inquilinos: de quibus dubitari potest, non qui ciuis, sed an iuste vel iniuste. Atquí & de eo insuper quis dubitabit, an si non iuste ciuis, ne ciuis sit, quasi idem valeat iniustus & falsus. Sed cum videamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere, quos tñ magistratus esse dicimus, sed nequaquam iuste: ciuis aūt potestate quadam diffinitus sit: nam q particeps est talis potestatis, est ciuis, vt diximus: patet q hos quoq; ciues esse dicendum est. Iuste autem vel iniuste pertinet ad primam illam qōnem, in qua quæritur, nunquid à ciuitate factum sit, vel non à ciuitate, ceu cum ex paucorum potētia vel ex tyrānide ad popularem statum fit mutatio: tunc.n. neq; mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi non ciuitas eam susceperit, sed tyrānus, nec alia huiusmodi per multa, quasi resp. vi ac victoria constet non publica vtilitate. Si igitur per hunc modum quædam in populari statu fiunt, esse similiter dicendum est huius ciuitatis acta & paucorum potentiæ, & tyrannidis. Videtur autem proprius huius quæstionis locus, qūo aliquando dicamus ciuitatem esse eandem & non eandem, sed aliam. Potissime igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum & hoīes: fieri.n. potest, vt separetur locus, & hoīes, & alios alibi habitare, sed hæc lenis est dubitatio. Nam cum multipłr dicatur ciuitas, pfacilis est huiusmodi quęstio. Similiter quoq; eorum, qui eundem inhabitāt locum, quoad dicendum sit vnam esse ciuitatē. Non.n. mœnibus diffinitur: liceret enim Peloponnesum totam vnis mœnibus circundari. Talis fortasse est Babylon, quæ capta cum esset ab hostibus ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse. Similiter & quæcunque alia magis habet circūscriptionem genus, q̄ ciuitatis. Sed huius quęstionis alio loco vtilis erit consideratio. Nam de magnitudine ciuitatis, & quātam esse vtile sit; & vtrum vnam vel plures, latere non debet.

E Postq̄ Philosophus determinauit quid sit ciuis simpliciter, hic manifestat quasdam dubitationes circa prædicta, & determinat eas, & ponit quatuor dubitationes se inuicem cōsequentes. Est autem prima dubitatio de his qui facta mutatione politiæ assumuntur ad cōmunicationem politię sicut quidam sapiens Clistenes nomine fecit apud Athenas tyrānis deiectis. Adiunxit.n. societatibus ciuitatis multos extraneos, & etiam quosdam seruos aduentitios, vt multiplicato populo diuites non possent tyrannice opprimere ipsum. Ad hanc autem dubitationem soluendam dicit, q circa hos dubitatio non est an sint ciues, quia ex quo sunt facti ciues, ciues sunt, sed est dubitatio vtrum sint iuste vel iniuste, & hoc videtur philosophus intendere, q isti, qui sunt instituti ab illo, q transmutant politiam, sint ciues. Secundam dubitationem mouet. ibi. {Atqui & de eo insuper &c.} Potest.n. aliquis dubitare, vtrum ille qui nō est iuste ciuis sit ciuis: ac si tantum valeat circa hoc iniustum quantum falsum.
F manifestum.n. est, q falsus ciuis non est ciuis. Et ad hoc soluit, q cum aliqui, qui principantur iniuste: principes tamen habeantur, eadem ratione: & illi, qui sunt iniuste ciues dicendi sunt ciues, quia ciuis dicitur ex hoc, q participat aliquo principatu, vt supra dictum est. Tertiam dubitationem ponit. ibi. {Iuste autem vel iniuste &c.} Et dicit, q an aliquis sit iuste ciuis vel non, iuste videtur esse coniunctum pręcedenti dubitationi, quæ in principio huius libri tertij mota est: in trāsmutationibus enim politiarum circa aliquam ciuitatem dubitari solet, quādo id, quod fit, sit factum ciuitatis, & qñ non, sicut contingit quandoque, q politia ciuitatis mutatur de tyrannide, vel potentia diuitum in potentiam popularem: & tunc populus potestatem politiæ, accipiēs, inde vult adimplere conuentiones, quæ sunt factæ vel per tyrānum, vel per diuites prius dominantes: dicunt enim q si qua sunt data tyranno vel diuitibus ciuitatis, non accipit ea ciuitas: & ita est in multis talibus, quia in quibusdam
G politiis, illi qui præsident, obtinent aliqua ab aliis, non propter cōmunem vtilitatem ciuitatis, sed propter proprium cōmodum. Soluit autem hanc dubitationem, q si ciuitas maneat eadem facta transmutatione politiæ sicut est factum huius ciuitatis illud, quod fit ex populari statu: ita illud, quod fit ex paucorum potentia vel tyrannide, quia sicut tunc habebat in ciuitate potestatem tyrannus vel diuites, ita etiam in populari statu populus. Quartam dubōnem ponit. ibi. {Videtur autem &c.} Et primo ponit hanc dubōnem in generali: & dicit, q proprius sermo ad soluēdum tertiam dubitationem est qūo oporteat ciuitatem dicere eandem vel non eandem. Secundo ibi. {Potissime &c.} diuidit prædictam dubitationem in duas partes: & dicit, q huiusmodi qō in ipsa superficie apparet, q est circa duo, s. circa locum ciuitatis, & circa homines inhabitantes ciuitatem. Contingit enim qñq; aliter separari homines á loco: puta, cum oēs ciues expelluntur de ciuitate, & quidam ducuntur ad
H vnum locum, & quidam ad alium. Potest igitur esse dubitatio si superinducātur aliis habitatores: vtrum sit eadem ciuitas vel non, & hæc quidem dubitatio lenior est, idest facilior. Ciuitas.n. multipliciter dicitur. Vno modo ipse locus ciuitatis, & sic ciuitas est eadem. Alio modo populus ciuitatis, & sic ciuitas non est eadem. Sed tunc remanet alia dubitatio, quā tangit. ibi. {Silr quoq; &c.} Si.n. semper iidem homines habitēt eundem locum: potest esse dubium, quando sit vna ciuitas, & quando non. Et primo excludit vnam rationem vnitatis, cum dicit. {Non.n. mœnibus &c.} Et dicit, q non potest dici, q homines inhabitantes ciuitatem conseruent identitatem ciuitatis propter muros eosdem. Posset enim contingere q toti vni regioni, puta Peloponeso circūduceretur vnus murus, & tamen non esset eadem ciuitas: & ita fuit de Babylone vel de quacūque alia maxima ciuitate, in qua magis comprehenditur vna gens, quàm vna ciuitas.

A Dicitur enim de Babylone, q̄ q̄n fuit facta vna pars ciuitatis, vſque ad tertium diem, non ſenſit alia pars ciuitatis propter murorum amplitudinem: & interponit, q̄ de hac dubitatione, ſ. vtrum expediat eſſe ita magnam ciuitatem, conſiderandum erit alibi, i. in ſeptimo. Pertinet. n. ad politicum cognoſcere quanta debeat eſſe magnitudo ciuitatis: & vtrum debeat continere homines vnius gentis vel plurium: nam ciuitatis magnitudo tanta eſſe debet vt ei fertilitas regionis ſufficiat & vt hoſtes inſanos repellere poſſit: conſtare etiam debet ex vna gente potius quia gens vna, vnius moris & vnius conſuetudinis eſt q̄ amicitiam propter ſimilitudinem inter ciues conciliat, vnde ciuitates q̄ conſtitutæ ſunt ex diuerſis gentibus ꝓpter diſſenſiones quas habuerūt ꝓpter diuerſitatem morum deſtructæ fuerunt, quia vna pars adiungebat ſe inimicis propter odium alterius partis. Deinde cum dicit.

At manentibus eiſdem habitatoribus eodē loco: vtrum quoad ſit idem genus habitātium B eandem eſſe ciuitatē dicendum ſit: quāuis ſemper alij intereant, alij oriantur, vt & flumina ſolemus eadem dicere, & fontes eoſdem: quāuis ſemper vnda noua ſuperueniat ac defluat.

Inquirit de alia ratione vnitatis, vtrum. ſ. hominibus remanentibus in eodem loco ſit dicenda ciuitas eadem propter idem genus inhabitantium: quia. ſ. quidam ſuccedunt quibuſdam, quāuis non ſint iidem homines numero. Sed ſicut dicimus, fontes vel fluuios eſſe eoſdem propter ſucceſſionem aquarum, quāuis quædam effluat & quædam adueniat: ita dicimus eādem ciuitatem quāuis alij corrumpantur, alij generentur quandiu manet idem genus hominum. Deinde cum dicit.

An homines dicendum eſt eoſdem eſſe propter eādem cauſam, ſed ciuitatem aliam? Nam C ſi ciuitas eſt ſocietas quędam, ſocietas autem ciuium variata reip. gubernandæ forma, & alia effecta: neceſſarium vtiq; videretur ciuitatem quoq; non eādem ꝑmanere, vt & chorum aliū eſſe dicimus, dum tragicus eſt, q̄ dum comicus. Et ſi idem ſint homines eodemq; item modo, oēm aliam ſocietatem & compōnem, ſi ſpecies compōnis alia fiat, ceu harmoniam earundem vocum aliam eſſe dicimus, & modo doricam, modo phrygiam vocitamus. Id ſi ita eſt, patet q̄ maxime dicendum eſt eandem ciuitatem ad rēp. reſpicientes. Nomine aūt vocari alio, aut eodem licet eiſdem habitātibus eandē, vel aliis penitus hoībus. Vtrum aūt iuſtum ſit reddere pecuniam mutuo ſumptā, mutata reip. guber- D nandæ ſpecie, vel non iuſtū, alia eſt diſputatio.

Soluens hāc dubitationem oſtendit veram rōnem vnitatis ciuitatis: & dicit, q̄ ꝓpter prędictam ſucceſſionem hominum vnius generis poteſt aliqualr̄ dici eadem multitudo hoīum: non tn̄ poteſt dici eadē ciuitas, ſi mutetur ordo politiæ: cum. n. cōmunicatio ciuium, quę politia dicitur, ſit de ratione ciuitatis: manifeſtum eſt, q̄ mutata politia nō remanet eadem ciuitas, ſicut videmus in illis, qui dicunt cantiones in choris, q̄ non eſt idem chorus: ſi q̄nq; ſit comicus, i. dicens cantiones comicas de factis infimarum perſonarum. Q̄nq; autem tragicus, i. dicens tragicas cantiones, de geſtis principum. Et ita etiam videmus in omnibus aliis, quę conſiſtunt in quadam cōpoſitione vel cōione, q̄ q̄ncunq; alia eſt ſpecies compōnis, non remanet identitas, ſicut non eſt eadem harmonia, ſi q̄nq; ſit dorica, i. ſeptimi vel octaui toni. Q̄nque autem

A phrigia, i. tertij vel quarti. Cum igitur oīa talia habeant hunc modum: manifeſtum eſt, q̄ ciuitas eſt dicenda eadem, reſpiciendo ad ordinem politiæ: ita q̄ mutato ordine politiæ licet remaneat idem locus & idem homines non eſt eadem ciuitas, quāuis materialiter ſit eadem. Pōt autem ciuitas ſic mutata vocari vel eodem, vel altero nomine, ſiue ſint iidē, ſiue alij: ſed ſi eſt eadem noīe, erit ęquiuoce dictū. Vtrum aūt propter hoc, q̄ nō remanet eadē ciuitas facta trāſmutatione politiæ ſit iuſtū, q̄ cōuentiones prioris politiæ adimpleant̄ vel nō, pertinet ad aliam conſiderationem, quod in ſequentibus determinabitur.

LECTIO III.

Non eſſe idem bonum ciuem, & bonum virum eſſe, cum is bonus ciuis ſit qui & apte parere & imperare commode ſciat, bonus autem vir abſolute dicatur.

DE his vero quæ nunc dicta ſunt, conſequens eſt videre: vtrum eadem ſit virtus B boni viri, & boni ciuis, vel non eadem. Atqui, ſi hoc eſt perquirendum, prius de virtute ciuis ſub cōpendio videre oportet. Vt igitur nauta, vnus aliqs eſt eorum, q ſunt in cōi ſocietate, ita & ciuem dicimus. Nautarum verò, quāq; diſſimiles ſint ſm potentiam. nam alter eſt remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter aliteram hmōi appellationem habēs, patet quod expreſſius vniuſcuiuſq; ſermo proprius erit illius virtutis. Silr̄ autem & cōis quidem conuenit omnibus. Salus. n. & conſeruatio nauigantium, eōe eſt omnium opus. ad hoc enim vnuſquiſq; eorum intendit. Sic igitur & ciuibus, licet diſſimiles ſint, opus eſt conſeruatio cōis ſo- C cietatis, ſocietas verò eſt reſp. Quapropter neceſſe eſt virtutem eſſe ciuis ad rēp. ſiquidem igitur plures ſunt rerump. ſpēs, patet non eſſe recipiendum. vt ſtudioſi ciuis vna ſit virtus, eaq; ꝑfecta, at viri boni perfecta eſt virtus. Qd̄ igitur fieri poſſit vt ciuis ſtudioſus non poſſideat virtutem illam per quā dicitur vir bonus, manifeſtum eſt. Quinetiam & alio modo inquirentibus, deuenire licet ad eandem rationem circa optimam remp. nam ſi impoſſibile eſt ex omnibus ſtudioſis eſſe ciuitatem: & oportet ſingulos opus ſuum benefacere. hoc autem à virtute: ſit vero impoſſibile ſimiles eſſe ciues oēs, nequaquam vna eſſet virtus ciuis, & viri boni. D Nā virtutem ſtudioſi ciuis omnibus eſſe oportet, ſic. n. optima foret ciuitas vtiq;. At viri boni virtutem impoſſibile eſt omnibus eſſe; niſi neceſſarium ſit in ſtudioſa ciuitate ciues oēs eſſe viros bonos. Præterea cum ex diſſimilibus conſtet ciuitas, vt animal ex anima & corpore: et anima verò ipſa ex ratione & appetitu, & domus ex viro & vxore, & acquiſitio ex domino & ſeruo. Eodem modo cum ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis diſſimilibus conſtet ſpeciebus, neceſſe eſt non vnam eſſe ciuiū omnium virtutem, quemadmodum nec chorum agentium ſupremi & aſſiſtentis. Quod igitur non eadem ſimpliciter ſit ex his patet.

E Postq; Philosophus ostendit quid sit ciuis, & soluit quasdam dubitationes, hic inquirit de virtute ciuis, sm quam determinatur. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit, quód non est simpliciter eadem virtus ciuis & virtus boni viri. In secunda parte mouet circa hoc quasdam dubitationes. ibi. {Restat ad &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, ꝙ non est eadem simpl'r virtus studiosi ciuis & boni viri. In secunda ostendit, ꝙ alicuius ciuis est eadem virtus, quę & boni viri. ibi. {Sed an &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio, quia post prædicta est consequens considerare: vtrum debeamus ponere eandem virtutem boni ciuis, & boni viri, vel non: quod est quærere vtrum ab eodem dicatur aliquis bonus vir, & bonus ciuis. Nam virtus est quę bonum facit habentem. Ad hoc autem, ꝙ ista quæstio debitam inquisitionem accipiat, oportet primo ostendere, quę sit virtus ciuis, sub quadam figura & similitudine. Secundo ibi. {Vt igitur nauta &c.} Ostendit, ꝙ non sit eadem virtus ciuis & boni viri tribus rōibus. In quarum prima præmittit similitudinem ad ostēdendum, quæ sit virtus boni ciuis: & dicit, ꝙ sicut nauta significat aliquid cōe multis, ita & ciuis. Quód aūt nauta sit cōis multis, manifestat. Quia cum multi dissimiles in potentia, i. arte & officio dicantur nautę: quidam eorum est remigator, qui mouet nauem remis: quidam gubernator, qui dirigit motum nauis gubernaculo. quidam autem est prorarius, i. custos prorę, quę est anterior pars nauis: & alij habent alia nomina & alia officia. Manifestum est autem, ꝙ vnicuiq; horum conuenit aliquid sm propriam virtutem & aliquid sm communem. Ad propriam enim virtutem vniuscuiusq; pertinet, ꝙ habeat diligentem rationem & curam de proprio officio, sicut gubernator de gubernatione, & sic de aliis. Communis aūt virtus est quędam, quæ conuenit omnibus. Omnium. n. eorum opus, ad hoc tendit, vt nauigatio sit salua: ad hoc enim tendit desiderium & intentio cuiuslibet nautæ: & ad hoc ordinatur virtus communis nautarum, quæ est virtus nautæ inquantum est nauta. Ita etiam cum sint diuersi ciues, habentes dissimilia officia, & status dissimiles per quos exercent proprias operationes in ciuitate, opus cōmune omnium est salus communitatis, quæ quidem cōitas consistit in ordine politiæ. Vnde patet, ꝙ virtus ciuis inquantum est ciuis, consideratur in ordine ad politiam, vt. s. ille sit bonus ciuis, qui bene operatur ad conseruationem politiæ. Sunt autem plures species politiæ, vt infra dicetur, & ex superioribus aliqualiter est manifestum. Ad diuersas autem politias ordinantur homines bene, sm diuersas virtutes. Alio. n. modo conseruatur status popularis: & alio modo potentia paucorum, aut tyrannis. Vnde manifestum est, ꝙ non est virtus perfecta sm quam ciuis possit simpliciter dici bonus, sed aliquis dicitur virtuosus, sm vnam virtutem perfectā, s. sm prudentiam, ex qua omnes virtutes morales dependent. Contingit igitur aliquem esse bonum ciuem, qui tamen non habet virtutem sm quam aliquis est bonus vir: & hoc in politiis, quæ sunt præter optimam politiam. Secundam rationem ponit. ibi. {Quinetiam &c.} Et dicit ꝙ per alium modum possumus inquirendo siue obiciēdo peruenire ad eandem rationem & circa optimam politiam, s. ꝙ non sit eadem virtus boni ciuis, & boni viri: quia impossibile est quantūcunq; sit bona politia, ꝙ oēs ciues sint virtuosi: sed tamen oportet, ꝙ vnusquisque faciat opus suum, quod ad ciuitatem pertinet bene, quod quidem fit sm virtutem ciuis inquantum est ciuis. Et ideo dico, ꝙ non possunt esse omnes ciues similes, vt idē opus ad omnes pertineat. Et ex hoc sequitur, ꝙ non sit vna virtus boni ciuis, & boni viri, quam quidem consequentiam sic manifestat. Quia in optima politia oportet, ꝙ quilibet ciuis habeat virtutem boni ciuis. Per hūc enim modum ciuitas erit optima, sed virtutem boni viri impossibile est, ꝙ omnes habeant: quia non omnes sunt virtuosi in vna ciuitate, vt dictum est. Tertiam rationem ponit. ibi. {Præterea cum &c.} Et dicit, ꝙ omnis ciuitas constat ex dissimilibus rebus, sicut animal: animal enim componitur statim ex dissimilibus, s. ex anima & corpore: & similiter anima humana constat ex dissimilibus, s. ex vi rationabili & appetitiua: & iterum domestica societas consistit ex dissimilibus, s. ex viro & muliere. Et acquisitio etiam constat ex domino & seruo. Ciuitas autem constat ex omnibus istis diuersitatibus & ex multis aliis. Dictum est autem in primo, ꝙ non est eadem virtus principantis & subiecti, neque in anima, neque etiam in aliis. Vnde relinquitur, ꝙ non sit vna & eadem virtus omnium ciuium. Sicut videmus, ꝙ in choro non est eadem virtus supremi, i. illius, qui ducit chorum & astantis, i. illius, qui assistit. Manifestum est autem, quód vna & eadem est virtus boni viri. Relinquitur ergo, ꝙ non sit eadem virtus boni ciuis, & boni viri. Deinde cum dicit.

F Sed an erit alicuius eadem virtus ciuis studiosi, & viri boni? Dicimus vtiq; studiosum, in magistratu bonum esse atq; prudentē. Ciuilem aūt hominem necessarium est esse prudentem.

Ostendit ꝙ alicuius ciuis est eadem virtus, quæ & boni viri. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit propositū. Secundo ex hoc concludit conclusionem probatam in præmissis. ibi. {Et statim &c.} Tertio mouet quandam dubitationem circa præmissa & soluit. ibi. {Sed nihilominus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ forte poterit dici, ꝙ alicuius ciuis ad hoc, quód sit bonus requiritur eadem virtus, quæ est boni viri. Non enim dicitur aliquis esse bonus princeps, nisi sit bonus per virtutes morales, & prudens. Dictum est enim in 6. Ethic. ꝙ politia est quædam pars prudentiæ. Vnde oportet politicum, i. rectorem politiæ esse prudentem, & per consequens bonum virum. Deinde cum dicit. Lec. 4. c. 6.

G Et statim aliam esse disciplinam præsidentis aiunt quidam, vt patet in Regum filiis, qui ad equestrem, bellicamq; disciplinam in adolescētia erudiunt. Et Euripides inquit, non mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget, tanq̄ sit p̄sidentis disciplina quædam. Si autem est eadē virtus regētis boni, ac viri boni: ciuis autem est & qui regitur, non eadē virtus simpliciter esset ciuis & viri boni, sed tamen cuiusdam ciuis. Non. n. eadem virtus est regentis & ciuis. Et ob hoc forsan Iason inquit, grauiter se ferre si non regnaret, quasi nesciret priuatus esse.

Concludit ex hoc, ꝙ non sit eadem virtus boni ciuis simpliciter & boni viri. Et ad hoc probādum primo inH ducit, ꝙ quidam dicunt aliam esse disciplinam principis, qua est instruēdus ad virtutem & disciplinā ciuis, vt apparet ex hoc, ꝙ filij regum erudiuntur in equestrem & bellicam disciplinam. Vnde & Euripides dixit loquēs ex persona principis, non ad me pertinet scire, quæ sunt speciosa & alta, quę. s. philosophi cōsiderant, sed ea quorum opus est ad regimen ciuitatis. Et hoc dixit ad significandum, quod est quædam propria disciplina principis. Ex quo concludit, ꝙ si eadem sit disciplina & virtus boni principis, & boni viri: non autem omnis ciuis est princeps, sed etiam subditi sunt ciues: sequitur, ꝙ non sit simpliciter eadem virtus ciuis & viri boni, nisi forte alicuius ciuis, illius scilicet, qui potest esse princeps. Et hoc ideo, quia non est eadem virtus principis & ciuis. Propter quod Iason dixit, ꝙ grauiter ferebat quando non tyrannizabat, ac si nesciret viuere sicut priuata persona. Deinde cum dicit.

Sed

Sed nihilominus laudandum est posse imperare & parere, ac præclari ciuis virtus est, posse præesse & subesse laudabilr. Si ergo virtutẽ boni viri posuimus p̄sidentem. Ciuis aũt vtranq; non vtique forent ambę similiter laude dignæ.

Mouet dubitationem circa pręmissa. Et circa hoc duo facit. Primo obiicit cõtra præmissa. Secundo soluit. ibi. {Cum ergo &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quandoque laudatur ciuis ex hoc, ꝙ potest bene principari & subiici. Si ergo virtus boni viri, est quę est virtus boni principis: virtus autem boni ciuis est quæ se habet ad vtrunque, scilicet ad principandum & subiiciendum. Sequitur, quód non sint ambo similiter laudabilia, scilicet esse bonum ciuem, & bonum virum, sed esse bonum ciuem sit multo melius. Deinde cum dicit.

Cum ergo aliqñ videatur vtràque, sed non eadem & eum qui imperat, & eum q paret, ad discere debere. Ciuem autem vtraq; scire, & participare ambarum, quid sequatur deprehendere quis potest. Est.n. præsidentia dominatiua, hanc verò in his quæ necessaria vocantur, scire facere, nequaquam necessarium est ei qui præsidet, sed vti magis: alterum verò seruile est. Dico autem alterum posse exhibere eadem ministeria: seruorum aũt species plures, cum sint ministeria plura, quorum partem vnam obtinent manuales. Hi sunt vt nomen significat, qui ex manibus viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdam antiquitus huiusmodi homines excludebantur à reip. honoribus, anteq̃ populus extremus fieret. Hęc igitur opificia eorum qui ita subsunt, neq; rectorum discere oportet: neque eum qui in rep. versatur, neq; bonum ciuem, nisi fortasse quandoq; suiipsius priuatim gratia. Non.n. amplius contingeret esse alterum dominum, alterum seruum: sed est præsidentia quædam, per quam præest similibus genere, & liberis hominibus. Et hanc dicimus esse ciuilem præsidentiam, quam eum qui præest, didicisse parendo oportet: ceu p̄fectum equitum esse, cum ipse prius sub alio fuerit: & exercitum ducere, cum ipse prius in exercitu p inferiores militiæ gradus ductus sit. Quamobrem rectè dicitur, neminẽ bene imperare posse, qui non ipse prius sub imperio fuerit.

Soluit prædictam dubitationem. Et primo ostendit q̃uo est eadem disciplina principis & subiecti, & q̃uo non. Secundo ostendit q̃uo sit eadem virtus vtriusq;. ibi. {Sed horum virtus &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit, ꝙ quia sicut prædictum est, aliquando vtrũq; horum videtur, s. ꝙ non oporteat eandem disciplinam discere principem & subditũ: & iterum, ꝙ bonus ciuis debet scire vtrunque scilicet, principari & subiici, quomodo vtrũque sit verum oportet considerare ex sequentibus. Secundo ibi. {Est.n. pręsidentia &c.} ponit vnum modum principatus, in quo verificatur vnum eorum quæ dicta sunt, s. ꝙ alia est disciplina principis & subditi. Et dicit, ꝙ est quidam principatus dominatiuus, in quo princeps est dominus subditorum, & talem principem non oportet, ꝙ sciat facere ea quæ pertinent ad ministeria necessaria vitæ; sed magis,

tur

A ꝙ sciat vti eis: alterum autem. s. posse seruire in his quæ pertinent ad actiones ministeriorum, non videtur esse principatiuum vel dominatiuum, sed magis seruile. Sũt autem diuersæ species seruorum secundum diuersas operationes ministrantium, inter quos vnam partem tenent illi qui manibus operantur, sicut artifices, coquinarij, & similes. Isti autem viuunt de operibus manuum, sicut ex nomine eorum significatur. Et inter tales computantur viles artifices, i. qui operæ suæ artis maculant corpus, vt in primo dictum est. Et quia operationes horum artificum non sunt principatiuæ, sed magis seruiles, ideo antiquitus apud quosdam, artifices non habebant aliquam partem in principatu ciuitatis: & hoc dico antequam fuisset populus extremus, i. antequam infimi de populo acciperent potestatem in ciuitatibus. Sic igitur patet, ꝙ huiusmodi opera subditorum non oportet addiscere neque bonum politicum, i. gubernatorem ciuitatis: neque etiam bonum ciuem, nisi quandoque propter aliquam
B vtilitatem ad seipsum, non, ꝙ in hoc seruiat aliis, quia iã non esset distinctio inter dominum & seruum. Sed huiusmodi seruilia opera domini exercerent. Tertio ibi. {Sed est præsidentia &c.} ponit alium principatũ in quo alia pars verificatur, s. ꝙ eadem debet addiscere & princeps, & subditus. Et dicit, ꝙ est quidam principatus sm quẽ aliquis principatur, non sicut dominus seruis, sed sicut liberis, & sibi æqualibus: & hic est ciuilis principatus, sm quem in ciuitatibus nunc hi, nunc alij assumuntur ad principandum: & huiusmodi principem oportet subiectum addiscere qualiter debet principari, sicut principari equitibus addiscit aliquis, p hoc, ꝙ inter equites subiectus fuit: & esse dux exercitus, addiscit aliquis, p hoc, ꝙ fuit sub duce exercitus. Et qui alicui particulari ordini præfuit: puta vni centuriæ, vel vni cohorti: & qui insidias disposuit ad mandatum ducis: magnum enim principatum exercere addiscit homo & per subiectionem, & per exercitium in minoribus officiis: & quantum ad hoc
C bene dicitur in prouerbio, ꝙ nõ potest bene principari, qui non fuit sub principe. Deinde cum dicit.

Sed horum diuersa est virtus, & oportet bonum ciuem scire, ac posse præesse & subesse. Et hęc est virtus ciuis, scire rectè se habere in vtraque parte: & boni viri quidẽ in vtraque, quãquam alia est species eius prudentiæ & iustitiæ quæ præest. nam eius qui subest, ac liber sit, nõ vna profecto virtus esset: vtputa iustitia alias species haberet, cum præest: alias, cum subest. Quemadmodum viri & mulieris alia tẽperantia, & fortitudo. Nam videretur vtiq; timidus esse vir, si ita fortis esset: vt fęmina fortis, & mulier inhonesta videretur, si sic honesta foret, vt
D vir honestus. Administratio quoq; domus, alia mulieris, alia viri. Nam viri est acquirere, mulieris seruare. Prudentia verò propria virtus est præsidentis. Nam cæteræ quidem virtutes videntur cõmunes, tam eorum qui pręsunt, q̃ eorum qui subsunt. At prudentia non est virtus eius qui subest, sed opinio vera. Qui.n. subest, vt is est qui fistulam facit: q verò præest, vt his qui vtitur fistula. Vtrum igitur eadem sit virtus viri boni, & ciuis studiosi, vel alia: & q̃uo eadem, & quomodo alia ex his patet.

Ostendit q̃uo sit eadem virtus vel diuersa principis & aliorum. Et dicit, ꝙ etiam in hoc principatu est altera virtus principis & subiecti: sed tñ oportet, ꝙ ille qui est

[E] simpliciter bonus ciuis, sciat & pricipari, & subiici principatui.s.nō dominatiuo, qui est seruorum : sed politico, qui est liberorum. Et hæc est virtus ciuis, vt ad vtrunque bene se habeat : & simpliciter boni viri sunt, ambo.s.& bene principari, & bene subiici. Et sic boni ciuis inquātum est potens principari, est eadem virtus quæ & boni viri : sed inquantum est subiectus, est alia virtus principis, & boni viri, à virtute boni ciuis : puta altera species est temperantiæ & iustitiæ principis, & temperantiæ, & iustitiæ subditorum. Subiectus.n.qui est liber & bonus, non habet vnam tm̄ virtutem, puta iustitiam. Sed iustitia eius habet duas spēs, sm̄ vnam, quarum potest bene principari, & sm̄ aliam bene subiici, & ita etiam de aliis virtutibus. Et manifestat hoc per exemplum. Quia alia est temperantia & fortitudo viri & mulieris, q͂a vir reputabitur timidus si non sit magis fortis, q̃ fortis mulier. Et mulier quā decet taciturnitas reputabit͛ loquax, si sit facunda, sicut bonus vir. Et hoc ideo, quia etiam in [F] dispensatione domus, aliud pertinet ad virum, aliud ad mulierem. Ad virum enim pertinet acquirere diuitias, ad mulierem autem conseruare. Et sic etiam se habet in ciuitate circa principem & subiectum. Nam proprie virtus principis est prudentia, quæ est regitiua & gubernatiua. Aliæ verò virtutes morales, quarum ratio cōsistit in gubernari & subiici sm̄ constitutiones & subditorum & principum : sed tamen aliquid prudentiæ participant subditi, vt.s.habeant opinionem veram de agendis, per quam possint seipsos gubernare in propriis actibus sm̄ gubernationem principis. Exponit exemplum de illo, qui facit fistulas, qui se habet ad fistulatorem, qui vtitur fistulis, sicut subiectus ad principem : operatur.n.recte faciēdo fistulas, si habeat opinionem regulatam sm̄ mandatum fistulatoris : & ita est in ciuitate de subiecto & principe. Loquitur autem hic de virtute subditi, non inquantum est bonus vir, qui sic indiget habere prudentiam : sed loquitur de eo inquantum est bonus subditus: [G] ad hoc enim non requiritur nisi q̄ habeat opinionem veram de his quæ ei mandantur. Vltimo autem epilogando concludit manifestum esse ex præmissis: an sit eadem vel altera virtus boni viri, & boni ciuis : & iterum quomodo sit eadem, & quomodo altera, quia est eadem inquantum potest bene principari : alia autem inquantum potest bene subiici.

LECTIO IIII.

Quinam ciues sint appellandi, & q̄ plures sint ciuium species.

RESTAT adhuc vna dubitatio circa ciuem. Vtrum re vera ciuis sit is solum, cui participatio est publicæ potestatis, vel opifices etiā ac mercenarij, sint ciues nuncupandi. Nam si ponamus hos quoque esse ciues, qui magistratuum sint expertes : nequaquam possibile est [H] vniuscuiusq; ciuis talem esse virtutem : si verò nullus horum est ciuis, in qua parte sunt hmōi homines reponendi: neque.n.in eorum ministrorum loco, q nobiscum habitāt, neq; rursus, vt peregrini : An sm̄ hanc rōnem nihil dicemus euenire absurdum : neque.n.serui supradictorum quicquā, neq; liberti. Illud aūt verum quod non oēs illi dicendi sunt ciues, sine q̄bus ciuitas esse non potest: cum neq; pueri ita ciues sunt, vt viri. Sed hi quidem simpliciter: hi verò ex suppositione : ciues.n.sunt, sed imperfecti. Vetustis quidem temporibus, apud quosdam opifices erant, serui aut peregrini.

[E] Postq̄ Philosophus ostendit quæ sit virtus studiosi ciuis, & vtrum sit eadem cum virtute boni viri; hic mouet quandam dubōnem circa prædeterminata: & circa hoc tria facit. Primo mouet dubōnem. Secundo soluit eam. ibi. {Quapropter &c.} Tertio soloñem manifestat. ibi. {Patebit autem &c.} Dicit ergo primo, q̄ circa ciuem adhuc remanet quædam dubitatio: vtrum.s.ille solus sit ciuis, qui potest cōicare in principatu ciuitatis: an etiam viles artifices sint ponendi ciues, quos non cōtingit communicare in principatu: & obiicit ad vtrāque partem, quia si mercenarij dicantur ciues, ad quos nihil pertinet de ciuitatibus: sequetur, q̄ virtus quā diximus esse boni ciuis, vt.s.possit bene principari & subiici, non pertinet ad oēm ciuem, quia iste ciuis ponitur, qui tñ non potest principari.s.vt dicatur, q̄ nullus talium sit ciuis, remanebit dubium, in quo genere sint ponendi mercenarij. Non enim potest dici, q̄ sint aduenæ quasi aliunde venientes ad habitandum in ciuitate: neq; q̄ sint peregrini, sicut [F] viatores, qui propter aliquod negocium ad ciuitatem veniunt, nō causa manendi. Huiusmodi.n.artifices & mansionem in ciuitate habent, & in ciuitate sunt nati, nō aduenientes aliunde. Soluit prædictam dubitationem, & dicit, q̄ ꝓpter hanc vltimam rationem dubitatur in qua parte ponendi sunt artifices, si non ciues sunt, non sequit͛ aliquod inconueniens. Isti.n.sunt, qui non sunt ciues : & tñ non sunt aduenæ neq; peregrini, sicut patet de seruis & libertinis, qui sunt ex seruitute libertati restituti. Verū est enim, q̄ non oēs sunt ciues, qui sunt necessarij ad complementum ciuitatis, sine quibus ciuitas esse non potest, quia non solum de seruis, sed etiam de pueris videmus, q̄ non sunt ita perfecti ciues, sicut & viri. Viri.n.sunt simpliciter ciues, quasi potentes operari ea quæ sunt ciuium: sed pueri sunt ciues ex suppositione, i.cum aliqua determinatione diminuente. Sunt enim ciues imperfecti, & sicut serui : & pueri sunt quidem aliqualiter ciues, sed non perfecte, ita etiam est & de artificibus. Vnde in anti[G]quis temporibus viles artifices & etiam peregrini apud quasdam ciuitates erant serui, sic etiam & modo multi sunt tales. Deinde cum dicit.

Quapropter etiam nunc plerique tales sunt, optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuem. Quod si hi ciues, ciuis autem virtus est, quam diximus. Dicendum est non esse cuiusque ciuis, neque liberi modo : sed eorum q̄ à ministeriis necessariis sunt alieni : necessaria verò qui vni ministrat, seruus est: qui autem publice, viles & sordidi.

Manifestat prædictam solutionem, quia etiam in ciuitate optime disposita non possent esse opifices ciues: & si dicatur, q̄ opifex est ciuis aliquo modo: tunc dicendum est, q̄ virtus ciuis quam determinauimus, vt.s.possit bene principari & subiici non est ciuis, licet ciuis sit quo[H]modocunque dictus : sed oportet ad hoc, q̄ ad eos pertineat huiusmodi virtus, q̄ non solum sint liberi, sed etiam sint dimissi, i.absoluti ab operibus necessariis vitæ. Illi enim qui sunt deputati talibus necessariis operibus, siquidem in his ministrent vni tantum : hoc est proprie seruorum : consueuerunt enim serui huiusmodi ministeria exhibere dominis suis. Si autem hæc ministeria exhibeant communiter quibuscūque hæc pertinet ad mercenarios & sordidas personas, quæ seruiunt quibuscunque pro pecunia. Deinde cum dicit.

Patebit autem hoc paulo adhuc considerantibus, quemadmodum in his res se habeat. Hoc enim quod diximus, id ostendit: cum enim plures sint rerūp.species, Plures quoq; species ciuitatis necesse est sint. Ac maxime eorum ciuium

qui

qui subsunt, itaq; in quadam rep. opifices & sordidi ciues erunt. In qbusdam verò impossibile est, vt ciues sint: puta in optimatum gubernatione, si qua illa est, in qua fm virtutem dantur honores, & fm dignitatem. Neque.n. virtutē exercere pōt, q vilibus opificiis occupatus est. In paucorum quoq; gubernatione tenues homines ad rempub. non recipiuntur, ex magno enim censu ad honores reipublicę perueniτur. Artifices tñ ad hanc spēm peruenire possunt, & si sordidi sint, qm̄ plerunque diuitiis abundant. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis esset ad honores reip. suscipiendos, nisi decē annis à mercatura destitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, vt satis sit ex matre ciue esse genitū, & spurios quædam recipiunt, atq; propter defectum legitimorum ciuium tales faciunt ciues: paucitate.n. hominum inducti, his vtuntur legibus, ꝙ si abundent multitudine, paulatim excludunt primo libertini generis homines: deinde eos q ex matre solūmodo ciues sint, nec nisi ex vtroq; parēte natos ciues, ꝓ ciuibus habent. Quòd igitur plures sint spēs ciuis ex his patet.

Manifestat propositam solutionem. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit qūo aliquis diuersimode in diuersis politiis est ciuis. Secundo ostendit, ꝙ maxime ciuis est in qualibet politia qui potest participare principatu. ibi. {Ac maxime eorum ciuium qui subsunt &c.} Tertio epilogando colligit ea, quæ dicta sunt de virtute ciuis. Dicit ergo primo, ꝙ manifestum erit qūo se habeat veritas circa præmissa, ex parua consideratione eorum quę sequuntur. Si enim aliquis perfecte videat id quod dicetur, fiet ei euidens quod dictum est: cum.n. sint plures politiæ specie differentes, & ciuis dicatur in ordine ad politiam vt dictum est: necesse est etiam, ꝙ ciuis habeat plures species; & maxime ista differentia attenditur quantum ad ciues subditos q in diuersis politiis diuersimodę se habent ad principatum: illi aūt qui præsident in qualibet politia principant. Vnde propter diuersitatem politiarum, & per consequēs ciuium, necesse est, ꝙ in aliqua politia .s. in populari statu, in qua quæritur solum libertas, mercenarij sint ciues: poterunt.n. ad principatum ꝓmoueri, cum sint liberi: sed in aliquibus politiis est hoc impossibile, sicut maxime cōtingit in optimatum statu, in quo dantur honores dignis fm eorum virtutem: illi, q viuunt vita mercenaria non possunt ciuitati exhibere in suo regimine ea quæ pertinent ad virtutem, quia nō sunt in talibus exercitati: sed in statu paucorum mercenarij quidem nō possunt esse ciues, quia in huiusmodi politiis assumuntur aliqui ad principatus propter diuturnos honores præcedentes & diuitias. Vnde de facili potest contingere, ꝙ mercenarij ad honores assumantur, qui vix ꝑ totam vitam suam tantum possunt congregare, vnde diuites fiant. Sed artifices in talibus politiis possunt esse ciues & principes, quia multi artifices cito ditantur: & ita possunt propter diuitias in statu paucorū assumi ad principatus, cum per aliquod tempus ab artificiis se abstinētes, postq̄ fuerint ditati, honorabilem duxerunt vitam. Vnde apud Thebas erat statutum, ꝙ ille qui abstinuisset à foro venalium rerum, decem annis, posset participare, virtute .s. principatiua. Sed quāuis peregrini, aduenæ, & abiectæ personæ non possunt esse ciues, quasi potentes

A principari in ciuitatibus bene institutis: tñ in multis politiis, .s. popularibus restringitur lex de peregrinis, aduenis, vt nō sint ciues, quia in quibusdam ciuitatibus: ille, qui est natus ex matre ciue, reputatur ciuis, licet pene sic aduena vel peregrinus. Et ita etiā est lex de spuriis apud multos, vt .s. sint ciues, sed hoc faciunt propter indigentiam bonorum ciuium, & propter paucitatem hominū habentem defectum curæ, in qua cōsistit potestas status popularis, vtuntur talibus legibus, vt primo eligant eos in ciues, qui sunt nati ex seruo vel ex serua, dummodo alter parentum sit liber: deinde crescente multitudine, excludunt omnes filios seruorum, sed reputant ciues eos, q sunt nati ex mulieribus ciuibus, quāuis patres sint aduenæ: tandem autem diriguntur ad hoc, ꝙ iudicant ciues illos, qui sunt nati ex ambabus liberis & ciuibus. Sic igitur manifestum est, ꝙ sunt diuersæ species ciuium, fm diuersitatem politiarum. Deinde cum dicit.

B Et ꝙ maxime dicitur ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, vt Homerus inquit, sed vbi id occultum est, ex deceptione habitatorum, tanquam inhonoratum quendam reptitium repellunt: vt, inquilinus enim est & aduena, qui honores capere non potest.

Ostendit quid sit maxime ciuis, & dicit, ꝙ maxime ille dicitur ciuis in qualibet politia, qui participat honoribus ciuitatis. Vnde Homerus dixit poetice de quodā, ꝙ post alios surrexit, puta ad loquendum, sicut quidam inhonoratus .i. sicut quidam aduena qui non erat ciuis. Sed ista ratio ciuis occultatur, decipiuntur enim ex eo, ꝙ simul habitant, existimantes propterea omnes, qui in ciuitate cohabitant, ciues esse. Sed hoc non est conueniens, quia ille qui non participat honoribus ciuitatis, est sicut aduena in ciuitate. Deinde cum dicit.

C Vtrum igitur alia, an eadem virtus sit, per quā est vir bonus & ciuis studiosus: patet ex supradictis, ꝙ cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam verò alius, & ille non omnis, sed qui præest reip. & potestatem habet, aut solus, aut cū aliis gubernationem exercens.

Colligit epilogando q̄ dixerat, & dixit, ꝙ circa hanc q̄ōnem qua quærebatur, vtrum sit eadem virtus boni viri, & studiosi ciuis ostēsum est, ꝙ in aliqua ciuitate, .s. optimatum, idem est bonus vir, & bonus ciuis, in qua principatus dantur fm virtutem, quæ est boni viri: in aliquibus autem alius est bonus vir, & alius bonus ciuis, .s. in corruptis politiis, in quibus principatus dantur non fm virtutem. Et ille qui est idem cum bono viro, nō est quicunq; ciuis: sed ille qui est ciuilis, .i. rector ciuitatis & dominus vel potens esse dñs eorum, quæ pertinent ad curam cōitatis, vel solus vel etiam cum aliis. Dictum.n. est
D supra, ꝙ eadem est virtus principis & boni viri. Vnde si ciuis accipiatur, qui est princeps, vel q potest esse, eadem est virtus eius, & boni viri. Si aūt accipitur ciuis, .s. imperfectus, qui non potest esse princeps non erit eadem virtus boni ciuis & boni viri, vt ex prædictis patet.

LECTIO V.

Quòd ciuitas sit liberorum hominum societas, cuius finis est vtilitas communis, in quam omnis administratio publica tendere debet.

His ita determinatis, videndū iam est, vtrū vna sit resp. an plures: & si plures, quæ, & quot, & quænam differentiæ earum sint.

Postq̄ Philosophus determinauit de ciue, ex cuius notitia cognosci potest quid sit ciuitas, hic consequenter intendit distinguere politiam in suas species, & diuiditur

in partes tres. In prima distinguit politias. In secunda ostēdit quid sit iustum in vnaquaq; politia. ibi. {Sumendum est &c.} Tertio ostendit, quæ politiarum sit potior. ibi. {Habet aūt &c.} Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo ostendit qd sit politia. ibi. {Est aūt resp. &c.} Tertio diuidit politias. ibi. {Supponendum est &c.} Dicit ergo primo, φ determinatis prædictis restat considerare, vtrum sit vna politia tantum, vel plures, & si sunt plures, quot, & quæ omnes sint, & qūo adinuicem differant. Deinde cum dicit.

Est autem resp. ordinatio ciuitatis, & circa magistratus alios, & maxime circa id, qđ summam in ciuitate habeat auctoritatem, & sit principalissimum. Principalissimum autem est id, quod vbiq; gubernat, & regit ciuitatem, ceu in populari quidem, populus: in paucorum verò poteñia, pauci. Diximus autem & remp. aliam esse ab istis, eodemq; modo dicemus de aliis.

Ostendit quid sit resp. & dicit, φ resp. nihil est aliud φ ordinatio ciuitatis quantum ad omnes principatus, qui sunt in ciuitate: sed præcipue quantum ad maximū principatum, qui dominatur omnibus aliis principatibus. Et hoc ideo, quia impositio ordinis in ciuitate tota consistit in eo, qui dominatur ciuitati, & talis impositio ordinis est ipsa resp. Vnde præcipue resp. consistit in ordine summi principatus secundum cuius diuersitatem resp. diuersificantur, sicut in statu populari, dominatur populus, in statu paucorum, pauci diuites, & ex hoc est diuersitas harum politiarum. Et eodem modo dicēdum est de aliis politiis. Deinde cum dicit.

Supponendum est primo cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi spēs, circa hominem, & circa vitæ societatem.

Distinguit politias. Et primo dicit quomodo distinguantur rectæ politiæ ab iniustis. Secundo quomodo distinguantur veræ politiæ in seipsis. ibi. {His determinatis &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit ad qd sit ciuitas ordinata. Secundo ostendit quomodo distinguuntur principatus adinuicem. Tertio concludit differentiam rectarum politiarum & iniquarum. ibi. {Constat igitur &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo incipit exequi propositum. ibi. {In superioribus &c.} Dicit ergo primo, φ cum oporteat distinguere politias adinuicem: oportet primo duo præmittere, quorum primum est ꝓpter quid ciuitas sit instituta. Secundum est, φ sicut differentię principatuū, qui sunt circa homines, ita & circa omnia quæ veniunt in cōmunionem vitæ. Ex his enim duobus poterit accipi dr̄ia iustæ & iniustæ politiæ. Deinde cum dicit.

In superioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticæ, ac de domino, & seruo determinauimus, dictum est natura hominē esse ciuile animal, ex quo fit, vt si etiam nihil indigeāt mutuo auxilio, nihilominus affectent vitæ societatem. Quinetiam & cōis vtilitas coniungit eos, inquantum confert singulis partem bene viuendi. Maxime igitur hic est finis, & publicæ omnibus, & priuatim. Congregātur etiam ipsius vitæ gratia, forsan siquidem inest sibi aliqua particula honesti, & cōtinet ciuilem societatem etiam viuendi gratia solum, si non molestiæ in vita admodum exuperent. Patet autem, φ tolerant homines multa aspera, propter vi-

E uendi cupiditatem, vt existente in eo quadam naturali dulcedine.

Ostendit quid sit finis ciuitatis vel politiæ, & dicit, φ dictum est in primo lib. in quo determinatum est de œconomica & desponica, φ homo naturaliter est animal ciuile: & ideo homines appetunt adinuicem viuere, & non esse solitarij, etiam si in nullo vnus alio indigeret, ad hoc φ ducerent vitam ciuilem, sed tamen magna vtilitas est communis, in cōione vitæ socialis: & hoc quantum ad duo. Primo quidem quantum ad bene viuere, ad quod vnusquisq; affert suam partē, sicut videmus in qualibet communitate, φ vnus seruit cōitati de vno officio, alius de alio, & sic omnes communiter bene viuunt. Hoc igitur .s. bene viuere, maxime est finis ciuitatis vel politiæ, & communiter quantum ad omnes, & sigillatim quantum ad vnumquēque. Secundo vtilis est vita communis etiam propter ipsum viuere, dum vnus in communitate vitæ existentium alij subuenit ad sustentationem vitæ,

F & pericula mortis: & propter hoc homines adinuicem conueniunt, & conseruant politicam communionem. Quia etiam ipsum viuere fm se consideratū absque aliis quæ faciunt ad bene viuendum, est quoddam bonum & diligibile, nisi forte homo in vita sua patiatur aliqua valde grauia, & crudelia. Et hoc patet ex hoc, φ homines, etiam si multa mala sustineant, tn̄ perseuerant in affectu viuendi, quadam naturali dulcedine illecti ad desideriū vitæ, ac si ipsa vita habeat in se quoddam solatium & dulcedinem naturalem. Deinde cum dicit.

Atqui & modos imperij facile est diuidere, cum sæpe sit, de his à nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio .n. licet re vera vtilis existat, natura seruo, & natura dn̄o. Nihilominus imperat pro dn̄i vtilitate, pro vtilitate autem serui contingenter. Neque .n. fieri

G potest vt seruo deficiente, seruetur dominatio: filiorum verò imperium & vxoris, & domus totius, quā vocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum, qui gubernātur, aut gratia alicuius, quod sit vtrisq; cōmune. Gratia eorum qui gubernantur, vt videmus & alias artes, ceu medicinam, & gymnasticam, illorum quibus imperatur, vtilitatem quærere, contingenter tn̄ & eorum, qui præcipiunt esse potest, Nihil quippe vetat magistrum ipsum gymnasij esse vnum eorum, q exercentur: quēadmodum gubernator semper est vnus ex his, q sunt in naui. Magister igitur gymnasij, & gubernator considerant semp eorum vtilitatē quos gu-

H bernant: sed qn̄ horum vnus est, per accn̄s ipse quoq; suscipit vtilitatem, hic qdem nauta: hic autem vnus eorum, q in gymnasio exercētur.

Distinguit species principatus. Et primo in œconomicis. Secundo in politicis. ibi. {Quapropter ciuilia &c.} Dicit ergo, φ facile est distinguere modos principatus, q dicuntur, quia à se etiam facta est mentio in externis sermonibus præter principalem intentionem de ipsis, sicut in 8. Ethic. & supra etiam in secundo. Est autem in Lec.10.c.1.
domesticis duplex principatus. Vnus quidem est domini ad seruos, qui vocatur dominatio: & quamuis idem sit fm rei veritatem vtile ei, qui est naturaliter seruus, & ei qui est naturaliter dominus, vt .s. iste ab illo regatur, cum dominus principatur seruo ad vtilitatem domini: non autem ad vtilitatem serui, nisi forte per accidens, inquantum, s. corrupto seruo cessat dominium. Alius aūt

est

est principatus ad liberos, sicut ad filios & vxorem & totam familiam, qui vocatur principatus œconomicus. In quo quidem principatu intenditur vtilitas subditorum, vel etiã communis vtrorũque, per se quidem & principaliter vtilitas subditorum, sicut videmus in aliis artibus, sicut ars medicinæ intẽdit principaliter vtilitatem eorũ qui medicantur, & ars exercitatiua intẽdit principaliter vtilitatem eorum, qui exercitantur: sed per accidens contingit, ꝙ etiã vtilitas redundat in ipsos, qui habẽt artem. Ille enim qui exercitat pueros, etiam ipse simul exercitatur, aliquando etiam est de numero eorũ, qui exercitant, sicut gubernator vnus est nautarum, qui naui vehuntur. Sic igitur exercitator puerorum, & gubernator nauis, cõsiderat per se subiectorum vtilitatẽ, sed quia ipse est vnus de numero eorum, qui exercentur & vehuntur, ideo vterq; per accidens participat vtilitate communi, quam procurat. Et similiter pater participat vtilitate domus, quam procurat. Deinde cum dicit.

B Quapropter ciuilia quoq; imperia, cum sint sm æqualitatem ciuium constituta, & sm paritatẽ, vicissim exigũt ea gerere, quæ natura fert: censentes inuicem munera subire, & considerare vicissim quoddam illius bonum, quemadmodum ille prius dum præesset considerauit vtilitatem istius: nunc autem ratione commodorum ex reip. gubernatione prouenientium volunt continua in potestate esse, veluti si semper cõtingeret magistratum gerentibus, ex mala valitudine, sanos fieri, nam forsan ita magistratus amplecterentur.

Distinguit sm præmissa principatus politicos, & dicit, ꝙ quia principatus, quia est supra liberos, ordinatur C principaliter ad vtilitatem subditorũ, ideo dignũ reputatur, ꝙ particulariter principẽtur ciues sm principatus politicos, quando fuerint instituti sm æqualitatẽ, & similitudinem ciuium. Tunc. n. dignum videtur, ꝙ in vna parte temporis quidam principẽtur, in alia vero alij. Secus autem esset si quidam ciuium multũ excederẽt alios in bonitate: tunc. n. dignum esset, vt illi semper principarentur, sicut infra dicetur. Sed circa istud dignũ variatur æstimatio hominum sm temporum diuersitatem: ã principio. n. ipsi qui principabantur, quasi aliis seruientes reputabant dignum, sicut & erat, vt ipsi in parte ministrarent aliis, intendentes vtilitati aliorum. Et iterũ alio tempore si aliquis alius principaretur, qui intenderet ad bonum sui ipsius; sicut ipse prius intendebat ad bonũ aliorum. Sed postea homines, propter vtilitates quæ veniũt ex bonis communibus, quæ sibi principantes vsurpant; & quæ veniunt etiam ex ipso iure principatus, volunt semper principari, ac si principari esset sanum esse, & nõ principari esset infirmum esse. Sic enim videntur homi- D nes appetere principatum, sicut infirmi appetunt sanitatem. Deinde cum dicit.

Constat igitur, ꝙ quęcunq; resp. ad communem vtilitatẽ intendunt, hæ recte sunt sm simpliciter iustum. Quęcunq; vero ad propriam eorum qui præsunt vtilitatem solum aberrant, suntq; omnes rectarum rerump. transgressiones, & labes, gubernantur. n. quasi à dominis. Ciuitas autem est liberorum societas.

Concludit ex dictis distinctionem rectarum politiarũ ab iniustis. Cum enim ita sit, ꝙ principatus liberorum sit ordinatus ad vtilitatem subditorũ, manifestum est, ꝙ in quibuscunq; politiis principes intẽdunt communẽ vtilitatem, illæ sunt rectæ politiæ sm iustitiam absolutam, in A quibuscunq; vero politiis intenditur sola vtilitas principantium, illæ sunt vitiatæ, & corruptiones quædam rectarum politiarum: non. n. in eis est iustum simpliciter, sed iustum sm quid, vt infra dicetur: principantur. n. dominatiue ciuitati vtentes ciuibus, sicut seruis, scilicet ad suam vtilitatem, & hoc est contra iustitiam, quia ciuitas est communitas liberorum, seruus enim non est ciuis vt supra dictum est.

LECTIO VI.

Ex fine societatis ciuilis, & numero præsidentium, formas regendi ciuitates colligit, & earum oppositas labes.

HIs determinatis, cõsequẽs est resp. cõsiderare, quot sunt, et quę, et primo quidẽ eas, quæ sunt rectæ. nã labes earũ ex illis patescunt.

Postquam philosophus distinxit politias rectas ab iniustis, hic intẽdit distinguere vtrasq; abinuicem. Et circa B hoc duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum. ibi. {Cum vero &c.} Dicit ergo primo, ꝙ postquã prædicta determinata sunt, consequẽs est determinare de politiis quot sint numero, & quę sint, & hoc ordine vt primo consideremus de politiis rectis, secundo de iniustis. Deinde cum dicit.

Cum vero gubernatio ciuitatis & regimen idem significẽt. Regimẽ autem est potestas & arbitrium ciuitatis, necesse est potestatẽ & arbitrium huiusmodi, aut penes vnum esse, aut penes paucos, aut penes multos. Quando igitur vnus vel pauci vel multi communem vtilitatẽ in gubernatione sequũtur, has esse rectas rerũpub. species necesse est: Quando autẽ ad propriam vtilitatem, vel vnius, vel paucorum, vel C multitudinis gubernatur, trãsgressiones sunt, & labes. Aut. n. dicendum est, non esse ciues, aut ad participationẽ vtilitatis sunt recipiendi.

Distinguit politias. Et circa hoc tria facit. Primo ostẽdit sm quid accipienda sit politiarum distinctio. Secundo distinguit politias. ibi. {Vocare autẽ &c.} Tertio obiicit contra prædicta. ibi. {Oportet autem paulo vberius explicare &c.} Dicit ergo primo, ꝙ politia nihil est aliud ꝙ ordo dominantium in ciuitate. Necesse est. n. ꝙ distinguantur politiæ sm diuersitatem dominantium. Aut. n. in ciuitate dominatur vnus, aut pauci, aut multi. Et quodlibet horum trium fuerit, potest dupliciter contingere. Vno modo quando principãtur ad vtilitatem communem; & tunc erunt rectæ politiæ. Alio modo quando principantur ad propriam vtilitatem eorum qui dominantur, siue sit vnus, siue pauci, siue plures, & tunc sunt transgressiones politiarum, quia oportet dicere, ꝙ vel subiecti non sint ciues: vel, ꝙ in aliquo communicent vti- D litate ciuitatis. Deinde cum dicit.

Vocare autem cõsueuimus cum vnus ad vtilitatem communem respiciẽs gubernat, regiã potestatem. Cum vero pauci gubernãt, plures tamen vno, optimatum gubernationẽ, vel ex eo quia optimi pręsunt, vel ex eo quia ad optimum publicum administrant. Cum autẽ multitudo gubernat ad communem vtilitatem, vocatur communi nomine omnium rerum publicarum resp. Cõtingit aũt rationabiliter, vnum enim excellere sm virtutem aut paucos datur. vt vero multitudo excellat ad omnẽ virtutem difficile est, sed maxime ad bellicam. Hęc enim

in multitudine fit. Quare in hac respub.specie principalissimum ac potentissimum est id, in quo robur belli consistet, & in his ipsis illi qui sunt in possessione armorum.

Distinguit vtrasq; politias per propria oomina. Et primo rectas. Secundo vitiosas.ibi.{Labūtur vero &c.} Dicit ergo primo, ꝙ si sit principatus vnius, vocatur regia potestas, consueto nomine, si intēdat vtilitatem communem. Illa vero politia in qua pauci principātur propter boonum commuoe, plures tamen vno, vocatur status optimatum, vel quia optimi principantur, scilicet virtuosi, vel quia ordinatur talis politia ad id quod est nptimum ciuitatis & omnium ciuium: sed quando multitudo principatur intendens ad vtilitatem communem, vocatur respu. quod est nomen commune omnibus politiis: & hoc, ꝙ ista politia vocetur tali nomine, rationabiliter accidit: de facili.n. contingit, ꝙ in ciuitate inueniatur vnus vel pauci qui multum excedāt alios in virtute: sed valde difficile est, ꝙ multi inueniantur, qui perueniant ad perfectionem virtutis, sed maxime hoc contingit circa bellicam virtutem, vt scilicet multi in ea sint perfecti. Et ideo in hac politia principantur viri bellatores, & illi qui habent arma. Deinde cum dicit.

Prolabuntur vero ac transgrediūtur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione in tyrannidē, ex optimatibus vero, in paucorū potentiam, ex rep.autē, in popularem statum. Tyrānidem.n.esse dicimus dominatum vnius ad proprium commodum intendentis. Paucorum autem potentiam, cum ad opulentorum commodum gubernatur, popularem autē statum cum ad commodum egenorum, harum.n. nulla ad communem vtilitatem respicit.

Distinguit corruptiones dictarum politiarum per nomina, & dicit, ꝙ dictarum politiarum sunt istę transgressiones. Tyrannis quidem fit, ex rege. Paucorum potētia, ex optimatibus. Popularis status, ex rep. Ex quo concludit, ꝙ tyrannis est principatus voius intendens vtilitatē propriam. Paucorum status vero, est intendens ad vtilitatem diuitum. Popularis status vero ad vtilitatem pauperum, nulla vero earum intendit ad vtilitatem communem. Deinde cum dicit.

Oportet autem paulo vberius explicare, quę sit vnaquæq; istarum, habent enim dubietates quasdam. Philosophātis vero circa singulorum disciplinam, et non solam ad agēdum respicientis, proprium est nihil negligere, neq; pręter-mittere, sed demonstrare in singulis veritatem. Tyrānidē esse diximus vnius dominationē ciuili societate præsidentis. Paucorū aūt potētiā, quādo remp. tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cum tenues homines & non possidentes diuitias, gubernant.

Obiicit contra prædicta, & circa hoc tria facit. Primo dicit de quo est intētio, & repetit quæ prædicta sunt. Secundo ponit dubitationem. ibi.{Prima igitur &c.} Tertio ponit solutionē. ibi.{Videtur igitur &c.} Dicit ergo primo, ꝙ oportet aliquātulū à remotiori discutere, quæ sit vnaquæq; politiarum prædictarū, cum habeat quasdā dubitationes. Ille qui philosophatur in vnaquaq; arte, quasi considerans veritatem, oon solum respicit ad id quod est vtile ad agendum; & oihil debet despicere vel pretermittere, sed in singulis declarare veritatem. Dictū est autem, ꝙ Tyrānis est quædam monarchia, dominatiua politicæ communitatis, quia.s. vtitur ciuibus, vt seruis. Paucorum vero status est qn̄ dominantur politiæ illi, qui abundant in diuitiis. Popularis vero status est qn̄ dominantur politiæ non illi, qui possident multitudinē diuitiarum, sed magis pauperes. Deinde cum dicit.

Prima igitur dubitatio est circa diffinitionē. Nā si plures sint opulenti & diuites, ac remp. teneant, popularis aūt gubernatio sit, cum multitudo regit, eodemq; modo, sicubi contingat inopes esse pauciores, q̄ opulenti, sed potentiores, ac remp. teneant, & vbi pauci remp. obtinent, paucorum potentiam nuncupamus, non recte viderentur istæ diffinitiones esse positæ.

Mouet dubitationem. Et primo ponit dubitationem. Secuodo excludit quandam responsionem. ibi.{Enimuero siquis &c.} Dicit ergo primo, ꝙ prima dubitatio est contra diffinitionem, s. popularis potētiæ & paucorum. Ponatur ergo, ꝙ in aliqua ciuitate sint plures diuites, q̄ pauperes, & diuites sint domioi ciuitatis, videtur secundum hoc, ꝙ ibi sit status multorum. Similiter autem si aliter contingat, ꝙ pauperes sint pauciores, sed sint meliores et fortiores & dominentur ciuitati, sequetur secūdum hoc, ꝙ ibi sit status paucorum. Non ergo videtur, ꝙ sit bene diffinitum de politiis, cum sit, ꝙ status multorum est dominium pauperum. Status paucorum dominium diuitum. Deiode cum dicit.

Enimuero siquis adiungens, opulētiæ quidem paucitatem, inopię vero multitudinem, sic appellet rerump. species, vt dicat paucorum potentiam esse in qua gubernationē reip. habent opulenti, numero pauci. Popularē vero, in qua inopes remp. tenent, multi existentes, aliam habet dubitationem: quas.n. dicemus eas resp. eā videlicet in quibus plures opulenti; & eam in quibus pauciores inopes gubernant. siquidem nullæ sunt resp. præter supradictas.

Excludit quandam responsionē. Posset enim aliquis dicere, ꝙ in diffinitione paucorum potentiæ est coniungenda paucitas diuitiis, & in diffinitione, potentiæ multorum est coniungenda multitudo paupertati, ita.s.ꝙ sit paucorum potentia, in qua pauci diuites principantur, multorum vero, in qua multi pauperes. Sed hoc iterum habet aliam dubitationem. si.n. sufficienter diuisæ sunt politiæ, ita.s.ꝙ nulla sit alia politia præter prædictas, non erit dare sub qua politia comprehendantur duę prędictæ politiæ, s. quando principantur vel multi diuites, vel pauperes. Deinde cum dicit.

Videtur igitur ratio ista ostēdere, ꝙ paucos esse vel multos, qui gubernant, contingens est, aliud paucorum potentię, alterū populari: propterea ꝙ vbiq; accidit, vt pauci sint opulenti, multi vero inopes. Ex quo fit vt huiusmodi cāæ non faciant differētiā, sed in eo differat popularis gubernatio, à paucorum potētia, ꝙ alibi opulenti, alibi inopes remp. obtinent, necessariūq; est vbicūq; per opes ac diuitias præsunt, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illam, quæ vocatur paucorū potētia, vbicunq; autem inopes hanc esse popularem gubernationem. Sed accidit, vt diximus, hos quidem paucos esse, illos vero multos. Opibus.n.

ac diuitiis pauci abundant, libertatis tantũ omnes participes sunt, propter quas causas contendunt vtriq; de rep.

Concludit ex præmissis solutionem dubitationis, & dicit, ꝙ ratio præmissæ dubitationis videtur manifestare, ꝙ principes esse multos, per accidens se habeat ad regimẽ multorũ, & eos esse paucos, per accidẽs se habeat ad regimen paucorum: eo ꝙ vbiq; inueniuntur plures pauperes, ꝙ diuites, & fm hoc nomina sunt posita, prout in pluribus inuenitur. Sed quia id per accidens est, non est differentia specifica, ideo paucorũ potentiæ non distinguũtur à multitudinis potentia per se loquendo fm multitudinem & paucitatem: sed id, quo per se differũt, sunt paupertas & diuitiæ: alia enim est ratio regiminis, quod ordinatur ad opolentiam, & eius quod ordinatur ad libertatem, quæ est finis potentiæ multorũ. Et ideo necesse est, ꝙ vbicunq; aliqui dominantur propter diuitias, siue sint plures, siue pauciores, ꝙ ibi sit status paucorum, & vbicunq; dominantur pauperes, ibi sit status multorum, sed per accidens est, ꝙ hi sint multi & illi pauci. Pauci enim sunt, qui abundant diuitiis, sed oẽs participant libertate: & propter hæc duo altercãtur sibimuicem dũ pauci volunt præesse propter excessum diuitiarũ, & multi volunt præualere paucis, quasi æquiualentes eis pp libertatem.

LECTIO VII.

Non iniuriæ cautio, non mercium commutatio, nõ propinqua habitatio, nõ bellorum propulsatio, non magistratuum participatio, sed bene beateq; viuendi ratio, homines in vrbibus congregauit.

SVmendum est prius quos terminos esse dicunt paucorũ potentiæ, & popularis gubernationis, & quid sit iustum in vtraque.

Postquã philosophus declarauit per qd distinguunt popularis status & paucorum, in parte ista ostendit per quid antiqui istas politias determinauerũt. Et quia determinauerũt huiusmodi politias per iustum quoddam, ideo determinat in parte ista de iusto paucorum, potentia & multorum, & quomodo verum dixerunt & quomodo non, & diuiditur in partes duas. In prima præmittit intentum suum. Secundo prosequitur, ibi. {Omnes enim &c.} In prima dicit, ꝙ postquam determinatũ est quid est paucorum status & multorum, & ꝙ distinguuntur per diuitias & penuriam, primo accipiendum diffinitiones, quas antiqui assignauerunt de ipsis. Diffiniũt autem ista per iustum, quia politia est ordo inhabitantium in ciuitate, & iste ordo attenditur fm aliquam iustitiam, ideo huiusmodi politias diffiniuerũt per iustum, propter quod videndum est quid sit iustum paucorum potentiæ, & quid sit iustum multorum. Deinde cum dicit.

Omnes.n. attingunt iustum quoddam, sed vsq; ad aliquid, & aiunt non omne iustũ proprie: puta, videtur æqualitas iustũ quiddã esse & est quidem, sed non omnibus, at æqualibus. Et inæqualitas videtur iustum esse, et est quidẽ, sed nõ omnibus, at inæqualibus. Alij vero hoc auferunt personis, & male iudicant.

Prosequitur intentum suum. Et quia antiqui, vt dictũ est, istas politias distinxerũt per iustum, vult determinare, ꝙ huiusmodi iustum sit iustum fm quid, nõ simpliciter; & primo ostendit quid sit iustum fm quid. Secundo specialiter, ꝙ nõ sit iustum simpliciter. ibi. {Cęterũ principalissimum &c.} Adhuc prima in duas, quoniã primo declarat, ꝙ isti tetigerunt iustũ fm quid non simpliciter. Secundo assignat causam cuiusdam dicti. ibi. {Causa vero &c.} In prima dicit, ꝙ omnes antiqui determinantes de paucorum statu & de multorum, tangunt iustum fm quid, non simpliciter procedẽtes vsq; ad aliqd, & dicũt

A non esse illud, quod est proprie iustum, & simpliciter iustum, sed illud quod est improprie, & fm quid iustum, & hoc apparet, quia iustum attenditur fm aliquam proportionem, & fm aliquam dignitatem saltem in iustitia distributiua: & ideo vbi est iustum fm proportionem, quæ est fm dignitatem respectu boni simpliciter, ibi est bonũ simpliciter: vbi autem non est respectu boni simpliciter, sed fm quid, ibi est iustum non simpliciter, sed fm quid. Hoc autem est in statu multorum & paucorum. In statu enim paucorum attẽditur iustum penes diuitias, in statu vero multorum penes libertatem. Et manifestum est, ꝙ ista nõ sunt bona simpliciter, bona enim simpliciter sunt bona virtutis. Quare manifestum est, ꝙ isti tetigerunt iustum fm quid non simpliciter, iterum hoc apparet. Iustũ enim æquale videtur esse vel consistere in quadam æqualitate fm proportionem, quæ nõ solum attẽditur ex parte rerum, quę distribui debent, sed ex parte suppositorũ, quibus debet fieri distributio: in iustitia.n. facienda etiã

B attenditur ęqualitas proportionis ex parte personarum, quibus debet fieri iustitia fm aliquam dignitatem, et eãdem oportet esse proportionem rerum quæ distribuuntur, vt si sint æquales fm virtutes, æqualiter distribuatur eis de bonis. Si autem inęquales fm virtutẽ, distribuatur eis æqualiter fm proportionem, vt quanto excedit vnus alium in virtute, tanto plus distribuatur ei de bonis communibus: similiter etiam si quantum ad aliquid attendatur dignitas, & antiqui decertantes de iusto paucorum potentiæ & multorum, concesserunt bene æqualitatem ex parte rerum & tetigerunt: æqualitatem autem suppositorũ prætermiserunt, & male quantũ ad hoc iudicauerunt, quare manifestũ est, ꝙ nõ tetigerũt iustũ simpliciter, quare male ipsum iudicauerunt. Deinde cum dicit.

Causa vero est, quia de seipsis iudicium fit, q vero de seipsis iudicant, vt plurimum nõ recti sunt iudices. Itaq; cum iustum aliquibus & di-

C uisum sit, eodem modo in rebus & personis, vt diximus in ethicis, æqualitatem rei cõfitentur, sed de personis cõtendunt maxime, vt dictum est, quia de seipsis non recte iudicant.

Assignat causam cuiusdam dicti. dixit enim, ꝙ male iudicauerunt de iusto, & assignat causam huiusmodi, & diuiditur in duas, fm ꝙ dupliciter assignat. secunda ibi. {Deniq; quia &c.} In prima dicit, ꝙ causa quare male iudicauerunt de iusto non considerantes æqualitatẽ personarum sed rerum, hæc fuit, quia de seipsis iudicauerũt: fere autem plures prauum iudicium dant de seipsis, & ratio huius est, quia ad iudicium requiritur prudentia. Prudentia autem præsupponit appetitum rectum per virtutem moralem, quod ergo peruertit appetitum, peruertit iudicium rationis. Iudiciũ autem de seipso peruertit appetitus malus & peruersus. Homo autẽ habet vt in plu-

D ribus peruersum appetitũ respectu suiipsius, quia vnusquisq; nimis afficitur ad seipsum. Et ideo propter nimiã dilectionem & affectionem quã habet ad seipsum voluntas peruertitur à fine recto, & ideo iudicantes de seipsis praue iudicant. & dicit. {Vt plurimum,} quia sapientes non male iudicant de seipsis, habent enim prudentiam & appetitum rectum, & cognoscunt se sicut sunt. & ideo non inordinate afficiuntur ad seipsos, propter quod recte iudicant de seipsis, sicut de aliis. Cum ergo iustũ sit ęquale eodem modo, & ex parte rerum, & ex parte personarũ, sicut dictum est in ethicis. Ipsi vero antiqui erant personæ, quibus fiebat distributio, & iudicabant de seipsis. Concesserunt ęqualitatem ex parte rerum, non personarum: quare manifestum est, quód male iudicauerunt de iusto. Deinde cum dicit.

Deniq; quia vsq; ad aliquid vtriq; eorum iustum quoddam dicẽtes, putant se dicere simpliciter

citer iustum. Hi.n.si in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitiis, alios omnino putant im pares esse. Hi vero si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putant esse pares.

Hoc idem probat secunda ratione, & dicit, ꝙ iterũ manifestum est, ꝙ hi qui fauent statui paucorũ & multorũ, male iudicauerunt de iusto: & propter causam dictam, & quia tangentes iustum ſm quid, putauerunt tetigisse iustum simpliciter, sed non tetigerunt, quia dixerunt fautores status paucorũ, ꝙ si aliqui sunt inęquales ſm quid, sunt inæquales simpliciter, videlicet si sunt inęquales ſm diuitias, vt vnus sit ditior alio, sint inęquales simpliciter. Et ideo non tantum debet distribui de bonis cõibus vni quantũ alteri. Fautores status multorum dixerunt, ꝙ si aliqui essent æquales in libertate, essent ęquales simpliciter, & æqualiter debebant recipere de bonis communibus. Si autem inæquales in libertate inæquales simpliciter, & inæqualiter deberent recipere. Et sic manifestum est, ꝙ non tangunt iustum simpliciter, sed ſm qoid. Arguunt enim á ſm quid ad simpliciter. est æqualis secundum diuitias, ergo æqualis, & est æqualis in libertate, ergo æqualis simpliciter. Deinde cum dicit.

Cæterum, quod est principalissimum non dicunt. Si.n. possessionũ gratia societatẽ iniissent, atq; vna conuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis. Itaq; ratio illa valeret, quæ est paucorum potẽtum, qui aiunt non esse iustum, vt qui vnum contulit tantum, percipiat de centum minis, quantum is qui contulit omne reliquum.

Probat specialiter, ꝙ isti non intenderunt iustum simpliciter, & primo quãtum ad statum paucorum. Secũdo quantum ad omnes. ibi. {Neq; eorum &c.} In prima dicit, ꝙ isti dimittunt principalissimum iustum, si enim ita esset, ꝙ ciuitas esset instituta finaliter propter diuitias & possessiones, & homines cõicassent & cõuenissent ꝑpter eas, tantum participarent ciuitate quãtũ diuitiis. Et tũc veritatem haberet sermo eorum, qui de statu paucorum scribunt, vt qui æquales essent in diuitiis, æqualiter reciperent, de cõi, si vero non, non. Non.n. videtur eis esse iustum, si cõitas habeat in bonis centum talenta, ꝙ tantũ recipiat de centum talentis, qui ad cõe non apposuit nisi vnam minam, id est aliquam paruam mensuram, sicut ille qui totum residuum dedit. Iterum nõ videtur esse iustũ, ꝙ ille qui minus apposuit ad cõe, tantum recipiat de illis quæ habuit cõitas á principio, nec de illis quæ postmodũ acquisita sunt: nunc autẽ ciuitas non est instituta ꝑꝑ diuitias finaliter, cũ diuitiæ ad aliquid ordinentur. Quare manifestum est, ꝙ isti qui statui paucorum fauẽt, non tetigerunt iustum simpliciter. Deinde cum dicit.

H Neq; eorum quæ ab initio, neq; eorum quæ postea superueniant. Quòd si non viuendi solũ gratia, sed magis bene viuẽdi. Nam sic seruorum & aliorum animalium ciuitas esse posset, quod non est, ex eo, quia felicitatis non sunt capacia, nec viuendi secundum electionem.

Ostendit vniuersaliter, ꝙ nec isti, nec aliĳ tetigerunt iustum simpliciter, & quia iustum attenditur in ordine ad finẽ ciuitatis in operationibus, quæ sunt ad alterũ, ideo philosophus declarat finem ciuitatis, vt ex hoc appareat quid sit iustum simpliciter, & quid iustum ſm quid. Et diuiditur in partes duas. Primo ostẽdit gratia cuius finis ciuitas sit instituta. Secũdo infert correlarium, ex quo appareat illud qđ intendit principaliter. ibi. {Quapꝑ &c.} Prima in duas. Primo ostendit, ꝙ ciuitas non est instituE ta gratia alicuius boni particularis, & ſm quid. Secundo ostẽdit gratia cuius est instituta. ibi. {At bene viuẽdi &c.} Adhuc prima in duas. Primo ostendit, ꝙ nõ est instituta gratia ipsius viuere absolute. Secundo, ꝙ nec gratia commutatiõis, aut cõpugnationis. ibi. {Neq; societatis &c.} In prima dicit, ꝙ si ciuitas non sit instituta finaliter propter diuitias, nec instituta est gratia ipsius viuere solum; ita, ꝙ ipsum viuere ſm se sit finis vltimus ciuitatis, sed magis ipsum viuere bene: si enim viuere absolute esset finis ciuitatis, qcquid attingeret ad viuere, attingeret ad finẽ ciuitatis, sed serui & bruta animalia attingunt ad viuere absolute, quare attingerent ad finem ciuitatis, sed nõ attingunt, quia felicitas, finis est ciuitatis: ipsa autem non participant felicitatem, nec attingũt ad ipsum viuere ſm electionem, quare manifestum est, ꝙ ciuitas non est instituta gratia ipsius viuere absolute. Deinde cum dicit.

Neq; societatis gratia bellicæ, ne à quoquam F iniuria afficiantur, neq; propter commercia, ac mutuam vtilitatem.

Ostendit, ꝙ nec gratia compugnationis & commutationis eorum adinuicem. Et diuiditur in duas ſm, ꝙ hoc dupliciter probat. secũda. ibi. {Et, ꝙ ita se &c.} Adhuc prima in duas. In prima ponit cõclusionem rationis quã intẽdit. In secũda probat eã. ibi. {Nam sic Thusci &c.} In prima dicit, ꝙ ciuitas non est instituta gratia compugnationis ad inimicos, vt á nullo possint pati iniustitiam, nec gratia commutationis faciẽdæ, nec propter aliquos contractus, vel vsus qui possunt fieri inter homines adinuicem. Deinde cum dicit.

Nam si Thusci & Carthaginẽses, & omnes hi, quibus est commercium inuicẽ, tanq; ciues essent vnius ciuitatis. Sũt nẽpe illis fędera circa res importãdas & pacta, ne iniuria afficiant, et G scripturæ circa mutuam bellorum societatem.

Probat & dicit, ꝙ si ciuitas esset instituta propter ista quæ dicta sunt, tunc Thusci & Carthaginẽses, qui habẽt aliquos contractus adinuicem, essent sub vna ciuitate, sed hoc est falsum, quare ciuitas nõ est instituta gratia alicuius commutationis nec cõpugnationis. Circa istã rationem sic procedit, primo probat consequẽtia, secũdo destruit consequẽs ibi, sed neq; magistratus. In prima dicit, ꝙ si ciuitas esset instituta gratia compugnationis & cõmutationis, & contractuũ, qui possunt fieri adinuicem: tunc Thusci & Carthaginẽses & omnes inter quos est, fiunt aliqui cõtractus, essent sub vna ciuitate. Sunt enim istis pacta de introductibilibus, siue de rebus apportabilibus adinuicem: vt res vnius ciuitatis possint apportari ad aliã ciuitatem & commutari. Iterum cõuentiones habent, ꝙ non faciant sibi adinuicem iniustitiam de compugnatione, quare isti essent sub vna ciuitate cõtra inimicos iuuando se adinuicem. Deinde cum dicit.

Sed neq; magistratus communes his deputati sunt, verum aliĳ apud alios.

Destruit consequens probando ipsum esse falsum. Et diuiditur in duas, ſm ꝙ dupliciter probat. secunda ibi. {Nec quales &c.} In prima dicit, ꝙ manifestũ est, ꝙ nõ sit vna ciuitas, quia ciuitas vna vnũ principatũ habet, sed ciues Thusci & Carthaginẽses, & aliĳ quibus sunt contractus adinuicem, non sunt sub vno principatu, sed sub diuersis principatibus. Alius est enim principatus Thuscorum & Carthaginensium, quare manifestum est, ꝙ isti non sunt sub vna ciuitate. Deinde cum dicit.

Nec quales esse oportet alteri de alteris cogitant, neq; vt nemo eorum iniustus sit, qui sub fędere comprehendãtur, neq; vt prauitatem nullam habeant, sed solum, vt nõ inuicem se iniu-

ria

ria afficiant. At.n. de virtute ac de vitio publice cogitant, quicunq; curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex hoc manifestum est de virtute curam esse habendam ei, quæ re vera ciuitas sit nominanda, non orationis gratia. Nam fit communicatio societas aliorum ad bellum loco solum differens ab aliis sociis longe existentibus. Et lex pactio, vt ait Lycophron sophista, fideiussor inuicem iustorum, sed non talis, vt bonos & iustos ciues efficiat.

Ponit secundam rationẽ ad destruendum consequens. Et dicit, ꝙ manifestum est, ꝙ isti non sunt sub vna ciuitate, quia isti Thusci non curãt quales debent esse fm virtutem Carthaginenses, nec econuerso: nec curãt quomodo nullus eorũ iniustus sit, nec qualiter nullus habeat malitiam, nec ad hoc laborant, nec ad hnc cooperantur: sed solum intendunt, ꝙ nnn faciant sibi adinuicem iniustitiam: sed quicunq; curant de bona legislatione, cõsiderãt de virtute & malitia, vt malitiam repellant á ciuibus, & faciant eos virtuosos, hoc enim intendit bonus legislator. Quare manifestum est, ꝙ bona & vera ciuitas, & nõ fm sermonẽ tantũ debet esse solitica de virtute, vt faciat ciues virtuosos, quãuis tamen isti non curent adinuicẽ, quales sint fm virtutem, nec ad hoc laborant, habent tñ aliquam communicationem: nam iuuant se in pugnãdo contra inimicos, & communicant in commutationibus & in contractibus, & de aliis. Similiter dicendum est ita, ꝙ si sint duæ ciuitates remotæ fm situm, quandoq; tamẽ in commutationibus & aliis contractibus communicãt & iuuant se adinuicem in compugnãdo contra inimicos differentes, tantum in hocá propinquis fm locum, quia istæ propinquæ, illæ remotę. Et pactum est eis lex, ꝙ nõ faciant sibi adinuicem iniustitiam: nõ, ꝙ faciant se bonos ciues, sicut prouerbialiter dixit Lycophron sophista, ꝙ pactum inter aliquos habitum fideiussor est, ꝙ non faciant sibi adinuicem iniustitiam, nnn ꝙ bonos se inuicem faciant, nec & quales sint secundum virtutem, scilicet boni vel iusti. Deinde cum dicit.

Et, ꝙ ita se habeat patet, nam siquis coniungat loca in vnum, vt Megarẽsium Corinthiorumq; ciuitates sese inuicem contingãt mœnibus, nihilominus vna non erit ciuitas, nec si simul coniugia ineãt, quanquam hoc vnum sit de his communionibus, quæ proprie sunt ciuitatum. Eodemq; modo si qui habitent separati quidẽ, non tamen ita lõge, vt nequeãt simul communicare, legesq; habeant iniuriam sibi inuicem in cõmerciis prohibentes, ceu si vnus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis huiusmodi foret, essentq; hi decẽ millia numero, nec alia eis foret cõmunio, nisi talium rerum: puta contractuum bellorum & confœderationis, nec siquidẽ ciuitas adhuc foret, propter quã tandem vtiq; causam? nõ enim, quia non propinqua sit communicatio, nam si in vnum conuenirent ita communicantes, vnusquisq; tamẽ vtatur propria domo, vt ciuitate, ac sibiipsis vt confœderati auxilium ferant contra iniuriantes: solũ, ne sic quidẽ ciuitas esse videretur recte considerantibus. Si quidem eodem modo conuersarentur simul coniunctim & separatim.

Ponit secundam rationem ad probandum, ꝙ ciuitas

A non est instituta gratia compugnationis & cõmutationis & aliorum contractuum. Posset enim aliquis dicere, ꝙ si Thusci & Carthaginenses essent propinqui & commutarentur simul in vno loco, & communicarẽt in commutationibus & cõtractibus aliis, essent vna ciuitas, hoc remouet per istam rationem. Et diuiditur in duas. In prima ponit rationem quasi procedens narratiue. Secundo concludit cõclusionem principaliter intentam. ibi. {Ex quo patet &c.} In prima dicit palã esse ex dictis, ꝙ hoc modn se habeat sicut dictum est, ꝙ ciuitas non instituta sit gratia compugnationis, nec commutationis, nec aliorum contractuum. Si enim duæ ciuitates distinctæ, sicut Megarensium & Corinthiorum essent propinquæ fm situm: ita, ꝙ se tangerent & circumuoluerentur vno muro, adhuc non esset vna ciuitas, quia posset contingere ꝙ haberẽt diuersos principatus & diuersas politias: & manifestum est, ꝙ tunc non esset vna ciuitas, etiam dato, ꝙ cõicarent sibi adinuicem fm connubia, vt aliqui ciuium
B Megarensium contraherent cum aliquibus Corinthiorum, quãuis ista cõicatio sit vna de propriis cõicationibus, quæ fiunt in ciuitatibus. Homines enim vnius ciuitatis frequẽter contrahũt cũ aliis eiusdẽ ciuitatis, adhuc tamen non, esset vna ciuitas, quia istud possent facere diuersæ ciuitates. Eodem modn si aliqui separati essent secundum locum, & haberent diuersas habitationes, non tamen tantum distarent, ꝙ non possent adinuicem cõicare. sed haberent leges, ꝙ in commutationibus faciendis adinuicem nnn inferrent iniuste sibi molestias, vt si aliqs esset faber, alius coriarius, alius agricola, alius haberet aliquam artem aliã, & essent in aliqua magna multitudine, sicut si essent decem millia, & in nullo alio cõicarent adinuicẽ, q̃ in cõmutatione rerum, & in compugnandn contra inimicos, adhuc non esset vna ciuitas, quia ista possunt contingere habitantibus in diuersis ciuitatibus. Quæ igitur est causa propter quam nnn est ciuitas vna, non est dicendum, ꝙ prnpter hoc nõ sunt pro-
C pinquæ secundum situm, cum non sint sub vna ciuitate: ita, ꝙ non esse propinquos secundum situm faciat ciuitatẽ nnn esse vnam, & esse propinquum faciat ciuitatem esse vnam, quia si aliqui sic cõuenirent, ꝙ essent propinqui secundum situm & cõicarẽt adinuicem: si tamẽ quilibet haberet domum suam, & vteretur ea, sicut in ciuitate quę cõis est pluribus, & iuuarent se adinuicem contra inimicos iniuriãtes eis, sed in nullo alio cõicarent, nõ esset ciuitas vna. Et hoc manifestum est diligenter consideranti, quia possibile est, ꝙ sint sub diuersis principatibus & politiis, & tunc manifestũ est, ꝙ non sunt sub vna ciuitate. Iterum dato, ꝙ sic essent congregati, vt adinuicem colloquerentur & diuisim de contractibus faciẽdis, adhuc non esset ciuitas vna, quia possibile esset, ꝙ haberent diuersas politias & principatus. Deinde cum dicit.

Ex quo patet, ꝙ ciuitas non est communicatio loci, & non iniuriandi sibiipsis, & commer-
D cij gratia. Sed ista quidem, vt assint necessariũ est, siquidem futura sit ciuitas. Nec tamen si ista assint omnia, ciuitas adhuc erit.

Concludit conclusionem principalem. Et dicit, ꝙ manifestum est, ꝙ ciuitas non est cõicatio loci, nec ciuitas finaliter instituta est, vt adinuicem non faciant iniusta, nec gratia cõmutationis, tamẽ si debeat esse ciuitas nportet ista existere, aliter enim non esset ciuitas, tamen istis solum existentibus non est primo. Deinde cum dicit.

At bene viuendi societas & domibus, & generibus vitæ perfectæ gratia, & per se sufficientis, hoc tantum non erit nisi vno, eodemq; loco habitantibus, & cõiugia simul ineũtibus, propter quod propinquitates in ciuitatibus extite-

runt

runt, & sodalitia, & sacra, & conuersationes familiarium. Idq; est amicitiæ opus, nam simul viuendi electio amicitia est.

Ostēdit gratia cuius instituta est. Et diuiditur in duas. In prima ostendit quid est ciuitas simpliciter. In secunda ostēdit qs est finis ciuitatis, gratia cuius instituta est. ibi. {Finis est &c.} In prima dicit, ꝙ bene dictum est, ꝙ cōicatio loci non est ciuitas, sed cōicatio bene viuendi cōposita ex domibus & diuersis generibus gratia vitæ perfectæ, & per se sufficientis est ciuitas. Et p hoc, ꝙ dicit cōicatio bene viuendi, innuit causam formalem: per hoc, ꝙ dicit composita ex domibus, tangit causam materialem propinquam: per hoc, ꝙ dicit ex diuersis generibus, tangit causas materiales remotas, p hoc, ꝙ dicit gratia vitæ perfectæ &c. tangit causam finalem. Sed hæc non contingūt esse nisi habitantibus eundem locum, & nisi coniungant sm connubia. Et propter hoc in ciuitate fiunt affectiones amicitiæ factiuæ & conseruatiuę & consimitates, quæ sunt cōicationes adinuicem in comestionibus & potibus vel in aliis. Similiter fiunt sacra & conuersationes & solatia propter ipsum conuiuere, & ratio huius est, qa amicitia multum necessaria est in ciuitate. Amicitia.n. dicitur propter conuiuere: sine autem conuiuere non est ciuitas quare amicitia necessaria est ad ciuitatem, sed ista quæ dicta sūt necessaria sunt ad amicitiam, & ideo ista ordinata sunt in ciuitate. Deinde cum dicit.

Finis est igitur ciuitatis, bene viuere. Illa vero gratia finis. Ciuitas autem est generum, pagorūq; societas, vitę perfectę ac per se sufficiētis, hoc est, vt diximus, bene ac beate viuere. Bene igitur agendi gratia ponendum est esse ciuilem societatem, non autē gratia simul viuendi.

Ostēdit gratia cuius finis instituta est ciuitas. Et dicit, ꝙ finis ciuitatis propter quod ciuitas instituta est, est ipsum bene viuere. Ciuitas autem & illa quæ ordinantur ad ciuitatem sunt propter finem ciuitatis. Ciuitas enim est cōicatio bene viuendi composita ex generibus diuersis, & gratia vitæ perfectæ, & per se sufficientis. Hoc aūt est viuere feliciter, bene autem vel feliciter viuere in politicis est operari sm optimā virtutem practice. Et propter hoc manifestum est, ꝙ cōicatio politica consistit in cōicatione bonarum actionum, & non cōsistit in ipso viuere absolute. Apparet igitur, ꝙ finis propter quem instituta est ciuitas bene ordinata, est sm virtutem perfectā viuere vel opari & nō ipsum cōuiuere. Deinde cum di.

Quapropter quicūq; plus conferunt ad huiusmodi societatem, his plus iuris cōpetit in ciuitate, ꝙ̄ his qui libertate ac genere pares sunt, vel maiores. Sed ciuili virtute sunt impares, & quàm his qui diuitiis superāt, sed virtute superantur. Quod igitur omnes qui de rep. contendunt partem aliquam iusti dicunt, manifestum est ex supradictis.

Infert correlarium ex quo apparet principale intētū. Et dicit, ꝙ cum finis ciuitatis sit feliciter viuere practice. Feliciter autem viuere sit operari sm optimam virtutem practicam, quę est prudentia & cōicatio politica cōsistit in huiusmodi actionibus, manifestum est, ꝙ illi qui plus addunt ad talem communionem plus addunt ad ciuilitatem, & plus ciuitatis pertinet ad istos ꝙ̄ ad illos, qui sunt æquales in libertate vel genere, & ꝙ̄ ad illos qui sunt maiores in genere, tamen minores & inæquales sm virtutē politicam. Iterum plus attinet illis de eis quæ pertinent ad ciuitatem ꝙ̄ illis qui excedunt alios in diuitiis, sed excelluntur ab aliis in virtutibus. Ex quo apparet, ꝙ si

E iustū ęquale aliquarum rerum aliquibus personis sm dignitatem in ordine ad finem, quod in politia illa, in qua ponitur rectus finis est iustum simpliciter. Iustum enim, vt dictum est, attēditur sm dignitatem in ordine ad finē sicut in regno & politiis rectis vniuersaliter, in politia autem in qua ponitur finis non rectus nō est iustum simpliciter. Tales autem sunt status popularis & paucorum, & ideo in talibus non est iustum simpliciter quod erat principale intentum, gratia cuius induxit totam inquisitionem de fine ciuitatis. Tunc recapitulat & dicit, ꝙ manifestum est ex determinatis, ꝙ omnes illi qui aduersantur de iusto non tetigerunt iustum simpliciter, sed iustum secundum quid tantum.

LECTIO VIII.

Vtrum vnus an plures dominari conueniat, & si plures num optimates, an diuites, an multitudo.

F ESt autem dubitatio quid oportet dominās esse in ciuitate. Nunquid populum, an eos qui diuitias habent an bonos & ęquos, vel vnū qui sit optimus omnium, vel tyrannum.

Postquam philosophus distinxit politias sm distinctionem principatuū, & declarauit, cuius gratia ciuitas est instituta. In parte ista inquirit quem oportet esse principantem in ciuitate, & quia principatus debet distribui sm excessum alicuius boni, inquirit sm cuius excessum debeant distribui. Et sm hoc diuiditur ista pars in duas partes. In prima inquirit quem oportet esse principantē in ciuitate. Secundo inquirit sm cuius excessum debeat distribui. ibi. {Cum vero &c.} Prima in duas. In prima mouet dubitationem tangens quasi solutionem. Secūdo, arguit cōtra solutionem. ibi. {Verum hæc &c.} In prima dicit, ꝙ postquam determinatū est, ꝙ politiæ debēt distingui sm distinctionem principatuum, sequitur dubitatio scilicet quem oportet dominantē esse in ciuitate. G Cū autem oporteat aliquem esse dominantē, aut dominabitur multitudo, sicut in politia quę est status popularis, aut diuites vt in statu paucorū, aut virtuosi, sicut in statu optimatum, aut vnus optimus, sicut in regno, aut vnus pessimus, sicut in tyrannide. Deinde cum dicit.

Verum hæc omnia vidētur habere difficultatem: Quid enim inopes, quia plures sint, partientur ea quæ sunt opulētorum, hoc nōne iniustum est? Decreuerunt.n. qui potestatem habent, iniuria igit̄ summa quæ tandē dicēda est?

Arguit contra ista singula & ad minus contra plura. Et diuiditur in duas. In prima facit, quod dictum est. Secundò specialiter inquirit vtrum magis expediat multitudinē dominari, aut paucos virtuosos. ibi. {De his.} Prima adhuc in duas. Primo arguit, ꝙ nō expedit dominari multitudinem, aut diuites. Secundo, ꝙ nec vnum studiosum ibi. {Sed nunquid &c.} H Adhuc prima in duas. Primo ostendit, ꝙ non expedit multitudinem dominari. Secundo ꝙ nec paucos diuites. ibi. {Sed an paucos &c.} Prima in tres sm ꝙ probat per tres rationes, ꝙ non expedit multitudinē dominari. secūda. ibi. {Rursumq; &c.} Tertia ibi. {Præterea illa &c.} In prima dicit, ꝙ omnia istā videntur habere difficultatē. Si.n. dicatur, ꝙ expedit multitudinem pauperum dominari, cum huiusmodi multitudo potentiam habeat & sine virtute, sic sequetur, ꝙ diripient propter indigentiam & potentiam bona diuitū. Sed est ne hoc iniustum, quasi diceret sic: secundum.n. virtutem ciuitas debet habere dominium iustum. Quare manifestum est, ꝙ iniustitia extrema est hæc, id est pessima. Deinde cum dicit.

Rursusq; omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant, quæ sunt paucorum, constat, quòd ciuitatem

uitatem corrumpunt. Atqui virtus nunquam corrumpit id quod eam habet, neq; iustum, ciuitatis corruptiuum est. Ex quo patet legem istam non posse iustam esse.

Ponit secundam rationem. Et dicit, ꝙ si dicatur, ꝙ expedit multitudinem dominari, sequetur sicut prius, ꝙ diripient bona diuitum & paucorum, sicut virtuosorũ, sed hoc est destruere ciuitatem. Sed virtus non destruit illud cuius est, & ꝙ habet eam, nec, ꝙ iustum est corrumpit ciuitatem, quare manifestum est, ꝙ illa lex quæ præcipitur multitudinem dominari non est iusta, non igitur expedit multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

Præterea illa quoque, quæ facta fuerũt à tyranno, necessarium foret iusta esse omnia. Vim enim affert propter potentiam, quemadmodũ multitudo diuitibus.

Ponit tertiam rationem. Et dicit, ꝙ omnes operationes, quas facit tyrannus vt tyrannus est, iniustæ sunt, qa tyrannus per potentiam suam violẽtiam facit, & accipit bona subditorum: talis autẽ operatio iniusta est. Sed vbi multitudo dominatur facit violentiam diuitibus ad modum tyranni diripiendo bona eorum. Et ideo manifestum est, ꝙ multitudo est sicut tyrannus, quare operationes multitudinis sunt iniustæ, ergo non expedie multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

Sed an paucos & opulentos iustum est dominari? an ergo, si & illi hæc agant, & rapinas exerceãt, auferuntq; multitudinis bona, hoc ne erit iustũ? &c. ergo. Hęc igr̃ oia cõstat eẽ praua.

Ostendit, ꝙ non est iustum dominari paucos diuites. Et diuidit in duas. In prima ostendit, ꝙ non expedit paucos diuites dominari. Secundo, ꝙ nec virtuosos, siue paucos, siue plures. ibi. {Verum &c.} In prima dicit quasi interrogando, est ne iustum pauciores diuites dominari in ciuitate? q.d. nõ est iustum pauciores dominari, quia per potentiam suam diripient bona pauperum & possessiones, sicut ecõtrario multitudo si dominaretur, & si iustum esset diuites diripere bona multitudinis, & ecõtrario iustum essee multitudinem diripere bona diuitum, sed hoc est iniustum, vt visum est, quare manifestum est, ꝙ prauum & iniustum est, & non studiosum diuites paucos dominari. Deinde cum dicit.

Verum bonos & ęquos dñari oportet, auctoritatemq; habere omniũ. Ergo alij omnes, cum magistratus nõ capiãt, inhonorati manebunt. Nam honores quidẽ magistratus potestatesq; appellamus, quos si boni semper habeãt, necessarium est alios excludi ab honoribus reipub.

Ostendit, ꝙ non est iustũ dominari virtuosos, siue plures, siue paucos. Aliquis enim diceret, ꝙ verum est, ꝙ nõ expedit dominari nec paucos diuites, nec multitudinẽ, sed bene expedit & iustum est virtuosos dominari, & esse dominos inter omnes, sed istud videtur esse falsum, qa si soli virtuosi principentur, omnes alij erunt inhonorati, quia non attingunt ad honorem principatus, quia principatus honores sunt. Sunt enim præmium virtutis, & hoc est honor, sicut dicitur primo et quarto Eth. ergo qui non attingit ad principatum, non attingit ad honorem. Principantibus igitur virtuosis remanent alij inhonorati, sed hoc est incõueniens. Est.n. hoc causa dissensionis, omnes.n. appetunt honorem naturaliter, propter quod appetunt honorari à bonis & sapientibus qui melius & rectius possent iudicare. Si ergo auferatur eis honor sequitur dissensio, & multa mala in ciuitate, quare non est iustum virtuosos dominari. Deinde cum dicit.

A Sed nũquid vnus, qui sit optimus, dominari debet? At.n. hoc etiam grauius est, quoniam plures erunt ab honoribus exclusi.

Ostendit, ꝙ non est iustum dominari vnũ virtuosum. Et diuidit in partes duas. In prima facit quod dictũ est. In secunda quia posset aliquis dicere, ꝙ non expedit hominem principari, sed hominem per legem, ostendit contrarium. ibi. {Sed forsan &c.} In prima dicit, ꝙ non expedit vnum virtuosum valde principari, quia si vnus valde virtuosus dominetur, plures erunt inhonorati honore principatus, sed hoc est inconueniens. Ex hoc.n. sequũtur dissensiones in ciuitate, & perturbationes, sicut dictũ est. Iterum videbitur politia peior esse ꝙ̃ status paucorũ, quia in principatu paucorum pluribus impenduntur, in ista autem vni soli, hoc autem peius videtur esse, quia malum, quanto magis diuisum est, tanto minus existit, & tolerabilius est: Quare manifestum est, ꝙ non expe- B dit vnum virtuosum dominari. Deinde cum dicit.

Sed forsan dicet aliquis legem dominari debere. non autem hominem, in quem cadunt animi perturbationes.

Quia diceret, aliquis, ꝙ lex debet dominari nõ homo arguit cõtra hoc. Et primo ponit rationem, per quam videtur, ꝙ lex debet dominari. Secundo arguit in contrariũ. ibi. {Si igitur &c.} In prima dicit, ꝙ prauum & iniustum est hominem principari & non legem, quia homo habet passiones sibi coniunctas. Passiones autem distrahunt voluntatem, & faciunt deuiare á recto fine, & per consequens peruertunt iudicium rationis. Lex autẽ multas habet passiones, quare per legem non contingit deuiare á recto iudicio rationis. Cum igitur melius & iustius sit illum principari, qui non potest deuiare à recto fine, ꝙ̃ illum qui potest. Et homo potest deuiare á recto fine, lex vero non, manifestum est, ꝙ iustum est legem do- C minari, non hominem. Deinde cum dicit.

Si igitur sit lex quidem, sed vel ad paucorum potentiã, vel ad multitudinis fauorẽ, declinãs, quid tandem refert in his, de quibus dubitatũ est, euenient.n. eadem, quæ supra dicta sunt.

Arguit in contrarium & dicit, ꝙ non videtur esse verum, ꝙ legem sit iustũ dominari vniuersaliter, quia contingit leges esse pertinẽtes ad potẽtiam paucorum, vel multorum, & tales leges datæ & ordinatę sunt in ordine ad finem illarum. In illis autem non supponitur rectus finis simpliciter, sicut prædictum est, ergo nec leges istæ sunt iustæ simpliciter. Quare manifestũ est, ꝙ non differt quid dicatur, siue legem, siue aliud aliquid aliorum principari, quia semper idem accidit inconueniens, sicut prius ostensum est de omnibus. Deinde cum dicit.

D De his igitur sit alius qdẽ sermo. Quod aũt magis penes multos debeat esse potestas, ꝙ̃ penes paucos, licet optimos, videtur solui posse; & quãdã habere dubietatẽ, imo forte veritatẽ.

Omissis aliis, specialiter descẽdit ad inquirẽdum vtrũ magis expediat multitudinem, aut paucos virtuosos dominari. Et diuiditur in duas. In prima præmittit, ꝙ omissis aliis, de quibus non est argutum, quia altera ratio est. manifestum est enim, ꝙ vnum pessimum non expedit dominari, & quia hoc est per se manifestum. Altera ratio de hoc & de aliis, qa de aliis est dubiũ, sed de hoc non, iõ philosophus non arguit ad istud. Sed inquirendum est vtrũ multitudinem magis expediat dominari, ꝙ̃ virtuosos paucos tamen. Hoc enim videtur habere dubium & solutionem qua dissoluitur ratio, quæ in oppositũ adducebatur prius, & magis videtur esse verum & expediẽs,

multi-

multitudinem principari debere quàm paucos virtuosos. Deinde cum dicit.

Nam si plures sint, quorũ vnusquisq; nō sit studiosus, tamen fieri potest, vt in vnum conuenientes omnes meliores sint, q̃ illi, non vt singuli, sed vt omnes quemadmodum cœna, in qua plures cōferunt, q̃ ea, q̃ ex vnius erogatione fit: nam cum plures sint, vnusquisq; partem habet virtutis ac prudentiæ, ac fiũt in vnũ collati quasi hō vnus, q multos pedes habeat, multasq; manus, multosq; sensus, & eodem modo circa mores & intelligẽtiã. Quapropter melius iudicãt multi, & in musica, & in poetarum operibus. Alij.n. aliud, & cuncti cuncta discernũt.

Prosequitur & primo ostendit, ꝙ magis expedlat multitudinem dominari q̃ paucos virtuosos. Secundo soluit dubitationem, & quandam aliam annexã illi. ibi. {Quapropter &c.} prima in duas. Primo declarat vnã propositionẽ. Secũdo arguit ex illa. ibi. {Si igitur &c.} Adhuc prima in duas. Primo manifestat illam propositionẽ. secundo ponit differẽtiam inter aliqua, de quibus erat mẽtio facta. ibi. {Sed iu hoc &c.} In prima dicit, ꝙ si sint multi nō virtuosi simpliciter, cũ conueniant in aliquod vnũ, facient vnum aliquod studiosum, nō sic quidem, vt quilibet faciat aliquid studiosum per se, & aliquid melius, sed omnes simul faciant vnum aliquid studiosum, & sunt aliquid melius q̃ quilibet diuisim acceptus, & hoc declarauit per simile: & dicit, ꝙ sicut illi qui faciunt cœnam ad cōmunes expensas, & quilibet modicum apportat: quod autem collectum est ex omnibus apportatis, magnæ quantitatis est: sic est in proposito, si sint multi & quilibet aliquid habeat virtutis & prudentiæ, cum conuenerint in vnum, facient vnum aliquid magnum & virtuosum. In quo enim vnus deficit, contingit alterum abundare: vt si vnus non inclinetur ad fortitudinem, alter inclinabitur: & si alius non inclinetur ad temperantiã, alter inclinabitur: & vbi vnus nō poterit præuidere bene, alter poterit: & sic cũ cōuenerint, facient quasi vnũ hominem virtuosum & perfectũ. Hominẽ dico habentẽ multitudinẽ sensuum, per quos discernere possit, & multitudinem manuũ & pedum, per quæ possit moueri ad operationem operari. Similiter etiam quantum ad mores, & quãtum ad intellectũ se habet. Ex omnibua enim cum conuenerint, efficietur quasi vnus homo perfectus sm intellectum, quãtum ad virtutes intellectuales, & sm appetitum quantum ad morales. Et adducit aliud simile dicẽs, ꝙ propter hoc, ꝙ multi sunt aliquid melius simul iuncti, q̃ quilibet illorum, contingit, ꝙ opera musicalia, & opera poetarum melius facta sunt, & ducta ad perfectionem per plures, q̃ per vnum. Sic.n. inuentæ fuerunt artes, & scientiæ, quia primo vnus inuenit aliquid & illud tradidit, & forte inordinate: alius post hoc accepit illud, & addidit, & totum tradidit, & magis ordinate: & sic consequenter donec perfecte artes & scientiæ inuentæ sunt, & manifestum est, ꝙ aliqui aliqua inuenerunt, sed omnes simul omnia: & manifestum est, ꝙ plus est & perfectius illud, quod omnes inuenerunt, q̃ illud quod quilibet per se. Deinde cum dicit.

Sed in hoc differũt studiosi viri ab vnoquoq; aliorum ex multitudine, quemadmodum decoros à non decoris aiunt, & picta artificiose à veris, eo ꝙ seorsum distincta in vnum colliguntur, cum si separatio fiat: pulchrius se habebit, huius quidem picti oculus, alterius vero cuiusdam alia particula.

E Ponit differentiam inter vnum virum studiosum simpliciter, & quemlibet illorum, ex quibus cum conuenerint in vnũ factũ est aliquid studiosum. Et dicit, quod viri studiosi, siue virtuosi differunt à quolibet illorum multorum, ex quibus cum conuenerint in aliquid vnum fit aliquid virtuosum, sicut bonus differt à non bono, quoniam viri virtuosi, boni simpliciter sunt, sed q̃libet istorum secundum se acceptus non est bonus, quia non est virtuosus perfecte. Iterum differunt viri studiosi ab istis diuisim acceptis, sicut picta per artem differunt à veris: circa quod intelligo, ꝙ pictor volẽs aliquid pingere per artem, sicut imaginem hominis considerat bonam dispositionem oculorum in isto, dimittens malas dispositiones aliorum membrorum: similiter considerat bonã dispositionem manus in alio, dimittens malas dispositiones aliorum membrorum: & sic considerat meliores dispositiones aliorum membrorum in diuersis & dimittit turpes: tunc ex omnibus istis collectis facit imaginẽ

F pulchriorẽ, quàm sit quilibet illorum ex quibus aliquid accepit. Et manifestum est, quòd quilibet illorum, ex quibus aliquid accepit aliquid pulchritudinis habet, sed non simpliciter: illud autem, quod acceptum est ex istis, simpliciter pulchtum est: sic similiter in proposito quilibet istorum multorum aliquid habet virtutis, sed non est simpliciter virtuosus: id autem quod simpliciter collectum est ex ipsis, simpliciter virtuosum est. Et hoc est quod intendit cum dicit, artificiose, eo quòd illa vera, simpliciter accepta sunt collecta in vnum, & imago illa, quæ componitur simul ex partibus bene dispositis in diuersis existentibus pulchrior est, quàm vnumquodq; illorum, in quorum vno inuenitur pulcher oculus: in alio autem pulchra manus, conuenit enim bene inuenire seorsum vnum habentem oculum pulchriorem quàm sit pictus, quãuis in aliis deficiat: similiter aliquem habẽtem pulchrã manum, quàm sit picta, quãuis in aliis deficiat, similiter in aliis particulis: Similiter in proposito differt

G vir studiosus ab vnoquoque illorum qui dicti sunt, quia omnes bonas dispositiones secundum animam habet cōiunctim, & in vno supposito vnusquisq; illorum vnam, aut in qua forte poterit excedere virtuosum, simpliciter tamen excedetur ab eo. Deinde cum dicit.

Si igitur de omni populo omniq; multitudine recipitur, hãc esse differentiã multitudinis ad paucos studiosos incertum est: immo forsan certum, quod de quibusdam est impossibile, nã eadem ratio de bestiis esset. Quanquam quid differunt quidam, vt ita dixerim, à bestiis, sed de aliqua multitudine nihil vetat esse verum.

Ex ista propositione declarata arguit dicens, ꝙ immanifestum est vtrum huiusmodi differẽtiam cōtingat esse circa multitudinem, & circa populum totum ad pau-

H cos virtuosos, ꝙ. s. tota multitudo melior sit, q̃ illi pauci virtuosi, tamen secundum virtutem in quibusdam est impossibile, hoc est.n. quædam multitudo bestialis, cuius homines inclinantur ad actus bestiales, & parum rationis habent. Et in tali multitudine non est verum, ꝙ ex illis hominibus posse fieri aliquid virtuosum si conueniant in vnum. Alia est multitudo in qua quisq; habet aliquid virtutis & prudentiæ, & inclinantur ad actũ virtutis: & in tali verum est, quòd illud quod fit ex istis, cum conueniunt in vnum, est aliquid virtuosum. Et hoc est, quod dicit philosophus, quòd in aliqua multitudine non est verũ, ꝙ illa multitudo faciat aliq̃d virtuosum, de qua multitudine potest habere veritatem. Ex quo potest formari ratio sic, melius est principari, quod melius & studiosius est, sed contingit aliquam multitudinem esse meliorem, & magis studiosam paucis virtuosis vt probatum est. ergo &c.

Lectio

LECTIO IX.

Multitudini committendam esse electionem magistratuum, agendo non consultationẽ, administratarum rerum examẽ: magistratus aũt legibus obtẽperare debere, & solum in his ꝙ lex cauere non valuit arbitriũ habere.

QVapropter dubitationem illam primam per ista soluere quis põt: ac similiter aliã subsequentem, quorum oporteat potestatem habere, liberos homines ac multitudinẽ ciuium, quales sunt quicũque, qui neq; opes habent, neq; virtutis vllam existimationem.

Postꝙ Philosophus mouit dubitationem, vtrum magis expediat multitudinem dominari ꝙ virtuosos: in parte ista soluit eam, & quãdam annexam illi, & habet duo. Primo infert solutionem q̃õnis ex determinatis, & ponit q̃õnem annexam. Secundo soluit illã. ibi. {Etenim &c.} In prima dicit, ꝙ propter ea ꝙ dicta sunt potest solui dubitatio, qua quærit: vtrum magis expediat dñari multitudinem, ꝙ paucos virtuosos: apparet.n. ex dictis, ꝙ duplex est multitudo. Vna quidẽ bestialis, in qua nullus habet rõnem vel modicã, sed inclinatur ad bestiales actus: & manifestum est, ꝙ istam nõ expedit dñari aliquo mõ, quia sine rõne est & coniunctim & diuisim. Alia est multitudo vbi oẽs aliquid habent rõnis & inclinantur ad prudentiam, & bene suasibiles sunt à rõne: & talem expedit magis dñari, ꝙ paucos virtuosos: quãuis.n. quilibet non sit virtuosus: tñ quod fit ex omnibus, cum conueniunt, est virtuosum. Et sic apparet solutio q̃õnis, quia vbi est talis multitudo, expedit eam magis dominari ꝙ virtuosos, vbi non est talis, sed bestialis, nullo mõ expedit. Poterit etiam p hoc solui q̃õ alia consequenter se habens ad illam, s. vtrum oporteat multitudinẽ & liberos dños eligere, & eos corrigere: & quorũ expedit eos esse dños, si expediat: & qui sunt illi, de quibus mouet quæstionem, exponit: huiusmodi.n. sunt ꝙ non habẽt aliquã dignitatem, siue bonum virtutis. Deinde cum dicit.

C Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquam est tutum, propter iniustitiã & ignorantiam, per quas quibusdam iniuriarentur, in quibusdam errarent.

Soluit q̃õnem, & primo soluit q̃õnem. Secundo solutionem confirmat per leges antiquorum. ibi. {Quapropter &c.} Prima in tres. In prima ostendit ꝙ inconueniens & nõ securum est multitudinem principari. Scdo ꝙ terribile est eos nullo mõ participare principatu. ibi. {Rursus} Tertio ꝙ expedit aliquo mõ. ibi. {Restat &c.} In prima dicit, ꝙ liberos, & multitudinem attingere ad pncipatum, maximũ, & pmum, periculum est: isti.n. iniustitiam & imprudentiam hñt: & pp imprudentiã deficerent à recte iudicãdo, & pp iniustitiam inclinabunt ad opera iniusta: & iõ sequetur ꝙ multa mala faciẽt quantũ ad seipsos, & multa iniusta quantũ ad alios, eis iniuriãdo & molestando: hoc aũt est periculosum, ergo tales participare pncipatu, incõueniẽs est maximũ. Deinde cũ di.

D Rursus verò excludere illos penitus ab honoribus periculosum esset. Cũ.n. multitudo inopum est in ciuitate, eadẽq; ab honoribus exclusa, necesse est eã ciuitatẽ esse plenã hostiũ reip.

Ostendit ꝙ terribile videtur esse, eos nullo modo participare honoribus: & ꝙ si nullo modo concedatur eis principatus, nec attingant ad ipsum inconueniens & terribile videtur, quia reputabunt se inhonoratos: & cum sint multi & pauperes sequetur seditio & turbatio in ciuitate, sed istud est terribile. Deinde cum dicit.

Restat igitur, vt ad consultandum, & decernendum isti recipiantur.

A Concludit tertium, & dicit, ꝙ ex quo sequũtur multa mala in ciuitate, si nullo mõ attingant ad principatũ, relinquitur, ꝙ participare debẽt pncipatu aliquo mõ, saltem quantũ ad cõsiliatiuũ & iudicatiuũ. Deinde cũ di.

Quapropter & Solon & alij quidam eorũ, qui leges condidere, huiuscemodi homines ad repetendas gestorum rationes, & ad suffragia, electionesq; magistratuum admittũt: solis autem vt magistratus cõmittantur, nequaquam permittunt: dum.n. cum aliis vna decernunt atq; consultant, capiunt oẽs simul sufficientem sensum, & permixti melioribus prosunt reip. quẽadmodum non purum alimentum vna cũ puro, totum facit vtilius ꝙ paucum: separati verò vtrique imperfecti sunt ad iudicandum.

B Confirmat solutionem per leges & ordinationes antiquorum, & diuiditur in partes duas. In prima facit quod dictum est. In scda arguit cõtra ordinationes illorũ. ibi. {Sed habet dubõnem &c.} In prima dicit ꝙ quia dictũ est, si multitudo nullo mõ participet principatu, sequentur multa mala, sicut seditio & turbatio in ciuitate. Solon legislator Atheniensium: & quidam alij legislatores statuerunt multitudinem in eligẽdo & corrigendo principes: tñ noluerunt ꝙ quilibet sigillatim haberet potestatẽ in eligendo & corrigendo: & hoc rationabilr, quia quilibet sm se virtutem non habet & iõ deficeret in eligendo & corrigendo: & dicimus, ꝙ isti noluerũt, ꝙ quilibet haberet potestatem in eligendo & corrigendo principantẽ propter causam dictam, sed oẽs insimul. Et rõ huius est, ꝙ quãuis quilibet non habeat virtutem pfectam: vnde recte se possit habere in pncipatu: tñ tota multitudo sufficienter virtutem habet, & discretionem in eligendo & corrigendo: in ista enim multitudine sunt sapiẽtes & virtuosi aliqui & aliqui non: & plus valet ꝙ sumantur isti oẽs simul, ꝙ si sumerent virtuosi & sapientes solũ: sic.n. est hic, sicut est de alimẽto: alimentum.n. impurum sumptum cum puro, plus proficit ꝙ alimentum impurum, si per se assumatur: impuri.n. alimenti malitia, & improbitas per purum sibi pmixtum corrigitur, & ex eis commixtis fit bonum alimentum, & impurum ad ęqualitatẽ redigitur: sic in rep. insipientes in consulẽdo & decernendo quodãmodo rectificantur á sapientibus, vt possint aliquo modo reip. prodesse. Deinde cum dicit.

Sed habet dubitationem huiusmodi ordinatio reip. primum, ꝗa videretur eiusdem esse hominis scire iudicare, ꝗs recte medelam attulit: ꝙ ipse sciat etiam mederi ac sanitatẽ ægrotantibus afferre, hic aũt est medicus. Eodem mõ de aliis facultatibus & artibus. Vt.n. medicum rationem suæ medelę apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autem est, & ille ꝗ agit, & ille ꝗ pręcipit, & ostẽdit: & tertio loco, ille ꝗ à pueritia expertus est circa artem: sunt.n. quidam tales in cunctis, vt ita dixerim, artibus. Tribuimus verò iudicium non minus expertis ꝙ scientibus.

Obicit contra istam ordinationem antiquorum, & diuiditur in duas sm ꝙ dupliciter obiicit. secunda ibi. {Est & alia &c.} Prima in duas. In prima tangit obiectionem. Secundo soluit. ibi. {At.n. &c.} Adhuc prima in duas. Primo præmittit duas ppõnes. Secundo arguit ex illis. ibi. {Itaque sm &c.} Prima in duas sm ꝙ duas ppõnes proponit. secunda ibi. {Deinde &, &c.} In prima dicit, ita dictũ est, ꝙ Solon & ꝗdam alij legislatores

ordinauerunt, ꝙ multitudo haberet potestatem in eligẽdo & corrigendo principatum: videtur ꝙ hęc ordinatio habet dubitationem, & ad declarationem præmittit istã propositionem. Cuius est aliquem medicari & sanare ab ęgritudine præsente, eius est iudicare quis recte sanatus est, hoc aũt facit medicus. Et ratio propositionis est, qa cuius est aliquid facere p deductionem ex causis & principiis, eius est resoluere ipsum vsq; ad primas causas, considerando ex quibus & qualibus causis est & habet esse: hoc aũt est iudicare, ergo eiusdem est aliquid constituere & iudicare de ipso, silr est in aliis artibus: sicut.n. medicus in medicinalibus iudicat & corrigit, silr & alij in suis artibus. Vlterius dicit ꝙ medicus triplex est: vnus quidem est qui nõ nouit artem, sed ordinata ab aliis aliqualiter scit applicare ad opus. Alius est artifex principalia qui nouit simplr omnes causas & principia medicinę: & tertius est expertus qui aliqua nouit, sed non simplr. Cũ igitur dicimus medicum iudicare de eo quem sanat, intelligimus de medico secundo & tertio modo. Et sicut circa medicinam est considerare triplicem medicum, s. practicum, scientem, & expertum, sic circa omnes alias artes fere: in omnibus autem ipsis iudicium rectum, de his quæ sub ipsis sunt non minus, i. parum minus expertis q̃ ipsis scientibus. Dicit autem nõ minus, quia scientes simpliciter in omnibus melius iudicãt. Deinde cum dicit.

Deinde & circa electionẽ eodem se videtur modo habere: nã recte eligere, sciẽtis est opus, ceu geometram in geometria, & gubernatorẽ in nauigatione. Et si enim in quibusdam operibus & artibus concurrunt, alij quidam ignorantes, non tamen melius iudicant q̃ scientes.

Proponit secundam propositionem, & dicit, ꝙ sicut est circa iudicium, sic est circa electionem: quod scientis est recte eligere, & hoc est opus eius, sicut geometra iudicat recte de geometricis. Et gubernator de gubernatiuis, & sic de aliis. Et ratio huius est. Electio enim est appetitus præconsiliantis: consilium autem est ratiocinatio de eis, quæ sunt ad finem: ratiocinari autem recte de his quę sunt ad finem scientis est. Quare manifestum est, ꝙ opus scientis est iudicare, & recte eligere. Et si idiotæ aliqua recte eligant, non tamen sicut scientes nec magis ipsis, qa si recte eligant vel iudicent, hoc est à casu, non sic autem à sapiente. Deinde cum dicit.

Itaq; sm hanc rõnem auctoritas multitudini dãda nõ esset, neq; in electionib⁹ magistratuũ, neq; in rõnibus administratorum reposcendis.

Ex istis duobus arguit, ꝙ non expedit populum habere potestatem in eligendo & corrigendo principatu, dicens, ꝙ manifestum est ex dictis, ꝙ non expedit multitudinem habere dominium in electione & correctione principum: quia, sicut dictum est. scientis est eligere, & corrigere prudentis: sed multitudo & ignorãs & imprudens est, quare non expedit multitudinem dominari in eligendo & corrigendo. Deinde cum dicit.

Etenim forsan hæc omnia non bene dicunt, etiam propter superiorem sermonem, si sit multitudo nõ nimis seruilis: erit.n. vnusquisq; deterior iudex q̃ hi qui sciunt, verũtamen simul omnes, vel melius iudicabũt, vel non deterius.

Soluit istam dubitationem, & diuiditur in duas, sm ꝙ dupliciter remouet ipsam. secunda ibi. {Et de quibusdam quidem non solum his &c.} In prima dicit, ꝙ forte omnia ista non habent veritatem, nec bene dicta sunt: & hoc propter rationem superius dictam. Si.n. sit multitudo non vilis, siue bestialis, sed aliquid habens rationis

E & virtutis: bene etiam suasibilis, habens sapientes à quibus recte suadeatur, talem multitudinem simul sumptã bene expedit habere potestatem in eligendo & corrigendo principem: & si vnusquisq; illorũ nõ habeat sufficienter rõnem & virtutem, per quã possit recte eligere & corrigere, tñ omnes simul habent, & constitutum ex oĩbus cum conueniunt, virtuosum est simplr. Ex quo apparet ꝙ philosophus rñdet per interemptionem minoris, cum dicebatur, ꝙ multitudo est imprudens & ignorans: verũ est, si fuerit talis, sicut dictum est: & dicit forsan, quia in aliqua politia nõ expedit multitudinem habere potestatem in eligendo & corrigendo, sicut in regno. In regno enim si vnus sit simplr prudens, & alij regantur, quasi dominatiuo principatu, vt inferiores obediant superiori, non expedit multitudinem habere potestatẽ: sed in politia, vbi multitudo est ęqualis, expedit. Deinde cum di.

Et de quibusdam quidem non solum is q fe-
F cerit recte iudicat, & q habet artem: puta domũ non solum is intelligit & iudicat q fecit, sed melius is qui vtitur. Vtitur aũt paterfamilias domo, & de clauo gubernator, nõ faber: & de epulis conuiua, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum videtur sufficienter solui.

Secundo remouet obiectionem quasi interimendo maiorem, & dicit, ꝙ istud qñ accipiebatur, ꝙ scientis solum sm vnamquãque artem est iudicare de opere suo, nõ habet veritatem: puta si sint aliqui qui fecerunt aliqua opera, & tñ non vtantur illis: non est verum ꝙ illi bene iudicent, sed illi qui vtuntur recte iudicant, sicut non solum ędificator iudicat domum, immo melius iudicat ille, qui ea facta vtitur, sicut paterfamilias: similiter nauta gubernaculum accipit à carpentario, & melius iudicat de ipso, q̃ carpentarius: sic & conuiua de epulis melius iudicat
G q̃ coquus. Hæc ergo dubitatio isto modo videtur esse dissoluta sufficienter, similiter etiam est in proposito ꝙ melius iudicat qui vtitur principatu, hoc autem est multitudo. Et est intelligendum ꝙ tres sunt artes se habentes per ordinem. Vna quidem est quæ versatur circa materiam, sicut est illa quæ præparat materiã sicut est lignorum dolatiua & præparatiua. Alia est quæ in materia disposita introducit formam, sicut nauisfactiua. Tertia est vsualis quæ vtitur naue facta. Et istæ sic se habent, ꝙ prima rationem operandi habet à secunda, & est propter ipsam: disponit.n. sic ligna, quia talis forma quã considerat debet introduci in materiam talem: & tñ ipsa sm se, formam illam non nouit: similiter secunda rationem operandi habet ex tertia, & est propter ipsam. talem.n. formam inducit in lignis, cui cõpetit talis finis, qui consideratur à tertia, quæ dicitur vsualis: & ideo ista considerat causam oĩum aliarum primam. Per resolutionem autem ad primam causam iudicatur de re, certius: & ideo vsualis rectius iudicat q̃ ille q formam inducit in materia. Si
H aũt sit aliqua sciã, q̃ aliquid constituat in esse, & eo vtat, ista melius iudicat, & certius oĩbus. Deinde cum dicit,

Est & alia dubitatio cum hac annexa, q̃ inconueniens videt vt deteriores quia sunt, maiorum rerũ habeant potestatem q̃ probi: rõnes verò administratorũ à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximum est, q̃ duo in quibusdam ciuitatibus à populo fiunt. Concio.n. talium oĩum domina est, at qui concionis qdem participes sunt, deliberant, decernunt, exigui cẽsus hominesq; & cuiusq; ętatis. Quæsturam verò & p̃turam, & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atq; ętate.

Ponit

Ponit secundam obiectionem contra illam ordinationem, & diuiditur in duas. In prima ponit obiectionem. In secunda soluit. ibi. {Quęstio illa &c.} In prima dicit, q alia est dubitatio contra illam ordinationem conuenienter se habens ad primam: inconueniens. n. est prauis & imprudentibus cōmittere maxima, sed electio & correctio principum maxima sunt in ciuitate, ergo cōmittere ista prauis incōueniens est: sed multitudo praua & imprudēs est, quare manifestū est q incōueniens est multitudinem habere potestatem in corrigēdo & eligendo super pncipes & virtuosos: sed sicut dictum est, in qbusdā politiis, ista cōmissa sunt populo: multitudo. n. in illis dominium habet, & in eligēdo & corrigēdo, quia in aliqua ciuitate populares & inferiores attingūt ad pncipatum, & ad iudicatiuum & consiliatiuum, etiam de paruis honoribus iudicant & præsunt diuitibus, & ducunt exercitus & principantur maximis principatibus, & magis q maiores: quare manifestum est q ordinationes istorum inconuenientes sunt. Deinde cum dicit.

Quęstio illa potest eodem modo solui: nam forsan id se recte habet: neque. n. iudex, neque consultor, neq; is qui in concione existit dominatur: sed iudicium, & senatus, & populus: illorum vero vnusquisq; est particula istorum. Dico aūt particulam esse consultorem, & concionatorem, & iudicem: itaq; iuste domina maior est multitudo: ex multis enim populus constat, & senatus, & iudicium: maiorq; census est vniuersorum quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorum, qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hūc modum terminata sint.

Soluit dubitationem, & primo facit hoc. Secundo ostēdit quid ex dictis potest esse manifestum, & quid immanifestum. ibi. {Prima vero &c.} In prima dicit, q eodē modo ista dubitatio potest solui sicut prima: forte. n. veritatem habet, q expedit aliquam multitudinem habere potestatem in electione & correctione principum: in aliqua. n. multitudine, nec iudex, nec consiliator, nec prætor, neq; cōcionator vnus p se est iudex de principatu, & dñs in electione: sed totum aggregatum ex prætorio consilio & populo, & vnusquisq; istorum pars est aggregata, s. consiliarius, & concionator, & iudex. Et manifestum est q expedit magis dñari totam multitudinem q aliquos, qa tota multitudo studiosa magis est q aliqui pauci. Est. n. multitudo ex sapientibus mediocribus & inferioribus: est. n. ibi populus, & consilium, & prætor. Et manifestum est q honorabilior est tota multitudo q aliquis vnus sm se acceptus, vel aliqui pauci. Et ex his manifestum est, q obiectio prædicta non valet. Quod. n. dicebatur q multitudo praua est & imprudēs, dicendum q non est verū: quāuis. n. aliqui sint tales, non oēs tamen. Sed si esset talis multitudo vilis, in qua nullus esset sapiens, nec prudens, non expediret talem habere potestatem in eligēdo, & corrigendo pncipes. Et ex his apparet, quod philosophus intendit, q magis expedit totam multitudinem habere potestatem, in eligendo & corrigendo q paucos, & vocat hic multitudinem aggregatā ex sapientibus maioribus, & prudentibus, & mediocribus, & populo: istam totā multitudinem talē magis expedit dñari q paucos. Vilem tñ multitudinem non expedit: & dicit forsan, qa in politia, in qua est vnus excellens in virtute, & alij nati sibi obedire, nō expedit multitudinem attingere ad ista, quia duo exiguntur in regimine politiæ, vnum est ratio recta: hoc autē habet ista multitudo per illos sapientes. Aliud est potentia, vt possit coercere & punire malos: hoc autem habet per populum. Deinde cum dicit.

A Prima verò illa qō manifestum facit, nihil adeò vt leges recte positas debere dñari: illum aūt qui reip. præest, siue vnus hic sit, siue plures, i his potestatē habere debere; in qbus leges expresse cauere nō possunt, ex eo qa nō facile sit, generali sermone singulos casus cōprehēdere.

Ostendit quid est manifestum, & qd immanifestum ex prædicta dubōne: & primo ostendit qd est manifestum. Secundo qd est immanifestum. ibi. {Quas tñ &c.} Ista litera dupl'r pōt exponi. Primo vt referamus istam literā ad dubōnem, qua quærebatur prius: vtrum magis expediret multitudinem dñari q paucos virtuosos: vt dicamus sic, dubitatio prima. s. ista q iam dicta est, nihil aliud manifestat, nisi qual'r lex dñetur in ciuitate: & qual'r princeps, siue sit vnus, siue plures: legem. n. oportet esse dominam & principatiuam oīum eorum de quibus leges determinare possunt: principem aūt oportet esse dñm de B oībus illis, q per leges non possunt cum certitudine determinari. Lex. n. fertur in vl'i, & ideo in aliquo particulari qñq; habet instantiam: non. n. pōt legislator præuidere oīa particularia, in quibus lex pōt deficere, & ideo qñq; deficit. In isto aūt casu princeps dñatur: istud verò manifestum est ex prædicta dubōne & solōne: oportet. n. in ciuitate pncipem habere regulam, p quā dirigatur in operationibus suis & dirigat alios, & p quā iudicet: hoc aūt pōt facere p legem. Quare oportet legem pncipari, & qa qñq; non pōt per legem iudicare: quia lex deficit in aliquo casu: iō apparet q in illo casu oportet pncipem corrigere: & iō expedit, q in isto casu princeps dominatur. Aliter pōt exponi, vt referatur litera ad illud qd dictum est prius: dicebatur. n. q non oportet hoiem principari sm legem, quia passiones habet coniunctas, q peruertūt iudicium rōnis. In contrarium arguebat, quia contingit legem esse prauā, & talem non expedit pncipari. Ex hoc C oritur dubō quem expedit magis principari, vel legem, vel hoiem, & tunc legat sic. Dubō prima hoc est prius dicta aliud non quærit nisi qñ oportet legem principari & qñ principem, siue sit vnus, siue plures: & sicut prius dictum est, q legem expedit principari in illis, in quibus pōt cum certitudine terminare, in aliis in quibus non potest, expedit principem dominari. Deinde cum dicit.

Quas tñ leges recte positas dicamus, nondū apparet: sed adhuc superest anterior dubitatio. Atqui tales esse leges quales sunt resp. necessariū est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas; & hoc vnum manifestum est oportere ad spēm reip. leges esse accōmodatas. Quod si ita sit, patet q leges illas quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas D verò quæ ad earum labes, esse non iustas.

Ostendit quid est manifestum ex dictis, quia dictum est superius, q leges quædam sunt rectę: dicit, q q sint leges rectæ & quæ non, adhuc non est manifestum: sed adhuc est dubitatio de hoc, de quo similiter prius dubitatū est: sed de legibus dicēdum est sicut de politiis: sicut. n. quædam politiæ sunt prauæ & iniustæ, & quædam studiosæ & iustæ: sic sunt leges quædam iustæ & studiosæ, quædam prauæ & iniustæ: quia leges dantur de conferentibus ad finem politiæ: ergo si finis politiæ rectus simpl'r, & politia recta, & lex data de his quæ sunt ad talem finē recta est, si finis politiæ nō sit rectus nec politia recta, nec lex data de cōferentibus ad finem talis politiæ recta erit: & si hoc manifestum est, q leges dantur in habitudine ad politiam & ad finem eius: manifestum est, q leges quæ dantur sm politias rectas, sunt rectæ: quę sm transgressiones, non rectæ sunt.

LECTIO X.

Magistratus non esse distribuendos secundum excessum cuiuslibet boni.

CVm verò in cunctis scientiis & artibus finis sit bonum: maximum autem & maxime in principalissima omnium: hæc autem est ciuilis potestas. Est autem ciuile bonum iustũ, id autem communis vtilitas.

Postq̃ Philosophus declarauit quis debet esse dominans & principans in ciuitate, ostendit in parte ista sm cuius boni excessum debeãt distribui principatus, & diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum, & causam inteno. Secundo prosequitur. ibi. {Forsan &c.} Prima in duas. In prima ostendit ꝙ finis politiæ recte ordinatæ est bonum cõmuniter conferens. Secundo dat intentum suum & causam intenti. ibi. {Videtur aũt &c.} In prima dicit, ꝙ in omnibus artibus & scientiis. s. operatiuis, finis est aliquid bonũ, qa omnis doctrina & ars similiter autem actus & operatio bonum quoddam appetere videtur, sicut 1. Ethic. dicitur. Si autem cuiuslibet artis & scientiæ finis est aliquid bonum, principalissimæ est finis optimum & principalissimum, quia in his quæ sunt per se, sicut simpliciter ad simplr: ita magis ad magis, & maxime ad maxime, sed inter omnes scientias practicas actiuas, politica est principalissima, vt ostensum est in primo huius. Quare finis eius debet esse principalissimum quid & optimum, sed bonum intentum in politica est illud quod iustum est simpliciter, i. in ordine ad quod attenditur iustum simpliciter: & tale est bonum conferens communiter, ergo bonum communiter conferens est finis in politia. Deinde cum dicit.

Videtur aũt omnibus æquũ quoddam esse iustum, & vsq; ad aliqd cõsentiunt philosophicis rationib⁹, in qbus determinatum est de moralibus: quid. n. & quibus iustum, & oportere paribus par existere, quorum certe paritas, & quorum imparitas sit, oportet non latere: habet. n. id dubitationem, & philosophiã ciuilẽ.

Dat intentionem suam cum causa, & dicit, ꝙ omnibus apparet ꝙ iustum est æquale, quod consonat ei quod dictum est: vbi determinatum est de sermonibus moralib⁹, scilicet in ethicis. ibi. n. dictum est, ꝙ iustum est æquale in rebus, q̃ debent distribui sm dignitatem, & aliquib⁹, & æqualibus personis quibus debet fieri distributio. In huiusmodi verò distributione oportet esse aliquã mensuram sm quã dirigantur, in distributione: huiusmodi aũt mensuræ finis est ita ꝙ sm ꝙ aliquis plus accedit vel minus ad finem, sm hoc plus vel minus debet ei distribui de communibus bonis: ita & qui æqualiter attingunt ad huiusmodi dignitatem in ordine ad finem, æqualiter debẽt recipere: quid autem est illud bonum respectu cuius vel quorum est æqualitas vel inæqualitas non debet esse immanifestum: hoc. n. habet dubitationem quam determinare pertinet ad politicum. Deinde cum dicit.

Forsan enim diceret aliquis sm omnis boni præeminentiam, oportere impariter magistratus tribuere, si in aliis non differant, sed pares sint: differentibus enim aliud esse iustum, & secundum dignitatem.

Prosequitur & primo improbat opinionem quorũdam circa hoc. Secundo inquirit veritatem sm intentionem suam. ibi. {At ex quibus &c.} Prima in duas. Primo ponit opinionem illorũ. Secundo reprobat. ibi. {At qui &c.} In prima ponit opinionem, & dicit, ꝙ cum aliquis posset dicere ꝙ principatus debet distribui sm di-

E gnitatem vel excessum cuiuslibet boni, siue sit bonũ sm animam, siue sit sm corpus. Si. n. aliqui duo in aliquo bono differant sm excessum, ita ꝙ vnus excedat aliũ in illo, & in oĩbus aliis sint similes & non differãt: principatus debet distribui sm excessum illius boni: ita ꝙ ille q̃ excedit plus debet habere principatum. qui. n. differunt in aliquo bono quocũque, differunt sm dignitatem, ad quã inspiciendum est in distribuendo honores cõmunes: differentibus. n. in aliquo bono non est idem iustum, nec est idem sm dignitatem, sed diuersum & alterum: ita ꝙ quę est proportio dignitatis alicuius, siue boni, ad dignitatẽ alterius, siue ad bonum, eadem est proportio eius, quod debet distribui vni ad illud, qđ debet distribui alteri: ita ꝙ quãtum bonum vnius excedit bonum alterius, & principatus vnius principatum alterius. Deinde cum dicit.

Atqui si hoc verum sit, erit & sm colorem, & sm magnitudinẽ, & sm vnũquodq; bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis q̃ **F** superexcellunt. At hoc qdem falsum est, qđ patet in aliis scientiis & artibus. Paribus. n. fistulatoribus quantum ad artem, danda non est prerogatiua fistularum illi, qui sit nobilior: nihil. n. melius caneret, sed oportet his qui in opere superexcellunt tribuere fistularum prærogatiuam.

Reprobat istam opinionẽ, & diuiditur in partes tres, sm ꝙ reprobat eam per tres rõnes. secunda ibi. {Quod si &c.} tertia ibi. {Præterea &c.} In prima dicit ꝙ si istud verum est, ꝙ principatus debet inæqualr distribui sm excessum cuiuslibet boni: manifestum est, ꝙ sm excessum coloris, & magnitudinis: & sm excessum cuiuslibet alterius boni, plus debet distribui de principatu politico: sed istud statim apparet esse falsum, & hoc manifestum est in aliis scientiis & potentiis. si. n. sint duo habentes **G** æqualiter artem fistulandi, si vnus excedat alium in nobilitate: manifestum ꝙ non propter hoc debent ei dari plures fistulæ, vel meliores ei qui excedit in nobilitate: & ratio huius est, quia fistulæ non dantur nisi propter opus fistulandi, ergo non debent dari nisi ei, q aptus natus est ad fistulandum, quare plures & meliores debẽt dari ei, qui magis est aptus, & melius scit fistulare, ergo propter excessum illius, non debent plures distribui, per quod homo non est magis aptus ad fistulãdum, nec melius scit fistulare: quare manifestum est, ꝙ per excessum in nobilitate non debent plures fistulæ distribui. similr si sint duo æquales in virtute, vnus tamen excedat alium in pulchritudine, vel in aliquo alio bono: cum hoc sit accidens in ordine ad principatum: manifestum est ꝙ propter istum excessum non debet plus attribui de principatu vni q̃ alteri. Deinde cum dicit.

Quod si nõdum patet quod dicimus, etiam **H** magis deducentibus erit manifestum: nã si erit aliquis excellens fistulatoria arte: inferior tñ nobilitate generis, vel forma: & si magis quodlibet illorum est bonum q̃ fistulatoria. Dico aũt nobilitatem & formam, & sm proportionem fistulatoriæ sunt anteponenda: tamen huic dãdæ sunt meliores fistulæ: oportet. n. in opus ipsum prærogatiuam conferre: diuitiarum verò & nobilitatis respectus nihil confert.

Ponit secundam rationem, & dicit, ꝙ si ex ista ratione non sit manifestum ꝙ sm excessum cuiuslibet boni non debet fieri distributio principatus, volentibus vlterius pducere rõnem prædictam magis erit manifestum si. n. sit aliquis qui multum excedit alium in arte fistulandi: excedatur tamen ab alio in nobilitate & pulchritudine

supposito ꝙ quodlibet illorũ sit melius q̃ ars fistulatiua, sicut pulchritudo & nobilitas: & sm aliquam ꝓportionem excedant plus illa bona artem fistulandi q̃ alius sm artem fistulandi illa bona: nihilominus plures fistulæ, & differentes in bonitate debent dari ei qui excedit in arte fistulandi, q̃ alij: & ratio huius est, quia distributio fistularum sm excessum debet fieri in ordine ad opus, quia fistulæ nõ dantur nisi propter opus, ergo ei qui melius scit artem fistulandi, plures & meliores fistulæ debent distribui: sed per diuitias & voluptates non est magis aptus ad fistulandum. Itẽ si sit aliquis melius dispositus sm virtutem, & magis aptus ad principandum, q̃ alius: exceditur tñ ab alio in nobilitate & pulchritudine, distributio principatus magis debet fieri virtuoso, q̃ alij: & ratio huius est, quia distributio principatus sm excessum, non debet fieri nisi ei qui magis est aptus ad principandum. hoc autem est ille qui excedit in virtute. Quare manifestum est ꝙ distributio principatus non debet fieri sm excessum cuiuslibet boni. Deinde cum dicit.

Præterea sm istam rationem omne bonum ad omne bonum esset vtiq; comparabile: nam si magis aliqua magnitudo, & certe omnino magnitudo comparabilis foret, & ad diuitias, & ad libertatẽ. Itaq; si magis hic excelleret magnitudine, q̃ ille virtute: & magis superemineret omnino magnitudo, virtuti essent omnia conferenda. Quanto.n. magnitudo huius illũ superaret, tanto constat esse vt parem.

Ponit tertiam rationem, & est ducens ad impossibile, & diuiditur in duas. In prima ponit rõnem. Secundo destruit consequens quod sequitur. ibi. {Cum verò &c.} In prima dicit, ꝙ si distributio principatus fiat sm excessum cuiuslibet boni: tunc omne bonum erit ad omne bonum comparabile, & sm magis & minus, & sm æquale: sed hoc est falsum, quare & primum. Quòd autem ita sit, declarat philosophus, ꝙ omne bonum sit ad omne comparabile sm magis & minus: & si distributio principatus fiat sm excessum cuiuslibet boni, hoc manifestũ est: & ideo philosophus hoc non declarat, sed ꝙ sit comparabile sm æquale sic probari potest. si.n. sint duo & vnus excedat alium in nobilitate & pulchritudine: manifestum est ꝙ sunt comparabilia sm magis & minus: similiter sm æquale, quia si ab eo quod excedit alium auferatur illud, in quo excedit: manifestum est, ꝙ residuum erit æquale: si.n. aliqua magnitudo sit maior altera, si auferatur ab ea in quo excedit alteram, totaliter erit æqualis ei. Eodem modo est considerando ad diuitias & ad libertatem: si.n. aliquis excedat alium in nobilitate & diuitiis & libertate, si amoueatur illud in quo excedit: manifestum est ꝙ erit æqualis: & ex hoc manifestum est, ꝙ si isti duo sic se habeãt, ꝙ magnitudo boni vnius, plus excedat virtutem alterius, q̃ alius secundum virtutem, si addamus virtutem ampliorem: manifestum est, ꝙ iste excedet in virtute: quare manifestum est, ꝙ omnia bona ad omnia sunt comparabilia, & secundum magis, & secundum minus, & sm æquale: si enim tanta magnitudo sit maior altera: amoto illo in quo excedit, residuum erit æquale. Deinde cum dicit.

Cũ verò hoc sit impossibile, patet ꝙ in rebus ciuilibus non sm oẽm imparitatem de magistratibus recte contendunt. Si.n. sint hi quidẽ tardi, illi aũt veloces: nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicis certaminibus horum excellentia honorem capit.

Destruit consequens, & dicit, ꝙ hoc est impossibile. s. ꝙ omnia bona sint comparabilia sm æquale, & magis

A & minus: & ratio huius est quia comparabilia oportet esse vnius speciei, sicut dicitur 7. Phys. sed omnia bona non sunt vnius speciei, nec etiam vnius generis, quare omnia bona adinuicem non sunt comparabilia: & si hoc est impossibile, manifestum est ꝙ hypothesis est impossibilis, s. ꝙ sm excessum cuiuslibet boni, vel qualitatis, distribuatur principatus, & adiungit ad declarationem huiusmodi, dicens, ꝙ si isti sunt tardi & alij sunt veloces, isti veloces non plus debẽt participare principatu, quia sm aliquod istorum non magis attingit ad finem principatus per se, quia propter aliquod istorum non est magis virtuosus: tamen in agonibus exercitatiuis, huiusmodi diuersitas consideranda est: in tali enim exercitio sm excessum velocitatis est distributio honoris: ita ꝙ ille qui velocior & agilior est, plus recipit de honore. In principatu verò politico secundum excessum istorum, non debet fieri distributio principatus.

B LECTIO XI.

Vtrum nobilibus, an opulentis, an virtute præditis, an potentioribus, attribuendi sint magistratus.

VT ex quibus cõstat ciuitas, in his necesse est contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honorem nobiles, & ingenui, & opulẽti. Oportet.n. ingenuos esse, & cẽsum habere ad onera perferenda. Non.n. ciuitas esse põt ex pauperibus omnibus: quẽadmodum nec ex seruis. Atqui si hęc requirũtur, patet ꝙ & iustitia, & virtus bellica requirit. Sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tñ interest, ꝙ sine primis illis, ciuitas esse non potest: sine his autem non bene permanere.

Postq̃ Philosophus reprobauit opinionem antiquorum
C rum volentium, ꝙ sm excessum cuiuslibet boni debeant distribui principatus: inquirit sm intentionem suam, secundum cuius boni excessum debeat fieri: sunt.n. quædam bona quæ ordinantur ad ciuitatem propter finem ipsius: & de talibus inquirit, vtrum sm excessum alicuius istorum quæ ordinantur ad ciuitatem debeat fieri. Rationabile.n. videtur ꝙ sm excessum alicuius illorum, quę ordinantur ad ciuitatem debeat fieri, & diuiditur in duas. In primo ostendit quæ sunt illa, ex quibus est ciuitas, proponens ꝙ non irrationabiliter dubitabit aliquis de istis. In secunda inquirit, vtrum sm excessum illorum debeat fieri. ibi. {Cum verò &c.} Prima in duas. Primo proponit ꝙ de bonis illis, quæ ordinantur ad ciuitatem rationabiliter aliquis dubitabit. Secundo concludit intentum suum. ibi. {Ad hoc igitur &c.} In prima dicit, ita dictum est ꝙ inconueniens est vt sm excessum cuiuslibet boni fiat distributio principatus: sed de illis q̃ ordinantur ad ciuitatem non dubitabit aliquis irrationabi-
D liter. sunt autem ista quæ ordinantur ad ciuitatem, diuitiæ, nobilitas, & libertas: & propter hoc diuites honorantur in ciuitate, & nobiles, & liberi: liberos enim oportet in ciuitate honorari. Quòd autem ista requirantur ad ciuitatem hic apparet; nam ciuitas non debet esse ex egenis, quia si esset ex omnibus egenis, nihil posset tribuere ad commune quod tamen est necessarium: aliter nõ possent repelli inimici, nec debet esse ex seruis, quia nõ esset ciuitas: seruus enim nõ potest habere principatum, quia non potest præuidere de agibilibus, ergo oportet ciuitatem esse ex diuitibus & liberis. si autem ista sunt necessaria ad ciuitatem, multo magis iustitia & virtus bellica. nam sine istis non contingit inhabitari bene ciuitatem, sed differenter sunt necessaria ad ciuitatem ista: & primo quia prima sic sunt necessaria, ꝙ sine ipsis non potest esse ciuitas: sed sine iustitia & bellica virtute potest quidem esse, sed non bene. Deinde cum dicit.

Ad hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel omnia vel quędam istorum recte sibi honores vendicare. Ad vitam tamen optimam disciplina & virtus iustissime sibi vendicare honores vtique viderentur, vt supra dictum est.

Concludit intentum suum, & dicit, ꝙ manifestum est ꝙ omnia ista vel quædam horum conferunt & ordinantur ad ciuitatem: sed ad bonam vitam disciplina, & maxime virtus, propter quod manifestum est, ꝙ rationabiliter dubitabit aliquis: vtrum secũdum excessum istorum vel alicuius eorum debeat fieri distributio principatus. Deinde cum dicit.

Cum verò nec omnium parium par habere debeant, qui in vno aliquo sint pares, nec impar, impares sm vnum: necessarium est, oẽs huiusmodi rerump. transgressiones esse, & labes. Dictum verò est prius q̃a inter se quodãmodo omnes iuste contendunt: simpliciter aũt non oẽs iuste, opulenti q̃dem ꝙ plus regionis possident. Regio aũt cõe est quiddam. Præterea in commercijs magis creditur eis, vt plurimum.

Inquirit vtrum sm excessum alicuius istorum debeat distribui principatus, & diuiditur in duas. In prima ponit rationes ad vtrãque partem. Secundo soluit dubitationem. ibi. {Hic itaque &c.} Prima in duas. In prima ostendit, ꝙ sm dignitatem alicuius istorum debeat distribui principatus. Secundo arguit in contrarium. ibi. {Est autem dubitatio &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit, quod dictum est. Secundo inducit quãdam quæstionem. ibi. {An ergo &c.} Prima in quatuor. Primo ostendit, ꝙ sm excessum diuitiarum debeat fieri distributio principatus. Secundo ꝙ sm dignitatem libertatis. ibi. {Ingenui &c.} Tertio ꝙ sm dignitatem virtutis. ibi. {Similiter &c.} Quarta ꝙ sm dignitatem multitudinis. ibi. {Atqui &c.} In prima igitur vult ponere rationes, per quas videtur, ꝙ sm diuitias magis debeat distribui: & primo dicit, ꝙ manifestum est, ꝙ nõ oportet, ꝙ si aliqui sint secundum aliquid æquales, ꝙ æqualiter debeant recipere, quia possibile est, ꝙ sint æquales in paruo bono, & inæquales in maiori: non autem expedit ꝙ isti æqualiter recipiant, immo iniustum est: similiter si aliqui sint sm aliquid inæquales non oportet, ꝙ inæqualiter recipiant: quia possibile est ꝙ sint inæquales in minori bono, & ꝙ sint æquales in maiori bono: tales autem recipere inæqualiter iniustum est. Quare manifestum est, ꝙ illæ politiæ, in quibus ita fit, ꝙ æquales sm aliquid æqualiter recipiant: & inæquales sm aliquid inæqualiter transgressiones sunt sm ꝙ dictum est: omnes etiam tales altercantur considerantes sm quid iustum & aliquo modo: sed non simpliciter iustum, sicut diuites dicunt se plus debere recipere de principatu: quia ille qui plus habet in regione plus debet participare principatu, quia regio communis est. Diuites verò plus participant regione. habent enim magnas possessiones: pauperes verò aut paruas aut nullas. Iterum illi qui fideliores sunt ciuitati & magis obseruant politiam & conuentiones politiæ plus debent participare principatu: sed diuites sunt fideliores pauperibus & melius seruant politiam & conuentiones: quia pauperes ꝓpter penuriam cogũtur infringere pacta, & sic infideles sunt: diuites verò non, quia diuitias habẽt: & iterum propter defectum diuitiarum non tradent regionem in manu alterius: & ideo fideliores sunt, q̃ pauperes in pluribus ad minus vt videtur. Deinde cum dicit.

Ingenui aũt & nobiles quasi prope inter se. Ciues. n. magis generosi, q̃ ingenerosi. Nobilitas autem apud oẽs in honore habetur. Insuper consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas.

E Ostendit ꝙ sm dignitatem libertatis & ingenuitatis debeat distribui, & dicit, ꝙ liberi & ingenui tanq̃ sint propinqui adinuicem inuicem altercantur de principatu: liber autem dicitur qui mente potest prænidere quæ agenda sunt, & inclinat ad virtutem: similiter ingenuus, sed differũt, quia ingenuus dicitur qui habet huiusmodi inclinationem sm virtutem ꝑfectam à parentibus, & illi ab alijs & illi ab alijs, & sic sm quandam antiquitatẽ: liber autem qui habet vndecũque. isti igitur altercantur dicentes se debere participare principatu, alias non; & hoc dupl'r. Primo quia illis magis debetur principatus, qui magis attingunt ad ciuitatem: sed liberi & ingenui tales sunt: quia generosi magis sunt ciues, q̃ alij non generosi, quia magis videntur virtuosi: & hm̃oi signum est

F quia apud quoscũq; nobiles siue generosi honorabiliores sunt, quare liberis & generosis magis debetur principatus q̃ alijs. Secundũ quia illis magis debetur principatus, q meliores sunt, sed liberi & generosi meliores sunt; generosi quidem, quia verisimile est, ꝙ q generati sunt ex melioribus meliores sint: generosi aũt sunt ex melioribus. est. n. generositas virtus generis, hæc est inclinatio ad virtutem. Sed intelligendum circa hoc quod dicit, ꝙ meliores ex melioribus generant, ꝙ bonus dicitur dupl'r. vno modo sm actum perfectum, & sic bonus non gñat bonum, quia bonus est sm intellectũ, & sm electionem, & exercitationem: non ergo fit bonus aliquis sm actum perfectum à parentibus. alio modo dr̃ bonus sm inclinationem ad virtutem perfectã: & sic bonus vult bonũ generare, quia virtus in semine existens intendit ꝑ se gñare. Simile ei à quo est ipsum semen sm oẽs dispositiones, ad quas potest attingere virtus generatiua. Attingit aũt ad oẽs dispositiones materiales q̃ inclinant ad dispõnes vo-

G luntatis & intellectus. & ideo intendit generare sibi simile sm oẽs dispositiones inclinantes siue in bonum siue in malum, ꝓpter quod inclinatio ad virtutem aliqual'r est ex parentibus: bonus igitur isto mõ generat vt in pluribus bonũ: si aũt q̃nq; accidit contrariũ, hoc est ꝑ accñs. De hoc aũt quod dicit ꝙ ingenuitas est virtus: intelligẽdum, ꝙ virtus dupl'r dicitur. vno modo sm actum perfectum, & sic nobilitas nõ est virtus, sed in ordine ad ipsam dicitur. alio mõ dicitur virtus inchoatio quædam & dispositio siue inclinatio ad virtutem perfectam. isto mõ dicitur virtus nobilitas si proueniat ex parentibus & illi ex alijs, & sic sm quandam antiquitatem: si aũt proueniat ex quacũq; causa facit liberum. Deinde cum dicit.

Similiter quoq; dicimus virtutẽ merito contentionem inducere. Sociabilem. n. virtutem dicimus esse iustitiam, cui cęteræ omnes virtutes

H necessario consequuntur.

Ostendit ꝙ sm dignitatem virtutis debeat distribui principatus, & dicit ꝙ eodem modo rationabil'r altercãtur virtuosi de principatu dicentes se debere principari & nõ alios, q̃m sm dignitatem illius debet distribui principatus, quod est magis saluatiuum ciuitatis sed hoc est virtus, quod apparet, quia iustitia est maxime saluatiuã ciuitatis. Est. n. iustitia habitus, ꝑ quem sumus operatiui iustorum & volumus operari iusta; hoc aũt contingit in agere & contra pati æquale. hoc autem maxime saluatiuum est ciuitatis, vt dicitur 5. Ethic. ipsam. n. cõsequitur omnis alia virtus, qđ potest dupliciter exponi. vno modo sic ꝙ oẽs aliæ sibi consequuntur pro tanto: quia q habet vnam virtutem perfecte habet oẽs. iustitia est virtus perfecta: ergo q habet iustitiã habet oẽs, aliter sic, q̃a duplex est iustitia, vna particularis, ꝑ quã aliquis bene se habet in operatione q̃ est ad alterũ, vel in his q̃ ordinant

in

in bonum alterius: alia verò iustitia est vniuersalis, p quã aliquis bene se habet in opere, quod est ad alterum in ordine ad bonum cõmune. Vnde per iustitiam vlem aliquis recte vtitur omni virtute & actu cuiusque virtutis in ordine ad bonum cõe, & sic includit oẽm virtutem: tale verò quod includit omnem virtutem maxime saluatiuum est ciuitatis: & sic videtur, ꝙ ẜm dignitatem virtutis debeat distribui principatus. Deinde cum dicit.

Atqui & plures ad pauciores: nam & potentiores, & ditiores, & meliores sunt, vt susceptis pluribus ad pauciores.

Arguit ꝙ ẜm dignitatem multitudinis debeat distribui, & dicit, ꝙ plures siue multitudo altercantur cum paucioribus rationabiliter de distributione principatus dicentes se debere principari, quia ẜm dignitatem istorũ debet distribui principatus, qui meliores & ditiores & valentiores sunt: nunc aũt multitudo valentior, melior, & ditior est q̃ aliqui particulares quicũque, quia multitudo includit istos & alios & pauci non. Quare manifestum est, ꝙ ẜm dignitatem multitudinis debet distribui principatus. Deinde cum dicit.

An ergo si oẽs isti forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites, & nobiles, essetq; alia multitudo populi. Vtrum in dubium veniret quibus gubernatio reip. foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaq; igitur rep. earum quas diximus, indubitatum est iudicium: qui nam debeant gubernare. Principatibus.n. inter se differũt, ceu alia p diuites esse: alia p virtuosos, & aliarum vnaquæque eodem modo. Sed tñ considerandum est qñ circa idem tempus ista existunt, qũo sit determinãdum. Nempe si virtuosi sint in ciuitate admodum pauci, qũo est agendum? An considerare oportet, si pauci ad opus gubernandi rempublicam sufficiant. An tot esse oporteat, vt ex his ciuitas constet?

Inducit quandam dubĩonem, & dicit, ꝙ si isti omnes diuites. s. liberi, ingenui, & virtuosi sint in ciuitate iterum multitudo ciuilis. Dubitabit aliquis vtrum inter istos sit altercatio de principatu aut non: & soluit ꝙ sit, qm̃ in vnaquaq; politia determinatum est quis debet esse dominans, sicut in statu populari populus: in statu paucorũ diuites, in statu optimatum virtuosi: & sic de aliis. politiæ.n. differunt ẜm diuersitatem principatuum, & ideo erit altercatio de ṗncipatu. Dicent.n. diuites se debere ṗncipari: silr virtuosi, quare altercatio erit qs debet esse principans: sed si sint oẽs in ciuitate & eodem tpe, considerandum est in vtri ẜm cuius dignitatẽ magis & simplr debet distribui principatus: vtrum ẜm diuitias vel ingenuitatem, & sic de aliis. Adhuc etiam magis considerandum est in speciali si in ciuitate sint valde pauci viri virtuosi: dato ꝙ ṗncipatus debeat distribui ẜm dignitatem virtutis, considerandum est qũn illi pauci determinari debent. Et soluit dicens, ꝙ in determinatione ista oportet considerare ad opus. Manifestum est.n. ꝙ rõ principatus ex fine sumit. Finis verò politiæ rectæ est feliciter viuere: ideo ex hoc debet sumi ratio principatus: tñ tot sunt necessarij virtuosi in ciuitate, quot sunt necessarij ad dirigendum & regulandum ciuitatem vt possit feliciter viuere. iterum tot virtuosi debent principari vt possint per prudentiam suam constituere ciuitatem. Sed quantã oportet esse multitudinem oĩum habitantiũ in ciuitate? Dicendum ꝙ tanta debet esse quanta potest viuere p se sufficienter: & quanta potest repellere inimicos, sicut inferius ostendetur in septimo huius. Deinde cum dicit.

A Est autem dubitatio quędam in cunctis qui de honoribus reip. contendunt. Nam, qui vel propter diuitias, vel propter genus gubernationem sibi tribuendam putant, nihil iuste dicere viderentur. Sequeretur.n. vt si quis vnus omnium ditissimus foret: is eodem iure gubernare alios oẽs deberet. Eodem modo, qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cum ipsi sint ingenui de honore contendunt.

Arguit in contrarium, & diuiditur in tres. In prima arguit ꝙ ẜm dignitatem diuitiarum & ingenuitatis non debet fieri distributio principatus. Secundo ꝙ nec ẜm dignitatem virtutis. ibi. {Hoc idẽ forsan cõtingeret &c.} Tertio ꝙ nec ẜm dignitatem multitudinis. ibi. {Ergo si & multitudinem &c.} In prima dicit, ꝙ ad omnes altercantes B de distributione principatus est dubitatio alia in contrarium. Primo.n. illi, qui dicunt, ꝙ ẜm dignitatem diuitiarum debent principatus distribui: similiter & illi, qui dicunt, ꝙ debet fieri ẜm generositatem, nõ verum dicunt nec iustum, si enim ẜm dignitatem diuitiarum distribuantur, si contingat vnum ditiorem esse omnibus aliis: manifestum est ꝙ ẜm hoc iustum, ꝙ ipsi dicũt oportebit istum principari: hoc autem est inconueniens, quia ille propter diuitias cum non habeat virtutẽ iniuriabitur aliis. Erit.n. elatus & superbus. Quare manifestum est, ꝙ ẜm dignitatem diuitiarum non debet distribui principatus: similiter accidet illis qui altercantur propter libertatem & ingenuitatẽ, quia si sit vnus generosior omnibus aliis, ẜm istud iustum oportebit istum dominari: hoc autem est inconueniens, quia cum non habeat virtutem: sed solum inclinationem ad ipsam potest esse, ꝙ habeat malitiam: & tunc faciet iniurias aliis, quare manifestum est, ꝙ ẜm dignitatem ingenuitatis non debet C fieri distributio principatus, eodem modo potest argui de libertate. Deinde cum dicit.

Hoc idẽ forsan cõtinget in optimatũ gubernatione circa virtutem. Siquis.n. vnus probitate antecellat aliis, q in eadem rep. versentur, hunc dominari oportebit ẜm illam rationem.

Ostendit ꝙ non debeat fieri distributio ẜm dignitatẽ virtutis, & dicit, ꝙ istud idem accidit circa politiã optimatum in qua distribuitur principatus propter dignitatem virtutis, quia si contingat vnum esse meliorem ẜm virtutem omnibus aliis studiosis q sunt in ciuitate, ipse principabitur & dominabitur: hoc autem est inconueniens, quia sequitur, ꝙ alij erunt inhonorati: & tunc sequuntur seditiones & turbationes in ciuitate. Quare manifestum est, ꝙ non debet fieri distributio principatus ẜm dignitatem virtutis. Deinde cum dicit.

D Ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potentior est, q̃ pauci: & si vnus vel plures vno: pauciores tamen, q̃ multitudo potentiores sint aliis: hos oportebit gubernare potius, q̃ multitudinem.

Arguit contra altercantes de multitudine, ꝙ ẜm dignitatem multitudinis non debeat fieri distributio principatus: quia si propter causam istam multitudo debet dominari, quia ditior & melior: tunc si vnus sit ditior omnibus aliis vel plures vel pauciores: tunc manifestũ est, ꝙ istum vel istos paucos magis expediret dominari q̃ totam multitudinem: sed tunc sequitur sicut prius, ꝙ oẽs alij erunt inhonorati, & ex hoc sequuntur seditiones & turbationes in ciuitate. Ista autem corrumpunt eam. Quare manifestum est, ꝙ ẜm dignitatem multitudinis non debet distribui principatus. Deinde cum dicit.

Hæc itaq; omnia videntur ostendere, ꝙ harum determinationum nulla est recta, ſm quã censet sibi quisq; gubernationẽ esse tribuendã. Ceteros verò oẽs sub eorum gubernatione esse debere. nam ꝑfecto & ad eos qui per virtutem sibi arrogant gubernandi auctoritatẽ: & ad eos qui per diuitias respõdere posset multitudo iustum sermonem. Nihil.n. vetat multitudinem quandoq; meliorem esse, q̃ pauci, ac ditiorem, non ſm singulos, sed secundum vniuersos.

Soluit dubitationem, & primo ponit solutionem. Secundo inducit quædam ad declarationem eius. ibi. {Ex quo ad quæstionem illam quam afferunt per hunc modum &c.} In prima philosophus videtur colligere solutionem suam ex tactis rationibus ad vtrãq; partem: hæc enim est consuetudo philosophi, cum arguit ad aliquam dubitationem ad vtrãque partem, ꝙ rõnes vtræque aliquid veri concludunt, & sic ex omnibus rõnibus colligit solutionem. Dicit ergo ꝙ omnia ista q̃ arguta sunt faciũt manifestum, ꝙ nullum istorum per se determinate sit illud ſm cuius dignitatem debet distribui principatus nec diuitiæ, nec libertas, nec virtus, & sic de aliis: quia cõtra istos qui volunt principari propter diuitias & virtutes arguet multitudo volẽs principari, & hoc iuste & rationabiliter: quia meliorem & ditiorem oportet ꝑncipari in ciuitate: sed multitudinem contingit esse meliorem & ditiorem q̃ paucos: non, ꝙ quilibet de multitudine sit melior & ditior diuisim: sed omnes insimul cõtingit esse meliores & ditiores. possibile.n. est in multitudine esse aliquos viros sapientes & prudentes, & aliquos valde diuites: ipsos autem & alios populares bene suasibiles à ratiõne & obedibiles. talem aũt multitudinem melius est principari q̃ paucos: quia ad principandum duo requiruntur, scire recte regere, & potentia: sed in multitudine tali ista duo reperiuntur: quia sapientes habẽt & prudẽtes scit regere: quia multitudo est & habet potentiam coercendi & repellendi inimicos: quare rationabiliter arguit multitudo cõtra illos, ꝙ melius est eam principari: aggregat.n. multitudo & diuites & nobiles & virtuosos & populi potẽtiam: & ideo videtur rationabilius totam multitudinem quæ aggregat omnia ista debere principari, vbi possibile erit inuenire talem multitudinem: sed non multitudinem vilem & non persuasibilem: & ꝓpter hoc in electione principatus oportet ad multa inspicere non ad vnum: & hoc dixit philosophus prius.

LECTIO XII.

Post longam discussionem concludit excellentem probitate virum cæteris præferendum cum natura talis sit cui debeant omnes subesse.

EX quo ad quæstionem illam quã afferunt per hunc modum responderi põt. Quærunt enim quidam ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimis constituendis. Vtrum ad meliorum vel ad plurium vtilitatem, quando cõtingat, quod modo diximus, rectum quidem accipiendum est æque.

Postq̃ Philosophus declarauit, ꝙ in distributione principatus non est inspiciendum ad vnum sed multa: inducit quædam ad declarationem dictorum: & diuiditur in duas: in prima præmittit dubitationem quãdam. secundo declarat quiddam, cuius contrarium videtur opponi cuidam dictorum. ibi. {Quod si vnus sit vsqueadeo superexcellens virtute &c.} prima in duas: in prima præmittit dubitationem: secundo soluit eã. ibi. {Aeque verò rectum ad totius ciuitatis vtilitatem &c.} In prima

E dicit, dictum est, ꝙ expedit multitudinem aliquam magis principari q̃ paucos aliquos vel vnum: & ꝙ in distributione principatus non debet considerari ad vnum solum, sed plura: propter hoc ad dubitationem quam quæsierunt aliqui & dimiserunt insolutam, isto modo potest solui vel obuiari ad ipsam. Dubitauerunt.n. vtrum legislator volens ponere rectas leges debeat eas ponere ad conferens, vel bonum totius multitudinis, vel meliorem aliquorum, vel ſm diuitias, vel ſm virtutem: supposito, ꝙ sit multitudo habens sapientes, & diuites, & alios suasibiles, & obedibiles rationi. Deinde cum dicit.

Æque verò rectum ad totius ciuitatis vtilitatem & ad cõmunem ciuium. Ciuis aũt communiter est, qui particeps est imperandi & parendi: licet alius ſm vnamquãque speciem rerum publicarum. Secundum autem optimam
F speciem, qui potest & eligit parere & imperare ad vitam ſm virtutem degendam.

Soluit istam dubitationem, & dicit, ꝙ illud quod rectũ est & melius hoc est accipiendum: melius autem & magis rectum est, ꝙ leges ferantur ad bonum totius ciuitatis, & cõmunitatis, & ciuium. nam leges feruntur de cõferentibus ad finem ciuitatis: finis verò ciuitatis est bonũ communiter cõferens, ergo leges debent ferri in ordine ad cõmune bonum totius ciuitatis & ciuium. Ciuis aũt dicitur ille qui virtutem habet, per quã recte potest subiici & principari in diuersis tẽporibus: sed alius & alius est ſm suppositum & rationem, & in diuersis politiis. nã in statu multitudinis populus eligit dominari propter libertatem, in statu paucorum ꝓpter diuitias: sed in optima politia ille dicitur ciuis qui eligit & potest subiici, & principari ꝓpter vitam virtuosam. Deinde cum dicit.

G Quod si vnus sit vsqueadeo superexcellens virtute, vel plures, q̃ vnus: nec tamen tot numero vt implere ciuitatem possint, vt neq; comparanda sit aliorum omnium virtus, neq; facultas gerendi rempublicam: ad hanc plurium si plures sint, vel vnius tantum: si vnus, non amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars.

Declarat quiddam cuius contrarium videtur opponi cuidam dictorum prius: dictum est enim, ꝙ magis expedit multitudinem dominari q̃ vnum vel plures: ideo intẽdit inquirere si inueniretur vnus vel plures in ciuitate, qui excederent omnes alios in virtute, vtrum expediret istum vel istos dominari: si.n. expediat, non est verum qđ determinatum est iam. & circa hoc duo facit: primo.n. declarat, ꝙ iste non sit ciuis: secundo declarat qualiter se debeat habere ad ciuitatem & ciuitas ad ipsum. ibi. {In
H his igitur speciebus gubernandi quæ lapsæ sunt &c.} Prima in duas. In prima proponit conclusionem suam. Secundo arguit ad eam. ibi. {Fieret.n. illius iniuria si pariter &c.} In prima dicit, ꝙ si in aliqua ciuitate vnus inueniatur q excedat omnes alios in virtute vel plures virtuosi excedentes alios: non tamen tot quot ex ipsis ciuitas possit compleri vel fieri, & in tantum iste vel isti excedant alios, ꝙ virtus omnium aliorum & potẽtia ipsa ciuilis non possit æquari ſm æqualitatem virtuti & potẽtiæ illorum plurium, nec virtuti & potentiæ illius vnius si non sit nisi vnus solus: talis iste non erit pars ciuitatis, nec illi plures si sint plures virtuosi. Deinde cum dicit.

Fieret enim illis iniuria si pariter atq; alij censeantur, cum sint vsqueadeo superiores ſm virtutem ac ciuilem potentiã. Putandum est enim talem virum tanq̃ Deum in hominibus esse.

Probat quod dictum est, & primo arguit q̃ iste vel isti non sint pars ciuitatis. secundo respõdet ad obiectionem quæ posset fieri. ibi. {Quare sm eas quas cõfitemur supexcellentias &c.} Tertio corrigit quoddam dictum. ibi. {Melius tamẽ foret sic ab initio per legis conditorẽ &c.} Adhuc prima in tres, q̃a primo probat, q̃ iste nõ sit pars ciuitatis per rationes politicas. Secũdo per facta & dicta aliorum. ibi. {Dicerẽt enim fortasse quemadmodum de leone &c.} Tertio per simile ibi. {Patet hoc i aliis quoq; artibus & sciẽtiis &c.} Adhuc prima in duas sm q̃ probat per duas rationes. secunda. ibi. {Ex quo manifestum est positionẽ legum necessariam esse circa æquales &c.} Prima ratio cõsistit in hoc, iustum simpliciter est vt qui sunt æquales in virtute recipiant & attingãt ad principatum æqualiter, qui vero inæquales sunt inæqualiter recipiãt: sed iste vel isti excedit vel excedũt omnes alios i virtute, ergo plus debet recipere ille vnus vel isti plures, q̃ omnes alij: sed omnes alij propter multitudinem credũt, se plus debere recipere, q̃ ille vel isti pauci, quare si excedentes sm virtutem & potẽtiam plus recipiant, q̃ omnes **B** alij videbuntur iniurias alijs: & tũc sequitur dissensio & turbatio in ciuitate & corrumpetur proportio ciuitatis: hoc aũt est incõueniens, quare nec iste nec isti, si sint plures excedentes in ciuitate erunt ciues, propter talẽ vnum excedentem oẽs alios in virtute, verisimile est esse quasi Deum. Circa quod intelligẽdum est, q̃ aliquis potest attingere ad virtutem perfectam & actũ ipsius dupliciter. vno modo sm statum cõmunem humanum. alio modo vltra communem modum vel statum humanum, hoc autem fit per virtutem heroicam. Est autem virtus heroica sm quam aliquis per virtutẽ moralem & intellectualem attingit ad operationem cuiuslibet virtutis supra cõmunem modum hominum. hoc autem est aliquod esse diuinum, q̃d fit per aliquid diuinum in homine existẽs, quod est intellectus. sic loquitur hic philosophus, talem enim hominem, & sic excedentem omnes alios dicit esse, sicut Deum. Deinde cum dicit.

C Ex quo manifestũ est positionẽ legum necessariã esse circa æquales genere & virtute. Sed in illos tales non est lex. Ipsi.n.lex sunt, etenim ridiculus foret, qui illos legi subiicere conaretur.

Ponit secundam rationem, quæ est hæc, lex quæ datur in ciuitate est necessaria omnibus æqualibus potentia & genere, & hoc patet, quia lex est de conferentibus ad finẽ politiæ. In his autem non omnes sunt sufficientes se dirigere ex se, & ideo indigẽt lege dirigẽte eos in agibilibus: vnde datur lex eis qui sunt æquales genere & potẽtia isto modo: quia non sunt sufficiẽtes dirigere se in actionibus, & isti dicuntur ciues: sed talibus, qui sic excedunt alios in virtute non datur lex. ipsi.n. sunt sibi lex, et hoc patet, quia lex est ordinatio quædam sm rationem de conferentibus ad finem politiæ: isti enim ordinationem habent in seipsis, ideo sunt sibi leges. Deridẽdus igitur esset ille, qui **D** vellet dare legem istis virtuosis cum in eis non sit causa, propter quam lex fertur. Igitur isti sic excellentes, ciues non erunt. Deinde cum dicit.

Dicerent.n. fortasse, quemadmodũ de leone scribit Antisthenes, concionãtibus lepusculis, ac censentibus æquum omnes habere debere.

Probat, q̃ iste qui sic excedit omnes alios non sit ciuis respectu aliorũ, & diuiditur in quinq; sm q̃ probat per quinq;: secunda ibi. {Quapropter &c.} tertia ibi. {Tradũt et &c.} quarta ibi. {Quapropter q̃ vituperãt &c.} quinta ibi. {Hoc idem &c.} In prima dicit, q̃ de isto virtuoso vel de talibus fortassis recte poterit dici quod dixit Antisthenes de leonibus: dixit enim, q̃ lepusculis volentibus habere æqua' esse volentibus esse æquales, nõ est bonum habere leonem cum dentibus in socios, quia leo-

A nes propter potentiam eorum deuorarent eos, sic in ciuitate non est bonũ ciuibus volentibus esse æquales habere istũ virtuosum, vel plures conciues, quia propter potentiam suam & virtutẽ opprimerent eos. Deinde cũ dicit.

Quapropter à ciuitatibus, quæ populariter reguntur Ostracismus repertus est. Hæ siquidẽ ciuitates æqualitatem maxime complectuntur. Itaq; qui superexcellere videtur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur ad tempus aliquod terminatum.

Declarat secũdum, & dicit, q̃ dictum manifestum est, q̃ isti vel iste sic excedẽtes alios nõ debẽt esse ciues: propter hoc enim ciuitates populares statuerũt Ostracismũ, id est relegationẽ contra tales, huiusmodi enim ciuitates voluẽ habere æqualitatẽ: dominatur enim in tali rep. po**B**pulus propter libertatem. omnes aũt æqualiter attingũt ad libertatem, & propter hoc illos, qui excedebant communiter ciues vel in diuitijs vel in amicis vel in potentia aliqua ciuili relegabant à ciuitate, & transtulerunt aliquos extra ciuitatem aliquibus temporibus determinatis, quare manifestũ est sm istos, q̃ nõ expedit sic excedẽtes ciues esse & remanere in ciuitate. Deinde cum dicit.

Tradunt etiam fabulæ ob huiusmodi cãm, Herculem ab Argonautis fuisse relictum, non enim vna cũ aliis nauem regere illũ voluisse, vt nimium superexcellentem inter nauigantes.

Declarat hoc idem per tertium, & dicit, q̃ narratur, q̃ quidã nautæ dicti Argonautæ ab Argo naui, noluerũt recipere Herculem propter consimilem causam. Hercules.n. multum excedebat eos virtute & potentia, timentes ergo, q̃ quia excedebat eos multum vellet dominari, **C** dereliquerunt eum, & noluerunt, q̃ conduceret eum eis nauem suam. Quare videtur, q̃ iste excedens alios in virtute, & potentia, nõ debeat remanere in ciuitate ne alios opprimat. Deinde cum dicit.

Quapropter qui vituperant tyrannidem, & consilium Periandri Thrasybulo datũ, nõ simpliciter existimãdi sunt recte dicere: ferunt.n. Periandrum nihil respondisse ei, qui consilij petendi causa ad ipsum missus fuerat, sed supeminentes spicas demetendo, segetem adæquasse, cuius causam cum non intelligeret nuncius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasybulũ, q̃ oportebat supereminẽtes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrãnis, nec solum faciunt tyrãni: sed, & in paucorum potẽtia, & in **D** populari statu sic se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo vim habet tollẽdo eos, qui supereminent, & in exilium pellendo.

Ponit quartum ad declarationem illius eiusdem, & dicit, q̃ propter hoc, q̃ non expedit tales excedentes alios remanere in ciuitate, sed vel relegare vel interimere omnino, quidam volentes increpare tyrannidem non sm rationem vituperauerunt consilium Periandri ad Thrasybulum: misso enim nũcio à Thrasybulo ad Periandrum, quid faciendũ sibi esset contra potẽtes & diuites & vniuersaliter excellentes turbãtes ciuitatis dominium: dicũt enim, q̃ nolens manifestare intentũ suum Periander expresse, nũcio misso sub parabola dixit ei, quid faciẽdum erat dicẽs, q̃ auferẽs excedentes spicas æquabat segetes. cum autem nuncius ignoraret causam eius, quod fiebat, & nũciaret, quod ei dictũ erat Thrasybulo, statim intellexit

lexit Thrasybulus, quod oportebat viros excellentes in virtute & potentia politica interficere, & dico q non rationabiliter increpuerunt consiliū huiusmodi, quia istud non solum expedit tyrannis, nec solum hoc ipsi faciunt, immo consimiliter fiebat in politia paucorum & populari, in illis enim ordinata fuit relegatio ad prohibendū ne aliquis fieret ita excellens, & si contingeret esse aliquem talem, quod relegaretur à ciuitate. sic igitur manifestum est ex hoc, q tales viri non debent remanere in ciuitate. Deinde cum dicit.

Hoc idem & in ciuitatibus, & in gentibus faciunt, hi qui dominantur, velut Athenienses circa Samios, & Chios, & Lesbios, q̄ primum enim imperiū firmiter habuere, eos in multis pessundarunt contra fœderis æquitatem. Persarum autem rex Medos, & Assyrios, & alios q magnum aliquid de seipsis sapiebant, ob imperium prius habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita circa omnes est rerumpublicarū species vniuersaliter. Et quæ sunt recte, nā illæ quæ transgrediūtur ad propria respiciētes vtilitatem, hoc agūt. Quinimo & illæ, quę ad cōe respiciunt bonū, eodem modo se habent.

Ponit quintum ad declarationē illius eiusdē, & dicit q idem in quibusdā ciuitatibus fecerunt aliqui habētes dominium & potentiā super illas, sicut Atheniēses subiugantes sibi Samios & Chios & Lesbios quibusdā pactis interuenientibus, cum illi Atheniēses excederent & principarentur magis quantum ad aliqua humiliauerūt eos, opprimendo eos prætermissis pactis præhabitis, eodem modo fecit rex Persarū, cū subiugasset sibi Medos, & Babylonios, prudentiores & magis sagaces inter ipsos dispersit sæpe: videns.n. q isti prudentes & sagaces erant, qa fuerant in principatu & ciuiliter vixerant, timens, q si simul manerēt, per sapientiā possent inuenire vias, per quas discuterēt se á iugo illorum, dispersit eos, & sic isti excellentes pp eorū sapiētiam translati sunt ad alias regiones, sic igitur huiusmodi problema vniuersaliter est circa omnes politias, q scilicet illi qui excedunt alios in potētia & virtute ciues non sunt. Istud autem in trāsgressis politiis obseruatur. nā principantes in illis intendentes bonum proprium illos, qui excedunt alios in potētia vel virtute relegāt à ciuitate & non solū intendentes bonum proprium, sed cōe hoc faciunt. Deinde cum dicit.

Patet hoc in aliis quoq; artibus & scientiis, neq; enim pictor mensuram excedentē pedem animal habere pateretur, quāuis pulcherrimus ille pes esset, neq; faber proram, aut aliam partē nauis, neq; vero magister chori, eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro vocem emittit sineret in choro esse. Itaq; ob hoc quidē nil prohibet eos, qui domini sunt, conuenire cum ciuitatibus si proprie dominationis gratia, quę etiam ciuitatibus vtilia sunt agant.

Declarat idem per simile in artibus & dicit, talem qui excedit alios non debere esse ciuem nec manere in ciuitate manifestū est per simile in aliis artibus. videmus enim, q pictor si pingat imaginem non pinget pedem excedentem alias partes sm proportionem, dato etiam, q sit pulchrior aliis, quinimmo si pinxerit deiet & pinget pedem minorem magis proportionatum, similiter ille qui facit nauem non facit proram partem .s. anteriorē nauis maiorem aliis præter proportionem, dato, q illa pars sit optime facta, & si fecerit abiicit & facit minorem, similiter

E magister chori, si vnus cantat altius omnibus aliis prę ter proportionem: dato, q pulchrius & delectabilius cantet non permittet eum cantare cum aliis, quare similiter legislator si sit aliquis in ciuitate excellētior omnibus aliis in virtute & potētia, quāuis secundum se sit bonus, quia tamen improportionalis est aliis, ipsum debet relegare á ciuitate. Deinde cum dicit.

Quare secundum eas quas confitemur super excellētias quādam habet vtilitatem ratio illa, per quam Ostracismus fuit repertus.

Respōdet cuidam obiectioni quæ posset fieri. Aliquis enim posset dicere, q si ille qui excedit alios omnes in ciuitate deberet expelli propter excessum, cum monarcha in aliqua monarchia excellat omnes alios, talis deberet expelli & non principari. Soluit dicens, q quāuis monarcha excellat alios in potestate, tamē nihil phibet ipsum concordare cum aliis si principetur propter bonum cō F mune: tunc.n. concordabit cum aliis, si autem monarcha, non principaretur propter bonum cōe, tūc ibi laborandum esset ad expulsionem eius. Deinde cum dicit.

Melius tamē foret sic ab initio per leges conditorem prouideri, vt respublica nō indigeret tali medicina. Secundo autem loco, si quid tale accidat, conādum est tali aliquo remedio corrigere, quod tamen factum non est à ciuitatibus. Non enim respexerunt ad commodum publicum, sed per seditionē vsæ sunt ciuili pulsione.

Docet corrigere quoddam dictū prius, dictum est.n. & declaratum, q excellentes omnes alios debeant á ciuitate relegari, & hoc durum valde, ideo volens hoc corrigere dicit philosophus, q sermo de relegatione facienda eius qui excedit omnes alios in potentia vel virtute aliquod iustū habet, sed non simpliciter iustum. ideo me G lius fuit á principio sic ordinare politiam, q nō esset necessariū vti ipsa relegatione, qa relegatio ista periculosa est. quia non relegātur nisi potentes, isti autē nocere possunt ciuitati, & ideo melius fuisset sic ordinasse ciuitatē, vt nō oporteret vti ea, ita, q á principio fuisset ordinatū, q non liceret alicui excedere determinatum gradum diuitiarum, nec excedere alios sm quēcunq; gradum, nec recipere excedentes sed æquales, & si contingeret aliquē excedere corrigeretur & dirigeretur aliqualiter secundo loco. id est si secundario defecerit, corrigeretur tali relegatione: tunc.n. esset vtendum relegatione, sic autem nō fiebat in quibusdam ciuitatibus, quia relegātes huiusmodi excedentes non respiciebant ad bonum commune politiæ, sed propter commodum proprium & malitiose & seditiose, & propter malam affectionem, quam habebant ad illos. Deinde cum dicit.

In his igitur speciebus gubernādi, quæ lapsæ H sunt, quod ad priuatum commodum pertinet, ac iustū est, patet: forsan autem nō simpliciter iustum, & hoc est manifestū, sed in optima republica magnam habet dubitationem, nō per excellentiam aliorum bonorum, ceu virium, et diuitiarum, et amicitiarū, sed siquis excellat virtute, quid de eo sit faciendum? non.n. dicendū est, vt talis vir sit de ciuitate pellendus. Atqui neq; gubernationi aliorū talis vir erit subiiciēdus, perinde enim est, ac si qui Iouem gubernare velint, potestatem diuidētes. Restat ergo vt videtur naturā huius talem esse, vt oēs spōte sua illi parere debeant, itaq; huiusmodi quidē homines esse reges perpetuos in ciuitatibus.

Declarat

Declarat qualiter iste qui excedit omnes alios in ciuitate potentia vel virtute se debeat habere in ciuitate & ciuitas ad ipsum, & dicit, ꝙ in politiis non recte ordinatis sed transgressis tantum excedit talem sic excedentem relegare à ciuitate, & iustum fit nõ simpliciter, sed ſm quid est iustum sicut in populari statu: in ipsa.n. intenditur æqualitas ciuium, & ideo contra finem illius politiæ est talis excessus propter quod iustum est in ea taliter relegari. Iterum in statu paucorum nõ expedit talem esse ciuẽ, quia per suam potentiam conuerteret politiam illam ad voluntatem suam, nec in tyrannide expedit talem esse, quia talis nimis tyrannizare vellet, quare manifestum est, ꝙ in transgressis iustũ est talem relegare nõ simpliciter iustum: sed ſm quid, qa in istis politiis non est iustũ simpliciter: sed ſm quid, vt dictũ est prius. sed in optima politia magna dubitatio est qualiter se habendum sit circa talem: non est autem dubitatio de illo qui excedit omnes alios vel in fortitudine corporali, vel in diuitiis, vel in multitudine amicorum, sed de illo qui excellat oẽs alios in virtute siue in bonis ſm animam, quid oportet facere de isto. non.n. dicendum est, ꝙ debeat expelli à ciuitate, & transferri ad alium locum: hoc enim est contra rationem, ex quo est optimus, quare nullo modo est expellendus. Iterum non est assumẽdus ad principatum, sicut alij vt quandoq; principetur quandoq; non. simile enim esset ac si vellemus principari Iouem aliquando et aliquãdo nõ, hoc enim derisorium est: & ideo relinquitur, ꝙ cũ talis sit optimus, ꝙ dignum & iustum est, ꝙ omnes sibi lętanter obediant, & vt sit rex, vel si sint tales plures, ꝙ sint reges & principãtes non aliquãdo sic aliquando nõ sed semper. Sed est considerandum, ꝙ philosophus videtur sibi cõtrariare: dixit enim prius, ꝙ melius est multitudinem aliquam principari q̃ paucos: dixit etiam, ꝙ si vnus principaretur, alij essent inhonorati, quod est inconueniens, in ista parte dicit, ꝙ iste qui sic excedit oẽs alios non est ciuis, sed ille qui non est ciuis nõ debet principari: quare iste nõ debet principari, cuius contrariũ dicit hic. Ad hoc dicẽdũ, ꝙ si vnus inueniatur, qui excedat oẽs alios in virtute, iste debet principari: & ratio huius est, quia illũ oportet magis principari qui accedit magis ad principatum naturalẽ, & ad principatũ vniuersi, sed iste qui sic excedit omnes alios in virtute est huiusmodi. ergo expedit ipsum solum principari, maior propositio apparet in animali: pars enim quæ principaẗ cor est, cor autem vnum est, & principale, à quo deriuatur virtus ad singulas partes corporis. Iterũ in vniuerso est vnus princeps. principatus autẽ vniuersi vnus et optimus est, quare ille in ciuitate, qui magis vnus & melior est, accedit magis ad similitudinẽ principatus vniuersi & naturalis, ergo ille principatus erit melior, in quo erit vnus princeps, & illũ magis expedit principari, qui vnus existens optimus est, talis est ille qui excedit omnes alios in virtute. ergo manifestum est, ꝙ illum expedit magis principari q̃ alium, nec videlicet quod primo obiicitur, ꝙ superius dixit, ꝙ magis expedit multitudinem dominari, quia illud intelligendũ est vbi est politia æqualiũ & similiũ, & virtus vnius non excedat virtutẽ omniũ aliorum, quod in proposito nõ contingit, nec valet quod secũdo obiiciebatur, si vnus vel plures principarentur, ꝙ oẽs alij essent inhonorati, quia in politia recte ordinata quilibet diligit statum & gradum proprium, & gradum alterius: & ideo vult honorem sibi ſm gradum suum, & vult alij honorem ſm gradum illius, nec vult sibi honorem alterius: & ideo si sit vnus excellens omnes in virtute, omnes volunt sibi honorem qui debetur ei: & ideo nõ sunt inhonorati, quia quilibet habet honorẽ qui debetur ei, nec valet quod obiiciebatur tertio de hoc quod dicit, ꝙ iste non est ciuis. verum.n. est, quia sicut ille qui principatur propter excellentiam virtutis non est ciuis, sed supra ciuem, eodem enim modo est aliquis ciuis, sicut se habet ad legem, sed cum assumitur, ꝙ non debet dominari

A nisi ciuis, non habet veritatẽ in politia regali & optimã simpliciter, qualis est illa, in qua dñaẗ ille qui dictus est.

LECTIO XIII.

Quinq; regũ species proponit & de qua disputaturus sit eligit.

Forsan vero post hæc congruum fuerit cõsiderare de regia gubernatione, diximus.n. hanc esse vnam ex rectis speciebus rerũpublicarum. Considerandum est autem, vtrum conducat ciuitati & regioni, quam recte gubernari oporteat, regem habere, vel non, sed alia quædam species gubernãdi magis conducat, vel an quibusdam conducat, quibusdam non. Ante omnia vero distinguendum est, an sit vnum genus eorum, vel differentias habeant plures.

B Postquam distinxit philosophus politias ſm distinctiones principatuũ, hic prosequiẗ de vnaquaq; ipsarũ, & habet partes duas. primo enim determinat de vnaquaq; ipsarum. secundo ostendit ex quibus corrumpuntur & saluat in principio quinti libri. ibi. {De aliis quidem &c.} prima diuidiẗ in duas. In prima determinat de optima politia. s. de regno. In secũda determinat de aliis principio quarti libri. ibi. {In cũctis &c.} adhuc prima in duas. In prima præmittit intẽtum suum. secundo prosequitur. ibi. {Facile est &c.} In prima dicit, ꝙ post prędictas inquisitiones de politiis forte bene se habet transire ad considerationem de regno. & ratio huius est, quia inter politias rectas regnum est optima & rectissima politiarum, & ideo regula & mensura aliarum, n. primũ.n. perfectissimum est in vno quoq; genere, & mensura est omnium aliorum, propter quod primo dicendum est de regno. Est autem considerandum de regno vtrum ciuitati & regioni, quæ debent inhabitari expediat regi à rege: C vel non, sed magis expediat regi ciuitatem & regionem ab aliqua multitudine, vel aliquibus paucis viris. Primo autem videndum est, vtrum sint monarchiæ regalis plures modi & dñiæ, aut vnus modus solũ. Deinde cũ dicit.

Et facile est intueri, quod plura genera sunt, nec est omniũ regum modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorum.n. rep. videtur rex esse maxime ſm leges, neq; enim potestatem habet omnium, sed cum egreditur extra regionem, imperium habet eorum quę pertinẽt ad bellũ. Præterea sacrificia deorumq; ceremonię ei cõmissæ sunt. Hæc igiẗ regia potestas est, quasi auctoritatẽ belli perpetuã habere. Vitæ.n. necisq; alicuius non habet potestatem, nisi dũ bellum gerit, vt etiam apud antiquos fuisse videtur.

D Prosequitur intentum suum, & habet partes duas. primo distinguit modos monarchiæ regalis. secundo prosequitur de principali modo: ibi. {Caput ne &c.} prima in duas. Primo ponit diuersos modos huius monarchię. secũdo reducit istos ad duos modos. ibi. {Fere aũt &c.} prima adhuc in duas. primo ponit quatuor modos. secũdo recolligẽdo illos, addit quintũ, qui est principalis. ibi. {Regiæ &c.} prima in quatuor ſm ꝙ ponit quatuor modos. secũda. ibi. {Est &c.} tertia ibi. {Tertia &c.} quarta ibi. {Quarta species &c.} adhuc prima in duas, in prima ponit primum modũ: in secunda declarat quoddam dictũ per dictũ Homeri. ibi. {Quod ostendit &c.} In prima dicit ꝙ parũ cõsiderãtibus in politia regali facile põt apparere, ꝙ principatus regalis plura & diuersa genera cõtinet, & huiusmodi principatus non est vnus modus sed plures, est aũt vnus modus ipsius qui fuit in Laconica regione. in isto.n. regno rex principabatur ſm legẽ,

& non

& non erat dominus omnium, quia nõ ferebat sentẽtias, nec puniebat fm suam voluntatem: tamen quãdo exibat regionem ad præliandum, tunc principabatur quãtum ad omnia, quæ pertinebant ad prælium, iterũ dominus erat omnium eorum quæ pertinebãt ad cultum diuinũ. istud autẽ regnum erat sicut quidam ducatus exercitus imperialis, qa iste rex vniuersale imperiũ habebat quãtum ad ea quæ sunt exercitus. Iterum istud regnum perpetuum erat, ita, ꝙ reges non quandoq; regnabãt, quandoq; nõ. sed nõ erat dominus omniũ in ciuitate, quia nõ iudicabat homicidam, nõ. n. erat dominus ad puniendũ homicidium, nisi quando exibat ad prælia, poterat. n. tũc dare leges & punire vniuersaliter. Deinde cum di.

Quod ostendit Homerus. Nã Agamemnõ in cõcionibus, maledictis & iurgiis vexabatur, sed cum à concione digressus in prælio erat, occidendi habebat potestatem, itaq; inquit. Quẽ ego procul à pugna fugiẽtem conspexero, nõ sibi sat erit fugare canes & aues, nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regia est auctoritas belli perpetua. Et qñq; per genus, qñq; per electionẽ huiusmodi regnũ obtinet.

Declarat quod dictum est per dictum Homeri. Dixit enim, ꝙ in isto regno princeps est dominus omnium: & dicit, ꝙ hoc significauit Homerus dicens, ꝙ Agamemnõ cum esset in ciuitate & veniret ad congregationem ciuiũ multotiẽs opprimebatur, ꝙ nõ esset dominus omnium: cum autem egrederetur ad ꝑlium, dominus erat in omnibus, & interficiendi & dandi legem quãtum ad ea quę erant exercitus. dicebat. n. quem videro fugiẽtem ex prę lio, taliter tractabo ipsum, ꝙ nõ poterit fugare canes, nec aues vt vulneret: apud me. n. est mors. i. in potestate mea est interficere. est ergo vna species monarchiæ regalis q̃ ducatus exercitus est, qui principatus durat per totam vitam hominis. Istorum autem qui principantur in isto regno, quidam regnant per successionem generis, quidã autẽ ex electione, quia ad hoc eliguntur. Deinde cum di.

Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quosdam barbaros regna.

Ponit secundam speciem huius monarchiæ, & diuiditur in duas. In prima ponit speciem illam. In secunda declarat qualis est. Secunda ibi. {Vim habentia &c.} In prima dicit, ꝙ præter speciem monarchiæ, de qua dictũ est, est alia species fm quam aliqui regnant apud barbaros. Dicuntur autem barbari qui deficiunt á ratione, barbari. n. quasi extranei dicuntur. Et quia homo vtitur ratione, quicunq; deficiunt à ratione barbari dicũtur, sicut apparuit in primo. Deinde cum dicit.

Vim habentia proximam tyrannidi, licet sit legitima, & secũdum morem patrię. ob id. n. qa magis aptæ sunt ad seruiendum nationes Barbarorum, quàm Græcorum, & eorum, qui incolũt Asiam, quàm eorum qui Europam, perferunt seruile iugum æquo animo, & ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna.

Ostendit qualis est, & primo, ꝙ est voluntaria. secũdo ꝙ est secura. ibi. {Sed habẽt &c.} In prima dicit, ꝙ huiusmodi regna fm quæ principãtur aliqui barbari, sunt sicut tyrannides monarchicæ, & qui principãtur in istis principantur fm legẽ & fm leges patrias. Dicuntur autem leges patriæ consuetudines, quæ descendunt á parentibus in filios, isti autem fm tales leges principantur. Et quia barbari naturaliter sunt magis seruiles q̃ Gręci, & hi qui sunt circa Asiam sunt magis seruiles q̃ qui circa Europam, E quia Europa est media inter Affricam & Asiam, & sicut media est fm locum, sic homines medio modo se habent in aliis dispositionibus. & ideo isti barbari sustinent principatum dominatiuum sine tristitia, quia inclinationẽ habent ad sustinendum ipsum. Quod autẽ est fm inclinationẽ, naturale est, & volũtariũ. Quare manifestum est, ꝙ tales, voluntarie sustinent talẽ principatum dominatiuum, qui est domini ad seruum. Quare manifestum est, ꝙ principantes in tali regno, propter hoc assimilantur tyrannidi. Deinde cum dicit.

Sed habent securitatem, quia moribus & legibus consistunt, & ea de causa custodiã habẽt regem, non tyrannicam. Reges. n. à ciuibus custodiuntur. Tyranni vero ab externis mercede conductis, & reges secũdum leges, & volentibus: Tyranni vero, inuitis dominantur, itaq; F alteri à ciuibus custodiuntur, alteri cõtra ciues custodiam parant. Sunt igitur hæc, de quibus dictum est, duæ species monarchiæ.

Ostendit, ꝙ est secura, & dicit, ꝙ huiusmodi monarchiæ species secura est. Et ratio huius est, quia principãs in tali regno principat̃ & fm genus & fm leges patrias, id est consuetudines, quæ descendunt á parẽtibus. Et qa fm genus, dominatur voluntarie, regnante. n. patre aliquo modo assuescunt subditi filio, & ideo pòstmodum regnante filio, voluntarie sibi subiiciuntur, quia consueti sunt. Iterũ principatur fm cõsuetudinem, & fm leges, quæ autem insunt fm cõsuetudinem delectabilia sunt, et ideo minus odiunt eos. Et, ꝙ sit secura signum est, quia isti barbari custodiunt regem suum, quia diligunt eum, & libenter subiiciuntur ei. Tyrannum autem custodiunt alieni, & ciues reges suos custodiunt cum armis, quia fm legem & voluntarie subiiciuntur eis: tyranni autem prin G cipantur subditis inuoluntariis, & propter hoc tyranni super ciues habent custodiam, diffidunt. n. de subditis. Sic igitur apparet, ꝙ hæ sunt duæ species monarchiæ regalis. Deinde cum dicit.

Tertia est species, vt antiquitus in Gręcia fuere, quos vocabãt Æsymnetas. Est autem hic, vt simpliciter dicamus, electiua Tyrãnis, differẽs à Barbarica, nõ eo ꝙ non legitime, sed eo, quòd non consuete, potestas autem huiusmodi, aut viuente eo durabat, aut tempore quodam præfinito vel rebus gestis finiebatur.

Ponit tertiam speciem, & primo ponit eam. secundo declarat quoddam dictum per exemplum. ibi. {Qualẽ elegerunt &c.} In prima dicit, ꝙ alia est species monarchiæ regalis, quæ erat apud antiquos Græcos, qui dice H bantur Aesymnetæ. Est autem huiusmodi monarchia, vt simpliciter est dicere, tyrannis fm electionẽ, & dicit, vt simpliciter dicamus, quia tyrannis, quæ eligitur, simpliciter non est tyrannis. Differt autem ista á barbarica tyrannide, de qua dictum est, nõ eo, ꝙ in ista quæ est fm electionem non principetur princeps fm legem: in illa autem principetur, sed in hoc solum differunt, ꝙ ista nõ est patria. i. princeps non principatur fm successionem generis, vel non est sic assueta, sicut sunt ea, quæ sunt patria, sed per electionem. In isto vero principatu quidam principantur per totam vitam suam, & eliguntur ad vitam suam, alij principantur vsq; ad aliqua tempora determinata, quia sic eliguntur, alij principantur quantum ad aliquas actiones. Deinde cum dicit.

Qualem elegerunt quandoque Mitylenæi Pittacum aduersus exules suos: q̃bus præerant

Anti-

Antimenides, & Alcæus poeta, ostēdit hoc Alcæus in quodam loco suorum carminū, increpat. n. ꝙ Pittacum hominem obscuri generis, & sine fele, laboranti ciuitati præfecerint tyrannum, huiusmodi igitur species, quia tyrannicæ sunt, dominationem habent, quia vero electiuæ sunt & volentium, regiæ.

Declarat quod dictum est per exemplum. Dictum est enim, ꝙ in isto principatu principatur tyrannus per electionem, qualis fuit ille, quem elegerūt quidam dicti Mitylenei, cum enim quidam essent profugi á ciuitate illorum elegerunt quēdam Pittacum nomine contra profugos illos vt fugaret illos, atq; extirparet: tuncautem principabantur istis Mitylenæis duo, quorum vnus erat Anchimenides, alius Alcæus poeta. Dixit autē iste Alcæus hoc in quodam loco suorum carminum, dixit inquam, ꝙ isti elegerunt sibi Pittacum tyrannum, & increpabat eos, ꝙ malum patriæ præfecerunt. Iterum præfecerunt ciuitati hominem sine felle. Fel autem dicitur cōmouere ad iram, ira autem valet ad fortitudinem virtutis. vnde dicitur. 3. Eth. Virtutem immitte furori, & virtutem erige furore. Volebat igitur dicere, ꝙ cum deberet esse fortis contra inimicos ciuitatis, non mouebatur, erat enim timidus nec potens eos opprimere. Iterum quia elegerāt hominem grauis felicitatis, quia felicitatem suam posuit in voluptatibus & grauabat subditos, vt posset exercere voluptates suas. Iterū increpabat eos, quia cum cōuenissent & fuissent congregati, approbauerunt eum eligentes. Istæ autem monarchiæ erant regales & tyrannicæ. Tyrannicę quidem, quia principantes in eis principabātur principatu dn̄atiuo. Et quia principabantur voluntarie & per electionem erant regales. Deinde cum dicit.

Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus spontaneæ, & secūdum morē, & legē, propter beneficia. n. à primis collata in populos, vel per artes, vel per bellum, vel per cōgregationem in vnū, vel per acquisitionē regionis, delatum fuit eis regnū de populorū voluntate & successorib⁹, id erat sm patrię morē.

Ponit quartam speciem, & diuiditur in treis. In prima ponit illam speciem. Secundo ostendit quorum erant domini principantes in isto regno ibi. {Hi & &c.} Tertio ostendit quomodo huiusmodi monarchia augmentata fuit. ibi. {Veteres igitur &c.} In prima dicit, ꝙ quarta species monarchiæ regalis est sm, ꝙ aliqui principantur aliquibus sm virtutem heroicam. Et principantes dicebantur Heroes, id est attingentes ad virtutem perfectā, & actum eius vltra cōem statum hominum, & fuit ista tēporibus eiusmodi Heroum. Isti autem voluntarie principabantur sm legem. Primi autem principātes isto principatu assumpti fuerunt ad istum principatum propter beneficium quod contulerant multitudini, aut quia inuenerunt artem aliquam vtilē regioni, sicut Saturnus in Italia primus docuit artem seminandi triticum, propter ꝙ reputatus fuit Deus apud ipsos, aut quia primo præliati fuerūt contra inimicos multitudinis, aut quia primo cōgregauerunt homines regionis inducentes eos ad vitam ciuilem, aut quia emerunt regionem, & ideo facti fuerūt reges propter huiusmodi beneficia, & hoc volentibus subditis voluntarie eos assuescentibus principantes sm successionem generis, & erant quasi principantes patrię, idest principantes secundum leges descendentes á parentibus in ipsos. Deinde cum dicit.

Hi & imperium habebant belli, & rei diuinę cultū exercebant, nisi talia essent sacrificia, quę sacerdotiū requirerent, & præterea de contro-
A uersiis iudicabant, & hoc faciebāt alij iureiurādo præstito, alij sine iureiurando. Erat autem illis iusiurandum per sceptri eleuationem.

Ostendit quorum erant domini, & dicit, ꝙ isti domini erant omnium, quæ pertinebant ad bellum: iterum omnium possessionum & substantiarum, quæ non erant sacerdotales, siue pertinentes ad cultum diuinū, sicut erant possessiones sacerdotum, & cum hoc ferebant sententias & iudicabant. Ista autem faciebant, ita, ꝙ quidam eorum non iurabant, ꝙ fideliter huiusmodi exercerēt, quidam autem iurabant. Iuramentum autem ipsorum erat eleuatio sceptri. s. baculi regalis. Deinde cum dicit.

Veteres igitur illi reges, antiquis tēporibus, ciuitates, & gētes, & nationes externas, continue gubernabant, postea vero partem ipsis re-
B gibus dimittentibus, partem multitudine detrectāte illud solum in quibusdam ciuitatibus relictū est regibus, vt cerimoniarū erga deos haberēt facultatem, ac belli duces in externis essent.

Declarat quomodo huiusmodi monarchia augmentata fuit & dicit, ꝙ in temporibus antiquis primo principatus fuerunt in aliqua ciuitate. & in eis quæ circa ciuitatē, sicut sunt castra, deinde gētibus, deinde principati fuerunt ciuitatibus circumuicinis, post hæc autem regibus permittentibus & indulgentibus, vel multitudine ciuili cogente vel vsurpante, substantiæ paternæ regum remāserunt in ciuitatibus principātibus, ipsis regibus habentibus ducatum vel dominium circa exteriora, & in remotis á ciuitate, vbi exempta ciuitate principali & immuni facta á tributo regali, rex quasi in exterioribus principabatur. Deinde cum dicit.

C Regiæ ergo potestates tot sunt, species, quatuor videlicet, vna qualis erat tēporib⁹ Heroū volentium. s. & in quibusdam determinatis rebus. Dux. n. belli & iudex cōtrouersiarum erat Rex, & dominus ceremoniarum erga deos. Altera erat barbarica ex progenie. s. dominatio, secūdum leges tamen. Tertia quam Æsymnetiam vocant, quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta Laconica, ea autem est, vt simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum, ista quidem igitur per hūc modum inter se differunt.

Recolligit istos modos, & addit quintum, & primo recolligit istos quatuor. Secundo addit ēt quintum ibi. {Quinta est species.} In prima dicit, ꝙ monarchiæ rega-
D les sunt quatuor species numero. Vna species in qua principabantur aliqui sm virtutem heroicam sm aliqua tempora. In ista vero monarchia principabatur princeps volentibus subditis. Erat autem dominus in quibusdam terminatis non in omnibus. Rex. n. erat dux exercitus & ferebat sententias, & eorum quæ pertinebant ad cultum diuinum dominus erat, sicut electionis sacerdotis, punitionis, & talium, sed non possessionum. Secunda species est sm quā aliqui principabant̄ barbaris, & in isto principatu principabatur rex sm successionē generis, & sm legē, & est principatus dominatiuus. Tertia species est, quæ dicitur Aesymnetica, & dicitur ista monarchia tyrannis sm electionē. Quarta species est Laconica, in qua princeps dominabatur sm legē. Huiusmodi monarchia dicebatur ducatus exercitus ad prælium, vt simpliciter est dicere quod dicit, quia nō omnium dominus erat, sed eorum quæ pertinebant ad prælium: iste autem ducatus

erat

trat ſm ſucceſſionē generis & perpetuis. Iſte igitur ſpecies iſto modo adinuicem differunt. Deinde cum dicit,

Quinta Regni ſpecies eſt, quando vnus omnium habet poteſtatē, quēadmodū vnaquæq; gens, & ciuitas vnaquæq; publice ordinata ad exēplar gubernationis domus. Vt.n. gubernatio patrisfamilias eſt regia quædā poteſtas domui, ita regia poteſtas eſt ciuitatis, et gētis vnius, aut pluriū, quaſi domeſtica quædā gubernatio.

Addit quintam ſpeciem, & dicit, ꝙ quinta ſpecies monarchiæ regalis eſt, in qua dominus eſt omnium principans, ſic nanq; gens & ciuitas ordinata ſunt ſm, ꝙ gubernatio domus ordinatur. In gubernatione enim domus, vnus principatur ad vtilitatem ſubditorum, & dominus eſt omnium qui ſunt in domo, ita etiam eſt in regno vnus principatur ad vtilitatem ſubditorum, & ideo ſicut gubernatio patrisfamilias eſt quędam regia poteſtas, ita regia poteſtas eſt quædam domeſtica gubernatio ciuitatis & gentis ſiue ſit vna ciuitas & vna gens, ſiue plures ciuitates & gentes. Deinde cum dicit,

Fere autē duæ ſunt regni ſpecies, de quibus conſiderationem facere expedit. Vna hæc, de qua diximus. Altera, Laconica. Nam aliarū pleræq; inter has mediæ ſunt, pauciorum enim dominæ ꝗ omnimoda poteſtas regia. Plurium vero ꝗ Laconica. Itaq; conſideratio ferè circa duo verſatur. Vnum, conducat ne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere, & hunc vel per genus, vel per electionem. Alterum, conducat ne vnum habere poteſtatem omnium, an non.

Reducit iſtos modos ad pauciores ſcilicet ad duos. Et primo facit hoc. Secundo oſtendit de quo iſtorum dicendum eſt nunc ibi. {De duce igitur &c.} In prima dicit, ꝙ ferè duæ ſunt conſiderandæ ſpecies monarchiæ regalis, ad quas aliæ aliquo modo reducuntur. Et dicit, ferè quia diſtinguendo eas per proprias rationes plures ſunt, ſed conſiderando eas inquantum reducuntur ad duas, duæ ſunt. Vna eſt Laconica, in qua pricipatur aliquis ſm legem. Alia eſt regnum. Laconica autem differt à regno, quia in laconica rex principatur ſm legem. Iterū nō eſt dominus omnium, ſed in regno principatur ſm virtutē, & eſt dominus omnium. Aliæ autē ſunt mediæ inter iſtas vel priuationes ipſarum, quia in aliquibus principantes plurium ſunt domini ꝗ in Laconica monarchia. Sed paucioru ꝗ in regno, ſicut in monarchia, in qua principat aliquis ſm virtutem heroicam. Et etiam illa eſt quæ dicitur electa tyrannis. Manifeſtum igitur ex iſtis, ꝙ de duobus reſtat conſiderare. Primum quidem de ducatu exercitus, vtrū magis expediat eſſe ducem exercitus & perpetuum, vel nō, & vtrum magis expediat, ꝙ iſte aſſumatur, vel per generis ſucceſſionem, vel per electionem. De regno etiam reſtat conſiderare vtrum expediat vnum eſſe principem omnium, vel non expediat eſſe vnum, ſed plures magis. Deinde cum dicit.

De duce igitur belli conſiderare ad leges potius pertinet, quàm ad aliquam ſpeciem reipu. Nam in omni rep. id cadere poteſt, quare dimittamus hanc primam partem. De rege autē, quoniam hæc eſt vna gubernandi legitima ſpecies conſiderare oportet, & dubitationes quæ in ea cadunt percurrere.

Oſtendit de quo iſtorum eſt dicendum. Et dicit, ꝙ de ducatu exercitus cōſiderare pertinet ad legiſlatorē ma-

E gis ꝗ ad politicum. In omnibus enim politiis fit ducatus exercitus, & ideo conſiderare de ipſo dimittatur ad præſens, ſed monarchia regalis ſpecies eſt politiæ, propter hoc de iſta conſiderandum, & tranſcurrendę ſunt dubitationes, quæ poſſunt circa ipſum accidere.

LECTIO XIIII.

Vtrum à legibus an ab optimo rege melius ſit ciuitatem gubernari, & de eius ſucceſſione & cuſtodia.

CAput vero huius quæſtionis eſt. vtrū expediat magis ab optimo homine regi, vel ab optimis legibus gubernari.

Poſtquam philoſophus diſtinxit monarchiam regalē, & poſuit quinq; modos ipſius, proſequitur de primo modo & principaliter dicto ſcilicet de regno. Et primo proſequitur quaſdā dubitationes, ex quibus apparet natura regni. Secundo oſtēdit, ꝙ eadem eſt virtus regis optimi, & optimi viri in fine huius tertij. ibi. {Verum ex eodē} F Prima in duas. Primo inquirit, vtrum magis expediat ciuitatē regi ab optimis legibus, vel ab optimis hominibus. Secundo vtrum ab vno optimo viro, vel pluribus ibi. {Cum vero tres &c.} Adhuc prima in duas. Primo inquirit, an melius ſit ciuitatem regi ab optimis legibus, an ab optimis viris. Secundo mouet alias dubitationes. ibi. {Sin aūt &c.} Adhuc prima in duas. Primo præmittit dubitationem. Secūdo proſequitur. ibi. {Qui gubernationē &c.} In prima igitur dicit, ꝙ primo ingrendū eſt de regno, vtrum magis expediat ciuitatē regi ab optimo viro, an ab optimis legibus. Deinde cum dicit.

Qui gubernationē hominis præferunt, aiunt leges ſolum vniuerſaliter prouidere, nō autem ad ſingularia ordinari, Itaq; in quacunq; arte literis præcipere fatuum eſſe. Et in Ægypto poſt tertiā diem, mouere licet medicis, quod ſi prius, G periculo id agunt ſuo. Patet ergo propter eandem cauſam non eſſe per literas & leges, optimam gubernationem.

Proſequitur, & primo arguit, ꝙ melius eſt regnum regi ab optimo viro. Secundo arguit in cōtrariū. ibi. {Atqui &c.} ꝙ melius ſit regnum regi ab optimo viro, ꝗ ab optimis legibus, oſtendit ratione, & exemplo. & dicit, ꝙ quidā opinantur, ꝙ ciuitati expedit magis regi ab optimo viro, quia ab eo melius eſt ciuitatem regi, qui poteſt terminare caſus omnes emergentes, ſed hoc non poteſt lex, quia lex non dicit niſi vniuerſale, nihil autem de particulari. Particularia autem infinita ſunt, & non poſſunt apprehendi. Iterum lex nō ordinat quod dicit ad ea, quę de nouo emergunt, ſed hoc poteſt facere optimus vir per prudentiam ſuam. Habet. n. rectum iudicium de agibilibus, & appetitum rectum per virtutem moralem. & tunc interponit exemplum antequam concludat concluH ſionem, & dicit, ꝙ ſic videmus in artibus aliis, ꝙ non eſt ſemper bonum agere ſm artem ſcriptā, quia aliqua ſunt ſcripta, ſm quę ſi ageretur eſſet nocumentū alicui, ſicut apparet in medicina. Non. n. medicus in omnibus conſiderat ea, quæ ſcripta ſunt in medicina, quia multa ſunt dimiſſa prudentiæ medici. ſicut apud Aegyptios ſcriptū fuit, ꝙ medicis poſt tertium diem liceret mouere, hoc eſt agere per medicinam ad expulſionem morbi, quia ante tertium diem non poterat bene videri natura morbi, & ſi moueret ante tertium diem, in periculo ſuo erat. hoc autem obſeruare in omnibus non erat bonū; in aliquibus enim citius, in aliquibus tardius, hoc expedit ſm diuerſitatē medicinæ & morbi facere. ſimiliter eſt in politia, ꝙ nō expedit ſemper per ſcriptū, vel per legē regi, quia lex quandoq; deficit i aliquo particulari, & tūc indiget aliquo dirigente. Quare manifeſtū eſt, ꝙ melius eſt regnū regi ab optimo viro, ꝗ ab optimis legibus. Deinde cum dicit.

Atqui

Atqui & illam adesse oportet gubernãtibus vniuersalem rationem. Et melius certe, cui nõ adest turbatio aliqua omnino, quàm cui naturaliter inest. Hac igitur turbatione lex caret, mens vero humana non caret.

Arguit, q; melius est ciuitatẽ regi ab optimis legibus. Et primo facit hoc. Secundo obiicit in contrarium ibi. {Sed forsan &c.} In prima dicit, q; principantibus oportet inesse vniuersalem rationem. ideo melius est ciuitatẽ regi ab eo, qui non habet passiones coniunctas q̃ ab eo, qui naturaliter habeat eas, quia passiones peruertũt iudicium rationis. Est.n. passio motus appetitus sub fantasia boni vel mali, sed lex non habet passiones cõiunctas: homo autem habet, quare melius est ciuitatem regi ab optimis legibus q̃ ab optimo viro. Deinde cum dicit.

Sed forsan dicet aliquis, q; per huiusmodi rationem probabilius deliberabit circa singula.

Obiicit in contrarium & ponit obiectionem. Secũdo remouet eam. ibi. {Quod igitur &c.} In prima dicit, q; dicet aliquis quasi in cõtrarium, q; quãuis homo habeat passiones sibi naturaliter coniunctas, tamen bonus homo consiliabitur de singularibus, & s̃m deliberationem habitam ipse recte iudicabit. Quare adhuc melius est ciuitatẽ regi ab optimo viro q̃ ab optima lege. Deĩde cũ d.

Quod igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est, sed non inuiolabiles, quatenus trãsgrediuntur. Nam in cęteris quidem inuiolabiles esse oportet. At de quibuscunq; lex, aut prouidere non potest omnino, at non bene prouidere. Vtrum in his vni viro optimo danda sit potestas vel multis.

Remouet istam obiectionem in dicendo, quãdam aliã dubitationẽ, ex cuius dissolutione apparet solutio istius obiectionis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. Secundo infert quędam correlariã. ibi. {Si ergo &c.} Adhuc prima i duas. Primo ponit dubitationẽ. Secundo soluit probando alteram partem. ibi. {Etenim nunc &c.} In prima dicit, q; manifestum est, q; principãtem in ciuitate oportet scire leges & ponere eas, nõ oportet tamen, q; sit dominus omnium: ex quo.n. dominatur s̃m legem, nõ oportet, q; in omnibus dominetur, sed oportet, q; dominetur in illis, quæ non possunt per legem terminari, vel simpliciter, vel non bene: & tunc est dubitatio, vtrum in isto casu magis oporteat vnum principari in iudicando de particularibus, de quibus non potest lex bene determinare, vel multos. Deinde cum dicit.

Etenim nunc plures simul cognoscũt de causis, & deliberant, & iudicãt. Sunt autem huiusmodi iudicia de singularibus, & cũ vnusquisq; per se fortasse deficiat. Ciuitas autem ex multitudine constet, vt conuiuiũ ad quod plures cõferũt, melius est q̃ vno atq; simplex mẽsa. Sic iudicia multorũ sępe meliora sũt, q̃ vniuscuiusq;.

Soluit probando alteram partem, & diuiditur in tres s̃m q; probat, q; melius sit in isto casu iudicare per plures per tres rationes. secunda. ibi. {Præterea &c.} tertia ibi. {Quod si &c.} In prima dicit, q; quando emergit casus particularis, qui non potest terminari per legem: tũc cõueniunt plures & disceptãt de illo adinuicẽ, & inquirũt per consilium de illo, & post consilium iudicant, & talia sunt omnia iudicia de particularibus, de quibus lex non potest terminare. Sic autem possunt facere plures & non vnus, quia plures consiliãtes super aliquo plura possunt

A videre q̃ vnus: ergo manifestum est, q; vnus cõparatus ad plures deterior est in iudicando, & iudicium eius cõparatum ad iudicium plurium deterius est. sicut enim ciuitas ex multis pulchrior est q̃ ex paucis: & iudiciũ multorum melius est q̃ vnius: sicut cęna comparata ex multis ferculis, id est sicut cęna, in qua sunt plura fercula pulchrior est q̃ cęna simplex, vbi non est nisi vnum ferculũ. Manifestum igitur propter hoc, q; melius & certius iudicabit multa turba, siue plures q̃ vnusquisq; de turba, & breuiter ratio philosophi in hoc cõsistit. Per illum debet fieri iudiciũ in casu non determinato per legẽ, qui certius põt iudicare, sed in tali casu melius & certius possunt iudicare plures, ergo in tali casu debet fieri iudiciũ per plures. Minorem huius rationis declarat. Deinde cum di.

Præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna cõgeries, sic etiam plures, quàm pauci incorruptibiliores B sunt. At cum vnus iudicat, si ira, vel alia huiusmodi perturbatio vincant, necessarium est iudicium corrumpi. Sed in multitudine difficile foret omnes irasci atq; errare. Sic multitudo liberorum hominum, qui nihil agant pręter legem nisi in quibus lex ipsa necessario deficiat.

Ponit secundam rationem ad idem, & dicit, q; manifestum est, q; plures magis sunt indifferentes respectu passionum turbantium & peruertentium iudicium rectum q̃ vnus siue pauci, sicut aqua maior & amplior magis est indifferens vt fluat ad multa loca q̃ parua. Parua enim aqua cito fluit ad vnam partem, & ideo vnus potest magis occupari passionibus q̃ plures. Cum autem vnus fuerit occupatus ab aliqua alia passione corumpitur iudicium. Vbi autem sunt plures, difficile est corrumpi iudicium propter impetus passionum, quia si aliqui sunt pas- C sionati cum reprimentur passiones eorum per rationem aliorum: & ideo difficile erit eos peccare, & maxime si sit multitudo non vilis, sed sit eorum, qui liberi sunt s̃m virtutem. tales.n. nihil agent præter legem, nisi vbi lex deficit. Consistit autem ratio philosophi in hoc, per illũ debet fieri iudicium in tali casu, qui non terminatur per legem, qui magis indifferens est respectu passionum, sed plures sunt magis indifferentes respectu passionum q̃ vnus. Quare melius debet fieri iudicium per plures q̃ per vnum. Deinde cum dicit.

Quòd si hoc non facile in pluribus, si plures sint boni viri & ciues. Vtrum incorruptior erit vnus in gubernando, vel cum erunt plures & boni omnes? An patet q; plures?

Ponit tertiam rationem. Et primo ponit eam. Secũdo obiicit in cõtrariũ. ibi. {Enimuero &c.} In prima dicit, D q; si dicatur, q; non est facile, q; plures bene iudicent in tali casu, si fuerint quicunq; indifferenter. Si tamẽ fuerint boni viri & ciues, adhuc quærendũ est si sic dicatur, vtrũ vnus princeps difficilius possit peruerti & corrumpi q̃ plures numero boni viri. Et manifestum est, q; plures boni viri difficilius peruertentur & corrumpentur q̃ vnus bonus: & per illum melius est fieri iudiciũ qui difficilius possit corrumpi et peruerti, sed plures difficilius possunt corrumpi & peruerti q̃ vnus, quare melius est, q; fiat iudicium per plures q̃ per vnum. Deinde cum dicit.

Enimuero plures inter se factionibus cõtendunt. Vnus autem non contendit, sed aduersus hoc forsan ponendum est, q; studiosi veri sunt omnes vt ille vnus.

Obiicit in contrarium: & dicit, q; aliquis dicet, q; melius est, q; fiat iudicium per vnũ q̃ per plures, quia plures

facient

faciẽt dissensiones adinuicem fm seditiones. Vnus autem sibi non potest dissentire. Quare melius est fieri iudicium per vnum q̃ per plures: & soluit hoc dicẽs, ꝙ cõtra hoc dicendum est, ꝙ isti plures studiosi sunt sicut ille vnus. Et manifestum est, ꝙ studiosos non est possibile adinuicem dissentire, fm, ꝙ huiusmodi. Deinde cum dicit.

Si ergo plurium gubernatio, bonorum autẽ virorum omnium, optimatium dicitur. vnius aũt regnum, optabilius esset ciuitatibus, ab optimis gubernari, q̃ à rege. Et cũ potestate & sine potestate modo reperiri queãt plures similiter.

Infert duo correlaria, & habet duas partes, fm, ꝙ duo infert. secunda ibi. {Et ob &c.} In prima concludit pręeminentiam status optimatum ad regnum, & dicit, ꝙ si ita sit, vt declaratum est, ꝙ melius sit plures bonos iudicare q̃ vnum. Et illa politia in qua principantur plures sapientes, sit status optimatũ, illa in qua vnus solus sapiẽs sit regnum, manifestum est, ꝙ status optimatum melior est q̃ regnum. Deinde cum dicit.

Et ob hoc forsan rex ab initio repertus est, ꝙ difficile erat viros plures excellenti virtute reperiri, præsertim cum tunc ciuitates paruæ forent. Præterea ob beneficia accepta, reges creauere, quod opus est bonorum virorum.

Ponit secundum correlarium, & est de ordine introductionis politiarum, & diuiditur in partes quinque. Primo.n. concludit, qualiter monarchia regalis primo fuit introducta. Secundo qualiter status optimatũ. ibi. {Sed cum postea.} Tertio qualiter paucorũ potẽtia. ibi. {Cũ vero &c.} Quarto qualr tyrãnis. ibi. {Ex his &c.} Quinto qualiter status popularis. ibi. {Tyrannis &c.} In prima dicit, ꝙ pp hoc ꝙ melius est ciuitatẽ regi & iudicia dari per plures q̃ per vnum ciuitates primo regebantur vno rege, quia in principatu facilius fuit inuenire vnum sapiẽtem q̃ plures: & ideo primo principatus regalis fuit concessus vni. Iterum in principio ciuitates paruæ fuerunt, & ideo sufficiebat vnus ad regendum. Iterum præfecerũt sibi aliquem in regem propter beneficium eis ab illo collatum, vel quia pugnauit contra inimicos pro illis, vel inuenit artem aliquam eis necessariam: hoc autẽ est opus boni viri, & ideo talem tanquam bonum & virtuosum fecerunt sibi regem. Deinde cum dicit.

Sed cum postea cõtingeret vt plures pari virtute reperirentur, nõ amplius tolerarunt regẽ, sed cõe quiddam quærentes resp. constituere.

Declarat qualiter postmodum introductus fuit status optimatũ. Et dicit, ꝙ postmodũ accidit, ꝙ plures exercitabant se in operibus virtutum, quia plures facti sunt virtuosi: similiter & tunc quærebant principatum plurium similium in virtute, nec sustinuerunt principatum regalem instituentes principatum æqualium in virtute: iste autem est status optimatum, post igitur regnum venit status optimatum. Deinde cum dicit.

Cum vero deteriores facti, lucrum sibi quęrerent ex gubernatione rerump. paucorũ hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias.

Declarat qualiter post venit status paucorũ, & dicit, ꝙ postmodum contingit, ꝙ isti principãtes facti sunt diuites de bonis cõibus, & inclinabãtur ad voluptates deficientes à ratione, & principabantur propter diuitias & sic conuersus fuit status optimatum in statum paucorum. Fecerunt.n. diuitias honorabiles, & debere principari propter ipsas. Deinde cum dicit.

E Ex his vero in tyrannides transiere.

Declarat de tyrannide & dicit, quòd postmodum contingit, quòd vnus factus fuit ditior aliis, & potentior in amicis, & subiugauit alios, & sic conuertit statum paucorum in tyrannidem, principans propter commodum suum. Deinde cum dicit.

Ex tyrannis rursus ad plebem, semper.n. ad pauciores redigẽtes propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, vt tandẽ insurgens multitudo ad popularem statũ ciuitates redegerit. Factis nempe maioribus ciuitatibus, non facile est ad aliam quàm popularẽ gubernandi speciem remanere.

Declarat qualiter introductus fuit status multorum, & dicit, ꝙ post tyrannidem factus fuit status multorum: F cum enim tyrannus opprimeret diuites propter turpe lucrum, ciues ducentes politiam ad pauciores extorsiones, fugientes turpe lucrum, tyranni induxerunt multitudinẽ fortiorem, & fecerunt eam vt insurgeret contra tyrannum: & contingit, ꝙ populus insurrexit & expulsus est tyrannus & remansit potestas penes populum, & tũc fuit politia popularis. Et hęc est causa, quare in pluribus ciuitatibus dominatur populus, quia populus multus est, & ideo potestatem habet. verumtamen vbi populus dominatur aliquid accipitur ab aliis politiis. Faciunt.n. aliquos capitaneos & vnum supra illos. Vlterius dicit, ꝙ quia contingit fieri maiores ciuitates, fortassis nõ contingit de facili fieri aliam politiam præter popularẽ. Ex dictis autẽ apparet solutio obiectionis prius factæ ad pbandum, ꝙ vnus debeat iudicare, quãuis habeat passiones sibi naturaliter coniunctas, quia consiliabitur de singularibus, & sic recte iudicabit. Est.n. dicendum, ꝙ melius poterant consiliari plures quàm vnus, & sic melius iudicare, quare adhuc melius est ciuitatem regi per G plures quàm per vnum. Deinde cum dicit.

Sin autem quis ponat optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quo fiet in filiis? vtrum per genus erit successio? At si natorum qualescunque, perniciosum est, sed non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cum id in sua sit potestate, at non facile iam est in hoc fidem habere. Arduum.n. ac maioris virtutis est, quàm fm humanam naturam.

Inducit alias dubitationes & diuitur in duas, fm ꝙ ponit duas. secunda ibi. {Quæstio est &c.} In prima dicit, ꝙ si quis dicat, ꝙ optimum est ciuitatem regi ab vno, dubitatio erit de illo qualiter sit assumendus: vtrum per electionẽ, vel per generis successionem, & ꝙ non debeat assumi per generis successionem ostendit, quia dubium H est de filiis succedentibus quales futuri sint, & potest contingere, ꝙ malus sit filius. Si ergo assumatur ille vnus per generis successionem, cõtingeret assumi malum ad principatũ, hoc autẽ est incõueniẽs, ergo non est assumẽdus per successionem. Sed quia forte aliquis diceret, ꝙ pater bonus existens videns malum filium non traderet filio regnum, sed aliĩ. Ipse istud remouet & dicit, ꝙ istud difficile est credere patrem. s. dimittere filium & tradere aliĩ principatum. Hoc enim est supra communem facultatem hominum. Oportet enim, ꝙ dimittat principatũ magis dilecto, & magis dilectus fm naturam est propinquior fm naturam: filius autẽ est sicut alter pater, & ideo sicut pater plus diligit se q̃ quemcunq; alium: sic post se naturaliter plus diligit naturalẽ filium q̃ quẽlibet aliũ, quare citius dimittet sibi regnum q̃ alicui aliĩ. Et est intelligendũ, ꝙ per se semper melius est assumi regem per electionem q̃ per successionẽ, sed per successionẽ melius

per

per accidens primum, patet sic. Melius est assumi principantem illo modo, quo per se contingit ipsum accipi meliorem, sed per electionem contingit assumi meliorem q̃ per successionem generis, quia melior vt in pluribus inuenitur in tota multitudine q̃ sit vnus. Et electio per se est appetitus rõne determinatus, tñ per accidens est melius assumere principãtem, per generis successionem, q̄a in electione contingit esse dissensionem inter eligentes. Iterum qñq; eligentes mali sunt, & ideo contingit ꝙ eligant malum. Vtrũque aũt istorum malum est in ciuitate. Iterum consuetudo dñandi multum facit ad hoc, ꝙ aliq̄s subiiciatur alteri: & ideo regnante patre assuescunt filij subiici, q̄a patri ideo inclinãtur ad hoc vt subiiciãtur ei. Iterum valde durum & extraneum est, ꝙ ille qui est hodie æqualis alicui cras dominet & sit princeps illi: & idõ per accidens melius est principantem assumi per successionem generis q̃ per electionem. Deinde cum dicit. A

Quæstio est etiam, vtrum habere debeat q̄ regnaturus est circa se potentiam quãdam, qua possit compellere non parentes, vel quomodo gubernationem exercebit? Si.n, habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges: tamen necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. B

Mouet secundam dubitationem & diuiditur in duas partes. In prima mouet dubõnem. In secunda soluit ibi. {Forsan quidem &c.} In prima dicit, ꝙ de potẽtia principantis in monarchia regali est dubitatio: vtrum oporteat ipsum habere potentiam, per quã possit cogere & punire rebelles nolentes obedire sibi, vel qualr̃ oportet principatum regere & dispensare: & ꝙ oporteat ipsum habere potentiam ad puniendum rebelles apparet, quia videmus ꝙ principans sm legem nihil agens sm voluntatem vltra legem, oportet ꝙ habeat potentiam, per quã puniat nolentes obedire legi, vel cõmittentes contra legem: quare silr̃ oportet principantem sm suam voluntatem qualis est in monarchia regali habere potentiam ad puniendum nolentes obedire sibi. Deinde cum dicit.

Forsan quidem de huiusmodi rege nõ difficile est determinare. Nã oportet ipsum vires habere: sed tales, vt vnoquoq; separatim, & simul pluribus potentior sit: populo tñ sit impotentior, vt antiqui solebant custodiã ciuitatis tradere, qñ aliquem p̃ficiebant, quem Æsymnetam vocitabant, vel Tyrãnum: & Dionysio sic postulanti circa se habere aliquos custodię cã, consuluit quidam Syracusanis tot esse dandos.

Soluit istam dubõnem, & dicit, ꝙ forte soluere dubitationem circa regem nõ est difficile. Manifestum est enim ꝙ oportet ipsum habere potentiam & maiorem potentiam q̃ sit potentia vnius, q̄a si non haberet maiorem, nõ posset illum vel illos punire, si nollent ei obedire. Iterum & maiorem oportet ipsum habere potentiam q̃ plurium simul, aliter non posset illos punire: minorem tñ q̃ sit potẽtia totius ciuitatis respectu multitudinis, q̄a si haberet maiorem potentiã q̃ ciuitas, opprimeret eã & conuerteret principatum in tyrãnidem, sicut fecerunt q̄dam antiqui qñ p̃fecerunt quendam in regem quẽ dicebant Aesymnetẽ, dederunt sibi custodias maioris potẽtiæ q̃ vnius vel plurium insimul: minores tñ q̃ ciuitatis totius. Silr̃ cum quidam alius Dionysius nomine peteret custodias à Syracusanis: consuluit quidam illis, ꝙ darent tot custodias, q̃ non excederent potentiã ciuitatis vel multitudinis, ne opprimeret eam: maiorem tñ custodiam q̃ vnius, vel pluriũ insimul. Sic igiẽ manifestũ est, ꝙ principãtem sm legem, oportet habere potẽtiã ad puniendũ rebelles.

LECTIO XV.

Obiectiones continet quæ aduersus regiam potestatem adduci possunt.

VErum de eo rege, qui cuncta ex volũtate sua gerit, consideratio nunc est facienda. Nam ille qui sm leges dicitur rex, non facit vt diximus regiæ gubernationis spẽm, quia in cũctis rebusp. cadere potest, vt sit quidam ducendo exercitui, quotiẽs ciuitas bellum gerit, perpetuo præfectus: puta in populari statu, & optimatium gubernatione, pluresq; auctoritatem vni cõmittunt belli gerendi. Est aũt talis quædam deputatio apud Dyrachiũ, & apud Sipõtinos, licet apud Sipontinos paulo cõstrictior.

Postq̃ Philosophus inquisiuit, vtrum magis expediat ciuitatem regi optimis legibus, an optimo viro. In parte ista inquirit, vtrum magis expediat ipsam regi vno viro optimo, an pluribus. Et diuiditur in partes duas. In prima dat intẽtionem suam, & cãm intentionis. In secunda prosequitur. ibi. {Sed regia &c.} In prima dicit, ꝙ post prædicta restat dicendum de rege simplr̃, q̄ in omnibus sm suam voluntatem non sm legem agit & regit, & non sm ꝙ mouetur ab alio, & de isto faciẽda est cõsideratio. Et causa huius est, quia ille qui principatur sm legem, nõ est rex simpliciter, nec principatus suus est species regni, sicut dictum fuit superius: & ꝙ non sit species regni apparet, quia ille principatus, qui est ducatus exercitus, reperitur in omnibus politiis, sicut in statu multorum & optimatum. In istis enim faciũt vnum dominum ad regendum & dispensandum, & multi alij vnum faciunt ducem. Non ergo iste ducatus est species regni. Talis autem fuit principatus, qui fuit circa Dyrachium & Sipõtum:
C licet apud Sipontinos sit paulo constrictior minore existente q̃ primo. Deinde cum dicit.

Sed regia illa potestas plenissima, p̱ quã Rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur q̄busdam nõ esse sm naturam, vt vnus omnium dñs sit ciuium, cum ex similibus ciuitas cõstet.

Prosequitur & diuiditur in partes tres. In prima proponit dubitationem. Secundo arguit ad ipsam. ibi. {Nã similibus &c.} Tertio determinat veritatem. ibi. {Sed hæc forsan &c.} In prima resumens intentionem suam, dicit, ꝙ de regno simpliciter, in quo aliquis dominatur omnibus sm suam voluntatem, & non sm legem est nũc dicendum, ꝙ quibusdam apparet ꝙ non est sm naturã, nec ex inclinatione naturali, nec consonũ rationi, ꝙ vnus sit dominus omnium sm voluntatem, vbi ciuitas constet ex similibus sm virtutem, i. secundum dispositionem naturalem. Deinde cum dicit.

D Nam similibus natura idem ius esse necessarium est, & eandem dignitatem sm naturam. Quare vt parem habere impares alimoniã, aut vestem, nocuum est corporibus: ita & in honorib⁹ res se habet, silr̃ ergo & inæquale æqualib.

Arguit ad q̃õnem & ostendit, ꝙ non est naturale vnũ dominari pluribus similibus illi sm virtutem & dispositionem naturalem. Et diuiditur in partes quatuor sm ꝙ adducit quatuor rationes ad probationem huius. Secunda ibi. {Atqui &c.} Tertia ibi. {Insuper &c.} Quarta ibi. {Forsan verò &c.} Prima in duas. Primo ponit rationem illam. Secundo infert ex dictis, ꝙ melius est ciuitatem regi lege q̃ viro. ibi. {Ex quo &c.} In prima dicit, ꝙ similibus sm dispositionem naturalem & sm virtutem idem est iustum & eadem virtus. Dicimus enim

ꝙ iustum est æquale, ergo quorum est eadem virtus & dispositio naturalis, idem est iustum & dignitas, quia dignitas attenditur ſm virtutem: & quorum nõ est eadem virtus nec dignitas eadem, nec iustum idem. Si igitur ponamus, ꝙ aliqui sint similes in virtute eorum erit eadem dignitas & iustum. Quare non expedit aliquem vnum dominari ſm voluntatem istis, quia nõ inesset eis eadem dignitas. Et sicut videmus in naturalibus, ꝙ non expedit inæquales habere per alimentum, aut eandem vestẽ, quia quod ꝓficuum est vni, nociuum est alĳ. Sunt enim aliqui calidi, aliqui frigidi. Et manifestum est, ꝙ isti indigent diuersis alimẽtis, eodem modo est circa honores. Si enim inæquales ſm virtutem ęquale recipiant, iniustum est, & si æquales inæquale, similiter iniustum est. Si autem aliqui sint similes in virtute & dispositione naturali, & vnus principetur ſm suam voluntatem aliis: manifestum est, ꝙ æquales inæquale recipiunt: hoc ergo est inæquale & iniustum: quare manifestum est, ꝙ non expedit vnum dominari ſm virtutem æqualibus & dispositione naturali. Deinde cum dicit.

Ex quo non magis præesse, quàm subesse iustum est, & per vicissitudinem eodem modo. Et hæc iam lex, nam institutio lex est. Melius est igitur, vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium.

Infert ex dictis, ꝙ melius est optimam legem principari q̃ optimum virũ. Et primo facit hoc. Secundo adducit rõnem ad ꝓbationem huius. ibi. {Quæcũq; &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ex eodem infert, ꝙ melius est legem principari q̃ plures optimos. ibi. {Eademq; &c.} In prima dicit, sicut dictum est, iustum est ęquales ſm virtutem & dispõnem naturalem habere æquale: ꝓpter quod manifestum est, ꝙ si sint plures æquales vel similes ſm virtutem & dispositionem naturalem, ꝙ vnus non est magis natus principari vel subiici q̃ alius: & ideo vnus non debet magis principari q̃ alius: & quia necesse est aliquem principari, iustum est ꝙ vicissim & ſm quendam ordinem principentur omnes & eodem modo. Principari aũt eos ſm ordinem & vicissim lex quædam est. Est.n.lex ordo quidam, quare manifestum est, ꝙ melius est & eligibilius legem principari q̃ vnum aliquem ciuem. Deinde cũ di.

Eademq; ista ratione, si quos præesse oportet: ita sunt præficiendi, vt custódes legum atq; ministri, necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate, sed non vnum hunc esse debere aiunt, in ciuium paritate.

Ex eodem infert, ꝙ melius est legem principari q̃ plures, paucos tamen. Et dicit ꝙ ſm eãdem rationem, si melius est plures principari q̃ vnum: illos tñ melius est principari ſm legem q̃ ſm voluntates proprias: & iustum ad seruandum legem & ministros esse legis. sicut enim dictum est prius, ꝙ æqualibus secundum virtutem debetur æqualis honor & dignitas: ergo si ciuitas sit ex æqualibus secundum virtutem, æqualis honor debetur illis: ergo non expedit aliquos ex illis semper principari: sed necessarium est esse diuersos principatus, ita vt isti modo principentur, alĳ alias secundum quendam ordinem. Quare oportet eos principari ſm quendam ordinem, sed hoc est lex quædam: quare manifestum est, ꝙ melius est plures secundum legem principari q̃ secundum proprias voluntates, si plures sit melius principari q̃ vnum. Deinde cum dicit.

Quæcunque tamen videtur per legem quidem terminari non posse, per hominem vero cognosci posse, prudenter cauens lex adiungit.

E Cætera iustissima intentione iudicari debere ꝑ eos, qui iudiciis præsunt. Ac insuper emẽdare permittit, quod videantur conantibus, vt melius disponatur, q̃ sicut iacet.

Adducit rationem ad probandum, ꝙ melius sit legem principari vel hominem secundum legem q̃ virum bonum secundum propriam voluntatem. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda soluit rationem adductam prius per simile ad probandum, ꝙ melius sit hominem principari q̃ legem. ibi. {Videtur autem &c.} Adhuc prima in duas. Primo ostendit de quibus fertur lex, & quæ oportet dimittere principi. Secundo ponit rationem ad probandum, ꝙ melius est legem principari q̃ hominem. ibi. {Qui igitur &c.} In prima dicit, ꝙ illa quæcunq; non possunt terminari per legem: nec homo ſm se potest facere nota & manifesta, nisi per prudentiam multam & longam experientiam: lex verò

F de particularibus nihil ordinat ſm se, sed tantum in vniuersali. Est enim enunciatio vniuersalis, & ideo dictum est ipsam deficere in aliquo particulari, & talia dimitti principi, quæ oportet ipsum disponere & iudicare ſm rectam sententiam. Iterum si aliquid inueniatur secũdum rationem melius q̃ lex posita determinet: istud dimittendum est principi vt ipse ordinet pro lege, ita ꝙ duo dimittuntur principi, vnum est iudicare & disponere recte particularia per legem, vbi possibile est hoc fieri per legem. Secundum est, ꝙ vbi lex scripta deficit in aliquo casu particulari dirigat: & hoc est per virtutem ipsius propriam, vel si lex posita non sit bene ordinata ſm rationem, dimittitur principi, vt illa dimissa inueniat meliorem vel per se, vel de consensu multitudinis, & ordinet per legem. Deinde cum dicit.

Qui igitur legem præesse iubent, videntur

G iubere Deum præesse, & leges. Qui autem hominem iubet præesse, adiungit & bestiam sæuam, libido quippe talis est, atq; obliquos agit etiam viros optimos, qui sunt in potestate, ex quo mens absque appetitu lex est.

Adducit rationem ad probãdum, ꝙ melius est legem principari q̃ optimum virum ſm ꝓpriam voluntatem. Et est intelligendum, ꝙ vnumquodq; maxime dicitur illud, vel secundum illud quod est principale in eo, sicut dicitur 10. Ethic. Principale verò in homine est intellectus. Et ideo maxime homo dicitur intellectus vel ſm intellectum: & tũc dicitur homo maxime operari, cum operatur ſm intellectum. Contingit autem ꝙ homo aliquando operatur ſm intellectum, ita ꝙ non impeditur à sensu omnino, nec sensu vtitur, nisi quãtum sibi necessarius est: & tunc dicitur homo simpl'r operari, quia operatur ſm id quod simplicius est in eo, sed quia indiget sen

H su, contingit aliqñ operationi intellectus coniungi appetitum sensitiuum: & tunc dicitur homo cõpositus, & cũ homo operatur ſm intellectũ, nec impeditur à sensu: tũc operatur maxime ſm intellectum & rõnem, & ſm diuinum aliquid inexistens, tum q̃a intellectus diuinum aliquid in eo est, tum q̃a operatur supra cõem modum hominum. Dicit igitur ꝙ ille q̃ ꝑcipit intellectui principari, vel hoĩem ſm intellectum: ita ꝙ non coniungat appetitus sensitiuus aliqual'r retrahens præcipit velut Deum, hoc est hoĩem ſm aliquid diuinum principari & legem: qui aũt vult hoĩem principari cum comitante appetitu sensitiuo, apponit bestiam, i. apponit aliquid, per quod assimilatur homo bestiis. s. appetitũ sensitiuum. Sed melius est principari aliquid diuinum q̃ cõiunctum bestiæ, quia si principetur homo ſm intellectum cum appetitu sensitiuo, cũ in appetitu sint passiones ꝑuertẽtes ipsum: & per consequens iudicium rationis, continget tãdem,

ꝙ

ꝙ principans existens in passione concupiscentiæ & furoris, quod bonos viros & virtuosos interficiet. hoc aũt est inconueniens, quare melius est hominem per intellectum absolute principari q̃ per intellectum coniunctum appetitui sensitiuo. Cum igitur lex sit sine passione, & sit fm rationem, relinquitur ipsam esse intellectum sine appetitu sensitiuo, quare melius est legem principari ꝗ hominem. Deinde cum dicit.

Videtur autem de artibus falsum esse exemplum, ꝙ fm literas medicari vanum esset: meliusq́ꝫ fore si possidētibus artem vtamur: nam illi quidem nihil contra rationem ꝑ amicitiam agunt, nisi ꝙ recusant mercedem accipere cum sanos fecerint, ac in magistratibus multa ꝑ affectionem & gratiam consueuerunt delinquere: cum si de fide medici timeretur, ac suspitio foret, ne suscepto ab inimicis precio necare velit, tunc ex literis curam magis optaremus.

Dissoluit rationem quæ prius adducebatur ex simili in artibus operatiuis ad probandum, ꝙ melius sit hominem principari ꝗ legem: & primo per interemptionem assumpti. Secundo interimendo similitudinem. ibi. {Prętera validiores &c.} Prima in duas fm ꝙ dupliciter ꝓbat ꝙ non est verum quod assumebatur. Secunda ibi. {Atqui &c.} In prima dicit, ꝙ illud quod assumebatur prius ex simili in artibus non videtur esse verum sed falsum. Assumebatur. n. ꝙ non est bonum operari ꝑ artem, immo prauum sic, nec in politicis est bonum principari per legem: istud aũt non est verum, immo melius est, ꝙ habentes artem operentur per eam ꝗ alio aliquo modo. Et ratio huius est, quia operantes per artem fm ꝙ huiusmodi non habent passiones, nec affectiones sibi coniunctas: & ideo propter amicitiam nihil operantur præter rationem, ex quo operantur per artem. Operantes. n. ꝑ artem curant ęgrotos, mercedem recusantes per gratiam solum: sed qui operantur per prudētiam propriam, possunt habere passiones coniunctas peruertentes appetitum sensitiuum: & per consequens iudiciũ rationis, multa faciunt sequentes passiones, dimittentes rõnem, sicut principātes in politicis per passiones & affectiones, multa faciunt per gratiam dimittentes rationem rectam. Et propter hoc qñ amici ægroti alicuius suspicantur, ꝙ medici volunt illum interficere propter lucrum, quod recipiunt ab aliquo: tunc nolunt ꝙ operētur circa ęgrotum, nec curent eum fm industriam propriam, sed volunt ꝙ operentur per artem. Quare manifestum est, ꝙ melius est operari per artem ꝗ per industriam propriam. Non igitur prauum est operari per artem, quēadmodum accipiebatur prius. Deinde cum dicit.

Atqui ægrotantes medici alios ad se medicos vocāt, & magistri palestræ alios magistros, quasi nequeant verum discernere, qui de se ꝓpriis iudicant, & in affectu cõstituti sunt. Quare manifestum est, quod iustum quęrentes medium quærunt: lex enim medium.

Declarat secundo assumptum esse falsum, & dicit, ꝙ melius est operari per illud, ꝑ quod certius operari põt & rectius: sed per artem certius & rectius potest operari ꝗ per rationem, quia operantem per rationem contingit habere passiones peruertentes iudicium: & propter hoc medici ęgrotantes ad seipsos vocant sanandos alios medicos, propter hoc. s. ꝙ sunt in passione, quãuis habeant habitum artis, & turbati à passione non possunt recte iudicare. Similiter illi qui sunt magistri palestræ, cum se exerceent, vocant alios magistros vt videant si bene operentur tanq̃ non potentes recte iudicare de propriis, qui **A** vt in pluribus nõ bene iudicant, nec vere de seipsis. Quare manifestum est, ꝙ per passiones turbatur iudicium rationis. Operans autem per artem, passiones non habet fm ꝙ huiusmodi, quare certius & melius potest iudicare ꝗ per rationem: & tunc infert quandam conclusionem, quæ sequitur non ex immediate dictis, sed ex prius dictis: & sequitur sic. Dictum est, ꝙ non est iustum virum principari aliquibus similibus & æqualibus fm virtutem & naturalem dispositionem: sed iustum est eos vicissim & fm ordinem principari, & hoc est principari fm legem: ergo iustum est principari fm legem & operari: ergo cum lex sit medium, palam est, ꝙ quærētes iustum quærunt medium. Deinde cum dicit.

Præterea validiores, & de validioribus rebus leges sunt illæ, quæ ex moribus proueniunt, ꝗ quæ ex literis. Quare si minus fallitur homo q̃ **B** hi qui fm literas, non tamen ꝗ hi qui secundum consuetudinem.

Soluit rationem per interemptionem similitudinis, & dicit, ꝙ ratio adhuc in alio deficit: non. n. est simile in artibus & in politiis, & hoc apparet, quia leges politiarum, quæ confirmatæ sunt per consuetudinem, quia homines fm illam viuere assueti sunt, sunt ꝓncipaliores: & de principalioribus ꝗ leges operatiuarum artium, quia leges politiarum sunt de agibilibus in ordine ad finē politiæ, & de his per quæ perficitur anima: sed leges artis, siue ea quę sunt fm artem sunt de his per quæ corpus perficitur sicut medicina. Sicut ergo anima est melior, ꝗ corpus & principalior: sic leges quæ sunt de his, per quę perficitur anima principaliores: & meliores sunt ꝗ illę, quæ sunt de dispositionibus & de cõferentibus ad corpus. Quare manifestum est, ꝙ quamuis homo fm artem iudicet secure, & cum certitudine: tamen non certius per leges, quæ sunt fm consuetudinem, non fm artem, cum istæ **C** sint principaliores. Deinde cum dicit.

Atqui nec facile est vnum discernere, opus erit ergo vt plures sint sub eo iudicantes. itaqꝫ quid refert, hoc statim ab initio prouidere, vel expectare, vt ipse vnus aliis ista committat?

Ponit secundam rationem ad principale, s. ad probandum ꝙ non est naturale vnum dominari pluribus similibus fm virtutem: & dicit, ꝙ adhuc manifestum est, ꝙ non expedit vnum principari similibus fm virtutem; sed magis plures, quia principantem oportet ad multa inspicere, sed vnus non potest bene inspicere. Quare manifestum est, ꝙ oportet ꝙ sint alij multi principantes sub ipso: ergo si à principio fuissent multi principantes non videretur in aliquo differre, sed melius fuisset ordinatum ꝗ sint multi sub ipso. si ergo vnus non potest principari nisi habeat sub se aliquos principantes: vbi autem om**D**nes sunt similes & æquales secundum virtutem nullus naturaliter sub alio est: manifestum est ꝙ non est naturale vnum principari similibus & æqualibus secundum virtutem. Deinde cum dicit.

Insuper quod prius dicebatur, siquidem vir studiosus, quoniam melior sit, præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est, quod Homerus ait. Duo simul euntes. Et optatio Agamemnonis. Vtinã tales mihi decem consultores adessent.

Ponit tertiam rationem, & primo ponit eam. Secundo regreditur ad soluendum rationem prius adductam ad probandum, ꝙ melius sit bonum virum principari q̃ bonam legem. ibi. {Sunt autem &c.} In prima dicit, ꝙ ex hoc, ꝙ prius dictum est, manifestum est, ꝙ non est natu-

råle vnum dominari pluribus sed plures, quia fm ꝙ dictum est virtuosis principari debet, quia melior est: cum ergo duo sint meliores vno, in similibus manifestum ꝙ melius est plures dominari q̃ vnum. & hoc est quod dicit Homerus, Duo simul euntes. Non plus ponit, sed supplẽdum est, ꝙ societas erit melior, quia vnus iuuabit alium. & hoc est quod Agamemnon petiit in oratione sua, ꝙ haberet tales consultores, ꝙ non esset iustũ ipsum eis principari, sed ꝙ illi essent cõprincipantes cum illo. Manifestum igitur est, ꝙ melius est plures principari q̃ vnum: non est ergo fm naturam, ꝙ vnus principetur pluribus similibus fm virtutem. Deinde cum dicit.

Sunt autem etiam nũc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdam, ceu iudex de quibus lex prouidere non põt: nam de quibus lex determinare põt, nemo dubitaret: sed cum quædam cõprehendi legibus possint, quædam
F
non possint: & hæc sint illa, q̃ dubitationem & q̃õnem faciunt: vtrum melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam q̃ in consultationem veniunt de eisdem ferri legem impossibile est. Non igitur hoc aiũt, ꝙ necessariũ sit hoiem in hmõi rebus iudicare: sed ꝙ non vnum solum, sed plures. Iudicat.n. vnusquisq; in magistratu bene, si sit eruditus primo à lege.

Regreditur ad dissoluẽdum rationem prius adductam ad probandum, ꝙ melius est principari bonum virum q̃ legem, & dicit, ꝙ in actionibus politicis sunt quædam q̃ oportet dimitti iudicio ꝑncipantis, sicut sunt illa de quibus lex non potest determinare: in illis aũt de quibus potest lex determinare, manifestum est, ꝙ nullus dubitat: vtrum bene ordinata sit, nec intromittet se aliquis ad iudicandum de ipsis tanq̃ lex non bene ordinauerit, ꝓpter
G
quod in istis melius est legem principari cum lex sit sine passionibus, per quas peruertitur appetitus, per consequens iudicium hõis q̃ principem. Sed quia lex datur in vl'i, aliqua possunt comprehendi per legem: alia verò comprehendi est impossibile. Ex istis oritur dubitatio, vtrum melius est principari optimam legem vel optimũ virum. Illa verò de quibus principes consiliantur non possunt esse ordinata per legem, qm̃ si essent non inquirerent de istis per consilium: & ideo in talibus iudicabit princeps: in aliis verò de quibus determinauit lex non iudicabit. Et sic manifestum est, ꝙ ista non contradicunt legem principari in vl'i, & principem in particulari: nõ enim recte potest dici ꝙ non sit expediens hominem bonum iudicare de talibus per legem nõ determinatis. Sed dici potest ꝙ nõ expedit vnum solum, sed magis plures: tunc.n. plures iudicabunt optime, maxime si sint instructi fm legem. Deinde cum dicit.

H
Forsan verò absurdum videri posset, si melius cernat duobus oculis, & duabus auribus audiat, & duobus pedibus, duabusq; manibus agat, q̃ plures pluribus: cum & nunc q̃dẽ reges & tyrãni oculos plures sibi cõparent, & aures, & manus, & pedes, præficiendo amicos, & curationem rerum eis cõmittendo: q̃ nisi sint amici, non faciunt fm illorum intẽtionem. si verò sint amici, & status illorũ, & personarum, amicus aũt par & similis. Quare si eos censet ꝑficiẽdos, certe pares ac similes gubernationi p̃cesse cẽset oportere. Quæ igit̃ contendentes cõtra regiam gubernationem aiunt, fere ista sunt.

E
Ponit quartam rationem, & dicit, ꝙ inconueniens est dicere, ꝙ vnus duobus oculis & duabus auribus melius percipiat q̃ multi multis auribus & multis oculis. Et inconueniens est dicere, ꝙ vnus melius operetur duabus manibus & duobus pedibus q̃ multi multis pedibus & multis manibus. Silr̃ inconueniens est, ꝙ vnus melius iudicet ꝑ suam prudentiam q̃ multi: & iõ videmus ꝙ ꝑncipes faciũt sibi multos oculos, & multas manus & pedes, quia faciunt sibi multos cõprincipantes: hos.n. vocat pedes & manus & oculos, quia ꝑ hos discernit & operatur. Faciunt aũt comprincipes illos, qui sunt amici sui & ꝑncipatus, q̃a si non essent amici vtriusque, sed alterius sicut principatus non curarent de bono principis sed ꝑncipatus. Iterum si non diligerẽt ꝑncipatum, sed ꝑncipem, non curarent de bono ꝑncipatus. Oportet aũt cõprincipantes curare de bono principis & ꝑncipatus: & iõ faciunt cõprincipantes amicos sui & principatus, q̃a amici non faciunt nisi ꝙ rectum est & honestũ: & si sint amici principis & principatus ꝓcurant bonum vtriusque,
F
mõ ita est ꝙ amicos oportet esse siles. Quare si istos oportet esse cõprincipantes illi, manifestũ est, ꝙ siles & æquales fm virtutem oportet silr̃ principari. Non igitur nãle est vnum fm suam voluntatem ꝑncipari aliquibus sil'ib⁹ & æqualibus ei fm virtutem. Et adiungit recapitulando dicens, ꝙ ista sunt q̃ faciunt dubitare de regno. Et est intelligẽdum circa id quod dictum est, ꝙ assumit ꝑncipes sibi cõprincipantes amicos sui & principatus ꝙ rõ principis sumitur à rõne principatus: & iõ bonum ꝑncipis est in ordine ad ꝑncipatus bonum: & iõ qui diligit principem fm ꝙ princeps est diligit principatum: sed ille q̃ principatur, duobus modis potest considerari, vel fm ꝙ princeps, vel fm ꝙ homo talis: & iõ potest aliquis diligere ipsum, vel fm ꝙ princeps, vel fm ꝙ talis homo. Si diligat ipsum fm ꝙ princeps diligit principatum, & ꝓcurando bona vnius, procurat bona alterius. Si diligat ipsum fm ꝙ talis vel talis, non oportet ꝙ diligat prin-
G
cipatum: & tunc procurat fm ꝙ talis vel talis, non procurando de bono principatus.

LECTIO XVI.

Declarat quibus ciuitatibus regem creare conueniat, & quibus optimatum administrationem.

SEd hæc forsan in quibusdam ita se habent, in quibusdam autem non ita. Est.n. quoddam natura dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & vtile. Tyrãnicum verò non est fm naturam, nec vlla aliarum gubernationum, quæ rectam trãsgrediuntur formam: hæc enim fiunt præter naturam.

Postq̃ Philosophus posuit rationes ad ostendendum, ꝙ nõ est naturale vnum principari pluribus fm virtutẽ: in parte ista determinat veritatem, & diuiditur in duas.
H
In prima proponit intentionem suã cum quadam distinctione. In secunda manifestat eam. ibi. {Sed ex his &c.} In prima dicit, ita dictum est, ꝙ nõ expedit vnum dominari multis sil'ibus: sed forte in aliquibus expedit, in aliquibus aũt non expedit. Vnde est intelligẽdum, ꝙ aliq̃d est iustum & conferens fm nãm in ordine ad dñatiuam, aliud est iustum & cõferens in ordine ad politiam: & manifestum est ꝙ ista nõ sunt vnum & idem, & hoc apparet q̃a principatus dñatiuus est, in quo aliq̃s principatur alteri q̃ natus est subiici, sicut est seruus, & principatur primo & principal'r ad bonum proprium. Principatus aũt politicus est in quo principatur aliq̃s liberis & æqualib⁹ fm virtutem & ad bonum subditorum. Sicut ergo principatus isti sunt diuersi, sic iustum quod est in ordine ad vnum, non est idẽ q̃ iustũ in ordine ad alium principatũ: & ideo manifestum est, ꝙ nõ sunt idem iustum dominatiuum & iustum politicum. In tyrãnide autem & in aliis trans-

trangressis non est iustum simplr, quia in illis politiis in quibus est finis præter naturam, non est iustum simplr: sed in trãsgressis politiis est finis præter naturam. sunt.n. huiusmodi politiæ præter naturam, ergo in ipsis non est iustum simpliciter vel sm naturam. Deinde cum dicit.

Sed ex his quæ dicta sunt, patet: ꝙ in silibus & paribus, nec vtile est, neq; iustum, vt vnus sit dñs omnium, neq; si non sint leges: sed tanq̃ ipse sit lex, atq; si sint leges, neq; bonus, bonorum, neq; non bonorum, nõ bonus, neq; si sm virtutem sit melior, nisi per quẽdam modum.

Declarat solutionem in speciali, & primo declarat ꝙ in similibus sm naturam & æqualiter se habentibus ad virtutem nõ est iustum esse vnum dñm, nisi aliquo mõ. Secundo declarat qs est ille modus. ibi. {Quis aũt.} in prima dicit, quod patet ex dictis ꝙ non est sm naturam, nec expedit, nec iustum est, vnum ꝑcipari similibus & æqualibus sm virtutẽ, siue non ꝑncipetur sm legem, sed sm voluntatem suã, tanq̃ sit ipse lex, siue non ꝑncipetur sm suam ꝓpriam voluntatẽ, sed sm legem, siue etiã princeps sit bonus & subditi boni, siue ipse sit malus, & ipsi mali, siue sit melior & excellentior oĩbus aliis in virtute, nisi aliquo mõ, apparet aũt hoc ex dictis. Sicut.n. dictum est, iustum est quod similibus sm virtutem sit eadẽ dignitas: si aũt similibus sm virtutem vnus ꝑnciparetur non esset eis eadem dignitas. Iterum dictum est prius ꝙ plures plura possunt videre, & rectius iudicant q̃ vnus ex istis: manifestum est, ꝙ nõ est iustum similibus exñtibus sm virtutem vnum ex illis principari. Deinde cũ di.

Quis autem iste sit modus dicendum est, diximus verò aliqualiter & ante: sed primo determinãdum est quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ.

Declarat quis est modus ille quo expedit vnum principari pluribus, & primo præmittit intentum suum. Secundo prosequitur. ibi. {Regibus &c.} In prima dicit ꝙ dicendum est quis est modus ille quo expedit vnum principari pluribus & qualr. Aliqualiter aũt dictum est prius quis est modus ille, s. vbi quæsiuit. Vtrum excedẽs omnes alios in virtute esset ciuis. Sed antequã dicamus quis est modus ille, dicendum est quid sit regius status & optimatum & politicus. Et ratio huius est, quia ista sunt obiecta politiarum, & ex ratione istorum aliqualiter apparebit propositum. Deinde cum dicit.

Regibus congruit huiusmodi multitudo, q̃ natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatum ciuilem: optimatibus verò congruens est multitudo liberorum q̃ nata sit ad ferendum gubernationem eorum qui sunt sm virtutem primarij. Ad ciuilem gubernationẽ autem reip. congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus, qui gubernari possit & gubernare sm leges & æquitatẽ, impartiens tenuioribus honores & magistratus.

Prosequitur & primo declarat quid est vnumquodq; istorum. Secundo declarat modum illum. ibi. {Qñ igitur &c.} In ꝑma dicit ꝙ regius status est cui subiicit̃ multitudo q̃ nata est subiici sm inclinationem talem alicui superexcellenti in virtute ad ꝑncipatum politicũ vel regalem. Status verò optimatum est cui subiicit̃ multitudo q̃ nata est sustinere dñium multitudinis studiosorum, q̃. s. multitudo studiosorum nata est regi principatu optimatum & liberorum ab his q principantur sm virtutem in ordine ad politicũ principatũ: Politicus aũt est multitudo q̃ nata est subiici & principari qñq; sm legem, sm quã

A distribuitur principatus vel dignitates tenuioribus, aliq textus legunt opulentis, & iõ intelligendum est opulẽtis vel egenis vtrisq; tñ virtuosis. Deinde cum dicit.

Qñ igitur aut totum genus, aut inter alios vnum aliquem ita ꝓcellere contingat, vt vnius ipsius virtus maior sit aliorum oĩum virtute: tũc iustum est hoc esse regium genus, & oĩum dominari, & hunc vnum esse regem. Vt.n. dictum est prius, nõ solum id habet iustitiam quã præferre solent rerũp. institutores, & qui optimatum, & q paucorum potentiam, & q popularem: oẽs.n. sm excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandem: sed sm prius dictam, neq; interficere, neq; in exilium agere, neq; rele-
B gare hunc posse decet, neq; dignari, vt ꝑ vices gubernet: non.n. natura fit, vt pars superet totum, habenti verò tantam excellẽtiam hoc accidit. Restat ergo vt huic suadenti pareat̃, & potestatem eum habere non ꝑ vices, sed simplr.

Declarat quis est ille modus, sm quem expedit vnum principari pluribus & qualiter, & primo facit hoc. Scdo recapitulat. ibi. {De regia &c.} In prima dicit, ꝙ si contingat vnum totũ genus vel vnum inter alios sic differre in genere ab aliis sm virtutẽ, vt virtus eius excedat virtutem oĩum aliorum, iustum est hoc genus esse regale, vel illum si sit vnus & regnum & dñium esse vnum omnium: hoc.n. est sm nãm ꝙ ille qui excedit sm virtutem sit dñs aliorum. Ergo si virtus alicuius excedat virtutẽ aliorũ, naturale est ꝙ iste sit rex & dñs, nec solum ꝑꝑ hoc iustũ est illum esse regem, qa excedit absolute sicut est prius dictum, ꝙ oẽs illi qui instituerunt politias, dixerũt ꝙ iustũ
C est principari illum q excedit, sicut & q optimatum & q paucorum potẽtum, & q popularem statum instituerunt: oẽs.n. considerantes ad excessum, dixerunt illum q excedit debere principari, quãuis non eundem excessum ponerẽt: sed quidam sm virtutem, quidam sm diuitias, alij sm libertatem: sed expedit istum principari q excedit alios sm virtutẽ, nec expedit interimere, vel relegare, vel fugare: hoc.n. esset tollere regulam viuẽdi à ciuitate, vel regione. Iterum nõ expedit istũ principari sm partẽ: sed oĩbus, nec sm aliquod tempus, sed semꝑ: qa pars nõ est nata excedere suũ totũ, sed iste in virtute excedit oẽs alios: ergo alij sunt pars respectu istius, ergo nõ sunt nati excedere ipsum, sed semꝑ excedens magis sm virtutẽ debet principari. Quare relinquitur istũ debere principari oĩbus & semper & dñm esse, & oẽs illi tali obedire, quasi ex inclinatione naturali. Sed est intelligẽdum, ꝙ quãuis multi conueniãt in virtute & disciplina: oportet tñ qñq; vnũ principari principatu regali: est.n. aliqua multitu-
D do virtuosorũ, & hæc dignitatem habet: & dr̃ multitudo politica, alia est q̃ deficit à rõne multum: & hæc dicitur dñatiua: vtrãq; expedit regi principatu regali, primam inquantũ est vnus q excedit oẽs alios in virtute: aliam aũt expedit regi vno inquantum est aliqs q excedit oẽs alios in virtute: sed differt, qa in prima principatus politicus multum distat à dñatiuo principatu: in secũda aũt multum appropinquat, qa multitudo ista à rõne deficit: prima aũt non. Item differt, qa sm regnum diuturnius est q̃ primũ: qa ad scdm minus de virtute sufficit q̃ ad primum: & iõ facilius põt inueniri vnus qui excedat alios, in primo nõ. In prima.n. multitudine, quia oẽs attingũt ad rõnem, contingit esse aliquos q possunt inuenire diuersas vias & modos ad expellendũ principẽ, non sic est in secũda, quia in scda deficiunt à rõne: & iõ nõ possunt inuenire vias & cautelas contra principantem: & iõ secundus principatus plus durat q̃ primus. Deinde cũ d.

De regla igitur gubernatione, & quas dñias habeat; & vtrum vtile sit ciuitatibus vel non, & qbus & quõ in hunc modũ determinatũ sit.

Recapitular, & dicit, q de monarchia regali quas habet differentias & modos & quæ sunt: & vtrum non expediat vnum principari, & quibus nõ expediat, & quibus expediat, & quõ dictum est. Deinde cum dicit.

Cum verò tres dixerimus esse rectas gubernandi spẽs: harum verò necessarium sit eam esse optimam q̃ ab optimis guberneť: talis aũt est in qua cõtingit aut vnũ aliquem oĩum, aut genus totum, aut multitudinem virtute p̃stantem gubernare eos, q gubernari valeant, ad eam vitã, quæ sit maxime expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, vt sit eadẽ virtus F boni viri, & ciuis optimę ciuitatis: patet q eodem mõ, & p eadem fit vir bonus: & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, vel à rege.

Declarat q eadem est virtus optimi regis & viri studiosi, & adiungit etiam statum optimatum: & p̊mo hoc declarat. Secundo continuat se ad dicenda.ibi. {His determinatis.} prima in duas. Primo ostendit q eadem est virtus per quã aliquis instituit remp. optimatũ & regnũ, optimum & viri studiosi. Secundo ex dictis infert vnam esse disciplinam, & p consequẽs vnam virtutẽ regis optimi & politici & optimi viri. ibi. {Itaq; eadem &c.} in prima dicit q cum sint tres politiæ recte ordinatæ fm q dictum est prius illa inter alias optima est q̃ regitur & dispẽsatur ab optimo viro vel ab optimis viris: qa ad optimum finem ordinať: semper.n. quod fit ab optimu agẽte ad optimum finem ordinatur p se. Illa igitur q̃ ab optimo viro vel optimis viris dispensatur optima est. Talis G autem est politia illa, in qua p̊ncipatur vnus vel totum vnum genus, vel in qua multitudo excellẽs fm virtutem principatur, in qua quidam possunt subiici & p̊ncipari ad electissimam & p̃fectissimam vitam, s. q̃ est fm virtutem perfectissimam: ostensum aũt fuit q aliquo modo eadem est virtus optimi viri & optimi ciuis: quare manifestum est, q eodem mõ & per eandem virtutem per quã aliquis est vir studiusus, instituit has politias, s. regnum & optimatum statum. Deinde cum dicit.

Itaq; eadẽ fere disciplina & iidẽ mores faciẽt studiosum virũ, qui faciunt ciuilem & regium.

Ex dictis infert vnam esse disciplinã, & p consequens virtutem vnã regis optimi & politici & optimi viri: & dicit q si eadem est virtus p quã instituiť politia optimi viri, & viri studiosi, manifestum est q eadem erit disciplina & eædem consuetudines q̃ faciunt virũ studiosum, & q̃ faciunt ciuem politicum & regales viros: ratio aũt hu- H ius consequentię est: quia p illam virtutem p quã aliqua eã per se & primo instituit aliquem effectum, per eãdem est & determinatur, per idem.n. est aliquid & operatur. Sed per virtutẽ boni & studiosi viri instituit rex politiã regalem, & institutor status optimatũ, statum optimatũ vt p̱batum est prius. Ergo p eãdem sunt, hic aũt est rex, hic aũt est institutor status optimatũ. Deinde cum di.

His determinatis conãdum iam erit de optima repub. dicere: quemadmodum fiat, & quomodo constituatur: nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

Continuat se ad dicenda, & dicit, q his determinatis considerandum est qualiter & quõ sit instituẽda optima resp. & quõ necesse est eum q debet de ea facere speculationem conuenientem prius in vl'i de ea considerare.

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER QVARTVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Cum Regum, optimatium, & populi rectam administrationem & earum vitia in tertio proposuisset, in hoc quarto singulas in sua membra digerit, vt optimam omniũ rempub. doceat: tria deinde ciuitatibus omnibus necessaria, perpendit, consilia, magistratus, & iudicia.

LECTIO PRIMA.

F Quòd ad virum politicum pertineat scire quæ sit resp. prorsus optima, quæve secunda ab ea, & cum multæ sint species rerumpub. omnes omnibus non conuenire: deinde cõmemorat quid dixerit, quidve dicendum sit, proponit.

N cunctis artibus & sciẽtiis quæ nõ circa partem, sed circa genus aliquod perfecte existunt: vnius est considerare, quid cuiq; cõueniat generi, ceu exercitatio corporis qualis quali cõueniat, & quæ sit optima. Optime.n. natura disposito, & optime assueti, optimam conuenire necessarium est, & q̃ plurimis vna omnibus. Etenim hoc gymnasticæ est. Præterea verò si quis non exactam illam cu- G piat habitudinem, & sciẽtiam circa certamina: nihilò minus magistri Gymnasiorum est hanc potentiam præparare. Eodemq; modo in medicina, & in fabricatione nauium, & vestium, & in omni alio artificio videmus contingere.

Ostquã Philosophus determinauit de Politia optima, puta de regno, & distinxit eius modos, & dissoluit quasdã dubitationes ex quibus appater natura ipsius, s. monarchię, i. potestatis regalis: prosequitur de aliis politiis. Et diuiditur in duas. In prima ostendit de quibus & quo ordine, considerandum est, in hac scientia, & quæ sunt considerata, & quæ restant consideranda. Secundo prosequitur de illis. ibi. {Vt igitur &c.} Prima in tres. In prima ostẽdit quæ sunt consideranda in hac scientia. Secundo ostendit quæ sunt considerata & quæ restant considerãda. ibi. {Cum verò &c.} In tertia ostendit quo ordine conside- H rãdum est. ibi. {Est à nobis &c.} Adhuc prima in duas. In prima ostendit, q istius scientię est considerare de politia optima, quæ, & qualis sit, & quibus, & qualibus congruit. Secundo ostendit quæ sunt illa vniuersaliter quæ pertinent ad considerationem huius scientiæ. ibi. {Itaq; & eã quę &c.} In prima intendit istam rõnem, in omnibus artibus factiuis & in omnibus scientiis actiuis, q̃ non versantur circa aliquam naturam particularem: sed circa aliquod vnum cõmune, & quæ perfecte considerant aliquod vnum cõmune: vnius est cõsiderare qualis dispositio conuenit vnicuiq; illorum, quę sunt sub illo cõmuni, & qualis est optima quæ competit illi cõmuni: & primo, sed politica est scientia actiua consideratiua alicuius vnius cõmunis, non particularis, & perfecte considerat illud: quare ipsius est considerare quæ politia est optima, & q̃ politia quibus conuenit. Circa istam rationem sic procedit. Supposita minore, primo p̱bat maiorem,

rem, & tam ponit. Secundo concludit cõclusionem. ibi. {Quare manifestum &c.} Circa primum intelligẽdum est, ꝙ scientiæ oẽs aliquod subiectum considerant. Sed in quibusdam contingit esse illud vniuocum: in alijs autem non vniuocum, sed analogum dictum de pluribus ꝑ attributionem ad aliquod prius inter illa. Et sicut est in speculatiuis: sic etiam est in actiuis & factiuis, ꝗ sunt quædã scientiæ actiuæ & factiuæ considerantes aliquod vnum dictum de pluribus per attributionem ad aliquod primum. Et in talibus proponit ꝓpõnem suam maiorem. Et dicit ꝙ in omnibus artibus factiuis & sciẽtiis actiuis, ꝗ non considerant particulare aliquod: sed considerant aliquod vnum cõe pluribus sm analogiam perfecte considerantibus, illud cõmune vnius est considerare, quæ & qualis est dispositio vniuscuiusq; illorum habentium attributionem ad primum, & qualis est optima dispositio quæ competit illi primo, ad quod alia habẽt attributionem. Et declarat istam propositionem, quia ars exercitatiua considerat quæ & qualis exercitatio, cui & quali corpori conueniat. Considerat etiam quæ est exercitatio optima, quæ optime disposito corpori cõuenit. Optima enim exercitatio conuenit ei qui est optime dispositus & proportionatus sm naturam: & illa exercitatio, quæ cõpetit pluribus habentibus attributionẽ ad aliquod vnũ, illa vna omnibus competit sm attributionem. Ista.n. est consideratio exercitatiuæ artis. Et si aliquis obijciat ꝙ exercitatiua non debet considerare dispositionem illam optimam, quia nullus attingit ad eam. Hoc remouens dicit, ꝙ si aliquis non desideret dispositionem optimã, vel quę sibi possibilis est, nec scientiam, vel habitum eorum, ꝗ circa exercitationem illam sunt, tñ ars exercitatiua de istis debet considerare. Iterum ars exercitatiua debet disponere potentiam exercitati ad hãc, similiter medicina considerat sanitatem, & quæ, & qualis, cui & quali corpori conueniat. Considerat etiam dispositiones corporum, puta complexiones, & quæ complexio optima, & quæ sanitas optime complexionato congruit. Similiter est circa artem faciendi vestes & circa omnes alias artes: & ratio huius est, quoniam si aliqua scientia considerat aliquam naturam, considerat passiones illius: considerat etiam omnia, quę attributionem habẽt ad illam naturã. Iterum passiones illorum attributorum, sed passio primi in scientia est dispositio eius optima. Passiones eorum ꝗ attribuuntur sunt quales illis congruũt: & ideo eiusdem scientiæ est considerare, & optimam dispositionem, & quæ quali congruit. Deinde cum dicit.

Quare manifestum est, ꝙ eiusdem est scientiæ videre quæ optima resp. & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediente, & quæ quibus conueniat. Nam plures optimam assequi, forsan impossibile est.

Concludit conclusionem. Et dicit ꝙ ex istis manifestum est, ꝙ scientiæ eiusdem .s. politicæ est considerare quæ est optima politia. Hæc autem est quæ maxime desideratur, & est sm voluntatem, si non sit impedimentum per aliquod extrinsecum. Contingit enim per aliquod impediens ꝙ aliquis non appetit optimam politiam. Iterum politica scientia considerat quæ politia ꝗbus conuenit. Sunt enim multi qui nõ possunt attingere ad optimam quæ illis competat, sed ad illam quæ illis congruit. Deinde cum dicit.

Itaque & ea quæ sit simpliciter optima, & ea quæ quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditorem, ac vere ciuilem hominem. Ac præterea tertia quæ sit ex suppositione. Nam oportet datã quoq; considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur, & con-

A stituta conseruetur ꝗ plurimo tempore. Dico autem, ceu si cui ciuitati contigerit neq; optimam gubernationem habere, neq; necessaria illi adesse, neq; illis ipsis quæ assint recte vti, sed aliis deterioribus. Præter hæc autem omnia eã gubernationem quæ omnibus maxime congruat ciuitatibus nosse oportet.

Ostendit quæ pertinent ad considerationem vniuersaliter huius scientiæ. Et primo ostendit de quibus considerat per se & primo. Secundo ostendit de quibus ex consequenti, puta de differentiis legum & politiarũ. ibi. {Quapropter &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda tangit defectus quorũdam circa prædicta. ibi. {Vt tradunt &c.} In prima dicit, ꝙ manifestum est ex dictis ꝙ politicus considerat politiam simpliciter. Sicut enim dictum est considerans aliquam na-
B turam, considerat quæ est optima dispositio eius: & ideo considerans politiam considerat eam quę est optima: sed politicus de politia considerat: quare manifestum est ꝙ politicus & legislator considerant de optima politia. Iterum ad ipsum pertinet cõsiderare quæ est politia optima ex suppositione. Si enim in ciuitate aliqua sint plures virtuosi excedentes alios in virtute, & populus inclinet ad virtutem, his suppositis optima politia reguntur isti. Iterum ad politicum pertinet considerare politiam: quę est ex suppositione, non ex suppositione simpliciter: sed ex suppositione alicuius, quod non est bonum simplr. Si enim ista sit politia, oportet considerare in principio qualiter poterit fieri & qualiter poterit cõseruari in multo tẽpore. Si.n. aliqua ciuitas non regeretur optima politia simpliciter, nec etiam sufficienti in per se necessariis, nec etiam optima ex suppositione quæ ei contingere potest: sed quadam alia politia peiori ista ex suppositione nõ simpliciter, sed alicuius quod non est simplr bonum.
C Item præter omnia ista considerat politicus quæ politia cui ciuitati congruit. Deinde cum dicit.

Vt tradunt plurimi eorum qui de repu. tractant, & si de aliis recte dicunt, de vtilibus certe aberrant: non solum enim optimam rẽp. considerare oportet: sed etiam illam, ꝗ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior, & cõior omnib⁹. Nunc aũt alij supremam quærunt solum, multis sane adminiculis indigentẽ: alij magis cõem aliquam tradentes, tollentesq; eas quæ in vsu sunt, Laconicã, vel aliam quandam cõmendãt.

Tangit defectum quorũdam circa prædicta. Et diuiditur in duas, sm ꝙ dupliciter eos reprobat. Secũda ibi. {At enim &c.} In prima dicit, dictum est, ꝙ politicus debet considerare politiam optimam simpliciter, & ex
D suppositione quæ pluribus ciuitatibus congruit. Sicut medicus non solum considerat sanitatem simpliciter, sed sanitatem quæ competit isti: in hoc autem multi loquẽtium de politia defecerunt. Et si in aliquibus dicant bene, tñ in politiis quæ non sunt optimæ: opportune tñ aliquibus ciuitatibus, defecerunt: quia politicus nõ solum habet considerare politiam simplr optimam: sed ex suppositione, & quæ cuiꝗ congruit & quæ possibilis est. Similiter debet politicus considerare politiam faciliorẽ & cõmuniorem omnibus. Isti autem solum de optima politia determinauerũt, quæ multis indiget, ad quã pauci pertingere possunt. Et ideo solum de illa quæ vix, aut nunquam esse potest, considerauerunt. Alij considerauerunt politiam magis cõem, & nihil de optima dixerunt. Vnde reprobabant quasdam politias, sicut politias Laconicorũ: & siqua alia est ꝗ approbanda est, & quã laudamus. Et iõ manifestũ est, ꝙ errauerũt. Deinde cũ di.

At.n.oportet talem institutionem reip. inducere vt velint ac possint homines ex his quę sibi assunt faciliter eam recipere. Nam est non minus difficile corrigere remp.iam institutã, q̃ ab initio instituere: quemadmodum & post discere, q̃ ab initio didicisse.

Secundo improbat illos, reprobat autem eos in hoc, ꝙ voluerunt alias politias corrigere, in quo errauerũt. Et dicit, ꝙ volentem corrigere aliquam politiam, oportet talẽ modum & ordinem inuenire ad quem possunt ciues suaderi & prosequi faciliter. Non.n.minus difficile videtur corrigere politiam aliquam q̃ instituere eã à principio, sicut non videt minus esse difficile addiscere, postq̃ aliqs oblitus est, & à principio: sic aũt isti non fecerunt, oportebat autem. Oportet.n.qui vult corrigere aliquam politiam, prius amouere inordinationes quæ sunt in illa politia: & deinde inducere nouum ordinem. Sicut si aliquis vult calefacere frigidũ: oportet, ꝙ prius natura abiiciat formam frigiditatis, & postmodum inducat formam caliditatis, sic in proposito. Non sic autem fecerunt isti: & ideo errauerunt in corrigendo: Deinde cum dicit.

Quapropter non solum his, quæ libris scriptæ sunt resp. verũ etiam illis q̃ reuera existunt, auxiliari posse, oportet ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. Nam nunc quidã putant vnam esse popularem, & vnam paucorum potentium, quod non est verũ. Itaq; oportet latere differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur.

Declarat, ꝙ oportet politicum considerare quæ sunt differentiæ politiarum. Et primo facit hoc. Secundo dicit, ꝙ ad ipsum pertinet considerare differentias legum, ibi. {Leges etiam simul &c.} In prima dicit, ꝙ pter ea q̃ dicta sunt, oportet politicum considerare ꝑ quæ, & qũo, contingit auxiliari politiis existentibus, cum fuerit error in illis, sicut prætactum fuit in præcedentibus. Hoc autem non potest fieri nisi manifestum sit, quæ sint differentiæ & species politiarum, quia non est possibile aliquem auxiliari per se in eo, quod non nouit. Aliqui.n.dicunt popularem esse vnam tantum, similr etiam & paucorum: nũc autem istud non est verum: sunt.n.plures species vtriusq; istarum. Oportet igitur politicum, si debeat auxiliari politiis existentibus, & dirigere eas, considerare differẽtias ipsarum, quot sunt, & qualiter etiam componantur ex principiis suis. Consequenter cum dicit.

Leges etiã simul cum his cõsiderandę erunt quæ sint optimæ, & q̃ conueniant vnicuiq; gubernationi. Sunt.n.leges omnes ad remp.accommodandæ: non autem resp.ad legem. Est nãque respu. institutio ciuitatis circa magistratus, honoresq; publicos: quemadmodum debeant impertiri, & in quo potestas auctoritasq; summa debeat consistere, & q sit finis cuiusque societatis. Leges autem earum variæ sunt, per quas modus reip. gubernandæ significatur, fm quas debeant illi, qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, ꝙ necessarium est differentias, & numerum tenere singularum rerũp. etiam ad legum positiones. Neque.n.fieri potest, vt eędem leges vtiles sint paucorum potẽtiæ, ac popularibus omni-

E bus, siquidem plures sint, & non vna dũtaxat popularis potestas, neq; vna paucorũ potẽtia.

Declarat, ꝙ oportet ipsum considerare de differentiis legum dicens, ꝙ cum consideratione prædictorum oportet considerare de legibus: puta quæ sint optimæ simpliciter, i. quæ sint optimæ fm vnamquãque politiam, & quæ, & quales vnicuique illarum conueniunt. Cuius ratio est, quoniam leges omnes feruntur, vel ferri debent, fm ꝙ competit politiæ per se, & non econuerso politias ordinare fm, ꝙ competit legibus. Politia enim est ordo principatuum in ciuitate, fm quem distribuuntur ipsi principatus fm rationem: & fm quem attenditur, quem oportet esse dominantem in ciuitate, & quis etiam sit finis cõmunicationis ciuium. Ista autem determinantur ꝑ leges. Leges enim separatæ, seorsum acceptæ sunt enunciationes de agibilibus significantes prædictum ordinẽ, scilicet, ꝙ oportet esse differentias: & quis finis ciuitatis,

F & qualiter, & quomodo oportet dominari, & qualiter oportet obseruare transgredientes ipsas. Igitur manifestum, ꝙ necesse est politicum considerare leges & differentias & numerum ipsarum: & differentias, quæ sunt fm differentias & numerum politiarũ, quia non est possibile easdem leges conferre statui populari, & paucorum: leges enim differunt fm diuersitatem finium status popularis, & paucorum nõ est idem finis, nec etiam eędem leges competunt omnibus modis statui populari, similr nec omnibus modis statui paucorũ. Si nos supponamus, ꝙ non sit popularis vna tantum, nec paucorum vna tñ, sed multæ. Si enim sunt multæ, aliqualiter diuersos fines habent: leges verò diuersificantur fm diuersitatem finium. Consequenter cum dicit.

Cum verò in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerũp. species, rectas, regnum, optimatum, & eam quæ appellatur resp. Ac tres earum

G transgressiones, & labes, cum regnum in tyrãnidem. optimorum autem gubernatio, in paucorum potentiam: resp. autem, in popularem statum labatur, & de optimatum gubernatione & regia sit dictum. Nam de optima rep. considerare idem est, ac de illis dicere. Vult.n. vtraque illarum per virtutem cęteris opportunius concurrentibus consistere. Et insuper qd inter se differant, regia potestas, & optimorum gubernatio, & quando regia gubernatio putanda sit determinauimus.

Declarat quę de prædictis considerata sunt, & quę restant consideranda. Et diuiditur in duas. Qm̃ primo declarat quæ sunt considerata. Secundo cum dicit. {Restat nunc.} Declarat quæ restant consideranda. Primo igit

H dicit ꝙ in præcedenti methodo distinximus politias in rectas & transgressas. Rectas quidem vt sunt regnum, qđ est optimum, & optimatum, & ea quæ dicitur cõmuni nomine politia. Transgressæ autem sunt tyrannis quæ à regno transgreditur: & propter hoc est pessima, & paucorum q̃ transgreditur ab optimatu, & popularis q̃ à politia. Adhuc aũt consideratum est in præcedentibus de regno & de statu optimatum. Idem.n.est considerare de his quæ significant ꝑ ista nomina, & de optima politia. Vtraque.n.istarum duarum intendit principalr in finem, qui est fm virtutem, & ad ipsam virtutẽ multam & pfectam exñtem. Iterum consideratũ est in quo differunt regnum, & resp.optimatum: & qñ etiam oportet regnum esse, & qbus oportet viuere sub regno. Deinde cum di.

Restat nunc, vt de illa quæ appellatur resp. dicamus, & de cæteris gubernandi formis, &

de

de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide.

Declarat quæ restãt cõsiderare. Et circa hoc duo facit. Primo tangit hoc quod dictum est. Secundo quia fecerat mentionem de transgressis politiis, declarat quæ illarum est magis, & quę minus mala. ibi. {Patet igitur &c.} Circa primum dicit, quód post ea, quæ determinata sunt, relinquitur nobis considerandum de ea, quę appellatur cõmuni nomine politia recta existente, & de his quæ transgrediuntur á rectis, sicut de populari, & paucorum, & tyrannide. Consequenter cum dicit.

Patet igitur harum trãsgressionum quæ deterrima sit, quęue secũda. Necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem esse deterrimam. Regiam quippe gubernatiõnẽ necesse est, aut nomen habere solum, cũ non sit, aut ꝓpter magnam illius, qui regit excellentiam esse. Ex quo fit tyrannidem deterrimam existere, ac plurimum á recta specie gubernandi abesse. Secũdo autem loco paucorum potẽtiam. Nam optimorum gubernatio multũ ab hac specie distat. Maxime vero mediocrẽ esse popularem statũ.

Declarat quæ istorum est magis & minus mala. Et primo facit hoc. Secũdo tangit defectũ cuiusdam. ibi. {Fuit & prius &c.} Primó igitur dicit ꝙ ex dicẽdis potent esse manifestum quæ politiarum trãsgressarum est pessima, & quæ minus mala póst illam, & quæ minime. Illa enim quæ trãsgreditur ab optima, & diuinissima politia, quę est maxime ſm rationem rectam necessarium est esse pessimam, sicut ex se est manifestum. Regnũ autem est optima politia & maxime ſm rationem. Regem enim aut solum nomen regis oportet habere, & æquiuoce, aut talem esse propter excellentiam virtutis & boni vniuersaliter. Dicitur. n. in 8. Eth. ꝙ non est rex qui non est per se sufficiens & omnibus bonis superexcellens, quare tyrannis erit pessima omnium, & propter hoc plurimum distat ab optima. Deinde autem post ipsam mala est gubernatio paucorum, transgreditur enim ab optimatu quæ optima est post regnũ. Ergo ipsa pessima est post tyrãnidem. Minus autem mala, & magis commensurata inter transgressas est popularis, quia transgreditur á politia, quæ minus recte est inter rectas, ergo ista est minime mala inter transgressas. Quod. n. á minus bono transgreditur necesse est esse minus malum. Deinde cum dicit.

Fuit & prius quidam qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciẽs nobiscũ. Ille enim existimabat specierum omnium, quæ recte ceu paucorum potentiæ sanè essent, & aliarum, deterrimam esse popularem. Improbarum vero, optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur aberrare omnes dicimus, nec paucorum potentia ꝙ melior sit altera quàm altera, recte dicitur. Sed ꝙ minus improba. Verum de his nunc discutere omittamus.

Tangit defectũ Platonis circa prædicta dicens, ꝙ quidã priorum philosophantium, s. Plato de istis pronunciauit, non tamen in idem ferens intentionem nobiscum. Ipse. n. iudicauit omnes politias bonas esse. sicut regnum & paucorum & alias. Sed popularem dixit esse pessimam, respectu rectarum simpliciter. Dixit tamen esse optimam respectu earum, quæ inordinatæ sunt. Nos autem econtrario dicimus has tres politias totaliter transgressas esse, popularem scilicet & paucorum, & tyrannidem, & ꝙ non conuenienter dicitur gubernationẽ paucorum vnã me-

A liorem alia: quæ enim rationẽ boni non habent omnino, non sunt comparabilia ſm bonitatẽ, sed verius potest dici vnam esse minus prauam alia. Quæ. n. praua sunt contingunt comparari, vnum alij secũdum prauitatem. Sed quia iudicium de talibus non multum facit ad propositum, dimittatur ad præsens. Deinde cum dicit.

Est autem nobis primo distinguẽdum, quot sint differentiæ rerump. Siquidem plures sunt species popularis gubernationis, ac paucorum.

Dat ordinem considerandi de istis. Et primo quãtum ad ea, quæ cõsideranda sunt in quarto. Deinde cum di.

Deinde quæ communissima, & optabilissima sit, post optimam remp. Et si qua contingit, alia ad optimatum naturã declinans, recte constituta, et quamplurimis congruens ciuitatibus, quæ nam ista sit.

B Quantum ad quædam quæ consideranda sunt consequenter. Dicit igĩt primo, ꝙ post prædicta primo est considerandum á nobis quot sunt differentiæ politiarum dictarum prius, puta popularis & paucorum & optimatũ: si ita sit ꝙ sint plures species ipsarum. Postea considerabimus quæ politia sit communissima quantum ad oẽs conditiones multitudinis, & quæ maxime eligibilis in ordine ad finẽ post optimas politias, quę sunt regnum & optimatum simpliciter. Et iterum si contingit esse aliquã speciem optimatum præter simplicem, quę sit bene mãsiua, & cõueniens multis ciuitatibus, quæ sit illa. Post hæc vero considerandũ erit quæ vel qualis, quibus vel qualibus sit magis eligibilis, & magis cõgruens. Possibile enim est ꝙ quibusdam magis congruat popularis, ꝙ̃ paucorum. Quibusdam autẽ magis ista ꝙ̃ illa. Deinde cum dicit.

Deinde aliarũ quæ á quibus expetenda. Forsan enim quibusdã necessaria est popularis gubernatio magis ꝙ̃ paucorum potẽtia. C Quibusdã vero hęc magis, q̃ illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. Dico autem popularem ſm singulas species, ac rursus paucorum potentiam. Tandem vero omnium istarum cũ facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quæ nam labes, & quæ cõseruationes sint, & cõiter omniũ, & particulariter vnusquisq;, et ꝑ quas causas illas maxime euenire cõtingat.

Dat ordinem considerandi quantum ad consideranda consequenter, dicens, ꝙ deinde post determinationem dictorum considerandum erit, quomodo instituendæ sint á principio huiusmodi politię, & ex quibus: puta quomodo instituendæ sunt, & ex quibus resp. popularis & paucorum ſm omnes species earum, & quomodo optima sit D instituenda. Deinde autem posterius ſm intentionem, quãuis prius ſm executionem, puta in quinto lib. sequẽti considerandum est quæ sunt principia corruptiua & saluatiua huiusmodi politiarum & in vniuersali, & ſm vnãquamq; aliarum, & quæ sunt causæ propter quas maxime natæ sunt corrumpi & saluari. Est tamẽ intelligendũ ꝙ prius considerat de corrumpentibus & saluãtibus eas, puta in quinto istius, posterius & deinceps de institutione earum, quanuis prius esset in intentione de institutione, quàm de saluatione & corruptione.

LECTIO II.

Causa inuestigatur vt plures sint species rerump. reiicitur q; illa diuisio quæ per multos & paucos fiebat á quibusdam.

VT igitur sint plures rerũp. species, illa est causa, ꝙ cuiusq; ciuitatis partes sũt plures.

Postq̃

Postquam philosophus declarauit de quibus considerat scientia ista, & quæ sunt dicta, & quæ dicenda, & ſm quem ordinem. In parte ista prosequitur, & diuiditur in partes duas, quia primo facit quod dictum est. Secundo determinat de quibusdam partibus principalibus politiæ. ibi. {Rursus autem.} prima in duas. in prima distinguit politias. In secunda prosequitur de illis, de quibus nõ est dictũ prius. ibi. {Reliquũ est.} Adhuc prima in duas. In prima ostendit esse plures politias. In secunda distinguit species ipsarum magis in speciali. ibi. {Quod aũt.} prima in duas, ſm, ꝙ primo probat politias esse plures, & quot sunt aliquo modo. Secundo, ꝙ sunt plures dictis, cũ dicit, {Quamobrem vero.} Adhuc prima in duas. In prima dicit, ꝙ sunt plures. In secunda quot sunt. ibi. {Maxime vero.} Adhuc prima in duas. Primo præmittit cãm, propter quam sunt plures. Secundo manifestat. ibi. {Videmus enim.} In prima dicit, ꝙ causa quare politiæ sunt plures est, quia cuiuslibet ciuitatis plures sunt partes differentes ſm rationem, & quamuis distinctio formæ non sit propter distinctionem materiæ, tamen ad distinctionẽ materiæ sequitur distinctio formæ. Deinde cum dicit.

Videmus enim primo ex domibus constare ciuitatẽ, deinde rursus ex hac multitudine, alios esse diuites, alios pauperes, alios medios, diuitumq; & pauperum partem esse bellicam, partem imbellem.

Propositam causam manifestat, & primo ostẽdit quæ sunt partes ciuitatis. & quam habent habitudinem ad politiam. In secunda ex hoc concludit, ꝙ sunt plures politię subinducens causam ex dictis propter quam sunt plures politiæ. ibi. {Patet igitur.} Prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo ostendit quam habitudinẽ habent ad politiam. ibi. {Et hę quidem.} Adhuc prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo subdiuidit. ibi. {Et rursus.} In prima dicit, ꝙ manifestum est, ꝙ primo ciuitas cõponatur ex domibus, & ideo quęcũq; sunt partes domus sunt partes ciuitatis radicaliter. Item in multitudine ciuitatis quidem sunt diuites & opulenti, quidam pauperes, paucam aut nullã habẽtes substantiã, quidam medij. Iterũ, diuitũ & ægenorum quidam habẽt exercitum armorũ, quidã non habent. Deinde cũ di.

Et rursus ex plebe partem agrorum culturæ esse deditam videmus, partem mercaturæ, partem opificiis & sordidis ministeriis.

Subdiuidit partes ciuitatis, & primo subdiuidit ægenos. Secũdo diuites. ibi. {Nobilitatis.} Tertio subdiuidit medios. ibi. {Præterea.} In prima dicit, ꝙ ægenorũ multi sunt modi, quidam .n. sunt agricultores qui versantur circa culturam agrorum, alij sunt qui vacant circa commutationes venalium rerum, alij sunt dediti sordidis ministeriis qui faciẽdo opera sua maculãt corpus, sicut sunt mercenarij, & istorum sunt multi modi, quidam coriarij, quidã pelliũ curatores & huiusmodi. Deinde cum di.

Nobilitatis quoq; differentiæ sunt ſm opulẽtiam & magnitudinem census. Sunt enim alij æquites, quod munus nemo faciliter supportare potest, nisi sit diues. Itaq; antiquis tẽporibus, quæcunq; ciuitates equestri potẽtia excellebãt, in his paucorũ potentia gubernabat. Æquitatu autẽ bella contra finitimos exercebant, ceu Eretrienses, & Chalcidenses, & Magnesij, qui sunt sup Męãdro, & aliæ plures Asiaticarũ ciuitatũ.

Subdiuidit opulentos, & dicit, ꝙ modi opulentorum sunt ſm diuersitatẽ diuitiarum & excessuum earum: quidam enim sunt diuites eo quod vacãt circa nutritionem

E equorum & aliorum animalium, tales enim non est difficile fieri diuites, illud enim munus non possunt ferre nisi diuites: & ideo antiquitus in illis ciuitatibus quarum potentia erat in equis & animalibus, erat politia paucorũ: isti enim vtebantur equis quos nutriebant contra aduersarios sicut contra vicinos, sicut quidam dicti Eretrienses & Chalcidenses & Magnesij, qui sunt super Menandro, & aliæ plures ciuitates Asiæ. Deinde cum dicit.

Præterea sunt alię, q̃ iuxta diuitias nobilium differentię, quosdam enim genus, quosdam virtus extollit. Et siquid aliud tale ciuitatis partem esse dictũ est, vbi de optimatibus tractauimus, ibi nanq; distinximus quot ex partibus necessariis omnis constat ciuitas.

Subdiuidit medios, & dicit ꝙ præter differentias istorum diuitum sunt aliæ differentiæ mediorũ, quorũ qui-

F dam excedunt ſm genus & nobilitatem, alij excedũt ſm virtutem. Similiter si aliud aliquid sit tale quod sit necessarium & vtile ciuitati, & dicitur pars ciuitatis, & hoc dictum fuit, vbi dicebatur de statu optimatum. Ibi enim dictum fuit ex quot partibus necessariis est quælibet ciuitas, puta in secundo huius, vbi posuit politiam Platonis, quam forte dixit esse optimatum. Ibi .n. numerauit partes ciuitatis, vel forte in tractatu separato, vbi de rep. optimatum dixit. Deinde cum dicit.

Et hæ quidem partes quandoq; concurrunt omnes ad remp. gubernãdam, quandoq; pauciores, quandoq; plures.

Declarat quam habitudinem habent istę partes ad politiam, & dicit, ꝙ istarum partium aliquãdo omnes attingunt ad politiam, sicut in populari, in qua populus dominatur, omnes attingunt ad eam etiam infimi. Aliquando

G pauci, sicut in paucorũ statu, in qua diuites principãtur. Aliquando plures, sicut in statu optimatum, in qua principantur plures virtuosi. Deinde cum dicit.

Patet igitur, ꝙ necesse est plures resp. esse inter se differentes specie, nam et hę partes earum inter se specie differunt, resp. est institutio gubernatorum: hanc vero distribuunt omnes, vel ſm potẽtiam eorum qui participes sunt, vel secundum aliquam æquitatẽ cõem. Dico autẽ, veluti tenuiorum, & opulentorum, vel cõem aliquam amborum. Necessarium est ergo respu. tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminentias secũdum differẽtiam partium.

Concludit causam propter quã sunt plures politiæ, & videtur concludere duas causas, & dicit, ꝙ manifestũ est,

H ꝙ necesse est esse plures politias differẽtes adinuicem ſm speciem, quia distinctio politiarum ſm speciem, est ſm distinctionem partium principalium. Quãuis .n. diuersitas ſm speciem non sit propter diuersitatem partium materialium, tamen ad diuersitatẽ partium materialium sequitur diuersitas formæ. Sed partium ciuitatis quædam differũt specie adinuicem, etiam pertinentium ad speciẽ, plures igitur erunt politiæ. Et est intelligendũ ad euidentiam dicti, ꝙ sicut partiũ animalis quædam sunt, quæ nõ pertinent ad speciem, sicut hæc caro, hæc ossa, quædã q̃ ptinẽt ad ipsam, sicut caro, & ossa absolutę. Et sicut sunt quædam, quæ non attingunt ad formam rei, sicut pili & vngues. Quædam quæ attingunt sicut cor & hepar. Et ſm distinctionem istorum ſm speciem diuersificãtur animalia ſm speciem, nõ autem ſm primarum distinctionẽ, quæ nõ attingunt ad formam, nec pertinent ad speciem. Sic ciuitatis sunt quædam partes, quæ non attingunt ad ciui-

ciuilitatem, nec pertinent ad formam eius. Alię sunt partes principales ipsius, & ſm distinctionē istarum distinguuntur politiæ, cuiusmodi sunt illæ ſm quas distinguũtur principatus. Aliam causam tangit & dicit, ꝙ politia est ordo principatuum, ergo ſm distinctionem principatuum, est distinctio politiarum. Sed distinctio principatuum est ſm distinctionem huiusmodi partiũ, in quibusdam enim politiis principatus distribuuntur ſm potentiam eorũ qui possunt attingere ad principatum, in aliis ſm æqualitatem quandã, sicut diuites, propter excessum diuitiarum, & egeni principantur propter libertatem, in aliis plures propter virtutē, & isti sunt medij inter istos. Quare manifestum est, cũ istę partes sint plures differentes specie, ꝙ erunt plures politiæ differentes secundum speciem, & tot erunt politiæ, quot sunt gradus secũdum excessum aliquem. Deinde cum dicit.

Maxime vero duæ videntur esse, quemadmodum de ventis dici solet, alios quidē esse Boreales, alios Australes, cæteros autē vētos horũ esse excessus. Sic etiam respu. duas esse, popularem, scilicet & paucorum potentiam, nam optimates speciem esse paucorum potētium posuere, & eam, quæ vocatur respu. dicebant esse popularem, quemadmodum de ventis. Zephyrũ quidē Borealē, Eurum autem Australem. Eodemq; modo in harmoniis, vt quidam tradũt: nam & in illis posuerũt duas species, vnam doricam, alteram phrygiam, cæteras vero omnes, vel ad doricam vel ad phrygiam referri.

Ostendit quot sunt politiæ, & primo facit hoc. Secundo remouet errorem quorundam. ibi. {Neq; vero &c.} Prima in duas. In prima dicit quot sunt ſm opinionem aliorum. In secunda quot ſm opinionem suam. ibi. {Maxime quidem &c.} In prima dicit, ꝙ ſm intētionē aliorum duæ vidētur maxime esse politię, sicut duo sunt vēti principales, scilicet Australis & Borealis, & ꝙ alij omnes sunt prætergressiones istorũ duorum, et ꝙ ab eis deficientes reducuntur ad ipsos. Vna est paucorum, alia est popularis. Optimatum autem dicunt esse sub paucorum & reduci ad eam, & politiam dicunt esse popularē quãdam sicut accidit in vētis, ad illos. n. duos omnes alios reducũt, sicut Zephirum ad Boream: Eurum autem ad Austrum. Eodem modo accidit in proportionibus musicalibus. Sunt. n. duæ harmoniæ principales quibus omnes aliæ coordinantur, scilicet dorica & phrygia. Dorica dicitur harmonia primi toni. Phrygia vero tertij. Ex istis alias coordinant, quasdam reducentes ad doricam, quasdam ad phrygiam. Similiter in proposito duas posuerũt principales, s. popularem & paucorum, & istis duabus alias coordinauerunt. Deinde cum dicit.

Maxime quidem igitur consueuerunt de rebuspu. sic existimare, sed certe verius ac melius est, vt nos diuisimus, duarũ, vel vnius recte constitutæ, cęteras esse transgressiones, vt rectę harmoniæ, sic etiam optimæ reipub. ad paucorum quidem potentiam inclinãt, quæ duriores sunt ac magis violentæ, quæ vero remissæ et molles, ad popularem statum.

Declarat quot sunt ſm suam opinionem, & dicit, ꝙ antiqui sic consueuerunt diuidere politias, melius tamē est, ꝙ diuidamus eas ſm, ꝙ superius dictũ fuit, scilicet ꝙ quędam, sunt politiæ rectæ, quædam quæ sunt transgressiones: ita, ꝙ vnius politiæ bene ordinatæ vel duarum, aliæ sunt transgressiones, puta quædam transgressiones sunt

A bene commensuratæ, sicut est illa, quæ communi nomine nominatur respub. Aliæ vero sicut transgressiones. Deinde cum dicit.

Neq; vero popularis ita simpliciter ponenda est, vt quidam ponunt, vbi multitudo dominatur, nam & in paucorum potentiis, & vbiq; maior pars præualet. Etenim si essent vniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, neq; partē gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certe diceret hanc esse popularē. Eodemq; modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent q̃ multi & opulēti, nec honores illis impartirentur, nemo vtiq; diceret hanc esse speciem, quæ appellatur paucorum potentium.

B Remouet errorem quendam circa distinctionē status paucorum & popularium, & primo probat, ꝙ nõ distinguuntur sicut ipsi posuerunt eas distingui proponēdo intentum suum. Secundo ostendit qualiter distinguuntur. ibi. {Potius itaque.} In prima dicit, ꝙ nõ oportet, ꝙ determinetur status popularis, sicut quidam consueuerunt ponere & determinare ipsum simpliciter: ita, ꝙ status popularis sit politia, in qua multitudo principatur, quia cõtingit, ꝙ in statu paucorum multi diuites dominentur: & tamē tunc nõ erit status popularis. Nõ ergo debet status popularis determinari, per hoc, ꝙ multi principentur: nec paucorum debet determinari, per hoc, ꝙ pauci dominentur, quoniam si essent in aliqua ciuitate mille trecenti, & mille essent diuites & principarentur aliis trecētis pauperibus, & liberis existentibus, & nõ cõcederent eis aliquid de principatu, sed tãtũ subiicerentur eis, nullus diceret eos principari principatu populari, & tamen multitudo dominaretur. Nõ ergo per hoc determinatur C popularis status, quia multi principantur. Similiter si illi trecēti pauperes, & pauci respectu aliorũ existētes essent meliores diuitibus & principarentur, diuites aũt nõ principarentur, sed subiicerētur illis, talem politiam nullus diceret statum paucorũ, & tamē pauci sunt principãtes. Quare manifestũ est, ꝙ status paucorũ nõ debet determinari, ꝑ hoc, ꝙ pauci dominentur. Deinde cum di.

Potius itaq; dicēdum fuerit, popularem quidem esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio. Paucorum autem potētiam, cũ penes opulētos, sed cõtingit, vt alteri multi sint, alteri pauci, pleriq;. n. ingenui sunt, rari verò diuites,

Declarat quomodo determinandæ sunt resp. paucorum & populares, & habet partes duas. In prima proponit, ꝙ per se determinantur libertate & diuitiis & per accidēs multitudine & paucitate. In secũda probat. ibi. D {Etenim &c.} In prima dicit, ꝙ magis dicendum, ꝙ status popularis sit, quando liberi existentes principantur, paucorum quãdo diuites. Sed accidit liberos esse plures, diuites vero paucos, & ideo per accidens determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

Etenim si magistratus honoresq; publici secundum dignitatē distribuerētur, vt in Æthiopia quidam tradunt fieri, vel secundum pulchritudinem, paucorũ esset gubernatio, cum parua sit multitudo magnorum & formosorum.

Probat istud, quod dictũ est, & primo probat, ꝙ multitudine & paucitate per se non distinguuntur nec determinantur. Secũdo, ꝙ solum determinantur per se per diuitias & paupertatem, sed oportet adiungere multum & paucum, licet per accidens. ibi. {Verumtamē.} In prima

dicit

dicit ita, dictum est, ꝙ paupertate & diuirils per se determinantur popularis & paucorum, sed per accidens multitudine & paucitate, quia si per se distribuerentur principatus secundũ magnitudinẽ, sicut dicunt quidã fieri in Aethinpia, vel sm pu'chritudinem: ita, ꝙ ille qui esset maior & pulchrior principaretur, cum pauci sint pulchri et magni, esset tunc paucorum. hoc autem falsum est. Status.n. paucorum tantum est cum diuites principantur. Quare manifestum est, ꝙ per se non determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

Veruntamen his solum non sat est resp. istas determinasse, sed cum plures sint partes & multitudinis, & paucorum potentium, adhuc resumendum est, vt neq; ingenui pauci existentes, pluribus neq; multitudo ingenuis dominetur, vt in Apollonia quæ est in Ionio, & in Thera. In vtraq; enim istarum vrbium honores, dignitatesq; erant illorum, qui nobilitate præstabãt, & qui primi in eas Colonias venerãt, qui erant pauci, non autem diuitum, licet multitudine superarẽt, populus, vt in Colophone antiquitus. Ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo antequã bellum gereret aduersus Lydos. Sed est multitudinis quidem gubernatio, quãdo ingenui homines & inopes multi existẽtes gubernant remp. Paucorum vero potentium quando opulenti & nobiliores pauci existentes, gubernant. Quod igitur plures sint rerũp. species, & quibus de causis patet.

Declarat, ꝙ paucitate & multitudine distinguuntur, sed per accidẽs, & ꝙ oportet ista adiũgere, & dicit, ꝙ status paucorum & status popularis non sufficienter habẽt terminari his differẽtiis solum, scilicet paupertate & diuitiis: sed cum sint plures partes popularis & paucorum, oportet adiũgere aliqua ad determinationem eorum saltem per accidens, quoniam si pauci liberi existẽtes principentur pluribus non liberis, non diceemus, ꝙ sit principatus popularis, sicut accidit in Apollonia quę est in Ionio & in Thera. In istis.n. vrbibus principabantur excellentes sm ingenuitatẽ, & pauci existẽtes erãt ad alios collati, & iã nõ erat status popularis. Similiter si multi sm diuitias excedentes principarentur, non diceremus popularẽ, sicut accidit antiquitus in quadã ciuitate quæ dicitur Colophon. In illa.n. ciuitate erãt plures diuites antequã fieret bellum inter ipsos & Lydos & principabantur: attamen nnn erat popularis, sed sic debet determinari popularis, vt dicatur ꝙ status popularis est in qua plures existentes liberi & pauperes principantur: & status paucorum est quando diuites pauci existentes, vel nobiles dominantur. & tunc concludit, ꝙ sunt plures politiæ dicens, ꝙ manifestum est, ꝙ politiei sunt plures, & propter quam causam sunt plures.

LECTIO III.

Ex quibus partibus hoc est personis res publicæ cõstent, & quę partes necessariæ sint, quæue adionctæ, quæq; sibi cohętere possint, & quæ nnn.

Quamobrem vero plures sint, quàm illæ quas diximus, & quę nam istę sint, & ppter quid, deinceps dicemus, principio inde prius assumpto: fatemur.n. non vnam partem, sed plures omnem habere ciuitatem.

Postquam philosophus declarauit, ꝙ plures sunt politiæ & propter quam causam & quot sunt aliquo modo, in parte ista declarat, ꝙ sunt plures politiæ q̃ quæ dictæ

E sunt, & ostendit hoc quasi ex virtute cuiusdam medij per quod ostẽdebat prius, ꝙ sunt plures, & diuidit in duas. In prima ostendit, ꝙ sunt plures q̃ quæ dictæ sunt. In secunda ostendit quæ sunt principales inter illas sm alios. ibi. {Cęteras ergo.} Adhuc prima i duas. In prima pręmittit intentum suum proponendo principium ad probandum hoc. In secunda prosequitur. ibi. {Vt igitur.} In prima dicit, sic dictum est, ꝙ sunt plures politiæ, quędã enim sunt rectæ & istę sunt tres, regnum, optimatum, status, & resp. Et sunt tres nõ recte, tyrãnis, paucorũ, & popularis: modo dicendum est, ꝙ sunt plures politiæ q̃ quę dictæ sunt, & quæ sunt illę & propter quam causam sunt plures accipiendo principium ad hoc probandum quod prius assumptum fuit ad probandum, quòd essent plures. s. ꝙ omnis ciuitas plures partes habet & non vnam solum: ex isto enim eodem probabitur, quòd sint plures quàm quæ dictæ sunt. Deinde cum dicit.

Vt igiť si animalis vellemus species capere, F primo segregaremus id quod necessariũ sit animal omne habere, ceu quoddam sensus instrumentum, & ꝙ cibum conficiat, atq; recepter, puta os, & ventrem: et pręterea illas, quibus mouẽtur partes, si itaq; tot species solum, harum vero differentiæ forent. Dico autem ceu oris genera plura, & ventris, et sensuum instrumentorum: & præterea earum quibus mouentur partium, harum coniugationis numerus necessario efficiet plura genera animalium. Non enim fieri potest, vt idẽ animal habeat plures differentias oris, sic etiam neq; aurium. Itaq; quando susceptæ sint omnes combinationes istorum, faciẽt species animalis, & tot quidem species, quot G coniugationes sunt partium necessariarum.

Probat accipiendo simile in his quę sunt sm naturam, quia politia assimilatur eis. Est enim politia sm rationẽ. ea autem quæ sm rationem sunt posteriora his quæ sunt sm naturã, & ortum habent ex illis, & ideo assumit simile in his ad probandum intentum suum, & habet partes duas. Primo assumit simile. Secundo adaptat ad propositum. ibi. {Endem modo.} Circa primum intelligẽdum est, ꝙ sicut dictum est prius partium materialium, quædam sunt quæ pertinent ad speciem quædam autem nõ. Partes pertinentes ad speciẽ, ~~quædam autem non. Partes pertinentes ad ipsam~~ sunt sine quibus species non potest esse, sicut caro & ns pertinent ad speciem hominis, quia sine his non potest esse homo. Partes materiales nõ pertinẽtes ad speciem sunt, sine quibus species potest reperiri, sicut ista ossa & istæ carnes non pertinẽt ad speciem humanam, quia sine istis potest esse homo. Secũdum igitur distinctinnem partium pertinentium ad speciem di- H stinguitur forma, quãuis distinctio formæ non sit propter distinctionẽ materiæ. De talibus vero partibus sm quarum distinctionem distinguuntur formæ & species loquitur hic philosophus & dicit, ꝙ si aliquis velit accipere species animalis, oportet, ꝙ distinguãtur partes materialis animalis, sine quibus non potest esse forma animalis. nnn aũt sine quibus animal potest esse vt dicat, ꝙ partium animalis materialiũ aliud est sensitiuũ: animal enim determinatur sensu, & ideo oportet esse vnam partem sensitiuam organicam. Aliud nutritiuum, aliud digestiuũ, cum animal nutriatur, oportet, ꝙ recipiat alimentum, & ꝙ digerat. ista autẽ fiũt per diuersas partes, quare animalis est quædam pars receptiua alimẽti, sicut os, alia digestiua sicut venter. Tertiam nõ adiungit hic, quæ necessaria est, per quam scilicet emittit impurũ & superfluum, sed in lib. de Morte & Vita adiungit illam. Iterũ cũ animal moueatur vel de loco ad locũ, sicut animalia,

quæ

quę mouētur motu proſgreſſionis vel motu dilatationis & conſtrictionis, ſicut quædam imperfecta oportet, ꝙ habeat partes aliquas opportunas ad motū. Si ergo ſint tot partes animalis, & iſtarum partium ſint plura genera differentia ſm ſpeciē, ſicut ſunt plura genera oris & ventris quæ differant ſm ſpeciē. Similiter & plura ſenſitiua differentia ſm ſpeciē, & plures partes opportunæ ad motum. Manifeſtum eſt, ꝙ ſm diſtinctionem iſtarū partiū eſt diſtinctio ſpecierum animalium, quia non eſt poſſibile, ꝙ idem animal ſm ſpeciem habeat plures ventres differentes ſm ſpeciem, & plures aures, & plures differētias oris, quia ſi animal ſit vnius ſpeciei, oportet, ꝙ partes ſint vnius ſpeciei, quia per formā ipſius, partes eius determinantur. Ergo illę q̄ terminantur per formam vnā ſunt vnius ſpeciei. Non ergo poſſibile eſt vnius animalis eſſe plures differētias ſpecificas oris, & ſic de aliis. Quare manifeſtum eſt, ꝙ ſi accipiantur omnes combinationes quę poſſibiles ſunt iſtarum partium animaliū quæ differunt ſm ſpecies, ꝙ erunt diuerſæ ſpecies animalis, & tot quot ſunt tales combinationes. Deinde cum dicit.

Eodem modo, de rebuſpublicis, ciuitates.n. non ſolum ex vna, ſed ex multis partibus conſtant, vt ſæpius dictum eſt.

Applicat ad propoſitum & intendit iſtam rationem, ſm diſtinctiooem partium pertinentium ad ſpeciem diſtinguitur ſpecies, ſed plures ſunt partes pertinētes ad rationem politiæ, & plures q̄ꝫ quæ dictæ ſunt. ergo plures erunt politiæ & plures q̄ꝫ quæ dictæ ſunt. Circa iſtam rationem duo facit, primo applicādo ſimile ad propoſitū ponit minorē. Secūdo probat eā. ibi. {Vna quędā &c.} In prima dicit, ꝙ ſicut ſm diſtinctionem partium animalis pertinentium ad ſpeciem eſt diſtinctio ſpecierum animalis, & plures ſunt ſpecies animalis cum ſint plures, tales partes, eodem modo ſunt plures politiæ, quia diuerſę ſunt partes ciuitatis differentes ſm ſpeciem: non enim ciuitas ex vna parte cōponitur, ſed ex multis ſicut frequēter dictum eſt ſuperius. Deinde cum dicit.

Vna quidem pars eſt circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera vero pars circa miniſteria, ceu artifices, ſine quibus ciuitas habitari non poteſt. Harū vero artium aliæ ſunt neceſſarię, alię ad delitias ꝑtinēt, & ad vitę cultū. Tertia pars eſt forēſis multitudo, quæ circa emendū vendendūq́ꝫ & circa mercaturam, & nūmulariā verſat̄. Quarta pars mercenarij.

Probat̄, ꝙ ſunt plures partes ciuitatis. Sunt autē tres gradus in ea, infimus, medius, & ſupremus, & ſm hoc diuiditur in tres partes. In prima enumerat partes populi q̄ eſt in gradu infimo. Secundo enumerat partes medias. ibi. {Quinta.} Tertio partes ſupremas. ibi. {Reliqua.} In prima dicit bene dictum eſt, ꝙ ſunt plures partes ciuitatis. Vna.n. eſt multitudo quæ adminiſtratiua eſt alimēti, ſicut ſunt agricolæ, & iſta eſt prima pars & neceſſaria: alimentum enim neceſſarium eſt in ciuitate, & ideo neceſſarij ſunt illi qui adminiſtrant ipſum. Secūda pars ciuitatis quantum ad gradum inferiorem ſunt viles mercenarij, & dicūtur viles mercenarij qui in operibus ſuis maculant corpus, ſicut ſunt fullones, & coriarij, & alij huiuſmodi artifices ſine quibus non poteſt ciuitas inhabitari, & iſtarum artium multa ſunt genera. Quædā enim eſt, quæ eſt ad neceſſitatem ciuitatis, ſicut textiua & coriaria, ſine.n. iſtis non eſt ciuitas. Alia eſt propter delectationem & bene viuere, ſicut muſica: & quædam, quæ ordinātur ad ſuperfluas delectationes, ſicut muſica quędā: & quædam quæ nocuæ ſunt ciuitati, ſicut taxillaria & aleatiua. Tertia pars ciuitatis eſt forēſis, quę eſt circa vēditiones & emptiones & negociationes & nūmularios.

A Quarta pars ciuitatis eſt mercenaria, & dicuntur mercenarij q̄ locant opera ſua. Sic igit̄ ſint quatuor partes ciuitatis quātū ad inferiorē gradū ipſius. Deinde cum di.

Quinta propulſatores belli, quæ quidē pars non minus neceſſaria eſt ciuitati, q̄ aliqua ſuperiorū, ſi velint tueri libertatē. Impoſſibile eſt.n. vt q̄ ciuitas vocari mereatur, ſit natura ſerua. Per ſe.n. ſufficiens ciuitas, ſeruus autem non per ſe ſufficiens eſt.

Enumerat partes medias ciuitatis, & dicūtur medię, quia medio modo ſe habent inter primum principās & populum qui tenet inferiorē gradum, & diuidit̄ in partes quinque. In prima probat, ꝙ propugnatiuū ſit pars ciuitatis. In ſecunda, ꝙ iudicatiuum. ibi. {Atqui &c.} Et in tertia, ꝙ conſiliatiuum. ibi. {Iudiciarię exhibitores &c.} B In quarta, ꝙ diuites. {Septima &c.} In quinta, ꝙ directiuum populi. ibi. {Octaua &c.} Prima iſtarū diuidit̄ in duas. In prima probat, ꝙ propugnatiuum ſit pars ciuitatis. Secundo remouet errorē quorūdā. ibi. {Quapropter &c.} In prima dicit, ꝙ quinta pars ciuitatis cōputādo quatuor primas partes, & prima inter medias eſt, ꝙ propugnatiuum eſt pars quæ non eſt minus neceſſaria q̄ꝫ aliqua prædictarum ſi non debeat ciuitas eſſe ſerua. manifeſtum.n. eſt, & inconueniens & cōtra rōnē ciuitatis ipſam eſſe naturaliter ſeruam. Et ratio huius eſt, quia ciuitas eſt per ſe ſufficiens, ſed illud quod ſeruum eſt non eſt per ſe ſufficiens, quia omnes operationes eius ad alterum ordinantur. Illud autem cuius operationes ad alterum ſunt, non eſt per ſe ſufficiens. quare manifeſtū eſt, ꝙ ciuitas non debet eſſe ſerua. Sed ſi ciuitas non haberet pugnātes cōtra aduerſarios, ſubiugaretur aliis & eſſet ſerua. Quare manifeſtum eſt, ꝙ neceſſariū eſt in ciuitate eſſe propugnatiuum. Deinde cum di.

C Qupropter in libris de rep. ornate quidem hoc, ſed nō ſufficiēter dictum eſt à Socrate. Inquit enim ex quatuor maxime neceſſariis ciuitatem conſtare, hos autem eſſe textorē, agricolam, coriarium, ædificatorem. Rurſus vero adiungit quaſi illi nō ſufficiant, fabrum ferrariū, & paſtorem, & inſuper negociatorē, & nummularium. & hæc omnia complent primam ciuitatem, quaſi vero ciuitas omnis neceſſariorū gratia ſit cōſtituta, ac nō magis gratia honeſti, & quaſi æque indigeat coriariis & agricolis.

Remouet errorem Platonis, & diuidit̄ in duas. In prima oſtendit, ꝙ inſufficienter dixit de partibus ciuitatis. Secundo tangit quod dixit Plato de propugnatiuo. ibi. {Propulſatores &c.} In prima dicit, ita dictū eſt, ꝙ qua- D tuor ſunt partes ciuitatis neceſſariæ circa gradū infimū ciuitatis: & eſt alia pars non minus neceſſaria quæ dr̄ propugnatiuum, propter quod manifeſtum eſt, ꝙ quidā ſicut Plato leuiter, hoc eſt ſine inquiſitione & non ſufficienter dixit de partibus ciuitatis. Dixit enim Socrates & vocat Platonem Socratem, quia Plato intitulauit politiam nomine Socratis magiſtri ſui, ꝙ quatuor ſunt partes valde neceſſarię, & ſine quibus nō poteſt eſſe ciuitas. Dixit autem illas partes eſſe, agricolam curantem de alimento: & manifeſtum eſt, ꝙ iſta eſt neceſſaria, quia ſine alimento non poteſt eſſe ciuitas. aliam dixit textorem & coriarium, ſine iſtis enim nō poteſt eſſe ſilr̄ ciuitas. aliam dixit edificatorem. ciuitas.n. ex domibus eſt, ideo oportet, ꝙ ſint ędificatores in ciuitati. Iſtas quatuor poſuit neceſſarias ciuitati. Iterum poſuit alias quas dixit non neceſſarias ſcilicet fabrum ferrarium, & dicit̄ ferrarius qui operatur ferro. Iterum paſtores qui curam habēt de ani-

malibus

malibus. Iterum negociatorem & nũmularium. Et istas dixit esse complementum primæ ciuitatis. Vocabat autem primam ciuitatem vt est ex primis partibus composita. Sic autem posuit ac si ciuitas esset gratia ipsius viuere absolute, & non propter bene viuere, ac si ciuitas tãtũ primo & per se sit ex æqualibus, sicut sunt coriarij & agricolæ, non autem est ita: non enim ciuitas est gratia ipsius viuere absolute, sed gratia ipsius bene viuere, & propter hoc multæ aliæ partes sunt necessariæ in ipsa quas ille nõ posuit. Iterũ ciuitas non tñ indiget æqualibus immo inæqualibus, & ideo dicẽdũ est, ꝙ errauit. Deinde cum di.

Propulsatores autem belli non primam facit partem antequam aucta regione, ac vicinis contractis ad bellum deueniatur.

Tãgit quod dixit de propugnatione & dicit, ꝙ de propugnantibus similiter nõ bene dixit, ꝙ in principio cum ciuitas ædificaretur, non fuerunt necessarij, sed postea cũ ciuitas augmentatur & extenditur ad fines, vel ad terminos alterius ciuitatis, ex quib⁹ sępe causaĩ dissensio ad reprimendũ violentiã aduersariorum. Deinde cum dicit.

Atqui & in quatuor illis, & quotcunq; communicãtibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partẽ magis q̃ corpus, & ciuitatum magis talia, ponendum est esse partes, q̃ ea quæ pertinent ad necessarium vsum. Propulsatores belli videlicet ac iustitię Iudiciariæ exhibitores.

Ostendit, ꝙ iudicatiuum sit pars ciuitatis, & dicit, ꝙ iterum inter quatuor partes, vel quotquot ponantur necessarium est esse in ciuitate partem quæ determinet & diffiniat accusationes & disceptationes quæ sunt in ea, & faciat iustum, & hoc probat, quia sicut anima se habet ad corpus, sic iudex se habet ad ciuitatem: nam sicut anima vel intellectus inquirit & consiliatur & iudicat de inuentis, sic iudex inquirit & consiliatur de cõferẽtibus ad finẽ politiæ & iudicat: sed anima necessaria pars est animalis & hominis, magis q̃ corpus. ergo similiter iudex est pars necessaria in ciuitate & q̃ propugnatiuum & magis q̃ illa quæ ordinatur ad vsum corporis. Probat autẽ philosophus de istis, ꝙ sint partes magis q̃ de aliis, quia de istis minus videbatur, ꝙ essent necessariæ, & pręcipue minus videretur si ciuitas esset instituta gratia ipsius viuere absolute. Deinde cum dicit.

At præterea consultores quod est ciuilis prudentiæ opus, & hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem: nam & in armis esse, & agros colere sæpe cõtingit eisdẽ. Quare si hæc, & alia ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestũ est, ꝙ & ꝓpulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis.

Ostendit, ꝙ consiliatiuum sit pars ciuitatis, & dicit, ꝙ cõsiliatiuum est pars ciuitatis: & ratio huius est quia consiliari est opus politici, habet enim politicus consiliari de conferentibus ad finem ciuitatis. quare manifestum est, ꝙ ad politicum pertinet consiliari. Sed quæ pertinent ad politicum, sm, ꝙ huiusmodi sunt de necessitate ciuitatis. quare consiliatiuum est pars ciuitatis. Ista autem scilicet consiliatiuum & iudicatiuum, vtrum separatim existant, vt alius sit ille qui iudicat. alius sit qui consiliaĩ, alius qui in armis est, alius qui colit agros, siue non separatim existant: sed vnus & idem sit qui iudicat & consiliatur, nihil differt ad propositum, hoc.n. possibile est: videmus.n. ꝙ idẽ potest esse miles & agricola, similiter idem potest esse iudicans & consilians. Si igiĩ miles & agricola sint par

E tes ciuitatis, manifestum, ꝙ & ista & illa quæ ordinantur ad bella pars erit ipsius. Deinde cum dicit.

Septima pars est eorum qui magna patrimonia habentes, reip. onera sustinent, quos opulentos vocamus.

Ostẽdit, ꝙ diuites sunt partes ciuitatis, & dicit, ꝙ septima pars ciuitatis cõputando oẽs pręcedẽtes, est illa, quę ministrat diuitias, quã partem dicimus opulentos. Cum enim ciuitas debeat esse ꝑ se sufficiẽs, oportet, ꝙ habeat diuitias, aliter non esset. & ideo illi sunt necessarij in ciuitate, qui habent huiusmodi diuitias. Deinde cum dicit.

Octaua eorum, qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. ciuitas enim absq; magistratibus esse nõ potest. Necessarium igitur est esse quosdam
F qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sufferre, vel perpetuo, vel ad tempus.

Ostendit, ꝙ directiuum populi sit pars ciuitatis, & dicit, ꝙ octaua pars ciuitatis est illa quę magistratus gerat, id est directiua sit populi. Ista autem est necessaria, quia populus est sine ratione, et ideo indiget aliquo directiuo, ne præter rationem moueatur. Deinde cum dicit.

Reliqua vero sunt illa, de quibus supra determinauimus in consulẽdo, & ius litigãtibus reddendo versari. Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet, recteq; fieri & iuste, necessarium est esse aliquos, qui virtutem habeant rerum ciuiliũ.

Ostendit, ꝙ suprema pars ciuitatis est necessaria, & dicit, ꝙ pars quæ administratiua est ĩ ciuitate circa principatus necessaria est in ciuitate, quia ciuitas non potest
G esse sine principibus, cuius probatio est. Quia politia est ordo principatuum & maxime primi. ergo manifestum est, ꝙ necesse est aliquos esse in ciuitate potentes principari, vel semper, vel aliquãdo: ita, ꝙ aliquãdo vnus principetur aliquando alius. Similiter alia de quibus dictum est, scilicet de cõsiliatione, & de illo qui determinat disceptationem inter aliquos altercantes de iusto, oportet esse in ciuitate. Si igitur hæc in ciuitate fieri possunt bene & iuste, & iniuste & male: oportet autẽ hoc fieri bene, hoc autem non potest esse sine virtute dirigente. manifestum ꝙ necesse est aliquos viros politicos principari in ciuitate sm virtutẽ. Sic igitur apparet, ꝙ sunt plures partes ciuitatis differentes sm speciem & rationem, quare erũt plures politiæ. Si autem aliquis dicat quod superius dictum est, ꝙ sunt sex. tres rectæ, & tres transgressæ, & non plures. Dicendum quod superius dixit, ꝙ sunt sex genera politiæ & non plures, quędam tamen ipsarum habẽt species sub se contentas, & sic hic loquiĩ. vnde vult ꝓbare ꝙ sunt plures politiæ sm species. Deinde cum dicit.

H Cæteras ergo potentias eisdem adesse posse videntur pluribus, ceu eosdem esse, propulsatores belli, & agricolas, & artifices. Et pręterea cõsultores & iudicantes, arrogant quoq; sibi virtutem cuncti, & multifariam se idoneos existimant ad gubernãdum. Verum pauperes, ac diuites eosdem esse impossibile est. Quapropter hæ partes præcipue videntur esse ciuitatis, inopes scilicet & opulenti.

Ostendit quæ sunt principales inter istas sm intentionem aliorum. Et diuiditur in duas, sm, ꝙ per duas rationes ostendit, ꝙ iidem possunt esse consiliantes & iudicãtes, quę sunt principales. Secũda. ibi. {Et ꝓpterea &c.} In prima dicit ꝙ cũ sint multę partes ciuitatis, duę tamẽ

videntur

videntur esse principales & maxime oppositæ scilicet diuites & ægeni. Alias enim partes contingit multis eisdē existere simul, verbi gratia. Idem possunt esse propugnātes & agricolæ & artifices. Iterum idem possunt esse consiliantes & iudicantes. Iterum cum his possunt esse virtuosi. Sed impossibile est vnum & eundem simul esse diuitem & pauperem. Propter quod manifestum est, q diuites & ægeni videntur esse maxime principales partes ciuitatis, & maxime differentes, propter quod duæ maximæ videntur partes ciuitatis esse, in quibus diuites vel pauperes principantur. Deinde cum dicit.

Et præterea ex eo q vt plurimum, alij pauci sunt, alij multi maxime omnium cōtrarię inter se partes istę apparent. Itaq; & resp. secundum earum prȩualentiam constituerunt, ac duæ videntur scilicet popularis, & paucorum potētia.

B Ponit secundam rationem. Et dicit, q iterum diuites & ægeni videntur duæ partes esse ciuitatis maximæ cōtrariæ, qa vt in pluribus diuites sunt pauci & pauperes multi. Quare manifestum est, q politiæ quæ determinātur fm excessus istarum partium, erunt duę politię maximæ contrariæ & diuersæ. Ex quo manifestum est, q popularis & paucorum sunt duæ politiæ diuersæ & distinctæ: quāuis autē diues fm, q diues: & pauper fm, q huiusmodi: maxime differunt, ne vnus & idem simul possit esse diues & pauper, tamen nō maxime differunt fm rationem bonitatis & malitiæ. Et ideo cōsiderando fm rationem boni & mali, non maxime differunt, sed sunt aliȩ quæ plus differunt. Vlterius concludit quod dictum est prius, quòd sunt plures politiæ quám quæ dictæ sunt & propter quam causam.

LECTIO IIII.

Popularis administrationis quinq, modi enumerantur & paucorū status quatuor, quorum vltimi qui non legibus sed decretis regunt, persimiles sunt tyranno.

C QVod igitur sint plures respu. & ob quas causas, dictum est prius.

Postquam philosophus ostendit plures esse politias in generali, ostēdit in speciali esse plures distinguēdo quædam genera ipsarum sicut popularem & paucorū. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum. Secūdo prosequitur, ibi. {Quod vero &c.} In prima dicit q postquam dictum est, q sunt plures species politiæ in generali, dicēdum est, q plures sunt species popularis & paucorum: & hoc manifestum erit ex eodem principio, ex quo probatum fuit in generali, quód sunt plures species politiæ. Deinde cum dicit.

Quod vero & popularis ipsius spēs sint plures, & paucorum potētiam ostendamus. Patet autē hoc ex his quæ dicta sunt, nam & in plebe

D & in nobilitate plura sunt hominū genera. Plebis quidē vna species, agricolæ. Alia, artifices. Alia, negociatores, qui emēdis vēdendisq; rebus intendunt. Alia circa rem maritimā, & horum alij bellatores, alij mercatores, alij nautæ, alij piscatores: multis enim locis horū omniū turba ingens, vt piscatores Tarenti & Bizātij. Naualis multitudo Athenis, mercatores i Ægina & Chio, Portitores in Tenedo. Insuper manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse nō possunt. Præterea qui nō ex vtroq; parēte ciues sunt orti, liberi tñ homines, & si qua huiusmodi plebeiorum hominū species altera,

A Prosequitur & primo ostendit, q sunt plures politiæ populares & plures paucorum. Et primo in generali. Secundo in speciali & diuisim. ibi. {Popularis igitur.} In prima intendit istam rōnē. Secundum distinctionē partium pertinentium ad speciem, distinguitur species. sed partes materiales populi pertinentes ad rationem status popularis, & partes diuitum pertinentes ad rationē potentiæ paucorum sunt plures, quare sunt plures species popularis & paucorum, huius rationis declarat minorē, & primo, q sunt plures partes populi. Secundo, q sunt plures partes diuitum. ibi. {Nobilitatis &c.} In prima dicit, q plures sunt partes populi differentes fm speciē: & diuitū similiter, vna quidem species vel pars populi est agricultura. alia circa artes sicut operatores. alia quæ versatur circa emptionem & venditionem. alia quæ circa mare, & ista multas habet sub se species. Quædam. n. est quæ ordinatur ad bellicas operationes. Alia quæ ad pecunias acquirendas. Alia est nautica solum, quæ merces

B vehit, alia ad piscandum: in diuersis autem locis multi sunt operantes fm singula istorum, sicut in Tarento & Bizantio multi sunt piscatores, Athenis sunt multi nautæ, In Aegina vero & Chio sunt multi negociātes in mari, et in Tenedo multi sunt trāsportātes per mare. Vlterius est alia pars populi quæ dicitur manualis quæ laborat manibus. Hoc autem est, quia modicam habent substantiam tales vnde possunt viuere, & ideo nō possunt vacare speculationi vel actibus bellicis. Vlterius est alia species populi, s. si aliquis non natus sit ex duobus ciuibus liber pars populi est. Iterum si sit aliqua alia species multitudinis, pars populi est. Deinde cum dicit.

Nobilitatis vero diuitiæ, genus, virtus, disciplina, & his similia, quę dicuntur secundum eādem differentiam.

Ostendit, q sunt plures partes diuitum. Et dicit, q insignium plures sunt partes. Quidam. n. sunt diuites, quia

C diuitias habent, Alij nobiles, Alij virtuosi & disciplinati & quicunq; alij similes istis, secundum eundem modum partes sunt insignium. Deinde cum dicit.

Popularis igitur prima species dicitur maxime fm æqualitatem. Vult. n. lex huius popularitatis pares esse diuites et pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus, sed vtrosq; esse æquales, siquidem maxime libertas est in populari statu, vt putāt quidā, & æqualitas certe esset maxime pariter omnibus reip. participātibus. Cū vero populus sit multitudo, & id obtineat q pluribus videat̃, necesse est, vt hęc sit popularis gubernatio. Vna igit̃ species popularis est hęc.

Prosequitur modos popularis & paucorum in speciali & diuisim. Et diuiditur in duas, quoniam in prima par

D te ponit modos popularis & paucorum. Secundo cū dicit. {Sunt insuper &c.} Ponit modos status optimatum. Adhuc prima diuiditur in duas. Quoniā in prima ponit modos istarum politiarum. Secundo assignat rationem istorum. secunda ibi. {Nec latere &c.} Adhuc prima in duas. In prima enumerat modos popularis. In secunda modos paucorum. ibi. {Paucorum vero &c.} Prima in quinq; fm, q enumerat quinq; modos popularis, quorū tamē primus & vltimus in vnum incidūt vt videbit̃. Secunda ibi. {Alia vero &c.} Tertia ibi. {Alia species.} Quarta ibi. {Alia spēs.} Quinta ibi. {Alia species &c.} In prima dicit, q prima species popularis quæ maxime dr̃ popularis est in qua principantur fm omnimodam ȩqualitatem, & hoc apparet. Quia lex fuit in tali politia, q de honoribus non plus distribueretur diuitibus q̃ ęgenis, vel virtuosis q̃ non virtuosis, sed æqualiter istis & illis. Iterum dicebat lex, q isti non magis deberent dñari q̃ illi,

q̃ illi, nec econuerso, sed isti & illi indifferenter, quia sunt similes vel æquales. Et ideo quia æqualitatem habent in libertate, æqualiter debẽt dominari & recipere de honoribus, non plus vnus q̃ alter. Si enim libertas maxime sit in populari vt dicunt plures, in ista autem sunt omnes equales. Manifestũ est, ꝙ maxime erit politia & æqualitas sm ipsum, si omnes communicent in omnibus æqualiter. Et, ꝙ ista species sit popularis, probat sic. In ista.n. specie politiæ dominatur populus siue multitudo, quia omnes sunt æquales sm libertatem, & principatus distribuitur secundum ipsam. Et ideo multitudo tota dominatur, sed vbi multitudo dominatur, popularis est, hæc igitur est vna species popularis. Deinde cum dicit.

Alia vero species, vt magistratus, honoresq; in rep. secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruum, tribuantur, ita vt qui tãta possidet, habilis sit ad honores reip. suscipiẽdos. Qui vero non possidet, sit inhabilis.

Ponit secundam speciem. Et dicit, ꝙ secunda species popularis est in qua assumitur aliquis ad principatum propter aliquem terminum diuitiarum, paruum quidẽ. Et adiungit paruum ad hoc, vt plures possint regere. Si enim non assumerentur nisi qui magnum possiderent censum, esset admodum paucorum, & sic non esset popularis. Deinde cum dicit.

Alia species popularis est, vt omnib⁹ omnino ciuib⁹ habilitas sit, modo nõ sint aliqua ex causa obnoxij, dominetur autem lex.

Ponit tertiam speciem. Et dicit, ꝙ tertia species popularis est in qua omnes habiles sunt ad magistratus gerendos, dũmodo non sint obnoxij ex aliqua causa: puta q̃a ex aliquo crimine ciuilitatem amiserint, vt contingit capite diminutis, aut quia serui sint, vel aliquo alio modo ciuilitate careant. Et in isto principatu principans principatur sm legem, cũ enim quilibet assumatur. Et quilibet ex se non potest esse sufficiẽs dirigere, oportet, ꝙ sit dirigibilis & á lege dirigat. Iterũ nõ esse possunt vacare, ideo oportet, ꝙ sm legem principentur. Deinde cũ di.

Alia species popularis est, vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modo sint ciues, & dominetur lex.

Ponit quartam speciem. Et dicit, ꝙ quarta species popularis est in qua aliqui assumũtur ad principatum, siue sint serui, siue liberi, dum tamen sint in ciuilitate. Et quia nõ omnes tales possunt vacare ad principatum, oportet, ꝙ principẽtur sm legem sicut prius. Deinde cum di.

Alia species eodem modo, nisi ꝙ non lex dominatur, sed multitudo. Hoc autem fit quando populi decreta præualent legibus.

Ponit quintam speciem & videtur eadem esse cum prima, nisi ꝙ in ista repetit magis determinate quod dixit in prima. Et diuidit in duas. In prima ponit speciẽ istã. In secunda ostendit, ꝙ non est vere politia nec status popularis. ibi. {Merito &c.} Adhuc prima in duas. In prima ponit speciem istam. In secũda ostendit propter quã causam accidit. ibi. {Accidit autẽ &c.} In prima dicit, ꝙ quinta species quæ videtur esse eadem cum prima, est quando multitudo principatur nõ sm legem, sed sm decretum. Et est intelligẽdum, ꝙ decretum intelligitur dupliciter. Vno modo dicitur enunciatio quædam vniuersalis de particularibus opabilib⁹, sicut dicit philosophus secundo rethoricæ suæ. Alio modo dicitur iudicium aliquod, de aliquo operabili, & sic sumitur hic decretum. Et differt á lege, quia lex est de vniuersali & obligat ad futurũ, decretũ vero isto modo sumptũ est de particulari opabili, & obligat ad præsens tantũ. Deinde cũ di.

E Accidit autẽ istud ob præpotẽtes quosdam qui populum ducunt. Nã in his rebusp. in quibus dominatur lex, præpotens aliquis nõ fit q̃ populum ducat, sed optimi ciuium rẽp. gubernant. At vbi leges non dominantur, ibi ductores populi oriuntur. Solus.n. populus regit cõpositus vnus ex pluribus. Multitudo enim auctoritatem dominãdi habet non vt singuli, sed vt omnes. Homerus autem cum dicit non esse bonum vt plures regant, vtrum de hac dicit, vel de illa cum plures gubernant vt singuli, incertum est. Talis ergo populus, vtpote absolutam potestatem habens, dominari solus quęrit nec vlli legi subesse. Efficiturq; dñator, itaq; assentatores eius in precio habentur. Et est F huiusmodi populus in gubernatione sua, tyranno persimilis. Iidem nempe mores, & vtrobiq; meliores deprimuntur. Et decreta huius populi perinde sunt vt tyranni præcepta.

Declarat propter quam causam iste modus accidit. Et diuiditur in duas. In prima proponit quod accidit propter ductores populi et suasores. Et assignat causam quare isti introducti sunt. In secunda assignat causam popularis reip. prædictæ ex dictis. ibi. {Hi auctores.} Prima ĩ duas. In prima ostẽdit quare ductores sunt introducti. Secũdo comparat eos ad adulatores. ibi. {Et ductores.} Dicit igitur, ꝙ accidit populum dominari non sm legẽ, sed sm sententiam populi propter præpotentes. Et hoc apparet, quia in his popularibus in quibus principatus est sm legẽ nõ oportet, ꝙ sit ductor, sed sunt viri optimi in præeminentia. Tunc enim populus nõ ducitur sm so-G lam voluntatem alicuius, sed sm legem. Præpotens autẽ dicit populum sm suam voluntatem, non sm legem. Sed vbi nõ est principatus sm legem, ibi est ductor & suasor q̃a populus deficit á ratione. Et ideo indiget aliquo ductore, & cum nõ ducatur sm legem, oportet ꝙ sm rationem vel voluntatem alicuius. Talis vero est præpotens & suasor, & cum totus populus cõpositus ex multis dominatur, est sicut monarcha & princeps vnus. Omnes enim principantur non diuisim sed coniunctim. De quo dixit Homerus, ꝙ nõ est bonus principatus vbi multitudo principatur. Sed incertum est, vtrum intellexit Homerus, ꝙ quando tota multitudo dominatur sicut vnus monarcha coniunctim, nõ sit per se bonus principatus, vel qñ populus dominatur ita, ꝙ vnusquisq; dominet. Sed qñ huiusmodi populus qui est sicut monarcha quidam vult regere ciuitatem monarchice, & quia hoc nõ facit ad vtilitatem omnium, sed sui & contra voluntatẽ insigniũ: oportet, ꝙ dominatiue principetur, id est prin-H cipatu dominii ad seruum, propter quod accidit, ꝙ adulatores acceptantur & honorantur á talibus, quia acceptantur & honorãtur á tyrãnis: cuius ratio est, quia adulator est q̃ dicit & operatur ea quæ opinatur placere, in nullo volẽs contristari. Vnusquisq; autem diligit suam excellentiam & vult esse certus de ipsa, & ideo libenter audit ipsam & illũ qui testatur de ea. Sed adulator dicit excellentiam alterius affirmando vt sibi placeat, & ideo honorat. Et quia in ista politia sunt aliqui qui dicũt excellẽtiam populi, cum dicunt, ꝙ omnia debent referri in populum, & ꝙ vnus nõ debet magis dominari q̃ alius, & ꝙ sunt oẽs æquales, ideo in tali politia adulatores siue ductores honorant vel acceptant. Populus ẽt iste qui sic principatur, proportionabiliter se habet tyrãnis in monarchiis in quibus vnus principatur. Et ideo eadem consuetudo & idem mos in vtroque, in vtroq;.n. opprimuntur meliores, est enim principatus eorum dominatiuus

respectu

respectu meliorum, quia opprimunt ipsos, & non intendunt bonum eorum p se. Iterum in principatu istorum sunt decreta sicut in tyrannide sunt præcepta ad opprimendum meliores. Deinde cum dicit.

Et ductores suasoresq; huius populi sunt velut adulatores illi qui circa tyrãnos versantur, & vtrisque apud vtrosque potentia par, tam adulatoribus penes tyrannum, q̃ ductoribus suasoribusq; populi, apud ipsum populum.

Comparat ductorem ad adulatorem, dicens, ꝙ ductor & adulator sunt idem, & proportionantur. Vterque.n. vult dicere vel facere ꝙ placeat alij. Sed differunt, quia ductor dicit ea quæ placent populo. Sed adulator dicit ea quæ placent tyranno, quia tyrannus & populus habent magnam potestatem. Manifestum est ꝙ vterque habet magnam potestatẽ. Sed ductor apud populum, adulator apud tyrannum. Deinde cum dicit.

B **Hi auctores sunt, vt decreta, & leges infringant, & ad voluntatem populi cuncta referant. Contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium. Ipsi autem voluntatem populi maxime ducunt, quoniam fides à populo eis adhibetur.**

Declarat propter quid accidit talis politia. Et diuidit in duas. Primo assignat causam propter quam fit principatus in ista politia sm decretum non sm legem. Secundo assignat causam quare totus populus dominatur. ibi. {Præterea.} In prima dicit ꝙ ductores sunt causa quare populus dominatur sm sententiam suam non sm leges. Dicunt enim ductores & præpotentes omnia debere referri in populum, & ꝙ vnus non debet magis dominari q̃ alius, & ꝙ omnes sunt æquales. Hæc autem placent populo, ideo dominantur sm sententiam: & quia populus principatur omnibus, contingit ꝙ isti sunt magni & magnam potentiam habẽt. Isti.n. tenent opinionem populi. Sunt.n. tria quę faciunt ad bene persuadendum sm Arist. 2. Rhetor. scilicet prudentia, virtus, & beniuolentia. Et propter istud tertium ductores de facili suadent populo: sunt enim eis beniuoli. Deinde cum dicit.

C **Præterea qui de magistratibus queruntur, ad iudicium populi negocia deferunt. Populus aũt gratanter audit eorum prouocationes, per hunc modum magistratus irritantur oẽs.**

Declarat quare totus populus principatur. Et dicit, ꝙ isti ductores accusantes principatus in quibus vnus vel pauci principantur: dicunt, ꝙ tota multitudo debet dominari & iudicare quæ fiunt per alios magistratus. Omnia.n. debent referri ad populũ, & melius est totum principari q̃ partem. Populus aũt gratanter recipit hanc allegationem: omnes.n. faciliter exaudiunt proponentes p eis ad quę inclinantur, sicut intẽperatus, pro actu intẽperantiæ, propter quod cũ potestatem habeant principantur destruentes alios principatus. Deinde cum dicit.

D **Merito autem reprehendere videntur, qui dicunt huiusmodi popularem non esse legitimam reipu. speciem. Vbi enim leges non pręualent, non est respub. nam lex dominari omnibus debet. In particularibus autem magistratus, & politia prouidere.**

Declarat ꝙ huiusmodi politia in qua principatur populus non sm legem, sed secundum sententiam non est proprie politia nec status popularis. Et primo declarat ꝙ non est proprie politia. Secundo ꝙ proprie non est popularis. ibi. {Itaq; si.} In prima dicit ꝙ rationabiliter vi-

A detur dicere ille qui dicit ꝙ huiusmodi popularis non est proprie politia: & ratio huius est, quia vbi non principantur leges non est politia, quia oportet in politia legem principari in omnibus. Oportet.n. principatum & politiam iudicare de singularibus. Iudicant autem sm leges vbi leges prouident, vbi verò non, tunc magistratus supplent & decernunt. Et ideo vbi est politia leges principantur, sed in tali populari statu non principantur leges, sed sententia populi, ergo talis popularis status nõ est politia proprie. Sed aliquis argueret contra illud ꝙ dicit, ꝙ vbi leges non præualent non est respub. quia monarchia regalis politia est: tamen non est principatus sm legem, sed sm voluntatem & rationem principantis. Ad hoc posset aliquis dicere breuiter, ꝙ quædam est politia monarchicha in qua vnus dominatur. Alia est politia poliarchicha in qua plures principantur. In politia poliarchica non corrupta principatus est sm leges, & de tali loquitur hic Arist. in alia non. Aliter dicendum est & me-

B lius, ꝙ in omni politia recta principans dominatur sm leges: quia in omni politia principatur aliquis sm aliquam regulam, quã dicimus legem. Sed in quibusdam illa regula est interior existens in voluntate & ratione, in quibusdam est extra in scripto. In monarchia regali, monarcha habet istam regulam quæ est in voluntate & ratione eius, in politia poliarchica est extra in scripto: qđ ergo dicebatur ꝙ vbi est politia ibi est principatus sm legem, verum est, vel intrinsecam, vel scriptam. Hic aũt intelligit de scripta: & ideo non multum differt à prima, sed eam declarat. Deinde cum dicit.

Itaque si est popularis vna specierum reipu. clarum est, ꝙ talis gubernatio in qua decretis cuncta efficiuntur, non est proprie popularis. Nullum enim decretũ recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hũc modum

C **determinatum sit.**

Ostendit ꝙ non est proprie popularis. Et dicit, ꝙ popularis est politia quædã. Sed talis popularis in qua sententiæ principantur non leges, non est politia, quia politia est sm leges, quæ sunt de vniuersalibus, sed sententiæ sunt de particularibus non vniuersalibus. Nulla.n. sententia est vl'is sm quod hic intendimus de ipsa, vt dictum est prius. Quare manifestum est ꝙ talis popularis non est proprie popularis. Vlterius concludit ꝙ species popularis determinantur hoc modo. Deinde cum dicit.

Paucorum verò gubernationis species vna est in qua magnum habentes censum ad gubernationem reipu. recipiuntur: atque ita magnũ, vt tenues homines ad eum peruenire non possint. Is verò qui tanta possidet, habilis sit ad rempub. gerendam.

D Enumerat modos paucorum. Et diuiditur in quatuor sm ꝙ ponit quatuor. Secunda ibi. {Alia species &c.} Tertia ibi. {Alia species.} Quarta ibi. {Quarta species} In prima dicit ꝙ vna species paucorum est in qua distribuuntur principatus sm quandam honorabilitatem: puta diuitiarum vel generis, ita ꝙ egeni non attingant ad ipsos quamuis sint plures. In paucorum autem ista licitum est principanti attingere ad eandem rempub. scilicet quantum ad consilium & deliberationes communes & tractatus. Deinde cum dicit.

Alia species est cum à paruo censu est habilitas, & eligunt ipsi eos quibus desit. Si igitur ex omnibus hoc faciãt, videtur hoc esse potius optimatum. Sin verò ex paruo numero, paucorum potentiæ.

Ponit secundam speciem. Et dicit, ꝙ alia est species paucorum in qua distribuuntur principatus sm minores census. Et principantes possunt eligere alios consocios suos si aliqui deficiant, & si eligant illos qui deficiūt ex quibuscunque, dum tamen virtuosi sint, optimatum est. Si autem ex aliquibus vt ex diuitibus vel nobilibus, tantum paucorum. Deinde cum dicit.

Alia species est cum filius patri succedit.

Ponit tertiam speciem. Et dicit, ꝙ tertia species est qñ principatus distribuuntur sm honorabilitatem maiorē ad hęc diuitiarum aut generis, & filius in ꝑncipatu succedit patri & fit princeps pro patre. Deinde cum dicit.

Quarta species cum hoc fit quod modo diximus & lex non dominatur, sed illi qui regunt. Et hæc est spēs in paucorum gubernatione, vt est tyrānus in monarchia, & vt est in populari statu vltima illa species, de qua diximus, & vocant huiusmodi spēm paucorum potentiam: gubernationis igitur paucorum hæ spēs sunt.

Ponit quartam speciem. Et dicit, ꝙ quarta species est quando aliqui principantur ꝓpter honorabilitatem maximam, & filius succedit patri. Et in isto principatu nō principatur lex, sed principes sm volūtatem propriam, & sic se habet ista inter paucos, sicut tyrannus inter monarchias: sicut enim in tyrannide tyrannus principatur primo & per se ꝓpter bonum suum, & bonos opprimit, sic in isto principatu principes principantur propter bonum suum. Et ideo sicut inter monarchias tyrannis est pessima, sic inter paucorum potentias ista est pessima. Et sicut popularia vltima de qua dictum est inter omnes species popularis pessima est: assimilatur enim tyrannidi, sicut dictum est prius, sic inter potentias paucorum ista est pessima: & talem paucorum potentiam vocant paucorum potentiam, quia potentes valde principant. In fine concludit ꝙ tot sunt species popularis & paucorum, vt dictum est.

LECTIO V.

Comprobat singulas quasque species popularis administrationis, & paucorum, superius enumeratas.

NEc latere nos debet, quod multis locis accidit rempub. quæ sm leges non sit popularis, more tamen & gestione populariter gubernari. Similiter aūt econuerso, apud alios contingit rempub. sm leges esse popularem: moribus tamen & gestione ad paucorum gubernationem magis referri.

Postq̄ Philosophus posuit modos popularis & paucorum, ponit incidens vnum. Et diuiditur in duas. In prima ponit incidens. In secunda ostendit ꝓpter quam causam illud contingit. ibi. {Contingit autem &c.} In prima dicit ꝙ istud nō debet nos latere quod accidit in multis locis, ꝙ aliqua politia non sit sm leges popularis, sed propter consuetudinem & modum ipsam contingit esse popularem: similiter econtrario apud alios contingit vt sit popularis respu. sm leges: sed per assuefactionem contingit ciues viuere sm rempub. paucorum. Sed illud nō videtur esse verum, quia leges sunt de conferentibus ad finem reipub. ergo si aliqui viuant sm vnam rempub. & regantur per leges alterius reipub. simul & semel intendunt diuersos fines, vel eadem respub. tendit in diuersos fines: sed hoc est impossibile, quare non videtur esse possibile ꝙ aliqui viuant sm vnam rempub. & leges sint alterius reipub. Dicendum ꝙ non est possibile ꝙ aliqui simplr viuant sm vnam rempu. & simplr leges in illa sint sm aliam: quia simul tenderent in diuersos fi-
E nes simpliciter, quod non est possibile: sed possibile est q. aliqui sm quid viuant sm vnam rempub. & sm quid regantur legibus alterius reipub. vel simpliciter quidem viuant sm vnam rempub. regantur autem in aliquibus legibus alterius, vel econtrario. Et.i. causa dissensionis in aliquibus ciuitatibus, ꝙ aliqui viuant sm vnam rempub. & leges sint sm aliam, quia ille qui cognoscit leges & amat eas, odit volentes viuere sm eas leges, & hoc est causa dissensionis. Deinde cum dicit.

Contingit aūt hoc maxime post mutationes rerūp. non.n. statim mutantur, sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potētiæ. Itaq; leges quidem manent vt prius erant, præualent tamen qui rempub. mutauerunt.

Ostendit quando & propter quam causam accidit aliquos viuere sm vnam rempub. & leges sm aliam. Et dicit ꝙ hoc quod dictum est maxime contingit post transmutationes rerumpub. Cum enim vna ciuitas transmutatur de rebup. in aliam, non statim transmutatur: sicut enim in medicinalibus subitæ transmutationes nociuæ sunt sic in rebuspublicis, & ideo cum transmutatur de vna repub. in aliam, aliquid retinent de prima. Amant enim ciues ea quæ sub prima repub. continebantur: & ideo aliquid retinentes de prima transmutantur ad aliā quasi paulatim aliquid accipientes de posteriori: & sm aliud dimittentes primam, ita ꝙ accidit ꝙ leges primæ reipub. remaneant sm aliud & viuant sm rempub. ad quam transmutantur. Deinde cum dicit.

Quod autem tot sint popularis, & paucorū gubernationis species, ex ipsis patet. Necesse est enim, aut omnes partes populi, quas supra enumerauimus reipub. gubernationem habere, aut quasdam habere, quasdam non habere. Cum igitur & agricolæ, & mediocria possidētes rempub. gubernant, sm leges est gubernatio. Victum enim ex opera sua quærere habēt, nec ociosi esse possunt. Itaque lege constituta solummodo necessariis concionibus intendūt. Aliis autem recipi ad rempub. licet, cum tanta possidebunt quanta determinat lex: omnino enim non licere omnibus, paucorum potentiæ est. Ociari autem eum qui non redditus habeat, impossibile. Hæc igitur est vna species popularis gubernationis.

Assignat rationem modorum popularis & paucorū. Et primo assignat rationem modorum popularis. Secundo paucorum. ibi. {Paucorum autem &c.} Prima in quatuor sm ꝙ assignat rationem quatuor modorum popularis. Secunda ibi. {Altera vero species &c.} Tertia ibi. {Tertia species &c.} Quarta ibi. {Quarta &c.} In prima dicit, ꝙ ex his quæ dicta sunt apparet ꝙ sunt tot modi popularis & paucorum, quia in populari aut principantur omnes, aut plures. Et si plures, aut isti, aut illi: contingit.n. considerare agricolas & alios artifices. Et si agricolæ & illi qui habent diuitias mediocres ita ꝙ non sunt excellēter diuites nec nimis pauperes: sed mediocriter se habent principentur sm leges, non sm voluntates eorum, est primus modus. Et ratio huius est, quia agricolæ habent viuere de agricultura circa quam oportet eos laborare, & ideo non possunt vacare congregationibus ciuitatis vnde principantes talibus scientes leges nō faciunt congregationes, nisi pro magnis & valde necessariis casibus, & quia multitudo non vult aliter subiici. Et oportet aliquos quandoque assumi ad principatum.

ordinatur

ordinatur q̄ principentur fm leges. Alīj etiam qui habēt aliquam dignitatem diuitiarum aut generis moderatā, cum fm legem poſſunt aſſumi ad principatum. Et ideo omnes qui habent poſſeſſiones poſſunt aſſumi vt melius poſſint vacare. Si enim non poſſunt aſſumi omnes qui habēt aliquam dignitatem poſſeſſionis, erit paucorum, in qua non omnes aſſumuntur, ſed excellentes valde. Illi autem qui non habent aliquas diuitias non poſſunt aſſumi, quia tales debent aſſumi ad principatum qui poſſunt vacare, ſed eum qui non habet aliquos prouentus vel aliquas poſſeſſiones impoſſibile eſt poſſe vacare: quare manifeſtum eſt q̄ in tali principatu non aſſumuntur omnes, ſed qui mediocres habent diuitias. Et tunc concludit q̄ hæc eſt vna ſpecies popularis, & propter prædictas cauſas. Deinde cum dicit.

Altera verò ſpecies eſt, omnibus licere, qui prohibiti non ſint per genus, potentibus tñ, in ocio eſſe. Quapropter in huiuſmodi quidem populari adminiſtratione leges præualent & gubernant, quia redditus non eſt.

Aſſignat rationem ſecundæ ſpeciei, & dicit, q̄ alia ſpecies popularis eſt in qua aliqui aſſumuntur ad principatum per electionem aſſequentem, ad quam libet omnes attingere qui non ſunt refutari ſecundum genus: puta viles valde: ſed liberi ſimpliciter ex vtroque ciue libero. Si tantum poſſint non refutari propter penuriam, propter qđ in iſto principatu principantur fm legem. Et ratio eſt, quia tota multitudo non habet ſufficientes diuitias: & ideo oportet cōmittere principatum alij, & quia ſubiici non vult omnino, ordinat multitudo quód principentur fm legem. Deinde cum dicit.

Tertia ſpecies eſt, omnibus omnino licere rempub. gerere qui liberi ſint: non tñ licere ob ſupradictam cauſam. Quare neceſſarium eſt in hac quoque legem dominari.

Aſſignat rationem tertiæ ſpeciei. Et dicit, q̄ tertia ſpecies eſt quando quicunq; fuerint, dum tamen liberi fuerint quocunq; modo aſſumantur ad principatum: non tñ principantur propter dignitatem aliquam diuitiarū ſicut in aliis, ſed aſſumuntur propter libertatem. In iſto autem principatu, ille qui dominatur principatur fm legem. Et ratio huius eſt, quia multitudo non habet diuitias ſufficientes: & ideo oportet q̄ principatum cōmittat omnibus exceptis his de quibus non vult aut ſubiici omnino voluntari alicuius, & ideo ordinat q̄ principatus ſit fm legem. Deinde cum dicit.

Quarta verò ſpecies eſt illa quæ poſteris tēporibus in ciuitatibus eſſe cæpit. Maioribus.n. factis ciuitatibus q̄ ab initio fuerant, & redditibus facultatibusq; abundantibus, participant oēs reip. propter multitudinis præualentiam. Verſanturq; in repu. gubernanda ex eo, quia poſſunt ocioſi eſſe, etiam inopes mercedem capientes. Maximeq; hmōi multitudo ocioſa eſt. Non.n. cura rei familiaris proprie eos impedit, quæ diuites ita occupat, vt ſæpe à concionibus abſint, & à iudiciis. Ex quo fit multitudo pauperum dominetur in repu. non autem leges: ſpecies igitur popularis gubernationis, tot ac tales ſunt, ob neceſſitates ſupradictas.

Aſſignat rōnem quartæ ſpeciei, & dicit, q̄ quarta ſpecies popularis quæ vltimo fm tempus facta eſt in ciuitatibus eſt qñ tota multitudo dominatur fm ſententias nō

A fm legem. Et ratio huius eſt, quia ciuitates multo maiores ſunt q̄ eſſent à principio, & prouentus & diuitiæ multo maiores. Et ideo quia multitudo magna eſt, multam habet & magnam potentiam. Et ideo omnes de multitudine attingunt ad principatum, quia poſſunt vacare etiam egeni qui non habent ſufficientes diuitias, nec ꝓpter defectum diuitiarum impeditur aliquis á principatu, quia ſi contingat egenum principari, accipit de communi aliquid, maxime etiam iſta multitudo poteſt vacare, quia non impeditur propter curam de propriis: aliquas.n. ſubſtantias habent, ſed diuites impediūtur vt frequenter non vadant ad congregationes ciuitatis, nec participent iudicatiuo: diuites.n. volunt honorari. in congregationibus verò non honorantur, aut non tantum quantum credunt debere honorari: & ideo non curant ire iterum multas habent diuitias, & iō nihil curant habere de cōi. Item virtuoſi nolunt ire, quia non honorant vel non fm q̄ deberent: & ideo relinquitur q̄ ſit multi-[B]tudo pauperum & egenorum dominans & principans in tali repub. fm ſententias non fm leges: & tunc concludit dicēs, q̄ ſpecies popularis & tot & tales ſunt & propter prædictas cauſas. Deinde cum dicit.

Paucorum autem gubernationis prima ſpēs eſt, qñ plures habent patrimonia, ſed non admodum ampla: faciunt.n. poteſtatem participandi ei q tanta poſſidet: & ꝓpter multitudinem eorum qui ad remp. recipiunt, neceſſe eſt non hoīem, ſed legem dominari. Quāto.n. magis diſtant à monarchia, neq; tā amplas habent facultates, vt eas negligendo ociari valeāt, neq; ita exiguas, vt à ciuitate victū quærant: neceſſe eſt vt legem velint dominari, non autem ipſos,

C Aſſignat rationem modorum potentiæ paucorum & diuiditur in quatuor fm q̄ aſſignat rationem quatuor modorum ipſius. Secunda ibi. {Quod ſi.} Tertia ibi. {Quod ſi eo.} Quarta ibi. {Quod ſi magis.} In prima dicit q̄ qñ ſunt plures diuites in ciuitate non habentes tñ diuitias excellentes, ſed mediocres, tunc eſt prima ſpecies gubernationis paucorum. Huiuſmodi.n. dant poteſtatem principandi alicui habenti vel poſſidenti ſubſtātias ſiue diuitias: quia.n. plures ſunt qui poteſtatem habent: ideo eligunt alios, quia diuites ſunt eligunt ſibi ſimiles. Vnuſquiſque.n. libentius eligit ſibi ſimilem q̄ diſſimilem. Et qm̄ multi ſunt in iſta ſpecie qui attingunt ad rempub. & poſſunt attingere ad principatum: principes dominantur in ea non fm ipſorum hominum voluntatem, ſed fm leges. Quanto.n. magis diſtāt à monarchia, quia.ſ. multi ſunt potentes attingere ad principatum voluntates habentes diuerſas non vnam ſicut monarchia: & quanto mediocriores ſubſtantias habent non tantas vt poſſint multum vacare negligentes propria negocia, [D] nec tam paruas vt neceſſarie habent viuere de cōmuni: tantum plus volunt non ſeipſos principari, aut quia non poſſunt omnino vitare, aut quia timent grauari ab aliis, ſed leges magis. Deinde cum dicit.

Quod ſi pauciores ſint, qui poſſident patrimonia ſiquidem prius: plures autem, ſecunda ſpecies fit gubernationis paucorum. Magis.n. potentes plus habendi ſe dignos putant. Quapropter ipſi ſumunt ex aliis, qui ad rempub. ſe conferant. Præterea, quia nondum ita robuſti ſunt, vt abſque lege gubernare poſſint, legem huiuſmodi poſuere.

Aſſignat rationem ſecundæ ſpeciei, & dicit, q̄ ſi ſint pauciores diuites q̄ prius principes, ſed tñ ditiores q̄

qui prius, secunda species potentiæ paucorum est, quia ditiores sunt: ideo volunt excedere alios & supergredi: & ideo potestatem habent eligendi ex multis illos q deficiunt in principatu. Et quia non sunt adhuc ita potentes q excedant multitudinem, permittunt q principentur sm legem. Deinde cum dicit.

Quod si eo deueniant, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeãt. tertia cumulatio fit gubernationis paucorũ: ipsi.n.p se magistratus, & imperia retinent, sm legem iubentẽ, vt parentum defunctorum loco filij succedant.

Assignat rõnem tertiæ speciei & dicit, q si adhuc fuerint pauciores diuites q̃ prius, & habentes maiores diuitias tertia species est gubernationis paucorum, & vident principes per se habere quasi ex hereditate principatus: & quia isti potentes sunt valde, ordinant & statuunt q filij succedant eis in principatu. Deinde cum dicit.

Quod si magis etiam subnixi sint opibus, & amicitiis: ppe est talis potentia ad monarchiã, & dominantur homines: non autem lex, & est hæc quarta species gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis.

Assignat rationem quartæ speciei, & dicit, q qñ adhuc sunt pauciores diuites q̃ prius, & multo ditiores & potentiores in amicis est quarta species potentiæ paucorum & tunc est huiusmodi principatus quasi monarchicus: quia illi qui principantur, principantur sm suas voluntates non sm leges, sicut fit in monarchia regali, & ppter potentiam ipsorum filij succedunt. Et ista quarta spẽs potentiæ paucorum proportionatur quartæ speciei popularis: quia sicut illa pessima est inter populares, sic ista pessima est inter potentias paucorum & tyrãnidi assimilatur: principantes.n. in ista ppter bonum pprium principaliter dominantur, sic autem est in tyrannide.

LECTIO VI.

De optimatum administratione, & eius variis speciebus, quæ ex commistione virtutis ad diuitias & multitudinem insurgunt.

SVnt insuper duo alia genera reip. p̃ter eas in quibus, aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes spẽm esse vnam ex quatuor. Dicunt aũt eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationẽ, popularẽ, & optimatẽ. Est & quinta, quã cõi noĩe oĩum appellant remp. sed qa non sæpe fit, latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum, vt Plato in libris de repub. facit.

Postq̃ Philosophus determinauit de speciebus popularis & paucorum, determinat species optimatum, & diuiditur in duas. In prima dicit q præter istas respublicas.s. popularem & paucorum, sunt aliæ duæ respub. In secunda tangit modos optimatum status. ibi. {Optimatem igitur &c.} In prima dicit q præter duas prædictas politias, i. popularem & paucorum, sunt alię duę, quarum alteram omnes loquentes de rebuspub. ponunt. & est vna species inter quatuor respub. quæ dictæ sunt prius ab aliis. Posuerunt.n. antiqui quatuor respu.s. monarchiam, paucorum, popularem, & quartam optimatem dicunt. Sed tamen his quinta subest quæ cõmuni nomine nominatur.s. respublica. Et quia ista respub. communi nomine dicta raro accidit, latet homines volentes distinguere species reipublicæ: & ideo non habet nomen proprium: & ideo vtuntur tantum quatuor, sicut fecit Plato in suis rebuspub. Nõ enim posuit nisi quatuor spe-

E cies, diuidendo monarchiam in regalem rectam & tyrãnidem cum republica communi nomine dicta, apparet q sunt sex. Deinde cum dicit.

Optimatem igitur se recte habet appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. Quę enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio reip. & non ad suppositionem quandam bonorum virorũ, eam solam iustum est optimatem appellari: in sola enim ista simpliciter, idem est vir bonus, & ciuis: in aliis aũt boni sunt ad speciem gubernandi suam.

Ponit modos optimatum, & diuiditur in quatuor sm q ponit quatuor modos eius. Secunda ibi. {Sunt tamen quædam &c.} Tertia ibi. {Vbi ergo &c.} Quarta ibi. {Et vbi ad &c.} In prima dicit, q respub. illa de qua di-

F ctum est prius, cum determinabatur de regno recte dicit optimatum: respublica.n. in qua optimi viri simpliciter principantur & nõ aliquis vir optimus ex suppositione sola dicitur optimatum. Item in sola ista repub. idem est optimus vir & ciuis optimus simpliciter: in aliis autem non, sed optimus ciuis: in aliqua alia repub. est optimus vir, in illa non simpliciter. Deinde cum dicit.

Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant à paucorum gubernatione, & appellant optimates: & ab ea quæ vocatur resp. vbi non solum respectu diuitiarum: sed etiam respectu virtutis ad gubernationem reipub. sumuntur. Hæc resp. differt ab illis, & naturam optimatis sapere videtur. nam in his ciuitatibus q̃ non faciunt publice curam virtutis: sunt tñ quidam

G præstantiores, qui videntur esse boni viri.

Ponit secundum modum, & dicit, q non solum ista respub. est spẽs optimatum: immo sunt aliquæ respub. q̃ differunt à paucorum potentiis, & ab ea quæ respub. dicitur, & in aliquo conueniunt cum eis, quarum vna est in qua eliguntur principantes habendo respectum ad diuitias & ad virtutes, ita q aliqui diuites & virtuosi assumuntur. Differt autem à paucorum & repu. in hoc, q eliguntur in ipsa virtuosi, & quia non solum habetur respectus ad diuites. Paucorum autem & respub. non faciunt causam communem, ppter quam.s. assumantur ad principatum virtutis, i. à virtute, hoc est non habent respectum ad virtutem in eligendo sm q huiusmodi, quãuis sint aliqui approbati & qui videntur esse excellentes viri, quibus attribuunt principatus, non quidem sm q huiusmodi, sed secundum q diuites vel apti ad regendum. Deinde cum dicit.

Vbi ergo resp. respicit ad diuitias, & ad vir-

H tutem, & ad populũ, vt est apud Carthaginenses, ea naturam optimatum sapere videtur.

Ponit tertiam spẽm, & dicit, q tertia species est in qua eligentes principes respiciũt ad diuites virtuosos & populum, sicut accidit in Carthagine, vbi respiciũt ad ista tria, & talis resp. optimatum status dicitur. Sed mixta ex statu paucorũ populari & optimatũ. Deinde cũ dicit.

Et vbi ad duo illorum solum, vt Lacedæmoniorum, ad virtutem & ad populum. Et est hęc mixtura popularis ac virtutis. Optimatum igitur præter illam primam optimam reipub. gubernandi formam, hæ duæ species sunt: & tertia quæcunq; illius quæ appellatur resp. inclinant ad paucorum gubernationem.

Ponit

Ponit quartam speciem, & dicit, q quarta species status optimatum est in qua in eligendo principatus habet respectus ad duo. s. ad virtutem & popularem, vt est respub. Lacedæmoniorum: & propter hoc mixta est ex optimatum & populari primo modo dicta. Et tunc recapitulat istos modos, & dicit, q manifestũ est q præter primam speciem status optimatum quę est optima sunt istę duæ vltimæ, de quibus iam dictum est: & tertia quæ fuit secunda in ponendo species, & quęcũq; istius speciei quę respu. dicitur magis inclinatur ad statum paucorum inquantum sit respectus ad diuites & non ad pauperes.

LECTIO VII.

De eo ciuitatis statu qui communi nomine respublica dicitur, à cęteris tamen discreto in quo & virtus & libertas & diuitiæ suum locum habent.

Reliquum est, vt de ea quæ respublica appellatur, dicamus, & de tyrannide. Ordinauimus autẽ ipsam nos, cum prius non esset: neq; hæc transgressio, neq; illæ de qbus modo diximus, optimates: quia re uera oẽs aberrant à rectissima gubernandi forma, postmodum cũ istis numerantũ: & sunt harum transgressiones & labes, vt in superioribus circa principium diximus. Merito aũt postremo loco tyrannidem reseruauimus: ppterea, q ista minime est resp. nostra verò materia est de repub. tractare. Qua igitur de causa sic ordinauimus dictum est.

Postq; Philosophus distinxit respub. & modos popularis, paucorum & optimatum in vniuersali: in particulari prosequitur de ea quæ cõmuni nomine appellata est respub. & de tyrannide. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentionem suam & ordinem procedendi & causam ordinis. In secunda psequitur intentum suũ. ibi. {Nunc autem.} In prima dicit, q postq; determinatum est de monarchia regali, & de modis eius, & de populari paucorum, & optimatum, & modis earum: relinquitur considerandum nobis de illa quæ communi nomine appellatur respub. & tyrannis. Causa autem quare primo de aliis rebuspub. prius determinatum est q̃ de ea quæ communi nomine nominata est: est quia respub. & quędam species reipub. optimatum prius assignatæ, aliquo modo transgressiones sunt primarum rerumpub. aliquo modo non, simpliciter quidem non sunt transgressiones: sm quid autem sunt, quia omnes respub. aliæ ab optima & rectissima, deficiunt ab ipsa: & ideo respub. quæ communi nomine nominata est, & species quædam optimatum transgressiones sunt, & continuatur aliis quæ sunt transgressiones, sicut prius dictum est. Illud aũt quod est transgressio alicuius cognoscitur ex illo, quare cognosciẽ per alias rectas politias, de quibus dictum est. Illud aũt quod cognoscitur per aliud sequitur illud, & posterius est eo quo ad nos. Quare post determinationem de aliis politiis rectis debuit determinare de politia cõmuni nomine nominata, cum & ipsa aliquo modo transgressio sit, s. optimæ & perfectissimæ reipu. Vltimo verò de tyrannide, & hoc rationabiliter, quia tyrannis inter omnes politias minime politia est: & ideo prius debuit determinari de illis, quæ simpliciter vel magis politię sunt, quia cõsideratio philosophi in isto libro est determinare de politia, propter quam ergo causam prius determinatum est de aliis q̃ de politia & vltimo de tyrannide dicetur dictum est. Deinde cum dicit.

Nunc autem est à nobis de illa quæ cõmuni nomine appellatur respub, ostendendum. nam clarius eius vis apparebit post determinatio-

A nem eorum quæ ad paucorum gubernationẽ, & ad popularem spectabant. Est enim respu. vt simpliciter dicamus, mixtura paucorum gubernationis ac popularis.

Prosequitur intentum suum, & diuiditur in duas. In prima determinat de politia. Secundo de tyrãnide. ibi. {Restat nunc.} Adhuc prima in duas. In prima ostendit q est composita ex populari & paucorum, & quam habet differentiam ad aliquas species status optimatum. In secunda ostendit qualiter instituatur. ibi. {Qua igit.} Adhuc prima in duas. In prima probat quod est composita ex populari & paucorum. Secunda quia aliquam habet conuenientiam cum aliquibus speciebus status optimatum, ponit differentiam inter politiã & statum optimatum quantum ad illas species. ibi. {Magis videtur.} Adhuc primo proponit intentum suum. Secundo probat. ibi. {Consueuerunt.} In prima dicit quod nunc B dicendum est de politia. Ratio autem & natura eius manifesta erit visis rationibus status popularis, & paucorum quia politia simpliciter vt est dicere mixta est ex paucorum statu & populari: quia in politia actu & simpliciter non maneret ratio potentiæ paucorum & popularis, sed tantum virtute, sicut miscibilia manent in eo quod componitur ex eis. Hoc autem habet rationem medij. Ratio autem medij cognoscitur ex rationibus extremorum. Quare manifestum est q politia cognoscitur per rõnes potentiæ paucorum & popularis. Deinde cum dicit.

Consueuerunt autem eas, quæ inclinant ad popularem, vocare respub. Eas verò quæ ad paucorum gubernationem, vocare optimates: ex eo quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis adesse consueuerunt. Præterea qui C diuitias habent, ea videntur habere propter q̃ cæteri iniurias faciunt. Vnde & honestos, & bonos, & nobiles, istos appellant. Cum ergo optimatium gubernatio velit excellentiam tribuere optimis ciuibus, & paucorum gubernationem esse dicant ex bonis & honestis magis.

Probat q sit mixta ex illis. Probat autem hoc ex communi dicto quorũdam, & dicit, q quidam antiquorum politiam cum declinat ad popularem dicunt eam rempub. cum autem ad paucorum dicunt eam statum optimatum: & ratio huius est, quia paucorum attenditur secundum dignitatem diuitiarum: diuitiis aũt assequuntur disciplina & nobilitas: disciplina quidem, quia organa necessaria ad disciplinam sunt diuitiæ: ideo pro tanto dicitur disciplina assequi diuitibus, quia habent ea quæ sunt necessaria ad disciplinam: nobilitas etiã assequitur, quia nobilitas est virtus, i. inclinatio ad virtutem & diui D tiæ antiquæ. Ergo manifestum est q nobilitas & disciplina assequuntur diuitibus. Adhuc, quia diuites habẽt illa penes se, propter quorum defectum aliqui faciunt iniuriam. Aliqui enim propter penuriam q̃nq; faciunt iniuriam: diuites autem substantiam habent. Habent igitur penes se illa propter quorum defectum aliqui faciunt iniuriam, propter quod dominantes in statu paucorum viros diuites & insignes vocãt per se bonos, quia in politia optimatum principatus & excellentia attribuitur optimis viris & virtuosis & fauentes statui paucorum dicunt statum paucorum esse ex viris p se bonis. Dicunt etiam q cum politia declinat ad paucorum potentiam eam esse optimatum. hoc autem non esset nisi aliquid haberet de potentia paucorum. Similiter dicunt alij cum declinat ad popularem, quod est politia popularis. Quare manifestum est q politia componitur ex statu populari & paucorum. Deinde cum dicit.

Videtur impoſſibile quæ ciuitas non ab improbis, ſed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari. Eodemq; modo quæ leges nõ habeat bonas, gubernari ab optimatibus.

Ponit differentiam inter politiam & alias ſpecies optimatum ſtatus, & diuiditur in duas. In prima præmittit quædã neceſſaria ad hoc declarandum. In ſecunda concludit differentiam, ibi. {Cum verò.} Prima in duas. Primo præmittit illa. Secundo oſtendit, ꝙ politia obſeruaẽ in multis ciuitatibus. ibi. {In pleriſque.} Prima in quatuor ſm ꝙ pmittit quatuor. Secunda ibi. {Habere aũt.} Tertia ibi. {Videtur aũt.} Quarta ibi. {Quod aũt.} In prima dicit, ꝙ non videtur eſſe poſſibile ciuitatem aliquam quę regitur pncipatu optimatum non bene diſponi legibus, ſed male gubernari ſm eas. Silr non eſt poſſibile aliquam bene diſponi & non eſſe bene optimatum: qm̃ ciuitas quæ bene regitur ſm ſtatum optimatum bonum finem habet ſimpliciter, quia finem virtutis, & bene F diſponit quæ ad finem, & ad illud gratia cuius eſt: bona autem ordinatio ſm rationem eorum quæ ad finem ad ipſum eſt bona legis ordinatio: ciuitas ergo quę bene regitur ſm optimatum ſtatum bene regitur legibus. Et eadem ratio eſt de conuerſa. Deinde cum dicit.

Habere autem leges bonas nõ id eſt, ſi recte ſint poſitę, nec eis pareatur. Itaq; vna recta legũ inſtitutio putanda eſt, legibus parere. Altera, vt recte ſint leges poſitæ qbus parere oportet. Fieri.n. poteſt vt pareant ciues male poſitis legibus. Id aũt dupliciter accidit, aut.n. optimis quantum datur ipſis, aut ſimpliciter optimis.

Præmittit ſecundum, quia aliquis poſſet dicere ꝙ leges bene ſunt diſpoſitæ & regitur ciuitas ſtatu optimatum: ſed tamen nolũt obedire legibus: ideo philoſophus G dicit, ꝙ iſta non eſt bona diſpoſitio & ordinatio legum, ꝙ leges bene ponantur & ꝙ non obediatur legibus. Et hoc apparet. Leges.n. ſunt organa quædam ad finem ciuitatis ſicut igitur eſſet inconueniens, ꝙ aliqua organa ſicut fiſtulæ eſſent bene poſita vel facta: & tamen non bene ordinarentur ad finem, ſic inconueniens eſt ꝙ leges bene ponantur: & tamen non bene ordinentur ad finem. hoc autem contingit, ſi non obediatur legibus. Ergo manifeſtum eſt, ꝙ non eſt bona legis diſpoſitio ꝙ lex bene ponatur, & ꝙ non obediatur ei. Et ideo duæ videntur eſſe bonę diſpoſitiones legum, Vna ꝙ legibus obediatur, alia vt ponantur leges rectæ & iuſtæ, quia ſic legibus bene contingit obedire: & ideo ſic debent poni vt eis obediatur & poſſint manere. Leges autem bene diſponi vt eis obediatur contingit dupliciter, aut quia ſunt optimę ex ſuppoſitione & ſm ꝙ contingit in tali ciuilitate, aut quia ſunt optimæ ſimpliciter & ſine ſuppoſitione. Eſt.n. intelligendum ꝙ leges rationem ſumunt ex fine: & ideo H ſi finis ciuitatis eſt optimus ſimpliciter, ſicut in regno & in ſtatu optimatum leges ſunt optimæ ſimpliciter. ſi aũt finis non eſt bonus ſimpliciter, ſed ex ſuppoſitione ſicut eſt in potentia paucorum, leges non ſunt optimæ ſimpliciter, ſed ex ſuppoſitione, quia optimæ ſunt in illa ciuitate. Deinde cum dicit.

Videtur autem optimatum eſſe maxime honores tribuere ſm virtutem. Finis enim optimatum, virtus: paucorum verò gubernationis, diuitiæ: popularis autem, libertas.

Ponit tertium, & dicit, ꝙ in ſtatu optimatum fit diſtributio principatus ſm dignitatem virtutis. Et ratio huius eſt, quia ratio & terminus ſtatus optimatum eſt virtus: & ideo ſm dignitatem virtutis fit diſtributio principatus in ea. In paucorum autem fit diſtributio principatus E ſm dignitatem diuitiarum, quia ratio & terminus eius ſunt diuitiæ: ſed ratio & terminus popularis eſt libertas: & ideo ſm dignitatẽ libertatis diſtribuitur principatus in ea. Deinde cum dicit.

Quod autem pluribus videtur cõmune eſt omnium. nam in paucorum, & in multitudinis gubernatione, & in optimorum quod videtur maiori parti eorum qui in repub. verſantur, id obtinet.

Ponit quartum, & dicit, ꝙ quicquid videtur pluribus in quacũq; politia vigorem habet & exiſtit apud omnes in illa politia, ſicut in paucorum illud quod videtur pluribus principantibus politia, hoc vigorem habet. Et rõ huius eſt, melius.n. iudicant plures q̃ pauci vel vnus. Item plures ſunt potentiores q̃ pauci vel vnus: & ideo quod videtur pluribus melius, videtur propter potenF tiam ipſorum, obſeruatur & habet vigorem, propter qđ illud quod videbitur maiori parti eorum, qui participãt politia erit principatus in ea. Deinde cum dicit.

In pleriſq; igitur ciuitatibus hæc ſpecies gubernandi, reſpub. vocatur: ſola enim mixtio coniecturam facit opulentorum, & inopum: diuitiarum, & libertatis: ferè.n. apud plurimos illi qui diuitiis pollent bonorum & honeſtorũ locum obtinere videntur.

Oſtendit ꝙ politia obſeruatur in pluribus ciuitatibus, & dicit, ꝙ in plurimis ciuitatibus reſpub. communi nominè vocata vocatur & obſeruatur. Et ratio huius eſt, quia plurimæ ciuitates mixtæ ſunt ex pauperibus & diuitibus. Hæc autem commixtio nihil aliud coniecturat niſi libertatem & diuitias ſm quas determinantur gubernatio paucorũ & popularis. Apud autem plurimos G diuites exiſtentes boni & honeſti videntur: & ideo principantur in tota regione, & apud aliquos populus propter libertatem. Cum igitur politia ſit mixta ex populari & paucorum, manifeſtum eſt ꝙ plures ciuitates ſeruant politiam. Deinde cum dicit.

Cum verò tria ſint quæ circa æqualitatem reipub. contendunt, libertas, diuitiæ, virtus. nã quartum illud quæ appellatur nobilitas, duobus conſequens eſt. Nobilitas.n. eſt antiquæ diuitiæ, & virtus. Manifeſtum eſt ꝙ duorum mixtura, diuitum & pauperum eſt reſpub. appellanda. Trium verò, optimatum gubernatio maxime aliarum præter illam veram & primam.

Concludit differentiam inter politiam & optimatum potentiam quantum ad aliquas ſpecies. Et primo facit hoc. Secundo recapitulat. ibi. {Quod igitur.} In prima H dicit, ꝙ tria ſunt ad quæ principalr attendẽtes in politia altercantur de principatus æqualitate, ſ. libertas, virtus, & diuitiæ. Quidam.n. dicũt ꝙ principatus debet diſtribui ſm dignitatem libertatis, vt quia æquales ſunt in libertate, æqualiter participent pncipatu. Alij dicunt ꝙ non debet fieri diſtributio pncipatus ſm dignitatẽ libertatis, ſed ſm dignitatem diuitiarum, vt q abundãtes ſunt in diuitiis. Alij dicunt ꝙ ſm nullum iſtorum debet fieri diſtributio pncipatus, ſed ſm dignitatem virtutis, vt q æqualiter attingunt ad virtutem ęqualr attingant ad pncipatum: & ſic altercantur aliqui ſm cuius iſtorũ æqualitatem debeat diſtribui æqualiter pncipatus. Quartum autem de quo aliqui altercantur quod vocatur nobilitas, annexum eſt vel aſſequitur duobus. ſ. virtuti & diuitiis. Nobilitas.n. eſt virtus generis, hoc eſt inclinatio ad virtutem deſcendens á parentibus in filios & in parentes ab aliis prioribus: & ſic ſm quandam antiquitatem.

Similiter

Similiter nobilitas est diuitiæ antiquæ, nõ q diuitiæ sint de rõne nobilitatis: possibile.n.est q in pauperibus sit inclinatio ad virtutem orta ex parẽtibus & sm quãdam antiquitatem: sed pro tanto dicitur nobilitas diuitiæ antiquæ, quia sunt necessariæ ad virtutem. Cum igitur ita sit, manifestum est q politia mixta ex diuitibus & egenis dicenda est politia cõi nomine: sed illa quæ mixta est ex tribus.s. diuitibus & egenis & virtuosis optimatum status est vna de tribus optimatum potentiis aliis á prima, q est vera resp. optimatum non mixta. Deinde cum di.

Quod igitur sint aliæ respub. præter monarchiam & popularem & paucorum potẽtium, dictum est, & quales istæ, & in quo differãt inter se, & optimatum gubernatio: & aliæ spẽs, quæ ad optimates declinant: & qño non longe distant inter se, manifestum est.

Recapitulat & dicit quod dictum est iam, q præter monarchiam regalem & paucorum potentiam & popularem sunt aliæ species politiæ, & quales sunt & quæ, quoniam optimatum & politia. Iterum dictum est qualiter species optimatum adinuicem differunt, & qualiter politia differt ab optimatum statu: & manifestum est ex dictis, q non multum distant adinuicem politia, & optimatum status, qui respicit diuites & pauperes virtuosos: quia solum in hoc q respicit virtuosos, alia non: & ita diuites & pauperes sicut politia, propter quod manifestum est, q non multum distant.

LECTIO VI.

Quo pacto supradicta rei publicæ species contẽperati debeat, ita vt & multitudinis & paucorum statum participet, neutrum tamen exquisite habeat.

QVomodo autem fiat præter popularem, & paucorum potentiam illa quæ appellatur respub. & quo in ordine reponẽ- C dã sit: deinceps dicemus, & simul apparebit quibus diffiniant popularem & paucorum gubernationem. Sumẽda est enim horum distinctio, postea ex his ab vtraque tanq̃ regulam sumentes componere oportet.

Postq̃ Philosophus declarauit q politia cõmuni nomine nominata est composita ex populari statu & paucorum & qualiter differat ab optimatum statu quãtum ad aliquam speciem, ostendit qualiter instituatur, & habet duas partes. In prima præmittit intentum suum. In secunda prosequitur. ibi. {Sunt aũt &c.} In prima dicit, q postq̃ declaratum est q politia est cõposita ex populari statu & paucorũ consequenter dicendum est qualiter respub. cõmuni nomine nominata sit quædam politia alia á statu populari & paucorum, cum tñ ex illis componatur. Dicendum etiam est qualiter instituatur. D Visis autem rationibus, quibus determinantur gubernatio paucorum & popularis simul apparebit ratio politiæ. Et ideo sumenda est distinctio istarum duarum politiarum: deinde quasi ex istis duabus accipiẽdo ab vtraq; & aliquid dimittendo, fit vnum mixtum, vel totum aliquod continens aliquid vtriusque. Deinde cum dicit.

Sunt autem diffinitiones tres, compositionis ac mixturæ, aut.n. ambo sumenda, quorum vtræque leges ponunt, ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia diuitibus pœnam constituunt, nisi in iudicãdo adsint. Pauperibus verò, mercedem nullã. In popularibus aũt, pauperibus mercedem, diuitibus autem, pœnam nullã. Cõmune ac medium istorum ambo hæc, itaq;

A & ciuile, mixtum est enim ex ambobus. Vnus igitur modus hic est combinationis.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima ostendit qualiter ex illis instituatur politia. Secundo ostendit qs sit terminus & ratio bonæ cõmixtionis. ibi. {Modus igitur &c.} Circa primam partem intelligendum est q circa principatum tria est considerare. Primum est psonas principantes. Secundum est actus principantium. Tertium est modus institutionis principantium, sm hoc ista pars diuiditur in tres partes. In prima declarat terminũ & rationem mixtionis politiæ ex ipsis quãtum ad actus principantium. Secundo quantum ad personas quæ debent assumi ad principatum. ibi. {Alius.} Tertio quantum ad institutionem ipsorum. ibi. {Tertius.} In prima dicit, q termini siue rationes compõnis siue mixtionis politiæ ex gubernatione paucorum & popularium tres sunt: & vna ratio est quantum ad actum principantium B qui est iudicare. Vt autem appareat hæc ratio mixtionis, aut sumenda sunt ea quæ vtræque ordinant saltem sm partem, quãuis non sm totum & simpliciter. Verbi gr. de iudicio lex fuit in paucorum statu, q si diuites non venirent ad iudicandum & disceptandũ, q haberent damnum: puta q punirentur in aliquo, & si pauperes venirent nullam mercedem reportarent: manifestum est aũt q ista lex introducta fuit in fauorem diuitum & in odiũ egenorum: quia lex ista data fuit, vt pauperes excluderentur á principatu: ex quo.n. nullam mercedem reportant sm legem non veniunt, & sic excludunt. Data etiam fuit vt diuites participarent principatu: quia ex quo dãnum reportarent si non venirent cõpelluntur venire. In contrarium aũt in populari statu fuit alia lex, q egeni venientes ad disceptandum & iudicandum habeant mercedem, diuites verò nullum dãnum. Et manifestum est, q ista lex data fuit in odium diuitum & in fauorem egenorum, quia per istam legem videntur excludi diuites, C & solum pauperes participare principatu. Illud verò qd est cõmune istis duabus legibus est medium in quo consistit ratio compõnis politiæ. Si.n. accipiatur ex paucorum potentia diuites reportare damnum, ex populari pauperes reportare mercedem: hoc est medium & cõmune illis, & hoc est politicum. Quare manifestum est qño politia componitur ex istis: & tunc concludit q vnus modus mixtionis politię ex statu populari & paucorum est iste qui dictus est. Deinde cum dicit.

Alius autem medium capere eorum quę ab vtrisque iubentur, ceu concionari: hæc quidẽ à nullo censu, vel exiguo penitus: hæ verò à magno censu, commune certe neutrum, sed medium vtriusque census.

Determinat rationem mixtionis quãtum ad personas quæ debent assumi ad principatum, & dicit, q alia est ratio D mixtionis, s. quãtum ad personas quas fauentes paucorum potentię & populari dicunt debere vocari ad cõgregationes siue ad principatum, quia fuit lex in populari, q nullus assumeretur ad principatum sm dignitatem diuitiarum vel honorabilitatem: sed si deberent assumi sm aliquam honorabilitatem q assumerẽtur sm paruam in paucorum. Econtrario fuit lex q assumerentur sm honorabilitatem maximam. Manifestum est aũt q neutrum istorũ est cõmune, sed sunt diuersa & separata. Si verò accipiatur medium in hoc consistit ratio politiæ, q.s. accipiatur princeps sm mediam honorabilitatem. Quare manifestum est qño politia miscenda est ex populari statu & paucorum quantum ad personas, quę debent assumi ad principatum. Deinde cum dicit.

Tertius verò ex duobus iussis, hoc quidem ex populari lege: illo aũt ex paucorum guber-

ftatione. Dico autem tale aliquid, videtur populare quidem magistratus sortiri. Paucorum autem gubernationis, eligere. Et populare non ex censu tribuere. Paucorum autem ex censu. Optimatum igitur ac ciuile ab vtraque vtrunque accipere, ex paucorum quidem gubernatione electiuos facere magistratus: ex populari autē sumere non per censum.

Declarat rationem mixtionis politiæ quantum ad institutionem personarum quæ debent assumi ad principatum, & dicit, q tertia ratio mixtionis est quantum ad modum eligendi illuc instituendi personas principantes: diuersus.n.est modus eligendi in statu populari & paucorum. In populari enim lex fuit, q per sortem acciperentur principantes & non fm honorabilitatem magnā diuitiarum. In paucorum verò fuit lex, q acciperentur fm leges & fm dignitates diuitiarum. Accipere aūt aliquid ab vtraque politicum & optimatum statui conuenit. malum enim est, q omnes accipiantur per sortem, & etiā malum est, q omnes accipiantur fm honorabilitatem diuitiarum: & ideo vtrique istorum dimittendum est. Sed accipiatur ab potentia paucorum, q accipiendi sunt per electionem, & q non fm aliquam honorabilitatem diuitiarum: sed per sortem ex populari statu: & tunc erit politicum: quare manifestum est quomodo politia componitur ex populari & paucorum quantum ad modum instituendi personas principantes. Deinde cum dicit.

Modus igitur admiscendi, talis: bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernationem finis est, quando eadem respub. dici potest popularis, & paucorum gubernatio.

Declarat quis est terminus, & ratio bonæ mixtionis, & diuiditur in tres. In prima tāgit quis est terminus bonæ mixtionis. Secundo manifestat per exemplum. ibi. {Patet.n.} Tertio declarat q̄d oportet obseruari in politia bene mixta. ibi. {Oportet enim &c.} In prima dicit, & q ratio & terminus bonæ mixtionis paucorū status & popularis, in politia aliqualiter est qñ contingit dicere, q respub. quæ mixta est, ex statu paucorum & populari. Et tunc bene mixta est respub. & illis qñ in respub. apparent illæ duæ. Hoc.n. contingit, quia mixta est ex illis. In mixto enim manent miscibilia aliqualiter, & in medio extrema. Medium.n. comparatum ad vtrunque extremorum apparet esse vtrunque. Tunc igitur bene mixta est resp. ex paucorum & multorum statu, qñ in repu. apparet paucorum & multorū resp. Deinde cum di.

Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse cōmixtas, accidit hoc etiam medio. Conspicitur nāque in eo vtrunque extremorum, quod contingit Lacedæmoniorum reipub. Sunt.n. permulti qui aggrediūtur dicere eam esse popularem, propterea q populariter complura in illa sunt constituta, ceu premium circa educationem puerorum. Pari modo diuitum filij educantur & pauperum, & erudiuntur per eum modum, per quem valeant pauperum filij erudiri. Similiterq; in sequenti ætate, cū viri facti sunt. In nullo.n. magis conspicuus diues q̄ pauper. Cibi quoq; iidem vtrisq; in comessationibus. Vestitu etiam tali diuites vtuntur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea duorum maximorum magistratuū,

E alterum eligit populus, alterum gerit. Senatores.n. per populum eliguntur. Ephori autem, ex popularibus constituuntur. Alij verò dicūt esse illam paucorum gubernationem, q̄m multa habeat quæ paucorum potentiam asserant, ceu omnes dignitates per electionem cōferri, per sortem vero, nullam. Et insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera huiusmodi permulta.

F Declarat per exemplum. Et dicit, q in repub. Lacedæmoniorum manifestum est, q in repub. apparet popularis & paucorum, quia multi dicunt, q illa respu. est popularis, quia habet multa de statu illo. Verbi gr. Primo sic se habet circa nutritionem sicut popularis. Pueri enim in Lacedæmonia diuitum & egenorum eodem mō & ex eisdem alimentis nutriuntur: similiter eodem mō erudiuntur, & illo mō quo possunt erudiri pauperū filij. Similiter in consequenti ætate, cum facti sunt viri eodem modo se habent sicut diuites. In alimentis enim & vestimentis non est diuersitas inter pauperem & diuitem: talibus enim induuntur diuites quibus pauperes possunt indui si volunt. Iterum habebant duos magnos principatus populares: populus.n. eligebat principem in vno principatu. Eligebantur.n. senes à populo. Ad principatum autem quædam attingebat populus, s. ad principatum Ephororum. Et dicitur principatus iste eorum qui potestatem habent conuocandi multitudinem & exequendi per eam quę ad ipsum pertinent: sic igitur apparet, q respub. Lacedæmoniorum videbatur esse quibusdam popularis, aliis videbatur esse paucorum, s. q omnes principantes assumuntur per electionem & nullus per sortem. Item pauci erant principantes quantum ad condemnationem mortis & relegationem: & similiter quantum ad alia talia. Sic igitur apparet, q. in repub. cōmuni nomine nominata debent apparere popularis & paucorum status. Deinde cum dicit.

G

Oportet.n. in repub. bene temperata vtrūq; videri inesse, & neutrum, & conseruari per seipsam non aliunde, & per seipsam non q plures multos extraneos qui velint. Nam & prauæ reipub. hoc potest contingere. Sed ne velle q̄dem gubernationem alterā quoquomodo partium ciuitatis omnino; quemadmodum igitur oporteat rempub. constituere, & similiter illas quæ appellantur optimates, dictum est.

H Ostendit quid oportet obseruari in repub. Et dicit, q in repu. bene mixta ex populari & paucorum statu oportet q vtrunque extremorum esse videatur & neutrum. Oportet quidem, q vtrūque videatur, quia in mixto manent aliquo modo miscibilia. Quare, si bene fuerit mixta, respub. ex illis oportet, q in repub. aliquo modo appareat paucorum status & popularis. Item oportet, q neutrum videatur, s. fm actum. nam in mixto non saluantur miscibilia fm actus proprios. Et ideo in repub. non debet apparere status paucorum simpliciter & fm actum suum simpliciter, nec popularis. Item oportet hic obseruari, q respub. sit talis, q per seipsam possit saluari, non per aliud extrinsecum, sed per se. Non ex eo, q sint alij qui plures extrinseci qui velint saluationem eius, quia hoc potest inesse tyrannidi, vel alicui alij prauę vel male ordinatæ. Sed oportet, q saluetur propter hoc, q nulla pars huius reipub. velit aliam rempubl. sed tantum istam. Et tunc recapitulat, & dicit, q. patet qualiter se habet respub. similiter qualiter se habent status optimatum mixti, dictum est.

LECTIO IX.

De tyrannide & eius speciebus tribus, queque tyrannis maxime opponatur regiæ gubernationi.

REstat nunc, vt de tyrãnide dicamus, non ꝙ multis verbis indigeat, sed vt habeat in hoc tractatu locum suum. Quandoquidem hanc quoq; posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis.

Postquam philosophus determinauit de rep. qualiter mixta est ex statu paucorum & multorum, & qualiter habet institui, determinat de tyrannide: Et diuiditur in duas. In prima pręmittit intentum suum. In secũda prosequitur. ibi. {De regno &c.} In prima dicit, ꝙ postq̃ determinatum est de reip. communi nomine nominata. Dicendum est de tyrannide nõ ꝙ debeat fieri sermo prolixus de ea: est enim respu. pessima. & ideo breuiter dicẽdum est de ipsa vt habeatur pars quædam præsentis tractatus. Intentio enim philosophi in isto libro est determinare de repu. sed tyrannis est respu. quędam, ideo dicendum est de ipsa. Deinde cum dicit.

De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatũ est à nobis, nũquid regia gubernatio vtilis foret ciuitatibus, an inutilis: & quã, & vnde cõstituere oportet, & quõ.

Prosequitur & quia tyrannis est transgressio à regno, recolligit primo quędam determinata de regno. Secũdo prosequitur de ipsa. ibi. {Tyrannidis vero &c.} In prima dicit, ꝙ in præcedentibus dictum est de monarchia regali, vbi tum consideratum est de ipsa monarchia, vtrũ ciuitatibus expediat vnum principari aut non expediat. Et dato ꝙ expediatur, consideratum fuit qualem vnum, quoniam optimum, & vnde assumendus est, quoniam ex optimis viris & qualiter. Deinde cum dicit.

Tyrannidis vero species duas ibidem distinximus. Propterea ꝙ earũ potẽtia quodammodo alteratur ad regiã gubernationẽ, ex eo quia ambę potestates istę sunt sm leges. Nã & apud quosdam barbarorũ eligũtur aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodaq; potestate. Et apud Græcos olim eodem modo quidam eligebantur, qui soli gubernarẽt, quos vocabãt Æsymnetas: habent vero hęc inter se differentias quasdam: erant. n. regię, ex eo quia secundum leges, & ex eo quia volentibus imperabãt: tyrannicę autem ex eo quia pro arbitrio dominationem exercebant.

Prosequitur de tyrãnide. Et primo ponit duos modos eius quos posuit prius capitulo de regno. Secundo ponit modum vnum qui proprie dicitur tyrãnis. ibi. {Tertia species &c.} In prima dicit, ꝙ duæ sunt species tyrannidis, de quibus dictum est superius cum de regno determinaretur quæ valde sunt propinquę monarchiæ regali propter potentiam quam habent principantes sm illas supra subditos & principãtes sm istas species principãtur sm leges quod pertinet ad monarchiam regalem. Est. n. vna istarũ specierũ sm quam in quibusdam ciuitatibus barbarorum assumitur monarcha qui regit eos sm leges & consuetudinem. Est autem cõsuetudo eorum ꝙ assumant sibi monarcham vel per electionem vel per successionẽ qui regat eos sm leges. Secunda species est sm quã aliqui eligunt sibi principem ad fugandum inimicos sm ꝙ apud græcos olim eligebãtur quidam qui vocabãtur Aesymnetæ. Isti enim eligebãt quosdam in principes ad fugandum aduersarios. Istæ autem duæ species habebãt

A in se quædam opposita & differentia, quia videlicet cum regerent huiusmodi reges sm leges & volentibus imperarent, erãt eorum monarchiæ regales: cum vero prętermissis legibus sm quas regere debebant plena potestate sm arbitrium suum dominaretur tyrannice regnabant, & monarchiæ illæ tyrannides erant. Deinde cũ dicit.

Tertia species tyrannidis quæ maxime proprie videtur id nomẽ habere, opposita est regię potestati absolute. Nam necesse est tyrãnidem illam vnius gubernationẽ esse quę nullis subiaceat legibus, & dominetur, per vim æqualibus ac melioribus ad propriam vtilitatẽ, nõ ad vtilitatem subditorum. Quapropter inuolũtaria est, cum nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrãnidis tot & tales

B sunt propter dictas causas.

Ponit modum qui proprie dicitur tyrannis. Et dicit, ꝙ tertia species quæ proprie & maxime videtur esse tyrannis videtur esse conuertibilis cũ monarchia regali primo & principaliter dicta, nõ ꝙ sit eadem illi, sed per oppositum, quia sicut in regno principatur vnus sm voluntatẽ suã & ratione ordinata ad vtilitatẽ subditorum sic in ista principatur vnus sm voluntatẽ suam. Est aũt huiusmodi tyrannis nullis subiacẽs legibus incorrigibilis principatus similium & meliorum propter bonũ suũ nõ propter bonum subditorum. In ista aũt diffinitione principatus est loco generis incorrigibilis loco differentiæ. Et dicitur incorrigibilis, quia nõ est natus corrigi. Illud. n. dicitur corrigibile quod à dispositione praua ad bonã potest mutari saluata natura eius: nunc autem iste principatus ita pessimus est, ꝙ à dispositione sua praua ad bonam non potest mutari saluata eius natura, immo corrumperetur, per similium & meliorum tangitur ma

C teria principatus. Sunt. n. in isto principatu æquales & liberi & virtuosi. Causam finalem tangit, cũ dicit, propter bonũ propriũ nõ subditorũ. Ex quo sequitur ꝙ iste principatus non est voluntarius, quia nullus liber volũtarie subiicitur tali principatui. Et ratio huius est, Quia nullus qui est bene dispositus sm naturam, & inclinatur ad virtutẽ vult subiici ei qui principatur non sm virtutem, sed propter bonum propriũ, immo magis inclinatur ad principandum simpliciter q̃ subiiciendum. Nunc autẽ liber bene dispositus est sm naturam & inclinatur ad virtutẽ. Ergo manifestũ est ꝙ non vult subiici ei qui non principatur sm virtutem, sed inclinatur magis ad principandũ. Sed tyrannis principatur non sm virtutẽ, quare manifestũ est ꝙ principatus iste inuolũtarius est. Dixit autem liberorũ propter principatũ seruilẽ. In illo enim principatu subditi subiiciuntur tyranno volũtarie, quia inclinãtur ad subiiciendum tali principatui, sicut in principatu barbarorum. Vlterius concludit ꝙ hæ & tot sunt

D species tyrannidis & propter causas dictas.

LECTIO X.

Ciuitatem quę mediocres ciues habet, i. neq; nimium diuites, neq; nimium pauperes, optimam esse securiorem, diuturniorem, minimeq; seditiosam.

QVę vero sit optima resp. & quę vita optima pluribus ciuitatibus & hoibus, neq; per virtutem iudicant, quę supra vulgus emergat, neq; per doctrinam, quæ ingenio indiget & adiumentis externis, neq; per gubernationem quæ ad votum fiat, sed vitã eam probant quam plurimi consequi possint, & gubernationem eam quam plurimæ ciuitates valeãt recipere, nam quas vocãt optimates, de quibus

modo

modo diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquāt illi quæ resp. vocatur. Quamobrem de ambabus, tanq̃ vna sit, dicēdum est. Iudicium autem de omnibus istis, ex eisdem principiis est.

Postquam philosophus determinauit de rep. cōi nomine nominata, & de tyrānide, declarata quæ sit optima resp. pluribus ciuitatibus & pluribus hominibus simpliciter. Et diuiditur in duas. In prima dat intentum suum. In secūdā prosequitur. ibi. {Si recte &c.} In prima dicit, ꝙ postquam determinatum est de rep. & tyrannide, dicendum est quæ est optima resp. & quæ est optima vita pluribus ciuitatibus & pluribus hominibus: & nō dicēdum est nobis, quę est optima vita simpliciter fm veritatē in cōparatione ad simplices & idiotas, id est fm quas simpliciter viuunt. Nec dicēdum est quæ est optima vita in cōparatione ad disciplinam, qualis est speculatiua. Istæ enim indigent bona inclinatione naturali & bono successu fortunæ. Ista autem habere difficile est. Iterum non dicendum est de repu. optima, quæ est fm volūtatē & electionem simpliciter. Sed dicēdum est de vita optima quæ possibilis est pluribus hominibus & ciuitatib⁹, & de rep. ad quam possunt pertingere plurimæ ciuitates. Status autē optimatum de quibus dictum est prius, scilicet illæ quæ sunt simplices & mixtæ quę magis accedunt ad ipsam nō sunt possibiles multis ciuitatibus, sed magis cadūt extra optimum pluribus ciuitatibus. Quidam autem magis appropinquant ei quam dicimus rēpu. Et ideo de illis optimatibus & de hac rep. dicendum est, sicut de vna repu. quia ex eisdem principiis fit iudicium de ipsis. Et istæ duæ sunt optimæ & possibiles pluribus ciuitatibus & hominibus de quibus nunc dicendum est. Deinde cum dicit.

Si recte dictum fuit in Ethicis vitam beatā esse secundum virtutem nō impeditam. Virtutem autem ipsam esse mediocritatem. Necesse est medium esse vitam optimam eius, quam singuli adipisci valeant mediocritatis.

Prosequitur. Et primo ostendit quę sit optima vita & respub. possibilis pluribus ciuitatibus: Secundo qualiter aliæ respu. se habent ad vitam. ibi. {De aliis autem &c.} Prima in tres: In prima ostendit quæ sit optima vita hominis. Secunda, ꝙ ista eadem est ratio & terminus reip. possibilis pluribus ciuitatibus. ibi. {Et has &c.} In tertia quæ sit optima resp. possibilis pluribus ciuitatibus. ibi. {In cunctis &c.} In prima dicit, ꝙ sicut dictū est in lib. Ethi. Optima vita hominis est operatio fm virtutem non impedita. Non enim cōsistit in actu primo, quia existens in actu primo in potentia est ad secundum actum: ergo non est perfectus simpliciter. Sed felix perfectus est simpliciter nec in habitu, quia in potētia est ad actum secundū, quare consistit in operatione vltima, quia illa nō est amplius in potentia ad aliam, sed virtus est medietas quædam. Est enim habitus electiuus in mediocritate existēs determinata rōne, & vt sapiens determinabit. Quare optima vita hominis est vita media, & loquimur de tali medietate quę possibilis est hominib⁹. Deinde cū di.

Et has oēs diffinitiones necesse est esse circa ciuitatis virtutem, vitium, & rempublicam. Est enim respublica vita quædam ciuitatis.

Declarat, ꝙ idem est terminus, & eadem ratio ciuitatis & reip. & virtutis vel malitiæ. Et dicit, ꝙ eadē est ratio, ciuitatis bonæ & reip. bonæ, & ciuitatis malæ & reipu. malæ. Et ratio est, quia respu. comparatur ad ciuitatem sicut vita. Est enim resp. ordo ciuitatis. Ordo autem vita est quædam eius, cuius est. Ideo respub. vita ciuitatis. Et sicut cessante vita cessat illud cuius est, sic cessante repu.

E cessat ciuitas. Sicut ergo eadem est ratio vitæ, & illius cuius est, & perfectionis & illa cuius est, sic eadem est ratio reip. bonæ & ciuitatis bonæ. De mala rep. & ciuitate mala non probat, quia apparet ex eo, quod dictum est de bona rep. Deinde cum dicit.

In cūctis autem ciuitatibus partes sunt tres Nā alij diuitiis excellūt. Alij paupertate nimia, deprimunt. Alij sunt inter hos medij. Cū igitē confessi simus, mediocritatem & medium esse optimum, palam ꝙ bonorum fortunæ mediocris possessio est optima omniū existimanda.

Probat quæ sit optima respu. pluribus ciuitatibus. Et primo probat quæ sit optima ciuitas. Secundo concludit quę sit optima resp. ibi. {Patet igitur &c.} Adhuc prima in duas. Primo ostendit, ꝙ ciuitas est optima quę est ex mediis. Secūdo, ꝙ talis ciuitas bene saluatur. ibi. {Cō F seruatur &c.} Adhuc prima in duas. Primo ostēdit qui sint optimi ciues, quoniam medij. Secundo quæ optima ciuitas. ibi. {Vult quidem &c.} Ad hæc primo concludit ex præcedentibus, ꝙ medij sunt optimi ciues. Secundo probat per rationes. ibi. {Hæc. n. &c.} In prima dicit dictū est, ꝙ eadem est ratio bonæ reip, & bonæ ciuitatis. Sunt autem ciuitatis tres partes. Quidam enim sunt opulenti valde. Quidem egeni valde. Alij sunt medij qui nec nimis diuites nec nimis pauperes sunt, sed medio modo se habent. Cum igitur omnes concedant, ꝙ medium est optimum, quoniam vita fm virtutem est optima, virtus etiam est in medio, manifestum est, ꝙ medij in ciuitate sunt optimi, et possessio ipsorum media existens optima est inter omnes. Deinde cum dicit.

Hæc enim facilis est ad obedientiam mādatorum. At. n. si modum excedāt in alterutram partem, ceu si forma, si viribus, si nobilitate G generis, si diuitiis, vel his contrariis, ceu si paupertate nimia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa, difficile est vt rōni obediāt. Fiūt. n. istorum alij superbi & delinquentes aperte in rebus magnis, alij occulte praui, & in reb⁹ exiguis fraudatores. Iniuriæ vero inferuntur qñq; per contumeliam, quandoq; per dolum.

Probat hoc per rationes. Et diuiditur in quatuor fm, ꝙ pbat per quatuor rationes. Secūda ibi. {Insuper &c.} Tertia ibi. {Præterea qui bonis &c.} Quarta ibi. {Quæ autem &c.} In prima intendit istam rationem. Illi sunt optimi ciues qui facillime obediunt rationi, sed medij in ciuitate facillime obediunt rationi, non autem extremi. ergo medij sunt optimi ciues. Huius rationis minorem ponit in litera & declarat eam. Ponit autem minorem dicens, ꝙ media pars ciuitatis facillima est ad obedien-H dum rationi, non extremus, & ille qui excellit alios in pulchritudine, vel in fortitudine, vel in nobilitate, vel in diuitiis, nō de facili obedit rationi. Iterum ille qui nimis egenus est, aut superdebilis vel multum vilis non de facili obedit rationi. Et ratio huius est, qa ille qui excedit vel in pulchritudine, vel fortitudine, vel nobilitate, vel diuitiis alios cōtemnit, & fit iniuriosus, & inclinatur ēt propter excessum alicuius istorum ad inordinatas delectationes & sunt neq̃ magis, quia ista eos faciūt declinare ab eo quod est fm rationem rectam. Egeni autem valde debiles vel viles deficiūt á rōne & fiūt auari & in paruis nequā valde. Circa quod intelligendum est ꝙ astutia est inclinatio ad inueniendū diuersos modos & vias ad finem non rectum. Actus autem qui procedit ex hoc dī dolus vel fraus ad nocendū aliis. Et fm quod est ad nocēdū aliis in rebus fraus dicitur, fm, ꝙ in persona vel fama dolus. Isti autem superegeni diuersos modos & diuersas

vias

vias inueniunt, quibus possint habere diuitias vel potentiam vel aliud tale præter rationem. Propter quod manifestum est, ꝙ sunt astuti & nequam in paruis valde. Sed iniuriarum quædam fiunt propter astutiam vel propter contemptum vel contumeliam, quędam aũt propter iniuriam. Quare manifestum est, ꝙ extremi de difficili obediunt rationi. Deinde cum dicit.

Insuper hi minime circa gubernationẽ reipublicæ afficiuntur, minimeq; cõsulunt. Hæc autem vtraque damnosa sunt ciuitatibus.

Ponit secundam rationem & est. Illi sunt optimi in ciuitate qui amant principes & magistratus curant ac bene consulunt bono reipublicę, sed medij amãt principes, non autem extremi. Illi enim qui sunt excellenter diuites non amant ipsos, nec consequenter bene consulunt, hæc aũt reipublicę dãno sunt. Isti pauperes et principes non amant, qa opprimi reputant se ab eis. Quare manifestũ est, ꝙ extremi non sunt optimi ciues. Deinde cum di.

Præterea qui bonis fortunis superabundãt, ceu opibus, diuitiis, amicis, & aliis huiusmodi, nec imperium cuiusquam pati volunt, neque sciunt, & hoc statim domi eorum natis existit. Propter delitias enim ne in scholis quidẽ præceptoribus obedire consueuerunt.

Ponit tertiam rationem. Et dicit, ꝙ adhuc manifestũ est, ꝙ extremi in ciuitate nõ sunt optimi ciues sed medij, quia illi qui excedunt alios in bonis fortitudine sicut in diuitiis, potẽtiis, vel amicis, & in cõsimilibus nec subiici volunt aliis, nec sciunt. Et hoc inest statim etiã à pueritia. Nã à pueritia in delitiis nutriti sunt. Et ideo doctoribus non sunt assueti subiici, propter hoc nõ subiici eis volũt, quia non possunt inclinari ad oppositũ eius ad quod inclinãtur ex assuetudine, sed statim ex natiuitate inclinantur ad oppositum eius quod est subiici. Et ideo etiã addiscere nolunt. Illi etiam qui excellenter egeni sunt in tantũ sunt humiles, ꝙ nesciunt principari, sed subiici etiam seruili principatu. nam subiiciuntur principatu despotico qui est dominari ad seruum. Si igiť ciuitas sit ex istis, erit ex seruis & dominis, sed ista cõuenientia sunt. Quare manifestum est, ꝙ extremi nõ sunt optimi ciues, relinquitur igitur, ꝙ medij. Deinde cum dicit.

Qui autem eorum sunt in indigentia nimia cõstituti, deiecto nimiũ animo vilesq; existũt. Ex quo fit vt alij magistratum gerere nesciãt, sed ad parendũ seruiliter sint apti. Alij vero sibi imperari nullo modo patiãtur, sed ipsi aliis tanquam domini volũt imperare. Efficitur ergo seruorũ & dominorum ciuitas. Non autẽ liberorum, Et aliorum inuidentium, aliorum spernentium, quod plurimum abest ab amicitia & ciuili societate. Nã societas amicabile quiddam est, cum inimicis. n. ne viam quidem communicare volunt homines.

Ponit quartam rationem. Et dicit, ꝙ illi qui inuident aliis et contemnunt alios nec magistratus gerere sciũt nõ sunt optimi ciues. Sed egeni valde inuident aliis nec magistratus gerere sciunt. Diuites etiam valde cõtemnunt eos qui sunt etiam contra rationem reip. medij non, quare extremi non sunt optimi ciues sed medij. Huiusmodi rationis ponit minorem primo dicens, ꝙ illi qui sunt de numero egenorum inuidẽtes sunt. Illi autem qui sunt de numero excedentiũ in bonis fortunæ contẽnentes sunt alios, & hoc apparet. Diuites enim & potentes videntes se habere ea quæ non habent alij, illos despiciunt & con-

A temnunt. Egeni & deficientes videntes, ꝙ non habẽt ea quæ alij habent inuident illis, sed medij non. Quia enim ad sufficientiam habent non inuident, nõ cõtemnunt autem, quia non sunt valde excedẽtes. Inuidere vero & contemnere sunt cõtra rationem reip. quod declarat. Quia amicitia necessaria est in ciuitate. Nã cõmunicatio amicitia quædam est, quia inimici cum inimicis participare nolunt in nummis etiam in via. Sed inuidia & contemptus sunt contra rationem amicitiæ, quare sunt contra rationem reip. Manifestum igitur, ꝙ extremi nõ sunt optimi ciues sed medij inter extremos. Deinde cum dicit.

Vult quidem ciuitas ex paribus ac similibus esse, quantum fieri potest. Hoc autem maxime existit mediis. Itaq; necessario fit vt huiusmodi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem.

B Postquam philosophus determinauit qui sunt optimi ciues, quoniã medij, declarat q̃ est optima ciuitas: quoniã illa quę est ex mediis. Et dicit, ꝙ ciuitas debet & vult esse ex æqualibus maxime. Sed tales sunt medij, sicut pbatum est, ergo ciuitas optima est quæ est ex mediis. Et propter hoc manifestũ est, ꝙ talis ciuitas optime gubernatur. Illa enim necessarium est optime gubernari quæ est cõstituta ex his, ex quibus ciuitas optima naturaľr cõstituiť, talis aũt est q̃ dicta est, ergo &c. Deinde cũ dicit.

Conseruantur quoq; in ciuitatibus isti maxime cęterorum ciuium. Neq; enim aliena concupiscunt, vt faciunt pauperes, neq; eorũ bona cupiunt ab aliis, vt accidit diuitibus. Et qa ne insidiãtur aliis, nec alij ipsis, sine periculo degunt.

Declarat, ꝙ talis ciuitas bene saluatur & sine periculo viuunt tales. Et primo ostendit, ꝙ bene saluatur. Secundo, ꝙ viuũt sine periculo. ibi. {Quapropter bene &c.} C In prima dicit, ꝙ isti medij ex quibus cõponitur ciuitas optima maxime saluãtur in ciuitate, & hoc apparet, qa ipsi non concupiscunt aliena sicut pauperes. Habẽt enim ad sufficientiam, & ideo non desiderant aliena, propter quod non insidiantur diuitibus. Pauperes vero quia deficientes sunt desiderãt aliena, & ideo insidiãtur diuitibus. Medij vero non, quia non habent superabundantiam diuitiarum, ideo medij nec insidiantur aliis, nec alii ipsis tales aũt maxime conseruanť, quare manifestũ est ꝙ ciuitas q̃ est ex mediis maxime cõseruatur. Deinde cum di.

Quapropter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima, mediocris esse volens in ciuitate.

Ostendit, ꝙ viuũt sine periculo, & dicit ꝙ medij, quia nullus insidiatur ipsis nec ipsi aliis insidiãtur, sine periculo viuunt. Et propter hoc Phocylides rationabiliter desiderauit D medius esse in ciuitate, videns, quod medij sunt in ciuitate optimi. vnde dixit medius in ciuitate volo esse. Deinde cum dicit.

Patet igitur, ꝙ ciuilis societas optima est, quę p mediocres fit, easq; ciuitates recipere, vt optime gubernẽtur, in quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt, maxime quidẽ ambabus, vel saltem altera parte. Hæc enim addita pręualere facit, & prohibet contrarios excessus fieri.

Ostendit ꝙ respu. quæ est ex mediis est optima. Et diuiditur in duas. In prima infert ex dictis, ꝙ resp. media est optima. Secũdo probat hoc per signa & effectus. ibi. {Quod autẽ &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda infert correlariũ. ibi. {Quapropter.} In prima dicit, ꝙ qa ciuitas optima est quę est ex mediis, manifestum ꝙ resp. optima est ex mediis, & illa

illæ ciuitates quæ multos habent medios habent remp. optimam. Et ratio huius est, Quia pars media ciuitatis valẽtior & melior est q̃ aliæ duæ partes diuisim, quia si vnã pars præter rationẽ velit opprimere aliã partẽ, sicut si diuites paupes velint opprimere, pars media adiũgit se pauperibus, & cum illis reprimit malitiam diuitum. Si autẽ pauperes velint insurgere contra diuites præter rationẽ, medij iungunt diuitibus se, & reprimunt paupe res. Et ideo medij prohibent fieri excessus in ciuitate. Talis autem respublica optima est. Deinde cum dicit. E

Quapropter valde optãdum est, vt hi qui in rep. versantur, facultates habeant mediocres ac sufficiẽtes. Nam vbi alij nimis multa possidẽt, alij nihil, vel plebs infima insurgit, vel paucorum potentia illa extrema, vel tyrãnis, propter vtrũq; sexum. Ex populari enim statu nimiũ superbo, & ex paucorum potentia, ad tyrãnidẽ deuenitur. Ex mediocribus autem ac prope pa ribus, multo minus. Cuius rei causam postea vbi de mutationibus tractabitur dicemus. F

Infert vnum correlatium. Et dicit, q̃ manifestum est, ex dictis, q̃ ex quo ciuitas est optima, quæ est ex medijs, q̃ maximũ bonum est, q̃ in ciuitate gubernãtes habeãt substãtiã mediã & possesiones medias. Quia vbi sunt qui valde excedunt in diuitijs, aut indigentes valde, erit ibi aut status popularis, aut paucorum intemperatus, in quo pauci diuites valde dominãtur s̃m voluntatem suã; aut erit tyrãnis propter ambos excessus, scilicet diuitiarum & egestatis: ex populari enim statu nimis superbo insurgit tyrãnis. Similiter ex paucorum potẽtia, ex medijs autem non. Multo autem minus etiam oritur tyrannis ex his qui sunt propinqui medijs q̃ ex statu populari. Causa autẽ istorũ apparebit inferius cum determinabitur de transmutatione reip. Deinde cum dicit. G

Quod autem media, sit optima, manifestum est; sola enim seditionibus caret, vbi enim permultum est mediocre, minimum seditiones & discordiæ ciuium, innascũtur magnæq; ciuitates, ob hanc ipsam causam, minus seditionibus subiacẽt, quia magna in his est mediocrium hominum multitudo. Paruas autẽ ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes, ita vt nihil mediũ relinquatur. Et ferè cũcti vel inopes sunt, vel opulenti. Populares quoq; gubernationes tutiores sunt, & diuturniores, q̃ paucorum potentiũ propter medios. Plures enim sunt & magis honoris participãti populari gubernatione, q̃ paucorũ. Nã qñ sine bis multitudo inops plus potest, male res se habent, ac cito pereunt. H

Probat per signa, q̃ respu. quæ ex medijs optima est. Et diuiditur in partes tres s̃m, q̃ declarat per tria. Secũda ibi. {Signum vero &c.} Tertia ibi. {Patet autẽ &c.} In prima intendit istam rationẽ, illa resp. est optima quæ est sine seditione magis & turbatione, sed talis est illa quæ est ex medijs: ergo resp. quæ est ex medijs optima est. Huius rationis ponit cõclusionem & minorem cum sua probatione. Dicit igitur, q̃ respublica quæ est ex medijs sit optima, manifestum est. Ista enim sola & sine seditione & turbatione est. Hoc autem probat dupliciter. Primo quia vbi sunt plures medij non sunt seditiones nec turbationes. Et ꝓpter hoc magnæ ciuitatis sunt magis sine seditionibus q̃ paruæ. Quia in magnis ciuitatibus sunt multi medij. Sed in paruis ciuitatibus statim omnes sunt diuisi in diuites & pauperes, & ideo in illis sæpe fiũt perturbationes & seditiones. Quare manifestum est, q̃ illa respublica quæ est ex medijs magis est sine seditione & turbatione. Hoc idem probat secundo ex alio, quia status populares sunt durabiliores q̃ paucorum, quia plures habent medios & magis attingũt medij ad principatum q̃ in paucorum potentia. Ex quo manifestum est, q̃ illa respublica quæ est ex medijs est magis sine seditione & turbatione. Si autem accidat, q̃ inter egenos & diuites non fuerint plures medij, aut non sufficiẽtes, si multitudo inualuerit, multos excessus facient: & ideo male se habent, & cito peribit resp. Deinde cum dicit.

Signum vero huius putãdum est, q̃ qui optime leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. Nam & Solõ huiusmodi fuit, vt apparet ex eius carminibus. Et Lycurgus, nõ enim erat rex, & Charondas, & plurimi aliorum.

Ponit secundum signum. Et dicit, q̃ respu. quæ est ex medijs sit optima: signum est, q̃ optimi legislatores fuerunt de medijs sicut Solon. Iste enim Solón non fuit de diuitibus excellenter, nec de pauperibus. Et hoc significauit in quadam poesi sua, quam non ponit philosophus: similiter Lycurgus non fuit de magnis, non enim fuit rex Similiter Charõdas nec de diuitibus, nec de pauperibus excellenter fuit, sed de medijs, similiter plures alij. Isti vero fuerunt optimi legislatores, et fuerunt de medijs, quare manifestum est, q̃ medio modo se habere disponit ad optimam rempub. quod igitur optima respu. sit ex medijs, signum est, quód optimi legislatores fuerũt de medijs. Deinde cum dicit.

Patet autem ex his, & quia plurimæ respublicæ, aut populares sunt, aut paucorum gubernationes. Quód.n. in his frequenter pauci sunt medij, semper qui præualent, siue hi sint, qui facultates habent, siue populares, qui medium transcendunt, per seipsos gubernationẽ agũt. Itaq; aut multitudo populi insurgit, aut paucorum potentia.

Ponit tertium signum, & ponit primo signum. Secundo rationem assignat cuiusdam quod in signo est dictũ. ibi. {Præterea ex eo.} In prima dicit, q̃ manifestum est ex his quæ dicentur iam, q̃ optima resp. est ex medijs, quia ꝓpter hoc sunt plures resp. aut populares, aut paucorum, quia frequenter in ciuitatibus medium paucum est: statim enim sunt omnes vel diuites vel egeni, & quicunq; excellunt alios, conuertunt remp. s̃m voluntatem suam ad vtilitatẽ suam: ita q̃ si diuites superauerint pauperes, conuertunt remp. ad voluntatem suam & regunt eam, & tunc fit paucorum potentia, Si autem pauperes excesserint, regũt remp. s̃m voluntatem suam, & fit status popularis. Quare manifestũ est, q̃ aut erit popularis aut paucorũ. Cũ ergo istæ accidant, quæ non sunt rectæ propter defectum mediorum, signum est q̃ resp. quæ est ex medijs sit optima. Deinde cum dicit.

Præterea ex eo quia seditiones fiunt, & pugnæ inter multitudinem & opulẽtos, quibuscunq; vincere contingit, hi neq; cõmunem amplius habent rempublicam, neq; æqualem, sed quasi victoriæ præmium reportant, rempublicam obtinere, & alteri popularem statum, alteri paucorum potentiam faciunt.

Assignat causam quare sunt plures populares & paucorum, & diuiditur in duas, s̃m q̃ probat hoc per duas rationes, secũda ibi. {Præterea qui &c.} In prima dicit, q̃ seditiones & pugnæ q̃ fiunt in ciuitate inter diuites &

pauperes

pauperes adinuicem sunt causa, quare sunt tot populares & paucorũ. Illi enim qui obtinent cõtra aduersarios non instituunt rempublicam communem nec ęqualem, sed instituunt rempublicam ad vtilitatem suam & honorem & præmium victoriæ suæ instituunt rempublicam, in qua excedunt aduersarios: ita ꝙ si pauperes obtineant faciunt popularem statum, si diuites, paucorum potentiam. Deinde cum dicit.

Præterea qui principatum gręcię habuerũt, hi ad propriam respiciẽtes rempublicã, aut popularem statum in ciuitatibus cõstituerunt, aut paucorum gubernationem, nõ ad ciuitatum illarum commoda respiciẽtes, sed ad sua. Atque ita per istas causas effectum est, vt vel nunquã mediorũ illa gubernatio extiterit, vel admodũ raro. Vnus.n.vir consensit solus ex his qui antiquitus in principatu fuere, hunc gubernandi modum cõstituere. Iamq; in ciuitatibus, cõsuetudo obtinuit, nõ velle ęquale, sed aut imperare quęrere, aut victos obedirę. Quę igitur optima sit respublica, & quam ob causam ex his patet.

Ponit secundam rationem, & dicit, ꝙ aliqui præminentes in græcia in potentia amicorũ vel in diuitiis vel in nobilitate vel in aliquo alio nutriti in aliqua repu. cũ vellent instituere remp. aliquam non instituerũt quamcunque, sed considerantes ad rempublicam in qua nutriti sunt instituerunt illam. Et quia isti nutriti erant in populari vel in paucorum instituerunt hanc vel illam non considerantes bonum cõe, sed bonum proprium, & istæ vtiliores erãt eis, ideo istas instituerũt. Et propterea nũquã aut raro, & apud paucos Inuenit respublica media: vnus autem optimus fuit vir, qui cum esset in principatu, suasit ciuibus rempublicam hanc mediam, sed illi noluerunt acceptare ipsam, similiter nec isti qui modo sunt in ciuitatibus volunt eam recipere, quia consuetudinẽ non habent, per quam inclinentur ad volendum æqualitatem: sed vel quærunt principari, aut magis volunt sustinere remp. quam habent nõ recte ordinatã, sicut paucorum potentiam, in qua dominatur, aut aliquam aliã. Et tunc concludit dicens, quód quæ sit optima respub. & propter quam causam manifestum est ex determinatis. Deinde cum dicit.

De aliis autem, cum plures populares, & plures paucorũ gubernationes esse dixerimus, quę prima ponenda sit, & quæ secũda, & quæ deinceps, quia potior sit, aut deterior, determinata optima, nõ erit difficile intueri. Necesse est.n. meliorem esse, quæ proxime huic accedit: deteriorem vero, quæ plurimũ distat à medio, nisi ad suppositionem quis iudicet. Dico autem ad suppositionem, quia multotiẽs alia reipublicæ forma eligibiliori existente, nihil vetat, aliam quibusdam magis vtilem esse.

Declarat qualiter aliæ resp. se habent ad istam, & dicit, ꝙ rerũp. aliarum à media posuimus plures species, sicut popularis & paucorũ. Vnaquęq; enim istarum plures species habet sicut apparuit prius, quæ autem istarũ sit melior, & quæ peior visa ratione mediæ reip. non est difficile videre. Cũ enim resp. quæ est ex mediis sit optima, illa quæ est propinquior huic melior est, & quæ remotior peior. Nam vniuersaliter hoc verũ est ꝙ in vno quoq; genere illud quod est propinquius primo, perfectius est & melius in illo genere, quare illa resp. quę propinquior est reip. optimæ in pluribus melior est, sicut,

A prima species popularis melior est q̃ secunda, & secũda q̃ tertia, & tertia q̃ quarta: quarta vero pessima est inter illas, similiter de paucorum potentia prima melior q̃ secunda, secũda q̃ tertia, & sic deinceps. Et dato, ꝙ illa quę est propinquior optimæ est melior simpliciter loquẽdo sine suppositione, quia si loquamur de meliori, & optima ex suppositione nihil prohibet aliquam, quæ non est melior simpliciter esse meliorẽ aliquibus, sicut si in ciuitate aliqua ciues sint æquales in libertate, melius est eis regi populari q̃ repu. media. Sic igitur apparet qualiter aliæ se habent ad istam.

LECTIO XI.

De conseruatione optimæ reipublicę deq; cautione labatur aut ad multitudinis gubernationem, aut ad paucorum potentiam.

QVæ autem resp. quibus, & qualis, qualibus conferat, consequens est tractare.

B Postquam philosophus declarauit, quæ & qualis resp. est optima pluribus ciuitatibus, declarat quæ & qualis, quibus & qualibus expediat, & diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suũ. In secũda prosequitur. ibi. {Sed capiendũ.} In prima dicit, ꝙ post illa quę determinata sunt dicendum est pertranseundo, quæ respu. quibus & qualis qualibus expediat. Deinde cum dicit.

Sed capiẽdum prius est vniuersaliter de cunctis. Oportet enim partem illam ciuitatis, quæ rempublicam stare vult, potentiorem esse, q̃ illa pars, quæ nõ vult rẽpublicã manere. Est autem omnis ciuitas ex quali, & quãto. Dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, disciplinã, nobilitatem. Quãtum vero, ceu multitudinem
C populi præualentẽ. Fieri autẽ potest, vt quale existat vni ciuitatis parti, alteri vero quãtũ, ceu maiorem esse numerum ignobilium, q̃ nobilium, & pauperum, q̃ diuitũ: neq; tamen tãtum superare quãtitate, quãtum superari qualitate, propter hoc adinuicem conferenda sunt.

Prosequitur, & diuidit in duas. Primo præmittit quędam vniuersalia quæ valent ad sequẽtia in isto capitulo. In secunda ostendit quod propositum fuit. ibi. {Vbi ergo.} In prima dicit, ꝙ antequam determinetur de rep. quæ cui & qualis quali cõpetat accipiẽdum est primo, quod vniuersaliter verum est in omnibus rebusp. scilicet ꝙ illa pars reip. melior est, & valentior quæ vult saluationem reip. q̃ illa quæ non vult. Et ratio huius est, quia bonum rei attendit in ordine ad finem. sed partes reipu. ordinantur in finem reip. finis autẽ reip. est salus & permanentia eius, ergo bonum partium reipublicæ intendi
D tur in ordine ad finem istum. Sed vnumquodq; vult bonum proprium, & quãto magis vult, tãto melius est: ergo illa pars reipublicæ melior est, quæ intendit istum finem q̃ illa quę non intendit. Secundum est quod proponit, ꝙ omnis ciuitas componitur ex quali & quanto, & exponit quid vocat quale & quãtum. Quale quidem vocat dignitatem, ad quam considerat volẽs instituere rem publicam, vel volens distribuere principatum, sicut sunt diuitiæ, disciplina, ingenuitas. Quantum vocat multitudinem, modo ita est quandoq; quod alteri parti ciuitatis inest quale, ita ꝙ excedit aliam in qualitate. Alteri parti inest quantum, ita ꝙ excedit aliam in multitudine, sicut verbi gratia. Plures sunt in ciuitate ignobiles q̃ nobiles, pauperes q̃ diuites, tamẽ pars illa quæ abundat in quanto, tamen non abundat in illo quantum deficit in quali. Ista autem consideranda sunt in determinando, quę vel qualis, cui vel quali conueniat comparando ista adinuicem

cem, puta defectum secundum vnum ad superabundantiam respectu alterius. Deinde cum dicit.

Vbi ergo superat pauperũ multitudo, eã, quam diximus, proportionem hic popularis gubernatio exoritur, ac species singulæ popularis status ſm multitudinis exuperãtiam, ceu si agricolarũ multitudo plus possit. prima species. Si multitudo tenuiorũ ac mercenariorũ, vltima spẽs, & sic de aliis, quæ sunt harũ mediæ.

Ostẽdit ꝙ qualis quibus & qualibus cõueniat, & primo quibus & qualibus popularis status. Secũdo quibus & qualibus paucorũ potẽtia. ibi. {Vbi aũt ea pars &c.} Tertio quibus & qualibus respublica. ibi. {Debet autem qui &c.} In prima dicit, ꝙ quãlibet ciuitatem vbi abũdat multitudo egenorum ſm dictam proportionem scilicet quod non excedat, puta in virtute quantum deficit in multitudine diuitũ vel ægenorum oportet regi statu populari, vt si agricolæ excedunt, tunc est popularis status agricolarum. Et ſm, ꝙ diuersus est populus, ſm hoc oportet ipsum regi diuersis speciebus popularis status, vt si multitudo agricolarũ excedat, oportet regi prima specie popularis status. Si autem multitudo tenuiorum & mercenariorum, tunc oportet eam regi vltima specie popularis status. Isti.n. minus sunt persuasibiles ratione & magis inclinantur ad auaritiam: & ideo expedit eis magis regi illa specie popularis status, per quã possunt satisfacere magis auaritiæ suæ. Hæc autẽ est vltima species, in qua principatur populus non ſm legem, sed ſm suam sententiam & voluntatem: vbi autem multitudo est intermedia competit regi eam aliqua specie intermedia, vt si excedat multitudo liberorum, secunda species debet esse. si multitudo aliorum quorumcunque, tertia species. Deinde cum dicit.

Vbi autẽ ea pars in qua sunt opulẽti & nobiles magis superat qualitate, ꝗ̃ deficiat quãtitate, hic paucorum potentia gubernatioq; exoritur. Ac eodem modo singulæ species huius, secundũ exuperantiam istiusmodi hominum.

Ostendit quibus competit paucorum status, & dicit, ꝙ vbi multitudo diuitum, quæ plus abundat, in quali scilicet in diuitiis & nobilitate ꝗ̃ deficiat in quanto; id est in multitudine, ibi oportet esse paucorum status. Et ſm diuersitatem huiusmodi multitudinis oportet diuersificare species paucorum status, ita ꝙ vbi est multitudo diuitum habentium possessiones mediocres oportet regi prima specie popularis status, in qua dominãtur plures diuites non nimis excedentes in diuitiis, sed habẽtes possessiones mediocres. Vbi autẽ est minor multitudo, sed habẽs plures diuitias, oportet regi secunda specie paucorũ status. Vbi autem sunt adhuc pauciores diuites ditiores ꝗ̃ primi, expedit illos regi tertia specie. Vbi autem pauciores sunt & magis diuites oportet regi illam ciuitatẽ quarta specie: ita, ꝙ sicut se habẽt species status popularis quantum ad multitudinem, sic species paucorum potentiæ quantum ad diuitias, ita ꝙ sicut vbi sunt pauciores egeni, sicut vbi sunt plures agricolæ oportet esse primam speciem status popularis. vbi adhuc plures secũdam. vbi adhuc plures ꝗ̃ prius tertiã. vbi tota multitudo quartam & pessimam, sic ex parte potentiæ paucorũ vbi sunt plures diuites habẽtes mediocres diuitias, prima spẽs, vbi pauciores ditiores, ibi secunda. Sed vbi adhuc pauciores et ditiores, tertia: sed vbi sunt pauciores ꝗ̃ pri⁹ & valde diuites, q̃rta spẽs et pessima. Deĩde cũ di.

Debet autem qui legem ponit in republica, semp̱ ad medios respicere, siue enim ad paucorum gubernationẽ dirigantur leges, de mediis

E est coniectãdum, siue ad popularem statũ, hos respicere debet: vbi enim mediocrium superat multitudo, vel vtrunq; extremum, vel alterum tantum, hic respublica recipit stabilitatem.

Ostendit quibus competit respublica, & diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secũda regreditur ad declarandum qualiter miscetur ex populari statu & paucorum. ibi. {Sunt autẽ &c.} Prima in duas. In prima ostendit quibus competit respublica. Secũdo remouet errorem quorundam. ibi. {Aberrant autẽ &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum est. Secũdo remouet obiectionem quæ posset fieri. ibi. {Non.n. est metus ne quandoq; &c.} In prima dicit, ꝙ legislator si bene debeat ordinare rempublicã debet assumere ad rempublicam medios. Et hoc quascũq; leges ponat, siue conuenientes potentiæ paucorũ, siue populari statui semper oportet coassumere medios, q̃a sic debet ferre leges F & ordinare rempublicam, vt per leges possit respublica saluari. Vbi vero multitudo huiusmodi mediorum abũdat ſm quale, aut ſm quantitatem vel in vno in comparatione ad aliud, conuenit esse rempublicam, quæ bene nata est regi rectis legibus: ex talibus.n. dicta est esse ipsa, igitur expedit coassumere medios. Deinde cum dicit.

Non enim est metus, ne quãdoq; diuites cũ pauperibus conspirent, contra mediocres, nunquam enim alteri seruire alteris vellẽt. Quod si cõmuniorem aliquã quærunt, nullam aliam ꝗ̃ istam reperirent. Nam per vices gubernare nõ paterentur, propter diffidẽtiam, quæ inter eos existit. In cunctis vero locis arbiter est fidelissimus, arbiter autem medius, quãtoq; melior est gubernatio temperata, tanto durabilior.

G Remouet obiectionem quæ posset fieri. Aliquis enim diceret ꝙ legislator nõ debet assumere medios, quia pauperes & diuites non cõsentirent, & sic erit turbatio in ciuitatibus. Remouet hoc & dicit, ꝙ non est timẽdũ quin diuites consentiant pauperibus. Et ratio huius est, quia nunquam volunt esse serui dominorum nec diuites nec pauperes; & ideo quærunt communem rempu. magis. Hoc autem est resp. & non alia. Si autem quærunt remp. communem non inuenirent aliam magis communem, quia pauperes nolunt, ꝙ diuites dominentur ne opprimãtur ab illis, nec diuites volũt ꝙ pauperes timeant opprimi ab eis, & ideo querunt fideliorem principantem. Sed vbiq; fidelissimus est & communis magis medius & arbiter. Ex quo manifestum est ꝙ respublica quãto magis mixta est accedens ad æqualitatem & indifferentiam, tanto magis mansiua est. Deinde cum dicit.

Aberrãt etiam pleriq; illorũ, qui optimates H reipublicæ gubernationes efficere volunt, nõ solũ in tribuẽdo nimium diuitibus, verũ etiam in excludendo plebem. Necesse est enim procedente tp̱e, ex falsis bonis, verũ malũ euenire. Diuitum enim cupiditates plus habẽdi, magis destruunt rempublicam, ꝗ̃ multitudinis.

Remouet errorem quorundam. Aliqui enim fuerunt qui voluerũt facere respublicas optimatum qui plus attribuebant diuitibus ꝗ̃ deberẽt, & ꝗ̃ pauperibus. Philosophus dicit, ꝙ isti peccauerunt nõ solum in hoc ꝙ plus attribuebant diuitibus ꝗ̃ deberẽt, sed in hoc ꝙ pauperes non audiebantur, in his in quibus debebãt audiri ſm rectam rationem, & minus attribuebant eis ꝗ̃ oporteret, quoniam aliquando ex vnius malo venit magnum malum: & ideo quãuis hoc fit modicũ malum, scilicet plus attribuere diuitibus ꝗ̃ pauperibus, tamẽ ex hoc sequitur

excessus

excessus diuitum. Sed excessus diuitum magis corrũpit ciuitatem q̃ excessus pauperum. & ratio huius est, quia excessus qui plus facit distare bonũ cõe á cõitate magis corrumpit ciuitatem, q̃ qui minus. Sed excessus diuitũ magis facit distare á cõitate, quia bonũ cõe trahit ad paucos, quia pauperes sunt plures q̃ diuites: quare manifestum est ꝙ excessus diuitum magis corrũpit ciuitatem q̃ excessus pauperum, quare hoc est malũ & peccatum in republica plus dare diuitibus. Deinde cum dicit.

Sunt autẽ illa circa quæ simulant ac fallaciter prętexũt ad populum, quinq; numero, cõcio, magistratus, iudicia, armatura, exercitatio.

Postquam declarauit quę & qualis respublica, quibus & qualibus conueniat regreditur ad declarãdum qualiter respublica misceatur ex paucorum et populari statu, & diuiditur in duas. In prima ostendit ex quibus est maxime. In secunda recapitulat. ibi. {Quam igitur ob causam &c.} Prima in tres. Primo ostẽdit qualiter misceat. Secundo ostendit ex quibus est, quia ex habentibus arma. ibi. {Oportet quidem &c.} In tertia assignat rationẽ propter quam antiqui vocauerunt rempublicam popularẽ statũ. ibi. {Sed auctis &c.} Adhuc prima in duas. quia. n. resp. miscetur ex paucorũ & populari statu, primo tangit leges popularis & paucorum. Secundo infert ex dictis quomodo miscetur ex illis. ibi. {Itaq; manifestum &c.} Adhuc prima in duas. In prima tangit leges paucorum status. Secundo popularis. ibi. {Populari statu &c.} In prima tangit leges paucorũ status, per quas intendunt sophistice excludere multitudinẽ á republica. & primo tangit eas de quibus ferũtur leges.} Secũdo tãgit leges ipsas. ibi. {Circa cõcionem.} In prima dicit, ꝙ illa de quibus dominantes paucorum statui ferunt leges fallaciter & dolose proponentes populo quinq; sunt numero, scilicet concio, magistratus, iudicium, armatura, exercitatio. Deinde cum dicit.

Circa cocionẽ quidem, licere omnibus adesse, sed pœna apposita diuitibus, si nõ adsint, vel solis, vel maior, q̃ multitudini.

Tangit leges circa ista, & primo tãgit legem circa concionem. Secundo circa magistratũ. ibi. {Circa magistratus.} Tertio circa iudiciũ. ibi. {Circa iudicia.} Quarto circa arma & exercitia. ibi. {Eodẽ mõ.} In prima dicit, ꝙ circa concionem ordinauerunt fauẽtes paucorum statui, ꝙ oẽs venire liceret ad concionem. sed vlterius ordinauerunt, ꝙ diuites si non venirent haberent damnũ. Pauperes vero non. Vel, ꝙ diuites multo maius dãnum reportarent q̃ pauperes. & manifestum est, ꝙ per istam legẽ pauperes excludebãtur, quia diuites ex hoc, ꝙ damnum magnum reportabant compellebãtur venire, pauperes q̃a nullũ damnũ reportabant non curabãt venire, & ita nõ participabãt ciuitate libẽter. Deinde cũ dicit.

Circa magistratus autem, non licere his qui censum habẽt magnum renunciare magistratui, pauperibus autem licere.

Tangit legem circa magistratum, ordinauerunt ꝙ omnes possent attingere magistratũ, sed vlterius statuerũt, ꝙ pauperibus liceret renunciare magistratui, diuitibus vero non. & manifestum est ꝙ per istam legem excludebantur pauperes, quia pauperes cum sint occupati circa alia, facile est, quod cum liceat eis renuntiare dimittant magistratum: diuites vero semper remanebunt, cum eis non liceat renunciare. Deinde cum dicit.

Circa iudicia vero, pœnã esse diuitibus, nisi iudicẽt, pauperibus aũt, impunitatem, aut illis, magnam, his paruã pœnam, vt est in Charõdæ legibus. Quibusdã vero locis, omnibus licet de-

A scriptis in concionibus iudiciisq; adesse. Quod si descripti sint, & non exerceant, in pœnas incidunt permagnas, vt metu pœnæ vitent descriptionem, & per non descriptionem, neq; iudicia, neq; conciones exerceant.

Tangit legem circa iudicium, & dicit, ꝙ circa iudiciũ ordinauerũt supposito ꝙ omnes possint attingere ad iudicia. Vlterius ordinauerunt diuitibus damnum si non iudicarent & discuterent. Pauperibus vero dederunt licentiam de non discutiendo, vel si ordinauerunt damnũ vtrisque, tamen diuitibus magnum damnum, pauperibus modicum, sicut ordinatum fuit in legibus Charondæ. In aliquibus vero paucorum gubernationibus licebat quidem omnibus discutere in iudicio & interesse cõgregationi, præscriptis tamen prius. Si vero contingeret ꝙ scripti non interessent vel non discuterent imponebantur magna damna, ita vt propter fugam damni non appeterent scribi, & sic si non scriberentur nec interessent
B iudicio. Deinde cum dicit.

Eodem modo circa arma & circa gymnasia legibus statuunt. Pauperibus enim licet nõ habere arma. Diuitibus autẽ pœna constituta est, nisi habeant. Et si in gymnasio se nõ exerceant pauperes, nulla pœna est. Diuitibus autẽ est pęna, vt alij metu pœnę se exercere compellãtur, alij quia nullam formident pœnã, non faciãt. Hæc igiẽ paucorũ potẽtiæ sunt machinamẽta.

Tangit legem circa arma & exercitia simul, & dicit, ꝙ eodem modo tulerunt legem de possessione armorum, et circa exercitia ipsorum, & ordinauerunt, ꝙ liceret egenis non habere arma. Diuitibus si non haberent ordinauerunt magnum damnũ, similiter circa exercitiũ ordi-
C nauerunt ꝙ pauperes si se non exercitarent in armis nullum damnum haberent. Sed diuitibus ordinauerũt magnum damnũ, sic autem ordinauerũt vt diuites propter damnum haberent arma, & vsum armorum, & sic haberent soli potestatem & tenerent principatum: pauperes vero quia nõ timerent damnum non haberent arma & vsum armorum, & per consequens nõ participarẽt principatu. Et tunc cõcludit ꝙ hæc sunt sophismata de legislatione, per quæ volunt fauentes paucorum potentiæ excludere multitudinem á ciuilitate. Deinde cum di.

In populari autem statu, contra hęc, alia excogitant: pauperibus enim salaria statuũt concionantibus atq; iudicantibus. Diuitibus autem nullam pœnam imponunt.

Ostendit qualiter fauentes populo sapienter aduersantur istis, et dicit, ꝙ fauẽtes populo in politia sua sapiẽter
D aduersantur istis: contra enim omnia ista ordinauerunt, ꝙ pauperes qui conuenirent ad congregationem & discuterent haberent mercedem: diuites vero si nõ venirẽt nullum damnum reportarent. Et per istam legem monstratur ꝙ excludebantur diuites. Pauperes. n. scientes ꝙ haberent mercedem libenter veniebant. Diuites autem scientes ꝙ nullum haberent damnum si non irẽt non curabant ire, maxime quia non honorabant, & sic tota potestas dimittebaẽ penes multitudinem. Deinde cũ dicit.

Itaq; manifestum est, si quis velit iuste hæc tẽperare, quod oportet vtrinq; assumere, & his quidem salaria constituere, his autem pœnam. Sic enim omnes communicarent, nam illo quidem modo respublica fit alterorum solum.

Concludit qualiter resp. sit miscenda ex paucorum & populari statu, & dicit, ꝙ manifestũ est ex dictis qualiter resp.

resp.miscenda est ex illis: mixtum.n.debet aliqualiter habere miscibilia, & aliqualiter nõ: & ideo si recte fiat mixtio ex istis oportet accipere ea quæ pertinent vtrisq; sm partem, & ordinari pauperibus mercedem si veniant: diuitibus vero damnum si non veniant, & isto modo omnes communicabunt ciuilitate, sed prædictis modis altera solum vt resp. tantum sit paucorum vel populo fauentium. Deinde cum dicit.

Oportet quidem rempublicam esse ex his solum qui arma possident, census autẽ magnitudo diffiniri simpliciter non potest, sed considerata qualitate, adiũgatur largissimus, vt qui participant reipublicæ sint plures, q̃ hi, qui non participant hoc instituere.

Ostendit ex quibus est respu. & primo ostendit, q est ex vtentibus armis maxime. Secũdo, q est ex illis qui vsi fuerũt armis. ibi. {Apud quosdam.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. Secundo assignat causam cuiusdã dicti. ibi. {Volunt enim.} In prima dicit, q resp. debet esse ex habẽtibus arma & vtẽtibus iã in actu ipsis. Et ratio huius est, quia resp. debet esse ex mediis, & ideo debet esse ex illis, in quibus sunt plures medij, tales sunt vtentes armis. Quanta autem debet esse multitudo ciuitatis & census non est determinatum nunc: oportet.n. censum in ciuitate determinare sm regionem, & sm potentiam aduersariorum. Oportet enim tantam esse multitudinem quãtam regio possit nutrire, & tantam, q possit repellere aduersarios. Sed aduertendum, q qualitas & bona dispositio sm disciplinam vel mores multũ addit ad bonitatẽ reipublicæ: & ideo faciẽdum est, q participantes politia sint plures saltem sm qualitatẽ quamuis deficiant quantitate. Deinde cum dicit.

Volunt enim pauperes, & honorum expertes, quietem agere, si neq; cõtumelia eos quis afficiat, neq; bona illis auferat, sed hoc non facile. Non enim semper contingit, vt qui rempublicam gubernãt, sint mites, & humani. Et cõsueuerunt quotiens bellum est, grauiter ferre, nisi suscipiant alimẽta: nam sunt egeni, & siquis alimenta porrigat cupiunt bellum.

Assignat causam cuiusdam dicti scilicet, q oportet esse plures participantes reipublicæ q̃ non participantes, & dicit, q pauperes in ciuitate existentes absq; principatu volunt viuere quiete & sine turbatione, dato q nullus molestet eos, & dato q nihil auferat ab eis de bonis suis: sed istud non est facile, q̃a frequenter contingit, q principantes non sint mites & humani: & ideo difficile est, q non suscipiant pauperes molestiam. Iterum illi qui vtuntur armis quando bellum debet fieri volunt recipere alimentum à pauperibus si sint aliqui pauperes, & si non recipiant mouent bellum contra illos, & si accipiãt pauperes volunt insurgere. Vt igitur non possint insurgere contra principantes, expedit esse plures habentes arma q̃ non habentes. Deinde cum dicit.

Apud quos gubernatio reip. existit non in his qui ad armaturã sunt habiles, sed in his qui exercebãt arma. In Maliẽsibus quidem gubernatio reip. erat in istis, & magistratũ creabant ex his q̃ militabãt. Primaq; resp. apud Græcos constituta est ex his, qui bellum gerebant, post quam desierũt regna ab initio quidem ex equitibus, nam robur belli tunc in equitibus habebatur. Peditatus.n. nisi ordo ac disciplina ad-

E sit, inutilis est. Huiusmodi autem disciplina & ordo antiquis illis temporibus nondum erat, ex quo fiebat vt ĩ equitatu robur belli haberet.

Ostendit q resp. non tantum est ex illis qui possidẽt, sed ex illis qui possederunt arma & habuerũt vsum eorum, & dicit, q apud aliquos est resp. non solum ex illis qui vadũt ad arma, & vtũtur eis iam actu, sed ex eis qui ferunt & vsi sunt. Et rationabiliter hoc est, quia illi sunt magis exercitati in actibus virtutum & in armis. Rationabile autem est, q respub. sit ex illis, quod declarat per quandam remp. dicens, q apud Malienses erat respub. ex his qui fuerant in armis & vsi fuerant. Veruntamen principantem eligebant ex militibus siue ex illis qui iã vtebantur armis. Primæ etiam respub. fuerunt magis ex prælaintibus & vtentibus armis præter principatus regales. Principem autem eligebant de equestribus, & respu. quæ fuit à principio fuit ex equestribus, quia ro-

F bur belli tunc in equestribus habebatur. Peditatus autẽ est omnino inutilis, nisi adsit ordo & disciplina, sed qualis sit huiusmodi ordo & disciplina non fuit cognitum antiquis, et propterea totum robur & excellentia exercitus habebatur ex equestribus. Deinde cum dicit.

Sed auctis ciuitatibus, quæ in armis potẽtiã habebãt, plures ad communionẽ reip. recepti sunt, ex quo factum est, vt quas nunc resp. vocamus, tunc popularis status diceretur.

Assignat causam cuiusdam dicti. Aliqui enim istã rẽp. vocauerunt popularem. Alij paucorum, ideo causam huius assignat, & primo quare dixerũt eãdem popularem statum. Secũdo quare paucorũ. ibi. {Fuerat enim &c.} In prima dicit, q crescentibus ciuitatibus contingit, q erat magna multitudo habentium arma qui dominabãtur. Vbi autem multitudo dominatur, status popularis

G est, propter quod quidam dixerunt illam quam vocamus remp. popularem. Deinde cum dicit.

Fuerat.n. antiqua ciuitatũ gubernatio rationabiliter paucorũ, et regia, propter paucitatẽ.n. hominum, non erat magnus numerus mediocrium. Itaq; pauci cũ essent, multitudine & institutione, magis ferebant ab aliis gubernari.

Ostendit quare vocauerunt eam paucorum statum, & dicit, q antiquæ resp. rationabiliter erant status paucorum, & regalis: antiquitus enim pauci erãt homines inhabitãtes ciuitates, & ideo pauci erãt medij, & quia pauci erant secundum multitudinem paucorum status erãt, sed quia bene erant ordinati, bene sustinebant principatum & sufficiebantur. Deinde cum dicit.

Quam igitur ob causam plures sint rerũp.

H formæ, & quamobrem præter eas quæ dicũtur aliæ sint: neq; enim popularis gubernationis vna est species, neq; aliarum similiter, ac præterea quæ differentiæ sint inter eas, & quare accidat: & insuper quæ sit optima respub. (vt plurimum dici potest) & aliarum qualis, et qualibus congruat dictum est.

Recapitulat dicta à principio quarti, & dicit, quod dictum est in prçcedẽtibus, propter quã causam sunt plures respub. & propter quam causam sunt aliæ resp. præter sex respub. acceptas secundum genus, vt sunt plures populares & paucorum status & optimatum & nõ vna numero solum. Iterum dictum est qualiter differunt adinuicem, & quæ sit optima respu. & propter quam causam accidit, & quibus expediat.

Lectio

LECTIO XII.

De quibus consultationes in ciuitatibus fieri soleant, deq; ipsarum varietate pro cuiusq; ciuitatis administratione.

RVrsus autem & cōmuniter & separatim de vnaquaq; dicemus eorum, quæ post hoc sequuntur, cōuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium rerumpub. in singulis quarum studiosus legis positor considerare debet vtilitatem, quibus bene se habentibus necesse est rempub. bene se habere, & gubernandi formas inter se differre, in eo q singulę istarum differunt. Harum trium partium vna est q̄ versatur in publicis consiliis, Altera in magistratibus, hoc est, quos esse oportet, & quā potestatem habere, & quemadmodum debeant creari. Tertia pars in iudiciis consistit.

Postq̃ Philosophus determinauit, quæ respu. est optima, & quæ, & qualis, quibus & qualibus conueniat: determinat de quibusdam partibus reipub. s. de consiliatiuo, & dominatiuo, & iudicatiuo. Et primo dat intentionem suam. Secundo prosequitur. ibi. {Et pars &c.} In prima dicit q, postq̃ determinatum est de vnaquaq; repub. & in cōmuni & diuisim. Consequenter dicendum est de quibusdam ex quibus pendet consideratio determinatorum: & dicit rursus, quia in tertio fecit mentionem de ipsis, & accipiendum est principium conueniens illis, s. q sunt tres partes rerumpub. de quibus studiosus legislator debet considerare & conferre s̄m rationem de illis. Illis. n. bene se habentibus necessarium est rempub. bene esse ordinatam, & male se habentibus male, & s̄m differentiam istorum adinuicem necesse est respub. differre, quia per ista distribuitur respub. quæ est ordo principantium. Istarum autem vna pars est quæ consiliatur de cōmunibus ciuitatis. Alia est quæ versatur circa principatus, & hoc est quos oportet esse principes, & quorū debent esse domini, & qualiter assumantur vtrum per sortem vel per electionem. Tertia pars est quæ versatur circa iudicia. Deinde cum dicit.

Ea pars quæ consulit, auctoritatem habet de bello & pace, de societate ineunda vel dissoluenda, de legibus ferendis vel abrogandis, de morte, de exilio, de publicatione bonorum, & rationibus reposcendis.

Prosequitur, & primo de cōsiliatiuo. Secundo de p̄ncipatu. ibi. {De cōsultando &c.} Tertio de iudicatiuo. ibi. {Reliquum ex &c.} Prima in duas. Primo tāgit de quibus cōsiliantur in cōmuni. Secundo prosequitur de ipso consiliatiuo. ibi. {Necesse est enim &c.} In prima dicit q dominans in ciuitate consiliatur de bello: vtrum bellandum sit vel non, & de pace vtrum pax debeat fieri cū aduersariis vel non. Consiliatur etiam de propugnatione & de dissolutione, vtrum simul vel separatim debeat pugnare. Iterum consiliatur de legibus qualiter sint ferendæ. Consiliatur etiam de morte alicuius, vtrum expediat aliquem qui fuit contra ciuitatem interfici vel relegari. Iterum de populatione qualiter debeat si indigeat ciuitas populari, & ex quibus. Iterum qualiter principantes debent eligi & corrigi. Deinde cum dicit.

Necesse est enim vel omnibus ciuibus hæc oīa decernenda tribuere, vel quibusdā, ceu vni cuidam magistratui, aut pluribus, vel aliis alia, vel quædam illorum oībus, quædam quibusdā.

Prosequitur de ipso consiliatiuo declarando eius consiliatiuum cui competat respub. Et primo ponit diuisio
A nem vnam. Secundo ostendit quibus rebuspub. competant mēbra ipsius. ibi. {Omnes igitur &c.} In prima dicit q necessarium est aut omnia iudicia dare omnibus ciuibus, ita q oēs ciues de omnibus iudicent, aut quibusdam omnia, sicut principanti vni aut pluribus si sint plures principantes, aut alia aliis: ita q quidam iudicent de quibusdam, alij de aliis, aut de quibusdam omnes, aut quidam de quibusdam. Deinde cum dicit.

Omnes igitur & de omnibus, populare est: talem enim æqualitatem affectat populus.

Ostendit primo quibus competant mēbra. Secundo determinat quædā conuenientia quibusdam rebusp. ibi. {Confert autem &c.} Prima adhuc diuiditur in duas. In prima ostendit quibus rebuspub. competant mēbra prædicta. Et diuiditur in tres. Primo enim ostendit quis modus competit populari statui. Secundo cum dicit. {Quosdam verò &c.} Quis paucorum statui. Tertio q
B optimatum cum dicit. {Sed quando &c.} Adhuc prima in duas. In prima tangit quis modus competat populari statui. In secunda cum dicit. {Sunt autem &c.} Subdiuidit ipsum declarando quis quibus modis eius conueniunt. In prima dicit q ad popularem statum pertinet, q omnes iudicent & deliberent de omnibus. Et ratio huius est, quia fauens populo intendit æqualitatem: hoc autem videtur esse æqualitas, q omnes attingant ad iudicium de omnibus, quare iste modus pertinet ad popularem. Deinde cum dicit.

Sunt autem plures modi. Vnus si singulariter & non simul omnes, vt est in repu. Thedei Milesij. Et in aliis rebuspub. deliberant magistratus simul collecti. Ad magistratum verò vadunt omnes singulatim ex tribubus, & partibus etiam minutis, donec trāseat per omnes.
C Congregatur autem populus solūmodo pro legibus ferendis, & pro his quæ pertinent ad reipub. statum, & pro his audiendis, quæ à magistratibus annunciantur.

Subdit modum istum, & diuiditur in quatuor s̄m q ponit quatuor modos declarās, quibus modis populari statui cōpetūt illi modi. secūda ibi. {Alius modus &c.}. Tertia ibi. {Alius modus est vt.} Quarta ibi. {Quartus modus &c.} In prima dicit q eius, quod est omnes iudicare de omnibus plures sunt modi. Vnus est q omnes attingant ad iudicia omnia: sed q non omnes simul conueniant, sed s̄m partem, sicut accidit in repub. Milesij & in aliis. De quibusdam enim rebuspub. consilianter principantes. Conueniunt autem omnes s̄m partem, vt secundum tribus & partes minimas: ita q modo vadit vna pars, cras alia: ita q non sit aliqua pars quæ non attingat ad ciuilitatem. Iste autem modus competit pri
D mo modo populari statui secundum quem principantur agricolæ habentes diuitias mediocres & secundum leges non s̄m voluntatem. Tales. n. non semper possunt venire, quia habent viuere de agricultura circa quā oportet eos laborare. Et ideo necessarium est eos venire s̄m partem: aliquando tū oportet omnes venire simul vt qñ debet ferri lex aliqua. similiter qñ debet tractari de his quę pertinent ad rempublicam, etiam qñ debent audire responsiones à principibus. Deinde cum dicit.

Alius modus est, omnes simul conuenire, aut solūmodo ad magistratus creandos, aut ad ferendas leges, & pro bello vel pace, & ad rationes reposcendas. In cæteris verò eos qui magistratum gerunt decernere ad singula deputatos, vel per electionem, vel per sortem.

Ponit secundum modum. Et dicit, q secundus modus est, q omnes conueniant simul, & hoc in magnis solum, sicut in electione principis vel principantium, & qñ debet lex aliqua dari: similiter quando debet tractari de bello vel de pace, similiter qñ debent fieri correctiones principantium. Alia verò dimittuntur principantibus qui assumendi sunt vel per electionem, vel per sortem. Et competit secundo modo populari statui, in quo multitudo non habet sufficientes diuitias, iõ oportet principatum committere aliquibus. Deinde cum dicit.

Alius modus est, vt ad magistratus creãdos & ad rationes reposcendas, conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli suscipiendi, vel societatis ineundæ. Cętera verò magistratus exequantur per electionem creati quod fieri potest: talia verò sunt, quot exercere necessarium est eos, qui sciunt.

Ponit tertium modum, & dicit, q tertius modus est qñ omnes conueniunt in magnis, sicut in correctionibus principum, & tamẽ debet tractari de bello, & de pugnatione. Alia autem dimittuntur principibus qui eligũtur à quibuscũque qui sciunt principari. Et differt iste modus à primo, quia in primo non eliguntur principantes ex quibuscũque, sed in isto eliguntur. Iste autem modus competit tertio modo populari statui, in quo assumũtur principes ex quibuscunque. Deinde cum dicit.

Quartus modus est, vt omnes de omnibus conuenientes deliberent. Magistratus verò de nullo statuant: sed tantum primo loco sententiam dicant: quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari, quam in paucorum gubernatione, speciei illi violentæ, & in gubernatione vnius tyranni correspõdere diximus. Hi ergo modi populares omnes.

Ponit quartum modum, & dicit, q quartus modus est qñ omnes de omnibus consiliantur & iudicant, ita q nihil omnino dimittitur principantibus, sed solum referre: sic autẽ est in vltimo modo popularis status, in quo multitudo principatur. Et iõ iste modus quartus cõpetit quarto modo populari statui, qui, vt dictum est superius, proportionabilis est quarto mõ paucorum statui, q quidem est potentatus, pportionabilis monarchiæ tyrãnicæ. Sicut.n. ista monarchia tyrãnica pessima est & etiã hæc paucorum potentia pessima inter alias species eius: ita iste quartus modus popularis status pessimus est inter omnes modos popularis status. Et vlterius concludit q omnes isti modi sunt de statu populari, quia conueniunt popularis status modis. Deinde cum dicit.

Quosdam verò de omnibus paucorum potentiæ: habet aũt & hoc differentias plures.

Ostendit quis modus est paucorum potentiæ. & diuiditur in duas. In prima ponit modum mixtum. Secundo ponit modos pure paucorum dominantium. ibi. {Qñ verò &c.} In prima dicit q. qñ aliqui cõsiliantur de omnibus, est modus paucorum. Et iste modus diuiditur in plures: qñ.n. de omnibus consiliantur aliqui diuites non habentes diuitias excellentes sed mediocres, & sunt plures sm multitudinem plures habentes hmõi diuitias, & principantur sm legem, ita q legem non possunt mutare, nec facere quæ prohibet: sed exequi ea quæ præcipit, & possunt attingere ad principatum: tunc est vnus modus paucorum dominantium, sed ciuilis est propter moderatas habere diuitias. Tales.n. medij sunt in ciuitate; respub. autem ex mediis est, quare iste modus mixtus est ex paucorum statu & repub. Deinde cum dicit.

E Quando.n. à mediocri censu fiet assumptio & multi assumentur propter eam census mediocritatem: & quæ lex vetat, nõ moueant, sed sequantur: & liceat acquirenti censum habere, paucorum est huiusmodi gubernatio: sed tamen ciuilis, propter eius mediocritatem.

Tangit alios modos paucorum status pure. Et dicit, q quandoq non omnes diuites cõsiliantur de omnibus: sed quidam electi ditiores prioribus & principantur sm legem paucorum potentiæ est, & quando adhuc ditiores principantur omnibus, & consiliantur & pauciores, & habent potestatem eligendi illos, qui deficiunt in principatu, & filij eorum succedunt in principatu: sed adhuc principantur secundum legem, vel quando principantur pauciores q̃ prius & ditiores, & principantur non secundum legem, sed sm suas sententias: ita q domini sunt legis, quia possunt ferre legem vel mutare: F tunc est paucorum potentia secundum diuersos modos eius. Deinde cum dicit.

Quando verò non oẽs participes sunt, sed qui eliguntur, & sm leges gubernãt, vt prius; paucorum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt qui deliberandi auctoritatem habent; & quando filius patri succedit, ac domini sunt legum, necesse est huiusmodi gubernationem esse paucorum potentium. Sed qñ aliquorum aliqui, ceu cum de bello & pace, & repetendis rationibus, vniuersi: de aliis autem magistratus electi, vel sorte assumpti, optimatum, i. vel eius quæ appellatur respublica.

Ostendit quis est modus optimatum. & circa hoc duo G facit. Primo enim tangit quis modus est optimatum pure. Secundo cum dicit, quod si de quibusdam electi &c. Ostendit quis est mixtus ex paucorum & optimatum statu. In prima dicit, q quando omnes consiliantur de quibusdam magnis, sicut de pace: vtrum debeat fieri cum aduersariis, & de bello, & de correctione, & alia permittuntur principantibus, qui sunt accipiendi, vel per sortem, vel per electionem, modus est optimatum vel ciuilis: quia enim magna sunt & periculosa magnam inimicitiam habent. Maiorem verò inimicitiam habet aliquis ad paucos, vel ad aliquos q̃ ad totam multitudinem, quia diuiditur in plures, propter hoc minor est ad singulos. Et ideo in talibus omnes debent iudicare. In aliis iudicare possunt principes, in quibus non sunt magna pericula. Deinde cum dicit.

Quod si de quibusdam electi, de quibusdam verò sortiti, & sortiti vel simpliciter, vel ex prę-
H latis, vel communiter electi, ac sortiti, partim optimatum est, partim reipub. ipsius. Distinguitur ergo ea pars, quæ in consulendo, deliberandóue consistit, in hunc modum pro natura reipub. Et administratur vnaquæque respub. sm huiusmodi terminationem.

Ostendit quis modus mixtus est ex præcedenti & ciuili intendens dicere, q si de quibusdam omnes consilientur, sicut de magnis. De aliis autem principantes qui assumuntur per electionem, aut si contingat, q de quibusdam eligantur aliqui principantes per sortem, & hoc vel communiter ex quibuscunque, s. indifferenter, vel assumantur ex aliquibus, prius inquisito & facto iudicio vel scrutinio de illis ex quibus assumendi sunt per sortem, vel si assumantur de omnibus per electionem hoc

hoc pertinet ad optimatum, vel rempub. quod.n. per electionem, & ex quibusdam, optimatum est: quod autem per sortem magis ciuile est. Vlterius concludit quasi recapitulando, & consiliatiuum de eis, quæ ordinantur ad respub. habet diuida, sicut dictum est, & qualibet respub. disponitur & regitur cōsiliatiuo secundum modum dictum. Deinde cum dicit.

Confert autem & gubernationi illi, q̄ nunc maxime videtur esse popularis. Dico autem ei in qua populus dn̄s est etiam legum in deliberando, ac melius disponendo, hoc idem facere in concionibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia. Imponunt.n. pœnam illis quos iudicare volunt, vt iudicēt. Populares verò mercedem statuunt pauperibus, confert & hoc idē circa conciones agere. Melius.n. deliberabunt, si omnes consilio interfint: populus quidem cum nobilioribus, isti autem cum populo.

Determinat quædam expedientia rebuspub. quibusdam, s. populari & paucorum statui. Et primo tangit expediētia popularis status, Secundo paucorum, ibi. {Paucorum verò &c.} Prima in tres sm̄ ꝙ ponit tria expedientia. secunda ibi. {Confert etiam per electionem assumi &c.} tertia ibi. {Confert etiam si plurium &c.} In prima dicit ꝙ populari quæ maxime apparet esse popularis, sicut est quarta species, in qua populus totus dominatur non sm̄ legem sed sm̄ sententiam, expedit & melius est facere illud quod obseruatur in iudiciis, & in paucorum statu. s. ꝙ de diuitibus si non conueniant ad iudicium & congregationem ordinetur damnum magnum, pauperibus si venerint ad congregationem merces. Et ratio huius est, quia si venerint & diuites & pauperes, melius deliberabunt, & sanius omnis populus. s. diuitibus & econuerso. Quod enim non videbunt diuites, videbunt pauperes, & econuerso. Et tunc quoniam communiter deliberabunt, communiter exequentur, ꝓpter quod expedit huic speciei populari ordinare diuitibus damnum si non venerint ad congregationem, pauperibus mercedem si venerint. Deinde cum dicit.

Confert etiam per electionem assumi eos qui deliberaturi sunt, vel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis.

Ponit secundum expediens, quod competit aliis ab vltimo modo populari. Et dicit, ꝙ expedit populari statui, ꝙ ad considerandum vel iudicandum eligantur aliqui de omnibus, vt tot de diuitibus, tot de pauperibus, tot de ista turba, tot de alia, vel tot de isto vico, tot de alio ita ꝙ semper conseruetur æqualitas, vt quot assumentur de quibusdam, tot assumantur de aliis sm̄ æqualem proportionem. Et ratio est, quia melius exequuntur deliberationes & magis concordes erunt. Deinde cum dicit.

Confert etiam si plurimum excedat multitudo plebis eos, qui sunt in gubernāda repub. peritiores, vel non omnibus mercedem tribuere: sed quantis respondet numero nobilitatis, vel sortiri plures.

Ponit tertium expediens, & videtur esse cautela contra aliquid, ꝙ posset dici contra primum expediens. Dicebatur enim ꝙ merces erat danda pauperibus, si venirent ad congregationem. Pōtest aūt dici ꝙ non est hoc expediens, quia tunc multi venient: & tunc cum sint plures q̄ diuites deliberabunt sm̄ ꝙ placebit eis, & nollent illud obseruari, & sic erit dissensio. Contra hoc ponit expediens, & dicit, ꝙ si pauperes sm̄ multitudinem excedant viros ciuiles, sicut medios & insignes, aut quoscūq;

A alios, tunc non est danda merces omnibus nisi sm̄ ꝓportionem ad multitudinem diuitum, aut multos oportet priuare congregatione. Deinde cum dicit.

In paucorum verò gubernationibus, aut eligere quosdam ex multitudine, aut tale aliquid constituere, quale est in quibusdam ciuitatib9, quos appellant preconsultores, ac legum custodes: ac de his solūmodo rebus ad consilium referre, de quibus isti ante deliberauerunt: per hunc.n. modum populus interueniet in deliberando, nec tollere quicq̄ de republica valebit.

Tangit cautelas conuenientes paucis. Et diuiditur in tres sm̄ ꝙ tangit tria. secunda ibi. {Insuper aut illa &c.} tertia ibi. {Et oppositum eius facere &c.} In prima dicit, ꝙ ad hoc ꝙ bene consilientur fauentes paucis, & consilium eorum sit
B firmum: oportet ꝙ vocēt aliquos fauentes populo siue aliquos de populo sicut illos qui preeminent aliqualiter populo, sicut est in quibusdam rebuspub. vbi vocantur præmissi vel seruatores legis, & tractare cū istis de illis, de quibus fauentes paucis consiliati fuerūt. Et ratio huius est, quia populus isto modo participabit consiliatiuo, & quod deliberatum fuerit isto modo, multitudo non poterit dissoluere, sed potius exequentur vna cum paucorum potentia. Deinde cum dicit.

Insuper, aut illa decernere poterit populus, aut nihil contrarium illis, quæ præponentur, vel consultandi quidem omnes participes facere. Deliberandi verò magistratibus potestatem relinquere.

Ponit secundam cautelam, & dicit, ꝙ ad hoc ꝙ consilium paucorum sit firmū, oportet paucos inquirere sententiam populi vel opinionem quæ est: & tunc senten-
C tiare sm̄ sententiam eius, ita ꝙ populus eandem sententiam dicat, quam pauci, aut si non, nihil sententient contrarium populo, vel ꝙ principes consilientur de his quę ad rem pub. ordinantur: & tunc quod inuentum est per consilium tradat omnibus consiliariis populi, sic enim sententia paucorum firmior erit. Deinde cum dicit.

Et oppositum eius facere quod fit in populari statu. Populi enim decretum in condemnando ratum non sit: sed ad magistratus rursus referatur, quod contra fit in popularibus. Magistratus enim absoluendi domini sunt omnino: condemnandi verò non sunt, sed ad populum habetur recursus.

Ponit tertiam cautelam, & dicit, ꝙ ad hoc ꝙ cōsilium paucorum firmum sit oportet eos facere oppositū eius,
D qd fit in repub. s. cum pauci per sententiam debeant absoluere aliquem, ꝙ conuocent multitudinem & faciant eam dn̄am in dando sententiam propter beniuolentiam habendam. Cum aūt condemnabunt aliquem ad mortē vel relegabunt non dent potestatē multitudini, sed potestas solum dimittitur principibus. Et rō huius est, quia condēnatio alicuius ad mortem vel relegatio fit, quia cōmisit contra principantes paucos: populus aūt contrarius est eis. Si igitur darent potestatem populo in condēnatione vel relegatione, contingeret ꝙ populus absolueret, aut non tm̄ permitteret quantum deberet, quod est inconueniens: & iō non debent dare potestatem populo supra mortem alicuius: sed in repub. fit econtrario quia absoluentes sunt pauci. s. principantes: condēnantes vero sunt non principantes, sed plures sicut populus: & tūc concludit intentum suum, ꝙ de principante consiliatiuo in repub. determinatum sit hoc modo.

LECTIO XIII.

De magistratuum numero auctoritate, & diuturnitate consideratio habetur, & quando vni an pluribus demandandi sint.

DE consultãdo igitur & deliberãdo eiusq; potestate, in hũc modum determinatum sit, consequens his est circa magistratus distinguere. Habet.n. & hæc pars differentias multas, quotq; magistratus esse, & quarum rerum auctoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos: nam alij semestres, alij breuiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus. Et vtrum magistratus oporteat esse perpetuos, an ad longum tẽpus, aut neutrum, sed multotiens eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel. Et præterea circa constituendum magistratus ex quibus oportet creari, & a quibus, & quomodo. De his enim omnibus oportet posse distinguere, quot modis valeant fieri, ac deinde accommodare quibus conferant gubernationibus reipublicæ.

Postq; Philosophus determinauit de consiliatiuo, & modis eius, & qui quibus rebuspub. expediunt, determinat de principatu. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum. In secunda prosequitur, ibi. {Est autem ne hoc.} In prima dicit q postq; determinatum est de cõsiliatiuo, dicendum est de principatu. Diuisio.n. principatus conueniẽs est dictis de consiliatiuo: sunt aũt multæ partes & differentiæ principatus s̃m q sunt principatus, & quorum debent esse dñi principantes. Item de tempore per quãtum tempus debent esse domini s̃m vnumquẽque principatum: sunt.n. quidam principatus durantes per sex menses, quidam qui durant per annum, alij qui durant plus. Quidam aũt sunt perpetuj, quidam sunt non perpetui, sed multum durant: etiam quidã sunt qui non sunt perpetui, nec multum durant, sed contingit eundem frequenter principari, aliquotiens etiam contingit principari non eundem bis, sed solum semel. Iterum dicendum est de institutione principatuum, ex quibus & qui debent instituere & qualiter. De omnibus enim istis oportet diligẽter videre quibus modis possunt fieri, & postmodũ videre qui modi & quales, quibus & qualibus rebuspub. conueniant. Deinde cum dicit.

Est autem ne hoc quidem facile determinare quales magistratus sint nũcupãdi. Indiget enim ciuilis societas multis præsidẽtibus, quapropter non omnes qui, vel eliguntur, vel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi, vt puta sacerdotes: hoc.n. aliud quiddam ponendum est à ciuilibus magistratibus. Præterea, q pompas ducunt, & precones, & legati qui eliguntur. Huiusmodi enim curæ ciuiles, aut omnium ciuium sunt ad vnam actionẽ: puta dux eorum qui militant, aut s̃m partem vt mulierum, puerorumq; curatores: Aliæ dispensatiuæ, sæpe enim eliguntur quidã ad distribuendum annonam: Aliæ ministratiuæ, ad quas si opulenti eligantur, substituunt seruos.

Prosequitur. Et diuiditur in duas. In prima determinat de diuisione principatuum, & de modo institutionis ipsorum. Secundo recolligit determinata remittens nos de consideratione aliquorum ad sequentia, s. ad sextum

E librum. ibi. {Quod igitur sunt &c.} Prima in duas. In prima determinat distinctionem principatuum in ordine ad respub. Secundo determinat de modo institutionis ipsarum. ibi. {De constituendis &c.} Prima in duas. In prima determinat distinctionẽ principatus in generali. Secundo tangit distinctionem principatus in ordine ad respub. ibi. {Verum ista &c.} Prima in duas. Primo tangit modos principatus minus principales. Secundo tangit modos p̃ncipaliter dictos. ibi. {Maxime verò &c.} In prima dicit, q non est facile determinare qui debent esse principatus: & quot, quoniam respub. conueniens multis indiget principatibus, & præcipientibus: & quia plures oportet esse, manifestum est q non omnes sunt assumẽdi vel per electionem, vel per sortem, sicut sacerdotes. Et dicuntur sacerdotes qui curam habent de cultu diuino. Tales autem non debent assumi per sortem, sed p electionem: principatus autem iste est alter à ciuilibus principatibus. Sunt etiam alij principatus qui distribuũt

F bona cõmunia, quibus debent distribui: sunt etiam præcones qui nunciant dicta cõmunia, quæ debent nunciari. Eliguntur etiam alij qui dicuntur legati, qui mittuntur ad extrinsecas ciuitates & principatus. Sunt etiam alij principes ciuiles, qui curam habent de omnibus ciuitatibus quantum ad aliquam operationem, sicut est dux exercitus bellantium. Iste.n. habet dirigere ciues in exercitu. Alij sunt principes qui non habent curam de omnibus quantum ad aliquam operationem, sed curam habent de aliqua parte ciuitatis, sicut sunt mulierum puerorũq; curatores. Alij sunt principatus œconomici quos frequenter eligunt, s. mensuratores frumenti, & ministeriales qui habent ministeria diuersa in ciuitate. Cum autem in talibus aliqui abundant, ordinant seruos ad huiusmodi officia. Deinde cum dicit.

Maxime verò, vt simpl'r dicamus, illi sunt magistratus appellandi, quibus datum est delibe-

G rare de q̃busdam, & statuere, & iubere, & maxime hoc extremũ. Nam iubere imperiosius est.

Tangit modos principatus principaliter dictos, & est intelligendum, q vnũquodque naturalium aliqua operatione determinatur in quam cum potest, dicitur illud. Cum autem non potest, non dicitur, nisi æquiuoce, quare principatus est aliqua operatio in quam cum poterit maxime dicetur principatus: cum autem non poterit, non dicetur nisi æquiuoce: operationes autem principatus sunt consiliari de aliquibus, iudicare & præcipere: maxime autem operatio principatus est præcipere: præcipere enim maxime pertinet ad principatum. dicit igitur maxime & simpliciter, vt est dicere, illi debent dici principatus, quibus competunt isti actus consiliari, iudicare, & præcipere. Et ille principatus maxime dicitur principatus, cui competit præcipere, quia iste est actus præcipuus ipsius principatus. Deinde cum dicit.

H Verum isti quantum ad vsum nihil differunt, vt ita dixerim. Nondum.n. determinata est hmõi de nomine controuersia. Habet aũt quandam aliam intellectiuam consideratiõnẽ. Sed quales magistratus, & quot necessarij sunt ciuitati, & quales necessarij quidem: inutiles verò ad bonam reipub. gubernationem, magis vtique quispiã dubitabit. Et ad omnem rempub. & præsertim ad paruas ciuitates.

Tangit distinctionem principatus in ordine ad rẽpub. & primo tangit quæ circa principatus faciunt difficultatem, & quæ non. Secundo prosequitur de illis quæ faciunt difficultatem. ibi. {Nam in magnis &c.} In prima dicit q vtrum principatus dicatur s̃m vnum modum, vel

vel plures, & fm diuersas rationes, non multum facit ad propositum, quia iudicium non fit de altercatione quæ sit de nominibus, sed pertinet ad aliud negocium, scilicet ad metaphysicum: consideratio. n. de distinctione vocabulorum est negocium intellectuale, sed qui principatus, & quales sunt necessarij: & quare, & quot in ciuitate si debeat esse ciuitas, & qui, & quales non sunt necessarij: tamen expediunt ad bonam rempub. hoc magis facit ad propositum, & magis dubitabit aliquis de istis & circa omnem rempub. & paruas ciuitates. Deinde cum dicit.

Nam in magnis quidē licet & debēt singuli magistratus ad singula opera deputari. Sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos, & alios cum intermissione magna tēporis, alios semel dūtaxat gerūt. Meliusq; singula curantur, q̄ si in multis cura nostra distrahatur.

Prosequitur de illis quę faciunt difficultatem, & diuiditur in duas. In prima ostendit in quibus ciuitatibus expedit vnum principatum in plures diuidi, & in quibus non. Secundo mouet circa hoc dubitationes. ibi. {Debet etiam.} Prima in duas. In prima ostendit, ꝙ in magnis ciuitatibus non expedit vnum principatum in plures diuidi. In secunda, ꝙ in paruis non expedit. ibi. {Sed in paruis.} In prima dicit, ꝙ in magnis ciuitatibus congruit & expediens est vnum principatum ordinari ad vnum opus & non ad plures, sed contingit esse multos principantes in talibus ciuitatibus: & rō huius est duplex. Prima est, quia in magnis ciuitatibus multi sunt ciues digni principari, & expediēs est, ꝙ quidam multo tempore dimittantur in principatu, alios semel expedit principari: hoc autem non contingeret si vnus teneret multos principatus, quare in magnis ciuitatibus non expedit vnum plures principatus tenere. Alia ratio est, quia vnum opus melius perficitur ab vno adhibente curam circa illud, q̄ si circa multa intendens distraheretur, quare melius est vnum principatum committere vni q̄ plures. Deinde cum dicit.

B

Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos magistratus plures conferre. Nam cum sit paucitas hominum, non facile est multos in magistratibus esse: Qui nam postea forent successores horum?

C

Ostendit ꝙ in paruis ciuitatibus expedit vnum plures principatus tenere, & diuiditur in tres. In prima facit quod dictum est. In secunda rñdet obiectioni, q̄ posset fieri. ibi. {Indigent qñque} In tertia ostendit ex quo potest dignosci quos principatus congruat coniungere in vnum & quos non. ibi. {Si ergo dicere.} In prima dicit ꝙ in paruis ciuitatibus oportet vnum plures principatus tenere: & ratio huius est, quia in paruis ciuitatibus sunt pauci ciues: & ideo propter paucitatem ipsorū non possunt esse plures ꝓncipantes, quare oportet vnū principatus plures tenere, & contingit in talibus ciuitatib⁹, ꝙ successiue iterum principantur. Deinde cum dicit.

D

Indigent quandoque magistratibus eisdem & legibus paruæ magnæq; ciuitates, nisi ꝙ hæ quidem sæpe indigent eisdem. His verò multo tempore intermisso id accidit. Quapropter nihil prohibet multa simul his demandare: nō enim se impediunt. Et propter hominum paucitatem necessarij sunt magistratus quidā quasi luminaria obeliscis imposita.

Respondet obiectioni quæ posset fieri: aliquis enim posset dicere, si in magnis ciuitatibus oportet vnum prin-

A cipantem vnum principatum tenere: in paruis vnum plures, non erit idem principatus fm rationem in magnis ciuitatibus & paruis: iterum posset dici, ꝙ non expedit in paruis ciuitatibus vnum principatus plures tenere, quia regimen vnius impediret curam alterius: minus enim potest esse intentus circa plures q̄ circa vnum, ista duo remouet, & dicit, ꝙ paruæ ciuitates aliquando indigent eisdem principantibus fm speciem, quibus indigent magnę: sed in hoc est differentia, ꝙ in magnis ciuitatibus frequenter sunt idem principatus & principantes propter multos esse ciues in ciuitate: in paruis aūt non nisi in multo tempore. In paruis enim propter paucos esse ciues non possunt multi esse principantes: & ꝓpter hoc oportet vnum multo tempore principari & tenere principatus multos: non. n. omnes principatus impediunt seinuicem: ita ꝙ ꝓpter curam vnius impeditur cura alterius, sicut plura luminaria vni obelisco posita non se impediunt: non secus ergo plures principatus vni

B iniuncti non se impediunt. tales aūt sunt principatus ꝓpinqui existentes natura, qui vel ordinantur ad vnum finem vel ad propinquos sicut est principatus qui habet curā honestatis puerorum & mulierū. Deinde cum di.

Si ergo dicere possumus quot necessarij sunt omni ciuitati, & quot non necessarij quidem, sed opportuni: facile quis sciens ista, coniungat quot coniungere congruat in ciuium magistratu.

Declarat ex quo potest dignosci quos principatus cōgruit demandare in vnum, & quos non, dicens, ꝙ si sciamus quos principatus necessarium est esse in ciuitate, & quos non est necessarium: & tamen expedit esse, de facili sciemus quos principatus, & quales expedit congregare in vnum principatum, & quos, & quales non. Deinde cum dicit.

C Debet etiam hoc non latuisse quales conueniat fm locum magistratus plurium curam habere, & qualium vbique vnum magistratum potestatem habere, ceu honestatis. Vtrum in foro ꝓfectū annonæ, & alium alibi, aut vbiq; eundem: Et vtrum fm negocia partiendum est an fm personas. Dico autem ceu vtrum curam honestatis: alium puerorum & alium mulierum, & in rebuspu. vtrum differant fm vnāquāque & magistratuum genus, vel nihil, ceu in populari statu & paucorum gubernatione & optimatum & monarchia: vtrum iidē sunt magistratus potestatem habentes: sed non ex æqualibus aut similibus, sed alij in aliis, veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis.

D In paucorum autem potentia ex opulentis. In populari statu, ex ingenuis.

Inquirit quos principatus oportet vniri in vnum, & quos oportet diuidi in plures per comparationem ad loca, & homines, & respu. & primo mouet dubōnes circa hoc. Secundo soluit eas. ibi. {Vel existant quidam.} In prima dicit ꝙ non debet ciuem latere qui principes possunt habere curam de diuersis fm diuersitatem locorum, & quorum & qualium oportet vbiq; esse vnum principem. verbi gr. Contingit aliquam curam habere honestatis in foro, & in alia parte ciuitatis & extra: modo est dubitatio vtrum curans honestatem in foro sit ꝓfectus fori, & alius sit ꝓnceps honestatis in alia parte ciuitatis, ita ꝙ fm diuersitatem locorum diuersificentur principes. Quāuis principatus honestatis sit vnius rationis, aut sit vnus princeps honestatis & in foro & in omni alio loco.

Secunda quæstio est, vtrum principatus debeant distingui fm rem vel fm hominem, i. fm illud ad quod per se inspicitur in dirigendo, vel fm multitudinem hominum qui debent dirigi per illum. verbi gr. vtrum sit idem principatus ornatus puerorum & mulierum, aut non. Tertia quæstio est, vtrum principatus distinguantur fm distinctionem rerumpub. sicut verbi gr. vtrum in statu populari paucorum & optimatum & monarchia regali sint idem principatus vel alij genere vel specie nõ existentes ex æqualibus, nec ex similibus, vel sint diuersi in diuersis rebuspub. vt in statu optimatũ virtuosi, in statu populari liberi, in statu paucorũ diuites. Deinde cum di.

Vel existant quidam fm istas differentias magistratuum, & alicubi conferat eosdem esse, alicubi diuersos: alicubi enim cõgruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus.

Soluit dubitationes istas, & primo soluit eas. Secundo addit ad solutionem quiddam. ibi. {Verũtamen} Circa primum intelligendum est q̃ principatus distinguit, sicut alia naturalia, s. & fm formam & fm materiam. Forma veró principatus virtus aliqua vel potentia est: est enim principatus potestas quædam vel virtus: virtus autem attenditur in ordine ad finem: ergo fm distinctionem finis distinguuntur principatus: finis autem principatus duplex est, quidam. s. est remotus, quidam veró propinquus, remotus sicut finis reipub. ad quem ordinantur vltimo omnes principatus, & maxime & immediate principalis, principatus propinquus est sicut finis ducatus exercitus victoria, iudicij iudicare de subortis, Distinguitur igitur principatus primo fm distinctionem finis remoti: cum igitur fines rerumpubl. sint diuersi, principatus diuersarum rerumpub. erunt diuersi. & sicut respub. omnes attributionem habent ad vnam primam, sic principatus rerumpub. posteriorum ad principatum in repub. prima & simpliciter dicta attributionem habent: & per hoc soluitur tertia quæstio cũ quærebatur, vtrum principatus distingueretur fm distinctionem rerumpub. Apparet enim q̃ sic fm distinctionem finis vltimi. Finis autem propinquus ciuitatis diuersus est in qualibet repub. sicut ducatus exercitus victoria, iudicij iudicare. Secundum veró distinctionem huius finis distinguitur principatus, & hoc dupliciter: vno modo fm distinctionem ipsius finis fm se, & sic diuersi sunt principatus ducatus exercitus & iudicij: alio modo distinguitur principatus per hoc q̃ homines diuersimode se habent ad finem illum, ita q̃ finis potest esse vnus fm rem: sed quia homines aliter se habent ad illum finem principatus distinguitur, sicut est principatus ornatus mulierum puerorum & virorum. Quamuis enim finis istorum sit vnus, tamen quia aliter se habet puer ad istum finem q̃ mulier & q̃ vir adultus: ideo alius est principatus ornatus mulierum, alius puerorum, & adultorum: & per hoc soluitur secunda quæstio cum quærebatur: vtrum distinctio principatus esset fm homines, vel rem, quia & est fm rem vt quando distinguitur fm distinctionem finis propinqui fm se, & fm homines quando homines diuersimode se habent ad finem principatus. Secundo veró distinguitur principatus fm materiam, vt fm diuersitatem locorum & hominum: possunt enim loca esse ita distantia q̃ vnus homo non posset regere: & tunc vnus principatus diuiditur in plures. Iterum si sit magna multitudo ciuium, quæ non possit dirigi per vnum, oportet principatum vnum secundum speciem distingui in plures: si autem loca sint propinqua, & pauci sint homines, tunc plures principatus vniuntur in vnum. Similiter cõtingit aliquando diuersos principatus fm rem, maxime eos quorum est vnus finis secundum rem: diuersus tamen fm diuersum modum se habendi ad ipsum propter paucitatem hominum & propinquitatem locorum coniungi, sicut contingit eundem habere curam boni ornatus virorum & puerorũ & mulierum: aliquando contingit contrarium propter causas contrarias, & per hoc soluitur prima quæstio cum quærebatur: vtrum principatus distingueretur fm diuersitatem locorum, quoniam aliquando sic, aliquando non: & hæc omnia innuit philosophus breuiter dicens, q̃ fm diuersitatem istorum, s. locorum hominum & rei & rerumpub. est diuersitas principatuum. Contingit. n. aliquando q̃ diuersi principatus congregantur in vnum, aliquando vnus diuiditur in plures, quia contingit in aliquibus ciuitatibus multos esse ciues & loca distantia, ita q̃ vnus non posset regere, & vnus principatus diuiditur in plures, sicut principatus boni ornatus: & ꝓpter multitudinem ciuium & distantiam locorum distinguitur in plures: in aliquibus verò contingit paucos esse ciues & loca non esse distantia sed propinqua, & tunc plures principatus vniuntur in vnum, quia idem sufficiens est regere diuersos principatus. Deinde cum dicit.

Verũtamen sunt aliqui proprij, ceu eorum qui ante deliberant. Hæc enim potestas non est popularis, consilium verò populare: oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populum consilio præuenire, ne ociosus sit. Hi autem si pauci sunt, numero paucorum potentia est. Est autem necesse vt illi sint pauci, qui ante deliberant, itaq; paucorum potentia est. Sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberant consiliarios constituunt. Consiliatius. n. popularis. Qui verò ante venit in consulendo & deliberando, paucorum potentiæ.

Adiungit prædictis quædam, & primo adiungit q̃ sunt quidam principatus singulares quibusdam rebuspub. Secundo adiungit de principatu puerorum. ibi. {Qui autem &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit q̃d dictum est. In secunda ostendit q̃ consilium in populari statu quoddam est. ibi. {Dissoluitur &c.} In prima dicit q̃ non solum distinguitur vel vnitur principatus fm loca, vt vnus diuidatur in duo, & duo in vnum congregentur: sed quidam sunt principatus singulares, qui reperiuntur in quibusdam rebuspublicis, & non in aliis, sicut principatus præconsulentium est in paucorum statu nõ in populari, sed consilium inuenitur in populari statu, quia oportet in populari statu esse aliquos qui consilientur de eis quæ sunt popul. Populus enim deficit à ratione vt in pluribus: vniuersaliter enim in ciuitate oportet esse aliquid consiliatiuum quod dirigat & curet vt populus non vacet & insolescat, & si sint multi populare est: si autem pauci est paucorum potentia: non sunt autem in populari statu, sed in paucorum præconsules, quia præconsules sunt pauci & diuites: & ideo in paucorũ statu sunt: vbi autem sunt ambo principatus, s. præconsulum & consiliantium consules sunt supra consiliarios. consiliarius autem est, vt dictum est, status popularis, sed præconsul est paucorum. Deinde cum dicit.

Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, in q̃bus populus ipse conueniens de omnibus cõstituit. Hoc autem accidere consueuit, cum est vtilitas quædam, aut merces constituta, his qui in concionem conueniunt: ociosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt.

Declarat q̃ in quadam potentia populari nõ est consilium, & dicit, q̃ principatus cõsiliatiuus in quibusdam á popularibus statibus amouetur seu destruitur, sicut in

illis in quibus totus populus, cum conuenit, tractat de omnibus. hoc autem fit quando conuenit totus populus & omnes tractant de omnibus, maxime quando ordinatur damnum vocatis si non veniunt, & merces si veniunt: cum enim sic vocantur conueniunt, & de omnibus iudicant. Deinde cum dicit,

Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum: & siquis alter est, qui potestatem habet, & curam huiusmodi, optimatum.i.& non populare. Fieri.n.non potest, vt prohibere pauperum mulieres alterius sit, quam paucorum potentiæ, cum mulieres ipsorum in delitiis viuant. Sed de his quidem eatenus dixisse nunc satis sit.

Adiungit de principatu puerorum & mulierum quod est optimatum potentiæ vel ciuilis, & dicit, quod principatus puerorum & mulierum: & si sit alius talis principatus optimatum potentiæ est non popularis, quia popularis status non prohibet mulieres pauperum exire ad negotiationes: sed precipit: optimatum autem status prohibet, nec talis principatus est paucorum, quia mulieres paucorum delitiose viuunt, & ideo nolunt sequi rationis motum: & consequenter recapitulat dicens quod de his in tantum determinatum sit.

LECTIO XIIII.

Tria esse in magistratibus creandis animaduertenda, qui constituantur a quibus eligantur, & quo modo creentur, sorte an electione, ab omnibus aut à paucis.

DE constituendis autem magistratibus conandum est iam transigere.

Postquam Philosophus de distinctione principatuum determinauit: declarat de modo institutionis ipsorum, & diuiditur in duas. In prima præmittit intentionem suam. In secunda prosequitur.ibi, {Consistunt autem.} In prima dicit quod postquam determinatum est de distinctione principatuum conandum est pertransire de modo institutionis ipsorum, & hoc à principio. Deinde cum dicit.

Consistunt autem differentiæ in tribus diffinitionibus, quibus compositis, necesse est omnes modos esse comprehensos. Vnum ex tribus est, qui sint illi qui magistratus constituant. Alterum, ex quibus constituantur. Tertium, per quem modum.

Prosequitur & primo declarat qualiter conuenit principatus institui, ponendo quasdam diuisiones. Secundo ostendit qui modi cui reipub. conueniunt.ibi. {Horum autem duo.} Prima in duas. In prima ponit distinctionem vnam. Secundo subdiuidit membra.ibi. {Cuiuscunque vero.} In prima dicit quod tria sunt differentia secundum rationem, quibus diuisis & combinatis possint omnes modi institutionis principatuum accipi. Istorum autem trium vnum est qui sunt instituentes principatum. Secundum est ex quibus instituitur princeps. Tertium est modus secundum quem instituitur. Deinde cum dicit.

Cuiuscunque verò istorum sunt differentiæ tres. Aut enim ciues omnes constituunt, aut quidam. Et vel ex omnibus, vel ex quibusdam determinatis, ceu per censum, vel per genus, vel per virtutem, vel per aliud quiddam tale, quale apud Megarenses, ex his qui vna cum populo ad bella coniuncti redierunt: & hoc aut per electionem, aut per sortem.

Subdiuidit quodlibet istorum, & primo facit hoc. Secundo tangit diuersas combinationes diuidentium, vt habeatur numerus modorum. ibi. {Rursus autem,} In prima

A dicit, quod istorum sunt tres differentiæ, vel tres diuisiones, ita quod vniuscuiusque sit vna: aut.n. instituentes sunt omnes ciues, aut quidam, & hæc est prima differentia. Secunda est quod aut instituunt ex omnibus aut ex aliquibus determinatis secundum aliquam dignitatem vel secundum genus, vel secundum virtutem, vel secundum aliquem alium modum, sicut accidit in ciuitate Megaræ in qua instituuntur principantes ex condecentibus ad populum, hoc est ex illis qui condescendebant populo in ciuitate, & ex illis qui simul pugnabant cum populo contra impugnantes & grauantes eos. Tertia differentia est quod instituentes aut instituunt sorte aut electione. Deinde cum dicit.

Rursus autem hæc simul conduplicata. Dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes. Et quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam: Et quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentiæ modi erunt quatuor. B Aut.n. omnes ex omnibus per electionem, aut omnes ex omnibus per sortem: Et vel ex cunctis, vel quasi diuisim per tribus, & conuentus & societates, quousque transeat per vniuersos ciues aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus verò si pauci sunt illi, qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, vel partim isto modo, partim illo. Dico autem, quædam ex omnibus per electionem, quædam per sortem, atque ita xij. modi efficiuntur, seorsum duobus conduplicatis.

Ponit combinationes diuersas vt habeatur numerus C modorum, & dicit iterum, quod ista tria combinari possunt adinuicem: vnde per alia diuidendum, & exponit quæ sunt illa tria dicens. Dico autem, i. expono, quia aut omnes instituunt, aut quidam, & aut ex omnibus, aut ex aliquibus, aut ex electione, aut ex sorte: & quodlibet istorum quatuor habet differentias quibus diuiditur, quia si omnes instituunt, aut ex omnibus, aut ex quibusdam, si ex omnibus, aut sorte, & sic est vnum membrum, aut electione: & sic secundum, aut diuisim: & sic tertium, aut coniunctim: & sic quartum. Dico autem diuisim, sicut si secundum tribus instituant & populos diuersos & societates, ita quod modo instituant ex vna tribu, deinde ex alia: & similiter discurrendo per omnes partes ciuitatis. Coniunctim verò ita quod semper ex omnibus simul sumptis instituatur, aut alios quidem sic alios autem alio modo: puta quosdam ex omnibus coniunctis: quosdam autem ex omnibus diuisis, & sic sunt sex membra: si autem quidam sunt instituentes habemus alia sex membra, quia aut instituunt ex omnibus, aut quibusdam: & si ex D omnibus, aut sorte, aut electione: & sic duo membra habemus, si ex quibusdam, aut ex quibusdam, vel sorte, aut electione: & sunt alia duo, aut quosdam instituunt ex omnibus sorte: quosdam autem alios electione, & sic habemus alia duo membra, & sic in vniuerso habemus duodecim membra, ducendo membra primæ diuisionis in membra aliarum duarum, præmittendo duas combinationes, hoc est non ducendo membra tertiæ in membra secundæ. Deinde cum dicit.

Horum autem duæ constitutiones sunt populares, hoc est omnes ex omnibus electione, vel sorte, vel partim sorte, partim electione.

Ostendit qui modi cui reipub. conueniunt, & diuiditur in partes quinque. In prima ostendit qui modi conueniunt populari statui. In secunda quæ reip. ibi. {At.n. non &c.} Tertio quæ paucorum statui. ibi. {Quosdam verò ex omnibus.}

Quarto qui optimatum potentiæ.ibi.{Sed quosdam ex omnibus.} Quinto adhuc quis paucorum potentię.ibi. {Quosdam veró ex quibusdam.} In prima dicit ꝙ istarum cōbinationum quæ dictæ sunt duæ pertinent ad popularem statum, s.omnes principatus instituere ex omnibus sorte, vel etiam electione, vel etiam si assumuntur oēs ex oībus coniunctim vel diuisim, vel per sortem, vel ꝑ electionem. hoc.n.maxime pertinet vbi multitudo dominatur: hoc aūt est popularis status. Deinde cum di.

At enim non oēs simul, sed ex omnibus constituere, vel ex quibusdam sorte, vel electione, vel vtroq; modo: Aut partim ex omnibus, partim ex quibusdam vtroq; modo. Dico autem vtroque modo, partim sorte, partim electione, illius speciei est, quæ appellatur respublica.

Ostendit qui modi sunt reipublicę, & dicit, ꝙ non oēs instituere ex omnibus simul vel quibusdam: sed omnes simul & diuisim per tribus, & officia ex omnibus & diuisim, & hoc vel per sortem vel per electionē, aut fm istos modos aliquos ex omnibus vel quibusdam, vt aliquos ꝑ sortem ex omnibus, alios per electionem ciuile, est, quia respub, est mixta ex paucorum & populari statu: instituere autem ex quibusdam paucorum est: instituere veró ex omnibus populare est: & ideo instituere, ex omnibus vel quibusdam ciuile est, & exponit quod dixerat. {Vtroq; modo.} dicens: dico autem & expono vtroque modo, i. quosdam accipi ex omnibus diuisim, vel quibusdam ꝑ sortem vel per electionem. Deinde cum dicit.

Quosdam veró ex omnibus constituere, partim electione, partim sorte, paucorum potentiæ est, multóq; magis si ex ambobus.

Ostendit qui modi sunt paucorum potentiæ, & dicit, ꝙ quosdam instituere ex omnibus vel per sortem, vel ꝑ electionem, vel instituere aliquos ex omnibus fm vtrūque modum, vt.s.aliqui instituantur per electionem, aliqui per sortem paucorum potentia est magis. nam paucorum potentia est aliquos paucos principari, & hoc est isto modo. Deinde cum dicit.

Sed quosdam ex omnibus, quosdam ex quibusdam, ciuile optimatum est, vel quosdam electione, quosdam sorte.

Ostendit qui modi sunt ciuiles optimatum, i. reipublicæ mixtæ cum optimatum statu, & dicit, ꝙ aliquos instituere ex omnibus, aliquos ex quibusdam: sed istos eligere per electionem, illos per sortem est reipublicæ mixtæ cum statu optimatum. Deinde cum dicit.

Quosdam veró ex quibusdam, paucorum potentiæ, etiam si per sortem fiat, vel non fiat. Et quosdam ex quibusdā vtroq; modo: quosdam autem ex omnibus, & ex quibusdam oēs per electionem optimatum.

Ostendit adhuc qui modus est paucorum potentiæ, & dicit, ꝙ instituere quosdam ex quibusdam paucorum potentiæ est, quia paucorum potentia est paucos principari & eligere quosdam ex quibusdam per sortem facta electione nō eo modo quo fit in aliis, quia hic ad paucos diuites inspicitur: & institui quosdam ex quibusdam fm ambos modos eligendi, vt qdam instituuntur sorte, quidam electione ex paucorū potentia: sed instituere quosdam ex omnibus simul non est paucorum potentia, sed instituere ex quibusdam, sicut virtuosis per electionem optimatum est. Deinde cum dicit.

Modi igitur circa magistratus tot sunt, & distinguuntur ita fm rerumpub. formas. Quia au-

E tem quibus conducant: & quō constitutiones eorum faciendæ sint, vna cum potestatibus magistratuum, & qui sint, manifestum erit. Dicó autem potestatem magistratus, ceu circa redditus auctoritatem habere, & circa custodiam. Alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

Recolligit determinata remittens de consideratione aliorum ꝓpositorum prius ad sequentia, & dicit, ꝙ modi eorum qui circa principatus, i. modi assumendi principatus tot sunt quot dicti sunt, & sic diuiduntur principatus fm distinctionem rerumpub. quæ aūt quibus principantibus expediant & qualr oportet eos institui posterius simul erit manifestum: cum erit manifestum de potentiis ipsorum, & exponit qd vocat potentiam principatus, dicens, ꝙ potentia principatus dicit, vt quę est do-
F mina prouentuum & regionis. Iste.n. duæ potentiæ specie differunt, sicut potentia ducatus exercitus, & potētia quæ est domina contra ctuum, qui circa forum sunt.

LECTIO XV.

Quot iudiciorum species sint, & quomodo purgandi, & à quibus.

Reliquum ex tribus est, de iudiciis dicere. Capiendi veró sunt istorum modi ꝑ eandem viam. Est.n. differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quō. Dico autem ex quibus vtrum ex omnibus, vel ex quibusdam. De quibus quot species iudiciorum. Quomodo vtrum per sortem, vel per electionem. Primo igitur distinguamus, quot sint iudiciorum species.

G Postq; Philosophus determinauit de consiliatiuo & principatu determinat de iudicatiuo: & diuidit in duas. In prima præmittit intentum suum. In secunda prosequitur.ibi. {Sunt autem.} In prima dicit ꝙ postq; determinatum est de consiliatiuo & principatu. dicendum est de tertio prius propositorum. s. de iudicatiuo & iudicio, & accipiendi sunt modi iudicij & iudicatiui fm ꝙ prius accepti sunt modi aliorum. s. principatus & consiliatiui. Circa iudicium autem tria sunt consideranda, in quibus consistit diuersitas iudiciī, s. ex quibus sumendi sunt. secundum est á quibus. tertium est qualiter assumendi sunt, & exponit ex quibus sunt assumēdi. vtrum ex omnibus aut quibusdam de quibus quot. s. sunt species iudici. qualiter autem, vtrum institui debeant electione vel sorte: & primo videndum est quot sunt species iudiciorum. Deinde cum dicit.

Sunt aūt octo. Vnum, rationes reposcere. Alterum, si publice qs cui iniuriatus sit. Aliud,
H quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, & magistratibus & priuatis hoībus, quæcunq; circa poenas versant. Quintum de priuatis contractibus, & habentibus magnitudinē. Ac præterea de homicidiis, & de peregrinis: Homicidij rursus spēs, siue in ipsis iudiciis, siue in aliis, ex prouidentia fecerit, vel inuitus: & quotcūq; cōfitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus: Et quot pro homicidio exulantibus, circa reditum statuunt, vt Athenis dicit, & in Pheatti iudicium. Contingūt aūt talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem vna pars est, si pere-

grinus

grinus cõtra peregrinũ agat. Altera si peregrinus contra ciuem. Est insuper vltra hęc omnia de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinq; at nõ excedãt, aut parũ. Oportet.n. de his ius dici, nec incidit in iudiciorum multitudinem.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima tangit species iudiciorũ. In secũda ostendit quibus modis instituũtur. ibi. {Necesse est.} Prima in duas. In prima facit q̃d dictum est. In secunda excludit quædam à cõsideratione sua. ibi. {Sed omittamus. In prima dicit, q̃ species iudiciorum in vniuersali octo sunt. Vna est correctiua fm quam transgredientes legem puniuntur. Alia est punitiua eius qui peccat contra aliquid communium, puta contra aliquam personam publicam. Alia est fm quam puniuntur qui deliquerunt contra totam rempub. Quarta est, quæ est cõmunis & principibus & idiotis & quibuscunque, quæ est damnorum & iniuriarum illatorum iudicatiua, de quibus est altercatio. Quinta species est de contractibus paruis & magnis. Alia vero est præter hãc iudicatiua homicidiorum, de peregrinis, id est de eis quę ad peregrinos pertinent. Illa vero species quę est iudicatiua homicidiorum, siue sint iidem iudices iudicantes & exequentes, siue sint alĳ, vel sic, siue sint iidẽ iudices fm vnam rempublicam, siue sint diuersi fm aliam & aliam rempublicam, species aliquas habet. Vna est quæ est iudicatiua homicidĳ facti ex præmeditatione & deliberatione q̃ voluntarie ponendo insidias. Secunda est iudicatiua homicidĳ perpetrati & confessi: allegatur tamen, q̃ iuste factũ est, & super hoc est altercatio, vtrum iuste vel iniuste factum est. Quarta species est quæ est iudicatiua eorũ, quæ seruntur. i. ponuntur in descensu homicidĳ. i. in reatu, hoc est quæ est iudicatiua eorum quibus imponuntur homicidia ab aliquibus, sed hoc ipsis fugiẽtibus, hoc est negantibus: talibus.n. solet aliquãdo indici duellũ vel purgatio per iudicium ignis vel aquæ, vt q̃ accusatus accipiat ignitum ferrum manu nuda, & si vratur iudicetur reus, si non absoluatur, vel q̃ ligatis manibus & pedibus ponatur in aqua magna: & siquidẽ euadat, absoluatur: si nõ, reputetur reus fuisse, sicut dicitur Athenis, q̃ iudex compulit descendere in puteo quendam ad purgandum sorte se super homicidio. Iste autẽ est irrationabile, qa hoc est committere se fortunæ & iudicio diuino: & ideo raro fit, nũc hominibus magis vtentibus ratione, minus autem in magnis ciuitatibus vbi plures sunt sapientes. Septima species iudicij est, quæ est iudicatiua de disceptatione peregrinorum, & ista est duplex. Quædam quæ est iudicatiua controuersiæ quæ est inter peregrinos adinuicem. Alia est iudicatiua de disceptatione q̃ est inter peregrinos extraneos & ciues. Adhuc præter istas species iudicij est vna alia quæ est octaua, & est illa quæ est iudicatiua de paruis cõmutationibus, quæ sunt circa minima, & quasi punctualia, vt de his, q̃ sunt quinq; drachmarũ, & de his quæ parum plus valent: De oĩbus enim talibus oportet fieri iudicium, nec debent reduci in multitudinem iudicum propter paruitatem earum, sed in aliquem vnum determinatum. Deinde cum dicit.

Sed omittamus de his, & de homicidiis, & de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus in quibus, si non recte iudicetur, seditiones gignuntur, ac rerump. motus.

Excludit quædam à consideratione sua, & dicit q̃ de istis & de speciebus iudicatiuis homicidiorum, & de illis qui iudicant de disceptatione peregrinorum dimittatur ad præsens, sed de speciebus iudicĳ pertinentibus ad rẽp. dicendum est, quia si ista non bene fiũt accidũt seditiones & transmutationes rerump. de talibus autem per quę possunt cõtingere seditiones & transmutationes rerũp. pertinet ad ciuem determinare. Deinde cum dicit.

A Necesse est enim, vel omnes de omnibus supradictis iudicare, electione, vel sorte, vel omnes de omnibus, partim sorte, partim electione, vel de quibusdam eorũ aliquos partim sorte, partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor, totidem alteri qui fm partẽ. Rursus.n. ex quibus, & qui iudicãt de omnibus per electionem, aut ex quibus de omnibus per sortẽ, vel partim sorte, partim electione, vel quædam iudicia ex eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in p̃dictis. Insuper eadem conduplicata, vt quædam ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædã ex vtrisq;, ceu si eiusdem iudicij essent alĳ ex omnibus, B alĳ ex quibusdam, & vel per sortem, vel per electionem, vel ex ambobus. Quot igitur modi iudiciorum esse possint dictum est.

Tangit modos instituẽdi iudiciũ & diuiditur in duas. In prima tangit modos instituendi iudicium. In secunda ostendit qui modi cui resp. conueniunt. ibi. {Horum autem.} In prima dicit, quod necesse est omnes iudicare, aut quosdam, si omnes, aut de omnibus, aut de quibusdã si de omnibus, aut de omnibus per electionẽ, aut de omnibus per sortem, aut de omnibus hæc quidẽ sorte: alia vero electione, si omnes iudicent de quibusdam, aut iudicabunt de quibusdam sorte, aut electione, de quibusdã. hæc quidem per sortẽ, alia per electionẽ, & sic sunt quatuor modi si omnes iudicent, sic erunt quatuor modi si subdiuidendo aliud mẽbrum. Adhuc si q̃dam iudicant, aut iudicant de omnibus, aut de quibusdam, si iudicant de omnibus, aut iudicant sorte de omnibus, aut per electionem, C aut de omnibus hæc iudicant sorte, alia autem electione. Si autem iudicẽt de quibusdam, aut sorte iudicant de quibusdam, aut electione, aut de quibusdã quidã sorte, quidam electione, & sic sunt alij quatuor modi subdiuidendo aliud membrum, scilicet vt quidam iudicant, & hoc breuiter innuit, cum dicit, vel quædam iudicia. s. omnibus vel quibusdã ex sortitis & electis. Vlterius concludit, q̃ isti modi consimiles sunt modis dictis prius de institutione principatus. Iterum si ista fuerint combinata erunt alĳ modi. Vt si iudicamus q̃ iudicantes sunt aut ex omnibus, aut ex quibusdam. & hoc secũdum alterum modum eligendi, scilicet sorte & electione, vt si dicamus, q̃ iudicia aut sunt ex omnibus, aut quibusdã, & si ex omnibus, aut sorte, aut electione, aut ex omnibus. hi quidem electione, alĳ vero sorte, & si ex quibusdam aut sorte, aut electione, aut ex quibusdam quidem sorte: ex quibusdam vero electione, & tunc concludit, q̃ tot cõtingit esse modos iudiciorum. Deinde cum dicit.

D Horum autẽ prima popularia sunt quæcũq; ex omnibus, vel de omnibus. Secũda vero paucorũ potentiæ quæcũq; ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum, & ciuilia, quæcũq; partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

Ostendit q̃ modi reip. conueniunt, & dicit, q̃ primi quatuor. s. omnes de omnibus conueniunt statui populari. Secundi quatuor paucorum potentiæ sunt, s. quæcũq; ex quibusdam de omnibus. Tertĳ quatuor optimatibus conueniunt & rebusp. s. q̃ iudicia partim sunt ex omnibus, partim ex quibusdam.

POLITICORVM ARISTOTELIS LIBER QVINTVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Quid est quod omnes ciuitatum administrationes immutet, quodq; remedium singulis adhibendum vt in eodem permaneant.

LECTIO PRIMA.

Seditiones ob inæqualitatem excitari, æqualitatem autem esse duplicem.

E aliis quidē omnibus de quibus dicere proposuimus, ferè F dictum est. Ex quibus autem mutantur respub. & quot ea sint, et qualia, & quænā sint singularū rerūp. corruptiones, & labes, & ex equalibus in quales maxime mutantur. Prætere a quæ remedia generaliter, & specialiter cuiusque, & per quæ maxime conseruari possit vnaquæq; resp. considerandum deinceps erit.

Ostquam Philosophus determinauit de repu. ostendendo quid est & de differentiis eius & in vniuersali & in particulari. In isto quinto libro determinat de principiis saluantibus & corrumpentibus rempub. & diuiditur in partes duas. In prima dat intentionem suam continuando dicta dicendis. In secūda prosequitur cū dicit. {Oportet autē &c.} G In prima dicit, ꝙ post illa quæ determinata sunt prius consequenter dicēdum est ex quibus corrūpuntur resp. & ex quot, & ex qualibus, & quæ sint corruptiones & correctiones cuiusq; reip. & ex qualibus & quibus rebusp. ad quales fit transmutatio, aliquando.n. vna resp. transmutatur in aliam, & ideo videndum est à quali ad qualem contingit fieri transmutationem. Item dicēdum est de saluatione cuiusque resp. qualiter scilicet saluatur vnaquęque, & in vniuersali & in particulari. Item dicendum est per quę maxime habet saluari quælibet, de omnibus enim aliis quę proposuimus dicere in principio fere dictum est, & dicit fere, quia superius fecit mentionem de institutione principatus, sed nō determinauit de ipsa ad plenum, sed determinabit in sequenti libro, scilicet in sexto. Deinde cum dicit.

Oportet autem prius illud principium assumere ꝙ plures sunt formæ reip. Et in his confi H tentur quidem omnes iustitiam, & conuenientem æquitatem. Sed aberrāt ab ea, vt est ante dictum. Nam populus cōstat ex his, qui cum sint sm quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum vero potētia, ex his qui cum pręstent alia re, se in cunctis pręstare arbitrātur. Opibus enim superantes, simpliciter existimant se superare. Deinde vero illi quasi pares existentes, in cūctis dignū putāt se parem portionē habere, Hi autē quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur. Maius.n. inæquale. Habēt vero oēs aliquid iustū, sed simpliciter aberrant.

Prosequitur & diuidit in duas. In prima prosequitur de saluatione & corruptione rerumpu. sm intentionem suam. In secūda circa hoc reprobat opinionem Platonis in fine huius quinti cū dicit. {In rep. &c.} Prima i duas. In prima determinat causas corruptionis & saluationis rerump. propriedictarum. s. in quibus plures principantur. In secunda determinat causas corruptionis & saluationis monarchiarū, sicut tyrannicę & regalis. ibi. {Restat nunc &c.} Prima in duas. In prima determinat causas corruptionis rerump. in quibus principātur plures. Secundo determinat de causis saluationis. ibi. {De conseruatione &c.} Prima in duas. Primo dat radicale principium corruptionis rerump. Secundo determinat causas et principia corruptionis proxima magis. ibi. {Quoniam autem &c.} Prima in duas. In prima declarat quæ est radix corruptionis rerump. & quomodo trāsmutantur. In secūda resumit causam illam vt cadat. ibi. {Vbiq; enim &c.} Prima in duas. In prima ostendit quod est radicale principium corruptionis. In secunda ostēdit quot modis transmutātur. ibi. {Quapropter &c.} Adhuc prima in duas. In prima præmittit quiddam. Secundo ex illo concludit causam primam corruptionis rerump. ibi. {Et ob eam causam &c.} In prima dicit, ꝙ ad vidēdum causam corruptionis rerūp. oportet primo accipere pro principio, ꝙ rerump. quædam sunt rectæ, quædam autē non, & ꝙ omnes intendūt aliquod iustum, & æquale sm proportionem. Et ratio huius est, quia omnes intendunt saluationem, Resp. autem saluari non potest sine coniunctione, nec coniunctio fieri potest nisi reddatur æquale, hoc autem iustum est. ergo omnes intendunt iustum & æquale. Peccant tamen multi in determinando illud iustum. Quidam enim male determinant ipsum. populus enim putat, ꝙ si sint aliq æquales in quocunque, ꝙ sint æquales simpliciter, & ꝙ æqualiter debent recipere, & quia omnes ciues sunt liberi & æquales simpliciter dicit eos esse. Paucorum vero potentia putat, ꝙ si sint inæquales in aliquo, ꝙ sint inæquales simpliciter, & inæqualiter debeāt recipere illos, scilicet qui sunt inęquales in diuitiis, putāt inæquales esse simpliciter & inęqualiter debere recipe de bonis cōibus, sed non oportet, ꝙ inæquales in diuitiis sint inęquales simpliciter, nec æquales in libertate sint æquales simpliciter, quia diuitiæ & libertas nō sunt bona hominis sm ꝙ homo. Manifestū igitur est, ꝙ oēs intendunt æquale, & dicit ꝙ alterius accipiunt, ꝙ si sint æquales aliqui, ꝙ debēt recipere æqualiter de cōibus bonis, & cum omnes sint liberi ęqualiter sm populares status, debent oēs recipere de bonis cōibus æqualiter, quasi paralogizātes æquales æqualiter debent recipere de bonis cōibus, sed liberi sunt æquales. ergo æqualiter debēt recipere. Sed manifestū est, ꝙ hic est defectus sm quid & simpliciter. Non.n. sequitur, sunt æquales in aliquo. s. libertate. ergo sunt simpliciter æquales. Paucorū vero potentia dicit, ꝙ cū ipsi sint aliis inæquales, q excellentes eos debent recipere plus & pręponendi sunt in plus accipiendo. Quod.n. plus est, inæquale est. Sic igitur manifestum est, ꝙ omnes istæ resp. aliquid iustū intēdunt, sed vitiatæ sunt simpliciter. Deinde cū dicit.

Et ob eam causam qn̄ nō pro opinione sua, vtriq; reportent de rep. seditiones concitent.

Concludit ex dictis primam radicem & primū principiū corruptionis rep. & seditionis. Et primo facit hoc. Secundo adiungit aliud principiū, ibi. {Sunt autē &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secūda ostēdit qui sunt in ciuitate, qui iuste possunt mouere dissensionem, & tamen nō faciunt. ibi. {Omniū vero &c.} In prima dicit, ꝙ cū vnusquisq; sm vnam dignitatē debeat recipere de bonis communibus quando non recipiunt secundum ꝙ existimant se dignos, faciunt seditionem in ciuitate, & mutant remp. ex hoc.n. quod nō recipiunt sm existimationem quam habent de se, videtur eis ꝙ fiat eis iniustum, & ꝙ contemnantur. Ista autem causa sunt dissensionis. Deinde cum dicit.

Omnium

Omnium vero iustissime hoc facerēt qui virtute præcellunt, qui tñ minime omniū id faciūt. Nā hi simplr rationabile est, vt soli præferant.

Ostendit qui iuste possunt mouere dissensionem in ciuitate, & tamen non mouent. Et dicit, q inter omnes iustissime possunt mouere seditionem in ciuitate; quāuis non faciunt virtuosi excellentes alios fm virtutem. Et ratio huius est, quia illi qui sunt simpliciter æquales si non recipiāt fm illam inequalitatem, iniustum fit simpliciter eis, sed virtuosi sunt simpliciter inequales respectu aliorū ipsos excedentes fm virtutē. ergo si non recipiant fm illam inequalitatem iniustum fit eis. Et cum excedant in eo quod est bonum simpliciter iustissime possunt mouere dissensionē, sed non faciunt propter duas causas. Prima est, quia frequenter contingit propter dissensionē detrimentū boni cōis. Sapiēs autē vt plurimum plus diligit bonum cōe q̃ propriū; & ideo nō facit dissensionem. Secūda ratio est, quia ad hoc, q aliquis debeat mouere seditionē in ciuitate, oportet q habeat iustam causam & potentiam, sed virtuosi vt frequenter nō habent potentiam, nec putant se habere iustam causam, ideo nō mouent. Sed si ista concurrerent, q haberet cām iustā & potentiam, & non esset detrimentum boni communis, mouerent seditionem rationabiliter, & peccarent si non mouerent. Deinde cum dicit.

Sunt autem quidam, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant. Videntur nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitiis prædiri fuere. Hinc principia et fontes, vt ita dixerim, seditionum oriuntur.

Adiungit aliud principium corruptionis reipub. & dicit, q sunt; alij qui excellētes alios in nobilitate credūt excedere illos simpliciter, & ideo reputant se dignos maioribus. Tales autem vidēt esse illi, qui habent diuitias & virtutem à progenitoribus, & ideo si non recipiant de bonis communibus fm existimationem, quam habēt de seipsis mouent dissensionem: & tunc contingit, q principia & fontes seditionū, per quæ mouentur ciuitates sunt ista, sed istud principium reducitur ad primū. Est enim radix seditionis excellentia in nobilitate per hoc, q tales nō recipiūt fm existimationem suam. Deinde cū dicit.

Quapropter & mutationes merito fiūt, quādoq; ex præsenti statu ad alium, ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, vel ad popularem ex paucis, vel ad remp. & optimatem ex illis, vel ad illas, ex istis.

Declarat quot modis fit transmutatio reip. & diuidit in quatuor fm q ponit quatuor modos. Secunda ibi. {Quandoq; &c.} Tertia ibi. {Insuper &c.} Quarta ibi. {Vel in parte &c.} In prima dicit, q propter hoc quod contingit fieri seditionem in rep. contingit remp. mutari. Primo quidem quando fit transmutatio à rep. vna ad aliam diuersam, vt quando ex rep. instituta fit trāsmutatio ad aliā, vt ex populari gubernatione administratio paucorum constituatur, aut econuerso. vel ex illis ad rēpu. & optimatum statū, vel econtra. Deinde cum dicit.

Quandoq; præsentem gubernandi formam nō quærūt mutare, sed in ea pmanētes pro se illā suscipiāt, vt paucorū potētiā, vel monarchiā.

Ponit secundum modum & dicit, q aliquando transmutatur respub. in aliam remp. sed manet eadem, & eligunt eādem habere institutionem & ordinationem reipub. sed principantes mutant & volunt eādem rempu. regere & obseruare per seipsos, vel per amicos suos, sicut in paucorum potentia & monarchia regali manente eadem rep. volūt eam seruari & regi per alios, & ideo mu-

A tant eos. Similiter est in monarchia ipsa remanēte aliam constituunt quandoque. Deinde cum dicit.

Insuper circa magis & minus, ceu vel paucorum potentiam existētem, magis extēdere, vel coercere, vel popularem statum ampliare, vel restringere. Eodemq; modo de aliis speciebus ampliandis, vel restringendis.

Ponit tertium modum, & dicit, q iterum fit trāsmutatio reip. non q resp. transmutetur in aliam nec etiā q̃tū ad principatus per se, sed fit quia eadē resp. mutatur in eandem magis intensam vel remissam, sicut paucorum status transmutatur in paucorum statum, magis intensum vel remissum vel popularis status in popularē statum magis vel minus intensum. Similiter est in aliis rebusp. vt fiat transmutatio reip. eiusdem in eandem fm intensionem & remissionem. Deinde cum dicit.

B Vel in aliqua parte resp. mouenda, ceu magistratum quēdam de nouo inducere, vel remouere, vt apud Lacedæmonios ferunt Lysandrū tentasse regiam potestatem tollere: Et Pausaniā regē Ephoros. Et Epidamni mutata est respu. in parte, cum per tribuū præfectos senatores creauerūt. Apud Elienses vero necessarium est illorum etiam qui versantur in rep. dignitates inuadere. qn̄ creatur magistratus aliquis. Paucorum autem potentiæ erat in hac rep. q vnus solus ad magistratum sumebatur.

Ponit quartum modum, & dicit, q quarto fit trāsmutatio reipu. fm partem, vt quando vnus principatus destruitur & alius instituitur, sicut dicitur factum fuisse in Lacedæmonia, q Lisander conatus fuit dissoluere re-
C gnū. Et similiter alius nomine Pausanias, qui rex fuit conatus fuit destruere principatum Ephororū, fm quem alius habet potestatem conuocandi multitudinem: Consimiliter fuit in ciuitate, quæ dicitur Epidamnum, fuit trāsmutata resp. fm partem. In illa.n. ciuitate erat alius principatus. illi vero amouerunt eum, & fecerunt principatum senatorum. Videntes enim, q multi erant amatores illius principatus, mutauerunt ipsum in senatores. Propter quod statuerunt etiam apud Elienses, q principatus omnes eligerētur in communi. Vnde necesse erat omnes principatus, qui potestatem habebant & dignitatem in rep. concurrere quando magistratus creabatur, & ibi eligere vt minor fraus fieret. Ille autē principatus, qui fuit amotus paucorū potētię erat, & erat vnus princeps in illa rep. non plures. Deinde cum dicit.

Vbique.n. propter inęqualitatem oritur seditio, disparibus tamen non existit proportio.
D Perpetua.n. potestas regia iniqua foret, si esset in paribus, omnino.n. quærentes ęquum, in seditiones incidunt.

Resumit causam seditionis vt addat, & primo tangit causam seditionis. Secundo exponit quoddam dictum. ibi. {At enim duplex &c.} In prima dicit, q vbiq; fit seditio propter inæqualitatem, & nō solum in æqualibus fm aliquid est æquale proportione, puta diues & paup inæquales sunt fm substantiam, tamen cōtingit eis fieri æquale fm proportionem: similiter magis & minus virtuosos, sed etiam eis qui sunt inæquales contingit fieri inæquale fm proportionem: puta si quis sit dignior alio, fm virtutem, dignū est eū regem esse, sed nō perpetuum, quia forte nō tātū excedit dignitas eius in virtute dignitatum aliorū quātum honor perpetuo regnandi excedit honorem aliorum, & ideo eis inæqualis cōtingit fieri inæquale fm proportionem. Vniuersaliter igit existiman-

tes

tes se debere æquale & non habentes, seditiones mouent in rep. Ex est intelligendum, ꝙ immediatum principiū ipsorum agibilium est electio. Electio autem est habitus præconsiliatus. Ad consilium autē requiritur intellectus practicus, quare intellectus practicus est principium agibilium. Principium autem intellectus practici est voluntas recti finis, & ideo adhuc principium agibilium est appetitus recti finis. Voluntas vero recti finis præsupponit intellectum speculatiuum, & ideo intellectus speculatiuus causa est et principium agibilium. Et quantū ad hoc dixit prius, ꝙ existimare principium est seditionis: principium vero intellectus est intelligibile, & hoc est inæqualitas. Secundum hoc dicit hic, ꝙ inęqualitas est causa seditionis. Deinde cum dicit.

At.n. duplex est ęquum, vnum numero. Alterum dignitate. Numero quidem, ceu multitudine, ac magnitudine, idem & æquum. Dignitate autem dico id, quod est ſm rationē, ceu tria excedunt duo, ſm æqualem numerum, & hoc in vno. Dico autē quatuor excedere duo, & hoc in vno: æqua.n. pars duo ex quatuor, & vnum ex duobus, ambo.n. medietates.

Exponit quod dixit, s. æquale, & primo facit hoc. Secundo assignat diuersitatem inter quædam dicta. ibi. {Fatentes autem &c.} Circa primum intelligēdum est, ꝙ proportio est habitudo duarū quātitatum adinuicē. Proportionalitas vero est habitudo proportionum, quę consistit in quatuor terminis, vel ſm rem, vel ſm rationē, huiusmodi autē proportionis æqualitas, vel similitudo attenditur vel ſm æqualitatem quantitatis, vel ſm æqualitatē dignitatis, vel similitudinis. Et hoc est quod dicit, ꝙ æquale dupliciter dicitur. Vno modo æquale dicitur numero. Alio modo ſm dignitatem, & exponit ꝙ æquale numero. Alio modo ſm dignitatem, & exponit ꝙ æquale numero dicitur æquale ſm magnitudinē, vel ſm multitudinē. Secūdū dignitatē æquale dicitur æquale ſm proportionē similitudinis. Et declarat per exēpla æquale ſm quātitatem, vt sicut se habent duo ad vnum, sic tria ad duo. Excessus.n. vtrobiq; æqualis est. Equalitas vero ſm dignitatem, vt si dicamus sicut quatuor ad duo, sic duo ad vnum, sicut.n. duo sunt medietas de quatuor, sic vnum est medietas duorum. Deinde cum di.

Fatentes autem simpliciter esse iustum id, qđ est ſm dignitatem contendūt, vt prius dictum est. Alij quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existimant. Alij quia si in aliquo præstāt, in cunctis se superare arbitrantur.

Ponit diuersitatem inter quędam dicta. Dixit.n. ꝙ omnes volunt æquale ſm dignitatē popularis status & paucorū, dicit ꝙ differenter. & primo facit hoc. Secundo infert correlarium. ibi. {Quamobrem.} In prima dicit, ꝙ omnes confitentur, ꝙ iustum est ſm dignitatem, sed differunt quia popularis status fautores dicunt, ꝙ si sint aliqui æquales ſm aliquid: puta ſm libertatē, ꝙ simpliciter sunt æquales, & ꝙ æqualiter debent recipere, paucorū status fautores. Etiā dicunt, ꝙ si aliqui sunt inæquales ſm aliqd, puta ſm diuitias ꝙ sunt simplr inęquales & dignior es, & ſm hoc inęqualiter recipere. Deinde cū di.

Quamobrem duæ præcipue fiunt gubernādi formæ. Populus. s. & paucorum potentia. Nobilitatem.n. ac virtutem in verbis quidem omnes ferè vsurpant. At.n. qui re vera nobiles ac boni sint, nusquam centum reperiuntur. Diuites autem multis in locis.

Infert correlariū, & primo facit hoc. Secūdo probat ꝙ status popularis & paucorum sunt male ordinati, ibi.

E {Simpliciter vero.} In prima dicit, ꝙ propter hoc, ꝙ fautores status popularis volunt æquale: fautores vero paucorum inæquale, vnde status popularis & paucorū sunt duæ resp. maxime distinctæ. Nobilitas enim. i. inclinatio ad virtutem, & virtus in paucis reperiſitur, sed paupertas in pluribus, Nobiles.n. virtuosi vix alicubi centum inueniuntur. Pauperes autem in pluribus locis, & ideo resp. vt frequenter, vel sunt paucorum, vt sunt populares. Deinde cum dicit.

Simpliciter vero omnino ſm alterutra statuere æqualitatem, improbum est. Patet autem ex eo quod contingit, nulla.n. huiusmodi rerūpublicarum recipit stabilitatem. Causa vero huius, quia impossibile est ex primo errore ī principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. Quare opus est partim arithmetica

F æquitate vti, partim ea quæ est ſm dignitatem.

Ostendit ꝙ ambæ sunt male ordinatæ, & primo facit hoc. Secundo ostēdit, ꝙ status popularis sit securior. ibi. {Veruntamen.} In prima dicit, ꝙ vtraq; resp. male ordinata est. s. status popularis, in qua attenditur æqualitas ſm libertatem, & status paucorum, in quo est æqualitas ſm diuitias, ex eo quod accidit, ꝙ nulla istarum mā sīua est. Et ratio huius est. Impossibile est.n. ex eo, ꝙ in principio corruptum & inordinatum est in fine non accidere malum. Istæ autem inordinatæ sunt. Quamuis igitur in principio videatur modica inordinatio, tamen in fine magna & malum apparet. Tale autē non potest esse mansiuū, & ideo vtraq; resp. nō potest esse mansiua, & quia vtraq; viciata & inordinata est, ad hoc ꝙ sint magis mansiuę, oportet ꝙ vtraq; quandoq; vtat æqualitate ſm proportionem arithmeticam, in qua attēditur ęqualitas excessus, vt sicut tria ad duo, ita duo ad vnum. & quandoq;

G æqualitate ſm proportionem geometricam, in qua attēditur æqualitas, vt sicut se habent quatuor ad duo, sic duo ad vnum. Deinde cum dicit.

Verūtamē tutior est, ac minus seditioni subiacet popularis gubernatio q̄ paucorū, nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones. Vna inter seipsos, alia ad populū. In gubernationibus autē populi, vna tātū seditio fit ad paucorū potētiam. Ipsis vero inter se quod quidē dignū dictu sit, nō accidit seditio populi.

Ostēdit ꝙ status popularis sit magis securus & minus seditiosus, & diuidit in duas, ſm, ꝙ ostēdit hoc per duas rationes. secūda ibi. {Insuper &c.} In prima dicit, ꝙ q̄uis status paucorum & multorum sint male ordinati, tamen status popularis est securior & minus seditiosus q̄ paucorum. Et ratio huius est, quia illa resp. magis est

H secura, in qua fiunt pauciores seditiones, sed in statu populari sunt pauciores q̄ in statu paucorum, quia in statu paucorum sunt duæ seditiones. Vna diuitum inter se. alia pauperum ad diuites. In statu populari vero vna seditio est, s. diuitum ad pauperes. Pauperum autem inter se non est seditio, quæ sit digna reputatione, quia inter se magis cōueniunt q̄ cum diuitibus. Deinde cum dicit.

Insuper mediocrium hominū gubernatio propinquior est populari gubernationi, q̄ illi quæ paucorum, quæ quidem est magis tuta, q̄ aliqua huiusmodi rerumpublicarum.

Ponit secundam rationem, & dicit, ꝙ iterum manifestum est, ꝙ status popularis est securior, quia respu. quæ est ex medijs propinquior est populari statu, q̄ paucorū statu, in quo pauci dominātur, Sed respublica media securissima

turissima inter tales respublicas quæ declinant ab optima, sed illa quæ propinquior est, securissima securior est quam paucorum potentia.

LECTIO II.

Quid homines seditiosos efficiat, quæ de causa seditiones excitentur.

CVm vero consideremus quibus de causis seditiones, mutationesq; rerumpublicarũ euenerint; capienda sunt primo vniuersaliter principia & causę earum. Sunt autem ferè tria, de quibus ipsis primo succincte determinandum est. Videre, n., oportet quemadmodũ dispositi ad seditiones deueniunt, & quarum rerum gratia, & tertio quę sint initia ciuilium turbationum, ac seditionum inter ciues.

Postquam philosophus posuit primam radicem & primum principium corruptionis rerump. & modos quibus transmutantur, determinat causas vniuersaliter huius corruptionis & trãsmutationis, & diuiditur in duas. In prima determinat causas corruptionis rerũp. in vniuersali non descendendo ad aliquam rempu. In secũda determinat causas corruptionis sm vnamquamq; rẽpu. ibi. {Sed oportet.} Prima diuiditur in tres. In prima determinat causas transmutationis rerũp. Secũdo declarat terminũ huius transmutationis declarãdo quæ resp. in quam trãsmutatur. ibi. {Sunt etiam.} In tertia declarat qualiter maxime fiat huiusmodi transmutatio. ibi. {Mouet quoq.} Primo in duas. In prima præmittit intentum suum. In secũda prosequitur. ibi. {Quod quidẽ.} In prima dicit, quoniã intentio nostra est considerare ex quibus fiunt seditiones & transmutationes rerump. accipienda sunt primo in vniuersali principia & causæ trãsmutationis & corruptionis rerump. Sunt autẽ tres causæ & tria principia fere, vt est dicere transmutationis ipsarum, de quibus considerare oportet succincte. Primo ergo oportet considerare qualiter homines se habentes mouẽt seditiones & transmutant resp. Secundo propter quem finẽ hoc faciant. Tertio quæ sint principia per quę disponuntur ad mouendum dissensiones & seditiones in rep. Deinde cum dicit.

Quod quidem igitur disponantur ad res nouas appetẽdas illa est potissima causa de qua iã diximus, quia alij pares esse volũt his qui plus possunt, & nisi hoc fit, nõ acquiescunt. Alij vero se pstare dignos putantes, indigne ferũt nisi plus habeant. Hæc autem quãdoq; iuste capiũtur, quandoq; iniuste. Inferiores quidem vt pares sint res nouas exoptãt, & pares qui sunt, vt prestent. Quemadmodum igitur dispositi sint, qui res nouas quærunt dictum est.

Prosequitur & diuiditur in tres. In prima ostẽdit qualiter se habentes mouẽt seditiones & turbationes. Secundo propter quem finẽ hoc faciũt. ibi. {Res autem.} Tertio quę sunt causę & principia, & quot & per quę disponuntur ad faciendum seditiones. ibi. {Causæ vero &c.} In prima dicit q causa eius quod est homines aliqualiter se habere ad faciẽdum seditionem & turbationem est illa, de qua dictũ est prius, q aliqui homines ex hoc, qđ appetũt æquale; si nõ credant se habere æquale sed minus, cum tamẽ sint æquales vel existiment se æquales esse illis, qui plus receperũt, mouent seditionẽ. Alij aũt volunt habere inæquale & plus existimantes se inæquales aliis esse & excedere alios. Si autem existiment se habere non plus, sed æquale vel minus mouẽt seditionẽ. Qualiter igitur se habentes mouent seditiones existimantes

A minus habere q̃ credant se debere habere. Sed contingit ista scilicet plus & ęquale appetere iuste & iniuste. Si. n. dignus est habere æquale habens in se bonum virtutis & simpliciter æquale aliis, iuste potest appetere. Si autẽ non est dignus iniuste appetit, similiter potest aliquis appetere plus & inæquale, iuste & iniuste. Iuste siquidem excellat alios in his, quæ sunt bona simpliciter. Si autem nõ excellat iniuste appetit, quia illi qui minus recipiunt vt sint aliis ęquales in recipiendo seditiones faciunt, & illi qui sunt æquales in accipiendo vt plus accipiãt dissensiones faciũt. Hoc autem est iniustum, & tunc concludit, dicens, q qualiter se habentes faciunt seditiones dictum est. Et est intelligendũ, q illa æqualitas attenditur sm dignitatẽ eius quod est bonũ hominis sm, q homo. Bonũ aũt hominis duplex est. Quoddam. n. est bonũ hominis intrinsecum, & istud diuiditur, quia quoddam bonum sm partẽ inferiorem, sicut sanitas, robur. Aliud sm partem superiorẽ, sicut sciẽtia, virtus, & huiusmodi, & ista B sunt bona simpliciter. Alia sunt bona hominis exteriora: sicut diuitiæ & honor, ista vero sunt bona sm quid, & ideo dignitas hominis simpliciter non debet attendi sm dignitatem istorum bonorum, sed sm dignitatem bonorũ simpliciter: & ideo quia in paucorũ, statu attenditur æqualitas sm ista bona sm quid, non consideratur iustũ simpliciter, sed sm quid: & ideo propter ista nõ mouetur iuste seditio, si non recipiat plus qui excedit in istis. Sed ille qui non recipit æquale sm dignitatem boni simpliciter si sit bonus iuste, potest mouere. In populari vero statu cõsideratur libertas, vt. s. nõ seruiat aliquis alij sm corpus vel in reb9. Ista autem nõ est bonum simpliciter, sed sm quid: & ideo quia in ista repu. attenditur æqualitas sm libertatem istam per quam non consideratur iniustum simpliciter, sed sm quid. Qualiter igitur se habentes homines, id est qualiter dispositi mouent seditiones dictum est. Deinde cum dicit.

C Res autem pro quibus contendunt, sunt lucrum & honor, atq; his contraria. Dedecus. n. & damnum vel ipsorum, vel amicorum fugiẽtes seditiones agunt.

Declarat propter quem finem faciũt dissensionem. Et est intelligendum, q quidam est finis sm veritatem, sicut est bonum animæ. Alius finis est sm apparentiam, sicut est bonum corporis. Decet igitur hominem in operatione sua intendere finem simpliciter vel sm apparentiam. Et bonum corporis est lucrum, bonum autem animæ est honor. Dicit igitur q illa pro quibus, hoc est propter quæ faciunt dissensionem sunt duo. s. lucrum, vt sub lucro omnia bona sm quid siue corporis contineantur. Aliud est honor, vt sub honore omnia bona simpliciter, quæ sunt bona animæ comprehendantur. Faciunt similiter seditionem propter contraria istorum, vt propter damnum & inhonorationẽ. Propter dãnum, quia eius- D dem rationis est appetere lucrum & fugere damnum. Propter inhonorationem, quia eiusdem rationis est appetere honorem et fugere suum oppositum. Sed quia amicus est velut alter, ideo adiungit quòd faciunt seditionem propter honorem proprium, & damnum propriũ vel amicorum suorum. Deinde cum dicit.

Causæ vero ac principia motus vnde ipsi ita disponũtur, & pro his de quibus diximus, sunt vt septem, sunt etiam plura, quorum duo sunt eadem cum illis, quæ dicta sunt, non tamẽ eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem irritãtur inuicem, non vt acquirant sibiipsis, sed quia vidẽt alios partim iniuste, partim iuste plus habere. Insuper propter cõtumeliam, propter metũ, propter præponẽtiã, pro-

pter

pter contemptũ, propter incrementũ excessuũ, & alio modo propter verecũdiã, propter negligẽtiã, propter pusillitatẽ, propter imparitatẽ,

Declarat, quæ sunt principia, per quæ disponũtur ad faciẽdum dissensionem & seditionẽ, & diuidit in duas. Primo declarat causas per quas disponũtur ad seditionẽ. In secũda declarat qualiter inchoatæ exinde de facili inualescunt. ibi. {Oriuntur &c.} Prima in duas. Primo enumerat causas illas. Secundo prosequitur. ibi. {Ex quibus contumeliã &c.} In prima dicit, ꝙ principia & causæ transmutationũ rerumpu. per quas disponuntur ad faciendũ seditionẽ, & de dictis, i. propter dicta. s. lucrum & honorem sunt septem numero vno modo. Alio modo plures. Si. n. enumerentur causæ, quæ disponũtur ad occultam dissensionẽ, cuius est seditio. est enim seditio occulta dissensio, sic sunt septem numero. Si autem istæ enumerentur & illæ quæ disponunt ad manifestã dissensionem, sic sunt plures. Prima vero principia dispositiua ad seditionem sunt duo prædicta, honor, & lucrum, sed non sicut dictum est prius. Honor enim & lucrũ possunt considerari dupliciter, Vno modo fm, ꝙ intenduntur ab aliquo, & sic habẽt rationem finis, & sic dicebat prius, ꝙ ea propter quæ finaliter faciunt seditionem sunt honor & lucrum & opposita istorum. Alio modo possunt considerari fm ꝙ aliquis videt ista in alio, & tunc quia videt lucrũ & honorẽ, & vnũ habere iuste, alium non, tristatur, nõ quia velint habere, sed quia iniuste de eis habet aliquis plusꝙ deberet. Sunt igitur duo principia per quæ mouent seditionem. s. honor & lucrum. Sunt alia etiam. s. iniuria, timor, excessus, cõtemptus, excellẽtia præter proportionem, propter ista disponuntur ad manifestam dissensionem scilicet verecundiam, paruipensionem, pusillitatem, impuritatem, vel negligentiam. Propter. n. ista mouent seditiones. Deinde cum dicit.

Ex quibus cõtumelia & lucrum quã habeãt vim, & quot causę, fere est manifestũ. Superbia enim & auaritia eorũ, qui gubernãt, homines prouocant contra & cõtra statum eiusreipub. quæ ista fieri patiatur. Auaritia vero quãdoq; ex priuatis rebus fit, quandoq; ex publicis.

Prosequitur de istis declarãs qualiter ista disponũt ad seditionẽ, & primo prosequit de illis quæ disponunt indifferenter ad occultam & manifestam dissensionẽ. Secũdo de illis quæ disponũt ad manifestã principaliter. ibi. {Mutãtur etiã &c.} Prima in duas. Primo declarat qualiter iniuria & lucrum disponũt ad seditionem. Secundo declarat de aliis. ibi. {De honore etiã &c.} In prima dicit quam potentiã habeãt, & qualiter sunt causa seditionis honor & lucrum fere manifestũ est. Cõtingit. n. principãtes iniuriari ciuibus & excellere eosdem honoribus vel lucro, propter quod ciues mouent seditionem & cõtra principem, & contra remp. Contra principem, quia iniuriã fecit & excellit iniuste. Contra rempub. quia per remp. potestatem habet, & ꝙ sic dominatiua moueant seditionem, manifestum est, quia cũ princeps accipit bona subditorum voluntatem habet ad accipiendum. Alij habent contrarias voluntates. ergo dissident voluntate, sed dissensio voluntatum radix est seditionis propter iniuriã, igitur & lucra mouẽt seditiones. Et dicit vlterius, ꝙ principes possunt plus accipere ꝙ oportet, vel de bonis cõibus, vel de bonis subditorum, & vtroq; modo faciũt iniuriã subditis. Et est intelligendum, ꝙ lucrum & iniuria quandoq; idem sunt subiecto & differũt ratione, nã illud idẽ quod est lucrũ respectu vnius q plus accepit iniuria est respectu alterius. s. á quo accepit. Deĩde cũ di.

De honore etiam clarũ est, & quid valeat, & quomodo causa sit cõtendendi. Ipsi enim inho-
E notati, & alios honoratos cernentes, seditionẽ aggrediuntur. Hæc autẽ iniuste quidem fiunt, cum præter dignitatẽ honorantur quidam, vel inhonorantur. Iuste vero cum fm dignitatem.

Declarat de aliis & diuidit in quinque. Primo declarat de honore qualiter disponit ad seditionem. Secundo de excessu. ibi. {Propter ꝑpotentiam etiam &c.} Tertio de timore. ibi. {Propter metũ enim ad seditionẽ &c.} Quarto de contemptu. ibi. {Propter contemptum. n. ad seditiones &c.} Quinto de excrescentia præter proportionem. ibi. {Fiũt etiam propter incremẽtum mutationes &c.} In prima dicit, ꝙ manifestum est quam potẽtiã habeat, & qualiter est causa seditionis honor. Cum enim aliqui non honorantur videntes alios honoratos faciũt seditiones, tunc enim dissident voluntates. Hoc autẽ est radix seditionis, Potest autem honorari aliquis & iuste et iniuste, & appetere honorem similiter iuste & iniuste. Si
F enim aliqui honorentur præter dignitatem vel inhonorentur, iniustum est, & si appetat honorem præter dignitatem, iniuste appetit: si autem hoc fiat secundum dignitatem, iustum est. Deinde cum dicit.

Propter præpotentiam autem, quando quis maior sit & potẽtior, vel vnus vel plures, ꝙ fm dignitatem reip. Consueuit. n. ex talibus fieri vnius dominatio, vel gubernatio violẽta. Quapropter quibusdã in locis, ostracismo vtuntur, ceu Argis & Athenis. Atqui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines permitterentur, ꝙ post contra auctos, remedium quærere.

Declarat qualiter propter excessum faciũt seditionẽ,
G & dicit, ꝙ aliquando propter excessum faciũt seditionẽ, quando. s. aliquis maior est in potentia, siue vnus, siue plures potentiam habeãt in ciuitate, vel in repub. faciũt seditionem. Ex talibus. n. contingit quandoq; fieri monarchiam, quod patet, quia vnusquisq; inclinatur ad suã excellẽtiam. Cum ergo est aliquis talis, qui excellit alios in potentia, vel in amicis, vel diuitiis conatur remp. mutare in monarchiam aut si nõ fiat monarchia fit quãdoq; potentatus, in quo dominant diuites valde & potentes nõ fm legem, sed fm suas voluntates. Et propter hoc in quibusdam ciuitatibus relegabant tales excellẽtes, sicut fiebat in Argis & Athenis, & tamen melius fuisset á principio ordinasse, ꝙ nullus esset in ciuitate qui tantum excederet, & vsq; ad quem terminũ posset excedere ꝙ postquam dimiserũt relegare, sicut in medicinalibus, melius est á principio præuidere, ne morbus aliquis excrescat, ꝙ postquam excreuerit vel excreuerit ipsum expellere & curare. Deinde cum dicit.

H Propter metum enim ad seditionem deueniunt, qui poenas formidant, ob maleficia commissa, & hi contra quos paratur violẽtia, preuenire volentes prius ꝙ malum patiãtur, vt apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit, metu iudiciorum, quæ sibi parabantur.

Declarat qualiter propter timorem fit seditio in ciuitate, & dicit, ꝙ propter timorem faciũt seditiones: quãdo enim aliqui fecerunt iniurias timẽtes, ꝙ puniãtur & vindicta fiat de eis mouet seditionem, vt per seditionem motam possint euadere vt non puniantur. Similiter si aliqui sint passuri iniusta, vel timeant se passuros propter aliquã causam antequam patiantur volentes præuenire, mouẽt seditionem & turbant remp. antequam sustineant iniurias, sicut cõtigit fieri in Rhodo insula. Diuites enim cõ-

uenerit contra populū timentes sententias, quæ debe- bāt dari cōtra eos, & turbauerūt resp. Deinde cum di.

Propter cōtemptum vero ad seditiones deueniunt, ceu in paucorum potentia, quādo plures sunt illi, qui à republica excluduntur. Potentiores enim se putant, & in populari statu opulenti cōtemnentes inordinationem & incuriā eorum, qui remp. gubernant, ceu apud Thebanos post pugnam in Oenophytis commissam mala gubernatione popularis status interiit. Et in Megarensibus cum per inordinationem & negligentiam superati sunt. Et Syracusis, ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus, āntequam contra insurgeretur.

Declarat qualiter propter contemptum disponuntur ad seditionem, & dicit ꝙ propter contemptum faciūt seditionem & insurgunt. Manifestum est enim, ꝙ quilibet vult aliquid reputari, & ideo si contemnatur mouet seditionem, sicut fit in paucorum & populari potentia, quia in paucorum in qua plures sunt, qui nō participant principatu illi, qui sunt diuites & tenent principatum cōtemnunt alios, qui non principātur, & ideo incitant alios ad dissensiones, propter quod faciunt seditiones cōtra diuites & permutant rempu. Similiter est in populari statu, illi qui sunt ditiores cōtemnunt minores qui sunt vel videntur esse sine ratione & ordine, sicut indignos principatu, propter quod ipsi incitātur ad dissentiēdum, sicut accidit in Thebis post prœliū quod habuerunt in Oenophytis cū dominaret populus excessit & male gubernabat, fecerūt diuites seditionē & mutauerūt popularē illum statum. Similiter in ciuitate Megarensiū cū exissent ad prælium contigit, ꝙ populus principabatur & inordinate, & ideo fecerunt diuites seditionem. Similiter accidit in Syracusis antequam tyrannizaret Gelo. & in Rhodo insula populus dominabatur antequam insurgerent diuites, & quia diuites contemnebant eos, insurrexerunt & fecerunt seditionem & mutauerunt rempublicam. Deinde cum dicit.

Fiunt etiam propter incremētum mutationes rerumpublicarum. Vt.n. corpus ex partibus suis cōstat, & oportet eas simul pro modo quanq; suo crescere, vt cōueniētia permaneat, ac nisi hoc fiat, corrūpitur ceu quādo pes quatuor cubitorum sit, cæterum vero corpus duarū palmarū lōgitudinē habeat: interdū vero & in alterius animalis figuram transiret, si non solum quantitate, verum etiam qualitate immoderatum fieret incrementū, ita & ciuitas ex partibus constat, quarū interdum aliqua pars paulatim subcrescit, ceu egenorū hominū multitudo in popularibus gubernationibus, & rebusp.

Declarat qualiter propter excrescentiam præter proportionem faciūt seditionē, & diuiditur in duas partes. In prima facit quod dictū est. In secūda declarat, ꝙ hæc excrescentia fit à fortuna quandoq; ibi. {Contingit vero quādoq; id præter fortunam velut apud Tarētū &c.} In prima dicit, ꝙ propter excrescētiam, quę præter proportionem fit fiunt quandoq; seditiones & corruptiones rerum pub. vt si diuites superexcrescant, vel virtuosi, vel pauperes contingit fieri transmutationem ipsarū. Et hoc apparet quia sicut corpus componitur ex partibus pluribus, sic ciuitas composita est ex partibus. Nunc ita est, ꝙ oportet corpus animalis cōpositū augeri sm proportionem, vt maneat recta proportio membrorū & com-

A mensuratio. Si autem nō augeantur partes proportionaliter, corrumpitur animal. Si enim pes tantum augeatur ꝙ sit quatuor cubitorum & residuum sit duorū palmorum, corrūpitur proportio debita. Si autem animal crescat improportionabiliter & sm quantitatem, & sm virtutem vel qualitatem, trāsmutabitur in formā alterius animalis. Similiter accidit in ciuitate, cōponitur enim ex partibus, & ideo si debeat saluari oportet eam componi ex partibus commensuratis adinuicem. Aliquando autem excedit multitudo sicut in populari statu & in rep. & tūc componitur paucorum status, & fit popularis vel resp. Aliquando est excrescentia nō sm quantitatem, sed sm qualitatem, sicut quando sunt aliqui diuites valde excellentes in potentia, & tunc corrumpitur popularis status, & fit paucorum Deinde cum dicit.

Contingit vero quādoq; id per fortunā, velut apud Tarētum cum superari prœlio ab Iapi-
B gensibus, nobilitatis magnā partē amisissent. Fuit autē id prælium paulopost id tēpus, quo Medi Græciam inuaserūt, ad popularem statū ex rep. est facta mutatio. Et Argiui post cædē suorum in Eudoma à Cleomone Sparciata factam, coacti sunt inquilinos quosdā ad rēp. recipere. Et Athenis cum terra male pugnaretur aduersus Lacedæmonios nobilitas attenuata est, cum ex descripto submittere se ad bellū cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus, rarius tamē: pluribus.n. diuitibus existentibus, vel diuitiis in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam.

Declarat ꝙ hæc excrescentia fit aliquando à fortuna, & dicit, ꝙ huiusmodi excrescentia accidit quādoq; à for-
C tuna, sicut accidit in Tarento. Cum enim illi exissent ad prælium & multi nobiles & diuites fuissent interfecti à Iapigēsibus, facta est ex populari statu paucorum potentia, & sic à fortuna & præter intentionem excreuit populus & mutauit rempu. Idem etiam accidit Argiuis, cum enim fuissent interfecti illi, qui erant in ciuitate Eudoma à Cleomone sparciata, compulsi sunt propter paucitatē inhabitantium in ciuitatem recipere aliquos inquilinos ad remp. suam, qui postmodum excreuerūt & facta fuit resp. popularis. Similiter accidit Athenis, cū diuites fuissent infortunati & occubuissent multi in prælio, pauci fuerunt diuites, quia mortui fuerunt. Similiter accidit in popularibus, sed minus ꝙ in gubernatione paucorum. Cum.n. sint plures egeni, contingit ꝙ plures ditētur, & tunc augmentatis diuitiis transmutant popularem statū in paucorū gubernationē & potētatus, in quibus plures diuites principantur non sm legem. Deinde cum dicit.

D Mutantur etiā resp. absq; seditione propter verecundiam, vt in Herea. Cum.n. per electionem sumere magistratus solerēt, postea sortiti sunt, ex eo ꝙ electiones eorum in homines turpes, pudendosq; cadebant.

Declarat quæ sunt causæ transmutationis reipub. sine seditione occulta. Et diuiditur in partes quatuor. In prima declarat qualiter propter verecundiam fit seditio & transmutatio reip. Secundo qualiter propter paruipensionē. ibi. {Et propter negligētiam.} Tertio qualiter propter cōtemptum eius quod est paruum. ibi. {Insup propter &c.} Quarto qualiter propter dissensionē. ibi. {Seditiones quoq; &c.} In prima dicit, ꝙ respu. aliquando transmutantur sine seditione, hoc est sine occulta dissensione, & hoc propter verecūdiam, sicut accidit in Herea ciuitate. Contigit enim in illa ciuitate, ꝙ aliqui qui cō-

misterant aliqua turpia vnde passi fuerant verecundiam E diligebantur ad principatum ab aliquibus. Alij vero nolentes sustinere, q isti infames principarentur seditionem fecerunt, & instituerunt q principatus qui prius fiebant per sortem, fierent per electionem: & sic propter verecundiam, quam aliqui passi fuerant, fuit facta seditio & transmutatio reipublicæ. Deinde cum dicit.

Et propter negligentiam, quando sinunt ad summas potestates eos assumi, q nõ sunt amici status eorum. Per quem quidem modum apud Horeum euersa est paucorum gubernatio per Heraclodorum, qui magistratũ nactus, gubernationem ciuitatis ex paucorum potẽtia ad popularem statum traduxit.

Ostendit quomodo propter paruipensionem fit seditio & transmutatio reipu. Et dicit q propter paruipensionem quandoq fit mutatio reipublicæ & seditio, vt quando assumitur aliquis ad principatum principalẽ, qui non diligit ipsum, sed paruipendit. Tunc enim accidit, q iste F qui paruipẽdit principatum mutat remp. sicut in Horeo ciuitate cõtigit, q elegerunt Heraclodorum in principẽ. Iste autem non diligebat rempub. eorum: & ideo mutauit statum paucorum, qui erat in illa ciuitate, & instituit rempu. & popularem statum. Deinde cum dicit.

Insuper propter pusillitatem. Dico autẽ pusillitatem quando latet paulatim subcrescẽs reipub. mutatio quæ ad magnitudinẽ latẽter euadit, negligatur: quemadmodum apud Ambraciotas à paruo censu prius erãt magistratus: tandem vero à nullo fuerunt, quasi nihil aut prope, foret inter parum & nihil.

Declarat qualiter propter cõtemptum eis quod est penes pusillitatem mutatur respub. Et exponit quid vocane pusillitatem, & dicit, q penes pusillitatem est quando aliqua parua transgressio negligitur, similiter & alia. Contingit enim ex omnibus istis fieri magnam transgressionem, quæ à principio non erat manifesta, & propter talẽ magnam trãsgressionem, quæ ex multis paruis neglectis causata est contingit mutari rempub. sicut dicit accidisse apud Ambraciotas. Apud eos enim vna honorabilitas parum reputabatur, & multæ paruæ negligebãtur quasi parum vel nihil differrent, aut essent propinquæ: & ideo accidit tandem in illa ciuitate, q nulli principabantur, sm honorabilitatem aliquam, & tunc paucorũ status in quo principãtur insignes & honorabiles mutatus est in statum popularem. Deinde cum dicit.

Seditiones quoq; concitat peregrinitas, donec in eandẽ simul conspirationem deuenerit. Vt enim nõ ex quauis multitudine cõstituitur ciuitas, ita etiam neq; in quouis tempore.

Declarat qualiter propter dissimilitudinẽ mutatur resp. Et diuiditur in tres. In prima ostẽdit qualiter propter dissimilitudinem disponuntur ad seditionẽ. Secũdo accidentaliter declarat qui mouẽt seditiones in populari statu et paucorum maxime ex dicta causa. ibi. {Seditionẽ &c.} Tertio ponit causam accidentalem magis seditionis. ibi. {Incidunt etiã &c.} Prima in duas. In prima ponit qualiter disponuntur ad seditionem per similitudinẽ. Secundo manifestat per exempla. ibi. {Quapropter &c.} In prima dicit, q alia causa seditionis est dissimilitudo, cũ enim inhabitauerint ciuitatem illi qui non habent eosdem mores, nec consuetudines mouent seditiones, nisi multo tẽpore conspirauerint, vel vixerint simul. Primũ apparet, quia illi qui habent diuersos mores inclinantur ad diuersos fines. Ex hoc autem sequitur diuisio volũtatis: hoc autẽ est causa dissensionis, quare manifestum est, q dissimilitudo causa est seditionis. Secũdo apparet, q si illi qui habent diuersos mores simul vixerint, contingit q vnus trahit alium & in fine habent eosdem mores, & inclinantur ad eundem finem & tunc cõmutant rẽp. Est igitur manifestum, q donec simul vixerint multo tẽpore mouebunt seditiones illi, qui habẽt diuersos mores. Sicut enim ciuitas nõ fit ex qbuscũque, sed ex similib', ita nõ fit in quocũq; tẽpore, sed qñ vixerint ciues simul, & iam inclinãtur ad eosdem mores. Deinde cum dicit.

Quapropter quicunq; adhuc inquilinos susceperunt, vel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt, ceu apud Sibarim vna cum Troezeniis incoluerunt Achæi. Postea maiorem in numerũ crescẽtes Achæi Troezenios pepulerũt, vnde pollutio illa exorta est Sybaritis. Et in F Thuriis idem fecerunt Sybaritę contra eos qui illos receperant. nam plus habere volẽtes quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Byzantiũ peregrini in oppressionem ciuiũ cõiurati, cognita re, prælio & armis expulsi sunt. Et Antissęi exules ex Chio susceptos, tandem armis deicere coacti sunt. Zanclei vero qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cum hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & præliũ inciderũt. Et Amphipolitæ receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes.

G Manifestat quod dictum est per septẽ exempla, & dicit, q quia dissimilitudo causa est seditionis, accidit q illæ ciuitates, quæ extraneos indifferenter receperũt: plures passæ sunt seditiones & diuisiones, sicut accidit in quadã ciuitate quam vocãt Sibarim. In illa. n. ciuitate habitabãt Troezenij, isti vero receperũt Acheos: qñ aũt essent augmẽtati eiecerũt Troezenios, & ex hoc tũc fuit odium inter Sibaritas qui eiecti fuerant, & Therios, qui eos receperant. cum enim plus exigerent, eo q regio esset sua, eiecti fuerũt ab Sibaritis. Ponit secũdũ exemplũ, & dicit, q similiter accidit Bizantiis, Cum enim isti recepissent extraneos, isti insidiati sunt Bizantiis, & deprædauerũt eos, q Bizantiis, rẽ cognita eos prælio & armis expulerũt. Ponit tertium exẽplum, & dicit, q similiter accidit in alia ciuitate, q Antissęi profugos & extraneos ex Chio receperunt in sua ciuitate. & tandẽ facta fuit seditio inter ipsos, & eiecti sunt extranei. Tũc ponit quartum exemplum, & dicit, q Zanclei receperunt Samios H in sua ciuitate, & postmodũ facta seditione inter ipsos, ipsi expulsi fuerũt á ciuitate. Tunc ponit quintũ exẽplũ & dicit Apolloniatę ciuitatem inhabitantes iuxta Pontum, cũ recepissent extraneos passi sunt seditionẽ. Tunc ponit sextum exemplum & dicit, q Syracusani cum expulissent tyrannos á ciuitate, receperũt extraneos, & eos qui portant merces & fecerũt eos ciues, seditio facta fuit eis & venerunt ad pugnam. Tunc ponit vltimum exemplum & dicit, q Amphipolitæ cũ recepissent Calcidensium colonos, seditione facta inter eos plurimi Amphipolitarum mortui sunt, & expulsi ab aliis. Ex omnibus istis nõ plus vult habere nisi q dissimilitudo causa est seditionis & destructionis reipublicæ. Deinde cum dicit.

Seditionem autem cõcitant in paucorũ quidem potentia, multitudo indigne ferens, quod cum ipsi sint pares non pariter honorantur. In

populari

popularí verò statu, nobilitas φ par fiat cæteris, cum ipsi sint præstantiores.

Declarat qui mouent seditiones in populari statu & paucorum ex dicta causa. Et dicit, φ in paucorum potē-tia facit seditiones populus. Populus.n.credit se debere recipere æquale, quia omnes sunt æquales in libertate. Diuites autem totum habent vel plus, & ideo populus existimans se iniusta sustinere mouet seditiones. In statu autem populari seditiones mouent diuites, quia in statu populari recipisit æquale. Existimant autem plus se debere recipere, cum sint excellentiores, & ideo mouent seditiones contra populum. Deinde cum dicit.

Incidūt etiam qñq; in seditionem ciuitates, propter situm, qñ talis est locus vt non ad vnā eandēque gubernationem sit aptus, vt Clazomęniis accidit, qui in Chytro habitant contra eos, qui habitant in insula, & Colophoniis erga Notios. Athenis quoq; non eodem modo, sed multo magis populares sunt, qui in Pirhęo habitant, q̃ qui in vrbe. Vt.n.in prælijs transitus fossarum, etiam si ad modum paruæ sint, interrūpunt ordines militum: ita & in ciuitate dissidentia omnis videtur disiunctionē facere. Maxime forsan dissidēt virtus & vitium. Deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis q̃ alia. Quarum vna est illa de qua diximus.

Tangit causam seditionis accidentalem magis, & dicit, φ in aliquibus ciuitatibus fiunt seditiones propter dispositionem loci. Contingit.n., φ regio non est bene disposita, ad hoc φ ciuitas sit vna sed magis alia & alia. Vnitas autem ordinis in finem facit ciuitatem vnam, & ideo illud quod disponit ad hoc requiritur ad vnitatem ciuitatis. Facit aūt ad hoc bona dispositio loci. Si igitur locus non est bene dispositus, ad hoc φ sit ciuitas vna fit seditio, sicut accidit Clazomęniis. Illi.n.q inhabitabant in Chytro, q̃ est vna pars ciuitatis, erant contra illos, qui habitabant in insula, s.in alia parte ciuitatis, & volebant facere diuersas respub. & ciuitatem principalem in sua parte. Similiter Colophonij & Notij ad inuicē passi sunt seditiones propter malam dispositionem loci. Similiter Athenis non sunt bene dispositi ad vnam rempub. quia illi qui sunt in suburbio, videlicet in Pirheo extra muros ciuitatis populares sunt magis q̃ illi, q habitant in vrbe, quæ est locus magis munitus vbi sunt fortalitia. Sic igitē manifestum est, φ diuersitas facit ad diuisionem & seditionem in ciuitate. Sicut enim in bello paruus fossarum transitus, & quæcunq; modica apertura distrahit exercitum, vel aciem, & ordinem eius interrūpit: ita omnis diuersitas & dissimilitudo in ciuitate facit seditiones. Sed considerandum est, φ dissimilitudo q̃ maxime causat seditionem est dissimilitudo virtutis & malitiæ, quia inclinant statim in diuersos fines. Post hæc aūt diuitiæ & paupertas, & sic vlterius alia dissimilitudo s̃m alia aliqua, q̃ potest attēdi inter multa. Sed hæc est differentia, φ quędam magis, quædam minus faciunt seditiones. Sub isto vero membro continetur causa, quæ iam dicta est.

LECTIO III.

Enumeratio causarum seditionem in vrbibus excitanðum.

ORiuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna perueniunt. Maxime verò etiam paruæ corroborantur, quando in principalibus fiunt, vt contingit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adolescētes qui in ma-

A gistratu constituti, simultatem inter se habuerunt ex amatoria causa. Altero.n.absente, alter puerum quem amabat sibi conciliauit. At ille reuersus cum id grauiter ferret, vxorem illius habere studuit, ex hoc omnes qui versabantur in repub. diuerso fauore se diuiserunt.

Postq̃ Philosophus declarauit qualiter se habentes faciunt seditiones, & quæ sunt disponentia, declarat qualiter seditiones inchoatæ à paruis inualescunt multum. Et diuiditur in duas s̃m φ tangit duas causas huius. Secunda ibi. {Omnino.n.&c.} Prima in duas. In prima tangit causam illam. In secunda dat remedium contra illam. ibi. {Quãobrem &c.} In prima dicit, φ seditiones non fiunt de paruis, sed de magnis: fiunt aūt ex paruis, quia incipiunt ex paruis. Paruę aūt seditiones & dissensiones inualescunt citius qñ fiunt inter dominos habētes
B potestatem in ciuitate, sicut accidit antiquitus in ciuitate Syracusanorum. Contigit.n. φ respub. illorum fuit mutata ꝓpter dissensionem duorum iuuenum qui ꝑncipantes dissiderunt ꝓpter amoris causam. Accidit.n.cū vnus esset extra ciuitatem, φ alter puerum, quem amabat sibi conciliauit. Cum aūt alter venisset indignatus est, & studuit habere vxorem alterius. Cum aūt ille istud sciret, mota est dissensio inter illos, & coassociantes sibi ciues, diuiserunt oēs in duas partes. Sic igitur manifestum est, φ parua dissensio, multum inualescit, quando fit inter diuites habentes potestatem in ciuitate. Deinde cum di.

Quamobrem ab istis principiis cauendum est diligenter, ac dissoluendæ statim sunt corū discordiæ, q multum in repub. possunt, in principio enim peccatur. Principium autem dicitē esse dimidium totius, itaq; paruū in principio
C erratum correspondens est ad alias partes.

Tangit remedium contra hoc. Et dicit, φ propter hoc φ parua dissensio inter dños multum inualescit, oportet φ subditi talia timeant multum: & φ dissensiones inter diuites dissoluant & trahant ad concordiam, quia dissensio q̃ accidit inter maiores & principantes est peccatum in principio. Principium aūt est dimidium totius, quia principium continet se & ꝑncipatum virtute, & iō resistendum est peccato in ꝑncipio. Nam peccatum in ꝑncipio ꝓportionalr̃ se habet ad ea peccata, quæ fiunt in partibus principalibus animalium. Videmus aūt φ modica facta diuersitate in parte principali in animali, s.in corde, magna fit diuersitas in aliis partibus. Similiter modica existēte diuersitate in semine, fit magna diuersitas in eo, φ fit ex semine, quia ex modica differētia calidi & frigidi causatur dña maris & fœminæ. Silr̃ facta modica transpositione in gubernaculo nauis, tota nauis trāsmutatur, quare sic erit in rep. φ paruum peccatū in ꝑncipio
D & parua dissensio multum inualescit. Deinde cum di.

Omnino enim excellentium virorum discordiæ totam post se trahunt ciuitatem.

Tangit secundam causam, & declarat, φ dissensiones insignium multum inualescunt. Et primo proponit. Secūdo manifestat per exēpla. ibi. {Vt cōtigit apud &c.} In prima dicit, φ non solum dissensiones principantium multum & cito inualescunt, immo vlr̃ dissensiones diuitum: ex quo enim diuites sunt potentiam habent. Et manifestum est, φ indignātur si non fiat eis s̃m φ existimāt se excellere alios, & faciunt dissensiones & totam ciuitatem ponunt in dissensione. Deinde cum dicit.

Vt contigit apud Hestięam post popularē statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij contēdentibus, vnus eorum q erat

E pauperior, quasi non exhibente alterò fratre bona omnia, neq; thesaurum quem pater inuenerat proferente, quærebatur, ac populum in suos fauores pertraxerat. Alter verò qui diuitiis pollebat, locupletes sibi asciuerat.

Declarat per exẽpla, & diuidit in quinque sm ꝙ declarat ꝑ quinque exẽpla. Secunda ibi. {Et in Delphis &c.} Tertia ibi. {Mithilene quoq; &c.} Quarta ibi. {Apud phocẽses &c.} Quinta ibi. {Mutata est &c.} In prima dicit, ita dictũ est ꝙ dissensiones diuitũ multum inualescunt, sicut accidit in Hestiga ciuitate. Cõtingit.n. ꝙ duo fratres dissiderẽt de paterna hrẽditate, cum vnus nõ hẽet de diuitiis & de thesauro, quẽ acquisiuit pr̃, coassumpsit sibi populares, alius diuites. Et fuit diuisa ciuitas in duas partes, & facta fuit magna dissensio. Deinde cum dicit.

Et in Delphis ex fauore partium contentio-
F ne exorta principium fuit seditionum omniũ,
quę postea fuerunt in ea ciuitate secutę. Hic n. cum sibi triste augurium incidisset, vt venit ad sponsam suscipere illam noluit. Parentes verò puellæ quasi spreti atq; contempti, sacrorum quiddam, eo sacrificante iniecerunt, atq; vt sacrilegum accusantes, capite damnari fecerunt.

Ponit secundum exẽplum, & dicit, similiter accidit in Delphis, ꝙ quidã habuit quãdam puellam in cura sua, q̃ cura fuit pncipium omnium dissensionũ, quæ postmodum contigerunt. Vnus.n. desponsauit illã, postmodum consuluit quẽdam sacerdotem augurem: vtrum expediret ei accipere eã in vxorem, q consuluit ꝙ nõ acciperet: tunc iste timens ꝓꝓ dictum auguris, s. infortunium aliqd cum veniret ad sponsam non accepit, sed recessit. Amici verò videntes hoc, sicut illi, qbus facta fuerat iniuria: eo
G sacrificante, sacrum aliqd clam iniecerũt. Deinde accusauerunt eum ꝙ male sacra tractasset, vnde tanq̃ sacrilegum capite damnari fecerunt. Deinde cum dicit.

Mitylene quoq; seditio ex hęreditate exorta magnorum malorum fuit origo. Indeq; bellũ Atheniensibus contra Mityleneos susceptum, in quo vrbs eorum, à Phacete duce, capta fuit. Timophane.n. quodam opulento homine vita functo, cum duæ filiæ superstites fuissent, Doxandrus quidam dari illas filiis suis in matrimonium concupiuit, quod cum assequi non potuisset, alios sibi prælatos dolens, res nouas moliri aggressus, Atheniensibus quibus erat publice hospes, bellum suscipere persuasit.

Ponit tertium exẽplum, & dicit, ꝙ circa Mitylenam ci-
H uitatem facta fuit dissensio inter aliquos ꝓꝓ diuisionem hæreditatum q̃ fuit principium multorum malorum, q̃ postmodum contigerunt. Et fuit pncipium belli, qđ fuit inter ipsos & Athenienses, in quo ꝑlio quidam dux nōe Pachetes accepit ciuitatem ipsorum Atheñ. Accidit.n. ꝙ Timophanes opulentus vita functus, reliquit duas filias superstites. Quidam aũt Doxandrus eas dari cõcupiuit filiis suis in vxores, qđ cum assequi non potuisset: ꝑsuasit Atheniẽsibus, apud quos hospes publice erat, vt bellum susciperent cõtra Mitylenas. Deinde cum dicit.

Et apud Phocenses seditio exorta est ex hæreditate inter Mnaseam Mnesonis patrem, & Euthycratẽ Onomarchi, hęc seditio Phocẽsib9 initium fuit eius belli, qđ sacrum appellauerũt.

Ponit quartum exemplum, & dicit, ꝙ apud Phocenses quidam fuerunt exhæredati ex quo facta fuit seditio inter Mnaseam patrem Mnesonis, & Euthycratem patrem Onomarchi. Hæc autem dissensio fuit principium belli Phocensibus, illius inquam belli, quod sacrum appellauerunt. Deinde cum dicit.

Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptiis. Despõderat.n. qs filiam. Cum verò pr̃ sponsi magistratum gerẽs, illi mulctam irrogasset. quasi despectus, oẽs qui pñti ciuitatis statui infensi erant, per factionem ad se recepit.

Ponit quintum exẽplum, & dicit, ꝙ in Epidamno ciuitate transmutata fuit respub. propter dissensionem, quæ fuit facta propter nuptias quasdam. Cum.n. quidam desponsasset quãdam, quidam fecerunt sibi iniuriam, & facta fuit dissensio. Postmodum contigit, ꝙ pater desponsati factus fuit vnus de principibus: & tũc accepit alios, qui erant extra rempub. & infensi statui coniungẽs eos sibi, transmutauit rempub. Deinde cum dicit.

Fiunt etiam mutationes & in paucorum potentia, & in populari statu, & in ea quæ appellatur respub. ex eo ꝙ aliquod collegium, vel aliqua pars ciuitatis famam sit, vel augmentum maiorem, in modum consecuta.

Cum declarauit ꝙ resp. transmutent̃, declarat in quid transmutantur, & primo proponit. Scđo manifestat. ibi. {Vt apud &c.} In prima dicit, ꝙ resp. transmurantur in paucorum statũ & popularẽ: ex eo qđ aliquod collegiũ, vel aliqua pars ciuitatis famã vel augmentum maiorem in modum consecuta est. Ob hanc.n. cãm contingit ꝙ si regebat ꝙ intendat̃ magis & fortior fiat eius status: & sic mutatur à debiliori ad fortiorẽ. Si verò non regebat, contingit ꝙ iusta fama & potentia regere incipiat, & ab vna rep ub. ad aliam fit transmutatio. Deinde cum dicit.

Vt apud Athenienses Ariopagi consilium ꝑ tẽpora belli Persarum, famam consecutũ, seueriorem reip. gubernandi formam vr̃ fecisse.

Manifestat per exẽpla, & ponit sex, in quibus declarat̃ qualiter resp. mutata est in remp. aliam, vel in eãdem magis vel minus intensam, & dicit, ꝙ bene dictum est ꝙ fit mutatio reip. in remp. sicut accidit Athenis. Cum.n. consilium Atheniensium quod erat in Ariopago, q̃ est pars excellentior ciuitatis illius tempore belli Persarum famã consecutum fuisset, formam reip. auxit, & fuit facta respub. c[illegible]rum fortior. Deinde cum dicit.

Et rursus naualis turba ꝙ causa victoriæ Salaminensi bello fuisse videbatur: & ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit.

Ponit secundum exẽplum, dicẽs, ꝙ multitudo naualis Athenis cum fuisset cã cuiusdam victorię circa Salaminã fortiter pugnãdo, & fuissent cã saluationis pncipatus & ob eam victoriam acquisiuisset potentiam maris ciuitati ꝑpter statum populi magis fortem. Deinde cum dicit.

Et apud Argiuos nobilitas ꝙ in prælio contra Lacedæmonios apud Mantineam vrbem commisso, magnam famam consecuta erat popularem statum delere tentauit.

Ponit tertium exẽplum, in quo declaratur ꝙ respub. mutatur in rempub. & dicit, ꝙ in Argo contigit ꝙ insignes & potentes cum eligerentur ad prælium contra Lacedæmonios commisso prælio apud Mantineam vrbem, magnam famam consecuti sunt: & ob hanc causam conati fuerunt destruere popularem statum & conuertere in paucorum potentiam, & sic respublica mutabatur in aliam rempublicam. Deinde cum dicit.

Et apud Syracusanos multitudo vrbana, qd cā victoriç belli aduersus Athenien. videbatur fuisse, rempub. mutauit ad popularem statum.

Ponit quartum exēplum, in quo idem probat, & dicit ꝙ in ciuitate Syracusanorum cū factum fuisset ꝑlium inter eos & Atheñ. & obtinuissent, cuius victoriç cā populus fuit rēp. mutauit in statum popularē. Deinde cum d.

Et apud Chalcidenses qd simul cum nobilitate ad opprimendū Phoxū tyrannū plebs insurrexisset, statim reip. gubernationē suscepit.

Ponit quintum exemplum, & dicit, ꝙ in Calcide ciuitate populus vna cum diuitibus quendam tyrannum interfecisset, statim adhæsit reipub. dimittens priorem rempub. Deinde cum dicit.

Et apud Ambraciam eodem mō, populus vna cum aggressoribus Periandro tyrāno expulso in seipsum gubernationem conuertit.

Ponit sextum exēplum, & dicit, ꝙ in Ambracia cum populus eiecisset Periandrum qui tyrānizabat apud eos simul cum aliis diuitibus qui contrarij erant ipsi in populo, instituit rempub. sibi conuenientem, s. statum popularem dimittens priorem. Deinde cum dicit.

Et omnino hoc latere nō oportet, ꝙ qui potentiæ causa fuerunt, siue priuati homines, siue collegia publica, siue tribus, siue & pars aliqua ciuitatis, siue quæcunq; multitudo, seditionem cōmouent. Aut. n. qui honori illorum inuidēt, seditionem faciunt: Aut ipsi propter præualētiam par habere cum cęteris non acquiescunt.

Concludit vnam regulam vlem, dicens, ꝙ vlr hoc debet esse manifestum, & non debet latere ꝙ quicunq; ꝓpter potentiam aliquid ꝑclarum fecerum, siue sint idiotæ siue principes, siue sint tribus aliquæ, siue tota vna pars, siue qualiscūque multitudo mouerет seditionem. Aut. n. qui inuident eis qui honorantur in ciuitate mouent & faciunt seditionem. Aut illi qui excellunt & magnum aliquid fecerunt propter potentiam nolūt manere cum ęqualibus & eis conformari. Ex hoc. n. ꝙ magnū fecerunt inclinantur ad magna, quibus reputant se dignos. Iō nolunt remanere cum ęqualibus, vnde si potentiam habeant seditionem faciunt. Deinde cum dicit.

Mouetur quoq; respu. qñ partes illę ciuitatis q̄ contrariæ videnť esse, parificanť, ceu diuites & plebs. Medium aūt parum, aut nihil oino sit. Si. n. queuis pars, ita robusta fiat, vt ad illam q̄ prædominabatur ꝓxime accedat, non tollerat posthac discrimina subire. Quapropter & q virtute ꝑcellunt, nullā (vt ita dixerim) faciūt seditionē: pauci verò sunt, alij verò permulti. Vlr ergo in cunctis rebusp. initia causæq; seditionum ac mutationum in hunc modum fiūt.

Declarat qñ maxime mouentur respub. & dicit, ꝙ tūc maxime trānsmutantur respub. qñ duæ partes quæ videntur esse contrariæ, sicut diuites & populus æquantur in potentia vel fere. Medij autem nulli sunt aut valde pauci: quia tunc quælibet pars reputat se fortiorem alia, & nititur repellere aliam. Et si contingit vnam partem superare aliam, instituunt rempub. quæ sibi videtur. Si autem vna pars quæcūque sit illa excedat aliam in multo manifeste, illa pars q̄ exceditur nolens perire subiicitur parti q̄ valentior est. Nec mouet seditionem contra illam. Et ꝓpter hoc manifestum est ꝙ illi qui excedunt alios in virtute, non mouent seditionem quia pauci sunt respectu

A multitudinis. Et tunc concludit, ꝙ vlr principia & causæ seditionum & transmutationum rerumpub. sm hunc modum fiunt. Deinde cum dicit.

Mutatur autem respub. qñq; per vim, qñq; per dolum. Per vim autem, aut statim, aut post ea cōpellendo. Nam & fraus duplex est. Nonnunq̄. n. decepti ab initio sua demum sponte recipiunt alium gubernandi modum. Deinde postea violenter conseruant, vt accidit, cū quadringenti illi Athenien. rempub. susceperunt. Affirmantes. n. ꝙ Persarum Rex pecunias ad bellum contra Lacedæmonios subministraret, ac in eo mētiti, nihilominus postea vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum aūt ab initio persuadentes, ac postea rursum persuasis
B sponte ac volentibus retinēt gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes respu: ex his quę dicta sunt contingit mutationes fieri.

Declarat qño & qualiter dissidentes mouent respub. & dicit, ꝙ qñq; mouent resp. & transmutant per violentiam, Qñ ꝙ per fallaciam & astuciam. Per violentiam dupliciter. Vno modo in principio, s. inferendo violentiam, ꝙ rempub. quā instituunt teneant. Alio modo cogendo posterius non in principio: qñque. n. in principio suadēt per astutias talem vel talem rempu. & decipientes ciues transmutant remp. illis nolentibus. Et item in fine si nolunt resilire, faciunt eis violentiam & cogunt eos tenere remp. iam institutam, sicut accidit in quadringentis qui deceperunt populum dicentes ei, ꝙ rex daret pecuniam ad ꝑliandum contra Lacedęm. & populus hoc audito voluit, & instituit remp. quā isti instituerunt. Postmodum videns ꝙ mentiti fuerunt, volens cōtradicere, illi conati
C fuerunt tenere eādem & obseruare, facientes violentiam populo. Aliquando aūt contingit ꝙ in principio suadēt & recipiunt rempub. & postmodum ꝙ eam obseruant & suadent illis persuasis principantur illis volentibus. Et tūc recapitulat ꝙ simpliciter, hoc est vniuersaliter sm dicta contingit fieri mutationes omnium rerumpub.

LECTIO XXIX.

Quomodo status popularis labatur ad tyrannidem, & cur minus nunquam prius.

SEd oportet in vnaquaq; specie rerumpub. hoc idem considerare.

Postq; Philosophus declarauit causas & principia seditionis & transmutationis rerūp. in vli in quibus plures principanť: in parte ista incipit determinare in spāli causas & ꝑncipia seditionis & transmutationis ipsarum. Et diuiditur in partes tres. In prima determinat causas seditionis & trāsmutationis status popularis. Scdo pau-
D corū. ibi. {Paucorū aūt &c.} Tertio status optimatū. ibi. {In optimatib⁹ aūt &c.} Prima in duas. In prima ꝓponit intentiō suā. In ij. ꝓsequitur. ibi. {Popularis ergo &c.} In ꝑma dicit ꝙ postq; determinatū est de causis & ꝑncipiis seditionis & trāsmutationis rerūp. in vli: considerandum est in spāli q̄ sunt accidentia sm q̄ fit transmutatio & seditio sm vnāquāque spēm reip. pertinentes & considerantes sm vnāquāque in spāli. Deinde cum dicit.

Popularis ergo status maxime recipit mutationes propter eorum hominum perfidiam, q sunt quasi Duces in populo. Hi enim priuatim egregium quēque calūniando, conspirare eos simul compellunt. Cogit. n in vnum communis metus etiam eos qui prius erant inimicissimi: publice verò multitudinem irritant.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima tangit causam propter quā popularis status trāsmutatur absolute. In secunda tangit causam vel modū trāsmutationis. ibi. {Mutantur etiam.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostēdit in quam rempu. antiquitus magis fiebat transmutatio. ibi. {Vetustis quidem.} Prima in tres. In prima ponit causam transmutationis popularis status. In secunda manifestat per exēpla. ibi. {Et hoc fere.} In tertia reddit causam cuiusdā dicti. ibi. {Et apud.} In prima dicit q populares status maxime transmutantur, & patiuntur seditiones pp malitiam eorum q duces sunt in populo. Isti.n. propter malitiam vel impudentiam coadiuuāt diuites, hoc aūt potest fieri dupliciter. Vno mō calumniando eos. Est aūt calumnia falsi criminis impositio. Et qñq dicitur alienæ rei vsurpatio propter falsi criminis impositionem. Qñ igitur isti duces imponūt falsa crimina diuitibus, diuites coadunanť inter se, & quāuis diuites essent separati & fortassis inimici: propter tñ calumniam coadunantur, quia timor cōmunis congregat & adunat eos, qui valde sunt separati. Et rō huius est, quia timor est tristitia vel turbatio propter fantasiam futuri mali: & iō ille qui timet inquirit vias, per quas possit vitare malum opinatum futurū: si ergo ęstimet q hoc faciet si coniungat se cum inimico, coniungit se cum illo. Est tñ intelligendum q si motus timoris minor fuerit q̃ motus inimicitiæ, non coniungeť cum inimico: si autem maior coniungetur cum eo ad repellendum: semper.n. sequitur motum maiorem. Quare manifestum est q diuites coniungunt seinuicem & adunati, & coniuncti, insurgunt contra multitudinem & opprimunt eam & trāsmutant remp. Alio mō coadiuuant, duces populi diuites procurando q multitudo grauetur á diuitibus, vt multitudo grauata ab ipsis inducta ducibus insurgat contra diuites: & tunc diuites timentes opprimi á multitudine coadunantur & insurgunt contra multitudinem & trāsmutant remp. Deinde cum dicit.

Et hoc ferè vbiq; in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Choum popularis status interiit ob prauitatem eorum qui populū ducebant. Nobilitas enim conspiratione facta, regimen ciuitatis arripuit.

Manifestat per exēpla, & diuiditur in quinque fm q manifestat p quinque exēpla. Secūda ibi. {Et apud Rhodū &c.} Tertia ibi. {Apud Heracleā &c.} Quarta ibi. {Nec multo dissimilr} Quīta ibi. {Cōtigit hoc idē &c.} In prima dicit, q si aliqs consideret videbit in multis q popularis status transmutatur ,ppter malitiam ducum populi: nā in ciuitate q̃ dicitur Chous popularis status fuit trāsmutatus ,ppter malitiam ipsorum: diuites.n. coadunati fuerunt & insurrexerunt contra multitudinem, & transmutauerunt rempub. Deinde cum dicit.

Et apud Rhodum: impositis.n. pecuniis, q̃ conductis militibus soluerentur: potentes quidam in populo pro se eas retinebant, eratq; id impedimento quo minus ea redderenť præfectis triremium. Præfecti autem classis cum pecunias non haberent, ac nihilominus nauigare ex lege cogerenť, veriti pœnam iudicij cōspirationem inierūt ad popularē statum euertendū.

Ponit secundum exēplum, & dicit, q in Rhodo insula duces populi qui ordinati erant ad tractādum de stipendiis exoluendis, quibus debebantur, prohibuerunt ne redderentur huiusmodi stipendia militibus classis cum eis deberentur: ipsi autem cōiuncti insimul propter metum iudicij & iniurias prædictas, compulsi sunt dissoluere popularem statum eorum. Deinde cum dicit.

E Apud Heracleam quoq; populus oppressus est ea de causa: potentes.n. quidam in populo illatis iniuriis, nobilitatem expulerūt: illi verò postmodum cōspirantes, & in vnū conuenientes in vrbem reuersi populum oppresserunt.

Ponit tertium exēplum, & dicit, q in ciuitate quæ dicitur Heraclea status popularis fuit corruptus post recessum ipsorum diuitum pp ipsos duces populi, qa diuites pp iniurias illatas recesserunt à ciuitate: deinde coadunauerunt se, & coadunati superuenientes destruxerunt statū popularem & instituerunt aliā remp. Deinde cum di.

Nec multo dissimiliter apud Megarēses popularis status interiit: ductores.n. populi quo pecunias p bonorum publicationem haberēt, multos é nobilitate pepulerāt, vt tandem facta
F sit permagna exulum multitudo. Exules ergo in vnū conuenientes, prælio superarūt, oppressoq; populo, paucorum potentiā constituerūt.

Ponit quartum exēplum, & dicit, q in ciuitate Megareorū popularis status fuit corruptus pp malitiam ducū populi, quia duces volētes habere pecunias á diuitibus p bonorum publicationē eiecerūt multos diuites: & hoc donec fuerūt multi exules facti. Diuites aūt postmodum coadunati fuerunt, & venientes contra ciuitatem impugnauerunt eam & deuicerunt: & tunc corrūpentes popularem, instituerūt paucorum statū. Deinde cum di.

Contigit hoc idem apud Cumas in populari statu quem destruxit Trasimachus.

Ponit quintum exēplum, & dicit, q istud idem accidit apud Cumas. Ab illa enim ciuitate fuit expulsus quidam nomine Trasimacus à ducibus populi, postmodum
G iste insurrexit, contra multitudinem & deuicit, & mutauit rempub. Deinde cum dicit.

Et apud alios ferè quis inspiciat eodem mō contigisse: interdum.n. vt gratificentur iniuriantes nobilitatem conspirare faciunt, vel patrimonia diuidētes, vel redditus muneribus publicis subiicientes. Interdum verò calūniantes, vt bona opulentorum publicari faciant.

Assignat causam cuiusdam dicti: dixit enim q duces populi mouent multitudinem contra diuites, declarat propter quam causam hoc faciūt, & dicit, q fere in omnibus aliis apparebit, si aliquis consideret, q transmutať popularis status, hoc modo. s. propter malitiam ducum populi: illi enim mouent multitudinem contra diuites, vel vt dona habeāt á diuitibus propter iniustitiam, vt. s. diuites propter iniuriam moueantur ad redimendum
H vexationem suam, vel á multitudine odiente ipsos diuites: & tunc contingit q diuites propter istam iniuriam coadunentur. Quandoque autem hoc faciunt, vt possessiones sint æquales, vt per hoc de possessionibus diuitum possint aliquid habere, vel vt eorū redditus muneribus publicis subiiciantur. Quandoq; autem imponunt crimina diuitibus, vt per hoc relegentur á ciuitate & á populo confiscentur possessiones ipsorum. Sicut enim dictū fuit superius, isti duces populi adulatores sunt: & ideo faciunt ea quæ placent multitudini, propter quod multum lucrum afferunt. Deinde cum dicit.

Vetustis quidem temporibus, quando idem erat potens in populo ac belli dux, popularis respub. in tyrannidem mutabatur. Et profecto antiquorum tyrannorum plurimi ex popularibus hominibus facti sunt.

Declarat

Declarat in quam rempub. magis antiquitus fiebat transmutatio popularis status, quoniam in tyrãnidem, & primo proponit. Secundo probat cum dicit. {Causa vero &c.} In prima dicit ꝙ in antiquis temporibus qñ dux populi erat dux exercitus, popularis status transmutabatur in tyrannidem vt frequentius, quia ferè plurimi antiquorum qui fuerant tyranni, ex ducibus populi facti sunt. Deinde cum dicit.

Cã vero cur tunc fierent: non aũt nunc, illa est, ꝙ tunc qui in populo maxime poterãt ex his qui bello gerendo pręficiebant. nõdum.n. dicendi peritiam habebant. Nunc aũt rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent populos ducunt quidem: sed quia imperiti sunt rerump. tyrannidem inuadere non audent, nisi sicubi parum aliquid tale incidit.

Assignat tres rationes eius quod ꝓpositum est, & s̃m hoc diuidit in tres. Secunda ibi. {Tyrãnides certe &c.} Tertia ibi. {Ac etiam &c.} In prima dicit, ꝙ causa qua rę antiquitus transmutabantur in tyrannidem & modo non est, quia antiquitus duces populi assumebantur ex militantibus: isti enim erant magis discreti & facundi q̃ alij, quia exercitati, & quia rhetoricam habebant. Homines autem non erant cõmuniter potentes loqui, quia nec cõmuniter habebatur rhetorica: & ideo illum qui magis erat facundus & discretus, & exercitatus in bello eligebant in principem. Ille autem solus principãs postmodum tyrannizabat, & sic mutabatur popularis status in tyrannidem: sed modo non sic est, quia rhetorica augmẽtata est, & multi nouerunt eam: & ideo quicũq; possunt loqui & discreti sunt, fiunt duces populi. Sed quia non exercitati sunt in bellicis, nõ audent inuadere principatum: ita vt aliquis solus principetur, nisi accidat, ꝙ sit aliquis discretus & facundus præ alijs & exercitatus in bellicis. Deinde cum dicit.

Tyrãnides certe frequentius fiebant prius q̃ nunc, & ꝓpter magnas potestates quibusdam cõmissas, ceu Mileti ex cõsulatu: multarum.n. ac magnarum rerũ potestatem habebat cõsul.

Ponit secundam rõnem, & dicit, ꝙ antiquitus plures erant tyrannides q̃ modo. Et ratio erat, quia magni principatus cõmittebantur vni: ille autem trahebat dñium ad se, & principabatur solus tyrãnizans, sicut accidit in Mileto ciuitate, ꝙ cuidam fuit cõmissus principatus q̃ multorum & magnorum dñium habebat, postmodum solus principans tyrãnizauit. Quare igitur plures erant antiquitus tyrãnides q̃ modo, & respu. transmutabatur in illam, quę vt pluries accidebat: iõ vt popularis status transmutabatur in tyrannidem. Deinde cum dicit.

Ac etiam ob id, quia tunc vrbes non erant magnæ, sed rure homines habitabant, ocium agentis, præterquam ab agris: Qui aũt patroni erant in populis cum viri militares essent, tyrãnidem inuadebant: idq; agebant oẽs præstita sibi prius fide à populo, quæ acquirebatur ex inimicitia aduersus opulentos, vt Athenis Pisistratus per factionem contra Pediacos susceptam, & Megaris Theagenes, armẽtis opulentorum occisis, quæ iuxta flumen repererat pascentia. Et Dionysius accusans Daphnęum & diuites, meruit tyrannidem Syracusis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis sibi fide à populo præstita, quasi popularis esset.

A Ponit tertiam rationem, & dicit, ꝙ iterum manifestũ est, ꝙ antiquitus transmutabatur popularis status in tyrãnidem, quia ciuitates non erant multum magnæ: imo populus habitabat in agris occupatus circa agriculturã: & ideo parum curabat de bono cõmuni. Vnde illos qui erant magis sagaces & meliores in populo, qñ bellicosi existebant, populus præficiebat, & principabantur tyrannice. Tyrannizabant autem, quia credebatur eis à vulgo: & causa huius erat, quia persuadebãt pauperibus contra diuites. Efficax autem persuasio erat inimicitia quam prætendebat contra ipsos diuites. Odio.n. habere inimicum alicuius facit ipsum bene credibilem illi, sicut accidit Athenis, ꝙ quidam nomine Pisistratus fecit seditiones contra Pediacos. Et Megaris Theagenes sic nominatus à genere, & occidit iuxta quẽdam fluuium pecora diuitum Megareorum, & cepit illos qui pascebãt pecora illa, & ex hoc beniuolus fuit populo. Similiter Dionysius accusauit quẽdam nomine Daphnęum, & similiter B diuites, & ex hoc reputatus est dignus principari principatu tyrannico factus credibilis populo & reputatus fidelis, tum quia popularis erat, tum quia videbatur inimicitiam habere ad diuites. Deinde cum dicit.

Mutantur etiam respub. ex consueta gubernatione in vltimam speciem popularitatis. Cum.n. per electionem sunt magistratus, non tñ à censu. Eligit autem populus ambientes populum, magistratum gratia, eo rem deducunt, vt sit populus dominus etiam legum.

Declarat qño ex vna specie popularis status fiat transmutatio in aliam: & primo tangit modum. Secundo remedium. ibi. {Remedium autem &c.} In prima dicit ꝙ ex populari statu, partia in qua principãtur aliqui liberi transmutatio fit in popularem statum nouum, in quo tota multitudo dominatur s̃m sensum, non s̃m leges, & non C principatur aliquis s̃m aliquam honorabilitatem. Fit autem transmutatio isto modo. Cum.n. populus in tali repub. potestatem habeat in electione, duces populi qui principari intendũt, sua decreta ꝓponunt, ꝙ multitudo debeat principari, quia melior est q̃ aliqui de multitudine: & iõ melius est principari totam multitudinem q̃ aliquos. Populus aũt libenter audit istam allegationem: & ideo instituit, ꝙ tota multitudo principetur s̃m legem, & dicitur ista popularis status nouus. Deinde cum dicit.

Remedium aũt ne hoc oĩno fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus qdem magistratũ eligant, nõ populus vniuersus. Popularium igit̃ statuum mutationes ferè oẽs ꝑ has fiũt causas.

Tangit remedium contra istum modum trãsmutandi popularem statum, quia ista species in quã fit talis transmutatio pessima est, & dicit, ꝙ remedium ne fiat huiusD modi popularis status, vel vt minus fiat, est sustinere & ꝓcurare, ꝙ vna tribus eligat: ita ꝙ vna tribus modo eligat, deinde alia: & sic deinceps, & non tota multitudo. Minor.n. est vna tribus q̃ tota multitudo: & ideo melius est eligere tribus q̃ totam multitudinem. Dicebat.n. superius Philosophus ꝙ totam multitudinem eligere contingit dupl'r. Vno modo diuisim, vt modo vna tribus: deinde alia, ita ꝙ oẽs partes obtineant electionem diuisim. Alio modo coniunctim, & quia primum potest haberi accipiendum est magis. Et cõcludit ꝙ propter istas causas ferè fiunt omnes transmutationes status popularis.

LECTIO V.

De immutatione status paucorũ vel in seipsum, vel ad statum multitudinis vel in tyrannidem.

PAucorum aũt gubernationes mutantur ꝑ duos maxime modos manifestissimos.

Postq̃ determinauit Philosophus causas seditionis & transmutationis status popularis : in parte ista determinat causas trãsmutationis, & seditionis status paucorum in particulari : & diuiditur in partes duas. In prima tangit modos, quibus trãsmutatur status paucorum. In secunda recapitulat. ibi. {Paucorum igitur &c.} Prima in duas. In prima ponit modos per se quibus transmutatur status paucorum. In secunda ponit vnum modum accidentalem. ibi. {Fiunt etiam &c.} Prima in duas. In prima proponit, q̃ duo sunt modi quibus transmutatur. In secunda prosequitur. ibi. {Vnum si iniuriis. In prima dicit q̃ status paucorum transmutantur s̃m duos modos, qui sunt valde manifesti : transmutantur.n. propter dissensiones diuitum inter se, & propter dissensionem pauperum ad diuites. Deinde cum dicit.

Vnum si iniuriis afficiant multitudinem: qlibet.n. patronus sufficit, & maxime si ex numero paucorũ dux aliqs existat: quẽadmodum in Naxo Lygdamus, q tyrãnidẽ postea inuasit.

Prosequitur & primo primum. Secundo secundũ. ibi. {Habet autem.} In prima dicit q̃ propter vnum transmutatur status paucorum, s. si diuites principantes opprimant multitudinem iniustã faciendo : cum.n. grauat multitudo, insurgit contra diuites & expellit eos, & sic corrumpit statum paucorum. Quæcũque.n. sit multitudo, si præsens & vnanimis sit : sufficiens est ad expulsionẽ diuitum, & corruptionem status paucorum, & maxime si populus vnum ex paucorum numero eligat, & ducem faciat, sicut factũ fuit ĩ Naxo, vbi Lygdamus assumptus fuit in prẽsidem ex paucorum statu, qui postmodum tyrannizauit super illos Naxeos. Deinde cum dicit.

Habet autem etiam ex aliis initium seditionis differentias. Qñq; enim ab ipsis opulentis qui magistratibus non honorantur, magistratibus fit dissolutio, cum perpauci sint illi, qui dignitates vsurpant, vt in Massaliensibus, & in Histro, & apud Heracleam, & in aliis ciuitatibus accidit. Homines.n. ab honoribus exclusi res nouas moliri non cessant, quoad ipsi quoq; honorentur: primo quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores : quibusdam.n. locis non simul ad rempub. gubernandam recipiuntur filius & pater. Alicubi verò frater senior ac iunior, & ibi paucorum potentia ciuilior est : in Histro autem ad popularem recidit : apud Heracleam vero, à paucioribus ad sexcentos.

Prosequitur alium modum, q est propter seditionem diuitum inter se, & diuiditur in septem s̃m q̃ sunt septẽ modi. Secunda ibi. {Mutata est etiã Gnidi &c.} Tertia ibi. {Mutantur etiã paucorũ &c.} Quarta ibi. {Quod idẽ accidit in &c.} Quinta ibi. {Euertuntur etiã &c.} Sexta ibi. {Fiũt etiã &c.} Septima ibi. {Sæpe etiã &c.} In prima dicit, q̃ p̃ncipatus paucorum potẽtiæ patitur seditionem ab aliis diuitibus. Cõtingit.n. qñq; q̃ illi diuites q non sont in p̃ncipatu corrumpant remp. Et hoc accidit qñ illi qui principantur sunt pauci, sicut accidit in Massalia, & in Histro, & in Heraclea, & in quibusdam aliis ciuitatibus. Contigit.n. in illis q̃ illi diuites, qui nõ principabantur exiuerunt ciuitatem, vel propter iniuriã illatam eis, vel propter inuidiam, & erãt extra ciuitatem donec possent transmutare antiquiores fratrum principãtes & postmodum iuniores : similiter.n. pater & filius non principabantur, sed pater tantum vel filius tantum, nec duo fratres simul, sed vnus tm̃ videlicet antiquior, & maxime accidebat in illis ciuitatibus, in quibus paucoE rum patricia illustrior erat, & sic accidit in Histro, vbi propter dissensionem diuitum ex prædictis causis exortam, mutatus est status paucorum in popularem, & sĩr in Heraclea à paucioribus ad sexcentos propter eãdem causam transmutatus est. Deinde cum dicit.

Mutata est etiam Gnidi paucorum potẽtia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo q̃ pars eorum ab honoribus excludebaẽ. Siquidem pater filium impediebat, & frater fratrem, nec nisi q senior foret, honorabatur. Insurgens enim populus p̃ illorum discordiam, ac ducem nactus, ex ipsa nobilitate p̃uicit : imbecillis.n. aduersa pars erat : & apud Erythrienses in paucorum gubernatione regiarum vrbium antiqs tẽporibus, licet diligenter curarent q in guber-

F natione illarum versabantur : tñ quia perpauci erant, non tulit populus, sed rempub. mutauit.

Ponit secundum modũ, & dicit, q̃ in Gnido ciuitate transmotata fuit paucorum potentia p̃pter hoc q̃ diuites inter se fecerunt dissensionem. Cum.n. pauci essent principantes & plures diuites non p̃ncipantes, fecerunt seditionem. Cum.n. pater principaretur & filius nõ posset, mouebat seditionem filius contra patrem : iterum cũ plures fratres non possint principari, sed senior, minor mouit seditionem aduersus fratrem seniorem. Ipsis aũt dissentientibus, multitudo grauatã propter eorum seditionem insurrexit contra illos, & obtinuit, & assumpsit sibi in principem vnum ex illis : cum.n. diuites sint diuisi non possunt obtinere contra multitudinem : nam quod diuisum est propter seditionem debile est : omnis.n. virtus diuisa minor est seipsa vnita. sĩr & apud Erithriẽses cum esset status paucorum regiarum vrbiũ antiquitus,

G quãuis principantes bene regerent illos, q erant in repub. tum quia pauci erant, populus indignatus insurrexit & transmutauit rempu. paucorum. Deinde cum dicit.

Mutantur etiam paucorum gubernationes ex seipsis propter factiones ipsorum, qui plus posse apud populum volunt.

Ponit tertium modum, & primo ponit ipsum. Secundo manifestat ipsum. ibi. {Hoc autem dupl̃r fit, qñque enim &c.} In prima dicit q̃ iterum transmutantur paucorum status quasi ex seipsis à principio intrinseco, s. p̃pter dissensionem & contẽptionem ipsorum, qui & plus posse volunt. Deinde cum dicit.

Hoc autem dupliciter fit. Qñque enim sibi asciscunt & coniungunt alios ex ipso numero paucorũ, vt Athenis in triginta illis fecit Cha-

H ricles, & in quadringentis Phrynicus. Qñque verò ipsi qui sunt ex paucorum numero vendicant sibi plebem, vt apud Larissam nobilitas plebem colebat : ex eo quia per plebem fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipub. vocabatur, & in quibuscũq; gubernationibus paucorum, non illi ipsi eligũt ad magistratus, q & gerere illos possunt, sed ex censibus magnis tribuunt, vel ex aliquo corpore. Electio tñ eorum per ciues fit, vel p̃ plebem, vt Abydi, & vbi iudicia non sunt ex his, qui rempub. gubernant colendo plebem, quo eorum suffragia promereantur, rempub. mutant, vt apud Heracleam contigit, quæ est in ponto.

Distinguit

Diſtinguit duos modos, quibus præpotentes mutant ſuum regimen,i.paucorum potentiam. In prima dicit ꝙ hoc quod dictum eſt, ꝙ.ſ.potētes propter factiones mutent gubernationem paucorum duobus modis fit. Vno modo qñ prædicti potentes adiungunt ſibi alios ex ipſo numero paucorum, quia ſic per huiuſmodi diuiſionem mutant rempub.ſicut Caricles Athenis fecit, cum eſſent triginta potentes,& Phrynicus cum eſſent quadringēti: ſic enim eos diuidens mutauit eorum ſtatum. Alio modo qñ pauci præpotentes conciliant ſibi plebem,ſicut contigit in Lariſſa ciuitate. In illa enim principantes habentes cuſtodiam ciuium, quia eligebantur à populo, & colendo plebem regebant ipſam, ſimiliter in aliis gubernationibus paucorum in quibus ipſi potentes,qui poſſunt gerere magiſtratum non eligunt ſeipſos ad magiſtratus: ſed permittitur ciuibus electio,vel plebi:ita tamē ꝙ ſm magnos cenſus vel ex determinato alio genere fiat electio, vt Abydi : & ſimiliter ipſi qui rempub.gubernant non iudicant, ſed hoc permittunt plebi eam colendo. Vt igitur eorum ſuffragia promereri poſſent, cum & electio, & iudicia ad plebem ſpectent, nimium fauentes populo rempub.mutabunt, videlicet ex paucorum potentia in popularem, vt apud Heracleam contigit quæ eſt in ponto. Deinde cum dicit.

Quod idem accidit qñ in gubernatione paucorum quidā exiſtentes,ad pauciores etiā rempub.trahunt. Pares.n.cæteris eſſe quærentes, cōpellunt populum in ſui auxilium adhibere.

Ponit quartum modum, & diuiditur in tres. In prima ponit modum illum. In ſecunda oſtendit qñ maxime corrumpitur paucorum ſtatus. ibi. {Fiunt etiam &c.} Tertio quæ paucorum potentia non de facili corrumpitur. ibi. {Concors verò &c.} In prima dicit, ꝙ paucorum ſtatus contingit corrumpi ex ſe, qñ ſunt aliqui diuites principantes,& principatus reducitur ad pauciores, ita ꝙ pauciores principentur ꝗ̄ prius: tunc enim diuites qui expelluntur à principatu, videntes ſe contemni, volentes magis æquale & proportionale ꝗ̄ quod aliis ſint ſubiecti: conuocant populum in auxilium,& tunc tranſmutant rempublicam. Deinde cum dicit.

Fiunt etiā mutationes in gubernatione paucorum,qñ prodigaliter viuentes q gubernant, ꝑ luxuriam patrimonia cōſumpſerunt: optant enim res nouas huiuſmodi homines. Tyrānidemq; vel ſibiipſis, vel alteri affectant : quemadmodum Hipparinus Dionyſium Syracuſis, & Amphiboli Cleotimus, Chalcidenſes Colonos ſuperinduxit: & cum veniſſent ſeditionem cum illis contra diuites fecit, & in Egina qui negocium illud Chareti Athenienſi confecerat, res nouas molitus eſt, ꝓpter huiuſmodi D cauſam. Hi ergo homines conſumptis patrimoniis, aut res nouas cōmouent, aut rempub. furtis expilant. Itaq; ſeditiones aut ab ipſis, aut ab illis concitantur, qui eorum furta non tollerant, vt Apolloniæ, quæ eſt in ponto accidit.

Oſtendit qñ maxime corrumpitur ſtatus paucorum, & dicit,ꝙ contingit ſtatum paucorum tranſmutari maxime,ſ.qñ diuites conſumpſerunt bona ſua viuendo impudice & inhoneſte. Cum.n.aſſueuerunt viuere delitioſe conſumentes propria, non habentes diuitias, appetunt vndecūque habere eas, vt poſſint continuare delitias aſſuetas. Credunt autem ſe poſſe habere diuitias, ſi turbēt rempub. & ideo quærunt & procurant innouare remp. & tunc contingit ꝙ iſti præferantur & principentur ty-

A rannizantes : quia.n.conſumpſerunt bona ſua viuendo voluptuoſe, cū aliis, contingit ꝙ habeant amicos: amantur.n.maxime liberales viuendo & expendendo. Et ideo contingit cum turbant rempub.ꝙ habent amicos fautores & præficiuntur: ſi autem non poſſit præfici in tyrannum, procurant & diſponunt ꝙ alius ſit princeps, vt per hoc acquirētes amicitiam illius poſſint habere quid expendant, ſicut accidit in ciuitate Syracuſanorum. Hipparinus.n.cum conſumpſiſſet bona ſua, & non poſſet ꝓfici in principem, procurauit ꝙ Dionyſius tyrānizaret. Et in ciuitate quæ dicitur Amphibolis quidam, cui nomen erat Cleotimus Calcidēſes aduenas induxit, & mouit ſeditionem contra diuites, ſimiliter in Egina ciuitate, cum quidam mouiſſet cauſam contra Charetem, cum conſumpſiſſet bona ſua, conatus eſt tranſmutare rempu. propter eandem cauſam, vt.ſ.poſſet habere diuitias ex quibus delitioſe viueret : conantur ergo iſti tranſmutare remp.ſm hunc modum vt mox poſſint, & ſi nō poſſunt B præfici in tyrānos, nec procurare aliquem alium: furantur, & rapiunt bona cōmunia: & ideo faciunt ſeditiones vel iſti, vel iſti qui pugnant contra illos fures & raptores, ex quo contingit mutare rempu.ſicut accidit in Apollonia, quæ eſt in ponto : ibi.n.cum quidam conſumpſiſſet bona ſua, & non poſſet præfici in tyrānum, nec procurare ꝙ alius eſſet, incepit rapere & furari bona cōia : & tunc mota fuit ſeditio in ciuitate. Deinde cum dicit.

Cōcors verò ſi ſit paucorum gubernatio ex ſeipſa nō facile interiit, huius ſignum eſt apud Pharſalum vrbem reip.ſtatus, pauci ſiquidem in ea ciuitate gubernatores multorū ſunt dñi, quia ipſi inter ſe recte ac debito more ſe gerūt.

Oſtendit qui paucorum ſtatus non de facili corrumpitur, & dicit, ꝙ ille ſtatus paucorum non de facili corrūpitur in quo diuites ſunt concordes ex ſe, & bene vtūC tur omnibus quæ ſubſunt reipu. vnoquoq; ſm gradum ſuum. Signum aūt dicit eſſe remp. quæ erat in ciuitate q dicebatur Pharſaleum: illi.n.qui ibi dominabantur pauci erant, & multorum erant dñi, vnde bene vtētes ſeipſis vnicuiq; attribuebant quod proportionabile erat, quia tales vniuntur in voluntate finis, & in voluntate eorum, quæ ſunt ad finem & vnum finem intendunt: & ea quæ ſunt ad illum finem. Rempub.autem talium non eſt facile corrumpere, & dicit ex ſeipſa, quia ab exteriori agente poteſt corrumpi. Deinde cum dicit.

Euertuntur etiam qñ in paucorum gubernatione aliam paucorum gubernationem efficiunt,i.qñ eorum ad quos pertinet gubernatio reipu.qui pauci ſunt ſelectio quædam fit, neq; habilitas eſt oībus ad maximos magiſtratus dignitateſq; poſſe aſſumi. Quod apud Elidem D vrbem qñq; contigit : nam cum paucorū eſſet gubernatio reip.admodum pauci eorū ad ſenatorium ordinem, q̄ erat perpetua dignitas, ꝑuenire poterant, ob id qđ erat potentium hic ordo, ac perſimilis Lacedæmoniorum ſenatui.

Ponit quintum modum, & diuidit̃ in duas. In prima ponit modum illum. In ſecunda declarat qñ fit tranſmutatio paucorum potentiæ ſm hunc modum, & alios magis. ibi. {Fit autem.} In prima dicit ꝙ contingit aliqñ paucorum ſtatum tranſmutari, qñ fit tranſmutatio à ſtatu paucorum aſſueto ad alium magis cōmunem & paucorum. Hoc autem contingit qñ ſunt pauci principātes, & ſint alij viri diuites & inſignes, qui non participant principatibus. Videntes.n.ꝙ non attingunt ad principatum, reputant ſe contēptos : & ideo mouent ſeditionem & reducunt illum paucorum ſtatum ad cōiorem magis,

in quo plures diuites q̃ prius principantur, ficut accidit in Elide ciuitate: respublica.n.ipsorum regebatur per paucos. Cuius ratio poterat esse, quia illi qui erant principaliores in reipub.regimine erant tantum nonaginta, & principatus eorum perpetuus erat. Et iterum aliquo decedente alij habebant potestatem, alium eligēdi. Vnde frequentius eligebant amicos & notos, sicut fiebat in repub. Lacedæmoniorum, de qua dictum est in secundo huius: propter quod alij videntes se cōtemptos, mouerunt seditionem, & mutauerunt rempub. in magis cōmunem statum paucorum. Deinde cum dicit.

Fit autem mutatio gubernationis paucorū, & in bello & in pace. In bello q̄dem, ꝙ populo diffidentes conducto milite vti cōpelluntur, & qui illis præficitur sæpe tyrannus euadit, vt Corinthi Timophanes, quod si plures præficiunt ipsi sibi potentiā parant. Interdum verò ista formidantes q̄ regunt populum, recipiūt ad reip. cōmunionem, qm̄ necessitas cogit populo vti.

F

Declarat, qn̄ fit magis transmutatio, & primo declarat, ꝙ fit tempore belli. Secundo ꝙ fit tēpore pacis. ibi {In pace autem} In prima dicit ꝙ transmutatur paucorum status tempore belli & tēpore pacis, & tp̄e belli ꝓpter hoc, ꝙ diuites diffidunt de multitudine. Multitudo enim inuidet diuitibus, & reputat se contēni propter hoc ꝙ non reputatur ab eis. Ipsi aūt contempti odiunt eos. Vnde rationabiliter hoc præsentientes diffidunt de eis, & tn̄ oportet ꝙ ipsi militantes contra aduersarios vtant multitudine habēre potentiam. Cogitant etiam ꝙ quēcunꝙ multitudo eleuauerit in principem sibi, dans potestatem eidē, ille principabatur, sicut accidit in Corintho ꝙ multitudo insurrexit & assumpsit sibi vnū tyrannum cui nomen erat Timophanes, & iste fuit princeps illorum. Si aūt plures assumpserit, isti magis erunt dn̄i & facilius maiorem habentes potestatem, & q̄ a diuites timent ista tradunt dn̄ium reip. multitudini, ne totū amittant: propter.n.bellum oportet eos vti multitudine: posset.n.contingere ꝙ aduersarij præualerent & ꝙ amitterent possessiones suas. Deinde cum dicit.

In pace autem propter diffidentiam quā inter se habent conductis militibus custodiā tradunt, præficiuntq; illis virum aliquem, qui ad neutram partem magis inclinare videatur. At iste sæpe fit dn̄s partis vtriusq;, quod accidit in Larissa vrbe Aleuadensibus rempu. apud Samum tenentibus, & apud Abydum tempore sodalitatum, quarum vna erat Iphiadi.

Declarat qualiter corrumpitur tempore pacis, & dicit ꝙ tempore pacis corrumpitur paucorum status propter diffidentiam diuitum adinuicem: quia enim diuites diffidunt de se inuicem, muniunt se ponendo custodiā multam in munitionibus contra inuicem: & tunc contingit ꝙ populus grauatus propter dissensionem ipsorum insurgit contra ipsos, & contingit ꝙ assumit vnum, & ille fit princeps & dominus diuitum & populi, sicut in Larissa ciuitate accidit in principatu Aleuadensium: & circa Abydum societatem in ciuitatibus, quarum vna fuit eorum qui dicuntur Iphiadi, dicti à loco illo vel regione, dissentientibus diuitibus insurrexit populus, & fecit vnum præsidem. Deinde cum dicit.

Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorum ab aliis factam, eorum ipsorum, q̄ sunt in paucorum gubernatione, qn̄ de nuptiis, vel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis supra diximus. Et in Eretria paucorū gu-

E bernatio equitum sublata est ꝑ Diagoram, qui affectus iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iudicio aūt apud Heracleā seditio extitit, & Thebis ob adulterij iudicium. Atqui vtroꝙ in loco non iniusta fuerat accusatio, sed ꝑ factionem pœna nimis exasperata, apud Heracleam quidem aduersus Euectionē. Thebis verò aduersus Archium, quē inimici peruincentes in foro ligari, ac ceruicē eius anulo ferreo includi fecerunt.

Ponit sextum modum. Et dicit, ꝙ fiunt seditiones & transmutationes paucorum potentiæ propter hoc, ꝙ illi qui principantur circūueniunt alios: cum.n.populus videt se deceptum á diuitibus, indignatur, & mouetur contra ipsos faciens seditionem, & contingit ꝙ transmutet rempub. illam. Silr̄ fit transmutatio propter dissensiones quæ fiunt ꝓpter nuptias, vel iudicia, ꝓpter dissensiones F quidem, quæ in nuptiis fiunt, de quibus dictū est prius, ꝙ cum quidam desponsasset quādam nolens eam accipere, ductus consilio cuiusdam, contigit ꝙ seditio facta fuit. Silr̄ paucorum potentia quæ erat in Eretria ciuitate Diagoras princeps equestrium dissoluit propter iniuriā sibi illatam circa nuptias. Silr̄ in ciuitate Heraclea facta fuit seditio propter sententiam datam á iudice contra quendam. Silr̄ Thebis fuit seditio propter quoddam iudicium adulterij. Et quāuis iste iuste mouerentur, tn̄ mouebantur seditionaliter per seditionem faciendo violentiam, sicut & in Heraclea ciuitate, quidam moti fuerunt contra quendam, cui nomen erat Euectio. Et quāuis iuste mouerentur, tn̄ seditionaliter mouebantur. Silr̄ in Thebis ciuitate quidam moti fuerunt circa Archium quendam: contendebant.n.cum inimicis & volebant inimici ipsorum, ꝙ ligaretur in foro: & quāuis isti mouerentur iuste, tn̄ mouebantur seditionalr̄. Deinde cum dicit.

G Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolutæ fuerunt ob nimiam dominationem, non ꝓbantibus quibusdam ex ipsis q̄ gubernabant hm̄oi excessum, vt accidit his q̄ apud Gnidū & apud Chium ꝑ paucorū potentiā gubernabāt.

Ponit septimum modum. Et dicit, ꝙ aliqn̄ corrumpitur status paucorum, quia valde dominatiuus est, & principantes dn̄i: quia.n.volunt vti subditis, sicut seruis contingit eos contristari & insurgunt contra eos: & assumentes sibi vnum ex illis expellunt alios & corrumpunt paucorum potentiam, sicut corrupta fuit paucorum potentia, quæ fuit in Gnidio & illa quæ erat in Chio, quia principantes volebant vti eis sicut seruis, ꝓpter qđ insurrexerunt, & mutauerunt rempub. Deinde cum dicit.

Fiunt etiam casu mutationes illis, q̄ vocant respu. & gubernationes paucorum, vbicūq; à H censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ad cæteros magistratus. Sæpe.n.constitutus primo census ad præsens tēpus, vt participent, in paucorum quidem gubernatione pauci: in rep. verò medij felicitate aliqua superueniente, vel ꝑ pacem, vel ꝑ aliam causam; cōtingit easdem possessiones multo maioris precij fieri: itaq; oēs efficiuntur habiles ad cunctos reip. gradus, dignitatesq; suscipiēdas. Idꝙ cōtingit interdū sensim & latenter, interdū celerius.

Declarat qualiter corrūpitur status paucorum ꝑ accidens. Et dicit, ꝙ status paucorum & resp. transmutant qn̄q; ab euentu, & sm̄ accidens. Et hoc contingit, qn̄ illi qui principantur principatu consiliatiuo vel iudicatiuo

sm̄

ſm aliquam honorabilitatem determinatam principantur, puta cum determinatur quãntas diuitiarum, quam habẽtes licitum eſt attingere ad principatum. Cõtingit enim aliquando, vbi determinata eſt & ſtatura honorabilitas ſm quam principantur & in ſtatu paucorum pauci, & in repu. medij: poſtmodum multos vel omnes venire ad illam honorabilitatem & hoc exiſtente ſelicitate, vel propter pacem, vel propter aliam bonam fortunã, ita vt omnes digni ſint omnibus principatibus: omnibus autẽ principantibus fit ſtatus popularis, quare transmutat ſtatus paucorum in popularẽ ab euentu. Similiter eſt de rep. Hæc autẽ tranſmutatio quãdoq; fit paulatim & latenter, quandoq; autem celeriter. Deinde cum dicit.

Paucorum igitur gubernationes mutãtur et ſeditionem recipiũt per huiuſmodi cauſas, omnino autem & popularis ſtatus, & paucorum potentiæ conuertuntur. Interdum non in contrarias ſpecies ſed in eas quę ſunt proprij generis, ceu ex inſtitutis popularibus, & paucorum, in ipſa propria, & ex illis rurſus in iſta.

Recapitulat, & dicit, ꝙ propter iſtas cauſas quæ dictę ſunt paucorũ ſtatus tranſmutantur, & ſuſtinent ſeditiones. Vlterius dicit ꝙ ſtatus popularis trãſmutatur in ſtatũ paucorum, quandoq; vero econtrario. Aliquando vero non eſt tranſmutatio reip. in aliam tempu. ſm genus, ſed ſm ſpeciem aliam, vel modum illius, velut quãdo ſtatus popularis in quo dominatur aliquis ſm leges tranſmutatur in illum in quo dominatur tota multitudo vel aliqui ſecundum ſententias & voluntates, non ſecũdum leges. Similiter ſe habet de paucorum potentia.

LECTIO VI.

De lapſu ſtatus optimatum in popularem, & reipublicæ ad ſtatum paucorum.

IN optimatibus autem ſeditiones fiunt. Interdũ quidẽ ex eo, ꝙ pauci ſint bonorũ participes, quod in paucorum gubernatione diximus ſeditionem mouere. Nam & optimatũ gubernatio, quodam modo paucorũ eſt. In vtraq; enim pauci gubernant. Non tamẽ propter idẽ pauci, cum videatur propterea optimatum gubernatio eſſe paucorum: maxime vero id accidere neceſſe eſt, quãdo ſit multitudo aliter ſentientiũ, quaſi ſimilis ſm virtutẽ, velut apud Lacedæmonios hi qui Partheniæ nuncupabãtur. Ex ſimilibus. n. erant, quos depræhenſos res nouas moliri in Coloniam Tarentum miſere.

Poſtquã philoſophus determinauit cauſas ſeditionis & tranſmutationis ſtatus popularis & paucorum, nunc determinat cauſas ſeditionis & trãſmutationis optimatum & reip. diſtinctæ contra alias. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictũ eſt. In ſecunda cõcludit quiddam cõe omnibus. ibi. {Diſſoluantur vero &c.} adhuc prima in duas. In prima aſſignat cauſas huiuſmodi trãſmutationis. In ſecunda declarat propter quam cauſam quandoq; latent huiuſmodi tranſmutationes. ibi. {Maxime vero latẽt &c.} Prima in duas, quia duo erant modi optimatũ, vnus ſimplex, alter mixtus. Primo declarat cauſas & principia ſeditionis & trãſmutationis ſimplicis ſtatus optimatum. Secundo mixti & cum hoc reipu. ibi. {Diſſoluitur autẽ &c.} Prima in quinq; ſm, ꝙ ponit quinq; modos quibus fit ſeditio & trãſmutatio ſimplicis ſtatus optimatũ. Secũda. ibi. {Vel quãdo aliq &c.} Tertia. ibi. {Vel quando vir &c.} Quarta ibi. {Præterea cũ alij.} Quinta ibi. {Inſup ſi quis &c.} In prima di-

A cit ꝙ optimatum fiũt ſeditiones qñq;, quia pauci ſunt honorati & principãtes principatu: quod quidem mouebat ſeditionẽ, vt dictũ eſt in ſtatu paucorum, quia ſtatus optimatum aliqualiter eſt ſtatus paucorum. Eſt autẽ ſtatus paucorum, quia in vtraq; pauci principantur, nõ tñ propter eandem dignitatem pauci ſunt principantes in vtraq;, quia in paucorũ ſtatu ꝓpter hoc pauci ſunt principantes, quia principantur propter diuitias. Pauci autẽ ſunt diuites, in ſtatu optimatum autem principanť propter virtutem, pauci autem virtuoſi ſunt, ideo vtrobiq; pauci ſunt principantes. Contingit autem maxime huiuſmodi fieri ſeditiones, quãdo ſunt multi aſtuti, & quaſi ſimiles virtuoſis: quia enim aſtuti ſunt, poſſunt inuenire diuerſas vias ad malum finem, ꝓpter quod, ſciũt & poſſunt mouere ſeditiones, ſicut accidit in Lacedæmonia: quidam. n. dicti Partheniæ. i. honeſti, ſimiles exiſtentes virtuoſis propter apparentiam temperantiæ, quia non participabant principatu, procurauerunt ſeditionem, **B** quod alij aduertentes eos comprehendentes relegauerũt à ciuitate, mittentes eos in Coloniam Tarentum, & ibi inhabitarunt. Deinde cum dicit.

Vel quando aliqui inhonorantur cũ ſint magni, & nihilo inferiores virtute q̃ illi qui honores capiũt, quemadmodũ Lyſander à regibus.

Ponit ſecundum modum dicens, ꝙ aliquando cõtingit fieri ſeditionem, quando aliqui magni & non minus virtuoſi q̃ principantes inhonorantur à principantibus aliis inhonorationibus nõ decẽtibus eos. Indignati enim mouent ſeditionem, ſicut Lyſander cum eſſet magnus & non minor q̃ alij principantes, cum inhonoraretur à regnantibus mouit ſeditionem. Deinde cum dicit.

Vel, quando vir fortis & magni animi nõ ſit particeps honorum, quemadmodum Cinadõ ille, qui cum iuratione facta per Ageſilai tem- **C** pora, Sparciatas opprimere tentauit.

Ponit tertium modum. Et dicit, ꝙ iterum fit ſeditio in ſtatu optimatum & trãſmutatio quando eſt aliquis virilis & prudens, qui ſecundum ſuam ęſtimationem nõ participat principatu. Talis. n. reputans ſe contemptum mouet ſeditionem, ſicut Cynadon, qui cum eſſet ſubditus Ageſilao, virilis exiſtens, ordinauit, ꝙ inſurrectio fieret contra Sparciatas, & hoc modo eos opprimere tentauit.

Præterea cũ alij paupertate nimia premũtur, alij diuitiis abundãt, quod maxime in bello cõtingit, & accidit hoc Lacedæmoniis Meſſinẽſi bello. Oſtendit hoc etiam Tyrtæus poeta in illo carmine qđ inſcribit Bona diuiſio. Exhauſti. n. quidã per id bellũ, ac pauperes facti cenſebãt agros ęqua portione ciuib⁹ eſſe diuidẽdos,

D Ponit quartum modum dicens, ꝙ aliquãdo fit ſeditio in ſtatu optimatum quando aliqui ſunt valde pauperes, alij valde diuites. Tunc. n. contingit ꝙ pauperes inuidentes diuitibus mouent ſeditionem contra illos, & hoc maxime fit tempore belli, propter quod contingit fieri vt ſit equẽtius ſeditionem, ſicut accidit in Lacedæmonia ſub bello contra Meſſinenſes. Pauperes. n. tribulati propter paupertatem ex bello contingentem mouerunt ſeditionem contra diuites, & voluerunt regionẽ facere æqualẽ. Hoc autẽ dicit eſſe manifeſtũ ex dicto Thitei poetæ, qui hoc dixit in poeſi dicta bona diuiſio. Deinde cum dicit.

Inſuper ſi quis magnus & potens etiam maior fieri, ac ſolus dominari velit, vt apud Lacedæmonios videtur Pauſanias ille feciſſe, qui dux belli aduerſus Medos fuit, & apud Carthaginenſes Hanno.

Ponit quintum modũ, & dicit, ꝙ si sit aliquis magnus, vel fm genus, vel fm diuitias, vel virtutem, & possit, & adhuc aptus sit fieri maior, & nõ habeat monarchiã, mouet seditionem. Cum.n. iste sit magnus & potens & reputet se maiorem aliis, si nõ principetur, reputat se contemptum, & tunc mouet seditionem, sicut accidit in Lacedæmonia: Pausanias.n. qui fuerat dux belli aduersus Medos, & Hãno apud Carthaginẽses cũ essent magni, & nõ principarentur, mouerunt seditionem. Deinde cũ di.

Dissoluuntur autẽ maxime & resp. & optimatum gubernationes, propter transgressionẽ iustitiæ in seipsis factam.

Determinat causas & principia seditionis & transmutationis optimatum reipub. mixtæ, & cum hoc reipub. Et diuiditur in duas fm, ꝙ assignat duos modos. Secunda.ibi. {Adhuc autem &c.} Prima in duas. In prima tãgit modum illum. In secunda ostendit in quam rempub. maxime fit huiusmodi transmutatio.ibi. {Totaliter autem &c.} Adhuc prima in duas. In prima tangit causam fm quam habet fieri seditio fm istum modum. Secundo manifestat illam.ibi. {Huius autẽ &c.} In prima dicit, ꝙ corrumpuntur resp. & etiam optimatum status propter transgressionem iustitiæ quæ est in rep. Et ratio huius est, quia resp. saluatur propter mutuam cõicationem fm aliquam proportionem. Huiusmodi autem cõicatio secundum proportionem iustitia est, quare respu. saluatur iustitia existente. Si ergo fiat transgressio, corrumpitur. Deinde cum dicit.

Huius autem origo est, nõ bene temperatam simul esse ac permixtam, in rep. quidem, popularem gubernationem & paucorũ. In optimatibus vero ista simul atq; virtutem maxime, illa duo popularem, dico atq; paucorũ. Hæc enim & resp. conantur miscere, & multæ. Illarũ quæ optimates vocantur. Differũt enim optimates ab illis, quæ appellantur respu. in hoc, & ob id sunt aliæ earũ minus, aliæ magis durabiles. Illas enim quæ magis declinant ad paucorum potẽtiam optimates appellãt, illas vero quæ ad multitudinem, resp. vocant. Quapropter tutiores sunt istæ ꝙ̃ aliæ. Fortius enim est id quod plus potest, ac magis acquiescunt, æquum habẽtes. Qui vero diuitiis abundant, si respu. excellentiã eis tribuat, contumelia cæteros afficere pergunt, nec per habentes conquiescunt.

Manifestat causam istam, & dicit, ꝙ causa & principium quare fit transgressio iusti in optimatum statum, & in rep. est, quia non bene mixtæ sunt ex illis, ex quibus natæ sunt misceri, puta resp. nõ est bene mixta ex potentia paucorum, & populari ex quibus componitur. Optimatum vero nõ est bene mixta ex prædictis scilicet paucorum statu, & cum hoc ex virtute. Maxime autem declinant à iusto quando non bene mixtæ & proportionatæ sunt quantum ad duo istorum. Dico aũt ista duo, paucorum, & popularem: resp.n. sunt maxime ex istis duabus mixtæ, similiter & multæ optimatum. In hoc enim differunt resp. ab optimatum statu, quia respu. sunt mixtæ tãtum ex duobus prædictis, optimatum status autem ex eisdem & ex virtute, quamuis quædam magis ex illis duobus. Et propter hoc ꝙ resp. & optimatum gubernationes sunt mixtæ ex istis, & magis inclinantur ad vnum ꝙ̃ ad aliud, manifestum ꝙ quædam sunt mãsiuæ magis, quædam minus. Illæ.n. quæ melius mixtæ sunt, magis continuari possunt ꝙ̃ quæ minus. Sicut enim in naturalibus mixtum ex aliquibus, quanto melius mixtum est, E tanto plus conseruatur inesse, & quanto peius mixtum est & magis inclinatur ad alterum miscibilium, tãto minus, sic est in rebus pu. Illæ enim quæ benæ mixtæ sunt, mansiuæ sunt magis, & quæ male, minus. Illas autem respu. quæ declinant ad statum paucorum, vocant aliqui optimatum statum, quia in vtraq; fit distributio principatus fm excellentiam & dignitatem aliquam virtutis & nobilitatis, & quia in vtrisq; pauci principantur. Et ideo illę, quę inclinant ad status paucorum, dicuntur status optimatum, illæ resp. quæ declinãt ad multitudinẽ, resp. cõi nomine dicũtur. Ex quo manifestũ est ꝙ respu. cõi nomine nominata securior est ꝙ̃ status paucorum & ꝙ̃ status optimatum. Et assignat duplicem rationẽ, vna est quia in rep. multitudo dominatur, sed in statu paucorũ & optimatum: pauci plus autem potest multitudo ꝙ̃ pauci, & fortior est, & ideo magis possunt conseruari ꝙ̃ aliæ. Alia ratio est, quia in repu. magis fit distributio bonorũ & principatuum fm æqualitatẽ ꝙ̃ in aliis. In aliis F enim fit distributio fm excellentiam quãdam. Homines autẽ cõiter plus appetũt ęquale, & ideo amant plus homines cõiter remp. ꝙ̃ alias: ex quo sequitur ꝙ plus cõseruatur, & securior est ꝙ̃ aliæ. Si autẽ aliqui abundent vel in diuitiis, vel in aliis, si resp. ad excessum incliner, sicut status paucorũ ad excessum diuitiarũ, & status optimatũ aliq ad excessum gñositatis: tũc sequẽtes morũ istius excessus, faciliter iniuriabunt, volẽtes supare alios, et tũc fit trãsgressio iusti, quod erat probandũ. Deinde cũ di.

Penitus.n. ad quãcunq; speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam trãsmutatur, vtrisq; suum augẽtibus, velut resp. ad populum, optimates ad paucorũ potentiã, vel in cõtraria, ceu optimatũ gubernatio in popularem, tanquam enim iniuriã patientes, in contrariũ trahũt, qui magis sunt inopes: resp. vero in paucorum po G tentiam trãsmutantur. Solum.n. stabile est fm dignitatem æquum, & habere sua quæ sunt.

Ostendit in quas resp. fit transmutatio earũdem magis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda manifestat dictum per exemplum.ibi. {Cõtingit &c.} In prima dicit ꝙ respub. totaliter aliquando transmutatur in illã ad quã declinat magis, vtrisq; augentibus quod suum est, hoc est impetu volentium trãsmutare remp. augente inclinationẽ reip. & inclinationem reipu. augentem impetũ volentium transmutare, sicut respu. declinat ad statum popularem, & quandoq; in illam trãsmutatur. Similiter status optimatum ad paucorum statum declinat & in illam transmutatur. Si enim in statu optimatum mixto diuites excedant, & fiat distributio fm excellentiam diuitiarum, fit status paucorum. Quandoq; vero transmutatur in contrariũ, sicut status optimatum ad popularem, & resp. ad statum paucorũ. H Cum enim status optimatum declinet ad statum paucorum. si diuites excedant, tunc pauperes videntes se grauatos & iniusta sustinentes, insurgunt contra eosdẽ, & transmutant statum optimatum in statum popularem trahentes ad se. Similiter resp. transmutatur in statũ paucorum, quandoq; vero in statum popularem. Sola.n. illa bene mansiua est, in qua obseruatur æquale fm dignitatẽ, & traditur vnicuiq; quod suum est. Si igitur in rep. communi nomine dicta plus attribuatur pauperibus ꝙ̃ diuitibus, & diuitibus non attribuatur fm suam dignitatem, insurgunt diuites contra rempu. & transmutant eam in statum paucorum. Deinde cum dicit.

Cõtingit vero id, qđ modo diximus in Thuriis. Quod.n. à maiore censu erant magistratus, in minorẽ facta est mutatio, & in plures gubernationes. Et qa agros totos possidebat nobilitas

bilitas contra legem. Nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorũ, itaq; plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potẽtior effectus, q̃ illorum custodes, nobilitatẽ compulit agros, qui contra legem tenebãtur, dimittere.

Manifestat quoddam dictum per exemplum, q̃. s. resp. transeat ad remp. ad quam declinat. Et dicit, q̃ illud qđ dictũ est accidit in Thuriis ciuitate. In illa. n. fiebat distributio principatus secundum quãdam honorabilitatem generis vel diuitiarum magnam, ita q̃ pauci attingebãt ad ipsum, & postmodũ contigit, q̃ mutata fuit, & plures erant principantes, & q̃ nõ fiebat distributio principatus fm tantam honorabilitatem, sed fm minorem. Cũ insignes & diuites principarentur, resp. erat magis paucorum, & ideo poterat facere excessum. Postmodum cũ populus esset exercitatus in bello factus fuit potentior & valentior, & insurrexit contra illos insignes & principantes, & maiores habens diuitias & compellens eos dimittere regionem, mutauit rempub. in statum popularem. Deinde cum dicit.

Insuper quia omnes optimatũ species ad paucorum potẽtiã declinant, nobilitas in illis plus habet, velut apud Lacedæmonios, opes, & diuitiæ in paucis sunt, ac magnã licẽtiam habet nobilitas faciẽdi quodlibet, et cui velit gratificãdi.

Ponit secundum modum seditionis & trãsmutationis status optimatum. Et primo ponit illum modũ. Secũdo manifestat per quoddã exemplũ. ibi. {Quæ causa &c.} In prima dicit, q̃ iterum fit seditio & transmutatio in statu optimatum, quia omnis status optimatũ mixtus magis est in statu paucorũ: & ideo diuites plus habẽt de bonis communibus q̃ pauperes. Causa autem quare in statu optimatũ plus attribuatur diuitibus est, quia in statu optimatum distributio honorum fm dignitatem virtutis fit, ita q̃ qui plus participant virtute plus recipiunt de bonis communibus, sed diuites plus attingũt ad virtutẽ, vel videntur attingere q̃ pauperes. Habent. n. illud per cuius defectum egeni iniuriãtur. s. diuitias. Et ideo in statu optimatum plus recipiũt diuites q̃ pauperes. Sicut accidit in Lacedæmonia. In illa enim ciuitate pauci fuerunt diuites & habentes substantias & attingẽtes ad principatum, in rep. etiã illa licet facere insignibus quicquid volũt, & curare de quocunq; voluerũt. Ex hoc. o. q̃ egeni vident diuites plus recipere de bonis communibus q̃ ipsi recipiunt, inuident, & contristantur, & insurgunt contra eos, & contingit quód mutent rempub. & sic status optimatum mixtus mutatur in statum popularem. Deinde cum dicit.

Quæ causa fuit vt Locrorum ciuitas interiret pp Dionysij clientelas, quod non contigisset in populari statu, neq; in ea optimatum gubernatione, quæ optime mixta & tpata esset.

Manifestat per quoddam exemplũ. Et dicit q̃ propter hoc contigit q̃ ciuitas Locrorum destructa fuit, in ciuitate enim ipsorum diuites plus recipiebant q̃ pauperes: & ex hoc mota fuit seditio in ciuitate, & insurrexit multitudo contra diuites, & assumẽs sibi in principem Dionysium transmutauit statum optimatum. Postmodum ille tyrannizauit, ex quo ciuitas illa destructa fuit, hoc autem non contingeret in statu populari & optimatum bene mixto. Quare manifestum est, q̃ status optimatũ mixtus ex hoc corrumpitur q̃ diuites plus recipiunt q̃ pauperes. Deinde cum dicit.

Maxime vero latent optimatũ gubernationes paulatim sese dissoluẽtes, quod quidem di-

A ctum est prius vniuersaliter de omnibus rebus publicis, idq; inter causas mutationis minuta paruitas appellatur. Quãdo. n. omittũt aliquid ex his, quæ ad remp. pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouent, quousq; totã moueant reipub. formam.

Declarat propter quam causam latent transmutationes status optimatum & reip. Et primo ponit rationes. Secundo manifestat per exẽplum. ibi. {Qđ in Thuriis} In prima dicit q̃ transmutationes status optimatum vel ipsi status optimatum cum transmutant maxime latent, quia paulatim & fm modica corrumpitur quod fuit dictum prius, vbi dictum fuit de causa transmutationis cuiuslibet reip. vniuersaliter. Transgressio enim eius quod est modicum, causa est transmutationis, quia quando fit transgressio fm modicum ab eo quod exigitur ad remp. quia modicum est non curatur. Item cum transgressio B fm aliud modicum fit negligitur. Sic autem procedẽdo paulatim permittant maiores motus negligendo quousq; moueant totam remp. Sicut enim videmus in actibus moralibus q̃ vnus actus inclinat ad consimilẽ actũ, & exercitium inducit inclinationem ad cõsimiles actus: sic est in rebusp. q̃ quãdo prætermittitur illud quod est necessarium ad remp. iste defectus inclinat ad consimilẽ actum. Et sic tandem per processum continuum inducitur tanta inclinatio ad contrarium reip. q̃ corrũpitur, quia igitur fm modica fit ista corruptio, & paulatim non apparet. Deinde cum dicit.

Quod in Thuriis accidit. Cũ. n. legẽ haberẽt, per quam non nisi intermisso quinquẽnio, præturam gerere licebat, iuniores quidam rei militaris periti, et apud multitudinẽ famã habẽtes, cũ cæteros, qui in rebus gerẽdis versabãtur, C spernerent, ac faciliter se consecuturos arbitrarentur, legem totã illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, vt liceret cõtinue eosdem pretores esse. At. n. magistratus qui præerat suffragiis, appellabãtur vero Consultores, commoti prius ad resistendum, tamẽ postea destiterunt putãtes quamuis hac vna lege soluta, tamẽ cæteras esse permãsuras. Postea vero prohibere volentes ne alia mouerentur, nihil proficere valuerunt, sed mutata est eorum respu. in potẽtiam eorum qui nouas res aggrediebantur.

Manifestat quod dictum est per exẽplum. Et dicit, q̃ resp. Thuriorum per hunc modum destructa fuit paulatim, s. & fm modica. Nã cum ibi esset lex q̃ nullus posset tenere præturam nisi per quinque annos, contigit q̃ D quidam facti fuerunt bellicosi, & fortes, & beniuoli multitudini deputatæ ad custodiam: contemnentes aũt vtilitates ciuitatis, & credẽtes q̃ possent cum multitudine obtinere quod volebant, conati sunt destruere istam legem, & suaserũt multitudini q̃ iidem possent tenere ducatum exercitus per totam vitam. Consiliarij aũt principantes habentes potestatem super institutione legum & destructione, cum mouerentur ad contradicendum: finaliter tñ persuasi sunt istud concedere, & considerauerunt q̃ circa alias partes reipu. de cætero nihil immutarent. Postmodum conati isti fuerunt destruere aliã legem, & persuaserunt multitudini cui erant beniuoli. Cum aũt principantes vellent resistere non potuerunt, immo totus ordo reipub. paulatim & fm modica corruptus est & transmutatus in potentatum paucorum, & dominium eorum qui conati fuerunt insolescere ã repu. inexistente prius, & destruere ipsam. Deinde cum di.

Dissoluuntur

21 Dissoluuntur vero cunctæ respu.interdum per seipsas,interdum per externã causam,quãdo cõtraria gubernatio sit,vel prope,vel longe quidem, sed admodum potens.Quod quidem cõtigit Atheniẽsibus & Lacedæmoniis. Athenienses.n.vbiq; potentiam paucorum,Lacedęmonij vero vbiq; popularem statum euertebant. Vnde igitur rerump.mutationes seditionesq; exoriantur,ferè dictum est.

Concludit quiddã vniuersale quãtum ad omnes resp. Et dicit, q omnes resp.corrumpuntur vel ex seipsis propter dissensionẽ ciuium, vel ab aliqua causa extrinseca. Quando.n.est resp.contraria extra vel prope ciuitatem vel longe,quæ potẽtiam habet supra ciuitatẽ illam, corrumpit istam propter contrarietatem. Vnum.n.contrarium natum est dissoluere aliud.Sicut accidit apud Athenienses & Lacedæmonios. Cum enim Athenienses haberẽt remp.popularem, vbiq; destruebant statum paucorum & mutabãt in statum popularem. Et Lacedæmonij cum statum paucorum haberent,vbiq; corrũpebant statum popularem,& mutabãt in statum paucorum. Et tunc recapitulat dicens, q vnde fiunt transmutationes & corruptiones rerump.fere dictum est.

LECTIO VII.

De conseruatione status popularis paucorum optimatum, & reip.

DE cõseruatione autem earum, et communiter, & seorsum de vniuscuiusq; consequens est, vt dicamus.

Postquã philosophus declarauit causas & principia corruptionis & transmutationis rerump.& in vniuersali & in particulari,determinat in vniuersali & in particulari causas & elementa per quæ saluantur. Et primo dat intentiõ suum.Secũdo prosequitur.ibi.{Illud ergo &c.} Est autem intelligendum,q in dando elementa, per quę saluantur respu.non procedit sicut processit superius in dãdo causas destructionis earũ,quia superius primo dedit causas corruptionis & transmutationis rerumpu.in vniuersali.Secundo in particulari sm vnamquamq; rẽp. diuisim. Sed hic sic non faciet,sed simul dat elementa per quę saluatur vnaquęq; resp.in generali & in particulari. Dans igitur intentionem suam dicit, q postq̃ determinatum est de causis & principiis transmutationis vniuscuiusq; reip.in vniuersali & particulari, consequẽter determinandum est de saluatione vniuscuiusq; reip.determinando quæ sunt elementa & in vniuersali & in particulari per quæ saluantur. Deinde cum dicit.

Illud ergo ante omnia patet, q si sciamus p quæ corrumpuntur resp.scimus etiam per quę conseruantur. Contrariorum.n.contrarij effectus. Corruptioni autẽ,cõseruatio est cõtraria.

Prosequitur.Et diuiditur in duas.In prima ostẽdit vnde possunt accipi elementa per quæ saluãtur respublicę. Secundo accipit ipsa.ibi.{In illis igitur &c.} In prima dicit q primo istud manifestũ est, q si habemus quę sunt causæ & principia per quæ corrũpuntur resp.habemus quæ sunt causæ & principia per quæ saluantur. Et ratio huius est,quia contrariorum cõtraria sunt principia.Sed corruptio & saluatio sunt contraria, ergo habet cõtraria principia. Si ergo habemus quæ sunt principia transmutationis & corruptionis rerũp.habemus quæ sunt principia saluationis, quoniam cõtraria. Deinde cum dicit.

In illis igitur rebuspu.quæ laudabiliter permixtæ ac temperatę sunt,illud est diligẽter obseruandum,ne quid ex legibus institutisq; mo E ueatur,maximeq; ab eo cauẽdum quod paulatim repetit.latet.n.corruptio, qa nõ tota simul fit,decipiturq; mens ab illis, vt sophistica illa ratio, si vnũquodq; pusillũ, & omnia. hoc autẽ est,vt sic,& est,vt nõ. Totum.n.& omnia,non pusillũ,sed cõposita ex pusillis. Vna igitur custodia aduersus hoc principium,est opponẽda.

Accipit huiusmodi principia & est intelligendum, q resp.potest corrũpi vel destrui corruptione propinqua vel remota.Et sm hoc diuiditur in duas.In prima dat elementa quæ præseruant remp. à corruptióne remota magis.Secundo dat elementa quæ præseruant eam à corruptione propinqua magis.ibi.{Conseruantur autẽ &c.} Circa primam intelligendum q resp.potest corrumpi corruptione remota tripliciter. Primo propter negligentiam eius q paruum est. Secundo propter persuasionem F adulatorum. Tertio propter malũ modum ordinis reip. Et sm hoc diuidit pars ista in tres. In prima dat elementa per quæ saluantur à corruptione, quæ est per negligẽtiam eius quod est paruum. Secundo illa per quæ saluatur à corruptione quæ est per adulationẽ. Tertio illa per quæ saluatur ab ea quæ est propter malum ordinem. Et incipit secunda ibi.{Deinde non confidere &c}. Tertia ibi. {Intueri licet &c.} In prima dicit q in omnibus rebuspu.bene mixtis hoc oportet obseruari, q non fiat transgressio in aliquo, & maxime q non fiat sm hoc quod est modicum. Aliquando.n.contingit, q subintrat aliqua seditio quæ fit sm modica, & latet propter eius paucitatẽ vel non curatur. Et si negliguntur huiusmodi præuaricationes,faciẽt vnã magnam præuaricationẽ quæ corrumpet remp. Sicut.n.paruæ expensæ frequenter factæ corrumpunt totam substantiã alicuius,sic paruæ & modicæ præuaricationes frequenter factæ corrumpunt totã remp. Huiusmodi autem corruptio latet sępe,quia nõ G fit simul & sm magna, sed fit paulatim & sm modica. mens.n.quandoq; paralogizatur. huiusmodi.n. paruæ præuaricationes paralogizantur ipsam, sicut quædam oratio sophistica. Arguit enim sic penes seipsum,si vnaquęq; præuaricatio parua est & omnes paruæ sunt, sed istud verum est vno modo. Alio modo nõ est verum, qa totum & omnia simul sumpta nõ sunt parua,sed diuisim sumpta parua sunt. Dicendum est igitur q hi omnes potest teneri collectiue vel diuisiue.si diuise vera est: oẽs.n. præuaricationes diuisim sumptæ paruæ sunt. si collectiuæ,falsum est.omnes enim coniunctæ non sunt paruum quid, sed magnum. Et tunc concludit q vnum elementum est vt caueatur ne fiat aliqua transgressio vel præuaricatio. Deinde cum dicit.

Dende nõ confidere his, quæ finguntur quodammodo,& adumbrãtur ad populũ. Reprobantur.n.ex ipsis operibus. Qualia vero dicamus H reipu.figmenta superius est ostensum.

Ponit documentũ quod præseruat à corruptione quę fit per suasionem adulatorum. Adulatores enim suadent multitudini quæ placẽt illi,& non suadẽt propter bonũ multitudinis,sed propter bonum suum. Vnde contingit q talia quandoq; suadent ex quibus corrumpitur resp. & ideo dicit philosophus, q deinde cauendum est ne aliquis credat adulatoribus qui coniungunt se multitudini gratia sophismatis,hoc est vt decipiãt. Quod autem istis non sit credendum apparet,nam ex operibus possunt argui. Secundum autem q dicit philosophus.10.Ethic.de his quæ sunt in passionibus & actionibus sermones minus sunt credibiles operibus. Et ideo si suadeant aliquid & faciant contrarium, magis credendum est operibus ipsorum q̃ persuasionibus. Quæ autem & qualia sunt per quæ apparenter adulatores decipiunt, dictum est prius. Deinde cum dicit.

Intueri

Intueri licet quasdam resp. durare, non solũ ex optimatibus, verumetiam ex paucorum potentiis, nõ quia per se ipsæ stabiles sint: sed quia hi qui gubernant, recte se gerũt, tam ergá eos, qui sunt extra rempublicã, q̃ erga eos qui in reipublicæ gubernatione versantur. Erga eos, quidem qui nõ participes sunt gubernationis, nõ afficiendo ipsos iniuriis, ac præstãtiores ipsorum ad participationẽ reipublicæ recipiendo, cupidosq; honoris non deprimẽdo, neq; multitudinẽ suis commodis fraudando. Erga illos vero, qui socij in gubernãda republica sunt, humane inuicẽ ac populariter se gerẽdo. Æqualitas.n. illa quæ in populari statu affectaĩ, ea in similibus, non solũ iusta est, verũetiam vtilis.

Ponit tertium elementũ quod præseruat á corruptione quæ est propter inordinationem, vel in seipsis, vel in aliis. & primo proponit quoddam manifestũ contingẽs in multis. Secundo ex illo concludit elementum suũ. ibi. {Quamobrem &c.} In prima dicit, q iterum manifestũ est & potest videri, q quædam respublicæ mansiuę sunt, non quia sint recte ordinatæ sicut status optimatum simplex, sed quia principãtes bene vtuntur, & his quæ sunt in republica, & his quæ sunt extra. His autẽ q̃ sunt sub republica non faciendo iniustitiam contra illos qui sunt extra rempublicam, & inuocando ad rẽpublicã eos qui sunt principaliores & meliores in multitudine, & non faciendo iniuriam quæ est per dehonorationẽ his qui sunt ambitiosi honoris, vocando etiam populares ad officia & actus, in quibus possint lucrari & in bene se habẽdo adinuicem & populariter, ita q principantes æqualiter inter se recipiunt. Sicut enim populares quærunt quod æquale & iustum est in rep. illa, sic non solum iustum sed expediens est, principantes in statu paucorum æqualiter recipere & quando ista cõtingunt, dato q resp. nõ sit recte ordinata, mãsiua est multum. Deinde cum dicit.

Quamobrem si plures sint in gubernatione reip. constituti, eis per multa popularium institutorum vtilia sunt, ceu semestres esse magistratus, vt omnes qui similes sunt, adipisci valeant. Sunt.n. tanquam populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt, itaq; in illis frequenter existũt, velut duces quidã populi, vt prius diximus. Deinde minus in potẽtias incidunt, paucorum gubernationes & optimates. Non enim similiter facile est latere male agentem in breui tpe magistratus, & in lõgo: nã ob hoc in paucorũ gubernationibus & popularibus tyrannides fiunt. Aut.n. hi qui maxime sunt in vtraque, tyrannidẽ inuadunt, hic ductores populi, ibi potentes. Vel qui maximos gerũt magistratus, quando longo tempore durant.

Concludit elementum suum, & dicit, q propter hoc q similes debent æqualiter recipere, si plures sint similes & æquales in rep. plura sunt introducenda, quę in statu populari statuta sunt, & ordinata. Verbi gratia, Lege statutũ est in statu populari q principatus sint breues, puta sex mensiũ, vel alicuius parui temporis, & non amplioris, & istud accipiendum est, si sint plures similes in rep. Et rationẽ eius duplicem assignat. Prima est, q vbi sunt similes oportet æqualiter recipere, ergo vt omnes possint atingere ad principatum. oportet accipere legẽ

A illã. sic.n. omnes poterũt attingere ad principatũ, quia ex quo non durabit principatus nisi per sex menses, multi poterunt succedere in eo. Hoc autem q similes æqualiter recipiunt, populare est, & ideo in rep. in qua sunt plures similes, aliqua popularia ordinanda sunt, propter qđ in talibus, in quibus sunt multi similes fiũt duces populi, sicut dictũ est prius. Alia ratio est, quia si statuatur q principatus non duret nisi per sex menses, tũc status paucorũ & optimatum minus incident in potentiam, id est in aliã speciẽ status paucorum, in quo valde pauci principantur diuites valde, & non sm legem. Et ratio est, q̃a non est facile aliquẽ consimiliter malignari in pauco tẽpore, & in multo, q̃m in statu paucorũ & populi, ppter hoc fiunt tyrãnides. Quia autẽ in vtraq; assumuntur illi qui excellunt alios tyrannizantes, sicut in statu populari, duces populi, in statu paucorum, potẽtes valde, aut quia illi qui habent principatus excellentes, multo tempore principantur. Deinde cum dicit.

B Conseruantur autem resp. non solum ex eo quia procul sint à periculis, verum etiam interdum quia propinquæ sunt. Homines enim formidantes, vigilantius intendunt ad reip. custodiam. Itaq; oportet eos qui rempublicam saluã esse volunt, formidines quasdam parare, vt caueant, neq; dissoluant, quasi nocturnã quandam custodiam, reip. obseruationem, & quod longe abest, propinquum facere.

Ponit principia per quæ saluantur respublicæ á corruptione propinqua, & primo ponit vnũ cõe. Secũdo ponit plura specialia. ibi. {Etiam nobilium &c.} In prima dicit, q non solum saluantur respublicæ, quia sunt remote á principiis corrumpentibus ipsas. sed etiam quandoq; saluãtur, quia sunt prope, & hoc quia qui timent de
C transmutatione reipublicæ tenent eam quantũ possunt, & ideo principantes, qui curam habent de republica, oportet ordinare & præparare timores, vt possint cõseruare rempublicam, & nihil corrumpatur eorum quæ ad rempublicam ordinantur: sicut debet ordinare propter obseruationem reipu. vt ciuitas custodiatur de nocte, & præfingere q illud quod longe est, sit prope, vt q inimici sint prope, & debet præcipere q sint parati ad arma, quia ciues & etiã populares videntes talia timebunt, & obseruabunt melius rempublicam. Deinde cum dic.

Etiã nobilium contentiones seditionesq; per leges quoq; oportet custodire conari, & q extra contentiones sunt eos ante capere, tanq̃ malum ab initio exoriens cognoscere, non cuiusuis sit, sed ciuilis viri.

Ponit documenta specialia. Et est intelligẽdũ q resp.
D corrumpitur aliquandn propter honores vel inhonorationes. aliquando propter insolentias ciuium, aliquando propter lucrum, vel damnum. aliquando propter impotentiam. aliquando corrumpitur propter ineruditionẽ & inassuefactionẽ. Et sm hoc ista pars diuidiẽ in quinq;. In prima ponit documenta quæ præseruãt á corruptione, quæ fit propter honores vel inhonorationes. In secũda ponit documẽtũ quod præseruat á corruptione quæ fit propter insolentias ciuium. ibi. {Cum vero.} In tertia ponit documẽtũ per quod præseruatur resp. á corruptione quæ fit propter damnum & lucrum. ibi. {Maximũ vero est.} In quarta ponit documentũ quod præseruat á corruptione quę est propter impotẽtiã. ibi. {Et qđ sæpe.} Quinto ponit documentũ quod præseruat á corruptione quæ accidit propter ineruditionem & inassuefactionẽ. ibi. {Maximũ vero.} Prima in tres, quia respu. potest tripliciter corrũpi, propter honores & inhonorationes

tiones

tiones. Primo propter contentionem eorum qui sunt ho
norabiles in ciuitate. Secũdo propter distributionem ho
norum. Tertio propter intẽtum honoris præter propor
tionem, & sm hoc diuiditur in tres. In prima ponit nocu
mentũ quod præseruat á corruptione quę fit propter cõ
tentionem eorum qui sunt honorabiles in ciuitate. Secũ-
do ponit documentũ quod præseruat á corruptione quę
fit propter distributionem honorũ. ibi. {Ad mutatio-
nes vero.} Tertio ponit documentum quod præseruat á
corruptione quæ fit propter incrementum honoris præ-
ter proportionẽ. ibi. {Cõe autem.} In prima dicit ꝙ cũ
resp. aliquando corrumpatur propter intẽtionẽ insigniũ,
& eorum qui sunt honorabiles cauẽdum est per leges &
per alia statuta ne accidãt tales cõtentiones, & si accide-
rint curãdum est qualiter possint sedari. Similiter cauen
dum est, ꝙ illi qui non sunt in contentione non ponãtur
in ipsa. Ista enim est principium multorum magnorum
malorum. Ad ciuem autem pertinet cognoscere malum
in principio non ad quemcunq; alium, & ideo in prin-
cipio ciuis debet obuiare huic contentioni, quia secun-
dum ꝙ dictum est superius, contentiones diuitum val-
de de facili inualescunt. Deinde cum dicit.

Ad mutationes vero quæ ꝓpter cẽsum fiũt
ex paucorum potentia atq; ex rep. quãdo cõ-
tingit hoc manẽtibus eiusdem cẽsibus, aut pe-
cuniarum copia facta, vtile in rep. est conside-
rare vniuersum totius ciuitatis censum, ac prę-
sens tempus ad præteritum cõferre. nã in qui-
busdam ciuitatibus census agitur annuatim: in
maioribus vero per trienniũ, aut quinquẽniũ,
& si sit multiplicatus, ac multo maior factus
q̃ prius erat, illę sm quem statuta fuerat reip. gu
bernandæ habilitas, lege prouidere, vt census,
vel augeatur, vel relaxetur, siquidẽ excedat, re-
stringatur secundum multiplicationem. si ve-
ro deficiat, relaxeĩ ac minor fiat casus taxatio.

Ponit secundum documentum quod pręseruat á cor-
ruptione quæ fit propter distributionem honorũ, & di-
uiditur in duas. In prima ponit elementũ. In secunda tã-
git inconueniens quod accidit propter defectum huius,
ex quo apparet ratio dicti. ibi. {In paucorum.n.} In pri
ma intelligendum ꝙ resp. omnis in principio instituta
fuit in aliquo ordine, vt ꝙ principatus duret ꝑ annũ vel
biennium, ꝙ habentes tantas diuitias vel tantũ honora-
ti attingant ad principatũ, vel aliud huiusmodi. Contin-
git autẽ recedere ab isto ordine vel sm excessum vel sm
defectum remanente tamen illa rep. Dicit igitur ꝙ cũ in
rep. aliquando fiat transmutatio propter honorabilita-
tem, sicut in statu paucorũ & rep. sm intensionem & re-
missionem, & hoc manente eadem rep. expedit conside-
rare ordinẽ, qui nunc est in ciuitate cõferendo ad statum
in respub. fuit instituta á principio: puta si in aliqua fuit
institutum in principio ꝙ principatus duraret per an-
num cõsiderare ad istud tempus, in maioribus autem ad
triennium vel ad quinq; annos. Et tũc considerãdũ est,
si excessus ab illo quod fuit á principio institutus sit mul
tiplex, & si defectus sit submultiplex, & siquidẽ recessus
sit multiplex remittẽdus est, & si sit defectus intendẽdus
est sm proportionem debitam sm primam institutionẽ
lege posita ꝙ liceat intendere & remittere honorabilita-
tes quando videbitur faciendum. Deinde cum dicit.

In paucorum.n. gubernationibus & in re-
busp. nisi hoc fiat, hic paucorũ gubernatio, ibi
potẽtia illa nimia insurget, illo autem modo ex
rep. quidem populari, status, ex paucorum ve
ro gubernatione rebusp. aut populus.

E Ostendit inconueniẽs quod accidit propter defectum
huiusmodi, & dicit, ꝙ vbi ita fiat sicut dictum est in statu
paucorum & resp. cõtinget remp. transmutari in pauco-
rum potentiam, & paucorum potẽtiam in magis remis-
sam in speciem illam quæ dicitur potẽtatus, in qua prin
cipantur valde diuites, & sm sententias proprias, nõ sm
legem quæ pessima est: & hoc si fiat excessus secundum
superabundantiam. si autem fiat remissio ex rep. fiet sta-
tus popularis: ex paucorum vero repub. vel popularis
status. Deinde cum dicit.

Commune autẽ est & in populari, & in pau
corum gubernatione, & in omni rep. neq; au-
gere nimium quẽquam supra modum, sed ma
gis conari paruos, & lõgi tẽporis honores prę-
bere, q̃ confestim magnos. corrumpuntur.n.
nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre.
F Quod si accumulate dati sint alicui honores,
nõ sunt simul oẽs postea auferẽdi, sed paulatim.

Ponit elementũ quod præseruat á corruptione quę est
propter incrementũ honoris pręter proportionem, & di-
uiditur in duas. In prima ponit documẽtũ. In secũda ad-
iungit aliud secũdum documẽtũ, quod præseruat á cor-
ruptione quæ est propter excessum potentiæ. ibi. {Maxi
me vero.} In prima dicit ꝙ istud est cõe in statu popula-
ri & paucorum & vniuersaliter in omni rep. ad saluatio-
nem, ꝙ nõ permittatur aliquis crescere sm aliquã digni-
tatẽ præter proportionẽ vel dignitatẽ, sed dãdi sunt par-
ui honores secundum multum tempus magis q̃ magni
valde & sm breue tempus. Et ratio huius est, quia ciui-
tates propter huiusmodi excellentias præter proportio-
nem corrumpuntur. Iterum non omnes possunt ferre bo
nam fortunam. hoc.n. est virtuosi, sicut.n. dicit philoso-
phus in 4. Eth. Sine virtute non facile ferre moderate bo
nas fortunas. Et ideo si dentur alicui nõ virtuoso honores
G præter proportionem ad alios ciues & ad dignitatem
ipsius, grauabit eos & destruent ciuitatem. Si autem non
fiat ita semper, sed dentur alicui á casu, vel propter aliquã
causam tales honores & simul, non simul auferendi sunt
omnes, sed paulatim & secundum modica. paulatim.n.
adimentes nihil videbitur sibi adimere. modica enim
parum reputantur. Deinde cum dicit.

Maxime vero lege ita prouidere conãdum
est vt nemini sit excessiua potẽtia, neq; amico-
rũ neq; pecuniarũ. Quòd si ita cõtingat ꝑ absen
tiã remouẽdæ sunt hmõi hominum clientelæ.

Ponit documẽtũ quod præseruat á corruptione quæ
est propter excessum potentiæ, propter similitudinẽ ad
præcedens, & dicit ꝙ maxime ordinandum est á legibus
vel alio quocunq; conuenienti ꝙ nullus fiat multum ex-
cellens præter proportionem in potentia, nec amicorũ,
H nec pecuniarum. tales enim potentiæ de facili sicut di-
ctum est in tertio huius possent corrũpere ciuitatem. si
autem non sic ordinetur semper sed contingat aliquem
vel aliquos excedere alios in potentia, tunc ordinandum
est, ꝙ habeat mansionem diuisam á ciuitate, quia tunc
minus poterit grauare ciuitatem. Deinde cum dicit.

Cum vero ex priuata etiã vita res nouæ oriã-
tur, magistratus constituendus est quidam, qui
sit quasi in specula, ad mores ciuium intuẽdos,
ne quis ita viuat, vt reipublicæ nocere possit,
in populari quidem statu, ne aliene viuat à po-
pularitate: in paucorum autem potẽtia, ne alie-
ne à natura eius gubernationis, eodemq; mo-
do de aliis speciebus rerumpublicarum.

Tangit

A Tangit documentum quod præseruat à corruptione quæ fit propter insolentias ciuitatis. Et quia exultatio & elatio propioquæ sunt insolentiæ quæ est ab elatione, adiungit elementum contra exultationem & elationem. ibi. {Et si quid.} In prima intelligēdum est, ꝙ vita vno modo dicitur anima quę est principium operationis fm ꝙ dicimus anima & vita sunt idem: alio modo dicitur vita operatio cuius anima est per se principium. Tertio modo dicitur conuersatio in qua aliquis assuetus est, & quæ delectat ipsum: & sic accipit hic philosophus vitā, & dicit, cum ciues insolescant & declinent à repub. propter proprias vitas: oportet ordinare quendam principatum qui consideret quis insolenter viuit in ciuitate, & nociuus est ad rempub. sicut sunt illi qui multum expēdunt in ciuitate & nescitur vnde habeant, vt puta in statu populari qui nociui sunt: similiter etiam in statu paucorum, & sic de aliis rebuspub. Si.n.tales dimittantur, erit detrimentum ciuitatis. Cum.n.nimis expendant cū substantia eorum finita sit, oportebit eos iniuriari & ac- B cipere ab aliis. Deinde cum dicit.

Et si quid exultet, elatumq́ꝫ sit in ciuitate, per partes, obseruare ꝑpter easdē causas, cuius remedium est semper cōtrariis partib⁹ magistratus & res agēdas cōmittere. Contrarias partes voco, ceu præstātes viros multitudini, & diuites pauperib⁹. Conādumq́ꝫ vel admiscere pauperes cū diuitibus, vel medios augere, hi.n. dissoluent seditiones ob imparitatem procedētes.

Adiungit aliud documentum contra exultationem & elationem, & dicit, ꝙ cum ꝑ exultationem & elationem accidant dissensiones in ciuitate & insolentiæ, diligenti remedio prouidendum diuisim & sigillatim obseruandum est. si.n. dimittantur qualitercūqꝫ se habere vt voluerint in huiusmodi ludis & exultationibus, fient ad rei C pu. bonum ciues insolentes, bona sua expēdent fm ꝙ nō oportet. Vnde accidet ꝙ oportebit accipere vndecunqꝫ, & propter hoc cauendum est qualiter fiant. Est autē remedium ad hoc, ꝙ semꝑ in huiusmodi actionibus & elationibus accipiantur partes oppositæ, & virtuosi ponātur cum multitudine, vt per virtutem multitudinis excessus reprimatur. Similiter ponendi sunt pauperes cum diuitibus, vt excessus eorum adinuicem reprimatur. Et si multitudo misceatur cum diuitibus, adiungendi sunt medij. Et si vna pars vellet excedere, alia pars cū mediis reprimet eam: per hoc.n. destruūtur seditiones, quæ fiūt propter inæqualitatem, quia si diuites velint excedere, egeni turbantur contristantes, & seditionem procurant. per medios autem istud sæpe sedatur. Deinde cum di.

Maximum vero illud est in omni rep. & legibus, & cætera omni diligentia constituendum, ne ex magistratibus lucra proueniant.

D Tāgit elementum quod præseruat à corruptione quæ est propter damnū & lucrū, & diuiditur in duas partes. In prima ponit elementa specialia præseruantia à corruptione quæ est propter damnum & lucrum. In secunda ponit documētum magis generale. ibi. {Simpliciter aūt quęcūqꝫ in legib⁹ prodesse diximus &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostēdit quot exiguntur ad perfectionem principatus ratione cuiusdā dicti. ibi. {Tria vero debēt habere illi q̄ ꝑncipales &c.} Prima in duas. In prima ponit elementū generale quantum ad omnes respublicas. in secunda ponit elemēta particularia quantum ad quasdam determinate. ibi. {Oportet autem in populari statu diuitibus parcere &c.} Prima in duas. In prima ponit documētum. In secunda manifestat. ibi. {Id autē maxime in paucorum &c.} In prima dicit ꝙ documētum maximum in omni rep. ad saluandum ipsam est ordinare & videre, ne principatus sit lucratiuus, quod potest exponi dupliciter. Vno modo ꝙ principatus nō vendatur, quia si venderet, tūc qui plus haberet in pecuniis plus haberet de principatu, quod est incōueniens. Alio modo potest sic exponi, ꝙ principatus non sit lucratiuus, hoc est ꝙ principans ex principatu non lucretur. Deinde cum dicit.

Id autē maxime in paucorū gubernatione est obseruandum. Leuius.n. ferunt populi qui ab republica excluduntur: Quinimmo gaudent, ꝙ sua agere non impediuntur. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex rep. ditari, duplicem capiunt molestiam, & quod ab honore excluduntur, & ꝙ à lucro.

Manifestat ex vtilitate quæ sequitur in paucorū & populari statu, & ideo primo ostēdit ꝙ huiusmodi documētum sit vtile. Secūdo qualiter potest fieri ꝙ principatus nō sit lucratiuum. ibi. {Ad hoc autē.} Prima in duas. Primo manifestat ex vtilitate quæ sequitur in paucorū statu. Secundo ex vtilitate quæ sequitur in populari & optimatū statu. ibi. {Vnice vero.} In prima dicit ꝙ istud documentum maxime expedit in paucorum statu, quia si diuites principantur et nihil lucrentur propter principatum, tunc populares si excludātur à principatu non indignabuntur nec tristabuntur, immo gaudebunt si ꝑmittant vacare circa propria negocia. Si autem credant ꝙ ex principatu lucrentur aliqua furātes bona tristabuntur propter duo. Primo quia non participabunt principatu, & tunc reputabunt se inhonoratos. Secundo quia non habebunt lucrum sicut alij, & tunc mouebunt seditiones contra diuites. Quare manifestum est ꝙ expedit multum in paucorum statu ordinare principantes ex principatu nihil lucrari. Deinde cum dicit.

Vnice vero etiam cōtingit simul existere popularē statum, & optimatū, si ita qui instituat: foret enim, vt & nobiles & plebei haberēt quæ vtriqꝫ vellent. licere.n. omnibus rempublicam gerere, populare est. magistratus vero à nobilibus obtineri optimatum. Hoc autem accidit quando ex magistratibus non proueniunt lucra. Pauperes.n. magistratus non volent, si nil insit lucri, sed potius suis rebus propriis intendere. Diuites autem quia non indigent ex rep. lucrari, magistratus gerent.

Manifestat ex vtilitate quæ sequitur in optimatū & populari statu, & diuiditur in duas fm duas vtilitates quas ponit. Secunda. ibi. {Atqꝫ ita &c.} In prima dicit, ꝙ si istud statuatur. s. ꝙ principantes nihil lucrentur ex principatu contingit eandem rempublicam simul esse optimatum & popularem. si.n. hoc statutū fuerit & insignes & diuites & populares habebunt ea quæ volūt habere. hoc autem pertinet ad popularem statum. s. ꝙ omnibus liceat principari. Quod autem insignes principētur pertinet ad optimatum statum. Ista autem contingent si nihil lucrētur ex principatu, quia pauperibus licebit principari, sed nolunt eo quod non est lucrum, sed magis volunt vacare circa propria negocia. Sed diuites poterunt principari, quia non indigent bonis communibus, nec propter curam propriam poterunt impediri. Quare manifestum est ꝙ vtriqꝫ habebunt quæ volūt, his autem sic se habētibus bene simul saluātur popularis & optimatū status. Quare manifestū est, ꝙ expedit ordinare ꝙ principantes nihil lucrentur ex principatu. Deinde cum di.

Atqꝫ ita continget, egenis quidem ditari ob operam rebus suis impensam: nobilibus vero, non subiici cuicunque.

Ponit secundam vtilitatē, & dicit, ꝙ si ita ordinētur ꝙ nihil lucrētur diuites ex principatu, accidet ꝙ egeni erūt diuites, quia poterūt curare de propriis. Insignes autem non subiicientur deterioribus. Hoc autem maxime appetunt isti.s.non subiici, illi vero diuites fieri. quare erit pax & cōcordia in ciuitate. hæc autem sunt causa salutis ciuitatis: quare manifestū est quod expedit sic ordinari, ꝙ nihil lucrentur ex ipso principatu. Deinde cum di.

Ad hoc autem vt non surripiantur pecunię publicę editio fiat pecuniarū ciuibus omnibus præsentibus, & descriptę per societates, & ordines & tribus deponantur. Quod vero magistratus sint absq; lucro, statuendi per legē sunt honores his qui optime se gesserint.

Declarat qualiter contingit fieri principatus nō lucratiuos per duo documenta, & dicit ꝙ ne principātes furētur bona communia ordinandū est, ꝙ communis pecunia tradatur in præsentia omnium ciuiū, & ꝙ habeātur rescripta siue literę super his quę reponētur apud societates vel contubernia, vel aliquas tribus, sic.n.non poterunt furari de bonis cōibus. Secundum documētum est, ꝙ loco lucri ordinentur honores qui fiāt eis & reuerētię, puta si veniat ad ciuitatem ꝙ recipiatur cū magna reuerentia & solennitate, & alia huiusmodi. sic.n.minus appetent bona communia. Deinde cum dicit.

Oportet aūt in populari statu, diuitibus parcere, ac nō modo possessiones eorum nō auferre, sed ne fructus quidem earum, quod in quibusdā ciuitatibus imprudēter fit. Melius ēt est volētibus prohibere, vt munera illa subeāt quæ sint magni sumpt⁹, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere, & ludos, & cætera hmōi munera.

Ponit elementa particularia per quæ saluantur popularis & paucorū status à corruptione quæ est à diuitibus propter damnū, & primo ponit illa documenta. Secūdo declarat quod expedit vtrisq; scilicet populari & paucorū statui.ibi.{Vtile est.}Prima in duas. Primo ponit documentum quantū ad popularē statum. Secundo quātū ad paucorum.ibi. {In paucorum.}In prima dicit ꝙ vt saluetur popularis status oportet non solum ꝙ possessiones nō sint ęquales, sed plus habeāt diuites q̄ pauperes, imo etiam de fructibus oportet ꝙ non sint æquales, sed ꝙ plus participent diuites, quia aliter diuites mouebūt seditionē, & cōtingere poterit quod corrūpetur respublica, quod latet in quibusdā rebuspub. Sed illud magis est ordinandum ꝙ nullus faciat expēsas & oblationes sumptuosas & non vtiles, puta choreas & ludos, & alię tales expensæ debent prohiberi in ciuitate & consimiles, quia non sunt vtiles, imo sunt nociuæ. Deinde cum dicit.

In paucorū vero gubernatione, cura est pauperum suscipiēda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta istis tradenda, et siquis diuitum eos cōtumelia affecerit, maior pœna est constituenda, q̄ si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hęreditatibus p cognationē sit, nō per donationem, nec valeat quisquā plures hæreditates capere, sed vnā solūmodo. per hūc enim modū magis æquales erunt facultates, & egenorū permulti ad abundantiā traducētur.

Ponit documentum quantum ad paucorum status, & ostendit quid oportet facere ne pauperes moueant contra diuites, & dicit ꝙ in paucorū statu oportet principātes habere multam curā de pauperibus, & est expediēs, yt dent eis principatus, ex quibus possint aliqua habere. E Et si aliquis diues iniuriatus fuerit alicui pauperi magis puniatur q̄ si alicui diuiti, sic.n.non facient pauperes seditiones contra diuites. Iterum oportet ordinare ꝙ hęreditates, perpetuo distribuant & sm genus non sm donationem & ad tempus. Et oportet ordinare ꝙ vnus nō habeat plures hęreditates q̄ vnā. Et ratio huius est, quia sic possessiones erunt magis æquales, quod appetunt populares, & plures pauperes poterūt ad abundantiam necessariorū pertingere. & si sic fiat saluabitur magis paucorum status. Deinde cum dicit.

Vtile est etiam in populari statu, & in paucorum gubernatione, aliorū vel æqualitatē vel præstantiam tribuere his, qui minus participāt repu. In populari quidem, diuitibus: in paucorū vero gubernatione, egenis. Exceptis tamen his magistratibus, in quibus ius auctoritasq; F reip.consistit: hi.n. solis his, qui sunt ex repub. committi debent.

Ostendit quid expedit cōiter in vtraq; rep. & dicit ꝙ hoc expedit in populari & paucorum statu, quod si bona aliquorū per sententiam alicuius magistratus in communi distribui debent, distribuantur illa plus illis, qui nō attingunt ad remp. in populari statu quidem diuitibus. in paucorū vero statu pauperibus. Veruntamen si magistratus sint in quibus sit plurimum auctoritatis, nō debent distribui illis qui non attingunt ad principatum in populari statu.s.diuitibus, sed debet attribui diuitib⁹ in paucorum multitudine in populari, sed in omnibus aliis illud habet veritatem, ꝙ quæ veniunt ad cōe debent distribui his qui attingunt ad remp. sic.n.optime saluabitur vtraque resp. Deinde cum dicit.

Tria vero debēt habere illi, qui principales magistratus sunt suscepturi. Primum, vt amēt G præsentem ciuitatis statum. Deinde, vt habeāt potentiam maximam ad ea exequēda quæ magistratus requirit. Tertium, vt habeāt virtutē & iustitiam, in vnaquaq; repu. ad ipsam remp. nisi.n. iustum idem sit in cunctis rebusp. necesse foret & iustitiæ esse differentias.

Declarat quę requiruntur ad perfectionē principātis in principali principatu. & primo facit hoc. Secūdo mouet quasdam dubitationes.ibi. {Habet autē dubitationē. In prima dicit, ꝙ debentē perfecte principari principali principatu tria oportet habere. Primum est amor principatus, oportet.n.si perfecte debeat principari ꝙ diligat principatū. Et ratio huius est, quia perfecte principans debet habere prudentiam, quia prudentia est recta ratio agibiliū. Princeps autē cū habeat regere alios oportet ꝙ habeat rectā rōnē de agibilib⁹. Quare oporH tet ꝙ habeat prudētiam perfectam. Sed prudentiam nō potest habere nisi habeat appetitum rectū ad finem: hoc autem nō potest esse nisi diligat finem & ea quæ sunt ad finem secundum ꝙ huiusmodi principatus principiū est eorū quæ ordināntur ad finē reip. Quare manifestum est, ꝙ bene principantem oportet habere amorem ad principatum & remp. Secundo oportet ꝙ habeat potentiā respectu operum principātis, quæ maxima sunt. Et hoc patet, princeps enim habet dirigere in finem reip. subditos, inter autem subditos quidam sunt bene persuasibiles ratione. & quantum ad tales non est opus coactione. alii autem sunt quibus nō de facili suadetur à ratione, sed sunt inobedientes & insolētes, & pro talibus indiget potētia coactiua. coercere autem & punire non potest nisi habeat potētiam, quare manifestum est ꝙ oportet quod habeat potentiam. Tertio oportet ꝙ habeat virtutem, & hoc apparet ex dictis: oportet enim principantē habere prudentiam,

prudentiam: hoc autem non est nisi habeat appetitum rectum. Sed rectitudo appetitus est per virtutem moralē. Quare oportet ꝙ habeat virtutem & iustitiam sm̄ quālibet rempu. In qualibet.n.repu. intenditur æquale sm̄ aliquam dignitatem propriam ei: & ideo in vnaquaque repu. oportet esse iustitiam sm̄ illam rempu. Et dico sm̄ illam remp. quia non est eadem iustitia sm̄ vnāquāque. Et hoc apparet, ratio.n. habitus ex obiecto sumitur: obiectum verò iustitiæ iustum est, ergo ratio iustitiæ sumitur ex rōne iusti. Sed iustum non est idem sm̄ vnāquāque politiam: sed sunt diuersæ differentiæ eius, ergo iustitia non erit eadem sm̄ vnamquāque rempub. sed erunt diuersæ differentiæ illius. Deinde cum dicit.

Habet aūt dubitationem, qñ hæc omnia nō concurrunt in eodem, quēadmodum sumere oportet, ceu si sit quidam aptus ad rem militarem. Sit aūt ille idem improbus, nec reip. amator. Alter verò iustus & amator: sed ad rem militarem non aptus, cuius facienda sit electio.

Mouet dubitationes, & diuiditur in duas sm̄ ꝙ mouet duas. Secunda ibi. {Dubitari etiam &c.} Prima in duas. In prima mouet dubōnem. In secunda soluit. ibi. {Videtur inspiciendum &c.} In prima dicit, ꝙ dubōnem habet, si vnus & idem non habeat ista omnia: sed vnus habeat vnum tm̄, alius aliud cui attribuetur principatus, verbi gr. si sit vnus q habeat potentiam militarem: sed sit sine virtute nequā & reip. inimicus. alius autem q sit virtuosus & diligat rempub. impotens autem cui attribuetur principatus: vtrum ei qui habet potentiam militarem, sed est sine virtute & nequitiosus, & non diligat principatum, aut ei qui virtutem habet & diligit principatum, sed non est militaris. Deinde cum dicit.

Videtur inspiciendū esse ad duo, cuius magis participēt oēs, & cuius minus. Quapropter in re militari quidē, ad peritiam magis q̄ ad ꝓbitatem est respiciendum: pauciores.n. sunt rei militaris periti, plures verò probitatis. Contra verò, in custodia & administratione ærarij. Plus.n. probitatis requirit, q̄ꝫ quantum habeāt multi: scientia verò huius cōis est omnibus.

Soluit istam dubitationē, & dicit, ꝙ in electione principis oportet considerare ad duo, s. ad illud quo plus possunt ciues attingere ad finē principatus. Et ad illud quo minus. Et rō huius est, quia principatus rationem sumit ex fine, & ea quæ sunt ad finem, rationem sumūt ex fine. Et ideo ille est assumendus in principem, qui habet illud sm̄ quod possunt magis pertingere ad finem reipub. Et propter hoc in militia siue ducatu exercitus, magis considerandum est ad experientiam q̄ꝫ ad virtutem. Quia ꝑ experientiam in armis, possunt magis pertingere ad finē reip. q̄ꝫ per virtutem. Virtuosi aūt minus experti sunt vt frequenter in talibus: sunt tm̄ meliores multum. Et ideo ad talem principatum magis debet eligi ille qui habet experientiam cum sola prudentia imperfecta, q̄ꝫ ille q habet virtutem ꝑfectam, & non habet experientiam. Sed in custodia siue in regimine ciuitatis & in administratione ærarij, debet eligi ille q habet virtutem, quia in tali principatu, requiritur magis virtus q̄ experientia quā multi habent. Scientia aūt est cōis omnibus. oportet.n. ꝙ habeant scientiam principes, & in ducatu exercitus, & in regimine ciuitatis: aliter.n. non possunt dirigere in finem intentum ea quæ sunt ad finem. Deinde cum di.

Dubitari etiam potest, si potentia absit reip. & amicitia, quid opus est virtute: sufficiunt.n. illa duo ad reipub. vtilitatem.

A Mouet secundam dubōnem. Et primo mouet eam. Secundo soluit. ibi. {An qa &c.} In prima dicit ꝙ dubitabit aliquis si quis diligat remp. & potentiā habeat ad qd̄ necessaria est virtus. Non.n. videtur ꝙ sit necessaria, qa ꝑ alia duo. s. potentiam & amorē, videtur ꝙ possint fieri ea quæcūq; expediunt ad ṗncipatum. Deinde cum d.

An quia fieri potest vt duo illa habentes sint intemperati? itaq; vt sibiipsis non obtēperant scientes & amantes seipsos, sic etiam erga rempub. nihil vetat ita se habere quosdam.

Soluit dubōnem, & dicit, ꝙ cum potētia & amore ad principatum requiritur virtus si debeat bene & perfecte regi? quia habentes potētiam ciuilem & amorē reip. contingit esse sicut incōtinentes, hoc est sic esse dispositos ad remp. sicut incontinens est ad seipsum, ergo sicut erat de incontinente, sic est de istis. Nunc aūt sic est ꝙ incōtinēs quāuis habeat rectum iudicium & sciam de agibilibus

B & amorem sui: nihilominus tm̄ prosequitur concupiscētias & motus passionum. Et sic non proficit ei scientia quā habet de agibilibus. Sic igitur erit de istis, ꝙ quāuis diligant ṗncipatum & habeant potentiam, quia tm̄ non habent virtutē, ꝑ quā regulent suas operationes, deficiēt & male se habebunt in principatu. Deinde cum dicit.

Simpliciter autem, quæcūq; in legibus prodesse diximus, cuncta illa rempub. seruant.

Dat vnum documentum generale. Et dicit, ꝙ simplr̄ illa de quibus sunt leges quæ conferunt ad remp. saluant remp. Leges.n. sunt de conferentibus ad remp. talia verò saluant eam: & ideo de quibuscūque sunt leges saluant rempub. Deinde cum dicit.

Et quod sæpe iam diximus, maximum fundamentum est custodire, vt potētior sit ea pars quæ remp. saluam esse velit, q̄ illa quæ nolit.

C Postquam Philosophus posuit elementum per quod saluatur resp. à corruptione quę est propter lucrum: nūc ponit elementum per quod saluatur à corruptione q̄ est ꝓpter impotētiam. Et primo ponit elementū. Secundo adiungit aliud circa hoc ꝑꝑ conuenientiā. ibi. {Præter hæc &c. {In prima dicit, ꝙ maximum & efficacissimū documentum ad saluandam remp. est ꝓcurare, vt pars illa q̄ diligit & vult saluationem reip. sit valētior & potentior, q̄ꝫ alia quę nō vult nec diligit: sic.n. semper vel quā maxime durabit respub. Deinde cum dicit.

PrętER hęc aut omnia latere non oportet, qd̄ modo latet eas resp. q̄ transgrediuntur mediū.

Adiungit circa hoc aliud documentū contra recessum à medio. Circa quod duo facit. Primo ponit elemētum. Secundo ex hoc concludit aliud, quod speciale est in populari statu. ibi. {Aberrant verò &c.} Prima in tres. In prima ponit documentū. Secundo assignat rōnem, cum

D dicit. {Multa enim &c.} Tertio cum dicit. {Quapropter &c.} Concludit elementum declaratum. In prima dicit ꝙ præter omnia elementa quæ dicta sunt oportet non latere, s. quid est medium & ꝓportionale, per quod saluatur resp. vt conseruetur, & non fiat trāsgressio ab eo: recessus.n. ab huiusmodi medio causa est transgressionis factæ in pluribus. Deinde cum dicit.

Multa.n. quæ popularia videntur, popularem statum dissoluunt. Multa etiam quę paucorum esse vidētur, dissoluunt paucorū gubernationem. Qui verò existimant hanc esse vnā virtutē, trahunt ad excessum: ignorātes, ꝙ quēadmodum nasus excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilinum esse vel simum: sed tm̄ adhuc pulchritudinem ac gratiā retinet. At si quis ma

gis trahãt ad excessum: primo quidem abiicit congruentem mensurã partis: tandem verò ita disponitur, vt non nasus appareat, ꝓpter superexcellentiam ac defectum contrariorũ. Eodem modo & de aliis partibus. Contingit aũt hoc & circa alias gubernationes. Nam paucorum qdem potentiã & popularẽ sufficiẽter se habere cõtingit. Et si trãsgrediant ab optimo statu, ꝙ siquis intendat magis, vtrãq; earũ deteriorẽ primã faciet, tandem verò neq; rempub. esse.

Assignat rationem documenti, & dicit, ꝙ bene oportet saluare medium, quia videmus ꝙ multa q̃ apparent esse popularia, corrũpunt popularem statum ꝓpter hoc ꝙ recedunt à medio. Silr multa sunt quæ corrumpunt paucorum statum q̃ videntur esse paucorum. Qui autem credunt esse virtutis opus intendere quantũcunq; ea quę videntur saluare vnãquãque remp. puta credentes opus virtutis popularis esse quantũcunq; intendere popularia, & paucorum statui intendere facientia ad statũ paucorum omnia quantũcunque, declinant à medio fm excessum, & corrũpunt volentes saluare. Sicut.n. est in partibus corporis, sic est in repub. Sic autem est in partibus corporis, quod est aliqua determinata cõmensuratio partium fm quam partes pulcherrimæ se habent. Sicut naris quæ si parum trãsgressa est ad simum vel aquilinum, adhuc pulchra est & gratiosa in aspectu: si tamẽ plus declinet ad excessum vel defectum. Primo contingit declinare à media ratione, in qua manet forma naris. Finaliter autem tantum contingit declinare ꝙ non contingit remanere formam naris propter excellentiam vel defectum. Eodem modo se habet in aliis partibus corporis. Similiter se habet circa alias respu. contingit.n. popularem & paucorum statum esse in ordine optimo fm illas respub. si aũt aliquis declinet vel fm intẽsionem vel fm remissionem, faciet rempu. peiorem. Tandem autem poterit intendere vel remittere ꝙ corrũpet ipsam omnino. Et sic manifestum est ꝙ ad saluationem reipub. oportet considerare quid est medium, in quo saluatur respublica. Deinde cum dicit.

Quapropter id nõ ignorari oportet à legis conditore, ac ciuili hoĩe, qualia popularium seruẽt populi statum, & qualia paucorũ apparentia, euertant paucorum gubernationem. Nulla enim istarum videtur stare posse absq; opulẽtis & multitudine: sed qñ adęquatio fiat facultatũ, aliã necesse est esse rempu. Itaq; dissoluentes leges q̃ sunt circa excellentiam dissoluunt respu.

Concludit elementum iam declaratum, & dicit, ꝓpter hoc ꝙ quædam popularia corrumpunt statum popularem, & quædam ad statum paucorum ꝑtinentia corrũpunt paucorum statum: oportet legislatorem & ciuem non ignorare q̃ & qualia ꝑtinentia ad statum paucorum euertant statum paucorũ, & popularia popularem. Nulla.n. istarum põt esse sine diuitibus & sine pauperibus. Sunt.n. de integritate reip. multitudo & diuitiæ, propter quod si aliquis voluerit adæquare substantias omnino & ita omnes æqualiter esse diuites, nõ remanebit eadem respub. sed corrũpetur. Et sic manifestum est ꝙ illi qui procedunt excedendo legibus ad hoc ducentibus transmutant & corrumpunt rempub. Deinde cum dicit.

Aberrãt verò & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem, ductores populi, vt multitudinem dominam legum efficiant. Ob id.n. faciunt semper ciuitatem

E opulentis repugnãtem. At oportebat contrarium videri semper dicere pro opulentis. In paucorum verò gubernatione, ꝓ populo, eos q rempub. gubernant, & contraria iurare q̃ nũc iurent. In quibusdam enim ciuitatibus nũc iurant. Populum odio habebo, & consilio annitar, vt male habeat. Expedit autem simulare ac fingere contrarium, atq; ita iuramentum concipere, non afficiam populum iniuriis.

Ponit elementum spãle ad saluandum popularem, & paucorum statum, & dicit, ꝙ adhuc manifestum est ꝙ in paucorum & populari statu est error. In populari qdem peccant ductores populi in statu populari, s. in quo tota multitudo velut monarchia quadam dominatur, nõ fm legem. ductores.n. pugnantes contra diuites diuidunt ciuitatem in duo. adulantes.n. multitudini mouent eam F contra diuites. hoc aũt non est faciẽdum si debeat popularis status saluari: sed multitudo pro diuitibus debet videri facere qđ volunt. Sic.n. saluari poterũt. In paucorũ statu. silr peccat paucorum potentiã, opprimens multitudinem, ex quo cõtingit corruptio paucorum status. Et iõ si debeat saluari oportet paucorum potentiã videri facere ꝓ populo, & facere iuramenta contraria eis q̃ faciunt. consueuerunt.n. paucorum status potentię cũ instituuntur in principatibus iurando dicere. Iuro ꝙ populum odio habebo, & consilio annitar vt male habeat. Silr in populari statu: iurat populus malignus ero diuitibus & consulam quæ illi mala esse sciam. Hoc autem non est faciendum. Sed oportet opinari contrarium esse faciendũ, & insinuare in iuramento ꝙ potentes paucorum non facient iniustum populo. Et populus debet iurare, ꝙ non iniuste aget contra diuites. Deinde cum dicit.

Maximum aũt omnium quæ dicta sunt ad G reip. stabilitatem est, id quod nũc parui faciunt, oẽs erudiri ad reip. disciplinam. Nil.n. prosunt vtilissimæ leges quæ à gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti, & disciplina imbuti homines fuerint, s. leges populares, populariter, si paucorum potentię, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in vno intẽperantia, est etiam in ciuitate: disciplina aũt reip. est non ea facere per quæ lætentur pauci potentes, aut populares: sed per quæ valeant, illi qdem, paucorum gubernationem tenere. Hi verò, popularem: nunc aũt in paucorum potentia gubernatorum filii delitiis intendunt. Tenuiorum aũt filii, Gymnasiis laboribusq; exercenť: itaq; & volunt, magis, & possunt res nouas moliri.

H Ponit elementum quod vniuersaliter saluat rempub. à corruptione q̃ est propter ineruditionem & inassuefactionem. Et primo facit hoc. Secundo reprobat quod dĩ obseruatum in populari statu. ibi. {Populari verò &c.} In prima dicit ꝙ inter omnia elementa maximum & efficacissimum ad saluandam rempub. quod modo oẽs negligunt est, s. eruditi in legibus & in eis quæ ordinantur ad remp. & assuefieri in illis. Ratio aũt quare oportet assuefieri in illis est, quia illa in qbus homines sunt assueti delectabilia sunt eis & magis placent, & magis diligunť. Quæ autem magis diliguntur, magis saluantur. Si igitur assueti fuerint homines in his quę sunt reip. plus diligent & delectabuntur in illis, & sic conseruabunt eam. Si aũt nõ assueti & eruditi fuerint in repub. & in legibus significãtibus ordinem reip. puta si degẽtes in paucorũ statu non fuerint assueti & eruditi legibus paucorũ: & popu-

lares

lares legibus status popularis, nolla vtilitas erit eis ex legibus, boois & gloriosis existentibus. Sic.n.continget esse in tali ciuitate, in qua sunt leges optimæ: & tamen ciues non sunt assuefacti in illis, sicut est in continente. Sic autem est in incootinente, q quãuis habeat rectum iudicium rationis aliquo modo, quia tñ sequitur impetum passionum non proficit sibi rectitudo ratioois. Similiter in proposito, quãuis ciuitas habeat bonas leges: si tamen non sunt ciues assueti & eruditi io illis, ooo proficient eis, quia non operabuntur fm illas. Sunt autem erudiendi & assuescere debent non in illis ad quæ si possunt pertingere delectabuntur tam pauci potentes, q̃ populares: sed io illis in quibus eruditi poterunt obseruare rempu. vt populares in illis per quæ poterunt viuere populares & seruare popularem statum. Paucorum potentes in illis per quæ poterunt obseruare paucorum statũ, & viuere fm illum. Nunc autem in ciuitatibus accidit contrarium, quia in paucorum statu filij diuitum nutriti sunt io delitiis, & inclinantur ad eas, & in illis delectantur. Pauperes autem assueti sunt in laboriosis. Propter quod manifestum est, q filij diuitum & pauperum volunt & possunt & magis viuere insolenter quantum ad rempub. Propter quod manifestum est q in talibus non sunt erudiendi. Deiode cum dicit.

In populari verò statu, qui maximè videtur esse popularis, contra q̃ vtile sit cõstitutum est, huius rei causa est, q male diffiniunt libertatẽ. Duo sunt enim quibus popularis status diffinitur, potestate summa populi, ac libertate. Iustum aũt & ęquum videtur esse. Æquum verò quodcũq; videatur multitudini id esse stabilitum. Liberum aũt & ęquum quodcũq; velit qs facere: ita q viuit vnusqsq;, vt vult, in huius populari statu, & ad quod gliscit, vt ait Euripid.

Remouet errorem specialiter accidentem io populari statu. Et diuiditur in duas. Io prima proponit ipsum & tangit ratiooem eius. In secunda remouet. ibi. {Sed hoc est prauum &c.} In prima dicit, q in populari statu obseruatur aliquod quod videtur populare, s. q contrarium est ei quod coosert ad rempub. q vnusquisq; viuat fm quod voluerit. Et ratio huius est, quia male diffioiunt liberum. Sunt enim duo fm quæ diffinitus est popularis status, s. potestas & libertas, vt. s. multitudo dominetur & fm libertatem. Illud enim iustum dicitur quod est æquale. Aequale autem videtur illud in statu populari esse quod videtur multitudini. Liberum autem dicunt q aliquis faciat quicquid voluerit. Propter quod in populari statu quilibet viuit secuodum q vult, & secũdum q possibile est ei, & secundum q plus abundat, vt dixit Euripides. Deinde cum dicit.

Sed hoc est prauum. Non.n. putandum est esse seruitutem, viuere ad formam reipublicæ, sed salutem. Ex quibus igitur mutantur respu. & corrumpuntur, & per quæ seruãtur, & permanent, vt simplr̃ dicamus, tot & talia sunt.

Remouet istum errorem, & dicit, q non est opinandũ seruitutem esse viuere fm rempub. immo libertatem & salutem. Et ratio huius est, quia fm q vult Philosophus. Liberum est quod est causa sui vel io genere causæ agentis vel finalis. Vnũquodque autem maxime dicitur illud quod est principale in eo. In homine vero principale est intellectus. Et ideo homo est maxime intellectus vel operatur secundum intellectum: ergo homo maxime dicitur liber cum operatur fm intellectum & ratiooem & ad bonum sui fm intellectum & rationem. Cum autem viuit fm rempub. operatur fm rationem, ergo viuere fm

A rempub. non est esse in seruitute, sed libertate magis. Et tunc recapitulat & dicit, q principia ex quibus corrumpuntur & transmutantur respub. & principia ex quibus saluantur, & mansiuæ sunt tot, quot dictę sunt simplr̃, vt est dicere, q dicit propter principia saluantia & corrumpentia monarchias de quibus dicetur iam.

LECTIO VIII.

Regni & Tyrannidis origo.

Restat nunc videre de vnius gubernatione ex quibus corrũpatur, & per quæ seruari valeat. Ferè aũt similia ac propinqua sunt illis, quæ diximus supra de cæteris gubernationibus, illa quę circa regnum & circa tyrãnidem contingunt. Nam regia quidem potestas, optimatum gubernationi respondet: tyrannis aũt B ex paucorum potentia illa postrema, & ex populari componitur. Quapropter pernitiosissima est his, qui sub ea sunt, vtpote ex duobus cõposita malis, & transgressiones & delicta continens, quæ ex ambabus illis proueniunt.

Postq̃ Philosophus determinauit causas & principia corruptionis & saluationis rerumpub. in quibus plures dominaotur determinat causas & p̃ncipia corruptionis & saluatioois in quibus vous dominatur, sicut sunt monarchiæ. Et diuiditur in duas. In prima determinat quę sunt causæ & principia corruptionis & saluationis rerũpu. monarchiarum. In secunda ostendit quæ illarum est minoris durationis. ibi. {Atqui omnium &c.} Prima in duas. In prima pręmittit intentum suum. In secunda p̃sequitur. ibi. {Existitq; &c.} In prima dicit, q postquã determinatum est quæ sunt principia saluationis & corruptionis rerumpub. in quibus plures dominantur. C restat consequenter considerandum de monarchiis quæ. s. sunt causæ & principia ex quibus corrumpitur, & quæ sunt principia & causę ex quibus nata est saluari. Illa aũt quæ accidunt circa monarchiam regalem & tyrãnidem sunt similia eis quę dicta sunt de aliis rebuspub. Nam regnum congruit statui optimatum. Sicut enim assumitur princeps fm virtutem in statu optimatum, sic in regno: tyrannis autem componitur ex statu paucorum vltimo, qui est pessimus ioter oẽs paucorum status, & populari statu vltimo, qui similiter pessimus est inter oẽs populares status, propter quod tyrãois ipsa multum nociua est subditis, cũ sit cõposita ex duobus malis, & habeat peccata & transgressiones vtriusq; illarũ. Deinde cum di.

Existitq; generatio statim ex contrariis vtique istarum. Nam regia potestas pro tutela p̃stantium virorum cõtra populum reperta est, D & fit rex ex præstantibus, per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum, quæ sint à virtute, vel per excellentiam huiusmodi generis.

Prosequitur & diuiditur in duas. In prima præmittit quiddam de istis monarchiis, quarum quædam dicta sunt prius. In secũda prosequitur de causis corruptionis & saluationis ipsarum cũ dicit. {Vt igit̃ &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ex quibus componitur vtraq; monarchia. Secundo declarat quoddam dictũ de tyrannide. ibi. {Quod aũt &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quid intendit in vtraque, cum dicit. {Tyranois aũt &c.} Adhuc prima in duas. In prima declarat ex quibus componitur ex vtraq; monarchia vt appareat ex quibus corrumpitur & saluat. In secunda declarat quoddam dictum. ibi. {Vt ergo diximus &c.} Adhuc prima io duas. In prima ostẽdit ex quibus componitur regoum. In secunda ex q̃bus

tyrannis. ibi. {Tyrannis verò &c.} In prima dicit, ꝙ E vtraq; monarchia ex contrariis generatur. Regnum.n. factum est propter auxilium bonorum contra multitudinem, ne multitudo grauaret ipsos studiosos: & assumitur rex ex virtuosis excedens ſm virtutem, vel in opere virtutis, vel assumitur ſm nobilitatem generis, ne isti grauentur à multitudine. Deinde cum dicit.

Tyrannis verò originem habet à populo, ac multitudine cõtra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiatur. Patet hoc ex ipsis his, quæ contigerunt. Ferè.n. tyranni, vt plurimum, facti sunt ex ducibus populorum, fidem adepti ab initio ꝓpter calumnias contra nobilitatem factas: tyrãnides igitur aliæ in hũc modum constitutæ sunt ciuitatibus iam adauctis.

Ostendit ex quibus generatur tyrannis. Et primo ex F quibus nunc generatur. Secundo ex quibus generabat antiquitus. ibi. {Aliæ prius &c.} Dicit igitur ꝙ tyrannus assumptus est à populo, & ex populo & multitudine contra diuites & insignes ne populus molestetur à diuitibus: hoc autem manifestum est ex his quæ contigerũt. Plures.n. tyranni vt est dicere facti sunt ex his qui erant ductores populi quibus multum credebat populus eo quod libenter imponebant crimina diuitibus calũniantes eosdem: huiusmodi autem tyrannides augmentatis ciuitatibus factæ fuerunt. Deinde cum dicit.

Aliæ prius ex regibus transgredientibus, patria iura, & affectãtibus magis dominari. Aliæ ex electis ad principales magistratus. Antiquitus.n. populi constituebãt diuturniores administrationes & procurationes. Aliæ ex paucorum potentiâ eligentium vnum aliquem ad G maximos magistratus.

Ostendit ex quibus generabatur prius. Et primo facit hoc. Secundo facilem modum generationis ipsius ex prędictis tangit. ibi. {Omnibus istis modis &c.} In prima dicit ꝙ antiquitus tyrannides quæ factæ fuerunt ante istas, quædam factæ fuerunt ex regibus qui leges & consuetudines paternas in quibus nutriti fuerant trãgrediebantur, & qui magis volebant principari principatu dominatiuo qui est domini ad seruum, volentes vti subditis tanq̃ seruis. Contigit.n. ꝙ aliquis ſm hunc modum existens incepit tyrãnizare & opprimere subditos: & sic ex rege factus fuit tyrannus. Aliquando autem fuit facta tyrannis ex eis quia electi fuerant ad principatus excellentiores & potentiores, antiquitus populus instituit multos principantes & perspectores populi siue rectores. Ex istis autem contingebat aliquos magis peruersos trahere ad se dominium ciuitatis, & tyrannizare. Aliqñ H etiam facta fuit tyrannis ex paucorum potentia viris eligentibus vnum potentem ad principatus maximos qui postmodum tyrannizabat. Omnibus istis modis fiebat antiquitus tyrannis. Deinde cum dicit.

Omnibus istis modis facultas fuit perficiẽdi, si modo voluerit, ꝑ potentiam sibi p̃existentẽ, vel ex regia potestate, vel ex honoribus à populo exhibitis, ceu Phidõ apud Argos, & alij alibi regiam potestatem habentes, tyranni sunt facti. Circa Ioniam verò tyrãni & Phalaris ex honoribus. Panetius quoq; in Leũtinis, & Cypsellus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis: & alij eodem mõ ex fauore populorum apud quos multum poterant.

E Tangit facilem modum generationis ipsius tyrãnidis. Et dicit, ꝙ huiusmodi tyrannides de facili poterant fieri ex p̃dictis, quia potentiam habebant. Quidam.n. principabantur principatu regali. Et manifestum est ꝙ tales potentiam habebant, propter quod de facili poterant fieri tyrãni. Alij autem principabantur principatu qui est ſm aliquam honorabilitatem. Tales etiam potẽtiam habebant: ideo de facili poterant tyrãnizare. Et exemplificat. Quidam.n. qui dicebatur Phidon apud Argum fuit tyrannus, & quidam alij similiter principantes ex principatu regali. Illi autem qui tyrannizauerunt circa Ioniam & Phalaris assumpti fuerunt ex statu paucorũ principatibus honorabilibus. Sed Panetius qui tyrãnizauit in Leuntinis, & Cypsellus qui in Corintho, & Pisistratus qui Athenis, & Dionysius qui Syracusis: & alij qui eodem modo fuerunt tyrãni, fuerunt prius duces ex fauore populorum. Isti.n. potentiam habebant. Quare manifestum est ꝙ facile fuit istos esse tyrannos, propter F potentiam quam habebant. Deinde cum dicit.

Vt ergo diximus, regia potestas instituta est ſm optimatum gubernationem. Est.n. ſm dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel ꝑ beneficia collata, vel per ista simul, ac potentiam. Omnes.n. qui maxima beneficia in ciuitates gentesq; contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt, vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt. Alij bello conseruatis populis, ne in seruitutem deuenirent: quẽadmodum Codrus, alij à seruitute liberatis, vt Cyrus: alij ꝙ condidissent vrbem, vel ꝙ regionem acquisissent: quemadmodum Lacedæmoniorũ, & Macedonum, & Molossorum reges.

G Probat quoddam dictum. Dixerat.n. ꝙ regnum est institutum ſm statum optimatum, hoc probatur. Et primo facit hoc. Secundo ostendit quod est officium regis, ibi. {Vult autem rex &c.} In prima dicit ꝙ sicut dictum est prius. Regnum est institutum ſm statum optimatum. Et hoc apparet, quia institutum est ſm dignitatem vel virtutis, vel generis, vel propter beneficium impensum regioni, vel propter ista simul & potentiam. Et hoc apparet, quia omnes antiqui reges, vt ita dicatur, cum fecissent aliquod beneficium ciuitati vel genti regionis, vel qui potentes fuerant beneficiare istum honorem receperunt ꝙ assumpti fuerunt in regem: quidam.n. sicut Codrus qui præliatus fuit contra aduersarios ciuitatis, & prohibuit ne serui essent illis, factus fuit rex. Alij autẽ quia liberauerunt à seruitute, sicut Cyrus factus fuit rex Persarum, quia liberauit à seruitute regis Caldeorum. Alij quia ciuitatem constituerunt. Alij qui acquisiuerũt regionem, sicut reges Lacedæmoniorum, & Macedonũ, H & Molossorum. Deinde cum dicit.

Vult autem rex esse custos, vt qui diuitias habent nihil iniustum patiantur. Nec etiam populus afficiatur contumeliis.

Ostendit quod est officium regis. Et dicit, ꝙ officium regis est esse custodem iustitiæ. Et vult custos esse iusti. Et ideo recurrere ad regem est recurrere ad iustum animatum. Et hoc apparet quia rex intendit bonum commune custodire & seruare. Hæc autem non potest nisi sit custos iusti. Et ideo officium suum est vt sit custos iustis ita ꝙ habentes possessiones & diuitias nullam iniustitiã patiantur à non habentibus. Nec populus sustineat aliquam iniuriam à diuitibus. Deinde cum dicit.

Tyrannus aũt, vt sæpe iam diximus, ad nullam communem respicit vtilitatem, nisi gratia

proprij

proprij commodi. Est autem obiectum tyrãni, quod placeat: Regis, quod honestum sit.

Ostendit quis est finis in vtraq; monarchia ex quo apparet vna differentia inter ipsas. Et primo ostendit quid vtraque intendit, Secundo manifestat per effectus. ibi. {Quãobrem &c.} In prima dicit q; tyrãnus non intendit bonum cõmune, sed intendit proprium. Et rõ huius est, quia tyrãnus intendit delectationem fm sensum: & ideo appetit illud per quod existimat se habere eam: hoc autem est superexcessus pecuniarum, propter quod intendit pecunias acquirere, credit.n. per pecunias habere omnia: rex aũt intendit bonum cõmune. Illum.n. dicimus regem qui principatur propter bonum multitudinis. Talem aũt oportet esse virtuosum, & ita nolle iniuriari subditis. Oportet ipsum esse diuitem, ne aliquid iniuste accipere à subditis compellatur. Deinde cum di.

Quamobrem & illa in quibus plus habent sunt, tyrannis quidem, pecuniæ. Regibus aũt, honores. Et custodia regi à ciuibus suis est: tyranno autem, à peregrinis.

Manifestat quod dictum est per effectus. Et dicit, q; propter hoc q; tyrannus appetit delectationes, propter quas appetit pecunias manifestũ est, quod excessus insuper accipiendo pecunias tyrãnici sunt. Intendunt.n. tyranni bonum ꝓprium non cõmune, sed supergressiones honorum regales sunt magis. Et ratio huius est, Quia rex debet esse excellens fm virtutem. Excellentiæ verò virtutis debetur excellentia honoris. Et ideo ad regem pertinet habere excellentes honores, & magis supergressionem honorum q; pecuniarum. E contrario autem est in tyrãno, & propter hoc idem etiam custodia regalis est ciuilis, sed tyrãnica est per extraneos. Et ratio hujus est, q; rex dominatur subditis illis volentibus. Et ideo confidit de ipsis propter quod custoditur ab eis, tyrãnus autem cum opprimat eos dominatur eis, illis nolentibus: & iõ non confidit in eis, ꝓpter quod custoditur ab extraneis. Posset etiam aliter introduci illa pars. Tyrannus autem, vt diceret, q; intendit assignare differentias inter regnum & tyrãnidem: & diuiditur in tres propter tres differentias quas ponit. Deinde cum dicit.

Quod verò tyrannis contineat illa mala, quę sunt & popularis gubernationis, & paucorum potentiæ manifestum est. Ex paucorum quidẽ potentia finem esse diuitias. Per has enim solas necesse est permanere, vt conductos retineat custodes, vt sumptis faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. Itaq; arma ciuibus suis adimere, ac multitudinẽ populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere. Cõmunia sunt paucorum potentiæ & tyrannidis.

Manifestat quoddam dictum de tyrãnide: prius.n. dictum fuit quod componitur ex duobus malis hoc declarat. Et primo declarat quæ mala habet ex statu paucorũ. Secundo quæ mala habet ex statu populari. ibi. {Ex populari autem &c.} In prima dicit quod manifestum est, q; tyrãnis accipit mala quę sunt in statu paucorũ & multitudinis. Ex statu paucorum mala hæc habet, quia sicut finis status paucorum sunt diuitię, sic etiam in tyrãnide. Sicut.n. dominans in statu paucorum finaliter intendit diuitias, sic tyrannus. Item tyrannus est sicut solus sine amicis, sicut dominans in statu paucorum. Isti.n. quia opprimunt multitudinem odio habentur: & ideo sunt soli sine amicis, sic tyrãnus solus est, quia non habet amicos. Item sicut oportet dñantes in paucis habere custodiam, A quia multos inimicos habẽt & sunt sine amicis: sic oportet tyrannum custodiam habere, & quia hoc non potest sine diuitiis, ideo intendit diuitias. Item oportet ipsum non credere multitudini sicut potentatus paucorũ: cum enim odio habeatur à multitudine, non confidit in ipsa & ideo non credit eidem, & propter hoc prohibet multitudinem non habere arma sicut potentes paucorum, ne possit insurgere contra ipsum. Item habet turbam suspectam, & iõ expellit eos à munitionibus & ponit extraneos in eisdem. Item cõpellit eos morari in domo & non habere societatem adinuicẽ, ne possint machinari aliquid contra ipsum. Ista igitur omnia mala cõmunia sunt potentiæ paucorum & tyrãnidis. Consequenter cũ di.

Ex populari autem habet, vexare nobilitatem, clamq; euertere, & aperte in exilium pellere, tanq; aduersarios, & machinatores contra potentiam suam: Ex his enim & cõsilia aduer-B sus eos iniri contingit, aliis dñationem affectãtibus, aliis seruitutem fugientibus. Vnde Periandri cõsilium Thrasibulo datum, supereminentes spicas decerpere, tanq̃ oportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere.

Ostendit quæ mala habet ex populari statu, & dicit, q; ex populari statu habet ista mala, s. impugnare diuites, & insignes interficere, & hoc manifeste & occulte: vtroque.n. modo tyrãnus prosequitur insignes. Et habet ex statu populari pugnare & relegare eos tanq̃ illos qui machinantur & insidias præparant contra principatũ. A diuitibus enim & insignibus fiunt machinationes, & procurantur dissensiones qñq; à quibusdam, quia volũt principari. A quibusdam verò quia procurant forte aliquos alios principari non volentes sibi obtinere principatum. Vnde tyranni multum quandoq; eos prosequuntur. C Vnde Periander dedit consilium Thrasibulo tyrãno qualiter principatus suus duraret, habuit in consilio ab eodem sicut dictum fuit in tertio huius, opportunum esse excedentes spicas euellere, per quod innuebatur q; diuites & insignes oportet interimere.

LECTIO IX.

Quibus ex causis tyrannis & regna dissoluantur.

VT igitur fere dictum est, eadem principia mutationum sunt existimanda & in rebusp. & in vnius gubernatione. Per contumeliam.n. & per mœtum, & ꝑ contẽptum, insurgunt plerique subiectorum aduersus dñantes. Iniurię verò maxime ꝑ contumeliam, nõnunq̃ & per ablationem rerum fiunt. Sunt aũt & fines ibi tales, quales sunt circa tyrãnides & re-D gna. Opes.n. & honores qui in tyrãnis regibusq; maximi conspiciuntur, affectant omnes.

Postquam Philosophus præmisit quędam de monarchia, prosequitur de causis & principiis corrũpentibus & saluantibus ipsas: & primo de corrũpentibus. Secundo de saluantibus. ibi. {Seruantur aũt.} Prima in duas. In prima determinat de principiis corrũpentibus ipsas in vniuersali. Secundo determinat de principiis corrũpentibus in speciali. ibi. {Corrumpuntur autem.} Prima in duas. In prima proponit principia corruptionis in vniuersali. Secundo prosequitur in speciali magis. ibi. {Insurgitur autem.} In prima dicit q; sicut dictum est prius, ꝑncipia ferè trãsmutationis & corruptionis rerũpu. eadem sunt cum principiis trãsmutationis & corruptionis monarchiarum: nam regnum est fm statũ optimatum: & iõ q̃ sunt principia corruptionis status optimatum, sunt principia corruptionis monarchiæ regalis.

Tyrannis.n.est fm statum paucorum & popularem vltimum: & ideo quæ corrumpunt illos, corrumpunt tyrannidem. Principia autem corrumpentia monarchias sunt tria, contumelia, metus, & contemptus. Propter.n.contumeliam, & timorem, & contemptum insurgunt subditi contra monarchas. Sunt autem aliquando contumeliæ propter iniuriam, quæ.s.est in persona: aliquando verò sunt per subtractionem bonorum propriorum. Item monarchiarum & rerump. prædictarum prius sunt idē fines. Sicut enim intenduntur diuitiarum multitudo, & magnitudo in illis, sic intenditur magnitudo diuitiarum in tyrannide, & magnitudo honoris in regno. Ista autem omnia appetunt: & ideo aliquando fit iniuria propter corruptionem istorum. Deinde cum dicit.

Insurgitur aūt qnq; in corpus dominantis, qnq; in ipsam dominationem. Quando.n.per contumeliam adducuntur homines ad insurgēdum, impetus fit in corpus. Cumq; sint contumeliæ partes plures, vnaquæq; illarum concitat ad iram. Irascentium verò plurimi vltionis causa impetum faciunt, non causa potentiæ.

Prosequitur de istis causis & principiis corruptionis monarchiarum: & primo ꝓsequitur de illis quę sunt ꝑncipia corruptionis per se. Secundo adiungit vnum ꝑncipium per accidens. ibi. {Eorū verò &c.} Prima in duas. In prima determinat causas insurrectionis. In secunda ostendit qui maxime insurgunt ꝓpter tales causas. ibi. {Maxime verò} Prima in tres. In prima declarat qualr aliqn̄ fiunt insurrectiones contra monarchas ꝓpter iniustitiam. Secundo qualiter ꝓpter timorem. ibi. {Similr quoq;} Tertio qualiter ꝓpter contemptum. ibi. {Aliæ verò} Prima in duas. Primo.n.declarat ꝙ aliqn̄ fit insurrectio contra monarcham propter iniuriam q̄ est contumelia. Secundo ꝙ propter afflictionem corporis. ibi. {Multi etiam.} Prima in duas. In prima ꝓponens distinctionem insurrectionis, assignat rōnem quare cōtumelia affecti insurgunt in corpus. In secunda declarat per exēpla. ibi. {Quale fuit} In prima dicit ꝙ aliqn̄ insurrectiones fiunt in monarchiis in corpus principantium, aliqn̄ contra principatum, & quæ fiunt propter contumeliam fiunt contra corpus. Et hoc patet, quia cum sint multæ partes contumeliæ, quælibet est inductiua iræ, vt apparet 2. Rhetor. Irati autem ferè mouentur propter punitionem personalem magis q̄ propter depositionem à principatu: & ideo manifestum est ꝙ insurrectiones quę fiunt per contumeliam, sunt in corpus, non contra principatum. Deinde cum dicit.

Quale fuit illud filiorum Pisistrati, ob contumeliam enim sorori Armodij illatam, & ipsum Armodium compellatum, impetus in eos factus est, ab Armodio quidem propter sororē: ab Aristogitone autem, propter Armodium.

Manifestat per exēpla. & primo de contumelia in personam coniunctam qualiter fit cā insurrectionis in corpus monarchæ. Secundo de contumelia in personam ꝓpriam. ibi. {Plurimæ verò} Primum declarat per quinque exempla, & fm hoc habet quinque partes. Secunda ibi. {Aduersus Periandrum.} Tertia ibi. {Philippus verò.} Quarta ibi. {Et Amintas.} Quinta ibi. {Et Eunuchus &c.} In prima dicit, ita dictum est, ꝙ fit insurrectio contra personam coniunctam monarchæ, sicut fuit insurrectio contra filios Pisistrati: nam cum contumeliam intulissent sorori Armodij, & vlterius ipsum Armodium compellassent. Armodius propter sororis contumeliam, & Aristogiton propter Armodium contra illos insurrexerunt. Et sic patet ꝙ facta fuit insurrectio propter contumeliam in personam coniunctam. Deinde cum di.

E Aduersus Periandrum quoq; Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt, ex eo quia in potu, quem amabat puerum interrogauit, an adhuc ex se prægnans esset.

Ponit secundum exēplum, & dicit, ꝙ quidam qui habitabāt in Ambracia insidiati sunt cuidam, q dicebatur Periander, quia iste Periander cum quadam vice biberet cum filiis illorum: dixit illis pueris, si erant ꝑgnantes ex ipso: ipse.n.forte abutebatur eis: & ideo innuebat quod illis pueris fuisset abusus: & iō quærebat, si ex ipso erant prægnantes: tunc alij moti ꝑꝑ contumeliam puerorum insurrexerunt contra Periandrum. Deinde cum dicit.

Philippus verò à Pausania occisus est, qa nō vlciscebatur contumeliam sibi factā ab Attalo.

Ponit tertium exemplum, & dicit, ꝙ insurrectio quæ fuit contra Philippum regem Macedoniæ, facta à quodā F qui dicebatur Pausanias, facta fuit, quia Philippus permisit Pausaniam contumeliam pati à quodam Attalo, q erat coniunctus eidem Philippo vel consanguinitate, vel officio. Fuit autem iste Philippus rex Macedoniæ pater Alexandri magni. Deinde cum dicit.

Et Amyntas paruus à Darda, quia iactaret se in illius ætate abusum esse.

Ponit quartum exēplum, & dicit, ꝙ Amyntas occisus est à Darda quia iactaret se in illius ætatē, & statum eius irrideret, ꝙ erat passus. Deinde cum dicit.

Et Eunuchus ab Euagora Cyprio: ꝙ enim mulierem elegerat eius filiam, quasi contumelia affectus eum necauit.

Ponit quintū exēplum, & dicit, ꝙ Euagoras Cyprius insurrexit contra Eunuchum regē, qa eius filiam in concubinam elegerat, & interfecit illum. Sic igit̄ apparet ex G istis ꝙ contumelia facta in personam coniunctam, cā est insurrectionis cōtra ꝑsonam monarchę. Deinde cum d.

Plurimæ verò inuasiones factæ sunt ex eo, quia in corpus verecundiam intulissent.

Declarat ꝙ contumelia facta in personam propriam, causa est insurrectionis contra personam monarchæ. Et primo proponit. Secundo probat per exēpla. ibi. {Qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus &c.} Adhuc secunda diuiditur in quatuor fm ꝙ declarat per quatuor exēpla. Secunda ibi. {Fuit vna cum illo ad tē parrandam &c.} Tertia ibi. {Paron verò.} Quarta ibi. {Adamas verò.} In prima dicit ꝙ multæ insurrectiones factæ sunt contra monarchas, quia faciebant contra contumeliam, vel verecundiam in personam alicuius. Deinde cum dicit.

Qualis fuit inuasio illa Cratæi aduersus Archelaum: semper.n.molesta illi fuerat consuetu H do eius. Itaq; parua etiā occasio sufficiens fuit, vel quia filiarum nullā sibi dederat, cum se daturum ꝓmisisset: sed primam occupatus bello aduersus Sirrā & Arrabęum tradidit regi Elibeæ. Alteram verò filiam minorem natu filio Amyntæ coniugauit, existimans per hunc modum minime sibi fore aduersaturū ex Cleopatra genitū: sed indignationis principiū extitit, ꝙ grauiter ferebat se ad libidinis gratiā haberi.

Declarat, & dicit, ita dictū est ꝙ ꝑꝑ contumeliā factā in ꝑsonam ꝓpriā fiūt insurrectiones, sicut fuit facta insurrectio Cratęi contra Archelaum. Iste.n.Archelaus grauiter se habebat, ad Cratęū colloquendo & cōuersando. Causa.n.quā prætendebat, & si vt sufficiens ꝓponebat:

minor

minor tamen fuit, & occasionalis magis.s.quia Archelaus cum promisisset Crateo dare vnam de filiabus suis, nullam voluit dare, sed filiam primogenitam post bellum, quod habuit contra Syriam & Arabiam dedit cuidam regi qui dicebatur Cleuas: Filiam minorem dedit filio Amintæ, credens quod cum ille esset filius Cleopatræ non esset aduersaturus. Ista enim causa insurrectionis prætendebatur, sed causa principalis & principium inimicitiæ & separationis ab eo fuit, quia volebat eum ad concubitum inducere. Deinde cum dicit.

Fuit vna cum illo ad rem patrandã Hellanocrates Larissæus ob eandem cãm. Quod.n.abusus ætate illius, non vt ꝓmiserat, deducebat, ob contumeliam id fieri ratus est, nõ ob amorem.

Ponit secundum exemplum, & dicit, ꝙ Hellanocrates Larissæus insurrexit contra eundem Archelaum propter causam eandem. Cum.n.sicut promiserat eum non deduceret, & abuteretur ætate ipsius, credidit, ꝙ hoc faceret ꝓpter contumeliam, & non propter amicitiam: & ideo insurrexit contra eundem. Deinde cum dicit.

Paron verò & Heraclides Ænij Cotym peremerunt patri mactantes.

Ponit tertium exẽplum, & dicit, ꝙ Paron & Heraclides insurrexerunt contra Aenij Cotym & inserentes supplicium patri interfecerunt eum. Et hoc fuit propter cõtumeliam eis factam à filio illius. Deinde cum dicit.

Adamas verò à Coty rebellauit, quasi cõtumelia affectus, ꝙ ab eo in pueritia exectus esset.

Ponit quartum exẽplum, & dicit, ꝙ Adamas recessit à Coty monarcha, quia cum esset puer ille Cotys castrauit eum: & tunc Adamas propter iniuriam quã passus fuerat, insurrexit contra illum. Deinde cum dicit.

C Multi etiam ob verberatum corpus, vel interfecerunt ira perciti, vel impetum fecerunt, quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges.

Ostendit ꝙ qñq; fit insurrectio propter afflictionem in corpore, & diuiditur in partes duas. In prima proponit. In secunda manifestat cum dicit {Vt Megacles &c.} In prima dicit ꝙ multi qui afflicti fuerant in corporibus sustinentes percussiones, vel vulnera, insurgentes contra ipsum monarcham destruxerunt, siue interfecerunt. Alij autem passi iniuriam propter talem afflictionem, inuaserunt principatum & potentatum. Deinde cum dicit.

Vt Megacles apud Mitylenem magistratus circumeuntes, & clauis pulsantes cum amicis aggressus interfecit.

Manifestat quod dixit, & diuiditur in tres sm, ꝙ manifestat per tria exempla. Secunda ibi. {Et postea &c.}
D Tertia ibi. {Archelai verò necis &c.} In prima dicit ita dictum est ꝙ fiunt insurrectiones propter afflictionem. Sicut enim in Mitylene insula Megacles insurrexit contra quosdam conuiciones suos & circumstantes, propter hoc ꝙ manus iniecerunt in eum clauis pulsantes, & verberantes eundem, propter quod cum amicis suis interfecit eos. Deinde cum dicit.

Et postea Sinerdes verberibus cæsus, & à muliere tractus Pentilon interemit.

Ponit secundum exemplum, & dicit, ꝙ postmodum, cum Sinerdes à Pentilone fuisset verberatus & cæsus ab vxore eius euasisset, insurrexit contra illum, & interfecit eum. Deinde cum dicit.

Archelai verò necis princeps fuit Dechamnichus. Is.n.primus cæteros aggressores com-
A mouit, & irritauit. Causa verò fuit irarum ꝙ illum Archelaus Euripidi poetæ verberandum tradidisset. Erat verò infensus illi Euripides, ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alij cõplures tali de causa, vel interfecti sunt, vel in periculum insidiari venerunt.

Ponit tertium exẽplum, & dicit, ꝙ Dechamnicus fuit dux, & causa principalis insurrectionis, quæ fuit facta contra Archelaum, & fuit primus exacerbans & commouens illos qui insurrexerunt in ipsum. Causa autem iræ quare alij insurrexerunt & ipse insurrexit, fuit, quia Archelaus tradidit eum flagellandum Euripidi poetæ, qui contra ipsum iratus infremuit, quia Dechamnicus dixit, ꝙ os habebat fœtidum, propter hoc motus Euripides flagellauit Dechamnicum, quod fuit causa iræ. Propter quod insurrexit ipse contra Archelaum. Sic igi-
B tur multi insurrexerunt propter tales causas, & quidam ipsorum interfecti sunt, alij graues insidias & turbationes passi sunt. Deinde cum dicit.

Similiter quoq; propter metum: hæc enim vna ex causis est, vt in repu. sic etiã in vnius gubernatione, ceu Xerxem Artapanes metuens calũniam de Dario, ꝙ eum suspendisset Xerxe non iubente, sed putans illi veniam esse datam propter cœnam quasi ab ignoscente.

Declarat ꝙ aliqñ fit insurrectio propter timorem, & dicit, ꝙ sicut fit insurrectio propter iniuriam, sic aliqñ fit propter timorem. Timor.n.est vna de numero causarum insurrectionis, sicut iniuria contra monarchias, sicut Artapanes voluit repellere Xerxem à principatu monarchico, quia timebat ipsum propter crimen quod cõmiserat contra Darium, quia suspenderat quẽdam notum
C eius, quãuis Xerxes non præcepisset, sed credebat ꝙ indulgeret eidem non memorans factum post comestionẽ, sed cum recoluisset & voluisset punire ipsum, timens punitionem insurrexit contra eum. Deinde cum dicit.

Aliæ verò propter contẽptum, vt videns quidam Sardanapalum regem inter eas mulieres pensa diuidẽtem: si modo hęc fabula vera fuit, & si non in illo, attamen hoc in alio verũ esset. Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, qđ eum contẽnebat, conspiciẽs ipsum Diony. semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere.

Declarat ꝙ aliquando fit insurrectio propter contemptum, & primo facit hoc in vniuersali. Secundo ostendit ꝙ amici etiam quandoq; propter contẽptum insurgunt. ibi. {Amicorum etiam} Dicit igitur primo ꝙ fiũt
D insurrectiones aliquando propter contẽptum sicut quidam vidẽs Sardanapalum deditum voluptatibus, & comessationibus, semper ludentem cum mulieribus in palacio, nunquam exeuntem ad prælia, nec exercentem se in venationibus. Si verum est hoc de ipso sicut dicunt fabulantes. Si autem non est verum de illo, tamen de aliquo alio poterit esse hoc verum, insurrexit contra illum. Similiter Dion insurrexit contra Dionysium qui posterius tyrannizauit, quia despexit eum videns ipsum semper ebrium & voluptuosum, & videns ꝙ ciues ipsum contemnebant. Deinde cum dicit.

Amicorum etiam quidam insurgunt ꝓpter contẽptum. Ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tanq; facultatem habentes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per contemptum inuadunt.

Tanq̃ enim potentes & contemnentes periculum, propter suam potentiam, faciliter insurgunt, vt duces quidam exercituum aduersus principes suos: quemadmodum Cyrus contra Astyagem, cuius & vitam & potentiam contemnebat: cernens, & copias eius iam consenuisse, & ipsum in delitiis vitã agere. Et Seuthes Thracius cũ esset dux exercitus Amadoci. Quidã verò huius plurimum gratia insurgũt, seu propter contemptum, & propter lucrum, velut contra Ariobarzanem Mithridates.

Declarat ꝙ amici propter despectum aliqñ insurgunt contra amicos, quia contemnunt eos: quia.n.confidunt de ipsis & familiares sunt eis, contẽnunt eos quandoque, credentes ꝙ obliuiscantur iniuriæ illatæ propter amicitiam. Nimia.n.familiaritas parit contemptum. Et quia credunt posse obtinere principatum, & quia contẽnunt, insurgunt contemnentes periculum, vnde de facili inuadunt: tum quia sperant obtinere: tum quia potentiam habent, non timentes periculum: tum quia contemnunt, sicut duces exercitus aliquando monarchas inuadunt ꝓpter causam istam, sicut Cyrus contemnens modum viuendi Astyagis turpem & inhonestum & potentiam q̃ inutilis erat ad prælia, videns ipsum delitiose viuere, & præter rationem, insurrexit contra ipsum. Similiter aũt & Seuthes dux exercitus de Thracia prouincia recessit ab Amadoco propter eandem causam, & insurrexit contra ipsum. Sunt etiam alij qui propter plura istorum insurgunt, & quia contemnunt & propter lucrum, sicut Ariobarzanem Mithridates. Deinde cum dicit.

Maxime verò ꝓpter hanc causam insurgũt hi q̃ sunt natura superbi, & honorem habẽt ex rebus bellicis apud dñantes & principes. Fortitudo.n.potentiã habens superbia est, ꝑ quas ambas quasi faciliter supaturi eos aggrediunt̃.

Declarat qui maxime insurgunt propter tales causas, & dicit, ꝙ maxime insurgunt qui naturalr̃ audaces sunt, sicut illi in quibus est abundantia caloris & spiritus, & potentiam habent, & facti sunt duces exercitus à monarchis. Inclinatio.n.ad opera virilia, siue ad audaciam & potentiam, reddunt hominem audacem in actu, & propter ista duo quasi existimantes se præualere, insurgunt.

LECTIO X.

Honor odium & contemptus tyrannidem euertit, regnum domestica seditio.

EOrum verò qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causæ vltra iam dictos. Non enim, vt quidam, tyrannos inuadunt, spe magnorum commodorum, magnorumq; honorum quos in illis cernunt, inducti, sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem, vt ea sibi arripiant q̃ in tyrannis admirabantur: hi autem vt ex re gesta memorabili atq; egregia, famam ac celebritatem nominis consequantur, nõ dominationem acquirere volentes, sed gloriam.

Postq̃ Philosophus posuit principia per se corruptionis monarchiarum, consequenter adiungit vnum principium eius per accidens: & primo ponit causam istam siue principium. Secundo ostendit ꝙ pauci insurgunt ꝓpter illam. ibi. {Sunt tamen.} In prima dicit, ꝙ illi qui insurgunt propter appetitum honoris. Alio modo insurgunt q̃nq; q̃ sint modi prius dicti s̃m quos aliqui insur-

E gunt. Sunt.n.aliqui qui propter amorem honoris qualibuscũque insurgunt, facientes seditionem, non sicut alij qui inuadunt eos, vt obtineant diuitias & honores magnos, quos vident eos habere: conueniunt tñ in hoc hi & illi, ꝙ exponunt se periculo & eligunt periclitari: sed propter aliam & aliam causam, quidam.s.propter hoc vt obtineant diuitias aut principatum, aut vtrunque. Alij autem vt faciant aliquam actionem singularem & notabilem, propter quã nominati sint apud alios, non curantes nec ꝑncipatum nec diuitias. Deinde cum di.

Sunt tñ perpauci, qui ob hanc causam moueantur. Constituendum est.n.sibi, viuendum non esse, nisi rẽ confecerint, q̃bus adesse oportet Dionis ꝓpositum, non facile q̃dem fieri in multis. Ille.n.cum paucis militibus cõtra Dionysium ꝓfectus ait: quãtulũcunq; ꝓgredi posset,

F satis id sibi foret, vt si vel parum terræ illius inuasisset, pulchrum iam sibi mori existimaret.

Ostendit ꝙ paucissimi insurgunt ꝓpter talem causam, & dicit, ꝙ quãuis aliqui insurgant contra monarchiam propter appetitum huiusmodi honoris: paucissimi tñ sunt, qm̃ talis qui impetum facit contra monarchiam si debeat præualere, oportet ꝙ non timeat mortem, & sic existimet sicut existimabat Dion cum insurrexit contra Dionysium, sed hoc non est facile multis. Ille.n.Dion cũ paucis militibus inuasit & insurrexit cõtra Dionysium, & dicebat, ꝙ quomodocũq; posset procedere contrà illum hoc sufficiebat sibi si tantùm faceret ꝙ terram inuaderet & Dionysium: & si postmodum mors sibi accideret, bene erat sibi, non curans nec timẽs de ipsa. Sed istud difficile est, & pauci sunt sic negligentes vitam ꝓpriam & contemnẽtes mortem. Propter quod manifestum est, ꝙ pauci sunt qui inuadant monarchiam propter appetitum huiusmodi honoris. Deinde cum dicit.

G Corrumpuntur autem tyrãnides, vno quidem modo vt vnaquęq; aliarum rerumpub. ab extra, si aliqua sit contraria respu. robustior: nã voluntas quidem aderit, propter contrarietatẽ electionis, quæ autẽ volunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariæ verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidi s̃m Hesiodum, vt figulo figulus: nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. Regia verò potestas, & optimatum gubernatio, ꝓpter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedęmonij multas euerterũt tyrãnides: & Syracusani ꝑ id tempus, quo resp. eorum recte gubernabat̃.

Determinat causas & principia corruptionis monar-
H chiarum in speciali: & primo tyrãnidis. Secundo regnũ. ibi. {Regnum aũt &c.} Prima in duas. In prima tangit modos quibus corrumpitur. In secunda tangit causas ꝓpter quas maxime corrumpitur. ibi. {Cũque duę &c.} Prima in duas s̃m ꝙ tangit duos modos corruptionis tyrannidis. Primus modus est à cã extrinseca, secundus ab intrinseca, Secundus ibi. {Alio autem modo &c.} In prima dicit ꝙ tyrãnis vno modo corrumpitur, sicut quælibet alia respu. à causa extrinseca, vt si fuerit aliqua respu. potentior contraria, propinqua illi: tunc.n. illa valentior quia contraria est isti, ipsam corrumpet. Non enim põt dici ꝙ per consilium poterit pręcauere ne corrumpatur, quia ad bene consiliandum requiritur appetitus recti finis. Consiliari enim est de his quę sunt ad finem, & recte consiliari de his quæ sunt ad rectum finem. Sed tyrannis non habet rectum finem, nec appetitum rectum, immo electio siue appetitus ipsius est contrarius recto fini: &

ideo

ideo non poterit resistere alteri reipublicæ propter consilium, cum alia sit potentior. Omnes.n. volentes aliquid agere, si habeant potentiam, agunt quæ volunt: & ideo alia resp. contraria & valentior corrumpet istã. Tyrannidi autẽ contrariatur popularis status, sicut dixit Hesiodus, per accidens, sicut figulus cõtrarius est figulo. Nõ.n. est figulus per se cõtrarius figulo, immo est sibi similis, sed per accidens inquantum vnus impedit bonum alterius.s. lucrum, sic popularis status contrarius est tyrannidi, non per se, sed inquantum vna impedit aliam. vltima enim species eius pessima est, quæ est quædam tyrannis, sicut patet ex quarto huius. sed regnum & optimatum status per se cõtrarij sunt, intẽdunt.n. diuersos fines, quia vnus corrumpit alium. Propter quod cõtigit q Lacedæmonij multas tyrannides corruperunt, quia potentiores erant, similiter Syracusani quandiu habuerunt bonam remp. habebant.n. optimatum. Deinde cum dicit.

Alio autem modo corrũpuntur cum in seipsis seditionem habẽt, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nũc circa Dionysium. Gelonis enim filiũ Thrasybulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. Domestici vero ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrãnis omnino solueretur, sed Thrasybulus. Verũ alij inter hęc conspirantes eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autẽ Dion, cõtra eum copijs ductis, cũ esset affinis, suscepto populo illum pepulit, ipse vero interfectus est.

Tangit secundum modum corruptionis, & dicit q aliquando corrumpitur tyrannis non à causa extrinseca sed intrinseca, contingit enim q tyrannis habeat quandoq aliquos familiares qui attingunt aliquo modo ad principatum & participant honoribus. Quando igitur tales faciunt seditionem, contingit q corrumpitur tyrãnis, sicut contigit circa tyrannidem Gelonis prius, posterius autẽ circa eam quæ Dionysij. Familiares enim Gelonis insurrexerunt contra ipsum, & expulerunt eum. Similiter & quidam contra Dionysium. Seditio autem quæ fuit facta contra Gelonẽ fuit facta à Thrasibulo qui frater fuit Hieronis, qui filium Gelonis abducens ab eo quod est sm rationem traducebat p illecebras & voluptates, vt sic contemptibilis fieret populo quod repelleretur à principatu, & ipse Thrasybulus principaretur. Cũ igitur congregasset familiares & amicos, cauẽs ne dissolueret tyrannis sed ipse tyrannizaret considerantes tempus conueniens, ipsum Gelones & omnes amicos ipsius expulerũt & remãsit Thrasibulus solus, contra Dionysiũ insurrexit Diõ, qui curam habebat de repu. erat enim familiaris eidem, & assumens sibi populum in auxilium, insurrexit cõtra ipsum & expulit eum & interfecit. Deinde cum dicit.

Cumq; duæ sint causæ propter quas maxime contra tyrãnos insurgitur, odium.s. & cõtemptus. odium quidem existat oportet in tyrannos, ex cõtemptu autem plurimæ fiũt euersiones: huius vero signum fuerit, q pleriq; eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsq; ad extremum conseruauerũt, sed qui ab illis susceperunt, confestim (vt ita dixerim) perierunt omnes. In voluptatibus.n. viuentes, efficiũtur facile contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui.

Tãgit causas propter quas maxime corrũpitur, & primo tãgit causas istas sm se & absolute. Secũdo concludit

[A] causas corruptionis eiusdem in comparatione ad resp. intensas.s. paucorum & popularis status. ibi. {Vt autem.} In prima tangit illas causas. In secunda tangit quandam aliam quæ reducitur ad vnam illarum. ibi. {Particulam vero.} In prima dicit q cũ sint duæ causæ propter quas aliquę maxime insurgunt contra tyrannum.s. odiũ & cõtemptus. Odium debetur tyranno magis per se. Et ratio huius est, quia ille qui principatẽ melioribus se & præter vtilitatẽ ipsorum, & cum hoc intendit bonũ proprium, solũ odio habẽtur ab illis, talis est tyrannus. Principatur enim tyrannus melioribus se, quia virtuosis, & nõ intendit nisi bonum proprium, & ideo tyranno debetur odiũ. De contemptu autem adiungit, q propter contemptum multoties corrumpitur tyrannis. Et huius signũ est, quia illi qui acquisierũt principatum per virtutẽ & industriã propriam, magis cõseruauerunt principatum, quia tales qui acquisiuerunt bellicosi fuerunt, tales autem non sunt contemptibiles. Sed illi qui receperunt tyrannidẽ ab alio [B] statim admiserunt, & propter principatum mortui sunt, quia enim viuebant delectabiliter vacantes comessationibus & venereis, contemptibiles erant & quia vacabãt delitiis dabant multas oportunitates & occasiones insurgendi alijs, tum quia oportet q ponant se quãdoq in potestate mulierũ, tum quia inebriati sunt sæpe, & per consequens impotentes factũ. Deinde cum dicit.

Particulam vero quãdam odij debemus irã existimare, nam quodammodo earundem rerum causa existit.

Tangit aliam causam quam reducit ad odium, & est illa causa ira, & habet duas partes. In prima reducit irã ad odium. In secunda assignat duas differentias inter iram & odium. ibi. {Et est interdum.} Dicit igitur primo q ira pars est odij, hoc est corruptio quę fit propter irã, aliquo modo fit propter odium, vt non oporteat ipsam ponere causam distinctam. Est.n. ira appetitus recõtristationis, [C] & ideo manifestum est quòd iratus vult malum alijs hoc autem pertinet ad odium. Vnde ira aliquo modo est causa earundem actionum, quarum est causa odium. Deinde cum dicit.

Et est interdum ira efficacior q̃ odium, vehementius.n. insurgunt, quia perturbatio illa nõ vtitur ratione. Maxime vero contingit, vt ira deferantur, qui contumelia fuerint affecti, per quam quidem causam & Pisistratidarum deleta est tyrannis, & multæ aliarum, sed odiũ magis ratione vtitur. Nam ira cum dolore fit, quare nõ facile ratione vtit, odiũ vero sine dolore.

Assignat duas differentias inter iram & odium, & dicit q frequenter ira est magis operosa, hoc est plus operatur q̃ odium. Irati.n. cum maiori impetu & robustius [D] insurgunt q̃ habẽtes odiũ. Et ratio huius est, quia passio iræ est sine ratiocinatione. Iratus.n. & si audiat aliqualiter rationem, imperfecte tamen audit. Bene.n. audit iratus quod vindicta est accipienda, sed qualiter accipienda nõ audit. Vnde similis est famulo qui imperfecte audit mandatum domini, propter quod contingit q male exequatur quandoque. Similiter est de irato. Imperfecte.n. audit rationem, & ideo male exequitur vindictam. Vnde furiosus videtur propter iniuriam: & quãuis ira sit magis operosa, tamen odium magis nocet. Secunda differentia est, q ira est cum tristitia, & ideo non de facili iratus potest ratiocinari: propter enim motum passionis nõ potest, sed odium est sine tristitia, & ideo est cum ratiocinatione. Deinde cum dicit.

Vt aũt summatim dicamus, quotcunq; cãs diximus paucorum potentiæ, illius postremę et nimię, ac popularis gubernationis extremę, totidem

tidem & tyrannidis causas esse ponendum est. Nam & hæ sunt tyrannides quædam.

Concludit causas corruptionis tyrannidis in comparatione ad resp. intensas. s. paucorum & popularis status. Et dicit ꝙ vt in summa dicamus quot diximus principia & causas corruptionis paucorum status intemperate quæ est vltima species ipsius & popularis status vltimæ. tot sunt causæ & principia tyrãnidis, quia istę resp. scilicet paucorum vltima & popularis sunt tyrannides quædam differentes tantum secundum hoc, ꝙ in his tyrannizant plures, in illa autem vnus. Deinde cum dicit

Regnum autẽ ab his quæ extra sunt minime corrũpitur, quapropter diuturnius est. Ex se autem ipso, vt plurimum, euerti contingit.

Determinat causas & principia corruptionis regni. Et primo regni absolute & ſm se. Secũdo regni quod ꝓcedit ſm genus. ibi. {In regnis autẽ &c.} Prima in duas. In prima tãgit ex quibus minime corrumpitur regnum. In secunda ostendit quibus modis corrũpitur. ibi. {Corrumpitur &c.} In prima dicit ꝙ regnũ ab extrinsecis nõ corrumpitur. Et ratio huius est, quia rex principaẽ bonis & secundum virtutem subditis volentibus. Talis autem respub. non corrumpitur ab extrinsecis. Et propter hoc regnum multo tempore durat. Ex se autẽ multis modis corrumpitur. Deinde cum dicit.

Corrũpitur aũt duobus modis. Vno modo si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni. Alio modo si tyrãnice gubernare ꝑgãt, volentes esse domini plurium, & cõtra legem.

Ostendit quibus modis corrumpaẽ ex se. Et primo facit hoc. Secundo ostendit quare nunc nõ fiunt multa regna. ibi. {Non fiunt &c.} In prima dicit ꝙ regnũ ab intrinseco duobus modis corrumpitur. Vno modo quando illi qui attingunt ad principatum, & sunt principes regni faciunt seditionem. Contingit. n. talibus faciẽtibus seditionem quod propter potẽtiam quam habẽt expellant regem à principatu & mutẽt monarchiã in aliã rẽp. Alio modo corrumpitur quando rex vult principari tyrannice, sicut quando vult esse dominus plurium q̃ debeat esse ipsius nolentibus, & præter legem. Tunc enim contingit ꝙ subditi insurgunt contra eundem & ipsum expellant & mutent remp. in aliam. Deinde cum dicit.

Non fiunt nũc amplius regna. sed si qua fiũt, monarchię & tyrannides magis sunt, ob id, q̃a regnum spontanea gubernatio est, ac maiorũ proprie. At plurimi pares sunt, neq; vsq; adeo præcellentes, vt ad magnitudinẽ dignitatemq; huius gradus se possint attollere. Atq; ex eo fit vt spõte illi nõ pareatur. Quod si deceptione qs, aut vi dñeẽ, iã apparet hãc esse tyrãnidem.

Ostendit quare nõ fiunt modo plura regna. Et dicit ꝙ modo non fiunt plura regna, & si fiant sunt magis monarchiæ tyrãnicæ q̃ regna. Et huius assignat duplicẽ rationẽ. Prima est ꝙ regnum debet esse principatus volũtarius. principaẽ. n. subditis volentibus qui principaẽ in principatu regio, & regem oportet esse dominũ maiorũ in Ciuitate vel regno. Difficile est autem vnum inuenire qui volẽtibus pluribus principetur, & qui sit dignus dominus esse maiorum. Et ideo nõ fiunt plura regna. Secũda ratio est quia quæ est proportio dignitatis & honoris regis ad dignitatem & honorẽ subditorum, eadẽ debet esse proportio virtutis principantis ad virtutem subditorũ. Nunc aũt dignitas & honor legalis multũ excellit dignitatẽ subditorum. Igitur virtus regis debet excedere virtutẽ omnium vel plurium, talem autem inuenire

E non est posse, vel nimis est difficile. Et iõ si aliquis assumatur in regẽ non principabitur volẽtibus subditis, ergo nõ multo tpe principabitur. Si aũt aliquis ꝑ fraudẽ vel violenter principeẽ, non est rex sed tyrãnus, quia nõ principatur subditis volentibus. Deinde cum dicit.

In regnis autem illis, in quibus succeditur ꝑ genus, ponendũ est corruptionis esse causam, vltra illa quæ supra sunt dicta, ꝙ plerunq; contemnẽdi homines succedunt in regnum: Et ꝙ cum non habeant potentiã tyrãnicã, sed regiã, superbiunt. Est. n. facilis deiectio regis, si. n. nolint, statim non erit rex. At. n. tyrannus etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo gubernationes vnius ꝑ has, & huiusmodi alias causas.

Assignat causam corruptionis regnorum ſm genus, F & dicit, quod regnorum ſm genus, Causæ & principia corruptionis sunt eadem cum his quæ dicta sunt superius, & quæ iam dicentur. Prima est quia multi de facili fiunt contẽptibiles. Contingit. n. ꝙ post patrem sequitur filius, qui omnibus contẽptibilis est propter inhonestatem vitæ. Ex hoc autem insurgunt subditi & expellunt eum & mutant remp. Secunda causa est, quia non habet rex tantam potentiam quanta est potentia tyrãnica sufficiens ad puniendum malos, sed cõtingit ipsum regem pati iniuriam. Vbi autem ista cõtingunt de facili corrũpitur regnum, quia subditis nolẽtium ipsum principari statim non est rex, sed tyrannus. Tyrannus. n. dominus est subditorum volentibus ipsum esse dominum. Et tunc recapitulat, & dicit, ꝙ monarchiæ propter istas causas & alias similes corrumpuntur.

LECTIO XI.

Primus modus conseruandi tyrannidem per incrementum administrationis tyrannicæ.

G SEruantur autem simpliciter loquendo ex contrariis.

Postq; Philosophus determinauit de principiis corrumpentibus monarchias, determinat de principiis saluantibus ipsas. Et primo in generali. Secundo in spẽali, ibi. {Singulariter autẽ &c.} In prima dicit, ꝙ monarchiæ vt simpl'r est dicere saluantur ex contrariis quibus corrumpuntur. Contrariorum. n. extranea sunt principia. Corruptio & saluatio reipu. sunt contraria, ergo ex contrariis principiis fiunt. Deinde cum dicit.

Singulariter autem loquẽdo, per deductionem illarum ad mediocrem modum. Quanto enim magis restringiẽ potestas omnis, tãto maiori tẽpore necesse est eam durare: nam & ipsi qui regũt minus superbiunt, magisq; modera-

H ti fiunt. Et illi qui reguntur inuident minus.

Determinat in speciali de principiis saluãtibus ipsas. Et primo de saluantibus monarchiam regalem. Secũdo de saluantibus tyrannidem. ibi. {Tyrãnides verò &c.} In prima intelligendum, ꝙ regnum est optima resp. & optime ordinata. Et iõ ex rõne sua maxime saluabilis est, propter quod Philos. non tangit nisi vnum modum saluandi regnum, & primo tangit ipsum. Secundo manifestat. ibi. {Propter hoc enim &c.} Dicit igitur ꝙ regnũ saluatur per hoc ꝙ principatus trahitur ad mediocritatem ſm vnũquodque, quod pertinet ad ipsum, vt si aliquid pertineat ad regem qui dñs est omnium, & in omnibus principatur in quo videantur grauari subditi ꝙ multum illis displiceat illud tẽperare aut illis remittere. Quanto. n. pauciorum erit dominus, tanto durabilior erit principatus, quia quanto erit pauciorum dominus: tanto minus dominatiue principabiẽ, & sic de paucio-

tibus iudicabit & plures attingent ad principatum & habebunt quod competit eis sm dignitatem, & tunc videbitur esse æqualis subditis. Sic autem rege se habente, minus ei subditi inuidebunt, & sic se habentibus, principabitur subditis volentibus, hoc autem facit principatum durabiliorem. Deinde cum dicit.

Propter hoc enim, & apud Molossos, longo tempore durauerũt reges. Et apud Lacedæmonios, quód ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et post Theopompus ad mediocritatẽ magis illam deducens, Ephoros superaddidit: potestate quidẽ minuens, sed tempore augens regiam auctoritatem, vt faceret eã quodammodo, non minorem, sed maiorem, vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an nõ erubesceret, ꝙ filiis minorem potestatem regiã derelinqueret quàm à parentibus ipse accepisset: non profecto inquit, nam relinquo eis multo durabiliorem.

Manifestat quod dictum est per exemplum. Et dicit ꝙ propter istam causam circa Molossos regnum multũ durauit. Similiter autem & regnum Lacedæmoniorum, á principio enim diuiserunt principatum in duas partes, & sic moderauerunt eum. similiter Theopompus qui posterius ibi regnauit, consequenter moderauit principatũ. Cum enim esset dominus omnium instituit principatũ Ephororum tradens ipsum aliis quasi auferens á sua potestate. Ex quo fecit regnũ suum aliquo modo maius, & durabilius. multo propter quod respondisse dicitur vxori suæ cum argueret eum, dicens, si non verecundabatur, ꝙ regnum minus traderet filiis suis ꝗ recepisset á progenitoribus, dicit, ꝙ hoc non debebat dicere, quia quãuis nõ traderet eis æqualem sm potestatem, tradebat tamẽ diutius quod videtur esse melius. Deinde cum dicit.

Tyrannides vero seruantur duobus modis inter se contrariissimis, quorũ alter est is, quem per successionẽ traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferum Periandrum corinthium. Multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. sunt autẽ hæc illa pernitiosa quæ supra retulimus omni conatu à tyrannis fieri, quo dominationẽ retineant, veluti potentiores decerpere, & sapiẽtes perimere. Et neq; comessationes ꝑmittere, neq; sodalitates, neq; disciplinã, neq; aliud quicquã tale, sed oĩa cauere, vnde cõsueuerint oriri inter ciues intelligentia & fides. Et neq; scholas, neq; conuentus aliquos scholasticos fieri cõcedere.

Determinat de principiis saluãtibus tyrannidem, tyrannis enim quia de ratione sua inordinata est, est de facili corruptibilis. Et ideo dat elementa plura quibus saluari potest. saluatur autem duobus modis. Vno modo intẽdendo ipsam. Secundo remittendo, & sm hoc diuiditur in duas. In prima prosequitur modum sm quem saluatur per intẽsionem. Secundo modum qui est per remissionẽ. ibi. {Alter vero &c.} Prima in duas. In prima ponit vnũ modum sm quem saluatur intendendo absolute. Secũdo in cõparatione ad regnum. ibi. {Regnum quidem &c.} Prima in tres, quia tyrannis tripliciter intenditur. Vno modo faciendo subditos ignorantes. Secũdo incognitos. Tertio pauperes. Et ideo diuiditur in tres. In prima ponit modos sm quos fiunt ignorantes. Secũdo modos per quos fiunt incognitos. ibi. {Et omnia facere &c.} Tertio modos quibus fiunt pauperes. ibi. {Et subditos &c.} In

A prima dicit ꝙ tyrannis duobus modis valde contrariis saluatur. Quorum vnus est sm intensionẽ, alius sm remissionem. Et alter istorum dictus est prius sm quem tyrãni dispensant vt communiter, siue regunt principatũ tyrannicum. Periander autem vt dicitur multa talia instituit ex quibus intendiĩ tyrannis. & multa talia possunt accipi à Persis. Fuerunt autẽ & aliqua data antiquitus ad saluationem tyrannidis. Quorum vnum fuit excellentes in potentia vel diuitiis interimere, quia tales per potẽtiam quam habent possunt insurgere contra tyrannũ. Iterum interficere sapientes. tales. n. ꝑ sapientiã suam possunt inuenire vias ad expellendum tyrannidem. Iterum ad saluationem tyrannidis expedit non permittere communicationes nec sodalitatem siue societatẽ, ne inter se vniãt per amicitiã. Ex hoc. n. facilius possent insurgere contra tyrannum. Iterum non permittere disciplinam, & quæcunq; possunt inducere sapientiã, sed omnia vitare, quia tales possunt inuenire vias diuersas ad insurgendũ cõtra B ipsum & expellendum eum, propter quod cauenda sunt omnia illa, ex quibus fiunt sapientes vel sapientia actiua vel speculatiua, vel etiã illa ex quibus fit persuasio & ipsi persuasiui. Et ideo nec scholas nec alias collectiones, per quas cõtigit vacare circa sapientiam permittendum est. Sapientes. o. ad magna inclinantur, & ideo magnanimi sunt tales & de facili insurgunt. Deinde cum dicit.

Et omnia facere ex quibus ciues inter se quã maxime incogniti sint. Cognitio. n. fidem generat inter ipsos.

Tangit modos quibus fiunt incogniti. Et diuiditur in quinq; sm, ꝙ tãgit quinque. Scda. ibi. {Et satellites.} tertia. ibi. {Assuescãtq; &c.} quarta ibi. {Et ne lateãt &c.} Quinta. ibi. {Calumniari quoque &c.} In prima dicit, ꝙ ad saluandum tyrannidem ordinare & facere, ex quibus subditi maxime inter se adinuicem erũt ignoti, quia, mutua notitia facit, ꝙ magis credunt sibi adinuicem. Ex C hoc autem ꝙ credunt sibi adinuicem facilius vniũtur & potentius insurgunt. Et ideo ordinanda sunt talia per quę maxime sint ignoti. Deinde cum dicit.

Et satellites eius apparere semper ac versari foris, quo minus latere possit quisq; agat.

Ponit secundum modum. Et dicit, ꝙ secundo ad saluationem tyrannidis expedit facere ꝙ præpositi & seruientes sint manifesti in locis, in quibus debent subditi congregari & circa ianuas ciuitatis vel subditorum vt videãt & sentiant quid dicunt vel agunt subditi. Sic enim magis erit manifestũ quid faciunt, & minus poterũt machinari cõtra tyrannũ minus inuicẽ credẽtes. Deinde cum di.

Assuescantq; animũ submittere per seruitutẽ continuam, & alia quæcunq; talia persica & barbara, tyrannidis sunt: cuncta. n. idem valent.

Ponit tertium modum. Et dicit ꝙ oportet ad saluatio D nem tyrannidis ordinare ꝙ si subditi aliqua malefaciant, aut in aliquo insolescant & deuient ab eo quod est ordinatum á tyranno, etiam modicum depræhendere eos á seruiẽtibus ordinatis ad hoc. similiter ordinare alia quęcunq; & barbara & persica sunt tyrannica. Omnia enim talia possunt. idem. s. saluare tyrannidem. Ex hoc. n. ꝙ subditi erunt occupati in aliquibus timentes magis minus poterunt insurgere. Deinde cum dicit.

Et ne lateant conari quæcunq; quis dixerit, aut fecerit, sed esse exploratores quemadmodũ Syracusis hi qui deductores nuncupabantur, et auricularij, quos submittebat Hieron vbicunq; foret congregatio aliqua, vel conuersatio. Minus. n. audent, qui talia formidant, & si audeãt, minus latere possunt.

Ponit

E Ponit quartum modum. Et dicit q tentandum est vt non lateant quæcunq; dicunt & faciunt subditi, sed diligenter attendere quæcũque, & sic facere sicut fecerũt circa Syracusanos tyranni. Ordinauerunt.n.quosdam qui dicebantur deductores quos misit Hieron qui audirent & inquirerent quæ dicerent & facerent subditi. sic similiter ordinãdi sunt aliqui qui vbi fuerit aliqua congregatio audiant quæ dicuntur ibi & fiunt. Sic.n.illi qui congregabũtur propter timorem minus confident de seipsis, & per consequens nihil machinabuntur: aut si confidant de se, minus poterunt latere, & vlterius poterit magis caueri. Deinde cum dicit.

Calumniari quoq; inuicem, & collidere amicos cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter seipsos.

Ponit quintum modum. Et dicit q ad saluandã tyrannidem oportet q tyrannus procuret q subditi imponãt F sibi inuicem crimina & turbent seipsos, vt amicos amicũ, & populus cõtra diuites, & diuites inter se dissentiãt: sic.n.minus poterunt insurgere propter eorũ diuisionẽ. Omnis enim virtus diuisa minor est. Deinde cum di.

Et subditos ad paupertatẽ redigere tyrãnicę est prauitatis, vt neq; sumptus fiat in custodia.

Ponit modos quibus fiũt pauperes. Et diuidit̃ in quatuor sm q ponit quatuor modos. scda ibi. {Et illi &c.} tertia ibi. {Hæc enim omnia &c.} Quarta ibi. {Studet etiam &c.} In prima dicit q ad saluationem tyrannidis oportet facere subditos pauperes, sic.n. minus poterunt insurgere contra tyrannum. Facere autem pauperes subditos, & si contingat multipliciter, contingit tamen ad præsens quadrupliciter. Primo non dando expensas custodibus ciuitatis de bonis communibus, sed eos compellere ad soluendum ex toto. Deinde cum dicit.

G Et illi quotidianis molestiis occupati, vacare nõ possunt ad cõsilia contra tyrannos ineunda. Exemplũ huiusmodi sunt Pyramides Ægypti, & donaria Cypsellidarũ, & Olympi edificatio à Pisistratide facta. Policratis opa circa Samũ.

Ponit scdm modum. Et dicit q ordinandũ est, q subditi sint occupati circa oa p quotidiana, vt sic occupati non possint machinari, vel non sint vacãtes ad machinandũ aliquid contra tyrannũ. Sicut habemus exemplum de tyrannidibus quæ fuerunt circa Aegyptũ vbi subditi compellebãtur occupari circa opera quotidiana. Sicut apparet de filiis Israel, quos occupabãt circa lutum & lateres. Simil donaria Cypsellidarũ, similiter edificatio olympi quæ fuit facta à Pisistratide. similiter opera eorum quæ erant de Samo insula quæ erant magnifica. Omnia enim ista possunt idem facere. s. q subditi nõ possint vacare ad machinandum aliquid contra tyrannum. Ex quo.n. sunt H occupati circa opera talia, non possunt tractare qualiter expellant tyrannum. Item possunt facere penuriam & paupertatem subditorum, ex quo.n. compelluntur apponere ad ædificia facienda, & occupari circa talia, oportet eos depauperari. Deinde cum dicit.

Hæc.n.omnia fuerunt instituta ad ocium & quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatem per tributorum pensionem, vt etiam Syracusis factum est: Dionysio.n. eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse.

Ponit tertium modum. Et dicit q procuranda sunt vectigalia, hoc est exactiones multæ & magnæ, sic.n. cito poterũt depauperari subditi, sicut factũ fuit in Syracusis. Ibi.n. Dionysius qui principabatur tãtas procurauit exactiones, q omnes diuitiæ subditorum venerunt ad ipsum in quinque annis. Deinde cum dicit.

Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negociis occupentur ciues, & indigentia ducis continuo detineantur.

Ponit quartum modum. Et dicit, q ad saluationem tyrannidis tyrannus debet procurare bella inter subditos, vel etiam ad extraneos, ita q non possint vacare ad aliquid tractandum contra tyrannum, & magis timentes. Sic etiam erunt indigentes præside & tunc plura poterit exigere ab eisdem. Deinde cum dicit.

Et regnum quidem per amicos saluatur. tyranni autem est maxime amicis diffidere, quasi velint omnes. possint autem maxime amici eũ subuertere.

Ponit alium modum per quẽ saluatur tyrannis in comparatione ad alias resp. & ad alia quædam. Et diuidit̃ in quatuor. In prima ponit modũ per quem saluatur in cõparatione ad regnũ. In secunda ponit modum per quem saluatur in cõparatione ad popularẽ statum. ibi. {Et quę fiunt &c.} In tertia ponit alium modum in cõparatione ad liberum & venerabilẽ. ibi. {Nullo quidẽ &c.} In quarto ponit alium modum in comparatione ad ciues & extraneos. ibi. {Peregrinos etiam &c.} In prima dicit, q regnum saluatur per amicos. Subditi enim diligunt regẽ & volũt eum principari, hoc autem saluat regnũ. Et ideo saluatur regnum per amicos. tyrannus autem ad saluandum tyrannidem non debet confidere in amicis. Et ratio huius est, quia amici potẽtes sunt, ex hoc.n. q amici sunt aliqui principis, potentes sunt. Item inclinantur & volũt principari omnibus. Et ideo non debet confidere in eis si debeat saluare tyrannidem. Deinde cum dicit.

Et quæ fiunt circa vltimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia. vt potẽtiã mulierum domi, quo reuelent virorum secreta, & manumissio seruorũ eadem de causa. Non.n. insidiantur serui & mulieres tyranno, et si prospere degant, necesse est beniuolos fore, & erga tyrannidem, & erga popularem statum.

Ponit alium modum in cõparatione ad statum popularem. Et primo ponit ipsum. Secundo assignat rationem cuiusdam dicti. ibi. {Nam & populus &c.} In prima dicit q ad saluandũ tyrannidem, tyrannus debet ordinare ea quæ sunt circa popularem statum vltimum qui pessimus est omnium. Omnia.n. illa tyrannica sunt, vt mulierum potentiæ corã populo coram quo permissum est eis proponere contra viros quę voluerint: Et manumissio seruorum contra ciues. Mulieres.n. quasi sunt medietas ciuitatis. Ipsæ autem & serui non machinantur aliquid cõtra tyrannum. Nam gaudent serui de manumissione. Mulieres vero super libertate prædicta, n oportet.n. eos esse beniuolos & tyrannidibus & popularibus. Et propter hoc non insurgunt de facili. Deinde cum dicit.

Nam & populus dñs esse vult. Ex quo fit, vt adulatores apud vtrosq; in honore habeantur. Est.n. qui populum colit & ducit, populi adulator. tyrannorum vero qui assentando conuersetur, quod est opus adulatoris. Nam propter hoc prauos amicos, habent tyranni, quod adulationibus gaudent. Id autẽ nemo faceret qui mẽtem haberet libero homine dignam, sed amant boni viri, vel non adulantur, & vtiles praui ad praua. Clauus.n. clauo, vt dictat prouerbium.

Reddit cauſam cuiuſdã dicti. Dixerat.n.ꝙ in tyrannide ordinanda ſunt illa, quæ fiũt in populari ſtatu. Vltimo, huius reddit cauſam. Et dicit ꝙ propter hoc debet tyrannus ordinare quæ ſunt in populari ſtatu vltimo, quia popularis ſtatus vltimus eſt ſicut monarchia, totus.n.populus domioatur ſicut vnus monarcha. Vnde adulatores inueniuntur & in populari ſtatu vltimo, & apud tyrannos, & honorantur ab eis. In populari ſtatu quidẽ populares ductores populi. Ductor.n. adulator in populari ſtatu eſt, quia dicit quæ placent populo. Apud tyrannos autem honorantur, quia humiliter loquuntur. Hoc autem pertinet ad adulatorẽ, humiliter.n.loquendo & deiiciendo ſe credunt placere, propter hoc etiam tyrãnus eſt amicus malorũ, quia recipit adulatores & congaudet eiſdẽ, tales autem ſm ſe mali ſunt. Sed nullus qui habet ſenſum liberum, hoc eſt qui inclinationẽ habet ad virtutem hoc faciet, ſed diligit virtuoſos & eos qui non adulantur, qui ſm ſe boni exiſtentes opporturnitatem quandam habẽt ad reprimendum malignitatem adulatoris, qui ſm quod huiuſmodi malignus eſt, quoniam ſicut in prouerbio dicitur, clauus clauo retunditur. diligunt igitur bonos odiẽſes adulatores vt per eos reprimant malitiam adulatores. Deinde cum dicit.

Nullo quidem honeſto, nulloq́ libero delectari tyrannicum eſt. Se enim ſolum eſſe talem putat tyrannus. Qui autem ſubditorum vel honeſtati ſtudent vel libertati, minuere excellentiam & pręeminentiã tyranni vidẽtur. Oderũt ergo illos tyrãni, tanq̃ euerſores poteſtatis ſuæ.

Ponit alium modum in cõparatione ad liberum & venerabilem. Et dicit ꝙ tyrannus non debet congaudere libero & venerabili ſiue virtuoſo, quia tyrannus vult eſſe ſolus dominus. Venerabilis.n.& liber contrarij ſunt illi, nec poſſunt ſuſtinere excellentiam quam habet præter rationem, nec tyrannidem quam exercet principando dominatiue, ppter quod odiunt tyranni liberos & venerabiles tanq̃ diſſoluẽtes eorũ principatum. Deinde cum dicit.

Peregrinos etiam in conuiuia, & familiarem vſum magis recipere quàm ciues, tyrannorum eſt, quaſi illos quidem habeant hoſtes, hos vero non aduerſantes. Hæc & huiuſmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquã omittunt prauitatis.

Ponit alium modum in cõparatione ad ciues & extraneos. Et dicit ꝙ tyraonus magis debet conuiuere & aſſueſcere diuturnis comeſſationibus cum extraneis q̃ cũ ciuibus, tanq̃ ciues ſint aduerſarij, extranei vero non. Iſta igitur & ſimilia ſunt tyrannica & ſaluant principatum. Nec aliquid malignitatis deficit in talibus, ſed omnẽ malignitatem & iniquitatem continent, ſicut mala ſm ſeipſa bona. tamen ad ſaluatiooem tyrannidis, in quo innuit ꝙ nõ ſunt facienda ſimpliciter homini, ſed ei qui voluerit ſaluare tyrannidem quæ ſm ſe mala eſt. Deinde cum dicit.

Sunt autẽ, vt ita dixerim, hæc omnia tribus ſpeciebus comprahenſa. Tria.n. coniectat tyrannus. Vnũ vt animos imminuat ciuiũ. Nemo enim parui animi contra tyrannũ inſurgit. Secundum, vt ciues inter ſe diffidentes reddat. Non euertitur enim tyrannus, niſi ciuium aliq inter ſe fidem habeãt. Quapropter & bonos viros proſequitur quaſi peſtiferos, & aduerſarios dominationi ſuæ. Non ſolum quia non acquieſcũt in ſeruitute viuere: verum etiam, quia fides eis, & inter ſe, & ab aliis plurima adhibet, neq́

A accuſant alios, neq́ ipſi inter ſe accuſantur. Tertium, impotentiam agendi. Nemo enim ſibi impoſſibilia aggreditur, itaq́ neq́ tyrannidem tollere, ſi potentia deſit.

Reducit iſtos modos oẽs ad tres, & primo facit hoc. Secundo recolligit illos. ibi. {Ad quos.} In prima dicit, ꝙ omnia iſta ſub tribus ſpeciebus vt eſt dicere comprehẽduntur, quia tyrannus tria conſiderat ad ſaluandum principatum ſuum. primum eſt vt ſubditi ſint ignorantes & pauca ſciẽtes. Cuius ratio eſt, qua nullus puſillanimis inſidiatur alicui. Et ideo ne ſubditi inſidiẽtur ei, conſiderat qualiter ſubditi ſint ignorantes. Ignorantia.n. puſillanimes facit. Magnanimum enim oportet habere ſcientiam magnorum & arduorum, eſt.n. virtus qua aliquis inclinatur ad magna & ardua ſimpliciter decentia ipſum. Secũdum eſt ꝙ ignoti ſint ſibi inuicem ſubditi. Et ratio huius eſt, quia tyrannis non prius diſſoluitur q̃ credant ſibi
B inuicẽ. Et propter hoc tyrannus contrarius eſt virtuoſis, quia nociui ſunt ad priocipatum tyrãnicum, non ſolum quia nolunt ſubiici tyranno dominatiue, ſed quia ſunt ſibiipſis fideles & aliis cõciuibus. Nec manifeſtãt ea quę volunt facere vel ipſi vel alij conciues eorum contra tyrãnos. Tertium eſt ꝙ reddat eos impotentes faciendo eos pauperes. Et ratio huius eſt, quia nullus manum mittit ad illa quæ credit eſſe impoſſibilia: & iden manifeſtum eſt, ꝙ non diſſoluetur tyrannis ſi ſubditi non habeant potentiam. Deinde cum dicit.

Ad quos ergo fines referãtur tyrannorũ conſilia, tres iſti ſunt. Ad has enim ſuppoſitiones tyrannica redigi poſſunt vniuerſa. partim ne confidant inter ſe ciues, partim vt potẽtia eis deſit, partim vt puſillanimes efficiantur. Vnus ergo modus, quo vtuntur tyranni, talis eſt.

C Recolligit modos iſtos, & dicit ꝙ iſti ſunt tres modi ad quos reducuntur omnia quæ placent & volunt tyranni. Si enim aliquis conſideret, reducet omnia tyrannica ad iſtas tres Hypotheſes, quarum vna eſt, vt non credãt ſibi inuicem, alia vt ſint impotetnes, alia vt parum ſciant ſubditi. Vnus igitur modus per quem ſaluatur tyrannis eſt iſte qui eſt intendendo tyrannidem.

LECTIO XII.

Secundus modus conſeruandæ tyrannidis per appropinquationem ad regnum.

ALter vero modus contrarius iſtis quæ dicta ſunt, diligẽtiam facit. Eſt autem deprehendere ipſum ex regnorum corruptione: Vt enim regni modus corruptiõis vnus eſt, gubernationem ipſam regiam magis reducere ad tyrannicam, ita tyrannidis cõſeruatio eſt ad regiã
D gubernationis magis eã referre, vnum ſolummodo cuſtodientem vt potentiam retineat per quam non modo volentibus, verum etiam nolentibus, dominari poſſit, nã ſi hãc abiiciat ſimil abiicit & tyrãnum eſſe. Sed hoc, tãquam ſuppoſitionem quandam manere oportet. Cætera vero partim facere, partim quam optime ſimulare vt regia gubernatio videatur.

Poſtquam philoſophus poſuit vnum modum ſaluationis tyrannidis qui eſt per inteſionem. ponit aliũ modum qui eſt per remiſſionẽ. Et primo in generali oſtẽdit quomodo per huiuſmodi remiſſionem ſaluatur. Secundo in particulari. ibi. {Primum enim &c.} In prima dicit ꝙ aliũ eſt modus ſaluandi tyrannidẽ contrarius modis dictis prius, nã modi dicti prius ſaluãt tyrãnidẽ intẽdẽdo ipſam.

ipsam. Iste autem modus per remissionē, istū autem modum contingit accipere per similitudinem ad corruptionem regnorum, quia sicut vno modo regnū corrūpitur per hoc ꝙ accedit ad tyrannidem declinando á rectitudine rationis, sic saluaē tyrannis per hoc ꝙ accedit ad regnū & ad illud quod est sm rationem. Ex se.n.regnū saluabile est, & ideo expedit ad saluandum tyrannidem remittere ipsam & accedere ad regnum seruando & retinendo principatum vnius.s.vt ipse solus principetur nō quidem ipsis volentibus. Sed volentibus sicut plures faciunt & non prætendat velle principari ipsis volētibus. Nam hoc prętendere est prætendere ꝙ ipse nolit tyrannizare. Et istud quòd scilicet solus sit princeps & tyrannus accipiendum est sicut suppositio aliorum. Hæc quidem facienda sunt secundum veritatem ad saluandum tyrannidem, alia autem similanda vt videantur saltem regalia quamuis non sint. Deinde cum dicit.

F Primum enim videri communium commodorum curā habere, non effundētem largitiones tantas, vt ciues moleste ferant, quando quidem ab illis capitur operantibus ac laborātibus in sua tenuitate. Donāt vero scortis, & peregrinis, & histrionibus effuse.

Ostendit in particulari qualiter saluaē per remissionē. Et primo facit hoc. Secundo recolligit quædā dicta excusando se ab vlteriori cōsideratione.ibi. {Superfluū &c.} Prima in duas. In prima ostēdit qualiter tyrānis saluatur per remissionem cū ciuitas non est diuisa. In secunda est diuisa.ibi. {Cū vero &c.} Prima in quatuor. In prima declarat qualiter saluatur per remissionē.} Primo quo ad pecunias. Secundo qualiter quo ad conuersationes.ibi. {Et videri.} Tertio qualiter quo ad honores.ibi. {Verūtamen.} Quarto qualiter quo ad demissionē á principatu.ibi. {Si vero.} Circa pecunias est considerare tria.s.cōsumptionem, ratiocinationē, receptionē: & sm hoc diuidit in tres. In prima declarat quid obseruandum est quo ad expensas rationabiles. Secundo quo ad ratiocinationē cum dicit. {Rationē.} Tertio ostēdit quid circa receptionem.ibi. {Deinde redditus.} In prima dicit ꝙ ad saluādū remp.tyrannicam oportet ꝙ tyrānnus sic se habeat vt videatur habere curam de cōi, & ꝙ non expendat ea quæ accipit á subditis gratis & in superfluis vt in talibus quæ contristant subditos, vt quando accipiūt á subditis laborantibus & operantibus assidue & postmodum abundāter dant meretricibus & extraneis & quos habēt sibi sæpe familiares, artificibus, histrionibus: quando enim sic facit tyrannus odio habetur á subditis & facilius insurgunt contra ipsum & ideo cauendum est, quòd non expēdat bona, quæ accipit á subditis in illis quæ molestant ipsos. Deinde cum dicit.

Rationem reddentem eorū quę acceperit & expenderit, quod iam factum est á quibusdam

H tyrannis, sic.n.administrans, non tyrannus videbitur, sed legitimus gubernator.

Ostēdit quid obseruandū est quātum ad ratiocinationem, & primo facit hoc. Secundo remouet dubium.ibi. {Nec erit ei.} In prima dicit ꝙ ad hoc, ꝙ saluet tyrānidē & videatur habere curā de cōi bono, oportet ipsum reddere rationem de acceptis & expensis factis, quod fecerūt quidam tyrāni, vnde diuturniorem fecerunt principatū suū. Et ratio huius est, quia ille qui sic dispēsabit & reget rem pu.videbitur esse œconomus quidam.i.dispensator, videbitur.n.laborare propter bonum commune & non videbitur tyrannus. Deinde cum dicit.

Nec erit ei formidādum, ne quādoq; sibi desint pecuniæ, cū sit dominus ciuitatis, sed dispergentibus tyrannis ex propria domo, & prodest

E hoc magis q̄ relinquere congregatas. minus.n. custodes ipsi contra tyrannum insurgerēt. sunt autem formidabiliores absentibus tyrānis qui custodiunt, quàm ciues: nam illi quidem simul absunt, hi autem remanent.

Remouet dubiū siue respondet obiectioni. Diceret.n. aliquis ꝙ si tyrannus reddat rationē de expensis, deficiet ei pecunia. Remouet hoc & dicit, ꝙ nō oportet tyrannū timere ne pecuniæ & diuitiæ deficiāt: omnia.n.quæ sunt in ciuitate, ad vsus & vtilitates cōes sunt eius, cum sit dominus ciuitatis. Cuius ratio est, quia bona exteriora sunt propter bona animę & corporis, & bona corporis ꝓpter bona animæ, & ista omnia sunt propter bonū commune ciuitatis: & ideo illius sunt quodāmodo bona subditorū, cuius est ordinare omne in finem ciuitatis: sed eius qui dominus est ciuitatis est ordinare bona exteriora in finem ciuitatis, propter quod eius sunt omnia. Et ideo nō est timendum tyranno, ꝙ deficiat sibi pecunia, quia poterit

F accipere á subditis, sm tamen ꝙ ordinari habet in finē ciuitatis, sed illi timēdū est magis q̄ accipit á domibus subditorum præter rationē. Ex hoc.n.odio habetur á subditis, & ideo timere debet ꝙ insurgāt contra ipsum. Vnde magis expedit ipsis.s.dimittere diuitias in domibus subditorū & vti eis ad bonum cōe cū necesse fuerit, q̄ omnino admittere eas congregatas in domo propria, quot fiet si insurgant in eum: cum.n.apud ciues fuerit pecunia & non extorserit eam tyrannus, minus insilient contra ipsum, tunc tyranni etiā quia accipiunt á subditis et seruant penes se, magis timent ab illis qui egrediūtur cum eis & commilitāt eis quasi propinqui eis q̄ ciuibus, quia primi cum peregrinantur ei extra ciuitatem. Ciues autem magis resident in ea, & ideo magis possunt insurgere & dirimere thesaurum. Consequenter cum dicit.

G Deinde redditus & impensas apparere oportet, tum gratia diligentis administrationis, tum etiam vt si quando foret opus illis vti possit ad belli necessitates, omninoq; seipsum præbere custodem & quæstorem, non vt suarū pecuniarum, sed vt communium, & publicarum.

Tangit quid obseruandū est circa receptionem pecuniarum, & dicit, ꝙ tyrānus debet redditus & oblationes gratis factas fideľr colligere vt dispēset illas, & si aliquādo opportunum fuerit expēdere illas in pręlio, et vniuersaliter debet se exhibere tanquam custodem & camerarium ciuitatis & bonorum communium non sicut propriorum, sic enim minus odio habebitur & erunt magis contenti. Deinde cum dicit.

Et videri velle non asperum, sed cum grauitate honestum, & talē vt eum non timeāt obuij, sed magis reuereantur. Hoc autem nō facile est

H eum assequi qui foret contemnendus. Quapropter opus est, vt si non aliarum virtutum, at saltem ciuilis eum curam habere, ac talem de seipso opinionem afferre.

Ostendit qualiter tyrannis saluatur in comparatione, & primo in comparatione ad ciues. Secundo cum dicit. {Contrarium faciendum.} In comparatione ad totā ciuitatem & diuina. Adhuc circa primum duo facit. Primo ostendit qualiter saluatur per comparationem bene se habens quantum ad actus exteriores. Secundo cū dicit. {Et circa voluptates.} qualiter quantū ad delectationes. Circa primum adhuc duo facit. Primo facit quod dictum est quātum ad personam propriam. Secundo cū dicit. {Eodemq; modo.} quantū ad coniunctā. Adhuc primo ostēdit quid obseruandū est ad tyrannidis saluationē quantum ad gestus exteriores. Secūdo cū dicit. {Insuper nō.}

quantum

quantum ad actus exteriores in quibus eſt iuſtitia vel iniuſtitia. In prima parte duo tangit. Primũ eſt, ꝙ expedit tyranno ad ſaluandũ tyrannidem, ꝙ non appareat ſubditis ſæuus ſiue crudelis: & ratio huius eſt, quia ex hoc ꝙ apparet ſubditis ſæuus reddit ſe odioſum eis: ex hoc autem facilius inſurgũt in eũ, ſed debet ſe reddere reuerendum propter excellentiam alicuius boni excellẽtis. reuerentia enim debetur bono excellẽti, & ſi non habeat illud bonũ excellẽs debet ſimulare ſe habere illud. Secundũ eſt quod tangit & ſequitur ex primo, ꝙ debet ſe reddere talẽ, ꝙ ſi ſubditi obuient ei, ꝙ nõ timeant eũ timore ſeruili, ſed magis reuereãtur. Non timeant quidẽ, quia ſi timerent eum haberent eũ odio. reuereantᷣ autem: eſt.n. reuerẽtia triſtitia ꝑꝑ apparentem ingloriationem. ex hoc.n. ꝙ aliquis obuiat alicui, & ille habet bonũ in quo deficit, reueretur, quia nõ habet illud, aut non illo mõ. Et ideo tyrãnus debet ſe reddere talẽ ꝙ videaᷣ ſubditis ipſos excellere in aliquo bono excellẽti, in quo ipſi deficiũt ex quo reuereatur. Tamen talem ſe ſic reddere non eſt facile quin ſequiᷣ contemptus, ſiquidẽ nõ reddit ſe timendum. De facili.n. contemnitur qui non timeᷣ, & ideo ſi velit non terribilis videri & cum hoc non contemni, debet laborare ad virtutes & opera ipſa quæ reddunt hominẽ non contemptibilẽ propter excellentiã ſuã, & ſi non poteſt habere omnes virtutes & actus eorum, ſaltem laboret ad virtutem, ciuilem quæ videtur præcipua. ſi non habeat eam ſm veritatem, faciat ꝙ opinentur ipſum habere eam: quãuis.n. hoc non ſit in ſe bonum, ad hoc tamen bonum eſt, vt non ſit facile contemptibilis. Deinde cum dicit.

Inſuper non ſolum ipſum videri, nulli protinus ciuium cõtumeliam facere, ſed etiam neminem illorum qui circa eum ſunt.

Oſtendit quid obſeruandum eſt quãtum ad actus exteriores in quibus eſt iuſtitia & iniuſtitia, & dicit, ꝙ tyrannus ſic ſe debet habere ꝙ non videatur alicui inferre iniuriam, nec iuueni nec iuuenculę, & ꝙ nõ ſolum ipſe in perſona propria, ſed ꝙ nullus qui eſt circa ipſum iniurietur aliis. Deinde cum dicit.

Eodemq; modo ſe habere mulieres ſuas erga cæteras mulieres. Nam & per contumelias mulierum permultæ iam tyrannides perierunt.

Oſtendit quid obſeruandum eſt quãtum ad perſonã cõiunctam, & dicit, ꝙ tyrannus ſic debet facere, ꝙ vxor ſua ſit familiaris vxoribus ſubditorũ, quia propter iniuriam illatã vxoribus multæ tyrannides deſtructæ ſunt: & ideo debet ꝓcurare ꝙ vxor ſua ſit amica familiaris vxoribus ſubditorum. ſic enim habebit quaſi medietatem ciuitatis, quia mulieres cũ pueris fere ſunt medietas eius ſicut dixit in ſecundo. Deinde cum dicit.

Et circa voluptates corporis, contrarium facere q̃ nunc faciant quidam tyranni, non ſolum enim ſtatim ab aurora id agunt, conuiuanturq; per dies plures, verum etiã apparere volũt aliis ꝙ ita faciant, vt tanquam felices beatosq; admirẽtur: ſed in talibus maxima erit moderatio adhibenda, vel ſaltim videri illa fugere: non enim faciliter inuadi poteſt nec faciliter cõtemni qui ſobrius ſit, ſed qui ebrius, neq; qui vigilet, ſed qui dormiat.

Oſtendit quid obſeruandũ eſt ei quantum ad delectationes corporales, & dicit, ꝙ circa delectationes corporales debet contrariũ facere q̃ faciant nunc quidã tyranni. Sunt enim quidam qui nõ ſolum volunt proſequi huiuſmodi delectationes etiã multis diebus, ſed volunt videri ab aliis proſequi eaſdẽ tanquã ſint beati & felices ꝓpter ipſas & reputenᷣ ab aliis tales, & ex hoc habeantur in admiratione apud eos: ſed debet magis aut moderatus eſſe circa eas, aut ſi non ſic tñ debet ſe talẽ exhibere, ꝙ videaᷣ fugere eas, quia ille qui ſobrius eſt in perſequendo huiuſmodi, nõ de facili inuaditur nec contemniᷣ: ſed ille q eſt ebrioſus inuaſibilis eſt de facili, & de facili contemnitur. Ille etiam q vigilat circa actus virtutum, nõ de facili inuadiᷣ, nec contemnibilis eſt: ſed ille q dormit hoc eſt qui non operatur ſm virtutem de facili inuaditur & contemnitur. Qui.n. operatur ſm virtutem, reputatur aliquid magnum ꝓpter virtutem quam oẽs reputant & boni & mali quãuis ſm maius & minus. Qui autem reputatur magnus, is non inuaditur de facili nec contẽnitur: nullus.n. contemnit quem reputat: qui autem inordinate operatur econtrario ſe habet. Deinde cum di.

Cõtrariumq; agendum eſt ſupradictorum ferè omnium. Corroboranda.n. & ornanda ciuitas eſt ab eo, tanquã à curatore, ac nõ tyranno.

B Oſtendit quid obſeruandum eſt in cõparatione ad totam ciuitatem & diuina: & primo qd in comparatione ad totam ciuitatem. Secundo cum dicit. {Videri etiam oportet &c.} Quid in cõparatione ad diuina. In prima dicit, ꝙ ad ſaluandum tyrãnidem faciendum eſt contrarium eis q̃ dicta ſunt prius. ſ. ꝙ tyrãnus debet ꝑparare & ornare ciuitatem. ſ. faciendo turres & muros & ædes & habitacula & alia hmõi cõia, & ordinando ciues tanquam ſit ꝓcurator ciuitatis & non tyrãnus: ſic.n. beniuolus apparebit & non tyrannus. Deinde cum dicit.

Videri etiam oportet ipſum erga religionẽ deorum affici vehementer, minus.n. formidabunt populi, ne quid contra iuſtitiã fiat, ſi religioni deditum illum exiſtimabunt, ac deorum timorẽ habere, minuſq; cõtra illũ audebunt inſurgere, quaſi Deos habeat ꝓpitios, & fauẽtes.

C Oſtendit quid obſeruandum eſt in ordine ad Deum, & dicit, ꝙ ad ſaluationem tyrãnidis tyrãnus in his quæ ad religionem & cultum diuinũ pertinent ſtudioſe & reuerenter ſe debet habere, & tanto magis differenter ab aliis quãto magis excellit. cuius rõ eſt quia ſi ſubditi exiſtiment ꝑncipantem religioſum & deicolã eſſe, nõ timebunt male pati ab ipſo. A diuino.n. nullus expectat malum ꝑ ſe & minus inclinabuntur inſidiantes opinantes ipſum Deum eſſe ſibi ꝓpitium & propugnatorem ꝓ eo contra machinantes in eum. Deinde cum dicit.

Veruntamẽ oportet ſibi improbitate talem videri, atq; eos viros qui aliqua in re laudabiliter ſe geſſerint, honorare: ita vt non exiſtiment vnquam ſe magis honorari à ciuibus ſuis in libertate degentibus potuiſſe.

D Oſtendit quid obſeruandũ eſt quãtum ad diſtributionem honoris, & diuidiᷣ in quatuor ſm ꝙ quatuor tãgit. Secũda. ibi. {Hos autem.} Tertia ibi. {Cõmunis vero.} Quarta ibi. {Quod ſi quem.} In prima dicit ꝙ oportet tyrãnum eſſe ſapientẽ vt ſciat cõſiderare finem & dignitatẽ hominis vel ſaltẽ vt videatur eſſe probus & ſine improbitate: & opoetet ꝙ bonos & virtuoſos ciues quantũ ad actus aliquarum virtutum honoret, & ſic vt putent ſe magis honorari ab eo q̃ à conciuibus propriis, quia ſic maxime erit beniuolus ſubditis. Deinde cum dicit.

Hos autẽ honores ipſemet tribuere debet tyrãnus. Pœnas vero & aĩaduerſiones ꝑ alios infligere, per magiſtratus videlicet & iudicia.

Tangit ſecũdum & dicit, ꝙ ad beniuolentiã maiorem honores debent diſtribui per ipſum, ſed ſupplicia debent infligi per alios principes & iudicia. Deinde cum dicit.

Communis

Cômunis vero custodia omnis dominationis vnius est, neminẽ vnũ præ cæteris magnũ facere, sed plures, nam se inuicem custodient.

Tangit tertiũ dicens, ꝙ ad custodiam cõem omnis monarchiæ multum expediens est nullum virum facere magnum valde aut in potẽtia aut diuitiis. Magnus.n.existẽs in potẽtia aut in diuitiis facilius insurget. Si aũt oportet facere, magis expedit facere plures. Vix.n.erunt vnanimes & vnus iuuabit contra alterũ. Deinde cum dicit.

Quòd si quem extollere oporteat, nõ tamen eũ qui sit moribus audax, nã huiusmodi homines aptissimi sunt ad inuadendũ circa res oẽs.

Tangit quartum & dicit, ꝙ si oportet facere aliquem magnum sm potẽtiam, nõ debet facere illum qui audax est secundum morem & inclinatur ad audaciam, quia talis est maxime inuasiuus sm omnes actiones & ideo quia inclinatur ad magna, cum haberet potẽtiam de facili insurgeret. Deinde cum dicit.

Si vero cuiusquam potentia minuenda est, modice ac non vno simul impetu, omnis potestas est auferenda.

Ostendit quid obseruandũ est in demissione à principatu vel honore, & dicit, ꝙ si oporteat aliquẽ demittere à potẽtatu, gradatim debet deponi, vt non primo auferatur ei potestas tota, sed pars aliqua: deĩde alia vsquequo totã amiserit, quia minus contristabit illum, & per cõsequens minus insurget & poterit minus insurgere auferẽs sm paruum, quia quod paruum est reputatur vt nihil. Si autem totum simul vellet auferre, multum cõtristaretur & posset insurgere. Deinde cum dicit.

Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipue tamen à duabus, ne in corpus flagris, ne ve in ętatẽ libidine insultet. Maximeq; id cauendũ in illis hominibus, qui honorẽ magnifaciunt. Nam in pecunias illatam iniuriam auari homines grauiter ferunt, in honorẽ vero illatam & qui boni sunt viri, & qui honorem magnifaciunt permoleste patiuntur. Quapropter, aut non huiusmodi hominum opera vtendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla contumelia sunt faciendæ. In ætatem vero ex amore sit conuersatio, non ex licentia. Deniq; hoc dedecoris impẽsione maiorum honorum est redimendum.

Ostendit quid maxime obseruandũ quantũ ad iniurias. & primo ꝙ omnes iniuriæ sunt cauendæ. Secundo cũ dicit. {Eorũ autem.} quorum sunt maxime cauendę. In prima dicit ꝙ tyrãnus volẽs saluare tyrannidẽ, omnẽ iniuriam debet prohibere & nullã facere. Præcipue autẽ duas debet vitare ne faciat eas. Prima est flagellatio corporis, & alia est iniuria, quæ est sm ætatem. s. inhonoratio. Flagellationem quidem corporis, quia iste seruilis est. ciues autem liberi volunt esse, & ideo si iniuriaretur eis flagellando, possent insurgere. Iniuriã quæ est sm ætatẽ nõ debet facere, sed exhibere maximã reuerentiã senibus sm virtutem & amatoribus honorũ, quia vnusquisque grauiter fert iniuriã circa illud quod multũ diligit, quia amatores pecuniarũ grauiter ferunt, ꝙ pecunia ipsorũ diminuatur, & amatores honores grauiter ferũt si inhonorentur, vel si non reddãtur eis honores debiti, & virtuosi eodẽ modo, propter quod similiter oportet, ꝙ ipse honoret virtuosos & amatores honoris, vt si inferat eis supplicia & inhonorationẽ oportet ꝙ videat hoc facere ꝑꝑ bonũ pacis & nõ propter paruipensionem & correptiones per verba vel increpationes quæ solẽt fieri ad aliquos facere ad virtuosos & senes sm ætatem, non propter ostensionem potestatis, sed propter amorẽ, vt videatur eos diligere, & si alicui fierẽt, aliquæ inhonorationes huiusmodi debent, postmodũ ei exhiberi maiores honores ad mitigationem ipsorum. Deinde cum dicit.

E Eorum autem qui ad vim inferendã contra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi & cauendi qui ita dispositi sunt, vt amplius viuere non curent, cum occiderint. Quapropter maxime cauẽdum est ab his, qui vel seipsos, vel eos quos habebant carissimos, contumelia affectos putant: sine vlla.n.cura proprie salutis irruũt, qui per indignationẽ et iram aggrediunt quemadmodũ et Heraclitus inquit, durum esse dicẽs, pugnare aduersus iram, vita enim id emi.

F Ostendit quorũ iniuriæ sunt maxime cauendæ, & dicit ꝙ iniurię illorũ q inclinãtur ad inuadendum personã principis maxime sunt cauendę: nã isti sunt maxime terribiles, & cõtra ipsos oportet exhibere maiorẽ custodiã; qui non curant de vita sua si possint principẽ interficere. Et ideo maxime sunt cauendi ne iniuria fiat eis vel illis, quorum curam gerunt. Si.n.fiat eis aliqua exacerbatio nõ parcunt inuadẽtes per furorẽ. Sicut.n.dixit Heraclitus. Difficile est pugnare cõtra furiosum, qa talis pro precio paruo ponit animam siue vitã. Deinde cum dicit.

Cũ vero ciuitates ex duabus cõstiterint partibus, ex inopibus. s. & opulentis, maxime quidem de vtriusq; partis salute cogitãdum est ab eo qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicunq; tamen eorũ sint potentiores, hi præcipue sunt à gubernatione vendicandi, ac velut proprij efficiẽdi: nam si hoc extiterit, neq; seruorum liberationem facere cõpelletur tyrannus, neq; arma adimere. Altera nanq; pars tyranni potentiæ adiuncta sufficiens erit ad superandũ eos, qui cõtra insurgere vellent.

G Ostendit quid faciendũ est si ciuitas fuerit diuisa, & dicit, ꝙ cũ ciuitas constituta sit ex duobus, s. ex pauperibus & diuitibus, oportet istos & illos saluari propter principatum, ita ꝙ tyrannus nec istis nec illis iniuriam faciat. Et debet cauere ne inuicem iniurientur. Meliores autem debet assumere ad principatum. Si.n. ita fieret, non oporteret tyrannum manumittere seruos, nec auferre arma à subditis. Si.n. vna pars vellet insurgere contra ipsum, alia pars cum principe sufficiens erit ad repellendum ipsam si fuerint diuisi. Deinde cum dicit.

H Superfluum autem, particulariter dicere de omnibus istis. Intentio.n. manifesta est, quòd oportet non tyrannicum, sed tanquam patrem familias, & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se capientem, sed pro communis vtilitatis tutela & cura, & mediocritates in vita sequi, non & excessus.

Recolligit quædam dicta excusans se ab vlteriori consideratione, & primo facit hoc. Secundo cũ dicit. {Præterea egregios viros per familiaritatem sibi &c.} adiũgit quædam. In prima dicit ꝙ discurrere per singula quæ faciunt ad saluationẽ tyrannidis supfluum est, sed aliquis per rationem poterit discurrere. Est enim manifestũ, ꝙ oportet principatum non esse tyrannicũ, sed tãquam patremfamilias, Et ꝙ videatur regalis subditis & nõ gratia suiipsius principari ciuitati, & potius ostendere se procuratorem

ratorem

ratorem & tenere statum mediocrium non excellentium. Deinde cum dicit.

Preterea egregios viros p familiaritatem sibi coniungere: plebem verò ac multitudinem p fauorem & gratiã in obsequio retinere. ex his enim necesse est, nõ solum dñationem eius esse pulchriorem, & optabiliorem, ex eo quia melioribus imperet & non abiectis neq; afflictis, neq; ex eo qđ ipse neq; odio sit, neq; formidet: verũetiam ex eo quod longiorem, ac durabiliorem eius dominationem fore contingat.

Adiungit quædam, & primo adiungit vnum quãtum ad insignes. Secundo cum dicit. {Insuper moribus} quãtum ad ipsum tyrãnum. In prima dicit q debet tyrãnus esse affabilis insignibus & magnis viris in ciuitate: multitudinem aũt debet retinere in obsequio p gratiam: sic enim principatus nõ solum erit pulchrior & magis amabilis, s.qđ melioribus principetur & non humilibus nec odio habebitur princeps, nec perseuerabit in timore, immo principatus erit durabilior. Deinde cum dicit.

Insuper moribus talem esse, vt vel recte se habeat ad virtutem, vel semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

Adiungit aliud quãntum ad tyrãnum, & dicit, q tyrannus ad saluationem tyrãnidis seipsum debet disponere bene principali fm mores & fm virtutem, & magis debet seipsum facere semibonum q̃ malignum, & semimalignum q̃ malignum, & si non fm virtutem: tamen fm apparentiam: quanto enim erit minus malus vel fm virtutem vel secundũ apparentiam, tanto mitius odient ipsum. Deinde cum dicit.

Atqui omnium gubernationum breuissime durare solent paucorum potentia & tyrannis. C

Declarat quæ istarum rerump. sunt breuis durationis per se, & quæ non: & primo proponit. Secundo probat. ibi. {Quippe illa quæ plurimo.} In prima dicit q inter respublicas minoris per se durationis sunt paucorum status fm vltimam spẽm, & tyrãnis. Et ratio huius est, quia plus recedunt á regno quod per se diuturnius est, & sunt præter voluntates subditorum. Tales autem respub. minoris temporis sunt q̃ aliæ. Deinde cum dicit.

Quippe illa quæ plurimo durauit tempore Orthagoræ & filiorum q apud Sicyonios tyrãnidem habuere ad centesimum vsq; annum peruenit. Durationis verò cã fuit, q mediocritate quadã erga subditos vtebanť, multaq; legibus seruientes agebant: & q aptus rei militari fuit Clisthenes non facile contẽnendus habebatur. Plurimum verò conuersatione & vsu D familiari fauorem & gratiam hominum acquirebant. Fertur. n. Clisthenes coronasse iudicem qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidã huius iudicis statuam esse illam, quæ in foro sedet. Pisistratus quoq; fertur aliqñ apud consilium Ariopagi citatus, iudicium subiisse.

Probat & primo ostendit q quædam istarum sunt durationis longæ propter dictas causas. Secundo ostendit oppositum; s. q quædam sunt breuis durationis. ibi. {Ex reliquis.} Prima in tres fm q inducit in tribus quæ fuerunt longæ durationis ppter dictas causas. Secunda ibi. {Secunda verò} Tertia ibi. {Tertia} In prima dicit, q tyrannis quæ fuit circa Sicyone ciuitatem multo tpe durauit vbi tyrãnizauit Orthagoras & filij eius. Durauit. n.

A centum annis. Et rõ huius fuit, quia moderate se habuerunt ad subditos & fm aliquas leges disponebant tyrannidem, & seruiebant subditus. Clisthenes. n. qui fuit filius Orthagoræ, quia fuit bellicosus non fuit contẽptibilis & ducebat populum cum fauore in multis. Et ideo quia iste moderate vtebatur subditis diu tyrannizauit, & intantum moderauit tyrãnidem vtens legibus quibusdam & ordinatione sapientum, q qñq; p de propriis factis subibat iudicium seniorum sicut & alij, & sustinebat sententias: & ideo dicunt adhuc in ciuitate illa, qũo Clisthenes coronauit iudicem qui victoriæ eius contradixit, quia cum requireretur in iudicio de victoria: respondit, sicut quicunq; alius de subditis non velut tyrãnus. Dixerunt autem quandam statuam q̃ est in foro esse imaginem istius iudicis, q iudicauit, quẽ coronandũ iudicauit. Dr̃ etiam q Pisistratus, cum tyrãnizaret, cum vocaretur ad Ariopagum, vbi reddebantur sñiæ, sententiam sustinuit: & iõ tyrannizauit longo tempore. Deinde cum dicit.

B Secunda verò apud Corinthum Cypsellidarum tyrãnis: nam ea durauit annis tribus & septuaginta, & mensibus sex. Cypsellus. n. ipse tyrãnidem exercuit annis triginta. Periandrus verò quadragintaquatuor. Psammetius autem Gordij, annis tribus. Causa verò durationis eadem fuit. Cum. n. popularis esset Cypsellus, ac gratia apud multitudinem præualeret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periander autem eius filius magis tyrannice se gessit, sed vir erat bello egregius.

Tangit secundam & dicit, q secunda tyrannis q̃ multum durauit fuit circa Corinthum quæ fuit Cypsellidarum sic dictorum á genere. Ista. n. durauit septuagintatribus annis & sex mensibus, quia Cypsellus tyrãnizauit triginta annis, Periander quadragintaquatuor: imperfectis tñ. Psammetius qui dicitur Gordij filius tribus annis sir imperfectis. Et est intelligendum q sex menses p vno anno accipiebant. Causæ aũt quare tantum durauit eadem sunt cum prædictis. Cypsellus. n. ductor populi erat, & in principio non fecit custodiam armorum, Periander autem fuit tyrannus, sed fuit valde bellicosus: & ideo non fuit contemptibilis. Deinde cum dicit.

Tertia Pisistraditarum Athenis. Hęc autem non fuit continua: bis. n. tyrãnide pulsus fuit Pisistratus. Itaq; ex annis trigintatribus, solum annis septem & decem tyrãnidem exercuit: filij verò eius annis decẽ & octo, atq; ita omnes simul anni fuerunt quinque & triginta.

Tangit tertiam, & dicit, q tertia tyrãnis quę multum durauit fuit Pisistratidarum Athenis. Ista autẽ non fuit continua, quia Pisistratus bis tyrannizauit ibidem. Ex trigintatribus enim annis ipse septem & decem primo tyrãnizauit. Filij verò eius cõsequenter tyrãnizauerunt decem & octo, & sic sunt in vniuerso quinque & triginta anni, quibus durauit illa tyrannis. Deinde cum dicit.

Ex reliquis verò illa q̃ apud Syracusas fuit Hieronis & Gelonis, sed non lõga fuit hęc: annis. n. non amplius q̃ duo de viginti durauit. Gelon. n. septem annis cum tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est. Hieron aũt decẽ. Thrasybulus verò mense decimo excidit. Cęterarum verò tyrannidem pleręque breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationes plurium q̃ circa guberna-

tionem vnius solius, per quę & corrumpantur illæ, & seruentur, fere dictum est.

Ostendit propositum principale, s. quæ resp. tyrãnicæ fuerunt minoris durationis, & dicit, ꝙ illa tyrannis, qua Hieron & Gelon tyrannizauerunt in Syracusis non fuit multum diuturna: non enim durauerunt nisi in 18 annis, quia Gelon 7 annis tyrannizauit, in 8 mortuus est. Hieron verò 10 annis solum, Thrasybulus 9 mense mortuus est: multæ etiam aliæ tyrannides pauci temporis fuerũt, quia tyrannis contra naturam est, quæ autem contra naturam sunt, per se breuis durationis sunt. Et tunc recapitulat, & dicit, ꝙ quæ sint principia & causæ quibus corrumpantur respu. & monarchiæ: & iterum quæ sint principia ex quibus saluentur ferè dictum est.

LECTIO XIII.

Discussio de Interitu rerumpublicarum à Platone in octauo de republica assignato.

IN repu. verò Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen recte. Illius. n. reipu. quæ est optima atque prima, mutatio nulla propria assignatur. Inquit. n. causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam tẽporis mutationem recipiat. Esse verò principium horũ inquit, quorũ sesquitertius quinario coniugatus fundus duas exhibet harmonias. Inquiens qñ numerus diagrãmatis huius, efficiatur solidus.

Postq̃ Philosophus determinauit de saluatione & corruptione rerump. ſm intentionem propriam, hic intendit reprobare opinionem Platonis de corruptione earũdem: & circa hoc primo præmittens intentionem suam innuit opinionem eius. Secundo cum dicit. {Vtpote natura.} approbat eam in quodam bene dicto. Tertio cum dicit. {Sed hæc &c.} improbat in male dictis. Circa primum est intelligendum ꝙ opinio Platonis de corruptione rerump. non est bene cognita à nobis, tum quia nõn venit ad nos per libros eiusdem, nec expositorum eius. Tum quia dicta Arist. hic de ea obscura sunt valde ꝓpter breuitatem ipsorũ. Vnde magis videtur eam supponere quasi manifestam tempore suo q̃ expresse ponere, exceptis quibusdam paucis. Sed ex suppõnibus quibusdam Platonis in aliis & ex illis breuibus quæ hic ponit Arist. & obscuris, & ex ipsa reprobatione poterit aliqualiter videri opinio p̃dicta ipsius. Posuit aũt Plato sicut ex aliis apparet, ꝙ ipsum vnum sit substantia eorum quę dicunt non distinguens inter vnum quod est ꝑncipium numeri, & vnum quod est substantiale. Et quia ex replicatione vnius quod est principium numeri causatur numerus, concessit ꝙ ex replicatione vnius substantialis causetur numerus. Ex replicatione autem substantiæ non generat nisi substantia: & ideo concessit substantiam eorum q̃ ex pluribus sunt esse numerum quẽdam, & formas eorum substantiales esse numeros quosdam sicut formam hoĩs, leonis, cęli, & etiam aliæ. In numeris autem primo inuenitur ꝓportio, q̃ est certa habitudo vnius quantitatis ad aliam. Proportionum aũt numeralium quędam sunt tẽperatæ magis, in quibus extrema magis accedunt ad naturam vnius: quædam aũt intemperatę magis, sicut sexquialtera magis tẽperata est q̃ sexquisexta vel sexquiseprima vel dupla vel tripla: & iõ substantias entium compositorum posuit cõsistere in quadam ꝓportione numerali principiorum ex quibus sunt: sed quorũdam in tẽperata magis, quorũdam aũt in intẽperata, quorũdam autem in mediis. Et quia respub. ex pluribus cõponitur sicut ex materia: est. n. ordo inhabitantium ciuitatem ad ꝑ se sufficiẽtiam vitæ: iõ posuit rõnem eius consistere in E proportione aliqua, cuiusdam quidem in ea q̃ maxime temperata est quã dixit esse optimam & maxime vnam, vt apparuit ex secundo huius; alterius aũt in intẽperata valde, quã dixit esse pessimam. mediarum aũt in mediis, quarum q̃ magis accedunt ad tẽperatam primam, meliores sunt: quæ aũt ad intemperatam, peiores. Secundo aliud ꝑncipiũ posuit, ꝙ in entibus cõpositis ex pluribꝰ illud qđ magis vnum est, minus ex se est corruptibile, tũ qa magis accedit ad ſm se vnum separatum, qđ est ex se ipso, est incorruptibile: tũ qa etiam quod magis est vnũ magis est ens in actu ſm quod hmõi, quia vnum & ens conuertuntur: & qđ magis est ens in actu, minus est ens in potẽtia ex se: & qđ minus est in potentia ex se, minus est corruptibile: propter qđ rẽp. primam & optimam q̃ maxime vna est posuit minime corruptibilem ex seipsa. Tertio posuit ꝙ oĩa quæ fiunt hic ſm naturam reducunt in superioribus in aliquã figuram cælestem: ita ꝙ cũ incipit sensibilis gñatio figurę in cęlo ꝑ motum stellarum incipit trãsmutatio ad substantiam gñandam hic: & tunc F generata est figura p̃dicta, generatum est ens naturale ab illa: & cum incipit recessus stellarum à prædicta figura, sic incipit hic declinatio sequentis figuram illa dispõne naturali. Et cum corrupta est figura corruptum est & illud, ita vt ꝑfectus & defectus rei naturalis mensuret ſm quãtitatem accessus stellarum ad figuram determinatã, & recessus ab eadem. Et quãtitas istius motus cælestis in ordine ad rem naturalem dr̃ periodus eius naturalis. Et quia tẽpus accessus & recessus stellarum ſm naturã sunt æqualia, qa vniformiter mouentur: ideo tempus profectus seu generationis rei est æquale tempori defectus seu corruptionis eiusdem quãuis multotiens in maiori accidit corrũpi q̃ generari, vel econtrario propter inæqualitatem materiæ, sicut Arist. dicit 2. de Gñone. Corruptio autem rei quæ accidit ſm declinationem à p̃dicta figura cælesti dicitur corruptio ſm tempus à philosopho, quia igitur resp. est aliquid causatum: hic dixit eam causari ab G aliqua figura cælesti & corrũpi ꝑ recessum ab ea in quodam periodo tpis determinato. Et sic posuit optimam remp. corrũpi in eam, quæ Lacedæmoniorum quæ fuit quædam spẽs status optimatum non in aliam. De tyrãnide aũt non dixit si corrumpitur, an non, nec si corrumpitur quõ corrumpatur, nec potuit rationabiliter dicere. Posuit etiam ꝙ in statu paucorum fiebat trãsmutatio ex optimatum statu seu populari, vel aliis hmõi, quia principantes erant amatores pecuniarum. Et pecuniosi facti principantur aliis ꝓpter pecuniam cogentes eos seruire ad vtilitatem ꝓpriam. Hæc igitur vt vr̃ est opinio Plat. in summa, quã recitat & reprobat philosophus dicens ꝙ de trãsmutationibus rerp. dictum est à Socr. i. à Platone introducente Socr. loquentem in repu. sua, non tñ ſm rõnem, & bene. Dixit. n. ꝙ cum multæ respub. essent & altera earum esset optima illius optimæ & primæ simpliciter ſm naturam non esse transmutationem proprie. i. ex se minime esse corruptibilem, quia prima & H optima respu. maxime est vna ſm ipsum. illud aũt quod maxime vnum est, minime ex se est corruptibile, sicut dictum est prius. Dixit tñ corruptionem eius esse per accñs & ab alio, cuius causam dicit esse, quia nihil eorum, quæ sunt hic cõposita ex pluribus ex se natum est manere continue. Sed necesse est trãsmutari in aliqua periodo determinata, hoc est in aliqua quãtitate motus cælestis mensurantis durationem ipsius, sicut dictum est prius. principium autem esse & permanentiæ illarum rerump. quarum fundus. i. substantia super quã fundantur omnia accidentia est epitritus, i. numerus continens proportionẽ sexquitertiam q̃ inuenitur primo inter quatuor & tria, quæ aggregata faciunt septem coniunctus quinario qui cõtinet ꝓportionem sexquialterã, q̃ primo reperit inter tria & duo ex quibus aggregatũ: puta ex 7. & 5, s. 12. cõtinet duas p̃dictas harmonias sexquialterã & sexqtertiã dixit esse causam ꝑ se, quia numerus hmõi diagrãmatis id est

idest figurationis solidus est. Constat.n.ex ductu vnius sui lateris in alterum: puta tria in quatuor, entia autem illa quorum substantia est numerus aliquis solidus, sunt mainris durationis. Et non vult aliud dicere vt videtur nisi q respub.illa cuius substantia est duodenarius numerus continens proportionem sexquialteram & sexquitertiam, quæ magis ad vnitatem videntur accedere solidus existens, est mainris durationis, quia numerus iste snlidus est. Deinde cum dicit.

Vtpote natura producēte prauos & meliores disciplina. Hoc ergo forsan inquit non male: fieri.n.potest vt sint aliqui, quos disciplina instituí, ac bonos fieri viros, impossibile est.

Approbat ipsam in quodam bene dicto dicens, q Plato dixit quasdam resp. esse maioris durationis, ꝓpter causam prædictam, ac si natura producens eas in esse produceret quasdam prauas & quasdam meliores sm disciplinam, hoc ipsum dicens forte non male. Contingit.n.esse aliquos gubernantes, quos ex natiuitate & figura cęlesti in hora natiuitatis impossibile, hoc est, difficile est fieri studiosos & bonos. Sunt.n.aliqui qui ex dispositione naturali quam acquirunt ex figura cęlesti in principio inclinantur ad turpia & ea quæ præter rationem sunt. Alij autem qui ex dispositione naturali inclinantur ad honesta & ea quæ sm rōnem. Talem.n.inclinationem ad honesta vel turpia causari ex figura cęlesti necesse est dicere, quāuis necessitatem non imponat in his, quæ operantur sm intellectum. Deinde cum dicit.

Sed hæc nō propria mutatio foret illius respub. quam optimam esse vult, magis q̃ aliorum omnium, & vniuersorum quę fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari, & ex eo quia quæ non simul incipiunt, simulq; mutantur. Ceu, si pridie mutationis facta essent simul forte mutarentur.

Reprobat eam in male dictis. Et primo quātum ad ea quæ dixit de corruptinne optimæ reip, Secundo quantum ad ea quæ de corruptione quarūdam aliarum, cum dicit. {Præterea tyrannidis &c.} Circa primum primo reprobat eam quātum ad hoc q dixit ipsius nō esse trāsmutationem proprie. Secundo cū dicit. {Præterea &c.} quātum ad terminum transmutationis. In prima parte dicit, q non bene dixit non eius esse transmutationem ꝓprie, sed per trāsmutationem figuræ cęlestis in periodo determinata. Hæc.n.transmutatio causata á motu coeli quæ est omnium eorum quæ fiunt natura & per tempus saltem sm accidens inquantum tempus, est mensura motus qui facit distare, quod est, vt dicitur 4. Physic. propter quod dicit omnia quæ fiunt hic naturaliter transmutari: & illa quæ simul inceperunt transmutari: & illa quæ non simul, simul corrumpi. Sicut si aliqua facta fuerunt in die præcedente tropicum, hoc est conuersionem solis à signis meridionalibus ad septētrionalia, vel econtrario simul terminantur & finiuntur, magis est propria optimæ reipu.quam aliarum. Istud.n.quod simpliciter generatur, simpliciter corrūpitur: & quod sm quid generatur, sm quid corrūpitur, sicut apparet ex 1. de Generatione. Vnde substantiæ cuius est generatio simplr, est corruptio simpliciter. Et accidentis cuius est generatio sm quid, est corruptio sm quid. Reipublicæ autem optimæ primæ est simpliciter generatio, quia cum generatio sit vna in esse eius, magis erit generatio quæ magis est ens in generabilibus dico. Optima autem & prima in genere rerumpub.maxime est ens. Ergo ipsius erit corruptio & magis q̃ aliarum. Sed istud quod concludit ratio ista stat cum dicto Platonis qui dixit, q respu.optima & prima ex se minime est corruptibilis, qa maxime

A vna & actu incorruptibilis est & corrumpitur ab alio: & illa corruptio eius est corruptio simpliciter, quia entis simpliciter, quod concludit ratio Arist. Et ideo sm rem non reprobat ipsum, sed ad illos, qui intelligerent Platonem dixisse reipub. primæ non esse corruptionem simpliciter decipi per æquiuocationem huius termini proprie, quod vno modo significat illud qđ simpliciter est. Alio autem modo illud quod est ex se, in qua significatione hic vtebatur ipse. Deinde cum dicit.

Pręterea quā ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum rempub. Sæpe.n.in contraria transeunt resp.omnes, q̃ in ea quę sint propinqua. Eadem rō est de aliis quoq; mutationib⁹. Ex Laconica.n.inquit mutatio fit ad paucorū potentiam. Ex ista verò, ad popularem statum ex illo rursus ad tyrānidem. Atqui & cōtrario

B mutantur, ceu ex populari, in paucorum potētiam. Et magis quidem q̃ in tyrannidem.

Reprobat eam quantum ad terminum transmutationis, dicens, q adhuc quærendum est á Platone propter quam causam ex optima repub. fit trāsmutatio sm eum in eam q̃ Lacedæmoniorum, q̃ fuit quædam species status optimatum, sicut apparuit ex quarto ꝓpinqua optimæ. Nos.n.videmus ad sensum q sæpius trāsmutatio fit in contrariam remp. q̃ in propinquam, sicut à regno in tyrānidem. Eadem aūt ratio est de transmutationibus aliarum consequentium sm ipsum. Dixit.n.q ex repub. Lacedæmoniorum fit transmutatio in paucorum potentiam, sicut in propinquiorem ei, & ex ista in popularem ex qua in tyrānidem, sicut in pessimam & vltimam: & tū nos videmus econtrario fieri sæpius trāsmutationem ex statu populari in paucorum q̃ in tyrānidem. Et est intelligendum, q si Plato intellexit optimam remp. corrūpi

C in eam quæ propinqua est ei natura: & similiter consequentes in propinquiores eis. solum, falsum intellexit, & procedit dictum Arist. contra eum. Si aūt non intellexit solum, sed quod facilius verum dixit, nec Aristo. hoc improbat: immo dicit in 2. de Gñone, q in habentibus symbolum facilior est transitus. Deinde cum dicit. T.c.25.

Præterea tyrānidis vtrum mutatio sit, vel nō sit: nil dicit, propter quam causam nec in quam reip. spēm transit. Huius verò cā est, q non faciliter dicere valebat. Infinitum enim. Nam sm eum oportebat in primam & optimam: sic.n. vtiq; fieret continuo circulus. Sed mutatur in tyrānidem tyrannis, vt ea quæ apud Sicyonios ex Mironis tyrānide in Clisthenis. Et in paucorum potentiam, vt illa quæ in Chalcide fuit

D Anticleontis. Et in popularem statum, vt illa, quæ Gelonis fuit Syracusis. Et in optimates, vt illa q̃ Charilai apud Lacedæmonios, & Carthaginēses. Et in tyrānidem fit mutatio ex paucorū potentia, vt in Sicilia, plurimæ vetustarū: in Leōtinis, in Panetij tyrānidem: & apud Gelam in Cleādri, & apud Rhegium in Anaxali, & in aliis compluribus ciuitatibus eodem mō.

Reprobat quantum ad alias. Et primo quia nō dixit nec potuit bene dicere de corruptione tyrānidis. Secundo cum dicit. {Absurdum etiā} qa non dixit de trāsmutatione paucorū potentiæ in alias vel aliarū in ipsum. In prima parte dicit, q adhuc Socr. seu Plato non determinauit si tyrannidis est aliqua transmutatio, vel non est. Et si est, propter quam causam & in quam rempub. est.

Et cauſa huius eſt, quia non facile poſſet illud dicere ſm rationem, quia non eſt determinatum, nec determinatur ab eo bene ſuppoſitis dictis ipſius, qm̃ ſm ipſum, ſi corrumpatur tyrãnis, oportet eam corrumpi naturaliter in primam & optimam. Quia ſic erit circulus quidam in corruptionibus ipſarum: puta ſi optima corrumpatur in ſtatum optimatum, & hæc in repub. quæ in ſtatu paucorum: & iſta in ſtatum popularem q̃ in tyrannidem, & tyrãnis in optimam ꝑ conſequens. Sed nos videmus ꝙ non ſic tranſmutatur tyrãnis in optimam ſemꝑ, ſed trãſmutatur qñq; tyrannis in tyrãnidem, ſicut illa, quæ eſt apud Sicyonios ex Mironis in eam quæ eſt Cliſthenis. Tranſmutatur etiam qñq; in paucorum potentiam, ſicut in Calcide tyrannis q̃ Antileontis tranſmutata fuit in eam. Item in ſtatum populare ſicut illa q̃ fuit Gelonis in Syracuſis. Et in optimatum, ſicut illa, q̃ fuit Charolai apud Lacedæmonios. Et econtrario ex paucorum potentia tranſmutatio facta in tyrãnidem, ſicut in Sicilia plurimæ antiquæ paucorũ gubernationes trãſmutatæ ſunt, ſicut in Leontinis in tyrãnidem Panetij. Et in ciuitate, q̃ dicitur Gela in illam quæ Cleandri. Et in Regio, quæ eſt ciuitas Calabriæ, ĩn eam quæ Anaxali. Similiter autem ſe habet in aliis ciuitatibus multis. Deinde cum dicit.

Abſurdum etiam putare in paucorum potentia ideo tranſire, quia hoies cupidi & pecuniarum ſtudioſi in magiſtratibus verſentur, ac non ꝗa plurimi diuitiis ſuperabundantes, non iuſtum exiſtimant par habere in ciuitate eos, ꝗ non habent facultates, & eos qui habent.

Reprobat opinionem eius quãtum ad hoc quod dixit de tranſmutatione paucorum potentiæ in paucorum potentiam. Et primo reprobat cauſam ipſam trãmutationis quam poſuit. Secundo cum dicit. {In multiſq; &c.} propter inſufficientiam. Cauſam autem improbat per tres rõnes, quarum ſecundam ponit cum dicit. {In multiſq;} tertiam cum dicit. {Abſurdum etiam dicere &c.} In prima parte dicit, ꝙ incõueniens eſt credere & dicere ꝙ trãſmutatio fiat in paucorum potentiam ex aliis: puta ex ſtatu populari vel optimatum, vel hmõi, quia principãtes ſunt amatores pecuniarum. Et iõ acquirentes vndecũq; & qualitercũq; pecunioſi fiunt. Pecunioſi autem facti æſtimantes quaſi ſe habere omnia, & pręcellere oẽs faciunt ſe dominos per potentiam pecuniarum, & non magis præter hoc, quia excedentes in ſubſtantiis: puta diuites exiſtimant non iuſtum eſſe ſeipſos & pauperes ꝗ nihil poſſident habere ęquale de honoribus & bonis cõmunibus, ſed ipſos debere plus habere ſm præeminentiam diuitiarum propriarum ad eas quæ pauperum. Et eſt intelligendum ꝙ cauſa quam aſſignat Ariſto. huius tranſmutationis: puta non æſtimare eos, & pauperes nõ habere æquale, eſt cauſa proxima ipſius. Cauſa autem quam aſſignauit Socrates eſt magis cauſa remota & prima. Ex abundantia enim diuitiarum concipiunt æſtimationem prædictam, ad quam ſequitur voluntas tranſmutationis reipub. Deinde cum dicit.

In multiſq; paucorũ potentiis nõ licet pecunias quærere, ſed leges ſunt ꝓhibẽtes. Et apud Carthaginem quæ populariter gubernatur, pecuniis ſtudent, nec tamen adhuc mutati ſunt.

Ponit ſecundam rationem dicens, ꝙ adhuc multę ſunt potentiæ paucorum, in quibus non licet ſuperexcedentẽ acquirere pecuniam: ſed ſunt leges aliquæ prohibentes excedere quãtitatem determinatam: & tñ tranſmutatio ad eas fuit facta, ergo non per acquiſitionem pecunię: & hoc eſt intelligendum cum tranſmutatur vnus paucorũ ſtatus in alium. Item in Carthagine regnantes in populari ſtatu efficiuntur multi pecunioſi: & tñ non tranſmu-

E tantur in paucorum ſtatum: ſed in aliam remp. magis: ergo abundantia pecuniæ non fuit proxima cã & ꝑ ſe trãſmutationis in paucorum ſtatum. Deinde cum dicit.

Abſurdum etiam dicere eſſet duas ciuitates ſub paucorum gubernatione, opulentorum & inopum. Quid.n. aliud huic, quam Laconicæ accidit, vel alteri cuicũque, vbi non oẽs æqualia poſſideant, aut non omnes, æqualiter ſunt boni viri? Nullo autem pauperiore facto, nihilo minus ex paucorum tranſmutantur gubernatione ad popularem ſtatũ, ſi plures ſint inopes. Et ex populari in paucorum potentiam, ſi potentiores ſint opulenti, q̃ multitudo. Et alteri negligant, alteri intendant.

Ponit tertiam rationem, dicens, ꝙ irrationabile eſt ciF uitatem quæ regitur ſm paucorum potentiam habere duas ciuitates, hoc eſt duas cõicationes ciuium, vnam videlicet diuitum, & aliam pauperum quæ ſibiinuicẽ contrariantur: non.n. eſt ratio, quare hoc magis inueniatur in iſta q̃ in Lacedæmonia quæ fuit optimatum potentia quædam, vel in quacũq; alia repub. vbi non omnes habent æquales poſſeſſiones ſeu diuitias, vel vbi omnes nõ ſunt æqualiter boni viri: & ideo ſi in vna non eſt principium corruptionis, nec in aliis. Videmus autem ꝙ nullo facto pauperiore, q̃ prius eſſet ex paucorum ſtatu fit trãſmutatio in ſtatum popularem, ſi pauperes ſint plures & potentiores. Et econtrario nullo facto ditiori fit tranſmutatio ex populari repub. in paucorum, ſi opulenti ſint potentiores q̃ multitudo egenorum, & adhibeant curam ad tranſmutandum rempub. alij aũt negligant. Quare proxima cauſa tranſmutationis in paucorũ ſtatu ex populari non eſt ob hoc ipſum ꝙ principantis ſint facti magis pecunioſi. Deinde cum dicit.

G Cũque plures ſint cauſę ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, ſed vnam ſolũ ꝙ prodigaliter viuentes, vſuris confecti, pauperes efficiuntur. Quaſi verò fuerint oẽs ab initio diuites, vel plurimi eorum, ſed hoc falſum. At qñ ipſorum potentium ꝗdam patrimonia cõſumpſerint, res nouas moliuntur. Qñ autem alij, nihil graue accidit, & mutãtur nihilo magis in popularem ſtatum, q̃ in aliam ſpẽm gubernationis. Inſuper verò, & ſi honores vna cũ aliis non capiãt, ſi iniurias inferãt, ſi cõtumeliis afficiant, ſeditiones oriunt̃, & mutationes in repu. Fiunt etiam, ſi nulla diſſipatio patrimonij interceſſerit, ex eo ꝙ liceat quicqd volũt efficere, H cuius rei cauſam eſſe ferunt, nimiam libertatẽ.

Reprobat ipſum propter inſufficientiam cauſę. Et primo ex hoc ꝙ cum ſint multæ cauſæ prædictæ tranſmutationis, vnam tñ aſſignauit. Secundo cum dicit. {Cũque plures ſint paucorum &c.} Quia cum plures ſint paucorum ſtatus & populares, tñ aſſignauit vnam cauſam oĩum. In prima parte dicit, ꝙ adhuc cum multæ exiſtãt cauſæ & principia tranſmutationis popularis ſtatus in paucorum potẽtiam, & econtrario, non dixit niſi vnam tñ: quia videlicet vſurarij, hoc eſt diuites præter rõnem ſm prodigalitatem expendentes ꝓpria, efficiuntur pauperes: & deinde volentes ditari corrũpunt rempub. hoc autem: dicit, ac ſi oẽs vel plures eſſent ęqualiter diuites à principio: hoc aũt falſum eſt, ſed magis videtur eſſe cã vna, ꝙ qñ aliqui magni & ꝓſidentes in ciuitate perdunt ſubſtantias & volũt eas innouare, trahunt ad ſe rẽp. trãſmutantes,

mutantes, vt ex hoc ditentur. Et tunc fit trãſmutatio non magis in popularem rempub. q̃ in quãcunq; aliam. Qñ autem aliqui cõium & populariũ ditantur, nihil fit durum per quod reſp. trãſmutetur, vt frequentius, quia nõ non ſunt ita magnanimi. Adhuc autem & ſi reputent ſe dignos honoribus & nõ participent ipſis, & ſi iniuſtum reputent ſe pati in rebus vel iniurias in perſonis, ſeditiones mouent in ciuitate, & tranſmutant temp. ſicut dictũ eſt prius. Item quãuis non conſumpſerint ſubſtantiam ſeu diuitias, aliqñ tranſmutant ipſam propter hoc ꝙ reputant ſibi licere facere quodcũque voluerint. Cuius cauſam dixit Plato eſſe eam quæ libera eſt, hoc eſt ipſam libertatem. Inſufficienter enim aſſignauit cauſam tranſmutationis prædictarum rerump. Deinde cum dicit.

Cumq; plures ſint paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanq̃; vtraque vna ſit, mutationes aſſignat Socrates.

Reprobat ex eo ꝙ cum ſint multæ, aſſignauit cauſam ſicut vnius tantum dicens, ꝙ inſufficienter dixit Socr. quia pluribus exiſtentibus ſpeciebus ſtatus popularis & paucorum, ſicut dictum eſt prius in Quarto, aſſignauit cauſas earum tanq̃; vtraque earum eſſet vna ſm ſpẽm, & ſpecies earum adinuicem non differrent. hoc autem falſum eſt. Hæ.n. diuerſæ ſunt & ſpecies diuerſas habẽt, quare & cauſas diuerſas. Diuerſorum enim oportet eſſe diuerſas cauſas proprias aliquo modo. Et in hoc terminatur intentio Ariſtotelis in hoc Quinto.

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER SEXTVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expoſitione.

SVMMA LIBRI.

Quibus obſeruationibus popularis ſtatus cõſeruari queat, & paucorum gubernatio tractari, ne ad aliud genus tranſeat, ac poſtremo de magiſtratibus in vrbe regenda neceſſariis.

LECTIO PRIMA.

Popularis ſtatus varietas non ſolum pendet à diuerſitate operationum, ſed etiam ab inſtitutis in eundem finem minus tendentibus.

Vot igitur ſunt differẽtiꝗ & quales, eius quod deliberandum habet poteſtatem, & in quo ſumma reipub. conſiſtit, & circa magiſtratuum ordinationem circa iudicia: & qualia ad qualem ordinentur rempu. & præterea de corruptionibus & conſeruationibus rerũpub. ex quibus proueniant, & quas ob cauſas, dictum eſt prius,

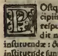

Oſtquam Philoſophus determinauit de principiis & cauſis corrũpentibus & ſaluantibus reſpub. & in vniuerſali & in particulari: intẽdit nunc oſtẽdere ex quibus & quomodo ſunt inſtituendæ: & primo declarat ex quibus & quomodo inſtituendꝗ ſunt reſpub. tranſgreſſæ: & in ſecunda parte ex quibus & quomodo reſpu. optima & recta in principio Septimi. ibi. {De optima repub.} Reſpub. autem tranſgreſſæ erant tres. Paucorum, popularis & tyrãnis, inter quas tyrãnis peſſima eſt, nec aliquis expedit ſimplr,

A quia nihil malignitatis ei deficit, ſicut dicebatur in quinto. Et ideo de ipſa non determinat ex quibus & quomodo ſit inſtituenda. Vnde tantum in iſto ſexto intendit determinare, qualiter aliæ duæ ſint inſtituendæ: & diuiditur in duas, qm̃ in prima parte præmittit intentionem ſuam & ordinem conſiderandi. In ſecunda cum dicit. {Propoſitum igitur.} proſequitur. Circa primum duo facit; qm̃ primo dat intentionem ſuam. Secundo dat ordinem conſiderandi cum dicit. {Et primo de populari.} Circa primum duo facit. Primo.n. continuans ſe quædam dicta recolligendo, dat intentionem ſuam in vniuerſali. Secundo cum dicit. {Qualis igitur popularis.} in particulari. Circa primum duo facit. Primo recolligit quædam determinata prius. Secundo cum dicit. {Sed cum plures ſint.} tangit quæ reſtant conſideranda in vniuerſali. In prima dicit. In præcedentibus, puta in fine quinti huius determinatum eſt, quæ & quot ſpecies differentiæ ſunt eius quod conſiliatur in repu. & etiam eius quod dñatur
B ſimpliciter: & etiam ipſorum principantium vl'r, & etiã iudiciorum, qui reddunt ſententias diſceptantibus. Iterum etiam dictum eſt q̃ iſtarum cui reip. conueniunt pricipaliter, quia non omnia omnibus competunt. Iterum etiam dictum eſt ex quibus & qualibus cauſis & principiis & qũo ſe habentibus contingit ſaluari & corrumpi reſpu. & in vl'i & in particulari. Deinde cum dicit.

Sed cum plures ſint ſpecies popularis, & ſimiliter aliarum gubernationem, de illis ſiquid reſtat, non peius fuerit cõſiderare, ac ſimul vnicuique earum proprium & conuenientẽ modum reddere, ac præterea conſiderare coniunctiones ſimul ipſorum modorum.

Tangit in vniuerſali quædam quꝗ reſtant conſideranda: & diuiditur in duas. In prima tangit illa. In ſecunda reddit cauſam cuiuſdam dicti cum dicit. {Nam corũ.}
C In prima dicit ꝙ quia plures ſunt ſpecies reip. ſicut dictũ eſt prius: puta popularis & paucorum, & ſic de aliis. Adhuc etiam plures ſunt ſpecies popularis & plures etiam aliarum rerump. de quibus aliqua cõſiderata ſunt prius ſi aliquid remanſerit de illis non conſideratum & nõ declaratum, & quod minus expediens eſt cognoſcere: conſiderandum eſt nunc de illo: puta de inſtitutione ſm vnã quanque ſpeciem. Item conſiderandus eſt modus qui congruit vnicuique illarum, & confert ad conſequutionem finis vniuſcuiuſque: adhuc autem & commixtiones modorum rerumpub. Deinde cum dicit.

Nam eorum coniunctio parit rerumpu. varietatem, vt & optimatum gubernationes ad paucorum declinant potẽtiam, & reſpu. magis populares exiſtant. Dico aũt coniunctiones, quas conſiderare oportet: & nũc vſq; conſide-
D ratæ non ſunt, ceu ſi pars illa q̃ in deliberando verſatur: & ea q̃ circa electiones magiſtratuũ, ita inſtituta ſit, vt conferat paucorum potẽtiæ, Et circa deliberandum illo modo, circa electiones verò, ad optimatum gubernationẽ magis declinet, vel per alium quẽdam modum non omnia inſtituta ſunt reipub. congruentia.

Reddit cauſam cuiuſdam dicti immediate. Ad cuius intellectum ſciendum, ꝙ ſunt quꝗdam partes materiales in habentibus materiam quæ non pertinent ad ſpeciem, ſicut aurum vel cuprum non pertinent ad ſpẽm circuli, Alia aũt ſunt quæ pertinẽt ad ipſam, ſicut carnes & oſſa ad ſpeciem animalis vel hominis & quia tales partes ad ſpeciem pertinent: ideo ſm diuerſitatem iſtarum accidit diuerſificari ſpeciem, in repub. ſunt quædam partes

sic non pertinentes ad remp. sicut iste homo vel ille, vel hoc officium, vel illud: quędam autem fm speciem, sicut principans & consiliatiuum iudicium, & sic de aliis: & ideo fm distinctionem istorum diuersificantur spēs reipub. Contingit autem cōmixtiones vel combinationes istarum fieri: puta ꝙ accipiatur consiliatiuum vnius & iudicium alterius, & sic de aliis, & fm hoc contingit diuersimode misceri respub. Et hoc est quod ipse dicit, ꝙ considerandæ sunt cōbinationes partium pertinentium ad speciem diuersarum rerump. Istæ.n. partes diuersimo de combinatæ faciunt diuersitatem rerump. ita ꝙ illæ quæ sunt optimatum fm aliquid videntur esse paucorū, fm aliquid quidem & illæ quæ sunt resp. fm aliquid videantur populares fm aliud. Dico aūt exponendo prædictas combinationes quæ restant considerandæ, & ab aliis sunt omissæ, vt si in aliqua repub. vel in aliqua ciuitate consilium & ea quę pertinent ad electionem principum accipiantur ex paucorum statu: id aūt quod pertinet ad iudicia ex optimatum statu, aut ea quæ sunt circa iudicia, aut etiam circa consilium ex paucorum statu: ea verò q̄ ad electionem ptinent ex optimatum, aut fm aliquem alium modum talem, quo nūc accipiantur omnia quæ conueniunt vni reip. ex propriis eius, sed ex his quę conueniūt aliis vel aliis. Secundum.n. diuersitatē istorū cōtingit diuersimode misceri resp. Deinde cum dicit.

Qualis igitur popularis, quali congruat ciuitati, & qualis paucorum potentia, quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus conferant, dictum est prius.

In speciali magis dat intentionem. Et primo recolligit iterum quædam determinata prius. Secundo cum dicit. {Verūtamen.} Declarat quæ restant determinanda nunc in speciali. Primo igitur dicit, ꝙ in præcedentibus, puta in quarto dictum est qualis species status popularis quali multitudini conueniat, & qualis species paucorum quali multitudini insignium conueniat: & similiter de reliquis rebuspub. dictum est quæ cui vel qualibus cōueniat: non enim quælibet cuilibet expedit, sicut nec quodlibet genus fistulæ cuilibet fistulatori, sed determinatum determinato. Deinde cum dicit.

Verūtamen oportet fieri manifestum non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus: sed etiam q̄uo constituendę sint & istæ, & aliæ, breuiter est explicandum.

Tangit quæ sunt consideranda nunc dicens, ꝙ quamuis ista considerata sint, tamen oportet manifestari non solum qualis respub. cui multitudini conueniat: sed etiā qualites & ex quibus, & quomodo vnaquæque illarum sit instituenda: & ideo de hac pertractandum est nunc breuiter. Consequenter cum dicit.

Et primo de populari dicemus. Nā per hāc etiā de cōtraria illius gubernatiōe patebit. Hęc est aūt quā vocant q̄dam paucorum potentiā;

Dat ordinem considerandi, & diuiditur in duo, qm̄ primo tangit ꝙ de populari statu primo est considerandum. Secundo cum dicit. {Capienda} ostendit quo ordine sit considerandum de ea. In prima dicit, ꝙ p̄mo considerandum est ex quibus & q̄uo instituendus sit popularis status. Simul.n. quātum ad vnitatem tractatus consequenter manifestum erit de repu. q̄ opponitur illi, quā vocant paucorum potentiam. Post hæc autem in sequēti tractatu dicemus de optima. Deinde cum dicit.

Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ vidētur popularium esse sequentia.

E Tangit ordinem considerandi de populari statu, quod facit primo. Secundo cum dicit. {Ex his enim} assignat rationem ordinis. In prima dicit, ꝙ in considerando ex quibus & qualibus instituenda est respub. accipienda sunt illa quæ sunt, sicut principia & hypotheses & omnia quæ assequuntur, sicut proprietates vel accidentia ipsi: deinde determinandum est, ex quibus & qualibus instituatur. Deinde cum dicit.

Ex his enim simul positis resultant species gubernationis popularis, & plures esse eas, q̄ʒ vnam & differentes continget. Duæ sunt causæ per quas plures existunt populares. Primum, illa quæ dicta fuit, quia inter populos differentia est: sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri: quorum primi à secundis, & tertij ab vtrisque non in eo modo differunt, ꝙ F melior aut deterior popularis status: verūetiam in eo, ꝙ non idem sit. Secunda verò causa est, de qua nunc dicimus. Quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem: nam alicui pauciora consequentia sunt, alicui plura, alicui omnia.

Assignat rationem propositi ordinis, & diuiditur in duas fm ꝙ duas rationes assignat, & incipit. secūda ibi. {Vtile verò.} In prima dicit, ꝙ bene dictum est, ꝙ prius considerandum est proprietates & accidentia popularis status, qm̄ ex diuersa compositione istorum contingit fieri plures modos popularis reipub. differentes ad inuicem, & etiam species plures: propter.n. duas causas contingit esse plures species ipsius, quarum vna dicta est prius, s. diuersitas multitudinis: respub.n. diuersificātur G fm diuersitatem eius, ꝙ principatur in eis: multitudo autem in populari repub. principatur: & ideo fm diuersitatem multitudinis contingit eam diuersificari. Est.n. quædam multitudo agricolarum: alia aūt opificum, & tertia ministrorum quę mercedem accipit pro labore, in quibus si agricolarum multitudo accipiatur cum secunda: puta cum opificibus seorsum: & iterum tertia multitudo: puta ministrorum cum duabus aliis seorsum faciēt populares status differentes: non tm̄ fm melius & deterius: sed etiam fm speciem, qm̄ ista combinatio & illa diuersum ordinem multitudinis ad finem faciunt, & diuersitas multitudinis in ordine ad finem diuersitatem inducit fm speciem popularis reip. Alia autem causa est, de qua diximus nunc, qm̄ in popularibus potentiis sunt quædam hypotheses & accidentia propria diuersa, quæ diuersimode composita diuersas respub. populares inducunt: puta si in aliqua accipiantur plura, in alia autem pauciora, in alia autem omnia: ista enim diuersificant H eas, sicut apparebit consequenter. Deinde cum dicit.

Vtile verò horum singula cognoscere, & ad constituendum quam velit quis, & ad corrigendum. Quærunt enim qui rempub. instituunt, cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint in vnum colligere ad propositum suum: sed aberrant dum hoc faciunt, vt supra dictum est à nobis. vbi de corruptionibus & conseruationibus rerump. tractauimus. nunc autem dignitates & mores, & quæ flagitent, dicemus.

Assignat secundam rationem dicens, ꝙ expediens est cōsiderari principia & proprietates popularis status ad instituendam vnamquāque speciem ipsius ad votum, & ad hoc vt aliquid dirigatur in ea: cognoscere enim principia

principia & ꝓprietates alicuius operabilis: principium est ad operandum illud & dirigendum in eo: illi aũt, qui respu. quærunt instituere, volentes cõgregare oĩa conuenientia reip. ad instituendum vnãquãque peccant, sicut dictum est in quinto huius, vbi dictum est quæ sunt saluantia & corrumpentia resp. Quædam .n. respu. congregant omnia conuenientia ad suppositiones: quædam autem vel plura, quædam pauciora, sicut iam dictum est prius. Nunc aũt consequẽter dicamus exigentias vel ꝓprietates conuenientes & consuetudines & ea quę appetunt, sicut fines, vel ea quę sunt ad fines popularis status.

LECTIO II.

De fine popularis status & aliis quibusdam in ipsum tendentibus.

PRopositum igitur popularis reip. est libertas: hoc .n. dicere consueuerunt, quasi in hanc solũmodo rempu. libertatem quærentes. Ad hãc .n. respicere dicũt oẽm popularẽ statũ.

Postquam Philosophus præmisit intentionem suam prosequitur intẽtum. Et circa hoc duo facit. Qm̃ primo ostendit ex quibus & quomodo instituantur popularis status & paucorum. In secunda cum dicit. {Consequẽs est &c.} determinat de principantibus pertinentibus ad huiusmodi resp. Circa primum duo facit. Primo ostẽdit ex quibus & qũo instituatur status popularis. Secundo cum dicit. {De paucorum quoq; &c.} ex quibus paucorum status sibi oppositus. Circa primum duo facit. Primo præmittit suppõnes & conditiones popularis status. Secundo cum dicit. {Cum verò &c.} determinat ex quibus & qũo est instituenda. Circa primum, primo facit, quod dictum est. Secundo cum dicit. {Quod maxime videtur &c.} mouet dubitationem. Circa primũ duo facit. Qm̃ in prima præmittit quasdam suppositiones status popularis. Secundo cum dicit. {His præsuppositis &c.} concludit multas conditiones ipsius. Circa primum duo facit. Qm̃ primo præmittit vnam suppositionem primam & principalem. Secundo cum dicit. {Libertatis verò &c.} subdiuidit eam in duas. In prima igitur dicit, ꝙ vna & principalis suppositio status popularis est libertas, quod probat ex cõmuni dicto aliorum, quia sicut oẽs consueuerunt dicere, ac si solũ in ista repu. ciues participarent libertate. Dicunt .n. ꝙ oẽs in statu populari intẽdunt libertatem aliqualiter. Si igitur dictum cõmune veritatem habet, oportet libertatem esse suppositionem in ipsa. Et est intelligendum ꝙ libertas dicit, quæ aliquid potest ex propria voluntate mouere se, & ad finem sibi positum, quod apparet. Quia liber est ſm philosophum qui est sui ipsius causa, vel in ratione mouentis, inquantum ex propria voluntate mouetur & ex propria ratione, vel etiam inquantum mouetur vel agit gratia finis proprij non ad finem alterius. Accipitur etiã libertas pro ipsa operatione vel actu, quo aliquis dicitur á se moueri vel agi ad finem proprium. Hoc aũt siue illo siue hoc modo sumatur, aliqui habent ex naturali dispositione: & tales sunt liberi natura, sicut dicebatur in primo huius. Aliqui aũt habent hoc ex ordine reip. ꝙ non generatur ab alio, q̃ a se, nec ad finem alterius: sed ex se, & ad finem reip. Et sic appropriant sibi popularis status fautores libertatem. Consequenter cum dicit.

Libertatis verò ipsius pars vna in eo cõsistit, vt per vices imperent & pareant. Nam iustum populare, est ęquum habere ſm numerum, nõ ſm dignitatem. Ex quo fit, vt ſm hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur, & quicquid decreuerit populus, id esse ratũ, & id esse iustum. Aiunt .n. oportere, vt vnusquisq; ciuiũ æquum habeat, atque ita contingit in popula-

A ribus gubernationibus, inopes plus posse, q̃ opulentos: plures .n. sunt, & id obtinẽt, quod pluribus videatur.

Subdiuidit & ponit quosdam effectus ipsius. Et diuiditur in duas ſm duos effectus quos ponit, vel ſm duo membra in qua diuidit. secunda ibi. {Vnum igitur &c.} In prima dicit, ꝙ vna pars libertatis vel vnus effectus in populari statu est nullum simpl'r subiici vel principari: sed omnes ſm partem: ita ꝙ quilibet ſm aliquod tẽpus subiiciatur, ſm aliud principetur, aut principetur vno principatu particulari, & subiiciatur alij. Ratio autem huius est, qm̃ iustum populare est omnes habere de honoribus, vel bonis cõmunibus ſm æqualitatem quantitatis, non ſm dignitatem personæ, vel æqualitatem proportionis, sed tantum pauper, quantum diues, tantum idiota, quantum studiosus. Cum autem cuiuslibet iusti oporteat esse aliquem institutorem & conseruatorem: &

B hoc sit illud quod principale est in multitudine ciuili, cũ multitudo popularis sit principalis in populari statu, necesse est in ea multitudinem esse dominam huius iusti popularis. Et quia finis in multitudine ciuili est illud qđ intendit principans, & iustum, quod considerat in ordine ad finem: manifestum est, ꝙ necesse est illud esse finem in populari statu, & iustum quod videtur multitudini. Dictum autem est prius omnes debere habere ęquale ſm quantitatem: & quia multitudo est domina iusti, & simpliciter principatur in ea, & ipsa est maior egenorum q̃ diuitum: accidit egenos magis principari in tali repub. q̃ diuites, quia dominans est, quod videtur pluribus. Egeni autem sunt plures q̃ diuites, quia igitur necesse est aliquos principari: non possunt autem omnes simul ꝓncipari, necesse est omnes in parte principari, & subiici. Vnus igitur effectus vel signum libertatis est, quod dictũ est, quem omnes in populari statu ponunt, sicut terminũ & finem in ea. Deinde cum dicit.

C Vnum igitur libertatis signũ hoc est, qđ ponunt oẽs populares reip. finem. Alterum verò, viuere vt quisq; velit. Hoc .n. aiunt opus esse libertatis, siquidem serui est viuere non vt vult. Hic est igitur secundus popularis reip. finis.

Ponit secundum effectum vel signum. Et primo ponit ipsum. Secundo cum dicit. {Hinc profectum &c.} Infert primum ex isto. In prima dicit, ꝙ aliud signum vel effectus libertatis est viuere ſm voluntatem: ita ꝙ vnusquisque operetur ſm motum proprię voluntatis non coactus ab aliquo, nec determinatus ad aliud determinate operandum. Hoc enim est ſm ꝙ dicunt operatio libertatis, quod apparet, quia opus seruitutis est viuere, vel operari, non ſm voluntatem propriam, sed ſm alterius libitum, vel votum, non ad finem proprium, sed ad finem alterius: ergo per oppositum opus libertatis est ope-

D rari secundum voluntatem, & ad finem proprium. Iste igitur est secundus terminus, quem ponunt populares in sua repub. Deinde cum dicit.

Hinc ꝓfectum est, nemini potissimum subesse velle. Quod si hoc non datur, at saltem per vices subesse ac præesse, idq; pertinet ad libertatem, quæ est ſm æquum.

Infert primum ex secundo dicens, ꝙ ex isto effectu qui est operari, vt vult aliquis: sequitur primus effectus, s. nõ velle subiici, aut simpliciter sub nullo esse, si possibile esset: sed quia hoc non est possibile, subiici, s. & principari, omnes simpliciter, expedit subiici & principari ſm partem: & sic subiici & principari facit ad libertatem, quæ attenditur in hoc, vel quantum ad hoc, ꝙ omnes sunt æquales. Deinde cum dicit.

His præsuppositis, ac tali existēte principio popularia huiusmodi sunt, sumi ad magistratus oēs ex omnibus, ac præesse oēs vnicuique, & vnūquēque vicissim omnibus per sortem tribuere magistratus, vel oēs penitus, vel illos saltem, q non imperitia indigent & arte, à nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo.

Concludit ex prædictis multas proprietates popularis status. Et diuiditur in duas. In prima ponit eas. In secunda recolligit cum dicit. {Hæc igitur &c.} Circa primum tria facit. Qm̄ primo ponit conditiones vel ꝓprietates quæ attenduntur circa assumptionem principatus, & eorum qui principantur, & ex quibus & qn̄. Secundo cum dicit. {Deinde mercedem capere &c.} illas quæ attenduntur quantum ad remunerationem principantium. Tertio cum dicit. {Præterea &c.} quæ attendunt quantum ad conditiones eorum qui sunt in hac repub. Circa primum facit duo. Qm̄ primo tangit conditiones pertinentes ad assumptionem principatus, s. tempus & potestatem. Secūdo cum dicit. {Inter magistratus &c.} tāgit quis debet esse maximus principatus in hac repu. Circa primum primo tangit eas, quæ pertinēt ad assumptionem principatus. Secundo cum dicit. {Non nisi semel &c.} eas quæ pertinent ad durationem ꝑncipatus. Tertio cum dicit. {Et concionem &c.} eam q̄ pertinet ad potentiam eius. Circa primum tangit quatuor conditiones. Dicens primo, ꝗ ꝑdictis suppositis in populari statu, & multitudine ꝑncipante in eadem, necesse est has conditiones quæ sequunt̄ obseruari in ea. Primo quidē, oēs principatus tam maiores q̄ minores eligere, i. accipere ex oībus indifferenter, non considerando ad dignitatem aliquam: sic. n. omnes magis habebunt quoddam æquale quod est iustum in eo. Secundo oēs principari super vnūquēque, hoc est oēs coniunctum, super vnūquēq; diuisim: & iterum vnūquēque diuisim, cū acceptus fuerit in alio & alio principatu, diuisim super oēs. Sic. n. oēs principabuntur & subiicientur sm̄ partem: id autem est effectus libertatis primus. Tertio principatus eligi p sortem, vel vl̄r omnes, vel saltem illos, in quibus non indigetur multa sapientia & prudentia, puta ducatum exercitus vel consilium. Tales. n. non expedit eligi sorte. Contingeret. n. ad tales principatus assumi idiotam quēcūque, quod esset periculosum reipu. Quarto principatus assumi, non ab aliqua excellentia, vel dignitate virtutis, vel diuitiarum: aut saltem à minima, quod dicit propter primam speciem popularis status, in qua assumuntur ad principatum ab aliqua dignitate diuitiarum, vel virtutis, sicut apparuit in quarto: sic. n magis æquales erunt, & minus subiicientur. Deinde cum dicit.

Non nisi semel eūdem magistratū ab aliquo geri posse, vel perraro, & paucos, exceptis his qui versantur in bello, parui tēporis esse magistratus, vel oēs, vel quot recipiūt, iudicare oēs, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis, & maximis, & principalissimis: puta de corrigendo, & de repu. & de priuatis contractibus.

Ponit conditiones duas pertinentes ad durationem principatus, dicens, primo ꝗ in repu. hac expediens est, eundem bis non principari in aliquo ꝑncipatu, vel raro, & in paucis ꝑncipari: sic. n. plures poterunt attingere ad principatum, ꝑterq̄ in ducatu exercitus, in quo periculosa est mutatio frequens, propter experientiam longā, quæ exigitur in illo. Secundo expedit paruæ in eadem, & breuis durationis esse ꝑncipatus, vel simpliciter oēs, vel illos saltem, qui habent iudicare de omnibus casib᷑, quantum ad oēs ciues, vel saltem de pluribus, vel de ma- E ximis, & principalissimis, sicut de correctione principatuum aliorum, & de ordine reip. & de cōmutationibus regulandis sm̄ legem iustitiæ. Expedit aūt principatus esse breuis temporis, si possibile sit, vt plures attingere possint ad eos, & principari sm̄ partem. Maxime autem hoc expedit in magnis, ne nimis ditati insurgant contra multitudinem tyrannizantes. Deinde cum dicit.

Et cōcionem esse oīum dominam, magistratum verò nullius, aut dominā esse concionē rerum maximarū, magistratum verò minimarū.

Tangit conditionem pertinentem ad potentiam. Dicens ꝗ expediens est in hmōi repu. cōgregationem multitudinis esse dominam simpl'r omnium in hac repub. Principatus autem expedit habere nullius dominium si possibile sit, aut saltem paucorum, & nullo modo maximorum. Sic. n. magis saluabitur æqualitas multitudinis. si. n. principatus dominarentur simpliciter, aut in ma- F gnis excederent alios præter proportionem & æqualitatem, quæ in ipsa intenditur. Deinde cum dicit.

Inter magistratus autem popularissimū est consilium, vbi non omnibus est mercedis facultas. Nam tunc quidem adimunt, & huius magistratus potentiam. Ad se enim reducit iudicia cuncta populus, mercede abundans, vt diximus supra, vbi de hac parte tractauimus.

Manifestat quis principatus magis necessarius est in ipsa. Dicens ꝗ ꝑncipatus maxime necessarius in populari statu est illud quod vocatur cōsilium quod habet potestatem deliberandi de magnis & arduis. Cuius rō est, quia multitudo popularis, quæ in ipsa dominatur, vt in pluribus, imprudens est & sine virtute: & iō sequitur impetum voluntatis in operationibus suis, quare si debeat recte agere, oportet habere dirigens & regulā: hoc aūt est G consilium, & iō consilium maxime necessarium est in statu populari, preterquam in illa, in qua laborantes in cōmunibus ꝑmium accipiunt magnum. Hęc. n. multitudo remouet potētiam huius ꝑncipatus, & reducit ad se oīa iudicia & deliberationes propter ꝑcium, sicut dictū fuit in præcedentibus in quarto huius. Deinde cum dicit.

Deinde mercedem capere, potissimum quidem oēs, concionem, iudicia, magistratus, vel saltem magistratus & iudicia, & consilium, & cōciones principales, vel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comessatione.

Ponit conditionem quæ ꝑtinet ad retributionem, dicens, ꝗ postea quæ dicta sunt expediens est remunerari oēs venientes ad congregationes, vt libētius veniant, & ad iudicia, vt plures iudicent, & firmior sit sententia, & principatus, vt fidelius & magis laborent, & hoc dicunt H si possibile est ciuitati. Si autem non est possibile oēs remunerari, saltem oportet præmiare principatus & iudicia & consilia, & congregationes maximas, & præcipuas, & principatus cum quibus necesse est alios plures ciuitatis cōuiuare. Tales. n. principatus nullus acciperet propter magnitudinem expensarum, nisi bene præmiaretur, sicut est dux exercitus. Deinde cum dicit.

Præterea cum paucorum gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione diffiniatur, videntur quæ popularitatis sunt, contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidum opificium.

Ponit proprietatem quæ pertinet ad conditionem gubernantium. Et primo facit hoc. Secundo cū dicit. {Præterea potestatem &c.} resumit quandam condōnem dictam prius de principatu, vt aliquid addat. In primo dicit, qm̄ status paucorū & popularis sunt resp. adinuicem

contrariæ quodammodo, & contrariorũ sunt contrariæ proprietates, oportet eas proprietates habere cõtrarias. Cum igitur in paucorum statu gubernantes determinentur per nobilitatem generis, & per diuitias, & per virtutem, necesse est, ꝙ gubernantes in populari statu determinentur per contraria, puta per ignobilitatem generis, paupertatem & ignorantiam, seu per sordidum opificiũ, ita ꝙ sicut in paucorum statu sunt principantes nobiles & diuites & virtuosi, sic in statu populari viles & pauperes & inordinati. Deinde cum dicit.

Præterea potestatem nullam perpetuam esse, ꝙ si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione illius, auferre potentiam, & ex electione ad sortem reducere.

Resumit quãdam proprietatem dictam prius de principatu, & adiungit alias dicens primo, ꝙ expedit in populari statu nullum esse principatum durationis perpetuæ. Si.n.esset aliquis perpetuus, pauciores possent attingere ad ipsum, & habere æquale & populare, & iterum possent ditari improportionabiliter & per diuitias, & potentiã tyrannizare. Adiũgit autem ꝙ si aliquis principatus deuiet vel declinet ab eo, quod ordinatũ est in antiqua lege ipsorum, amoueatur ab eo potẽtia vel principatus fm legis ordinationem, iterũ si fuerint aliqui principatus eligibiles, expedit mutare modũ assumptionis eorum, & facere ꝙ accipiantur sorte: sic.n.magis assumentur ex quibuscunque. Sed hoc est intelligendum de illis principatibus, in quibus non indigetur prudentia magna, & expientia, sicut est consiliũ & ducatus exercitus: tales.n.oportet eligere considerando ad dignitates prędictas, sicut prius dixit philosophus. Deinde cum dicit.

Hæc igitur omnia cõmunia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex eo iusto, quod fatentur esse populare, hoc est æquũ habere omnes fm numerum. Quod maxime videtur esse popularis status & populi. Æquũ est.n.cum nihil magis gubernant diuites q̃ pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic.n.demum existimant paritatem in rep. esse ac libertatem.

Recolligit dicta addẽdo causam dicens, ꝙ ea quæ dicta sunt, sunt quædã cões proprietates popularis status. Omnes autem huiusmodi proprietates quæ videntur esse popularis status, & ordinatio populi in ipso, sequũtur ex diffinitione iusti popularis, prius posita quæ est omnes habere æquale fm quantitatem, nõ fm dignitatem aliquã, æquale.n.fm quãtitatẽ est non magis principari diuites q̃ pauperes, nec virtuosos q̃ idiotas, nec aliquos solitarios esse dominos, sed omnes æqualiter secundum numerum, si enim hoc modo se habeant, existimabunt se habere secundum æqualitatem, & etiam libertatem.

LECTIO VI.

Quo modo in populari statu quippiam iuste decernatur.

SEd quæritur post hæc quemadmodum habebunt æquũ, vtrum oportet partiri in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis, vel non, sic ponere oportet istã paritatẽ vel partiri quidẽ sic. Deinde ex quingentis pares accipientẽ, & ex mille hos potestatem habere partitionum et iudiciorum. Vtrũ igitur resp. ista iustissima est fm popularẽ iustũ, vel magis illa q̃ fm multitudinẽ.

Postquam philosophus præmisit suppositiones & cõditiones popularis status, in parte ista mouet quandam

A dubitationẽ. Et circa hoc tria facit. Primo.n.mouet eã. Secundo circa eius dissolutionẽ tãgit opinionem quorũdam & reprobat. ibi. {Aut enim populares &c.} In tertia cum dicit. {Quæ igitur.} soluit eam intensionẽ suam. In prima igitur mouet dubitationẽ, quæ oritur ex pręcedentibus. Dixerat.n.ꝙ si omnes æqualiter principentur non magis diuites q̃ pauper in populari statu habebũt fm æqualitatẽ & libertatẽ, dicit igitur ꝙ illud quod dubitationem habet ex præcedentibus est hoc quomodo.s. cum in qualibet ciuitate vel republica etiã populari statu sint diuites & pauperes, habebunt tam hi q̃ illi illud quod est æquale & iustum, vtrum.s.in distribuendis honoribus tantum oportet distribuere vel dare mille pauperibus quantum quingentis diuitibus, & ipsos mille tantã habere potestatem in tractatibus cõibus, quantam habẽt quingenti diuites, aut non fm hunc modum, sed accipiendo mille pauperes ex vna parte & quingentos ex alia diuidendo fm modum prędictum, vlterius ex

B quingentis diuitibus accipere aliquos paucos per electionem. deinde ex mille pauperibus aliquos, similiter paucos qui in eadem proportione se habeãt ad ipsos mille, de quibus eliguntur, sicut illi pauci qui accipiuntur ex istis quingentis ad illos quingentos, & isti simul congregati sint domini in diuidendo bona cõmunia, in iudicando & eligẽdo. Est igitur dubitatio, vtrũ aliquod istorũ iustũ & æquale in rep. populari, aut nonnulla istorũ, sed magis omnia attribuere maiori multitudini, ita ꝙ multitudo maior sit omnium domina. Deinde cum di.

Aiunt.n.populares id esse iustũ quod videtur vtiq; pluribus. Potentes vero, quod videtur his qui plus possident. Pro multitudine.n. facultatum aiunt esse statuendum.

Tangit quorundam opinionẽ primo. Secundo cũ dicit. {Sed habent hæc &c.} reprobat vtranque. In prima

C dicit ꝙ de ista dubitatiõe aliter videtur popularibus, aliter dominantibus in paucis. Populares.n.dicunt illud esse iustum & æquale simpliciter, quod videtur pluribus, multitudo.n.principatur in tali rep. & ideo iustum attenditur per comparationẽ ad ipsam, sicut dicebatur prius, in paucorum: potẽtia autẽ illud dicũt esse iustum simpliciter quod videtur habentibus ampliores diuitias. Dicũt.n.debere omnia determinari fm habitudinem ad diuitias, quæ sunt principales in ea. Deinde cum dicit.

Sed habent hæc vtraq; imparitatem & iniustitiam. Si.n.quod pauci, tyrãnis est, nã si vnus habeat plura, q̃ alij opulenti, fm paucorum iustum is solus dignus est qui gubernet.

Reprobat vtranque. Et primo secundũ. Secundo cum dicit. {Si vero &c.} primũ. In prima dicit ꝙ vtraq; istorum, quæ dicta sunt inæqualitatẽ quandam habent in re & iniustitiã in comparatione ad finem. Si.n.illud est iu-

D stũ fieri in ciuitate quod videtur diuitibus paucis existẽtibus, tunc sequitur rempublicã conuerti in tyrãnidem. Cuius ratio est, quoniã si illud est iustũ quod videtur ditioribus, & oportet omnia fm quantitatẽ diuitiarum determinari, tunc si vnus habeat ampliorem substantiam q̃ alij, iustum erit quod videtur huic soli, & omnia oportet determinari fm voluntatem eius. & per consequens ipsum solũ principari fm volũtatem eius. Hoc autem est tyrãnis. si igit oĩa oporteat determinari fm iudicium diuitum, resp. cõuertetur in tyrannidem. Deinde cum di.

Si vero quod plures secundum numerũ, iniuriabuntur, publicantes bona opulẽtorum ac paucorum, vt superius dictum est.

Improbat primum dicens, ꝙ si illud esset iustũ, quod videtur pluribus, & oportet sequi iudiciũ plurium cum plures habeãt potentiã maiorẽ, & etiã sequitur impetum

voluntatis

voluntatis in iudicando cõuertentur ad opera iniustitiæ diripentes ea quæ sunt diuitum paucorum existentium, sicut dictum est in quarto prius. Deinde cum dicit.

Quæ igitur sit æqualitas quã ambo profitentur considerandum est, ex his, quæ vtriq; diffiniunt iusta. Inquiunt.n. quicquid videtur maiori parti ciuium, id oportet esse ratum. Sit quidem hoc, attamẽ nõ penitus, sed cum duæ partes sint ex quibus ciuitas constat, diuites. s. & pauperes, quod ambabus videatur, ac pluribus id ratũ sit: Quod si contraria videant, quod pluribus & habentibus maiorem censum, puta si alij decem, alij viginti, videatur autem diuitum sex, pauperum vero quindecim. accidant vero pauperibus quatuor diuitum. diuitibus autem quinque pauperum, quorumcunq; cẽsus exuperat, cõnumeratis ambobus, vtrisq; id ratũ sit, quod si forsan ęquales esse contigerit, cõem esse hanc ambiguitatẽ, putandũ est, vt nunc accidit, si vtrinq; paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. Nam aut sorte dirimẽdũ est, aut aliud quidẽ huiusmodi agẽdũ.

Dissoluit eam sm intentionem suam primo. Secundo cum dicit. {Sed de ęquo &c.} remouet obiectionem quę posset fieri. In prima dicit resumendo dubitationẽ & dãdo intẽtum in determinando eã dicens, ꝙ ex diffinitione vel determinatione iusti siue æqualis, quã ponunt vtriq; accipiendum est, quæ sit æqualitas siue iustitia, quã intẽdunt sm quam oportet distribuere singula. Conueniunt enim in hoc vtriq; quod iustũ est esse illud dominans & principãs in republica, quod videtur pluribus partibus reipu. Hoc enim supponatur, non tamen simpliciter, sed cũ determinatione quadam. Duæ.n. sunt partes ex quibus ciuitas de necessitate cõponitur, s. diuites & pauperes, quod igitur videbitur istis & illis simul consentientibus vt pluribus, non dico totius multitudinis, sed pluribus de diuitibus, & de pauperibus, hoc sit principans, & fiat in tota repu. Si autẽ contingat ꝙ contrarięturad inuicẽ, ita ꝙ nõ omnibus diuitibus idem videatur, sed quibusdam vnum, quibusdam aliud, similiter nec omnibus pauperibus, sed quibusdam vnũ, quibusdam aliud: verbi gratia, Si ponamus ꝙ sint decẽ diuites & viginti pauperes, vnum aũt videatur faciendũ sex diuitibus et qnq; pauperibus, adiunctis eius. Oppositũ autẽ videatur qndecim pauperibus & quatuor diuitibus, tunc iustũ determinandum erit nõ sm prædictum modum, sed sm aliq̃ excellentiam aliam vel virtutis vel desiderij ad bonum cõe. Et tunc illud quod videbitur parti, qui excellit sm illud collatione facta iustũ erit. Si autẽ æquales inueniantur, puta in virtute, tũc remanet dubitatio eadem, si debẽtes iudicare in iudicio sint diuisi in duas partes: ita ꝙ nõ inueniatur excellentia, quorum sententiæ standũ erit, & tũc in vtroq; istorum aut determinandũ est sorte cui illorũ sit, aut aliquo alio accidente simili sorti. Deinde cũ dicit.

Sed de æquo & iusto, quanquã sit admodũ difficile in illis reperire veritatem, tamen facilius est sortiri, quàm persuadere his qui plus habere possunt. Semper.n. qui imbecilliores sunt, æquum & iustum quærunt, sed qui plus possunt, ista non curant.

Remouet obiectionẽ quæ posset fieri, diceret enim aliquis, ꝙ electio principatus & distributio bonorũ cõium maxima sunt in ciuitate, maxima aũt committere sorti

E & vix per quã contingit accipi deteriorẽ, incõueniens est, ergo inconueniens videtur quod dictũ est, ꝙ vbi non inuenitur præeminentia sit sortiendũ, hoc intendens remouere dicit, ꝙ cũ difficillimũ sit inuenire æqualitatem quid sit iustum & æquale in casibus prædictis & determinare sm rationẽ rectã: tamen melius est per sortem dirimere cõtrouersias q̃ permittere ꝙ soli diuites principentur: semper.n. de duobus malis minus malũ præeligẽdum est: malum est autẽ sorti committere et solos diuites principari: minus autem malum est sorti committere q̃ diuites principari, quia pauperes quos quandoq; contingit per sortem principari, magis volunt cõmuniter iustitiam & æqualitatem q̃ diuites. Diuites.n. ex ipsa abundantia diuitiarum inclinantur ad contumeliã & elationem, & ad alia iniuriosa, & ideo nihil curant de iustitia, propter quod si oporteat alterum ipsorum eligi, magis est eligendum committere sorti q̃ permittere diuites solos principari in statu populari.

F

LECTIO IIII.

Quibus institutis optimus popularis status conseruetur.

CVm vero quatuor sint gubernationes populares, optima est illa, quã primo gradu posuimus, vt superioribus libris dictũ est. Eadem quoq; antiquissima omnium. Dico autẽ primam sm distinctionem popularem. Nam optimus populus est ille, q ex agricolis cõstat.

Postquam philosophus præmisit hypotheses & proprietates status popularis, intendit hic determinare, ex quibus & quomodo species ipsius instituantur. Et diuiditur in duas, quoniã in prima parte ostendit ex quibus, & quõ instituitur optima resp. popularis. In secunda cũ dicit. {Quomodo ergo &c.} ex qbus et quomodo alię. Prima in duas. Quoniam primo facit quod dictũ est. Secundo cũ dicit. {Quibus vero &c.} ostẽdit vbi facile est eã instituere. G Prima diuidit in partes tres. Quoniã in prima parte dicit ex qbus est optima resp. popularis. In secunda cum dicit. {Ad constituendum autem &c.} declarat quibus legibus firmanda & instituenda. In tertia cũ dicit. {Post agricolarũ &c.} declarat qualr aliæ multitudines populares se habẽt ad illã, ex qua instituit optima resp. popularis. In prima duo facit. Quoniam in prima parte declarat ex quibus est optima resp. popularis. In secũda cum dicit. {Negociosa qdẽ &c.} probat quoddã suppositũ. In prima primo facit quod dictũ est. In secunda cum dicit. {Itaq; & popularis status &c.} cõcludit correlarium. In prima dicit cum sint quatuor species status popularis, optima est quæ est prima sm ordinem inter illas, sicut dictum est prius. Optima.n. resp. simpliciter regnum est, in qua vnus principatur, deinde status optimatum, in quo pauci virtuosi. Deinde autem resp. in qua adhuc plures bellicosi. Deinde autem hæc species popularis status, H in qua plures agriculturam colentes principant. Deinde autem aliæ species ipsius plus & plus deficientes ab ea, sicut dictum est in quarto huius. Ista autem est antiquissima omniũ statuũ populariũ, & antiquior multitudo & magis naturalis est agricultiua. Dixi autem ipsam primam esse, quia est ex prima multitudine & optimo popo, cuiusmodi est terræcultiuus, siquis supponat distinctionem multitudinis popularis in terræcultiuã & non terræcultiuam, & consistit virtus rationis suæ in hoc, optima & prima resp. popularis est ex optimã & prima multitudine populari: optima autẽ & prima multitudo est terræcultiua, ergo prima & optima est resp. popularis ex multitudine agricultiua. Deinde cum dicit.

Itaq; & popularis status effici datur, vbi multitudo viuit ab agricultura vel pascuo.

Concludit correlariũ dicens, ꝙ quia optimus populus est agricultiuus, ideo de facili cõtingit fieri optimã rempublicam

publicam

publicam popularem, vbi est talis populi multitudo, ex optima enim materia bene disposita contingit fieri optimum compositum, & in his quæ fiunt natura, & in his quæ fiunt arte. Deinde cum dicit.

Negociosa quidem, qui nondum multū habet, ex quo fit, vt raro concionem agant. Cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus distinentur suis, & aliena non appetunt, dulciusq; illis est opus facere, q̃ in rep. versari, nisi magna in gubernādo sint emolumenta suscepturi. Plerique.n. magis lucrum appetunt, q̃ honorē. Signum huius est, ꝙ tyrannides antiquitus pertulerunt, & nunc paucorū potētiam perferūt, modo suam rē agere illis ꝑmittatur, neq; diripiātur quæ habēt. Cito nāq; alij eorū diuites efficiuntur, alij egere desistūt.

Probat, ꝙ supposuit, scilicet, ꝙ multitudo agricultiua sit optimus populus. Et primo facit hoc. Secūdo cum dicit. {Quod igitur &c.} concludit conclusionē principaliter intētam. Primum probat ex tribus, & sm hoc potest diuidi in tres partes. Primo.n. probat, ꝙ agricultiua multitudo est optima, quia nō est machinatiua. Secundo cum dicit. {Cum enim laborandū &c.} quia non est concupiscitiua. Tertio cū dicit. {Præterea si qua cupido honorum &c.} quia nō est ambitiosa. In prima parte dicit, ꝙ multitudo agricultiua, quia nō habet diuitias multas nō multū potest vacare ab operationibus exterioribus, sed necesse est intendere ad culturā terræ ex qua sustentatur, & ad alia necessaria, & quia nō potest vacare ab exterioribus non appetit facere congregationes, & ideo minus machinari potest. Solent enim in congregationibus propter mutuam collocutionē & adinuicem cōfidētiam machinari inueniendo vias & modos insurgendi contra diuites, aut principātes, & quia minus machinatiua est, melior est ad politizādum. Secundo cū dicit. {Cum.n. laborādum sit illis circa necessaria &c.} probat ꝙ est optima, quia nō est concupiscitiua, dicēs ꝙ huiusmodi multitudo propter hoc ꝙ nō habet necessaria ab bene viuendum, necesse habet intendere circa exteriora opera exterius in regione, & quia operationibus exterioribus intēdunt minus concupiscunt aliena. Habitantes.n. exterius in regione, intendētes propriis operibus, nō percipiunt diuitias & bona principantiū, & quia non aduertunt minus concupiscunt, imo magis delectabile est eis intēdere negociationi circa ꝓpria q̃ intromittere se de repub. aut principatu, & vbi tūc non contingit multum lucrari in principatu vel rep. multitudo.n. popularis magis intendit & appetit lucrum proprium q̃ honorem. Hoc.n. est eis magis necessarium & signum eius, quod dictum est, est q̄m multi tales antiquitus tyrannides crudeles sustinuerunt, & status paucorum potētatus, & adhuc etiam multi sustinēt cum nō prohibētur ab operibus propriis, nec multum aufertur de substantia eorum, sic.n. intendētes propriis operibus, quidam eorum faciliter fiunt diuites, alij vero nō egentes & quia sic aliena nō cōcupiscūt, meliores sunt ad gubernādū, quia minus insurgūt & minus rapiunt, aut furantur hoc.n. erat vna causa corruptionis rerump. determinata in quinto huius. Deinde cū di.

Præterea, si qua cupido honorum eis inest, facile adimpletur per potestatem, quam in concionibus habēt creandi magistratus, & corrigēdi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, & si nō eligit populus magistratus, sed quidam per partes deputati ex omnibus, vt apud Mantineā, tamē satis esse putant, ꝙ consulendi delibe-

A randiq; habent potestatē, ac putandum est hāc esse tanq̃ formam aliquam popularis gubernationis, vt fuit quandoq; apud Mantineam.

Probat idē propter hoc ꝙ non est ambitiosa. Et primo facit hoc. Secundo concludit correlariū cū dicit. {Quapropter vtile est.} In prima parte dicit, ꝙ si huiusmodi multitudo habeat aliquē appetitū honoris ꝙ necesse est, homines naturaliter honorē appetunt, vt apparet secūdo rhetoricæ, appetitui eorū satisfit per hoc quod in quibusdam rebusp. popularibus dominiū habet in eligendo & corrigendo principatus, quod est maximū. In aliis autē popularibus statibus, quāuis nō attingant ad electionē principatuū, cum principatus per partes, hoc est particulares eligibiles sunt ex omnibus, indifferēter, sicut in Mātinea, vbi hoc seruabatur. In aliis autē potestatem habet huiusmodi multitudo super consiliū reipublicæ, quod ordinat de omnibus, & hoc ipsum quod dominiū habet su-
B per ipsum consilium multis est sufficiens ad supplēdum appetitum prædictum, & est opinandū, ꝙ ista quę dicta sunt scilicet multitudinē habere potestatem in eligendo & corrigendo principatus, & ipsos attingere ad aliquos principatus minores, & habere dominiū super cōsiliū, est sicut quidam ornatus & bona dispō status popularis, sicut fuit in ciuitate Mātinea prædicta. Deinde cū dicit.

Quapropter vtile est prius dictę populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere quidē magistratus, & corrigere, & iudicare omnes, magistratus autem maximos geri per eos, qui electi sint & à censibus maioribus, maiores, vel à censibus, nullum, sed per eos qui possunt.

Concludit ad manifestationem eius, quod dictum est, quoddam correlarium primo. Secūdo cū dicit. {Necesse est autē quæ ita gubernatur &c.} assignat rationē eius.
C Primo ergo dicit, ꝙ quia ea quæ dicta sunt, sunt ornatus quidam status popularis & bona dispositio. Dispositio. Expediens est in prædicta specie status popularis, & consueuit obseruari in ea agricultiuā multitudinem haberē potestatem super electione principatus & correctione, & iudicare cum errauerint & principatus maiores eligi aba ex eis qui habent honorabilitates maiores vel virtutū vel diuitiarum, vel ex maioribus sm nobilitatem, aut nō eligi per eos qui habēt tales honorabilitates magnas, sed eos qui possunt intendere non coacti propter indigentiam circa necessaria vacare. Deinde cum dicit.

Necesse est autem cum ita gubernatur resp. eam bene gubernari, nam magistratus semper ab optimis gerentur, populo ita volente, neq; præstantioribus inuidente, nobilibus autē ipsis & præstantibus hic gradus sufficiet, non enim
D suberunt aliis deterioribus. Ipsi vero magistratus gerent iuste, quia pœnam formidabūt, q̄m corrigere ad alios pertinet, cōpesci.n. ac non licere facere quicquid quis velit, vtile est, nam licentia agēdi quod quisq; velit, custodire nō potest ingenitam vnicuiq; hominum prauitatē.

Assignat rationē huius dicti primo. Secūdo cū dicit. {Itaq; necesse est.} infert correlariū ex ipsa. In prima parte dicit. ꝙ si hoc obseruetur quod dictū est, necesse erit in tali rep. optime gubernare, ex hoc enim multæ vtililates contingent in rep. Primo quidem ex parte principis, sic enim magistratus per meliores regentur, cū assumuntur ab aliqua honorabilitate, iterū ex parte populi contingit populum consistere & non insurgere, nec etiam inuidere excellentibus viris & insignibus sufficiet hæc ordinatio,

si enim

si.n.principatus assumantur ab honorabilibus nō subiicientur deterioribus ipsis, si quidē eos nō cōtingat principari, iterum principantes magis iuste principabuntur considerātes, q̄ sunt alij in rep. qui possunt corrigere eorum delicta si iniuste egerint. Hoc enim expediens est in tali statu populari corrigere & suspendere delictū principantium, ita q̄ non liceat eis facere quodcunq; videbitur ipsis. Habens.n.potestatem agendi quodcunque videbitur ei, non habet potentiā obseruādi fm rationē excessus, qui sunt in vnoquoq; hominū. Deinde cum di.

Itaq; necesse est illud euenire, quod optimū est in rebuspublicis, vt magistratus à prestātioribus gerantur, sine vlla populi diminutione.

Ex istis concludit correlariū dicēs, q̄ ex his quæ dicta sunt si obseruentur necessariū est accidere in repu. maxime perfectum, scilicet bonos & iustos principari, & non delinquere, timētes punitionem & correctionem & multitudinem, nihil minus habere quàm debeat, est.n. domina maiorum. Deinde cum dicit.

Quod igitur hæc popularium gubernationū est optima, patet: & qua de causa, quia ob talem aliquem esse populum.

Concludit conclusionem principaliter intentā dicens, q̄ manifestum est ex dictis, q̄ hæc species status popularis quæ dicta est, optima est, & propter quam causam; quoniam propter hoc q̄ populus ex quo constituitur optimus est. Deinde cum dicit.

Ad cōstituēdum autē populum agricolam, tum leges quædam antiquitus apud multos latæ vtilissimæ sunt, tū illud vniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agri, q̄ mensuram certā, vel ab aliquo loco ad oppidū & ciuitatē.

Declarat quibus legibus vtendū est ad consistentiam ipsius, & diuiditur in partes quatuor fm quatuor leges, quas dicit expedire ad consistentiam ipsius. secunda ibi. {Erat antiquitus &c.} tertia cū dicit. {Est aūt lex &c.} quarto ibi. {Dirigere etiā &c.} In prima dicit, q̄ ad instituendum populum agricultiuū in populari statu prædicto sunt vtiles quædā leges apud antiquos quosdam positæ. Prima quidē est non licere possidere aliquem in ciuitate quantamcunq; quantitatē terræ, sed fm mensuram determinatam. nam si liceret possidere quātamcūq; possent acquirere, & ditarentur nimis, & non remaneret populus agricola, aut si pmittatur habere quātācūq; mensuram terræ: non tn̄ in loco propinquo municipio ciuitatis, sed in remoto magis: hoc.n. modo necesse haberet, magis habitare in loco remoto à ciuitate q̄ in ipsa, & minus posset machinari & nocere. Deinde cum di.

Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautum, non licere venditionem facere bonorum primæ hæreditatis.

Ponit secundam legem, & dicit, q̄ antiquitus statutū fuit in multis ciuitatibus & lege ordinatum, q̄ aliquid quod ad ppositum expedit, s. non licere vendere vel alienare primas sortes quas acceperunt à progenitoribus, sicut filiis Israel non licebat fm legem alienare simplr hereditates, sed tantum obligare ad tempus: sic enim per alienationem possessionum aliqui nō efficiebantur pauperes, nec alij per acquisitionem ditiores præter proportionem. Deinde cum dicit.

Est etiam lex, quam dicunt Oxyli fuisse, ne liceat cuiquam fœnerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet.

Ponit tertiam, dicens, q̄ est quædam alia lex quam dicunt fuisse Oxyli legislatoris quæ eandem potentiā ha-

E bet cum pcedenti. s. non mutuare aliquid super portione terræ quā aliquis habet, nec etiam ipsam posse obligare, & est eadem rō istius legis & præcedentis, nisi q̄ ista magis restringit q̄ illa: illa.n. prohibet alienationem terræ simpliciter in qua transfertur dominium: ista aūt obligationem retento dominio etiam. Deinde cum dicit.

Dirigere etiam id oportet Aphytalorū lege, est enim vtilis id quod dicimus, illi.n. quāquam sint per multi, possideāt autem exiguam regionem, tamen omnes agricolæ sunt, quoniā precia constituunt, non totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, vt etiam pauperes faciliter eas preciis superare possint.

Ponit quartam dicens, q̄ adhuc oportet populū agricolam dirigere fm legem & statuta Aphytalorum, i. illius gentis: ipsa enim vtilis est ad hoc: illi enim quamuis F multi existerent & haberent paucam terram, oēs erant agricultores: illi enim si haberent terras vel possessiones vltra determinatam mensuram in lege, dabant ad precium vel ad censum pauperibus, vel minus habentibus non totam: sed diuidentes eas fm aliquas partes, & retinebant sibi quātum determinatū erat à lege, residuum tradentes fm dictum modum, vt sic etiam pauperes per terram acceptam ad censum aliqualiter venirent ad aliquem excessum diuitiarum. Deinde cum dicit.

Post agricolarum multitudinem, optimus est populus, vbi pastores sunt, & viuunt ex animalibus. In multis vero hæc cum agricultura conuenientiam habet, vtrique.n. corporibus exercitati ad bellicas expeditiones, vtilissimi sunt ac potentes sub diuo consistere.

Declarat qualiter multitudines populares aliæ se ha- G bent ad istā: & diuidit in duas. In prima declarat q̄ multitudo pastoralis melior est post istā. In secunda cū dicit. {Cæteræ verò &c.} declarat q̄ oēs aliæ deteriores sunt ipsa. In prima parte dicit q̄ optima multitudo popularis post agricultiuam est illa, q̄ est ex pastoribus viuentibus ex pecudibus. In multis.n. consimiliter se habet ad agricultiuam: sicut.n. illa necesse habet immorari extra ciuitatem circa agriculturā, sic ista circa custodiam & pcurationem aīalium. Item ista multitudo est magis exercitata in actionibus bellicis fm habitus: sunt.n. exercitati in custodiendo à lupis & latronibus. Item corpora habent bene disposita, & sunt fortes fm corpus, assuefacti frigoribus & exercitati circa venationes: tales aūt bene dispositi sunt ad actus bellicos. vnde Vegetius in lib. de Re militari, dicit meliores milites eligēdos esse ex venatorib⁹, & carnificib⁹, & fabris malleatorib. Deinde cū d.

Cæteræ vero multitudines quasi omnes, ex H quibus alij status populares constant, multo q̄ hi deteriores sunt. Nā opificum quidem ac forensium, & mercenariorū, vilis est vita, nullūq; virtutis opus eorum quæ tractat multitudo.

Declarat, q̄ aliæ multitudines deteriores sunt multo: ista aūt diuiditur in duas fm q̄ hoc probat per duas rationes. Quarum secundam ponit cum dicit. {Et insup.} In prima dicit, q̄ oēs aliæ multitudines popularis status, puta mercenariorum in suis operationibus, & forensis, q̄ negociatur circa forum venalium & vilium psonarum, quæ locat opera sua mercede, sunt multo deteriores his quæ dictæ sunt: parum.n. participant de vita, quæ est fm rationem, & nullæ operationes eorum fm q̄ huiusmodi sunt exercitantes ad virtutem. Contrarium autem inuenitur in prædictis multitudinibus, quare istæ sunt multo deteriores illis. Deinde cum dicit.

Et insuper, quia huiusmodi genus hominū circa forū vrbēq; vt ita dixerim, assidue hæret, faciliter cōciones agitat: At agricolæ qa sparsim habitant per agros, neq; in vnū coeūt faciliter, neq; similr indiget hmōi congregatione.

Ponit secundam rationem dicēs, q̄ præter illud quod dictū est, multitudo forēsis & mercenaria, quæ circa municipium ciuitatis moratur, vt io pluribus volunt facere congregationes in quibus colligatioōes & cōspirationes faciunt contra priocipē, & etiā peruerse sententiant ꝓpter hoc q̄ ab ipsis cōgregationibus lucrum recipiunt. Ista autem sunt corruptiua reip. & ideo peiores sunt ad gubernandum: terræcultores autē qui habitacula habēt dispersa per regiones iuxta terras quas excolunt, nō cōueniunt libēter ad huiusmodi cōgregationes, quia per hoc retardarentur ab operibus necessariis, nec indigent, similiter hac congregatione, propter hoc q̄ magis habent ad vitam necessaria curare. Deinde cum dicit.

Quibus vero contingit situm regionis talē esse, vt longe distent ab vrbe, in his facile est popularem statum laudabilē constituere, ac rempublicam: vi.n.ipsa cōpellitur multitudo quasi colonias, per agros efficere.

Concludit ex præcedentibus, vbi contingit fieri bonā remp. popularē. Et primo facit hoc. Secundo concludit documentum cum dicit. {Quare etsi.} Dicit igitur primo q̄ si in aliquo loco regio sic sit disposita aut terra cultiua multum remota sit a municipio ciuitatis, facile est in illa ciuitate bonum statum popularem facere & iostituere. Cuius ratio est, quia multitudo agricolarum cogitur ædificare in locis magis remotis à ciuitate & habitare in illis, propter quod raro veniēt ad cōgregationes: & ideo contra principantes noo machinabūtur, & ipsi principantes in pace principabuntur. Deinde cum dicit.

Quare & si forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non faciet absq; multitudine illa, quæ per agros habitat.

Concludit documentū quasi ad remotionē obiectionis quę posset fieri. Diceret.n.aliquis q̄ quamuis agricolæ non multum curent venire ad cōgregationes propter causam prædictam, forensis tamen multitudo & mercenaria oolent frequenter facere congregationes, & incidet incōueniens cōtra prędicta, quasi ad huius remotionem dicit, q̄ si turba forēsis, & mercenaria sæpe velit cōgregari, expedit ordinari per legē vel tenere per consuetudioem non facere congregationes aliquas, in quibus habeant potestatem de magnis non vocatis illis, qui habitāt extra ciuitatem in regione: ex hoc enim sequuntur duo commoda. Primum q̄ pauciores erunt cōgregationes, illi.n.non sæpe conuenire possunt propter remotionē & necessaria. Secūdo quia isti minus malitiosi sunt & meliores vt frequentius reprimunt aliqualiter malitiam & astutiam forensis multitudinis.

LECTIO V.

Quo pacto sit administrandus popularis status qui omnes indifferenter admittit.

QVomodo ergo cōstituenda sit optima illa, ac prima popularis gubernatio, dictū est, patet etiam quomodo aliæ: subsequenter enim est descēdēdum, & deterior semper multitudo separanda.

Postquam philosophus declarauit, ex quibus & quomodo instituēda est optima resp. popularis, declarat ex quibus & quomodo sunt instituendæ aliæ species ipsius deteriores vel inordinatiores, & circa hoc duo facit. Pri-

A mo enim breuiter tāgit ex quibus & quomodo instituantur prædictę species. In secūda cū dicit. {Postrema &c.} insistit circa vltimam & inordinatissimā. In prima parte dicit, q̄ ex prædictis manifestū est quomodo instituēda sit optima resp. popularis, quantū ad bonam ordinationem & primam sm naturam. Ex quo potest esse manifestum quomodo aliæ species ipsius sint instituendæ, si enim optima resp. popularis ex multitudine optima instituenda est, & sm ordinationem optimā sibi conuenientem, cum aliæ deficiant ab ipsa quædā minus, & quædā plus, manifestum est q̄ oportet transgrediendo & à bona multitudine deteriorem accipiēdo multitudinem, & & à recta ordinatione permittendo maiorem inordinationem sm plus & minus: ita q̄ minus inordinata resp. popularis post primam sit ex multitudine minus inordinata, & magis inordinata ex magis inordinata, & maxime inordinata: puta vltima ex maxime inordinata. sic enim differunt species status popularis sm, q̄ apparuit

B in quarto huius. Deinde cum dicit.

Postremam vero speciē, quia omnis multitudo ad illā recipitur, neq; cuiuscunq; ciuitatis est eam perferre, neq; facile permanere eam, nisi legibus, et moribus bene stabilitā. A quibus vero labe factari contingat, & hanc, & alias respublicas, fere dictum est prius in plurimis.

Insistit circa vltimam, & primo tangit q̄ non est bene mansiua de se. Secundo cū dicit. {Sed ad &c.} declarat ex quibus maxime contingit eā firmare. In prima dicit, q̄ vltima species popularis status non potest bene sustineri à tota ciuitate: puta à diuitibus & pauperibus, nobilibus & ignobilibus, nisi sit bene ordinata legibus & consuetudinibus conuenientibus ei. Et ratio huius est, quia in hac rep. populari tota multitudo, quæcunq; sit in ciuitate principatur sicut aliquis vnus, & sm q̄ ei videtur.

C Nunc autē huiusmodi multitudo quantū ad maiorē sui partē imprudēs est & inordinata & in operibus suis sequitur impetum magis q̄ rationē, propter quod opprimunt maiores & meliores & corrūpunt iudicia, ex quo cōtingit corruptio reip. Quæ autē sunt quæ possunt corrumpere hanc remp. & etiam alias resp. in vniuersali & in particulari dicta sunt prius ꝓ maiori parte fere: dicit autem fere, quia possunt esse aliqua, quæ prius non tangebantur. Deinde cum dicit.

Sed ad constituendam hanc popularē gubernationem, & ad populum roborandum, cōsueuerunt præsidētes recipere complures, ac ciues efficere, nō solum legitimos, verū etiā spurios ex quouis ciue.i.siue ex patre siue ex matre, omne.n.hoc huic populo magis conueniens est.

Ostendit per quæ contingit firmare huiusmodi remp.

D Et diuiditur in partes duas, quoniā primo docet per quę contingit eam firmare intendendo ipsam. Secundo cum dicit. {Est autem.} opus per quæ cōtingit eā firmari remittēdo. Circa primū ponit quatuor obseruāda, ꝑ quæ contingit eā firmare intendendo. Et secundum ponit cū dicit. {Insuper} Tertium cū dicit. {Præterea tyrānica} Quartum cū dicit. {Vt sine metu &c.} Circa primū ponit primo documentū illud. Secundo cū dicit. {Consueuerūt igitur &c.} docet ipsum moderari. In prima dicit, q̄ principes in hac repu. populari ad faciendū eā firmiorem, & ad faciendum multitudinem popularē valde potentem consueuerunt coadiungere plurimos extraneos: & aliquando aliquos qui non sunt legitimi ciues, sed spurij qui sunt ex alterutro ciue patre vel matre: hoc.n.conueniēs est huic reipublicæ: pluribus enim adiunctis reipublicæ fortior est multitudo: fortior autem existēs magis potest reprimere excessus diuitum & volentium tyrannizare. Deinde cum dicit.

Consue-

Consueuerunt igitur hi qui populos ducũt, ita constituere, oportet tamen id facere quo ad exuperet nobilium mediorũq; multitudo, neq; vltra progredi, nam si transcendunt, turbatiorẽ efficiunt rẽpublicam, ac nobilitatẽ exasperã do magis irritãt, quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. Paruum. n. inconueniens, conniuẽdo transitur, magnum vero in oculis hæret.

Declarat qualiter moderandũ est istud documentum, quia nõ quocunq; modo obseruatũ expedit dicens, ꝙ ductores populi consueuerunt facere, sicut dictũ est, hoc tamen aliqualiter expedit, aliqualiter autem non, quãdiu enim potestas diuitũ & nobilium & mediorum inter diuites & pauperes excedit potestatẽ ipsius multitudinis, expedit adiungere extraneos vsq; quo potẽtia multitudinis excedat, sed vltra hoc notabiliter adiungere ꝗ̃ plurimos, non simpliciter expedit propter duo. Primo quia si numerus aduenarum excedat multũ, accidit rempublicã magis inordinatã esse, quia extranei adiuncti aut imprudẽtes sunt & sine virtute, vt in pluribus, aut nõ assuefacti in ordine reipublicæ, & ideo ipsis habitis additur quidẽ ad potentiam & ad indiscretionẽ. Excessus autem potentiæ sine discretione rempub. corrũpit. Secũdo quia cum multi extranei adiunguntur turbãtur nobiles & insignes & magis grauiter sustinent rẽpub. propter hoc ꝙ deteriores ipsis assumuntur ad dominiũ reipublicæ, & hæc fuit causa seditionis factæ in repu. Cyrenensium. s. notabilis multitudo multitudinis assumptorum ad remp. si. n. pauci adiuncti fuissent, non essent ita nobiles, nec ita curarent. Paruum enim malũ negligitur, quia illud quod est paruum reputatur quasi nihil, quia proprium inest ei, aut quia omnino nõ cognoscitur, magnum aũt magis est manifestũ propter quod magis curatur. Deinde cũ di.

Insuper, talia constituta, vtilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroborationem, qualia Cisthenes Athenis factitauit, quo populi gubernationẽ augeret, & apud Cyrenẽ qui populũ constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & soliditates priuatorum sacrorum redigendę sunt ad pauca, & publica, & cuncta diligenter excogitanda, quo ꝗ̃ maxime omnes simul admisceantur, familiaritates, conuersationesq; primæ disiungantur.

Ponit secundum documentum dicens, ꝙ præter hæc institura vel statuta quæ Clisthenes instituit Atheniensibus ad agendũ vel ad fortificandũ statum popularẽ ipsorum sunt conuenientia ad firmandũ prædictam rempu. similiter & illa quæ instituerunt popularis reipu. conditores circa Cyrenem. Vnum quidem eorũ est, ꝙ aliquæ tribus de nouo faciendæ sunt in ciuitate per aliquorum eiusdem generis receptionem & in existentes augmentãdæ sunt per coniugia. Secundũ vero ꝙ fraternitates & societates circa aliqua particularia & propria plures existẽtes reducendæ sunt in paucas & cões magis, ita vt sint pauciores sm numerum societates, pluriũ autem hominũ, & sic omnia sunt excogitanda, vt oẽs adinuicẽ in ciuitate sint permixti, vel sm tribus quod fit per cõiugia vel p sodalitates, quod fit vel per conuersationes vel congregationes cões: sic enim magis adinuicem erunt vniti per dilectionem, & per consequens fortiores, quia omnis virtus coniuncta fortior est seipsa diuisa, tamen hoc faciendo obseruandũ est, ꝙ eædm leges & cõsuetudines obseruẽtur nunc & prius, si enim mutatis tribubus & sodalitatibus mutarentur leges & cõsuetudines, necesse esset rempublicam mutari, quia leges & consuetudines in repub.

E instituendæ sunt secundum ordinem ad rempublicam, sicut dicebatur prius in tertio libro. Deinde cum dicit.

Præterea, tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia, ceu licentia seruorum, & mulierum, & puerorum.

Ponit tertium dicens, ꝙ cum his statuta tyrannorum videntur esse vtilia ad statũ popularem huiusmodi, quia iste status est, sicut quædã tyrannis, sicut licẽtia seruorũ, hoc est principatus super seruos, similiter principatus super mulieres & super pueros corã quibus cõpetat actio seruis contra dominos, & mulieribus cõtra viros, & pueris contra parentes: ista. n. instituunt tyranni, vt per hoc magis habeant beniuolentiã puerorum, mulierum & seruorum, quæ sunt magna pars ciuitatis. & per eandem rationem hoc expediẽs est in prædicta populari republica.

Sed intelligendum ꝙ hoc vtile est vsq; ad aliquid, nõ autem quantum ad omnia: instituere. n. principatus prędi- F ctos coram quibus competat actio mulieribus seruis & pueris quantum ad omnia quæ possent proponere cõtra viros dominos & parentes inconueniens est & diuidere ciuitatem; tamẽ instituere aliquos principatus corã quibus competat actio contra prędictos, tamẽ quantum ad pauca, & magna non est inconueniens in ista repu. quis simpliciter inconueniens sit & malum. Deinde cum di.

Vt sine vllo mœtu viuãt, vt velint, permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabant, cũ plerisq; dulcius sit, dissolute viuere, ꝗ̃ modeste.

Ponit quartum dicens, ꝙ adhuc ad firmandum statũ popularem talẽ vtile est, ꝙ principantes in ea dissimulent viuere subditorum vt volunt non puniendo malas actiones omnes voluntarias, hoc enim multum auxiliatur tali reip. quia multis delectabilius est inordinate viuere ꝗ̃ temperare & sm virtutẽ. Homines enim vt in plu- G ribus à ratione recta deficiunt. Ad defectionẽ autem rationis sequitur viuere præter rationẽ & ordinem: pauci autem sequuntur rationem rectam, & ideo pauci temperate assuescunt viuere, multi autẽ inordinate, & ideo delectabilius est pluribus inordinate viuere, quia magis assuescunt: & ideo magis diligunt remp. in qua permittũtur in delectationibus viuere. Et est notandum ꝙ non dicit philosophus ꝙ præcipiendum sit in ista rep. quantumcunq; sit male ordinata viuere vt quis voluerit, nec etiã permittendũ cũ scitum fuerit, sed dissimulandum quod minus est. In nulla. n. societate hominum si debet manere præcipiendum est hoc, nec permittẽdum vsquequaq; & passim, sed dissimulandum quandoq; propter qualitatẽ personæ, vel alicuius alterius circunstantiarũ, & ideo rationabiliter dixit Commẽtator super. 6. Eth. illum non esse verum legislatorẽ, sed corruptorẽ magis, qui tales delectationes sequendas lege statuit vel permisit passim, sicut fecit Macometus: propter quod in breui H tempore adheserũt lege ipsius multi, quia delectabilius fuit eis viuere inordinate ꝗ̃ sm ordinẽ. Deinde cũ di.

Est autem opus legis positoris, & eorum qui volunt statum aliquem talem cõsistere, nam vt constituatur talis status, nõ magnum negociũ est, neq; solũ, sed magis vt seruetur, vno enim vel duobus, vel tribus diebus permanere, quomodocunq; gubernantibus haud difficile est: Quapropter opus est ex his, quas supra retulimus cõseruationibus, & corruptelis rerũpublicarum, cautelam assumere, cauẽdo illa quę corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto, quæ & scriptas conseruationes status maxime comprehendãt, neq; putare id esse popu-

lare

lare, neq; paucorum potentiæ, quod efficiat ciuitatem, maxime à multis, vel à paucis gubernari, sed q, q̃ plurimum tempus.

Docet ex quibus firmanda est per remissionē magis, & circa hoc primo tangit preeminētiā huius viæ ad precedentem. Secundo cū dicit. {At nunc hi.} ponit documēta. In prima dicit q ad legislatorem, & ad eos qui volūt permanere rempublicam, istam talem qualē pertinet nō multum laborare instituendo magnum opus, neq; solum, i. nullum intendēdo eam, sed magis pertinet ad eos laborare vt saluetur plurimo tempore, non. n. difficile est rempu. qualitercunq; ordinatam permanere pauco tempore vno vel paucis diebus, sed difficillimū est ipsam manere multo tempore, & ideo oportet reducere ad memoriam quæ sunt saluantia & corrumpentia respublicas, de quibus consideratū est in quinto, & per ea tētare quomodo saluetur resp. fugientes ea quæ corrumpunt ipsam, & instituētes leges & cōsuetudines nō scriptas & scriptas, in quibus comprehenduntur illa quæ saluēt eandem, & q non debet aliquis credere, q illud statutum sit magis populare vel paucorum potentiæ, quod magis facit ciuitatem populariter viuere vel sm statum paucorum, sed illa quæ faciunt eā permanere plurimo tempore, sicut philosophus scripsit prius, in quinto, vbi dixit multa eorū, quę vident popularia soluūt populares status & paucorum, si igitur illa expeditiora sunt, per quæ magis contingit saluari statū popularem, tal a autē sunt remittētia vel quæ attenduntur sm remissionem. Deinde cum di.

At nunc hi qui sunt potētes in populis, gratificantes multitudini, multa populariter agunt per publicationes bonorum in iudiciis factas, quare oportet eos, qui curā salutis habēt reipublicę, contra moliri, leges ponendo, vt damnatorum bona sacra sint & nō in publicum, sed in sacrum referantur. Hæc. n. lex nihilominus iniurias compescet, nam pœna eadem erit. Populus autem minus cupide dānabit, cum nihil sit vtilitatis ex damnatione suscepturus.

Ponit documenta quæ attenduntur penes remissionē ipsius, & circa hoc primo ponit documentū sumptū ex distributione cōmunium acceptorū ex cōdemnationē. Secundo cū dicit, {Insuper &c.} ponit documētū aliud sumptum ex his quę sunt attendenda circa publicas vindictas. Tertio cum dicit. {Cum vero postremæ &c.} ponit alia quæ accipiuntur ex his quæ circa congregationes & iudicia sunt seruanda. In prima dicit q illi qui sunt ductores populi qui intēdunt habere gratiam ipsius multa instituūt in statu populari faciendo in iudiciis ad vtilitatem pauperum apparentem & damnū diuitum, puta q illa quæ obueniunt ex condēnatione aliquorum distribuātur multitudini pauperum, propter quod contingit multitudinē male quandoq; sententiare propter dilectionē pecunię, & ideo oportet illū qui habet cordi saluationē popularis status obuiando contrariū intendere & ordinare lege vel statuto, q nihil eorū quæ confiscantur ex bonis condemnatorum distribuatur multitudini, sed dedicetur Deo & fiat sacrum. Ex hoc. n. contingit, q iniusta volentes agere, non minus dubitabunt q̃ si deberent distribui multitudini: æqualia. n. amitteret modo vtroq; & iterum multitudo minus corrumpet iudicia & sententias circa ea, circa quæ iudicatura est non sperans inde lucrum aliquod accipere. Deinde cum dicit.

Insuper, publicas accusationes quā rarissimas facere, magna pœna cōstituta aduersus eos qui falso accusarint: non. n. populares in iudicium vocare consueuerūt, sed nobiles, oportet autem

A erga statum reip. quantum fieri potest, omnes reddere beniuolos, quod si id fieri nequeat saltē conari ne hostes existimēt eos, q gubernāt.

Ponit documentū quod sumitur ex his quæ obseruanda sunt circa publicas vindictas. Circa quod est intelligēdum q cum pœnæ quātitas debeat respōdere quantitati delicti sm legem iustitiæ, delictorū autem quædā sunt occulta, quædam autē manifesta & publica, oportet pœnā aliquando esse occultam, aliquando autē manifestam, occultorum. s. occultam, & publicorum publicam, homines autem naturaliter magis verentur publicam, contingit autem quandoq; q in statu populari multitudo pro minori & occulto delicto inducit publicā pœnā, ex quo contingit inimicitias fieri inter ciues, & hoc est quod prohibet philosophus in hoc documēto di. q expedit ad saluationē reip. publicas vindictas cauere, puta fustigationem & eiectionem à rep. vel ad minus valde paucas facere, B prohibendo eos qui tales faciunt vel scribunt timore magni damni: tales. n. vindictas publicas magis assueuerant populares indicere contra insignes q̃ contra populares, propter quod periculosiores sunt. vnde dicit philosophus, quia sunt principia magnæ dissensionis quia sm philosophum in quinto huius, totaliter insignium dissensiones coassumere faciunt & totā ciuitatem, & prius dixerat de dissensione dominorū loquens q oportet subditos vereri & dissoluere præsidia & potentiū dissensiones, expedit. n. in rep. ciues omnes si possibile est beniuolos esse, si autem non est possibile ad minus cauere q nunquam sint aduersarij illis qui debent dominari subditis, facere autem tales publicas vindictas multas, principiū est maliuolētiæ, & ideo vitandæ sunt. Deinde cum di.

Cum vero postremæ illæ species gubernationum popularium in multitudine consistunt, ac difficile sit vt concionibus vacare possint, sine C alicuius mercedis susceptione, hoc autem nisi redditus habet ciuitas, maxime inimicū est prestantibus viris, nam ex tributo & publicatione bonorum, & ex iudiciorū improbitate, necesse est prouenire q multas iam popularium resp. subuertit, vbi ergo publici redditus non sunt, facere oportet cōciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. Hoc autē cōfert ad illud quod non formidabunt impēsas opulenti, si diuites nō capient mercedē iudicij, sed pauperes. Confert etiā ad recte iudicādum multo magis. Nā qui magna patrimonia habēt multis diebus abesse nolunt, à rebus suis. Modicū vero abesse tempus, non moleste ferunt.

D Ponit documenta sumpta ex his, quæ accidunt circa congregationes & iudicia, & circa hoc primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Per talem aliquem modum &c.} inducit exempla ad manifestationē quorūdā dictorū. Circa primum declarat primo qualiter se habēdum est quantū ad congregationem & iudicia vbi non existunt redditus. Secūdo cum dicit. {Vbi vero publici sunt redditus &c.} qualiter se habendum est vbi existūt. In prima parte dicit, q vltima species popularis status, de qua nunc est sermo est multorum hominum, qoniā ipsi oēs cōficiant & difficile est omnes congregari sine mercede. multos. n. & pauperes congregari sine mercede difficile est, mercedē autem dare omnibus vbi redditus non sunt, non potest esse sine præiudicio diuitum. Necesse est enim mercedē tribuere ex his quæ inferantur ab illis, vel quæ accipiuntur ab eis depauperando eos, & ex hoc fiūt mala iudicia malorū propter quæ destructæ sunt multæ resp.

resp. populares, oportet in populari statu, in quo nõ sunt redditus cões, q paucissimas & tantũ necessarias facere cõgregationes & iudicia fieri quidẽ ex multis, sed paucis diebus, & istud quidẽ expedit propter duo: si.n. fiant paucæ congregationes, pauciora expendentur in ipsis, & diuites non timebunt paucas expensas, quamuis ipsi nõ accipiunt, sed pauperes tantũ. Secundo quia multo melius si conueniãt multi & insignes & pauperes iudicabũt ſm legẽ iustitiæ: plures autẽ poterunt conuenire si paucæ fiant cõgregationes & pauca iudicia, diuites.n. vbi non lucrentur nec honorem reportant, nolunt dimittere propria multis diebus vel sæpe, pauco autem tempore margis sustinent. Deinde cum dicit.

Vbi vero sunt redditus publici, nõ id facere quod nunc magni quidã in populo faciunt. Superflua.n. diuidunt, ac simul capiunt, moxq; rursus indigent eisdem. Est.n. pauperibus ceu vas perforatum, huiusmodi emolumentum.

F Declarat quomodo se habendum est vbi redditus existunt: & primo quid cauendum est. Secundo cum dicit {Sed oportet eũ.} qd sit obseruãdũ. In prima dicit q in statu populari vbi redditus sunt, cauẽdũ est ne fiat illud quod ductores populi vel procuratores in eo consueuerunt facere. Illa.n. quæ obueniũt diuersis temporibus, cũ obuenerint distribuũt multitudini per partes, & ipsi sic accipientes de facili consumunt & statim indigent: hoc enim tale auxilium est istis, sicut lagena perforata pauperibus, quicquid.n. paulatim immittitur ex vna parte, effunditur ex alia, nec vnquam hoc modo cõtingit eam repleri. Deinde cum dicit.

Sed oportet eum qui vere popularis sit, videre ne multitudo pauperie nimia prematur. Nã egestas prauã reddit populi gubernationẽ.

G Tangit quid est obseruandũ magis, & primo facit hoc. Secundo tangit vias, per quas cõtingit deuenire ad illud cum dicit. {Conãdũ est &c.} In prima dicit, q iam dictũ est, q non oportet facere sicut ductores populi faciũt, sed oportet cum quis habet curam popularis status prouidere qualiter multitudo popularis pauperũ abũdet vel no egeat: egestas.n. ipsius facit eam esse prauam, difficile est enim indigentem existentem operari bene, sicut dicitur 4. Eth. & ideo laborandum est multum qualiter sint abũdantes continue. Deinde cum dicit.

Conandum est igitur ingeniose, vt abundãtia assit diuturna. Nã id prodest etiã diuitibus. Congregantes vero illa quæ ex redditibus ꝑueniunt, simul omnia egenis tribuere oportet.

Tangit vias aliquas per quas cõtingit eos fieri diuites, & diuiditur ſm tres vias quas tangit, & incipit secunda pars. ibi. {Sed oportet &c.} tertia ibi. {Et si non &c.} In prima dicit q expediens est ad vitandũ indigentiam in statu populari congregare in aliqua quantitate notabili ea quæ obueniunt ex redditibus cõibus, & tunc simul pauperibus distribuere ſm aliquas magnas partes simul vt vnusquisque de multitudine si potest fieri tantum accipiat simul, q possit sibi acquirere fundiculũ aliquẽ, hoc est paruam mensuram terræ ex qua vlterius lucrari possit: hoc.n. expedit diuitibus, quia non grauantur per hoc, & ẽt pauperibus magis q̃ si ſm paruas partes, & sæpe reciperent quod nunc obseruant ductores populi ſm quod dictum est prius. Deinde cum dicit.

Præsertim si quis possit tantum congregare, quãtum sat est ad agelli comparationem, vel saltem ad facultatem negociãdi, & agrum colẽdi.

Ponit secundam di. q si hoc non potest fieri commode E saltem dandæ sunt eis occasiones inducentes eos ad negociationes & agriculturam, vt sic ex altero istorum, vel ex vtroque ditentur. Deinde cum dicit.

Et si non omnibus possibile, at secundum tribus aut partem aliquam id facere. In hoc aũt ad necessarios cõuentus mercedem diuites conferre cupidos inanium munerum.

Ponit tertiam dicens q si non est possibile singulis diuitibus aliquid inferre ad distribuẽdum pauperibus, saltem expedit ipsos immittere aliquam quantitatem pecuniæ, vel ſm tribus vel ſm fraternitates, vel ſm aliquam aliam talem collectionem ad distribuẽdum pauperibus in congregationibus necessariis, & vt libentius hæc faciant tollendæ sunt expensæ superuacuæ, quas solent facere diuites, puta expensæ conuiuiorum & oblationum vanarum. Deinde cum dicit.

Per talem aliquem modum Carthaginẽses F gubernantes, amicum retinent populum. Semper.n. quosdam a populo mittentes in aliquas gubernationes eos diuites faciũt. Gratiosorum vero ac mentem habentium nobilium, est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas.

Manifestat per exemplum prædicta, & primo per exẽplum Carthaginensiũ. Secundo cum dicit. {Recte quoq; se habet Tharentinorum exemplũ imitari &c.} per exẽplum Tharentinorum. In prima parte dicit, q Carthaginenses bene politizantes acquisiuerunt amicitiam populi ſm modum prædictum: semper.n. insignes & diuites accipiebant aliquos de pauperibus destinantes eos ad negocia dominum suarum procuranda, & mercedem dantes faciebant eos diuites. Iterum insignes magis gratiosi & magis ſm intellectum agentes assumebant pauperes G dantes eis occasiones aliquas, per quas prouocabantur ad operationes, ex quibus ditabantur. Deinde cum di.

Recte quoq; se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim iumenta facientes communia ad pauperum vsum, beniuolam per hũc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt, vt sint alij per electionem, alij per sortẽ. Quo enim populus capiat, per sortem. Quo autẽ melius gubernetur, per electionem. Est autem hoc facere etiã in vno eodemq; magistratu, vt alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

H Ponit secũdum exemplum dicens, q adhuc expedit ad saluandum statũ populare imitari Tharentinos. Principatẽ enim inter eos diuites existentes iumẽta & fructum possessionum suarum faciebant communem multitudini dominium retinentes per actum liberalitatis, & ſm hoc faciebant multitudinem pauperum beniuolam sibi, iterum omnes principatus duplices instituebant, alteros assignatos per electiones, alteros autem per sortem: per sortem quidem aliquos, vt pauperes participarent: per electionem autem vt meliores possent accipere qui melius regerent rempub. Continget autem hoc facere & de diuersis principatibus vnum accipere sorte, reliquum electione: & etiam in eodem vnum principatum sic, alium autem illo modo, & tunc recapitulat dicens, quod quomodo oportet instituere statum popularem, & ex quibus, & qualiter firmare [illegible] dictum est.

LECTIO VI.

Paucorum status administrationem continet.

DE paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè ex eisdem. Nam per contrariũ agendum est in omni paucorum gubernatione ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem.

Postq̃ Philosophus ostendit ex quibus & q̃uo instituenda est respub. popularis: nunc ostendit ex quibus & q̃uo instituenda est respu. paucorum: & primo circa hoc dans intentionem dicit, q̃ ostenso ex quibus & q̃uo instituenda est respu. popularis, manifestum est fere q̃uo instituendæ sunt respub. paucorum. Fere autem dicit propter aliqua quæ sunt propria reipub. paucorum: cum. n. species status paucorum quodãmodo contrarientur speciebus status popularis, & contraria ex contrariis instituũtur & contrario modo: oportet vnãquãque speciem status paucorum ex his institui quæ contrariantur illis ex quibus componitur contraria respub. popularis, & modo contrario illi. Deinde cum dicit.

Reputando meram illam ac summam cæterarum gubernationem paucorum, & primam. Hæc autem est propinqua illi, quę resp. nuncupatur, in qua oportet census diuidere & alios minores, & alios maiores facere. Minores quidem à quibus necessarij magistratus capiantur. Maiores verò, à quibus capiantur hi magistratus, qui sunt principaliores, & qui tantum adepti fuerint censum, habiles sint ad rempub. gerendam, afferente populo tantam multitudinẽ per ipsum censum, vt cum illa potentiores sint qui gubernant remp. q̃ illi qui non gubernãt. Semper. n. ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem reipub. capiuntur.

Prosequitur, & primo declarat ex quibus & q̃uo optima respu. paucorum est instituenda. Deinde cum dicit. {Silr autem &c.} ex quibus & q̃uo species consequentes. In prima parte dicit, q̃ speciem status paucorum q̃ reputatur maxime temperata instituenda est modo consequenter: hæc aũt species status paucorum est propinqua ei quæ vocatur respu. nomine cõi, in qua principant habentes arma & dignitatem aliquã diuitiarum, sicut dictum est in quarto etiam, & in qua honorabilitates, quę attenduntur penes diuitias distinguuntur in maiores & minores: sunt. n. quidam habẽtes maiores diuitias, quidam minores. Silr principatuum sunt quidam magis necessarij & minores: quidam aũt principaliores & maiores: minores aũt habentes diuitias inter ipsos participãt principantibus magis necessariis, & maiores principalioribus, & licitum est in ipsa oẽs habentes aliquam dignitatem diuitiarum attingere ad rempu. Ad instituendum igitur istam oportet introducere tantam multitudinem habentium honorabilitatem diuitiarum determinatam, vt cum ipsa sint potentiores his qui non participant repu. & silr oportet istam multitudinem assumi ex meliori populo: melior. n. status paucorum ex meliori populo habẽte diuitias instituitur, sicut in omnibus aliis ex melioribus fit melius. Deinde cum dicit.

Silr autem, in ea gubernatione paucorum, q̃ sequitur, intendentes, parũper est instituendũ.

Declarat & qualiter & quomodo instituuntur aliæ: & primo tangit modum instituẽdi omnes in vniuersali. Secundo cum dicit. {In ea verò &c.} insistit circa vltimam & pessimam ordinatam. In prima parte est intelli-

A gendum q̃ species status paucorum quatuor consequenter se habent fm ordinem. prima. n. est ex ampliori multitudine & minori honorabilitate diuitiarum & magis fm rationem & legem ordinatã: sequens aũt ex pauciori multitudine & maiori abundantia diuitiarum & minus vtẽs legibus. tertia aũt adhuc ex minori & ampliori multitudine diuitiarum: vltima aũt & pessima ex quã paucissima multitudine, & maxima honorabilitate: & ideo non recta legibus, sed voluntate principantium: & ideo consequens semper attenditur respectu antecedentis. Dicit igitur q̃ silr speciem reip. paucorum consequẽtem post p̃mam & consequentem post illam vsq; ad vltimã: oportet instituere per intentionem eius quod obseruat in institutione præcedentis. vt verbi gr. si prima ex multitudine magna & parua honorabilitate diuitiarum instituitur, sequens ex minori multitudine & maiori honorabilitate: & sic vsq; ad vltimam inclusiue, quæ instituit ex q̃s paucissima multitudine paucorum & maxima ho-

B norabilitate diuitiarum. Deinde cum dicit.

In ea verò quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potentia, tyrannidi persimilis: quanto deterrima est, tanto maiori opus est custodia.

Insistit circa vltimam & pessimã: & circa hoc primo ostendit q̃ indiget multa cautela. Secundo cũ dicit. {Populares igitur gubernationes &c.} ostendit q̃uo contingit ipsam firmari melius. Circa primum primo proponit. Secundo cum dicit. {Vt. n. corpora &c.} probat. In prima parte dicit, q̃ illa spẽs status paucorum opponit vltimæ speciei status popularis, q̃ maxime est potestatiua & etiã tyrãnica, q̃a in ipsa totus populus, tota multitudo velut vnus tyrãnus p̃ncipat, tãto indiget ampliori cautela, quanto ipsa est pessima oĩum. Conseq. cum di.

Vt enim corpora bene disposita ad sanita-

C tem, & nauigia bene instructa ad nauigãdum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt: valitudinaria autem corpora, & nauigia parũ firma, nautisq; instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores. Ita rerumpub. hæ quę deterrimæ sunt plurima indigent custodia.

Declarat hoc per simile, & in his quæ fiunt arte, & in his quæ fiunt natura, quę sunt nobis magis nota, dicens, q̃ sicut corpora aĩalium quæ bene disposita sunt ad sanitatem propter bonam adinuicem primorum compositionem vel p̃portionem, & naues quæ bene cõpaginatæ sunt in ordine ad nauigationem possunt sustinere plures errores: vtputa ictus vel passiones ab extrinsecis, ita vt non de facili corrũpantur propter illa. Illa autem corpora aĩalium quę male disposita sunt propter malam dispositionem humorum, & naues non bene cõpaginatæ, sed quasi resolutæ habentes prauos nautas, non possunt etiã

D sustinere modicos errores: immo corpora aĩalium taliũ à modicis passionibus corrũpuntur: naues verò huiusmodi ad modicum impulsum venti, vel vndæ, vel ictum rupis franguntur: ita est & de rebusp. illæ quæ optime ordinatæ sunt fm rationem multos impulsus & magnos sustinere possunt. Male autem ordinatæ à modicis corrũpuntur, & ideo maiori indigent cautela: ciuitatem enim oportet intelligere compositam ex pluribus adinuicem ordinatis, sicut animal ex pluribus membris, & nauem ex pluribus lignis. Deinde cum dicit.

Populares igitur gubernationes per multitudinem hoium omnino seruanr. Hoc. n. opponitur ad illud iustum, quod est fm dignitatem. Paucorum verò potentium contra, videlicet p̃ rectam ordinationẽ oportet assequi firmitatẽ.

Docet ex quibus contingit eam firmari melius: & primo in generali. Secundo cum dicit. {Cum verò &c.} in speciali. In prima parte dicit, q respub. populares tyrãnice & pessimae ordinatę saluantur ppter multitudinem hominum gubernantium in eis. talis.n. multitudo potentiam quãdam habet: propter.n. multitudinem istam opponitur iusto sm dignitatem: ita vt per potentiã eius suppeditetur huiusmodi iustum sm rationem in ipsa: status autem paucorum ei oppositi, qui potentatus dicunt, & sunt tyrannicę non saluantur per potentiam multitudinis, quia talem non habent: & ideo oportet q econtrario saluetur propter bonam ordinationem sm rationem & iusti saluationem. Deinde cum dicit.

Cum verò sint multitudinis potissimum partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarij. Quatuor etiam vtiles ad bellum, eqtes, pedites grauis armaturæ, expediti leuis,
F & turba naualis. Vbi contingit regionem esse ad equitatum aptam, ibi locum habet aptissimum paucorũ potentia, illa summa. Nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. Equos verò nutrire, eorum est, qui magnas habeant facultates. Vbi autem regio ad peditatũ est apta, alteram speciem affectat paucorũ potentiæ. Nam grauis armatura, diuitum est magis q̃ pauperum.

Docet in speciali ex quibus firmatur: & primo declarat ex quibus cõtingit fieri fortem paucorum statum & minus fortem. Secundo cum dicit. {Concessio aũt &c.} Ponit elementa ad firmandum ipsam: adhuc circa primum duo facit, qm̃ primo declarat ex quibus contingit constituere magis fortem statum paucorum & cõsequentem. Secundo cum dicit. {Expediti autem} ponit ex quibus minus fortem, & magis inordinatam. In prima parte ad declarandum intentum pręmittit distinctionẽ multitudinis in ciuitate, & dicit, q quãuis sint plures partes multitudinis, sicut tactum est prius maxime inueniũtur quatuor ad quas aliæ reducuntur: puta agricultiua, ad quã reducatur pascualis, naualis, & illa quæ circa forum negociatur, & mercenaria, ad quã reducuntur viles artifices. Iterum quatuor sunt modi hominum qui bene dispositi sunt ad bellum: puta equites qui pugnãt in equis, & pedites qui bene armati pugnant, & nautæ qui in nauibus pugnant, & expediti, leues armaturas habentes, vbi igitur accidit esse regionem, in qua sunt multi bellãtes in equis sm artem contingit fortem statum paucorũ facere maxime si fuerint vnanimes inter se, cuius rõ est, quia statui paucorum insidiatur potentia multitudinis: ab ipsa autem potest saluari per potentiam equestrem, quæ præualet in armis: & iterum nutritiuæ equorũ sunt
H factiuæ diuitiarum: & ideo pertinent ad eos qui habent substantias magnas, cuius modi sunt in statu paucorum. vbi autem est multitudo vtentium armis ad pedes & ad defensionem, ad impugnationem cõtingit facere fortem statum paucorum post primam, quæ dicta est: habere.n. multitudinem talium armorum & vsum eorum magis pertinet ad diuites, q̃ ad egenos, qui diuites dominantur in statu paucorum. Deinde cum dicit.

Expediti autem leuis armaturæ, & nautica turba à plebe est omnis. Nunc autem vbi talis turba multa est, quando seditio fit: deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus, qui ad equitum ac peditũ robur, expeditos leuis armaturæ solent coniungere, & cũ his superant populi in seditionibus opu-
E lentos. Nam leues & expediti, contra equites & contra grauis armaturæ pedites, facile pugnant. Instituere igitur ex his potentiam istã, contra seipsos est instituere.

Declarat quę est multitudo, ex qua non contingit fieri fortem statum paucorum: & primo facit hoc. Secundo tangit remedia per quæ contingit illam melius ordinari ad fortem statum paucorum cũ dicit. {Sed oportet &c.} In prima dicit, q potentia multitudinis, quæ non vtitur armis, sed ordinatur ad leues operationes: puta ad cursum, ad ascensum murorum, & naualis, quæ in aqua pugnat, omnino sunt populares non paucorum: tales aũt propter defectum virtutis & rationis sequuntur impetum: & ideo vbi est multa multitudo talium, si dissensionem habeant ad superiores, pugnant, contendentes deterius contra eosdem: & ideo non bene ordinabiles sunt
F ad statum paucorum. Secundo cum dicit. {Sed oportet &c.} tangit remedia. Primo vnum. Secundo cum dicit. {Sed oportet &c.} aliud. In prima dicit, q contra inordinationem & malitiam pdictæ multitudinis oportet duces exercitus adducere remedium, videlicet adiungendo ad equestrem multitudinem, & etiam ad pedestrem: vtentem tamen armis tantum de multitudine expeditorum quantum eis congruit, & non plus, vt videlicet ad tantam multitudinem equestrium apponatur tanta multitudo expeditorum quanta est eis necessaria ad finem: sic tamen q non præualeat in potentia & non sit maior. Similiter autem & ad armatiuam: ratio autem, quare expedit talem multitudinem ordinari bene in exercitu est, quia nos videmus, q popularis multitudo qñ dissentit à diuitibus, præualet contra eos propter virtutem expeditorum, quia expediti faciles existentes, faciliter insurgunt contra equestres, & etiã contra pedestres armatos, quia ipsi diuites sunt & oppressiui sui ipsius: &
G ideo expedit paucorum potentię diuitibus retinere sibi ipsis hanc potentiam expeditorum contra populares, & eos constituere & ordinare sic, vt per beniuolentiam & bonam ordinationem cum eisdem expeditis præualeant contra eos. Deinde cum dicit.

Sed oportet diuisis ætatibus, cum alij seniores, alij iuniores existant. In iuuenili adhuc ætate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes. Delectos quidem ex pueris, Athletas esse ipsos operationum.

Ponit secundum remedium, quod etiam est ad declarationem dicti, dicens, q adhuc expedit paucorum statui ad bonam ordinationem expeditorum distinguere sm ætates, videlicet in iuniores & seniores ipsorum, & iuniores filios ipsorum exercere ad cursum, saltum, ascẽsum: vlterius autem magis prouectos & fortiores consti-
H tuere Athletas ad opera facienda: puta vel ad onera portanda, vel ad duellum, vel ad aliquod aliud tale, & ex hoc sequuntur duo. Primo q beniuolentiam expeditorum habebunt quasi habentes curam & solicitudinem de bona ordinatione ipsorum. aliud autem, quia ipsi iuuenes magis exercitati erunt in eis, quę expediunt statui paucorum. Deinde cum dicit.

Concessio autem resp. populo facienda est, vel cum ad censum peruenerint, vt dictum est prius, vel vt faciunt Thebani, cum certum tẽpus à mercatura, & huiusmodi exercitiis destiterint, vel vt apud Massiliam iudicio facto, qui digni sint, ad rempub. recipi, & qui excludi.

Ponit elementa ad saluandum potentatum paucorũ: & primo ponit huiusmodi elementa. Secundo cũ dicit.

{Sed

{Sed hoc &c.} tangit dicta non obseruari nunc in paucorum statibus. In prima ponit vnum elemētum. Secundo cum dicit. {Præterea &c.} ponit. Tertio cum dicit. {Congruit aūt &c.} ponit aliud. In prima dicit, ꝙ ad saluandum potentatum paucorum expedit aliquos de popularibus apponi reip. vt puta de his qui aliquam honorabilitatem habēt diuitiarum, vel sicut fiebat Thebis: puta, ꝙ nullus accipiebatur ad remp. ipsorum qui non abstinuisset á foro venalium per decēnium, sicut dicebatū prius in quarto, vel sicut obseruabant in Massilia quadā alia ciuitate, qui distinguebant inter dignitatem eorum qui attingebant ad rempub. & eorum qui non participabant: & si inueniebant aliquos non participātes digniores vel æque dignos quibusdam, qui participabant, assumebant ipsos vel aliquos ex eis: per talem enim appositionem populariū ipsi reipublicę magis diligunt ipsam: & ideo magis nituntur eam saluare: hoc tñ est obseruandum sicut dicebatur prius, ꝙ non assumatur magna multitudo talium: possunt.n. in ordinatione facere paucorū potentiam: sed tanta, vt cum ipsa valētiores sint reliqua multitudine regionis. Deinde cum dicit.

Præterea, dignitatibus his, quæ sunt principalissimæ, quas suscipere oportet eos q in reip. gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica, vt populus sponte sua eas nolit, & veniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt, vtpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus.

Ponit secundum elementum, dicens, ꝙ expediens est eos qui assumuntur ad pręcipuos & honorabiliores principatus in tali repub. facere oblationes denariorum magnorum vel Deo vel communitati: ex hoc.n. sequuntur duæ vtilitates, vna ꝙ populares non affectabunt principatus propter magnitudinem denariorum: & ideo magis quieti erūt, alia quia multum cōpatientur principantibus videntes eos multa expendere in eis: pauperes.n. diuitias maximum bonum reputāt, ex quo sequitur maior quietatio ipsorum. Deinde cum dicit.

Congruit autem cum huiusmodi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere, & publica quædam ędificia ad vsum populi cōstruere, vt multitudo cernens vrbem ornari, tū muneribus erga deos, tum ędibus ad vsum publicum, libenter aspiciat præsentem statum ciuitatis. Continget etiam præstantibus viris hęc esse monumenta suæ largitatis.

Ponit tertium, dicens, ꝙ adhuc expedit assumendos ad principatum sacrificia magnifica facere & magnitudinem expēsarum, & facere aliquod conuiuium magnū toti ciuitati vt sit populus participās conuiuio, & vidēs ciuitatem bene dispositam & ornatā, & sm ędificia communia & propria: & etiam multa seorsum posita & dedicata ad honorem Dei gaudeat: & per consequens velit manere rempub. & iterum magnitudo expensarum expediens est insignibus sicut memoriale, & ad diffusionē famæ, sicut enim dicit Arist. in 4. Ethic. amantur maxime liberales omnium aliorum qui aliis præstant virtutibus: vtiles enim sunt & prosunt dando, propter quod magis diffunditur fama hominis per actum dationis liberalis. Consequenter cum dicit.

Sed hoc non fit nunc p eos homines qui magni sunt in paucorum potentia: sed contrariū. Lucrum.n. quærunt non minus, ꝙ honorem. Itaq; dici potest recte, hos esse populares status paruos. Quomodo igitur instituendæ sint, & paucorum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

Tangit contrarium esse in cōsuetudine modernorum, dicens, ꝙ ea quæ dicta sunt non obseruant moderni: qui regunt in paucorum repub. vel insignes: non.n. quęrunt bonam famam magis, aut etiam honores, sed magis extorsiones pecuniarum calumniose, seu qualitercunque, propter hoc modernæ resp. paucorum sunt prauæ resp. populares, in quibus quæritur magis extorsio pecuniæ, ꝙ̄ honor: & tunc recapitulat, dicēs, ꝙ ex quibus, & quo modo contingit bene firmare status populares, & paucorum, male ordinatos intantum est determinatum.

LECTIO VII.

De magistratibus á quibus ciuitates administrandæ sunt.

COnsequēs est circa magistratus videre diligenter quod hi sint, & quales, & quibus de rebus, vt supra dictum est.

Postquam Philosophus declarauit ex quibus & qualiter instituantur respub. minus rectæ: determinat nunc de principalibus earūdem, supplendo quod in fine quarti omiserat: & circa hoc primo dat intentionem & rationem eius. Secundo cum dicit. {Primum ergo} prosequitur. Circa primum primo dat intentionem suam, dicens, ꝙ post ea quæ dicta sunt oportet determinare ea q̄ pertinent ad principatus: puta quot sunt principatus necessarij in huiusmodi rebuspub. & qui secundum speciē, & quorum sint domini, sicut dicebatur prius in fine quarti. Deinde cum dicit.

Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse non potest. Sunt etiam quidam ad cultum ornatumq; pertinentes, sine quibus bene habitari ciuitas non valet.

Dat necessitatem huius considerationis, & diuiditur in duo. Primo enim assignat rationem vnam. Secundo cum dicit. {Præterea &c.} aliam. In prima parte intendit rationem hanc de illis sine quibus aut impossibile est esse ciuitatem, aut bene habitari: & consequenter oportet determinare vel considerare rempub. sed sine principibus, aut non est possibile ciuitatem, aut non bene habitare, ergo &c. maiorem supponit sicut manifestum, minorem subiungens, dicens, ꝙ sine principatibus necessariis: puta sine principatu principali & ducatu exercitus, & etiam iudicio & aliis huiusmodi nō potest esse ciuitas sine principatibus, aut qui curāt de bono ornatu ciuium quantum ad exteriora vel accidentia magis non potest bene habitari. Deinde cum dicit.

Præterea, necessarium est & in paruis quidē ciuitatibus pauciores esse magistratus. In magnis autem, plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam.

Ponit secundam rationem, dicens, ꝙ præterea in ciuitatibus paruis necesse est pauciores principatus & plures in vnum coniungi: tum quia pauciores sufficiūt, tum quia non plures inueniuntur esse sufficientes. In magnis autem ciuitatibus oportet plures esse & vnum diuidi in plures, ꝓpter oppositas causas, sicut dictum fuit in quarto huius: oportet igitur ciuem non ignorare quales principatus conuenit coniungere in vnum, & quales diuidere in plures: hoc autem non contingit nisi sciatur, qui & quot sunt, & quorum domini, & quam habitudinem habent adinuicem, & qui propinquiores, & qui remotiores secundum naturam: ergo necesse est ista præconsiderare. Deinde cum dicit.

Primum ergo cura rerum necessariarum, vt in foro assint, venũdenturque. Super qua quidem cura magistratus quidam est constituendus, cuius officium sit circa contractus, & circa honestatem. Nam cunctis ferè ciuitatibus necessarium est emptiones venditionesq; fieri inuicem, pro vsu rerum necessariarum: & hęc facultas maxima, & expeditissima est, ad eãdem sufficientiam consequendam, cuius gratia, in vnam videntur conuenisse reip. societatem.

Prosequitur, & est intelligendum q̃ simul determinat qui, & quorũ, & quot. Et diuiditur in partes duas, quia primo facit quod dictum est. In secunda cum dicit. {Horum verò} ad quã rempub. pertineant quidam illorum magis. Adhuc circa primum primo declarat de necessariis magis. Secundo cum dicit. {Curam facere} de his q̃ ad bonum ornatum. Adhuc primo facit, quod dictũ est. Secundo cum dicit. {Necessarium ergo} Circa primum adhuc primo determinat de principantibus rebusp. Secundo cum dicit. {Alia species} de his qui curant de diuinis. Circa primum adhuc primo determinat de principãtibus minoribus particularibus. Secundo cũ dicit. {Præter hos} de vl'i & summo. Adhuc prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Cum verò} de eo qui habet curam super correctione & emendatione ipsorum. Circa primum adhuc primo determinat de principãtibus qui habent curam super rebus exterioribus. Secundo de his qui habent curam de personis ciuium cum dicit. {Qui verò post} Circa primum duo facit. Qm̃ primo determinat de his qui habent curam super rebus exterioribus. Deinde cum dicit. {Altera verò} de eo qui habet curam de rescriptis super prædictis & accessoriis. Prima diuiditur in tres. Primo determinat de eo qui habet curam de his quæ circa forum. Secundo cum dicit. {Alia verò &c.} de his quæ circa ædificia & immobilia. Tertio cum dicit. {Est & alius} de eo qui habet curam super redditibus cõmunibus. In prima parte dicit, q̃ primo oportet esse quendam principatum circa forum eorum quæ sunt necessaria ciuitati, qui aspiciat q̃ contractus talium iuste & legitime fiant, & etiam ædificia circa forum bene ornata sint: puta in quibus fiunt huiusmodi contractus, cuius ratio est, quia in omnibus ciuitatibus fere necesse est aliqua recipere per emptionem, & aliqua emittere p venditionem: & quãtum ad totam ciuitatem & respectu aliorum, & quãtum ad ciues inter se: fere autem dicit, quia contingit esse aliquam ciuitatẽ per se sufficientem, in qua hoc non est necessariũ, & hoc est conuenientissimum ad per se sufficientiam: est enim ciuitas cõmunitas perfecta omnis per se sufficientiæ terminum habens, vt dicebatur in primo, propter quã conuenerunt in vnam ciuilitatem: quia.n. vna domus non est sibi sufficiens: ideo cõiungitur aliĳ in vico, & q̃a vnus vicus nec pauci sufficiunt sibi omnino, ideo plures coniunguntur in ciuitate vna quæ per se sufficiens est: per se autem sufficiens non potest esse nisi per commutationes mutuas, quæ fiunt per emptionem & venditionem, vel inter se vel ad alios legitime factas: hoc autem non esset nisi esset aliquis dirigens & reducens inæquale ad æqualitatem per sapientiam & publicam potestatem: hoc aũt est principatus: est igitur necessarius principatus quidam circa contractus. Deinde cum dicit.

Altera verò cura huic coniuncta ac propinqua est, circa vrbẽ de publicis priuatisq; rebus, de ędificatione decenti, de viarum cõseruatione ac directione, de finibus regẽdis vt sine querela sint, & de similibus. Vocant autem pluri-

E mi huiusmodi magistratum ędilitatem, partes eius verò sunt plures, vt in magnis ciuitatibus aliæ super alias incidunt, ceu mœnibus reficiẽdis præfecti, & fontium curatores, & pontum ac portuum conseruatores.

Determinat de principatibus, qui curant de ædificiis publicis & propriis: & primo de his qui curant de his, quæ in ciuitate. Secundo cum dicit. {Alia verò} de his quæ extra. In prima parte dicit, q̃ alius est principatus consequenter se habens ad istum & propinquus eidem, qui habet curam de ędificiis communibus, & propriis, & stratis, & aquæductibus, & aliis huiusmodi qualiter fiant vt expedit & bene disposita sint, sm̃ q̃ expedit ciuitati, & qualiter ruinosa ædificia reparentur, & qualiter confinia ædificiorum sic determinentur vt sint sine querela, & de aliis huiusmodi, quæ sunt similia huic curæ: quidam autem vocant hunc principatum ædilitatem: F prædictus autem principatus plures partes habet secundum modum, quarum aliæ & aliæ ad alia & alia ordinantur in ciuitatibus magnis: puta factores murorum, & curatores fontium, & custodes portus, & fortiliciorum ciuitatis. Deinde cum dicit.

Alia verò est cura & quidem necessaria atq; huic ꝓpinqua: nam de eisdem rebus cæterum non in vrbe, sed extra vrbem in agro versatur. Vocant autem huiusmodi magistratum, aliĳ diffinitores, aliĳ custodes agrorum. Hæ igitur procurationes sunt tres.

Determinat de his, quæ in regione dicẽs, q̃ alius principatus est necessarius consimilis prædicto: de illis enim eisdem, de quibus curat prædictus est iste extra ciuitatẽ in regione: puta ille qui curat de castris, & ædificiis, & aquæductibus, & confinibus agrorum, & aliorum quæ G sunt extra ciuitatem. Appellant autem quidam istos diffinitores, aliĳ custodes agrorum: isti igitur sunt tres principatus necessariĳ. Deinde cum dicit.

Est & alius magistratus ad quẽ redditus publici referuntur, qui apud eos conseruati, mox distribuuntur ad singulas opportunitates. Vocant verò istos receptores & quæstores.

Determinat de eo qui habet curam circa redditus cõmunes dicens, q̃ alius est principatus, qui habet curam circa communes redditus, ad quem tria pertinent, s. recipere ipsos à differentibus & custodire receptos & distribuere quod necessarium est in vnaquaq; dispensatione sm̃ ordinationem ciuitatis vel superiorum, & vocantur à quibusdam receptores à recipiendo, à quibusdam aũt quæstores. Deinde cum dicit.

H Alter verò magistratus est apud quem præscribi oportet priuatos contractus & sentẽtias iudicum, apud quos etiam postulationes, vocationesq; in ius præscribi debẽt. Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidunt in partes plures: sed est vna eademque auctoritas istorum omnium, appellãtq; eos qui hunc magistratum gerunt, tum præfectos, tum memoriales, vel similibus nuncupationibus.

Determinat de eo coram quo fiunt rescripta de contractibus & iudiciis, dicens, q̃ alius est principatus, ad quẽ referuntur oĩa rescripta circa cõtractus & iudicia vt habeant auctoritatem. s. per signi eius appõnem, apud quos etiam oportet manere registrum cũ rescripto contractuum & sententiarum, & etiam eorum q̃ inducuntur

in

in ciuitate. Iste verò principatus in ciuitatibus maioribus distinguitur in plures: sed vnum oportet esse principalem oium, sicut nunc videmus in curiis magnatum aliquē esse cancellarium pncipalem & alios plures esse sub eo: puta notarios & registrarios, & hmōi: & vocantur à quibusdam pfecti vel memoriales, quia apud eos debet remanere memoria magnorum quæ fiunt in ciuitate. Ab aliis aūt aliis nominibus propinquis. Deinde cum di.

Qui verò post hunc sequitur, summe necessarius est, ac difficillimus oium magistratuum. Versatur aūt circa executiones eorum q damnati sunt, & circa eorum pœnas atq; custodias.

Determinat de eo qui principatur super ipsa substantia ciuium: & primo de eo qui habet curam super actionibus condēnandorum & præscribendorum. Secundo cū dicit. {Post hos} de eo qui habet curam super custodia ciuium. Circa pmum primo ostendit, q principatus talis grauis & necessarius est. Secundo cum dicit. {Contingitq;} tangit quoddam accidens circa ipsum. Primū primo facit, quod dictum est. Secundo cum dicit. {Præterea melius est} tangit quædam expedientia ad mouendum grauitatem ipsius. Circa primum primo proponit. Secundo cum dicit. {Est autem grauis} pbat. In prima dicit, q post præcedentem principatum qui maxime necessarius est, sicut primum principium in vnoquoq; genere, & est maxime difficilis inter omnes: puta ille qui curat de exactionibus condemnandorum ad mortem, & relegandorum sm accusationes inscriptas: & circa custodiam corporum ipsorum antequam condemnentur, aut proscribantur. Deinde cum dicit.

Est autem grauis huiusmodi administratio, propter multas quæ inde proueniunt, inimicitias. Itaq; nisi magna emolumenta ex eo capiātur, gerere illum omnes recusant. Et si gerant, sm leges facere non tolerant.

Probat vel assignat rationem istorum: & primo grauitatis ipsius. Secundo cum dicit. {Sed est necessaria} assignat rōnem necessitatis. In prima dicit, q principatus prędictus grauis est valde, pter multas inimicitias multorum: amici.n. condemnandorum & proscribendorum habent ad ipsum odium vt in pluribus: siquidem ille vel illi qui diligunt aliquos, sunt inimici inimicorum illorū: & tanta est inimicitia ad ipsum, q vbi non cōtingit multum lucrari, pauci aut nulli sustinerent pręesse in isto pncipatu: & si sint aliqui qui sustineant, nolunt procedere in ipso sm rigorem legum, timentes inimicitias vel offensionem: timor enim & amor sæpe solent peruertere iudicium principantis. Deinde cum dicit.

Sed est necessaria res. Nam nihil prodessent iudicia, aut sententiæ, nisi forent qui eas executioni mandarent. Quare si hęc desint, communio inter se ciuium permanere non potest.

Probat vel assignat causam necessitatis, dicens, q necessarius quidem est huiusmodi principatus: quia nihil proficuum est recte sm iustitiam sententiare de actionibus, & sententias rectas non deducere ad finem per executionem. In operabilibus enim iudicium rectum est, pter operationem sicut propter finem: agere autem aliquid eorum quę sunt ad finem per se & non deducere ad finem vel attingere, non est proficuum: propter quod si impossibile est cōmunicationem ciuium inuicem saluari non factis sententiis rectis de controuersiis suborientibus inter ipsos: impossibile est eādem cōmunicationem ciuium adinuicem saluari, nisi sententiæ latæ recte executioni demandentur. Si igitur necessarium est in ciuitate communicationem saluari necessitate, quæ est in ordine

A ad finem: necessarium est eadem necessitate, iustas sententias demandare executioni: hoc aūt principaliter fit per huiusmodi principatum, quare hmōi principatus necessarius est si debeat saluari cōicatio. Deinde cum dicit.

Præterea, melius est non vnum hunc esse magistratum: sed partiri in plures, vt alij de aliis iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere: adhuc etiam magistratus alios aliis exequendis, & nouorū, magis nouos. Et præsidentium alio condemnante, alij sint qui exigāt, ceu prætores vrbani, ędilium condēnationes, ac rursus istorum, alij.

Tangit quędam expedientia circa ipsum: & diuiditur in partes duas. Primo tangit quædam documenta & rationem assignat. Secundo cū dicit. {In multis etiā &c.}

B adiungit aliud. Circa primum primo tāgit documenta. Secundo cum dicit. {Quanto enim} assignat rationem. In prima dicit q quia huiusmodi principatus est necessarius & grauis, & expedit istum principatum nō esse vnū tantum: sed distingui in plures & alios ex aliis iudiciis accipere: vtputa q alius sit qui audiat accusationē, alius qui inquirat: alius autem qui sententiat, & similiter eos qui circa rescripta intendunt oportet tentare, diuidere: puta vt vnus scribat accusationem, alius inquisitionem, alius sententiam. Iterum expedit quosdam de istis agere aliqua, & quosdam alia: puta eos qui magis fuerunt in principatu iudicare minus periculosa: nouos autem noua, & veteres magis periculosa: & iterum negociorū instantium, si alter condemnauerit alterum exequi. verbi gr. eos quos principantes intra ciuitatem condemnauerint, principantes extra ciuitatem magis puniant exequendo, & econtrario. Deinde cum dicit.

Quanto enim minus inimicitiarum sit illis,

C qui executioni demandant, tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo iidem qui cōdemnant, & qui condemnationes exigunt, duplex cōtrahitur odium: in omnibus autem eosdem cunctis inimicum est.

Assignat rationem, dicens, q ista obseruanda sunt: quoniam quanto minor erit inimicitia huiusmodi, principatibus, tanto sentētię & executiones magis de fine accipient. Eosdem autem esse condemnantes & exequētes inimicitiam habent propter duo, tum quia condemnat, tum quia exequitur: eos autem omnia tractare, quę pertinent ad dictum principatum, inimicitiam habet quātum ad omnia: si autem diuidantur, ita q alter sit condemnans, & alter sit exequens, & diuersa diuersis attribuantur: diuidetur inimicitia, quare minor erit ad singulos, & sententiæ, & executiones magis finem accipient, quod est expedientius. Deinde cum dicit.

D Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo q animaduertit in eos, vt Athenis illi qui vndecim viri nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoq; diuidere magistratum, & quasi adumbrare, & mitigare: est.n. necessarius non minus q̃ superior.

Adiungit aliud, dicens, q in multis ciuitatibus diuisi sunt, ille qui custodit illos qui condēnandi sunt: & ille q exequitur sententiam, sicut Athenis illi qui vocabantur vndecim viri: & ideo expedientius est & istos separare, & alia sophismata & adūbrationes circa hoc facere per quæ contingat minorem esse inimicitiam: & per consequēns minus grauem principatum: necessarius enim est & non minor prædicto. Deinde cum dicit.

Cõtingitq; in eo, vt viri boni maxime vitẽt hoc officium: prauos autem nequaquã tutum sit ei præficere, cum ipsi potius indigeãt custodia, & carcere, q̃ alios debeant custodire.

Tangit accidens inducens impedimentũ circa ipsum: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Itaq; oportet} tangit remedia. In prima dicit, ꝙ propter difficultatem, quæ est in isto principatu viri boni fugiunt huiusmodi principatum: malos aũt non est securum apponere in ipso: mali.n.magis indigent regula & custodia aliorum q̃ possint alios regere, vel etiã custodire regulans.n.aliũ in se oportet esse regulatum prius. Deinde cum dicit.

Itaq; oportet hoc, non vnum esse officium, neq; continuo ab eisdem fieri: sed vbi est aliqs iuniorum ordo aut custodũ aut magistratuũ, deputandi sunt pro tempore alij, atq; alij, qui horum officiorum suscipiãt curam. Hos ergo magistratus tanquam summe necessarios, ponendum est esse primo.

Tangit remedia, dicens, ꝙ quia boni fugiunt principatum istum propter causam prædictam, expediens est non esse tantum vnum principantem in huiusmodi negocio, nec etiam continue eosdem principari: sed modo hos, modo alios, quia etiam nos videmus, ꝙ vbi est aliquis ordo iuniorum, vel vbi est ordo custodiarum ciuiũ & principatuum, oportet istorum curam facere particulariter, nunc quidem hos, nunc autem illos. Isti autem principatus qui dicti sunt, ponendi sunt necessarij & primi respectu prædictorum prius. Deinde cum dicit.

Post hos autem alij sunt magistratus, nec sanè minus necessarij, & maioris quidem dignitatis: nam plurima indigent experiẽtia & fide. Tales verò sunt circa custodiam vrbis, & circa illa omnia, quæ ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace, & in bello, pro multis: nam & mœnia ciuitatis curanda, tuendaq; sunt, & disqsitiones, descriptionesq; ciuium agendæ.

Inquirit vel prosequitur de eo qui habet curam super custodiam ciuium, & circa hoc primo dat necessitatem ipsius. Secundo cum dicit. {Alicubi ergo} tangit eius diuisionem. In prima ipse dicit, ꝙ post prædictos principatus necesse est ponere alios non minus necessarios si debeat saluari cõmutatio ciuilis: ordinatos tñ in excellentiori gradu dignitatis, qm̃ indigent ad executionem principatus prudentia multa, quæ habetur per experienciam longi temporis, & multa fide, i. multa fidelitate. Isti autem sunt qui custodiunt ciuitatem, & ordinantur ad opportunitates bellicas contra inimicos ciuitatis. Expedit.n.si debeat saluari esse curatores ipsius, & in tẽpore pacis, & in tempore belli. Tales etiam sunt illi ad quos pertinet custodire portas & muros: similiter illi q habent curam exquirendi insidias, & de ordinatione ciuium adinuicem pacifica. Tales autem ad recte operandum indigent prudentia multa & fidelitate, quia indiscretio & infidelitas ipsorum de facili induceret corruptionem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Alicubi ergo super his plures sunt magistratus. Alicubi pauciores, veluti in paruis quidẽ vrbibus, vnus super omnibus. Appellant verò hos prætores, vel cõsules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis,

E super vnoquoque eorum præfecti quidem statuuntur: appellanturq; præfecti equitum, præfecti legionũ, præfecti nauales, & seorsum sub his, præfectus triremis, præfectus cohortis, tribunus militum, & alia huiusmodi particularia. Totum verò, vnum aliquid est, procuratio, scilicet rerum bellicarum. Et erga huiusmodi, magistratum hoc modo se habet.

Tangit diuisionem ipsius dicẽs, ꝙ ista cura in quibusdam ciuitatibus continet principatus plures, sicut in magnis & magis ordinatis ad bellum. In aliis autem pauciores, sicut in paruis ciuitatibus contingit aliquẽ vnum de ciuibus præfici in tota cura vel aliquos paucos, & aliqui vocant istos principatus, ducatus exercitus, alij principes belli. Iterum si in ciuitate inueniantur equites multi, aut pedites, sicut expositum est prius, aut sagittarij, q

F ordinantur ad pugnam sagittando, vel nautici, qui pugnãt in nauibus, aut aliqui alij tales super vnumquodq; istorum in maioribus ciuitatibus ordinantur aliqui principantes, ex hoc nominationem habentes, sicut præfecti nauales, & equitum, & legionum. Et adhuc magis particulatim sub vnoquoque istorum sunt multi principatus particulares: puta in nauticis præfecti triremium, sicut & ille qui habet curam super dispositione insidiarũ: & illi qui dicuntur præfecti cohortum & tribuni militum: & quicunq; alij tales diuersitatem talem habent. Omnia tñ ista habent vnam speciem curæ cõmunem, quæ dicitur cura belli: & per consequens vnum principatum supremum ad quem omnes alij ordinantur; hoc ergo modo se habent circa principatum. Deinde cum dicit.

Cum verò quidam magistratuum, & si nõ omnes pertractent multa negociorum publicorum: necesse est esse alium magistratum qui

G rationes repetat atque corrigat, ipse verò nihil tractet. Vocant verò hos alij correctores, alij rationales, alij scrutatores, alij procuratores.

Prosequitur de eo, cuius est corrigere alios quosdam principatus dicens, quoniam quidem principantes in ciuitate, quãuis non omnes habent tractare bona communia, s. colligendo & dispensando. Difficile autem est huiusmodi bona tractare sine aliqua inquinatione vel appropriatione: eo ꝙ omnes habent appetitum huiusmodi bonorum, si non sint studiosi & fidelissimi viri, necessarium est esse aliquem principatum super istos, cuius sit sumere rationem super receptis & expensis, & corrigere vbi inuenerit delinquentes. Aliter enim contingeret distractio in bonis communibus ciuitatis & iniustitia: expedit autem, ꝙ ille principatus super nullo alio habeat curam, vt diligentius possit curare de prædictis: vocantur autem isti principatus à quibusdam correctores, eo

H ꝙ corrigere habent delinquentes; à quibusdam rationales, eo ꝙ debent audire rationes, à quibusdam scrutatores: eo ꝙ habent exquirere diligenter, ab aliis procuratores. Deinde cum dicit.

Præter hos verò omnes magistratus, vnus est maxime principalissimus omnium: idem enim plerũque habet finem & introductionẽ, qui præsidet multitudini, vbi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit summam habere in repub. auctoritatem. Appellantur verò quibusdam in locis præconsultores, ex eo quia ante deliberant: vbi verò multitudo est, consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot aliqui sunt.

Determinat

Determinat de maximo principatu dicens, ꝙ præter prædictos principatus est alius necessarius, ille.s.qui habet dominium super omnibus, & ad quem omnes alij ordinantur à quo accipientes rationem operandi dirigunt in eis quæ subsunt curæ ipsorum, & ad quem finaliter reducuntur omnes operationes ciuitatis: oportet autem id quod cogit summam habere in repub. auctoritatem: appellant autem quibusdam in locis præconsultores: ex eo quia ante deliberant: vbi verò multitudo est, consilium dicitur. Deinde cum dicit.

Alia species curationis est circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & æditui circa templa, vt conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia, quæ pertinent ad diuinum cultum.

Determinat de principatu qui dirigit in his quæ ad Deum pertinent, & circa hoc duo facit. Primo.n. præmittit opportunitatem ipsorum. Secundo cū dicit. {Euenit autem} ponit distinctionem istius principatus vel vnionem in diuersis ciuitatibus. In prima dicit, ꝙ alia est species principatus necessaria in ciuitate: puta eorum quæ ad diuina pertinent, cuius sunt Sacerdotes sacra tractantes, & eorum qui curant de ædificiis sacrarum domuum qualiter salua maneant: & si aliqua decidant erigantur, & etiam aliorum quorumcūque, quæ ad cultum diuinū ordinantur. Deinde cum dicit.

Euenit autem alicubi curam hāc esse vnam, vt in paruis ciuitatibus: alibi verò plures separata à sacerdotio, vt sacrificuli, ac æditui, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequēs est illa quæ circa sacrificia publica, quoīcūque sacerdotibus lex non cōmittit, sed ex publico fiunt. Vocant aūt eos qui istis præsunt, alij reges sacrorum, alij pontifices maximos.

Ponit diuisionem & vnionem eius rebusp. diuersis, dicens, ꝙ iste principatus alicubi est vnus tantum curans de omnibus quæ pertinent ad prædictum cultum, sicut in ciuitatibus paruis: alicubi autem sunt multi & separati principatus: puta sacrificia offerentes & custodes templorum & ęrarij sacrarum pecuniarum Deo dedicatarū: consequenter autem ille qui ordinatur ad dispensandas immolationes cōmunes, quas non assignauit lex ipsis sacerdotibus, sed recipiunt ipsas à mensa cōmuni. Erant.n. apud Gentiles quædam quæ immolabantur, quæ sacerdotes accipiebant de propriis: quædam autem quæ ministrabātur eis à cōi. & isti à quibusdam vocabant reges, à quibusdam verò pontifices maximi. Deinde cum di.

Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus circa rem diuinā, circa rē bellicam, circa redditus publicos, & impensas circa forū, circa vrbem, & portus, & regionem. Insuper circa iudicia, & cōtractus, postulationes & executiones, & custodias, & super rōnibus & disquisitionibus, & super correctionibus eorum, quæ quis gesserit in magistratu: & finalr circa consilia hæc cōia: proprie aūt earum ciuitatū, quæ magis pacatæ atq; tranquillæ sunt.

Recolligit prædictos principatus, dicens, ꝙ principatus necessarij, vt contingit dicere, in summa sunt de his: & circa hoc, puta principatus circa rem diuinam: & pncipatus circa bellica, & ille qui curam habet super acceptione redditus & dispensatione eorum, & ille qui habet dominium circa forum quantum ad cōmutationes,

A & ille qui circa municipium ciuitatis & exterius circa portum & regionem subiectam ciuitati: iterum ille qui circa iudicia & circa scripturas cōmutationum, & circa executiones sententiarum, & ille qui habet curam super custodia ciuitatis & regionis, & ille qui habet audire cōpositum & corrigere delinquentes, & finaliter circa consilia. In ciuitatibus autem, quæ magis vacant ab exterioribus bellis, & intendunt speculationi, & magis delectātur circa talia: sunt alij proprij principatus, de quibus nunc dictum non est, nec de repub. talium ciuitatum: sed tantum dictum est de principatibus pertinētibus ad statum paucorum & popularem, de quibus erat prius determinatum, quamuis quædam istorum pertineant etiā ad prædictas ciuitates. Deinde cum dicit.

Curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiorum gubernatione. Præterea de ludis gymnicis ac musicis, & siqua alia huiusce-B modi spectacula continget fieri.

Determinat de principatibus non necessariis magis, dicens, ꝙ adhuc præter principatus prædictos & necessarios sunt alij principatus curantes de bono ornatu ciuitatis & ciuium: de mulierum disciplina, & de custodia legum: ita ꝙ nullus trāsgrediatur, & de lege puerorum: puta disciplina & cura ipsorum, de gymnasiorum gubernatione: iterum de ludis gymnasticis, in quibus homines exercebant se nudi: & de musicis, & aliis huiusmodi spectaculis. Deinde cum dicit.

Horum verò quædam manifeste sunt non popularia, veluti disciplina mulierum & puerorum. Nam pauperibus necesse est vti mulieribus, & pueris, tanquam ministris, quoniam C seruos non habent.

Declarat ad quas respublicas pertineat quidē horum principatuum: & primo declarat hoc de quibus minus principalibus. Secundo cū dicit. {Cūque tres sint &c.} de principalibus. In prima dicit, ꝙ quidā istorum principatuum non competunt statui populari: puta principatus mulierum, puerorum lex, vel principatus: & ratio huius est, quia in populari statu est multitudo egenorum: egeni autem necesse habent vti mulieribus & pueris tanq̄ quibusdam cōsequentibus de necessitate ad operationes necessarias & seruiles propter carentiam seruorum: hi enim quia seruos non habent vtuntur mulieribus & pueris sicut seruis. Deinde cum dicit.

Cumq; tres sint magistratus, per quos assumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium. D Cōseruatores legum optimatum magistratus est: præconsultores verò, paucorum potentiæ. Consilium autem, populare. De magistratibus ergo, vt in figura, ferè dictum est omnibus.

Declarat hoc idem de quibusdā principatibus dicens, ꝙ cum sint tres principatus s̄m quos eligunt alios principales principatus, s. conseruatores legum, præconsultores & consilium: legum conseruatores pertinent ad statum optimatum, quia legum conseruatores prudentia indigent & virtute quæ sunt principalia in statu optimatum. Præconsultores autem pertinent ad paucorum statum. Consilium verò ad popularem: sic igitur in typo, & figuraliter dictum est fere de omnibus magistratibus.

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER SEPTIMVS,

Cum S. Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Optimam absolute ciuitatem ostendit, tum felicitatis habita ratione quã per optimum virum consequitur, tum eorum quæ ad felicitatem ducunt, moderata ciuium multitudine, sufficienti regionis vbertate, accõmodato vrbis situ, eximia magistratuum moderatione, prompto tam in bello q̃ in pace subditorum ministerio, conuenienti fœminarum obseruatione, & apta liberorum educatione.

F

LECTIO PRIMA.

Quòd optima vita, & priuatim vnicuique, & publice, ciuitatibus, est ad virtutem viuere reliquis bonis ad id adiuuantibus.

E optima repub. recte quærere volenti necessarium est prius determinare, quæ vita sit maxime expetenda. Nam si id ignotũ sit, necesse est & optimam rempub. ignorari. Optime.n. agere consentaneum est, qui sub optima reipub. disciplina reguntur ex his, quæ sibi assint, nisi quid accidat præter rationem. Quare primo statuẽdum est quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maxime optanda. Deinde vtrũ publice & priuate eadẽ sit, an alia.

G

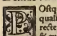

Ostquam Aristoteles declarauit ex quibus, & qualibus, & quõ instituenda est respu. minus recte ordinata, intendit nunc declarare quõ, & ex quibus instituenda est simplr optima, siue sit respub. cõmuni nomine nominata, siue respu. optimatum, siue regnum. Et circa hoc primo pręmittit quędam pertinentia ad declarationem intenti sui. Cũ dicit. {De repu. aũt ipsa &c.} ostendit ex quibus & qualibus est instituenda. Ad instituendum autem rempu. optimã oportet præcognoscere quædam ex parte formæ ipsius reip. quæ sumitur ex rõne ipsius finis. Quædam aõr ex parte materiæ, quæ sunt ciues ipsi, & locus, & habitatio. Et fm hoc circa primum duo facit, qm̃ primo inquirit de fine ipsius reip. Secundo cum dicit. {De reliquis dicendum &c.} inquirit de materia. Circa primum adhuc primo præmittit intentionem suam. Et secundo cũ dicit. {Putantes &c.} prosequitur. Circa primũ dat intentionem suam respectu duorum, dicens primo, ꝙ qui vult facere inquisitionem certam & conueniẽtem materię subiectæ de repu. optima simplr non ex suppositione, necesse habet prius considerationem facere, quæ vita sit eligibilissima simplr, i. quę sit actio optima simpliciter. Dicitur.n. vita vno modo de hoc, quod est principium motus ex se, sicut dicitur ꝙ anima & vita sunt idem. Consequenter autem dicitur de operatione procedente ab huiusmodi principio intrinseco, sicut dicimus, ꝙ sentire & intelligere sunt vitæ quædam: & fm hoc eligibilissimum hominis est vita optima, vel actio eius fm excellẽtiorem animæ potentiam. Et rationem huiusmodi assignat, qm̃ si non fuerit manifestum, q̃ sit optima operatio hominis simpliciter, non erit manifestum q̃ sit optima respu. simpliciter: qm̃ optime versantes in rep. necessarium est attingere ad optimam vitam seu actionem hoĩs, aut simpliciter, aut fm exigentiam dispositionum inexistẽtium, fm quarum diuersitatem necessarium est actionem seu finem diuersificari, sicut actionẽ artificis optimã necesse est diuersificari ꝑꝑ diuersitatem materiæ, ex qua operat. Dico aũt ꝙ optime versantes in rep. oportet attingere ad optimam operationẽ, nisi fuerit aliquid qđ accidet ꝑter rõnem: puta vel defectus naturæ, vel alicuius exteriorũ, q̃ necessario exigunt ad optimam actionẽ. Igitur volentem considerare de optima rep. oportet primo ꝑaccipi, sicut manifestum est, q̃ sit vita optima, vel etiam actio eligibilissima omnibus hoĩbus, vt est dicere, ꝙ adiungit ꝓpter hoc, ꝙ q̄dam sunt male nati, vel in malis cõsuetudinibus nutriti, q̃ vix aut nunq̃ possunt attingere ad optimam vitam seu actionem hoĩs. Consistit aũt virtus rationis eius in hoc, quia ad cognitionem cuiuscũq; oportet ꝑcognoscere ea, ex quibus per se sumitur rõ. Per hanc enim cognoscitur vnũquodque. Rõ autem optime reip. sumitur ex optimo fine hominis, sicut vlr ratio operabilium ex rõne finis. Finis aũt optimę reip. est optimus finis hominis, quia respub. non est aliud q̃ ordo ciuitatis,

F sicut dicitur tertio huius. Ratio aũt ordinis sumitur ex fine, & iõ ad cognitionem optimæ reip. oportet præcognoscere q̄s sit optimus finis hominis seu actio. Deinde dat intentionem suã respectu alterius dicens, ꝙ post hoc erit considerandum vtrum eadẽ sit optima vita vel actio vniuscuiusq; seorsum viuẽtis ciuis & totius ciuitatis, an alia & alia huiusmodi & illius. Deinde cum dicit.

Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiam in externis sermonibus: & nunc illis vtendum censemus. Nẽpe aduersus hanc diuisionem nemo vtiq; refragabit, ꝙ tria cũ sint bonorũ genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet.

Prosequitur, & primo inquirit quæ sit optima vita hominis, vel optimus finis. Secundo cum dicit. {Vtrum au-

G tem &c.} Vtrum eadẽ vnius & totius ciuitatis, optima autem vita, seu actio est felicitas. Primo igitur inquirit, q̃ sit felicitas hoĩs. Secundo q̃ ipsius ciuitatis cum dicit. {Consequens est &c.} Circa primum primo præmittit suppositionem prædictam. Secundo cum dicit. {Nemo enim dicere &c.} manifestat eam quantum ad alteram partem. Circa ꝑmum intelligendum est, ꝙ bonum hoĩs est esse perfectum ipsius hoĩs, quia bonitas ꝑfectio quædam est. Homo aũt cõpositus est ex corpore sicut ex materia & ex aĩa sicut ex forma: & iõ quoddam est esse eius perfectum quo ad corpus. Quoddam aũt fm aĩam, & adhuc q̄a ad perfectionem aĩæ & corporis indiget q̄busdam exterioribus, sicut organis puta nutrimento & aliis hmõi. Est aliud esse perfectum hoĩs quantum ad ista bona exterius: & iõ est triplex bonum hominis, s. bonum fm aĩam, & fm corpus, & exteriora bona. Felicitas aũt cum sit bonum perfectissimum ipsius hominis aggregat omnia ista. Et hoc est quod dicit, ꝙ nos putamus multa

H sufficienter dixisse de vltimo fine hoĩs, in his quæ sunt dicta in extrinsecis sermonibus, hoc est in lib. Ethic. qui est extrinsecus ab his, quę considerantur in hoc lib. per se: & nunc vtamur eis ad ꝓpositum, & vt ad vnam diuisionẽ reducamus, nulli dubium est quin bonis hominis distinctis in tres partes, videlicet in ea quæ exterius puta diuitias & amicos, & in ea quæ fm corpus: puta sanitatem & viuacitatem sensuum & hmõi, & in ea quæ fm aĩam, quin omnia ista necesse sit inesse beatis. Beatitudo.n. est perfectissimum bonum hominis. Si ergo omnia ista sunt bona hominis, necesse est omnia ista in eo existere. Si.n. aliquod istorũ deficeret, ex illa parte contingeret imperfectio. Et hoc est quod Boetius dicit tertio de Consolatione quod felicitas est status aggregatione omnium bonorum perfectus. Deinde cum dicit.

Nemo enim felicem diceret eũ, qui nullam partem fortitudinis habeat, neq; temperantiæ,

neque

neque iustitiæ, neq; prudentiæ, sed timentem etiam circumuolantes muscas. Temperantem vero à nulla penitus edendi bibendiq; extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnius, dilectissimos interficientem. Similiter & mente tam stultum atque ignarum quasi puerum quendam, vel insanum.

Probat quantum ad alteram partem.s.quantum ad ea quæ sunt fm animam ex quodam, q omnes concedunt dicẽs, q hoc manifestũ est de bonis fm animã, quia nullus bene dispositus diceret illũ simpliciter esse felicẽ, qui non attingeret ad aliquã partem virtutis: puta fortitudinis, vel temperantiæ, vel iustitiæ, vel prudẽtiæ, quę sunt quatuor virtutes principales: nullum.n.diceret illũ felicem esse, qui non aggrederetur aliqua terribilia, vel formidaret muscas volantes, & paueret ad sonũ folij, vel ad apparitionem vmbræ, nec etiam illum qui in vsum B ciborum vel venereorum nõ abstinet ab aliquo extremorum, sed appeteret comedere vel bibere quodcunq; vel quomodocunque, & vteretur venereis quomodocũq; vel quãtũcunque. Similiter autem nec illum qui nullam habens æquitatem iustitiæ, sed gratia quadrantis, quæ est quarta pars denarij habendi quomodocunq; vellet perimere amicos dilectissimos. Similiter autẽ se habet in his quæ circa prudentiam. Nullus.n.diceret illum esse beatum, qui sit imprudens & sine discretione, & mendax est sicut puer aliquis sensum non habens, nec vsum rationis. Hoc autem non esset nisi ad beatitudinem pertinerent operationes virtutis. Deinde cum dicit.

Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes concederent. Discordent tamen in quanto, atq; excessu. Nam virtutis quidem satis habere se putant, quãtulumcunq; habeant. Diuitiarum vero C atq; pecuniæ, potentiæq;, & famæ, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequũtur.

Inquirit hoc supposito, in quo istorũ principaliter consistat felicitas. Et primo tangit errorem quorundam. Secundo cum dicit. {At.n.nos &c.} reprobat ex quo apparet intentum suum. In prima parte dicit, q omnia prædicta bona pertinere ad felicitatem concedunt vt omnes, quod dicit propter aliquos syluester, qui ẽt nihil sciunt de felicitate. Differenter tñ dicunt ista pertinere ad ipsam fm quantitatem & excessum virtutis vel aliorum. Quidam.n.dicunt sufficere ad felicitatẽ perfectam quãtumcunq; virtutis etiam modicum: diuitiarũ autem & pecuniarum, quæ sunt diuitiæ accidentales, & potentię, & gloriæ, & famæ, & omnium talium dicũt pertinere ad excessum infinitum. & ideo ipsam dicunt consistere principaliter in bonis exterioribus. Si quidã in diuitiis, qdã in gloria, quidam etiam in bonis corporis, puta in volũtate, vel in aliquo hmõi ꝑcipaliter. Per posterius aũt in D virtute, s.fm q ordinantur ad illa. Deinde cum dicit,

At.n.nos illis dicemus, qa facile est de his ẽt per opera ipsa fidem suscipere, cernentes, quia homines acquirunt & conseruant non virtutes externis bonis, sed extrema virtutibus. Ipsaq; beata vita, siue in gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessum ornatis. Mediocria vero externa possidentibus, q̃ his qui in externis plura possident q̃ opus sit, & in illis deficiunt.

Reprobat opinionẽ istam ostendens contrarium, scilicet ipsam principaliter consistere in virtute. Et circa hoc primo ponit rationes hoc ostendentes, Secundo cũ dicit.

A {Quod igitur felicitatis &c.} inducit cõclusionẽ subiũgendo quasdam persuasiones. Circa primum ponit quatuor rationes. Secunda.ibi. {Quinetiam &c.} Tertiã.ibi. {Omninoq; patet &c.} Quartã ibi. {Insuper animi gratia &c.} Circa primum dicit q nos reprobantes dictum istorum dicemus, q est facile facere fidem ex ipsis operationibus nobis magis manifestis de his, q felicitas siue consistat in operatione virtutis, siue in delectatione, siue in vtroq; magis existit, & principalius in moribus, idest in consuetudinalibus operationibus ordinatis fm rationẽ, & in excellentia operationis perfecte intellectualis, cum mediocri possessione bonorum exteriorum q̃ in abundãtia præter opportunũ huiusmodi bonorum exteriorum, & deficientia virtutis vel intellectualis operationis. In illo.n.bono principalius felicitas consistit quo acquiruntur & conseruantur, & bene ordinãtur alia q̃ in illis, quę acquiruntur, conseruãtur, & dirigũtur per alia. Illud.n. quo aliquid dirigitur & mensuratur principalius videB tur, sed nos videmus ad sensum q bona exteriora & quędam corporis acquiruntur, conseruantur, & dispensantur fm rationem rectam per operationem virtutis & intellectus, & non econtrario. Vnde dicitur in 4.Ethic. q sine virtute non est facile bene sustinere bonas fortunas. Diuitiarum.n.abundantia fm se inclinat ad id, quod prę ter rõnẽ est. Vnde secũdo Rhetoricorum dicitur, q diuites contumeliosi & elati & iactatores sunt patientes aliquid á possessione diuitarum. ergo principalius consistit felicitas in excellentia virtutis & operatione intellectus q̃ bonorum exteriorum. Deinde cum dicit.

Quinetiã ratione licet hoc intueri. Nam externa quidem bona fidem habent tanq̃ instrumentum quoddam. Omne autem vtile tale est, vt eius excessus vel noceat habenti, vel certe nil prosit. At bona animi quanto magis excedũt, C tanto magis vtilia sunt. Siquidem nõ solum honesti, verum etiam vtilis appellationem tribuere illis oportet.

Ponit secundam rationẽ dicens, q insuper facile potest videri volentibus considerare fm rationẽ, q felicitas cõsistit per se & principalius in actione aliqua fm virtutẽ. In illo enim bono per se & principalius consistit felicitas, cuius appetitus nullum terminũ habet q̃ in eo quod habet appetitum determinatũ, sicut.n.dicitur in primo huius. Finis medicinalis est ad sanare in infinitũ, & cuiuslibet artium finis est in infinitum, q̃ maxime.n.illum volunt facere. Eorum autem quæ ad finem nõ in infinitũ; sed appetitus bonorum exteriorum terminum habent. Appetitus autem eorum quæ circa animam nõ habent, ergo principalius consistit in bonis animæ q̃ in exterioribus. Minorem istius rationis probat sic dicẽs, q bona exteriora terminum quẽdam habent in ordine ad appetitũ, quæruntur.n.sicut organum quoddam necessarium D ad operationem. Omne autẽ quod rationem organi & vtilis habet si excedat ab eo, quod est fm rationem, necessariũ est esse nociuum, aut nihil proficere, sicut de fistula apparet, qm̃ si sint maiores, aut plures q̃ possint moueri á fistulante nocent, aut non proficiunt. ergo de necessitate terminum quendam habent vsq; ad quem quæruntur & non vlterius. Bona autem fm animam quãto magis excedunt tanto vtiliora sunt, sic oportet ista nõ solum bona dicere, sed etiam vtilia, quod adiũgit, quia fm veritatẽ in bonis fm animam est aliquid quod habet rationẽ boni & non vtilis, puta vltimus finis qui nõ est propter aliud: vtile aũt dicimus quod ordinatur in finem alium. Hoc aũt non esset nisi appetitus bonorum, fm animam infinitus esset, & quærerentur sine termino. Sic igitur patet, q bona exteriora terminum quendam habent. In illa autem quæ sunt fm animam nullum in ordine ad appetitum. Et hæc fuit minor propositio. Deinde cũ dicit.

Omninoq;

Omninoq; patet quod sequi dicemus, dispo
sitionem optimam cuiusq; rei adinuicem fm
excessum distantiæ illorum, quorum dicimus
eas esse dispositiones. Quare si est anima pre-
ciosior corpore & pecuniis, & simpliciter &
nobis necessariũ est, & dispositionem vtriusq;
optimam eodem modo illis correspondere.

Ponit tertiam rationem dicens, ꝙ vniuersaliter mani-
festum est, ꝙ optimam dispositionem cuiuslibet adinui-
cem respectu alterius dicimus attendi fm excessum, quẽ
habet dispositio respectu dispositionis alterius, distãtiã,
id est per distantiam quã sortitur. Per distantiam illarum
rerum, quarum dicimus esse illã dispositionem & aliam,
& per hoc totum nihil aliud intendit vt videtur, nisi ꝙ il
la dispositio in vnoquoq; est optima, quæ cõsequitur na
turam optimam. Si igitur anima melior & excellẽtior est
q̃ possessiones exteriores, & q̃ ipsum corpus, & simpli-
citer fm rem: & quo ad nos, necesse est dispositionẽ ani-
mæ ad dispositionem corporis & possessionis exterioris
proportionabiliter se habere: & ideo sicut anima est opti
ma pars hominis, necesse est dispositionem eius fm se es-
se optimam, quare si optima dispositio hominis est feli-
citas ipsius, necesse est felicitatem ipsius consistere in ali-
quo bono animæ. Deinde cum dicit.

Insuper animi gratia illa expeti nata sunt, &
sic recte sentientes expetere omnes oportet.
Non autem animum gratia illorum.

Ponit quartam rationẽ dicens. Felicitas consistit prin-
cipaliter in illo bono, cuius gratia quæruntur alia, & nõ
econtrario. Hoc.n.dicimus finem vltimũ, sicut dicitur
1.Ethic. Sed bona corporis & exteriora eliguntur gratia
ipsius animæ, & tãtum quæruntur inquantum sunt vti-
lia ad actionem & opus. Et hoc videmus omnes & bene
prudentes eligere, & nõ econtrario animam, & bona ip-
sius quærere gratia istorum. In bonis igitur animæ prin-
cipalibus consistit felicitas. Deinde cum dicit.

Quod igitur felicitatis tantum vnicuiq; con
tingit quantum virtutis, atq; prudentiæ, et quã-
tum fm has operatur, confessum nobis existat,
teste deo fretis, dicente, felicem esse atq; beatum
non per aliquod externorum, sed per seipsum,
quia talis est fm naturam. Cum & bonam fortu
nam aliud esse q̃ felicitatem propter hæc neces-
sarium est. Nam externorum quidem bonorũ
causa est fortuna & casus. At iustus & tempera
tus nemo à fortuna est, neq; per fortunam.

Inducit conclusionem principaliter intẽtam cum qui-
busdam persuasionibus dicens, ꝙ sic igitur propter præ
dictas rationes tantum vnicuiq; adiacere felicitatis pra-
cticæ quantum virtus moralibus, & prudentiæ, & virtu
tis intellectualis, & actionũ quæ sunt fm has virtutes sic
nobis concessum, & manifestũ inuocantibus Deum in te
stẽ, qui Beatus est simpliciter. Attingit enim ad optimũ
suum non propter aliquod extrinsecum sibi, sed propter
seipsum, quoniam si felicitaretur propter aliquod extrin
secum cum felicitas sit finis, haberet aliquem finem diui-
sum à seipso, & esset aliquid melius ipso. Finis.n.melior
est eis, quæ sunt ad finẽ, quod est nephas dicere. Et ideo fe
lix est propter ipsam naturam suam, ita ꝙ felicitas eius
sit ipsa natura eius differẽs ratione tantum. Si.n.non es-
set ipsa natura eius, sed aliquid additum ei, sequeretũ in eo
esse compositionem, & ꝙ esset aliquid prius eo, quod es-
set principium compositionis, & aliquid melius eo sicut
dictũ est, quę valde absurda sunt. & ideo felix est fm natu
rã suã & non per aliquod extrinsecũ. Et propter hoc, fe

E quia felicitas nõ cõsistit in exterioribus bonis, sed in his
quæ sunt fm animam, dicimus bonam fortunam esse di-
uersam à felicitate. Bonorum.n.quæ sunt extra animam
fortunam & casus sunt causa, vnde & dicuntur bona
fortunæ. Virtuosus autẽ, puta iustus, aut temperatus nul
lus est nec à fortuna, nec propter fortunã, sed propter con
suetudinẽ & rationẽ rectã. Et ideo huiusmodi bona ani-
mæ altera sunt à bonis fortunæ. Deinde cum dicit.

Consequens vero est, & iisdẽ rationibus cõ
sentaneum, ciuitatem quoq; beatam esse, quæ
optima sit, & quæ bene agat. Impossibile autẽ
bene agere eos q bona nõ agãt. Nulla vero bo-
na actio est neq; viri, neq; ciuitatis, sine virute,
atq; prudẽtia. Fortitudo autem & iustitia et pru
dentia ciuitatis eandem habent vim ac formã
iis, fm quas vnusquisque hominum dicitur iu-
F stus, & prudens, & temperatus.

Ostendit quæ sit felicitas, seu vita optima ciuitatis. Et
primo facit hoc. Secũdo cum dicit. {Hæc hactenus.} ex-
cusat se à certiori consideratione de istis. In prima parte
dicit, ꝙ cõsequenter opportunum est ostẽdere, & per vir
tutem quarũdã rationum eorundẽ de felicitate ciuitatis
quæ est. Illam.n.ciuitatem dicimus esse felicem, & etiã
optimam quæ optima operatur. Felicitas.n.supponatur
esse optima operatio ex.1.Ethic. Impossibile autem est,
optime operari illos, qui non optima operantur. bonum
enim in operatione sequitur bonitatem obiecti siue ope
rati. Sed nullum bonũ opus est, neq; vnius viri fm seip-
sum, neq; ciuitatis sine virtute morali & prudentia intel-
lectuali. ergo impossibile est ciuitatẽ esse felicem & opti
mam simpliciter sine virtute morali & intellectuali. cõ-
sistit igitur felicitas in aliquo pertinente ad virtutem.

Sed quia aliquis posset dicere, ꝙ fortitudo & iustitia, et
aliæ virtutes morales non sunt vnius naturæ, & ideo non
G oportet ꝙ si felicitas vnius hominis consistat in actioni-
bus istarum, ꝙ propter hoc felicitas ciuitatis consistat in
actionibus earũdem: quasi hoc volẽs remouere, dicit, ꝙ
fortitudo ciuitatis, & iustitia, & prudentia, & aliæ virtu
tes eãdem habent potentiam in ordine ad operationem,
& formam quãtum ad naturam ipsam in se cum fortitu-
dine, & iustitia, & prudentia, & aliis virtutibus, quibus
informatur vnusquisq; homo fm seipsum: & dr iustus,
prudens, temperatus. Et est intelligendum, ꝙ virtus to-
tius ciuitatis, & virtus vniuscuiusq; est eiusdẽ naturæ in
se & in ordine ad operationẽ non differens, nisi sicut totũ
à parte & amplius à minori. Virtus.n.moralis ciuitatis
aggregatũ ex virtutibus partialibus ciuium: & ideo sicut
vnius naturæ est risibilitas in vno hoĩe & in centum: ita
eadẽ est virtus in vno & in tota ciuitate. Deinde cum d.

Hæc hactenus præmissa sint, neque.n.non
attingere illa possibile fuit, neq; omnino oẽs
H eorũ proprias rationes explicare. nam alterius
ocij ista sunt. Nunc autẽ supponatur nobis, ꝙ
vita optima & priuatim vnicuique, & publice
ciuitatibus est cum virtute intantum externis
facultatibus adiuta, vt actiones studiosas cõfice
re possit. Sed de his nũc prætermissis postea cõ
siderãdũ erit, siquis forsan dictis nõ acquiescit.

Excusat se à certiori consideratione de istis, dicens, ꝙ
de felicitate vnius hoĩs & totius ciuitatis tantum dictũ
sit ratione per modum procemij respectu sequentium.
Non.n.declaratione dictorum de ipsa possibile est intel-
ligentem effugere omnem rationem: sunt.n.quędam ma
nifesta ex se, ex quibus declarantur prædicta. Nec etiam
possibile est pertransire oẽs rationes, quę possent adduci
propter multitudinem earum, & breuitatem tractatus.

Omnes

Omnes.n.iſtas dicere alterius ſtudij eſt opus.Iſtæ.n.pertractatæ ſunt in 1.& in 10.Ethic.de felicitate quæ eſt ſm vnum: nunc vero ſupponatur ad propoſitã intentionem, ꝙ vita optima,& felicitas,& vniuſcuiuſq; ſm ſeipſum & totius ciuitatis eſt perfectio, quæ eſt cum virtute nõ ſm ꝙ habitus quidã eſt: ſic enim in potentia eſt ad vlteriorẽ perfectionem,ſed ſm ꝙ redundat in opus intantum vnũquemque, vel ciuitatem contingat participare actionibus virtutis dimittentes in præſenti conſideratione alia, quæ conſiderari poſſunt, conſiderantes ipſa poſterius ſi aliquis non credat rationibus prædictis.

LECTIO II.

De felicitate cuiuſq; & ciuitatis,deq; vita contemplatiua, actiua, & dominante.

VTrum autem eadem ſit dicenda felicitas ſingulorum hominum,et ciuitatis,vel nõ eadem,reliquum eſt videre.

Poſtquam philoſophus oſtendit quæ ſit optima vita vnius,& quæ optima ciuitatis,vult inquirere nunc,vtrũ eadem ſit vnius ſm ſeipſum.Et primo facit hoc. Secundo cum dicit.{Sed hæc iam duo &c.}mouet quaſdã dubitationes.Et circa primum præmittit intẽtionem ſuam. Secundo cum dicit.{Manifeſtum vero &c.} proſequitur. In prima dicit ꝙ poſt prædicta relinquitur conſiderãdũ, vtrũ felicitas vniuſcuiuſq; hominis ſm ſe, & ciuitatis cõmuniter ſit eadem ſm rationem, vel altera. Hoc.n.ſuit ſm propoſitorum prius. Deinde cum dicit.

Manifeſtum vero,& hoc, omnes enim faterentur, eſſe eandẽ. Nã quicunq; in diuitiis beatam vitã poſuerunt hi ciuitatem quoq; totam,ſi opulenta ſit,beatam fatebũtur. Et quicunq; tyrannicam vitam aliis præferunt,hi ciuitatem late dominantem beatiſſimam eſſe dicent,quiſq; id vnum per virtutem recipit,is & ciuitatẽ beatiorem dicet, ſi ſit ſtudioſior.

Declarat ipſam eſſe eãdem quaſi ex cõi opinione omnium dicẽs,ꝙ manifeſte apparet felicitatem vnius hominis & ciuitatis eſſe eandem & vnius rationis,quoniã omnes loquentes de felicitate hoc videntur dicere. Quicũq; enim ponunt felicitatem hominis in diuitiis conſiſtere. Iſti etiam dicunt ciuitatem beatam eſſe ſi fuerit abundãs diuitiis. Qui autẽ vitam tyrannicam qua aliquis viuit principans tyrãnice aliis, dicũt eſſe excellẽtiſſimam. Iſti ciuitatem feliciſſimam eſſe dicunt, qui plurimis ciuitatibus & regionibus principantur tyrannice.Si ẽt aliquis dicit aliquẽ vnũ felicẽ eſſe propter operationẽ virtutis, ille dicet ciuitatem eſſe optimã, quæ magis ſtudioſa eſt, & magis participat actionibus virtutis, et ſic de aliis.Per quodcũq; enim dicit aliquis aliquem felicitari, per illud idem dicit & totam ciuitatem. Omnes igitur confitentur vnam eſſe felicitatem vniuſcuiuſq; hominis ſeorſum & ciuitatis.Et hoc rationabiliter cõtingit,quoniam quorũ eſt vna natura, eorum eſt vnus vltimus finis. Vnus autẽ homo & oẽs ciues ciuitatis ſunt vnius ſpeciei.ergo vnius & omniũ ciuiũ eſt vnus vltimus finis. Deinde cum di.

Sed hæc iam duo ſunt,quæ indigent conſideratione. Vnum,nunquid vita illa præferẽda ſit, quæ verſatur in repub.& in cõi ſocietate,an potius vita peregrina & à ciuili ſocietate remota. Præterea quam ſpeciem reipublicæ,& quam diſpoſitionem ciuitatis optimã putare debeamus ſiue ab omnibus expetenda ſit cõmunio ciuitatis, ſiue à quibuſdam nõ, ſed tamen à pluribus.

Mouet duas dubitationes ad declarationẽ dictorum. Et primo mouet eas. Secũdo cũ dicit. {Quod igitur ne-

A ceſſariũ ſit &c.} proſequitur eas. Et circa primũ primo facit quod dictum eſt.ſecundo cum dicit.{Cum vero ciuilis intelligẽtiæ &c.} manifeſtat modũ cõſiderandi de eis.In prima dicit,ꝙ circa prædicta incidunt duæ dubitationes,quę ſunt dignæ conſideratione ad euidentiam dictorum & dicendorum conſequenter. Quarũ vna eſt, cum ſint duæ vitæ hominis magis principales.ſ.practica,& ſpeculatiua,quæ iſtarum ſit eligibilior, vtrum illa quæ conſiſtit in cõicatione ciuili inſimul viuendo ciuiliter.ſ.actiua,vel illa,quæ peregrina eſt & abſoluta ab huiuſmodi cõicatione ciuili.ſ.contemplatiua. Vocat autẽ vitam contemplatiuam abſolutam & peregrinam, quia principaliter conſiſtit in applicatione hominis ſm intellectum ad primum obiectum eius & optimũ, quæ non poteſt eſſe ſine ſedatione motuum & perturbationũ,ſine quibus non eſt vita ciuilis:& ideo oportet ipſam eſſe abſolutam à cõicatione ciuili, & per conſequẽs peregrinã. Peregrinum.n.dicitur quod longe ab habitudine con-

B ſueta eſt.Magis autem cõſueta vita cõiter eſt vita ciuilis. Et propter hoc dicit Euſtratius ſupra 1.Ethic. ꝙ ſpeculatiuus ſeparatus eſt à corpore & ſenſibilibus ſm electionem, quamuis non ſm rem. Secunda dubitatio eſt, quæ ſit optima reſp.ſimpliciter, & quæ optima ordinatio ciuitatis ſuppoſito ꝙ ſit magis eligibilis vita ciuilis vel omnibus hominibus,vel ſi nõ omnibus: ſed tamẽ pluribus, et ſi oẽs homines non eligant viuere ciuiliter.Sunt.n.quidam qui aut non poſſunt cõicare ciuiliter propter defectum naturę vel conſuetudinis, ſicut beſtiales homines, aut quia reputant ſe per ſe ſufficientes non eligunt vitã ciuilẽ,ſicut homines diuini, ſicut dicitur in primo huius plures tamen eligunt ipſam. Deinde cum dicit.

Cum vero ciuilis intelligẽtiæ & ſpeculationis hoc ſit opus. non autem circa vnũquodq; expetendum, præferamus & nos hanc conſiderationẽ.Nam illud quidẽ extra propoſitũ eſſet.

C Hoc aũt ſm ꝓpoſitum huius inueſtigationis.

Dat modũ cõſiderandi de iſtis dubitationibus dicẽs, quoniam cõſiderare de hoc, quod eſt eligibile omnibus, aut etiam plurimis eſt opus intellectus ciuilis, & pertinet ad ſpeculationẽ eius: nõ autẽ cõſiderare illud quod, eſt eligibile huic vel illi, quoniam conſiderat bonũ cõe per ſe,bonum autem huius vel illius nõ niſi in ordine ad bonum cõe. Ideo nos intẽdimus hunc modum ſpeculationis circa prædictas dubitationes conſiderãdo eas ſm ꝙ referuntur ad totam ciuitatẽ, & non ſm ꝙ referuntur ad hunc vel ad illum ciuem. Hoc.n.modo conſiderare de ipſis eſt acceſſorium.Primo autem modo principalis intentionis eſt,ita ꝙ intẽdit philoſophus vt videtur quantum ad primam dubitationem, vtrũ vita ſpeculatiua totius ciuitatis non minus ſit eligibilior ꝗ̃ reſpub.Et quãtum ad ſecundam quę ſit optima diſpoſitio ciuitatis nõ huius vel illius. Deinde cum dicit.

D Quod igitur neceſſarũ ſit illã eſſe optimam rempublicã, per cuius inſtitutionẽ vnuſquiſq; optime agat,& beate viuat, manifeſtum eſt.

Proſequit̃ iſtas dubitationes. Et primo ꝓmittit quandam ſuppoſitionem dicens, ꝙ ex ſe manifeſtũ eſt, ꝙ illa reſp, & ille ordo ciuitatis optimus eſt ſm quem quilibet vel plurimi operãtur optime & viuunt feliciter.Optima enim operatio & felicitas finis ſunt optimæ reſp.& ideo ex hoc habet rationem ciuitas. Deinde cum dicit.

Sed dubitatur etiam ab his,qui vitam cũ virtute maxime eligendã putant,vtrum vita ciuilis & actiua ſit pręferẽda, aut potius illa vita, ꝗ ſit ab omnibus externis ſoluta,ceu cõtemplatiua,quam ſolam putant quidã eſſe ſapiẽtis.Fere

enim

enim has duas vitas prestantissimi ad virtutem homines anteponere vidētur, & antiqui & recentes. Dico autem duas, ciuilē, & philosophicam. Sed refert nō parū, vtrū hoc vel illo modo veritas se habet, necesse est.n.illum qui recte sapit ad melius ꝓpositū se disponere, & priuatim vnumquenq; hominem & publice ciuitatem.

Prosequitur, & primo prosequitur eas ratiocinando. Secundo cum dicit.{Ad cōfitentes autem &c.}determinando. Prima adhuc in duas, quoniā primo arguit ad primam. Secundo cum dicit. {Sunt etiā qui &c.}arguit ad secundā. Prima adhuc diuidit in partes duas. Primo.n. adhuc resumit dubitationem. Secūdo cum dicit. {Putāt quidam &c.}arguit ad ipsam. In prima parte dicit, ꝙ ab illis qui dicūt optimam vitā hominis esse in optima operatione virtutis, dubitatur vtrū vita ciuilis, quæ cōsistit in cōicatione ciuili & actiua, quæ consistit in directione vel ordine operationū, quæ sunt ad alterū sit eligibilior, vel illa quæ est absoluta à turbatione ciuili & actionibus exterioribus magis, quam dicimus cōtemplatiuā, quam solam intendimus philosophos intendere: has.n.duas vitas homines excellentes, qui honoratissimi sunt propter virtutē, & q nunc sunt, & qui nos præcesserunt videntur fere præeligere sicut præcellentes. Fere autem apponit, quia sunt quidam homines bestiales rectū vsum rationis non habentes, qui vitam pecudū eligunt, puta voluptuosam non aliquam prædictarū duarum. Dico autem duas vitas.s.ciuilem & philosophicam, siue contemplatiuam, nec refert parum scire quæ istarū eligibilior sit, & quomodo veritas se habet. Necesse.n.est sapientem & optimum virum, & ciuitatem optimā ad meliorem ipsarum dirigere intentionem suam: non potest autem ad meliorē intentionem dirigere, nisi sciatur quæ sit melior, & ideo necesse est sapientem cognoscere, quomodo se habeat veritas circa prædictam dubitationem. Deinde cum dicit.

Putāt quidam in gubernādo alios, si cum dominatu fiat iniuriā esse summā, si ciuiliter cessare quidā iniuriā, sed impediri vitę trāquillitatē.

Arguit & primo, ꝙ absoluta sit melior. Secundo cum dicit. {Alij vero contra hæc omnino &c.} quod ciuilis. In prima parte arguit dupliciter, ꝙ cōtemplatiua sit melior dicēs, ꝙ quidā opinantur ꝙ principari dominatiue. hoc est principatu domini ad seruū, & alios ciuiles actus exercere, nō potest esse sine iniustitia magna. Optima aūt vita huiusmodi iniustitiā, quę magis accidit in ciuili cōicatione non habet, quia optima vita nihil præter rōnem habet, igit optima vita non est ciuilis sed absoluta magis. Secundo hoc idem arguit. Illa vita, quæ præstat impedimentū delectationi, quę circa ipsum, nō est optima: optimam.n. vitam oportet habere maximam delectationē, sed vita ciuilis impedimentum præstat huic delectationi, nō est igit optima, sed magis absoluta. Deinde cū di.

Alij vero cōtra hæc omnino putant ciuilē et actiuam vitā solam esse viri, in singulis.n. virtutibus nulli esse maiorē operandi facultatem, ꝙ his qui in reipublicæ gubernatione versantur.

Ponit rationem in oppositum dicens, ꝙ alij ecōtrario opinantur dicentes, ꝙ ad virum optimum pertinet sola vita actiua & ciuilis. Illa.n. vita pertinet ad optimum virum, in qua sunt plures actiones & excellentiores virtutes: nunc autem plures actiones fm vnamquamq; virtutem nō sunt ducētibus vitam solitariam ꝙ hic qui ducūt ciuilem & tractantes cōia. Isti enim exercent opera fortitudinis & liberalitatis quæ non multum pertinent ducentibus vitam solitariam, sed magis econtrario. ergo ciuilis vita magis pertinet ad optimum virum. erit

E igitur optima. Hi quidem igitur habent hanc opinionem. Deinde cum dicit.

Sunt etiam qui aliis dominari, & tyrannicū reip. modum putant solum esse beatum, & in quibusdam ciuitatibus hic est finis legū, vt finitimis dominentur. Itaq; cū pleraq; cōstituta passim, vt ita dixerim, iaceāt apud plurimos: tamē siquid vnum leges respiciunt, id cōiectant omnes vt ciuitas dominetur, sicut in Lacedemone & Creta ad bellum fere ordinata est disciplina iuuentutis & legum multitudo.

Videtur arguere ad secundam dubitationem, fuerunt enim quidam qui dixerūt optimam ciuitatē & optimā dispositionem ciuitatis esse vitam dn̄atiuam & tyrannicam, quia quis principatur pluribus tyrannice. De hoc igitur intēdit inquirere hic, et primo arguit, ꝙ talis dispositio reipub. sit optima. Secundo cum dicit. {Atqui videretur forsan &c.}arguit in oppositum. Tertio cum dicit. {Patet igitur &c.}ex rationibus concludit veritatē. Prima pars diuiditur in tres partes. Primo enim adducit rationem sumptā ex termino legis & reip. Secundo cū dicit. {Præterea apud gentes &c.} ex honoratione dominantium. Tertio cū dicit. {Quibusdam enim &c.}ponit rationem sumptam ex prouocatione quę per leges est. In prima parte dicit, ꝙ quidam fuerunt qui dixerunt ordinem rep. tyannicum & dominatiuum, quo aliquis principatur principatu dominatiuo solum felicem esse & maxime homini eligibilem. Quorū vna ratio videtur, quoniam ille videtur optimus modus reip. & optimus finis, ad quod ordinantur leges & respub. & lex enim & respu. rationem sumunt ex fine. Nunc autem videmus, ꝙ apud quosdam leges & respu. ad hoc ordināntur finaliter, quatenus pluribus principentur dominatiue, propter quod quamuis legalia pluribus sint diuersa (vt est dicere) & nō

G ordinata ad vnum finem, sed quædam ad vnum, quædā ad alium, si tamen alicubi ordinantur ad vnum, videmus ꝙ omnes intendunt finaliter hoc vt principentur vicinis pluribus, sicut apparet in legibus Lacedæmoniorum & Cretensiū, tota.n. disciplina iuuētutis & legū multitudo ad hoc coordinata sunt fere, vt plures eis subiiciantur, & ipsi pluribus ꝑncipentur tyrānice ad vtilitatē ipsorū nō subditorū. ergo talis modus reip. est optimus. Dein. cū d.

Præterea apud gentes oēs, quæ possunt præualere huiusmodi honoratur potētia, ceu apud Scythas & Persas, & Thraces, & Gallos.

Ponit secūdam rationem quæ videtur esse. Ille modus reip. optimus videtur propter quem homines maxime honorantur. Excellentiæ enim boni debetur honor, sed nos videmus ꝙ in omnibus gentibus, quæ possunt alios supergredi principando, talis potentia supergrediēdi vel

H dominandi honorata est, sicut apud Scythas, & apud Persas, & Thraces, & Gallos. ergo talis modus reipub. optimus est. Deindecum dicit.

Quibusdā.n. leges sunt ad huiusmodi prouocationes virtutum, vt apud Carthaginenses ornatum ferunt annulorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quādoq; in Macedonia lex, cū q nullum hostem interfecisset capistro cingi. Apud Scythas vero non licebat solennibus epulis pateram circūlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoq; pugnacē gentem tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est, quot homines ex numero hostiū necauerit.

cauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi com plura legibus, aut moribus constituta.

Ponit tertiā rationem, cuius virtus est, ille modus reipub. optimus ad quem legis maxime intendūt prouocare: legis enim latoris est ciues quales quosdam facere, qm̄ boni operatores prouocando per remunerationem bene operantes, sed ad talem modum reipu. plures leges prouocant. ergo talis modus reipub. optimus est. Minorem ꝓpositionem ipse declarat quasi in quatuor legibus obseruatis apud diuersos, dicēs primo, ꝙ apud aliquos sunt aliquæ leges prouocātes ad virtutem, qua aliquis potest supergredi pluribus, sicut dicitur quandam legem fuisse apud Carthaginēses tot ornatus ex annulis accipe quot militiis militauerit vincens aduersarium. Fuit etiam lex in Macedemonia militem, qui nullū inimicum occidisset circūcingi capistro in vituperiū. Item apud Scythas non licebat fm legē & cōsuetudinē in quodam festo pateram circumlatam exhibere ei, qui nō interfecisset aliquē inimicorum in vituperium, ei autem qui interfecerat licebat ad laudem & ad honorem ipsius. Inter Hyberos quoque, quæ sunt gentes bellicosæ multum tot obeliscos numero apponunt circa sepulchrum alicuius militis, quot interfecerit inimicos, & alia talia multa apud alios diuersos, quorum quædam ordinata sunt legibus, alia sola consuetudine obseruantur. Deinde cum dicit.

Atqui videretur forsan nimis absurdum esse siquis considerare velit, an hoc propositum esse debeat eius qui legibus instituit ciuitatē, ꝓuidere. s. vt illa dominetur finitimis & volentibus & inuitis. Quomodo. n. id ciuile, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem est, neque. n. legitimum non solum iuste, verumetiam iniuste dominari, subdere vero est & nō iuste. Atqui nec in aliis sciētiis ita videmus, nec enim medici, neq; gubernationis est persuadere ęgrotis & nautis, vel vim afferre, sed pleriq; videntur existimare ciuilē disciplinā esse dominari, & quod in seipsos fieri nollēt, hoc in alios facere nō erubescunt. Ipsi pro se iustitiam quærunt, pro aliis vero nulla eis iustitiæ cura est.

Ponit rationes tres in contrarium, quarum secundam cum dicit. {Hoc autem absurdum.} Et tertiam cū dicit. {Enimuero.} In prima parte dicit ita, quidam dixerūt, ꝙ modus reipu. tyrannicus esset optimus, quāuis videatur valde inconueniens, & præter rationem esse si aliqui voluerunt considerare hoc esse opus ad ciuē pertinēs, s. posse considerare qualiter principetur principatu dominatiuo quocunque, siue volentibus siue nolētibus: hoc. n. non videtur. Illud. n. quod illegale est, vel illegitimum non est ciuile, aut lege ordinabile, leges enim ordinantur de legitimis & legalibus. Principari autem vicinis non solum iuste, sed etiam iniuste, manifestum est, ꝙ legale nō est, nec legitimum, & principari contingit non solū iuste, sed etiam non iuste. ergo principari quocunq; modo nō est ciuile, aut ordinabile fm legem. Et iterum sicut est in aliis artibus operatiuis, ita in rep. & legislatiua. In aliis autē sic est, puta in medicina opus medicorū est non suadere ægroto vt sanetur, sed ipsum sanare. Similiter in gubernatiua, opus est gubernantis nō curare nautas ab infirmitate, sed dirigere ad gubernandū nauē. ergo similiter in repub. & legislatiua opus erit ciuilia & legalia ordinare nō illegalia, & principari eis, qui nati sunt & debēt subiici. Adiungit autem increpationem cōtra contrariū opinantes, dicens, ꝙ quamuis ita sit, sicut conclusum est prius fm veritatem, tamen plures vidētur opinari modū reipub. dominatiuum optimum esse, non verecundantes

A ordinare sicut iustum & expediens, quod sibiipsis non credunt iustū esse & expediens ad finem. ipsi. n. volunt sibiipsis iuste principari & fieri, quæ sunt expediendat ꝙ aūt aliis principent iniuste non curāt, & hoc valde verecundū est. Siquidē verecūdi est de turpi. Turpe aūt est homini præter rōnem rectam agere. Recta aūt ratio dr̄ non facere alij quod sibi non vult fieri. Deinde cum di.

Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, vt alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est conandum omnibus dominari, sed illis dūtaxat qui dominabiles sunt, sicut nec venari hominis ad mensam, vel sacrificium, sed illud quod venabile est. Est autē venabile omne animal, quod sit natura ferum, & esui aptum.

Ponit secundam rōnem & est. Inconueniens est & irrationabile illis principari dominatiue, q non sunt nati B subiici dn̄atiua subiectione. Hoc. n. contra naturā videt, & per consequens violentum, & violentum præter rationem est: quidam autem sunt, qui non sunt nati subiici tali subiectione. Inconueniens enim est si sint aliqui nati subiici tali subiectione, & alij non nati nec dispositi ad hoc, sicut inconueniens est aliquem non esse seruum, & aliquem liberum naturaliter, sed oēs seruos: ergo irrationabile est principari omnibus dominatiue. Quare si veritas hoc modo se habet, non oportet fm rōnem tentare velle dominari oībus: sed illis qui nati sunt, sicut nec optimum est homines venari ad mensam vel sacrificiū quodcunq; animal: sed illud quod ad hoc venabile, qd̄ ad hoc conueniens est, puta esibile & mundum. vnde venabile animal dicimus quodcūq; syluestre fuerit aptum ad generandum nutrimentum. Deinde cum dicit.

Enimuero fieri potest vt sit ciuitas vna seorsum ꝑ seipsam beata, videlicet si gubernetur re- C cte, nā potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vti laudabilibus, cuius reip. constitutio nō ad bellum, neq; ad superādum hostes sit.

Ponit tertiam rōnem, dicens, ꝙ adhuc possibile est esse aliquā ciuitatem fm seipsam, ab aliis separatā, vnam bene gubernantem & felicem existentem: puta si contingat aliquā esse talem ciuitatem remotā fm situm ab aliis q̄ regatur legibus rectis ordinabilibus in finem rectum: & tn̄ ordo reipu. illius, & leges hanc signantes, non ordinantur ad bellum, neq; ad subiiciendum vicinos, neq; ad dominandum aduersantibus qualitercūque. Supponatur. n. ꝙ non sint aliqui propinqui, quibus possint & velint dominari, sed habet bonum suum in seipsa. Hoc aūt non esset si optimus modus reipub. esset principari aliis qualitercūq; iuste vel iniuste. Non est igit optimus ordo reip. dominatiue principari vicinis. Deinde cum di.

D Patet igitur ꝙ omnia rei bellicæ studia bona sunt existimanda, sed nō vt finis supremus, sed gratia illius. Studiosi autē legum positoris est considerare vrbem ac naturā hominum, & omnem aliam cōmunionem vitæ laudabilis quo participent quantū fieri potest felicitatē. Differentia tamen erit in quibusdam legum institutis cōstituendis, & hoc pertinet ad eam disciplinam, q̄ est de legibus ponēdis videre, siquisunt finitimi populi, qualia ad quales exercēda sint, & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima reipublicæ constitutio tendere.

Ex rationibus prædictis cõcludit veritatem. Ad cuius
euidentiam est intelligendum, ꝙ actiones bellicæ in ciui
libus per se ordinantur ad duo. s. ad repellendum insurgẽ
tes & iniuriantes, ne seruiant iniuste, & ad compellendũ
seruire illos, qui nati sunt & debent seruire, & cũ ordinan
tur ad alterum istorum duorum bonæ sunt & eligibiles
ẜm rationem rectam: per accidens autem contingit ꝙ or
dinentur ad repellendum eos, quibus nati sunt seruire,
vel ad impugnandum non natos seruire, & sic nec bonæ,
nec ẜm rationẽ eligibiles, & ideo actiones bellicæ & prę
paratio curæ earũ absolute, nec bonæ, nec eligibiles sunt:
sed tantum ẜm primum modum, & adhuc tunc non sunt
querendę, sicut vltimus finis, vel sicut illud quod ordina
tur in finem. s. in pacem & tranquillitatem ciuitatis. Et
hoc est quod intendit concludere primo, dicens, ꝙ mani-
festum est ex rationibus prædictis, ꝙ omnes curæ & prę
parationes eorum quæ ad bellum ad repellendum violen
tias, vel ad impugnandũ alios ẜm rationem rectam, bo-
næ & quidem sunt & eligibiles, sicut dictũ est prius, non
tamen in hoc consistit optimum reipub. vel ciuitatis. Nõ
enim gratia huius quæruntur alia, & ipsum non ꝓ aliud
sed ipsum gratia alterius finis. Nullus. n. eligit bellare
eius quod est bellare gratia, neq; pręparare bellum, videt
enim quis occisor violẽtus esse, si amicos oppugnatores
faceret, vt pugnę & occisiones fierent, sicut dicitur 10.
Ethic. & ideo ad legislatorem, cuius est bonũ ciuitatis
procurare, pertinet cõsiderare ipsam ciuitatem, & quã-
tum ad fortitudinem quæ est ex situ, & quantum ad ordi
nationem reip. & etiã modum hominum, quem habens
ex naturali inclinatione, & aliã cõicationem eorum adin
uicem, & alios. s. ad quam vitam ordinabiles sunt ex na-
tura. Omnibus istis pensatis, siue sit optima simpliciter,
siue optima his: & tũc ordinare leges & statuta, per quę
poterunt attingere ad hãc optimam vitam & felicitatem
conuenientem sibi, differentiam tamen quãdam oportet
esse huiusmodi statutorum legalium. Primo quidem ẜm
diuersitatem finium & vitæ, ad alium & ad alium enim
finem alias & alias oportet ordinare leges. Secundo quia
quædam sunt de his, quæ immediate ordinãtur in finẽ;
quædam autem de his, quæ ordinantur ad aliud eorum
ꝙ̃ ad finem: quædam autem ad remouendum prohiben
tia. iterum ad legislatorem pertinet considerare si aliqui
sint vicini ciuitatis, quales sunt eorũ dispositiones, si for
tes vel effeminati, si liberi naturaliter vel serui, & tunc cõ
ferendo conditiones ciuium & ciuitatis aliorum ad con-
ditionem ciuitatis propriæ considerare qualiter se haben
dum ad illos, & qualiter vtendum ad quoscunq; ex con-
tingentibus: puta si sint serui natura & effeminati debel
landum eos, siquidem ciues sint contrariæ dispositionis.
Si autem viriles & liberi ẜm naturam ciuibus econtrario
se habentibus, aut seruiendũ eis sicut natura inclinat, aut
pacem habendum. Sed de istis erit conueniens considera
tionem in sequẽtibus facere, ad quem finem oportet ten
dere remp. optimam, & qualiter ordinanda sunt ea quæ
ad finem talem. Deinde cum dicit.

Ad confitentes autem vitam cum virtute es
se maxime recipiendam, sed contendentes de il
lius vsu dicendum est nobis. Sunt. n. qui de-
spiciunt magistratus ciuitatis, putãtes ingenui
hominis esse aliam vitam ꝙ̃ ciuilis & omnibus
præferendam. Alij vero hanc optimam putãt.
Impossibile. n. nihil agentem bene agere. Be-
ne autem agere ac felicem esse idem est.

Intendit soluere prædictas dubitationes. Sed est intelli
gendum, ꝙ dissolutio secundę pendet ex dissolutione pri
mæ, si. n. declaratũ fuerit quæ sit eligibilissima vita sim-
pliciter, statim ostensum erit, quæ sit optima respubli-
ca & optimus ordo eius; illam enim rempu. & illum or-

E dinem eius oportet esse optimum ẜm se, quæ vnitur opti
me, & in quibus intenditur optima vita, & ideo tantum
soluit principaliter primam. Sed quia circa primam du-
bitationem fuerunt opiniones subcontrarię, primo decla
rat, ꝙ vtraq; illarum quantum ad aliquid recte, & quan-
tum ad aliquid nõ recte dicit. Secũdo cum dicit. {Quod
si hæc &c.} dissoluit eandem. Circa primum primo fa-
cit quod dictũ est. Secũdo cum dicit. {Quinimmo respõ
debit &c.} remouet obuiationem quæ posset fieri. Et cir
ca primum primo proponit. Secundo cum dicit. {Vtriq;
eorũ &c.} manifestat. In prima parte dicit ꝙ ad illos qui
opinantur vitam, quæ cõsistit cum virtute esse optimam
& eligibilissimam differunt tamen in vsu cuius virtutis
existat. Dicendum ad vtrosque, quõ vtriq; in aliquo di-
cunt recte, in aliquo autem nõ recte. Quidam. n. ipsorum
reprobantes ciuiles principatus tanquam præter ratio-
nem existentes, putant vitam liberi, hoc est absolutam &
contemplatiuam alteram esse, vel diuersam omnino á ci
F uili & esse optimam & eligibilissimã inter omnes. Alij
autem econtrario vitam ciuilem optimam dicũt esse, ra-
tionem adducentes, quõ vita contemplatiua in vacatio-
ne, & in vacando videtur consistere. Nunc autem impos-
sibile est eum, qui nihil agit bene agere. Bona autẽ actio
& felicitas sunt idem, hoc enim dicimus felicitatem. er-
go impossibile est ducentem vitam contemplatiuam ha
bere felicitatem simpliciter. Ciuilis autem vita multas
actiones bonas & pulchras habet. ergo videtur ꝙ ista vi-
ta sit eligibilior alia. Deinde cum dicit.

Vtriq; eorum quædam dicunt recte, & quę-
dam non recte: nam liberi quidem hominis vi
tam meliorem esse ꝙ̃ in dominando occupati,
verum est. Nihil. n. egregium est seruo vti in-
quantum seruus. Iussus. n. domini in rebus ne-
cessariis nihil habet decorum.

G Manifestat in quo dicẽtes vitam cõtemplatiuam opti
mam bene & male dixerunt, ex quo apparet in quo alia
opinio maledixit quodammodo per oppositũ, & primo
in quo bene. Secundo cum dicit. {At putare omnem gu-
bernationem &c.} in quo male. Ad euidentiam primi &
quorundam posterius dicendorum intelligendum est, ꝙ
sicut philosophus dicit in primo metaphysicæ. Liber est
qui est suiipsius causa, quod non potest intelligi sic, ꝙ ali
quis sit causa suiipsius primo. Nihil enim est causa sui, sed
est intelligendum ꝙ liber sit ille, qui ẜm aliquid propriũ
sibi est causa sibi operandi. & tunc veritatem habet, ꝙ li
ber est suiipsius causa in duplici genere causę, & in ratio-
ne agentis, & in ratione finis. In ratione agentis inquan-
tum per aliquod principiũ quod est principale in eo ope
ratur. In ratione autem finis inquãtum operatur ad finẽ
sibi debitum ẜm principium illud. Et quia homo maxi-
me in esse constituitur per intellectum, est enim intelle-
ctus, vel maxime secundum intellectum ẜm Arist. in 10.
H Ethic. & ideo homo liber dicitur, qui per virtutem in-
tellectualem existentem in eo operatur non accipiens ab
alio rationem operandi, nec impedimentum habens ex
parte materiæ, & qui operatur ad finem, qui debetur ei
ẜm naturam prædictam. Et quãto magis natus est ope-
rari ẜm illud, quod perfectius est in intellectu in eo & ad
finẽ excellentiorẽ ẜm idipsum, tãto liberior: & ideo qui
simpliciter operatur ẜm virtutẽ intellectualẽ, & ad finẽ
ẜm intellectũ perfectissimũ perfectissime liber est. Econ
trario aũt homo seruus dicitur, qui nõ est status operari
ẜm virtutem intellectus proprij, sed virtutem & rationẽ
operandi accipiens ab alio obediens operatur. Et quia
finis correspõdet agẽti, seruus etiã est qui operatur prin
cipaliter ad finẽ alterius: & ideo sicut liber homo est qui
est suiipsius causa, & in ratione finis & agentis, ita seruus
qui neutro istorum modorũ principatur sibi, & hoc pro
pter imperfectionem intellectus in eo ẜm se, vel ex dispo-
sitione

sitione materiæ, & ita vita liberi dicitur vita fm rationẽ propriam, serui autem fm rationẽ alienam. Dicit igitur q opinantes vitam contemplatiuam esse optimã, rationabiliter dicunt in hoc quod dicunt, q vita liberi est operatio fm rationem propriam melior est q̃ vita dominatiua, hoc est seruilis. Semper.n.in vnoquoq; genere illud quod est per se, melius est eo, quod est per accidens. Istud enim simpliciter verum est, qm̃ seruus fm quod seruus, deficiẽs est: bonum autem honorabile est bonum excellens, iussio.n. passiue quæ est de his, quæ sunt necessaria ad vitam, quæ fit ei à domino non est aliquid fm se honestum, quia honestum est quod fm se quæritur, vt in secundo Rheto. dicitur: iussionem autem passiuam nullus bene dispositus eligeret. Deinde cum dicit.

At putare omnem gubernationẽ esse dominationem, nequaquam est verum, non.n.minus distat liberorum gubernatio à dominatione seruorũ, quàm differat natura libera à natura seruorum, de quo sufficienter in superioribus libris determinatum fuit.

Declarat in quo male, & diuidit̃ in duas fm q declarat in duobus, in quo male dixerunt. Secunda, ibi. {Laudare magis.} In prima parte ipse dicit, q vlterius in hoc, quod acceperunt omnem principatum vniuersaliter esse dominatiuum, id est principatum domini ad seruum non recte dixerunt. Est enim quidam principatus liberorum & quidam seruorum, & differunt isti principatus adinuicem, non minus q̃ naturaliter liberum & naturaliter seruum: oportet.n. principatus differre adinuicem fm differentiam subditorum. Principatus enim ad subditum dicitur. Natura autem liberum & natura seruum differunt fm rationem, & de hoc dictum est sufficienter in primo tractatu libri istius. ergo principatum liberorum & seruorum fm rationem differunt. Non igitur omnis principatus dominium vel seruitus. Deinde cum dicit.

Sed laudare magis nihil agere, q̃ agere non est rectum, nam felicitas actio est. Præterea multorum & præclarorum finem habẽt iustorum, temperatorumq; actiones.

Declarat in quo male dixerunt secundo dicens q vlterius in eo q dixerunt laudabiliorem vitam illam quę est sine actione quam illam quæ est cũ actione non recte dixerũt. Felicitas.n.actio quædam est, & felicitas optima est optima vita. Ergo optima vita est actio non priuatio actionis. Ad hoc operationes quæ sunt fm habitum iustitię & temperantiæ finem habent multorum bonorum et bene ordinatorum, ita q actio aliqua iustitię finis est eorũ quæ fm temperantiam quæ fm iustitiam proximus, & actio aliqua fm temperantiam finis est propinquus, et similiter se habet de his quæ sunt fm alios habitus virtutum. Vlterius tamẽ istę actiones ad alium finem vlteriorem ordinantur, quæ est actio quædam, & ideo tam finis proximus agibilium q̃ finis remotus actio quædam est: finis autẽ actionis vita est optima. Ergo optima vita est actio & non priuatio actionis. Deinde cum dicit.

Quinimmo respõdebit fortasse aliquis q potestatẽ habere optimũ esset, sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posset. Itaq; is qui dominus agendi esse potest, hanc facultatẽ dimittere aliis nõ debet, sed sibi arripere, & neq; filiũ patris, neq; parẽtẽ filij, neq; amicũ amici rationem habere: nã quod optimũ sit, id nobisipsis asciscere debemus, optimũ autẽ est bene agere.

Tangit obuiationem quam primo ponit. Secũdo cum dicit. {Hoc illi forsan &c.} remouet eam. In prima parte

A dicit q forte aliquis poterit opinari per ea quę determinatá sunt de optima vita scilicet q ipsa est actio, q optimũ sit esse dominium omnium qualitercũque. Optimũ enim est attingere ad optimam vitam, optima autem vita videtur esse fm prædicta fm quam principatur omnibus. Optima.n.vita est optima actio, dominans autem omniũ dominus est plurimarũ actionũ & pulcherrimarũ, & ideo optimũ videtur principari omnibus, propter quod si verum est optimum virũ potentem aliis principari, nõ expedit parcere cuicunq; quantumcunq; proximo, quin principetur eidem sicut pater, neq; patrẽ reputare filios, neq; filios patrem, neq; vniuersaliter amicum amicũ vt non principentur eisdem, nec curare, quantũcunq; sint coniuncti vel boni vel qualiter aliter se habentes. Vniuersaliter.n.id quod est optimum eligibilissimũ est, optime autem agere optimũ videtur esse, ergo est eligibilissimũ. Si igitur principari qualitercũq; & quibuscũq; est optime agere est eligibilissimũ. Deinde cum dic.

B Hoc illi forsan recte dicerent, si modo existeret auferentibus ac violãtibus illud quod esset omnium maxime optãdũ, sed fortassis id fieri non potest, falsoq; hoc supponunt, non.n.amplius bonas actiones illas esse contingit, nisi tãtum ipse præstet quantum vir mulieri, & pater filiis, & dñs seruo. Quare is q violaret, nihil tantum proficeret postea, quantũ iã à virtute ipsa recessit: paribus.n.honestum & iustũ in partẽ, hoc.n.iustum ac par, non par autem paribus, & non simile similibus præter naturam est, nihil autem bonum, quod sit præter naturam.

Remouet obuiationem quod primo facit. Secundo cũ dicit. {Quapropter & si aliquis.} remouet obiectionem
C quãdam. Primo igitur remouet obuiationem prędictã, declarans non esse optimum principari omnibus qualitercunq; dicens, q hoc quod dictum est vere dictum est, forsitan si quidẽ ita esset q principantibus priuãdo alios iure suo & inclinatione naturali et inferendo violentiam inesset illud quod est eligibilissimum homini. Sed hoc forte est impossibile quod adiũgit, quia magni opinabãtur cõtrariũ, ipsi tamen hoc supponũt, sicut fm se manifestũ. Sed hoc est impossibile, qm̃ actiones principãtis nõ cõtingit esse optimas, nisi idem principãs tm̃ differat ab eis, quibus principatur in dispositione naturali & acquisita, quantũ distat vir à muliere aut pater à filiis, aut dominus á seruis. Actiones.n.diuersificantur fm diuersitatẽ agentiũ vt agentia sunt. Si igitur aliquis trãsgrediatur volens dominari aliquibus nõ habens hanc differẽtiam ad illos, quam vir habet ad mulierem, vel pater ad natũ, vel dominus ad seruũ nñ optime operabitur principando, nec etiã poterit tm̃ recte agere in posterioribus quã-
D tum trãsgressus est in principio, volens principari non dispositus ad hoc. paruus enim error in principio magnus est in principiatis, & iterũ eos qui sunt similes & ęquales & fm naturam & fm virtutem, bonum est & iustũ omnes principari nõ simpliciter, sed fm partem, puta vnum in vno tempore, alium in alio, vel vnum in vno principatu, alium in alio. Iustum enim est similes & æquales simile & æquale habere, non æquales autem neq; fm virtutẽ neq; fm naturam habere æquale, vel econtrario ęquales habere inæquales, & non similes habere similes, hoc est præter naturam: similes enim & æquales ad ęqualia & similia inclinantur secundũ naturam, sed nullum eorum quæ sunt præter naturam bonum est, quoniam quod est præter naturam est violentum, & nullum violentum est bonum, ergo aliquem principari quibuscunq; qualitercunq; non est bonum. Deinde cum dicit.

Quapropter & si alius quidẽ sit melior fm virtutem,

virtutem, & fm potētiam actiuā in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parere, iustum. Sed oportet illi nō virtutem solū, verumetiam potentiam existere per quam sit actiuus.

Remouet obiectionem quæ posset fieri, crederet enim aliquis propter prædicta, q nō expediret aliquem vnū principari omnibus aliquo modo, sed esset prēter naturā quod est contra regol rationē, quod est optima respub. Hoc intēdens remouere dicit quasi concludēdo ex dictis q propter hoc, quia similes & ęquales iustum est habere simile & æquale in principando fm partem, si aliquis inueniatur io ciuitate qui fuerit melior aliis, etiā bonis existentibus fm virtutem & fm potētiam actiuam in regēdo, per quam posit coercere malos, huic bonū est subici, qui naturale est q deficiens supponatur perfecto in vnoquoque genere, & etiam iustum est obedire sibi vni soli principanti. Iustum est enim vnumquēq fm dignitatem propriæ virtutis habere: talis autem ponitur esse melior aliis fm virtutem & fm potentiam. Expedit aūt debentem bene principari habere non solum virtutem, per quam inclinetur in bonum & sciat dirigere actiones subditorum, sed etiam oportet ipsum habere potentiam, per quam posit agere coercendo, declinando á rectitudine rationis. Deinde cum dicit.

Quod si hęc vera sunt, & felicitas in bene agēdo est reponenda, & publice totius ciuitatis & priuatim singulorum vita illa erit optima quæ sit actiua. Veruntamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodū quidā putant. Neq; eas meditationes solum esse actiuas, quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo proueniunt, sed multo magis quæ in seipsis finem habent, & suiipsius gratia fiunt cōtemplationes & meditationes. Bene agere.n.finis est, quare & actio quędam. Maxime aūt proprie dicimus agere etiā externis actionibus eos, qui intelligētia & cogitatione operibus p̄sunt vt architecti.

Dissoluit primam dubitationem, ex cuius dissolutione apparet dissolutio alterius. & primo dissoluit eam. Secūdo cum dicit. {Quinimmo neq &c.} respōdet rationi adductæ in oppositum. Circa primum est intelligendū q felicitas est operatio hominis fm iotellectū. In intellectu autem est considerare speculatiuum, cuius finis est cognitio veritatis & practicum, cuius finis est operatio. Et fm hoc duplex felicitas assignatur hominis. Voa speculatiua quæ est operatio hominis fm virtutem perfectam contemplatiuā quæ est sapientia. Alia autem practica quæ est perfectio hominis fm perfectā virtutem hominis practicam quæ est prudentia. Est autem quædam operatio fm prudentiam, & speculatio fm sapientiam hominis fm seipsum solū. Et est quædā opatio prudentię & speculatio totius ciuitatis: & ideo est quędam felicitas practica, & speculatiua quædam hominis fm seipsum, & est quædam felicitas practica totius ciuitatis, & quædā contēplatiua totius ciuitatis. Felicitas autē speculatiua fm vnū homioē, melior est practica quæ est fm vnum hominem, sicut euidenter docet Arist. in to. Ethic. qm̄ illa perfectio intellectus eligibilior est, quæ est respectu obiecti magis intelligibilis, quia ratio perfectionis sumitur ex obiecto, talis autem est speculatiua. Felicitas enim est perfectio intellectus respectu primi & maxime intelligibilis. Felicitas autem practica est perfectio iotellectus respectu agibilis ab homine, q multo deficit á ratiōe intelligibilis primi, ergo felicitas cootemplatiua vnius, eligibilior est q̄ felicitas practica, & iterum magis est continua & sufficiens & delectabilis hæc q̄ illa. Et eadē rōne

E cōtēplatiua totius ciuitatis eligibilior est q̄ politica seu ciuilis, & contemplatiua totius ciuitatis simpliciter eligibilior est cootemplatiua quæ est fm vnum. Similiter ciuilis practica quæ est fm vnum, & hoc est quod intēdebat dicere Arist. primo Ethic. si idem est vni & ciuitati, maiusq & perfectius quod ciuitati videt & suscipere & saluare. Amabile enim & vni, melius viuere & diuinius gēti & ciuitati. Et ratio huius potest esse, quia contemplatiua & ciuilis ciuitatis, comparantur ad contēplatiuā fm vnū, sicut totum ad partem. totum autē rationem magis perfecti & maioris boni habet q̄ pars, & ideo ista q̄ illa; hoc supposito dicit Arist. q si ea quæ dicta sunt prius bene dicta sunt, & felicitas est optima operatio hominis fm virtutē perfectā. Vita aūt pfecta est opatio optima & pfecta; necesse est optimam vitam & totius ciuitatis & fm vnumquemq esse actiuam & operatione consistere. Sed optima vita actiua non existit in directione operationū quæ suot ad alium in principando & cōicando qualitercunq fm q quidam credunt. Nec etiam illæ solæ meditationes intellectu, actiuæ sunt quæ sunt de operabilibus, vel gratia operabilium contingentiū, sed multo magis illæ cōsiderationes & meditationes optimę sunt quę fm se perfectæ sunt, & fm se quæruntur non propter aliquid aliud. Et ratio huius est, qm̄ optimus finis hominis & ciuitatis est bona actio. Noo possunt autē duę vel plures actiones differentes specie optimę esse. Quare optimus finis hominis est aliqua actio hominis, & illa fm q̄ maxime agere dicitur. Maxime autem agere dicitur fm intellectum speculatiuum, maxime enim dicimus agere illos qui fm quod huiusmodi dominium habent extrinsecarū actionum omnium, tales enim sunt sicut architectonici. Speculatiui autem maxime dominiū habēt operationum extrinsecarum, sicut rationem imponentes & sicut architectores. Intellectus.n. practicus qui dirigit in operatiooibus exterioribus supponit sicut priocipium rectum appetitum finis. Et rectus appetitus finis non est

G sine rectitudine voluntatis. Rectitudo vero volūtatis supponit rectitudinem intellectus bonum vel finē ostendētis. Siquidem voluntas nihil vult, q non sit intellectum prius, sicut dicitur t. Rhet. Iste autem intellectus est intellectus oon practicus, sed speculatiuus si practicus per se depeodet á voluntate: iste autem non, quare prima regula agēdi vniuersaliter est intellectus speculatiuus fm ipsum, agere dicimus, quare optima actio hominis est speculatio, & per consequens vltimus finis eius. Non igit meditatio de agibilibus est optima opatio hominis, sed cōsideratio vel speculatio speculatiua, & maxime illa quæ est de primis, aut de primo simplr. Deinde cū di.

Quinimmo neq; sine actione esse necessariū est eas ciuitates quæ positæ sint in solitudine, & ita viuere eligentes. Fieri enim potest vt partibus inter se agere contingat, multæ.n. cōicatio-

H nes adinuicem sunt partibus ciuitatibus, similiter autē hoc existit vnicuiq; homini. Vix enim Deus bene se haberet, & mūdus totus, quibus nō sunt actiones externæ p̄ter proprias ipsorū.

Respondet ad rationem in oppositum quod primo fecit. Secundo cum dicit. {Quod igitur &c.} inducit cōclusionem principaliter intentam. Fuit autem ratio q optima vita hominis est vita actiua, sed cōtēplatiua vita siue absoluta. sine actiooe est. igitur &c. Ad quam respondet concedendo maiorem per interemptionem minoris, dicens q ciuitates fm se locatæ non principantes exterioribus ciuibus, & ita viuere eligētes inter se inuicē cōicātibus, et etiam speculantes non sunt sine actione omnino, sed habent multas et pulchras actiones: quāuis .n. non habeant actiones ad extrinsecos in principando vel subiiciendo aliis inter se tū habēt vnā partē respectu alterius, quoniam

qm̃ multas habent cõicationes partes ciuitatis adinuicem: ſiſr hoc ſe habet & circa vnũquẽque hominem ſm ſeipſum: quãuis.n.non habeat actiones ad alterum: nihilominus tñ contingit ipſum habere actiones perfectas in ſpeculando ſm ſeipſum: talem.n.vacationem q̃ eſt in operationibus ſpeculatiuis, Deus q eſt maxime pfectus habet optime, & totum etiam vniuerſum operationes habet: & tñ Deus non haber operationem extrinſecam, q̃ ſit alia ab operatione ſua, nec etiã mundus habet operationes in aliqd extrinſecum pter illas q̃ ſunt partium adinuicem. Non igit eſt verum q hõ ſiue ciuitas ducens vitam ſpeculatiuam ſit ſine actione. Deinde cum dicit.

Quod igitur neceſſarium ſit eãdem eſſe vitam optimam priuatim vnicuiq; hoium & publice ciuitatibus & hominibus, manifeſtũ eſt.

Inducit concluſionem principaliter intentam prius, dicens, q ex his q̃ dicta ſunt eſt manifeſtum q optimam vitam vniuſcuiuſq; hominis ſm ſeipſum & totius ciuitatis neceſſe eſt eſſe vnam & eãdem ſm rõnem: puta ſpeculationem, differunt tamen differentia partis ad totum.

LECTIO III.

Quòd tanta debeat eſſe in ciuitate multitudo, vt ſibi ſatis ſit ad vitam optime degendam.

CVm verò iſta nũc præmiſſa ſint ac de aliis rebuſp. fuerit prius à nobis cõſideratũ. De reliquis dicendi initiũ faciamus quales aliquas ſuppoſitiones eſſe oportet, p ea ciuitate, quę maxime ſm votum ſit cõſtitutionem ſuſceptura.

Poſtquam Philoſophus inquiſiuit de his q̃ ſupponẽda ſunt ad futuram optimam remp. ex parte finis ipſius: inquirit nunc de his q̃ ſupponenda ſunt ex parte materiæ ipſius: & circa hoc primo pmittit intentionem ſuam & ordinem conſiderãdi. Secundo cum dicit. {Putant plerique &c.} proſequit. Circa primum tria facit. Primo dat intentionem ſuã. Secundo cũ dicit. {Neque.n.fieri &c.} pbat q oportet aliqua ſupponi cõſiderantem de repub. optima ex parte materiæ. Tertio cum dicit. {Eſt aũt ciuilis &c.} tangit q̃ ſunt illa. In prima parte dicit qm̃ ea q̃ dicta ſunt prius de fine optimę reip. introducta ſunt ſicut quoddam procemium ad euidentiam dicendorũ, & de rebuſp. minus bene ordinatis: puta de ſtatu paucorũ & multitudinis, determinatum eſt in pręced. libro ex qbus, & qũo ſunt inſtituendæ: relinquitur nobis conſiderandum nunc quales ſuppõnes ex parte materię reipub. oportet ſupponere ad optimam ordinationem futuram ſm votum ipſius reip. puta ex parte ciuium & regionis quæ ſunt ſicut materia ipſius. Deinde cum dicit.

Neque.n.fieri poteſt vt optima ſit reſp. niſi opportune aſſint facultates, ex quo neceſſe eſt multa præſupponere, quaſi optantes eſſe: tamẽ nullum eorum impoſſibile. Dico autem ceu de multitudine ciuium ac de regione.

Probat q oportet aliqua ſupponi per duas rationes, quarum ſecundã ponit cum dicit. {Vt.n.&c.} In prima parte intendit rõnem hanc, ad optimam remp. futuram oportet ſupponere oĩa illa, ſine quibus non põt inſtitui vel eſſe, ſicut ex ſe eſt manifeſtum. Sed non eſt poſe eſſe optimam remp. ſine abũdantia multorum moderata: tñ ergo oportet multa ſupponi ſi debeat inſtitui optima reſpu. quaſi optãtibus illa, quãuis non obtinentib⁹: non tñ impoſſia haberi. Dico aũt multa oportere ſupponi quãtũ ad multitudinem ciuium & regionis. Deinde cũ dicit.

Vt enim cæteris artificibus, puta textori, & nauiculario, materiam ſubeſſe oportet aptam ad opificium. Nam quanto melior hoc exiſtit,

A tanto id quod fit ex arte erit præclarius, ſic & gubernarori reipub. & legum poſitori, oportet propriam ſubeſſe materiam apte ſe habentẽ.

Ponit ſecundam rationem, & eſt, ſicut eſt de aliis conditoribus, hoc eſt artificibus, ita eſt de ciuili. De aliis aũt artificibus, puta textore, & nauiculario, & quocũq; alio tali, ſicut videmus, q ſi debeant recte operari ſm artem: oportet præexiſtere materiam conueniẽtem exiſtentem & organa conuenientia ſicut textoris fila, nauiculari ligna & ſerram bene diſpoſitã. Videmus etiam q quanto huiuſmodi organa & materia melius diſpoſita ſumit, tãtum operatio quæ ſm artem eſt melior & cõuenientior. Eſt ergo ſimilirer ciuili viro & legislatori ad ordinationẽ ciuium & ciuitatis conuenientem, oportet præexiſtere materiam & organa idonea. Deinde cum dicit.

Eſt autem ciuilis facultatis primo videre de B multitudine hominum, q̃ multos & quales natura eſſe oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta, & qualis eſſe debet.

Tangit quæ ſunt illa q̃ ſunt ſupponenda, dicens, q ad ſucceſſum ciuilem pertinet primo & præexigitur multitudo hoſum, ſicut materia.ſ.qui & quot, & quales ſm diſpoſitionem naturalem debeant eſſe, vel oporteat eos exiſtere. Et ſecundo ad ipſum pertinet regio.ſ.quantã oporteat eſſe ſm quãtitatem, & qualem ſm diſpoſitionem ad bonam ordinationem futuram. Deinde cum dicit.

Putant plerique magnam eſſe debere beatam ciuitatem, id & ſi verum eſt, ignorare tamen videtur qualis magna, & qualis parua dicenda ſit ciuitas. Exiſtimant enim magnam ex numero habitantium.

C Proſequitur & diuidit in partes duas, quia primo inquirit de his q̃ ſupponẽda ſunt ex parte materiæ remotę reip.ſ.ciuium & regionis. Secundo cũ dicit. {Cũ verò} inquirit de illis q̃ ſupponenda ſunt ex parte materię propinquæ q̃ ſunt cõſiliatiuum, bellicum, agricolæ, loca munita & ædificia. Circa primum adhuc primo inquirit de magnitudine & multitudine ciuium & regionis. Secũdo cum dicit. {Nunc quales aũt &c.} de diſpõne nãli ipſorum. Circa primum adhuc pmo inquirit de magnitudine ciuitatis quãtum ad multitudinem ciuiũ. Secundo cũ dicit. {De regione aũt &c.} de ea q̃ regionis. Circa primũ inquirendo pmo ponit opinionẽ quorũdam de magnitudine ciuitatis, & reprobat eã. Secundo cum dicit. {Cũ & bonũ &c} determinat de ea ſm intentionẽ ſuã. Circa pmum ponit opinionẽ aliorũ. Secundo cum dicit. {Sed oportet &c.} arguit in cõtrariũ. Circa pmã partẽ dicit, q multi antiquorũ opinati ſunt ciuitatẽ illã felicẽ eſſe q̃ magna eſt, quãuis hoc veritatẽ habeat.ſ.ciuitatẽ felicẽ magnã eſſe: ipſi tñ non bñ determinãt cuiuſmodi D ciuitas magna, & cuiuſmodi parua ſit, nec bñ accipiũt magnitudinẽ ipſius. Opinãt.n.magnitudinẽ ciuitatis debere attẽdi ſimplr ſm multitudinem ciuiũ ſine aliqua determinatione, ſicut ſi magnum exercitum diceremus ſimpliciter q eſt ex pluribus bellatoribus. Deinde cum di.

Sed oportet non tantum ad numerum, ſed magis ad potentiam reſpicere. Eſt.n.ciuitatis opus quoddam, quare quæ maxime id efficere poteſt, hanc exiſtimandam eſt eſſe maximam ciuitatem, ceu Hippocratem non hominẽ, ſed medicum quis diceret eſſe maiorem q̃ alium q magnitudine corporis cum excedat.

Ponit rõnes in contrarium p quas probatur q magnitudo ciuitatis non cõſiſtit in multitudine ciuiũ abſolute:

ſed cum determinatione aliqua, & ſunt tres. Quarum ſecūdam ponit cum dicit. {Quinimo &c.} Tertiam. {Quī etiam & re &c.} Circa primum eſt intelligendum ꝙ oīs res eſt ꝑꝑ ſuam operationem ꝑ ſe. Haec.n.eſt vltima eius perfectio. Omnes aūt diſpoſitiones rei, puta quantitas, qualitas ſunt ꝑꝑ ipſam rem: & ideo tam res ꝗ̄ diſpōnes eius ſunt ꝓpter operationem: & quia rō eorum quę ſunt propter aliquid ſumitur ex eo ꝑꝑ quod ſunt: neceſſe eſt rōnem rei & omnium diſpōnum eius ſumi ex rōne operationis. Secundum rōnem autem operationis eſt ratio potentiae ꝗ̄ eſt principium immediatum ipſius. Hoc igiť ſuppoſito, dicit, ꝙ in determinando magnitudinem ciuitatis: non oportet reſpicere ad multitudinem ciuium ſm ꝙ huiuſmodi: ſed magis ad potentiam ipſius, per quā poteſt in operationem ſuam. Ciuitatis.n.eſt aliqua ꝓpria operatio, puta illa quae eſt ſm virtutem principalem. Si igitur rō magnitudinis ſumatur ex ipſa operatione ꝗ̄ eſt ſicut finis, illam ciuitatem oportet dicere magnam ſimpliciter, quae pōt in operationem ſibi debitam perfecte, ſicut Hippocratem non dicimus eſſe maiorem hoīem aliquo excedente ipſum ſm magnitudinem corporis: ſed dicimus eum maiorem medicum illo, quoniam excedit ipſum in arte medicinae, quamuis excedatur ab illo magnitudine corporis. Deinde cum dicit.

Quinimmo ſi ex multitudine iudicandū ſit, nō ex quauis multitudine, id eſt exiſtimandū: neceſſe eſt.n.forſan in ciuitatibus eſſe ſeruorū, & inquilinorum: & hoſpitū grandē numerū. Sed ex his q ſunt pars ciuitatis, & ex qbus ciuitas conſtat. Horum.n.praecellens multitudo ſignum eſt magnae ciuitatis. Ex qua vero ciuitate operarij quidem permulti exeūt: bellatores aūt pauci. hanc impoſſibile eſt eſſe magnā. Non enim idem eſt magna ciuitas & populoſa.

Ponit ſecundam rōnem, & quiā in eo quod componiť ex pluribus partibus, neceſſe eſt magnitudinē includere multitudinē quādam partium. Dicit, ꝙ non ſolū oportet magnitudinem ciuitatis attendi ſm rōnem operationis, ſed ſi oportet cōſiderare ad multitudinem ciuiū ex qbus cōponiť: non tñ ad quorūcūq; multitudinē vel quācūq; contingentē, qm̄ in ciuitatibus eſt quaedā multitudo ſeruorū, & qdā aduenarū & extraneorū cōfluētiū ad ipſā: tales aūt non ſunt ꝑ ſe pars ciuitatis, ſicut conſequenter oſtendetur: & iō magnitudo ciuitatis non eſt accipienda ſm multitudinem iſtorū. Sed qm̄ magnitudo rei attendiť ſm multitudinem partiū, ex qbus cōponitur ſm aliquē modū, magnitudo ciuitatis debet attendi ſm multitudinem partium ꝑ ſe, cuiuſmodi ſunt liberi, & bellici, & cōſiliātes. Exceſſus.n.multitudinis iſtorū ſignū eſt magnitudinis ciuitatis. Illam aūt impoſe eſt magnam eſſe ſimpliciter, ex qua poſſunt egredi multi numero mercenarij aut ſerui: viri aūt bellici pauci, aut cōſiliātes pauci: iſti.n. ſunt ꝑ ſe pars: illi aūt non. Non.n.dicimus idem eſſe ciuitatē magnā & multorū hoīum, qa magnitudo ciuitatis attēdiť ſm multitudinē partiū ꝑ ſe ipſius & nō oēs hoīes inhabitātes eam ſunt ꝑ ſe partes eius. Deinde cum d.

Quinetiā re & effectu patet, quia difficile eſt, & forſan impoſſibile, vt quę nimium populoſa ſit ciuitas optime gubernetur. Earū certe quae bene gubernari dicūtur, nullā videmus in populoſam multitudinem eſſe diffuſam. Patet etiā ex rationū fide. Nā lex ordinario quaedam eſt, & bonam legis poſitionē neceſſariū eſt eſſe bonam ordinationē. At multitudo nimiū magna nō poteſt recipere ordinationē. Diuinę.n. potētiae id opus eſſet, quae & hoc totū cōtinet.

E Ponit tertiam rōnem, dicens, ꝙ nō ſolū ex dictis manifeſtū eſt, ꝙ magnitudo ciuitatis nō attendať ſm multitudinem hoīum quātācūque: ſed etiā ex operibus accidentibus pōt hoc videri: videmus.n.ꝙ difficile eſt vel etiam impoſe ciuitatem ꝗ̄ eſt multorum hoīum, valde bene legibus & conſuetudinibus bene regi, difficile quidem ſi ſint multi prudentes: impoſſibile aūt ſi pauci. In rep. aūt oēs vel plures idiotae ſunt, nulla etiam illarum ciuitatum ꝗ̄ bene gubernatur remittitur ad recipiēdum quātācūq; multitudinem: & iterum per rōnem pōt hoc idem apparere. Lex.n.ſm quā regitur ciuitas, ordo quidam eſt, & bona legiſlatio bona quaedam ordinatio: & iō ꝙ non eſt facile, aut non poſe ordinari: non eſt facile, aut non poſe bene legibus regi. Nunc aūt excellens multitudo hoīum non pōt participare ordinem. Excedentem.n.multitudinem ordinare ad opus diuinae virtutis, quae totum hoc vniuerſum continet & ordinat: ergo difficile aut non poſſibile eſt multitudinem excedentem hominum bene le- F gibus regi. Sed haec eſt operatio ciuitatis regi legibus rectis: ergo ciuitas non debet eſſe quātęcūque multitudinis excedentis hominum. Deinde cum dicit.

Cum & bonum quidē in multitudine ac magnitudine conſueuit fieri. Quapropter & ciuitatem illam cuius cum magnitudine dictus terminus exiſtit, optimam eſſe neceſſe eſt.

Inquirit de magnitudine ciuitatis: & primo declarat ꝙ magnitudo ciuitatis conſiſtit in quadam multitudine determinata. In ſecunda cum dicit. {Quo circa &c.} cōcludit quae ſunt illa. Prima in duas, quia primo cōcludit hoc ex praecedentibus. Secundo cū dicit. {Sed eſt quaedam &c.} ꝓbat hoc per ſimile in naturalibus. In prima parte dicit, ꝙ in oībus habentibus per ſe magnitudinem & multitudinem bonitas conſiſtit aliqualr̄ in multitudine partium ad ſeinuicem ordinatarum & ad finem: & in G magnitudine aggregata ex multitudine, quā conſequiť virtus, per quā poteſt in finem, & hoc ſm aliquā rōnem. Ciuitas aūt habet per ſe multitudinem quādam & magnitudinem: ergo ciuitatem illam dicemus optimam ꝗ̄ habet magnitudinem & multitudinem ſm dictum terminum, qui antecedit ſm tria ꝗ̄ apparent ex tribus rationibus praecedentibus, ſ. ſm ordinem ad finem & operationem quod accipiebať in prima: & ſm partes principales quod accipiebať in ſecunda, & ſm ꝙ bene regibilis legibus rectis quod in tertia: ita ꝙ ſm illam ciuitatē dicimus magnam ſimplr̄, ꝗ̄ habet multitudinem tātam partium ꝑ ſe, ꝙ bene poteſt legibus regi & attingere ad operationem per ſe ipſius. Deinde cum dicit.

Sed eſt quaedam menſura magnitudinis ciuitatis: quemadmodum & aliorum omnium animalium, plantarum, inſtrumētorum. Nam H horum ſingula neq; parua nimium, neq; magnitudine exceſſiua, ſuam potentiam retinebunt. Sed aut deſtituta erunt omnino à natura, vel male ſe habebunt, ceu nauis vnius palmi, non erit penitus nauis, neq; duorum ſtadiorū. Sed ſi proceſſerit ad aliquam magnitudinem, quandoq; propter paruitatem male faciet nauigationem, quandoq; propter exceſſum.

Probat idem per ſimile in naturalibus: & primo ꝓponit ſiſitudinem. Secūdo cū dicit. {Ita & ciuitas &c.} applicat eam ad propoſitum. In prima parte dicit, ꝙ magnitudinis ciuitatis eſt aliqua determinata mēſura & ad maius & etiam ad minus quā non contingit tranſgredi ſm rationem, ſicut magnitudinis rerum naturalium. Naturalium.n.puta animalium & plantarum eſt terminus

nus quidam determinatus ad plus, & etiam ad minus, quẽ non est transgredi ſm naturam. Omnia.n.naturalia habent formas determinatas per ſe, ad quas conſequunt quãtitates & paſſiones determinatæ. Et hoc est qd Ariſto.dicit 2.de Anima. omnium natura constantium poſitus est terminus: & rõ magnitudinis & augmẽti. Et hoc quidem contingit videre ad ſenſum: qm̃ vnumquodque iſtorum ſi deficiat á magnitudine ſibi determinata ad minus, vel ſi excedat magnitudinem determinatam ad maius, non habet propriam virtutem, per quam determinatur. Sed aliquando quidem deficit á natura ſpeciei propriæ: puta cum multum deficit aut excedit. Aliqñ autẽ & ſi attingat ad naturam ſpeciei, prauæ: tñ attingit quãtum ad diſpoſitiones: puta cum parum deficit aut excedit, ſicut nauis ſi fuerit vnius palmi, ſpeciem nauis nõ habebit omnino. Similiter nec ſi ſit duorum ſtadiorum: ſi aũt habeat aliquã magnitudinem parum deficientẽ aut parum excedentem magnitudinẽ ſibi naturalẽ, male ſe habebit ad operationem eius q̃ eſt nauigatio, aut ꝓpter paruitatem, aut ꝓpter exceſſum. Deinde cum dicit.

Ita & ciuitas ſi ex nimium paucis ſit, non eſt per ſe ſufficiens, ſin ex nimiũ multis ſufficiens quidem in neceſſariis erit, vt gens: ſed non vt ciuitas: rempublicam.n.non facile eſt in illis conſtitui. Nam quis dux eſſet tã exceſſiue multitudinis, aut quis preco non Stentorius.

Applicat ſimile ad propoſitum, dicens, ꝙ ſimiliter ciuitas cum ſit á natura inclinante & rõne perficiente quę imitatur eam habet magnitudinem determinatã ad minus & etiam ad maius. Illa.n.q̃ componitur ex paucis ciuibus non eſt per ſe ſufficiens, ſicut nec vicus. Ciuitas aũt eſt cõmunitas per ſe ſufficiens, ſicut dictum eſt prius: ergo illa q̃ eſt ex paucis ciuibus valde rõnem ciuitatis non habet. Illa autem q̃ eſt ex multitudine ſuperabundanti per ſe ſufficiẽs eſt ſibi in neceſſariis ad vitam, ſicut regio aliqua, ſed nõ ſicut ciuitas. Ciuitatem.n.oportet habere ordinem quendam ciuilem. Multitudinem autem superabundantem habere ordinem ciuilẽ aut difficile eſt valde, aut impoſſibile: & ideo illa quæ ex multitudine ſuperabundanti eſt proprie rationem ciuitatis non habet. Sic ergo illa quæ deficit á multitudine determinata, & illa quæ excedit proprie ciuitates non ſunt. Nullus.n.dux exercitus poteſt principari multitudini excedenti ad maius ſed determinate, nec aliquis eſt preco qui non habet aliquam magnitudinem vocis, ſicut fuit quidam nomine Stentor. Deinde cum dicit.

Quo circa neceſſe eſt primam eſſe ciuitatem illam quæ ex ea multitudine conſtat, quæ multitudo prima per ſeipſam ſufficiens ſit ad bene viuendum in ciuili ſocietate.

Concludit quis eſt terminus magnitudinis ciuitatis: & primo quis eſt terminus eius ad minus. Secundo cũ dicit. {Recipitur &c.} quis eſt ad maius. In prima parte dicit, ꝙ ꝓpter hoc, quia ciuitatem oportet eſſe per ſe ſufficientem: & per ſe ſufficiens non eſt ex paucis exiſtens primam ciuitatem ſm viam generationis qua minor rationem ciuitatis nõ habet, neceſſarium eſt eſſe illam quę ex tanta multitudine componitur quæ eſt per ſe ſibi ſufficiens ad bene viuendum ſm cõmunicationem ciuilem propter diuerſitatem officiorum & artificiorum, qua minor non eſſet per ſe ſufficiens. Deinde cum dicit.

Recipitur verò vt ea q̃ multitudinem hanc excedit ſit maior ciuitas: ſed hoc eſt, vt dixim⁹, infinitum. Quæ verò ſit huius exceſſus determinatio ex operibus intelligi faciliter poteſt.

Declarat quis eſt terminus eius ad maius: & circa hoc A primo proponit. Secundo cum dicit. {Sunt enim &c.} probat. Tertio cum dicit. {Patet igitur &c.} concludit intentum recapitulando. In prima parte dicit, ꝙ contingit ciuitatem quæ excedit eam quæ dicta eſt ſm multitudinem eſſe maiorem ciuitatem, ſed non contingit exceſſum eſſe in infinitum, ita vt quæ magis excedit magis ſit ciuitas. Quis autem ſit terminus talis exceſſus, vltra quem non eſt ciuitas facile eſt conſiderare ex operationibus. Deinde cum dicit.

Sunt.n.actus ciuitatis imperantium atq; parentium. Imperantis quidem opus eſt, iubere ac iudicare. Ad iudicandum vero ſm iuſtitiam, & ad magiſtratus demandandos ſm dignitatẽ, neceſſarium eſt, vt ſeinuicem cognoſcant ciues quales ſint. Quare vbi hoc non fieri cõtingit, neceſſe eſt vt male res procedãt circa magiſtra- B tus demandãdos, & circa iudicia. In vtroq; certe horum nequaquã eſt temere procedendum; quod in nimia multitudine manifeſte cõtingit.

Manifeſtat hoc ex duobus. Secundo ibi. {Inſup &c.} In prima parte eſt intelligendum ꝙ ſicut dicitur in primo huius, omnia quæcunque ſm naturam & artem ſunt diffinita, ſunt virtute quadam & operatione, in quã cum poſſunt dicuntur: cum autem non poſſunt, nõ dicuntur, niſi æquiuoce. Ciuitas verò eſt aliquid eorum quæ ſm aliquid eſt á natura & ſm aliquid ab arte: & ideo operationem determinatam habet in quã cum poteſt dicitur ciuitas: cum autem non poteſt non dicitur. Operatio autem principalis ciuitatis attenditur ſm partem principaliorem in ea, quæ eſt ipſe principans. Operatio aũt principalis principantis eſt dirigere ſubditos ſm rationem præcipiendo & diſtribuendo bona cõmunia & iudicando recte, ad quæ præexigitur cognitio ciuium. Di- C cit igitur ꝙ ciuitatis ſunt aliquæ operationes quædam quas exercet per principantes: quædam autem quaſi per ſubditos. Operatio autem principantis eſt iudicare & pręcipere recte & diſtribuere recte principatus, quia iſte competunt ſibi per virtutem quæ eſt prudentia quæ eſt propria ei. Ad hoc aũt ꝙ recte iudicet de iuſtis, & ꝙ recte diſtribuat principatus & bona cõmunia ipſis ciuib⁹, neceſſarium eſt ipſum cognoſcere ciues quales quidem ſunt ſm virtutem, & quã differentiam habent inuicem ſm virtutem, vt ſm exigentiam dignitatis virtutis diſtribuat principatus & iudicet & differenter ſm differentiam dignitatis eorum, aut ſi vbi non ſit ſm hunc modũ oporteat diſtributionem bonorum cõmunium & iudicia praue ſe habere. Circa enim iſta operari non ſm rationem rectam: ſed ſm proprium impetum periculoſum eſt & iniuſtum: & tamen hoc neceſſe eſt accidere in ciuitate quæ eſt ſuperabundantis multitudinis. Non enim omnes ciues á principante bene poſſunt cognoſci: tãtam D igitur oportet eſſe multitudinem ciuium ad plus in ciuitate quæ recte debet operari, quanta poteſt á principante cognoſci. Deinde cum dicit.

Inſuper hoſpitibus & inquilinis facile eſt ad rempub. reparare, cum non difficile ſit in tãta hominum multitudine latere.

Probat idem ex ſecundo ſic. In ciuitate ſuperabũdantis multitudinis contingit eſſe multos extraneos & aduenas, & alios non diligẽtes remp. Extraneis autem & aduenis & non diligentibus remp. facile eſt remp. trãſinuare propter multitudinem ipſorum. Non enim difficile eſt latere eorum machinationem propter exceſſum multitudinis. Magis.n.latent male operantes in maiori multitudine q̃ minori. Hoc aũt eſt malum ciuitati & cõtra naturam eius: ergo malum & contra naturã ciuitatis eſt ipſum eſſe ſupabundantis multitudinis. Deinde cum d.

Patet igitur ꝙ hæc eſt optima determinatio ciuitatis, vt ſit maximus multitudinis exceſſus, q̄ ſit per ſe ſufficiens ad viuendum, & facile inter ſe cognoſci poſſit. De magnitudine ergo ciuitatis, determinatum ſit in hunc modum. E

Inducit concluſionem intentam, dicens. Manifeſtum eſt igitur ex his quæ dicta ſunt, ꝙ optimus terminus ciuitatis eſt exceſſus multitudinis maximus qui eſt ſufficiens ad per ſe ſufficientiam vitæ, & eſt facile auxiliabilis & ordinabilis ſm rationem rectam: ita ꝙ terminus ciuitatis ad minus accipitur á ratione per ſe ſufficiente: ad maius autem á ratione bonæ ordinationis. Sic igitur determinatum ſit de magnitudine ciuitatis.

LECTIO IIII.

De modo agri, vrbis ſitu, nundinatione & nautica turba.

DE regione autem eadē fere dici poſſunt. Nā qualis eſſe debeat, clarum eſt, ꝙ ſufficientiam omnes laudabūt. Hanc autem neceſſe eſt feracem eſſe oīum. Nam omnia in ſeipſa habere, & nullius indigere ſufficientis eſt. F

Poſtꝗ Philoſophus inquiſiuit de his quæ ſupponēda ſunt ex parte magnitudinis ciuitatis ciuilis: inquirit nūc de his quæ ſupponenda ſunt ex parte regionis adiacētis. Et circa hoc primo facit quod dictum eſt. Secundo cum dicit. {De regione igitur &c.} recapitulat determinata. Regio autem quæritur ſm ꝙ vtilis eſt ad bene viuēdum ciuiliter. Ad hoc aūt oportet ipſam eſſe quātam & qualem & bene poſitam. Et ſm hoc diuiditur pars iſta in partes duas. Quia primo declarat qualem & quātam oporteat eam eſſe. Secundo determinat de ſitu ipſius cū dicit. {Formā verò &c.} Circa primum primo oſtendit qualem oporteat eam eſſe. Secundo cum dicit. {Multitudinem verò &c.} quātam ſm quātitatem. In prima parte intelligendum eſt, ꝙ cum regio oīs quæratur p ciues vel vſum ipſorū: oportet ipſam eſſe ꝓportionatam ciuibus, & diſpōnem ipſius quærere ſm ꝙ cōpetit vſui ipſorum. Et iō dicit, ꝙ illa q̄ ad regionem pertinēt, proportionaſr ſe habent his q̄ dicta ſunt de magnitudine ciuitatis quo ad ciues: qualem.n.oporteat ipſam eſſe manifeſtum eſt, per ſe ſufficientem vſui inhabitantiū. Quilibet.o.regionem talem laudat quæ ſufficiens eſt ad oīa illa q̄ ſunt neceſſaria ad bene viuere. Talem aūt oportet fertilem eſſe & fere oīa ex quibus ſuſtentaē natura humana quoad potum & cibum, & quo ad prohibitionem intemperantiæ incontinentis. Hoc.n.dicimus per ſe ſufficiens quod oīa habet & nullo indiget. Regionem igitur talem oportet eſſe ſm qualitatem ꝙ poſſit omnia ferre quę ſunt neceſſaria ad per ſe ſufficientiam vitæ. Hoc aūt poteſt facere ſi fuerit tēperata ſm qualitates primas, calidum, frigidū, humidū, ſiccū, qd̄ conuenit ei p conuenientem habitudinem ad ſig. cęleſtem & loci diſpōoem. Deinde cum d. G

Multitudine verò ac magnitudine tantam vt queat habitatores ocioſos nutrire, liberaliter ſimul temperateq; viuentes. Hoc aūt vtrum bene vel non bene dicatur, poſtea diligentius erit conſiderandum, vbi de poſſeſſionibus & facultatibus mentionem fieri continget, qualiter & quemadmodum ſe habere erga vſum ipſum oportet. Permultæ enim circa cōſiderationem iſtam dubitationes cadunt, propter trahentes in vtrāque partem vitæ exceſſum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatem. H

Declarat quātam oportet eam eſſe, & quia non quęriē regio, vt dictū eſt, niſi ſm ꝙ ordinatur ad vitam humanam, dicit, ꝙ oportet eſſe tantam ſm magnitudinem totius & ſm multitudinem conſideratam ſm diuerſitatem terræ ſatiuæ & non ſatiuæ, conſitæ & paſcualis. Et huiuſmodi, ꝙ homines in ea poſſint viuere ſm ꝙ competit homini ſm ꝙ homo: hoc aūt eſt ſm virtutem: & ideo tātam oportet eſſe ipſam ꝙ habitantes in ea poſſint viuere, quæ eſt directiua eorum ex quibus ſuſtentatur naturā q̄ eſt temperantia & liberalitas. Tēperantia quidem ſm ꝙ ex ipſa ſuſtentatur natura abſolute, liberalitas in comparationem ad alterum. Tantam igitur oportet eſſe eam, ꝙ habitantes poſſint viuere temperate non declinantes ad delitias, & liberaliter non retracti per tenacitatem. Vtrū autem iſte terminus magnitudinis ciuitatis bene aſſignatus ſit vel non, poſterius conſiderabimus diligentius, qñ conſiderabimus de poſſeſſione & abundantia ſubſtātiæ. Quantam enim oporteat eam eſſe, & quomodo ordinare ad vſum, ſunt multæ dubitationes & contrariæ ꝓpter inclinationes naturales ad vtrūque exceſſum. Horum quidem ad delitias & intemperantiam. Horum autem ad parcitatem: ſolent enim frequenter homines in agibilibus. Forte autem & in ſpeculabilibus formare ſibi opiniones ſm inclinationes, vt qui inclinantur ad delitias, opinantur in ipſis ſummum bonum eſſe, & diuitias debere quæri ſm ꝙ faciunt ad delitiandum, & ſimiliter in aliis vt frequenter. Hoc autem eis accidit propter infirmitatem intellectus eorum non potentis ſupergredi ſenſum, nec diſcutere veritatem propter naturæ inclinationem. Deinde cum dicit.

Formam verò regionis nō eſt difficile perſcribere, credendumq; eſt in quibuſdam rei militaris peritis, aſſerentibus talem eſſe oportere, vt ab hoſtibus quidem non facile inuadi poſſit: ciuibus autem facilis ſit in aliena egreſſio. Pręterea vt hominum multitudinem facile inter ſe cognoſci poſſe diximus oportere, ſic etiā regio ſit ſubiecta conſpectui.i.vt cognoſci & ſuccurri faciliter poſſit.

Determinat de ſitu regionis, & primo in ſe. Secundo cum dicit. {Vrbis autem &c.} Io cōparatione ad mare & aridam. In prima parte dicit, ꝙ facile eſt conſiderare ſm rōnem, qualem oportet eſſe ſpeciem.i.diſpoſitionē vel ſitum regionis, & conueniens eſt perſuaderi ad hoc ab his qui obſeruāt vel dicunt hi q̄ experti ſunt circa ducatum exercitus. Dux.n.exercitus circa diſpōnem regionis negociaē & expertus eſt. Dicendum eſt igitur ſm ꝙ ab ipſis superſuaſi ſumus, qd̄ oportet ipſam eſſe difficilē adibilem ab impugnantibus & facile exibilem ab inhabitātibus: ſi.n. eſſet facilis aditus aduerſariis faciliter deſtrueretur ab eis, ſilr & ſi eſſet difficilis exitus ipſis, non de facili poſſent repellere aduerſantes: fit aūt hoc per habitudinem locorum conuenientem in habitudinem ad mōtes vel fluuios vel loca prærupta, adhuc oportet multitudinem hoīum in ciuitate eſſe bene cōſpicacem: ita ꝙ quælibet pars ſi indigeat poſſit de facili auxiliari á qualibet vel iuuare. Eſt aūt intelligendum, ꝙ ſicut aīal eſt aliquod vnum cōpoſitum ex partibus diuerſis vnitis in toto ita ꝙ operatio cuiuslibet ad bonū cuiuslibet ordinaē ſicut operatio oculi ad bonum pedis: & illa q̄ pedis ad bonum oculi, & ſic de aliis: ita & ciuitas eſt cōmunitas ex pluribus cōpoſita, quorum operationes ad bonū ſine ſingulorum ordinabiles ſunt, ſaltem ſm ꝙ ſunt partes ciuitatis: ita & ſilr regionem oportet eſſe aliquod vnum compoſitum ex pluribus partibus ſic diſpoſitis, ꝙ quælibet ordinabilis ſit ad bonum cuiuslibet: & ideo oportet ipſam eſſe ſic diſpoſitam ſm ſitum, ꝙ quælibet pars poſſit auxiliari á qualibet quantum ad defenſionem ab aduerſariis, vel quantum ad neceſſaria vitæ, vel aliquid aliud huiuſmodi. Deinde cum dicit.

Vrbis

Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est A ſm votum, opportune & ad terram, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio pmissa est, oportere ad auxilia ferenda cõmunem esse locorum omnium, vndequaque aptitudinem. Altera ad importationem fructuũ. Preterea ad lignorum materiem, & siquid aliud simile opificium regio in se habeat facilem aduectionẽ.

Determinat de situ ciuitatis in comparatione ad mare & aridam: & pmo facit hoc. Secundo cum dicit. {De nauali aũt.} Inquirit de potẽtia & turba nauali vtrũ expediat ciuitati vel nõ. Circa primum primo declarat quõ oportet ciuitatem esse sitã ad aridã & mare. Secundo cũ dicit. {Cõio aũt} mouet dubõnem. In prima parte dicit, q̃ si oportet positionẽ ciuitatis ad votũ habere, oportet q̃ bene situetur in ordine ad aridã & ad mare: ita vt aliqualr vtriq; cõicet si posse est. Et huius vna rõ est q̃ dicta est prius, qm̃ oportet ciuitatẽ bene & facile auxiliabilem esse cõtra ipugnantes: hoc aũt magis inerit si sit cõis B duorũ. s. maris & aridę habẽs auxiliũ ab vtroq;. Alia aũt est, qa oportet ciuitatẽ sustẽtari ex fructibus regionis ppriæ vel alterius, qđ nõ põt fieri nisi deferanẽ ad ipsam: facilius aũt deferunẽ, si fuerit cõis maris & aridæ. Iterũ materia lignorũ & si aliqd aliud tale sit, quod inueniaẽ in regiõe necessariũ ciuitati, expedit q̃ possit de facili deferri ad ipsam: hoc autẽ fit si fuerit cõis maris & aridæ: & ideo expedit eã esse cõem vtriusq; istorũ. Deinde cũ di.

Cõio autem maris vtrum vtilis sit ciuitatibus vel damnosa, permultæ sunt disceptationes.

Mouet dubitationem de propinquitate ad mare: & ponit primo circa hoc dubitationem antiquorum. Secũdo cũ dicit. {Nam &c.} psequitur ipsam. In prima parte dicit q̃ de propinquitate & cõmunicatione ciuitatis ad mare: vtrum expediat ciuitatibus bene gubernantibus & rectis bene legibus, multi dubitãt, multas adducẽtes rationes ad vtranq; partem. Deinde cum dicit.

Nam & frequentare aduenas quosdam alienis educatos legibus inutile putant, ad rectam ciuitatis disciplinam, & turbam popularẽ multiplicari ex vsu maris transmittentibus & recipientibus negociatorum multitudinem cõtrarium esse dicunt rectæ ciuium institutioni.

Prosequitur eam, & primo tangit nocumenta quæ accidunt ex ipsa. Secundo cũ dicit. {Quod igitur &c.} vtilitates maiores cõsequentes. Tertio cũ dicit. {Sibi.n. &c.} docet vitare nocumenta ex propinquitate possibilia contingere. In prima parte tangit duo propter quæ videreẽ q̃ nõ expediret ciuitatẽ esse ppinquam mari: necesse. n. cõuenire multos institutos vel instructos in aliis legibus D & exercitatos in aliis cõsuetudinibus, sicut videmus nũc de omnibus ciuitatibus & villis ppinquis mari: nutriti autem in aliis legibus & exercitati in aliis consuetudinibus, distrahunt ciues ab obseruãtia propriarum legum, & ab his ad quæ sunt assueti propter cõicationem & cõuictum: ex conuictu enim formantur mores: hoc autem incõueniens est ciuitati & corruptiuum reip. ergo non expedit eam esse propinquam mari. Secũdum est, qm̃ in ciuitate propinqua mari necessarium est aggregari multitudinem nociuã reip. ppter opportunitatem. n. maris emittẽtes in qb⁹ superabũdant, & suscipiẽtes in quibus deficiunt, necesse est subintrare multitudinem negociatorum seu mercatorũ: talis aũt multitudo cõtrariaẽ ad bene gubernare, qa lex ipsorũ facit diuitias magis esse pciosas virtute, quare contrariaẽ rectę reip. & ideo nõ vr̃ expedire ciuitatẽ esse propinquam mari. Deinde cum di.

A Quod igitur si ista non contingant, melius sit & ad securitatem, & ad copiam rerum necessariarum communionem maris habere vrbem & regionem, non est obscurum.

Arguit in oppositum tangens vtilitates prouenientes ex propinquitate: & primo proponit eas. Secundo cum dicit. {Nã ad facilius.} manifestat eas. In prima parte dicit q̃ non immanifestum est, q̃ multo melius est regionẽ esse propinquam mari vsq; ad aliquid & propter maiorẽ abundantiam necessariorum ad vitam, & ad securitatẽ maiorem ipsius, si possent prædicta inconuenientia vel nocumenta vitari. Deinde cum dicit.

Nam ad facilius ferendum hostes peropportuna facultas succurrendi, auxiliandiq; suis terra & mari esse debet, & ad nocendum inuadentibus, si non vtrinque possibile. At altera ex B parte magis existit amborum participantibus, & quæ apud eos non existunt importari, & q̃ superabundant deportari, ex necessariis est.

Manifestat, & primo primum dicens ciuitatem si non debeat seruire: oportet sic esse dispositam q̃ faciliter & sine damno possit sustinere impetus debellãtium: ad faciliter autẽ ferre ipsos, & cum minori damno facit, q̃ possint se iuuare contra eos per mare & per terram; etenim si non possunt lędere eos qui sic debellant, tñ secundũ alteram magis poterunt, si cõiceñ ambobus: ab arida enĩ iuuabunt se in mari & à mari in arida contra eos. Expediens est igitur eam cõicare mari. Deinde cum dicit.

Sibi. n. ipsi mercabilem, non aliis ciuitatem esse oportet: qui aũt oĩbus mercatum apud se pbent, hi faciũt quęstus cupiditate. Quòd si nõ C expedit ciuitati hanc cupiditatem habere, neq; mercatum certe huiusmodi debet recipere.

Docet vitare nocumenta quæ videntur sequi ex dicta cõmunicatione. Duo autem illa q̃ tangebãtur ad vnum videbantur reduci: q̃ enim aliqui nutriti in aliis legibus: aut multitudo negociatorum aduenientium per mare noceant ciuitati: hoc est inquantum distrahunt ciues ab ordine ciuili: & ideo simul docet vtrãq; vitare. Et circa hoc duo facit, qm̃ primo inquirit vsque ad quantum quærenda est in ciuitate negociatio. Secundo cum dicit. {Nam & nunc.} docet vitare prædicta nocumenta. Circa primum est intelligendum, q̃ negociatio in ciuitate quæriẽ pp cõmutationem necessariorum ad bene viuẽdũ: huiusmodi aũt cõmutatio quæritur pp per se sufficientiam vitæ: & iõ negociatio in ciuitate vsq; ad hoc quærenda est per se, quod facit ad p se sufficientiam ipsius & non amplius, sicut ea q̃ sunt ad finem quærũtur ſm q̃ cõpetunt D fini, & ppter hoc non est quærenda propter alios principaliter. Dicit igitur q̃ ciuitatem quæ non sibi sufficit in omnibus ad bene viuendum expedit esse negociatiuã sibi, hoc est ſm q̃ facit ad p se sufficientiã ipsius, sed non aliis. i. non ad per se sufficientiam aliarum ciuitatum vel regionum principalr. Illi autem qui exhibent se negociatiuos ad oẽs quasi facientes forum omnium in ppria ciuitate, faciunt hoc gratia acquisitionis diuitiarum, nimis reputantes diuitias pciosas, quod est nociuum reip. rectę. Ciuitatem igitur illam quã non oportet participare acquisitione superfluarũ diuitiarũ, non oportet recipere supexcedẽtẽ multitudinẽ negociatorũ, sed tantã quãtam facit ad p se sufficientia vitæ. Deinde cum dicit.

Nam & nunc quidẽ videmus multis regionibus & ciuitatibus stationes ac portus opportune iacere, vt neq; intra vrbem sint, neq; valde

distantes: murisq; circũdari, & alijs huiuscemo **E** di munitionibus. Clarum est enim ꝙ siquid boni ꝑueniet ex tali cõmunione, ciuitas id bonũ suscipiet: sin aliqd mali, caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinãtes, quos oportet, & quos non oporteat, inuicem admisceri.

Docet vitare nocumenta prædicta, dicens, ꝙ sic faciẽdum est in ciuitate bene ordinanda circa cõicationem ad mare, sicut videmus fieri & existere in regionibus & ciuitatibus bene ordinatis & ꝓpinquis ei: sic aũt videmus ꝙ in talibus, & regionibus, & ciuitatibus municipium ciuitatis distantiam quãdam habet à mari, ita vt suburbia & portus in qbus recipiunt negociatores sint disposita apte inter ciuitatẽ & mare: ita vt ipsa ciuitas nõ occupet à mari, nec sit valde lõge ab eo: sed sint muri & aliæ munitiones: puta turres vel castra interiacẽtia ciuitati & suburbio, consilr faciendũ est in ciuitate fienda ad votũ **F** si poſſe sit. Manifestũ est.n. ꝙ si ita se habeat & mare fuerit sic ꝓpinquum ciuitati, vt dictum est, ꝙ si aliquod bonum possit contingere ꝑꝑ cõicationem ad mare inerit ciuitati sic dispositæ: si aũt ad nocumentum poſſe sit euenire, id cauendum est ꝑ leges diuersas determinantes, quos oportet recipere ad municipiũ, & quos non oportet & vsq; ad qd & qbus oportet cõiungi ꝑ mercimonia & qbus non & quõ. Sic igiť apparet ꝙ ciuitatem esse cõiunctam mari oĩno non expedit: tum ꝑꝑ dicta nocumẽta q̃ Arist. tãgit, tũ qa magis egrotatiua esset, & ꝑꝑ alia multa, nec etiã expedit eã esse nimis remotã: multas.n. ab eo recipit vtilitates sicut ipse tãgit, & sic medio mõ expedit eã poni ad mare vt vtilitates q̃ à mari sunt inde recipiat de facili, & incõmoditates possit vitare. Deinde cum d.

De nauali autem potentia ꝙ melius sit eam habere vsq; ad aliquam quantitatem, manifestum est: nõ solum enim sibiipsis, sed finitimis **G** quibusdã oportet & auxiliari posse, & esse terrori: quemadmodum terra, sic etiam mari.

Inquirit de potentia & turba nauali quõ ciuitas se habet ad eas: & circa hoc duo facit. Primo.n. manifestat ꝙ potentia naualis vsq; ad aliquem terminũ expedit ciuitati. Secundo cum dicit. {Turbam verò &c.} Ostendit ꝙ turba naualis non debet esse pars ciuitatis, quãuis necessaria sit. Circa primum ꝑmo ostendit ꝙ potẽtia naualis expedit ciuitati. Secũdo cũ dicit. {Magnitudo aũt &c.} declarat vsq; ad quem terminum. In prima parte dicit, ꝙ de potẽtia nauali q̃ ordinať ad bellum ꝑ mare, manifestum est ꝙ optimũ est ipsam inesse ciuitati bene ordinatæ vsq; ad aliquem terminum multitudinis, qm̃ expedit ciuitatem non solum sibiipsis viuere, sed etiã ad alios: puta vicinos, debellãdo eos si iustũ sit eis seruire, aut prohibendo insultus eorum si velint debellare iniuste. Quapropter oportet ꝙ sint terribiles eis, & possint sibi auxiliari multiplr contra eos. Hoc aũt erit si habeant potentiam, **H** sicut ꝑ terram pedestrẽ, ita ꝑ mare naualẽ. Expedit igiť ciuitati potentiam habere nauticam. Deinde cum di.

Magnitudo autem ac multitudo huius potentiæ ad mores ciuitatis erit accõmodanda: nã si ea fuerit ciuitas quæ magnam præstantiã auctoritatemq; habere consueuerit: necessarium erit hanc potentiam rebus esse conformem.

Declarat vsq; ad quid dicẽs, ꝙ de multitudine & magnitudine potentiæ naualis vsq; ad quem terminum expediat ciuitati considerandum est inspiciendo ad vitã, i. ad finem ꝑ se intentum in ciuitate. Illud.n. quod ordinať ad finem intentum quærendum est, inquantum vtile est ad ipsum & nõ amplius. Si igiť finis alicuius ciuitatis sit vita ducalis & ciuilis, hoc est finis ad quẽ ordinatur ducatus exercitus, s. subiugare alios & ciuiliter regere illos: tunc potentia naualis debet esse cõmensurata: ita vt tãta sit vt ꝑ ipsam & pedestrem potentiã possint debẽtes sibi seruire debellare, & insurgẽtes in eos repellere, nõ maior neq; minor sm q. possibile est. Deinde cum dicit.

Turbam verò nauticam, & huiusmodi hominum multitudinem non necessarium est ciuitatibus existere: nulla enim ciuitatis pars huiusmodi homines esse debẽt: nam pugnatores qui naues conscendunt, ingenui sunt homines, terra quoque militare consueti: hi præsunt naualis turbæ & imperant.

Declarat ꝙ turba nautica nõ debet esse pars ciuitatis, quod primo facit. Secundo cum dicit. {Existente verò multitudine &c.} declarat q. est necessariũ ei. In prima parte dicit, ꝙ multitudinem hominum q̃ est circa turbã naualem non expedit inesse ciuitatibus sicut partẽ, neq; ipsos nauticos oportet esse partem ciuitatis: superexcessiuos.n. in iniuriis & qui volunt esse liberi omnino à subiectione quacũque, & q sunt pedestres ad virtutem deficientes ab ipsa nõ debent esse pars ciuitatis, qm̃ illos qui sunt pars ciuitatis oportet esse non iniuriosos, & subiici in parte, & ordinabiles ad virtutem. Nautica aũt turba quę dominatur nauigio & obtinet ipsum huiusmodi est, quia iniuriosa est & subiici non vult & deficit à virtute, sicut frequenter & in pluribus: ergo nõ expedit eam esse partem ciuitatis. Deinde cum dicit.

Existente verò multitudine tenuis fortunæ hoĩum qui circa nos habitant, & agricolarũ q in regione rem rusticam exercent, necessariũ est abũdantiam esse nautarum: videmus etiam nunc istud fieri in quibusdam ciuitatibus, ceu Heracleotæ multas implent triremes, vrbẽ possidentes magis exiguam q̃ cæteri.

Declarat q. multitudo naualis necessaria est ciuitati dicẽs, ꝙ cum in ciuitate sit multitudo seruorum & tenuiorum hominum, necessarium est in ipsa existere multitudinem agricolarum excolentium terram regionis & multitudinem nautarum. Et hoc quidem apparet per inductionem. Sic enim videmus in pluribus ciuitatibus bene ordinatis, & specialiter in ciuitate Heracleotarum. Quãuis.n. ciuitas eorum sit contractior, i. minor sm multitudinem multis aliis multas possunt de viris nauticis ordinatis ad bellum implere triremes, i. naues trium ordinũ remorum. Deinde cum dicit.

De regione igitur, & portubus, & vrbibus, & mari, & nauali potẽtia, in hũc modũ determinatum sit: de multitudine quoq; ciuitatis, quã determinationẽ habere decet prius dixeramus.

Recapitulat determinata, dicens, ꝙ iam in præcedentibus dictum est de regione, quãtam & qualem oportet eam esse, & de portu & ciuitate qualiter se debeat habere ad mare, & de potentia nautica quod necessaria est ciuitati & vsque ad quid. Prius autem dictum fuit de multitudine ciuili quantam oportet eam esse, & vsque ad quem terminum expediat ciuitati bene ordinatæ.

LECTIO V.

Quales esse debeant qui ciuitatem incolunt & regunt.

NVnc autẽ quales natura ciues esse oportet à nobis dicetur: forsan vero id depꝛehẽdet quis si inspiciat ad ciuitates grecorum, quę bene gubernari dicuntur: & ad totum terrarũ orbem, vt à gentibus varijs incolitur.

Postq;

Postquam Philosophus de ciuili multitudine determinauit, transit nunc ad inquirendum quales secundum naturam oporteat esse gubernantes recte: & circa hoc primo præmittit intentionem suam cum ordine considerandi. Secundo cum dicit. {Nam quę frigidas &c.} prosequitur. Tertio cum dicit. {De hominibus igitur &c.} recapitulat dicta. In prima parte ipse dicit quod determinatio de his quæ supponenda sunt ex parte magnitudinis ciuitatis in generali restat consequenter dicere quales secundum naturalem dispositionem oporteat esse futuros bene gubernantes quod secundo proponebatur prius inquirendum. Fere autem fiet hoc manifestum, si aliquis voluerit considerare inspiciendo ad ciuitates Græcorum quas dicimus bene gubernare, & etiam ad totum orbem terræ, secundum quod est occupatus gentibus & ciuitatibus considerando dispositiones naturales earum, ex istis enim aliqualiter poterit concludi intentum. Deinde cum d.

Nam quæ frigidas regiones incolunt gẽtes, & quæ per Europam, animo quidem abundant: ingenij verò & artificij parum habent. Quapropter in libertate magis perseuerant: disciplinam verò reipub. difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. Quę verò Asiã incolunt, ingenio & arte abundãt: sed animositatem nõ habent, propter quod & parere dominantibus, & seruire perseuerant.

Prosequitur, & circa hoc primo præmittit diuersas dispositiones regionum ad gubernandum. Secundo cũ dicit. {Pare igitur &c.} Ex hoc infert intentum: & circa primum adhuc primo tangit, qui sunt inepti ad gubernandum naturaliter. Secundo cum dicit. {At græcorum genus} qui sunt apti magis. Circa primum est intelligendũ, quod quãuis intellectus per se non cõicet corpori in operatione sua: cõicat tamen corpori cõicanti secundum Cõmentatorem lib. de Anima. Quicquid.n. intelligit in fantasmatibus sensibilibus intelligit, quia cum speculatur necesse est simul fantasma aliquod speculari. Fantasmata autem in actu sensibilia sunt in actu, sicut dicitur tertio de Anima. Sẽsibile verò in actu & sensus in actu sunt vnum in actu. & ideo secundum diuersam dispositionem sensus in actu diuersimode disponitur intellectus ad intelligendum. Sensus autem in actu diuersimode disponitur secundum diuersitatem organi & spiritus, specialiter in subtilitate & grossitie, in quo primo videntur sigillari formæ sensibilium. Et ideo secundum diuersitatem spiritus in grossitie & subtilitate, & aliis huiusmodi diuersimode disponitur intellectus ad intelligendum: ita vt qui habẽt spiritus subtiles & claros bene repræsentatiuos formarum sensibilium bene nati sunt intelligere. Qui autem grossos & turbidos praue. Multitudo etiã spiritus naturalis & sanguinis & per consequens caliditatis facit homines robustos. Robur.n. facit spiritus secundum philosophum lib. de Somno. Et multitudo calidi animosos & excessiuos, quia calidum maxime actiuum est inter qualitates. Habitantes autem in regionibus calidis caliditate regionis poros aperiẽte exhalat humidũ trahens secum calidum intrinsecum: & ideo sunt pauci sanguinis & caliditatis. Spiritus autem & si paucos habeãt, claros tamen & mundos habẽt, & ideo bene intellectiui sunt. Habitãtes autem in frigidis frigiditate extrinseca poros concludente fortificatur calidum interius, & sunt fortis digestionis & plurimo indigent cibo. Spiritus autem multos habent propter multitudinem calidi: grossos tamen propter grossitiem & multitudinem alimenti, & propter minorem exhalationem. Et ideo propter abundantiam caliditatis & sanguinis animosi sunt: propter grossitiem autem spirituum & turbulentiam minus intellectiui. Qui autem habitãt in temperatis regionibus medio modo se habent inter istos mediocriter dispositi ad animositatem & ad operationẽ intellectus. Hoc supposito, di-

A cit quod habitantes in regionibus frigidis, & circa Europã quæ est regio protensa ad aquilonem in parte remota à via solis sunt naturaliter animosi propter abundantiam sanguinis & caliditatis propter causam dictam. in intellectu autem speculatiuo, s. & arte, hoc est intellectu factiuo inueniuntur deficientes magis: & ideo quia animosi sunt & potentes libere viuunt in regionibus proprijs, potentes & audẽtes repellere insultus insurgentiũ: nesciunt autem bene gubernare nec principare vicinis propter defectum intellectus & prudentiæ, quæ requiruntur ad bene gubernandum & principandũ recte. Habitantes autem in regionibus calidis, & circa Asiã, quæ est regio protensa ad meridiem prope viam solis, bene intellectiui sunt & artificiosi multum secundum artem propter subtilitatem & mũdiciam spirituũ in eis causã prædicta: tamen timidi & sine animositate sunt propter defectum sanguinis & caliditatis naturalis: & ideo subiecti sunt & seruiunt aliis nõ audentes nec potẽtes repellere debellantes, nisi forte quandoque per fraudem & dolum excogitata per intellectum quẽ habent subtilem. Deinde cum dicit.

B At græcorum genus vt mediam regionẽ locorum sortitum est, sic etiam amborum est particeps: nam & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit, vt in libertate degat, & disciplinam reipub. optime recipiat, & vnius reip. constitutionem sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoque differentiam habent Græcorũ gentes inter se: quędam.n. habent naturam ad vnum illorum: quædam verò permixtę ac temperatæ sunt ad vtrãque illarum potentiarum.

Declarat qui sunt magis apti dicens, quod illi qui medium locum tenent inter prædictas regiones Europam & Asiã sicut genus Græcorum, sicut medium tenent secundum locum: ita & secundum dispositiones. Non.n. tantum est frigidũ apud

C eos, sicut in septẽtrione, nec tantum calidum sicut apud eos qui circa Asiam: & ideo temperati existentes secundum calidum & frigidum ambobus participant: sunt.n. intellectiui: minus tamen quam qui circa Asiam, & etiam animosi minus quam qui circa Europam: & ideo permanent liberi in regione sua potentes & audẽtes aliqualiter repellere debellantes, bene etiam nati sunt gubernare inter se & principari aliis secundum aliquam vnam rempub. propter vigorẽ intellectus & rationis in eis. In ipsa etiam regione Græciæ inuenitur differentia gentis alicuius ad alias in eadẽ regione quæ totius Græcorum ad duas prædictas: ita quod in aliqua eius parte habitantes habent naturã quasi vnius mẽbri vel dispositionis vnius: puta quia accedunt ad septẽtrionem magis inter Græcos, magis animosi sunt inter ipsos naturaliter. Habitantes autem in alia parte alterius dispositionis sunt, sicut habitantes in parte propinquiori Asiæ magis intellectiui sunt inter eos. Alij autem sunt bene mixti siue proportionati ad vtrasque potentias

D istas, s. intellectiuam & animatiuam, sicut illi qui magis accedunt ad medium per æque distantia. Sed contra ista argueret aliquis rationabiliter, quod cum ea quæ sunt naturalia semper vel in pluribus eodem modo se habeant, sed græci sunt nati principari aliis: non autem illi qui circa Asiam vel Europam: sequeretur, quod Græci semper vel in maiori parte principarentur aliis & alij non ipsis, cuius contrarium apparet ex historiis antiquorum: Chaldęi.n. & Persæ qui sunt circa Asiam multo tempore dominati sunt ipsis & vicinis eorum monarchiam tenentes. Similiter Romani qui circa Europam sunt plurimo tempore dominati sunt Græcis quam econtrario: diuturnior.n. fuit monarchia Romanorum quam Græcorum: ergo videtur quod ipsi non sint nati principari aliis, sed magis econtrario. Ad hoc est intelligendum quod dispositiones naturales rerum naturalium quę sunt hic reducuntur in dispositionem cælestem, sicut dicit philosophus in 1. Methcororum dicens:

E Est autem ex necessitate cōtinua iste mundus superioribus lationib⁹, vt omnis sui virtus gubernetur inde. vnde motus principium omnibus illam causam putandū esse, & hoc satis ostendit octauo Physicorum. Dispositio autē coelestis per comparationem ad ea quæ sunt hæc duplex est, vna communis quæ attēditur fm propinquitatē vel remotionē à via solis q maxime mouet ista inferiora. Et fm hoc quidam hic existētes sunt calidi: quidam frigidi: quidam temperati: & inclinātur ad ea ad quæ ista disponunt: & quātum esset de inclinatione naturali græcorū in tali dispositione magis temperati essent natura & magis attingerēt ad vtrunq dictorum prius, scilicet animositatē & intellectū proportionaliter, & magis nati essent gubernare & principari alijs & sepētrionales magis animosi deficientes intellectu: qui autem circa Asiam econtrario. Alia aūt est dispositio cęlestis in ordine ad ea quę sunt hic: que attenditur fm figuram stellarum erraticarū ad seinuicē & ad fixas, & in ordine ad ea quæ sunt hic: &
F ista dispositio vel ista figura cōtinue alia & alia est aliquo modo: quāuis non sensibiliter hoc appareat, & respectu alterius & alterius loci alia & alia: ita ꝙ si respectu hui⁹ regionis sit nunc talis figura cælestis: cōsequenter in alio tempore erit alia, & si respectu huius regionis sit talis, respectu alterius erit alia. Si igit aliqua dispositio insit alicui ciuitati vel regioni ex tali figura cęleste durāte figura inerit dispositio illa naturaliter: & fm hūc modū potest dici ꝙ græci ex figura cælesti tali aliquando nati fuerunt bene gubernare & principari alijs, aliquādo autem alij: puta Chaldæi vel Romani, & si ista figura nō permanet nunc, nunc non sunt nati ad eadem: sed ad alia fm exigentiam figuræ nunc existentis. Vlterius etiam intelligendum est ꝙ dispositio ciuitatis vel regionis naturalis non tantum consideratur ex figura cælesti absolute: sed etiam ex dispositione partium regionis vel ciuitatis fm habitudinem quam habet ad mōtes vel mare vel loca paludosa vel munda. Virtus enim figuræ cælestis non recipitur in
G contento nisi mediante continente proximo. Et fm hoc potest contingere ꝙ quamuis aliqua ciuitas vel regio sit frigida naturaliter & inclinetur ad ea quæ disponit frigidum, quantū est ex dispositione figuræ cęlestis cōmunis: tamen fm dispositionem regionis per cōparationem ad montes vel mare contingit eam esse calidam excellenter aut etiam temperatam vel econtrario. Ex quo contingit ꝙ quamuis existentes in aliqua regione non inclinentur ad gubernandum bene ex figura cælesti communi: tamē ex speciali dispositione ipsius hoc potest ei contingere. Tertio est intelligendum ꝙ virtus cælestis cum sit materialis & corporea: intellectus autē immaterialis & separatus non agit per seipsum: sed tantū per accidens inquātum dependet ex sensu: & ideo intellectus & voluntas nō necessitātur in operationibus suis à virtute cęlesti per se. Vnde potest contingere ꝙ quamuis aliqua ex virtute cælesti vel naturali dispositione non inclinent ad gubernandum, nec ad operationes intellectus vel virtutis: si tamē
H per electionem intendant studio sapiētiæ & exercitio virtutum, continget eos esse intellectiuos & bene gubernantes: & cōtrario si bene nati ad ista dent se ocio & exercitio in malis operationibus, efficiētur insipientes & male gubernantes, & serui aliorum fient. Et hoc forte fuit vna causa destructionis regni Romanorum & Græcorum: tenentes enim monarchiam viuētes in trāquillitate dederunt se ocio & voluptatibus carnalibus & auaritiæ, nolētes vacare sapientiæ: & ideo facti minus intelligentes & minus exercitati in actionib⁹ ciuilibus & bellicis, nō potuerūt gubernare nec principari bene alijs: & ideo rebellauerūt subiecti ipsis nesciētibus & impotētib⁹ obuiare. Per pdicta apparet solutio ad obiectū. Deinde cum di.

Patet igitur, ꝙ oportet & intelligentiam & vigorē animi natura existere illis, q futuri sint idonei quos legum positor ad virtutē instituat.

E Infert ex præcedētibus quales nati sunt bene gubernare & principari. & primo facit hoc. Secundo cum dicit, {Nā quod de &c.} manifestat hoc ex dicto quorūdam. In prima parte dicit ꝙ quia græci bene gubernāt & principantur alijs naturaliter: quia animosi sunt & bene intellectiui. asiani aūt serui sunt aliorum, quia inanimosi sunt quamuis vigeant intellectu. Septentrionales autē alijs non principantur. quia deficiunt intellectu quamuis sint animosi. manifestum est, ꝙ oportet eos esse de numero legislatorum qui debēt esse boni ductores ad virtutem & bene gubernare inter se & principari alijs esse animosos, vt possint malos compescere & debellantes impugnare, & bene intellectiuos vt sciāt se dirigere & alios in operationibus. Deinde cum dicit.

Nam, quod de custodibus aiunt quidā oportere, vt beniuoli sint erga notos, erga ignotos vero, infesti. Vigor animi est q beniuolentiam
F facit: illa est enim potentia animæ, per quā amamus, ac beniuoli sumus. Cuius rei signū est, ꝙ magis irritatur animus cōtra familiares & amicos, q contra ignotos, si contēptum se putet. Quapropter Archilocus recte cū amicos incusaret, ad animum loquit, inquiens. Nō tu quidem ab amicis lanceis transfixus es. Qđ dominatur & qđ libertatē seruat, ab hac potētia animi existit. dominus.n.& inuictus est animus.

Probat hoc ex edicto quorūdam, & circa hoc primo ex parte illius dicti ostendit intentum. Secundo cū dicit, {Nec bene se habet &c.} Reprobat alterā partem eiusdem dicti. In prima parte dicit ꝙ illud quod quidam dicunt ostendit ꝙ oportet bene gubernātes esse animosos. Dicunt.n. ꝙ oportet custodes aliorum & principantes
G esse amatiuos notorum: ad ignotos autem syluestres & duros magis. Signum autem primi est, quia animus hominis magis attollitur colloquendo & bene faciendo reputās se debere magis reputari ab eis respectu notorum & consuetorum q respectu ignotorum putans se partipendi. Noti.n.& consueti magis reputantur amici: ignotus autem quasi nō amicus: & ideo disponitur homo ad notum & consuetum sicut ad seipsum: ad ignotos autem sicut ad inimicum. & propter hoc sicut quilibet reputat seipsum & magnipendit, ita vult reputari & magnipēdi ab amico & noto: ab inimico aūt & ignoto putat non reputari & paruipendi. Non autem ꝙ custodes oportet esse amatiuos, quia animus.i.voluntas est quæ facit homines amatiuos inuicem: hæc.n.potētia principium est dilectionis. Propter quod Archilochus querelans de amicis disputat ad animum quasi ad amicum dicens, ꝙ homines nō sustinent vulnerationes à lanceis ab amicis, sed bona magis. Amare.n.est velle alicui bonum pp ipsum.
H Velle aūt est actus voluntatis, ergo & diligere. Inclinatio autem ad principandum & ad actus libertatis est ab ista potentia oībus qui ad hoc inclinātur: principatiuum.n. & inuincibilem & liberum dicimus animum, quia principari primo & per se est agere. immediatum autem principium agendi in nobis est animus siue voluntas: & ideo animus est principatiuum quid. Libertas aūt est quæ in natura intellectiua p virtutem eius quod pncipale est in ea, & intrinsecum agit in finem pprium fm illud idē. Agere aūt in natura intellectuali ad finem proximo competit animo & voluntati fm Arist. 9. Methe. Et ideo libertas est virtus quædam voluntatis in ordine ad intellectum præcedentem & finem sequentem. Si igitur animus est fm quem pncipamur & liberi sumus, & animus est quo amamus quod cōpetit principantibus & custodibus, vt iā dictum est, conuenienter dictum est qđ principantes oporteret esse animosos. Deinde cum dicit.

Nec

Nec bene se habet dicere, q aduersus ignotos debent esse infesti, nam aduersus neminem esse tales oportet. Neq; sunt magnanimi homines natura infesti, nisi contra iniuriantes, hoc autē magis cōtra notos familiaresq; patiūtur, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione cōtingit. A quibus.n. deberi sibi beneficiū expectāt, ab eisdē nō solū priuari beneficio, sed insuper se lædi putant. Vnde in prouerbio dicitur, fratrū contētiones & iræ sunt acerbissimæ, & qui se nimium amant, hi se nimium oderūt.

Reprobat alteram partem dicti aliorum dicēs, q non conuenienter dicunt in eo quod aiunt, q principātes vel supiores in ciuitate oportet esse infestos & diros ad ignotos, non.n. expedit ad aliquem hominem bonum esse tales, quia facto & verbo expedit magis se reddere amabiles, viri etiam magnanimi qui sunt digni principari non sunt seueri seu diri ad aliquos nisi contra iniustos, quia nō expedit eos esse diros, nisi eis qui contrariantur eis sm, q huiusmodi. Ipsi autem sm q huiusmodi virtuosi sunt vel debēt esse, magnanimitas.n. est ornatus virtutum, vt

Cap. 8. dicitur. 4. Ethic. Virtuti autem contrariatur malitia seu iniustitia sm q iniustitia se extendit ad omnem malitiā. Magis autem duri sunt ad notos seu amicos si fuerint mali, siue putent se iniuste pati ab eis, & hoc rationabiliter faciunt: si.n. ab amicis iniuste patiuntur, nocumentum reportant ab eo à quo credebant se iuuari debere, & ipso priuantur, propter quod indignantur magis, amicus.n. est velut alter ipse, vt dictū est. Et ideo sicut aliqs ad seipsum disponitur, ita ad amicū. A seipso autem expectat vnusquisq; bonum & nō nocumentum, propter quod & ab amico, vnde si putet reportare nocumētum, indignatur: & quanto magis amicus, tanto magis creditur teneri ad beneficentiam. Et ideo dicitur prouerbialiter q fratrum inimicitia crudelis est valde, & q illi qui valde diligunt se inuicem fiunt valde inimici ex casu, sicut eadem fiūt calidissima & frigidissima sicut dicit Arist. 4. Me-

Tex. co. 5. theo. Dicimus enim de magno amico magnum inimicū fieri. Sic igitur non expedit magnanimū vel principantem esse agrestem ad aliquem, nisi ad iniustum, & magis si fuerit amicus prius. Deinde cum dicit.

De hominibus quidem igitur qui in rep. futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, & de regione quātā & qualē, fere determinatū est. Non.n. eadem certitudo quærēda est in his quæ per rationes, & in his quæ fiūt per sensum.

Recapitulat dicens q de viuentibus in ciuitate determinatum est quot oportet esse sm multitudinem in ciuitate ordinata & quales sm naturalem dispositionē. Iterum de regione dictum est quantam & qualem oportet eam esse ad bene habitandum in ciuitate per rationes verisimiles, & concordantes sensui. Non.n. eandem certitudinem oportet quærere eorum quę sunt manifesta ratione sola non conueniente vsquequaq; sensui, & eorum qui conueniunt cum sensu.

LECTIO VI.

Sex esse sine quibus ciuitas consistere non potest.

CVm vero, vt aliorum sm naturam cōsistētium non hę sunt partes totius cōsistentię sine quibus totū esse nō possunt, palā q nec ciuitatis ponēdū est esse partes, quæcunq; ciuitatibus existere necessario oportet, nec alterius cuiusquam cōionis, ex qua sit vnū aliquod genus.

A Postquā philosophus inquisiuit de his quæ supponēda sunt ad rempu. rectam ex parte materiæ remotæ. Inquirit nunc de his quæ supponenda sunt ex parte materiæ propinquæ. Ciuitatis aūt materia propinqua est duplex. Vna proprie sicut liberi principantes & subiecti q attingunt ad ciuilitatem. Alia autem domus & ædificia ciuitatis & regionis quæ magis se habent in ratione organi. Diuiditur igitur pars ista in duas, quia primo inqrit quæ sunt partes ciuitatis proprie dictæ, secundo de ædificiis & domibus & dispositione ciuitatis & regionis cum dicit. {Vrbs autem.} Adhuc in prima parte ostēdit primo quæ sunt necessaria ad cōsistentiam ciuitatis. Secundo cum dicit. {Determinatis autem &c.} inquirit q̄ eorū sunt partes ciuitatis. Circa primum adhuc ostendit, q non omnia quæ requiruntur ad consistentiam ciuitatis sunt partes ipsius. Secūdo cum dicit. {Cū vero &c.} declarat quæ exiguntur ad consistentiam eius. Primum ostendit duabus rationibus. Secūdū ponit. ibi. {Vnum B enim &c.} In pma parte dicit sicut est in his q̄ fiūt & cōstant sm naturā, ita in ciuitate quæ est à natura inclinante & ratione perficiente. In his autem quæ fiunt & constant natura, non omnia quæ requiruntur ad consistentiam ipsorum sunt partes illorum, sed quædam sunt sicut materia. quædam autem ad ornatum, & quædā ad alia, sicut in animali alimentum & humores non sunt partes in actu, sed sicut materia, pili autem ad ornatum sunt seu ad protectionem. Sudores autem sicut decidentia à natura: ergo manifestum est q neq; ciuitatis, neq; cōmunicationis alterius cuiuscunq; ex pluribus ex quibus fit aliquod vnum ratione omnia dicenda sunt partes sine quibus non existunt. Deinde cum dicit.

Vnum.n. quid & cōmune esse debet communicantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant, ceu si alimētum id sit, siue agri quantitas, siue aliud tale. Sed quādo hoc gratia huius, hoc D autem non gratia nihil in his cōmune, sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. Dico autē veluti organo omni ad id opus quod fit, & opificibus. Domui.n. ad ędificatorē nihil est quod fiat commune, sed est domus gratia ædificatorum ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas, nulla tamē pars ciuitatis est possessio. Multa vero aīata sunt possessionis partes. Ciuitas autem cōmunio quædam est similiū, gratia vitæ, vt maxime fieri potest, optimæ.

Ponit secundā rationem ad idem quæ est hæc, omniū partium per se alicuius totius est ad vnum cōe, per quod determināt ur & sunt, & hæc est forma totius. Et ad hoc attingunt omnes siue æqualiter siue inęqualiter per trāsmutationem factam ad illud ex aliqua materia siue illa C sit alimentum, sicut in animalibus & plantis, siue multitudo hominum in regione siue in ciuitate, vel aliqd aliud sicut in quibuscunq; aliis: quando vero aliqua plura sic se habēt q vnum est gratia alterius vt finis. alterum aūt est sicut finis ipsorum nō est aliquod vnū cōe sm rationem, sed ad alterum istorum pertinet attingere aliquod principaliter. Ad alterum autem attingere accipiēdo virtutem ab alio sicut se habet organum ad opus factum, et ad agens principale, quibus non est aliquid commune sm rationem, sicut domui & ędificatori nihil est commune sm q huiusmodi, sed ars ædificatoris & organa ędificādi sunt propter ipsam domum. Igitur quorum vnū est gratia alterius sm q huiusmodi nō sunt partes alicuius vnius. Possessio vero in ciuitate est gratia possidentis, quāuis igitur sit necessaria ciuitati non erit aliqua pars ciuitatis cuius partes sunt possidētes p se, sed multa sunt aīata quæ sunt possessio alterius, sicut iumētū & seruus

qui

qui est organum animatū alterius possessio existens, sine quibus tamen non est ciuitas. ergo multa sunt in ciuitate quæ non sunt partes ipsius. Ciuitas enim est cōitas quędam ex pluribus similibus sm naturam composita gratia per se sufficientis & optimæ vitæ. Deinde cum dicit.

Cum vero sit felicitas optimū, ipsa tamē virtutis operatio, & vsus quidam perfectus. Cōtingat autem ita vt aliqui illius recipiant participationem, alij parum, aut nihil: manifestum est ꝙ hæc est causa, quare ciuitatis species & differentiæ existūt. Pluresq; rerump. formæ, per alium enim modum, & aliis viis singuli hoc appetentes, et alios viuendi modos fecerunt, et alias reipub. disciplinas.

Intendit declarare quæ sunt necessaria ad consistentiā ciuitatis. Et circa hoc primo tangit ex quibus sumitur diuersitas rerump. & ciuitatū. Secundo cum dicit. {Considerandum &c.} Ex quibus sumitur numerus eorū quæ sunt necessaria ad ciuitatē. Tertio cum dicit. {Primo quidem &c.} Sumit eorum numerum. In prima parte est intelligendum ꝙ ratio eorum quæ sunt ad finem ex fine sumitur, & ideo diuersitas eorum primo est ex diuersitate finis, deinde ex diuerso modo se habēdi ad ipsum. finis aūt ciuitatis felicitas est, et ideo dicit q̃m felicitas est optimum quod intenditur, sicut finis in ciuitate. felicitas autē est operatio sm virtutem perfectam & exercitium illius perfectum. & contingit aliquos in ciuitate habitantes attingere ad huiusmodi operationem perfectam. Alios autem contingit attingere modicum. Alios autem nihil, sed ad contrarium magis, manifestum est quòd hæc est causa quare sint diuersæ species & differentiæ rerump. diuersitas.n. rerump. est ex diuersitate finis, vel ex diuerso modo se habendi ad finem. Ex hoc.n. ꝙ diuersos fines eligunt, vel eodem alio & alio modo, & per alia & alia venantur, diuersas vitas faciunt, & per cōsequens diuersas resp. Diuersi.n. modi viuendi diuersæ respu. sunt. Diuersæ igitur resp. sunt ex diuersitate finium, vel ex diuerso modo se habendi ad finem. Deinde cum dicit.

Considerādum est quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non potest. Nam quas dicimus esse ciuitatis partes, eas necessarium est in istis subesse. Capiendus est igitur operum numerus.

Declarat ex quibus sumitur numerus eorum quæ sunt necessaria ad ciuitatem. Et præmittens intentionē suam dicit, ꝙ post hæc cōsiderandū est nobis quæ & quot sunt illa quæ sunt necessaria ad cōsistentiā ciuitatis. Inter ista enim inueniātur illa quæ per se sunt partes illius. Et quia vnumquodq; eorum quæ sunt natura vel arte determinatur aliqua propria operatione sicut dicitur primo huius, sumēdæ sunt operationes eorum quæ sunt in ciuitate. Ex diuersitate.n. istarum manifesta erit multitudo necessariorum ad eam. Deinde cum dicit.

Ex his enim illud apparebit. Primum igitur debent existere, alimenta. Deinde, artes. Multis enim instrumētis indiget vita. Tertium, arma. Nam qui simul in communione viuunt, necessariū est ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellātur, & quibus vis propulsetur externa. Præterea pecuniarum habendarum facultas quædam, quo illas habere possint, & ad proprias indigētias, & ad bellum. Quintum ac primum, circa rē diuinā cultus quod vocant sacrificium. Sextum, quod

E est omnium summe necessarium, iudicium ꝓ vtilitate & iustitia contrahentium.

Primo assumit operationes necessarias ciuitati. Secundo cum dicit. {Necessarium est ergo &c.} cōcludit multitudinē eorum quæ requiruntur ad consistentiam ciuit. Circa primū primo assumit operationes dictas, secundo cum dicit. {Hæc sunt igitur &c.} probat eas esse necessarias. In prima parte dicit ꝙ ciuitati cuicūq; si debeat esse ciuitas, oportet præexistere ꝑparationem alimenti, siquidem debeant viuere & nutriri. Deinde autem operationes artium puta fabricationem & carpentationem & huiusmodi, multis enim indigent organis existentes in ciuitate quæ præparantur per huiusmodi opera. Deinde tertio oportet in ipsis esse arma, cōmunicantibus.n. cōicatione ciuili sunt necessaria propter duo. Primo quidem ad seipsos ad puniendum insolentes & transgredientes leges vel principatus gratia inobedientium constituti
F mandatum, secundo ad repellendum extrinsecos volētes inferre molestiam iniuste. Deinde oportet eos habere pecuniarum abundātiam aliquā similiter propter duo. Primo propter opportunitates ad commutationes inter se faciendas, secūdo ad expeditiones bellorū si emergāt. Deinde autem quinto expedit inesse ciuitati ꝙ principaliter est inter dicta curam & cultū diuinum quod appellatur sacerdotium. Sexto oportet inesse rectam deliberationē de conferentibus & nociuis, & iudiciū iustum de his quę veniunt in disceptatione. Deinde cum dicit.

Hæc sunt igitur opera quibus indiget ciuitas omnis. Est.n. ciuitas multitudo nō quæcunq;, sed illa quæ ad vitā ꝑ se sufficiēs sit, vt diximus. Si vero aliquod horum deficiat, impossibile est simplr̄ per se esse sufficientem hmōi societatē.

Probat huiusmodi opera esse necessaria vna ratione
G cōi, dicens ꝙ huiusmodi operationes sunt necessariæ ciuitati omni, vt ita dicatur, quod adiunctum est propter aliquas ciuitates quæ propter dispositionem regionis non similiter indigent omnibus prædictis, aut non indigent similiter vt forte abundantia pecuniarum propter abundantiā diuitiarum naturalium: & ratio huius quod dictū est, q̃m ciuitas communitas quędam multitudinis ciuiū est nō quæcunque, sed per se sufficiens ad bene viuere, vt est dicere. Si vero aliquod prædictorum operum contingat deficere in aliqua multitudine, vtputa præparationē alimenti vel artificiatorum, aut etiam arma, nō erit per se sufficiens ad bene viuere, vt ex se manifestū est. ergo nō erit ciuitas. Si ergo debeat esse ciuitas, necesse est omnia huiusmodi opera inesse ipsi. Deinde cum dicit.

Necessarium est ergo his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudinē agricolarum, qui victum cōferāt, & artifices, & pu-
H gnatores, & locupletes, et sacerdotes, & iudices necessariorum atq; vtilium.

Cōcludit numerū eorū quæ sunt necessaria in ciuitate, dicēs ꝙ si hmōi operationes sunt necessariæ & ipsę nō possunt esse sine quibusdā aliis: puta præparatio alimenti sine agricolis, opera artiū sine artificibus, opa armorū sine pugnātibus, diuitiæ sine opulentis, nec cultus diuinus sine sacerdote, nec iudicium sine iudice: manifestum est ꝙ ad consistentiam ciuitatis necessarij sunt agricolæ, artifices, bellici, diuites, sacerdotes, & iudices.

LECTIO VII.

Quinam in optima ciuitate habendi sint pars ciuitatis.

HIs determinatis, reliquum est considerare, vtrum omnes communicare debeant. horum omnium (fieri nō potest vt iidem ipsi sint & agri-

& agricolæ, & artifices, & consultores, & iudicantes) An in vnoquoq; opere supradictorum alios ponendum est? An quædam esse propria: quædam vero communia necessarium est?

Postquã philosophus ostendit quæ sunt necessaria ad consistentiam ciuitatis, declarat quæ istorum sunt partes ipsius, & quæ nõ, & gratia huiusmodi inquirit quæ istorũ contingit attribuere vni, & q̃ non, & quomodo. Et circa hoc primo facit quod dictũ est. Secũdo cũ dicit. {De distributione &c.} Quia dixerat agricolas non debere esse partes ciuitatis optime. determinat de diuisione regionis, & quos oportet esse agricolas. Circa primũ primo facit quod dictũ est. Secundo cũ dicit. {Quod quidẽ &c.} recapitulat. Circa primum adhuc facit quod dictum est, Secũdo cum dicit. {Videtur autem &c.} Declarat illud non esse nouum, sed ab antiquis inuentum prius. Circa primum dans intẽtionẽ suam ponit dubitationem, vtrũ omnia prædicta vel quædam possent eidem conuenire. secunda soluit cum dicit. {Sed non &c.} Declarat intentum. Primo igitur dicit q; post declarationem dictorum relinquitur cõsiderandum vtrũ omnia prædicta sex sint cõicanda omnibus in ciuitate, ita q; idem sit agricola, artifex & miles, & sic de aliis. Hoc enim bene possibile est, s. eosdem esse agricolas & consiliarios, & sic de aliis. Aut vnũquodq; istorum attribuendum est vni conditioni hominum, puta q; quidam sint agricolæ, alij autem & diuersi milites, & sic de aliis. An magis quædam istorum sint attribuenda eidem, quædam autẽ omnino diuersis. Hoc, n. dubitationem habet, cuius determinatio valet ad declarandũ intentum principale. Deinde cum dicit.

Sed non in omni rep. hoc, vt diximus, contingit. Nã fieri potest, vt oẽs participẽt omniũ, & non oẽs omnium, sed quidam, quorundam. Hæc enim faciunt rerump. varietatem. Nam in populari quidem participãt omnes omnium. In paucorum autem potentia, contrarium est.

Dissoluit dubitationẽ, & primo ponit solutionem in generali. Secũdo cum dicit. {Cum autem &c.} manifestat eam in speciali. Primo ergo in generali soluit eam dicens, q; in ciuitate bene ordinata non expedit omnia p̃dicta cõmunicare oĩbus, sed nec singula singulis, sed quædam ipsorum oportet esse propria quorundam tantum & non aliorum. quædam autem cõmunia pluribus necessario. Sed hoc non habet veritatem in omni rep. sed in bene ordinata, tantum sicut enim prius dicebatur in tertio huius contingit omnia prædicta cõicare omnibus existẽtibus in ciuitate & non omnia omnibus, sed quædã quibusdam, & hoc diuersimode, & secundum hoc diuersificari reip. in statu populari. Igitur quæ male ordinata respu. est omnibus omnia prædicta necesse est communicare, quia. s. in ea tota multitudo dominatur. In statu autem paucorum econtrario quædam quibusdam, vt arma sacerdotium opulentum, & iudicium eisdem forte vt diuitibus, quia dominantur. agricultura autem quibusdam aliis & artificiũ aliis omnino diuersis. Deinde cum di.

Cum autem cõsideratio nostra sit de optima rep. Ea vero est per quam ciuitas esset maxime felix. Felicitatem autem quòd sine virtute impossibile est existere, primo diximus. Manifestũ est ex his q; in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpl'r, ac non ad suppositionem, neq; artifices, neq; mercatores, ciues esse oportet. Vilis est. n. huiusmodi vita, & virtuti aduersa, nec certe agricolas esse oportet eos qui futuri sunt ciues. Opus est. n. quiete & ocio ad virtutem comparandam, & ad rempub. gerendam.

Manifestat solutionem in speciali. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Quæ sint igitur &c.} recolligit eã. Circa primum primo declarat quæ dictorum non sunt partes ciuitatis. Ex quo apparet q; q̃dã dictorũ nõ possunt eisdem attribui. Secũdo cum dicit. {Cũ vero &c.} declarat quæ contingit eisdem attribui. Ex quo apparet quæ per se sunt partes ciuitatis. Circa primum considerandũ est q; ratio partis per se considerãda est ex ratione totius, & ratio totius in his quæ ordinãtur ad finẽ sumitur ex fine, & ideo ratio partium p̃ se ciuitatis quærenda est ex ratione reip. Et ratio reip. ex ratione felicitatis quæ est finis eius. Felicitatem autem impossibile est existere sine virtute quæ est principium eius, & propter hoc ratio partium ciuitatis optime per virtutẽ determinatur. Hoc supposito dicit, quoniam intendimus facere cõsiderationem de reip. optima simpliciter, non ex suppositione secundum quam dicimus partes per se ciuitatis attingere ad felicitatem simpliciter quæ est finis eius. Felicitas autem non potest existere sine virtute, sicut dictum est prius, est enim operatio hominis secundum virtutẽ perfectam. manifestum est, q; mercenariorum vitam ducentes vel etiam forensem seu mercatiuam non oportet dicere esse ciues vel partes p̃ se ciuitatis optime se gubernantis, habentis viros simpliciter bonos non ex suppositione. Cuius ratio est, quia ciues in ciuitate optima oportet operari ad felicitatem, & habere illud quod est principium ipsius. Hoc autem est virtus ciuilis, ergo oportet ciues in huiusmodi ciuitate virtuosos esse. mercenariã aũt vitam ducentes, aut forensem virtuosi non sunt vt huiusmodi. Vita enim eorum vilis existẽs ad eam non dirigit nec ordinatur, immo magis est non conueniens vel subcontraria ei. ergo tales non sunt ciues, neq; pars ciuitatis optimæ. Nec etiã agricolæ seu terram colẽtes, quoniã ciuibus necessaria est vacatio ab operationibus necessariis & vilibus, & intendere contemplationi quandoq; & operationibus liberalibus ad generationem virtutis, & ad actiones communes, per quas determinantur. huiusmodi autem vacatio non potest inesse agricolis, cum sint dediti agriculturæ & laboribus extrinsecis. ergo nõ sunt ciues vel pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

Cum vero hi supersint qui bello intendunt, & hi qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis, & non iustis, qui quidem maxime videntur partes ciuitatis. vtrum & hos esse alios ponendum sit, An eisdem hominibus ambas partes tribuendum.

Inquirit quæ prædictorum possunt inesse eidem. Et primo declarat q; bellicum & consiliatiuũ debẽt eidem attribui aliquo modo. In secundo cum dicit. {Reliquum est &c.} declarat q; ista eadem & sacerdotiũ eidẽ aliquo modo & alteri alio aliquo modo attribuenda sunt. Circa primum primo mouet dubitationẽ. Secundo cum dicit. {Clarum est &c.} dissoluit eam. Circa primum est intelligendum q; aliquis bene consiliatiuus est per habitum prudentiæ per quẽ ex fine bene ratiocinatẽ, & inquirit de his quæ sunt ad finem, sicut autem aliquis se habet ad prudentiam perfectam, ita & ad alias virtutes morales, quia simul sunt & non sunt: & ideo consiliatiuum determinatur virtute. bellicum etiam oportet habere virtutem per quam sit aggressiuus terribiliũ: & per cõsequẽs prudẽtiam aliquam ad hoc necessariam, & alias aliq similiter virtutes. vnde & dicebat prius philosophus in secũdo huius, q; militaris vita multas habet partes virtutis, & ideo bellici & consiliatiui simpliciter determinantur virtute, & q; illi qui determinanẽ virtute sunt partes ciuitatis optimæ, ideo tales sunt partes ipsius p̃ se: & ideo hoc supposito, dicit, q; illi qui ordinantur ad bellum in

ciuitate

ciuitate optima, & ad consiliandum de conferentibus. & ad iudicandum iuste inter disceptantes necessarij sunt in eadem. Et maxime videntur esse partes ipsius propter rationem prædictam, inquirendum est dubitando, vtrum iidem sint ordinãdi ad bellum & ad consilium, an alij ad hoc, alij autem & diuersi ad illud. Deinde cum dicit,

Clarum est, ꝙ quodãmodo eisdem, & quodammodo aliis. Qua.n.alterius vigoris vtrũq; opus & alterum prudentia, alterum viribus indiget aliis. Qua vero impossibilium est eos qui afferre vim, & ꝓhibere hos possunt subiectionem pati semper eisdem. Qui enim armorũ domini sunt iidẽ etiã sunt domini status, vel mutationis reipu. Restat igitur vt eisdem quidem ambobus resp. tradatur, non simul quidem, sed vt natura fert. Vires quidẽ in iunioribus sunt, prudẽtia vero in senibus. Sic inter eos distribui cõmodum est, & iustũ esse videtur. Habebit.n. hæc distributio id, quod est ſm dignitatem.

Dissoluit, & primo manifestat ꝙ ista duo aliquo modo eidem. aliquo modo alij sunt attribuẽda. Secundo cũ dicit. {Atqui possessio &c.} ostendit quot istorũ esse debent possessiones. Et in parte ista dicit, ꝙ manifestũ erit ex dicendis, ꝙ & bellicũ & consiliatiuum sunt attribuẽda eidem vno modo, alio modo alteri. Dicitur.n ad præsens idem & diuersum dupliciter. Idem, scilicet secundũ suppositum & ſm formam, sicut Sortes idem est supposito. Ipse autem & Plato diuersi. Sortes autẽ & Plato albi sunt idem in forma. Sortes autẽ albus prius & niger posterius est alter à seipso, sicut Porphyrius dicit, ꝙ Sortes senex differt à se puero differẽtia accidentali. Intendit igitur ꝙ bellicum & consiliatiuum eidem secundum suppositum sunt attribuenda, differenti tamen secũdum prius & posterius, & secundum fortius & minus forte, magis prouectum & minus: secundum.n. ꝙ alteri ętati oportet attribuere bellicum: puta iuuentuti, & alteri consiliatiuum: puta ętati magis prouectæ, & secundum consiliatiuum indiget prudentia, quæ magis viget in ętate prouecta, & bellicum robore corporali, quod magis in iuuentute oportet ea alteri attribui. Bellicũ quidem iuuenibus, consiliatiuum aũt prouectis. Secundum vero ꝙ impossibile est eos, qui possunt violentiã inferre & deiicere principantes facere semper subiecto, oportet vtrũq; eidẽ attribui. Viri autem bellici, qui sunt armorum domini potentiam habent faciendi manere rempub. & non manere propter armorum violẽtiam, & ideo relinqtur vtrũq; istorum dari debere eisdem in rep. recta, sed non secũdũ idẽ tẽpus sed vnicuiq; dare illud tpe, in quo magis aptũ est ad illud. Sed in iuuenibus viget virtus corporalis magis q̃ prudentia, vel virtus quæ maxime necessaria est in bellicis. & ideo bellicum attribuendum est ipsis in tẽpore iuuentutis. Prudentia autem & virtus magis vigent in prouectis, quæ magis sunt necessariæ ad consilium & iudicium, & ideo consiliatiuum & iudicatiuum attribuẽda sunt eis quando sunt prouectæ ętatis. Sic igitur ambo oportet attribui eisdem, in alia tamẽ & alia ætate, & hoc iustum videtur. Iustum.n. vnũquẽq; habere secundum dignitatem. Diuidere autem sic secundum dignitatem videtur. Dignum est.n. vnũquodq; ordinari ad illud, ad quod magis natum est, ac quando magis natum aptum est. sic enim facit natura. Iustum est igitur ista distribui ſm prædictum modum. Deinde cum dicit.

Atqui possessiones quoq; circa hos esse oportet. Necesse est enim facultates adesse ciuibus; hi autem sunt ciues. Nam turba quidem vrbana vilium ministrorum, nulla pars est ciuitatis; E nec aliud genus quodcũq;, quod nõ sit virtutis effector. Patet hoc ex eo ꝙ præmisimus. Felicitas.n.necesse est vt per virtutem fiat. Felicem vero dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur ꝙ horum esse possessiones oportet, siquidem necesse est agricolas esse seruos, vel barbaros, vel ministros.

Declarat quot istorum debent esse possessiones in eadem dicẽs, ꝙ adhuc expedit in ciuitate optima possessiones esse circa hos, ita ꝙ ipsi sunt earum domini, aut maxime, quia necessarium est ciues in ipsa abundãtes esse. Siquidem ciuitas optima ordinatur per se ad sufficientiam secundum dispositionem suam. Isti autem qui dicti sunt ciues sunt simpliciter. Artifices autẽ & quicunq; alij. qui non sunt factiui operationum virtutis non participant F ciuilitate p se. Et huiusmodi declaratio est ex suppositione, quoniam nullus potest feliciari nisi cũ virtute, quæ est principium felicitatis. Ciuitatem autem optimam dicimus esse felicem simpliciter, non quantum ad aliquã partem, & quantum ad aliquem nõ, sed quãtum ad oẽs ciues, vt est dicere. Omnes igitur ciues oportet esse virtuosos. qui ergo non sunt virtuosi secundum ꝙ huiusmodi, non sunt ciues. Si igitur ciues oportet esse abũdantes, vt prædictum est, & hoc non potest esse nisi sint domini possessionum aut maxime, necesse est eos esse dominos possessionis, & hoc si supponamus ꝙ expedit in tali ciuitate agricolas esse seruos, & hos aut barbaros aliunde venientes, aut ministros. Deinde cum dicit.

Reliquũ est ex his, qui supra memorati sunt, genus esse sacerdotum; quorum institutio manifesta est. Neque.n.agricola, neq; artifex, neq; G vilium exercitiorum quisquã sacerdos est deputandus. Honos.n.diis est à ciuibus impendendus. Sed cum distincti sint ciues in partes duas, hoc est in eos qui arma tenent, & in eos q consultant, & decens sit diis cultum exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tẽpore in his laborauerũt, ac defessi sunt, his vtiq; esset sacrorum cura demandanda.

Declarat ꝙ sacerdotium aliqualiter est attribuendum eidem, & aliqualiter diuersis eũ prædictis, & quibus nõ est attribuendum dicens, ꝙ ex his quæ dicta sunt necessaria ciuitati, enumeratis prius relinquitur genus sacerdotum, cuius ordo ad alios satis est manifestus. Non enim expedit in rep. bene ordinata artificẽ, seu agricolam, vel forensem sacerdotem constituere. Sacerdos enim ordinatur ad cultum diuinum celebrandum, & honorẽ Deo ex H hibendum pro subditis. Nunc autem conueniens est cultum exhiberi Deo & honorẽ à principalioribus ciuibus. Omnia. n. excellentiora exhibẽda sunt Deo propter eius excellentiam, à quo est omne bonum & quicquid est. Si igitur agricolæ, & artifices, vel forenses ciues nõ sunt, vt probatum est prius nõ expedit eos esse ciues in ciuitate bene ordinata, sed quoniam ciues distincti sunt in duo, sicut dictum est prius, videlicet, in ordinatos ad arma, & cõsiliarios, quos aliquando cõtingit abdicatos esse propter intolerãtiam laboris, & emeritos propter exercitiũ præteritum in bellicis & iudiciis, & oportet eos habere requiem maxime in speculatiuis cum motus passionum sensibilium sint omnino in eis sedati vt in pluribus. Eos autem qui intẽdunt honori & cultui diuino oporteat habere requiem & vacationem contẽplationis, expedit eos ꝓmoueri ad honorem sacerdotij, & assignari ad sanctificationem hãc eos, qui abdicati sunt propter labores in

prȩterito passos, & emeriti propter honesta exercitia in bellicis & consiliis. Est autem intelligendum, ꝙ sicut natura illud, quod est perfectius & in tempore, in quo perfectius est ad perfectionem ordinat operationē, seu finē, sic & ratio vel ars, quæ imitatur naturā. Homines autē post tempus eruditionis & exercitij in disciplinabilibus imperfectiorem prudentiam habent propter motum fortiorem passionum in eis. Robur autem corporale & magnanimitatem habēt maiorem propter iuuētutem: hoc autem magis competit in bellicis, & ideo rationabiliter tales in ætate illa ad bellica docet ordinare philosophus. Deinde autē procedēte ętate represso calido, & aliqualiter remissis motibus passionum remittitur robur & magnanimitas secundum aliquid. ratio autem & prudentia magis vigent. Sedendo.n. & quiescendo fit anima sciens & prudens. Istud autem conuenit deliberationi & iudiciis, & ideo ſm rationem tales ordinandi sunt ad cōsilia & iudicia. Vlterius autē magis procedente ætate remisso calido propter tēpus & fere mortificatis passionibus, vt est dicere, aut regulatis propter longum exercitium, fere deficit robur corporale, & maxime viget intellectus. Illud autem maxime requiritur in his, quæ ordinantur ad cultum diuinum. Oportet enim eos vacare ab exterioribus actionibus, & maxime intendere speculationi diuinorum, & ideo in ætate tali conuenienter assignandi sunt ciues ad cultum diuinum ita vt primo exercitētur in bellicis, deinde in agibilibus. Vltimo autem vitam finiant in speculatione diuinorum, in quo ponitur vltimus finis hominis. Deinde cum dicit.

Quæ sint igitur sine quibus ciuitas stare non potest, & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas.n. & artifices, & omne ministerium ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt, qui arma tenēt, & qui consultant: & separatum est vnumquodq; istorum, hoc quidem semper, hoc vere secundum partem.

Recolligit determinata dicens, ꝙ sic igitur determinatum est, quæ sunt illa, quæ sunt necessaria ad consistentiā ciuitatis, & quot illorum sunt partes ipsius. Agricolæ.n. & artifices, & mercennarij qui pro mercede cōmutant opera necessarij sunt in ciuitate. Sed nequaquā sunt partes ipsius per se. Bellici autem & consiliariui, & sacerdotes sunt partes ciuitatis, & sunt distincti á pręcedentibus secūdum omne tempus. A se autem inuicem ſm partem temporis, ita vt idem prius ordinetur ad bellum, deinde ad cōsilium, & vltimo ad sacerdotiū. Deinde cum dicit.

Videtur autē non nūc, neq; paulo ante, hoc notum fuisse his, qui de repub. philosophantur, ꝙ per genera sit ciuitas distinguenda. Et pugnatorum genus aliud esse, aliud agricolarum. Nam in Ægypto vsq; ad hoc tēpus in hūc modum se habet & in Creta. In Ægypto quidem Sesostri legem ferēte, & in Creta vero Minoe.

Declarat ista fuisse ab antiquis inuenta. Et primo narrando. Secundo cum dicit. {Esse vero &c.} Per signum. Circa primum primo declarat distinctionem bellicorū & consiliariorum ab aliis, & institutionem cōuiuiorum ciuilium fuisse antiqua. Secūdo cum dicit. {Et alia fere.} cōcludit idem de aliis. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Inuentio igitur.} declarat quot istorum á quo institutum fuerit primo. Circa primum primo declarat distinctionem prædictorum institutam esse ab antiquo. Secundo cum dicit. {Antiqua videtur esse etiam cum &c.} distinctionem conuiuiorū. Circa primum dicit, ꝙ volentibus phisice cōsiderare de republica, apparet hoc non nūc primo, neq; recēter esse

A notum, quod oportet in ciuitate genus bellicorum & cōsiliariorum esse distinctum ab agricolis & artificibus, & mercēnariis ſm ꝙ huiusmodi. In Aegypto.n. vbi primo cōcessum est studere ſm ꝙ dicitur 1. Metaph. primo obseruauerunt leges statuentes. Deinde autem posterius in Creta, quæ est insula in Græcia. Dicunt.n. ꝙ Sesostres legislator Aegyptiorum hoc primus ordinauit legem de quo fit memoria. Circa Cretam autem Minos legislator ipsorum. Deinde cum dicit.

Antiqua videtur esse etiam comessationum institutio, quod in Creta factum est Minoe regnante. Sed multo prius hoc in Italia, ꝙ in Creta constituta fuit. Tradūt enim periti homines illorum locorum fuisse Italum, quēdam Oenotriæ regem, à quo mutato nomine, ꝓ Oenotris, Itali sunt vocitati, oramq; illam maritimam Eu-

B ropæ, quæ est inter Scillaticum & Lamedicum sinum. distant vero hæc loca inter se, meridiei iter, Italię nomen primo cepisse. Hunc ergo Italum tradūt agriculturam Oenotrios docuisse, cum prius essent pastores vagi, ac palātes, illisq; leges posuisse, & comessationes instituisse primum. Quapropter etiam nūc quidam illorum populorum comessationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebant aūt eam Italiæ partem, quæ ad Tyreniam versa est Opici, qui nunc Ausonij nominātur. Alteram vero partem, quæ ad Iapygiam & Ionium pertinet incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipsi quoq; ab Oenotris orti.

C Declarat institutionem conuiuiorum ordinatam esse ab antiquis dicens, ꝙ institutio conuiuiorum ciuilium, quibus participant omnes ciues determinatis festis vel tēporibus videnť esse facta ab aliis multis Cretēsibus. s. & Italicis. Sed illa quæ ordinata fuerunt in Creta, ordinata fuerunt maxime circa tempus regiminis Minois regis. Illa autem quæ in Italia, multo fuerunt antiquiora prædictis. Dicunt.n. Cosmographi illius regionis quendam regem fuisse Italum nomine, in illa, quę tunc dicebatur Oenotria, á quo accipiētes nomen, dicti prius Oenotri, vocati sunt Itali. & hanc partem Europæ quę sita est inter sinū maris Scyllaticum, ita dictum á scylla periculo maris, in quo sæpe periclitantur naues propter collisionē ad rupes pręruptas: & sinum Lamedicum, quod videtur esse, ꝙ diuidit prædictam Italiam ex parte opposita, quæ videntur adinuicem parum differre circa locum, in quo concurrunt, videlicet per iter mediæ diei dicunt assumpsisse nomen Italiæ ab eodem. Hic igitur Italus di-

D citur collegisse pastores illius regionis primo in vnū ordinem ciuilem & cōstituisse quosdam eorum agricolas: alios autem forte artifices, & alios bellicos, & leges ordinasse determinantes regulam viuēdi eisdem, & instituisse conuiuia cōmunia omnibus primo. Propter quod & nunc ibidem obseruant conuiuia & leges quasdam ordinatas ab illo quod intelligēdū est pro tēpore philosophi. Apud Tyreniam autem quæ est alia pars Italiæ habitabant prius Opici dicti, & tunc habitabant pro tempore suo. apud Iapygiam autem & Ionium, quæ est alia pars Italię vocata prius Syrtes habitabant dicti Chaones, qui fuerunt quondam de genere Oenotriorum, qui dicūtur fuisse gręci quidam. Vnde & quædam pars Italiæ quondam magna Græcia dicebatur. Sed est intelligendum, ꝙ propter mutationem in habitantium regionem prędictam, vel propter bellū, vel occupationem, vel epidimiā plura prædictorum nominum partiū regionis prædictę

mutata

mutata sunt, aut etiã oblita, & alia imposita: & ideo nescimus bene cõmuniter quas partes regionis illius quædã prædictorũ nominum significent. Deinde cum di.

Inuentio igitur comessationum hinc primũ extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera apud Aegyptum incipit. Sesostris.n. multis temporibus ante fuit, ꝙ Minos in Creta regnaret.

Declarat quod istorum á quo primo fuit inuentum dicens, ꝙ institutio conuiuiorum communium legitur primo facta fuisse in Italia á prædicto Italo: distinctio autem ciuilis multitudinis fm modum prædictum in Aegypto institutio enim quæ fuit facta sub regimine Minois apud Cretam multo posterior fuit quàm illa, quæ fuit facta in Aegypto, quam dicitur fecisse legislator eorum Sesostres, Deinde cum dicit.

Et alia fere credendum est eodem modo inuenta fuisse multoties, in longo tempore, immo vero infinities: nã & quę necessaria sunt ad vsum vitę, indigentiam ipsam docuisse rationabile est, & illis repertis additamenta postmodũ facta fuisse ad expolitiorem viuendi formam, quod eodem modo in constitutione rerumpu. accidisse credendum est.

Cõcludit idem de aliis ciuilibus dicens, ꝙ oportet credere prædicta, & alia fere ciuilia inuenta, & obseruata prius multo tẽpore, aut magis infinities. Si.n. supponamus, ꝙ omnia quæ fiunt hic reducantur in motum & figuram cęlestem de necessitate, & motus cæli est æternus secundum opinionem philosophi, oportebit ista inferiora circulari infinities, vt videtur secundum ordinationem ciuilium quædam sunt necessaria ad viuẽdũ absolute sicut agricultura, quædam autem ad bene viuendum. Illa igitur, quæ sunt necessaria, primo inuenerunt ipsa necessitate coacti, quæ verò ordinantur ad bene viuendum istis existentibus inuenta fuerunt, & rationabiliter acceperunt incrementum. Similiter & circa resp. totas, illa enim quæ est necessaria ad viuẽdum absolute, rationabiliter inuenta esse creditur prius: quæ autem ordinatur ad bene viuendum & optima est posterius procedendo ab imperfecto ad perfectum secundum modum naturæ. Deinde cum dicit.

Esse vero cũcta vetusta, signum est, ꝙ Aegyptij quorum antiquitas maxima putatur, leges habuerunt & ciuilem institutionẽ, quapropter vtendum est his, quę sufficienter tradita sunt, & quæ deficiunt reperire, conandum.

Manifestat dicta per signum dicẽs, ꝙ signum ꝙ omnia ciuilia antiqua sint & inuenta prius sunt ea, quæ fuerunt in Aegypto, & sunt adhuc obseruata: isti enim sunt antiquissimi philosophantes & ordines ciuiles instituentes, leges & ordinem ciuilem inueniẽtes & obseruantes, sicut etiam Plato dicit in primo Thimei. & ideo eis quæ dicta sunt prius, & ab eis obseruata, vtendum est gubernantibus bene ciuitates. Si aũt aliqua omissa sunt ab eis, vel ẽt á nobis, tentandum est ea inuenire. Deinde cum dicit.

Quod igitur agri & possessiones eorum esse debent, qui arma tenent, quiq; partes sunt ciuitatis, dictũ est: & qua de cã cultores illarũ, alios esse oportet, & quãta & qualis debet esse regio.

Recapitulat quædam determinata dicens, ꝙ sic igitur determinatum est prius, ꝙ regionem & possessionẽ principaliter oportet esse bellicorum & aliorum participantium rep. puta consiliariorum & sacerdotum, & ꝙ agri-

E colas & mercẽnarios & artifices nõ expedit esse ciues in optima ciuitate: prius autem dictum fuit quantam secundum quantitatem, & qualem secundum dispositionem, oportet esse regionem optimam.

LECTIO VIII.

Qualis agri totius facienda sit partitio.

DE distributione vero ipsius regionis et q & quales debent esse cultores dicendum est, quandoquidem neq; communes omnium cẽsemus esse debere possessiones, vt quidã tradidere, sed vsu amicabili communes fieri, neq; de esse vlli ciuium alimenta.

Postquam declarauit philosophus quæ sunt partes ciuitatis per se, & quæ non, & ꝙ agricolas non expedit esse partes ipsius, quorum est excolere regionem: transit nũc

F ad determinandum diuisionem regionis, & quos & quales oportet esse cultores ipsius. & circa hoc primo determinat de diuisione regionis quomodo facienda est. Secũdo cum dicit. {Cultore autem &c.} quos & quales oportet esse cultores ipsius. Circa primum præmittit quasdã suppositiones cum intentione sua. Secundo cum dicit. {Est igitur necessarium.} ex dictis concludit regionis diuisionem. Tertio cum dicit. {Vt duabus sortibus.} rationẽ assignat. Circa primũ primo præmittens intentionẽ suam. primo præmittit quasdam suppositiones ex parte possessionũ. Secũdo cũ dicit. {De comessationibus &c.} ex parte conuiuiorum. Tertio cum dicit. {Prętérea &c.} quãdam ex parte expensarum in cultu diuino factarum. Primo igitur dicit, ꝙ post prædicta dicendum est de regione qualiter distribuẽda est, & de cultoribus eius, quos secundum scientiam ꝙ quales fm conditionem oporteat eos esse supponentes. primo ꝙ non expedit in ciuitate bene ordinata possessiones esse communes, sicut Plato &

G sequaces eius dixerunt, sicut ostensum fuit in secundo. Magis.n. negligeretur cura ipsarũ necessaria. De cõmunibus.n. minus curãt homines ꝗ̃ de propriis, quia magis propria diligũt. Sed expedit eas appropriatas esse singulis quãtum ad proprietatem & curã: facere autem eas cõmunes aliis quãtum ad vsum per actũ liberalitatis & amicabiliter. Secũdo supponendũ est, ꝙ nõ expedit in eadẽ ciuitate aliquẽ ciuẽ indigere alimẽto, et eis quę sunt necessaria ad vitã, quia Ciuitas optima, est p se sufficiẽs, & ciuis per ciuitatem determinatur. Deinde cum dicit.

De comessationibus videtˀ quoq; omnibus vtile esse, vt assint bene institutis ciuitatibus. Quam vero ob causam nobis quoq; idẽ videatur, postea dicemus: oportet autẽ ciues vniuersos ad earum cõmunionem admitti, at non facile est, vt qui pauperes sint, cõtribuere statutam

H pensionem ex proprio possint, & cæteram domum gubernare.

Præmittit tres suppositiones ex parte conuiuiorum cõmunium, quarum prima est, ꝙ de cõuiuiis cõmunibus, simul videtur cum præcedẽtibus opportunum esse ea fieri in ciuitate optima, Causa vero ꝓpter quã opportunũ est & nobis videtur, in sequẽtibus huius libri dicetur: disponunt.n. ad familiaritatem ciuium & amicitiam ipsorum. Secundo de eisdem supponendũ est, ꝙ oportet oẽs ciues tam diuites ꝗ̃ pauperes cõicare ipsis: aliter.n. non essent cõmunia toti ciuitati, per quã determinatur ciuis. Tertio accipiendũ est, ꝙ cum sint egeni vel minus diuites paucas habentes possessiones, non est facile eos sine grauamine magno afferre ad conuiuia communia quod proportionale est, & sustentare familiam propriam de modica substantia sua: modica.n. possessio, ad duo minus est sufficiens. Deinde cum dicit.

Præterea

Prӕterea in sacrificiis, cultuq; deorũ sumptus communes esse debent totius ciuitatis.

Ponit vnam suppositionem quantum ad expensas diuinorum dicens, ꝙ adhuc accipiendum est, ꝙ expensæ quæ fiunt in cultu diuino, puta in sacrificiis & ædificiis, & his ad hoc ordinatis cões sunt toti ciuitati, siquidem prædictus cultus communis est. Deinde cum dicit.

Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraq; illarum partium rursus diuidẽda est, illius nanq; partis, quam publicam esse debere diximus, vna pars deorũ cultui deputãda est, altera vero ad comessationũ impẽsam. Rursus vero, priuati agri, pars vna ad proprias necessitates ẽ deputãda, altera vero ad ciuitatẽ.

Infert diuisionem regionis ex dictis suppositionibus dicens, si veræ sunt prædictæ suppositiones, expedit in ciuitate optima possesionem regionis esse diuisam, & alteram partem eius esse cõmunem ad cõmunes eius expensas faciendas, & alteram propriam vnicuiq; ad familiares opportunitates. Et quælibet istarum partium diuiditur in duas, ita vt vna pars possessionis cõis ordinetur ad oblationes vel cultum diuinum, altera autem ad expẽsas cõmunes in cõuiuiis cõmunibus faciẽdas. Altera aũt pars eius, quę propria est singulis ordinet ad necessitates ꝓprias vnicuiq; alia vero ad negocia cõia ciuitatis, puta ad munitionẽ, custodiã, & ornatum. Deinde cum dicit.

Vt duabus sortibus vtrinq; distributis, amborũ locorũ omnes participes sint: æquum.n. & iustum ita se habet, & ad finitima bella cõcordatius: vbi.n. hic modus non seruetur, alij facili ter prosiliũt ad finitimorum inimicitias, alij nimium illas refugiunt & contra dignitatem.

Assignat distinctionis prædictæ rationes duas, quarũ secundam ponit cum dicit. {Quamobrẽ.} In prima parte dicit, ꝙ sic conuenienter diuisa est regio in duas sortes, & quælibet illarum distincta in duas. Et hoc rationabiliter, quia sic ea diuisa per diuersas sortes omnes in ciuitate participabũt vtraq; diuisioni, quia omnes participabũt possessioni cõmuni, saltem inquãtum participant cõuiuiis cõibus. Propria autem manifestum est, ꝙ participant omnes. Hoc autem æquale & iustum videtur, & per consequens rationabile. Rationabiliter igitur diuiditur fm prædictum modum. Deinde cum dicit.

Quamobrem apud quosdam lex est, vt qui agros habent vicinos, hi nõ admittãtur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatã sui causam recte consilium dare nõ valentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas antedictas.

Tangit secundam rationem & est. Expedit possessiones regionis diuidi secundum ꝙ magis conueniens est ciuibus in ordine ad vicinos conterminales eisdem & potentes aduersari, sed eam diuidi secundum modum prædictũ magis conueniẽs est ipsis in respectu ad vicinos municipij ciuitatis volentes aduersari, cuius signum est, ꝙ vbi non obseruant istum modum, sed vbi omnes possessiones sunt cõmunes paruipendunt inimicitiam vicinorum, non curantes si occupent partem possessionis ciuitatis: minus.n. dolent de omissione cõmunium, vbi autẽ omnes possessiones sunt propriæ, vel fere nimis curãt de inimicitia vicinorum, & præter illud quod bonũ est: verentur.n. amittere possessiones proprias, eas magis diA ligentes ꝙ cõmunes: & ideo in quibusdam ciuitatibus solet esse lex, vicinos conterminales non participare honore vel cõsilio eorũ in ordine ad bellum, vel quodcunq; aliud magnum, quasi non possent bene consiliari ꝓpter affectionem aliquã propriã inimicitię vel amoris. Expediens est igitur regionem diuidi fm prædictum modum, propter prædictas rationes. Deinde cum dicit.

Cultores autem ipsi maxime quidem, si secũdum votum optandũ est, serui esse debẽt, neq; omnes vnius generis, neq; animo elati, ita et ad faciendum opus, vtiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. secũdo autem loco, barbari ministri, natura similes his, quos supra diximus: horum autem, in priuatis quidem agris, & ipsi priuatorũ dominorũ sint, in publicis vero, publici. Quemadmodum autem seruis vtendum B sit, et quale, melius est omnibus seruis prӕmiũ libertatis esse propositum, postea dicemus.

Declarat quos & quales oportet esse cultores regionis dicẽs, ꝙ in ciuitate optima terrę cultores si possint haberi ad votũ; oportet esse seruos robustos corpore, vt bene elaborare ipsam possint deficiẽtes intellectu, ne sint inuẽtiui fraudum contra dominos. Sed circa hos oportet duo obseruare. Primo ꝙ non sint eiusdem tribus, sic.n. vniti adinuicem magis possunt esse fortes ꝙ ciues. Secundo ꝙ nec animosi: si.n. essent, magis auderẽt insurgere. Expedit igitur eos esse robustos corpore, deficientes intellectu, pusillanimes, & non eiusdem tribus: sic.n. magis vtiles erunt ad terræ elaborationem, & nihil insolescent cõtra dominos machinantes. Deinde autẽ expedit si isti nõ possint haberi terræ cultores esse barbaros in alia regione natos, & natos seruire, & ministros naturæ: tales enim sunt similes prędictis secundum dispositionem naturalẽ, C sed colẽtes terras proprias vniuscuiusq; ciuis oportet esse proprios illorum, quorum sunt terræ eos: autem qui terram cõmunem expedit esse seruos communitatis. Quomodo autem dominus se debeat habere ad seruos in vtẽdo ipsis, & melius est ad inducendum eos ad bene operãdum proponi eis libertatem in præmium si bene operentur: cum autem verbere vel afflictione affici debeant in sequentibus huius tractatus dicetur.

LECTIO IX.

Quo in loco sit vrbs extruenda, & quo pacto.

VRbs autẽ ꝙ terræ, marisq; particeps esse debet, & ꝙ ad totã regionẽ similiter debet esse cõis quantum fieri potest, dictum est prius.

Postquam philosophus declarauit ea, quæ supponẽda sunt ex parte multitudinis ciuilis ad rectam rempu. vult nũc declarare, quæ supponenda sunt ex parte situs ciuitaD tis, & ædificiorum eius & regionis in speciali magis, & primo ostendit quæ supponenda sunt ex parte situs ciuitatis in speciali. Secũdo cum dicit. {Loco aũt &c.} qui ex parte munitionum & ædificiorũ. Circa primum recolligit quędam dicta prius de situ ciuitatis. Secundo cũ dicit {Ipsius aũt ad seipsam &c.} declarat q̃ vlterius supponẽda sunt circa sitũ eius in speciali. Primo igiẽ dicit, ꝙ prius determinatũ est à nobis, ꝙ si ciuitas optima debeat situari ad votũ, oportet ꝙ cõiicet mari & terræ fm ꝙ contingit melius, vt ex vtroq; possit iuuari, & in necessariis ad vitam, & cõtra vicinos debellãtes. Deinde cũ dicit.

Ipsius autem ad seipsam optandum est positionem sortiri ad quatuor respicientes. Primũ ad sanitatẽ quod est necessariũ: ad orientem.n. solem cõuersæ vrbes, & ad eos ventos qui inde

perflant,

perflant, salubriores sunt. Secundo loco, quæ sunt secundum boream sitę, hæ nanque sunt ad hiberna potiores. In reliquis vero, vt ad ciuiles res, & ad bellicas, opportune se habeat. Ad bellicas quidē vt facilis sit ciuilibus in aliena egressio: hostibus autem, difficilis aditus, ac difficilis circūdatio: Aquarum autem & stagnorū abūdantiam habeat maxime naturalem, φ si naturalis deficiat, ex aqua pluuia cisternæ, & lacus, qui magnam vim aquarū suscipiant cōparenī, ita vt deesse aqua, siqñ obsiderenī, nunq̄ possit.

Declarat quæ attendenda sunt de positione ciuitatis in ordine ad sanitatem & ad bellica, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Sed cum oporteat &c.} de quibus istorum magis solicitādum est propter sanitatem. Circa primum tangit quatuor, ad quæ oportet respicere in bona positione ipsius, quorum duo prima per se ordinantur ad sanitatem. Tertium ad bellicas opportunitates. Quartum vero ad hoc & ad necessitatem vitæ. Dicit igitur φ si oportet ciuitatem ipsam situari ad votū oportet respicere ad quatuor principaliter. Primo quidem φ declinationē habeat, & sit propatula, si fieri potest ad orientem & ad ventos flantes ab ortu, qui sunt saniores aliis, tanq̄ hoc sit opportunum ad bonam dispositionem ciuium. s. sanitatem. Sunt venti orientales saniores quoniā plurima materia ipsorū plus moraī sub via solis, & ideo calidiores sunt sm philosophū. 2. metheororum. Propter caliditatem autem suam nubes resoluunt, & aerem subtiliant & mundificant, quæ faciunt ad bonam dispositionē & ad sanitatem. Siquidem aer paludosus & nubilosus, & grossus, est egrotatiuus: econtrario vero ventus occidētalis frigidus est & parum moratur sub via solis, nec est fortis flatus vt frequentius: & ideo propter frigiditatem vapores congregat & aerem ingrossat, & propter paruitatem flatus non potest nubes propellere. ista autem non conueniunt ad bonam dispositionem corporum. & ideo loca propatula ad occidentem non sunt salubria bene, vt frequentius. Secundo expedit ciuitatem declinareq; ad boream & ad ventos boreales, sic enim recentior erit & magis remota à putrefactione, quia venti illi recētiores sunt & saniores. Cuius ratio est, quia ventus septentrionalis frigidissimus est & fortissimi flatus, & ratione fortitudinis flatus & nubes & vapores grossos propellit ab aere mundificādo ipsum. ratione vero frigiditatis congregat calidum intrinsecum claudendo poros exterius, & propter primum prohibet putrefactionē, propter scd̄m confortat digestionem, & ista bene competunt sanitati. Ecōtrario ventus australis calidus est & tortuosi flatus, & virtute caliditatis eleuat vapores, & poros aperit, & virtute flatus tortuosi nubes congregat: & ideo ingrossat aera, & ad putrefactionem disponit, & debilitat digestionem, quæ sunt principia ægritudinis, & ideo ventus australis non est bene salubris. Tertio autem oportet ciuitatem situari, vt bene se habeat ad actiones ciuiles, & ad opportunitates bellicas, propter quas oportet eam sic disponi, vt sit boni exitus ciuibus & facilis, difficilis autem & mali aditus debellantibus: & per consequens difficile comprehensibilis, φ sit vel per naturalem dispositionem, vel montium, vel rupium, vel aquarum, vel per artificialem, puta turrium, vel munitionum. Quarto expedit eam sic poni, φ habeat multitudinem aquarum fontalium, vel fluuialium conuenientium sanitati & munitioni si possibile est. si autem hoc nō est possibile, oportet inuenire & pręparare susceptacula aquarum pluuialium & defossarum, puta cisternas & puteos potentes continere copiā multam ipsarum, ita vt non contingat eos deficere propter multitudinem, etiam si ab aduersariis prohiberentur aquæ exteriores. Deinde cum dicit.

E Sed cum oporteat de sanitate habitātium curam habere, hoc autem sit primū in situ, et qualitate loci, secūdum in aquarum salubrium vsu, in ea quoq; re est diligentia merito adhibenda. Quibus. n. plurimum & frequentissimæ vtimur ad corpus ea plurimum important ad sanitatem. Aquarum autem & ventorum potentia talem habet naturam.

Declarat de quibus prædictorum magis sollicitādum est ad sanitatem, quod primo facit. Secundo cum dicit. {Quapropter in.} ponit quoddam documētum. Primo dicit, quoniam cōditorem ciuitatis oportet esse solicitū multum de sanitate inhabitantium ciuitatem. Primo. n. & principaliter oportet esse solicitum de bona dispositione animæ. Secundo de bona dispositione corporis in ordinem ad animam, bona autē dispositio corporis seu F sanitas primo videtur causari ex dispositione ciuitatis ad talē vel talem situm, puta ad oriētem vel boream propter bonam dispositionē aeris. Secundo vero causatur ex vsu aquarum bene dispositarum, puta dulcium & leuium: et ideo de istis & de aere principaliter nō accessoriæ. illa. n. multum conferunt ad sanitatem & bonam dispositionē quibus vt plurimum & frequentissime vtuntur homines ad vitam corporis sustentandam. Hęc sunt natura aquarum & aeris. Aqua. n. vtuntur secundum se ad potum & ad cibum saltem secundum φ mixta est. Aere autem ad respirationem, ergo multum conferunt ad sanitatem: oportet igitur cōditorem ciuitatis multum solicitari de bona dispōne aquarū & aeris, forte autē magis de dispōne aeris. Siquidē aer inspiratus cū minori alteratione ꝑuenit ad principiū vitæ. s. ad cor. Deinde cum dicit.

Quapropter in ciuitatibus quæ recte sapiūt, distinguendus est aquarum vsus, si non omnes G sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, vt aliæ seorsum aquæ ad cibum & potum, aliæ ad aliam indigentiam deputentur.

Ponit quoddam documentum circa naturam aquarū in ciuitate dicens, φ propter hoc, quia aquæ multum cōferunt ad sanitatem, si non fuerint omnes aquæ in ciuitate similes, nec copiosæ distinguunī seorsum accipiendo eas de numero ipsarum quæ ad alimentum sunt conuenientes & seorsum, alias quæ ad alias opportunitates in ciuitatibus sapiēter ordinatis, vt conuenientibus ad alimentū, si copiosæ nō fuerint, nō vtantur ad alia, necnon cōuenientibus vtanī ad alimentū. Deinde cum dicit.

Loca autem munita non pariter cūctis ciuitatibus vtilia sunt, vt puta arx ad dominationē vnius vel paucorum. In populari vero viuendi H mō æqualitas loci. In optimatū verò gubernatione neutrū istorū, sed magis loci plures ardui.

Inquirit de his quæ supponēda sunt ex parte munitionum & ædificiorū, & circa hoc primo facit quod dictū est. Secundo cum dicit. {Sed immorari.} excusat se ab vlteriori consideratione taliū. Circa primū primo declarat quæ supponenda sunt circa munitiones & ædificia in ipsa ciuitate. Secundo cum dicit. {Sunt enim magistratus &c.} quæ in regione exterius. Circa primum primo inquirit de munitionibus & ędificiis cōmunibus ciuitatis. Secundo cum dicit. {Cum vero &c.} de his quæ ordināntur ad principalia opera ciuitatis. Circa primū primo tangit φ non eodē modo se habet de munitionibus & in oībus rebusp. Secundo cum dicit. {Priuatorū autē &c.} inquirit de ipsis & ædificiis in ciuitate optima. In prima parte dicit φ illud quod est expediens et melius circa

loca

loca munita non eodem modo se habet in omnibus rebusp. sed in statu paucorum & monarchia expedit esse arcem .i. partem superiorem ciuitatis fortissimam esse in qua dominantes in paucorum statu & monarchæ morantes possint defendere se si opus sit ab impetu multitudinis insurgentis si contingat. In statu aũt populari expedit æqualitas ædificiorum vt nullus ꝓpter fortitudinem munitionis alios expugnans, tyrannizet vel dominetur solus. In statu autem optimatum in quo principãtur plures virtuosi intendẽtes bonum cõmune, neutrum istorum expedit, sed magis multitudo locorum fortium per quos possit tueri ciuitas cõiter. Deinde cum dicit.

Priuatarum autem domorum forma gratior & cõmodior ad cæteras res existimatur ſm nouiorem istum hippodamium morẽ: sed ad securitatem tutelamq; ciuitatis vtilior erat antiquorum ædificatio: habent.n. illorum ædificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti euadere vix possunt, & inscrutabiles latebras, si qui aggrederentur, ex qua vtriusq; horũ participare debẽt: potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, vt solent agricolæ illos quos vocant quidam, vinearum tramites.

Declarat qualem oporteat esse dispositionem habitationum propriarum & munitionum: & primo inquirit de dispositione habitationum familiarium propriarum, Secundo ibi. {Et cæteram.} de cõmunibus: puta de muris & munitionibus. Circa pmum est intelligendum ꝙ antiqui habitationes familiares fortiores faciebant propter aduersarios & rudiores, quia non ita erant experti; posteriores aũt magis delectabiles & vtiliores ad quædam & subtiles magis propter maiorem experientiam. Dicit igitur ꝙ dispositio habitaculorum familiarium & hippodamium .i. domicilium equorum .i. ad equos nutriendos, si fuerit bene penetrabilis, hoc est propatula & bene euentabilis secundum modum ędificandi posteriorum est magis delectabilis ad inhabitandum, & vtilior ad aliquas actiones: puta ad nutritionem animalium, sed dispositio eorum, ſm modum antiquum vtilior est propter securitatem ab insurgentibus propter fortitudinem, & minus delectabilis ꝓpter ruditatem ipsius: erat enim difficilis introitus impugnantibus & difficile penetrabilis eis: & ideo si debeant disponi ad votum familiaria habitacula: oportet ꝙ habeant ista duo, vt. s. sint fortia contra debellantes, & difficilis aditus eis ſm dispositionem antiquorum, & delectabilia, & vtilia ad actiones familiares ſm dispositionem posteriorum: si. n. aliquis ita præparauerit, contingit habitationem eius esse similem habitationi agricolarum quos vocant quidam custodes vinearum, quia in vineis & in campis solitarie immorantur, quorum habitacula sic sunt disposita vt dictum est prius vt bene se habeant ad actiones familiares & contra volentes nocere. Deinde cum dicit.

Et cæteram vrbem non facere penetrabilẽ, sed partes quasdam & loca: sic. n. & ad securitatem, & ad ornatum se bene habebit.

Inquirit dispositionẽ munitionum totius ciuitatis: & primo in generali. Secundo cum dicit. {Mœnia veró qui &c} specialiter de muris. In prima parte dicit, ꝙ similiter sicut dictum est de familiaribus habitationibus quod expedit eas esse dispositas dicto modo: ita dicendum est rationabiliter ꝙ expedit totam ciuitatem esse dispositam quantum ad munitiones, vt non sit facile penetrabilis aduersariis. s. turribus & fossis & aliis huiusmodi dispositis ſm partes & loca quibus magis competũt. si. n. sic se habeat melius se habebit ad securitatem pro-

A pter ipsas munitiones & ad ornatum, & per consequẽs ad delectationem propter debitum ordinem & situm earum. Deinde cum dicit.

Mœnia veró qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis quæ virtutem possideãt: nimiũ prisce loquuntur: & hoc vident per experientiam reprobatum in his ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant.

Inquirit de muris: fuit autem opinio quorũdam ꝙ muri nõ sunt necessarij ciuitati optimæ, quæ habet optimos viros: tum quia propter confidentiam murorum forte redderentur negligẽtes in actionibus bellicis: tum quia vbi est maior fortitudo & melior non cõpetit multis. minor fortitudo autem virorum optimorum maior est & melior ad defensionem ciuitatis q̃ ea quæ murorũ: ergo videtur fortitudo murorum non competere eidem.
B Primo igitur proponit opinionem istam simpliciter nõ esse tenendam, innuens rationem ad hoc. Secundo cũ dicit. {Est. n. ad pares ac non multo excedentes &c.} declarat quibus non competunt multum, & quibus sunt necessarij. Tertio cũ dicit. {Si ergo per hunc modũ &c.} concludit ex dictis esse multum curandum de eis & propter quas causas. Circa primum dicit ꝙ dicentes de muris non oportere eos circũponere ciuitati bene ordinatæ ad virtutem, & habenti viros virtuosos valde antiquam habent æstimationem & simpliciter & prêter rationem: maxime cum videant illas, quæ hoc modo decorantur sine muris in sola multitudine confidentes ex ipso operé redargutas & ductas ad inconueniens: multæ enim fuerunt ciuitates habentes viros fortes & bonos quæ propter defectum munitionis & murorum succubuerunt & captæ sunt. Deinde cum dicit.

Est enim ad pares, ac non multo excedentes
C multitudine, non satis decorum per mœnia seruari velle.

Declarat respectu quorum non multum competunt & respectu quorum sunt necessarij: & primo facit primum. Secundo cũ dicit. {Sed cum aliqñ &c.} secundum. In prima parte dicit, ꝙ ciuitati habenti bonos viros non multum competit saluari per munitionem murorum à consimilibus ſm virtutem, & non multum differentibus ſm multitudinem: in loco enim proprio in quo potentiores videntur ciues virtuosi videntur se posse defendere à consimilibus virtute vel parum excedentibus: & iõ non sunt eis necessarij muri ad hoc, quia non est faciendum per plura quod bene potest fieri per vnum: & iterum opprobriosum est ꝙ aliquis qui potest expugnare per propriam virtutem, nitatur expugnare per ꝓpriam & alienam. Deinde cum dicit.

Sed cum aliquando contingat & fieri possit:
D vt multo maior hominum multitudo, & maiori virtute superueniat: si saluos esse oportet: neque perire: neq; cõtumelijs affici, firmissimam munitionẽ murorũ, putãdũ est opportunissimam esse in bello: prælertim hoc tempore: in quo tormẽta & machinæ ad obsidiones vrbiũ, cum omni subtilitate sunt adinuenta.

Ostendit ꝙ respectu superexcellentis multitudinis & virtutis sunt necessarij: & ad hoc adducit rationes tres, quarum secundum ponit cum dicit. {Simile est enim.} Tertiam cum dicit. {Atqui &c.} In prima parte dicit, qñ virtutem insurgentium contra ciuitatem contingit esse maiorem multo q̃ sit virtus eorum qui inhabitant ciuitatem & paucorũ: & illi q̃ sunt maioris virtutis multo vt frequentius debellant eos q̃ minoris, munitio mu-

torum bellicosissima.i.apta ad bellandum, necessaria est ciuitati quæ minoris virtutis est, vt pluribus modis possit resistere impugnantibus, & propter alia multa, & ad euitandum & ad repellendum ictus sagittarū & machinarum diuersarum, quæ inuentæ sunt ad certitudinem insultus. Dicit autem munitionē murorū esse necessariā non simpliciter, sed ex suppositione finis si debeat ciuitas saluari, nec pati nocumentum aut iniuriam sustinere aut fieri seruam. Deinde cum dicit.

Simile est enim ciuitatem non circūdandam mœnibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deiicere montosa loca, & priuatis domibus non circūdare parietes, quasi viriles futuri sint habitatores.

Ponit secundam rationem, dicēs, ꝙ simile idem videtur dicere muros non circumponendos esse ciuitatibus & circūtollere: hoc est de circuitu tollere montana loca, .i. fortia loca prohibētia aduersarios, & regionē facere facilem penetrabilem ab ipsis: similiter dicere muros non circumponere habitationibus ꝓprijs, ac si timeretur ꝙ non essent futuri habitatores viriles, simile est facere eā penetrabilem furibus & raptoribus: nunc autem inconueniens est ciuitatem aut propriam in habitationem facile penetrabilem facere aduersantibus, ergo inconueniēs est muros non apponere vtrique. Deinde cum dicit.

Atqui ne id quidem latere oportet, ꝙ qui mœnibus circūdantu reis, licet in vtrāque partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, & tanq̃ non habentibus, sed eis qui mœnia non habent, non licet.

Ponit tertiam rationem, dicens, quòd adhuc oportet intelligere, quòd si circumponātur muri ciuitati habenti viros virtuosos possunt repellere insultum aduersantium, & per muros & per virtutes ipsorum, & vti cōtra eos: & tanquam habentes murum & tanquam non habētes: quæ aūt muros non habent, nō possunt nisi altero tm̄: nunc autem melius est pluribus modis vicissim resistere aduersario quàm vno tantum. Deinde cum dicit.

Si ergo per hunc modum se habet, non solū mœnia circundanda sunt vrbi: verūetiam curandum, vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tū alias, tum ad illas quæ nunc repertæ sunt: vt enim aggressoribus cura est, quibus modis vincant: ita quædam iam reperta sunt, quædam inuestigare atq; philosophari, oportet eos qui defendunt. Principio.n.non aggrediūtur expugnare eos, qui bene se præparauerunt.

Concludit curādum esse de muris & propter quas causas.d.ꝙ si ea quæ dicta sunt se habent, vt dictum est, manifestum est ꝙ non solum circumponendi sunt muri ciuitati, sed etiam multū curandum est de eis vt bene sint dispositi ad ornatum & decorem ciuitatis: sed etiam ad repellēdas opportunitates bellicas aduersariorum, & quæ nunc inuentæ sunt, & quas contingit inueniri, & ad eos impugnandū. Sicut.n.inuadentes curant diligenter quibus modis possunt supergredi inuasos vtentes instrumētis inuentis & tentantes inuenire alia: sic cura debet esse inuasis quomodo possint se custodire vtendo eis quæ inuenta sunt, & quærendo non inuenta per viam phisicā: si enim inuadentes scirent inuadēdos bene munitos esse & potentes resistere non multum conarentur eos inuadere à principio. Nullus.n.conatur ad illud qđ credit esse impossibile vel simpliciter vel sibi. Deinde cum dicit.

E Cum verò multitudo ciuium in comessationes distributa esse debeat, mœnia verò sint præsidiis quibusdam, & turribus per opportuna loca interpositis, munienda, clarum est, ꝙ res exigit aliquas comessationum in illis ipsis præsidiis collocari.

Determinat de dispositione habitationum quæ ordinantur ad actus principales: & primo dispositionem earum quæ ordinantur ad quosdam actus cōmunes omnibus. Secundo cum dicit. {Cum verò &c.} earum quæ ordinantur ad actus speciales quorūdam. Circa primū primo manifestat dispositionem eorum quæ ordinantur ad cultum diuinum & cōuiuia. Secundo cum dicit. {Venalium autem &c.} eorum quæ ordinantur ad commutationem. Circa primum primo dat intentionem suam. Secundo cum dicit. {Et hæc quidem &c.} prosequitur. In prima parte dicit, quoniam in ciuitate perfecta F necessarij sunt muri, vt dictum est prius: & necessarium est eos esse distinctos per obseruatoria, & turres positas in locis opportunis ad defensionem & ornatum. Adhuc autem expedit cōmunitatem ciuilem conuiuia cōmunia facere, & expedit eam esse distinctam in eis, secundum ꝙ quidam in ipsa inueniuntur excellentiores: quidam autem minus excellentes habitationes dispositas ad huiusmodi conuiuia disponet aliquis rationabiliter sm̄ ꝙ dicetur. Deinde cum dicit.

Et hæc quidem per hunc vtiq; modum videntur constituenda. Ædes verò deorum, ac principalissime magistratuum comessationes idoneum locum habere debent, & eūdem sacra quotcūq; lex nō separat, aut respōsum oraculi. Esset aūt talis locus, quisquis supereminētiam G haberet, & ad edendam virtutem sufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter.

Prosequitur & circa hoc primo declarat quales debēt esse secundum se habitationes huiusmodi. Secūdo cum dicit. {Esset vero &c.} in comparatione ad ciues. Circa primū primo declarat quales oporteat esse interius. Secūdo cum dicit. {Decet aūt &c.} quales exterius. Circa primum est considerandum, ꝙ omnia quæ hic sunt & nos & operationes nostræ ex bonitate & munificentia diuina causantur, & ideo tenemur ei ad reuerentiam & honorem, cum aliter attribuere non possumus. reuerentia aūt & honor per cultum exhibētur, quem oportet fieri in aliquo loco determinato ad hoc: et ideo in ciuitate vnita ex similibus oportet esse aliquem vnum locum conuenientem ad hoc ordinatum: & quia antiquitus gentiles cōuiuia cōmunia faciebant temporibus ordinatis ad cultum diuinum, & ob reuerentiam diuinorum: ideo habitationes ad conuiuia erant eædem cum his quæ ordina- H bantur ad cultum diuinum. Dicit igitur philosophus, ꝙ habitationes illas quæ ordinantur ad cultum diuinorum & ad conuiuia ꝑncipalissima ab antiquis ordinata temporibus, ꝑdicti cultus expedit habere locum conuenientem & excellentem: ita vt dispositio eius ostendat præeminentiam eius cui exhibetur cultus & reuerentia colentium, ad ipsum & vnum & eundem ꝑncipalem in tota ciuitate. Ne si plures essent, esset occasio diuisionis ciuitatis, nisi in aliquibus partibus ciuitatis: lex q̃ ordinat de cultu diuino determinauit esse aliquem talem, habitationem seorsum, vel aliquas dependentes: tm̄ ad primam & ꝑncipalem in q̄bus cultus exhibeatur alicui oraculo, vel Apollinis, vel vniuscuiusq; alterius responsiui sm̄ opinionem Gentilium, qui stellas opinabantur quosdam deos. Locus autem iste conueniens erit si bene fuerit dispositus quantum ad duo. Primo quidem ꝙ habeat positionem bene se habentem ad apparentiam virtutis.

Secundo

Secundo q eminentior sit respectu partium ciuitatis. Ex ipsa enim eminentia situs eius qui colitur & ex ex apparentia virtutis dispositio colentium. Deinde cum dicit.

Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thessalia eius, quod liberum vocant. i. quod debet esse purũ ab omni mercatu. Et neq; opifices, neq; agricolas, neq; alios vllos tales illi appropinquare, nisi à magistratibus vocarentur.

Declarat quales decet esse istas habitationes exterius, dicens, q expediens est sub loco huiusmodi habitationum, & ad meliorem euentationem & ad deductionem esse quendam forum pręparatum inter ipsas & reliquas habitationes: q quidem dicunt debere esse liberum vel ab immunditijs & turpibus, vel quia ibi existentes & cõfugientes aliquam libertatem habeant, vel vtrunq;: huiusmodi autem locum oportet esse segregatum ab omnibus venalibus: quia locus est locus vacationis: & ideo oportet ipsum esse sequestratum à tumultu. Venalia autem non tractantur sine tumultu. Et iterum locus hic ordinatus est ad virtutum exercitia. Negociatio vero quæ est circa venialia remota est ab hoc. Et iterum expediens est mercenarios & agricolas & alios tales viles quorum operationes per se non ordinantur ad virtutes non accedere ad locum hunc, nisi vocentur ab aliquo principum propter aliquam necessitatem, si locus iste totaliter ordinatus est ad exercitia virtutum. Deinde cum dicit.

Esset vero is locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. Decet enim secũdum ætates distribui hunc ornatum: & in iunioribus magistratus quosdã versari. Seniores aũt magistratibus assistere. Præsentia. n. magistratuum ante oculos posita gignit veram reuerentiam, liberalemq; pudorem.

Declarat quales oportet eas esse in cõparatione ad ciues, dicens, q locus prædictus bene gratiosus erit & conueniens cultui diuino, si distinctus fuerit secundum gradus diuersos: ita vt aliqua pars ordinetur ad gymnasia seniorum exercenda. Alia autem ad diuinorum actus secundum ordinem, & sic præeminentia illius ad istum in dispositione & ornatu secundum præeminentiam seniorum ad iuuenes. Rationabile enim est locum habitationis, & ornatum eius distinctum esse secundum distinctionem ætatum: ita vt ipsa distinctio loci distinctiooem residentium ostendat, & expedit etiam q tempore prędicti cultus inter iuniores sint aliqui principantes & matronæ apud principes resideãt: sic enim minus præter rationem agent iuuenes ex seruore iuuentutis, & mulieres ex mutabilitate earum. In præsentia enim seniorum causatur verecundia vera quæ est timor de turpi, & timor liberalis qui est turbatio ex fantasia futuri mali qui solent retrahere magis mulieres, & iuuenes ab operatiooe turpi. Differentia est inter timorem liberum & seruilẽ: quia liber est quo aliquis timet amittere bonum hooestum, & secundum rationem: seruilis autem est quo aliquis timet amittere bonum secundum corpus, uel pati malum secũdum ipsum. Corpus enim seruus est quodammodo respectu animæ. Deinde cum dicit.

Venalium autem rerum aliud forũ esse debet, & alio loco sitũ accessu facile, quo & à terra, & à mari facilis sit importatio omnium.

Declarat dispositionem habitationum quæ ordinantur ad commutationẽ dicens, q forum rerum venalium oportet esse aliud & remotum à loco prædicto: quia locus venalium locus tumultuosus est, & locus prædictus ad vacatiooem ordinatus quietem exigit, & expedit q habeat seorsum locum congregatiuum bonorum quæ à mari immittũtur, & seorsum aliorum, quæ ab ipsa regione: & vlterius in speciali secundum diuersitatem generum rerum venalium: ita quód alia pars ordinetur ad pannos, alia ad calciamenta, alia ad alia: sic enim facilius expedientur commutationes, si sciuerit vnusquisque locum determinatum ad vnumquodque commutabilium. Deinde cum dicit.

Cum veró multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes & magistratus, decẽs est sacerdotibus circa ædes sacras esse comessationes institutas. Magistratuum autem quicũq; de cõtractibus ius dicũt: & qui de accusationibus cognoscũt, & qui circa vocationes in ius, & aliã huiusmodi administrationem intendunt. Et insuper q̃ ædilitatis, & vrbanarum rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, cõmuniq; sunt comessationes statuendæ: talis est locus illius fori in quo necessaria venundantur. Nam alterum illud forum superiori loco situm debere esse, diximus ociosum. Hoc autem ad negocia rerum necessariarũ deputari, hunc eũdem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus.

Declarat dispositionem habitationum eorum qui sunt principaliores in ciuitate dicens, quoniam autem multitudo partium ciuitatis distinguitur in sacerdotes qui ordinantur ad cultum diuinum, & principes qui curant de ordine ciuili: opportunũ est habitationem sacerdotũ, & locum ad conuiuia ipsorum situari iuxta sacras ædes ordinatas ad cultum diuinum, vt locus habitationis ipsórum non sit remotus à loco cultus ad quem ordinatur: & quia expedit eos habere locum quietum propter cõtemplationem in qua maxime debẽt viuere inter alios. Principes autem qui ordinantur ad directionem cõtractuum & ad sententiandum super disceptationibus super eisdẽ, & ad scripturas sententiarum & vocationum ciuium, & ad alias huiusmodi dispensationes tales, & qui ordinantur ad regulandum agros vel agrestes, & qui ad regulandum corpus ciuitatis, & expedit habere habitationes circa forum commune, & in loco vbi communiter concurrunt plures: qualis est locus qui est circa forum rerum venalium. Quia hic locus ordinatur ad necessarias commutationes quibus plures indigent. Locus autem ad cultum ordinatus qui est in superiori parte indiget vacatione. Deinde cum dicit.

Sũt enim magistratus quidã apud rusticos, quos alij custodes, alij rectores appellãt: quibus & loca ad custodiam regionis & comessationes sunt iisdem in locis constituendæ: templa quoque per agros distributa esse debent, partim diis, partim heroibus.

Declarat dispositionem habitationum exterius in regione, dicẽs, q similiter in regione exterius oportet ædes & habitacula disposita, & distributa esse secundum ordinationem proportionalem ei quæ est in ciuitate. Sunt. n. io ipsa principes, & magistratus quos oportet habere habitacula cõuenientia principatui ipsorum, & ad ornatũ, & ad fortitudinem. Iterum oportet esse in regione ædes communes in diuersis partibus regionis, vt opportunũ est ad custodiendum redditus, & bona communia exterius collecta. Et iterum expedit in regione exterius esse sacras ędes seu templa particularia in diuersis partibus

secundum quod opportunũ est distribnta. Aliqua quidem ad cultum deorum, aliqua verò ad cultum Herosũ: quod dicit secundum consuetudinem gentilium, qui cultũ diuinum exhibebant animabus virorum, qui excellentes fuerunt in virtute heroica. Deinde cum dicit.

Sed immorari nunc circa ista superfluũ est, cum sint illa non difficilia cognitu: sed magis factu. Dicere enim voti est: euenire autem fortunæ. Quapropter circa talia insistere ad præsens omittamus.

Excusat se à diligentiori consideratione de his dicens, quod de istis tanta sunt dicta, & restant dicenda plura. Sed immorari diutius in diligenter inquirendo, & determinando de ipsis, non est vtile propter facilitatem. Non.n. multum difficile est considerare quare oporteat illa ordinare secundum rationem: sed facere ipsa magis difficile est propter raritatem eorum quæ ad hoc sunt necessaria. Determinare enim talia, & considrrare secundum intellectum, est facere opus voti seu voluntatis. Ipsa autem fieri vel esse pendet ex fortuna magis, quia bona dispositio ciuium, & abundantia bonorum exteriorum quæ sunt necessaria ad prædicta, aliqualiter dependent ex ea: & ideo illa quæ vlterius possent cõsiderari de ipsis prætermittuntur ad præsens.

LECTIO X.

Qđ & eadẽ, & diuersa sit, magistratuũ, & subditorũ disciplina.

DE rep. autem ipsa ex quibus & ex qualibus constare debet ciuitas quæ beata sit futura, & recte gubernari, dicendum est: duo sunt in quibus omnis cõmendatio bene agẽdi consistit, vnũ vt propositum ac finis agendi recte subiaceat: Aliud, vt eas q̃ ad illum finem ferant actiones inueniamus. Fieri.n. potest vt & concordent hæc inter se, & discordent. Nam qñq; illud ad quod intenditur, recte iacet. Sed in actionibus per quas illo potiri credimus aberratur. Quandoq; autem omnia ad finem diriguntur, sed finis ipse est praue positus. Qñq; etiam in vtroq; est error, veluti circa medicinã. Neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus recte iudicat interdum, neq; ad subiectum sibi finem opera diriguntur. Oportet aũt in artibus & scientiis hæc vtraq; obtineri finẽ, & eas quæ sunt ad finem actiones.

Postquam inquisiuit Philosophus de his quæ supponenda sunt ad instituendam optimam rempu. ex parte finis & materiæ ciuitatis ipsius: transit nunc ad declarandum ex quibus, & qualibus instituenda est optima ciuitas. Et circa hoc primo præmittit intentionem suam dicẽs: declarato quæ supponenda sunt ad futurã optimam rempu. nunc determinandum est nobis de ipsa repu. s. ex quibus & qualibus instituenda est ciuitas quæ debet felicitari & bene gubernare simpliciter. Secundo cum dicit. {Cum verò &c.} prosequitur. Et circa hoc primo ostendit quod illos ex quibus cõstituitur optima ciuitas oportet esse studiosos. Secundo cum dicit. {Atqui boni &c.} declarat per quot, & quomodo efficiuntur tales, quia non sufficit in agibilibus scire qualem oportet esse vnũquẽq; quoniam bonum & studiosum: sed qualiter contingit fieri talem. Circa primum adhuc primo ostendit qualem oportet esse ciuitatem optimam, quoniã studiosam. Secundo cum dicit. {Nobis autem.} ex hoc concludit, quales oportet esse ciues ex quibus componitur, quoniam

E studiosos. Ciuis enim diffinitur per ciuitatem, & quoniã ciuitas optima determinatur per finem optimũ, primo premittit quædam de ipsis. Secundo cum dicit. {Cum autẽ &c.} ex ipsis ostendit quæ sunt necessaria ad ciuitatem optimam, & qualem oportet eam esse. Circa primũ primo tangit ea quæ requiruntur, ad hoc quod homo sit optimus. Secundo cum dicit. {Quod igitur &c.} quod non omnes homines eodem modo se habẽt ad illud optimũ. Circa primum est intelligendum, quod sicut in vniuerso inuenitur duplex bonum. s. separatum, & bonum ordinis, & bonum separatum maius est q̃ bonum ordinis: quod determinatur per ipsum sm Aristot. 12. metaph. bonum autem perfectũ ex istis bonis aggregatur, sicut in homine qui dicitur minor vniuersum duplex inuenitur bonũ quodãmodo. s. quod est finis, & bonum ordinis eorum quæ ad finem per finem determinãtur. Et perfectum bonum hominis ex istis duobus bonis aggregatum est. Hoc igitur supponens dicit, quoniam duo sunt per quę contingit omnes homines esse bonos, & sunt boni, & qui boni

F sunt. Quorum vnum est finis operationum rectus, & intentio ipsius recta. Aliud autem est inuentio actionum, & organorum ordinatorum ad ipsum finem. Optimum enim vniuscuiusq; consistit in optimo fine eius, & in ordinatione aliorum ad ipsum. Accidit autem aliquando illa dissonare & consonare ad seinuicem. Dissonare quidem quia aliquando finis bonus ponitur, & intentio recta ad ipsum subest. Peccatum autem est in actione eorum, quæ sunt ad finem, vel in ordine. Aliquando autem econtrario illa quæ ordinantur ad finem subsunt omnia, & recte ordinata: sed finis positus & intentus malus est, consonare quidem, quia aliquando contingit quód peccatum in vtroq; & in fine, & in his quæ ad ipsum: sicut circa medicinam accidit aliquando, quod medicus non recte iudicat quale contingit fieri corpus quod conualescit, & ad quẽ terminum sanitatis contingit ipsum deduci. Nec etiam bene accipit illa vel ordinat quæ deducit ad suppositum

G terminum sanitatis. Aliquando autem vtrunq; recte accipit rectum ponens, & intendens finem: & ea quæ sunt ad ipsum recte ordinata: homines verò in omnibus artibus, & scientijs & vniuersaliter virtutibus finaliter intendunt optimum in illis: & ideo oportet si debeant fieri in illis optimi attingere ad ambo: puta ad finem rectum, & ad ordinationem actionum, & organorum quę ad finem. Apparet igitur quod in qualibet arte, & sciẽtia speculatiua vel practicã homo est optimus per finem optimum, & ea quæ ad ipsum. Deinde cum dicit.

Quod igitur bene viuere ac felices esse oẽs cupiunt manifestum est: sed aliis potestas est adipiscendi, aliis non, propter fortunam aliquam, vel naturam. Opus est enim adiumentis quibusdam ad bene viuendum. Minoribus quidem illis qui melius dispositi sunt. Maiori-

H bus autem qui peius. Alij verò statim nõ recte quærunt felicitatem, cum possint.

Declarat quod non omnes homines eodem modo se habent ad suum optimum seu felicitatem dicens, quod manifestum est ex se q. omnes homines naturaliter appetunt bene viuere. Omnia enim naturaliter appetunt suam perfectionem. Sed nõ omnibus hominibus inest æqualiter habilitas ad adipiscendum hoc, sed quidã sunt dispositi bene ad acquirendum eam. Quidam autem indispositi aut propter materiam, aut propter naturalem complexionẽ, per quã inchoatur ad operationes inordinatas, aut propter formam, quia aliquod bonorum fortunæ quæ sunt necessaria deficit eis. Indiget enim debens felicitari & bene viuere inclinatione naturali ad hoc, & successu aliquo in exterioribus bonis. Si quidem priuatum omnibus bonis fortunę impossibile est bene operari. Sed illi qui melius

lius dispositi sunt ex natura ad hoc, minori indigent successu. Qui autem minus, ampliori. Aliqui etiam ita deprauati sunt per consuetudinem vel aliquid aliud, ꝙ quãuis inclinentur ex natura ad felicitatem & bene viuere, non tamen recta via vel modo quærunt eam: & ita ꝙ aliquis non felicitetur potest contingere, aut quia non recte ponit felicitatem, aut quia non recte quęrit quæ ad ipsam, aut propter vtrãque. Deinde cum dicit..

Cum autem propositum nostrum sit optimam remp. videre. Ea verò est per quã ciuitas optime gubernetur. Optime aũt gubernatur si felicitatem maxime recipiat. Manifestum est ꝙ quid sit felicitas latere non debet.

Declarat qualem oportet esse optimam ciuitatem. Et primo ostendit, ꝙ ad hoc primo necessarium est præintelligere quid est ipsa felicitas.q. præmittens intentum. Secundo cũ dicit.{Diximus autem &c.} declarat illud. In prima parte dicit, quoniam propositum intentionis nostræ est considerare de optima repub. qualis sit. Optima aũt respub. est sm quam ciuitas optime gubernat & viuit. Ciuitas autem optime gubernat & viuit quæ attingit ad felicitatem optimam. Et ideo oportet nos prę considerare illud, per quod determinatur. Ciuitatem autem seu rempub. optimam per felicitatem determinamus, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Diximus autem in ethicis, si modo illorum librorum vtilitas vlla est, operationem esse & vsum virtutis perfectum. Et hunc non ex suppositione, sed simpliciter.

Declarat intentum. Et primo pręmittit diffinitionem felicitatis & eam explanat. Secundo cum dicit.{Vtetur autem &c.} ostendit qualem oportet esse ciuitatem optimam. Circa primum ꝑmo præmittit diffinitionem felicitatis in aliis positam dicens, ꝙ ad manifestationem intenti diximus & determinauimus in libro Ethic. Si quidem ea quæ determinata sunt, bene vtilia sunt ad ꝓpositum. Felicitatem esse operationem & vsum virtutis perfectum simpliciter, & non ex suppositione. Felicitas quidem est operatio, quia habitus in potentia est & imperfectus. Felicitatem autem perfectum bonũ dicimus: virtutis aũt quia est quæ habentem perficit & operationem eius bonam reddit. Felicitas autem bonum hominis est perfectum, ergo secundum virtutem eius. Vsus autem perfectus est, quia vna operatio sola non facit hominem felicem, sed multæ & continuæ. Cõtinuatio autem alicuius actus vsus perfectus est illius actus secundum ꝙ vsus est idem quod exercitium. Vnde ista diffinitio eadem est secundum rem ei quæ ponitur primo Ethic. qua dicitur quod est operatio hominis secundum virtutem perfectam & in vita perfecta: ita vt quòd ponitur hic vsus perfectus, sit idem ei quòd ibi ponitur in vita perfecta. Deinde cum dicit.

Dico autem ex suppositione quæ necessaria sunt. Simpliciter autem quod in seipso cõmendationem habet, veluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, à virtute quidem est: sed ex necessitate, cõmendationemq; habet ex compulsione. Eligibilius nãque foret nullo tali indigere, neq; hominem, neq; ciuitatem. At enim ad honores & opes simpliciter sunt optimæ actiones. Nam alterum quidem illud mali alicuius electio est, hæc autem contra. Effectiones enim bonorum sunt & generationes.

Explanat vltimam particulam, s. non ex suppositione. Ad cuius euidentiam est intelligẽdum, ꝙ finis secundum

A se rationem boni habet. Eorum autem quæ ordinantur ad ipsum, quædam sunt quæ rationem boni de se habẽt aliquam: & aliquam ex ordine ad finem, sicut medicina dulcis. Alia verò quæ secundum ꝙ huiusmodi rationem boni & eligibilis non habent: sed tantum ex ordine ad finem, sicut medicina amara. Secundum se enim eligibilis non est, sed propter sanitatem tantum. Et prima bona dicuntur simpliciter bona. Secunda autem bona dicuntur ex hoc solum necessaria. Dicit igitur ꝙ operationem bonam ex suppositione dico quæ necessaria quidem est ad finem, sed secundum se rationem boni non habet. Simpliciter autem bonam dico quæ secundum se rationem boni habet, non tantum ex fine sicut in actionibus iustitiæ. Sententiæ enim condẽnandorum, & supplicia & punitiones eorum procedunt á virtute iustitiæ, & necessariæ quidem sunt in ciuitate, quia aliter non saluaretur ciuitas, nec cõmunicatio, & rationem boni habent, quia necessariæ. Secundum se autem eligibiles non
B sunt absolute. Eligibilius enim esset, si contingeret ꝙ homines vel ciuitates talibus non indigerent. Sed actiones quæ sunt circa honores & circa abundantiam exteriorũ, sunt simpliciter eligibiles & sm se. Rationem aũt quare primæ sunt eligibiles, & non istæ tãgit. Dicens ꝙ electio sententiarum & suppliciorum & aliorum huiusmodi in ciuitate, est electio alicuius, ꝙ malum est secũdum ꝙ huiusmodi, sed in ordine ad finem. Electio aũt eorum quæ circa honores & circa diuitias & actiones eorum econtrario, est electio cuiusdam boni sm se, quia sunt dispositiones quædam ad bonum & generationes eius. Honor enim disponit & factiuus est boni secundum animam, inquantum aliquis propter honorem operatur magna & honorabilia. Diuitiæ autem naturales sunt factiuæ boni sm corpus principaliter. Deinde cum dicit.

Studiosus enim vir, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ aduersitatibus laudabiliter
C vtitur. Veruntamen felicitas in contrariis existit. Nam & hoc determinatum fuit in ethicorum libris, ꝙ talis est studiosus cui per virtutem bona sunt simpliciter bona.

Declarat ex dictis qualem oportet esse ciuitatem optimam. Et circa hoc, primo ipse declarat qualiter ipse studiosus vtitur bonis prædictis vtrisque. Secundo cum dicit. {Patet autem &c.} declarat ꝙ vsus istorum qui est sm virtutem studiosus est. Tertio cum dicit.{Necessariũ autem &c.} ex dictis concludit qualem oportet esse ciuitatem optimam. In prima parte dicit, ꝙ vir studiosus qui virtutem perfectam & appetitum ordinatum habet bene vtitur his quæ sm se rationem boni non habent. Sunt tñ ordinalibia in finẽ: puta paupertate & ęgritudine, defectu amicorum & huiusmodi, sm illud quod beatum est & perfectius est in vsu contrariorum: puta diuitiarum, & sanitatis, & amicorũ. Meliorem.n. operatio
D nem facit ex suppositione istorum, quia sm ꝙ determinatum est á nobis in sermonibus moralibus ad Eudemũ. Bonus & studiosus est, cui simpliciter bona sunt bona ꝓpter ipsam virtutem. Cui autem simpliciter optima nõ sunt optima, non est bonus vel studiosus: quẽadmodum neq; esse sanus videtur cui sana simpliciter nõ sunt sana. Sed sanitas & diuitiæ sm se rationem boni habent: ergo bene vtetur eis studiosus propter virtutem. studiosus etiam sm rectam rationem vtitur omnibus datis, quia per rationẽ operatur. Ratio autem recta dicit, ꝙ vtatur vnoquoque sm ꝙ contingit melius ad finem. Si igiť paupertas & ęgritudo & eorum contraria ordinabilia sunt in felicitatem vtetur studiosus istis pro paupertate & diuitiis meliori modo, quo contingit ad ipsam. Similiter & eorum oppositis. Sed paupertate aut ęgritudine suppositis, minus perfectas faciet operationes, cum sm se non sint bona. Diuitiis aũt & sanitate suppositis perfe-

ctiores, quia fm se rationem boni habent, sicut bonus coriarius ex corio dato meliores calceos quos contingit facit, sed ex meliori meliores: ex peiori autem peiores. Est autem intelligendum ad euidentiam dictorum & dicendorum iam, q felicitas per se non existit in bonis exterioribus puta in diuitiis, nec etiã in vsu earum in ipsis quidem non existit per se, quia felicitatem nullus quęrit propter aliquid aliud. diuitias autem quærunt propter aliud, vel propter necessitatem vitæ, vel propter operationem virtutis: ergo in ipsis non existit per se. In vsu aũt eius per se non consistit, qm optimus vsus diuitiarum q est in consumendo eas, vt dicit Arist. primo Rhetoricæ, videtur ordinari per se immediate ad bonum corporis: puta ad sustentationem naturæ, vel saltem ad aliud ordinatur: felicitatem autem non dicimus ad aliud ordinari. Et adhuc felicitas operatio virtutis perfectissimæ est. Bonus autem vsus diuitiarum non est operatio perfectissimæ virtutis, quia liberalitas seu magnificẽtia quarum est operatio non sunt perfectissimæ virtutes, sed prudentia aut sapientia magis: ergo in vsu ipsarum non consistit per se felicitas: oportet tamen ipsas præexistere ipsi felicitati. Felicitas enim consistit in optima operatione intellectuali per se. Ad operationem autem optimam quãcũque seu speculatiuam, seu practicam oportet præsupponere consistentiam subiecti & bonam dispositionem. Consistentia autem & bona dispositio nõ sunt sine suppositione eorum quæ sunt necessaria ad vitam & bonam dispositionem, quæ sunt diuitię seu bona exteriora: ergo diuitias necesse est præexistere felicitati tam speculatiuæ q̃ practicæ, quãuis alia ratione speciali sint prænecessariæ practicæ seu ciuili. Quod autem est prenecessarium ad aliquid, videtur ordinari ad ipsum sicut ad finem, & sicut instrumentum ad operationem. Et ideo diuitiæ ordinantur ad felicitatem sicut ad finẽ, & sicut organum ad operationem. Ea aũt quæ ordinantur ad finẽ, vel se habent ad aliud, sicut organum ad operationem, oportet esse cõmensurata seu ꝓportionata fini seu actioni, & non excedere vel deficere á media rõne. Diuitias igitur quas necesse est ꝑexistere felicitati oportet esse cõmensuratas ei: ita vt nec maiores nec minores quęrant q̃ sint necesse ad ipsam: maiores tñ exiguntur ad practicã, seu ciuilem q̃ ad speculatiuam. Ad speculatiuam. n. sufficiunt fm q vtiles sunt ad sustẽtationem vitæ & bonam dispõnem corporis. Ad practicam autem seu ciuilẽ exiguntur ad hoc, & ad expeditionem operationum practicarum seu ciuilium, & quãto perfectior est, tanto maiores. Et si á prædicta cõmensuratione superexcedant, aut totaliter tollunt felicitatem, aut saltem diminuũt ipsam, sicut tanta põt esse magnitudo fistulæ q peior erit fistulatio, & adhuc tanta q penitus non erit. Silr si deficiat á mensura fm quã sunt necessariæ diuitiæ ad perfectam felicitatem, fm aliquid parum diminuent ipsam. Si autem fm multum totaliter tollent, sicut si minor sit fistula q̃ quæ nata est moueri á fistulatore, parum debilior erit fistulatio. si autem multum, omnino non erit. sic igitur felicitas per se non existit in diuitiis nec in vsu earum per se. Veruntamen ipse & vsus earum qui non est sine ipsis sunt prænecessaria ad ipsam fm quandam mensuram & proportionem, á qua si deficiant fm minus & parum, minus perfecta erit felicitas. Et hoc intendebat Aristo. quando dixit, q studiosus vtetur paupertate & ęgritudine bene vt contingit. Quod autem beatum in contrariis est. Si autem multum nõ erit omnino: eodem autem modo se habet. Et si excedat fm maius á prædicta mensura. Verum autem necessarium sit eas præexistere per se, vel per alterum, vel sicut proprias, vel sicut communes, non refert ad propositum, dum tamen præexistant fm hoc q commensuratæ sunt. Ille tamen modus præexistẽdi vel præhabendi eas eligibilior videtur, quo habentur fm hoc q necessariæ & commensuratæ sunt ipsi fini: & quo minus impediuntur homines á rectitu-

E dine operationis siue per affectum, siue per solicitudinẽ inordinatam circa eas. Deinde cum dicit.

Patet autem q & vsus istos necessarium est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant omnes externa bona causam esse felicitatis. Ceu siqs bene pulsandi causam putat esse lyram magis q̃ artem.

Declarat q vsus prædictos oportet esse studiosos, dicens, q manifestum est q necesse est vsus prædictorum honorum, s. diuitiarũ & sanitatis, & huiusmodi studiosos esse & bonos, quia vsus q sunt fm virtutem studiosi sunt & boni: sed vsus prædictorum bonorum á studioso per se á virtute sunt. Studiosus. n. fm q huiusmodi virtuosus est, ergo oportet vsus prædictos studiosos esse, ꝓpter quod credũt bona extrinseca, quorum vsus studiosus est, & á virtute esse. Causas felicitatis quæ est opera-
F tio fm ipsam, similiter existimantes sicut si aliquis existimaret q lyra esset causa bene citharizandi magis q̃ ars. hoc autem inconueniens est. Ars enim principalis causa citharizandi est vt vnde principium & ratio motus. lyra autem sicut materia vel organum motum ab arte. Similiter virtus seu ratio principium est felicitatis, sicut vnde motus vel ratio: bona autem exteriora sicut materia vel organum motum ab illis. Deinde cum dicit.

Necessarium est ergo ex his quæ dicta sunt alia subesse, alia parare legis positorem. Ex quo fm votum optamus constitutionem ciuitatis in his quorum domina est fortuna: dominam enim illam posuimus. Sed studiosam esse ciuitatem non est fortunę opus, sed scientiæ, ac electionis. Atqui studiosam esse ciuitatem est ci-
G ues illos qui in rep. versantur esse studiosos.

Concludit qualem oporteat esse ciuitatem optimam dicens. Si ciuitatem optimam oportet felicitari: felicitas autem est operatio vel vsus perfectus fm virtutem: vsus autem perfectus fm virtutem est vsus bonorum operum á studioso. Necessarium est ipsam ciuitatem, quam fm votum quærimus optimam habere abũdantiam bonorum exteriorum, quorum vsus necessarius est, & ipsam esse studiosam, si vsum oportet esse studiosum, quorum primum necesse est præexistere, cuius fortuna est domina. Dicimus enim ipsam esse dominam huiusmodi bonorum. Secundum autem oportet legislatorem procurare per disciplinam & cõsuetudinem. s. ipsam esse studiosam. Studiositas enim ciuitatis non est opus fortunæ, quia fm rationem est, & fortuna est causa præter rationem. Sed est operatio scientiæ dirigẽtis & electionis inclinantis. Deinde cum dicit.

H Nobis autem oẽs ciues participes sunt reip. Hoc igitur considerandum est qũo vir fiat studiosus. Nam si recipiatur oẽs esse studiosos: nõ autem singulos ciuiũ, sic foret optabilius. Sequitur enim ad singulos esse, & omnes esse.

Declarat ex dictis quales oportet esse ciues, qm studiosos, dicens, q ciuitas studiosa non est nisi quia ciues participantes reipublicæ studiosi sunt. Ciuitas enim non est aliud q̃ cõmunitas quędam ciuium fm aliquam rõnem. Si ergo ciuitatem optimam oportet studiosam esse vt ꝓbatum est, oportet oẽs ciues in ea studiosos esse. Nos. n. supponimus nunc quod in optima ciuitate omnes ciues participant republica. Et ideo vlterius considerandum est nobis qualiter ciuis fiat studiosus: quãuis aũt bonum & eligibile sit vnumquemque diuisim studiosum esse.

Melius

Melius tñ, & eligibilius est si contingat oẽs collectim esse studiosos. Quia illud quod est posterius ſm viam generationis, pfectius & melius est in bonis, & eligibilius: eo ꝙ prius est si actus bonus melior est potẽtia ad ipsum. Sed omnes collectim esse studiosos assequitur secundum viam generationis, eo quod est vnũquẽq; diuisim studiosum esse, vtroq; existente eligibili & bono. Ergo melius est & eligibilius. Deinde cum dicit.

Atqui boni quidem & studiosi fiunt ꝓpter tria. Sunt aũt hęc tria, natura, mos, & ratio.

Declarat per quot, & qũo efficiãtur boni & studiosi, Et circa hoc declarat primo per quot & quæ efficiunt tales. Secũdo cũ dicit. {Natura igitur quales esse oportet &c.{ quales oportet esse eos ſm hoc. Circa primũ primo proponit per quot & quæ efficiunt studiosi. Secũdo cũ dicit. {Et enim nasci oportet &c.} declarat. In prima parte dicit, ꝙ viri fiunt boni ſm virtutem, & studiosi ſm rõnem per tria. Ista autem tria sunt naturalis dispositio ad virtutem. Et illud quod est ſm rationem. Et cõsuetudo in operatione. Et etiam ratio dirigens. Deinde cum dicit.

Etenim nasci oportet primum, ceu hominẽ & non aliud animal: & sic quale aliquem ſm corpus & animam.

Declarat, & primo ꝙ natura faciat ad hoc. Secundo cũ dicit. {Quoddã etiam &c.} Quod cõsuetudo. Tertio cũ dicit. {Cætera igiẽ &c.} Quod ratio. In prima parte dicit: ꝙ debentẽ fieri bonum & studiosum oportet esse dispositũ à natura primo: omnibus.n. quę fiunt natura vel arte oportet supponi materiã & bonam aptitudinẽ eius, si quod recipitur in alio recipitur per modũ recipiẽtis, & ideo debentem sibi bonũ & studiosum, oportet esse bene natum ad hoc: puta ꝙ sit homo habẽs intellectũ, & rationem, sed nõ aliquod brutũ irrationale. Et vlterius sic existens hõ sit bene dispositus ſm corpus. & per consequẽs ſm animam. Bene enim dispositi ſm corpus, bene dispositi sunt ſm animã vt in pluribus. Si.n. anima ſm se vnius rationis sit secundum speciem in omnibus hominibus, et non suscipiat intẽsionem & remissionem, cum sit forma substantialis: diuersitas operationum ipsius & proprietatum erit propter diuersitatem corporum & materiæ: vel alicuius extrinseci alterius. Deinde cum dicit.

Quædam etiam nasci nulla vtilitas est: mores enim mutari faciunt: nam aliqua per naturam ad vtrũque apta, per mores ad peius, vel ad melius conuertuntur.

Declarat ꝙ consuetudo ad hoc faciat dicens, ꝙ quosdã homines nõ est vtilitas nasci: hoc est ex natiuitate nõ sũt dispositi ad bonum, nec ad opus intellectus, per cõsuetudinẽ autẽ: trãsmutãtur. Sunt enim quidã qui per naturã indifferenter se habent ad virtutem & ad cõtrarium, per consuetudinem aũt in operatione respectu alterius determinantur ad alterum, puta uel ad melius vel ad deterius. Sed illi qui bene dispositi sunt ad virtutem, puta cõsuetudine, indigent in operatione ad hoc ut fiant boni: qui aũt ad vtrumq; æqualiter nati sunt, ampliori indigẽt: qui aũt ad cõtraria inclinãtur ex natura, nõ possũt fieri boni aut cũ difficultate & multa cõsuetudine. Deinde cum dicit.

Cætera igitur animalia maxime viuunt ſm naturam: parum verò aliquid & ſm mores. Homo autem & ſm rationem: solus enim rationem habet. Itaq; oportet hæc simul concordare: multa enim præter mores & præter naturam agunt homines, propter rationem, si persuadeatur melius esse aliter agere.

A Declarat ꝙ ratio dicens, ꝙ alia animalia ab homine sola naturali inclinatione, hoc est memorijs & imaginationibus agunt actiones suas: quædam autẽ parua ſm quantitatẽ agunt aliquas actiones per consuetudinẽ: sicut illa quę bonã estimatiuã habẽt, ut canis, equus, & simia. Hõ vero actiones suas dirigit ratione, solus enim inter animalia rationẽ habet, per quã determinatur. Quare hoc oportet consonare inter se.s. naturã, consuetudinẽ, & rationẽ. semper.n. posterius præsupponit prius, multa.n. sũt quę agunt homines præter naturam, & consuetudinem propter rationem, si suadeatur ab illa cõtrarium esse melius, sicut in continente apparet, qui quamuis inclinetur ad prosequutionem passionis, sequitur tamen rationem persuadentem contrarium. Deinde cum dicit.

Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint parituri, determinatum est prius. Reliquum opus est iam disciplinę, quę-B dam assuescendo discuntur, quædam audiẽdo.

Declarat quales oportet eos esse. Et primo continuat dicta ad dicenda. Secũdo cum dicit. {Cũ vero} Prosequitur. In prima parte dicit ꝙ prius determinatũ est quales oportet esse ſm naturã futuros studiosos & bonos, vbi dictum est quales oportet esse bene gubernãtes, nũc autem considerandum est nobis quales oportet esse ſm disciplinam, ad quam reducuntur consuetudo & ratio. addiscũt enim aliqua per assuefactionem, aliqua autem audientes ratiocinantem alium. Deinde cum dicit.

Cum verò oĩs societas ciuilis constet ex imperantibus & parentib⁹, hoc iã considerandum est: vtrum alios esse oporteat q̃ imperãt, & alios q̃ parent, an eosdem ꝑ vitam: patet.n. ꝙ & disciplina ſm hanc diuisionem sequi debebit.

Prosequitur. Volens aũt oñdere quales oportet esse ciC ues ſm disciplinã, quoniam in ciuitate in qua sunt quidã principantes & quidam subiecti, primo inquirit, vtrum eandem oporteat esse disciplinam principantium & subiectorum in optima ciuitate. Secundo cum dicit. {Cum vero ciuis.} prosequitur principale intentũ. Et circa hoc primo præmittit intentionẽ suam et modum considerandi. Secũdo cũ dicit. {Si ergo.} prosequitur. In prima parte dicit, ꝙ omnis ciuitas composita est ex principãtibus & subiectis. in omnibus enim quæ ex pluribus constituta sunt, siue natura siue arte ex quibus est vnum aliquod cõe, siue ex coniunctis, siue ex diuisis, videtur esse principans aliquid & aliquid subiectum, sicut ostensum est in primo huius: Considerãdum est à nobis iã, vtrum expedit in ciuitate optima aliquos & diuersos esse principantes & subiectos per vitã, aut eosdẽ ſm suppositũ differentes ſm aliquã dispositioẽ: quia manifestum est ꝙ consequenter se habebit huic diuisioni de disciplina ipsorũ, de qua intendimus nunc. Si.n. omnino sint diuersi principãD tes & subiecti, & disciplinam oportebit esse aliã. si autem idem eãdem proportionaliter. Cuius ratio est: quia illud per quod determinantur principans & subiectum, est disciplina recta in ordine ad operationem. diuersitas autẽ vel vnitas determinatorũ est ſm vnitatem vel diuersitatem determinãtiũ. Si igitur principãtes et subiecti diuersi sunt oĩo, & disciplina ipsorũ diuersa erit, & si ijdem, & eadem proportionaliter. Deinde cum dicit.

Si ergo differrent alteri ab aliis tantum quãtum dij & heroes ab hominibus differre putãtur, vt primo statim corpore ac postea animo longe antecellerent, ac manifeste, indubitateq; appareret eorum supereminentia, clarum est ꝙ semper eosdem istos melius foret imperare, alios verò parere.

E Prosequitur, & primo inquirit vtrum expedit eosdem esse principantes & subiectos aut non. Secundo cũ dicit. {Itaq; & disciplina &c.} Ex hoc cõcludit proportionale de disciplina. Circa primum primo ostẽdit, vbi expedit eosdẽ principari semper & alios subijci. Secũdo cũ dicit. {Sed cum facile.} Declarat quod cõiter melius est & magis necessarium eosdem esse principantes, & subiectos in alio & alio tempore. Circa primum intelligendum est prius ꝙ principans se habet ad subiectum sicut agens ad passum & mouẽs ad motum, principantis enim est mouere & dirigere subiectum, subiecti vero moueri & dirigi ſm ꝙ huiusmodi. Mouens autem, & agens ſm ꝙ tale excellẽtius est passo & moto secundum ꝙ huiusmodi: quia illud est in actu, hoc autem in potentia, & ideo principãs in eo ꝙ principans oportet esse excellentius subiecto ſm ꝙ subiectum: excellentia autem mouentis respectu moti attenditur in ordine ad operationem quantũ ad formam eius principaliter. Deinde autem quantum ad dispositiones materiæ substantis ipsi formæ. Tertio quantũ ad ex- F teriora coadiuuantia ad ipsam, & ideo oportet ꝙ excellẽtia principantis respectu subiecti in ordine ad finẽ attendatur principaliter ad formam ſm quã agit vt huiusmodi. Deinde autem quantum ad dispositiones materiæ, & vltimo quantum ad exteriora. Forma autem ſm quã operatur principans in optima repu. est disciplina recta ſm rationem rectam: puta prudẽtia & virtus ciuilis. Dispositiones autem materiæ sunt bonæ dispositiones ipsius ad istas, sicut inclinatio naturalis, & bona dispositio corporis: coadiuuantia autem exterius sunt potẽtia & diuitiæ: & ideo expedit principãtem in optima repu. si possibile est excedere subiectum & quantũ ad prudentiam & virtutem quæ sunt bona animæ, & quantum ad bona corporis & quantum ad exteriora. Vnde dixit Philos. 8. ethi. Non est rex qui non est per se sufficiens & omnibus super excellẽs, & ideo si inueniatur aliquis vnus in ciuitate vel regno, qui oĩbus istis superexcellat alios iustũ est ipsum principari solũ quandiu est talis, si autem ſm successionẽ G inueniãtur tales in aliquo genere, expedit ſm genus principari sicut prius, vt prius in tertio dictum est. si autẽ inueniantur plures qui sic excedant reliquã multitudinẽ, expedit eos principari per vitam. Et hoc est quod ipse dicit, si fuerint aliqui in ciuitate qui tãtum differãt ab alijs quantum credimus deos. i. diuinos homines. & heroes. i. attingentes ad virtutem heroicam quæ est perfectissima virtutum siue intellectualiũ seu moraliũ differre ab alijs hominibus cõmuniter. Ita vt primo ſm viam generationis multam habeant excellentiã ſm corpus. i. ſm dispositiones materiales: puta ſm magnitudinem & pulchritudinem & inclinationem ad virtutem. Deinde autem, & secundum perfectiones animæ: ita vt excellentia istorum respectu illorũ sit manifesta sine dubitatione: manifestũ est ꝙ melius est semper eosdem in tota vita, hos quidem esse principantes. s. excellentiores, hos autem esse subiectos. s. deficientes, excellẽtius enim & perfectius, quãdiu est huiusmodi, natum est principari ei quod deficit secun- H dum naturam respectu illius. Deinde cum dicit.

Sed cum facile non sit hoc reperire, nec sit vt apud indos Scylax esse ait, reges tantum à populis differre, manifestum est, quod ꝓpter multas causas necessarium est, vt omnes siłr participes sint vicissim imperãdi & parendi, Æquũ enim idem silibus: & difficile est stare remp. q̃ constituta sit præter iustitiam: cum illis. n. q ab imperando excluderentur, concurrerent oẽs, q sunt in regione, statum mutare cupiẽtes, & tantam esse multitudinẽ in reip. gubernatione, vt sit potentior istis, vnum aliquid impossibium est.

Declarat ꝙ melius, & magis necessariũ est communiter eos principari & subijci ſm aliud & aliud tempus. Et primo declarat ꝙ melius est eosdem esse principantes, & subiectos ſm aliud & aliud tempus. Secundo cum dicit. {At enim &c.} quod necesse est eosdem ſm aliquid esse alteros. Tertio cum dicit. {Quomodo ergo.} qualiter expedit eosdem esse, & alteros. Circa primum intelligendum est quod aliquos esse sicut excellentes totam multitudinem vt prædictum est, rarum valde propter summã perfectionem ipsorũ, rarum aũt difficile est inuenire, & ideo dicit, qm̃ non est facile nunc in ciuitatibus accipere vel inuenire aliquos excellentes intantum reliquam multitudinem: nec inueniuntur reges tantũ differentes à subditis quãtũ heroes ab hominibus, sicut Scylax dixit esse inter indos. manifestum est ꝙ melius & magis necessariũ est eosdem qñq; principari: qñq; autem subijci ſm partẽ propter multas rationes. Illi. n. qui sunt similes ſm naturam & virtutem habent idẽ iustum & æquale, & ęqualiter debent recipere de communibus, principari autem honor cõmunis est, & ideo illi qui sunt similes ſm prædictũ modum æqualiter debent principari, sed nõ possunt ſm idẽ tẽpus omnes. ergo ſm aliud & aliud. Iterum resp. fundata super iniustum subditorũ non est bene mansiua: quia cum subditis grauatis per iniustitiam sunt oẽs mali & insolentes in regione, qui volẽtes de facili possunt corrumpere remp. sed resp. in qua idẽ semper principantur similibus existentibus super iniustũ fundatur & inæquale. ergo bene mansiua non est. Sed quia aliquis diceret ꝙ potentia subditorum & insolentiũ reprimi potest per potentiam principãtium, quasi remouens hoc dicit. Subditi & insolentes in regione multi sunt, & magnam potentiam habent valde. Tot autem inuenire ſm multitudinẽ in rep. principantes qui sunt potentiores omnibus istis: est aliquid de numero impossibilium. ergo illorũ potentia per istos reprimi non potest. Deinde cum dicit.

G At enim ꝙ oporteat eos, qui in magistratu sunt differre à subiectis, indubitabile est.

Declarat ꝙ oportet eosdem esse aliqualiter alteros dicens. Acenim manifestum est consideranti ſm rationem & indubitantes, ꝙ principantes & subiectos oportet habere aliquam diuersitatem, quia principãs ad subditum se habet sicut mouens & ens in actu ad motum & ens in potẽtia. ista autẽ ſm se differentiam aliquã habent. ergo principantẽ & subditum oportet aliqualiter differre, & ideo oportet legislatorẽ, & ciuẽ cõsiderare qualiter oportet illos esse eosdẽ & alteros & qualiter illi se habẽtes principabũt principatui & subiectioni. Deinde cum dicit.

Qũo ergo hęc futura sint, & qũo participent considerare debet legislator, vt prius diximus. natura. n. ostendit quemadmodum hæc distinguenda sint. Facit. n. eosdem genere, alios iu- H niores, alios seniores, quorum alteri debent parere gubernãtibus, alteri gubernare. Indignatur autem nemo propter ætatem maiori alteri concedere, nec putat illum cui cedit potiorem esse se: pręsertim cum & ipse qñ ad id ætatis ꝑuenerit, eundem honorem sit recepturus. est ergo, vt eosdem esse dicere eos, qui parent & imperant, est etiam vt diuersos.

Declarat qualiter oportet eos esse eosdẽ & alteros dicens, ꝙ prius vbi determinatum est de partibus ciuitatis per se dictum est de hoc, natura enim faciens in eodẽ genere hominũ aliud iunius, aliud senius procedẽdo de imperfecto ad perfectum dedit nobis modũ, per quẽ possimus eligere, quando idem magis debet principari q̃ subijci. Manifestum est enim ꝙ idem secundum ꝙ iunius est;

est magis expedit subiici, Iunius.n.fm q huiusmodi imperfectius est fm q, huiusmodi & robustius ad operandum opera ministerialia, hæc autem ad subditum pertinent. Senius autem perfectius est, quia posterius fm generationem & secundum virtutem & fm intellectum. Nõ enim pueri iudicãt senibus presbyteris, vt dicit 7.Phys. Per hæc autem determinatur principatus, vt dictum est prius. Sed quia aliquis diceret, q iuuenes indignantur, si fm ætatem illam sint subditi, hic remouet dicens, q nullus iuuenis bene ordinatus indignabitur, si subiiciatur in ƒtate iuuentutis, nec putat se valentiorẽ esse senioribus & progenitoribus suis, siquidem eos reuereatur. Nõ credens autem valẽtior esse non indignabitur si subiiciatur. Et alter quia futurus est suscipere honorem principatus ex ordine reip. cũ fuerit perfectus: in ætate senili vero habet rationem per quam debeat indignari, si nunc non principetur. Sic igitur dicendum est, q expedit eosdem principari & subiici vno modo, puta secundum appositum, alteros autem secundum alium modum, puta secundum iunius & senius. Deinde cum dicit.

Itaq; & disciplinam vt eãdem dicere necesse est, & vt diuersam: qui.n. imperare velit recte oportere aiunt, ipsum prius sub imperio fuisse.

Concludit proportionaliter se habere de disciplina primo. Secundo cum dicit. {Imperiũ vero &c.} distinguit principatum vt appareat in quo prædicta veritatem habeant, & in quo non. Primo igitur concludit q si in ciuitate bene ordinata oportet eosdem esse principantes & subiectos secundum vnũ modum, alios fm alium necesse est disciplinam ipsorum vno modo esse vnam, alio autẽ modo alteram, quia principans & subiectum in optima ciuitate determinantur per disciplinam, puta per prudẽtiam & virtutem, per quas hic recte obedit, ille recte pcipit: & ideo sicut principantes & subiecti sunt idem vel alteri, ita & disciplinam oportet esse eãdem vel alteram. dicunt.n.q illũ qui debet principari oportet prius subditum fuisse & subditum addiscere, quæ oportet principãtem facere: non.n. bene principat qui non qñq; sub principe fuit, vt dicitur in tertio huius. Deinde cum dicit.

Imperium vero, vt in primis libris dictum fuit, aut gratia imperantis est, aut gratia subiectorum, horum alterum seruorum esse diximus, alterum liberorum.

Distinguit principatum vt appareat in quo veritatẽ habet quod dictum est: quod primo facit. Secundo cum dicit. {Mandatorum vero.} declarat vnde assumẽda est differentia subditi in vtroq; principatu. In prima parte dicit q duplex est principatus sicut dictum est in primis sermonibus.i. in tertio lib. Vnus quidem qui principaliter est ad bonum principantis: propter aũt bonũ subditi fm accidens. Alius aũt est qui principaliter est propter aliquod bonum subditorum, vel alicuius cõmunis principanti & subiecto ex consequenti propter vtilitatẽ principantis, & primus istorum dicitur principatus dominatiuus qui est domini ad seruos. In principatu igitur dominatiuo non expedit eundem esse principantem & subiectum secundum aliquod tempus, sed eosdem esse principantes semper, puta seruos secundum naturam: non.n. sunt similes secundum naturam. In principatu autem politico expedit quod dictum est quantum ad principari & subiici & quantum ad disciplinam: sunt enim isti similes secundum naturam, quia liberi. Deinde cum dicit.

Mandatorum verò quædam inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia: quapropter multa quæ videntur esse ministrorum opera, & adolescẽtium liberis hominibus pul-

A chrum est ministrare: ad pulchrum enim & nõ pulchrum non tantum differũt actiones propter seipsas quantum in fine, & gratia cuius.

Declarat ex quo sumenda est differẽtia per se vtroruq; principantium. Et est intelligendum q operum ministerialiũ quædam sunt honesta magis, quædam autẽ inhonesta & seruilia, honesta opera ministerialia indifferẽter conueniunt subditis in vtroq; principatu, sed ad aliũ & alium finem: dicit igitur q quædã præcepta, puta honesta, cõmuniter seruis & liberis quantum ad operationẽ non differunt. eodem enim modo ea exequuntur & liberi subditi & serui, sed magis differunt in ordine ad finem quia seruus operatur gratia domini: liber autẽ gratia sui vel boni cõmunis, & hoc accidit propter hoc, quia honestũ est iuxta liberos subditos multa eorũ quæ videnẽ ministerialia opa exercere, sicut dictum est, & actiones non sic differunt honesto & inhonesto fm se acceptæ sicut in
B ordine ad finem gratia cuius sunt, & dicuntur magis honestæ & inhonestæ q secundum se, & vt naturales sunt.

LECTIO XI.

Cum vita ocio & negocio constet, oportet leges non minus ad pacem q ad bellum ciues instruere.

CVm verò ciuis & præsidentis eandem virtutem esse dixerimus, quæ optimi viri, & eundem prius parere debere, postea imperare: hoc vtique erit legum positori intuendum, laborandumque, vt boni viri efficiantur, & per quæ exercitia, & quis finis vitæ optimæ.

Postquam philosophus ostendit q in rep. recta principantis & subiecti est eadem disciplina vno modo, & altero alia, transit nunc ad declarãdum qualiter, & per quas adinuentiones efficiuntur ciues bene disciplinati seu studiosi: & circa hoc primo dat intentionem suã & ordinẽ
C considerandi. Secũdo cum dicit. {Diuisę autem &c.} prosequitur. In prima parte dicit, qm intendimus principaliter considerare qualiter, & per quæ ciuis efficiatur disciplinatus & studiosus. Eadem autẽ est disciplina seu virtus ciuis optimi in optima rep. per quam ordinatur in felicitatem perfectissimam, quæ est finis, in illa ẽt principãtis in ipsa: similiter autem optimi viri, & si eundem oportet prius subditum esse cum est iuuenis & imperfectus. Posterius autem principantem cum est perfectus, magis considerandum est ciuitatem gubernanti seu legislatori, qualiter & per quas adinuentiones fiunt optimi viri & bene disciplinati: & quia ratio istorũ sumitur ex fine vltimo vitæ humanæ, cõsiderandum est quis eẽt ille finis. hoc.n. ostenso apparebit quañ, & p quas adinuentiones ciues fiant bene disciplinati & studiosi. D. cũ d.

D Diuisæ autem sunt duæ partes animæ, quarum alteram rõnem per se habet. altera non habet quidem per se, verũtamen rationi obtemperare potest, quarum diximus esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quodãmodo: sed in vtraq; istarum magis est finis, q ita diuiduntur, vt nos facimus, his ambiguum non est qũo sit dicendum: semper.n. deterius melioris gratia est, patet hoc in his, quæ sunt secundum artem & in his quæ sunt fm naturam.

Prosequitur, & primo declarat quis est finis vltimus vitæ humanæ. Secũdo cũ dicit. {Cũ ergo idẽ finis &c.} declarat q vitum & ciuitatẽ felices oportet habere oẽs virtutes. Tertio cũ dicit. {Quomodo aũt & p quę &c.} declarat per quæ & qualiter erunt bene disciplinati seu virtuosi. Quid autẽ sit felicitas declarat per diuisionem

partium

partium animę primo. Secundo cũ dicit. {Diuisa est aũt vita tota &c.} declarat vitam humanã & agibilia ab homine ꝓportionaliter diuidi, & se habere partibus animę prædictis. Circa primum primo ostendit felicitatem cõsistere in eo quod pertinet ad partem animæ rationalem per essentiam. Secũdo cum dicit. {Melius aũt &c.} declarat eam consistere in operatione partis animæ rationalis speculatiuæ. Circa primum est intelligendũ ꝙ vltimus finis vitæ humanæ non cõsistit principaliter in aliquo eorum, quæ per se pertinent ad corpus. Corpus.n. & perfectiones ipsius sunt propter animã, sed magis in aliquo eorum, quæ ad animam pertinent, quæ est excellentior pars hominis. In anima aũt est considerare partem rationalem quocũqȝ modo & irrationalem omnino: in actu aũt partis animæ irrationalis omnino non põt cõsistere vltimus finis vitæ humanæ, qm̃ necesse est ipsum cõsistere in aliquo, quod est propriũ hominis, in quo distinguit ab aliis, qa vltimus finis hominus est proprius ei: pars aũt animæ irrationalis omnino cõmunis est sibi & aliis, ergo non cõsisteret in aliqua perfectione pertinente ad partẽ illã, sed magis in aliqua pertinente ad partẽ aĩæ rationalẽ aliquo modo, sed cum hęc pars animę diuisa sit in plures, vult declarare philosophus in ꝑfectione cuius illarum cõsistat, dicens partes animæ rationem habentis sunt duæ distinctæ adinuicem, quarum altera est quæ est rationalis per essentiam accipiens rationem in ratone ꝙ quid est: alia aũt est quę secundũ se non est rationalis, nec accipit rationem in ratione dicente quid est, sed rationalis est ſm quãdã participationem, quia nata est obedire rationi vel ordinari vel deduci ab ea. Cuiuslibet aũt istarum partium animæ rationalis sunt aliquæ virtutes morales: puta temperãtia iustitia in irrationali. In rationali autem per essentiam sunt rationes, puta prudẽtia, sapientia, & manifestum est ex dictis ꝙ in actu alicuius harum consistit vltimus finis hoĩs, sed in qua & cuius actu manifestum est qualiter est dicendum eis, qui diuidunt partes animę rationalis ſm ꝙ nos diuisimus eas. In vnoquoque.n. genere illud quod deterius est, & minus bonũ est gratia melioris, & hoc apparet ꝑ se, & in his quæ fiunt à natura, & in his quæ fiunt arte. In natura enim materiæ est gratia formæ, & elemẽta prima simplicia ꝓpter mixta, in quibus imperfecta sunt gratia perfectorum, puta in genere animalium, similiter & in his quæ sunt ſm artẽ se habet: ligna enim & lapides sic disponuntur gratia formę domus: domus aũt est grã habitationis. rõ autẽ dicti est, qm̃ id quod deterius est in vnoquoqȝ genere, rõnem imperfecti & entis in potentia habet: melius aũt in eodẽ rationem perfecti & entis ſm actum. Imperfectũ autẽ & ens in potẽtia se habẽt ad ens perfectũ, & ens in actu, sicut potentia ad actum in eodem genere. Potentia aũt est gratia actus in eodem genere. ergo ens in potentia & ens imperfectum, est gratia entis in actu & perfecti. Et vlterius deterius gratia melioris in eodem genere, sed rõnale per essentiam melius est in partibus animæ rationalis participatione, quia illud quod per essentiam est tale, melius & perfectius est eo quod ꝑ aliud est tale. ergo rõnale participatione erit gratia rationalis per essentiam, & per cõsequens perfectio eius gratia perfectionis istius. Si igitur illud cuius gratia aliud est, rationem finis habet respectu illius, pars animę rationalis per essentiam, & aliqua perfectio eius erit finis partis aĩæ rationalis per participationem & perfectionẽ eius. Deinde cum dicit.

Melius autem illud quod rationem habet, diuiditur dupliciter, vt nos consueuimus diuidere: est.n. ratio alia actiua, alia contemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere, & actiones, clarum est quod correspondenter se habere dicemus: & oportet eas actiones quæ sunt meliores ſm naturam, magis expetendas

E esse ab illis qui consequi possunt, aut omnia, aut illa duo: semper enim cuique, id est maxime expetendum, cuius potiri est summum.

Declarat ꝙ vltimus finis vitæ humanæ cõsistit in operatione partis animæ speculatiuæ dicens, ꝙ pars animæ rationalis per essentiã diuisa est in duas partes, sicut cõiter solemus diuidere, quarum altera est practica, quæ ratiocinatur de agibilibus possibilibus aliter se habere: altera autem speculatiua, quæ negociatur principalr̃ circa naturam entium & impossibilium aliter se habere ſm ꝙ huiusmodi. Et quia operationes consimiliter diuidũtur principiis, & se habẽt adinuicem proportionaliter sicut illa, necesse est operationes huiusmodi partium diuisas esse, & alteram esse operationem practicam: alteram aũt speculatiuam, & ista se habere adinuicem proportionaliter, sicut practicum ad speculatiuum se habet, & ꝑ consequens operationes melioris partis secundum naturam
F oportet esse meliores ſm se & eligibiliores illis, quæ possunt sortiri illis, aut omnibus operationibus, aut saltem duabus si nõ fuerint nisi duæ: operatio.n. sequitur naturam per se, & ideo perfectioris est perfectior, & vnicuiqȝ illud est magis eligibile quo potest attingere ad summũ & perfectissimum: hoc autẽ est operatio perfectioris ſm naturam, ex quibus accipienda est ista propositio, quód melioris partis animæ, & excellẽtioris melior est operatio, & magis eligibilis simpliciter, & per consequens magis rationem finis habens, sed pars animæ speculatiua melior & perfectior est natura q̃ practica, quod quidem apparet ex ratione obiecti. illa.n. pars animæ intellectualis ꝑfectior & melior est in genere intellectus, cuius obiectum magis habet rationem intelligibilis, quia natura potentiæ consideratur ex ratione obiecti, & magis intelligibile ſm naturam perfectius est in genere intelligibilium, sed obiectum intellectus speculatiui magis habet rationem intelligibilis, q̃ obiectum intellectus practici.
G Huius.n. obiectum est bonum agibile & possibile aliter se habere, quæ minus rationem intelligibilis propter rationẽ motus & possibilitatis adiunctorum habent. Obiectum autem intellectus speculatiui est natura entium intransmutabilium, aut non secũdum ꝙ transmutabilia, quæ magis rationẽ intelligibilis habẽt, sicut remota magis à motu & materia, ergo pars animæ speculatiua excellẽtior & nobilior erit practica: seqtur igitur ꝙ operatio ipsius perfectior & eligibilor erit, & magis habens rationẽ finis, istius principalis rationis maiorẽ solũ ponit philosophus cũ declaratione eius. Deinde cum dicit.

Diuisa est aũt vita tota in negocium & ociũ, bellumqȝ & pacem, & agibilium quędam sunt necessaria & vtilia, quædam honesta, in quibus necesse est eandem esse optionem, & partibus animæ, & ipsarum actionibus. Bellum quidẽ
H gratia pacis: negotium autem gratia ocij, necessaria & vtilia gratia honestorum.

Declarat primo totam vitam humanam & agibilia ab homine consimiliter diuidi partibus aĩæ & actionibus, & diuidentia proportionaliter se habere illis. Secũdo cũ dicit. {Ad cuncta igitur &c.} ex dictis concludit quędã correlaria. Tertio cum dicit. {Nam qui nunc &c.} reprobat opinionem quorundam cõtrariam dictis. Primo igitur dicit, quoniam actus & obiecta proportionaliter diuiduntur ipsis potentiis, & se habẽt adinuicem diuidẽtia sicut & ipsæ potentiæ ad se, tota vita humana.i. conuersatio secundum rationem, quæ est actus animæ rationẽ habentis, diuisa est proportionaliter partibus animæ dictæ in negocium.i. in exercitium virtutum moralium principaliter, quæ sunt ad alterũ, & in ocium.i. in exercitũ virtutũ contemplatiuarũ, quod magis in ocio fit, &

in

in exercitium belli & pacis & agibilia ab homine diuisa sunt in bona necessaria & vtilia ad finem & in bona secū dum seipsa, circa quæ oportet se habere electionem, sicut circa partes animæ, vt sicut pars animæ rationalis per participationem est gratia rationalis per essentiam & huiusmodi gratia speculatiuæ, ita hic bellum quærendum propter pacem & exercitium virtutum practicarū propter ocium in contemplatione, vt consequenter magis dicet, & bona necessaria & vtilia in finem propter illa, quæ sunt secundum se bona. Deinde cum dicit.

Ad cuncta igitur hæc aspicere debet, qui legē ponit & ad partes animæ, & ad illarū actiones, magis vero ad ea q̃ meliora sunt, & finis, eodem modo & circa vitas, & rerū diuisiones. Posse.n.oportet & in negocio versari & in bello, præferenda tamen est pax & ociū necessaria & vtilia posse agere, præferēda tñ sunt honesta.

Cōcludit correlaria duo. scdm. ibi. {Itaq; ad hæc &c.} In prima dicit, quia ciuilis gubernatoris & legislatoris est p leges & consuetudioes facere bonos ciues ciuitatis gubernatorē expedit aspiciendo ad omnia prædicta leges ordinare, puta inspiciēdo partes animæ debet quidē ferre leges per quas bene disponant ad virtutes & actiones, & per quas actiones ipsarum dirigantur fm rationem, & magis debet esse sollicitus ad ordinandum meliora, & quæ rationē finis habent, puta circa partem animæ & principaliorē & actiones eius, sic.n. videmus naturam magis sollicitā esse circa nobiliora, eodem modo expedit ipsum ferre circa vitas.i. conuersationes & circa diuisiones agibilium, puta circa vtilia & secundum se bona ad dirigēdum in eis. Expedit enim ciuibus habere potentiam operandi operationes virtutum practicarum & debellare quandoq; ꝙ sit io non vacando, & vlterius in ocio & in tranquillitate viuere, & magis quanto hoc est melius ꝙ sit io vacatione, & oportet eos vtilia in finem posse agere, magis autem ea quę sunt secundum se bona. Ad omnia autem ista indigent aut habitibus quibusdam, aut consuetudine iuclinantibus, aut legibus & ratione dirigentibus. Deinde cum dicit.

Itaq; ad hæc, tanquam ad signum, & pueri adhuc existentes, & aliæ ætates quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendi.

Coocludit scdm correlarium, intendens ꝙ quia ex similibus operationibus siles habitus fiunt & operationes per leges dirigūtur, nec parū differt sic vel sic á iuuene assuefieri, sed multū expediens est in ciuitate ordinata, pueros adhuc existentes, ad intentiones legum erudiri & assuefieri, obedire eis & operari fm eas, similiter eos qui sunt alterius ætatis Iodigentis eruditione & assuefactione. Consueta.n. sunt delectabiliora. Delectabiliora autem libentius & facilius operantius. Deinde cum dicit.

Nam qui nunc græcorum recte gubernari videntur, & legum latores, qui eas resp. instituere, neq; ad optimum finem videntur aspexisse, neq; ad omnes virtutes disciplinam & leges direxisse, sed onerose declinauerunt ad illas virtutes quæ videntur vtiles, ac plus habere faciunt, similiter quoq; posteriorū quidam scriptores, opinionē suā eandē ostenderunt, laudantes.n. Lacedæmoniorum rempu. admirantur & commendāt legislatoris eius propositum, ꝙ omnia ad potentiam & ad bellum direxerit.

Reprobat opinionem contrariam quibusdam prædictorum, & Primo tangit opinionem ipsam, & reprobat

A eam. Secundo cum dicit. {Quod autem oportet &c.} manifestat quoddā acceptum prius. Circa primum primo tangit opinionem erroneam. Secundo cum dicit. {Quæ & per rationē &c.} reprobat eam. Tertio cū dicit. {Nec sane &c.} concludit contrariū ipsius, quod est priocipale intentum. In prima parte dicit, ꝙ quidam græcorum q optime dicuntur á quibusdam gubernare, & legislatores instituentes resp. ipsorum contra prædicta peccauerūt in duobus. Primo quidem, quia ordinem ciuilem nō ordinauerunt ad finem optimum hominis. Secundo qa leges quæ significant ordinem ciuilem & eruditionē nō instituerunt ad eruditiones virtutū optimarum, sed magis declinauerūt ad ea quæ vidētur vtilia, per quæ possent ditari & supergredi dominando aliis, similiter autē & quidam philosophantes qui de rep. scripserunt posterius enunciauerunt eandem opinionē puta Plato & alij quidam, qui laudantes rēp. Lacedæmoniorum, laudauerunt intentionem legislatoris, quia omnia statuta ordina B uit ad principandum à vicinis, & ad bellum per quod subicerentur. Deinde cum dicit.

Quæ & per rationem refelli possunt, & per facta ipsa nunc reprobata sunt, vt enim plurimi hominum dominari late cupiunt, quoniā exinde multa proueniunt fortunæ cōmoda, sic Thibron admirari laudareq; videtur Lacedæmoniorū legislatorē, & quicunq; alter qui de rep. illorum scripsit, quod propter exercitationem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi compararunt.

Reprobat eam & primo ex ipsis operationibus manifestat ipsam redargutam. Secundo cum dicit. {Non recte vero &c.} per rationes. Ex operibus autem docet eam redargutā dupliciter. Secundum facit. ibi. {Atqui patet &c.} In prima parte dicit, ꝙ resp. & leges & statuta prę C dictorum facile possunt redargui per rationem, & factis cōtingentibus redarguta sunt, si enim ordo ciuilis ipsorū & leges & erudiriones essent optimę, tūc ex virtute alerū principarentur aliis, nunc autem hoc non videmus, sicut enim plures homines appetunt principari pluribus, qa principantes, fortunatos videntur habere successus. sic Thibron & quilibet alius scribēs de rep. Lacedæmoniorū laudauerunt legislatorē eorū, quia multis principabantur, nō quidē propter ordinē ciuilem per se, sed quia exercitati erant ad pericula bellorum, quāuis etiam manifestum sit, ꝙ nune pluribus oon principantur, nec enā sunt felices remanēte eadē rep. Legis igit lator in ordinādā p̄dicta rēp. bonus non fuit. Deinde cum dicit.

Atqui patet ꝙ cum non habeant nunc dominationem Lacedæmonij, nec felices amplius essent, nec legislator eorum bonus. Insuper il D lud ridiculum, si permanentes in legibus eius, nulloq; impediente illis legibus vti, omiserunt bene viuere.

Ponit secundū dicens, ꝙ adhuc dignum est derisione si Lacedæmonij prædicti perseuerātes in eisdē legibus qbus prius nullo prohibente eos viuere secundum eas non viuunt bene fm ratiooem. Irrationabile.n. est, si leges eorum & resp. rectæ sunt, ꝙ viuentes fm eas non viuant recte. Palam autem est ꝙ ipsi tenentes easdem leges non ducant optimam vitam, leges igitur & ordinatio reipu. ipsorum rectæ non sunt. Deiode cum dicit.

Non rectę vero suscipiunt, neq; de dominatione ad quam intendisse legislatorem ostendunt, nam imperium liberorum melius est ac magis ex virtute, q̃ dominari vt seruis.

Docet

Docet eam esse redarguibilem per rationem, & principaliter quãtum ad principatum. Et circa hoc primo ponit rationem vnam. Secũdo cum dicit. {Præterea &c.} aliam. In prima parte dicit ꝙ legislator Lacedæmoniorum & aliorum prædictorum non rectam existimationẽ habent de principatu supremo in rep. quam maxime videntur honorare & iudicant honorandum sicut optimum : principatus.n. ipsorum est principatus dominatiuus, quo principantur etiam indigni seruire. Tali.n. principatu est alius principatus ciuilis liberorum excellentior & magis secundum virtutem, quare magis laudandus erit. Deinde cum dicit.

Pręterea non per hoc ciuitas felix est existimanda, neq; legislator laudandus, ꝙ vincere docuerit, & finitimis dominari, hæc.n. magnum continent nocumẽtum: nam & aduersus ciues hoc aget q̃ poterit, et ciuitati suę dominari quęret, de quo accusant Lacedæmonij Pausaniam, licet in tanta dignitate constitutum.

Ponit secundam rationem dicens, ꝙ non est rationabile credere ciuitatẽ esse felicem & legislatorem ipsius laudare, quia potest principari super vicinos qualitercũq; : principari.n. ipsis quomodocũq; optimum non est, sed magnum nocumentum affert ciuitati : si enim hoc optimũ esset si in ciuitate aliquis inueniretur præpotẽs aliis expedire ipsum propriæ ciuitati principari solum, & tẽtare qualiter posset eã totam subiicere sibi, de quo sicut de inconuenienti Lacædemooes increpauerunt Pausaniam regem ipsorum qui honorem regalem habẽs apud eos, & diuitias & possessiones multas voluit propriæ ciuitati ipsorum principari solus, pr̨edictus igitur modus principandi optimus non est. Deinde cum dicit.

Nec sane aliqua huiusmodi ratio est, aut lex ciuilis, neq; vtilis, neq; vera: eadem enim optima & priuatim, & publice legislatorem inducere oportet in animos hominum, neq; exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, vt in seruitutem adigãt immerentes, sed primum ne ipsi seruire aliis compellãtur, deinde vt imperium quærant gratia vtilitatis subiectorum, nõ autem omnium dominationem. Tertio vt eis dominentur qui seruire sunt digni.

Concludit contrarium dicens, ꝙ ex prædictis rationibus manifestum est ꝙ nulla legum prædictarũ & rationum, quæ ad prædictum modum gubernãdi ordinantur, ciuilis est, hoc est ordinata optime, neq; proficua ciuitatibus, oeq; etiam vera est in se, quia noo ordinata ad optimum finem, vt prætendunt. Eadem.n. optima & priuatim & publice inducere oportet in animos hominum legislatorẽ & studium ciuium quod habent: & ad ciues, & etiam ad aduersarios noo ordinari ad hoc vt subiiciãt seruituti eos q̃ non sunt naturaliter serui. Talis enim principatus cum sit contra inclinationem naturalem oon potest esse continuus nec amicabilis, sed debent intendere primo ꝙ ipsi non efficiantur serui aliorũ indigni existentes. Secundo si appetant principatũ, appetant ipsum ꝓpter vtilitatem subditorum non propriam, nec propter hoc vt principentur eis dominatiue: hæc.n. est differẽtia inter dominatiuum principatũ & ciuilem, quia priocipans priocipatu dominatiuo principatur per se propter vtilitatem subditi, econtrario est de ciuili, sicut dictum est in tertio huius. Tertio autẽ debent intendere qualiter principabuntur eis qui nati sunt eis seruire, hoc.n. est iustum, & ad tales contingit mouere iustum bellum, si fuerint rebelles. Deinde cum dicit.

E Quod autem oporteat legispositorem studere vt prouisio sua circa res bellicas, & circa alias institutiones ad ocium & ad pacem referatur, id attestatur, quod pleręq; talium ciuitatum bellum gerentes conseruantur, sed cum dominationem adeptę sunt, destruuntur. Splendorẽ.n. veluti ferrum per pacem amittunt, causa huius est legispositor, qui non ita instituit, vt in ocio stare possint.

Declarat quoddam suppositum per signum dicens, ꝙ ea quæ apparent ad sensum testificãtur rationi, quia magis oportet legislatorem intendere ad pacẽ q̃ ad bellum, & magis studere gratia huius q̃ illius sicut suppositum est prius. Videmus enim ꝙ plurimæ ciuitates q̃diu sunt in exercitio belli contra aduersarios saluantur. Cum aũt
F obtinuerint cõtra eos & viuunt in pace, corrũpitur resp. eorum. Bellantes enim multas virtutes habent sicut dictum est prius, puta temperantiæ, fortitudinis, liberalitis, & religionis, propter quas sibi inuicem minus sunt iniuriosi : pacem autem habẽtes occasionem exercitandi in actibus huiusmodi virtutum non habent: dant autem se voluptatibus congregantes diuitias per quas ęstimãt se posse voluptuose viuere, propter quod efficiuntur sibi inuicem iniuriosi & seditionem inducunt: Delicatam.n. & quietam vitam ducentes quasi rubiginem prauorum habituum & cõsuetudinum cõtrahunt : exercentes autẽ se in bellicis clarificantur per actus virtutum, sicut ferrũ, quia tum de facili rubiginem contrahit, elaboratum aũt quãuis vsus consumant, clarificat tamen & emẽdat sicut Seneca dicit : causa autem huius fuit legislator ipsorum qui non ordinauit eis honestas occupationes quibus vacarent cũ cessarent á bellis, puta exercitiũ studij in philosophia & partibus eius: hoc enim multas & admirabiles
G delectationes habet puritate & firmitate, sicut dicit philosophus, 10. Ethic. Deinde cum dicit.

Cum ergo idẽ finis esse videatur publice & priuatim hominibus, & eãdem diffinitionem esse necesse sit viro optimo & optime reip. manifestum est oportere virtutes eas, quę ad ociũ spectant illi existere.

Declarat ꝙ ciuitatem & vnumquẽq; existentes simpliciter felices oportet habere omnem virtutem. Et primo hoc declarat. Secundo cũ dicit. {Qua igiẽ de causa &c.} concludit hoc declaratum, adiungẽs quãdam persuasionem. Circa primum primo ostendit ꝙ debentem felicitari simpliciter oportet pręhabere omnes virtutes, quę exiguntur ad vacationẽ. Secundo cũ dicit. {Finis est.n. &c.} ostẽdit ꝙ oportet præhabere omnes virtutes, & quæ ad vacationem, & quæ nõ ad vacationem ordinãtur. Circa
H primum est intelligẽdum ꝙ si finis est, necesse est, præexistere ea quæ ad finem sunt per se, sicut si fistulatio est, necesse est præexistere fistulas. Vltimus autem finis vniuscuiusq; hominis est contemplatio aliqua alicuius intelligibilis, & idem est finis totius ciuitatis optime ordinatę, sicut ostensum est in principio istius septimi. Ad hãc aũt ordinantur primo habitus intellectus perfectissimus cuius est actus. Deinde habitus imperfecti ipsius per quꝯ dirigitur in speculando entia quorum cognitio via est in cognitionem intelligibilis primi. Tertio habitus partis animæ appetitiuę, per quos regulaẽ appetitus, oe pręter rationem diuertaẽ homo ab intelligibilibus primis detẽtus circa passiooes & motus irrationales. Deinde autem virtutes per quas acquirit bona exteriora, secundũ ꝙ necessaria sunt ad finem, & repellit motus impediẽtium ab ipso, ergo necesse est si finis vniuscuiusq; hominis vel ciuitatis existat ꝑexistere huiusmodi virtutes oẽs, & ideo dicit.

dicit, quoniam idem finis videtur esse & communiter omnium hominum secundum quod homines sunt simpliciter, & vniuscuiusque singulariter accepti secundum quod homo, & idem vltimus terminus actionum optimi viri & optimæ resp. sicut ostensum est prius in isto septimo. Huiusmodi autem est speculatio perfecta intelligibilium primorum, quæ in vacatione ab exterioribus existit, maxime autem ad hunc ordinantur oēs virtutes quæ sunt ad quietem hoīs ab exterioribus, manifestum est quod si homo secundum seipsum vel tota ciuitas felicitet necessarium est præexistere omnes virtutes quæ sunt ad vacationem seu quietem. Deinde cum dicit,

Finis.n.est, vt sæpe iam diximus belli pax, negocij ocium; sunt autem vtiles ad ocium, & quietē virtutes, quarū opus in ocio est, & quarum in negocio. Oportet autē multa negociorū nobis existere, vt liceat in ocio esse, quapropter tēperatā ciuitatē esse oportet, ac fortē & patientē, nā (vt est in prouerbio) nullū ociū seruis.

Declarat quod necessarium est præhabere omnes quæ ad vacationem, & quæ ad non vacationem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit, {Qui vero &c.} tangit quæ virtutes ordinantur ad vacationem & non vacationem, & quæ ad vtrūque. Circa primum intēdit, quod sicut dictum est omnes virtutes quæ ordinantur ad vacationem præexiguntur ad felicitatem vniuscuiusque ciuitatis, sed ad vacationem contemplationis ordinantur omnes virtutes, & quæ ad vacationem, & quæ non ad vacationē sunt, ergo omnes præexiguntur ad felicitatem, minorem huius declarat dicens, quod sicut supra dictum est sæpe, finis belli est pax: nullus enim bellat belli gratia, sed pacis magis, sicut dicitur. 10. Ethic. Et finis operum quæ non in vacatione sunt, sunt ea, quæ in vacatione, quia ea quorum opus in vacatione & non vacatione vtilia sunt ad vacationem & delectationem quæ in ea, aut quia in earum operatione consistit finis, aut quia disponunt ad ipsum, aut remouēt prohibentia. Si enim aliquis debeat vacare multa oportet præexistere, necessariū est igit ciuitatē & vnūquemque debentem felicitari habere tēperantiam & iustitiam, & sapientiā, & cæteras huiusmodi virtutes, quæ ad vacationem sunt, & fortitudinem, & perseuerantiam, & quæ ad non vacationem: dico autem ciuitatem debentem felicitari oportere præhabere virtutes quæ ad vacationem quātum ad partes principales eius, quæ sunt liberi, non quantum ad seruos. Ad seruos.n.non pertinet vacatio, sicut prouerbium dicit. Deinde cum dicit.

Qui vero non possunt fortiter pericula subire, serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur, & constantia opus est ad negociū, philosophia vero ad ocium: temperātia autem & iustitia in vtroque tempore, sed magis in pace & ocio, nam bellum quidē ipsum cogit homines esse iustos ac temperatos: fortunæ autem prosperę fruitio & ocium cum pace, petulantes magis facit, multa igitur iustitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo statu constitui videntur, & in fruitione omniū rerum quę beatos facere putantur, veluti si qui sunt, vt poetæ tradūt, in beatorū insulis, maxime.n.hi philosophia, & tēperantia, & iustitia indigerēt, quanto magis ociosi sunt in abundantia talium bonorum.

Tangit quæ sunt virtutes, quæ per se ordinantur ad vacationem vel non vacationem, vel ad vtrūque intendens, quod illis virtutibus opus est ad nō vacationē & bellū, quibus prohibentur ne sint serui aliorum, sed illi qui nō sunt dispositi aggredi pericula maxima quæ in bello, nec sunt perseueratiui in eis, serui sunt eorū qui inuadunt eos qui prohibentur per fortitudinem & perseuerentiam: fortitudinis igitur & perseuerantiæ virtutibus opus est ad non vacationem: philosophia autem necessaria est ad vacationē contemplationis: cōtemplatio enim est opus eius. Ad vtrūque autē necessariæ sunt temperantia per quam reprimuntur motus concupiscentiarum, & iustitia per quam dirigūtur operationes hominis ad alterum, magis tamē vacantibus & ducentibus pacem quam non vacantibus propter exercitium belli & periculum, quod in eo est, disponuntur ad opera temperantiæ, quia secundum poetam. Ocia si tollas periere cupidinis arcus, sed ad opera aliarū virtutū multarū. Militaris enim vita multas partes habet virtutis, sicut dicebatur in secundo huius econtrario fruitio bonorum fortunę in tranquillitate disponit ad iniurias: possessio enim diuitiarum contumeliosos & elatos facit: credentes enim omnia habere per ipsas credunt omnia B bona possidere in possidendo eas, sicut dicitur secundo Rhetoricæ, & ideo efferūtur per elationem & cōtemnūt alios, propter quod eis qui volunt feliciter agere & frui omnibus, quæ ad beatitudinem pertinent, necessaria est temperantia & iustitia multa, sicut si qui sunt in insulis beatorum sicut poetę dicunt, dicentes insulas quasdam esse, in quibus animæ bene operantium dum viuūt feliciter perseuerant post mortem. Talibus autem maxime necessaria est philosophia, in cuius actu consistit vltimus finis, & temperantia, per quam sedantur concupiscentiæ: & iustitia, per quam regulantur operationes ad alterum, & tanto magis quanto magis perseuerant in abundantia bonorum talium. Deinde cum dicit.

Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas his indigeat virtutibus, manifestum est. Turpe est.n.non posse frui bonis, sed in negocijs quidem & bello, viros probos videri: in C ocio autem & pace, seruiles. Quamobrē oportet non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas virtutem exercere. Illi.n.nō eo ab aliis differunt, quod nō putent eadem maxima bona quæ cæteri, sed eo, quod prouenire illa existimant magis, per aliquā virtutē. Cū vero maiora sint hęc bona, quam ea quæ belli, & fruitio eorum, quam virtutum, & quia illius gratia, manifestum ex his.

Recolligit dicta adiungendo quandam persuasionem dicens, quod ex his quæ dicta sunt manifestū est quod ciuitatē, quę futura est felix & virtuosa simpliciter oēs virtutes oportet habere, & quæ ad vacationem, & quæ ad non vacationē sunt. Si.n.turpe est hoīem qui determinat̄ ratione non posse vti secundum rationem bonis interioribus & exterioribus, adhuc magis turpe est non posse vti eisdem D secundum ipsam cum vacat a bellicis operationibus, cum tunc magis intendere possit, & pauciora habens impedimenta, sed non vacando ab exterioribus, & bellando videri facere opera bonorum. vacando autem & pacem ducendo ducere vitam seruilem & prętér rationem, & ideo nō oportet ciuitatem debentem felicitari tantum intendere & studere virtuti, hoc est fortitudini quæ ordinatur ad bellum, sicut fecerunt Lacedæmonij: non enim differenter se habuerunt ad alios in hoc quod non crederent eadem esse maxima bona hominis quæ alij. s. opera virtutū, sed magis i hoc quod opinabant̄ hoc fieri per vnā virtutē; alij aūt per aliā: ipsi.n.opinabant̄ optimū bonū hoīs cōsistere in actu fortitudinis bellicæ, alij aūt in actu sapiētiæ magis. Manifestū est igit̄ ex his quæ dicta sunt, quoniam cōtingit esse quædā bona maiora hoīs quam quæ secundum bellū sunt, et esse ista magis cōtingit in fruitione & actu quam in habitu, & istorū illa magis quæ propter seipsa quærunt̄ quam quę propter alia.

LECTIO XII.

Qua cura corporis alendi sint ciues.

QVomodo autem, & per quę, id erit vtiq; considerandū, diximus supra, diuidētes ꝙ & natura, & more, & ratione indigemus. Ex his autem quales aliquos natura esse oportet, determinauimus, restat videre vtrū ratione prius an moribus sit eruditio facienda. Hæc enim simul concordare debent optima cōcordatione. Cōtingit. n. rationē aberrare ab optima suppositione, & similes ꝑ mores duci.

Postquam philosophus ostendit quis sit vltimus finis optimæ vitæ humanæ, transit ad declarandum qualiter & per quas admunentiones fiunt optimi viri in ordine ad ipsam. Et circa hoc primo præmittit intentioοem suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. {Clarum est &c.} prosequitur. In prima parte dicit ꝙ declarato qs sit vltimus terminus optimæ vitæ humanæ, consequēter coosiderandum est per quæ & qualiter fient boni & studiosi in ordine ad ipsum. Distinximus autē prius tria quæ necessaria sunt ad hoc. s. natura, cōsuetudo, & ratio, secundum quales oportet esse futuros studiosos, & bene gubernantes secundum naturam, quoniam iotellectiuos & animosos, sicut dictū est prius, & ideo relinquit nunc considerandum quales oportet esse secundum consuetudinem & disciplinam. Prius tamen considerandum est, vtrum prius instruendi sunt secundum rationem vel intellectum, aut secundum consuetudinem seu appetitum, & vtrum prius disponi secundum animam, aut secūdum corpus: oportet enim ista consonare adinuicem consonātia debita, ita ꝙ illud quod natū est prius disponi secūdū naturā disponat prius, & quod posterius, posterius. Cōtingit enim multotiens peccare rationem ab eo, quod est optimum & duci per similia & apparētia, quædā ad ea, quæ præter naturam sunt, ita vt prius nitatur disponere, quod posterius natum est perfici. sed cum ratio posterior sit natura & imitetur eam, optimum est in his quæ rationis sunt sequi dispositionem ipsius naturæ, ita vt prius consideret & disponat, quæ prius nata sunt considerari & disponi ſm naturam. Deinde cum dicit.

Clarum est hoc primum quidē, quemadmodum in aliis, ꝙ generatio est à principio, et finis à principio aliquo alterius finis. Ratio autē nobis & mens naturæ finis, quare ad hæc generationem ac morū institutionē parare oportet.

Prosequitur. Et primo declarat ꝙ futuri studiosi & boni prius disponendi sunt secundum corpus ꝗ̃ ſm animā & secundum appetitum ꝗ̃ secundum intellectum: Secundo cū dicit. {Si ergo &c.} qualiter disponēdi sunt secundum ista. Circa primum primo ostendit ꝙ generationē hominis & consuetudinem oportet ordinari ad rationē & intellectum. Secundo cum dicit. {Deinde vt aīa &c.} ostendit ꝙ appetitus irrationalis prior est ꝗ̃ iotellectus in actu perfecto. Tertio cum dicit. {Quapropter &c.} concludit ex istis ꝙ prius oportet curare de dispositione corporis ꝗ̃ animæ, & appetitus irrationalis ꝗ̃ intellectus. Primo igitur dicit. in omnibus in quibus est aliquis finis ea quæ sunt ad finē oportet ordioare in ipsum & disponere secundum ꝙ ipsi cōgruunt: manifestum est autē ꝙ sicut in aliis qui sunt secundum naturam & secundū artem generatio iocipit ab aliquo principio primo imperfecto & terminatur in aliquid perfectum & finem. Huiusmodi autē finis hoc est terminus est alicuius moti ab aliquo principio imperfecto, ita & io homine generatio incipit ab aliquo imperfecto. & tendit in aliquid ꝑfectum & finem. Huiusmodi autem terminus & finis na-

E turalis hominis est ratio & intellectus in actu: nō in potentia, quare generatiooem ipsius hominis & studiū circa consuetudines & dispositiones ipsius oportet ordinari ad rationem & intellectum perfectum, & ipsa disponi secundum ꝙ ipsi congruunt. Deinde cum dicit.

Deinde vt aīa & corpus duo sunt, ita quoq; duas videmus esse animæ partes, vnam irrationalem, alterā quæ habet rationē, habitus quoq; earum duos, quorū alter est & appetitio, alter mens. Vt autem corpus in generatione antecedit aīam, sic pars irrationalis antecedit eā partē ꝗ habet rationē; patet id in pueris ꝗbus statim ira & voluntas, & concupiscentia existit, a rō & mens procedēte ętate in illis fieri natæ sunt.

Ostendit ꝙ appetitus irrationalis generatione præcedit

F intellectum in actu dicēs, ꝙ postea sicut corpus & aīa sunt duo differentia adinuicē, quia corpus rationē materiæ & subiecti habet, Anima autem rationem actus, ita animam hominis videmus duas partes habere, quarum altera rationem moti & subiecti habet, reliqua autem rationem principalis mooentis, videlicet appetitus irrationalis, qui natus est regulari à ratione, & rationalis pars ꝑ essentiam quæ rationem mouētis habet, & istorū duorum sunt duo habitus differentes secundum numerum. Primi quidem virtus moralis, secundi autem iotellectualis, & alterum istorum appetitus est, alterum aotem intellectus seu ratio. Sicut igitur corpus ſm viam generationis præcedit animam, ita appetitus irrationalis iotellectū & rationē in actu, & hoc apparet ex hoc ꝙ animus. i. virtus irascibilis, & voluptas & concupiscentia insunt pueris statim ex natiuitate. Iotellectus autem & ratio in actu non insunt nisi procedente tempore. Si aliquis arguerer contra hoc quod dictum est, quoniam appetitus irrationalis in homine est qui non est regulatus ratione

G secundum se; regulatus tamen à rationali per essentiam, sed rationale ſm se prius videtur esse ꝗ̃ regulatum à ratione, tum quia mouēs est prius moto: tum quia simplex prius composito, sicut albedo ꝗ̃ album. Et est dicendum ad hoc ꝙ prius dicitur aliquid alio, hoc quidem secundū substantiam & perfectionem, & sic intellectus præcedit appetitum, sicut mouens motum & forma materiā. Hoc autem secundum viam generationis, sicut materia prior est forma, & tunc appetitus potest considerari ſm ꝙ natus est regulari à ratione, & sic prior est generatione intellectu seu ratione determinante ipsum, aut ſm ꝙ regulatus in actu, & sic posterior est sicut cōpositum simplici, & per hoc apparet solutio ad rōnē. Deinde cum dicit.

Quapropter corporis curā necesse est prius suscipere ꝗ̃ animi. Deinde appetitus. Curam tamen appetitus gratia mentis, curam vero corporis gratia animi.

H Concludit ex dictis ꝙ prius oportet disponi corpus ꝗ̃ animam, & appetitum ꝗ̃ intellectum dicens, ꝙ propter hoc quia prius oportet quærere & disponere ea ꝗ sunt ad finem ꝗ̃ ipsum finem, & corpus ordinatur ad iotellectum & rationem, sicut io finem, vt probatum est prius, & appetitus similiter sicut materia ad formam, manifestum est ꝙ prius oportet facere curā corporis ꝗ̃ animæ. Deinde eam quæ appetitus propter ipsum iotellectū, & gratia ipsius & gratia istius eiusdē curare omnia illa, ꝗ sunt ipsius aīæ, oēs. n. partes animæ & habitus ordinant ad ꝑfectionē, quæ ſm intellectū est. Deinde cum dicit.

Si ergo ab initio prouidendum est à legispositore, vt optima sint corpora eorū ꝗ educant Prio ꝗdē circa cōiugia ꝓuidere dēt, ꝗ̃ ætate, & cuiusmodi exn̄tes sint i matrimoniū copulādi.

Declarat

Declarat qualiter, & per quæ disponendi sunt ad virtutem. Et primo qualiter secũdum corpus & appetitum. Secundo cũ dicit. {Quod igitur &c.} in principio octaui, qualiter fm intellectum & rationem. Circa primum primo præmittit intentionem suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. {Laboriosam enim &c.} prosequitur. In prima parte dicit, quoniam legislatorem optimum primo oportet intendere qualiter, & per quæ ciues optime disponantur secundum corpus. Dispositio autem optima ciuium primo dependet ex bona dispositione generantium in actu generationis, qui fit per coniunctionem maris & fœminæ per copulã nuptialem. ergo consideranda sunt ea quæ sunt circa huiusmodi copulam seu coniugium, videlicet qua ętate & quo tempore, & qualibus existentibus copulandis ineunda est huiusmodi coniunctio nuptialis. Deinde cum dicit.

Hoc autem instituet legispositor inspiciens ad ipsos & ad vitæ tempus, vt ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Viro.n.generare adhuc potente, si mulier ipsa concipere non possit, vel muliere quidem ad concipiendum apta, si vir ipse non possit, lites ac discordię inter eos oriuntur.

Prosequitur, & quoniam bona dispositio ciuium, sicut dictum est primo pendet ex dispositione generantiũ, deinde ex dispositione matris tempore gestationis. Tertio autem ex conuenienti alimento & consuetudine post natiuitatem. Primo declarat qualiter disponendi sunt generantes ad bonam dispositionem prolis futuram. Secũdo cum dicit. {Pręgnantes quoq; &c.} qualiter pręgnãtes. Tertio cum dicit. {Circa expositionem &c.} qualiter curandi seu disponendi sunt pueri post natiuitatem. Circa primum primo ostendit quando facienda est copula nuptialis. Secũdo cũ dicit. {Quæ autem &c.} quales oportet esse copulandos secundũ habitudinem corporis. Circa primũ primo ostẽdit qua existẽte ætate vtriusq; oportet eam fieri. Secũdo cum dicit. {Quibus igit &c.} quali existente temperatura seu dispositione continẽtis. Circa primum primo ostendit q oporteat eam fieri tempore & ætate determinatis. Secũdo cũ dicit. {Nã cũ &c.} declarat quæ sunt tẽpus & ætas determinata, in quibus oportet fieri primum: ipse primo declarat per rationem sumptam ex cautela dissensionum & diuersitate copulãdorum. Secundo cum dicit. {Ad filiorũ &c.} per rationem sumptam ex eis quæ accidunt secundum successionem puerorum ad patres. Tertio cũ dicit. {Insuper &c.} ex ea quę sumitur ex bona dispositione prolis vel puerorum futura. In prima parte dicit, q oportet legislatorem intendentem bonam dispositionem puerorum futuram ordinare leges & statuta circa cõmunicationem nuptialem ciuium considerando ad dispositionem ipsorum tempore quo copulãtur, vt.s.sint perfecta in se, & bene se habentia ad generationem & considerando ad tempus vitę vtriusq; & maris & fœminę, quantum.s.vterq; secũdum naturam viuere potest, ita vt cõuueniant ad actum generationis primo in ætate qua hic perfecte potest generare, & illa concipere supposita bona dispositione ipsorum in se, & in ordine ad finẽ temporis vitæ eorum, vt simul vel fere hic possit gñare & illa cõcipere, & non dissonẽt potẽtiæ, ita vt iste possit generare, & illa nõ cõcipe, aut ecõtrario ista possit cõcipere, ille vero nõ generare propter dispositionẽ iuuẽtutis vel senectutis, ista.n.inducũt dissensionem & diuersitatem inter ipsos. Si.n.copulenẽ tempore quo vnus possit generare, alter non ppter ętatẽ adinuicẽ dissentiũt, & ideo copulã alteram petunt, quod est incõueniens, vt igit vitetur dissensio & diuersitas inter eos copulandi sunt in ętate conueniente vtriq; in ordine ad tempus durationis ipsorum. Deinde cum dicit.

A **Ad filiorum quoq; susceptionẽ est inspiciẽdum, ne nimis distent ab ætate paterna, quoniã nec ipsi senioribus gratiã referre vllã possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare, nec etiã nimis proximi ad ætatem paternã accedere debent filij: habet.n.hoc turbationem non paruam, cum neq; tanta sit reuerentia huiusmodi filiis erga genitores, vtpote quasi æqualibus, et circa gubernationem domus querelæ ex ista quasi paritate soleant prouenire.**

Ponit secundam rationem dicens, q secundo copulandi sunt in ętate conuenienti considerando successionem puerorum ad patres, sicut enim parentes secundum legẽ naturæ tenentur filiis ad nutrimẽtum & disciplinã vsq; ad perfectum, ita necessitate quadam parentibus impotẽ-
B tibus factis tenentur filij subuenire in necessitatibus, auxilium autem quod potest accidere senioribus parẽtibus à pueris genitis in senectute eorum sine profectu est propter impotẽtiam puerorum, similiter auxilium quod potest accidere pueris in senectute genitis à parẽtibus senioribus existentibus debile est propter impotẽtiam eorũ ex senectute, & ideo non expedit copulam nuptialẽ fieri senibus existẽtibus neq; etiam valde prope principium natiuitatis, hoc est nimis iuuenibus existentibus, multũ enim displicet quandoq; iuuenes existentes pueros habere quasi coętaneos & minus verentur filij parentes iuuenes, & verecundantur minus male in eorum conspectu quasi coęui & nutriti cum eis propter consuetudinem, & magis conqueruntur inuicẽ circa ea quæ ad mutuã dispensationem pertinent cum sint simul æque potentes vel impotentes æque, & ita cum filius requirit à patre iuuari in necessitatibus potest respondere ipsum æqualiter posse sibi & econtrario. Deinde cum dicit.

C **Insuper q dicere incipiẽtes huc digressi fuimus, vt corpora natorũ sint fm legispositoris voluntatem, fere quidem hæc omnia prouenient per vnam diligentiam.**

Ponit tertiam rationem dicens, q adhuc idem potest ostendi per rationẽ sumptam ex his quæ diximus prius, vnde incepimus sermonem de hoc: oportet.n.copulam nuptialẽ tali ętate, & tali tpe fieri quibus corpus puerorũ nascentium contingat disponi melius ad virtutem, & fm intentionẽ legislatoris. hoc autem magis cõtingit fieri si fiat tempore & ætate determinatis, vt consequenter apparebit. ergo expedit eam fieri tempore determinato, sic igitur omnia quæ sunt circa curam nuptialem vnam cõmunem curam habent fere, vt.s.fiat tempore determinato: fere autem dicit forte, quia non idem tempus determinatum conuenit omnibus propter diuersitatem materiæ. Deinde cum dicit.

D **Nam cum sit finis gignendi vtplurimum viris quidem septuagesimus annus: mulieribus autem quinquagesimus, ita cõiugãdi ab initio sunt, vt ætatibus ad hunc finem concurrant.**

Intendit declarare qua ętate expedit eam fieri ex termino generationis in vtroque, & ex inconuenientibus, quę accidunt si fiat nimis cito, & secundum hoc primo præmittit quædam necessaria ad declarationem intenti. Secundo cũ dicit {Quapropter &c.} ex illis concludit intentum suum. Circa primum primo tãgit quid sit terminus generationis in vtroq; secundum quem oportet considerare. Secũdo cum dicit. {Est aũt adolescẽtium &c.} ostendit q coitus iuuenum non est conueniens ad generationem. In prima parte dicit, vltimus terminus gñationis hominibus determinatus est sicut & aliis. In oib⁹

enim

enim quæ contingit esse & non esse est tempus determinatum quo contingit esse, & per consequens agere, sicut dicitur primo cœli & mundi. & iste terminus masculis, vt in pluribus est septuaginta anni, quia tunc sensibiliter debilitatum est calidum naturale, quãuis in aliquibus sit longior, in aliquibus breuior propter dispositionem materiæ aliam & aliam, fœmellis autem quinquaginta, vt in pluribus. Breuior autem est periodus generationis mulieris q̃ viri, quia mulieres naturaliter sunt minoris virtutis & caliditatis q̃ viri, quia expedit propter dissensionem vitandam in coniugandis simul terminare potentiam generationis in vtroque, opportunum est in determinando principium ipsius condescendere commensurando ad tempora hæc. Deinde cum dicit.

Est autem adolescẽtium coniunctio improbata ad filios. In cũctis enim animalibus iuueniles partus impfecti sunt, & fœminę crebrius q̃ mares, & praua corporis forma gignuntur, quo circa necesse est hoc idẽ in hominib⁹ prouenire. Huius autem cõiectura fuerit, quod in quibuscũq; ciuitatibus consuetudo est adolescẽtes mares puellasq; cõiugari, in eisdem inutilia ac pusilla hominum corpora existunt.

Ostendit q coitus iuniorum est prauus. Et diuiditur in quatuor partes secũdum quatuor rationes quas adductæ ad hoc. Secundã ponit cũ dicit. {In partu quoq; &c.} Tertiam cum dicit. {Ad continentiam &c.} Quartam cum dicit. {At masculorum corpora crescere impediuntur &c.} Primo igitur ponit primam quæ sumitur ex ordine ad generationem dicens, q coitus iuniorum siue masculi, siue fœmellæ prauus est ad generationẽ puerorum, & hoc quidem apparet ad sensum, quia in omnibus animalibus partus iuniorum sunt imbecilles & imperfecti, quia imperfectio partus est ex imperfectione principiorum generãtium, sicut vniuersaliter imperfectio effectum, est ex imperfectione causarum, & fœminæ crebrius q̃ mares, & parua corpora gignuntur. cum enim principium generatiuum in semine non potest digerere menstruum mulieris propter indigentiam caliditatis vt deducat ad similitudinem suam secundum omnes dispositiones, sed magis vincatur propter superabundantiam frigidi & humidi, de necessitate transmutat in contrarium & in fœmellam: talis autem dispositionis sunt semina iuniorum. Et iterum generati ab eis parui sunt secundum formam. i. secundum figuram: extensio. n. sm figuram causat à magnitudine calidi, cuius est mouere sursum, quod est imperfectum in iunioribus, vt dictum est, quare si sic accidit in omnibus animalibus necesse est ita accidere in hominibus, in quibus argumentum speciale apparet ad hoc, quoniã in quibuscunq; ciuitatibus seu regionibus permittuntur iuuenes & iuuenculæ coniugari & permisceri ad generationem, generantur parui & imperfecti secundum corpus, & per consequens minus vtiles ad opera bellica. Deinde cum dicit.

In partu quoq; laborant magis puellæ ac pereunt plures, ex quo responsum oraculi Trezeniis datum quidam existimãt, ob istam causam, quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarũ, nõ propter fructuũ collectionẽ.

Ponit secundam quæ sumitur ex accidenti parturientibus dicens, q ad hoc mulieres cõcipientes in ętate imperfecta in partu maiorem sustinent dolorẽ, & plurimæ moriuntur, tum propter membri ad hoc ordinati arctitudinem, tum propter virtutis debilitatẽ: quanto. n. virtus minor est ad resistendum, tanto dolor maior, sicut videmus onera eadem grauiora apparere debilibus. In iunio-

E ribus autẽ supponimus virtutẽ minorẽ esse, & ideo maiorẽ dolorem accidere, qui tantus potest esse q mortem inducit: & propter hoc dixerunt antiqui apud græcos factũ esse oraculũ Trezentis, vt dolor eius adiutorio mitigaretur: & fœtus ad ortũ produceret, cum multæ in iuuẽtute mulieres morerentur, & fructus nõ veniret ad productionem propter imperfectionem. Deinde cum dicit.

Ad continentiam quoq; vtile est nuptias fieri seriores, intemperatiores enim esse videntur cum puellæ veneri assuescunt.

Ponit tertiam quæ sumitur in ordine ad virtutem dicens, q adhuc coitus est minus expediens iunioribus ad temperantiam, & magis expedit senioribus existẽtibus: iuuenculæ. n. quæ magis assuetæ sunt coire in iuuentute intemperantiores sunt: illa. n. ad quæ assueti sumus magis sunt delectabilia, & ad ea quæ sunt magis delectabilia magis inclinamur. Deinde cum dicit.

F At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augẽte se corpore, consuetudinem ineant: nam huiusmodi terminus hic esse videtur, quem non multum excedit amplius.

Ponit quartam rationem dicens, q adhuc corpora masculorum coeuntium in imperfecta ętate dum corpus est in augmento læduntur & defectum patiuntur à quãtitate eis determinata & in complexione: alimentum. n. digestum principium est nutritionis & augmentationis & generationis: tempore enim augmenti totum, quod conuertitur de alimento adueniente vel fere necessarium est ad nutritionem & augmentum, & parum vel nihil est de superfluo, quod ordinatur ad generationẽ, & ideo si multum coeant: necessarium est, q illud quod deberet transire in augmentum & nutritionem conuertatur in semen, quare detrimentum patientur in augmento & nutritione.

G est enim quoddam tempus determinatum, in quo animalia nata sunt augmentari, quod nõ multum exceditur à tempore deputato ad generationẽ: statim enim deficiẽte augmento & perfectis corporibus cum plus conuertitur de alimento q̃ sit necessarium ad nutritionem conueniẽtius ordinatur ad generationem, coitus etiam non perfectis corporibus detrimentum inducit quantum ad complexionem propter exiccationem & infrigidationem: simul. n. conducitur calidum & humidum, vnde philosophus dicit in lib. de causis lon. & bre. vitæ, q coitiua & multispermia cito senescũt, quia sperma superfluum existens amplius desiccat emissum, & ideo mulus longioris vitæ est q̃ ea ex quibus generatur, quia minus spermatizat, & passeres masculi breuioris, quia magis coitiui sunt. Deinde cum dicit.

Quapropter puellas quidem circa ętatẽ decem & octo annorum nuptui tradere cõgruit:

H masculos autem circiter ætatem annorum sex & triginta. In hoc enim tempore & vigentibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul apte desinent procreare posse, & filiorũ susceptio partim erit ab initio eis ætate vigentibus, si recte procedat statim generatio, partim iã vergentibus ad annũ septuagesimũ.

Concludit ex dictis quando & qua ętate opportunum est fieri copulã nuptialem dicens, q propter hoc q finis generationis in viris, vt in pluribus est septuagesimus annus vel circa: mulieribus autem quinquagesimus vel circa vt in pluribus, & expedit coniugatos simul deficere à potentia generandi, vt probatum est prius, & coitus iuniorum in imperfectis corporibus prauus est. Corpora autem mulierum vt in pluribus perficiuntur in decem et

octo

octo annis vel circa, virorum aũt in trigintasex: aut parum plus, aut minus: expediens est magis eos coniugari muliere existente decem & octo annorum vel circa, viro autem trigintasex aut parũ plus vel minus. Sic enim coniungentur corporibus perfectis: & per consequens virtutibus, quibus existentibus erit coniugatio ipsorum in tẽpore conueniẽti ad perfectionẽ generationis puerorum, virtutibus etiam perfectis perfectior erit actio: & etiam ipsum generatum, & iterum successio puerorũ ad patres opportunius fiet si statim cum copulati sunt muliere. 18. viro. 36. annorum existentibus statim generent: succedẽt enim filij parẽtibus in principio status corpore ꝑfecto. s. circa. 30. annum matre agẽte quinquagesimum: patre septuagesimum vel circa impotentes fere existentes quasi resoluta ætate, impotẽtia tamen eorum supplebitur per filiorum potentiam perfectorum existentium: qñ igitur oportet fieri coniugium considerans bono coniugatorũ & generandorũ dictum est. Est autem intelligẽdum ꝙ quamuis viri & mulieres sint eiusdem speciei: non tamẽ idem periodus est vitę vtriusq; ipsorum, quia tẽpus durationis ipsorum non sequitur eos ratione speciei cõmunis vtriq;, sed sequitur virtutẽ complexionis: virtus autem complexionis multo fortior est in viro q̃ in muliere propter abundantiam calidi: & meliorem proportionẽ eius ad alias qualitates: & ideo viri longioris vitæ sunt secundum naturam mulieribus. Et quia illud quod perfectius est pluri tempore indiget ad sui perfectionem: quãto plura exiguntur ad eius perfectionem: viri autem perfectiores sunt mulieribus: ideo pluri tẽpore indigent ad sui perfectionẽ q̃ mulieres, vt in pluribus: quãuis propter indispositionẽ materię possit accidere ecõtrario. Philosophus autem determinauit tempus perfectionis mulierum. 18. annos vel circa, virorũ autẽ. 37. vel circa, quia sic apparebat ei forte: vt in pluribus, aut quia secũdũ proportionẽ horũ numerorũ adinuicẽ excedit virt⁹ cõplexionis viri virtutẽ complexioni mulieris sm naturã. Si aũt aliquis obiiciat prius debere fieri cõiugationẽ nuptialẽ q̃ determinat philosophus primo: qa generatio fit ex supfluo alimenti: qñ igitur primo incipit esse superfluũ alimenti: & primo incipiunt spermatizare, vr̃ ꝙ deberet fieri talis copulatio, hoc aũt contingit multo tpe prius q̃ determinet philosophus: puta tpe pubescentię. ergo prius videtur debere fieri. Et præterea hoc iura determinant quæ videntur considerare bonum cõmune: matrimonia. s. posse fieri muliere existente. 12. annorum, viro existente. 14. vel circa. Ad hoc est intelligendum sm intentionẽ philosophi: ꝙ si consideremus bonam dispositionẽ generantium & bonam habitudinẽ generandorũ futuram: & per consequens vtilitatem communem ciuitatis seu regionis per se melius est coniunctionem istam fieri perfectis corporibus vtriusq;, quod est tẽpore determinato á philosopho vel circa vt in pluribus: perfectis enim corporibus perfectæ erunt virtutes, nec detrimẽtum aliquod patientur in augmẽto, aut complexione secundum ꝙ huiusmodi: nisi ꝓp superfluitatem: aut aliquid huiusmodi. Et pueri melius erunt dispositi quantum ad corpus: quia á magis & melius dispositis generabuntur: & per consequens secundum aĩam, quia bona dispositio corporis disponit ad bonam dispositionẽ aĩæ: & sic magis apti erunt ad virtutes & actus ciuiles, ꝓp accidens tñ aliquod expedit tardius vel citius fieri in aliquibus, puta si tardius vel citius perficiãtur corpora, aut si timeatur fornicatio cũ alienis: aut aliquid huiusmodi: quãuis autẽ prius in aliquibus inueniatur superfluũ alimenti: & emissio seminis: non tamen sequitur ꝙ tunc melius & aptius sit ad generationẽ: sicut accipiebat ratio in oppositum. Non enim oportet in his quæ procedunt de imperfecto ad perfectũ: ꝙ qñ aliquid potest aliquid primo, ꝙ tunc perfectę possit: sicut quãdo aliquis potest cytharizare qualitercũq;, non sequitur ꝙ optime possit, sed magis econtrario: quæ enim sunt priora secundum viam generationis imperfectiora sunt, quæ

A aũt posteriora perfectiora, sicut vir puero: Vt dicitur nono Meth. Iura aũt nõ determinãt optimum esse fieri matrimonium tpe pubescentiæ. s. muliere existente. 12. annorum vel circa, viro. 14. vel circa, sed tunc cõcedunt posse fieri primo, quia tunc primo potest valere consensus propter vsum rationis, tunc primo vel circa in existẽte, & qa tunc primo incipit aliquod superfluum alimenti fieri vt in pluribus, quamuis imperfectum. Deinde cum dicit.

Quibus igitur ætatibus coniugia sint facienda dictum sit: tempus autem anni, vt nũc multi obseruant, recte per hiemẽ aptius ad nuptias esse videtur: sed cõsideranda sunt in procreatione liberorũ quæ á medicis: & quę a phisicis traduntur. Medici autem tẽpora corporum sufficienter ostendunt: phisici autem de spiritibus: borealia magis q̃ australia laudant.

B

Declarat qua temperie vel dispositione aeris expediẽtius sit fieri hanc coniunctionem. Circa quod intelligẽdum est ꝙ bona dispositio generati sequitur bonã dispositionem principiorum generantium in actu. Dispositio autem generantium sequitur aliquam dispositionem cõtinentis, vnde & locus dicitur principium generationis: sicut & pater á Porphyrio: dispositio autem continentis mutatur secundum dispositionem temporum & ventorum & aliorum huiusmodi: & ideo est expediens intendentem bonam dispositionem generatorum considerare bonam dispositionem continentis & temporis & ventorum. Et ideo dicit ꝙ ad huiusmodi copulam vel coniunctionem faciendam oportet vti temporibus: & his quæ circa temperiem, hoc est dispositionem aeris secundum tempus, quibus vtuntur multi bene & rationabiliter dicentes hanc debere magis fieri tempore hiemis, tũc enim frigiditate continentis clausis poris fortificatur calidum C interius & congregatur virtus: & fortior est. In æstate autem poris apertis exalat calidum interius, fortiore autẽ existente virtute & calido melius est commiscere ad generationem, expedit autem considerare ad generationem puerorum ea quę dicuntur á Philosophis naturalibus & á medicis, medici enim sufficienter dicunt dispositionem temporum in ordine ad corpora respectu operationũ diuersarum, naturales autem eas quę ventorum dicẽtes boreales & oriẽtales meliores australibus & occidẽtalibus ad bonam dispositionẽ corporũ: sicut dictũ & expositũ fuit prius: vbi determinatũ fuit de optimo situ ciuitatis. Deinde cum dicit.

Quæ autem corpora maxime vtilia sint, magis dicẽdum esset, vbi disciplina liberorum tractatur. Summatim vero sat fuerit nunc dixisse, neq; enim athletarum habitudo vtilis foret ad D ciuilem habitum, neq; ad sanitatem & procreationem liberorum: nec rursus humilis & imbecilla nimium, sed media istarum.

Declarat quales oportet esse copulandos ad generationem secundum habitudinem corporis, & circa hoc primo declarat, quales oportet esse quo ad quantitatem. secundo cum dicit. (Laboriosam enim.) In comparatione ad exercitium. In prima parte dicit, ꝙ qualibet existentibus corporibus eorum qui copulantur secundum habitudinem quantitatis maxime vtilia erunt ad bonam dispositionem eorum qui generantur, dicendum est in his quę pertinent ad disciplinam ciuium: figuraliter autem & in summa sufficit dicere nunc. Manifestum est enim ꝙ habitudo corporis athletarum qui sunt valde magni corpore nõ est perfecte bona dispositio corporis: tum propter põderositatem, tum quia virtus spiritus & calidi euanescit

In tanta protensione membrorum. Nec etiam ad sanitatem propter easdem rões, & per cõsequens nec ad rationem intellectus & rationis quæ sequũtur dispositionem corporis vt in pluribus: & quia bona ciuilis cõicatio indiget bona dispositione quantum ad corpus & quãtum ad aĩam, non est optima ad eam. Similiter habitudo imperfectorum secũdum quantitatem & morbidorum qui indigent maiori cura, non est optima ꝑpter imperfectionem & improportionem. sed media habitudo magis: in omnibus enim: & quæ sunt secundum naturam, & quæ secundum rationem media sunt eligibilia magis: & ideo habitudo media secũdum quantitatem in generantibus eligibilior est. Deinde cum dicit.

Laboriosam enim habitudinẽ habere oportet, exercitatam vero laboribus non violentis: neq; ad vnum laborem solũ, vt athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. Hæc autem similiter viris mulieribusq; existere debent.

Declarat quales oportet esse per comparationem ad exercitia dicens: ꝙ expedit ad bonam dispositionem generandorum futuram habere bonam habitudinem corporis & exercitatos esse per aliquos labores ad excitãdum virtutem & caliditatem: quæ per motum excitantur, non tamen per violentos, ne per laboris violentiã spiritus exaletur & debilitet. Et ideo oportet exercitari vel laborare non in aliquo vno solum, sicut athletæ laborãt ad superandum, sed multis pertinentibus ad ciues & liberos, expediẽs enim est exercitari futurum bonum ciuem in multis operationibus liberorum vt consequenter facilius & magis cũ delectatione illas operentur, oportet aũt & viros & mulieres exercitari: sed vnumquẽ ꝑ in operationibus decentibus eum. Deinde cum dicit.

Pręgnantes quoq; mulieres curã habere corporũ oportet, non pigrescentes neq; subtili vtẽtes alimonia. Hoc autẽ facile est legum positori prouidere si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad deorũ sacra mulieres, quę sortitæ sint concipiendi honorem. Mens tamẽ, contra quam corpus, in tranquillitate est tradu cenda: quæ enim fiunt, ab ea quæ cõtinet, capere videntur, quemadmodum illa quæ nascuntur à terra.

Declarat ꝙ curãdum est de mulieribus prægnantibus ad bonam puerorum dispositionem di. ꝙ oportet legislatorem curam habere de bona dispositione corporum mulierum prægnantium, pueri enim generati nutrimẽtum videntur assumere á muliere habente in vtero per venas & poros á natura ad hoc ordinatos, sicut terræ nascentia per radices assumunt á terra, nutrimentum autem assumptum á muliere cõsimiliter disponitur complexioni mulieris & puer de necessitate disponitur secundum dispositionem nutrimenti ex quo nutritur: & maxime in principio: & ideo oportet puerum disponi secundum dispositionem mulieris gestantis. Igitur expediẽs est ad bonam dispositionẽ prolis futuram curare de bona dispositione mulieris, specialiter autem expedit curare ne sint torpentes multum per desidiam: quæ frequẽter accidit mulieribus prægnantibus propter defectum calidi & superabundantiã humidi grossi indigesti, si enim prægnãs torpeat nimis per desidiam oportebit calidum & spiritus in puero torpere, deinde expedit cauere ne vtantur cibo nimia subtili: tum quia facilis digestionis existẽs facit repletionem quandam inanem magis ꝙ veram, tum quia statim propter facilem digestionem eius assumitur in membris fortioris virtutis secundum totum vel fere: ita ꝙ parum

E aut nihil erit superfluum, quod transeat in nutrimentum fœtus. Facile autẽ erit cauere desidiam legislatori si præcipiat prægnantibus quæ sortitæ sunt honorẽ generationis & fugerunt opprobrium sterilitatis secundum antiquos: facere aliquam peregrinationem quotidie vel bis vel ter in septimana vel aliquid huiusmodi ad aliquod oraculum ꝓꝑ deorum reuerentiam, vt quos habuerunt propitios in conceptu, beniuolos habeant vbi magis necesse est. s. in partu & loquitur secundum opinionem gentilium antiquorum qui opinabantur multitudinem deorum esse, et illos vel corpora supercelestia vel virtutes aliquas in corporibus: quãuis autem ad bonam dispositionem puerorum futuram ad rẽpub. oporteat mulieres labores aliquos exercere, vt sint sine pigritiis: tamen natos iam et incipiẽtes disciplinari ad bonum intellectus quod est speculatio, non oportet multum laborare: sed pigrius disponi corpora ne per laboris continuitatem distrahantur à disciplina: & per motum spiritus nimis accendant: F vt sint nimis mobiles quod non competit speculationi. Oportet enim formas sensibilium, in quibus speculatur intellectus fixionem habere in subiecto primo eorum: quod est spiritus. Deinde cum dicit.

Circa expositionem autem, vel educationẽ filiorum. lex sit, nihil orbatum natura fore educãdum: in aliis vero si mores institutaq; ciuitatis prohibeant: natos exponere.

Declarat qualiter pueri postquam sunt nati sint disponendi: & quia non expedit de omnibus curare aut non æqualiter: aut propter imperfectionem: aut propter multitudinem & primo tangit qualiter se habendum est ad orbatos: & vbi excedunt secundum multitudinem. Secũdo cum dicit. (Susceptis autem.) qualiter perfecti & multitudinem conuenientẽ non excedentes disponendi sunt. Circa primum primo declarat qualiter se habendum est G ad orbatos. Secundo cum dicit. (Ac multitudo &c.) qualiter se habendum est: vbi excedunt multitudinem determinatam. In prima parte dicit ꝙ si contingat aliquem vel aliquos esse orbatos sensu aliquo vel sensibus vel mẽbro aut mẽbris, quibus minus sint vtiles ad operationes intellectus & remp. de reseruatione ipsorum & alimento administrãdo feratur lex á legislatore nullũ talem nutriri: quod est intelligendum cum tanta cura & diligentia cum quanta nutriẽdi sunt perfecti nati. Illud enim quod ordinatum est ad aliquẽ finem: quanto magis natum est attingere ad ipsum, tanto magis disponendum est ad ipsum, & quanto minus: tanto minus curandum, sic enim videmus naturam magis sollicitã esse de perfectioribus: pueri aũt nati perfecti membris et sensibus perfectius nati sunt attingere ad finẽ humanum. ergo magis disponendi sunt. Orbati autem aut sensu aut membro nati sunt attingere aliqualiter, ex quo animã & intellectum habent: sed non ęquæ perfecte: & ideo curãdum est de eis, sed nõ H æqualiter vt de perfectis, & vniuersaliter inquantũ vnusquisq; natus est attingere ad finem, intantum disponendum est: cum sit propter ipsum, loquimur autem hic de fine humano sm vitam præsentem: quia sic loquitur de ipso philosophus. Deinde cum dicit.

Ac si multitudo tanta prolis alicui cõtigerit vt duplicatus sit filiorum numerus, nam is diffinitus esse debet, ad multitudinem nimiam euitandã ante venire oportet, ne fœtus concipiantur: nam postq̃ concepti sunt, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attingere eos.

Declarat quid faciendum est si excedant secundũ multitudinem. Est enim intelligendum ꝙ cum ciuitas sit cõmunitas per se sufficiẽs ad vitam, oportet ciues per se sufficientes

ficientes esse & non pauperes: & ideo cauēda sunt illa in ciuitate quæ inopiam inducunt: hoc autem est multitudo filiorum debentium succedere in hæreditate: magna enim & multa hereditas parētum cum diuidetur in multitudinem filiorum valde tenuis erit secundum vnumquēq;: maxime in tertiam vel quartam generationem: sicut ad sensum videmus: nō enim placuit philosopho lex seu consuetudo de successione primogeniti secundum totum: tum quia cum primogeniti sint singuli: posteriores autem multi vt frequenter sequeretur plures liberorum esse pauperes q̃ diuites: tum quia habentes possessiones sunt partes ciuitatis: non habentes autem non: ciuium enim oportet esse possessiones vt dictum est prius: quare si posteriores geniti non succederent in aliquo parentibus plures liberorum non contingeret esse ciues. sed expelli a ciuitate: tum quia posterius nati sicut & primi possunt esse bene nati ad magna: non habentes autem vnde operentur ad quæ nati sunt compelluntur accipere vndecunq;. insidiātes ciuibus & aliis per furtum: per rapinā: B & homicidia: & coniungunt se aduersariis: quæ omnia sunt incōuenientia. Supposito igitur quód omnes succedere debeant in hæreditate qualitercunq;. primo ꝓponit ad vitandam superfluam multitudinem filiorum legem seu consuetudinem quarundam gentium. Secundo cum dicit. (Cum vero.) ponit documentum ad hoc secundū intentionem suam magis. In prima parte dicit, quód ad vitandam multitudinem puerorum superfluam. ordo.i. lex vel consuetudo gentium quarundam prohibet nullum genitorum vltra multitudinem determinatam debere reseruari: oportet enim si debeat ciuitas esse diues determinatam esse multitudinem ipsorum: aliter enim depauperaretur si dimitteretur quilibet generare quantuncunq;: sed quia durum est pueros non reseruari ad vitā: declarat si necesse sit istud fieri qualiter cum minori culpa fiet dicens: ꝙ si aliquibus coniugatis fiant plures q̃ sit determinatum a lege. & necesse est eos exterminari: magis procurandum est fieri aborsum antequam sensus & C vita insint q̃ postquā infuerint: procurās enim aborsum postquam infuerint, homicida a lege reputatur & magis peccant: semen enim & non semen determinatur per sensum & motum: sic igitur Aristo. non dicit secundum intentionem suam: ꝙ debeant exterminari aliqui nati: sed secundum legem gentium: nec ꝙ procurandus sit aborsus absolute: sed si interficiendi sunt ab aliquibus magis faciendum est hoc ante sensum & vitam: non sicut bonū s͠m se: sed sicut minus malum. Deinde cum dicit.

Cū vero determinatum sit qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi: quanto tempore liberis operā dare cōueniat, determinemus: seniorum enim fœtus, quemadmodum iuniorum, imperfecti sunt: & corporibus: & intellectibus. Senescentium quoq; fœtus sunt irrobusti. Quapropter illud maxime tempus proban- D dum est in quo maxime intelligentia viget in nobis. Id autem eēt in plurimis circiter annum quinquagesimum: vt poetarum quidam dixerunt: septenario numero ætatem dimetientes. Itaq; qui quatuor aut quinq; annis hāc ætatem excesserint, derelinquere debent in aperto procreandi studium.

Ponit documentum ad hoc secūdum intentionem suā sumptum ex determinatione temporis deputati ad generationē: circa quod tria facit. primo declarat qualiter determinandum est tempus deputatum ad generationem ad vitandum superfluitatem puerorum. Secundo cum dicit. (Ac de cætero.) ex hoc concludit cōmixtionem vltra tempus illud nō debere fieri propter generationem. Ter-

A tio cum dicit. (Coitus vero.) declarat ꝙ huiusmodi commixtio non est facienda cum alieno vel aliena. In prima parte dicit: quoniam principium ætatis ad generationē deputatæ determinatum est viro & mulieri: huic quidē 37. illi vero. 18. annus vel circa. similiter autem & finis viro. s. 70. mulieri. 50. secundum naturam cōmunem: oportet tempus intermedium quo possunt generare magis determinari & breuiari ad superfluam multitudinem vitandam. manifestum est enim ꝙ fœtus seniorum etiam citra 70. annum in viro: vel. 50. in muliere imperfecti sunt & corporibus & intellectibus propter debilitatem virtutis generantium: quæ quāto magis distat a statu minor est: sicut & fœtus iuniorum etiam circa tempus determinatum a natura. Fœtus vero decrepitorum vltra tempus deputatum a natura omnino debiles sunt corpore propter debilitatem virtutis in eis: propter hoc: quia calidum remissum est in eis, & passiones sedatæ sunt naturaliter & multa experti sunt propter tempus: sunt etiam in sta- B tu secundum intellectum: anima enim sedendo & quiescendo fit sciens & prudens: sicut dicitur septimo phy. hæc autem vera sunt vt in pluribus: ideo ętatem hanc deputatam ad generationē manifestum est: quam quidam poetarum determinauerunt hebdomadibus quibusdam annorum videlicet septenario numero: itaq; qui quatuor aut quinq; annis hanc ætatem excesserint relinquere debent procreandi studium, vsq; ad. 50. annum: vel ad ætatem excedentem tempus hoc, quatuor vel quinq; annis in viris: vt sic viri deseruiant manifeste generationi a 37. anno vsq; ad. 55. annum ad plus: & mulieres proportionaliter a 18. vsq; ad. 37. annum. tunc enim vterq; ipsorū maxime est in statu perfecto secūdum naturam: & virtutes magis perfectę sunt: propter quod pueri & melius dispositi generabuntur & pauciores. Deinde cum dicit.

Ac de cætero, vel sanitatis, vel alterius huiusmodi causa, concubitum facere videri.

C Concludit vltra tempus hoc nō debere fieri cōmixtionē propter generationem di. ꝙ in reliquo tempore non debent coniugati commisceri adinuicem manifeste propter generationem: sed si commisceantur: permittatur hoc gratia sanitatis aut alicuius alterius. Contingit enim aliquādo ꝙ in vasis seminariis est multitudo seminis aut naturalis quæ propter multitudinem grauat naturam: aut innaturalis ibi vel in aliis partibus corporis: quas cōtingit euacuari per coitū: & p cōsequens alleuiare naturā & melius disponi ad sanitatem. Deinde cum dicit.

Coitus vero omnis alterius q̃ coniugis penitus sit interdictus: quandoquidem sit & appelletur coniunx. Quod siquis deprehendatur cōtra facere per tempus procreationis, dignā pro delicto pœnam reportet.

D Declarat quód mixtio talis non debet fieri ad alium vel ad aliam personam: propter quod est intelligendum ꝙ mixtio maris & fœminæ naturaliter in homine est ad generationem prolis & nutritionem & eruditionem: ad hoc autem neuter istorum sufficit per se: ideo oportet ꝙ vniantur ad hoc per consensum mutuum: non per aliquod paruum tempus: sed vsq; ad perfectionem prolis secundum corpus & secundum animam: quod erit si incipiant generare in tempore determinato a philosopho circa finem vitæ eorum: puer enim si fuerit masculus nō perficitur vsq; ad. 37. annum vel circa: & si isti. 37. adiungantur. 37. annis patris generantis antequā generaret erunt 74. quando impotens erit naturaliter ad generandum & circa finem vitæ: & ideo cōmunicatio maris & fœminæ per totam vitā & ad perfectionē prolis est a natura inclināte: & oīs cōmixtio quæ fit præter hmōi cōicationē innaturalis est: & ideo dicit ꝙ de cōmixtione viri cū aliena

muliere, vel mulieris cum alieno viro sit lex & teneatur **E** vt bonum nõ permittere, nec etiam velle videre tangentem alienum aliquo modo: si enim permittatur aliquis accedere ad aliquam quæ sua non est per fornicationem, cum post mixtionem non maneant mixti per consensum ad educationem prolis, sequitur malum & imperfectio eius maxime. nullo ergo modo permittatur fieri cõmixtio cum alio vel alia vbi est & appellatur coniugium. Tunc enim & sequitur malum prolis & incertitudo & iniustitia, minime vero permittẽdum est circa tempus procreationis filiorum: tunc enim maxime accideret error per incertitudinem, & si aliquis appareat tale aliquid faciens puniatur punitione cõmensurata peccato, vt secundum mensuram peccati sit plagarum modus, vt alibi dicitur, ita ꝙ prohibet philosophus hic primo sicut malum per se cõmixtionem cum aliena, quãuis sit libera: magis aũt cõmixtionem cum ea quæ est alterius propter iniustitiã: maxime autem cum ea quæ est alterius tempore deputato ad generationem. Deinde cum dicit.

F Susceptis autem filijs, multum referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet vero ex cæteris animalibus & ex cæteris gentibus quibus cura est assidua bellicę habitudinis, nutrimentum lactis maxime proprium esse corporibus: abstemium autem magis propter ægritudines.

Declarat qualiter curandi sunt pueri perfecti & reseruandi post natiuitatem, & primo qualiter in prima ętate quæ extenditur sm philosophũ vsq; ad tertiũ annum. Secundo cum dicit. {Sequenti vero.} qualiter in secũda quę extenditur vsq; ad quinq; annos inclusiue. Tertio cũ dicit. {Transactis vero.} qualiter in tertia quæ extendit vsq; in finem septimi. Circa primum primo declarat qualiter curandi sunt & disponendi sunt quantum ad nutrimentum conueniens. **G** Secundo cum dicit. {Et præterea.} Quantum ad exercitia & consuetudinem. In prima parte dicit. Cum pueri nati sunt ex matribus, manifestum est ꝙ alimentum magnam facit differentiam ad potentiam corporum & dispositionem secundum differẽtiam qualitatis suæ: quale enim est secundum virtutem tale facit & corpus. Virtus enim alimenti quod conuertitur in illud quod alitur remanet in eo, sicut saporem pabuli videmus apparere in lacte, & vim vini in aceto, & virtutem lactucæ in sanguine generato ex ea: sicut enim virtutes miscibilium manent in mixto, quamuis formæ corrumpantur, ita & virtus illius ex quo generatur, aliud aliqualiter in eo quod generatur, patiuntur enim agentia naturalia a contrarijs. Manifestum est autem & considerando in alijs animalibus & etiam in gentibus diuersis quibus cura est in pueris inducere habitum & dispositionem ad bonum: quòd lactis natura abundans est alimentum conueniens & familiare corporibus humanis: **H** etenim alia plura animalia foetus post partum ad tẽpus ex lacte nutriunt, & similiter gentes bene volentes disponere pueros, quoniam sicut Aristo. dicit secundo de generatione, ex eisdem sumus & nutrimur. Nutrimentũ enim conuertitur in substantiam rei alitæ, & eiusdem substantiæ & formæ oportet esse materiam vnam, & ideo quanto alimentum aliquod similius est ei ex quo generatur aliud, tanto conuenientius est ad nutriendum ipsum. Lac autem valde simile est secundum complexionem menstruo ex quo generatur puer: superfluum enim alimenti deriuatum a natura ad matricem menstruum est, deriuatum autem ad mamillas & dealbatum ibi est lac: & ideo conuenientissimum alimẽtum pueris post partum est lactis natura: & magis mulieris q̃ bestię, & adhuc maxime matris propriæ q̃ alienæ. vnde illi qui nutriuntur ex lacte matris propriæ, melius debent esse dispositi secundũ

E naturã. propter quod Auicenna dicit ꝙ extremum mamillę matris propriæ ponere in ore infantis valde cõfert ad remouendum omne nocumentum, lac tamen matris proprię statim post partum non est cõueniens puero donec complexio distemperata per partum temperetur, expedit autem pueris non conferre vinum in nutrimẽtum propter ægritudines accidẽtes ex ipso, vinum enim multum vaporatiuum est propter caliditatem & humiditatem, & pueris multum ascendit nutrimentum ad partes superiores, & ideo pueris bibentibus vinum multus fit descensus euaporationis a capite. vnde contingit quandoq; coarctatio pori & respirationis quod est epilepsia & aliæ infirmitates ex hac materia generare similiter & accensio coleræ rubeæ, & quæ accidunt ex ea, nec differt dare vinũ pueris & nutricibus sm Arist. sed si oportet bibere oportet quòd sit modicum & aquaticum valde. Deinde cum dicit.

F Et præterea motus quoscunq; in ea ætate fieri datur, conferunt, ne membra vero ob teneritudinem distorta fiat: vtuntur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam & machinis: quæ corpus a talibus illesum conseruant.

Declarat qualiter curandi sunt quantum ad exercitia & consuetudines, & primo declarat in quibus assuescendi sunt. Secũdo cum dicit. {Circa primum igitur &c.} ꝙ secundum ordinem determinatum. Circa primum ostendit ꝙ assuefaciendi sunt ad motum. Secundo cum dicit. {Confert etiam &c.} ꝙ ad frigora. In prima parte dicit ꝙ adhuc pueros statim post natiuitatem expedit assuesci ad motus tantillos quoscunq; & paruos, puta manuũ & pedũ & aliarum partium. Motu enim ipsarum partium exercitatur & acuit calor naturalis in eis, qui consumens humidum superfluum in eis exiccat corpus & fortius facit, & Auicenna adiungit ꝙ cum motu procuranda est **G** consonantia musicæ, & vox cantilenæ ad delectandum in consonantijs musicis propter causam dicendam posterius. adhuc autem ꝙ membra puerorum propter fluxibilitatem humidi abundantis non effluant a figura debita, consueuerunt quædam gentes vti quibusdam instrumẽtis mechanicis, quibus cum alligantur membra puerorum faciliter & subtiliter fiunt imperuertibilia, sicut cunabulo vtuntur ad directionem totius corporis & pilleo rotundo ad debite figurandum caput: oportet enim in ista ætate nutricem suauiter membra tãgere, & quod dilatandum est dilatare, & subtiliandum est subtiliare, & vnumquodq; conuenienti figura figurare, & manus & brachia ad genua ducere, & crura & tibias fascia ligare, & caput pilleo rotũdo astringere: tũc. n. puer est bene susceptibilis & ducibilis, sicut cera mollis. Deinde cũ dicit.

Confert etiam statim a pueritia frigori assuefacere. Hoc enim & ad sanitatem, & ad res bel- **H** licas vtile est. Quapropter apud multos barbarorum consuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicire, vt faciunt Galli. Ad cuncta enim ad quæ possibile est, statim ab initio melius est assuescere. Est autem apta puerorum natura ob eorum calorem ad frigus exerceri.

Declarat ꝙ assuescendi sunt ad frigora dicens, ꝙ expedit ad bonam dispositionem puerorũ in hac ætate ad frigora moderata assuescere paruos existẽtes: hoc enim proficit ad sanitatẽ corporis & ad bellicas actiones futuras: cum enim assueti sunt a iuuentute ad tollerantiam frigoris non grauantur in superueniente ætate a frigore in bellicis, vbi necesse est quandoq;, nec patiunt ęgritudines q̃ ab ipso sunt, Iterum propter cõsuetudinem ad frigus fortificatur

tificatur calidum & fortiora redduntur corpora: & ideo cõsuetudo est apud multos barbarorũ quibusdam abluere pueros in aqoã frigida statim natos. Alijs autem paruo inuolucro induere eos: sicut contingit Gallis morantibus circa plagam occidentalem: vniuersaliter enim oĩa quæcunq; possibile est assuescere ad bonum habitum futurũ: melius est assuescere statim a principio quãdo sunt magis ducibiles: non parũ enim differunt sic vel sic a puero assuesci: sed multũ: magis autem omne tunc assuescit: sicut dicitur primo Ethicorum. Deinde cum dicit.

Circa primam igitur ætatem hæc, & huiusmodi diligentia est adhibenda.

Declarat Secundum gradum dicens: q; ad exercitium in tolerando frigora expedit assuescere statim secundum gradum: tum vt primo assuefiant ad toleranda magis tẽperata frigida. Deinde excedentia magis & magis secundum q; magis fortificantur virtus vel complexio: & hoc propter calidum fortificandum & alias vtilitates: cauendo autẽ ne grauetur natura propter excessum frigidi cui exponitur: similiter autẽ se habet de assuefactione in alijs conuenientibus: natura enim puerorum propter teneritudinem & mollitiem nata est assuesci ad quæcunq; non dura nec grauantia naturam ipsorum. Circa primam igitur ætatem optimum est talem curam & similem habere circa eos. Deinde cum dicit.

B

Sequenti verò ætate vsq; ad annos quinque, quia nondũ ad disciplinã aliquam sunt admouendi: neq; labores perferre cogendi, ne crescere impediantur. Motus solummodo quosdam suscipere debent: quo pigritiã corporis euitẽt: qui motus p̃parãdi sunt illis & per alios actus, & per ludum. Ludi verò ipsi neq; illiberales: neque laboriosi esse debent: neque remissi.

C

Declarat quomodo curandi sunt in habita ætate quæ incipit in tertio anno: & circa hoc primo declarat quibus sunt assuefaciendi. Secundo cum dicit. {Cohibitiones vero &c.} a quibus prohibẽdi sunt. Circa primum primo declarat q; assuefaciẽdi sunt in ætate hac quibusdam motibus. Secundo cum dicit. {Quas autẽ &c.} quod in his quæ pertinent ad auditum. In prima parte dicit q; in ætate consequente quæ incipit a tertio anno & protenditur vsq; ad finem quinti in qua nõ sunt nati ad eruditionem seu disciplinam propter tenuitatem complexionis & virtutum imperfectionem: nec ad magnos labores: vt propter violentiam non impediantur crescere: oportet eos exercere in aliquo modico motu: vt exercitata caliditate resoluente humidum superfluum diffugiat inertia corporum: huiusmodi autem exercitium in motu oportet fieri: & per actiones alias: & per ludos: ludos autẽ oportet esse non declinantes ad seruilitatem: sed liberales magis. nec etiam superlaboriosos vel violentos: vt nõ grauentur virtutes propter excessum: neq; nimis molles & remissos ne comprehendantur a desidia. Deinde cum dicit.

D

Quas autẽ narrationes & fabulas illa ætate pueri audire debeant, cura sit his: qui pueris publice præficiuntur. Cuncta. n. talia ad cõuersationes postea futuras accõmodanda sunt: itaq; ludi vt plurimum tales esse debent: vt sint imitationes eorũ quæ postea serio erunt facienda.

Declarat quod expedit eos in ætate hac exerceri in his quæ ad auditum pertinẽt dicens: q; expedit eos in ætate hac exerceri in audiendo aliquos paruos sermones & fabulas aliquas propter hoc vt exerceantur in locutione & rationibus nominum: & de hoc debẽt habere curã prin-

A

cipes eorum publice illis præfecti. Sed hoc obseruandum est in hac ætate: q; omnia in quibus assuefiunt: & motus, & operationes: & ludi: sermones, & fabulæ quos audiunt: & etiam ea quæ vident sint imagines quædam eorum: in quibus posterius serio conuersari debent: & quasi via ad illa in quibus consequenter studere debent seu intendere: ad illa enim quæ assuescunt in primis magis posterius inclinantur quia assueta sunt magis delectabilia. Deinde cum dicit.

Cohibitiones vero puerorũ, & interruptiones ploratus qui legibus prohibent, non recte non faciunt. Sunt enim vtiles ad augmentum, cum sint quodammodo exercitationes corporum. Spiritus enim compressio facit robur laborantibus. Quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus.

Declarat a quibus prohibendi sunt: & primo tangit q; cohibitio a fletu prodest eis. Secundo cum dicit. {Prouidendum est &c.} a quorum conuersatione auditu & visione cauendi sunt. Primo igitur dicit q; quidam ciuitatis gubernatores seu legislatores non inconuenienter detestãtur in ordinatione & rebuspu. suis cohibitiones puerorum a ploratibus: hoc enim expediens est & cõferens ad augmentum virtutis & nutrimentũ: fit enim per hoc quædam exercitatio corporis ad ista: cum enim cohibentur a ploratu fit retentio spiritus interius. in ploratu autẽ diffusio exterius. Retentio autem spiritus interius robur facit: propter enim congregationem ipsius interius fortificantur. virtus enim vnita fortior est seipsa dispersa. fortitudo autem spiritus ad incrementum & ad alia multa valet. Deinde cum dicit.

Prouidendum est ab his quibus puerorum cura publice cõmissa est circa huiusmodi educationem & aliam: & vt q̃minime cum seruis versentur. Hæc enim ætas vsq; ad annos septẽ necessarium est vt domi alatur. Rationabile est ergo præcipere in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilium rerum absint.

Declarat primo a quorum conuersatione auditu & visu cauendi sunt. Secundo cum dicit. {Et potius esse participes &c.} tangit per quid faciliter hoc potest fieri excusando se ab vlteriori inquisitione de talibus. Tertio cum dicit. {Forsitan enim &c.} reprobat circa hoc opinionẽ cõtrariam. Circa primum primo ostendit q; cauẽdi sunt a conuersatione cum seruis. Secundo cum dicit. {Omnino igitur obscenitatis &c.} quod a turpium auditione. tertio cum dicit. {Cũ vero dicere &c.} quod ab inhonestorum visione. Circa primum dicit q; puerorum rectores quorum est regulare pueros, considerare debent educationem puerorum quomodo bene regulentur. ipsi enim in omnibus debent esse eorum regula: sicut in eodem ratio est regula virium inferiorum: vnde sicut in eodem tota deordinatio virium inferiorum rationali parti animæ imputantur: sic tota deordinatio puerorũ quã accipiunt in prima ætate imputanda est magistris: debent autem curare & quantum ad alia & quantum ad hoc vt quanto minus poterit cum seruis conuersentur: in hac enim ætate vsq; ad septimum annum necesse habent conuersari in domo & alimentum accipere in ea: in qua serui negociãtur: conuersantes enim cum seruis accipiunt quãdam inclinationem ad illiberalitatem & ad actiones seruiles ex eis quæ audiunt & vident seruos dicentes & operantes: etiam cum sint parui & bene informabiles ad quæcunq;. In eis enim: in quibus assuescunt maxime in prima ætate delectantur: delectati autem faciliter inclinantur ad ipsa. Deinde cum dicit.

Omnino igitur obscenitas verborum per legislatorem exterminãda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere, Potissimũ igit̃ statim a pueris, neq; dicant: neq; audiãt quicquam turpe. Siquis verò dicere aut facere quicquã prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit: sed nondũ in conuentum comessatorum dignatus assumi, honore prohibeatur: & verberibus castigetur. Sed si sit maioris ætatis seruili infamia afficiatur.

Ex hoc infert ꝙ cauẽdi sunt a turpium auditu dicens, ꝙ oportet bonum legislatorem turpiloquia: puta de venereis: & de alĳs quæ sunt præter rationem & honestatẽ omnino exterminare ex ciuitate: sicut quodcunq; aliud turpe: ex hoc enim ꝙ aliquis de facili dicit aliquid turpe: consequitur ipsum prope facere: sæpe.n. dicendo aliquod turpe agibile sępius meditatur de eodẽ: & ex frequenti meditatione de ipso sequit̃ inclinatio maior ad ipsum faciendũ: & quãuis vniuersaliter sit prohibendũ a ciuitate: maxime tñ prohibendum est iuuenibus & ad pręsentiam ipsorum: ita vt nec loquantur ipsi nec audiãt ab alĳs aliquid tale; omnia enim quæ audiunt vel vidẽt vel operantur in prima ætate admirãtur tanquam noua eis: propter quod & ea melius memorantur & magis delectantur: miranda enim sunt delectabilia; ad ea autẽ in quibus delectantur facilius inclinantur: si autem aliquis trãsgrediatur dicens aut faciens aliquid contra huiusmodi prohibitum si fuerit liber non adeptus aliquam dignitatem puniatur priuando ipsum de mẽsa in conuiuĳs cõmunibus: & aliquibus dehonestationibus & verberibus decentibus transgressionem. si autem fuerit senior ætate præcedẽtibus & adeptus aliquam dignitatem puniatur inhonorationibus seruilibus non decentibus statum eius propter vtilitatem cum operatus sit nõ decentia ipsum: prælatus enim si peccat manifeste amplius puniẽdus est ꝙ̃ priuata persona: & quia transgreditur in peccando: & quia præbet subditis occasionem peccandi, credentibus bonum esse & sibi licere quicunque viderunt ipsum facientem aut dicentem. Deinde cum dicit.

Cum verò dicere quicquã turpe interdixerimus: clarũ est ꝙ & aspicere: aut picturas: aut actus deformes prohibebimus. Sit igitur cura magistratibus nullam neq; picturam: neq; statuam esse talium rerum imitatricem: nisi apud deos quosdam quibus etiam lasciuiam mos tribuit: apud hos pmittet lex iam homines factos pro se & filĳs & vxoribus sacra facere. Iuniores autem neq; iamborum: neq; tragœdiarum spectatores esse sinat: nisi cum ad eam peruenerũt ætatẽ: vt in comessationibus vna cũ alĳs sedere.

Declarat ꝙ cauẽdi sunt a visione inhonestorũ dicens, quoniam facere aut dicere aliquid turpe dicimus debere exterminari a ciuitate: manifestum est ꝙ videre picturas aut sermones inhonesta repræsentantes cauendum est in ciuitate: & maxime a iuuenibus, ex visione enim talium insit imaginatio & memoria ipsorum: & maxime iuuenibus existentibus propter admirationem; ad imaginationẽ autem fortem eorum contingit disponi appetitum & virtutes motiuas ab ipsa: fantasia enim & intelligẽtia habent rerum virtutes: sicut dicit Aristoteles in libro de motibus animalium: & ideo principes cauere debent ne sculptura quæ fit per incisionem: neq; pictura quę fit per appositionem quæ sint repræsentatiuæ istorum fiant, in loco priuato; nec publico nisi forte in oraculis aliquorũ

E deorum quibus lex attribuit aliquas lasciuias: sicut Veneri lasciuiam circa venerea: & loquitur secundum opinionem gentilium antiquorum. Ad cultum autem illorum, vbi tales lasciuiæ fiunt, aut sunt imagines earũ repræsentatiuæ lex permittit parẽtes magis prouectos existentes pro se & pueris deos huiusmodi honorare, Iuuenes autẽ non esse inspectores istorum, neq; iamborum neq; tragœdiarum aut comediarum in quibus repræsentantur gesta & mores rusticorum seu ruralium vsq; ad ætatem in qua debẽt cõmunicare mensa cõmuni, in conuiuĳs publicis; puta qñ in eis incipit vigere ratio. Deinde cum dicit.

Et potus esse participes esse possint: & ab huiusmodi labe insontes disciplina omnes præstabit. Nos quidẽ nunc cursim ista attigimus: postea verò insistentes oportebit determinare magis: siue oportet siue non oportet, primo quærentes

F rentes & quomodo: sed in præsenti mentionẽ de his facere, necessarium fuit.

Declarat per quæ possunt faciliter prohiberi excusando se ab vlteriori consideratione de istis dicens: ꝙ ab inhonestorũ auditu & visione: & ab ebrietate: & vniuersaliter a turpium operatione prohibebuntur, & impossibiles erunt si occupentur in aliqua disciplina & assuefaciãt delectari in ea. occupati enim cũ delectatione in ipsa ad alia non attendunt: sed de talibus nunc pertranseundo dictum est; posterius autem insistendo determinabitur magis: si oportet puerorum esse aliquam disciplinã vel nõ, dubitando: & si oportet: qualiter est: & qualiter instruẽdi sunt: nunc autem de hoc recordationem fecimus secũdum ꝙ necessarium erat. Deinde cum dicit.

Forsitan enim non male circa hoc censebat Theodorus tragœdiarũ actor: nulli enim vnq̃

G concedere voluit vt ante se ageret. Neq; ex vilibus etiam hystrionibus, quasi magis faueãt auditores illis: quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum: omniũ enim prima nos magis delectant. Quapropter oportet a pueris oĩa turpia procul remouere. Et maxime quæcunque habent in se vel obscenitatem: vel improbitatem.

Inducit quoddam signum, quo ostenduntur ea quę in principio audimus, & cognoscimus fieri nobis delectabilia: & ꝙ eis fauemus & consequenter in eis persistimus, tanquã in re nobis grata & delectabili: dicit enim quòd Theodorus tragœdiarum actor nõ male in hoc censebat, ꝙ cum erat acturus aliquid, nolebat ꝙ aliquis prius aliquid repræsentaret, ꝙ̃ ipse, qualiscunq; hystrio esset. & hoc ideo quia auditores magis fauẽt his, quos primo au

H dierint: ex quo patet ꝙ amamus ea quæ primo cognoscimus: & quibus primo assuescimus. Manifestum enim est quod idem accidit, quantum ad assuefactionem hominũ in locutionibus & rerum operationibus. In vtrisq; enim consuetudo inclinat ad similia, omnia enim quæ primo operamur: seu videndo, seu audiendo, seu alitercunq;: puta in prima ætate, magis diligimus; quia magis delectamur in eis admirantes ea sicut noua; ea autem quæ magis diligimus; magis possumus operari; quare si expedit in prima ætate pueros audire comœdias aut tragœdias, magis inclinabuntur ad ea, quæ repræsentantur per eas in ætate futura quod est inconueniens: & ideo oportet a iuuenibus omnia turpia; etiam inhonesta in prima ætate facere extranea: vel per assuefactionem in contrarĳs; vel per afflictionem pœnæ operantibus. Inter ista autem magis illa quæ maioris sunt adhæsionis & facilioris; puta inhonestatem quæ circa venerea, & cir

ꝙ potum & cibum: concupiscentia enim talium, quasi innata est nobis statim ex iuuentute, ſm philosophum secundo ethicorum. Deinde cum dicit.

Transactis verò annis quinque in duobus vsque ad septem, oportet iam disciplinas spectare, quas addiscere eos oportet.

Declarat qualiter instruēdi sunt in habita ætate: puta, à fine quinti anni vsq; septimi breuiter se extēdit: dicēdo quod transactis quinq; annis duobus sequētibus vsq; ad finē septimi oportet iuuenes esse inspectores disciplinarū: in quibus erudiēdi sunt: vt si sunt erudiendi in equestri: oportet fieri inspectores equestrium: si in musica, musicalium, vt per auditum, & inspectionem talem assueti magis inclinentur ad ea. Deinde cum dicit.

Duæ sunt ætates in quas necessarium est disciplinas diuidere. Vna post septimum annū vsq; ad pubertatem. Altera à pubertate vsq; ad annum vigesimumprimum. nam q Hebdomadibus diuidunt ætates vt plurimum non dicūt bene, itaque sequenda est naturalis distinctio. Omnis.n.ars & disciplina implere vult id qđ deest naturæ. Primum igit̃ videndum est si facienda sit institutio quædā circa pueros. Deinde si vtile sit publice curam eorū suscipere, vel magis priuatim, q̃uo nunc fit in pluribus ciuitatibus. Tertio qualē hanc esse curam oportet.

B

Volens se continuare ad sequentia distinguit tempus sequens conueniens disciplinæ dicens: ꝙ duæ sunt ætates secūdum quas necessarium est diuidi disciplinam conuenientem vnicuiq; illarum: puta illam quæ est à fine septimi anni vsq; ad pubescentiam.i. vsq; ad finem.14. & illā quæ est à pubescentia vsq; ad 21 annum. Qui autem oēs ætates distinguunt per septēnia dicentes primam ætatem continere primum septēnium, & secundam secundum, & tertiam tertium quantum ad omnes ætates non bene dicunt: oportet enim ꝙ diuisio ætatis consequenter accipiatur diuisioni naturalis dispositionis hominis vt mensuratur tempore: & ideo ſm diuersitatem status conuersationis & dispositionis naturalium vt mensurantur tēpore oportet ætates diuersificari: sed iste status aliqñ diuersificatur in minori tempore q̃ in septēnio, q̃nq; in ampliori. Alius.n.est status conuersationis naturalis hominis in tribus primis annis. Alius in duobus sequentibus, & alius in duobus sensibiliter sequentibus: & ideo ſm hoc tres ætates ante septem annos perfectos distinguunt. Deinde alius status conuersationis & modi viuēdi est in sequenti septēnio à præcedentibus & alius in sequenti: & ideo istæ duæ ætates septenniis distinguuntur. Status autem vel modus viuendi conuersationis sequens lōgior est & protenditur vsque ad 37 vel circa, & ita non mensuratur vno septēnio, sed pluribus, & sic de aliis. Et ideo non diuiduntur ætates vl'r septēniis, sed oportet assequi distinctioni naturali. omnis aūt ars & disciplina in actu nata est supplere defectum naturæ, & inquantum perficit aptitudinem naturæ ad ipsam p hoc ꝙ sciens in aptitudinem fit sciens in actu: vel per hoc ꝙ formam inducit in materia extrinseca apta nata: & ideo erudiēdi sunt ad vnāquāque disciplinam ad quam apti sunt: est igitur considerandum primo, vtrum sit facienda aliqua cura circa disciplinam propriam puerorum, & dato ꝙ sic. Secundo vtrum oporteat ipsam esse communem vel propriam, sicut nunc faciunt in multis ciuitatibus: & dato ꝙ magis expediat esse cōmunem. Tertio est considerandum qualem oporteet esse huiusmodi disciplinam, & de istis considerabit in sequenti libro, statim incipiens octauum librum à determinatione primi istorum, & in hoc terminat philosophus intētionem suam in isto septimo.

POLITICORVM ARISTOTELIS

LIBER OCTAVVS,

Cum S, Thomæ Aquinatis expositione.

SVMMA LIBRI.

Quibus animi disciplinis erudiendi sint ciues optimæ ciuitatis.

LECTIO PRIMA.

Ex vtilibus disciplinis ea discenda sunt, quæ operantem non reddant vilem.

B Vod igitur à legispositore maxime intendendum sit circa disciplinam iuuentutis nemo vtiq; dubitabit: nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert reipu. detrimentum: oportet enim ad singula gubernandi genera disciplinam accommodari: nam mos vniuscuiusque proprius consueuit & seruare rempub. & ab initio constituere, ceu popularis mos popularem, & paucorum potentiæ accommodatus mos, eam quæ consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos causa est melioris reipub.

C Ostquam Philosophus declarauit qualiter & quibus iuuenes sint disponendi & instruendi quantum ad corpus & vsque ad finem tertiæ ætatis, quæ secundū ipsum terminatur in fine septimi anni, nunc intendit declarare qualiter instruēdi & disponendi sunt ſm intellectum in duabus sequētibus ætatibus, quæ terminantur in fine 21 anni, & ſm ordinē præmissum prius diuiditur liber iste in partes tres, quoniam primo ostendit ꝙ puerorum oportet facere curam circa disciplinam in ciuitate optima. Secundo cum dicit. {Cum verò} declarat ꝙ cōmunem. Tertio cum dicit. {Quę nam verò} declarat q̃ sit illa & qualiter erudiendi sint in ipsa. Circa primum præmittit primo conclusionem suam dicens, ꝙ nullus habens rectum vsum rationis dubitat quin legislatori curanti de bono cōmuni ciuitatis, maxime negociandum sit circa disciplinam & bonam dispositionem iuuenum. deinde cum dicit. {nam mos} probat hoc per vnam rationem. Secundo cum dicit. {Præterea} per aliam. In prima parte ipse intendit rationem hāc. De illo oportet negociari legislatorem & curam habere, quod non factum in ciuitatibus lędit & corrūpit resp. maxime.n. debet intendere bonum & saluationem resp. sed non curare de bona dispositione puerorum, & dimittere eos assuesci in quibus volunt lædi & corrumpi remp.

D Cuius declaratio est, quia expedit ciuitatem gubernanti assuescere & disponere futuros ciues ad vnāquāque remp. ſm modum conuenientem ei, sicut materiam ad formam: consuetudo.n. vniuscuiusq; reip. & dispositio conueniens principium est instituēdi remp. & conseruandi ipsam institutam. sicut, Bona præparatio materiæ ad formam principium est educendi formam illam in esse & conseruandi illam eductam, sicut videmus ꝙ consuetudo popularis ꝑncipium est instituendi & saluandi popularem statum, & consuetudo paucorū potentiæ statum paucorum, & sic̃ in aliis. Et semper consuetudo melior ꝑncipium institutionis est & saluationis siue conseruationis melioris reipub. sicut excellentior dispositio materiæ est principium generationis excellentioris

formæ. Ex quo manifestum est, q bona dispositio & cō- E
suetudo iuuenum ad rempub. instituit & saluat ipsam, quare per oppositum indispositio ipsorum & negligentia circa hoc destruit & corrumpit eandem: quare de bona dispositione seu disciplina puerorum oportet legislatorem curare. Deinde cum dicit.

Præterea in cunctis facultatibus & artibus sunt quædam ad quæ erudiri prius oportet, & assuefieri ad earum opera: itaque manifestum est q & ad virtutis actiones.

Ponit secundam rationem dicens, q adhuc sicut est in aliis potētiis & artibus operatiuis respectu operationū, sic est in virtutib⁹ politicis & scīa politica respectu actionum politicarum: sed ita se habet in aliis potentiis & artibus, q oībus oportet præexistere aliquā bonam dispositionem materiæ, aut aliquā eruditionē, aut assuefactionem: hoc etiā videmus in speculatiuis, qm oīs ars & oīs doctrina rōcinatiua fit ex præexistenti cognitione, & in F
operatiuis sitr, sicut in fistulatiua: debēs.n. recte fistulare prius assuescit in quibusdam pludiis & rudimentis. similiter aūt & in aliis se habet, oportet.n. materiam bene disponi ad actionem, quia actus actiuorum fiunt in patiēte bene disposito, quare in virtutibus & scīa politica oportet ad actionem rectā futuram præerudiri & assuefieri & disponi in quibusdā: & de hoc debet curare legislator, cuius est intendere bonū & saluationem reip. Deinde cū dicit.

Cum verò vnus sit finis ciuitati toti, clarum est oportere disciplinam quoque esse vnam & eandem omnium.

Volens pbare q oportet de pueris curam cōem habere, pbat prius q oīum in ciuitate vnā oportet esse disciplinam, vnam intendens rōnem hanc. Quorumcunq; est vnus finis p se, eorum est disciplina vna de eis quę ad finē ordinantur: quia ratio eorum q̄ sunt ad finem ex fine sumitur: & quorum est rō vna & disciplina vna, sm q huiusmodi. omnium autem viuētium in ciuitate sm remp. G
vnam, est vnus finis, puta finis reipu. Quare manifestum est q omnium oportet esse vnam & eādem disciplinam de necessitate. Deinde cum dicit.

Et huius curam esse publicam, & non priuatam: quēadmodum nūc vnusquisq; curam habet suorum filiorum, priuatimq; docens & priuatam disciplinam, prout ei videtur: sed oportet publicorum publice exercitationem fieri.

Probat q oportet de his fieri curam cōem quātum ad disciplinam: & primo per rationes. Secundo cum dicit. {Laudari possunt} per exēplum. Circa primū ponit rationes duas, quarum pmam tangens dicit, q de disciplina puerorum oportet legislatorem facere curam vnā & non diuisim, sicut nunc in quibusdam ciuitatibus vnusquisq; curat de ppriis pueris sm q videt sibi seorsum in- H
struens disciplina ppria quæcunq; vr̄ sibi vtilis, alius & alius in alia & alia. Et huius rō est, qm eorum quorum est disciplina vna & cōis expedit facere curam cōem & studium vt cura sit pportionalis disciplinæ. Sed oīum in ciuitate vna est disciplina, & vna & eadem rō vt pbatū est prius. Ergo de omnibus est facienda cura cōmunis, & eadem quantum ad illam. Deinde cum dicit.

Et simul non debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis: particula.n. ciuitatis vnusquisque est: cura verò singularum particularum respicere nata est ad curā totius.

Ponit secundam rōnem & est. Cura de parte & dispositio debēt esse sm habitudinem ad totum: tum qa pars est ppter ipsum totum: tum quia rōnem & esse habet ab ipso: nunc aūt simul cum his quę dicta sunt oportet intelligere vnūquēq; ciuem non esse sui ipsius solū neq; gratia sui, sed oēs ciuitatis & gratia eius: ergo curā vniuscuiusq; ciuiū & dispositio facienda est sm habitudinē ad totam ciuitatem & bonū ipsius: sm igitur eūdem modum curandi sunt & disponēdi iuuenes, sm q tota ciuitas curatur & disponitur ad bonum cōe: sed de istis facienda est cura communis, ergo & de iuuenibus. Deinde cum dicit.

Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quod igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Manifestat idem per exēplum dicens, q rōnabiliter poterit aliquis laudare Lacedæmonios qui reputātur bene gubernare in hoc: maximam.n. curam & studium impēdunt circa disciplinam puerorū, & hoc nō priuatim sed cōiter, bene existimantes q bona dispositio puerorum cōis induceret bonam remp. consequenter. Quod igitur oportet legislatorē curare & ferre leges de disciplina iuuenum, & q hanc curam & disciplinā de ea oportet esse cōmunem, manifestum est ex dictis. Deinde cum dicit.

Quænam verò ista sit disciplina, & quō tradenda, latere non debet: nam nunc quidem in ambiguo est, nec eadem oēs censent iuuētutem addiscere debere, neq; ad virtutem, neq; ad vitā optimam, neq; conspicuum est: vtrum per intelligētiam magis deceat, vel per animi morē. Impedimentorum quoque respectus considerationem disciplinæ conturbat, cum manifestū non sit: vtrum exercitatio nostra accōmodanda sit ad ea quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendunt ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quēdam superfluumq; pertinent apparatum. hæc.n. omnia patronos quosdam suscepere. De his quoque, q̄ ad virtutem tendunt, nihil confessum existit. Etenim virtutem non eandem omnes statim honorant, ex quo fit vt discordent circa illius exercitationem.

Declarat q̄ sit illa disciplina & qualiter sunt erudiēdi in ea. & circa hoc primo pmittit inuentū et necessitatem cōsiderationis de ipso. Secundo cū dicit. {Qd igit.} Prosequitur. In prima parte dicit q ciuitatis gubernatorem oportet nō latere quæ sit huiusmodi disciplina puerorū cōis, et qualr et vsquequo oportet pueros erudiri in ipsa. Cuius rō est: qm multi dubitāt de ipsa sicut apparet ex operibus & diuersis opinionibus de ea. nō.n. oēs opinantur pueros debere erudiri in eisdē disciplinis, neq; in ordine ad virtutē: neq; in ordine ad idē optimū, sed quidam in vna puta in iudicatiua seu rethorica: qdā in alia: puta medicatiua vel exercitatiua vel huiusmodi. Nec etiā manifestum est oībus vtrum magis oportet eos erudiri seu assuefieri in his quę ptinent ad intellectū: puta in virtutibus intellectualibus, vel in his quæ ptinēt ad morē aīæ: hoc est in virtutibus moralibus: quę sunt in parte appetitiua ipsius. Iterū cōsideratio de disciplina quæ ordinatur ad vitā actiuā plena est turbatione: quæ.s. sit optima. cui magis intendendū sit: diuersi.n. diuersas ponūt sm q diuersos fines in agibilibus sibi constituunt. Adhuc nō est manifestū vtrū magis studendū sit circa operatiōes vitæ actiuæ: aut circa ea q̄ tēdunt ad virtutē quę est principiū illius: an circa superflua: puta circa delectationes sensibiles nō necessarias: diuersi.n. circa hoc diuersa opinantr: et quilibet istorum hēt pprios iudices. Iterū de virtutibus quæ sit principalis nihil cōcorditer dīt, nō enim omnes

honorant

honorant eandem sicut principaliorem, sed alij & alij aliã & aliam: quia igit de his diuersi diuermode existimant, & sm diuersitatẽ existimationis sequitur diuersitas studij, rationabiliter diuersificatur circa studium istorum, quilibet.n. studet & intendit circa id quod sibi melius & possibilius existimant. Quare rationabiliter considerandum est quae sit disciplina omnis circa quã sit studẽdum sicut circa optimam pueris. Deinde cum dicit.

Quod igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestũ est: q aũt non oĩa distinguentibus liberalia opa ab illiberalib9, patebit, illa talia esse recipienda: q̃ cum vtilia sint faciũt exercentẽ, habentẽq;, nõ vilis exercitij operatorẽ. Vile aũt exercitiũ putandũ est & ars, & disciplina quęcũq; corpus, aut aĩum, aut mẽtem liberi hois, ad vsum & opera virtutis inutile reddũt. Itaq; & artes illae q̃ deterius disponunt corpus, & cũcta mercenaria exercitia sordida nũcupamus: mentem.n. occupatã & vilem reddunt.

Prosequit, & primo declarat in vniuersali in quibus erudiẽdi sunt, qm in vtilibus & liberalibus. Secũdo cum dicit. {Sunt autẽ fere.} Magis determinatẽ declarat quae sint illae. Circa primũ primo ostẽdit q in vtilibus & liberalibus sunt erudiẽdi. Secũdo cũ dicit. {Sunt & quędã.} declarat vsq; ad quid & cuius gratia. Et circa primũ est intelligẽdũ q homo liber est, qui est sui plius cã & in ratione causae mouẽtis & in rõne finis sicut dictũ est prius. In rõne quidẽ mouentis qm ab illo per quod est homo & quod est principale in eo, puta ab intellectu mouet prçiudicando & ordinando modum & rõnem agendi. In rõne aũt finis cũ mouet ad bonũ & finẽ ipsius sm illud idem quod principale est in eo sm intellectũ, & tanto tpe magis liber est sm naturã, quãto magis natus est moueri ab eo quod principalissimũ est in eo & ad finẽ & bonũ eius sm illud idem. Homo aũt seruus dicitur qui nõ est natus moueri pp indispositionem materiae ab intellectu pprio per quẽ determinat, sed ab intellectu & rõne alterius. Nec etiã operat sui gratia sed gratia illius alterius, & quanto minus natus est moueri a se & magis ab alio & ad finem alterius, tãto magis seruus est. Ad hoc aũt q moueat ab alio & agat ad finem alterius reqrit robur corporale. Et hoc rõnabiliter accidit, quia vbi deficit virtus intellectus & formae excedit virtus corporis & materiae. Et pp hoc dixit Arist. in primo huius q vigentes intellectu & si deficiãt corpore sunt naturaliter aliorũ dñi, robusti aũt corpore deficientes intellectu sunt naturaliter serui. Et sm hoc scientia libera vel liberalis dicta est ab antiqs sm quã homo p se disponit sm intellectũ ad finem propriũ. illa aũt sm quã disponit in ordine ad bonũ corporis p se & ad bona exteriora seruilis qa ordinat ad bonũ eius sm hoc q debet seruire. in hoĩe est mechanica, quia mechani-

D facit quodãmodo intellectũ circa eã quę nõ sunt ppria sibi sm q huiusmodi. & inter liberas illa libera est maxime quae imediatẽ disponit intellectũ ad finem optimũ, puta illa in cuius opatione cõsistit felicitas. illa aũt quae mediate disponit intellectũ ad ipsum minus, sicut scientiae posteriores in quibus scire cõtingit ordinari ad scire in superiori. q̃uis contingat ipsum quaerere pp seipsum & illa minime liberalis est inter speculatiuas, in qua minime q̃rit scire pp se & quae plura media ordinãt ad bonũ hois vltimũ. Similiter inter seruas illa magis serua est, in qua magis deprimit intellectus seu ratio circa vtiliora & magis extranea ab hoie sm q homo, sicut illa quae ordinat ad bona exteriora magis q̃ illa quae ordinat ad bonum corporis. Quãuis aũt liberali maxime nõ cõtingat vti male quantũ ad vsum per se ipsius posterioribus, tñ etiam minus liberalibus q̃tũ etiã ad vsum earũ per se cõtingit, sicut circa finem vltimum hois simpliciter non

A contingit male se habere, his aũt quae sunt ad ipsum contingit qñq; male vti. & hoc cõtingit qñ per cõsiderationem vel exercitium in eis retrahitur aliquis vel à fine vel ab his quae propinquiora sunt fini, sicut contingit per cõsiderationem in aliqua scientia posteriori respectu alicuius minus scibilis retrahitur aliquis à consideratione in prima respectu maxime scibilis. hoc igitur viso supponẽs Arist. q expedit pueros erudiri in disciplinis vtilibus ad finẽ, sicut manifestũ, pbat quod nõ in oĩbus vtilibus, sed in liberalibus dictis, q manifestũ est ex se quod expedit pueros in ciuitate bene ordinata erudiri in disciplinis vtilibus ad finem reipublicae. illa.n. quae ordinant ad finẽ aliquẽ expedit pręparari & disponi ad ipsum. Pueri aũt ordinãdi sunt ad finẽ reipublicae, & disciplina & eruditio sunt quędã praeparationes ipsorũ ad ipsum. Quod aũt nõ expediat eos erudiri in oĩbus vtilibus vniuersaliter, sed tñ in vtilibus & liberalibus manifestũ est distinctis disciplinis per liberales quę per se disponunt intellm

B ad finem. & illiberales quae per se ordinant ad bonũ corporis sicut dictum est. sed talibus expedit eos participare quaecũq; de numero vtiliũ ad finẽ per se faciunt participantẽ mercenarium. mercenariam aũt operationẽ & artem & doctrinã oportet intelligere eas quaecũq; corpora liberorũ aut aĩam, aut etiã intellectũ male & inutiliter disponunt ad vsus & actiones virtutũ moraliũ & intellectualiũ. vel etiã ad vsum pfectissimae virtutis quae est felicitas. pp quod & hmõi artes quęcunq; disponunt corpus deterius ad hmõi artes & in quarũ opationibus absorbet intells viles dicimus, sicut artes fortes vel artes et in qbus corpus maculat. qm p vsum earũ faciũt mẽtẽ nõ vacãtẽ circa ea q̃ sunt bona eius p se & deprimunt eã ad eã q9 pfectio ipsius sm se nõ inuenit. Deinde cũ di.

Sunt etiam quaedam ex liberalibus scientiis, quas vsq; ad aliqd discere honestũ sit: penitus verò sese illis tradere, ac ad extremum vsq; pfe-

C qui, velle, nocumentis illis q̃ supra diximus obnoxios facit, sed refert plurimũ cuius gratia qs agat, vel discat: nam si gratia sui vel amicorũ, vel pp virtutem non est illiberale: qui verò idipsum agit pp alios, saepe vtiq; videbit illiberaliter ac sordide agere. Disciplinae igitur illae de quibus diximus ad vtrãque partem se habent.

Declarat vsq; ad quid & cuius gratia oportet erudiri in liberalibus & assuefieri, & dicit q quamuis eruditio & vsus primae & principalis virtutis q̃renda fuit quãtacunq; & sine termino, tamen participare scientiis liberalibus, puta quarum vsus ordinatur ad vsum excellẽtiorẽ vsq; ad aliquẽ terminũ non illiberale est. Cõtinue autẽ & assidue exercere se in eis vsq; ad quãtãcũq; perfectionẽ valde nociuũ est propter dicta nocumenta, quia.s. accessio & consideratio continua in eis retrahit aut simpl'r

D aut in parte ab vsu optimae virtutis. Et iterum manifestũ est q scientiae istae & vsus earum ordinantur in finẽ vlteriorẽ, Quãuis autem appetitus finis infinitus sit, appetitus tamen eorum quae ad finem ordinantur nõ est infinitus, sed determinatus à fine vsq; ad aliquid tamen erudiri & considerare in eis liberale est.s. inquantum vtiles sunt ad finem & nõ amplius. Sed multa differentia est ad quẽ finem aliquis addiscit aut exercet in eis. si enim propter actum virtutis excellentioris suiipsius non est prauum nec illiberale, aut si etiam propter bonũ virtutis aliquorum amicorum, quia amicus est velut alter ipse. Si autẽ aliquis addiscat eas & operetur in eis saepe propter alios, vt inde reportet cõmodum & vtilitatem secundum bona exteriora, sicut multi iuristarum & medicorum faciunt, mercenarium & seruile erit, dictum enim est prius disciplinam seruilem esse, quae ordinatur ad corpus & ad bona exteriora cum depressione intellectus. Dicit

autem

autem q, qui hoc agit sæpe propter alios, quia quandoque bonum est vti talibus scientiis ad alios: aliquando ꝓpter bonum aliorum tantum sine vtilitate propria, vt quãdo necessitatem habentes à se vel ab aliis nõ possunt iuuari opportune: aliquando etiam propter vtilitatem ꝓpriã, vt reportent lucrum rationabile, secũdum tamen ꝙ vtile est ad finem & bonum secundum intellectum non deprimendo intellectum ipsum in vsu ipso. Præmissæ igitur disciplinæ seu eruditiones ad vtrunq; se habent, quia contingit eis bene vti ad finem & male quemadmodum dictum est. Consequenter cum dicit.

Sunt autem fere quatuor quas discere iuuenes consueuerunt, literas, gymnasticam, musicam: addunt verò quidam figurandi peritiam, literas quidem & figurationem tanq̃ vtiles, ac valde expedientes ad vitam. Gymnasticam verô tanq̃ pertinentem ad fortitudinem.

Declarat determinate quæ sunt scientiæ conuenientes pueris, & primò prænumerat eas. Secundo cũ dicit. {De musica vero.} declarat cuius gratia & qualiter sunt in eis erudiendi. In prima parte dicit, ꝙ quatuor sunt disciplinæ fere, quas consueuerũt iuuenes addiscere in ciuitatibus quę bene gubernantur. s. disciplinam literarum puta grammaticam seu rationalẽ vniuersaliter, & luctatiuam, & musicam, & artem figurandi, quæ communis est pictoriæ & scriptoriæ. sicut valde vtiles ad operationẽs vitæ humanæ, & valde bona secundũ seipsas in quantum in eis aliqualiter perficitur intellectus. Gymnastica vtilis est tanquam conferens ad fortitudinem & robur iuuenum. Deinde cum dicit.

De musica verò ambigitur. Nam nunc quidem plurimi voluptatis gratia illam addiscũt. Veteres autem inter disciplinas eam collocauerunt, ex eo ꝙ natura quærit vt sæpe dictũ est, non solum in negocio recte: verũetiam in ocio laudabiliter posse versari. Hoc. n. principium est omnium, vt rursus de illo dicamus.

Declarat cuius gratia & qualiter erudiendi sunt in eis. & primo facit hoc. Secundo cũ dicit. {De musica vero.} regreditur ad inquirẽdum de musica, vt magis appareat veritas de ea. Circa primum primo ostendit quare & cuius gratia erudiendi sunt pueri in musica. Secundo cum dicit. {Adhuc autem.} cuius gratia in disciplina literarũ. Tertio cum dicit. {Ac etiã de vtilibus.} cuius gratia in figuratiua. Quarto cũ dicit. {Similiter vero.} cuius gratia & vsq; ad quid & qualiter in gymnastica. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Quod igitur.} recolligit dicta. Circa primum adhuc primo ostendit, ꝙ sunt quædam scientiæ quas expedit addiscere propter deductionem in vacatione. Secundo cum dicit. {Quapropter musicam &c.} ex his concludit musicam addiscendam esse propter delectationem in vacatione, non propter vtilitatem. Circa primũ adhuc primo tangit: ꝙ non vacatio est propter vacationẽ. Secũdo cũ dicit. {Itaq; manifestũ &c.} ex dictis cõcludit ꝓpositum suum. Adhuc in prima parte ostendit ꝙ non vacatio est propter vacationem habentem delectationem secundũ seipsam. Secundo cũ dicit. {Si. n. vtroque &c.} quod vacatio quę est in quiete rationẽ finis habet secundum se & quærenda est non propter aliud. Tertio cũ dicit. {Ocium autem &c.} ostẽdit ꝙ vacatio in his quę ad intellectũ pertinẽt habet delectationẽ secundum seipsam & rationẽ finis. In prima parte dicit ꝙ de disciplina musicæ, cuius gratia iuuenes erudiẽdi sunt in ea dubitabit aliquis ꝑꝑ diuersitatẽ quæ accidit circa eam. Quidam enim participant ea propter delectationem quæ est circa

E sensum. Sonus. n. musicus proportionaliter mouet auditum, cuius apprehensionem sequitur delectatio sensibilis, sicut participant iam rurales. Alĳ autem instituerunt eam vt disciplinam quandam, videlicet propter cognitionem proportionum & ipsarũ harmoniarum speculationem, propter hoc ꝙ natura humana secundum intellectũ appetit, sicut sępe dictum est. non solũ nõ vacare. i. agere operationes extrinsecas recte, sed etiam posse bene vacare. i. vacando ab operationibus exterioribus intendere circa speculationem. Speculatio. n. primi intelligibilis rationẽ primi principĳ habet in operationibus. Est. n. vltimus finis hominis sicut dictũ est prius, quamuis. n. ambo sint eligibilia scilicet non vacare. i. intendere exterioribus operationibus & vacare. i. intẽdere interioribus. vacatio tamen magis habet rationem eligibilis & boni q̃ non vacare. Inquirenda est ergo vacatio aliqua sicut finis omnium aliorum quæ oportet facere gratia ipsius. Sicut bellum propter pacem. & hoc satis ostensum est

F prius, & 10. Ethic. Deinde cum dicit. I

Si enim vtroq; opus est: magis autem expetẽdum est ocium q̃ negocium. Nec id quidem in ioco. Nam sic necesse foret iocum esse finem vitæ, ꝙ si sit impoße, magisq; in negociis vtendum est ioco. Nam qui laborant indigent relaxatione, & huius gratia est iocus. Negocia verò sunt cum labore & conatu. Et ꝓpterea oportet iocum adhibere, qui tanq̃ medicinam eo tẽpore afferat. Nam relaxatio est huius modi motus animi & requies per voluptatem.

Quia forte aliquis crederet quod cum in ludo sit delectatio quædam delectabilis, ꝙ ipsa haberet rõnem finis cuius gratia alia quærenda essent. Et ideo ostẽdit cõtra-

G rium huiusmodi dicens, ꝙ quãuis non vacare eligẽdum sit propter vacationem, nõ tamen propter eã quã exercemus ludentes. Si enim ita esset tunc ludus & exercitiũ in ipso esset finis vitæ nostræ, quia igitur hoc est impossibile, ludus enim laboriosus est & cum tristitia & nocumento sæpe. manifestum est ꝙ inconueniens est non vacationis finem esse ludum. & manifestũ est magis intendendum ludis in nõ vacationibus, vt magis possint operari, quia laborans in operando indiget requie propter restitutionem & saluationem virtutũ. Cuiuscunque. n. est aliquod tempus determinatũ ad operationem agere si excesserit illud necesse est lãguescere, sicut philosophus dicit libro de somno, ꝑꝑ hoc indiget remissione illius. ludus autem propter requiem est, vel est requies quędam. Sed operari operationes exteriores accidit cum labore et fatigatione, tum propter motum membrorum pręter naturam, tum propter consumptionem spirituum. Et ideo oportet ludos introducere, obseruãtes tempus & locum

H opportunum, & alias circũstantias ad vsum ipsorũ tanq̃ ad requiem adducant, & quærantur quasi gratia farmaciæ. i. medicinæ. Vt sicut medicina amara existens, ad sanitatem deducat, ita etiam ludus, & si sit cum tristitia & labore ad restitutionem virtutum. Remissio. n. motus laboriosi animæ propter delectationem consequentem requies quędã est virtutum aĩæ. Sic igitur vacatio quæ in ludo rationem finis nõ habet sed magis q̃rit̃ ꝑꝑ requiem à fatigatione quæ in operatione est. hm̃õi autem requies propter ipsam operationem quærit̃. Deinde cum dicit.

Ocium aũt ipsum videtur in se voluptatem habere, & felicitatem, & vitam beatam, & hoc non negociosis, sed ociosis existit. Nam q negociatur, alicuius gratia negociatur, quod sibi deest. Felicitas aũt finis est quã nõ cum labore,

sed

sed cum voluptate esse omnes putant. Hanc tamen voluptatem nō eandē omnes posuerunt: sed secundum se vnusquisq; : & secundū suum habitum. Optimus tamen, optimam, & eam quæ sit ab honestissimis.

Ostendit ꝙ in vacatione in operationibus circa speculabilia est felicitas & delectatio secundū se. dicens ꝙ operatio circa speculabilia habet secundum seipsum delectationem & felicitatem & vitam beatam: sicut ostensum est prius. Beate autem viuere non existit in non vacatione: sed in vacatione magis. Non vacans.n.id est exercens operationes exteriores operaẽ gratia alicuius finis non existentis in illa operatione: sed in aliqua vlteriori. Sicut bellum exercens operatur propter ea pacem. & currens in stadio currit propter brauium. Felicitas autē perfecta rationem finis vltimi habet quæ non est cum tristitia: sed cum delectatione excellentissima. Operationem enim excellentissimam sequitur excellentissima delectatio, Siquidem operationem per se sequitur delectatio: sed hanc felicitatem & operationē non eandem ponunt oēs: sed diuersi diuersam secūdum diuersitatem æstimationū & habituum. Vnusquisq; enim operationem secundum habitum quem existimat perfectissimū, ponit felicitatē esse & delectationem propriam ei. Secundum veritatem autem operatio quæ est secundum excellentissimum habitum felicitas est & delectatio consequens ipsam excellentissimā. Habitus autem ille optimus est qui est secundum virtutem perfectissimam & respectu perfectissimi obiecti. Per ista enim duo determinatur: puta per potentiam & obiectum. Deinde cum dicit,

Itaq; manifestū est, ꝙ oportet ad ociū quoq; degēdum addiscere quædam & erudiri: & has eruditiones ac disciplinas sui ipsarum esse gratia. Illas vero quæ ad negocium tanquam necessarias & gratia aliorum.

Concludit ex dictis ꝙ sunt aliquæ disciplinę quærēdę propter delectationem quæ in vacatione est: dicens quia in vacatione consistit felicitas, quæ rationem finis habet & delectationem maximam vt dictum est. Ea autē quæ sunt ad finem quærēda sunt propter ipsum & delectationem quæ in ipso est: & sunt quædam disciplinę vel eruditiones ordinatæ ad felicitatem per se, manifestum est: ꝙ oportet ad vacationem quæ in contemplatione: & delectatione quæ in ipsa est addiscere disciplinas quasdam & erudiri in eis: & istas esse gratia sui ipsius tāquam bonas secundum seipsas: quāuis valeant ad felicitatem. Eas aūt quæ ordinantur ad non vacationem seu ad operationes exteriores, vel opera exteriora esse necessarias: quamuis non simpliciter bonas secundum seipsas: sicut extrinseca bona ad quæ ordinantur sunt necessaria ad vitam sicut organa quædam seu materia: & non simpliciter bona secundum seipsa. Deinde cum dicit,

Quapropter musicam antiqui inter disciplinas collocauere, nō tanquam rem necessariam. Nihil enim habet tale, neq; tanquam vtilem vt literæ ad lucrū & ad rem familiarem: & ad studia & ad ciuiles actiones cōplurimas. Videtur quoq; figurandi peritia vtilis esse ad iudicandū melius artificum opera. Neq; vt gymnastica ad sanitatem & robur: nullum.n.horum vidimus ex musica fieri. Restat ergo ꝙ ad degendum in ocio, ad quod & apparet eam adhiberi: quā.n. putant degentiam esse ingenuorum hominū, in ea instituunt.

A Ex dictis declarat ꝙ musica addiscēda est propter eruditionem & delectationem nō sicut necessaria. Et primo declarat hoc per rationem. Secūdo cum dicit. {Quapropter &c.} Per dicta Homeri. In prima parte ipse dicit ꝙ propter prædicta antiqui musicam dixerūt esse quærendam propter eruditionem & delectationem quæ in vacatione, & non propter aliquā vtilitatem extrinsecam. Necesse est enim musicā quærere, aut propter necessitatem extrinsecorum bonorum: aut propter delectationē quæ est in vacatione: & non propter aliquam vtilitatē extrinsecam. Omnis enim sciētia, aut ꝓpter hoc: aut illud quæritur. Speculatiua quidem propter delectationem quę in vacatione: practica autem propter opus. Sed ipsa non est quærenda propter necessarium vel vtile aliquod extrinsecum. Non enim secundum se est vtilis ad acquisitionē pecuniarum seu iconomiam: sicut scientia literarū vtilis est ad istas & ad doctrinam aliarum: & ad actiones politicas multas nec etiā vtilis est: sicut videtur figuratiua esse vtilis ad recte iudicandum artificum opera vt non decipiantur. B Nec etiam est vtilis ad sanitatē & robur per se: sicut luctatiua. Neutrum enim istorum facit musica per se: quāuis quandoq; faciat per accidēs. ergo relinquitur debere ipsam addiscere propter scire & deductionē quæ in vacatione est. ad quod antiqui sapiētes ordinauerunt ipsam: delectationem enim quam credunt esse liberorū; & in qua eos exerceri dicunt fieri per musicam ad hoc eā ordinantes. Deinde cum dicit,

Quapropter Homerus in poemate suo ita inquit. Sed quale est vocari ad mensam opipare paratam. Deinde nominās quosdam alios, subdit & Cytharedū qui omnes demulceat: & alio loco ait Vlyxes, optimam esse degēdi rationē: quando lętis hominibus conuiuæ audiunt Cytharedum sedentes per ordinem.

C Declarat hoc per dicta Homeri tria: quæ imperfectē ponit. Dicit igitur ꝙ propter prædicta Homerus in quodam metro ita inquit de ipsa quasi aduersando quibusdā dicentibus ipsam esse necessariam dicens ita nō esse. Sed contingit delectari in ea per se sicut vocari ad epulas delectabile est per se multis. Et iterum in alio metro dicēs alteros quosdam esse qui dicunt cantatiuam naturam: hoc est musicam esse valde delectabilē: sicut delectantē oēs. Et in alijs introduxit Vlyxem dicentem hanc esse optimam hominum delectationē ipsis gaudentibus in epulādo si audiant cantilena, musicas: á Cytharedo ipsi dico residentes. In primo autem dicto dicit habere omnem delectationem absolute. In secundo delectationē vniuersalē. In tertio optimam. Deinde cum dicit.

Quod igitur sit disciplina quędam, quā non vt vtilem, neq; vt necessariam docēdi sunt filij: sed vt liberalem & honestam, manifestum est.

D Vtrum aūt vna sit numero: an plures: & quęnam istæ: & quomodo: posterius dicetẽ. Nunc tantum id præmissum sit quòd apud antiquos habemus testimonium ex his disciplinis quas diximus. musica enim hoc manifestat.

Recolligit dicta: dicens ꝙ ex his quæ dicta sunt manifestum est ꝙ est aliqua disciplina in qua erudiendi sunt pueri; non sicut in vtili aut necessaria propter extrinseca bona: sed sicut in liberali & honesta secundum seipsum. Vtrum aūt ipsa sit vna vel plures secundū numerum: & si sint plures quæ sunt hæ: & qualiter addiscendæ posterius determinabiẽ. Nunc aūt tm̄ præmanifestū est nobis ꝙ ab antiquis habemus testimoniū quoddam. ꝙ sunt aliqua erudimenta puerorum liberalia & honesta sm̄ se: & ꝙ musica hoc operatur manifeste. Deinde cum dicit,

Ad

Ac etiam de vtilibus, quod aliqua addiscere pueros oportet. Non modo propter vtilitatē: vt patet in literis: verū etiam propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur.

Declarat cuius gratia addiscenda est scientia literarū, dicens: q adhuc manifestum est q oportet pueros erudiri in quibusdam disciplinis vtilibus: nō tantum propter vtilitatem exteriorū quæ sequitur ex eis: sed propter hoc q ad scientias & ad liberales actiones valent, sicut in sciētia literarum quæ non tantum vtilis est ad extrinseca bona: sicut dictum est prius: & propter hoc addiscenda: sed etiam propter hoc q per ipsam contingit fieri eruditiones multas in alijs sciētijs: puta eas quæ fiunt per disciplinam audiendo ab alio q non fit nisi per sermonem significatiuum: cuius significationem & rationem modi significandi: simul autem & ordinationem conuenientem docet prædicta scientia. Deinde cum dicit.

Similiter vero figurandi peritiam, non vt in venundando emendoq; vasa, non decipiantur sed potius quia contemplari facit pulchritudinem corporum. Quærere enim vtilitatē vbiq; minime congruit magnanimis & ingenuis hominibus.

Declarat cuius gratia erudiendi sunt in figuratiua: Dicēs q simul expedit pueros erudiri in figuratiua quę sub se cōtinet scriptiuam & pictiuam: aut etiam sculptiuam. non solum vt non decipiantur in vendendo propria sed etiam vt sint in se ductibiles circa emptionem & venditionem vasorum vniuersaliter: quorum valor præter cū qui materiæ cognoscitur per artem prædictam: quod pertinet ad vtilitatem: aut magis erudiendi sunt in ea: quia per ipsam magis possunt considerare pulchritudinē corporum quæ consistit in debita proportione quantitatis membrorum adinuicem: & ad totum & etiam ad colorē, quod est bonum & delectabile secundum seipsum. Et huiusmodi gratia erudiendi sunt magis liberi & magnanimi: quærere enim in omnibus vtilitatem in exterioribus bonis: & illud quod amplius est in eis non congruit liberis & magnanimis secūdum quod huiusmodi. Liberi. n. sunt vigentes intellectu magis q̄ sm corpus. Et ideo magis intendūt bonum sm intellectū q̄ secūdū corpus & q̄ exteriora: magnanimi enim ex inclinatione animi & virtute habitus inclinantur ad maxima & honorabilissima quæ sunt bona secundum intellectum, & ideo respectu istorum despiciunt extrinseca bona. Vnde dicit philosophus quarto ethi. q neq; bene fortunatus gaudiosus erit: neq; infortunatus tristis. & etiam bonū corporis. Vnde dicit in eodem q est magnorum factiuus: & cum periclitetur in magnis & bonis non parcens vitæ. & ideo ad liberū & ad magnanimū pertinet magis quærere præeminentiam in bonis quæ secundū intellectum sunt, q̄ in bonis exterioribus & secundum intellectum magis amare seipsum: sicut idem philosophus dicit in nono Ethicorū. Deinde cum dicit.

Cum vero manifestum sit, vtrum moribus an ratione sit disciplina tradēda: & an circa corpus primo: vel circa mentē: patet ex his, q adolescentes gymnasticæ & pedotriuicæ sunt tradendi: quarum altera qualem aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

Declarat cuius gratia & quibus & qualiter exercitandi sunt in luctatiua seu agonastica. Et circa hoc primo manifestat cuius gratia. Secundo cū dicit. {Nunc aūt &c.} qualiter & in quibus agonibus. Primo igitur dicit quoniam ex his quæ dicta sunt prius: iam manifestū est vtrū

E erudiendi sunt prius in consuetudinibus disponentibus appetitum vel in his quæ pertinent ad intellectum: quoniam secundum appetitum prius & etiam circa corpus prius: q̄ circa intellectum manifestum est q pueri in hac ætate tradendi sunt luctatiuæ & etiam pedotriuicę: quarum prima facit bonum habitum corporis ad fortitudinem & ad armorum vsum. Secunda autem bene dirigit & regulat operationes ipsorum in ordine: dicit aūt pedotriuica disciplina qua pedonomus dirigit operationes puerorum ad virtutem: a pedos q est puer & triue quod est exercitium. Deinde cum dicit.

Nunc autem quæ ciuitates curā habere puerorum maxime videntur: partim athletarū habitudinem inducere student: in quo deformāt corpora: ac augmētationem eorum impediūt. Lacones vero in hoc quidem non errant: sed efferatos laboribus reddunt adolescentes, quasi F hoc vtile sit maxime ad fortitudinem.

Primo declarat qualibus agonibus erudiendi sint. Secūdo cum dicit. {Quod igitur &c.} quo ordine: & circa primū adhuc primo declarat q nō in nimijs laboribus. Secundo ex hoc cōcludit magis erudiendos esse in dignis & humanis agonibus: cū dicit. {Itaq; honestas &c.} Primum probat reprobando opinionem & vsum contrariū quæ primo ponit. Secundo cum dicit. {Atqui vt} improbat. In prima parte ipse dicit q nūc ciuitates quę magis videntur habere sollicitudinem de bono habitu puerorū. inducūt in eis habitum athleticum. i. habitum ad robur athletæ exercentes eos in operationibus laboriosis: tollētes pulchritudinem corporum: & augmentum impedientes propter excessum laboris in eis. Lacedæmonij. n. qui magnam curam habuerunt de eis peccauerunt manifeste isto peccato, facientes eos efferatos in huiusmodi operationibus: ac si huiusmodi efferatio conferret maxime G ad fortitudinem bellicam. Deinde cum dicit.

Atqui, vt iam sępius diximus: neq; ad vnam virtutem: neq; ad hanc maxime respiciendum est ab eo, qui curam facit institutionis.

Reprobat vsum & opinionem istorum. & primo in hoc q eos exercitabant tantum ad vnam virtutem. Secūdo cum dicit. {Et si ad &c.} quia nec ad illam bene in prima parte dicit q prædictæ ciuitates sic exercitabant pueros propter fortitudinem: quāuis manifestum sit sicut dictū est prius q non expedit futuros bene gubernare exercitari tantum ad vnam virtutem, sed magis ad omnes. Si quidem felicitatē oportet habere omnes virtutes vt probatum fuit: ipsi autem tantum exercitabāt eos ad vnam. Iterum dato q sufficiat exerceri ad vnam maxime: non tamen ad hanc quam ipsi opinabantur: puta ad fortitudinem. Maxime enim expedit exercitari ad optimā virtutem. H Optima autem virtus non est fortitudo: sed aut iustitia aut prudentia magis. Deinde cum dicit.

Et si ad hanc, non tamen id consequuntur: neq; enim in alijs animalibus: atq; in gentibus videmus fortitudinem adesse maxime efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus. Multæq; sunt gētes quę ad cędes hominū, & ad eorum comestionem insultant, vt circa pontū Achęi & Eniochi: & ex mediterraneis aliæ gentes: similiter his vel magis: quæ quidē gentes clanculum per insidias latrocinātur: ad bellica tamen opera nihil valent.

Ostendit q neq; ad hanc conuenienter exercitabant eos per duas rationes: quarum secūdam ponit cum dicit. {Præterea

{Præterea scimus &c.} In prima dicit ꝙ & si expedit pueros exercitari maxime ad fortitudinem secundū opinionē ipsorum: tñ non bene inuenerūt agones & modos exercitandi ad ipsam exercitantes eos in operibus ad crudelitatem & immisericordiam, puta in homicidijs, rapinis, & alijs huiusmodi. Et hoc apparet: quia neqꝫ illa aīalia bruta magis assequuntur fortitudinem secundum veritatem quæcunqꝫ sunt siluestria, & crudelia magis, puta lupus aut draco: sed magis illa quæ habent mores mitiores & leoninos, & sunt magis assueta prædictis, sicut leo qui fortissimus animalium dicitur esse & multas habere proprietates similes proprietatibus quarūdam virtutū. Et canes quidam qui ex hoc etiam nobiles dicuntur, nec etiam gentes quæ magis crudeles & immisericordes sunt magis habent fortitudinem secundum veritatem: multę enim inueniuntur quæ inclinantur vel ex natura quadā corrupta: vel ex consuetudine ad interficiendū homines & comedendū carnes humanas. Sicut Achæi & Eniochi dicuntur & circa pontum habitātes: sicut etiam tartari. Similiter & aliæ gentium non habitantium iuxta mare quædam sunt similes prædictis. Quædam autē sunt quæ inclinantur ad rapinas & latrocinia faciēda, & tamē oēs istę participant parum fortitudine. Quare exerceri in huiusmodi operibus ad crudelitatem pertinentibus non est exerceri ad fortitudinē veram. Fortitudo enim vera habitus est in medietate consistens quæ circa timores & audacias sufferentes faciens, & periculorū & mortis qñ oportet & vbi & boni gratia sm quam oportet, qñqꝫ aliquos aggredi. aliquādo refugere. aliqñ interficere. & aliqñ parcere. Exercitari autem in operibus feralibus quāuis multum aggressiui sint, non tamen boni gratia, non considerantes qñ & vbi oportet, nec etiā parcentes cuicunque. Deinde cum dicit.

Præterea scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur præstitisse cęteris: nunc autē esse alijs inferiores. Non enim ob id præstabant, ꝙ iuuētutē exercerent: sed ꝙ ipsi exercitati contra nō exercitatos pugnabant.

C

Ponit secundam rationem dicens ꝙ adhuc nos scimus ꝙ Lacedæmonij quādiu exercitauerunt se in huiusmodi laboribus præualuerunt vicinis pręliantes aduersus eos, nunc autem deficiunt ab alijs quibusdam vicinis eorum in agonibus luctatiuis & bellicis non habentes artem luctandi & modum & prudentiam bellandi sicut alij habent. Et ideo non dominatur nunc. Non enim differebāt prius ab alijs pręualentes eis propter hoc per se ꝙ exercitabant pueros ad habitus ferales. Sed quoniam exercitati in talibus habitibus pugnabant cum eis qui ad hoc nō studuerant omnino: pręualet enim aliquis quandoqꝫ alicui quia ipse exercitatus est ad pręlium. Alter vero non, aut propter inexperientiam & inexercitium eius cui pręualet quāuis præualens non habeat artem bellandi. Nūc autem vicini eorū exercitati sunt in luctatiua arte & bellica. Et ideo præualent eis feralibus existentibus: nō exercitatis autem in artibus prædictis. Deinde cum dicit.

D

Itaqꝫ honestas ac non feritas, est in certaminibus præferenda: neqꝫ enim lupus: neqꝫ alia bestia honestum periculū pugnando subiret: sed magis vir bonus. Qui vero adolescētes in hoc nimium tradunt, & in necessarijs absqꝫ disciplina dimittunt: vere illos sordidos reddunt. At vnum enim opus reipublicæ vtiles faciunt: & illud ipsum deterius: vt ratio ostendit.

Concludit ex dictis ꝙ magis exercitādi sunt pueri in agonibus humanis & in ordinatis ad virtutem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Oportet autem &c.} remouet obiectionem quæ posset fieri. Primo igitur dicit

A quoniam prædictæ ciuitates non conuenienter erudiunt pueros exercitantes eos in feralibus operibus: manifestū est ꝙ magis expediens est multum præexercitare eos in agonibus & actibus ad bonum deducentibus q̄ in feralibus. Quia nec lupus nec alia aliqua fera quātuocunque crudeles sint non bene se haberent in experiēdo aliquod periculū bonū. Similiter nec homo habens proprietates ipsorum propter declinationem a ratione recta ad alterū extremum, sed vir studiosus secundum rationem operās magis. Quicunqꝫ vero permittūt pueros exercitari in huiusmodi & sine pedagogo in necessarijs faciunt eos sordidos, hoc est depressos secundum intellectum. & magis intendentes bonum corporis, & disponunt eos secundum veritatem ad vnum opus reipublicæ, puta ad robur corporis, quāuis magis expediret eos esse dispositos ad plura vel ad oīa. Et iterum ad illud vnū multo deterius disponūt ipsos q̄ alij secundū ꝙ dixit ratio vel sermo prius. Sed quia aliquis posset dicere ꝙ exercitatio in feralibus

B expediētior esset ciuitatibus, quoniā antiqui in talibus exercitati præualuerunt alijs, sicut Lacedæmonij hoc remouet. Consequenter cum dicit.

Oportet autem non ex prioribus operibus: sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare. Nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent tunc vero non habebant.

Dicens ꝙ de his quæ conueniunt ciuitatibus & rebus publicis rectis non debemus iudicare ex operibus ciuitatum antiquarum & ex dispositionibus priorū hominū omnino, sed magis ex his quæ fiunt nunc. Antiqui.n. pugnabant cōtra inexercitatos & insuetos ad arma, contra quos non erat necesse habere multum exercitium & artē ipsorum, parum enim exercitati poterant eis præualere. Nunc autem homines sunt exercitati in agonibus & vsu armorum magis, & ideo disciplinæ & eruditiones in talibus nunc habent opus & locū magis contra tales q̄ prius haberent. Deinde cum dicit.

Quòd igitur vtēdum sit gymnastica: & quo modo vtendum, confessum existat. Vsqꝫ enim ad pubertatem leuiores exercitationes sunt adhibendæ absqꝫ victu illo violento, & laboribus coactis: ne corpora crescere impediātur. Signū erit non paruū, ꝙ ita contingat: quia inter eos qui olympia vicerunt, duo vel tres tātum reperiuntur qui idem adolescētes, & viri, sint victoriam consecuti. Propterea ꝙ per exercitationes pueris adhibitas, sublata sit vis ac robur a violentis laboribus.

Manifestat quo ordine sunt exercitandi in istis. & primo ostendit ꝙ vsqꝫ ad pubescentiam cōtinue erudiendi sunt in facilioribus. Secundo cum dicit. {Post pubertatem &c.} quod in sequenti ætate exercitandi sunt in intēsioribus, & debent vti alimentis siccis magis q̄ prius. In prima dicit ꝙ cum ex dictis manifestum sit ꝙ pueri exercitādi sunt in luctatiua quæ inclinat ad habitus morales virtutum. manifestum etiam potest esse qualiter & quo ordine sunt exercitandi: vsqꝫ enim in finem pubescentiæ exercitandi sunt in leuioribus exercitijs & moderatis magis reicientes ab eis exercitium violentū, & labores qui ordinantur ad necessitatem vitæ qui ad seruos pertinent ita vt per violentiā per talia non fiat aliquod impedimētum ad incrementum & bonam dispositionem corporis. Per labores enim immoderatos debilitantur virtutes & complexio. Signum autem ꝙ exerceri in facilioribus valet ad bonam dispositionem corporis: exerceri autem in violētis grauat. est quia si ponamus ꝙ aliquis vir exercitatus recte prius inueniat duos alios homines in violētis exercitatos in iuuentute vt in olympiacis continget

istum

ſtum deuincere illos viros iam exiſtentes perfectos ſecundum ætatem : quamuis pueros ſecundum fortitudinem, propter hoc ꝙ exercitia violēta & neceſſaria abſtulerunt ab huiuſmodi iuuenibus in prima ætate potentiā & vigorem. Deinde cum dicit.

Poſt pubertatem vero, cum annis tribus ad alia perdiſcēda intenderint: tunc congruit & laboribus, & victu neceſſario, illos occupare. Nā ſimul mente & corpore non oportet, cum ſe in uicem impedire nata ſint. Labor quidem corporis, mentem: mentis autem, corpus.

Declarat in quibus exercendi ſunt in ætate ſequēti: dicens, ꝙ quando fiunt apti ad alias eruditiones fortiores: puta poſt pubeſcentiam vel poſt tres annos ſequētes vel circa, tūc expedit eos exercitari in exercitijs magis laborioſis, conueniētibus tamen ætati, ita vt ſicut natura magis & magis perficitur, ita plus & plus addatur ad exercicia proportionaliter. & tunc etiam expedit eis magis administrare alimentū ſiccum, quod magis diſponit ad fortitudinem. Sed cauēdum eſt ꝙ ſimul non exerceantur in eis quæ pertinent ad bonam diſpoſitionem intellectus & ad bona corporis per ſe. Cōtrariantur enim ſibi inuicem & cōtraria operantur, & labor in exercitio corporali impedit intellectum, & labor in his quæ ad intellectū & diſpoſitionem corporis. Cuius ratio eſt, quia quādocunq; aliquæ duæ potentiæ fundantur in aliqua ſubſtantia vna intēſio in actu vnius remittit operationem alterius. quia omnis virtus diuiſa minor eſt ſeipſa vnita. Potentia autē ad operationem corporalem, puta ad augmentationem & nutritionem, & potētia intellectiua ad vnā ſubſtantiā pertinent. Et ideo intēſio in actu alterius impedit aliam.

LECTIO XI.

Num ciuis muſicam addiſcere debeat.

DE muſica vero dubia quædam poſuimus antea, & nunc rectum erit illa reſumere, vt tanquam conſentanea fiat rationibus quas quid de ea dicens oſtendat.

Poſtquam philoſophus oſtēdit quæ ſunt diſciplinæ in quibus conſueuerūt pueri erudiri in ciuitatibus, & cuius gratia erudiendi ſint in eis. Regreditur nunc ad declarandum certius cuius gratia erudiendi ſint in muſica : & qñ & in quibus partibus eius. Et circa hoc primo præmittit intentionem ſuam & cauſam intenti. Secūdo cum dicit. {Quod igitur &c.} proſequitur. Circa primum præmittit intentionē ſuam. Secundo cum dicit. {Neque.n.&c.} aſsignat rationē ipſius recolligēdo quædam dicta prius. Primo igitur dicit ꝙ diſciplina muſicæ quædam dubitando rationabiliter diximus prius. Et ideo vt dubium certificetur, bene expediens eſt nunc producere ſermonē de ipſa reſumentes quæ dicta ſunt prius vt ſint ſicut aditus rationibus, quas aliquis faciet determinando de ipſa. Deinde cum dicit.

Neq; enim facile eſt demonſtrare quam potentiam habeat, neq; cuius gratia illam adipiſci oportet, verum ſolatij cauſa & requietis, quemadmodū ſomnus & potus. Nam hæc per ſeipſa non ſunt honeſta, ſed iocunda, & ſimul ceſſare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter inſtituunt in illa, & vtuntur cunctis iſtis similiter, ſomno, & potu, & muſica. In his quoq; ſaltationem poſuerunt: An magis putādum eſt ad virtutem tendere muſicam, vt potentem. Quē admodum gymnaſtica tale aliquod corpus reddit, ſic & muſica talem aliquem morem efficere

E aſſuefacientem poſſe recte lętari. An ad degendi rationem aliquid confert, & ad prudentiam. Nam hoc tertium ponendum eſt ex his quæ dicuntur.

Recolligendo quædam dicta prius aſſignat rationem intenti dicens, ꝙ certius determinādum eſt de ipſa, quia non eſt facile cognoſcere de ipſa quā virtutē & potentiā & cuius factiua habeat, & etiam vtrum participandum ſit ea cauſa ludi & requiei, ſicut aliqui requirunt ſomnū vel ebrietatem. Somnus enim & ebrietas ſecundū ſe nec bona nec ſtudioſa ſunt. vtrunq; enim in potentia quadā eſt operationum: & tamen delectabilia ſunt hominibus. Somnus quidem propter remiſsionem laboris & requiē. Ebrietas autē quia delectabilis eſt propter ſpirituū multiplicationem, & iterum faciunt ceſſare ſolicitudinem de agibilibus. Non enim ſollicitaē de agibilibus qui non cōſiderat de eis. Somnus autem & ebrietas conſiderationē
F remouent & rationis vſum. Et propter delectationē hāc & remotionem ſolicitudinis quidam ordinant ipſas: & vtuntur conſimiliter ad iſta vino ebrietate & muſica, addunt autem aliqui iſtis ſaltationem. Non eſt igitur facile diſſerere de muſica an quærēda ſit propter hoc. Aut magis exiſtimandum ſit ipſam valere ad virtutem tanquam potentem morem qualem quendam facere in aſſueſcendo recte iudicare & delectari ſecundum rationem, ſicut exercitatiua quale quoddā corpus efficit & diſponit ad virtutem. Ad deductionem autem & prudentiam cōfert aliquid, ſicut videbitur. etenim hoc ponendum eſt tertiū eorum cuius gratia quęrenda eſt. Eſt autem intelligendū ꝙ ſonus harmoniæ muſicę primo comprehenditur ab auditu, & cum proportionaliter mouet ipſum & ſecundum mediam rationem, In qua conſtitutus eſt delectationē inducit, & huic delectationi poſſunt participare oēs. Sed vlterius in intenſione ſoni harmoniaci intellectus cōſiderat rationē & cauſam proportionis quaſi aliquod in-
G telligibile ſecundum ſeipſum, in quo eſt quædam perfectio intellectus, quā videtur hic philoſophus vocare degendi rationem. & hęc eſt vna cauſa propter quam dicet ſtatim quærendam eſſe muſicam. Scilicet propter cognitionem veritatis in ea, iſtam autem cognitionem veritatis de proportionibus muſicalibus conſequitur delectatio intellectualis: ſicut omnem operationem intellectualem. Et hæc eſt alia cauſa propter quā dicit philoſophus eam eſſe quærendā: non tamen ſeorſum nominat eam a delectatione de qua dictum eſt prius, vel a degendi ratione. Sed iudiciū de proportionibus harmoniacis & delectatio conſequens ſunt de his quæ ſunt ſecundum rationem rectam, & ſimilia his quę ſunt ſecundum virtutem. Et propter hoc exercitiū in iudicando de ipſis, & in delectando circa ipſas eſt quodāmodo exercitium ad ea quæ ſunt ſecundum virtutem, ſicut dicetur conſequenter. Et ſecundum hanc viam muſica dicitur habere potentiā ad mores, & hoc eſt tertium, cuius gratia expedit ſecundum
H philoſophum exercitari in ea. Deinde cum dicit.

Quod igitur oporteat pueros nō ſolatij gratia diſcere, manifeſtum eſt. Non enim ſolantur diſcentes, nam cum labore eſt diſciplina.

Proſequitur producens ſermonem de ipſa ad veritatis inquiſitionem. & primo procedit circa prædicta diſputādo. Secūdo cum dicit. {Prima vero quæſtio &c.} magis determinādo veritatem. Circa primum primo arguit ꝙ pueri non ſunt erudiendi in muſica cauſa ludi nec deductionis. Secūdo cū dicit. {Eadē quoq; dubitatio.} quod non propter virtutem. Circa primum primo facit quod dictum eſt. Secundo cum dicit. {Sed forſan videbitur.} ponit opinionem quorūdam cōtra quoddam dictum & arguit in contrarium. Circa primum primo arguit ꝙ nō ſint erudiendi in ea cauſa ludi, dicēs ꝙ ex ratione ſequēti

manifeſtū

manifestum est ꝙ iuuenes non sunt erudiendi in musica causa ludi, ludus enim non quæritur nisi pp delectationē quæ in eo est. Illud igitur non est quærendum pp ludum quod delectationē non habet. sed addiscere in pueris delectationem non habet: est enim eis cum tristitia quia laboriosum. & quia non apprehēdunt bonum quod est in eo. ergo ab eis non est quærēdum addiscere musicam vel quodcunq; aliud propter ludum. Deinde cum dicit.

Atqui nec degēdi rationem pueris, neq; illi ætati cōgruit attribuere. nulli enim imperfecto competit perfectio.

Arguit ꝙ nec propter deductionem dicens: ꝙ adhuc pueris & aliis ætatibus similibus secundum morē pueris non oportet attribuere degendi rationem quæ est vt dictum est pfectio intellectus in cognitione veritatis. Perfectio autem in cognitione veritatis quodāmodo rationē finis habet & secundum se boni. Finis autem & bonū per se non congruunt pueris & similibus secundum ætatem hanc, quia finis secundum se debetur ei quod perfectum est. pueri autem & similes secundum ætatem hanc imperfecti sunt. Deinde cum dicit.

Sed forsan videbitur puerorum studium solatiū esse gratia viris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere ac non potius instar Persarum Medorumq; regum per alios idem faciētes, voluptatis ac disciplinę participes fieri, Etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suum fecerunt & artem quam ab his: qui tanto solum tēpore in eo laborauerunt quanto addiscunt. Quod si oportet in his eos laborare: similiter, & circa epularum apparatum oportebit vtiq; eos addiscere: quod est absurdum.

Ponit opinionem contrariam cuidam dicto dicens primo ꝙ forte aliter videbitur contra illud quod cōclusum est per primam rationem ꝙ pueri erudiendi & exercitādi sunt in musica non gratia ludi seu delectationis secundum sensum inexistentium. tunc quando erudiuntur vel exercitantur. tunc enim non insunt sicut concludit ratio: sed futurorū in ætate perfecta quādo erunt iam viri perfecti. Sed ipse contra hoc arguit cum dicit. (Quod si hoc tale.) dicēs: ꝙ si propter delectationem futuram in ætate perfecta quærenda est musica non oportet ipsos futuros perfectos addiscere ipsam cum sunt pueri: sed sicut reges Persarum & Medorum delectari in actibus musicalibus exercitatis per alios cantatores, vel histriones, non per ipsos. Similiter enim vidētur delectari & erudiri cum exercētur per alios, sicut cum per seipsos. Sed ipse soluit rationem hanc cum dicit. (Et enim necesse est melius &c.) dicens: ꝙ immo expedit magis ipsos pueros addiscere & exercitari in ea propter delectationem futuram in ætate perfecta: quia est necessariū eos qui exercitati sunt in operibus secundum aliquā artem & ex illis acquisierunt habitum ipsius melius facere operationem quæ secundum illam ꝙ hi qui laborauerunt aliquāto tēpore in ea quantum addiscere ꝓpter lucrum proprium, & delectationē aliorum: sicut exercitatus in operibus cytharizādi: & ex hoc habens habitum melius cytharizat & magis delectatur. Operationes enim consuetæ & quæ sunt secundum habitū magis sunt delectabiles: sicut innuit philosophus secundo Rhetoricorum. Dicit tamen interpres ꝙ ante illā literam. (Etenim.) necessarium videtur sibi aliquid deficere consequēter cum dicit. (Quod si oportet) arguit contra solutionem prædictam dicens, si oportet pueros addiscere musicam, quia melius operantur in ætate perfecta, & magis delectantur. tunc eadem ratione oportebit eos

A laborare circa præparationem pulmentorum & alia seruilia vt melius ipsimet operent & delectentur posterius. Sed hoc est inconueniens. ergo & primum videbitur esse inconueniens. Sed manifestum est ꝙ non est simile quia musica & operatio quę secundum ipsam liberales sunt et delectationem & deductionem liberales habent quæ decent liberos. præparatio autem pulmenti & aliorum seruilium, nec deductionem nec delectationem habent liberalem secundum seipsa, sed sunt seruilia: & ideo cōueniūt seruis & nullo modo liberis. Deinde cum dicit.

Eadem quoq; dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. Quid enim opus est eos hęc addiscere, ac non ex aliis audientes recte lætari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones. illi enim quanquam non didicerint: possunt tamē recte iudicare, vt aiunt: quæ sit bona vel nō bo-

B na melodia.

Arguit ꝙ non oporteat in ea erudiri iuuenes pp mores per duas rōnes: quarum secundam ponit cum dicit. (Considerare hoc.) Circa primum primo ponit rōnem. Secundo cum dicit. (Eadem quoq;.) extendit eam ad probandum ꝙ non valet ad deductionē liberalem. Dicit igitur primo ꝙ eadē rō quæ dicta est prius facit dubitare: si musica potest meliores sm mores facere, & pp hoc addiscenda sit. non. n. potest meliores sm mores facere: nisi pp consuetudinem iudicando & delectando circa ea quę sm rōnem sunt. Sed ad recte iudicari & delectari proportionibus musicalibus non oportet ipsosmet addiscere musicam. audientes. n. ab aliis ista vidētur posse facere sicut Lacedęmonij. ipsi enim met nō addiscunt musicam & tñ possunt recte iudicare vt dicunt melodias bonas & non bonas. ergo non oportet eam ipsosmet addiscere. Sed est intelligendum ꝙ mentiuntur Lacedæmonij dicētes se recte posse iudicare melodias nō edocti prius. Nullus enim

C recte iudicat nisi quæ nouit. Non nouit aūt nisi quæ accepit vel inueniendo per se vel addiscēdo ab alio sm Arist. in elenchis. ergo nullus potest recte iudicare nisi de his q̃ didicit. Sumitur aūt hic addiscere secundum ꝙ cōiter se habet ad accipere ab alio, vel inuenire per seipsum, ad ꝓpositum enim non refert. Deinde cum dicit.

Eademq; ratio foret ad solatiū & ad rationē degēdi ocij, libero homine dignam. quid enim oportet eos discere ac non aliis vtentibus frui?

Extendit eam ad probandum de deductione dicēs: ꝙ eadem ratio dubitare facit, si vtendum est ipsa musica ad discendo eam pp deductionem & occupationem diuturnam, sunt. n. liberales. Possunt enim occupari & deduci æqualiter vt videtur circa musicalia & ipsis & aliis operantibus. Deinde cum dicit.

D Considerare hoc licet ex opinione quā habemus de diis: non enim Iuppiter cātat, aut cytharam pulsat secundum poetas: immo illos qui talia faciunt, appellamus viles, & opus illud non viri, neq; sobrij, sed iocantis. At enim de his postea erit considerandum.

Ponit secundam rationem & loquens secundum opinionem gentilium qui multitudinem deorum ponebāt, inter quos Iouem principalem credebant. dicit ꝙ ad declarationem eius quod dictū est expedit considerare existimationem quam habemus de diis & de his quæ circa ipsos, & etiam ea quę dicūt poetæ de ipsis. Iuppiter enim qui existimatur principalis secūdū eos & cui attribuunt actiones liberales non cantat nec cytharizat poetis: hoc est poetæ non attribuunt sibi has operationes: quamuis

attribuant

attribuant ei auditū & iudicium de talibus: sed illos qui exercēt operationes tales vocamus viles magis & adhuc recte agere actiones liberales non interest viri inebriati aut etiā ludētis. Sed cantans musicalia, aut quasi inebriatus est: aut sicut ludens, ergo cantare musicalia non est viri perfecti. Et posset hæc esse tertia ratio principalis. & adiungit q de his forte conuenienter fiet consideratio. Deinde cum dicit.

Prima vero quæstio est, vtrum musica sit in ioco reponenda vel non: & quid potest efficere de his tribus, in dubitatione propositis: vtrū disciplinam an solatiū, an rationē ocij degendi.

Determinat veritatem circa prædicta: & primo resumit dubitationes. Secundo cum dicit. (Rationabiliter.) dissoluit eas. Dicit igitur primo q prima quæstio de musica est, vtrum sit ponenda disciplina quædam ad virtutē moralem secundū se appetibilis aut nō, & quid potest & quā virtutē habet. Iterum quæ dubitata sunt prius: vtrū disciplinæ aut ludi aut deductiones. Deinde cum dicit.

Rationabiliter quidē ad omnia instituitur: & videtur omniū particeps. nam & iocus gratia requietis est: ac requietem necesse est esse iocundam, est enim medicina molestię illius, quę per labores suscipitur. & ratio degendi ocij nō solum honestatem habere debet, verum etiam voluptatē. Felicitas enim ex ambabus istis est. musicam vero omnes fatentur esse ex iocundissimis, siue nuda sit, siue cū modulatione. Inquit profecto & Museus carmen dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter & ad cætus familiarium, & ad vitam in ocio degendam rationabiliter illam recipiunt: vt potentem lætitiam afferre. vnde & ex hoc quis intelligat illam pueris esse perdiscendam.

Dissoluit prædictas dubitationes manifestans q participādum est musica pp tria prędicta: & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Vtrum aūt.) inquirit, vtrum debeat participare vtriq parti musicæ & ei quæ consistit in proportionibus sonorum: quę cantatiua dicitur, & ei quæ in instrumentis quæ instrumētalis vocatur. Circa primum primo declarat q participādum est musica pp ludum & deductionem. Secundo cum dicit. (De cōione aūt.) quod valet ad virtutem & mores, in his dissoluuntur tria quęsita prius. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. (Quæcunq enim.) declarat ,ppter quid plures requiescunt in delectationibus quæ sm musicam & finem in eis ponunt. In prima parte dicit q rationabile est addiscere musicā & ei participare pp tria pdicta. s. ludum, deductionem & disciplinam, & mores & de ludo & deductione. Hoc manifestum est primo. Ludus enim pp requiem quæritur & gratia ipsius. Requies aūt de necessitate delectationē habet sibi adiunctam: quia requies medicina quædam est tristitiæ inductæ per laborē prius. per ipsam enim est remissio laboriosi motus fatigātis, & tristitiam inducentis. Remissio aūt fatigātis, & cōtristantis est delectabilis. deductio aūt quæ est operatio quædā intellectus secundum rōnem non solum sm si rationem boni & eligibilis habet. sed etiam delectationē consequētem. operatio. n. connaturalis delectationem habet adiūctam: & fælicitas aggregatur ex his duobus, videlicet ex pfecta operatione intellectuali & ex delectatione, sed ex perfecta operatione intellectuali per se & essentialiter ex delectatione aūt sicut ex conueniente per se: pficit enim delectatio felicitatē sicut superueniens finis vt decor iuuentutem. sic sicut dicitur. 10. Eticorum. Ex quo manifestum est: & q ex quo ludus secūdum se delectationem habet, & deductio quoddam bonum intellectuale est: & delectationem habet secūdum seipsam, & quicquid est bonum secundum intellectum & secundum se delectationem habens quærēdum est quodammodo gratia ludi cuiusdam & deductionis. musica autem secundum se delectabilissima est & nuda existens. i. non cum melodia & cum melodia. dicit enim Museus q cantare delectabilissimum est homini. propter quod in conuētibus hominum & deductionibus rationabiliter vtuntur ipsa sicut potente inducere lætitiam & delectationem. Sunt etiā in ipsa theoremata, in quorum consideratione consistit bonum intellectus per se & delectatio. ergo manifestum est q rationabiliter quærēda est gratia ludi cuiusdam & deductionis, & propter hoc aliquis opinabitur secūdum rationem q expedit iuniores erudiri & assuefieri in ea. Quæcunq. n. sunt delectabilia sine nocumento operantis vel alterius non solum conuenientia sunt ad finem inquantum augēt operationem, sed etiam ad requiem inquantū remittunt tristitiam: quæ á labore est. Deinde cum dicit.

Quæcunq enim iocunda sunt atq; eadem innocua, non solum congruunt ad finem, verum etiam ad cessationem. Cum vero contingat hominibus perraro esse in fine: persepe autem cessent, & vtantur iocis, nō ob aliud modo, sed etiā ob delectationē: vtile foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt voluptatibus.

Declarat pp quid plures quærunt requiescere in delectationibus musicalibus & finē ponunt in eis. Primo facit primum. Secundo cum dicit. (Contingit aūt.) sm. In prima parte dicit, qm pauci homines attingūt ad finem vltimum vitæ humanę & raro: tum propter impedimenta ex parte naturæ aut cōsuetudinis: aut etiam exteriora. multi aūt & frequenter requiescunt, quia fugiunt naturaliter tristitiā quæ est ab operatione laboriosa quæ remittitur per ipsam, & vtuntur ludis musicalibus & aliis non quantum ad plus. i. ad pluralia: sed propter delectationē solā, vtile vr̄ eis requiescere in delectationibus quæ sunt in actibus ipsius: ex quo enim non possunt attingere ad felicitatem quę in fine humano est: quęrunt aūt ipsam delectationem p se & requiescunt in ea quæ in ludo & musica, ad istam enim attingere possunt. Deinde cum dicit.

Contingit autem hominibus fecisse iocos finem, cum & habeat fortasse finis voluptatem quandam: sed non quamcunq. quærētes vero istam accipiunt hanc pro illa: ex eo q cum fine agendi similitudinem habet. Nam finis, gratia nullius futuri expetitur, & tales voluptates nullius futuri gratia: sed gratia eorum quæ antecesserunt, laborū scilicet & molestiarum. Per quā igitur causam quærunt felicitatem fieri: per huiusmodi voluptates: hanc vtiq aliquis rationabiliter existimet causam.

Declarat propter quid finem in ipsis faciunt dicens, q cōtingit homines facere ludos & delectationem quæ est in eis finem. Et ratio huius est: quia finis vitæ humanæ quādam habet delectationem, non quamcūq, sed maximam. Similiter ludus & musica habēt quandam delectationem, & ideo quærentes primam quæ in fine est, non attingētes, accipiūt illā quæ in ludis & musica pro ipsa: quæ nobilior est. Nec hoc quod ista similitudinem quandam habet vltimi finis. Finis enim vltimus non est gratia alicuius futuri: aut etiam facti eligibilis. Hoc enim dicimus

cimus finem vltimum: propter quod sunt omnia alia: & ipsum non propter aliud. Delectationes etiam tales quæ sunt in Ludis aut musica non quæruntur ꝓpter aliquod futurum, nec sunt gratia ipsius: sed magis gratia laboris & tristitiæ factorum vt remittantur vel exterminentur. Causa igitur propter quam aliqui quærunt fęlicitatem & finem sibi per huiusmodi delectationes hęc est: & hãc rationabiliter existimabat aliquis. Deinde cum dicit.

De communione autẽ musicæ non per hæc solum, sed etiam quia vtilis sit ad cessationes vt videtur: nec per eas modo. Sed insuper quęrendum, num aliquando aliud ex ea proueniat, preciosior quidem natura eius est, ꝙ̃ secundum eũ vsum de quo supra dicitur: & oportet non solũ ab ipsa voluptatem capere: quã percipiunt, oẽs ſm sensum. habet enim musica naturalem voluptatem per quam illius vsus cunctis ætatibus: cunctisq; moribus est acceptus.

Ostendit ꝙ participãdum est musicę, quia aliquo modo disponit ad virtutes morales: & primo pręmittit intẽtum suum. Secundo cum dicit. (Sed videre.) dat modum & ordinem considerandi. Tertio cum dicit. (Atqui quod efficiamur.) prosequitur. In prima parte dicit ꝙ quærendum est consequenter: vtrum expediat cõmunicare musicæ non propter hanc causam solam: puta deductionem, sed propter hoc ꝙ vtilis est ad requiem operationis laboriosę: & non solum ad hoc, sed quærendum est: quia forte prædicta accidunt ipsi an natura ipsius honorabilior existens ordinetur ad aliquid honorabilius ꝙ̃ sint dictæ opportunitates. oportet enim in musica non solum cõicare cõi delectationi: quæ secundum ipsam est quam sentiunt vniuersaliter oẽs. talem enim delectationem naturalẽ habet quę causatur ex motu proportionali auditus per actũ ipsius: propter quod exercitium ipsius diligitur ab omnibus ætatibus & ab habentibus quoscunq; mores. sed etiã videre oportet vlterius: si aliquid confert ad virtutẽ moralem & ad operationem rectam quæ est secũdum aĩam. Deinde cum dicit.

Sed videre si quo modo ad mores extẽditur & ad animum: id autem patebit: si aliquãdo tales aliqui secundũ mores per illam efficiamur.

Dat ordinem considerandi dicẽs, ꝙ hoc ipsum, ꝙ aliquid confert ad mores & ad aĩam manifestũ erit: si quales quidã hoc est dispositi ad mores efficiamur ꝑ ipsam. & hoc declaratum fuit prius. Deinde cum dicit.

Atqui ꝙ efficiamur per Olympi modulationem manifestum est: ea nanq; abstrahit animã, & quodãmodo rapit. raptus vero & abstractus animæ circa morem affectio est.

Prosequitur: & primo ostendit, ꝙ quales quosdam & bene dispositos ad mores facit. Secundo cũ dicit. (Quod si hoc.) ex hoc concludit iuuenes debere erudiri in ea. Primum ostendit primo ꝑ signa. Secundo cum dicit. (Cum vero.) per rationem. Adducit aũt duo signa quorum secundum ponit cum dicit. (Pręterea.) In prima parte dicit, ꝙ manifestũ est, ꝙ ꝑ vsum musicæ quales quidã & bene dispositi ad mores sumus. & per alia multa & per melodias Olympi quibus sacerdotes gentiles Iouis qui colebatur in Olympo monte Gręciæ vtebanť in sacris ipsius ad deductionẽ colentium exercitandam. Per vsum. n. istarum rapiebantur aĩæ hominum quasi alienatorum á sensibus exterioribus & immobilium factorum ꝑꝑ intẽtionẽ animæ circa aliquid intrinsecũ. Raptus aũt est passio quædam factiua moris seu consuetudinis circa animã ad

A aliquid simile. Ex quo manifestum est quasi per signum quoddam, ꝙ melodiæ musicæ quales quosdam & dispositos faciunt ad mores. Sed ad videndum quid sit raptus & secundum quam partem animę: & propter quam causam est intelligendum: ꝙ raptus proprie et principaliter dictus, motus quidam tractus est: tractus autem motus violentus est ab alio ad se vel ad alterum: sicut dicitur. 7. Physicorum. Violentum autem est cuius principium est ab extra non conferẽte vim passo. Et ideo raptus est motus alicuius præter inclinationem eius naturalem vel voluntariam á principio extrinseco. Huiusmodi autem violentia potest considerari vel quantum ad terminum & modum motus simul: vt cum ignis ab aliquo extrinseco rapiť deorsum: vel quantum ad modum motus tm̃: vt cũ velocius propelliť sursum ꝙ̃ natus sit moueri. Deinde aũt per similitudinẽ hanc translatũ est nomen eius ad signãdum motum hoĩs ſm aĩam ad aliquid: ad quod ſm se nõ habet inclinationẽ: vel eo modo quo nõ habet: sed nõ ad
B quęcunq; talem. Sed cũ naturale sit homini intelligere ex phantasmatibus sensibilibus exterioribus ſm actum existentibus translatum est ad significandum operationem intellectualem: qua homo fertur in aliquod intellectuale vel sibi cõnaturale vel supra naturã per auersionẽ sensuũ ad interiora: et eorum immobilitationẽ. Ex quo apparet quid sit raptus vt hic sumitur. Est. n. operatio partis aĩæ intellectualis ſm quam ab aliquo extrinseco fertur in aliquid nõ naturale sibi: aut naturale ꝑ auersionẽ et ĩmobilitationẽ sensuum. Et quia operatio partis aĩæ appetitiuę est ſm eius inclinationẽ & á principio intrinseco nõ violento. Raptus aũt ecõtrario non potest esse operatio partis aĩæ appetitiuæ sensibilis vel intellectualis. causa autẽ ipsius per se & naturalis videtur esse intẽtio vehemẽs aĩę circa aliquid: quæ est vel ex vehementi desiderio attingẽdi ad aliquid: vel fugiendi ab aliquo: vel vehemens adhęsio ad aliquid ꝑ dilectionẽ: vel delectatio maxima circa aliquid. Ex hoc. n. ꝙ aliquis vehementer intendit circa
C aliquid intrinsecum cõtingit, ꝙ anima reuocet spiritum: qui est primum instrumentũ sensus & motus ab exterioribus ad sensitiuum & cogitatiuum primum: circa quę magis tunc laborat: Hoc. n. est de proprietatibus naturę mittere spiritũ ad locũ vbi magis indiget: & ꝑ cõsequẽs sensus exteriores & mẽbra ĩmobilitanť, & efficiť homo quasi immobilis & sine sensu exteriori in actu: & tũc anima nõ laborãs in sensu vel motu exteriori corporis quasi libera speculatur magis circa aliqua: quę vel sunt supra cõem potestatem hominum: aut secundum naturam: nõ tñ cum sensu exteriori: quod est magis naturale. qui autẽ paucos & debiles spiritus habet & bene mobile cum minori intensione aĩæ circa aliquid intrinsecum rapiuntur. Non. n. possunt pauci spiritus & debiles sufficere ad motum fortem interiorẽ & exteriorem: sicut accidit in mulieribus quibusdam. Qui aũt habent abũdantes spiritus non rapiunť nisi cum vehemẽtissima intẽtione aĩæ circa aliquid: sicut in viris quibusdam accidit. Vehemẽs autẽ
D desideriũ seu dilectio vel delectatio quę faciunt vehemẽtem intentionẽ aĩæ vel causanť á vehementi cõsideratione intellectus immediate vel ab aliqua superiori causa immediate mouẽte voluntatẽ ipsam: vel ab interiori. s. á causa superiori mediante intellectu. Deinde cũ dicit.

Præterea audiẽtes representationem omnes afficiuntur, etiam sine melodiis & versibus.

Confirmat id quod dixit sumpto loco ab eo quod minus vr̃: dicit. n. ꝙ ẽt audientes aliqua verba: quæ representent aliquid aut triste: aut iocundũ afficiuntur: ẽt si cũ nulla melodia aut versu exprimanť: quod tñ minus videbatur. ergo cũ verbis adiungitur melodia quę habet maiorem vim ad mouendũ ꝑꝑ conformitatem ad aĩam, & potentiã auditus, multo magis per musicã afficietur aĩus audiẽtis ad diuersas animi passiones. Deinde cũ dicit.

Cum vero cõtigerit musicam esse delectabilium: virtutem autem esse circa letandũ recte, & amare, & odisse, oportet profecto addiscere, & assuefieri ad nullam rem: adeo vt ad iudicandum recte: & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus.

Hoc idem per rõnem declarat. Videtur aũt rõ ipsius esse hęc. Assuefieri iudicare recte de actionibus moralibus: & recte gaudere, & delectari in eis est efficacissimum ad rectitudinem morum & actionum moralium. sed assuefieri iudicare recte de harmonis musicalibus, & delectari fm rõnem i eis est assuefieri recte iudicare de actionibus moralibus, & delectari in eis recte. ergo hoc est efficacissimum ad rectitudinem actionum moralium. Istius rõnis primo probat maiorẽ, Secũdo cum dicit. (Sunt aũt &c.) minorem. Maiorem aũt probat sic, qm̃ musica.i. actiones quæ sunt fm musicam sunt de numero delectabilium fm se: sicut dictum est prius: virtus aũt moralis cõsistit circa delectationes & tristitias: amorẽ & odium: & circa alias huiusmodi passiones, sicut circa propriam materiam: circa quam quęrit illud quod fm rõnem. Et medium est manifestum, q nihil oportet addiscere: & nihil ita assuefieri ad generationem habituum moraliũ rectorum & actionum ipsorum: sicut iudicare recte de motibus ipsarũ passionum: & de his quæ circa ipsas: & delectari fm rõnem in eis; cuius rõ est: quia ad rõnem & generationem virtutis moralis requiritur recta rõ: per quam discernatur illud quod rectum est & fm rõnem: quas consequitur delectatio proportionalis: sicut apparet ex secundo Ethicorum. Deinde cum dicit.

Sunt autem in rythmis & melodiis similitudinis: maxime penes veras naturas iræ & mansuetudinis, ac fortitudinis, & tẽperantiæ: & contrariorum his: & aliorum omnium quę ad mores pertinẽt patet id ab effectu: mutamus enim animum talia audientes.

Probat minorem. vr aũt probare eam per rõnem hãc: assuefieri iudicare de eo quod est simile actionibus & delectationibus moralibus, est assuefieri iudicare de ipsis actionib9 moralibus & delectari in eis. sed harmonię musicæ sunt similes passionibus. & habitibus, & actionibus moralibus. ergo assuefieri iudicare et delectari recte i harmoniis musicis, est assuefieri iudicare et delectari recte in habitibus et actionibus moralibus. Istius rationis primo ponit minorem cum quadam declaratione eius. Secũdo cum dicit. (Mos aũt) maiorem & probationem eius. Tertio cum dicit. (Contingit aũt) regreditur ad declarandũ minorẽ. Dicit igitur primo, q passionum sil'itudines: puta iræ & mansuetudinis: timoris & audaciæ: & hmõi. ad hue aũt & habituũ sicut fortitudinis, & temperãtiæ, liberalitatis: & illiberalitatis & hmõi: & aliorũ habituũ contrariorũ. his et vlr aliorũ moraliũ: puta electionũ & opationum inueniunt naturaliter in melodiis musicalibus et rythmis. Melodiæ enim musicæ & rythmi in quibusdam determinatis. proportionibus numerorũ circa sonos vel temperantiam cõsistunt: similiter passiones aĩæ cõsistũt in quadam determinata proportione agẽtis ad passum: & consequuntur aliquã determinatam proportionẽ calidi & frigidi: humidi & sicci: ira enim est accensio sanguinis circa cor: & timor infrigidatio quædam habitus etiã morales in quadam determinata ratione appetitus ad rationem mouendi: virtutes etiam in quadam media ratione extremorum cõsistunt. Similiter & omnia alia moralia: & hoc etiã manifestum est ad sensum: quia audiẽtes aliquas melodias: aut rythmos, trãsmutantur fm aĩam, aliquando quidem ad iram; aliquando ad mãsuetudinẽ aliquando ad audaciã: aliquando ad timorem: quod non est nisi propter aliquam similitudinem istorum ad illa. Deinde cum dicit.

Mos aũt dolendi ac lętandi in similibus prope est, vt erga veritatem eodẽ modo se habeat: ceu siquis gaudet, imaginẽ alicuius vidẽs, non ꝑꝑ aliam causam: sed ꝑpter formam ipsam, necessarium est huic & aspectũ ipsum illius, cuius imaginem contemplatur, esse iocundum.

Ponit maiorem & probat dicẽs q assuesci gaudere & tristari in eis quę sunt similia delectationibus & tristitiis moralibus, est ꝑpinquum ei quod est delectari in eisdẽ: quia illud quod est simile alicui, quasi eodem modo se videtur habere ad veritatem sicut illud: similia enim parũ distare videntur: similitudo enim vnitas quædam est, talia aũt accipit intellectus vt eadem frequenter: sicut dicitur secũdo Physicorum. Et ideo assuefieri in eis quæ sunt similia alicui, est assuefieri quodã modo in illo: verbi gratia. si aliquis respiciens vel considerans imaginem formę alicuius: puta Herculis, & delectetur in ipsa fm q imago est forma illius, visio formæ ipsius Herculis fm seipsam de necessitate erit sibi delectabilis & magis: qm̃ propter quod vnumquodq; tale & illud magis: sicut dicitur primo posteriorum. Deinde cum dicit.

Contingit aũt in aliis quidẽ sensibilibus nullam existere similitudinem morum: vt in his q̃ tactu vel gustu percipiuntur: in his etiam quæ visu admodum parũ, figurę enim sunt talia, sed ad modicum, et oẽs huiuscemodi sensus participãt. Insuꝑ non sunt hæ similitudines morũ: sed signa magis, quę fiunt figuræ & colores morũ, & sunt hæc à corpore in passionibus: attamen quãtũ refert circa horũ visionẽ, oportet pueros nõ figuras inspicere Pausonis sed Polygnoti, et siquis alter pictor vel statuarius sit moralis.

Regreditur ad declarandum minorem: & primo tãgit q in sensibilibus fm alios sensus: aut nullæ aut modicæ sunt similitudines morum. Secundo cum dicit. (At in melodiis.) declarat q in his quæ sunt fm auditum sunt manifestæ. Circa primum est intelligendum: q in sensibilibus fm vnumquẽq; sensum, sunt aliquæ similitudines passionum & habituum moralium & actionum: qm̃ oĩa sensibilia consistunt in aliquibus proportionibus determinatis primorum suorum: quemadmodum passiones & habitus & alia moralia. Adhuc etiã videmus q ad aliquas alterationes factas ab ipsis sensibilibus fm vnumquẽq; sensum mouemur ad aliquas actiones vel passiones morales bonas vel malas: quod non est nisi ꝑꝑ aliquam similitudinẽ: quare in oĩbus inuenitur aliqua similitudo istorum: verum tñ non in oĩbus æqualiter. cum enim omnia moralia sequantur apprehensionem aliquam fm rationem: rationabile videtur, q sensibilia secundum illos sensus quæ nos magis cognoscere faciunt secundum rationem, maiorem habeant similitudinem fm q huiusmodi ad moralia: tales aũt sunt visus & auditus fm Arist. lib. de sensu. Et ideo in sensibilibus fm istos sensus magis existunt similitudines morum. in tangibilibus aũt quæ maxime materialia sunt & prima fm viam generationis minime: in gustabilibus autẽ & odorabilibus modice ꝑꝑ ꝑpinquitatem eorum ad tangibilia. Adhuc autẽ magis manifeste inueniũtur in audibilibus q̃ in visibilibus: rõnabile enim est, q in sensibilibus fm illum sensum inueniantur magis manifeste: qui magis faciunt ad cognitionem fm rõnem quam preexigũt omnia moralia in actu: ad hoc aũt magis facit auditus secundum accidẽs. Sermo enim

enim audibilis existens causa est disciplinæ non secundū se, sed secundū accidens, ex nominibus enim constat: nominum vero vnūquodq; simbolum est sicut dicit̃ libro prędicto de sensu. Et ideo rationabiliter i audibilibus inueniūtur magis manifestæ similitudines moraliū in actu q̃ in visibilibus. Adhuc autem audibilia fortius mouent q̃ visibilia, & pluribus modis: visibilia enim mouent visum sola quadam alteratione tenui & quasi insensibili. Audibilia aūt mouent fm alterationem quandam, & secundum motum quẽdam localẽ mediĵ & organi. Quare manifestius excitant passiones similitudinem habentia. Hoc supposito dicit Ari. q in sensibilibus quæ sunt secũdum alios sensus contingit nullam existere similitudinẽ morū: sicut in gustabilibus & tangibilibus. Similiter aūt & odorabilibus: Dicit aūt nullam: quia paucā, & immanifestam: quod autẽ paucum & immanifestum est nihil reputatur: in visibilibus autẽ inuenitur aliqua sed debilis: figuræ enim quæ maxime cōprehenduntur à visu maxime videntur esse tales. Sunt enim quædam acutæ, quædam obtusæ sicut & passiones: sed fm modicum sunt similes: & ideo non multum mouet hæc similitudo. Et iterum oīa visum habentia habent sensum huiusmodi figurarum: & tamen non oīa attingunt ad mores: quod tamẽ videtur si ꝓprie similitudinem haberent ad ipsos. Iterū figuræ & colores non sunt proprie similitudines morum expressæ sicut harmoniæ: sed magis signa quædā coincidentia cum ipsis motibus: & talia signa morum bene cōtingit accipere in passionibus sensibilibus: non solum in visibilib⁹, sed in odorabilibus & tāgibilibus & aliis. Sed differt secundum quantitatẽ: quia manifestius inueniuntur in visibilibus q̃ in aliis: & circa horum speculationẽ quantum ad rectum iudicium & delectationem conuenientem oportet contemplari iuuenes intendentes considerationem istorum propter mores, non figuras & picturas Paulloris: qui pictor erat imaginum representātium turpia & inhonesta: sed eas quas Polignotus: qui pingebat figuras representatiuas honestorum: & si quis alius fuerit pictor: aut sculptor figurarum representatiuarum moralium. Deinde cum dicit.

At in melodiis ipsis sunt imitationes morū: & hoc est manifestum: statim enim harmoniarum distincta est natura: ita vt qui audiūt aliter disponantur, nec eodẽ modo se habeant ad vnā quanq; ipsarum: sed ad quasdā flebiliter & contracte magis: puta ad eā quæ appellatur Lydia mixta. Ad quasdam vero mollius secundū mentem: ceu ad illas quæ sunt remissæ. Ad aliā vero mediocriter & cōposite plurimum: vt videtur dorica facere omnium harmoniarum: phrygia vero distrahit ac rapit animum, et quasi extra se ponit. Hoc enim recte dicūt qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur. Capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis.

Declarat q in audibilibus manifeste inueniuntur similitudines morū: & hoc primo declarat in melodiis musicis: Secundo cum dicit. (Eodem modo.) declarat eodem modo se habere in rythmis. Tertio cum dicit. (Ex his igitur.) infert cōclusionẽ principalem. In prima parte dicit: q in ipsis melodiis musicalibus manifeste inueniunt̃ imitationes morū: & hoc manifestum est: natura enim ipsarum harmoniarum tm̃ differt vt audientes statim aliter & aliter disponantur fm passiones & motus: & nõ eodẽ modo se habeāt hoīes in audiẽdo vnāquāq; ipsarum: sed in audiendo quasdam efficientur planctiui & quasi contracti p retractionẽ spirituum ad interiora: cuius est illa quā dicimus Lydiam mixtam. Est aūt Lydia myxta melo-

A dia vel cantilena septimi toni quæ propter acumen magnarū vocum, fortiter percutit spūs & retrahit ad interiora: propter quod ad cōpassionẽ disponit, alias aūt audiẽtes: puta remissas: magis disponuntur ad mollitiẽ, cuiusmodi sunt forte ea quæ dicitur lydia: quæ est melodia quinti toni: & ea quæ dicit̃ Hypolydia: quæ est sexti toni: quæ ꝑꝑ remissionẽ vocum & motuum maxime per semitonia quæ frequenter accipiunt manifeste videmus mouere ad mollitiẽ. alias aūt audientes bene disponunt̃ & cōstanter se habent in operibus. Talis aūt est illa quæ dicit̃ Dorica sola quæ est cantilena primi toni, quæ maxime moralis est. Aliæ aūt sunt quæ raptos faciunt: sicut ea quæ dicitur Phrygia: quæ est melodia tertiĵ toni, quę ꝑꝑ fortem ꝑcussionẽ in vocibus fortissime reuocat spiritus ab exterioribus ad interiora quod disponit ad raptū. ista enim dr̃ & conuenienter illi qui circa hunc ludum musicę philosophati sunt, & accipiunt testimonia rationum suarum ex ipsis operibus. Sic igitur apparet: q in melo-
B diis maxime sunt similitudines morum: & q homines ꝑ ipsas disponunt̃ ad eos: quod maxime videtur contingere ꝑꝑ duo, quorum alterum accidit ex parte operationis vel cōsequentis ipsam operationẽ aīæ. Sensus enim auditus in quadam media ratione consistit. Et ideo cū mouet̃ à sono sibi proportionabili, est delectatio fm ipsum sensum cum etiam ratio in auditu fm actum iudicat mediā rationem sonorum: in intelligendo est delectatio intellectualis proportionalis delectationi, quæ est in operibus moralibus consistẽtibus in eadẽ proportione: delectatio autẽ in aliqua operatione adauget operationẽ illā: sicut dicitur in. 10. Ethi. & per cōsequens eam quæ ei assimilatur. Alterum aūt ex parte dispositionis materiæ & organi: qm̃ spiritus organū est primum oīum virtutū aīæ & sensitiuarū & motiuarū: & ideo diuersus motus spirituū vel p alterationẽ vel p hanc & motū localẽ ex quibus cōtingit cōtractio vel ebullitio vel expulsio diuersimode disponitur homo ad passiones vel actiones. Hoc aūt modo
C harmoniæ musicæ maxime possunt mouere spirituū diuersimode fm diuersitatem earum. Deinde cum dicit.

Eodem modo sese habet circa rythmos. Aliĵ enim morẽ continent grauius. Aliĵ concitant, aliĵ violentiores afferunt motus, aliĵ liberiores.

Declarat idem de rythmis dicens, q eodem modo se habent illa quæ circa rythmos. Quidam enim ipsorū habent virtutem per quam disponūt ad morem stabilem. Aliĵ aūt per quam disponunt: ad instabilem. Et iterū quidam ipsorum habent motus ad onerosa & illiberalia magis. Aliĵ aūt ad delectabilia & liberalia. Est aūt rythmus numerus syllabarū determinatus in oratione simul fine terminatus. Deinde cum dicit.

Ex his igitur patet, q musica potest animi morem aliquem facere.

D Infert cōclusionẽ principalẽ dicẽs, q ex his quæ dicta sunt manifestum est, q musica qualem quendam & bene dispositum ad morem potest facere: quare manifestū est q vtilis est ad mores. Deinde cum dicit.

Quod si hoc potest musica: clarum est q ad puerorum disciplinam est adhibenda: & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturę huiusmodi disciplina. Nam pueri ꝓpter ætatẽ nihil ferunt sponte quod non habeat in se iocūditatem. Musica vero ex his est quæ sunt iocunda secundū naturam: & videtur cognatio quædam esse nobis cū harmoniis & rythmis. Quapropter multi sapiẽtum dixere. Aliĵ quidẽ animū esse harmoniā: aliĵ vero habere harmoniā.

Concludit ex dictis iuuenes debere erudiri in ea adiū gendo nouam rōnem ad hoc: & dicit: ſi muſica qualem quendam & bene diſpoſitum ad mores nata eſt facere. In eo aūt quod diſponit ad mores, expedit iuuenes erudiri & aſſuefieri in muſica. Eſt etiam diſciplina muſicæ cōueniens naturæ puerorum tantillæ & paruæ exiſtenti pp aliam rōnem. Iuuenes enim nō poſſunt ſuſtinere aliquid indelectabile: vel contriſtans pp ætatē: habent enim operationes ſenſuum perfectas pp vigorem virtutum. Tales aūt operationes cōſequūtur fortes delectationes. et ideo fortiter delectantur: nec poſſunt ſuſtinere triſtitias. Harmoniæ aūt muſicæ ſunt de natura delectabilium. Similiter aūt & rythmi. Eſt enim quędam ſimilitudo naturalis rythmorū ad harmonias. Vtrunq; enim conſiſtit in proportionibus numerabilibus: & quia harmonia eſt delectabilis ſm ſe, multi antiquorum ſapientum dixerunt. Alij aīam eſſe idem quod harmoniā. alij aūt habere harmoniā ſicut Plato & ſequentes ipſum: dicentes aīam eſſe numerum ſeipſum mouentem. Deinde cum dicit.

Vtrum autem addiſcere eos oportet cantando: & manibus agendo, vel non: quemadmodum prius dubitatum eſt, nunc erit dicendum.

Inquirit vtrum oporteat participare muſicā quantū ad actum vtriuſq; partis eius: cantatiue. ſ. & inſtrumentalis. Et primo manifeſtat ꝙ ſic. Secundo cum dicit. (Quid aūt deceat vel non deceat &c. declarat ꝙ differēter oportet ſe habere quantum ad hoc ſm diuerſas ætates. Circa primum primo præmittit dubitationē: dicens ꝙ poſt ea quæ dicta ſunt eſt conſiderandum: vtrum opportunum ſit ad bonam diſpoſitionem ciuium eoſdē addiſcere muſicam & exercitari in ea quantū ad vtendum actu. i. cantādo & manu operando: hoc eſt tangēdo organa: aut non, ſm ꝙ propoſitum fuit prius. Deinde cum dicit.

Non eſt obſcurum intereſſe multum ad hoc, vt efficiamur aliquales, ſiquis operū ipſe ſit particeps. Nempe impoſſibile eſt: vel certe admodum difficile: vt qui opera ipſa nō tractat perite valeat iudicare.

Diſſoluit eam oſtendens ꝙ expedit cōicare muſicam ſecundum vtrunq; modum per duas rationes. Quarum ſecundam tangit cum dicit. (Et ſimul &c.) Primo igitur dicit: ꝙ manifeſtū eſt ꝙ cōicare actibus muſicalibus magnam differentiam ſecundum præeminentiam habet ad faciendum iuuenes quales quoſdam & bene diſpoſitos. Studioſum enim iudicium de moralibus vel de eorum ſimilibus multum valet ad bene diſponendum eos ad mores: ſicut dictū eſt prius. Sed ex hoc: ꝙ aliquis cōicat operibus muſicæ ſtudioſius iudicat de eis q̄ ſunt ſimilia moribus. Vnum enim de numero impoſſibilium eſt: aut valde difficillimum eſt illos iudicare de agibilibus bene, qui nō cōicauerunt operationibus. Studioſum enim iudiciū eſt per facilem & delectabilem reductionem in principia prima. Facilis aūt & delectabilis reductio in principia non eſt niſi per habitum inclinantem ad modum naturæ: qui generatur in nobis ex frequenti operatione. Et iterū ad rectitudinem iudicij exigitur certitudo quæ maxime videtur in agibilibus cauſari ex operibus. Opportunum eſt igitur participare muſicam quantum ad actus & operationes. Deinde cum dicit.

Et ſimul opus eſt, vt pueri habeant exercitationem aliquam. Et Architę tabella recte reperta eſt: quā pueris dāt: vt in ea occupati illa quæ ſunt domi non frangant. Neſcit enim pueritia quieſcere. Hic eſt ergo infantibus conueniens ludus. Diſciplina vero maioribus tanquā tabel

E la quędam. Quod igitur docendi ſint muſicam ita, vt in opere ipſo verſentur, ex his patet.

Ponit ſecundam rōnem: dicens, ꝙ ſimul cum eo quod dictum eſt ꝙ oportet pueros mobiles exiſtentes habere aliquid circa quod occupētur. Et ideo cōuenienter introductum eſt inſtrumentum quod dicitur Architæ tabella ita dictum ab inuētore Archita quem attribuunt pueris vt circa iſtam occupati non deſtruāt aliquid eorūm quæ in domo ſunt. Iuuenes enim pp multitudinem motuum in eius exiſtentium, pp ætatem quieſcere non poſſunt. Et propter hoc ludus illius tabellæ conueniens eſt eis ſaltem ad occupationem. Diſciplina autem. i. rectus vſus ipſius reſeruāda eſt magis prouectis ſm ętatem qui magis diſcernere poſſunt quid eſt ſecundum artem & quid nō. Quod igitur expediat iuuenes erudiri in muſica per cōicationem operum manifeſtum eſt. Deinde cum dicit.

Quid autem deceat vel non deceat ſecundū

F ætates, non difficile eſt determinare, ac reſpondere vituperatoribus, vile huiuſmodi exercitiū eſſe dicentibus.

Declarat ꝙ differenter oportet ſe habere in hoc ſcdm ætates diuerſas: ſimul cū hoc remouēdo quandā increpationē adductam in cōtrarium prius. Et primo præmittit intentū ſuum. Secundo cum dicit. (Primum igitur &c.) proſequitur. In prima parte dicit ꝙ in vſu muſicæ quid ſit decens & non decens ſm ætates diuerſas: puta iuuentutis & ſenectutis non eſt difficile ſapientem determinare: nec etiam ſoluere rationem opinātium exercitium in muſica inutile & ſordidum eſſe. Deinde cum dicit.

Primum igitur cum iudicādi cauſa ſint hæc opera perdiſcenda, oportet in pueritia illis operam dare. In maiori vero ætate exercitationem

G eorum dimittere, tantummodo autem iudicare poſſe per diſciplinam adeptam ac lætari recte.

Proſequitur, et primo primū. Secūdo ſcdm: cū dicit. (Vituperatoribus aūt &c.) primo igitur dicit ꝙ exercitium in his quæ ſm muſicam nō æqualiter competit. nec eodē modo ſm oēm ætatem. Primo. n. hoc manifeſtū eſt, ꝙ operibus muſicæ cantatiuæ. ſ. & inſtrumētalis oportet participare pp rectitudinem et certitudinē iudicij, quod ſm ſe bonum & delectabile eſt: ſicut quædam perfectio intellectus & in ordine ad mores: ſicut dictum eſt prius. Iuniores aūt rectitudinem iudicij ſimpliciter habere nō poſſunt pp motum multum exiſtentem in eis: & pp inexperiētiam. Poſſunt tn̄ multum laborare. Seniores aūt ecōtrario minus laborare poſſunt. Rectius autē iudicare pp quietationem & experientiam. Et pp hoc opportunum eſt iuuenes participare muſicam vtēdo operibus, & cantando & inſtrumenta tangendo. Seniores exiſtentes ope-

H ra ipſa dimittere propter debilitatem. Audiendo autem bene poſſe iudicare rationes harmoniarum ꝓpter virtutem & perfectionē intellectus & delectari recte cōſequenter propter hoc ꝙ eruditi ſunt prius in his in iuuentute. Deinde cum dicit.

Vituperatoribus autē qui aiunt ſordidos ac viles muſicam facere, non difficile eſt reſpondere, ſi conſideremus quouſq; illi opera danda ſit, ab his, qui ad virtutem ciuilem erudiuntur: & quæ melodiæ, quæ rythmi ſint addiſcēdi. & pręterea quibus inſtrumentis percipiatur. Nam in eo quidem plurimum refert, conſiſtitq; in his, obiectionis ſolutio: nihil. n. vetat modos quoſdam muſicæ illud quod aiunt efficere.

Intendit

A Intendit remouere increpationem quorundam volentium excludere musicam á iuuenibus. Et primo tãgit ex quibus contingit eam remoueri. Secũdo cum dicit.(Clarum est &c.) declarat quæ & qualia oportet ista. Primo igitur dicit q̄ nõ est difficile dissoluere increpationẽ per quam quidam increpant musicam & vsum ipsius. Illud enim rationabiliter increpandum videtur, q̄ iuuenes viles facit & male dispositos secundũ intellectum: hoc autẽ facit musica & vsus ipsius, vt dicunt. Quædam enim melodiæ ad molliciem disponũt: quædam aũt ad iram: quædam ad alia quæ distrahunt ab operibus secũdum rationem: & ideo rationabiliter increpãda est. Non est inquit difficile soluere ipsam considerando vsq; ad quantũ oportet cõmunicare musicam eis qui intẽdunt ordinare actiones puerorum ad bonum ciuile: non enim quantumcũq; cõmunicandum est ei: sed inquantum vtilis est ad remp. & considerando qualibus melodiis & qualibus rythmis cõmunicandum est. Adhuc etiã in qualibus organis erudiendum & exercitandum. In istis enim est differentia B quædam ad propositum, & in ipsis est solutio increpationis propositæ. Nihil enim prohibet: immo manifestum est melodias & rythmos & organa aliqua male disponere iuuenes secundum intellectum & viles facere. Alia autem bene disponere ad intellectũ & mores. Et ideo expedit considerare quibus organis melodiis & rythmis vtẽdum est ad bonum intellectus & mores: & quibus nõ. Et per hoc tollet prædicta increpatio. Deinde cum dicit.

Clarum est igitur oportere disciplinam eius, neq; impedimentum afferre cæteris operationibus, neq; corpus efficere inutile ad bellicas ciuilesq; exercitationes. Ad vsus quidem iam, ad disciplinas vero postea. Erit autẽ hoc si, neq; hic in illis laborabũt quæ ad certamen artificij pertinent, neq; circa admirabilia quędam, & superflua quę in certamina prius, & de certaminibus C in doctrinã venere. sed eo vsq;, vt gaudere valeant probabilibus melodiis, & rythmis, & nõ cõmuni sensu musicæ solum, vt animalia quædam, & turba seniorum, ac puerorum.

Declarat quæ & qualia oportet esse musicalia quibus vtendum ad bonũ intellectus & mores. Et primo in vniuersali. Secundo cum dicit.(Patet etiam &c.) in particulari. In prima parte ipse dicit: q̄ manifestum est q̄ eruditionem & vsum ipsius musicæ oportet esse tantum & talem, & per talia vt non impediant hominem, ad actiones ciuiles futuras: neq; faciant corpus ipsius male dispositũ ad operationes intellectus & inutile ad bellicas opportunitates & ciuilia exercitia propter debilitationẽ ad exercitium quidem & paulatinam assuefactionẽ nunc, ad eruditiones aũt prædictas posterius. Omnia. n. quæ circa iuniores sunt oportet cõmensurari & determinari s̃m hoc q̄ vtilia sunt ad finem reip. quod est bonum perfectum D s̃m intellectum. Contingit aũt bene se habere iuuenes circa eruditionem in musicalibus, si illi qui incipiunt ire ad agones non elaborauerint in cognitis organis laboriosis & grauantibus corpus ad motũ labore immoderato grauante corpus & virtutẽ eorum: nec ẽt exerceant se in mirabilibus & superfluis operibus qui nũc deduxerunt ad ludum agonasticũ: & ex eo deuenerunt ad eruditionem volentes iuuenes erudiri in eis: sed magis si exercitentur in facilioribus & moderatis laboribus: cantibus, & organis musicalibus vsq; ad hoc q̄ possint delectari recte in harmonia musica & rythmis considerantes: & non solũ in cõmuni musica in qua oẽs sensum habentes delectant: sicut quædam animalia bruta & multitudo puerorũ: & etiam vilium hoium siue seruilium. Deinde cum dicit.

A Patet etiã ex his quibus instrumẽtis sit vtendum, neq; enim tibiæ sunt in disciplina recipiẽdæ, nec aliud artificiosum instrumentum: vt cythara, & siqd aliud tale. Sed quęcũq; faciũt auditores bonos vel musicæ disciplinę, vel alterius.

Declarat in speciali quæ & qualia oportet esse musicalia, & in quibus exercitãdum est ad mores. Et primo declarat quæ & qualia oportet esse organa in quibus exercitandum est. Secundo cum dicit.(Considerandum &c.) quibus, & qualibus melodiis & rythmis vtẽdum est magis ad mores. Circa primum primo ostendit ex pręcedẽtibus in quibus organis exercitandum est vel non exercitandum. Secundo cum dicit.(Insuper tibia &c.) manifestat hoc per rationem. In prima parte dicit quoniam nõ est vtendum organis in quibus mouendis grauat corpus immoderate: & quæ immoderate per sonum eorum exci- B tant spiritus: sed magis moderatis. Manifestũ est ex hoc qualibus organis vtendum ad mores: & qualibus non. Non enim vtẽdum est ad disciplinam fistulis. Fistula aũt est organũ vniuersaliter quod sonat per expulsionẽ spiritus. Et est intelligendum dictum Aristotelis vt videtur de fistulis illis quæ exsufflatione multi spiritus indigent ad hoc vt reddant sonum, & immoderatum sonũ faciãt, sicut tibiæ & musæ quædam. Tales enim propter multã exsufflationem spiritus grauãt corpus. & propter magnitudinem soni nimis excitant spiritus. Nec etiam vtendũ est organis quæ propter magnitudinem & confusionem soni cõfundunt spiritus: sicut cythara & siquid alterum tale est: sed illis magis vtendum est quæ bene disponunt auditores secundum corpus & secũdum animam ad mores aut ad ludos musicos: aut alios qui eis ꝓportionant. Deinde cum dicit.

Insuper tibia non est morale, sed potius susci- C tatiuum & concitatiuum. Itaq; ad huius tẽpora est vtẽdum illa in quibus spectacula magis, purificationem patiuntur, q̃ disciplinam.

Probat hoc per rationem. Et primo de fistula. Secũdo cum dicit.(Quoniam autẽ organorum &c.) de organis. Circa primum primo probat q̄ ad aliud vtendum est fistula. Secundo cum dicit.(Adiungamus &c.) quod non ad disciplinã. In prima igitur parte dicit q̄ pręter ea quę dicta sunt manifestum est q̄ fistula non est organum disponens ad mores: sed magis propter magnitudinem & multitudinem soni est excitatiuum iræ: propter fortem motum spirituum. Et ideo magis vtendum est ipsa in talibus tp̄ibus in quibus exercitium est in ea pp̄ purificationẽ, idest dispositionẽ ad iram & audaciam: & puta in bellis & insultibus, q̃ eruditionẽ vel dispositionẽ ad mores: sicut nũc videmus vti eadẽ in bellicis: & ad illud qđ dictũ est: & ad terrorẽ aduersariorũ. Deinde cum dicit.

D Adiungamus autem & illud quod contrarium disciplinę efficit, impediẽs ratione vti per tibiarum sonum. Quapropter bene reprobauerunt illarũ vsum antiqui licet prius vsi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias & animosiores ad virtutẽ post victoriam contra Medos habitam: ac ex rebus gestis magnum de se opinantes disciplinã omnem arripuerunt, non iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiarum quoq; vsus tũc receptus est. Nam & apud Lacędemonios quidã qui ludos exhibebat, ipsemet tibiis modos fecit, & Athenis eousq; in cõsuetudinẽ venit, vt fere ingenui oẽs addiscerẽt.

Quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cum ludos pro tribu sua dedit. Postea vero ĩ desuetudinẽ abiit, & improbari cepta est. Cum iam melius per experiẽtiam iudicare possent, quid ad virtutem pertineret, & quid nõ. Eodemq; modo permulta instrumentorũ antiquorũ improbata sunt, veluti pectades, & barbiti: & quæ ad voluptatem audiẽtium intendebant, heptagona & trigona & sambucæ: & cuncta quæ indigent perita manuum gesticulatione.

Probat q non est vtẽdum ea ad disciplinam. Et primo per rõnem. Secundo cum dicit. (Rationabiliter &c.) per dictum fabulare. In prima parte dicit q in his quæ dicta sunt adiungendum est q ex vsu fistulæ accidit contrariũ disciplinæ: puta in disciplina: quia contingit fistulationẽ prohibere vsum rõnis rectum: pp q rõnabiliter antiqui virtutem eius considerantes, prohibuerunt vsum ipsius à iuuenibus & liberis bene dispositis secundum intellectũ: quãuis primo vsi fuissent ipsa: cum enim primo incœperunt vacare studio & disciplinæ pp abundantiam necessariorum ad vitam & magnanimiores existentes ad virtutem: hoc est ad fortitudinem prius: postea in operationibus facti prudentiores, sequebantur eruditionem in doctrina quacunq;, non discernentes quæ esset vtilis & quę non. Et superinquirentes quamcunq; pp quod adduxerunt fistulationem ad eruditiones volentes in ea erudiri: qm̃ in Lacædemonia primo quidem choreatur in chorea fistulauit: & dehinc deuenit Athenas pp quod plurimi liberorum Atheniensium voluerunt participare ipsa propter nouitatem ipsius secundum consuetudinem eorum, Et hoc manifestum est ex titulo quẽ Thrasippus statuit qui bene duxerit chorum. Non aũt ponit titulum: forte aũt potuit esse. Hic iacet fistulator optimus: vel aliquid tale alterum: posterius aũt qñ melius potuerũt iudicare propter experiẽtiam longam quid vtile vel inutile esset ad virtutem considerantes q non disponit ad eã: sed magis ad contrarium reprobauerunt ipsam, prohibẽtes eruditionem & vsum ipsius a iuuenibus. Similiter autem & multa alia organorum antiquorum similia fistulis quantum ad hoc: sicut pectades & barbiti, quod nos dicimus musam & alia: quæ & si faciant ad delectationem vtentium, tamẽ nihil disponunt ad mores: sicut heptagona. i. instrumẽtum septem angulorum: vel septem chordarũ: & trigona. i. trium angulorum vel chordarum & sambuca ex duabus longis chordis. Forte & omnia quæ indigẽt manuali scientia multa prohibẽtes ex hoc cõsideratione intellectus. Huiusmodi aũt organa cõiter non sunt nota nobis: aut non sub istis nominibus. Deinde cum dicit.

Rationabiliter quoq; illud se habet quod antiqui de tibiis fabulãtur. Aiunt enim Mineruã repertricẽ tibias abiecisse ob deformitatẽ oris. Atqui nõ male se habet dicere fecisse hoc Deã, deformitate oris infensam. Sed tamẽ multo magis, ob id, quia nihil confert tibiarum vsus ad intelligentiam, & mentem: cum scientia & ars Mineruæ sit attributa.

Hoc idem manifestat per dictum fabulare dicẽs, quod pp hoc rõnabiliter dictum est, q de quibusdã aliis in fabula dictum est ab antiquis, q cũ Pallas inuenisset fistulas & considerasset eas & vsum earum: abiecit easdẽ. Nec est malum dicere pp quid: quia. s. contristata est pp hoc, q in vsu ipsarũ dehonestabatur facies. Oportet enim fauces inflari ad retentionem spiritus exsufflandi ad motum ipsarum, quod deformat faciem. Et multitudo spiritus exsufflantis debilitat corpus. Nec solum propter hoc: sed

E magis verisimile est: quia eruditio & vsus fistulationis ad perfectionem intellectus nihil facit. Palladem autem dicimus Deam scientiæ & artis. Sic igitur Pallas. i. ratio recta & ars recte diiudicãs reprobat vsum fistulæ: quia inutile ad corpus: tum quia deformat, tum quia debilitat. & quia non disponit ad perfectionem intellectus, sed ad cõtrarium magis. quia nimis commouet & confundit spiritus. Deinde cum dicit.

Cum vero instrumẽtorum, & operis improbauerimus artificiosam disciplinam. Artificiosam vero illam posuimus quæ versatur in certaminibus, In illis enim qui agit, nõ propriæ virtutis gratia agit, sed vt audiẽtes delectet: & onerosa quidem delectatione. Quapropter non ingenui hois censemus esse huiuscemodi opus: sed per viles ac sordidos contingit illud fieri.

F Nam finis cuius gratia faciunt, improbus est, cum spectator onerosus existẽs modo hoc, modo illud exigere cõsueuit: ita vt artifices quoq; placere studentes illiusmodi efficiantur: & corpora similiter propter motus.

Probat ludum artificiosum non valere ad mores dicẽs q iuste reprobamus ludũ artificiosum organorũ & operationis. Ludũ aũt artificiosum hunc dicimus ludũ qui fit in agonibus vel Theatris ad excitandum hoĩes ad fortiter agonizandum vel delectandum solum. In isto enim ludo operãs non operatur pp exercitium ad virtutem in seipso: sed ad excitandum audientes & gratia delectationis eorum non cuiuscũq: sed onerosæ & seruilis. Et quia operatio & delectatio liberorum non sunt tales: non iudicamus talem ludum esse ludum liberorum: sed seruorum & quę facit viles & depressos sm intellectum. Finis enim

G ad quem faciunt istos ludos & intentio, nõ est bonus sm seipsum. Intendunt enim ad delectationem audientium tm̃ aut lucrum proprium. Operationes. n. istius ludi onerosi existentes, consueuerunt mutare musicam modo ludentes vel cantantes vno modo, nunc vero alio sm diuersitatem audientium, & finis intenti ad quem intendunt eos deducere: pp quod artifices. i. auctores ludi facti sm artem qui cogit aut ad ludum ipsum, facit quales quosdã idest dispositos sm passiones animæ sm modum dictum prius: & etiam sm corpus propter motus & gestus quos exercet in ludendo, non autem bene disponit ad mores: nisi forte secundum accidens.

LECTIO III

Quid ex musica ediscendum sit, & quo pacto eã vtendum.

H COnsiderandũ est aũt vtrum omnibus vtẽdum sit Harmoniis: & omnibus rythmis, Ad distinguẽdum. Deinde vtrum illis qui eruditionis causa laborant, eandem distinctionem tribuamus: An tertium quiddam aliud.

Postq̃ Philosophus ostẽdit quibus organis vtendum, & non vtendum ad mores. transit nunc ad considerandũ quibus & qualibus melodiis: & rythmis sit vtendum & simpliciter & ad eruditionem. i. disciplinã. Et circa hoc primo præmittit intentum suum. Secundo cum dicit. (Cum illa probetur &c.) prosequitur. Adhuc in prima parte primo proponit intentum suum principale, Secundo cum dicit. (Quoniam videmus musicam &c.) tangit quid considerandum est ad declarationem intenti principalis. Tertio cum dicit. (Putans igitur &c.) tãgit quę de pdictis supponẽda sunt ab aliis. Dicit igiť primo q post

prædicta

ꝓdicta considerandũ est circa naturã: & vsum harmoniarum & rythmorũ, & simpliciter & in ordine ad eruditionem.i.disciplinam: Simpliciter quidẽ, vtrum oĩbus harmoniis & rythmis vtendum sit in ciuitate, aut oportet diuidere ipsas & dicere, ꝙ quibusdam vtẽdum est: quibusdam aũt nõ. Deinde per comparationem ad eruditionẽ, vtrum.s.his quæ laborant ad ipsam vtẽdum sit omnibus ad eam. Aut etiam vtrum sit ponenda eadem determinatio in ipsis per comparationem ad disciplinã, quæ & simpliciter: aut aliqua alia diuersa. Deinde cum dicit.

Quoniam videmus musicam esse per melodiam & rythmos, horum vtrunq; latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam. Et vtrum præferenda sit ea pars quæ in melodiis consistit an ea quæ in rythmis.

Tangit quæ considerãda sunt ad declarationem dictorum. Dicens, qm̃ ad sensum videmus musicam distingui per melodiam in cantu vel organis & per rythmos, oportet considerare ad euidentiam propositi, quam potẽtiam & virtutẽ habeat vnaquæq; istarum ad disciplinã & mores. Illis enim quę habent virtutẽ conuenientem ad ipsa, vtendum est ad ea, aliis aũt non. Adhuc aũt vtrum magis eligenda sit ad mores & eruditionem musica bene melodizata, aut ea quæ bene rythmizata est. Deinde cũ dicit.

Putantes igitur multa de his esse dicta rectè à musicis quibusdam, qui nunc sunt, & à philosophis qui peritiam habent huius disciplinę, discussionem & examẽ singularum partium illis dimittemus, qui perquirere volent. Nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus.

Quæ de istis supponenda sunt ab aliis. Dicens, ꝙ nos opinantes ꝙ multi modernorum considerantium in musica, & alij ex philosophis antiqui qui perfecti fuerunt bene se habẽtes in hac disciplina ex parte.i.participari, musicæ considerationem specialem circa singula prædictorum omittemus requirendum ab eis, vel à scriptis ipsorum. Nunc vero in vniuersali dicemus de ipsis secundum ꝙ ad propositum facit, diuidentes legaliter modos ipsius musicæ, declarantes quibus vtendũ est ad mores vel simpliciter ad quamcunq;. Deinde cum dicit.

Cum illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciũt quidam philosophi, ꝙ alię sunt morales: aliæ effectiuæ: aliæ abstractiuę: ponentes naturam earum ad singula istorum propriã. Dicimus aũt non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti: sed multarum. Nam & doctrinæ gratia, & purificationis. Quid autẽ purificationem intelligamus nũc simpliciter. Alias vero diligẽtius in his quæ de poetis scribimus diceĩ.

Prosequitur. Et circa hoc duo facit. Primo enim præmittit quasdam diuisiones. Secundo cum dicit. (Tertio gratia &c.) cõcludit quibus & qualibus harmoniis vtendum est. Primo igitur dicit qm̃ diuisionem melodiarum musicalium approbamus rõnabiliter ſm quam quidem approbati in philosophia diuidunt eas, dicẽtes, alias illarum esse morales seu disponentes ad mores, alias aũt practicas.i. passionum iræ & mansuetudinis factiuas: alias aũt raptus factiuas, quæ faciunt audientem quasi immobilem & non sentientem, exterius assignantes melodiam & harmoniam determinatam ad vnumquemq; ipsorum naturaliter. Phrygiam dicunt raptus factiuam. Lydiam mixtam aũt disponentem ad planctum & compassionẽ. Doricam aũt ad mores, sicut dictum est prius. Dicimus

A ꝙ musica non est simpliciter quærẽda gratia alicuius vtilitatis vnius, nec vtendum est ipsa ꝑꝑ vnum solum, sed gratia plurium. Etenim vtẽdum est eadem causa ludi & purificationis. Quid aũt dicimus purificationem, nunc quidẽ simpliciter supponatur. In poetica aũt magis manifeste diceĩ de ea. Videtur aũt esse purificatio corruptio alicuius passionis vitiuæ inexistentis. Et quia corruptio vnius est per generationem alterius, ideo est corruptio vnius passionis vel per generationem contrariæ, sicut irę corruptio per generationem mansuetudinis. Tertio autẽ vtilis ad deductionem est seu delectationem intellectualẽ & mores sicut dictum est prius. Deinde cum dicit.

Tertio gratia degendi ocij quietisq; causa, & remissionis curarũ, patet omnibus harmonijs esse vtendum: sed non eodẽ modo. Verum ad doctrinam quidem moralibus est vtẽdum maxime. B ad auditionem vero alio pulsante effectiuis & abstractiuis.

Concludit ex prædictis quibus harmoniis vtendũ est: & qualibus. Et primo facit ĩ vniuersali. Secũdo cũ dicit. (Sed cum &c.) Ostendit quibus in speciali vtendum est. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cũ dicit. (Nam affectio &c.) probat quoddam suppositum. Dicit igitur primo ꝙ ex his quæ dicta sunt prius manifestum est ꝙ ad remissionem laboris & ad requiem distentionis hoc est operis vnius distensi vtendum est vniuersaliter omnibus harmoniis musicis quãtum ad bene dispositos natura. Omnes enim harmoniæ musicæ quæ in media quadam ratione consistunt quantum ad sensum qui similiter in quadam media ratione consistit. videntur delectationem inducere in habentibus sensus bene dispositos natura: quod dico ꝑꝑ eos qui indispositi sunt secundum sensum vel animam, qui in harmoniis bene propor C tionatis contristantur propter contrarietatẽ. In proportionatis autem & distortis delectantur propter similitudinem: vt consequenter dicetur. Sed ad disciplinã & mores vtendum est maxime moralibus.i. disponentibus ad mores secũdum auditum eorum qui manu vel corpore vel etiam anima laborant in aliqua passione. Practicis & raptiuis hoc est deducentibus ab aliqua passione ad contrarium vel ad medium. Deinde cum dicit.

Nam affectio illa quæ cõtingit circa animos quorundam vehementer in cunctis existit. Differt autem secũdum magis & minus: ceu commiseratio & mœtus. Et ꝑterea abstractio animi Nam per hũc motũ deuoti & supplices quidã fiũt. Videmus autem & sacris melodiis ita affici, quãdo vtuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretos: & purificatione D hoc idem euenire necessarium est his qui cõmiseratione: & q mœtu: & q aliis affectibus detinentur: & aliis quatenus cuiq; talia contingãt: fieriq; in omnibus purificationem quãdam & alleuationem cum voluptate. Similiter aũt carmina purificatiua lætitiam afferunt innocuam hominibus, Quapropter talibus harmoniis & talibus carminibus spectãdi sunt hi qui theatralem musicam tractant certatores.

Probat quoddam suppositũ. Supposuit enim ꝙ sunt harmoniæ quædam purificatiuæ à passionibus nociuis quibusdam per generationem oppositarum vel mediarum. Hoc autem intẽdit manifestare hic per illud, quod apparet ad sensum. Et primo intelligendum ꝙ passio animę

secundum q hic loquitur est motus partis animæ appetitiuæ sub phantasia boni vel mali. Et ideo sequit̃ apprehensionẽ boni conuenientis vel mali discõuenientis: & si sequat̃ apprehẽsionẽ boni cõuenientis cum delectatione est sm q huiusmodi. Si aũt apprehensionem mali disconuenientis cum tristitia, & quia pars aĩę appetitiua est virtus quædam in corpore & organo: ideo sequitur in esse & operatione sua dispositionem materiæ & corporis, & ideo hmõi passiones ipsius aliquam dispositionem qualitatum primarum sequuntur sicut audaciam abundantia caliditatis circa cor. Timor aũt infrigidationem quãdã. Ira aũt accensionem sanguinis vel spiritus. Et quia hmõi dispositio qualitatum in oĩbus hoĩbus est inquantũ oẽs compositi sunt ex ipsis sicut ex materia: sed tñ magis & minus secundũ q quidam magis calidi, quidam minus, & secundũ q quidam magis frigidi quidam aũt minus sunt, pp hoc oẽs huiusmodi passiones quadã aptitudine & virtute sunt in omnibus. Sed in quibusdã magis secundum actum & intense. In quibusdam autem magis secundum potentiam & remisse. Et ideo dicit q bene dictum est q Harmoniæ quædam sunt factiuæ passionum: quoniam passiones quæ fiunt in animalibus quorundam secundum excellentiam quandam secũdũ q quidam sunt excellenter audaces: quidam excellenter timidi: & sic de aliis existunt vniuersaliter in omnibus virtute sicut calidum & frigidum, & humidum & siccum, quę sunt principia istorum secundum magis & minus secundum q magis vel minus dominantur qualitates quæ disponunt ad eas: sicut misericordia timor & raptus qui est immobilitas sensuum & partium exteriorum propter reuocationẽ caloris & spiritus ad interiora. Sunt enim aliqui qui á passione huiusmodi detinentur. Videmus enim ad sensum q quãdo aliqui vsi fuerunt melodiis quibusdam quibus antiqui solent vti in veneratione Deorum quod restituuntur & fiunt de irascentibus mansueti quasi sortiti medicinam quandam & purificationem á passione nociua: & præter naturam. Idem autem hoc contingit existentibus in passione misericordiæ & timiditatis: & vniuersaliter in quacũq alia passione quantũcunq adiacet vnicuiq, & omnibus insit quędam alleuiatio & purificatio passionis propter delectationem factam ex melodia disponente ad contrarium. Eodem autem modo huiusmodi melodiæ purificatiuæ faciũt regionem innocuam hominibus inquantum passiones reprimunt propter quas sibi inuicem iniuriabantur. Et est intelligendum q omnes huiusmodi passiones in aliqua proportione calidi & frigidi & aliarum qualitatum primarum consistunt dispositiue & materialiter: quãuis alterius istarum sit á domino & oẽs cum delectatione quadam vel tristitia existunt: vel cum vtroq: quãuis cum altero magis: quæ enim causantur ex phantasia boni conuenientis secundum q huiusmodi cũ delectatione sunt, quæ autem ex phantasia mali disconuenientis cum tristitia. Harmoniæ autem musicæ similiter in quadam media ratione sonorum existunt, quæ similes sunt aliquãdo proportioni in qua consistit passio aliqua aliquando autem dissimiles. Declaratur autem quilibet in eo quod conueniens, & proportionale est ei secundum naturam: tristatur autem per contrarium, propter quod existens in passione aliqua siue cum delectatione siue cõtra audiẽs melodiam in consimili proportione magis intenditur in eadem passione: audiens autem melodiam in contraria proportione existentem remittitur quasi per contrarium: sicut si aliquis sit in passione irę quæ est cum tristitia & accensione quadam audiat melodiam in contraria proportione causantem delectationem & remittẽtem calidum sedabitur ab ira. Similiter autem & in aliis passionibus se habet, & propter hoc tractantes musicam vti debent melodiis & harmoniis talibus contrariis ad sedandum excessus passionum. Deinde cum dicit.

Sed cum spectator sit duplex, alter ingenuus

E **& doctus, alter vilis & indoctus ex opificibus turbaq vrbana. His quoq accõmodanda sunt certamina & specula ad cessationem, & requietem: vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum & melodiarum distorsiones sunt quædã illæ quæ sunt vehementes & infractæ. Delectat vero singulos id quod suæ naturæ sit aptum, quamobrẽ licentia permittenda est his qui de arte musica certãt in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem tali genere vtantur musicæ.**

In speciali declarat quibus & qualibus melodiis vtendum est: & primo quibus & qualibus vtendum est ad requiem indisciplinatorum & vilium. Secundo cum dicit. (Ad doctrinam.) Quibus vtendum est ad disciplinam li-

F berorum & disciplinatorum magis. In prima parte dicit q spectator. i. auditor harmoniæ musicalis duplex est. Vnus quidem liber idest bene dispositus ad opera intellectus & bene disciplinatus. Alter autem seruus & onerosus cõpositus ex vilibus & mercenariis & aliis huiusmodi indoctis onerosis & seruilibus assignandi sunt agones & speculationes conuenientes eis ad requiem & delectationem. Laborantes enim istis indigent quandoq. Sicut autem ipsi secundum animam male dispositi sunt: & distorti ab illo habitu qui est secundum naturam: ita sunt quædam harmoniæ rigidæ valde & distortæ á media ratione: omnibus autem delectabile est id quod conueniẽs est eis secundum naturalem inclinationem eorum: quia delectatio est operatio connaturalis habitus non impedita sicut dicitur. 7. Ethi. Et ideo agonizantibus & operantibus in musicalibus concedendum est q possint vti aliquo tali genere musicæ: rigido. s. & distorto ad talem spectatorem vilem & indispositum: vt ipso delectatus quie-

G scat secundum q dicimus cõmuniter q plus valet ruralis fistula q̃ aliquod nobilius instrumentum, intelligendum est q anima potest considerari secundum seipsam, vt est forma quædam specifica hominis, vel secundum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo: vel in illo si consideretur secundum naturam propriam: sic nulla inclinatio ad imperfectionem: nec etiam imperfectio inuenitur in ea: immo quantum in se est perfecta est vniuersaliter: quantum est ex inclinatione eius: tale enim est vnumquodq secundum naturam quale est generatione perfecta: sicut dicitur in primo huius. Et sic anima cuiuscunq hominis non inuenitur distorta á naturali habitu: & secundum q huiusmodi quilibet liber est. Si autem consideretur secũdum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo & in illo: quia inueniuntur quædam dispositiones quæ non disponunt eam ad illud ad quod inclinatur secundũ naturam suam: sed quædam ad contrariũ magis: sic anima vel homo secũdum eam distortus est á perfectione ad quam in-

H clinatur secundum naturam. Deinde cum dicit.

Ad doctrinam vero moralibus melodiis est vtendum, & talibus harmoniis qualis est Dorica: vt supra diximus, recipienda est & alia quæcũq nobis suadẽt, qui in philosophia musicaq versantur.

Declarat quibus moralibus vtẽdum est ad disciplinã, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. (Sed duo.) Declarat q omnes & omni quaq non debent vti illis: sed cum determinatione. Circa primum primo facit quod dictũ est: Secundo cum dicit. (Socrates autẽ.) reprobat opinionem Platonis circa quoddam dictum. Tertio cum dicit. (Doricam autem.) regreditur ad declarãdum quoddam suppositum. In prima parte dicit q ad disciplinam quæ delectabilis est sicut ludus vtendum est moralibus melo-

diis & harmoniis disponētibus ad hanc. Talis autem est illa quæ vocatur Dorica: sicut diximus prius & apparebit consequenter: ergo ad disciplinam vtendum est ea & adiungendū est ei aliquas si quas approbauerint sicut cōuenietes ad hoc qui exercitati sunt in philosophico exercitio & disciplina musicali. Deinde cum dicit.

Socrates vero in libris de rep. nō recte Phrygiam tantūmodo adiūgit ad Doricam: licet improbans tibiā ex instrumentis, habet enim eandem vim Phrygia in harmoniis, quam habet tibia in instrumentis: ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt.

Reprobat opinionē Platonis circa prædicta: & primo facit hoc. Secundo cū dicit (Ostendit hoc.) declarat quoddam suppositum. In prima parte dicit ꝙ Socrates in rep. sua. i. Plato introducens Socratem loquentem non conuenienter dicit solam Phrygiam melodiam cum ea quam dicimus Doricam debere recipi in ciuitate ad disciplinā & mores iuuenum, simul cum hoc reprobans fistulam inter organa tanq̄ non conuenientē ad ea. illam enim eandem naturam & virtutem quā habet fistula inter organa habet melodia Phrygia inter harmonias, ambo enim ꝓuocant iram, & sunt illatiua passionis ad quam disponit calidum propter fortitudinem motus & percussionis: ratione quorū habent excitare caliditatem in spiritibus. Si ergo fistula reprobāda est sicut inepta ad disciplinam & mores, eadem ratione & melodia Phrygia, & si ista vtilis est eadem ratione & illa. Deinde cum dicit.

Ostendit hoc poesis, tota enim bacchatio & tota huiusmodi cōcitatio maxime omnium instrumentorum per tibias fit. Harmonia vero Phrygia maxime hunc modum habet, ceu Dithyrambus manifeste videtur esse Phrygius, cuius quidē rei plura afferunt argumenta qui circa huius rerum intelligentiam vacant. Et inter cætera illud, quod Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos in fabulis nō potuit, sed vi illius naturæ tractus fuit ad Phrygiā harmoniam: quæ maxime illis congruebat.

Declarat quoddam suppositum: puta ꝙ eandem naturam habeant Phrygia in melodiis & fistula in organis dicens, ꝙ ea habere eandem naturā manifestat poesis: quia dicit, ꝙ oīs bacchatio idest impetuositas & omnis motus consimilis passionis violentæ, maxime causatur á motu fistulę in organis & in harmoniis musicalibus á melodia Phrygia. Accipiunt autem ad huiusmodi declarationem hoc quod conueniens & verum videtur: puta ꝙ Dithyrambus manifeste videtur esse modus quidam melodiæ Phrygiæ. ad hoc autem exempla multa adducunt illi qui circa obiectum huius sensus. s. auditus laborant & alia. Et quia Philoxenus musicus fabulās aliquādo visus fuit Dithyrambū facere in melodia Dorica: scilicet primi toni: non potuit autē quia non conueniebat illi: sed ex ipsa inclinatione naturę eius incidit in Phrygiam, cū qua magis conueniebat. hoc autem non esset nisi Dithyrambus de quo manifestum est ꝙ conuenit cum fistula vel tuba propter fortitudinem motus: & est factiuus iræ & passionis fortis. Et est modus quidam cantus qui dicitur Phrygius. s. tertij toni apud nos & per consequens Phrygia cōueniret cum fistula. Deinde cum dicit.

Doricam autem fatentur omnes cōstantem esse ac firmam: moremq; summopere cōtinere virilem, Præterea cum medium extremorū sumendum esse dixerimus, Dorica autē hanc ha- A beat naturam ad alias harmonias, manifestum est ꝙ Doricam præ cæteris decens est iuniores addiscere.

Regreditur ad probandum minorem rationis prædictæ. s. ꝙ melodia Dorica maxime sit moralis dicēs, ꝙ Dorica melodia loquentes omnes vniuersaliter confitentur ꝙ inter omnes melodias stabilissima existit: ꝓpter quod conuenit cum virtute ad quam requiritur constantia mētis in his quę sunt secundum rationem: & maxime habet morem virilem. i. virtuosum, quod quidem per rationē apparet, medium enim inter duas superabundantias excellētiæ & defectus laudamus: & approbamus magis & in his quæ sunt secundum naturam, puta complexionem temperate calidam laudamus magis q̄ eam quæ excellēter frigida est: & in his quæ sunt secundum artem & secūdum rationem, virtutem enim quę in medio consistit laudamus, superabūdantiam autem & defectum quæ rationem B extremorum habent vituperamus. Adhuc autem dicimus ꝙ medium in omnibus magis prosequēdum est sicut bonum, melodia autem Dorica rationem medij habet respectu aliarum: non enim ita excellēter acuta est sicut illa quæ dicitur Lydia mixta: quæ est septimi toni: nec etiā ita depressa in grauitate sicut hypodorica vel hypophrygia quæ est secundi vel quarti toni. & ideo manifestum est ꝙ maxime laudanda est & prosequenda sicut disponēs ad virtutem propter quod iuuenes magis exercitandi sunt in ea. Deinde cum dicit.

Sed duo consideranda sunt: vnum quid possit, alterum quid deceat. Nam possibilia quisq; aggredi & cōuenientia sibi debet. Sunt autē hæc distincta ętatibus: ceu defessis iam tempore nō facile est alti spiritus cantilenas canere: sed talibus subiicit natura remissas: ex quo Socratem C in hoc quoq; merito reprehendunt quidam ex his qui circa musicam versantur, quod remissiores harmonias improbauit ad doctrinā, quasi vinolentas accipiens eas, non secundum vinolentiæ naturā: nam vinolentia magis debacchari facit, sed defessas, quare & ad futuram ætatem seniorum opus est huiuscemodi harmonias attingere: & huiuscemodi melodias.

Declarat ꝙ nō quocūq; modo quibuscūq; moralibus vtendum est á quibuscunq;. sed secūdum diuersas determinationes secundum diuersitatem ætatum, & circa hoc primo declarat quibus & qua determinatione expedit vti senibus. secundo cū dicit. (Præterea.) Quibus & qualibus iuuenibus: concludens cōditiones vniuersaliter quæ requiruntur in melodia conueniēte vnicuiq; ætati. Dicit igitur primo ꝙ non omnibus melodiis: & moralibus & D mediis expedit vti omnibus quomodocūq;: sed cum determinatione. Sunt autem duo per quæ determinantur: videlicet ꝙ possibile: & ꝙ decens illa. n. magis oportet agere aut operari inter bona operabilia quæ possibilia sunt operanti: nullus enim manū immittit ad illud quod impossibile reputat, vel simpliciter vel sibi, quāuis etiā bonum sit secundum se: & illa quæ decent ipsum operantem, aliqua enim sunt bona & possibilia operanti quę tamen non decent ipsum, sicut bonum est dare paruum munusculum: & possibile est Regi non tamē decet ipsum. siquidem magnificus est. & ideo illa quę bona sunt: & possibilia operanti & decētia ipsum magis faciēda sunt possibilitas autem & decentia distinguuntur secundum diuersitatem ætatum, aliqua enim sunt possibilia viro perfecto & decētia ipsum quæ non sunt possibilia iuueni & decentia ipsum, & ideo sunt aliquæ harmoniæ vtiles ad mores secundum se: quæ tamen non conueniunt quibusdam

E dam: quia non sunt eis bene possibiles: sicut eis qui sunt abdicati, hoc est declinantes per tempus vel senium ab æqualitate: non faciliter possunt cantare harmonias rigidas & acutas propter debilitatem virtutis & spiritus. sed magis remissas secundum naturam: propter quod quidã posteriorum musicorũ conuenienter reprobauerunt Socratem qui reprobauit omnes harmonias remissas vtiliter tanquam inutiles ad mores & disciplinam dicens eas esse sicut inebriatiuas hominum. sed cum ebrietas duo faciat in homine. s. motus impetuositatem & declinationẽ ã sobrietate & dispositione naturali, dixit esse ipsas inebriatiuas non sm potentiam ebrietatis. i. secundum impetuositatem. Verum enim est, q ebrietas impetuosum hominem facit. huiusmodi enim melodiæ remissæ talem impetuositatem nõ inducunt, sed dixit eas esse inebriatiuas sicut abdicatiuas. i. declinantes ab æqualitate & medio. Et propter hoc inclinantes hoĩes ad ea, quę declinãt ab æqualitate & rectitudine. Hoc aũt dicebat Plato, ac

F si omnes homines & semper existerent in statu & æqualitate medij secundum naturam, & nullus declinaret ab ea: si enim ita esset nulli expediret vti harmoniis remissis: sed quia quidam sunt in statu & æqualitate: quidam aũt ab ea declinant per seniũ vel alio modo: vnũquodq; autem delectatur in eo quod conueniens est ei secundum naturam, sicut dictum est prius: ideo non expedit omnes vti melodiis: sed quibusdam expedit vti remissis mediis, & ideo ad ætatem futuram senũ qui declinant ab æqualitate prædicta, & sunt debilis virtutis expedit vti melodiis & harmoniis remissis. Deinde cum dicit:

E Præterea siqua est taliũ harmoniarũ quę conueniat puerorum ætati: ex eo quia possit ornatum simul doctrinãq; afferre, quod Lydia maxime oĩum harmoniarum habere videtur manifestum q hæ tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, medium, possibile, ac decens.

Ostendit quæ expediunt iuuenibus concludens conditiones quæ exiguntur in musica ordinãda ad aliqua mores vtiliter dicẽs: q adhuc si adhuc est harmonia talis media non remissa quæ decet ætatem puerorum ꝓpter hoc q ornatum quendam habet propter consonantiã: ratione cuius delectat. similiter autem & doctrinam hoc: est disponit ad disciplinam: huiusmodi autẽ vim videtur maxime habere harmonia ea quæ dicitur Lydia quę est cantilena quinti toni: sicut dictum est prius: manifestum est q. in musica disponente ad disciplinam oportet tria præ

F existere: videlicet q. rationem medij habeat inter acutas & graues: & q possibilis sit ipsi vtenti & decens cõditionem ipsius. Si enim talis fuerit manifestum est: q vtentes ea magis inclinabuntur ad virtutem & mores. inclinati autem magis operabuntur secundum rationem: operantes autem secundum rationem faciliter attingunt ad felicitatem: quæ consistit in perfectissima operatione hominis secundum supremam eius virtutem respectu perfectissimi obiecti ipsius: qui est Deus benedictus in secula seculorum. Amen.

Libri octo Politicorum Aristotelis ã Leonardo Aretino conuersi,
& à D. Thoma expositi, finiunt.

IVLIVS MARTIANVS ROTA
AD LECTOREM.

Habes expositionem Doctoris Aquinatis, sicut postulabas integram & emendatam: Contulimus enim ipsam cum vetusto & manu scripto exemplari cuius auxilio nixi, vitia sustulimus, quæcunq; vel in codice habuit, vnde primum est ab impressoribus accepta (vnicus enim is fuit) vel tribus impressionibus postea contraxit, quæ permulta fuerunt, subiecimus etiam scriptoris eiusdem & argumẽti libros quattuor De regimine principum, tanquàm eorum quæ in commentariis ab eo explicabantur, additionem quandam & compendium futuros. Nunc Antiquam Politicorum interpretationem apponimus, curiosis quorundam hominum efflagitationibus obsecuti, qui duas eam dicunt vtilitates continere: vnam q expositioni. D. Thomæ plus consentiat: quãdo quidem eam ipse explanarit: alteram, quòd, cum Aristotelem ad verbum interpretetur, agnoscere possumus, quale tum temporis exemplar græcum haberetur: & inde libros quos nunc habemus, tam græcos, quam latinos, emendare. Quamobrẽ multum ac diu quæsitam, atq; vix tandem repertam, cum paginæ præcedentes iam descriptæ fuissent, coacti sunt bibliopolæ hac in parte operis ipsam reponere, vt eam habeant, qui tantopere ipsam desiderant, et votis omnibus expetunt. Distinximus autem ipsam in lectiones; & interpunximus, vt si quis velit eam consulere, & vel cum Aretino conferre, vel cum expositione coniungere, aut græcos codices emendare, commoditate fruatur, nec diutius in quærendo laboret: nihil est autem in ea, aut additum, aut substractum, aut immutatum, præterquàm hominum, vrbium, & regionum nomina, quæ pleraq; omnia corrupte legebantur. Reliqua, sicut inuenta sunt, ita impressores describere, summa fide & diligentia, quo liber iste qualiscunq; ab interitu vindicaretur. Itaq; secure ipsum legat quisquis antiquitatis amator extiterit, nec si quid offendet, quod se remoretur, nos culpet. Aliena si quidem, non nostra edenda curauimus. Veterem quoq; Oeconomicam è duobus exemplaribus politicæ subiunximus, quam, si quis cum græca conferre non grauabitur, operam non amittet. Vale.

ARISTOTELIS POLITICORVM

Antiqua Translatio.

LIBER PRIMVS

LECTIO I.

VONIAM oēm ciuitatem videmus. cōitatem quādam existentem, & omnem cōmunitatem boni alicuius institutā. Eius enim, quod videtur boni gratia omnia operātur omnes. Manifestum quod oīs bonum aliquod **B** coniecturat. Maxime autem principalissimum oīum, oīum maxime principalis, & oēs alias circumplectēs. Hæc autem est, quæ vocatur ciuitas, & cōicatio Politica. Quicunq; igitur quidem existimant, Politicum, & Regale, & Oeconomicum, & Despoticum idem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate putāt differre, sed nō specie, horum vnumquodq;, puta, si quidem paucorum Patrem familias. Si autem plurium, Oeconomum. Si autē adhuc plurium, Politicum aut Regale tanquam nihil differentem magnam domum & paruam ciuitatem. Et Politicum & Regale, qūquidem ipse preest, regale. qn̄ autem sermones disciplinę talis f̄m partem principans & subiectus, Politicum. Hæc autem nō sunt vera. Manifestum autē erit quod dicitur intendentibus f̄m subiectum Methodum. **C** Sicut enim in aliis compositum vsq; ad incomposita necesse diuidere. hæ enim minimæ partes totius, sic & ciuitatem ex quibus componitur. Considerantes videbimus & de iis quibus quidem differunt ab inuicem, & si qd artificiale cōtingit accipere circa vnūquodq; dictorum. Si quis enim ex principio res nascentes viderit, quēadmodum & in aliis, & in iis optime vtiq; contemplabitur: necesse itaq; primum combinare, sine inuicem non possibiles esse, puta fœminam & masculum generationis gratia, & hoc non ex electione, sed sicut in aliis animalibus & plantis, naturale appetere quale ipsum, tale derelinquere alterum. Principans autem & subiectum natura pp salutem. Quod quidem enim potest mente præuidere, principans natura & dn̄ans natura. Quod autem potest hoc corpore facere subiectum & natura seruum, pp quod Dño **D** & seruo idem expedit. Natura quidem igitur distinguuntur fœmina & seruus, nihil enim natura facit tale, quale ęris figuratores Delficum gladium paupere, sed vnum ad vnum, sic enim vtiq; perficiet optime organorum vnumquodq;, nō multis operibus, sed vni seruiens. Inter Barbaros autem fęmina & seruus, eundem habent ordinem, causa autem quia natura principans non habent, sed fit cōicatio ipsorum seruæ & serui, pp quod dicunt Poetę Barbaris quidē Gręcos principari congrue, tanq̄ sit idem natura Barbarum & seruum. Ex his quidem igitur duabus cōitatibus domus prima. Et recte Hesiodus dixit poetizans, domum quidem primum entem, mulierem & bouem aratorem, bos enim pro ministro pauperibus. In oēm quidē igitur diem cōstituta cōitas secundum naturam domus est, quos scilicet Charondas quidem vocat, Homositios. Epimenides autē Cretensis Homocapnos, ex pluribus autem domibus cōicatio prima, vsus non diurnalis gratia, Vicus. Maxime autem videtur secundum naturam vicus vicinia domuum est, quos quidam vocant collactaneos pueros & puerorum pueros. Propter quod & primum rege regebantur ciuitates, & nunc adhuc gentes, ex subiectis enim regi. Oīs enim domus regit à senissimo. Quare & viciniæ pp cognationem. Et hoc est quod dicit Homerus: leges statuit vnusquisque pueris & vxoribus, & dipersum enim, & sic antiquitus habitabant. Et Deos autem pp hoc oēs dicunt regi, quia & ipsi, ij quidē adhuc & nunc, ij autem antiquitus regebantur. Sic autem & species sibi ipsis assimulāt homines, sic & vitas Deorum. Quæ **B** autem ex pluribus vicis cōitas, pfecta ciuitas iam omnis habens terminum per se sufficientię, vt cōsequēs est dicere. Facta quidem igitur viuendi gratia, existēs autem gratia bene viuendi, pp quod omnis ciuitas natura est, siquidem & primæ cōitates, finis enim ipsa illarum, natura aūt finis est. Quale enim vnumquodq; est generatione perfecta, hanc dicimus naturam esse vniuscuiusque sicut hominis, equi, domus. Adhuc quod cuius gratia & finis, optimum. Per se sufficientia autem finis, & optimum. Ex iis igitur manifestum q̄ eorum quæ natura ciuitas est, & quod homo natura ciuile animal est, & qui vicini iis propter numerū, & non propter fortunam, aut prauus est, aut melior q̄ homo, quemadmodum & qui ab Homero maledictus, insocialis, illegatus, sceleratus: simul. n. natura ta**C**lis affectator belli, veluti sine iugo existēs, sicut in volatilibus. Quod autem ciuile animal homo, omni ape & omni gregali animali magis, palàm. Nihil enim vt aiunt frustra natura facit, sermonem autem solus habet homo super animalia. Vox quidem igitur delectabilis et tristabilis est signum, propter quod & aliis existit animalibus, vsque ad hoc enim natura eorum peruenit vt habeant sensum tristabilis & delectabilis, & hoc significāt inuicem. Sermo autem est in ostendendo conferens & nociuum. Quare & iustum & iniustum. Hoc enim ad alia animalia habent, hominibus pprie solum boni & mali, iusti & iniusti, & aliorum sensuum habere. Horum autem cōicatio facit domum & ciuitatem. Et prius itaque ciuitas q̄ domus & vnusquisque nostrum est, totum enim prius necessarium esse per se. Interempto enim toto, nec erit pes neque **D** manus nisi æquiuoce, vel vt siquis dicat lapideā, corrupta enim erit talis. Oīa enim opere diffinita sunt & virtute. Quare vero iā talia existentia, non dicendum eadem esse sed æquiuoca. Quòd quidem igitur ciuitas natura prior q̄ vnusquisque manifestum. Si enim non per se sufficient vnusquisque segregatus. Similiter aliis partibus se habebit ad totum. Non potens autem cōicare, aut nullo indigens propter per se sufficientiam, nulla pars est ciuitatis. Quare aut bestia, aut Deus, natura quidem igit impetus in omnibus ad talē communitatem. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa. Sicut enim perfectum optimum animalium homo est, sic & separatim à lege & iustitia pessimum omnium. Sæuissima enim iniustitia habens arma, homo autem habens arma nascitur,

prudentia

prudentia & virtute, quibus ad contraria est vti maxime, ppter quod scelestissimũ, & siluestrissimum sine virtute, & ad venerea & voracitatẽ pessimum, iustitia autem ciuile. Diki enim ciuilis cõmunitatis ordo est, Diki autem iusti iudicium.

LECTIO II.

Quoniam aũt manifestũ ex quibus partibus ciuitas constat, necessariũ primum de Oeconomia dicere. Omnis enim cõponitur ciuitas ex domibus. Domus autẽ partes, ex quibus autẽ rursum instituta domus est, Domus aũt pfecta ex seruis & liberis. Qm̃ aũt ex minimis primũ vnumquodq; quęrendum, primæ aũt & minimę partes domus, Dominus & seruus, & maritus & vxor, & pater & filij, de tribus iis cõsiderandũ vtiq; erit, quid vnumquodq;, & quale oportet esse. Hæc aũt sunt Despotica & Nuptialis, Innominata enim fęminæ & viri cõiugatio, & tertium tecnopœtica. Etenim hæc nõ est nominata proprio noie. Sunt aũt tres, quas diximus. Est aũt quędã pars, quæ videtur iis quidem esse Oeconomia. His aũt maxima pars ipsius, qũ aũt habet se, considerandum. Dico aũt de vocata chrismatica. Primum aũt de Despotica & seruo dicamus, vt & quę ad necessariam opportunitatem videamus, & vt vtiq; si quid ad scire de ipsis poterimus accipere melius nũc opinatis, iis quidem enim videtur scientia quędã esse despotica, & eadem Oeconomica & despotica & politica, & regnatiua sicut diximus incipientes. His autẽ præter naturam despotizare. Lege enim, hũc quidem seruum esse, hunc aũt liberum, natura aũt nihil differre, pp quod neq; iustum, sed violentũ. Qm̃ igitur possessio pars domus, & possessiua, pars Oeconomiæ. Sine enim necessariis impossibile est viuere. Quẽadmodum aũt determinatis artibus, necessarium vtiq; erit existere conuenientia organa, si debeat perfici opus, sic & Oeconomico. Organorum aũt hæc quidem inanimata, hæc aũt aiata, velut gubernatori. Gubernaculum quidem inanimatum, proratus aũt aiatus. minister enim ĩ organi specie artibus, sic & res possessa organum ad vitam esse, & possessio multitudo organorum est: et seruus res possessa aiata, & sicut organum, ante organa oĩs minister. Si enim posset vnũquodq; organorum iussum & præsentiens perficere suũ opus quemadmodum quæ Dedali aiunt, aut Vulcani tripodas quos ait Poeta spontaneos, diuinum subindnere agonem. Sic si pectines pectinarẽt per se, & plectra citharizarent, nihil vtiq; opus esset architectoribus instrumẽtorum, nec Dñis seruorum. Quę quidem dñr organa, factiua organa sunt res possessa aũt actiuum. Ex pectine quidẽ enim alterum aliquid fit pter vsum ipsius, ex vestitu autẽ & lecto vsus solum. Adhuc qm̃ differunt factio, specie, & actio, & indigẽt ambæ organis, necesse & hanc eandem habere differentiam. Vita autem actio non factio est. Propter quod & seruus minister eorumq; ad actionem, res possessa autẽ dicitur quemadmodum & pars. Quæ quidem pars nõ solum alterius est pars, sed & simpliciter alterius. Similiter autem & res possessa. Propter quod Despotes solum. Illius autẽ non est, seruus autem non solum Despotis seruus est: sed est omnino illius. Quæ quidẽ igitur natura seruus, & q̃ virtus, ex iis manifestũ. Qui enim nõ

E sui ipsius natura, sed alterius homo iste natura seruus. Alterius autẽ est homo, qui cũ res possessa sit seruus est: res possessa autẽ organum actiuum & separatum.

LECTIO III.

Vtrum aũt est aliquis natura talis aut nõ, & vtrum dignius & iustius alicui seruire quã non? Sed oĩs seruitus pter naturam est, post hoc considerandum. Non difficile aũt & rõne cõtemplari & ex his quæ fiunt addiscere. Principari enim & subiici, nõ solum necessariorum sed etiam expedientium est, & statim ex natiuitate quædam segregata sunt. Hęc quidem ad subici, hęc aũt ad principari, & species multæ & subiectorum sunt & principantium. Et semper melior principatus, qui meliorũ F subiectorum, puta hoĩs q̃ bestiæ. Quod.n. efficitur à meliotibus, melius opus. Vbi aũt hic quidem principatur, hic quidem subiicitur ẽt aliquod horum opus. Qñcunq;.n. ex pluribus constituta sunt, & fiunt vnũ aliquod cõe, siue ex cõiunctis siue ex diuisis, in oĩbus videtur principans & subiectum, & hoc ex oium natura inest animatis. Etenim in non participantibus vita est quidem participatus, puta armoniæ, sed hęc quidẽ forte magis extrinsecæ sunt speculationis. Animal aũt primum constat ex aĩa & corpe, quorum hæc quidem principans est natura, hoc aũt subiectum, Oportet aũt intendere ex secundum naturam habentibus, magis q̃ natura & non in corruptis, pp quod & optime dispositum & fm corpus & fm aĩam hoĩem cõsiderandum, in quo hæc palam. Pestilentium.n. & praue se habentium videbitur principari multoties corpus animæ, pp praue & præter naturã habere. Est qui G dem sicut dicimus primum in animali cõtemplari & Despoticum principatum & politicum, aĩa quidem corpori enim dominatur Despotico principatu, intellectus enim appetitui politico & regali, ĩ quibus manifestum est quod secundum naturã & expediẽs corpori regi ab anima, & passibili parte ab intellectu & parte rationem habente. Ex quo autem aut ecõtrario nociuum omnibus, iterũ in homine & in aliis animalibus similiter se habet, mansueta quidem enim syluestribus digniora secundum naturã, his autem oĩbus melius regi ab hoĩe, adipiscunt.n. salutem sic. Adhuc aũt & masculinum & fœmininum, natura hoc quidẽ melius hoc aũt deterius, & hoc aũt principans, & hęc aũt principata. Eodem autem modo necessarium esse & in hominibus. Quicunq; quidem igitur tm̃ distãt H quãtum anima a corpore, & homo à bestia disponuntur autẽ hoc modo. Quoi umcunq; est opus corporis vsus, & hoc est ab ipsis optimum, isti quidem sunt natura serui quibus melius est regi hoc principatu, siquidem & dictis creditur, nã seruus qui põt alterius esse propter quod & alterius est. Et cõicans ratione tãtum quãtum ad sensum recipere, sed nõ habere, alia enim animalia non ratione sentientia sed passionibus seruiunt; opportunitas variatur modicum ad necessaria enim corpori auxilium fit ab ambobus, & à seruis, & à domesticis animalibus. Vult quidem igitur natura & corpora differentia facere, quæ liberorum & seruorum, hęc quidẽ fortia ad necessarium vsum, hęc autẽ recta & inutilia ad tales operationes, sed vtilia ad ciuilem vitam, iste autẽ etiã fit diuisus ad bellicam oppor

tunitatem

tunitatem & pacificam. Accidit aút multoties & contrarium:hos quidem corpora habere liberorum, hos aút aías. Qm̃ & hoc manifestum, quod si tm̃ fiunt differẽtes corpe solum quantum deorum imagines, sub deficientes oẽs dicent vtiq; dignus esse his seruire. Si aút in corpe hoc verum, multo iustius in aĩa diffiniri. Sed nõ similiter facile videre aĩæ & corpis Quod quidem igitur sunt natura quidá, hi quidem liberi, ij aút serui manifestũ, quibus & expedit seruire et iustũ est.

LECTIO IIII.

QVod aút & qui contraria dicunt ſm modũ aliquem dicunt, recte, non difficile videre. Dupliciter enim dicitur seruire & seruus. Est enim aliquis ſm legẽ seruus & seruiens. Lex enim promulgatio quædam est, in qua in bello superata præualentium esse dicunt. Hoc itaque iustum multi eorum, qui in legibus quemadmodum Rhetora scribunt iniquorum, tanq̃ durum, si vim inferre potentis & ſm potentiam melioris, erit seruum & subiectum quod violentiam passum est, & iis quidem sic videtur, iis autem illo modo etiam sapiẽtum. Causa aút huius dubitationis, & quod facit verba variari, quia modo aliquo virtus sortita successum, violentiam pati potest maxime, & est semper superãs in excessu boni alicuius, vt videatur nõ sine virtute esse violentia. Sed de iusto solum esse dubitationem, Propter hoc.n. iis quidem beniuolentia iustum esse, videtur, his aút ipsum hoc iustum, meliorẽ principari, qm̃ sepositis seorsum his rõnibus, neq; forte nihil habẽt, neq; probabile alteræ rõnes vt non oporteat melius ſm virtutem, principari & dñari. Totaliter aút attendentes quidem, vt possibile ad iustum quoddam. Lex enim iustum quoddam, eam quæ ſm bellum seruitutem ponunt iustam, omnino aut non aiunt. Principiũ enim cõtingit non iustum esse bellorum, & indignũ seruite nequaquam vtiq; dicit aliquis seruum esse. Si aút non accidet eos qui videntur esse optimi generis seruos esse, & ex seruis si contingat vendi captos. Propter quod nõ volũt ipsos dicere seruos sed barbaros. Et quidẽ cum hoc dicũt, nihil aliud quærunt q̃ quod natura seruum, quod quidem à principio diximus. Necesse.n. est dicere aliquos esse, hos quidem à principio seruos, hos aút nequaq̃, eo aút modo & de ingenuitate, ipsos quidem enim, nõ solum apud ipsos ingenuos, sed etiam vbiq; putant, barbaros aút domi solum, tanq̃ sit aliquod hoc quidem simpliciter ingenuum & liberum, hoc aút non simpliciter. Quemadmodum Theodecti Helena inquit ex ambabus diuinis progenitricibus radicibus quis vtiq; dignificabit addicere seruam. Cum autem hoc dicãt, nihil aliud q̃ virtus & malitia determinant seruum & liberum, & nobiles & ignobiles. Dignificant enim, quemadmodum ex hoĩe hoĩem, & ex bestiis fieri bestiam, sic & ex bonis bonum. Natura aút vult quidem hoc facere multoties, non tñ potest. Quod quidem igitur habet quandam rõnem dubitatio, & non sint ij, quidem natura serui, ij aút liberi palam, & quod in quibusdam determinatum, ꝙ tale, quorum quidam huic expedit seruire, huic aút dñari, & iustum est, & oportet hunc quidẽ subiici, hunc aút principari, quo nati sunt principatu, principari. Quare, & despotizare, male aút inu

A tiliter est ambobus. Idem enim expedit parti & toti, & corpori & aĩæ, seruus autem pars quædam Dñi, velut aĩatum aliquid corporis. Separata autem pars corporis, pp quod & expediẽs aliquid est, & amicitia seruo & Dño ad inuicem, iis qui natura tales dignificantur. iis autem qui nõ secundum hunc modum, sed secundum legem & violentiam passis, contrarium.

LECTIO V.

MAnifestum aút & ex iis, qm̃ nõ idem est despotica et politica. Nec oĩs ad inuicem principatus, sicut quidá aiunt, hic quidẽ.n. liberorum natura, hic aút seruorum. Et Oeconomica quidem, monarchia ab vno enim regitur oĩs domus, Politica aút liberorum & æqualium principatus. Despotes quidem igitur, non dicitur ſm scientiá,
B sed eo quod talis sit. Similiter aút & seruus & liber. Scientia autẽ vtiq; erit, & Despotica, seruilis. Seruilis quidem, qualem quidem, qui in Syracusis erudiuit. Ibi enim accipiens quis precium, docuit ancillaria ministeria pueros. Erit aút vtiq; & ad plus horum disciplina, velut pulmentaria & alia talia genera ministrationis. Sunt enim alia aliis. hæc quidem honorabiliora opera, hæc aút necessariora, & ſm prouerbium, seruus ante seruum vt Dñs ante Dñm. Tales quidem igitur oẽs seruiles scientiæ sunt. Despotica autem sciẽtia est, quæ est vsiua seruorum. Despotes enim, nõ in possidendo seruos, sed in vtendo seruis. Est aút hæc scientia nihil magnum habens neque venerandum. Quæ enim oportet seruum scire facere, illum oportet hæc scire præcipere. Propter quod quibuscunq; potestas,
C ꝙ non ipsi malum patiantur, procurator accipit hunc honorem, ipsi autem ciuiliter viuunt, aut philosophãtur. Acquisitiua autem altera ab vtrisq; iis, velut quæ iusti bellica, quædam existens, aut venatiua. De seruo quidem igitur & Dño, determinatum sit hoc modo.

LECTIO VI.

TOtaliter autem de omni possessione & pecuniaria contemplabimur ſm subinductum modum. qm̃ quidem & seruus possessionis pars q̃dam erat. Primum quidẽ igitur dubitabit aliquis. vtrum pecuniatiua eadem sit Oeconomicæ, aut pars q̃dam, aut subministratiua & si subministratiua. Vtrũ vt pectini factiua textili, aut sicut æraria statuificę, nõ.n. similr seruiunt. Sed hæc quidem organa exhibet, hæc autem materiam, dico autem materiá quod
D supponitur, ex quo aliquod perficit opus, puta textori quidem lana statuifico autem ęs. Quod quidem igitur non eadem Oeconomica pecuniatiuæ palã, huius quidem enim est acquirere, huius aút vti. Quid enim erit, quod vtitur iis, quæ ſm domum, præter Oeconomicam? Vtrum autem pars ipsius sit quædam aut altera species, habet dubitationem. Si enim est pecuniatiui videre, vnde pecuniæ & acquisitio erit, possessio. autẽ, multas cõplectitur partes, & diuitiæ: itaque primum agricultura. Vtrum pars quædam pecuniatiuę, aut alterum quoddam genus, & vniuersaliter q̃ circa cibũ cura & acquisitio, Insup species multę ciborum, pp quod & multæ vitæ, & animalium & hominum sunt. Non.n possibile est viuere sine cibo. Quare ciborum differentiæ, vitas fecerunt differẽtes animalium,

bestiarum enim hæc quidem gregalia hæc autem di- B
spersa, vtro modo expedit ad cibum ipsis propter hoc qui quidem esse animaliphaga, hæc autem fructipha ga, hæc autem omniphaga ipsorum esse. Itaq; ad desi- dias & electionem horũ, natura vitas ipsorum deter- minauit. Qm̃ autem non idem vnicuiq; delectabile se cũdum naturam, sed altera alteris, & ipsorum anima- liphagorum & fructiphagorum vitæ ad inuicem diffe runt. Similiter autẽ & hoĩum, multis enim differunt horum vitæ. Qui quidem enim ociosissimi pascuales sunt, qui enim a domesticis animalibus, cibus sine la- bore fit vacantibus. Cum autem fuerit necessarium transmigrare pecoribus pp pascua, & ipsi coguntur coassequi, tanq̃ agricultura viuentem colentes. Alij autem ex præda viuũt, & prædas alij alias, puta, ij qui dem à lattrocinio, ij aũt à piscatione. Quicunq; circa stagna, & paludes, & fluuios, & mare tale habitant, ij F
ant ex auibus, aut bestiis syluestribus. Plurimum autẽ genus hoĩum extra viuit, et domesticis fructibus viuẽ, quidem igitur ferè tot. Quicunq; quidem sponte na- tam habent elaborationem, & non per commutatio- nem & negociationem ferunt alimentum, pascualis, furatiua, & piscatiua, et venatiua, alij aũt & miscentes ex iis, delectabiliter viuunt, cõsupplentes defectissimã vitam quæ fuerit deficiens, ad per se sufficientem esse, puta hi quidem pascualem simul & furatiuam, ij autẽ agriculturam & venatiuam, similiter aũt etiam circa alias. quocunq; opportunitas cõpellat hoc modo de- gunt. Talis quidem igitur acquisitio, ab ipsa videtur natura data omnibus, sicut ẽm primam generationẽ mox, sic, et ẽm perfectam, etenim secundum eam quę à principio generationem, hæc quidem animalium G
coeparsuot tãtum alimẽtum, vt sufficiẽs sit quousq; vtiq; possit ipsum sibi ipsi acquirere quod generatũ est, velut quæcunq; viuificant, aut ouificant. Quęcun que autem animalificant, pro genitis habẽt cibum se ipsis ad tempus. vocatam lactis naturam. Quare simi- liter palam, qm̃ & genitis existimandum, plantas aĩa- lium gratia esse, & alia animalia hominum gratia, do mestica quidem & pp vsum & propter cibum, sylue- strium autem, quàmuis non alia omnia, tñ plurima ci bi & alterius auxilij gratia, vt & vestis & alia organa fiãt ex ipsis. Si igitur natura nihil, neq; imperfectum facit, neq; frustra, necessarium, hominum gratia ipsa omnia fecisse naturam, propter quod & bellica natu ra acquisitiua, aliqualiter erit prædatiua enim pars ip sius, qua oportet vti, & ad bestias & ad homines qui- cunq; nati subici non volunt, tanq̃ natura iustum sit H
hoc prædatiuum bellum & primum. Vna quidem igi tur species ẽm possessiuæ naturam, Oeconomicæ para est quam oportet, aut existere, aut acquirere ipsam vt existat, quare est thesaurizatio rerum ad vitam necessa riarum & vtilium in cõionem ciuitatis, aut domus, & videtur veræ diuitiæ ex iis esse, possessionis. n. talis per se sufficienda ad bonam vitam, non infinita sicut Solon inquit poetizans. Diuitiarum nullus terminus præfinitus viris ponitur. Ponitur enim queadmodũ & aliis artibus, nullũ. n. organũ infinitũ, nullius est ar tis, neq; multitudine, neq; magnitudine. Diuitiæ aũt organorũ multitudo sunt Oeconomico & politico. Quod quidẽ igitur est quædã possessiua ẽm naturam Oeconomicis & politicis, et pp quam causam, palam.

LECTIO VII.

Est aũt genus aliud possessiuæ quã maxime vo- cant, & iustum est, ipsum vocari pecuniatiuã. pp quod nullus vr esse terminus diuitiarũ & possessionis, quam vt vnã & eãdem dictæ mul ti putant pp vicinitatẽ. est aũt neq; eadem dictæ. neq; lõge posita. est autem hoc quidem natura. hoc autem non natura ipsarum, sed per experientiam quandam & artem fit magis. Sumamus aũt de ipsa principium hinc. Vniuscuiusq;. n. rei duplex vsus est, ambo autem ẽm se, sed non similiter ẽm se, sed hic quidẽ proprius, hic autem non propius rei, quia calciamenti calciatio & commutatio. Ambo enim calciamenti vsus. etenim commutans, cum eo. qui indiget calciamento pro nu mismate, aut cibo, vtitur calciamento, ẽm quod calcia mentum, sed non ẽm proprium vsum. Non. n. cõmu- tationis gratia factum est. eodem autem modo se ha- bet, & de aliis possessis rebus. est enim permutatiua oĩum quę incipit, primo quidẽ ab eo quod secũdum naturam, eo quod hic quidem plura, hic autem pau- ciora sufficientium habent hoĩes, quare & palam, q̃ non est ẽm naturam pecuniatiuæ campsoria, quãtum enim sufficiens ipsis, necessarium erat fieri commuta tionem. In prima quidem igitur communitate (hæc quidem est domus) manifestum, q̃ nullũ opus ipsius, sed iam ampliori cõitate existente, ij quidem enim ip sorum commutabãt oĩbus, ij aũt segregati. Multis tur sum & aliis, quorum ẽm indigentias. necessarium fie ri retributiones, quemadmodum adhuc faciunt mul- tæ barbararum nationum, ẽm commutationem. Ip- sæ. n. opportuna ad ipsas commutant, ad plus autem nihil, puta vinum ad triticum dantes & accipientes. & aliorum vnumquodq; talium. Talis igitur cõmu- tatiua quidem, neq; præter naturam, neq; pecuniati uæ est species vlla. In suppletionem eius quæ ẽm na- turam per se sufficientiæ erat. Ex hac tñ facta est illa ẽm rationem in agendo, peregrino. n. facto auxilio per ad duci quibus indigebant ex necessitate, numismatis ac quisitus est vsus, non enim facile portabile vnicuiq; ẽm naturam necessariorum, propter quod commuta tiones tale aliquid composuerunt ad semetipsos dare & accipere quod vtilium per se ens, habebat vtilitatẽ valde expeditam ad viuere, puta ferrum & argentum siquid tale alterum. primò quidem simpliciter deter- minantibus magnitudine & pondere: postremo au- tem & characterem imprimẽtibus vt absoluant à mẽ suratione ipsa. Character enim positus est q̃ otãds signũ. Facto igitur iam numismate ex necessaria cõmu tatione, altera species pecuniatiuæ facta est. campsoria Primo quidem igitur simpliciter forte factum, dein- de per experientiam iam artificialius, vnde, & quõ nu mismatum plurimum faciet lucrum. Propter quod vi detur pecuniatiua maxime circa numisma esse, & opus ipsius posse considerare vnde erit multitudo pecunia rum. factiua enim diuitiarum & pecuniarum. etenim diuitias multoties ponunt numismatis multitudinẽ, propter circa hæc esse pecuniatiuam & campsoriam. Alterum autem rursum deliramẽtum esse videtur nu misma & lex omnino, natura autem nihil. Quon iam trãspositis vtentibus, nullo dignum, neq; vtile ad ali- quid necessariorum. Et numismate diues, multoties indigebit necessario cibo, q̃uis inconueniẽs tales esse diuitias,

diuitias.quibus abundaus fame perit,quemadmodū & Midam illum fabulose dicunt, pp insatiabilitatem desiderij,oĩbus sibi exhibitis aureis. Propter qđ quęrunt alterum aliquid,diuitias & pecuniatiuam recte quærentes.Est.n.altera pecuniatiua & diuitiæ quæ se cundum naturam. & hæc quidem œconomica.Campsoria aût factiua pecuniarum,nō oĩno,sed per pecuniarum pmutationem,& videtur circa numisma hęc esse.Numisma.n.elementū & finis cōmutationis est.

LECTIO VIII.

ET infinitæ vtiq; diuitiæ, q̃ ab hac pecuniatiua. Sicut.n. medicinalis ad sanare infinitum est,& quęlibet artium finis in infinitū.q̃ maxime.n. illum volunt facere, eorum aût quæ ad finem, non in infinitum,terminus.n,quod finis oĩbus,sic et huic pecuniatiuæ,non est finis terminus.finis aut tales diuitiæ & pecuniarum possessio:œconomicæ autē non pecuniatiuæ est terminus,non.n.hoc œconomicæ opus,Propter quod sic quidem videtur oĩum diuitiarum,necessarium esse terminū.In iis aût quę fiunt, video accidens cōtrarium. Oẽs.n.in infinitum augēt pro rebus ad vsum habentes numisma. Causa aût propinquitas ipsorum. Variat.n.vsus eiusdem existēs vtriusque pecuniatiuę,& eiusdem enim vsus est acquisitio, sed non fm idem. Sed huius quidem alius finis,huius aût augmētatio,finis, Quare vr̄ quibusdam,hoc esse œconomicæ opus,& perseuerant, vel saluare oportere existimantes,vel augere numismatis substātiam in infinitum. Causa aût huius dispositionis studere circa viuere,sed non circa bene viuere. Infinitum igitur illa concupiscentia existente,& factiua infinita desiderant.quicunq; aût,ipsius bene viuere adiiciunt quod ad fruitiones corporales quærunt,itaq; q̃ & hoc in possessione vr̄ existere:oĩs eorum vita,circa acquisitionem pecuniarum est.Et altera species pecuniatiuę,pp hoc venit.In excessu.n.non existente fruitione, fruitiui excessus factiuam quærunt,& si non pro pecuniatiua possint acquirere:per aliam causam, hoc artentāt. Vnaquaq; priorum vtentes non fm naturam.Fortitudinis.n.non pecunias facere est:sed audaciam, neque militaris & medicinalis. Sed huius quidam victoriā, huius aût sanitatem. Hi aût oẽs faciunt pecuniatiuas tanq̃ hic finis existat,ad finē aût oĩa opportunum occurrere. De non necessaria quidem igitur pecuniatiua,& quæ,& pp quam causam in indigentia sumus, ipsius dictum est,& de necessaria,q̃m altera quidē ab ipsa.œconomica aût fm naturam,quæ circa cibū non sicut ipsa infinita,sed habens terminum. Palam aût & quod dubitabant à principio vtrum œconomici & politici est pecuniatiua aut non. Sed oportet hoc quidē existere,sicut.n.& hoĩes non facit Politica, sed sumēs à natura vtitur ipsis,sic & cibum naturam oportet tradere,terrā,aut mare,aut alind aliquid.Ex his aût quō oportere ista disponere conuenit œconomo. Non.n. est textilis lanas facere,sed vti ipsis, & cognoscere etiā quale vtile,& idoneum vel prauum & ineptum.Etenim dubitabit vtiq; aliquis pp quid pecuniatiua quidem pars œconomiæ,Medicinalis aût non pars,quãuis oportet,sanari eos qui ĩ domo, sicut & viuere aut aliud aliquid necessariorum. Q̃m autē est quidem & œconomici,& principis etiam de sanitate videre, est.

A aut vt non,sed Medici,sic et de pecuniis est quidem vt œconomici est aût vt non, sed subseruientis. Maxime aût quemadmodum dictum est prius oportet naturę hoc existere.Naturæ.n.opus est cibum genito exhibere.Omni.n.ex quo fit cibus quod relinquitur est pp quod fm naturam est pecuniatiua oĩbus ex fructibus & aialibus.Duplici aût existēte ipsa quemadmodum diximus,& hac quidem campsoria,hac aût œconomica,& hac quidem necessaria & laudata, hac aût trāslatiua vituperata iuste.Non.n.fm naturam sed ab inuicem est, rōnabilissime odio habetobolostatica, eo q̃ ab ipso numismate fit acquisitio,& non sup quo quidem acquisiuimus, translationis.n. gratia factum est vsura,tocos autem se ipsum facit amplius, vnde & nomen istud accepit.Similia.n.parta generantibus ipsa sunt.tocos autem fit numisma ex numismate. Quare B & maxime pter naturā ista pecuniarum acquisitio est

LECTIO IX.

QVoniam autem quæ ad scientiam determinabimus sufficienter.quæ ad vsum oportet ptransire. Oĩa.n.talia contemplatiuam liberā habent,experientiā autem necessariam. Sunt autem pecuniatiuæ ptes vtiles,circa possessibilia expertum esse qualia p̄tiosissima,& vbi,& quō puta equorum possessio.qualis quædā aut boum,aut ouium,similiter autē & cęterorum aĩalium. Oportet enim expertum esse ad inuicem.horum q̃ præciosissima,& qualia,in quibus locis. Alia.n.in aliis abundāt regionibus. Deinde de terræ cultura,& huius iam nudę & plātatę & de Apum cultura,& aliorum aĩalium, C natatilium et volatilium à quibuscunq; conuenit fortiri auxilium.Propriissime quidē igitur pecuniatiuæ hæ partes & primæ.Translatiuæ autē maximum quidem mercatura,& hujus partes tres naucleria, phorēgia,parastasis.Differunt autē horum altera ab alteris, eo q̃ hæc quidem certiora sunt, hæc autē ampliorem acquirunt excrescentiā.Secundum autem tocismos, tertium autem ministratiua. Huius autem hæc quidē banausarum artium,hęc autem inartificialium,et corpori soli vtilium. Quarta autem species pecuniatiuæ inter media huius & primæ,Habet.n.& eius quæ fm naturā aliquā partem,& trāslatiuæ quęcunq; à terra. & ex à terra genitis infructuosis quidem, vtilibus aût puta siluæ incisiua,& oĩs metallica, hæc autem multa iam complectitur genera.Multæ.n.species ex terra metallorum sunt.De vnaquaq; horum autē vniuer- D saliter quidem dictum est & nunc, particulariter aût diligentius dicere vtile quidem ad operationes,graue aût imorari. Sunt aût maxime artificiales quidē operationum,vbi minimum fortunæ, maxime autem banauticæ,in quibus corpora maculātur maxime. Maxime aūt seruiles vbi corporis plurimi vsus. Ignobilissimi autem vbi minimum requiritur virtutis. Q̃m autem à quibusdam scripta sunt de his puta à Charete Pario,& Apollodoro Lennio de terrę cultura & nudę & plantatæ. Sit autem & ab aliis de aliis,hæc quidem ex his cōsiderent cuicunq; est cura. Adhuc autem & dicta sparsim per quæ adepti sunt quidā pecuniis intendentes oportet colligere. Oĩa.n.hæc proficua sunt honorantibus pecuniatiuā puta, & quod Thalis Milesij. Hæc.n.est consideratio quædam pecuniatiua,

sed

ſed illi quidem pp ſapientiam adaptant, contingit au-
tem vniuerſale aliquid exiſtens. Exprobrãtibus,n.ip-
ſis pp paupertatem tanquam inutili philoſophia exi-
ſtente. Aiunt ipſum cõſideraſſe oliuarum vbertatem
futuram ex Aſtrologia, adhuc quoq; hyeme exiſtente
abundanté pecuniis paucis arabones dediſſe oliuarũ
cultoribus, his qui in Mileto & Chio omnibus modi-
co pro precio dato, tanquã nullo adiiciente. Qñ autẽ
tempus venit, multis quærẽtibus ſimul & ſubito pre-
cium taxans quõ voluit, cum multas pecunias colle-
giſſet, demonſtrauit quia facile eſt ditari philoſophis
ſi volunt, ſed non eſt hoc circa quod ſtudẽt. Tales qui-
dem igitur hoc modo oſtenſionem feciſſe ſapientiæ.
Eſt autem quemadmodum diximus vniuerſale quod
tale pecuniatiuum, ſi quis potuerit Monopoliam præ-
parare ſibi, pp quod & ciuitatum quædam hoc modo
faciunt diuitias cum egeant pecuniis. Monopoliam
enim venalium faciunt. In Sicilia autem quidã repo-
ſito apud ſe numiſmate, ſimul emit oẽ ferrum de fer-
ri mineris. Poſt hoc autem vt venerunt de nundinis
mercatores, vendebat ſolus, non multum faciens ex-
ceſſum precij, ſed tñ in quinquaginta talentis ſup aſ-
ſumpſit centum. Huic igitur Dionyſius ſentiens pecu-
nias quidem iuſſit aſportare, non tñ amplius manere
in Syracuſis, tanq̃ diuitias inuenientem, ſui ipſius re-
bus icõuenientes, quod vero viſum fuit Thali & huic,
idem eſt. Vtriq;.n. ſibi ipſis ſtuduerunt fieri Monopo-
liam. Vtile autem notificare hoc politicis. Multis.n.ci-
uitatibus opus eſt pecuniæ acquiſitione & talibus diui-
tiis quẽadmodum domibus. Magis aũt pp qđ & qdã
ciuiliter cõuerſantium, ciuiliter cõuerſant̃ p hoc ſolũ.

LECTIO X.

QVoniã autem tres partes œconomicæ erãt,
vna quidem deſpotica de qua dictum, prius
autem paterna, tertia aũt nuptialis. Etenim
mulieri præeſt & natis, tanquã liberis
quidem ambobus. Non eodẽ aũt modo principatus,
ſed mulieri quidẽ Politicæ, natis autem regaliter. Ma-
ſculus.n.natura, femella principalior, niſi aliqualiter
conſtet præter naturam, & ſenius & perfectum, iuuio-
re & imperfecto. In politicis quidem igit̃ principati-
bus, plurimis tranſmutatur principãs & ſubiectum.
Ex æquali.n. vult eſſe ſm naturam & differre, nihil at
tñ cum hic quidam dñetur, hic autẽ ſubiiciatur, quæ-
runt differentiam eſſe & figuris, et ſermonibus, & ho-
noribus, quemadmodũ Amaſis dixit de pedũ lotore
ſermonem Maſculus autem ad femellam ſemper hoc
modo ſe habet. Puerorum autem principatus regalis.
Quod,n. genuit, & ſm amorem principans, & ſm ſe-
nectutem eſt quod quidem eſt regalis ſpecies princi-
patus, pp quod bene Homerus Iouẽ appellauit dicẽs,
pater virorumq; Deorumq;, regem horum oĩum. pa-
trem dicẽs. Natura.n. regem quidem oportet differre,
genere autem eſſe eundem. quod quidem paſſum eſt,
ſenius ad iuuenem, & qui genuit ad natum. Manife-
ſtum igitur, qm̃ amplior ſollicitudo œconomiæ circa
hoĩes, q̃ circa inaĩatorum poſſeſſionem et circa virtu-
tem, q̃ horum circa eam quæ poſſeſſionis, quam voca-
mus diuitias, & liberorum magis q̃ ſeruorum. Primo
igit̃ quidem, de ſeruis dubitabit vtiq; aliquis, vtrum
eſt virtus aliqua ſerui præter organicas & miniſtrati-
E uas, alia honorabilior his puta temperantia, & fortitu-
do, & iuſtitia, & aliorum talium habituum, aut non
eſt neq; vna, p̃ter corpalia ſeruitia. Habet.n. dubitatio-
nem vtrobiq;, ſi enim eſt, quid differat à liberis, & ſi
nõ eſt, exiſtentibus hoĩbus & rõne cõĩcantibus, incõ-
ueniens. ferè aũt idem eſt ꝙ q̃ſtio de muliere & pue-
ro, vtrum & horum ſunt virtutes, & oportet mulierẽ
eſſe temperatam, & fortem, & iuſtã. & puer eſt intem-
peratus & temperatus aut non. Vniuerſaliter itaque
hoc eſt conſiderandum de ſubiecto natura & princi-
pãte, vtrum eadem virtus aut altera. Siqdem.n. opor-
tet ambos participare calocagathia, pp quid hũc qui-
dem principari oportebit vtique, hunc aũt ſubiici ſm
ſemel, neque.n. per magis & minus poſſibile eſt dif-
fe, ſubiici quidem.n. & principari ſpecie differunt.
Magis aũt et minus nihil. Si aũt hũc quidem oportet,
F hunc aũt non, mirabile. Si enim principans nõ erit ſo-
brius & iuſtus, quõ principabitur bene, ſi vero ſubie-
ctus quõ ſubiicitur bene. Intemperatus.n. & formi-
doloſus nihil faciet eorum quæ oportet. Manifeſtum
igitur, quia neceſſe quidẽ participare vtroſq; virtute,
hmõi aũt eſſe differentias, quemadmodum natura ſu-
biectorum, & hoc ſtatim exemplificat̃ circa aĩam. In
hac.n. eſt natura, hoc quidem principãs, hoc aũt prin-
cipatum, quorum alterum dicamus eſſe virtutẽ, puta
rõne abundantis, et irrationalis. Manifeſtum igitur ꝙ
eodẽ mõ ſe hẽt & in aliis. Quare natura q̃ plura prin-
cipantia & ſubiecta, alio.n. modo liberum ſeruo prin-
cipat̃ & maſculus fęminę, & vir puero. Et oĩbus ĩ ſunt
quidem partes aĩæ, ſed inſunt differenter. Seruus qui-
dem.n. oĩno non habet, quod cõſiliatiuũ, fœmina ha-
G bet quidem ſed inualidũ, puer aũt habet quidem ſed
imperfectum, ſilr igitur neceſſarium habere, & circa
morales virtutes exiſtimandũ oportere quidem par-
ticipare oẽs, ſed non eodem modo: ſed quantum vni-
cuiq; ad ſui ipſius opus, pp quod principem quidem
pfectã habere oportet moralem virtutem, opus.n eſt
ſimplr Architectonis. rõ aũt Architecton, aliorũ aũt
vnuſquiſq; quantum immittit ipſis. Itaq; manifeſtũ,
qm̃ eſt moralis virtus & dictorum oĩum: & non eadẽ
temperantia mulieris & viri, neq; fortitudo & iuſti-
tia, quemadmodum putauit Socrates, ſed hæc quidẽ
principatiua fortitudo, hæc aũt ſubminiſtratiua. Simi-
liter aũt ſe habet & circa alias. palam aũt hoc, & parti-
culariter magis conſiderantibus. Vniuerſaliter.n. di-
centes decipiũt ſe ipſos, quia habere bene aĩam, virtu-
te aut recte operari, aut aliquid taliũ. Multo.n. melius
H dicunt enumerãtes virtutes, ſicut Gorgias, quã ſi qui
ſic determinant. Propter quod oportet ſicut Poeta di-
xit de muliere: ſic putare de oĩbus habere, mulieri or-
natum ſilentium pręſtat, ſed viro nõ iam hoc. Qm̃ aũt
puer imperfectus, palam ꝙ huius quidem virtus, non
ipſius ad ſe ipſum, ſed ad finem et ductorẽ, ſimiliter
aũt & ſerui ad dñm, poſuimus aũt ad neceſſaria vtilẽ
eſſe ſeruum, quare palam ꝙ & virtute indiget parua,
& tanta, vt neque propter intemperãtiam, neque pro-
pter timiditatem deficiat ab operibus.

LECTIO XI.

DVbitabit aũt vtique aliquis de nunc dicto. ſi
verum ergo & artifices oportebit habere vir-
tutem. multotiens.n. propter intemperãtiã
deficiunt

deficiũt ab operibus, aut differt ab his plurimũ. Seruus quidem.n.particeps vitæ,hic tamen remotius, & tãtum immittit virtutis,quantum & seruitutis.Banausus.n.artifex determinatam quandã habet seruitutem,& seruus neq; quidem eorum,quę natura.Coriarius aut nullus,neq; aliorum artificum. Manifestum igitur ꝙ talis virtutis, causam esse oportet seruo dominum,sed non doctrinatiuam habentem,operum despoticam,propter quod dicunt non bene,ratione seruos priuãtes,& dicentes pręcepto vtendum solum, Monendum.n.magis seruos, ꝗ̃ pueros, sed de iis quidem determinatum sit isto modo. De mulieris autem & viri, & natorum & patris, ea quæ circa vnumquéq; ipsorum virtute, & ea quæ ad se ipsos Homelia,quid quod bene, & non bene, & quõ oportet quod quidem bene persequi, quod autem male,fugere. In iis, quæ circa politicas necessarium peruenire. quoniam.n.domus quidem omnis pars ciuitatis,hæc autem domus,eam quæ partis ad eam quæ totius,oportet videre virtutem. necessarium ad politicam recipientes erudire & pueros & mulieres. Sed quidem aliquid differt ad ciuitatem esse studiosam,pueros esse studiosos,& mulieres studiosas, necessarium autem differre. Mulieres quidem enim dimidia pars liberorum, ex pueris autem dispensatores fiunt politicę.Quare quoniam de iis quidem determinatum est,de reliquis autem in alijs dicendum.Dimittentes tanquã finem habentes eos qui nunc sermones, aliud principium facientes dicamus, & primo consideremus de pronunciatis de optima Politica.

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBER SECVNDVS
LECTIO I.

VIA considerare volumus, de communione politica, quæ sit optima omnium, iis qui possunt viuere quàm maxime ad votum, oportet & alias considerare politias quibus vtũtur quędam ciuitatum earũ, quæ bene regi legibus dicũtur, & siquę aliæ existũtã quibusdam dictæ & visæ bene se habere, & vt recte habens appareat & vtile. Adhuc autem quærere præter ipsas alterum non videatur esse, omnino sophizare volentium, sed propter non bene se habere, has nunc existentes,propter hoc hanc videamur inserere methodum. Principium autem primo faciẽdum quod quidem natum est esse principium speculationis. Necesse enim aut omnes omnibus communicare ciues,aut nullo,aut quibusdam quidem,quibusdam autem non. Nullo quidem igitur communicare manifestum quod impossibile. Ciuitas enim communicatio quædam est: & primum necesse loco communicare. Locus quide enim vnus, quod vnius ciuitatis, sed vtrum quibuscunq; contingat communicare,& melius est communicare futuram habitari ciuitatem bene, aut quibusdã quidem,quibusdam autem non,melius. Contingit enim & pueris & mulieribus & possessionibus communicare ciues adinuicem quemadmodum in politica Platonis. Ibi enim Socrates ait oportere commu-

A nes pueros,& mulieres esse, & possessiones. Hoc itaque vtrum vt nunc sit melius habere,aut secundum in politia scriptam legem.Habet itaque difficultates alias multas,omnium esse mulieres communes, & causa propter quã, inquit oportere lege statui hoc modo, Socrates nõ videtur accidens ex rationibus. Adhuc autem ad finem, quem ait oportere existere ciuitati, vt quidem dictum est nunc impossibile, quomodo autem diuidere, nihil determinatum est. Dico autem vnam esse ciuitatem tanquam optimum ens, quam maxime omnem. Accipit enim hanc suppositionem Socrates, quamuis manifestum sit, quod procedens & facta vna magis, neque ciuitas erit. Multitudo enim, quædam secundum naturam est ciuitas,factaque vna magis,domus quidem ex ciuitate, homo autem ex domo erit, magis.n.vnam domum ciuitate dicemus vtiq; & vnum domo. Quare
B si potens quis esset hoc operari,non faciendum. interimet enim ciuitatem. Non solum autem plurium hominum ciuitas,sed & ex specie differentibus: non enim fit ciuitas ex similibus. Alterum enim compugnatio & ciuitas, hoc quidem enim quantitate, vtile, quamuis sit idem specie, auxilij enim gratia compugnatio apta nata est,quemadmodum vtique si pondus amplius trahet, differet autem tali, & ciuitas à gente,cum non per vicos fuerint segregati multitudine, sed velut Archades. Ex quibus autem oportet vnum fieri,specie differunt,propter,quod æquale contrapassum saluat ciuitates,quemadmodum in Ethicis dictum est prius, quoniam & in liberis & æqualibus necesse hoc esse. Similiter autem nõ possibile est omnes principari, sed aut secundum annum, aut secundum aliquem alium ordinem, aut tem-
C pus, & accidit vtique secundum hunc modum vt omnes principentur, quemadmodum vtiq; si transmutarentur coriarij & fabri, & non semper idem coriarij essent,quoniam antem melius sic habere, quæ circa communitatem politicam, palam quomodo eosdem semper melius principari, si possibile. In quibus autẽ non possibile propter secundum naturam æquales esse omnes, simul autem & iustum,siue bonum, siue prauum principari, omnes ipso participare, hoc autem imitatur, scilicet in parte æquales cedere hoc tãquam similes sint à principio,ij quidem enim principantur,ij autem subijciuntur tanquam vtique alij facti,& eodem vtiq; modo principantium,Alij alios principantur principatus. Manifestum igitur ex his, quod non aptum natum est vnã sic esse ciuitatem,vt dicunt quidam,& dictum vt maximum bonum in ciuitatibus, quod ciuitates interimit, quamuis vniuscuiusq; bonum saluet vnumquodq;. Est
D autem & per alium modum manifestum,quoniam valde quærere vnire ciuitatem non est melius:domus quidem enim magis per se sufficiens, vno,ciuitas autem domo,& vult iam tunc esse ciuitas cum per se sufficientem accidit esse,com munitatem multitudinis, siquidem igitur magis eligibile, quod magis per se sufficiens & minus vnum,eo quod magis eligibilius.

LECTIO II.

AT vero neq; si hoc optimum est, scilicet vnam quam maxime esse cõitatem, nec hoc ostendi vř per sermonem, si omnes simul dicãt meum & non meum. Hoc enim existimat Socrates,signum esse eius, quod ciuitatem perfecte esse vnã, quod enim omnes, duplex, siquidẽ igitur vt vnusquisq; for-

fructibus & operibus non factis æqualibus, sed inæqualibus necessarium accusationes fieri ad fruentes, si accipientes quidem multa, pauca autem laborantes, ab iis, qui minus quidem accipiunt, plus autem laborant. Oio autem cōuiuere & cōmunicare humanis omnibus difficile, & maxime talibus, ostendunt cōperegrinantium communitates, fere enim plurimi dissidentes, ex iis quę in pptibus & ex paruis propulsantes inuicem. Adhuc autem famulantium, iis maxime offendimur quibus plurimum indigemus ad ministrationes ancillares, communes qoidem igitur esse possessiones, has & alias tales habet difficultates. Eodem autem modo quo nunc se habet super ornatum consuetudinibus, & ordine legū rectarum non modicum vtiq; differet, habebit enim quod & ambobus bonum. Dico autem quod ex ambobus: quod et communes esse possessiones, & quod & proprias, oportet enim aliquo modo quidem esse communes, omnino auté proprias. Curæ quidem enim diuisæ, litigia adinuicem non facient, magis autem addent vt ad proprium vnicuiq; insistentes, propter virtutem autem erit ad vti, secundum prouerbium, communia quæq; amicorū. Est au tem nunc hoc modo in quibusdam ciuitatibus sic subscriptum, tanquam non existens impossibile, & maxime in bene dispositis. Hæc quidem sunt, hæc autem fient vtique, propriam .n. vnusquisque possessionem habés, hæc quidem vtilia facit amicis, iis autem vtitur tanquam communibus, velut etiam in Lacedæmonia seruis vtuntur iis, qui adinuicem, vt est dicere, proprijs. Adhuc autem equis & canibus, si indigeant pro viaticis in agris per regionem. Manifestum igitur quod melius esse quidem proprias possessiones, vsu autem facere communes, qoomodo autem fiant tales, legislatoris hoc opus proprium est. Adhuc auté, & ad delectationem inenarrabilem, quantum differt, putare aliquid proprium, nequaquam enim vanè eamque qoq; ad seipsum habet amicitiā vnusquisq;, sed est hoc naturale. Philauton autem esse vituperatur & iuste, nō est autem hoc amare seipsum, sed magis qoam oportet seipsum amare, quemadmodum & amatorem pecuniarum, quoniam amant quidem omnes, vt dicatur, vnumquodque talium. At vero & largiri & auxiliari amicis, aut extraneis, aut alteris, delectabilissimum, quod fit in possessione propria existente, hæc itaque accidunt vniuersis, vnū facientibus ciuitatem, & ad hoc interimunt opera duarum virtutum manifeste, temperantię quidem circa mulieres, opus enim bonum ab aliena existente abstinere propter temperantiam, liberalitatis autem circa possessiones, nec enim manifestus erit liberalis existens, nec operabitur actum liberalem nec vnum, in vsu enim possessionum liberalitatis opus est. Bonæ faciei qoidem igitur talis legislatio & philantropos vtique esse videbitur, audiens enim gaudens suscipit, putans fore amicitiam quandam mirabilem omnibus ad omnes, aliterq; cum accusat aliquis nunc existentia in politijs mala, tanquam facta propter non communem esse substantiam. Dico autem disceptationes ad inuicem, circa contractum & falsorum testimoniorum iudicia, & diuitum adulationes, quorum nihil fit propter incommunicationem, sed propter malitiam, quoniam & omnia possidentes & communicantes, multo magis dissidentes videmus, quam separatim substantias habentes. Sed videmus paucos ex communibus dissidétes ad multos com-

A parantes possidentes segregatim possessiones. Adhuc autem iustum non solum dicere quantis priuantur malis communicantes, sed & quantis bonis, videtur autem esse omnino impossibilis vita.

LECTIO V.

Causa autem deuiatiōis Socratis, oportet putare suppositionē nō entem rectam. Oportet quidé enim esse modo aliquo vnam, & domum, & ciuitatem, sed non omnino, est quidem .n. vt non erit procedens ciuitas, est, autem vt erit quidem prope aūt existens vt non sit ciuitas, erit deterior ciuitas. Quémadmodum vtique si quis symphoniam facit homophoniam aut rhythmum basin vnam, sed oportet multitudinem existentem quemadmodum dictum est prius, propter disciplinam commonem, & vnam facere, & futuram disciplinam inducere, & putantem per hanc fore ciuitatem studiosam, inconueniens talibus existimare

B dirigere, sed non consuetudinibus, & philosophia, & legibus, ad modum quem circa possessiones in Lacedæmonia & Creta pro cōuiuijs legislator communicauit. Oportet autem non hoc ipsum ignorare, quia oportet attendere multo tempore & multis annis, in quibus non vtiq; latuat si hæc bene se habuerint, omnia enim ferè inuenta sunt quidem, sed hæc quidem non conducta sunt, iis autem non vtuntur cognoscentes, maxime autem fiet vtiq; manifestum, si quis operibus videat talem politiam constructam, non enim poterit non partiens ipsam & segregans facere ciuitatem, hæc quidem in conuiuia, hæc autem in confraternitates & tribus, itaque & nihil aliud accidet esse lege statutum præter non agros colere municipes, quod & nunc Lacedæmonij facere conantur. Quinimmo sed neq; modus, totius

C politiæ quis erit communicantibus, neque dixit Socrates, neq; facile dicere, equidē multitudo ferè ciuitatis di uersorum ciuium multitudo, de qoibus nihil determinatū est prius, & agricolis communes esse oportet possessiones, aut secundum vnumquemq; proprias, adhuc autem vxores & pueros proprios aut communes. Siquidem enim eodem modo cōia omnia omnibus, quid differrent isti ab illis municipibus, aut quid plus sustinentibus principatum, nisi aliquid sapiant tale, quale Cretenses, illi enim alia hæc seruis dimittentes, solum negāt gymnasia & armorum possessionem. Si autem quemadmodum in alijs ciuitatibus, & apud illos erunt talia quis modus erit commonitatis? In vna enim ciuitate, duas ciuitates esse necessarium, & has subcontrarias inuicem, faciunt enim hos quidem municipes velut custodes, agricolas autem & artifices & alios ciues. Accu-

D sationes autem & disceptationes & quecunq; alia ciuitatibus existere inquit mala, omnia existent, & his, quãuis dicat Socrates, quod non multis indigebont legalibus propter disciplinā, puta legibus circa municipia, & circa forum, & alijs talibus, attribuens solum disciplinam municipibus. Adhuc autem Dominos facit rerum possessarum agricolas, oblationem ferentes, sed multo magis verisimile est graues esse & astutijs plenos quam à quibusdam obsequia & humiliationes & seruitutes, sed siue necessaria similiter, siue non, nunc nihil determinatum est, & de habitis quæ eorum politia, & disciplina, & leges quales. Est autem neq; inuenire facile, neque differens modicum, quales quosdam esse bos, ad saluandum municipum cōmunitatem. At vero si vxo-

res quidem faciet cōmunes, possessiones autē proprias, quis dispensabit, quamois sint commuoes possessiones & agricolarum vxores, quemadmodū quæ in agris viri ipsarum. Inconueniens autem & ex bestijs fieri parabolam, quia oportet eadē tractare mulieres, vitis, quibus Oeconomiæ nihil attinet. In securum autem & principes quomodo instituit Socrates, semper enim facit eosdem principes, hæc autem seditionis causa, & apud nullam dignitatem possidentes, si alinnde vtiq; apud animosos, & bellicosos vitos. Quod autē necessarium ipsi facere eosdem principes manifestum, non enim qoandoq; quidem alijs, quandoq; autem alijs mixtum, animabus à deo autum, sed semper eisdem, ant autem iis quidem mox geoitis misceri aurum, his aotem argentū, æs autem & fertum, artificibus fututis & agricolis. Adhuc autem & felicitatem auferens à monicipibus, totā, inquit oportere felicem facete ciuitatem legislatorem, impossibile autem felicitate totam, non pluribus aut nō omnibus partibus, aut quibusdam habentibus felicitatem, non enim eorum felicitate, quorum & pat, hoc qui dem.n.contingit toti inesse, partinm autem neutri felicitari autem impossibile. At vero, si municipes non felices qui alteri? noo.n.vtique attifices & multitudo banausorum, politia quidem igitur, de qua Socrates dicit, has dubitationes habet, & his oon minores alteras.

LECTIO VI.

Ferè aotem similiter, & quæ circa leges se habent, posterius sctiptas, propter qood & de ea, quæ hic politia, cōsiderare modica, melius. etenim io politia de paucis omnino detetminauit Socrates, de vxorum, & puerorum communione, qūo habere oportet & de possessione, & politiæ ordinem. Diuiditur autē in duas partes, multitudo habitantiom, hæc quidem in agticolas, hæc autem in partem, quæ ad bellum, tertium autem ex iis consilians & principale ciuitatis, De agricolis autem & attificibus, vtrum nullo aut aliqoo participant participatu, & vtrum arma oportet possidere & hos & compugnare, aut uon. de iis nihil determinauit Socrates. Sed vxores quidem existimat oportere simul bellare, & disciplina patticipare eadem municipibus, alia autem exteriotibus repleuit sermonibus, & de disciplina qualem quandam opottet fieri municipibus, legum autem plurima quidem pars leges existunt entes, pauca autem de politia dixit, & hanc volens communionem facere ciuitatibus, secundum modicum, citcundncit iterum ad alteram Politiam, præter mulierum enim communionem, & possessiones alia eadem tradit ambabus Politijs, etenim disciplinam eādem, & quod ab ope ribus necessarijs abstinentes viuere & de conuiuis similiter. Veruntamen in hac inquit oportere esse conoiuia mulierum, & hanc mille arma possidentium, hanc autem quinque milliom. Superfluum quidem igitor habent omnes Socratis sermooes, & leue, & nonum, & quæstionibus plenum, bene autem omnia forte difficile, quin nunc dictam multitudinem oportet non latere, quia regione Babylonica, vel aliqua infinita opus erit tot multitodinem ex qua ociosi quinquemillia nuttiantur. Et præter hos mulierum & famulorum alia turba multo maior, oportet quidem igitur supponi ad votū, nihil tamen impossibile. Dicitur autem quòd oportet legislatorem ad duo respicientem ponere leges, ad tegionem & homines, adhuc autem bene se habet apponere

E & ad vicinorum loca, primum quidem si oportet ciuitatem viuete vitam politicam, non monasticam. Non enim solum necessarium est, ipsam talibus vti ad bellum, armis, quæ vtilia, secundum propriam regionem sunt, sed ad exteriora loca, si quis autem non talem accepit vitam, neque propriam, neque communem ciuitatis, tamen nihil minus oportet terribiles esse inimicis, non solum venientibus in regionem, sed & discedentibus, Multitudinem autem possessionis videre oportet, ne forte melius altero modo determinetur, planè magis, tantam enim inquit esse opottere, vt viuatur temperatè, quemadmodum si quis dicat vt viuatut benè, hoc enim vtile magis. Adhuc autem est temperatè quidem, miserè autem viuere, sed melior determinatio, temperatè, & liberaliter, separatim enim vtrunqoe, hunc quidem deliciari assequetur, hunc autem laboriosè viuere, F quoniam soli ij habitus sunt virtutis, circa habitudioes substantiæ, puta substantia, mansuetè, aut fottitet vti non est, temperatè autem & libetaliter est, quare & vsus hos necessatinm esse circa ipsam, inconueniens autem & possessiones adæquantem circa multitudinem ciuiū non constituere, sed sincerè poerorum procreationem infinitam, tanquàm sufficienter vtique tespondentem ad eandem multitudinem, propter sterilitates quantiscunque generatis, quia videtur hoc etiam nunc accidere circa ciuitates, opottet autem hoc non similiter certè habere circa ciuitates tunc, & nunc. Nunc quidem eoim nollus dubitat, eo quòd pattitæ sunt substantiæ ad quā tamcunque multitudinem, tunc autem indiuisis existentibus, necesse deiectos nihil habere, siue pauciores sint secnndum multitudinem, siue plores, magis autem suspicabitur quis vtiq; oportere determinatam esse pueG totom procurationem, quàm substaotiam, vt non numero quodam plures generentut, Hanc autem multitudinem ponere aspicientem ad fortunas, si accidat mori quosdam genetatorum, & ad aliorum sterilitatem, finem autem quemadmodum in alijs ciuitatibus, paupertatis necessariam causam fieri ciuibus, penutia autem seditionem efficit, & malignitatem. Phidon quidem igitur Cotinthius, existeos legislator antiquorum, domus æquales opinatus est oportere permanere, & multitudinem ciuium, & si primo inæquales habuissent sortes omnes, secundum magnitudinem. In legibus aotem iis cootrarium est, sed de his qoidem quomodo vtiq; extimamus melius habere, dicendum posterius. Derelictus est autem legibos iis, & quæ circa Principes, quomodo erunt differeotes à subiectis, ait.n.oportere quemadH modum ex altero, lanæ filatum fit, quam lini, sic & Principes habere oportet ad subiectos, quoniam autem omnem substantiam sinit fieri maiorem vsq; quincuplum, propter quid hoc noo vtique erit in terra, vsq; aliquid, & domiciliorum autem diuisionem opottet considerare, ne forte non expediat ad Oeconomiam, Duo enim domicilia, cuilibet distribuebat, diuidens seorsum, difficile autem domos duas habitare.

LECTIO VII.

Coordinatio autē tota, vult quidem neq; democratia, neq; oligatchia, media aūt hatum quam vocant Politiam: ex vtentibus.n.armis est, si qui dem igitut communissimā hanc coostituit ciuitatibus aliarum Politiarum. benedixit fortè, si autem vt optima, post primam Politiam, non bene, forsitan enim

eam,

eam, quæ Laconorum aliquis vtiq; laudabit magis, vel etiam aliam aliquam magis Aristocraticam. Quid quidam igitur dicunt, quòd oportet optimam Politiam ex omnibus esse ciuibus mixtam, propter quod & Lacedæmoniorum laudant, esse enim ipsam, ij quidem ex Oligarchia & Monarchia, & Democratia aiunt, dicentes, Regnum quidem Monarchiam. Seniorum autem Principatum, Oligarchiam. Democraticè autem principari secundum plebeiorum principatum, propter ex populo esse Ephoros, alij autem ephoriam quidem esse Tyrannidem. Democraticè autem principari secundum conuiuia, & aliam vitam quotidianam, in legibus autẽ iis, est dictũ, quod opportunũ, componi optimam politiam ex Democratia & Tyrannide, quas aut omnino, non vtiq; aliquis ponet politias, aut pessimas omnibus, melius igitur dicunt, qui plures commiscent, ex pluribus enim composita politia melior, deinde, neq; iis videtur Monarchicum nullum, sed Oligarchica & Democratica, magis autem determinare vult ad Oligarchiam. Palam autem ex principantium institutione, quod quidem enim ex electis sortiales, commune est amborum. Quod autem abundantioribus necessarium sit conuocare, & ferre Principes, aut facere aliquid aliud Politicorum, hus autem dimittere, hoc Oligarchichum, & tentare plures ex abundantibus esse principes, & maximos, & maximis honorabilitatibus. Oligarchiam autem facit & consilij electionem. Eligunt quidem enim omnes necessario, sed ex prima honorabilitate, deinde rursum æquales ex secunda, deinde ex tertijs. Veruntamen non omnibus erat necessarium his qui ex tertijs, aut quartis. Ex quarto autem quattorum, necessarium solis primis & secundis. Deinde ex his ex qualibet honorabilitate, ait oportere ostẽdere æqualem numerum. Erunt autem plures qui ex maximis honorabilitatibus. & meliores propter quosdam populatium non eligere, quia nõ necessarium. Quomodò quidem igitur ex Democratia & Monarchia oportet cõstare talem politiam, ex his manifestum, & ex posterius dicendis, cum inciderit de tali politia consideratio. Habet autem & circa electionem principum, scilicet quod ex electis eligibiles periculosum, si enim aliqui instituti velint & medio cres multitudine, semper ad horum eliguntur voluntatem. Quæ quidem igitur circa politiam, quæ in legibus hunc habent modum.

LECTIO VIII.

Sunt autem quædam politiæ & aliæ, hæ quidẽ idiotarum, hæ autem philosophorum & ciuilium, oẽs autem constitutarum, & secundum quas politicè viuunt, nunc propinqui sunt, iis ambabus, nullus enim neq; eam, quæ circa pueros communitatẽ & vxores alius adinuenit, neq; circa conuiuia mulierum, sed à necessarijs inchoant magis. Videtur enim quibusdam quod circa substantias esse necessarium maximum ordinari bene. De iis, n. fieri aiũt seditiones omnes, propter quod Phaleas Chalcedonius hanc intulit primus, ait. n. oportere æquales esse possessiones ciuium, hoc autem eas, quæ habitari incipiebant ciuitates quidem confestim non difficile existimabat facere, eas autem, quæ iam habitabantur laboriosius quidẽ, tamen celerrimè vtiq; regulari per dotes diuites dare quidem, accipere autem non, pauperes autem nõ dare quidem, accipere autem. Plato autem leges scribens vsq; ad aliquid quidem pu- A tabat oportere, plus autem quam quintuplum esse minimè possessionis nulli ciuium potestatem esse possidere, quemadmodum dictum est & prius. Oportet autem neq; hoc latere sic leges ferentes, quod latet nunc, quoniam substantiæ statuentes multitudinem, conuenit & multitudinem filiorum ordinare, si enim excedat substantiæ multitudinem puerorum numerus, necesse legem solui, & sine solutione prauum multos ex diuitibus fieri pauperes, opus enim non insolescentes esse tales. Quia quidem igitur habet quandam poni ad politicam communitatem substantiæ regularitas, etiam antiquorum quidam videntur cognouisse. Velut & Solon lege statuit, & apud alios est lex, quæ prohibet possidere terram quantamcunq; voluerit quis, similiter autem & substantiam vẽdere, leges prohibent, sicut in Locris, lex est non vendere, nisi manifestũ infortunium ostendatur accidisse. B Adhuc autem antiquas sortes conseruare, hoc autem solutum & circa Leucadem democticam valde fecit politiam eorum. non. n. adhuc contingebat à determinatis dignitatibus ad principatus procedere, sed est æqualitatem quidem esse substantiæ. Hanc autem vel valde multam esse vt delitiosè viuatur, aut valde modicam, vt viuatur tenaciter, palam igitur quod non sufficiens substantias æquales facere, erit legislator secundum medium coniecturandi. Adhuc autem si quis mediocrem ordinauerit substantiam omnibus, nihil prodest, magis enim oportet concupiscentias regulare quã substantias, hoc autem non est, non eruditis sufficienter à legibus, sed fortè vtiq; dicet Phaleas, quod hoc ipse dicit, putat enim duorum horum æqualitatem oportere existere ciuitatibus, possessionis & disciplinæ, secũdum disciplinam quidem, quæ erit oportet dicere, & vnam C esse & eandem nihil vtile, est enim eandem quidem esse & vnam sed hanc esse talem ex qua erunt electiui supergrediendi, aut pecunijs, aut bonore, aut simul vtrisque. Adhuc desident non solum propter inæqualitatem possessionis, sed etiam propter honorum inæqualitatem. Econtrario autem circa vtrunque, multi quidem enim propter inæquale circa possessiones, gratiosi autem de honoribus si æquales, vnde & indigent honore, hoc quidẽ malus, hoc autem bonus. Non solum autem homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedium esse putat æqualitatem substantiæ, vt non spoliẽt propter rigere aut esurire, sed vt gaudeant & non concupiscant: Si enim maiorem habeant concupiscentiam necessariorum propter huius medicinam iniuriabuntur, non igitur propter hanc solum, sed & si desiderent vt gaudeant, sine tristitijs delectationibus, quod D igitur remedium horum trium, iis quidem substantia modica & operatio, iis autem temperantia, tertium autem si aliqui possunt per ipsa gaudere, non vtique quærent nisi à philosophia remedium, aliæ enim hominibus indigent vt gaudeant sine tristitijs delectationibus. Iniuriantur autem maxime propter excellentias, sed non propter necessaria, puta Tyrannides exercent, non vt non rigeant, propter quod & honores magni si interficiat quis, non furem sed Tyrannũ, itaque ad modicas iniurias auxiliatiuus solum modus Phaleæ. Adhuc multa opus est constitui, ex quibus ad se ipsos conuertentur bene, oportet autem ad vicinos & ad extraneos omnes, necessarium igitur politiam constitui ad bellicum robur de qua ipse nihil dixit.

LECTIO IX.

Similiter autem & de possessione. Oportet aūt non solum ad politicos vsus sufficientem existere, sed & ad extrinseca pericula, ptopter quod quidē neq; tantam oportet multitudinem existere, quam proximi & meliores concupiscant, habentes autem sufferte non possunt molestantes: neq; sic modicam vt non possint bellum sufferre inæqualium & similium. Ille quidē igitur nihil determinauit. Oportet autem hoc non latere quod confert multitudo substantiæ. Fortè igitut optimus terminus vt non prole, habeat melioribus propter abundantiam bellum inferre, sed sic vt vtiq; et non habentibus tantam substantiā, velut Eubulus Autophraudati volenti Acarneam obsidete, præcepit ipsum considerātem in quanto tempore capiet locum, ratiocinari temporis huius expensam, debere enim minus hoc fumentes derelinquere iam Acarneam. Hoc autem eum

F dixisset fecit Autophraudatum cōsentientē factum, cessare ab obsidione. Est quidem igitur aliquid expedientium substantias esse ęquales ciuibus, ad non seditiones fieri ad inuicem, attamen magnum nihil vt est dicere, Etenim gratiosi vtique indignabuntur, vt non æqualiū existentes digni, ptopter quod & videntur frequenter molesti, & seditiones mouentes. Adhuc autem malitia hominum inreplebilis, & primum quidem sufficiens duo oboli solum. Cum autem iam hoc fuerit pattium, semper indigerent pluribus quousque in infinitum veniant. Infinita enim concupiscentiæ natura, ad cuius vtiq; repletionem multi viuunt, talium igitur principiū magis quam substantias regulari. Epiiches quidem natura tales constituere, vt non velint auare agere, prauos autem vt non possint. Hoc autem, si minores sint & nō iusta patiantur. Non benè autem neq; æqualitatem substantiæ dixit. Cura terræ enim possessionem adęquat solum, sunt autem & seruorum & pecorum diuitię, & numismatis, & præparatio multa eorum quæ supellectilia vocantur. Aut igitut omnium horum æqualitatem quærendum, aut ordinem quendam moderatum, aut omnia dimittenda. Videtur autē ex legislatione construens ciuitatem modicam, si quidem artifices omnes publici erunt, & non supplementum aliquod exhibebunt ciuitatis, sed si quidem oportet publicos esse contraria operantes. Oportet sicut in Epidamno & sicut Diophantus aliquando constituit in Athenis & hunc habere modū. De Phalei quidem igitur politia ferè ex his vtique speculabitur, si quid benedixit aut non bene.

LECTIO X.

Hippodamus autem Euriphōtis Milesius qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & suburbia incidit, factus circa aliam vitam magis superfluus propter honoris amorem sic, vt videatur quibusdam viuere curiosius capillorum multitudine & comæ. Adhuc autē vestitus, vilis quidem, sed calidi non in hyeme solū, sed & circa æstiua tēpora. Ratiocinatus autē & circa totam naturam esse volens, primus non politicè viuētium conatus est aliquod de politia dicere optima. cōstruxit autem ciuitatem multitudine, etiam quidem decem millium virorum in tres autem partes diuisam. Fecit enim vnam quidem partem artifices, vnam autem agricolas, tertiam autem propugnans & arma habens. Diuidebat autem in tres partes regionem hanc quidem sacram, hanc autem publicam, hanc autem propriam.

E Vndè quidem deputata faciant ad Deos sacra, à quibus autem propugnantes viuant cōem, agricolarum autem propriam. Putauit autem & species legum esse tres solū. De quibus autem disceptationes fiunt, tria hæc esse numero, iniuriam, nocumentum, mortem. Legē autem statuit prætorium vnum principale, ad quod omnes teduci oportet causas quæ non benè iudicatæ esse videntur, hoc autem construxit ex quibusdam senibus electis. Iudicia enim in prætorijs, nō sententiæ collationem putabat fieri oportere, sed ferrè vnumquemque pugillatem in quo scribatur, si condemnetur simpliciter, si autem absoluatur, simpliciter vacuus. Si autem hoc quidē, hoc autem non, hoc determinare, nunc enim non putabit lege statutum esse benè, cogere enim deierare hic vel hic disceptantes. Adhuc autem legem posuit de inuenientibus aliquid ciuitati expediens quatenus adipiscātur honotem. Et pueris eorum qui in bello motiuntur, de publico fieri cibum, tanq̄ nondum hoc apud alios lege, statutum. Est aūt & in Athenis ista lex nunc, & in alteris ciuitatum. Principes aūt a populo eligi oēs, populū autē faciebat tres partes ciuitatis, Electos autē curare de cōibus & peregrinis, & orphanis. Plurima quidē igit, & q̄ maximè verbo digna Hippodami ordinatiōis, hæc sunt.

LECTIO XI.

Dubitabit autem vtiq; aliquis, primum quidem circa diuisionem multitudinis ciuium, artifices enim & agricolæ, & arma habentes, cōicant politia omnes. Agricolæ quidem non habentes arma, artifices autem neq; terram neq; arma, quare fiunt ferè serui arma possidentium: participare quidem igitur omnibus honoribus, impossibile, necesse enim ex armaturam habentibus institui & duces exercitus, & ciuium rectores, & principalissimos principatus arma dicere, non

G participantes autem politia quomodo possibile est amicabiliter se habere ad politiam. Sed oportet & meliores esse ad arma possidentes ambabus partibus, hoc autem non facile non multos existentes: si autem hoc erit, quid oportet alios participare politia, & diuersos esse constitutionis principium? Adhuc agricolæ quàm vtiles ciuitati, artifices quidem enim necessariū esse, omnis enim indiget ciuitas artificibus & possint procedere quemadmodum in alijs ciuitatibus ab arte. Agricolæ enim acquirentes quidem arma possidentibus cibum, rationabiliter vtiq; essent aliqua pars ciuitatis, nunc autē propriam habent & hanc proptiā colent. Adhuc autem cōmunem à qua propugnantes habebunt cibum, si quidē, ipsi colent, non vtique erit pugnans alterum & agros

H colentes, vult autem legislator alterum esse. Si autem, alteri quidem erūt ab iis qui propria colunt bellantibus. Quarta igitur pars erit, huius ciuitatis nullo participās, sed aliena à politia. At verò si quis eosdem ponat eos qui propriam & qui cōmunem colant, tunc multitudo deficiens erit fructuum ex quibus vnusquisq; ministrabat duas domos, & cuius gratia non statim ex terra & eisdē sortibus sibiipsis cibum sumeret & virilis prælij exhibebunt: hæc itaq; omnia multam habent turbationem. Nō benè autem nec de iudicio habet, lex iudicare significans diuidentes causā simpliciter scripta & fieri iudicem disquisitorem, hoc autem in disquisitione quidem & pluribus contingit. Colloquuntur enim ad inuicem de iudicio, in prætorijs autem non esse, sed contrarium huius legislatorum multi statuunt, vt iudices nō colloquantur

quantur ad inuicem. Deinde qnomodo nõ erit plenum turbatione iudicium cum debere iudex quidem existimauerit non tantum quantum litigans hic quidem viginti minas. Iudex autem iudicat decem minas, aut hic quidem plus, hic autem minus. alius autem quinque, hic autem quatuor, & boc itaq; modo palàm, quia patientur. ij quidem omnia condemnabunt ij autem non. Quis igitur modus erit disputationis sententiarum. Adhuc nullus deierare cogit simpliciter ab iudicantem aut siquidẽ accusatio scripta est iustè. Non.n.nihil debere abiudicans iudicat, sed viginti minas, fm illud deierat condemnatus, non computans debere viginti minas.

LECTIO XII.

De eo autem quod inuenientibus eumaliquod ciuitati vtile oporteat fieri quẽdam honorem. non est securum legem ferre, sed boni aspectus audire solum, habet.n.calũnias & motus si eue B niat politiæ, incidit autem in aliud problema & considerationem alteram. Dubitant.n.quidam vtrum nociuum aut expediens ciuitatibus amouere patrias leges si sit aliqua alia melior, propter quod quidem non facile dicto velociter consentire siquidem non expedit amouere. cõtingit autem inducere quasdam legum solutionem aut politiæ aut cõe bonum. Qm̃ autem fecimus memoriam modicum amplius de ipso dilatare, melius.n.habet quẽadmodum diximus dubitationẽ, & videbitur vtiq; melius esse amouere, in alijs.n.scientijs hoc contulit, puta medicinali mota extra paterna & gymnastica & totaliter artes oẽs & virtutes. Quare qm̃ vnam harum ponendum etiam politicam palàm, quia & circa hunc necessarium similiter habere. Signum autem vtiq; fieri dicet aliquis in ipsis operibus, antiquas.n.leges valde simplices C esse & Barbaricas, ferrũ.n.portabant.tunc græci & vxores emebant abinuicem. Quęcunq; antem reliqua antiquorum sunt, alicubi legalium stulta omnino sunt, puta in cume circa homicidia lex est si multitudo quidam testium astiterit persequens homicidam qui suorum esset cognatorum reum esse homicidij fugientẽ. Quęrunt autem totaliter non quod patrium, sed quod bonũ oẽs. Verisimile quia prius, siue terrigenæ erant, siue ex corruptione quadam saluati sunt, similiter esse & contingentes & insensatos quemadmodum & dicitur de tertigenis. Quare incõueniens manere in horum dogmatibus. Adhuc autẽ neq; scriptas si immobiles melius, sicut.n. & circa alias artes, & circa politicum ordinem impossibile diligenter omnia scripta esse, vniuersaliter.n.necessarium scribere, actus autem de particularibus sunt, ex his quidem igitur videtur quia amouendę & quędam & D qñq; legum sunt. Alio autem modo considerantibus reuerẽtiæ vtiq; videbitur esse multæ. Cum.n.fuerit quod quidem melius modicam assuescere autem facile soluere leges prauum. Manifestum quod sinẽdum quædam peccata & legislatoribus & principibus, non.n.tantum proderit qui mutauerit quantum nocebt principibus rebellare assuescens: mendax quoq; exemplum quod ab artibus, non enim simile mouere artem & legem, lex.n. robur nullum habet ad persuaderi præter consuetudinem, hoc autem non fit nisi per temporis multitudinẽ. Itaque facile mutare existentibus legibus, ad alteras leges nouas facere est debilem legis virtutem, Adbuc autẽ si mutandę vtrum oẽs & in omni politia, at non, & vtrũ quocunq; aut quibus, hæc.n.habent magnam differen- A tiam propter quod nunc quidem dimittamus: hanc.n. considerationem aliorum enim est temporum.

LECTIO XIII.

De ea aũt quæ Lacedęmoniorum politia ferè autem & de alijs politijs duæ sunt considerationes. Vna quidem si quid benè vel non benè ad virtutis ordinem lege statutum est. altera aũt si quid ad modum & ad suppositionem cõtrariæ propositiæ ipsis politiæ. Quod quidem igitur oportet futurę benè politicè viuere necessariorum existere schulam confessum est. Quo autem modo existere, non facilè accipere. Thessalorum.n.inopes molesti fuerunt multotiens, Thessalis, similiter aũt Laconibus serui, quasi.n.insidiãtes in infortunijs perseuerant: circa Cretenses autẽ nihil vnq̃ tale accidit. Causa aũt fortè vicinas ciuitates, quãuis pugnantes adinuicem, neq; vnam esse cõpugnantem di B stantibus propter non expedire, etiam ipsis possidentibus prædia circa domos: Laconibus autẽ vicini inimici oẽs erant, Argij, & Messenij, & Archades, qm̃ & à Thessalis à principio discedebant propter bellare. Adhuc cũ Achaicis vicinis, & Perebijs, & Magnesibus vr̃ antem & si nihil alterum, sed quod curę quidem operosum esse, quod oporteat ad ipsos colloqui modo. Remissi quidem iniuriantur & æqualibus dignificant se ipsos dominis & malè ferendo viuentes insidiantur odiunt, & palàm igitur quod non ex inuenientibus optimum modũ quibus hoc accidit circa seruitutem. Adhuc aũt ad mulieres remissio & ad electionem politiæ votiua, & ad fęlicitatẽ ciuitatis, quemadmodum.n.domus pars vir & mulier, palàm quia & ciuitatem prope ei quod est in duo diuidi oportet putare vt ad virorũ multitudinem & mulierũ, itaq; in quibuscũq; politijs praue habet quod circa mu C lieres, mediũ ciuitatis oportet putare esse inordinatum lege, quod quidẽ ibi accidit, totã.n.ciuitatem legislator esse volẽs perseueratiuam fm viros quidem talis est. In mulieribus aũt neglexit. Viuunt.n.voluptuosè ad oẽm intemperantiam & delitiosè, itaq; necessariũ in tali politia honorari diuitias. Aliterq́; & si existãtã mulieribus continentes quemadmodum multa militarium & bellicorum generum, vel etiã siquidem alteri honorauerunt eum qui ad masculos coitum, vr̃.n.qui fabulosè loquutus est primus non irrationabiliter: coniunxisse Martem ad Venerem, aut.n.ad eã quæ masculorum collocutionem, aut ad eã quæ mulierum, vñr inhiantes omnes tales, pp quod apud Lacones hoc extitit, & multa dispensabantur à mulieribus in principatu ipsorum, quamuis quid differt mulieres principari, aut principes sub mulieribus regi. Idem.n.accidit, vtili.n existente audacia ad D nihil circularium nisi ad bellum maximè nociue, etiam ad hoc quę Laconum erant, oñderunt aũt in eo qui Thebeorum congressu vtiles quidem.n.nihil erãt quemadmodum in alijs ciuitatibus. Tumultum aũt exhibebant plusq̃ inimici, à principio quidem igitur vr̃ accidisse Laconibus rõnabiliter mulierum remissio, extra domũ.n. pp militias peregrinabantur multo tempote pugnantes ad Argos bellum, & rursum ad Archades, & Messenios, vocantes aũt se exhibebant legislatori præparatos factos pp militarem vitam, multas.n.habet partes virtutis. Mulieres aũt aiunt quidem conatum fuisse Lycurgum ducere ad leges, vt aũt resistebãt discedere rursum. Causę quidem igitur sunt hęc factorum quia palàm, quia & huius peccati, sed nos hoc non consideramus cui oporteat ve-

niam habere, aut non habere, sed de eo quod rectè aut
non rectè. Quæ autem circa mulieres habentia nō benè
sicut dictū est & prius, non solum indecentiam quandā
facere politię ipsius ꝭm se, sed addere aliquid ad amorem
pecunię. Post ea.n.q̄ nunc dicta sunt eos qui circa irregu
laritatē possessionis increpabit vtiq; aliquis, iis quidē.n.
ipsorum accidit possidere multam valde substantiam, iis
aūt oīno modicam, propter quod quidem ad paucos ve
nit regio. Hoc aūt etiam per leges ordinatum est prauè,
emere quidem.n.aut vendere existentem fecit non bo-
num, rectè faciens, dare autem & derelinquere potesta-
tem dedit volētibus, quāuis idem accidere necessarium
illo modo & ista. Sunt aūt mulierum ferè nēs oīs regio-
nis quinque partium, duæ, hæredibus multis factis, &
pp dotes dare magnas, quāuis Melius nullam, aut modi
cam aut mensuratam institutam esse. Nūc aūt licēt dare
hæreditariam cuicūq; voluerit, & si moritur nun dispo-
nens quem vtiq; derelinquat hæredem. Iste cuicūq; no
luerit dat. Igitur cum posset regio mille equites mittere
& quingētos, & viros ad arma triginta millia, neq; mil-
le multitudine erant, factum est aūt per opera ipsorum,
Manifestum quia prauè ipsis habebant, quæ circa insti-
tutionem hanc, nullam.n.plagam pertulit ciuitas, sed
perijt pp hominum paucitatem, dn̄r aūt quod sub prio-
ribus regibus deiiciebant politiam vt non fieri tunc ho
minum paucitas bellantibus multo tempore, & aiunt
fuisse aliqn̄ Spartiatas, & decem millia, attamen siue sint
vera ista, siue non, melius per possessionem regulatam
replere viris ciuitatem. contraria aūt & quæ circa filiorū
procurationē lex ad hanc directionem. Volens.n.legis-
lator vt plures sint Spartiatæ prouocat ciues quod plu-
res faciāt pueros. Est aūt ipsis lex, eum qui genuerit tres
filios Aphruron esse, eum aūt qui quatuor sine vectiga-
li omnium, quāuis manifestum quod multis factis, re-
gione autem sic diuisa, necessariū multos fieri pauperes.

LECTIO XIIII.

AT verò & quę circa Ephoriam praue se habent,
principatus.n.dn̄s quidam maximorum ipsius
est, fiunt aūt ex populo oēs, vt & multotiens in
cidāt hoīes valde pauperes in locū principum,
qui pp penuriam venales erant, ostenderant aūt multo
tiens & prius, & nunc aūt in Andrijs, corrupti.n.argen
to quidam, quantum in ipsis totam ciuitatem perdide-
runt, & pp principatum esse valde magnum & æquity-
ranium, regere populū seipsos cogebant Reges, vt & sic
simul lędatur politia. Democratia aūt ex Aristocratia ac-
cidebat, continet quidem igitur politiā principatus hic,
quiescet.n.populus, eo quod participet maximo princi
patu, itaq; siue pp legislatorem, siue propter fortunam
hoc euenerit, vtiliter habet rebus. Oportet.n.politiam
saluandam oēs velle partes ciuitatis esse, & permanere
has. Reges quidem igitur pp ipsius honorem sic habēt.
Boni aūt propter senatum, primùm.n.principatus iste
virtutis est, populus aūt propter Euphoriam, constitui-
tur.n.ex oībus. Sed eligibilem oportebat principatū es-
se hunc ex oībus quidem, non aūt isto modo quo nunc,
puerilis.n.est valde. Adhuc aūt & iudiciorum magnorū
sunt dn̄i existentes, quicūq;, pp quod quidem non pro-
pria sn̄ia melius iudicare, sed ꝭm literas & leges. Est aūt
& diæta Ephororum non consona voluntati ciuitatis,
hæc quidem.n.remissa valde, in alijs autē magis excedit
ad durum vt non possint perseuerare sed latenter legem

E transgrediētes fruantur corporalibus delectationibus.
habent aūt & quæ circa seniorum principatum, non be
nè ipsis. Placidis.n.existentibus & eruditis sufficienter
ad Andragathiam.i.ad virilem bonitatem forsitan vtiq;
dicet aliquis expedire ciuitati, quāuis per vitam domi-
nos esse iudiciorum magnorum, formidabile sit. Est.n.
quemadmodum & corporis & mentis senectus, modo
aūt isto eruditis vt & legislator ipse diffidat vt nō bonis
viris, non securum. videntur aūt & velle videri datiui &
inutiliter tribuentes multa communium qui participes
fuerūt principatus istius, propter quod melius est ipsos
non sine correctione esse, nunc aūt sunt, videbitur autē
vtique Ephororum principatus oēs corrigere principa-
tus. Hoc autem Ephoriæ magnum valde donum & mo-
do non hoc dnminis oportere dare correctiones. Adhuc
autem & electionem quam faciunt seniorum ꝭm iudi-
F cium, est puerilis, & ipsum petere qui principatu digni-
ficabitur non rectè habet. Oportet.n.& volentem & nō
volētem principari qui dignus est principatu. Nunc au-
tem quod & circa aliam politiam legislator vꝭ faciens,
amatores.n.honoris cōstituens ciues hic vsus est ad ele-
ctionem senum. Nullus.n.vtiq; principari quæret non
amator honoris existens, quāuis iniustitiarum volunta
riarum plurima quidem accidant ferè propter amorem
honoris, & amorem pecuniarum hominibus. De regno
autem siquidem melius existere ciuitatibus, aut non me
lius, aliud sit sermo, sed & si melius non sicut nunc, sed
per ipsius vitam vnumquēq; iudicare Regum. Quod au
tem legislator neq; ipse putat posse facere optimos, ma-
nifestum, diffidit.n.vt non existentibus sufficienter bo-
nis viris, propter quod quidem emittebant simul lega-
tos inimicos & salutem putabant ciuitati esse diffidere
G reges. Non benè autem neque circa conuiuia vocata le-
ge statutum est ab eo qui instituit primum. Oportebat
enim de cōī magis esse. quemadmodum in Creta: apud
Lacedæmonas autem oportet ferre etiam valde pauperi
bus quibusdam existentibus, & hoc consumptu non po
tentium expendere. quare accidit contrarium legislato-
ris voluntati, vult quidem enim Democraticum esse
præparationem conuiuiorum. Fit autem minimè De-
mocraticum sic lege statutum, participare quidem enim
non facile valde pauperibus. Determinatio autem po-
litiæ ista est ipsis, patria, non potentem hoc tributum
ferre, non participare ipsa, Eam autem quæ circa nauigij
principes legem & alteri quidem increpuerunt rectè in
crepantes, seditionis.n.fit causa, sub regibus.n.existen-
tibus militaribus sempiternis nauarchia ferè alterum
regnum, & hoc autem suppositionem legislatoris in-
H crepabit vtique aliquis, quod quidem & Plato in legi-
bus increpuit, ad partem enim virtutis omnis ordina-
tio legum est, scilicet, bellicam, hæc enim vtilis ad domi
nari. igitur saluabantur quidem bellantes, peribant au-
tem principantes propter nescire vacare, neq; ad virtu-
tem exercitari nulla exercitatione, altera principaliori
quam bellica, hoc autem peccatum non modicum, pu-
tant enim fieri bona, quæ circa res bellicas per virtutem
magis quam per malitiam, & hoc quidem benè. Quod
tamen hæc meliora virtute suspicantur non benè, pra-
uè autem habet & circa communes pecunias Spartiatis,
neque enim in communi ciuitatis est nihil, bella magna
coactis præliari, inferuntq; malè: eo enim, quod Spartia
tarum est plurima terra, non requirunt ab inuicem illa-
tiones

tiones accidit autem contrarium legislatori quàm expe diebat. Ciuitatem quidem enim fecit sine pecunijs, idiotas autem amatores pecuniarum. De Lacedæmoniorum quidem igitur politia in tantum dictum sit, hæc.n. sunt, quæ maximè vtiq; quis increpabit.

LECTIO XV.

Cretensium quidem autem politia proxima qui dem est huic, habet autem modica quidem non deterius, plurimùm aút minus planè, etenim vt & dicitur quidem in plurimis imitari Creticá politiam, quæ Lacedæmoniorum, plurima autem antiquorú minus dearticulata sunt iunioribus, aiunt enim Lycurgum cum procurationem Charillæ regis derelinquens peregrinatus est, plurimo tempore conuersatum esse circa Cretam propter cognationem. Domestici.n. Cretenses Lacedæmonibus erant. Susceperunt autem qui ad familiaritatem venerant institutionem legum existentem in tunc habitantibus: propter quod & nunc incolæ eodem modo vtuntur ipsis vt instituit Minus pri mus ordinem legum, videtur autem insula & ad principatum Græcorum apta esse, & poni benè, toti enim supponitur mari, ferè Græcis collocatis circa mare omnibus. Distat quidem enim à Pelopis insula modicum ver sus Asiam ab eo loco, qui circa Triopium & à Rhodo propter quod & maris principatum obtinuit Minos, & insulas has quidem subegit, has autem habitari fecit, finaliter autem appositus Siciliæ vitam consummauit ibi circa Caminam, habet autem proportionaliter Cretensium institutio ad Lacedæmonicam, agriculturæ enim opus faciunt, iis quidem serui, Cretensibus autem incolæ, & conuiuia apud ambos sunt, & antiquitus vocabant Lacedæmones non Phidicia, sed Andria quemadmodum Cretenses, ex quo & manifestum quia inde venit. Adhuc autem politiæ ordo, Ephorum quidem enim habent eandem potentiam, iis qui in Creta vocantur Cosmi, verùtamen Ephori quidem quinque numero, Cosmi autem decem sunt. Seniores autem senioribus quos vocant Cretenses cósilio æquales, regimen autem primo quidem fuit, deinde dissoluerunt Cretenses & ducatum Cosmi eum qui ad bellum habent. Ecclesia autem participant omnes, dominatio autem nullius est nisi sententiandi ea quæ videtur senioribus & Cosmis, quod quidem igitur conuiuiorum habent melius Cretensibus, quam Lacedæmonibus. In Lacedæmonia quidem enim secundum caput vnusquisque infert constitutum, si autem non, participare lex prohibet politia quemadmodum dictú est & prius. In Creta autem com munius, ab omnibus enim natis fructibus & pecoribus ex publicis & oblationibus, quas ferunt incolæ constituta est pars, hęc quidé ad Deos & communia sacrificia, hæc autem ad conuiuia vt & de cómuni nutriantur oés & mulieres & pueri. Ad modicum autem cibum, vt pro ficuum multa philosophatus est legislator, & ad disiugationem mulierum vt non multos pueros faciant eam quę ad masculos facit collocutionem, de qua si prauè aut non prauè, aliàs erit cósiderandi tempus. Quod autem quæ circa conuiuia melius ordinata sunt Cretensibus quàm Lacedæmonibus manifestum, quæ autem circa Cosmos adhuc deterius, quamq; Ephororum principatus existit & iis, fiunt.n. quicúq;. Quod autem ibi expedit ad politiam, hic non est, ibi quidem enim propter electionem ex omnibus esse participans populus maxi-

A mi principatus vult manere politiam, hic autem non ex omnibus eligunt Cosmos, sed ex quibusdam senibus, & senes ex quibusdam qui fuerunt Cosmi, de quibus eosdem vtique dicit aliquis sermones & de iis, quæ in Lacedæmonia fiút, quod enim sine correctione & quod per vitam maior senectus est dignitate ipsis, & non secundum literas principari, sed Autognomonas in securum. Quiescere autem non principantem populum, nullum signum eius quod est ordinatam esse benè, neque enim sumptionis aliquid Cosmois sicut Ephoris: longè enim peregrinantur in insula differétium, quam autem faciunt peccati huius medicinam inconueniens, & non politica: sed oppressiua, multotiens enim iiciunt conuenientes quidam Cosmos aut comprincipantium ipsorum, aut Idiotarum, licet autem & intermedie Cosmis abnegare principatum, hæc vtique omnia melius

B fieri secundum legem, quam secundum hominum voluntatem, non enim securè canon: causam autem pessimam id quod Acosmie quam constituunt frequenter, cum non sententias velint dare potentum, aut & palàm quod habet aliquid politiæ institutio, sed nó politia est, sed potentatus magis, consueuerunt autem assumentes populum & amicos Monarchiam facere, & seditiones mouere & pugnare ad inuicem, equidem quid differt quod tale aut quod post quoddam tempus non iam ciuitatem esse talem sed solum politicam communionem est autem periculosa valde sic habens ciuitas, volentibus inuadere & poteribus, sed quemadmodum dictum est, saluatur propter locum, ab expulsione enim quod longè facit propter quod & incolarum manet Cretésibus, ministri autem recedunt frequenter, neque enim extrin

C seco principatu participant Cretenses, nuperq; bellum peregrinum transiuit ad insulam quod fecit manifestam infirmitatem earum quæ ibi legum. De hac quidem igitur politia tantum nobis dictum sit.

LECTIO XVI.

Politizare aut videntur & Carchedoni benè & in multis abundantius ad alios, maximè autem quædam propinquę Lacedæmonibus. hæ.n. politiæ tres adinuicem propinquæ aliqualiter sunt, & ab alijs multum differunt, quæ Cretensium & Lacedæmonica & Tertia ab iis, quę Carchedonioru. Et multa institutorum se habent apud ipsos benè Signum autem politiæ coordinatæ populum habentem permanere & institutione politiæ, & neq; seditionem quod indignum dici, fieri. neq; Tyrannum. Habet autem similia Lacedæmonum politia, conuiuia quidem societatum Phiditio-

D rum, eum autem qui centum & quatuor principatum, Ephoris, veruntamen non deterius. Ij quidem enim ex contingentibus fiunt, hunc autem eligunt principatum virtuosum, Reges autem & Gerusiá proportionata iis, quæ regibus & senibus etiá, melius autem Reges, neq; per se esse genus, neq; hoc quod contingens, sed quod differens ex iis eligibiles magis q̃ secundum ætatem. Magnorum enim domini constituti, si viles fuerint, multum lædunt & læserunt iam ciuitatem Carchedoniorum. Plurima quidem igitur increpatorum, vtique propter transgressiones contraria existunt entia omnibus dictis politijs eorum autem quæ ad suppositionem Aristocratiæ & politiæ hæc quidem ad populum declinant magis, hæc autem ad Oligarchiam. Eius quidem enim quod est, hoc quidem adducere, hoc autem non adducere ad populú,

Reges domini cum senioribus, si consenserint omnes, E si autem non, & horum populus, quæcuq; autem intulerint, non audire solum attribuunt populo qui statuit principibus, sed domini de iudicando sunt, & volenti il latis cōtradicere, licet, quod quidem in alijs politijs non est. Pentarchias autem dominas existentes multorum & magnorum, ab ipsis eligibiles esse, & eum qui centum, hus eligere maximum principatum. Adhuc autem, hos ampliori principari tēpore alijs, & enim preteriti princi pātur & futuri, Olligarchicum. Quòd aūt sine prætio & nō sortiales, Aristocraticum ponendum, & si quid tale, alterum & sententias à principibus iudicari oēs, & non aliàs ab alijs, quemadmodum in Lacedæmonia. Transgreditur autem Aristocratiæ institutio Carchedonioruṁ, maximè ad Oligarchiam, secundum quandam intellectum, vt videtur multis, non. n. solum virtuosum, sed di uitem putant oportere eligi principem. impossibile. n. F egentem, benè principari, & vacare. Siquidem igitur eligere diuitem Oligarchicum, secundum virtutem autē Aristocraticum, iste quidem igitur erit ordo tertius secundum quem quidem ordinata sunt, & apud Carchedonas quæ circa politiam, eligunt. n. ad duo hæc respicientes, & maximè maximos Reges, & duces exercitus. Oporter autem putare, peccatum legislatoris esse transgressionem hanc Aristocratiæ. à principio. n. videre hoc, necessariissimorum est, qualiter optimi possint vacare, & nihil dehonestari, non solum Principes, sed neq; singulariter viuentes. Si autem oportet aspicere & ad abundantiam, gratia vacationis, prauum, maximos principatuum venales esse, regnū. s. & ducatum exercitus lex. n. ista diuitias facit præciosas magis virtute, & ciuitatē totam amatiuam pecuniarū, quodcunq; autem existimat præciosum esse, quod principale, necesse, & aliarum po G litiarum opinionem assequi, iis. Vbi autem non maximè virtus honoratur, hanc politiam non est possibile firmiter secūdum virtutem principari, rationabile autē assuescere lucrum hoc ementes. qn cū expenderint principentur, inconueniens quidem, si pauper quidem existens. Epiiches autem volet lucrari, deterior autem vtiq; non volet, cum expenderit, propter quod oportet eos, qui possunt Aristocratizare, hos principari. Dignius autē, si & præferet penuriā Epiichorum legislator, sed & principantium curaret de vacatione. Prauum autem vtique vi debitur esse, & plures principatus principari eundem. quod quidem acceptatur apud Carchedonios. vnum. n. opus ab vno optimè perficitur. Oportet autē hoc qualiter fiat, huc videre legislatorem, & non præcipere eundem fistulare, & coria incidere. Quare vbi non parua ci H uitas, magis politicum est, plures participare principantibus & magis demoticum. Cōmodius. n. sicut diximus & pulchrius vnumquodq; perficitur ab eisdem & velocius, palàm aūt hoc in bellicis & nanticis. In iis. n. ambobus per oēs vt est dicere extēditur principari & subiici. Oligarchia autem existente politia, optimè effugiunt iudicando, semper aliquam populi partē emittentes super ciuitatē. hoc. n. faciunt & seruant mansurā politiam, sed hoc est fortunæ opus. Oportet autē inseditionales esse, propter legislatorem. Nunc aūt si in fortunium aliquod eueniat, & multitudo abscesserit subiectorum, nullum est remedium quietis per leges. De Lacedæmoniorum quidem igitur politia, & Cretensium & Carchedoniorum, quæ merito attentantur hoc habet modo.

LECTIO XVII.

Eorum autē quę pronnnciauerunt de politia qui dem qui non cōmunicauerunt à cōibus politicis nullis, sed perseuerauerunt singulari vita viuentes, de quibus siquid sermone dignum, dictum est fere de omnibus. Quidam autē legislatores fuerunt. ij quidem proprijs ciuitatibus, ij autem & quibusdam extraneorum politicè conuersati ipsi, & horum quidem ij fuerunt conditores legum, ij autem & politiæ, puta Lycurgus & Solon. isti enim & leges & politias instituerunt. De ea quidē igitur quæ Lacedæmoniorum dictum est. Solonem autem aliqui quidem putant fuisse legislatorem studiosum. Oligarchiam. n. dissoluisse valde intemperatam existentem, & seruientem populum liberasse, & Democratiam patriam instituisse, & miscuisse, quia benè politiam, fuisse. n. quod in Ariopago consilium, Oligarchicū, quod autem principatus eligibiles, Aristocraticum, prætorium autem, democticum. Videtur autem Solon illa quidem existentia prius, non dissoluisse consilium. s. & principatum electionem, populum autem instituisse prætoria facieus ex omnibus. Propter quod & quidē accusant ipsum, soluere verò alterā cum fecerit prætorium dominum omnium, cum sit sortiale. Cum. n. hoc inualuit sicut tyranno populo largientes politiam in eam quæ nunc Democratiam instituti sunt, & id quidem quod in Ariopago consilium Ephialtes probibuit & Pericles & hoc itaq; modo vnusquisq; rectorum populi augens produxit in eam quæ nunc Democratiam. Videtur autem hoc non secūdum Solonis voluntatem factum fuisse, sed magis ab accidente. Nauarchiæ enim in medis populus factus causa astute concepit & rectores populi accepit prauos pro politicè conuersantibus Epiicheis. Quoniam & Solon videtur necessariam maximè potentiam attribuere populo scilicet principatus eligere & corrigere, neque enim huius populus existēs dominus, seruus vtiq; esset, & aduersarius, principatus autem ex insignibus & abundantibus instituit omnes ex quingentis Medimnis & Iugarijs & tertio fine vocato equestri, quartum autem quod mercenarium quibus nullus principatus attinebat. Legislatores autem fuerunt Zaleuchus Locrensis occidentalibus & Charondas Cataneus suis ciuibus & alijs Calchidiæ ciuitatibus circa Italiam & Siciliam. Volunt autem quidem colligere qualiter Onomacritus fuit primus in dustrius circa legislationē: exercitatum antem fuisse in Creta cum esset Locrus, & præfectum populo, secūdum artem, huius autem fuisse socium Thaletem, Thaletis autem auditorem Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci autem Charondam, sed hoc quidem dicunt inconsideratius tē pore dicentes. Fuit autem & Philolaus Corinthius legislator Thebeis, erat autem Philolaus de genere quidē Bacbidorum, amator aūt factus Dioclis qui vicit Olympiadem. vt ille ciuitatem reliquit recordatus amorem matris Alcyones abijt Thebas & ibi vitam finierunt ambo, & nunc adhuc ostendunt sepulchra ipsorum inuicem quidem facile conspectibilia existentia, ad regionem autem Chorinthiorum, hoc quidem conspectibili, hoc autem non conspectibili, fabulantur enim ipsos sic ordinasse sepulturam. Dioclea quidem propter abstinentiam passionis quatenus nō visibilis sit Corinthia à puluere, Philolaum autem quatenus visibilis, habitauerunt quidem igitur propter talē causam apud Thebeos.

Legislator

Legislator autem fuit ipsis Philolaus de alijs quibusdã
& de puerorum procreatione, quas vocant illi leges po-
sitiuas, & hoc est singulariter ab illo lege statutum, qua
tenus numerus saluetur sortium. Charódæ aút nihil est
proprium nisi vindictæ falsorum testium: primus.n.fe-
cit considerationem, diligentia aút est legum placentio-
rum & his qui nunc legislatoribus, Philolai autem pro
prium est substantiarum irregularitas, Platonis autem
mulierum & puerorum & substantiæ cómunitas & cõ-
uiuia mulierum. Adhuc autem lex circa ebrietatem, f. so
brios symposiarchizare, & exercitium in bellicis quate-
nus ambidexter fiant per studium, vt opportunum est
non hac quidem manuum vtile esse, hac autem inutile,
Draconisauté leges sunt, politiæ aút existenti leges po-
suit. proprium auté in legibus nihil est quod sit memo-
ria diguum nisi seuitia propter magnitudinem damni.
Fuit aút & Pittacus legum conditor sed non politiæ, lex
auté propriè ipsius, ebrios si pcusserint amplius damni
ferre qnam sobrios, quia plures iniuriantur ebrij quàm
sobrij. nou ad veniam respexit, quia oportet ebrios ha-
bere magis, sed ad conferens magis, fuit auté & Andro-
damas Rheginus legislator Chalcidibus q; in Thracia.
Cuius circa homicidialia & hæreditationes est. Attamé
proprium ipsius nihil vtiq; habebit dicere aliquis, quæ
quidem igitur circa politias principales, & circa dictas
politias ab aliquibus, sint considerata hoc modo.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER TERTIVS

LECTIO I.

EI qui de politia considerat quid sit vna-
quæq; & qualisq;, quæ prima est cósde-
ratio de ciuitate videre, quid quidem sit
ciuitas, nunc enim dubitant ij quidem di
cétes ciuitatem egisse actionem, ij, autem
non ciuitatem, sed Oligarchiam vel tyrannum, politici
autem & legislatoris videmus omne negocium existens
circa ciuitatem, politia autem est ordo quidam habitan
tium ciuitatem, quoniam autem ciuitas est composito-
rum sicut aliud aliquod totorum quidem & constan-
tium ex multis partibus, palam quod prius ciuis est in-
quirendus, ciuitas enim ciuium quædam multitudo
est. Quare quem oporteat vocare ciuem & quis sit ciuis
cousiderandum: etenim ciuis dubitatur sæpe: non enim
eundem confitentur omnes esse ciuem, est enim aliquis
qui in Democratia ciuis existens, in Oligarchia sæpe nó
est ciuis, Eos quidem igitur qui aliter qualiter sortiun-
tur hanc appellationem velut poetales ciues, dimitten-
di: ciuis autem non perhabitare alicubi ciuis est, etenim
aduentitij & serui communicant habitatione, neque iu
storum participes, ita vt & sententiam obtineant & iu-
dicentur. Hoc.n.inest & iis qui à contractibus commu-
nicant. In multis quidem neq; iis perfectè aduentitij par
ticipant, sed necesse tribuere astitorem. Quare imperfe-
ctè aliqualiter participant, sed necesse tribuere astitoré.
Quare imperfectè aliqualiter participãt tali communio-
ne, Sed sicut & pueros qui nondum propter ætatem

A inscripti sunt, & senes, dimissos dicendũ esse aliqualiter
quidem ciues non simpliciter aut valde, sed apponentes
hos quidem imperfectos. hos anté vltra prouectos, vel
aliquod tale alterum, nihil.n.differt, palam enim quod
dicitur. Quatenus enim simpliciter ciuem & nullam ta
lem habentem adiectionem opportunam directioni,
quoniam & de vilibus & profugis est talia & dubitare
& soluere: ciuis autem simpliciter nullo aliorum deter-
minatur magis quàm per participare iudicio & princi-
patu. principatuum autem ij quidem sunt diuisi pro té-
pore, vt & quibusdam omnino non liceat eundem bis
principare vel per aliqua determinata tempora, alius au
tem indeterminatus, velut prętor & concionator. Fortè
quidem igitur dicet vtique quis, neque principes esse ta
les neq; participare propter hoc principatu, sed differat
nihil. De nomine enim ratio: innominatum enim quod
B cõmune in prætore & concionatore quid oporteat hæc
ambo vocare. Sit itaq; determinationis gratia indeter-
minatus principatus, ponimus itaque ciues eos, qui sic
participant. Qui quidem igitur maximè congruit vtiq;
ciuis ad omnes qui dicunt ciues, ferè talis est. Oportet
autem non latere quod rerum in quibus supposita dif-
ferunt specie, & hoc quidem ipsorum est primum, hoc
autem secũdum, aliud autem habitum, aut omnino ni-
hil est secundum quod talia quod commune, aut vix,
politias autem videmus specie differentes ab inuicem,
& has quidem posteriores, has autem priores existen-
tes, vitiatas enim vt transgressas necessarium posterio-
res esse non vitiatis, transgressas autem quomodo dici-
mus, posterius erit manifestum. Quare & ciuem neces-
sarium alterum esse eum qui secundum vnamquanque
C politiam: propter quod quidem dictus in Democratia
quidem maximè est ciuis, In alijs autem contingit qui-
dem non tamen necessarium, quibusdam enim non
est populus neque ecclesiam putant, sed conuocatos, &
sententias iudicant secundum partem. velut in Lacedæ-
monia, eas quæ cõtractuũ iudicat Ephororũ, alius aliàs.
Senes autem homicidiales, fortè autem alius principa-
tus, aliàs. Eodem autem modo & circa Carchedonem
omnes enim sententias principatus aliqui iudicant. Sed
habet directionem ciuis diffinitio. In alijs enim politijs
non qui indeterminatus princeps est concionator &
prætor, sed qui secundum principatum determinatus.
horum enim aut omnibus aut quibusdam attribuitur
consiliari & iudicare, vel de omnibus, vel de aliquibus.
Quis quidem igitur sit ciuis ex iis manifestum, cui enim
potestas cõmunicandi principatu consiliatiuo vel iudi-
D catiuo, cui est iam dominus esse huius ciuitatis, Ciuitaté
autem talium multitudinem sufficientem ad Autar-
ciam vitæ vt simpliciter est dicere. Determinant etiam
secundum vsum ciuem, eum qui ex ambobus ciuibus
& non ex altero solum, puta patre vel matre. Alij autem
& hoc ad plus requirunt, puta ad alios duos vel tres vel
plures. sic autem determinatis politice & celeriter, dubi
tant quidam tertium hunc vel etiam quartum quomo-
do erit ciuis. Gorgias quidem igitur Leõtinus, hoc qui
dem forte dubitãs, hoc autem ironice loquens, ait sicut
mortariola esse ea quæ a mortariolificis facta sunt, sic, &
Larisseos eos qui à condentibus facti sunt, esse.n.quos-
dam Larissofactiuos, est autem simplex. Si enim partici-
pabant secundum dictam diffinitionem politia erant
ciues, neque enim possibile est adaptare quod ex ciue
mare

mare aut fœmina ad primos qui habitaueruot vel ædificauerunt.

LECTIO II.

SEd forte illi magis habent dubitationem quicunq; participaut trãmutatione facta politiæ velut Athenis fecit Clisthenes post tyraunorum eiectionem, multos.n.ad tribus applicuit extraneos & seruos aduentitios. Dubitatio aũt ad hos est non quis ciuis, sed vtrum iniustè vel iustè. Equidem & cum hoc adbuc aliquis dubitabit, vtrum si non iustè ciuis, non ciuis: tanq̃ idẽ potente iniustè & falso. Qm̃ autem videtur & priocipaotes quosdam iniustè quos principari quidem dicemus, sed non iustè, ciuis autem principatu quodam determinatus est. Qui.n.communicat tali principatu ciuis est vt dicimus, palam quia ciues quidem esse faciendum & bos. De eo aũt quud est iustè vel non iustè, copulatur ad dictam prius dubitationem, dobitant.n.quidem qñ ciuitas egit, & quando non ciuitas, puta quando ex Oligarchia vel tyrannide fiat Democratia: Tũc enim neque conuentiones volunt quidem dissoluere tanquã non ciuitas sed tyrannus accepit, neq; alia multa talium tanq̃ quædam politiarum sint in obtinendo, sed non propter cõmuniter expediens. Siquidem igitur io Democratiam versi fuerant quidam secũdum hunc modum, similiter dicẽdum ciuitatis huius esse eas, quæ huius politię actiones, & eas quæ ex Oligarchia & tyranoide. Videtur aũt sermo propius esse dubitationis huius, qualiter quidem oporteat dicere ciuitatem esse eandem, aut non eandem sed alteram. superficialis quidem igitur inquisitio dubitationis circa locum & homines est, contingit.n.disiungi locum & homines, & hos quidem alterum: hos autẽ alterum habitare locum. Hanc quidem igitur mioorem ponendum dubitationem, multipliciter.n.ciuitate dicta, est aliqualiter alleuiatio talis inquisitionis. Similiter aũt & hominom euodem locum habitaotium quando oportet vnam esse ciuitatem, noo.o.vtiq; muris: erit.n. vtique Peloponneso circumponere vnum murum, talis autẽ forte est & Babylon, & omnis quæ habet circũscriptionem magis gẽtis quam ciuitatis, qua quidem capta aiunt tertio die non sensisse quandam partem ciuitatis. Sed de hac quidem dobitatiooe in aliud tempus opportuna speculatio: De magnitudine enim ciuitatis, scilicet quantum & vtrum gens vna vel plures expediãt, oportet noo latere politicum, sed eisdem habitantibus eundem locum, vtrom donec vtique sit genus idem habitãtium dicendum eandem esse ciuitatem, quãuis semper iis quidem corruptis, iis autẽ generao's, sicut & fluuios consueuimus dicere eosdem, & fontes eosdem, quamuis semper hoc quidem superueniente fluxu, hoc aũt recedente. Ao homioes quidem dicendum esse eosdem propter talem causam, ciuitatem autẽ alteram, siquidem.n. est cõmunicatio quædam ciuitas. est autem cõmunicatio ciuium politica facta altera specie, & differente politica necessarium esse videbitur, & ciuitatem esse oõ eandem: sicut & chorum, quãdoq; quidem Comicũ, quandoque autẽ Tragicum alterum esse dicimus eisdem sæpè hominibus existentibus: similiter aũt & omnem aliam cõmunionem & cõpositionem alteram, si species altera compositionis sit: velut Harmoniam eorundem sonorum alteram esse dicemus si quandoque quidem sit Doria; quandoq; autẽ Phrygia. Si itaq; huoc habet modum, manifestum quod maxime dicendum eandem ciuitatem ad politiam respicientes. Nomine autem vocare altero vel eodem vtiq; & eisdem habitantibus ipsa & omnino alteris hominibus. Si autem iustum dissoluere vel non dissoluere quando ad alteram politiam transmittatur ciuitas ratio altera.

LECTIO III.

HIs aũt quæ dicta sunt habitũ est cõsiderare vtrũ eandẽ virtutẽ boui viri & ciuis studiosi vel oõ eandẽ. At vero siquidẽ hoc oportet sortiri inquisitione eam quæ ciuis, typo quodam primo sumendum. Sicot igitur nauta vous aliquis cõmunium est, ita & ciuem dicimus. Nautarum aũt quãuis dissimilium existentium poteotia, hic quidem.o.est remigator, hic autem gubernator, hic aũt prorarius, hic autem aliã quandam talem habens denominationem, palam quod diligentissima vniuscuiusque ratio propria virtutis erit, similiter autem & cõmunis quędã congruet omnibus, Salus enim nauigatiõis opus est ipsorum omnium: hoc enim desiderat vnusquisq; nautarum. Similiter igitur ciuium quãuis dissimilium existentium, opus est salus cõmunitatis, communitas aotem est politia, propter quod quidem necessarium est esse ciuis virtutẽ ad politiam, Siquidem igitur sunt plures politiæ species, palã quod oon contingit studiosi ciuis vnam esse virtutem perfectam, bonum aũt virum dicimus esse secundum virtutem perfectam, quod quidem igitur cootiogit ciuẽ existentem studiosum oon possidere virtutem secundum quam est studiosus vir manifestum. Quinimmo & sm alium modũ est dubitautes venire ad eandem rationem de optima politia. Si enim impossibile ex omoibus studiosis existentibus esse ciuitatem, oportet autem vnumquẽq; quod secundum ipsum opus bene facere, hoc autem à virtute, quoniam impossibile similes esse omnes ciues, nõ vtiq; erit virtus vna ciuis & booi viri. Eam quidem enim quæ studiosi ciuis oportet omoibus inesse, sic enim optimã necessariam esse ciuitatem, eam autem quæ viri boni, impossibile, si non omoes oecessariũ bonos esse eos qui in studiosa ciuitate ciues. Adhuc enim ex dissimilibus est ciuitas, sicut animal mox est ex anima & corpore, & anima ex ratione & appetitu, & domus ex viro & muliere, & possessio ex domioo & seruo, Eodẽ modo & ciuitas ex omnibus iis, & adhuc ex alijs dissimilibus speciebus consistit, necesse noo voam esse ciuium omniũ virtutem, sicut neq; Chorizantium summi & astantis. Quod quidem igitur non eadem, manifestum ex ijs, sed forte erit alicuius eadem virtus ciuis studiosi & viri studiosi. Dicimus vtique priocipem studiosum, esse bonum & prudentem, politicũ autem necessarium esse prudentem, & disciplinam autem mox alterã esse dicunt quidam principis, sicut & videntur regum filij equestram & bellicam erudiri, vt Euripides ait, non mihi quæ vana altera, sed quorũ ciuitati opus est, tanq̃ sit quædam principis disciplina. Si itaq; eadem principis boni & viri boni: ciuis autem est & qui subditus, nõ eadem vtiq; erit simpliciter ciuis & viri. Alicuius tamen scilicet potentis principari solius ciuis, oõ enim eadem priocipis & ciuis & propter hoc Iasoo ait, Esurire quando non tyrannizat, tanquam nesciẽs idiota esse. At vero laudatur posse principari, & subiici, & probati ciuis virtus esse posse principari & subiici benè, Si igitur eã quidem quę boni viri ponimus, principatiuam, eam autem quæ ciuis ambo, non vtiq; erunt ambo laudabilia similiter.

liter. Quoniam igitur aliquando videtur vtraq; & non eadem oportere principẽ discere & subditũ, ciuem autem ambo scire & principare ambobus, & hinc vtique considerabit aliquis. Est enim principatus despoticus, hunc autẽ quæ circa necessaria dicta scire facere principem non necessariũ, sed vti magis, alterũ aut seruile: dico aũt alterum posse & seruire ministerialibus actionibus. Serui aũt species plures dicimus: operationes enim plures quarum vnam partem tenent manuales, isti aũt sunt sicut & nomen significat ipsos, qui viuunt de manibus in quibus Benausus artifex est: propter quod apud quosdam non participabant principatu antiquitus artifices, antequã fuisset populus deuius extremis. Opera quidem subditorũ sic non oportet bonũ neq; politicũ, neq; ciuem bonũ addiscere, nisi quandoq; gratia opportunitatis sibi ad se ipsum: non.n. adhuc accidit fieri hũc quidẽ despotum, hunc autẽ seruum. Sed est qnidã principatus secundũ quem principatur similibus genere & liberis, hunc enim dicimus esse ciuilem principatũ quẽ oportet principem subditum addiscere, velut equestribus principari eum qui inter illos subditus fuit, & exercitum ducere in exercitu ductũ, & qui ordini præfuit, et in copias disposuit. Propter quod dicitur & hic bene, qd non est bene principari eum qui non sub principe fuit horum aũt vitrus quidẽ altera: oportet autem ciuem bonum scire, & posse principari & subijci, & hęc virtus ciuis, scire principatũ liberorũ ad vtraq;, & boni etiã viri ambo, & si altera species temperantiæ & iustitiæ principatiuæ. Et enim subiecti quidem, liberi aũt boni, palam quia non vna vtiq; erit virtus puta iustitia, sed habens species secundum quas principabitur & subiicietur. Sicut enim viri & mulieris alia temperantia & fortitudo, videbitur enim vtriq; timidus vir esse si sic fortis fuerit, sicut mulier fortis: & mulier luquax si sic ornata fuerit sicut vir bonus. Quoniã & œconomia altera viri & mulieris, huius quidem.n. acquirere, huius antem seruare opus est, prudentia autem principis propria virtus sola, alias enim videtur necessarium esse vel conueniens sub ditorum & principum, subditi autẽ non est virtus prudentia, sed opinio vera: Sicut enim fistulatorum factor subiectus, princeps autem fistulator qui vtitur, vtrum qui dem igitur eadem virtus viri boni & ciuis studiosi vel altera, & quo eadem, & quo altera manifestum ex iis.

LECTIO IIII.

CIrca ciuem autem adhuc restat quædam dubitationum, vt verè enim vtrum ciuis est cui licet cõicare principatu aut Banausus ciues ponendum. Siquidem igitur & hos ponẽdum quibus non interest principatuum, non est possibile omnis ciuis esse talem virtutem: ipse.n. ciuis. Si autem nullus talium ciuis, in qua parte ponendus vnusquisq;, neq;.n. adnena neq; peregrinus. Aut propter hanc quidem rationem nullum dicemus accidere incõueniens, neq;.n. serui dictorũ nullum neq; libertini: hoc.n. verum, quod non omnes ponendum ciues sine quibus non vtique erit ciuitas, qm̃ neq; similiter ciues pueri & viri, sed ij quidem simpliciter, ij autem ex suppositione, cines quidem enim sunt sed imperfecti. In antiquis quidem igitur temporibus apud quosdam erat seruũ quod Banausum vel peregrinum, propter qnod multi tales & nunc. Optima autem ciuitas non faciet banausum ciuem, Si autem & hic ciuis, sed ciuis virtutem quã diximus dicẽ-

A dum non omnis vtiq; liberi solum, sed quicunq; operibus necessarijs sunt dimissi. Necessariorũ autẽ qui quidem vni ministrantes talia, serui. qui aũt cõiter, banausi & mercenarij. Manifestum autẽ hinc parum consideran tibus quo habet de ipsis: ipsum enim apparens quod dictum est facit euidens. Quoniam.n. plures sunt politiæ & species ciuis necessariũ esse plures, & maxime subditi ciuis. Quare in aliqua quidem politia necessariũ esse banausum & mercenarium ciues, in aliquibus autem impossibile: puta si qua est. quam vocant Aristocratiam, & in qua secundum virturem dantur honores, & secundũ dignitatem: neq; enim possibile est exhibere quæ virtutis viuentẽ vita banausia vel mercenaria. In Oligarchijs aũt mercenarium quidem non contingit esse ciuem, ab honorabilitatibus enim longis participationes principatuum, banausum autem contingit. Ditantur.n. multi

B artificum. In Thebis autem lex erat eum qui decẽ annorum non abstinuisset à foro non participare virtute. In multis autem politijs contrahitur & peregrinorum lex. Qui enim ex matre ciue in quibusdam Democratijs, ciuis est, eodem autem modo habent & quæ circa spurios apud multos. Attamen quoniam propter indigentiam legitimorum ciuium, faciunt ciues tales, propter paucitatem enim hominum sic vtũtur legibus, defectum habentes turbæ paulatim eligunt eos qui ex seruo primũ vel serua. Deinde eos qui ex mulieribus, tandem autem solum eos qui ex ambobus ipsis, ciues faciũt. Quod quidem igitur species plures ciues, manifestũ ex iis, & quod dicitur maxime ciuis qui participat honoribus, sicut & Homerus poetizauit, ac si quendam inhonoratum post exsurgentem. Sed vbi quod tale occultum est gratia de-

C ceptionis cuhabitantium est. Sicut aduena.n. est qui honoribus non participat, vtrum quidem igitur alteram vel eandem ponendum, secundum quam vir bonus est & ciuis studiosus, palam quia alicuius quidem ciuitatis, idem, alicuius autem alius, & ille autem non omnis, sed qui ciuis & dominus & potens esse dominus, vel secundum se vel cum alijs curæ communium.

LECTIO V.

QVoniam autẽ hęc determinata sunt, quod post hęc considerandum, vtrum vnam ponendum politiam vel plures, & si plures quę & quot & differentiæ quæ sunt ipsarum. Est autem politia ordo ciuitatis aliorum principatuum, & maximè dominantis omnium. Dominans quidem enim vbiq; est politeuma ciuitatis, politeuma autem est, politia. dico autem puta in Democraticis quidem dominãs

D populus, pauci autẽ econtrario in Oligarchijs. Dicimus & politiam alteram esse eorum, eundem autẽ hunc sermonem dicemus de alijs. supponendum itaque primo cuius gratia cõstructa est ciuitas, & principatus species quot, eius qui circa hominem & circa cõmunionem vitæ. Dictum est autem in primis sermonibus in quibus de œconomia determinatũ est, & de Despotica: & quod natura quidem est homo, animal ciuile, propter quod & nullo indigens eius quæ ab inuicem politiæ, appetũt conuiuere. Quinimmo & cõiter conferens colligit in quantum adiacet & vnicuiq; pars vt viuatur bene. Maximè quidem igitur hoc est finis & communiter omnibus & sigillatim, conueniunt autem & adinuicem gratia ipsius & continent politicã communionem, fortè.n. inest aliqua boni particula, & secundum ipsum viuere, solum,

solum, si non diris secundum vitam excedatur valde, pa lam autẽ quod perseuerant multa mala sustinentes mul ti hominũ inuiscati ad viuere, tanquã existente quodã solario in ipso & dulcedine naturali. At vero principatus dictos modos facile diuidere, etenim in extrinsecis sermonibus determinamus de ipsis sæpe. Despotia quidem.n. quãuis sit idẽ conferens secundũ veritatẽ ei qui natura seru*, & ei qui natura. Despotes, tñ principat ad cõferens despotis nihil minus, Ad id aũt qđ serui secundũ accidens, Non.n. cõtingit corrupto seruo saluari despotiam. Principatus autẽ puerorũ & mulieris & totius domus quẽ vtiq; vocamus œconomicum, vel subiectorum gratia est, vel alicuius cõis amborum secundum se quidem subiectorum vt videmus & alias artes: puta medicinalem, & exercitatiuam, secundum accidens autem & vtiq; ipsorũ erunt, nihil enim prohibet exercitia docentem pueros aliquando esse & ipsum eorũ qui exercitantur. sicut gubernator est semper vnus nautarũ, pistrorum quidẽ igitur exercitator vel gubernator considerat subiectorum bonum, quando autẽ vnus horũ fuerit & ipse, secundũ accidens participat vtilitates. Hic quidẽ enim nauta, hic autem fit vnus eorum qui exercitantur cum sit puerorum exercitator, propter quod & politicos principatus quando fuerint secundũ æqualitatem ciuium constituti & secũdum similitudinem, secundum partem dignificant principari, prius quidẽ qua aptum natũ erat dignificantes in parte ministrare & considerare aliqua. Rursum quod ipsius bonum sicut ipse principans considerabat quod illius conferens. Nunc aũt propter vtilitates quæ à cõmunibus vt eas quæ ex principatu volunt continue principari, veluti si accideret sanos esse semper principantes cum essent ægrotatiui, etenim sic forte vtiq; persequerentur principatus. Manifestum ergo quod quæcunq; quidem politiæ intendunt quod communiter conferẽs, ipsæ quidem rectæ existunt entes secundum id quod simpliciter iustum. Quæcũq; autem conferens principum solũ vitiatæ & omnes sunt transgressiones rectarum politiarum. Despotice enim: ciuitas autem communitas liberorum est.

LECTIO VI.

Determinatis aũt iis habitum est politias cõsiderare quot numero & quæ sint & prius rectas ipsarum: etenim transgressiones erunt manifestæ iis determinatis. Qm̃ aũt politia quidem & politeuma significant idem, politeuma autẽ est quod dominans ciuitatum, necesse autẽ esse dominans, aut vnũ, aut paucos, aut multos, quandoquidem vnus, vel pauci vel multi ad cõmune conferens principantur, has quidem rectas necessarium esse politias, eas aut quæ ad proprium vel vnius vel paucorum vel multitudinis, transgressiones, aut enim non ciues dicendũ esse participantes, aut oportet communicare conferente. Vocare autẽ consueuimus Monarchiarũ quidẽ eam quæ ad commune conferens respicit regnum: eam autẽ quæ paucorum quidem, plurium autẽ vno, Aristocratiam, aut propter optimos principari, aut propterea quod ad optimum ciuitati & cõmunicãtibus ipsã. Qñ autẽ multitudo ad cõmune conferens viuit, vocatur communi nomine, omnium politiarũ politia, Accidit aũt rationabiliter, vnum quidem igitur differre secundum virtutem vel paucos cõtingit, plures autem iam ad summum omnis virtutis peruenisse difficile, & maxime ad bellicam, hoc enim in

E multitudine fit: propter quod quidem fm hanc politiã principalissimum quod propugnatiuum & participant ipsa qui possident arma. Transgressiones autem dictarũ tyrannis quidem regni, Oligarchia autem Aristocratiæ, Democratia autem politiæ. tyrannis quidem igitur est Monarchia ad conferens Monarchiautis, Oligarchia aũt ad id quod abundantiũ. Democratia autem ad cõferẽs egenorum. Ad id autẽ quod expedit communi nullam ipsarum. Oportet autem paulo per longiora dicere quæ sit vnaquæq; harum politiarum. Etenim habet quasdã dubitationes: ei autẽ quæ circa vnamquãq; Methodum philosophantur & non solum aspicit ad regem conueniens est non despicere, neq; prætermittere, sed declarare circa vnumquodq; veritatẽ. Est autem tyrannis quidem Monarchia sicut dictum est, despotica politicæ communitatis, Oligarchia autẽ quando fuerint domini po-

F litiæ qui substantias habent. Democratia autem econtrario, quando qui non possident multitudinem substãtiæ, sed egeni, prima autem dubitatio ad diffinitionem est, si enim fuerint qui plures existentes diuites domini ciuitatis. Democratia autem est quando fuerit domina multitudo: similiter autem rursum vtiq; si alicubi accidat egenos pauciores quidẽ esse diuitibus, meliores aũt existentes dominos esse politiæ, vbi autem pauca multitudo domina Oligarchiam esse aiũt, non videbitur vtiq; bene diffinitũ esse de politijs. At vero si quis conuectens abundantiæ quidẽ paucitatem, penuriæ autem & multitudinẽ sic appellet politia, Oligarchiã quidem in qua principatus habent qui diuites pauci multitudine existentes. Democratiam autem in qua qui egeni multi existentes multitudine aliam habet dubitationẽ. Quas.n. dicemus modo dictas politias eam in qua plures opulẽ-

G ti & in qua pauciores egeni: domini autẽ vtiq; politiarum, siquidem nulla alia politia est præter dictas. Videtur igitur ratio facere palam quod paucos quidem vel multos esse dominos accidẽs est, hoc quidẽ Oligarchijs hoc autem Democratijs: propterea quod opulenti quidem pauci, egeni autem multi sunt vbiq;, propter quod etiam non accidit dictas causas fieri differentiæ, quo aũt differunt Democratia & Oligarchia ab inuicem penuria & diuitiæ sunt, & necessarium quidẽ vbicunq; principantur propter diuitias siue pauciores, siue plures, hanc esse Oligarchiam, vbi aũt egeni Democratiam, sed accidit sicut diximus, hos quidem paucos esse, hos aũt multos, abundant enim pauci. libertate autem participant omnes, propter quas altercantur vtiq; de politia.

LECTIO VII.

H Vmendum aũt prius, quos terminos dicunt Oligarchiæ & Democratiæ & quidem quod iustum est Oligarchum existens & Democraticum, omnes.n. tangunt iustum quoddam sed vsq; ad aliquid procedunt, & dicunt non omne quod proprie iustum, puta vt æquale esse quod iustum est, & est, sed non omnibus, sed æqualibus, ij autem hoc auferunt. Quibus & iudicant male. Causa autem quia de se ipsis iudiciũ, ferè autem plurimi sunt iudices, praui de proprijs. Quare quoniam quod iustũ aliquibus & diuisum est, eodẽ modo in rebus & quibus, sicut dictum est prius in Ethicis, rei quidem æqualitatẽ confitentur: eam aũt quæ quibus dubitant maxime quidem propter dictum modo quia iudicãt de se ipsis male. Deinde autem & quia dicere vsquequo vtrosq; iustũ aliquid, putant iustum dicere simpliciter.

citer. Ij quidem enim si secũdum aliquid inęquales sint puta secũdum pecunias, totaliter putant inæquales esse, ij aũt si secundum aliquid æquales, puta secũdum libertatem totaliter æquales, Quod autem principalissimum non dicunt, siquidem enim possessionũ gratia communicassent & conuenissent tm̃ participant ciuitate, quantũ & possessiune, quare Oligarchicorum sermo videbitur vtiq; inualescere, non enim esse iustum, æquum participare centum minis vnum qui intulit minam vnã cum eo qui dedit residuum totum, neq; iis, qui à principio neq; post acquisitis. Si aũt neq; ipsius viuere gratia solũ, sed magis ipsius bene viuere, etenim seruorũ vtiq; & aliorũ aialium esset ciuitas, nunc aũt non, quia nõ participant felicitate, neq; ipso viuere secundum electionẽ, neq; compugnationis gratia quatenus à nullo iniustitiam patiantur, neq; propter cõmutationes, vt eũ vsum qui ad inuicem. Etenim vtiq; Tyrrheni & Carchedonij, & oẽs quibus sunt cõtractus adinuicem & vnius vtiq; ciuitatis ciues essent. Sunt enim ipsis pacto de introductilibus, & conuentiones de nõ iniustitiã faciendo, & scripturæ de cõpugnatione, sed neq; principatus omnibus cõmunes in ijs constituti sunt, sed alij apud vtrosq; neq; quales quosdam esse oporteat alterus alteri curãt, neq; quomodo nullus erit iniust⁹ eorũ qui sub pactis, neq; quomodo malitiam nullam habeant. Sed solum quomodo nihil iniuste agant in inuicem, de virtute autẽ & malitia ministrant, quicunq; curant bonam legislationem. Qua & manifestũ quod oportet de virtute soli citam esse ei quę tanq; vere nominatur ciuitas, non sermonis gratia, fit enim communicatio & cõpugnatio de aliis loco differens solum ab iis, qui de longe cõpugnãt & lex pactum: sicut ait Lycophron sophista fideiussor inuicem iustorum sed non qualis faciat bonos & iustos ciues. Quod autem hoc modo se habeant manifestum, si enim aliquis & copulet loca in vnũ vt se tangant Megareorum ciuitas & Corinthiorum muris, tamen non vna ciuitas, neq; si adinuicem cõnubia fecerint, quãuis hoc propriarum cõmunicationũ ciuitatibus sit. similiter autem neq; si qui habitarent separatim quidem, nõ tamen tm̃ de longe vt non cõmunicarent, sed si essent ipsis leges vt non se ipsos iniuste molestarent circa mutuas dationes, puta si hic quidem esset faber, hic autem agricola, alius autem coriarius, alius vero aliud aliquid tale, & multitudine essent decem millia. non tamen cõmmunicarent in alio nullo quã in talibus, puta cõmunicatione & cõpugnatione: neq; sic quidem ciuitas, propter quam itaq; causam, non. n. vtiq; propter non propinquum cõmunitatis, Si. n. sic & conuenirẽt sic cõmunicantes vnusquisq; tñ vteretur propria domo tanquã ciuitate, & sibi ipsis auxiliantes sicut pugna existẽte ad iniuriãtes solum, neq; sic vtiq; videbitur esse ciuitas diligenter considerantibus. Siquidem similiter colloque rentur cõgregati & sigillatim. Manifestum igitur quod non est ciuitas cõmunio loci, & eius qđ est non iniusta agere ad se ipsos, & mutuæ datiõis gratia, sed hoc quidẽ necessarium existere si erit ciuitas. Attamen neq; existẽtibus omnibus iis, est iam ciuitas, sed ipsius bene viuere cõmunicatio & domibus & generibus gratia vitę perfectę & per se sufficientis, non erit tamen hoc non vnũ & eundem locum habitantium & vtentium cõnubiis, propter quod affectiones factæ sunt in ciuitatibus & fraternitates. & immolationes, & deductiones ipsius cõui

A uere. Quod autem tale amicitiæ opus, conuiuendi enim electio amicitia est. Finis quidẽ igitur ciuitatis bene viuere, hæc autem finis gratia. ciuitas autem generum & vicorum cõmunitas vitæ perfectæ, & per se sufficientis, hoc autem est, vt dicimus viuere feliciter & bene, bonarum ergo actionũ gratia ponendũ esse politicam cõmunionẽ, sed nõ ipsius cõuiuere: propter quod quidem qui cunque adijciunt plurimum ad talem communionem iis ciuitatis attinet plusquam æqualibus fm libertatem & genus vel maioribus. secundum politicã autem virtutem inæqualibus vel excedentibus secundum diuitias secundum virtutem autem excessis. Quod quidem igitur omnes qui de politijs altercantur partem quandam iusti dicant, manifestum est ex dictis.

LECTIO VIII.

B Habet autem dubitationẽ quid oportet esse dominatiuum ciuitatis, aut. n. multitudinem, aut diuites, aut Epieces, aut optimũ virum omniũ, aut tyrannum. Sed hæc omnia videntur habere difficultatem. Quid. n. si pauperes, quia plures sunt diripient ea quæ diuitum, hoc non iniustum erit. Videbatur enim vtiq; per Iouem dominatio iuste, iniustitiã igitur quid oportet dicere extremã. Rursumq; omnibus acceptis, qui plures ea quæ paucorum si diripiant manifestũ quod corrumpunt ciuitatem. At vero non quidẽ virtus corrũpit quod ipsam habet, neq; iustum ciuitatis corruptiuum. Quare palam quod & legem hanc nõ est possibile esse iustam. Adhuc & actiones quascũq; tyrannus egit necessarium esse omnes iustas. Vim. n. infert potentior existens, sicut & multitudo diuitibus, ergo ne pauciores principari iustum & diuites? si igitur & illi hoc faciant, & diripiant, & possessiones auferãt multitudinis,

C hoc est iustum. Alterum ergo. Hoc quidem igitur quod sint praua omnia & non studiosa manifestum, Sed Epieces principari oportet & dominos esse omnium, igitur necesse alios omnes inhonoratos esse, qui non honorantur politicis principatibus, principantibus autem semp eisdem necessarium esse alios inhonoratos, sed vnũ studiosissimum principari melius, Sed adhuc hoc magis Oligarchicum. Qui enim inhonorati plures, sed forte dicet vtiq; aliquis dominatiuum totaliter hominẽ esse habentem accidentes passiones circa animam sed non legem prauum, Si igitur sit lex quidem, Oligarchia aũt, vel Democratica, quid differret de dubitatis, accident enim similiter dicta prius. De alijs quidem igitur altera sit aliqua ratio. Quod autem oportet dominans esse magis multitudinem, quam optimos quidem, paucos autem, videbitur vtique solui & alicuius habere dubita-

D tionem, forte autem vtiq; veritatem. Multos enim quorum vnusquisq; est non studiosus vir, tamen contingit cum conuenerint esse meliores illis, non vt singulum, sed vt simul omnes, veluti cõportare cœnam, ijs quæ ex vna expensa elargitę sunt. Multis. n. existentibus vnumquodq; partem habere virtutis & prudentiæ, & fieri cõgregatorum quasi vnum hominem, multitudinẽ multorum pedũ & multarum manuũ & multos sensus habentem: sic & quæ circa mores & circa intellectũ propter quod & melius qui multi & quæ musicæ opera & quæ poetarum, Alij enim aliam particulam aliquam, omnia aũt omnes. Sed hoc differunt studiosi virorum ab vnoquoq; multorum, sicut à non bonis bonos aiũt & picta partem à veris: eo quod collecta sint dispersa seorsum

seorsum in vnum, qm̃ separatum quidem pulchrius habere picto, hoc quidẽ oculum, aliquo autem altero alteram particulam. Siquidem igitur circa totum populum & circa totam multitudinẽ, cootingit hanc esse differentiam multorum ad paucos studiosos immanifestum. Forte autem per Iouem palam, quod de quibusdam impossibile: eadem enim vtiq; ratio & in bestijs cõgruet. equidem quid differunt quidem à bestijs, vt consequens est dicere, sed circa aliquam multitudioem nihil prohibet quod dictum est, esse verum. E

LECTIO IX.

Propter quod & prius dictam dubitationẽ soluet vtiq; quis per hoc, & habitam ipsi, quorum oportet domioos esse liberos & multitudioẽ ciuium, tales aũt suot quicunq; neq; dignitatem habent virtutis nullam, participare quidem. o. ipsos principatibus maximis: noo securum, propter iniustitiã. n. & pro F pter imprudentiam, hoc quidem iniuste agere vtiq;, hoc autem peccare ipsos, oon tradere, aũt, oeq; participare, terribile. Cum. o. iohonorati multi & pauperes extiterint, necessarium ciuitatem hanc esse plenam seditionibus, restat vòq; eo quod est consiliari & iudicare participare ipsos: propter quod quidẽ & Soloo & aliorũ legislatorum aliqui statuunt fieri electiones principatuum & correctiones principum, principati autẽ singulariter non permittuor. Omnes quidem. o. habeot coogregati sufficientem sensum, & admixti melioribus, ciuitatibus prosunt, sicur non purũ alimentum cũ puro totum facit vtilius pauco, Sigillatim aũt vnusquisq; circa iudicare imperfectus est. Habet aũt ordinatio boc politiæ dubitationem, primam quidẽ quia videbitur vtiq; eiusdẽ esse iudicare quis recte medicarus est, cuius quidẽ & medicari & facere sanum laborantem ab ægritudine præ- C sente. Iste aũt est medicus, Similiter autẽ & hoc & circa alias experientias & arres, sicut. n. medicum oportet dare correctiones in mediciois, ita & alios io similibus. medicus aũt & qui operatur & qui architectonicus & tertius qui eruditus circa artem. Suot. n. aliqui tales circa omnes vt est dicere artes, attribuimus aũt iudicare nihil minus eruditis quam scientibus. Deiode circa electioorm eodem vtiq; modo videbitur habere, etenim eligere recte scientium opus est veluti Geometram Geometricorum, & gubernatorem gubernatiuorum, etenim si de quibusdam operibus & artibus participant eoã idiotarum aliqui. Sed ounquid scientibus magis. Quare secundum hanc quidẽ ratiooẽ noo vtiq; erit faciendum multitudinem dominorũ, oeq; electiooũ principatuũ neq; correctionum. Sed forte oon oĩa hæc dicuntur bene. propter eam quæ olim ratiooem si sit multitudo oõ H oimis vilis, erit enim vousquisq; quidẽ deterior iudex scientibus. omnes autem congregati meliores, aut non deteriores, & quia de quibusdã neq; solus qui fecit, neq; optime vtiq; iudicabit quorũcũq; opera cogooscũt, & qui non habent artem. puta domum oon solum est cognoscere eius qui fecit, imo melius qui vtitur ipsa iudicat, vtitur autem œconomus. Et gubernaculum gubernator carpentario, & cibũ epulans sed ooo coquus, hãc quidem igitur dubitationẽ forte videbitur vtiq; aliquis sic soluere sufficienter. Alia autẽ est habita huic, videtur enim incõuenieus esse maiorum esse dominos prauos, q̃ Epieces. Correctiones autẽ & principatuũ electiones sunt, maxime quas in quibusdam politijs, sicut dictum,

& populis attribuũt, ecclesia. n. talium omnium domioa est, equidem ecclesiæ quidem participant & cõsiliantur & iudicant a paruis hooorabilitatibus & cuiuscũq; ætatis. præsunt autẽ operibus & exercitus ducũt, & maximis principatibus ptincipãtur à maioribus. Similiter itaq; soluet vtiq; aliquis & hãc dubitatiooẽ, forte. o. babent & hoc recte, neq;. n. iudex, neq; cõsiliator oeq; cõcionator princeps est, sed prætorium & coosiliũ; & populus. Dictorum autem vnusquisq; pars est borum, dico aũt partem, consiliarium & concionatorẽ & iudicẽ. Quare iuste dominans maior multitudo: ex multis. n. populus & consilium & prætorium. Hooorabilitas autẽ amplior borum omnium quam eorum quæ secundum voum, & secundum paucos principantiũ magnis principatibus. Hæc quidem igitur determinata siot hoc modo. Prima autẽ dicta dobitatio facit maoifestum nihil sic alterum quomodo quod oportet leges recte positas esse dominas. priocipem autẽ, siue vous, siue plures sint, & de iis esse domioos, de quibuscunq; ooo possunt leges dicere certitudioaliter. propterea quod non facile sit vniuersaliter determinare de omoibus. Quales tñ quasdam oportet esse recte positas leges oõdum palam, sed adhuc manet olim dubitatum. Sed si simul politijs oecesse & leges prauas vel studiosas esse & iustas vel iniostas. Verũ tamen boc manifestum quod oportet ad politiam poni leges. At vero si hoc palam quod eas quidem quæ secuodum leges rectas polititias, necessarium esse iustas, eas autem quæ secundum transgressas, nou iustas.

LECTIO X.

Qvoniam autẽ in omoibus quidem scientijs & artibus bonum, fiois: maximum itaq; & maxime io priocipalissima omnium, hæc autem est politica potentia, est autẽ politicum booũ qđ iustum: hoc autẽ est quod communiter conferens. Videtur aũt omnibus æquali aliquid esse quod iustũ & vsq; ad aliquid quidem consentiunt, iis, qui secundum philosophiam sermonibus, io quibus determinatum est de moralibus, quod enim & quibusoam quod iustũ, & oportet æqualibus æquales esse aiunt. Qualiũ autẽ ęqualitas est & qualium ioæqualitas est oportet oun latere, habet enim hoc dubitationẽ & philosopbiam politicã. Forte enim vtiq; dicet aliquis fm omois boni excessum oportere inæqualiter distribui principatus. Si omoia reliqua oihil differaot, sed similes acciderit esse. Differentibus enim alterum esse qood iustum & secuodũ quod dignitatem. At vero si boc verum erit & colorem, & secuodum magnitudinem & secundum quodcũq; bonorum superabuodaotia quædam politicorum iustorum excedentibus. aut boc superficiale falsum, manifestum autem io aliis scientiis & potentiis. Similiter. o. fistulatoribus secuodum artem non dandã superabundãtiam fistularum oobilioribus: oeq; enim fistulabunt melius, oportet autem ei qui secundum opus excedit dare & organorum excessum, si autem nondum palam quod dicitur adhuc magis ipsum producentibus erit maoifestũ. Si. o. sit aliquis excedens quidem secuodũ fistulatiuam multũ autem deficiẽs secundum oobilitatẽ vel pulchritudinem, & si voũquodq; bonorum illorũ sit magis fistulatiua. Dico autẽ nobilitatem & pulchritudinem, & secuodum analogiam excedant plus fistulatiuam quã ille secundum fistulatiuã, tamen huic dandum differentes fistularũ. Oportet enim ad opus cõparari excessum

& diuitiis

& diuitijs & nobilitati comparantur nihil. Adhuc secun dum hanc rationem omne bonum ad omne vtique erit comparabile. Si enim magis aliqua magnitudo & totaliter magnitudo vtiq; adęquabilis erit & ad diuitias & ad libertatem. Quare si plus hic differat secundum magnitudinem quàm hic secundū virtutem, & amplio rum virtutis magnitudo totaliter excedit, erunt vtique comparabilia omnia: tanta enim magnitudo si melior va lentior tanta, palàm quod ęqualis. Quoniam autem hoc impossibile palàm quod in politijs rationabiliter non secūdum omnem ęqualitatem altercantur de principatibus, si enim ij quidem tardi, ij autem veloces, nihil propter hoc oportet hos quidem plus, hos autem minus habere, sed in exercitatiuis agonibus horum differentia accipit honorem.

LECTIO XI.

SEd ex quibus ciuitas consistit in iis necessariū fieri altercationem: propter quod quidem rationabiliter pręparātur honori nobiles & diuites & liberi. Oportet.n. liberos esse & honorabilitatem ferētes nō enim vtiq; erit ex egenis omnibus ciuitas sicut neq; ex seruis. At verò si opus est horum, palàm quia & iustitia, & bellicæ virtutis, neq; enim sine iis habitari ciuitatem possibile est, Sed sine prioribus quidem impossibile esse ciuitatem, sine iis, autem habitari benè. Ad ciuitatem quidem igitur esse videbuntur vtiq; vel omnia vel quędam horum rectè dubitari, ad vitam vero bonam disciplina & virtus maximè iustè vtique dubitarentur quemadmodum dictum est prius. Quoniam autē neq; omnium æquale oportet habere æquales secundum vnum aliquid solum existentes, neq; inæquale inæquales secūdum vnum, necesse omnes tales politias esse transgressiones. Dictum est quidē igitur & prius quod altercantur modo quodam iustè omnes, simpliciter autem non omnes iustè. Diuites quidem quia plus regionis attinet ipsis, regio autem cōmune. Adhuc ad conuentiones fideles magis vt in pluribus. liberi autem & ingenui tanquam propè inuicem. Ciues enim magis qui generosi iis qui non generosi, Ingenuitas autem apud quoscunque, habetur honorabilis. Adhuc quia meliores verisimile eos qui ex melioribus, ingenuitas autem est virtus generis. Similiter autem dicemus iustè & virtutem altercari. Communicatiuam enim virtutem dicimus esse iustitiam, cui necessarium omnes alias assequi, at verò & plures ad pauciores. Etenim valētiores & ditiores & meliores sunt, vt acceptis pluribus, ad pauciores, ergo si omnes sint in vna ciuitate. dico autem, puta boni, & diuites, & ingenui. Adhuc autem multitudo alia politica. Vtrum altercatio erit quos oporteat principari, aut non erit secundum vnamquāq; quidem igitur politicam dictarum indubitatum iudicium quos oporteat principari. Dominantibus enim differunt ab inuicem. puta hæc quidem eo quòd per diuites, hæc autem eo quòd per studiosos viros sit, & aliarum vnaquæq; eodē modo. Attamen consideramus quando circa idem tempore hæc existunt quomodo determinandum, si itaq; sint numero pauco valde qui virtutem habent quo oporteat diuidere modo, vel hoc quod pauci, ad opus oportet considerare si possit habitari ciuitas, vel quòd tanti multitudine vt si ciuitas ex ipsis. Est autem dubitatio quædam ad omne altercantes de politicis honoribus. Videbun-

A tur enim nihil dicere iustum qui propter diuitias volūt principari, similiter autem & qui sm genus, palàm.n. rursus quod siquis vnus ditior omnibus est. palàm qꝫ secundum idem iustum oportebit hunc vnum principari omnibus. Similiter autem & differentem ingenuitate altercantibus propter libertatem, idem autem iis accidet & circa Aristocratias de virtute. Si.n. aliquis vnus sit melior vir, alijs qui sunt in politeumate studiosis existentibus, hunc oportet esse dominum secundum idem. iustum: Igitur si & multitudo oportet esse dominans. quia valentiores sunt paucis, & si vnus vel plures quidē vnū, pauciores autem multis. valentiores sunt alijs, hos vtiq; oportebit dominos esse magis quā multitudinem. Omnia itaq; hæc videntur facere manifestum quòd horum terminorum nullus rectus sit. secundum quem volunt ipsi quidem principari, alios autem omnes sub se

B subiici. Etenim vtiq; ad eos qui secundum virtutem volunt domini esse politeumatis, similiter autem & ad eos qui secundum diuitias habebunt vtique dicere multitudines rationem quandam iustam, nihil enim prohibet aliquando multitudinem esse meliorem paucis & ditiorem, non vt secundum singulum sed vt simul omnes.

LECTIO XII.

PRopter quod & ad dubitationem qua quærūt & premittunt quidam, contingit hoc modo obuiate. Dubitant n. quidam vtrum legislatori volenti ponere rectissimas leges sit ponendum leges ad conferens meliorum vel ad id quod plurium: cum acciderit quod dictum est, quod autem rectum sumendum. fortè, rectum autem fortè ad conferens totius ciuitatis

C & ad commune ciuium, ciuis autem communiter quidem est qui participat eo quod est principari & subiici: secundum vnamquanque politiam, alter Ad optimam autem qui potest & eligit subiici & principari ad vitam quæ secundum virtutem. Si autem est aliquis in tantum differens secūdum excessum virtutis, vel plures quidem vno, non tamen possibile complementum exhiberi ciuitatis, vt non sit comparabilis aliorum omnium virtus, neq; potentia ipsorum politica ad eam quę illorum, siue plures siue vnus, eam quæ illis solū, non adhuc ponendum partem huius ciuitatis. Iniuriabuntur enim. dignificati æqualibus, inæquales tantum existentes secundum virtutem, & secundum politicam potentiam, sicut enim Deum inter homines verisimile esse talem. Vnde palàm quia & legislationem necessariam esse circa æquales & genere & potentia. De talibus autem non

D est lex: etenim deridendus vtique erit aliquis leges statuere tentans de ipsis. Dicentur enim vtique fortè quæ quidem Antisthenes ait, Leones concionantibus lepusculis, & æquale volentibus, omnes habere, propter quod & ponunt relegationem Democratizatæ ciuitates propter talem causam. Hęc enim vtiq; persequuntur æqualitatem maximè omnium. Quare eos qui videntur excedere potentia propter diuitias, vel multos amicos, vel propter aliquam aliam politicam potentiam relegabant, & transferebant extra ciuitatem tēporibus determinatis. Fabulantur autem & Argonautas Herculem dereliquisse propter talem causam, non enim voluisse ipsum ducere Argo, idest nauem cum alijs, tanquam excedentē multū nautas, propter quod & vituperantes tyrannidē

& Periandri Thrasibulo consilium non simpliciter extimandum rectè increpare: aiunt enim Periandrum dixisse quidem nihil ad missum preconem de consilio, sed auferentem excedentes spicarum planasse aream. Vnde ignorante quidem precone eius quod fiebat causam, proferente autem quod contingit, intellexisse Thrasibulum quod oportet excellentes viros perimere, hoc enim non solum expedit tyrannis; neque solum tyranni faciunt, sed similiter habet & circa Oligarchias & circa Democratias. Relegatio enim eandem habet potētiam, modo quodam scilicet prohibere excellentes & fugare. Idem autem circa ciuitates & gentes faciunt qui domini potentiæ: velut Athenienses quidem circa Samios, & Chios, & Lesbios. Cum enim magis imperialiter haberent principatum, humiliauerunt ipsos præter pacta, Persarum autem Rex Medos & Babylonios & aliorum sagaces factos, quia fuerant aliquando in principatu, dispersit sæpè. Problema aūt vniuersaliter est circa omnes politias etiā rectas, transgressæ quidem enim ad id quod proprium respicientes hoc agunt: non solum sed cura commune bonum intendentes eodem habēt modo. Palàm autem hoc & in alijs artibus & scientijs, neq; enim pictor sinet vtiq; aliter habere pedem excedentem commensurationem, neque si differat pulchritudine: neque puppim nauis factor, vel aliarum partium nauis, neque vtique magister chori eum qui altius & pulchrius toto choro cantat sinet simul chorum agere. Quare propter hoc quidem nihil prohibet Monarchias concordare ciuitatibus, si proprio principatu proficuo ciuitatibus existente, hoc agunt, propter quod secundum excessus excellentias habet aliquod ciuile iustum, sermo qui circa relegationem. Melius quidem igitur legislatorem à principio sic instituere politiam vt non indigeat tali medicina. Secunda autem nauigatio si euenerit tentare dirigere tali aliqua directione, quod quidem non faciebant circa ciuitates: non enim respiciebat ad conferens propriæ politiæ, sed seditiosè vtebantur relegationibus. In transgressis quidem igitur quod quidem singulariter expediat & iustum sit, manifestum. Fortè autem & quod nō simpliciter iustum, & hoc manifestum. Sed in optima politia habet multam dubitationem, non secundum aliorum bonorum excessum, puta roboris, & diuitiarum, & multitudinis amicorum, sed siquis fuerit differens secundum virtutem, quid oporteat facere. Non enim dicet vtique oportere eiicere & transferre talem, at vero neq; principari talem. Simile enim & vtiq; si Iouem principari velimus partientes principatus. Relinquitur igitur, quod etiam videtur aptum natum esse tali obedire omnes lætanter, vt Reges sint tales perpetui in ciuitatibus.

LECTIO XIII.

FOrtè autem benè habet post determinatas rationes trāsire & considerare de Regno hoc. Dicimus enim rectarum politiarum vnam esse hanc. Considerandum autem vtrum expediat benè habente habitari ciuitati, & regioni, Rege regi, aut nō, sed alia aliqua politia magis vel aliquibus quidem expedit, aliquibus autem non expedit. Oportet itaque primò diuidere, vtrum vnum aliquod genus est ipsius, vel plures habet differentias. Facilè itaque hoc addiscere quod plura genera continet, & principatus modus est non vnus omnium. Qui enim in Laconica politia, videtur quidē

E esse Regnum maximè eorum quæ secundum legem, nō est autem dominans omnium, sed quādo exierit regionem dux est eorum quæ ad bellum. Adhuc autem quæ ad Deos, attributa sunt Regibus, hoc quidem igitur Regnum velut ducatus quidam exercitus imperialis & perpetuus est. Occidendi enim non dominus, nisi in aliquo Regno quemadmodum sub antiquis, in bellicis exercitibus promptus potens lege, significat autem Homerus, Agaméuon enim male quidem audiens deprimebatur in congregationibus, egressis autem & interficiendi dominus erat, dicit enim, quem ego videro fugientem è prælio non sufficiens erit sibi fugere canes vel vultures, apud me enim est mors. Vna quidem igitur species huius Regni ducatus exercitus per vitam. Horum autem ij quidem secundum genus sunt, ij autem eligibiles. Præter hanc autem alia monarchiæ species, qualia erunt Regna apud quosdam Barbarorum, **F** habent autem hæc omnia potentiam similem tyranni, sunt tamen secundum legem & paterna. Quia enim magis seruiles moribus sunt natura barbari quidem græcis, Qui autem circa Asiam, iis qui circa Europam, sufferunt despoticum principatum nihil contristati, tyranni quidem igitur propter tale sunt. Secura autem quia patria & secundum legem sunt. Et custodia autem Regalis & non tyrannica propter talem causam. Ciues enim custodiunt armis Reges, tyrannos autem extranei; ij quidem enim secundum legem & voluntarijs, ij autem inuoluntarijs principantur. Quare ij quidem & ciuibus, ij autem super ciues habent custodiam. Duæ quidem igitur species hæ Monarchiæ, altera autem quæ quidem erat in antiquis græcis quos vocant Esymnetas. Est autem hæc, vt simpliciter est dicere, electa tyrannis. **G** Differens autem à barbarica non eo quòd non secundum legem, sed eo quòd non patria sit solum, principabantur autem ij quidem per vitam principatu hoc, ij autem vsque ad quædam determinata tempora, vel actiones, qualem elegerunt quandoq; Mitilenęi Pittacum aduersus profugas quibus præerant Antimenides & Alceus poeta. Significat autem Alceus quod elegerunt Pittacum tyrannum, in quodam scoliorum versuum, increpat enim quia malum patriæ Pictacum præfecerunt ciuitati sine felle & grauis felicitatis, tyrannum quidem laudantes simul collecti. Hæ quidem sunt & erant, quia enim tyrannicè erant, despoticè, quia autem electæ & volūtariorum, Regales. Quarta autem species monarchiæ Regalis quæ secundum Heroica tempora voluntariæ & patriæ factæ secundum legem, quia primi fuerunt benefactores multitudinis secundum artes, aut bellum, **H** aut quia collegerunt, aut emerunt regionem, facti fuerunt Reges voluntariorum & successiuè sumentibus patrij: Domini autem erant præsulatus secundum bellum & substantiarum quæcunque non sacerdotales, & cum iis sententias iudicabant. Hoc autem faciebant ij quidem non iurantes, ij autem iurantes. Iuramentum autem erant sceptri eleuatio. Qui quidem igitur in antiquis temporibus & super ea quæ penes ciuitatem, & quæ popularia, & quæ circa confinia, continuè principabantur. Posterius autem hoc quidem permittentibus ipsis Regibus, hoc autem turbis occupantibus. In alijs quidem ciuitatibus patriæ sustantiæ remanserunt regibus solum, vbi autem dignum est dicere Regnum in confinijs bellicorum ducatum solum habebant.

bant. Regni quidem species hæ quatuor numero. Vnaquidem quæ circa Heroica tempora, hæc autem erat voluntariorum quidem, in quibusdam autem determinatis, dux enim exercitus & iudex, erat Rex & eorum quæ ad Deos dominus. Secunda autem quæ barbarica, hæc autem ex genere principatus despoticus secundum legem. Tertia autem quam Esymneticam appellant, hæc autem est electa tyrannis. Quarta autem quæ Laconica horum, hæc autem est (vt simpliciter est dicere) ducatus exercitus secundum genus perpetuus, hæ quidem igitur hoc modo differunt ab inuicem. Quinta autem species Regni quando fuerit omnium dominus existens, sicut vnaquæq; gens & ciuitas vnaqueq; communium, ordinata secundum œconomicam, sicut enim œconomica Regnum quoddam domus est, ita Regnum ciuitatis & gentis vnius vel plurium œconomia: ferè itaque duæ sunt (vt est dicere) species Regni de quibus considerandum, hæc & quod est Laconica. Aliarum enim multę intermediæ harum sunt, pauciorum quidem enim domini quam Regnum, pluriū autem sunt quam Laconicus. Quare consideratio ferè de duobus est. Vnum quidem vtrum expediat ciuitatibus, ducere exercitus perpetuū esse & hunc vel secundum genus vel secundum partem, aut non expedit. Vnum autem vtrum quidem vnum expedit dominum esse omnium, vel non expedit. De tali quidem igitur ducatu exercitus considerare habet magis legum speciem quam politiæ. In omnibus enim politijs contingit hoc fieri. Quare dimittatur primum, reliquus autem modus Regni politiæ species est. Quare de hac oportet considerare, & dubitationes quæ insunt transcurrere.

LECTIO XIIII.

Principium autem inquisitionis est hoc, vtrum expedit magis ab optimo viro Regi, vel ab optimis legibus. Videtur itaq; putantibus expedire. A rege regi, vniuersale solum leges dicere, sed non ordinare ad ea quę eueniunt. Quare in quacūq; arte principari scd̄m literas miserum, & quidem in Egypto post tertium diem munere licet Medicis, si autem prius, in suo periculo, manifestum igitur ꝙ nō est quæ secūdum literas & leges optima politia propter eandem causam. At verò & illum sermonem vniuersalem oportet existere principibus, valentius autem cui non adest quod passionale omnino, quam cui connaturale, lege quidem igitur hoc non inest, humanam autem animam necesse hoc habere omnem. Sed fortè dicet vtiq; aliquis, vt contra hoc consiliabitur de singularibus melius. Quod quidem igitur necesse ipsum esse legislatorē, palàm, & ponere leges, sed non dominos qua transgrediuntur, q̄m de alijs oportet esse dominos. Quæcūq; verò non possibile legem iudicare, vel omnino, vel benè. vtrum vnum oportet optimum principari, vel omnes: etenim nunc conuenientes disceptant & cōsiliantur & iudicant, hæc autem sunt iudicia omnia de singularibus. secundum vnum quidem igitur comparatus quicunque forte deterior, sed est ciuitas ex multis, sicut conseruatio compotata pulchrior vna & simplici, propter hoc & iudicat melius turba multa quam vnus quicunque, Adhuc magis indifferens quod multum, quemadmodum aqua amplior, sic & multitudo paucis magis indifferens. Vno autem ab ira obtento, vel ab alia aliqua passione tali necessarium corrumpi iudicium. Ibi autem habent difficilè simul omnes impetu ferri & peccare. Sit autē multitudo qui liberi nihil præter legem agentes nisi de quibus necessarium deficere ipsam, si autem non hoc facilè in multis, sed si plures sint boni viri & ciues, vtrum vnus magis incorruptibilis princeps, vel magis plures quidem numero. boni autem viri. Au palàm quod plures, sed ij quidem diuisiones facient, vnus autem sine seditione. Sed ad hoc contraponendum fortè quod studiosi secundum animam sicut & ille vnus, si itaque plurium principatum, bonorum autem virorum omnium Aristocratiam ponendum, eum autem qui vnius, Regnum, eligibilior vtiq; erit ciuitatibus Aristocratia quā regnum, & cum potentia & sine potentia existente principatus, si sit accipere plures similiter. Et propter hoc fortè rege regebantur prius, quia rarum erat inuenire viros multum differentes secundum virtutem. Alterum & tunc paruas habitabant ciuitates. Adhuc autem à beneficio instituebāt Reges, quod quidem est opus bonorum virorum. Quoniam autē eueniet fieri multos similes ad virtutem non adhuc sufferebant, sed quærebant commune aliquid & politiam instituerunt. Quoniam autem deteriores facti, opulenti facti sunt, à communibus hinc rationabile factas esse Oligarchias, honorabiles enim fecerunt diuitias, ex iis autem primo in tyrannides transmutabantur, ex tyrannidibus autem in Democratiam, semper enim ad pauciores ducentes propter turpe lucrum fortiorem ipsam multitudinem fecerunt, vt insurgerent & fierent Democratiæ. Quoniam autem & maiores accidit esse ciuitates, fortè neque facile iam fieri politiam, aliam præter Democratiam. Si verò aliquis ponat optimum ciuitatibus à rege regi, quam se habebunt quæ de natis, vtrum & genus oportet regnare, sed genitorum quales quidem contingunt, nociuum, sed non tradet dominus existens natis. Sed nō facile adhuc hoc credere. Difficile enim & maioris virtutis, quam secundum humanam naturam. Habet autē dubitationem & de potentia, vtrum oportet habere regnaturum robur aliquod circa ipsum quo possit cogere non volentes obedire, aut qualiter contingit principatum dispensare, si enim secundum legem sit dominus nihil agens secundum suam voluntatem præter legem, tamen necessarium existere ipsi potentiam qua custodiet leges. Forte quidem igitur quæ circa Regem talem non difficile determinare, oportet enim ipsum quidem habere potentiam, esse autem tantam potentiam, vt sit ea quæ singulorum & vnius & simul plurium maior, ea autem quę multitudinis minor, quemadmodum antiqui custodias dederunt quādo prę̄fecerūt ciuitati quē dam quam vocabant Esymnetem vel tyrannum & Dionysio, quando petebat custodias, consuluit quidam Siracusanis dare tot custodias.

LECTIO XV.

De rege autem qui secundum suam voluntatem omnia agat sermo instat nunc, & faciendū consideratione, qui quidem.n. s̄m legem rex, nō est species regni, sicut dicimus. In omnibus.n. contingit esse ducatū exercitus perpetuum. puta in Democratia & Aristocratia, & multi faciunt vnū dominū dispensationis, talis enim quidā principatus est & circa Epidamnum & circa Opunta autem circa aliquam partem minor est. De vocato aūt omnimode rege, hoc autē est in quo Rex principatur omnibus secundum suam volun-

vnluntatem. Dicẽdum videtur autem quibusdam, neq; secũdum naturam esse quod dominus sit communium ciuium vnus, vbi consistit ex similibus ciuitas. Similibus enim natura idem iustum, necessarium & eandem dignitatem secundum naturam esse, quare sequidem inęquales æquale alimentum habere vel vestimẽtum nociuum corporibus, sic habent & quæ circa honores, similiter & inæquales æquales, propter quod quidem nihil magis principari quam subici, iustum est: & vicissim igitur eodem modo, hoc autem iam lex, ordo enim lex, legem ergo principari eligibilius magis quam ciuium vnum aliquem, secundum eãdem autem rationem hanc vtiq; si aliquos principari melius hos instituendum seruatores legis & ministros legum. Necessarium enim esse quosdam principatus, sed non hunc vnum esse aiunt iustum, similibus existentibus omnibus. At vero quæcũq; non videtur posse determinare lex, neq; homo vtiq; poterit nota facere, Sed vniuersale lex instituit reliqua iustissima sententia iudicare & disponere principes. Adhuc autem omnia dirigere dant quodcunque videbitur tentãtibus melius esse positis. Qui quidem intellectum iubet principari, videtur iubere principari Deum & leges. Qui autem hominem iubet, apponit & bestiam. Quando enim concupiscentia tale, & furor principatum habuerit tandem & optimos viros interimet: propter quod quidem sine appetitu intellectus lex. est exẽplum autem artium videtur esse falsum quod secundum literas medicari sit prauum, sed & eligibilius vti habentes artes. Ij quidem enim propter amicitias nihil præter rationem faciunt, sed accipiunt mercedem ægrotos, curantes, ij autem in politicis principatibus multa ad affectum & gratiam consueuerunt agere, quoniam & medicos quando suspicantur persuasos ab inimicis perimere propter lucrum, tunc eam quæ ex literis curam quærent vtiq; magis. At verò medici ægrotantes inducunt ad se ipsos alios medicos. Et exercitatores puerorum cum sint in exercitio, inducunt exercitatores disciplinæ tanquam non potentes iudicare quod verum quia iudicarent de proprijs, & in passione existentes. Quare palàm quod iustum quærentes medium quærũt, lex enim ipsum medium. Adhuc principaliores & de principalioribus quàm hæ secundum literas leges sunt, quæ secundum consuetudines. Quare si iis quæ secundum literas homo princeps est securior, sed non iis, quę secundum consuetudinem. At verò neq; facile prospicere multa vnum. Oportebit igitur multos esse sub ipso constituto principe, quare quid distet hoc à principio mox existere, vel vnum consistere hoc modo. Adhuc quod & prius dictum est. Si quidem vir studiosus, quia melior principari dignus, vno autem duo boni meliores, hoc autem est quod dicitur simul duobus venientibus, & oratio Agamenonis, tales mihi sodales, vt non iam principari iustum, sunt autem & nunc de quibusdam principatus dominantes iudicio, sicut iudex de quibus lex non potest determinare, quoniam de quibus potuit, nullus dubitat de iis tanquam non vtique optimè lex præceperit, iudicabit, sed quoniam hęc quidem contingit comprehendi legibus, hæc autem impossibilia. Hæc sunt quæ faciunt dubitare & quærere, vtrum optimam legem principari eligibilius quàm optimum virum. De quibus enim consiliantur sunt impossibilium lege constituta esse. Non igitur hoc contradicunt, tanq̃

E non necessarium esse hominem iudicantem de talibus, sed quòd non vnum solum, sed multos. Iudicat. n. vnusquisque princeps eruditus à lege benè. Inconueniensq; fortè vtiq; esse videbitur, si melius percipiat quis, duobus oculis & duabus auribus iudicans, & agens duobus pedibus & manibus, q̃ multi multis. Qm̃ & nunc oculos multos Monarchæ faciunt sibi & aures & manus & pedes. Eos. n. qui principatui & ipsius sunt amici faciunt comprincipes, non amici quidem igitur existentes non faciunt secundum Monarchæ voluntatem, si autem amici & illius principatus quoque amicos fortè & similes, quare si hos extimat oportere principari ęquales & similes principari extimat oportere similiter. Quod quidem igitur dicunt dubitãtes aduersus regnum ferè hæc sunt.

LECTIO XVI.

Sed fortè hęc in aliquibus quidem habent hoc mo-
F do, in aliquibus autem non sic, est enim aliquid natura despoticum, & aliud politicum & iustum & conferens, tyrannicum autem non est fm naturã, neque aliarum politiarum quæcunque transgressiones sunt, hæc enim fiunt quæ præter naturam. Sed ex dictis manifestum quod in similibus quidem & æqualibus, neq; expediens est, neque iustum, vnum dominum esse omnium, neq; non existentibus legibus, sed ipsum, tanquam sit lex neq; legibus existentibus, neq; bonum bonis, neq; non bonis non bonum, neque si fm virtutem melior sit, nisi modo quodam. Quis autem modus dicendum. Dictum est autem aliqualiter & prius, primo autem determinandum quid sit regnabile & quid sit Aristocraticum & quid Politicum. Regnabile quidem igitur talis est multitudo quę nata est ferre genus superexcellens secundum virtutem ad pręsulatum politicum.
G Aristocratia autem multitudo quę nata est ferre multitudinem potentem Regi principatu liberorum ab iis qui secundum virtutem præsidibus ad politicũ principatũ, Politica autẽ multitudo in qua nata est fieri multitudo politica, potens principari & subici secũdum legem distribuentem principatus secũdum dignitatẽ opulentis. Cum igitur vel genus totum, vel aliquẽ vnum acciderit esse differentẽ secundum virtutem tm̃, vt excedat quæ illius, eam quæ aliorum omnium tunc iustum est genus hoc esse Regale & dominãs omnium, & Regem vnum hunc. Sicut. n. dictum prius, non solum sic habet fm iustum quod proferre consueuerunt qui Politias instituerint & qui Aristocratias & qui Oligarchias. Et iterũ qui Democratias: penitus. n. fm excessum volunt, sed excessum non eundem, imo secundum quod prius dictũ est;
H neq;. n. occidere, vel fugare, neq; relegare vtiq; talẽ decens est, neq; vlla subici secundum partem, non. n. nata est pars excellere ipsum omne, ei autem qui tantam excellentiam habet, hoc accidit, quare relinquitur solum obedire tali & dominum esse, non fm partem sed simpliciter. De regno quidem igitur quas habet differẽtias, & vtrum non expediat ciuitatibus, aut expediat, & quibus & quõ, determinatum sit hoc modo. Quoniã aũt tres dicimus esse rectas politias. Horum autem necessarium optimam esse eam quæ ab optimis dispensatur, talis autem est in qua accidit vel vnum aliquem simul omnium, vel genus totum, vel multitudinem excedentem esse fm virtutem, iis quidem subici potentibus, iis autẽ principari ad electissimam vitam. In primis autẽ sermonibus oñsum est quod eandem necessarium viri virtutẽ

esse

esse & ciuis optimæ ciuitatis, manifestum quod eodem modo & per eandem sit vir studiosus, & ciuitatem instituet vtique quis Aristocratizatam & regno gubernatam. Quare erunt & disciplina & assuetudines eædem ferè quæ faciunt studiosum virum & quæ faciunt politicum & regale. Determinatis autem iis de politica optima, iam tentandum dicere quo nata sit fieri modo & institui quomodo necesse vtique facturum de ipsa conuenientem speculationem.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER QVARTVS

LECTIO I.

IN omnibus artibus & scientijs, iis quæ nõ secundum particulam fiunt, sed circa genus vnum aliquod, perfectis existentibus, vnius est considerare quod congruit circa vnumquodq; genus: puta exercitatio corpori qualis quali expediat, & quæ optima: Ei enim qui optimè aptus natus & proportionatus, optimam necessarium congruere. Et quæ plurimis vna omnibus. Etenim hæc exercitatiuæ opus est. Adhuc autem siquis non attinentem desideret, nec habitum nec scientiam eorum quæ circa Agonian, nihil minus exercitatoris disciplinæ & gymnastici est præparare & hanc adhuc potentiam. Similiter autem, hoc & circa medicatiuam, & nauificam, & circa vestitum, & circa omnem aliam artem, videmus accidens. Quare palàm, quod eiusdem scientiæ est politiam optimam cõsiderare, quæ est, & qualis quædam vtique existens, maximè erit secundum votum, nullo impediente extrinsecorum: & quæ quibus congruẽs. Multis enim valde fortè impossibile sortiri optimam. Quare optimam simpliciter, & eam quæ ex suppositis optimam, non oportet latuisse bonum legislatorem, & eum qui est, vt verè, politicus. Adhuc autem tertiam, eam quæ ex suppositione: oportet enim & datam posse considerare, & à principio quomodo vtique fiet, & facta quò vtique modo saluabitur plurimo tempore. Dico autem, puta, si alicui ciuitati accidit neque optima politia disponi, non abundantemq; esse etiam necessarijs, neque ea quæ contingent ex existentibus, sed quadam peiori. Præter omnia autem hæc, eam quæ maximè in omnibus ciuitatibus congruit, oportet cognoscere, quo plurimi pronunciantium de politia, & si alia dicant benè, tamen in optimis peccant, nõ enim solum optimam oportet considerare sed etiam possibilem. Similiter autem & faciliorem & communiorem omnibus. Nunc autem ij quidem summam & indigentem multis copijs quærunt solum, ij autem magis communem quandam dicentes eas quæ sunt interimentes politias, scilicet Laconicam, vel quam aliam laudamus. Oportet autem talem induci ordinem ad quem facilè existentibus persuadeantur & possint prosequi tanquam non sit minus opus corrigere politiam, quàm instruere à principio, sicut & post addiscere à principio, propter quod eum dictis oportet & existentibus politijs posse auxiliari politicum, sicut dictum est & prius. Hoc autem impossibile

A ignorantem quot sunt species politię. Nunc enim vnam Democratiam putant quidem esse, & vnam Oligarchiam. Non est autem hoc verum. Quare oportet differentias politiarum non latere quot, & quot modis componantur. Cum eadem autem hac prudentia & leges optimas videre, & eas quæ vnicuique politiarum congruunt: Ad politias enim leges oportet poni & ponuntur omnes, sed non politias ad leges, politia quidem enim est ciuitatibus ordo qui circa principatus quo modo distribuantur, & quid dominans politiæ, & quid quod finis est, communionis singulis, leges autem separatæ significantium politiam secundum quas oportet principes principari & obseruare transgredientes ipsas, quarum palàm quòd differentias & numerum necessarium habere politiæ vniuscuiusque & ad legum positiones. Non enim possibile est easdem leges conferre B Oligarchijs, neque Democratijs, omnibus siquidem plures & non vna Democratia neque Oligarchia solum est. Quoniam autem in prima Methodo politiarum diuisimus tres quidem rectas politias, Regnum, Aristocratiam, Politicam. Tres autem harum transgressiones tyrannidem quidem Regni, Oligarchiam autem Aristocratiæ, Democratiam autem politiæ, & de Aristocratia autem quidem in Regno dictum est. De optima enim politia considerare idem & de iis est dicere nominibus, vult enim vtrunq; consistere secundum virtutem diffusam. Adhuc autem quid differant inuicem Aristocratia & Regnum, & quando oportet Regnum putare, determinatum est prius. Reliquum de politia percurrere ea quæ communi nomine appellatur & de alijs politijs, Oligarchia. & Democratia & Tyrannide. Manifestum quidem igitur & harum transgressionum quæ pessima, C & secunda quæ, necesse enim eam quidem quæ primæ & diuinissimæ, transgressionem, esse pessimam, Regnũ autem necessarium, aut nomen solum habere non existens, aut propter multam excellentiam Regis esse, & tyrannidem pessimam existentem plurimum distare à politia, secundo autem Oligarchiam, Aristocratia enim distat multum ab hac politia. Mensuratissimam autem Democratiam. Iam quidem igitur pronũciauit & quidam priorum sic, non tñ in idem nobis aspiciens. Ille quidem iudicauit omnibus quidem existentibus Epiiceis: puta Oligarchia bona, & alijs, pessimam Democratiam, prauarum autem optimam. Nos autem totaliter has vitiatas esse dicimus, & meliorem quidem Oligarchiam aliã alia, non benè habet dicere, minus autem prauam: sed de tali quidem iudicio dimittatur nunc. Nobis autem primo diuidendum est, quot sunt differentiæ politiarum D siquidem sunt species plures Democratię & Oligarchię. Deinde quæ communissima & quæ eligibilissima post optimam politiam, & vtiq; siqua alia contigerit Aristocratia & consistens benè, sed pluribus congruens ciuitatibus quæ sit: deinde & aliarum, quæ quibus eligibilis. Fortè enim iis quidem necessaria Democratiã magis quã Oligarchia, iis autem hæc magis quam illa. Post hoc autem quo modo oportet instituere volentem has politias, dico autem Democratias secũdum vnamquãq; speciem, & iterum Oligarchias tandem autem post hæc oĩa qñ fecerimus breuiter, contingentem memoriam, tentandum superuenire quæ corruptiones & quę saluationes politiarum, & cõmuniter & sigillatim vniuscuiusq;, & propter quas causas hæc maximè fieri nata sunt.

LECTIO II.

EIus quidem igitur quod esse plures politias causa, quia omnis ciuitatis sunt partes plures numero. Primo qoidem.n. ex domibus compositis videmus omnes ciuitates. deinde rursus huius multitudinis hos quidem opulentos necessarium esse, hos autem egenos, alios autem medios: & opulétorum autem & egenorum, hic quidem arma exercens, hic autem sine armis, & huoc quidem populum videmus agricultores esse, hunc autem circa forum occupatos, hunc autem banausum. Et insignium sunt differentiæ & secundum diuitias & magnitudines substantiæ: puta secundum nutritiones equorum, hoc enim nou facilè noo diuites facere, propter quod quidem in antiquis temporibus quibuscunq; ciuitatibus in equis potentia erat, Oligarchiæ apud istos erant, vtebantur autem ad bella equis ad vicinos velor Eretrij, & Chalcidij, & Magnetes qui sub Meandro, & aliorum molti circa Asiam. Adhuc cum iis, qui penes dioites differentijs sunt, hæc quidem fm genus, hæc autem fm virtutem, & siquid vtique tale alterum dictum est esse ciuitatis pars, in iis quæ circa Aristocratiam: ibi enim diuisimus ex quot partibus necessarijs est omnis ciuitas. Harum enim partium aliquando quidem omnes participant poliria, aliquando autem pauciores, aliquando autem plures.. Maoifestum igitur, quòd plures necessarium est esse politias specie differentes ab iouicem, etenim hæ partes differunt specie a se ipsis. Politia qoidem enim principatuum ordo est, hunc autem distribuunt omnes vel secundum potentiam participantium, vel secundum quaodam ipsorum communem æqualitatem, dico autem puta egenorum vel opulentorom vel communem quãdam ambarum. Necessarium ergo politias esse tot quot quidem ordines secundum excellentiam sunt, & secundum differentias partium. Maximè autem videntur esse duę quemadmodum de veutis dicitur, ij quidem Australes, ij quidem Boreales, reliqui autem horum prætergressiones, sic & politiarum duæ, Populus & Oligarchia, Aristocratiam enim ponunt speciem Oligarchiæ tanquam existentem quãdam Oligarchiam, & eam quæ vocatur Politia Democratia, sicut in veotis Zephyrum quidem Boreæ, Austri autem Eurum: Similiter autem habet & circa Harmonias vt aiunt quidam, etenim ibi ponuot duas species Doriam & Phrygiã, aliàs autem coordioationes has quidem dorias, has auté phrygias vocant. Maximè quidem igitur consueueruot ita existimare de politijs, verius autem & melius vt oos diuisimus duarum aut vnius existentis benè institutæ, aliàs esse transgressiones, has quidem benè contemperatæ Harmoniæ, has autem optimæ politiæ, Oligarchias quidem eas quæ duriores & magis despoticæ, remissas autem & molles, demoricas. Non oportet autem poni Democratiam sicut consueuerunt quidam nunc simpliciter ita, vbi dominans multitudo etenim in Oligarchijs & vbiq; amplior pars dominans, neq; Oligarchiam vbi domini politiæ pauci, si enim essent qui omnes mille & trecenti & horum ipsi mille diuites, & non traderent de ptiocipatu ipsis trecentis & pauperibus liberis existentibus, & quantum ad alia similibus, nullus vtique diceret democratizare istos. Similiter autem & si pauperes quidem pauci essent, valétiores autem diuitibus pluribus existeotibus. nullus vtiq; Oligarchiã appellaret, neq; talé si alijs existétibus diuitibus

E non attriueret honorem., Magis igitur dicendum quod Demos quidem est qñ liberi fuerint domini: Oligarchia autem, qñ diuites, sed accidit hos quidé, plures esse, hoa autem paucos; liberi qoidem.n. multi, diuites auté pauci, etenim vtiq; si secúdum magnitudinem distribuetur principatus, sicut in Æthiopia aiuot quidam, vel secundum pulchritudiné, Oligarchia vtique esset: pauca enim multitudo & pulchrorum & magnorum, sed neque iis solum sufficienter habet determinare politias has.: Sed quoniam partes plures & populi & Oligarchiæ suot, adhuc distinguendum, taoquam neq; si liberi pauci existentes, ploribus & ooo liberis principentur, Demos, velut in Apollonia quæ in Ionio & in Thera. In vtraque enim harum ciuitatum in honoribus erant qui differebaut secundum ingenuitatem, & primi obtioentes vicioias, pauci existentes multorum, oeque vtique diui-

F tes propter excedere secundum multitudinem Demos. velut in Colophone antiquitus ibi oou possidebant magnam substantiam qui plures antequam fieret bellum aduersus Lydos: sed est Democratia quidem quando liberi & egeni plures existentes domini fuerint principatus, Oligarchia autem quando diuites & nobiliores pauci existentes. Quod quidem igitur politiæ sunt plures & propter quam causam dictum est.

LECTIO III.

QVod autem & plures dictis, & quę, & propter quid, dicimus; principiũ suméres dictũ prius. Confitemur.n. non vnam parté, sed plures habere oém ciuitaté. Sicut igitur si animalis vellemus accipere species primo quidé vtiq; segregaremus quod quidem necessarium habere omne aial, velut quidam sensitiuorum & quod alimenti elaboratiuum & su-

G sceptiuum: puta os & ventrem.. Adhuc autem quibus mouetur partibus voũquodq; ipsorum. Si itaq; tot species solorum aũt horum essent differentiæ, dico aũt puta oris quædam plura genera, & vẽtris, & sensitiuorum, Adhuc aũt & motiuarũ partium, numerus cõiugationis horum ex necessitate faciet plura genera animalium. Nõ enim possibile est idem animal habere plures oris differentias, similiter aũt neq; aurium. Quare qñ acceptę fuerint hornm oés cõtingentes cõbinationes, faciet species animalis, & tot species animalis quot quidem coniugationes necessariarum partium sunt. Eodem aũt modo & dictarum politiarum, etenim ciuitates non ex vna sed ex multis partibus cõponuntur, sicut dictum est sæpè. Vna quidem igitor est quę circa alimentũ multitudo, quę vocatur agricolæ, secunda autem quæ vocatur banausa, est autem hæc quæ circa has artes sine quibus ciuitatem im-

H possibile est habitari. Harum autem artium has quidem ex necessitate oportet existere, has autem ad delitias, vel benè viuere. Tertia autem quæ circa forum, dico autem foralem quæ circa venditiones & emptiones & negociationes, & campsorias demoratur. Quartam autem quod mercenarium. Quiotum autem genus quod propugnans quòd iis nihil minus necessarium est existere, si debeant non seruire inuadentibus. Nihil enim minus impossibilium quàm dignum esse vocare ciuitatem natura seruam: per se sufficiens.n. est ciuitas, quòd autem seruum nou per se sufficiens. Propter quod quidam iu politia leuiter hæc, non sufficienter autem dictum est. Ait.n. Socrates è quatuor necessariissimis componi ciuitatem, dicit autem hos, textorem, agricolam, coriatium, ædificatorem.

ædificatorem. Rursum autem apponit tanquã non necessariis iis Aerariũ, & eos qui supra necessaria pecora. Adhuc autem negotiatorem & campsorem: & hęc omnia fiunt complementum primæ ciuitatis, tanquã gratia necessariorum omnis ciuitas sit constituta, sed non boni qui magis æqualibusque indigeat ærariis & agricolis. Partem autem propugnantem non prius attribuit anteq̃ regione crescente, ac tangente vicinos ad bellum instituantur, At vero & inter quatuor & quotcũq; cõmunicantes necessarium esse aliquid reddentẽ & iudicantem ꝙ iustum: siquidem igitur, & aĩam ponat vtiq; quis magis partem animalis quam corpus, & ciuitatum magis talia ponendum quam ea quę ad necessariũ vsum tendunt, scilicet bellicum & quod participat iustitia disceptatiua. Adhuc autem quod consiliatur, quod quidẽ est intellectus politici opus, & hæc siue separatim existant aliquibus, siue eundem: nihil enim differt ad rationem: ditari & agros colere accidit eisdem sæpe. Quare si quidem & hoc & illa sunt ponenda partes ciuitatis manifestũ quod & qui ad arma necessaria ciuitatis pars est. Septima aũt quæ substantiis ministrat, quam vocamus opulentos. Octaua aũt Demiurgica & populi institutina & quę circa principatus administratiua: siquidẽ sine principatibus impossibile esse ciuitatem. Necessarium igitur esse aliquos potentes principari & administrãtes vel continue vel secundum partem ciuitati hac administratione. Reliqua autem de quibus determinauimus ꝑfecte, quod consiliabitur, & conuincat altercantibus de iustis: siquidem igitur hæc oportet fieri in ciuitatibus, & bene fieri, & iuste, necessarium & aliquos politicorũ esse principantes virtute. Alias quidem igitur potentias videtur multis cõtingere existere eisdem. puta eosdem esse propugnantes, & agricolas, & artifices, adhuc autẽ consiliantes & iudicantes. Informantur autẽ & virtute oẽs, & plurimis principatibus principari putant posse, sed pauperes esse & diuites eosdem impossibile est: propter quod hæ partes maxime esse videntur ciuitatis diuites & egeni. Adhuc autẽ propterea quod vt in pluribus, ij quidem pauci sunt, ij autem multi, hæ videntur cõtrarię partes partium ciuitatis, vt & politiæ secundũ excessus harum consistant, & duæ politiæ videntur esse Democratia & Oligarchia. Quod quidem igitur sint politiæ plures & propter quas causas, dictum est prius.

LECTIO IIII.

QVod autẽ sint & Democratiæ species plures & Oligarchiæ dicamus, manifestũ autẽ hoc & ex dictis. Species enim plures populi & dictorũ insignium sunt: puta populi quidem species vna quidem agricolæ, altera autem quæ circa artes. Alia autem foralis quæ circa emptionem & venditionẽ versatur. Alia autem quæ circa mare, & hæc quidẽ bellica, hæc autem pecuniatiua, hæc autem vectiua, hæc autẽ piscatiua. In multis enim locis singula horũ multę turbæ, puta piscatores quidẽ in Tarento & Bizantio, Triericale aũt Athenis, negociatiuum aũt in Egina & Chio, transuectiuum autẽ in Tenedo. Adhuc autem quod manuale & quod modicam habet substãtiam vt non possit vacare. Adhuc quod quidẽ ex ambobus ciuibus liberũ & vtiq; si qua talis alterius multitudinis species. Insignium autem diuitiæ, nobilitas, virtus, disciplina, & iis similia dicta secundum eandẽ differentiam. Democratia igitur est prima quidẽ quæ dicitur maxime secundum

A ęquale, ęquale enim ait lex talis Democratiæ nihil magis existere egenis, vel diuitibus, neque dominõs esse vtroscũq;, sed similes ambos. Siquidẽ.n. libertas maxime est in Democratia, sicut existimant quidã, & æqualitas sic vtiq; erit maxime communicantibus oĩbus maxime politia similiter. Qm̃ autem amplior populus; dominans autem quod visum fuerit pluribus, necesse Democratiam esse hanc: vna quidẽ igitur species Democratiæ hæc, alia aũt ꝙ principatus fiũt ab honorabilitatibus & breuibus existẽtibus iis. Oportet aũt ei qui possidet potestatem esse participandi, & carentem nõ participare. Altera species Democratiæ, oẽs quidẽ esse principãtiũ, si solũ sit ciuis, principari aũt legem. Altera autẽ species Democratiæ, alia quidem esse eadem, dominans aũt esse multitudinem & non legem, hæc autẽ fit qñ sententiæ fuerint dominæ, sed nõ lex. Accidit autem hoc propter

B demagogus, in quibus quidem .n. quæ secundũ legem Democratizant non fit demagogus. Sed optimi ciuium sunt in præeminentia, vbi autem leges nõ dominantur, hic fiunt demagogi. Monarchus.n. fit populus cõpositus vnus ex multis. Ipsi enim multi sunt domini, nõ vt vnusquisq; sed omnis. Quale aũt dicat Homerus nõ bonam esse multi dominationem: vtrum hanc vel quãdo plures sunt qui principantur vt vnusquisq;, incertum, talis igitur populus veluti monarchus existens quærit monarchizare, quia non subiicitur sub lege, & fit despoticus. Quare & adulatores honorati: & est populus iste proportionaliter tyrãnidi monarchiarũ. propter quod & mos idem & ambo despotica meliorum & sententiæ sicut ibi præcepta, & demagogus & adulator idẽ & proportionaliter: & maxime aũt vtiq; apud vtrosq; valent. Adulatores quidem apud tyrannos. Demagogi autem

C apud populos tales. Sunt aũt iis causa vt sententiæ sint dominæ, sed non leges, omnia reducentes ad populum. Accidit.n. ipsis fieri magnos propter populũ quidẽ esse dominum omnium, opinionis autẽ populi hos, suadetur enim multitudo iis. Adhuc autem qui principatus accusant aiunt oportere populum iudicare, hic aũt gaudenter recipit aduocationem. Quare dissoluuntur oẽs principatus. Rationabiliter autẽ vtiq; videbitur increpare qui dicit talem esse Democratiã non politiam, vbi enim non principantur leges non est politia. Oportet enim legem quidem principari oĩum. De singularibus aũt principatus & politiam iudicare. Quare siquidẽ est Democratia vna politiarum. Manifestũ quod talis institutio in qua sententiæ omnia dispẽsant, neq; Democratia proprie, nullam.n. sententiam contingit esse vniuersalem. Species quidem igitur Democratiæ determinatæ

D sint hoc modo. Oligarchię autem species, vna quidem esse principatus ab honorabilitatibus tãtis, vt egeni nõ participent, cum sint plures. Licere aũt possidenti participare politia. Alia autem qñ ab honorabilitatibus immẽsis sunt principatus & eligunt ipsi eos qui deficiũt. Siquidem igitur ex omnibus iis hoc faciãt, videtur hoc esse magis Aristocraticum. Si autem ex aliquibus determinatis Oligarchicum. Altera species, Oligarchię quando puer pro patre vnus fit. Quarta autem quãdo extiterit quod nunc dictũ est, & principetur non lex, sed principes & est conuertibilis hoc in Oligarchiis, sicut tyrannus in monarchiis, & de qua diximus vltima Democratia in Democratiis, & vocãt talem Oligarchiã potentatũ. Oligarchiæ quidẽ igitur species tot & Democratię.

LECTIO V.

Non oportet autem latere quod in multis locis accidit ut politia quidem quae secundum leges non sit Democratia, propter assuetudinem autem & modum politizet & Democratizet. Similiter autem rursum apud alios enim quaedam quae secundum leges politiam esse magis Democraticam. Assuetudinibus autem & modo Oligarchizaret magis. Accidit autem hoc maxime post transmutationes politiarum, non enim statim transmutantur, sed amant in primis paulatim rapientes ex inuicem, ut leges quidem permaneant quae prius extiterunt, obtineant autem quae transmutant politiam. Quot autem sunt tot species Democratiae & Oligarchiae ex ipsis quae dicta sunt, manifestum: necesse enim aut omnes dictas partes populi communicare politia, aut has quidem, has autem non. Quando quidem igitur quod agriculturum & quod possidet mediocrem substantiam fuerint dominans politiae, politizant secundum leges, habent enim viuere laborantes, non possunt autem vacare. Quare legem statuentes conuocant necessarissimas congregationes, aliis autem participare licet, cum possideant honorabilitatem determinatam à legibus: propter quod omnibus possidentibus licet participare. Vniuersaliter quidem enim omnibus licere omnibus, Oligarchicum: licere autem vacare impossibile non existentibus prouentibus. Haec quidem igitur vna species Democratiae propter causas has. Altera autem species propter consequentem electionem, est enim & omnibus licere non refutatis secundum genus, participare tamen potentibus vacare: propter quod quidem in tali Democratia leges principantur propter non esse prouentum. Tertia autem species omnibus licere quicunque liberi fuerint participare politia, non tamen participare propter praedictam causam. Quare necessarium & in hac principari legem.

Quarta autem species Democratiae temporibus vltimo in ciuitatibus facta. Quia.n. factae sunt ciuitates maiores multo quam à principio & prouentus existunt & opulentiae, participant quidem omnes politia propter excessum multitudinis, communicant autem & politizant quia possunt vacare etiam egeni accipientes mercedem, & maxime autem vacat talis multitudo, neque enim impedit ipsos, neque propriorum cura, diuites impedit autem vt saepe non communicent congregationi, neque ei quod est iudicare: propter quod fit multitudo egenorum dominans politiae, sed non leges. Species quidem igitur Democratiae, tot & tales propter has necessitates sunt. Oligarchiae autem quando quidem plures habent substantiam, minorem autem & non multam valde, prima Oligarchiae species est, faciunt.n. potestatem principandi possidenti: & propter multitudinem esse participantium politeumate necesse non homines, sed legem esse dominans. Quanto.n. vtique plus distant à monarchia, & neque tantum habeant substantiam vt vacent negligentes, neque tam modicam vt nutriantur à ciuitate, necesse legem velle ipsis principari, sed non ipsos. Si autem vtique pauciores sunt qui substantias habent quam qui prius, ampliorem autem secundae Oligarchiae fit species: magis enim potentes supergredi volunt, propter quod ipsi quidem eligunt ex multis eos qui ad politeuma admittuntur. Quia autem nondum sic fortes sunt vt sine lege principentur, legem ponunt talem: si autem inualuerint pauciores existentes habere maiores substantias, tertius gradus fit Oligarchiae scilicet per se ipsos principatus habere, secundum legem autem praecipientem, morientium filios succedere. Quando autem iam plus inualuerint substantiis & multis amicis prope talis potentatus monarchia est, & domini fiunt homines: sed non lex: & quarta species Oligarchiae haec est, conuertibilis vltimae Democratiae.

LECTIO VI.

Adhuc autem sunt duae politiae praeter Democratiam, & Oligarchiam, quarum alteram quidem dicunt omnes & dicta est quatuor politiarum species vna, dicunt autem quatuor, monarchiam, Oligarchiam, Democratiam. quartam vero vocatam Aristocratiam. quinta autem est quae appellatur communi nomine omnium, politiam enim vocant, sed quia non saepe fit, latet tentantes enumerare species politiarum, & vtuntur quatuor solum sicut Plato in politiis. Aristocratiam quidem igitur bene habet vocare, de qua pertractauimus quidem in primis sermonibus, eam enim quae ex optimis simpliciter politicam secundum virtutem, & non ad hypothesim aliquam bonorum virorum, solam iustum appellare Aristocratiam. In sola enim simpliciter idem vir & ciuis bonus, bonus est. Qui autem in aliis boni, ad politiam ipsorum sunt. Sed sane sed sunt aliquae ad Oligarchizatas habent differentias, & vocantur Aristocratiae & ad vocatam politiam. Vbi vero non solum, respectu diuitiarum, sed & respectu virtutis eligunt principatus, haec politia differt ab ambabus, & Aristocratica vocatur, etenim in non facientibus commune curam virtutis sunt tamen quidam approbati, & qui videntur esse Epiices, vbi igitur politia respicit ad diuitias & virtutes & populum velut in Carchedonia, haec Aristocratica est: in quibus ad duo solum, vt quae Lacedaemoniorum ad virtutem & populum, & est mixtio horum duorum Democratiae & virtutes. Aristocratiae quidem igitur praeter primam optimam politiam, hae duae species, & tertia, quaecunque eius quae vocatur politia inclinantur ad Oligarchiam magis.

LECTIO VII.

Reliquum autem est nobis de nominata politia differentiae & de tyrannide. Ordinauimus autem sic non existentem, neque hanc transgressionem neque assignatas Aristocratias, quia secundum veritatem quidem omnes sunt vitiatae à rectissima politia. Deinde dinumerantur cum iis. Suntque ipsarum hae transgressiones, sicut in iis, quae à principio diximus. Vltimo autem de tyrannide rationabile est facere mentionem, quia omnium minime politia haec est, nobis autem est methodus de politia. Propter quam quidem igitur causam & ordinatum est, hoc modo, dictum est. Nunc autem ostendendum est nobis de politia. Manifestissima enim potentia ipsius determinatis iis quae de Oligarchia & Democratia, est enim politia, vt simpliciter est dicere, mixtio Oligarchiae & Democratiae, Consueuerunt autem vocare declinantes quidem vt ad Democratiam, politias. Declinantes autem ad Oligarchiam magis, Aristocratias, quia magis assequitur disciplina & nobilitas opulentioribus. Adhuc autem videntur habere opulenti quorum gratia iniusta agunt iniusti, vnde & Calosagathos, & insignes hos appellant. Quoniam igitur Aristocratia vult excellentiam attribuere optimis ciuium, & Oligarchias esse aiunt ex Calosagathis magis, videtur autem esse impossibilium ciuitatem Aristocratizantem non bene legibus dispo-ni, sed

ni, sed male gubernatam, similiter autem & Aristocratizari eam quæ non bene legibus disponuntur, non est autem bona legum dispositio, bene poni leges, nõ obedire autem. propter quod vnam quidem bonam legum dispositionem existimandum esse, obedire positis legibus, alteram autem bene poni leges quibus immaneāt. Est enim obedire & bene positis, hoc aũt contingit dupliciter, aut enim optimis contingentium ipsis, aut simpliciter optimis, videtur autem Aristocratia quidẽ esse maxime honorem distribui fm virtutem, Aristocratiæ quidem enim terminus, virtus. Oligarchiæ autem diuitiæ. Democratiæ autem libertas, hæc aũt quodcunq; videatur pluribus in oĩbus existit: Etenim in Oligarchia & in Aristocratia & in Democratia, quodcunq; videat maiori parti participantium politia, hoc est dominans, In plurimis quidem igitur ciuitatibus politiæ species vocatur, solum enim mixtio coniecturat diuitũ & pauperum diuitias & libertatem: ferè enim apud plurimos qui opulenti caloncagathon vñr tenere regionem. Qm̃ autem tria sunt quæ altercantur de æqualitate politiæ, libertas, diuitiæ, virtus. Quartum enim quod vocant ingenuitatem assequitur duobus. Ingenuitas enim est virtus & diuitiæ antiquę, manifestum quod mixtionẽ, quidem duorum. Lopulentorum & egenorum politiam dicendum, trium autem Aristocratiam maxime aliarum, præter veram & primam, quod quidẽ igitur sint & alię species politiæ præter monarchiam & Democratiã, Oligarchiam dictum est, & quales hæ, & quid differunt inuicem Aristocratiæ & politiæ ab Aristocratia, & quod non ab inuicem longe, manifestum.

LECTIO VIII.

QVo aũt modo fit prẹter Democratiam & Oligarchiã quę vocatur politia, & qualiter ipsam oporter institui dicimus consequenter dictis, simul autem palam erit & quibus determinãt, Democratiam & Oligarchiam. Sumendum.n. horum diuisionem: deinde ex iis, ex vtraq;, velut symbolum accipientes componendum. Sunt aũt termini tres compositionis & mixtionis, aut.n. vtrunq; sumendum quæ vtriq; lege statuunt, puta de eo quod est iudicare. in Oligarchiis quidem.n. opulentis damnum ordinant si non disceptent, egenis autem nullam mercedem. In Democratiis autem egenis quidem mercedem, opulentis autem nullum damnum. Commune aũt & medium horum ambo hæc. propter quod & politicum, mixtum est enim ex ambobus. Vnus quidẽ igitur iste cõbinationis modus. Alterum autem accipere medium eorũ quę vtriq; statuunt. puta congregationes fieri, ij quidem ab honorabilitate nulla vel parua omnino, ij autem ab immensa honorabilitate. Cõmune autem neutrũ, sed media honorabilitas vtriusq; horum. Tertium aũt ex duabus institutionibus, hæc quidẽ ex Oligarchica lege, hęc autem ex Democratica. Dico aũt, puta videtur Democraticum quidem esse, sortiales esse principatus, eligibiles autem Oligarchicum. Et Democraticum quidẽ qui nõ ab honorabilitate Oligarchicum aũt qui ab honorabilitate. Aristocraticum igitur & politicũ ex vtraque, vtrũque accipere, ex Oligarchia quidẽ eligibiles facere principatus, ex Democratia autem quod non ab honorabilitate. Modus quidem igitur mixtionis iste. Eius autem quod est bene misceri Democratiam & Oligarchiã terminus, quando contingit dicere eandem politiam, Democratiam & Oligarchiam: palam enim quod hoc patiuntur dicentes propter mixtas esse bene. Patitur autẽ hoc & medium, apparet enim vtrunque extremorum in ipso, quod quidem accidit circa Lacedęmoniorũ politiam, multi enim conant᷑ dicere tanq̃ Democratia existẽte, quia Democratica multa ordo habet, puta primo quod circa alimentum puerorum, similiter enim qui diuitum nutriuntur iis, qui pauperum & erudiũtur hoc modo vtiq; quo possent & pauperum pueri. Similiter aũt & in habita ætate, & cum viri fuerint eodem modo. Nullo enim distinctus diues & pauper, sic quæ circa alimentum eadem omnibus in conuiuiis & vestimentum tale diuites quale vtiq; præparare posset & pauperum aliquis quicunq;. Adhuc eo quod duos maximos principatus, hunc quidem eligat populus, hoc autem participet. Senes quidem enim eligunt, ephoria autem participant. Alij autem Oligarchiam, quia multa habet Oligarchica, puta quod omnes sunt eligibiles & nullus sortialis & quod pauci sunt domini mortis & fugæ, & alia talia multa. Oportet autem in politia mixta bene, videri vtranq; esse, & neutrum, & saluari per se ipsam, non eo ꝙ plures extrinsecus sint, qui volunt. erit enim vtiq; & prauæ politiæ hoc existens, sed eo quod neq; vtiq; velit politiam alteram nulla partium politiæ totaliter. Quo quidem igitur modo videtur consistere politia. Similiter autem & putatæ Aristocratiæ nunc dictum est.

LECTIO IX.

DE tyrãnide aũt erat reliquum nobis dicere, nõ quasi sit multa sermocinatio circa ipsam, sed vt accipiat quis methodi partem, qm̃ & hunc ponimus politiarũ quandã partem. De regno quidẽ igitur determinauimus in primis sermonibus, in quibus de eo qđ maxime dr̃ regnum fecimus considerationem. vtrum inexpediẽs vel expediat ciuitatibus, & quã & vnde oportet consistere & qualiter. Tyrannidis autẽ species duas quidem diuisimus in quibus de regno considerauimus. propter potentiam ipsarũ vergere aliqualiter & ad regnum propter secundum legem esse ambos hos principatus, In quibusdam enim Barbarorum eligunt imperatores, monarchos, & olim apud antiquos græcos fiebant quidem monarchæ isto modo quos vocabant Esymnetas, habent autem hæ quasdam ad inuicẽ differentias, erant autem propterea quod secundum legem regales & quia monarchizabant voluntariis, tyrannice aũt propter despotice principari, & secundum suã sententiam. Tertia autem species tyrannidis quæ quidẽ maxime videtur esse tyrannis conuertibilis existens, ei qui omnimode regnum: tale autem necessarium tyrannidem esse monarchiam quæ est incorrigibilis principatus similium & meliorum omnium ad proprium fine conferens, sed non ad id quod subiectorum: propter quod inuoluntarius. Nullus enim voluntarius liberorum, sustinet tale principatum. Tyrannidis quidem species hæ & tot propter dictas causas.

LECTIO X.

QVæ autem sit optima politia, & quę optima vita plurimis ciuitatibus, & plurimis hominũ neq; ad virtutem comparandum esse sup idiotas neque ad disciplinam qua natura indĩgẽt, & successu fortunali, neque ad politiam secundum votum factã, sed ad vitã possibilem communicari plurimis, & ad politiã qua plurimas ciuitates contingit participare

ticipate, etenim quas vocát Aristocratias de q̃bus nunc diximus. hæc quidem magis extra cadunt plurimis ciuitatum, hæc autem appropinquant ei quæ vocatur politia: propter quod de ambabus & de vna dicendum. Iudicium enim de omnibus iis ex eisdem elementis est. Si enim bene in Ethicis dictum est, felicem vitam esse eam quæ secundum virtutem non impeditam, medietatem autem virtutem, necessarium mediam esse vitam optimam. Medietatis autem contingentis sortiri à singulis. Eosdem autem terminos, hos necessarium esse, & ciuitatis, virtutis & malitiæ, politia enim vita quędam est ciuitatis. In omnibus itaq; ciuitatibus sunt tres partes ciuitatis, ij quidem opulenti valde, ij auté egeni valde, ij aút tertij qui medij horú. Quoniam igitur cóceditur quod mediocre, optimum, & quod medium: manifestú quod bene sortuitorum possessio quę media, optima omniú.
F Facillima enim rationi obedire. super pulchrum, aut super forte, aut super ingenuum, aut super diues, aut contraria iis super egenum, aut super debilé, aut valde vile, difficile rõnem sequi. Fiunt enim, ij quidem iniuriosi & in magnis iniqui magis, ij aút astuti, & in paruis iniqui valde. Iniuriatum autem hæ quidé fiunt propter iniuriam, hæ autem propter astutiam. Adhuc autem isti minime amant principes, & volunt esse principes: hæc aút ambo nociua ciuitatibus. Adhuc autem qui quidé sunt in excessibus eufortuniorum potentiæ & diuitiarum, & amicorum & aliorú talium, subici neq; volunt, neq; sciunt. Et hoc statim à primordio existit pueris existétibus, propter delitias enim neq; doctoribus subici consuetum ipsis. Qui autem secundú excessum in indigentia horú, humiles valde: vt ij quidem principari nesciát, sed subici seruili principatui, ij auté subici quidé neq;
G vno principatu, subici autem secundum despoticum principatum, fit igitur seruorum & despotorum ciuitas sed non liberorum. Et horum quidem inuidentium, horum autem contemnentium, quæ plurimum distant ab amicitia & cómunione politica. Cómunio enim amicabile, neq; enim in via volunt cómunicare cú inimicis. Vult aút ciuitas ex ęqualibus esse & similibus quã maxime, hoc autem existit maxima medijs. Quare necessarium optime politizare hanc ciuitatem ex quibus dicimus esse natura constitutionem ciuitatis. Et saluantur autem in ciuitatibus isti maxime ciuium, neq; enim ipsi aliena desiderant sicut pauperes eam quę diuitum concupiscunt. Et propterea q̃ neq; insidias patiuntur, neq; fraudes moliútur, sine periculo degunt, propter hoc bene optauit Phocylides multa medijs optima, medius volo in ciuitate eē, palam ergo q̃ & cõio politica optima
H per medios. Et tales contingit bene politizare ciuitates in quibus vtiq; multú quod mediú, & valentius maxime quidem amborum. Si autem non, alterius partis, appositum enim facit inclinationem, & prohibet fieri cótrarios excessus. Propter quod quidem Eufortunium maximum, politizantes substãtiam habere mediam & sufficientem tanquam vbi, ij quidem multa valde possiderunt, ij autem nihil, aut populus extremus fit, aut Oligarchia intéperata, aut tyrannis, propter ambos excessus, Etenim ex Democratia maxime iuuenili & ex Oligarchia fit tyránis: ex medijs autem ex ijs qui prope multo minus. Causam autem posterius in ijs, quæ circa trásmutationes politiarum, dicemus. Quod autem quæ media, optima, manifestum: sola enim sine seditióe, vbi

B enim multum quod inter medium, minime fiunt conturbationes & dissensiones politiarum. Et magnę ciuitates sunt magis sine seditionibus propter eandé causam, quia multi quod medium. In paruis autem facile diuidere omnes in duo vt nullum relinquatur medium, & omnes ferè egeni, vel opulenti sunt. & Democratiæ aút securiores sunt Oligarchiis, & durabiliores sunt ꝓpter medios, plures enim sunt & magis participant honoribus in Democratiis quam in Oligarchiis, qm̃ qñ sine iis multitudine inualuerint homines, mala operatio fit & pereút cito. Signum autem oportet putare & quod optimi legislatores fuerunt de mediis ciuibus. Solon enim fuit de iis, significat autem ex poesi: & Lycurgus, non.n. fuit Rex: & Charondas, & ferè plurimi aliorum. Manifestum autem ex iis, & quod plurimæ politiæ, hæ quidem Democratiæ sunt, hæ autem Oligarchiæ, quia.n. sæpe in
F iis paucum est quod medium, semper quicunq; excesserint, siue qui substantias habent, siue populus. Qui medium egrediuntur fm se ducút politiam. Quare aut Democratia fit, aut Oligarchia. Adhuc autem propter seditiones fieri & pugnas ad inuicé populo & diuitibus, quibuscunq; euenerint obtinere magis contrarijs, non instituunt communem politiá, neq; ęqualem, sed victoriæ pręmium excessum politię accipiunt, & ij quidem Democratiá, ij aút Oligarchiam faciunt. Adhuc autem & eorum qui in pręeminentia fuerunt Græcię ad eam quæ apud ipsos politiam vtiq; respicientes, ij quidem Democratiam in ciuitatibus instituerunt, ij autem Oligarchiam, non ad conferens ciuitatia intendentes, sed ad id quod sui ipsorum: vt & propter has causas aut núquam media sit politia, aut raro, & apud paucos: vnus enim vir, solus eorum qui prius in præsidatu fuerunt,
G persuasus fuit hunc ordinem assignare. Iam autem & in ijs qui in ciuitatibus, extat consuetudo neq; velle quod æquale. sed aut principari quærere, aut obtentos sufferre, Quæ quidem igitur sit optima politia & pp quã causam, ex iis manifestum. Aliarum autem politiarum qm̃ plures Democratias & plures Oligarchias diximus esse, qualem ponendum primam & secúdam, & hoc modo consequentem: per esse hanc quidem meliorem, hãc autem deteriorẽ; determinata optima non difficile videre, oportet aút necessario esse melioré quæ propinquissima huic, deteriorem aút plus distanté à medio si non ad hypothesim iudicet aliquis. Dico aút ad hypothesim quia sæpe existente alia politia magis eligibili, quibusdam nihil prohibet expedire magis esse alteram politiam.

LECTIO XI.

H QVæ aút politia quibus, & qualis, & qualibus expediat, habitum est dictis pertransire. Suméndum itaq; primo de oĩbus vniuersaliter idé, oportet.n. valentiorem esse partem ciuitatis volentem, non volente manere politiam. Est autem omnis ciuitas ex quali & quanto. Dico aút quale quidé libertatem, diuitias, disciplinam, ingenuitatem, quantú autem multitudinis excessum. Contingit autem quale quidé existere alteri parti ciuitatis, ex quibus partibus consistit ciuitas, alij autem parti quod quantum vt plures esse in numero nobilibus ignobiles, & diuitibus pauperes, non tamen tantum excedere quanto, quantú deficere quali, propter quod hęc & alia comparandum. Vbi quidem igitur excedit egenorum multitudo secundum dictam anologiam hic nata est esse Democratia.

Siquidem

A Siquidem enim agricolæ excedunt, fit agricolarum Democratia: & vnaquæque species Democratiæ secundum excessum populi vniuscuiusq;. puta siquidem agricolarum inualuerit multitudo primam Democratiam. Si autem multitudo banausarum & mercede agentium vltimam, similiter autem & aliàs intermedias harum. Vbi autem multitudo diuitum & insignium super tendat quali, quoniam deficit quanto, hic Oligarchiam: & Oligarchiæ eodem modo vnaqueq; species secúdum excessum Oligarchicæ multitudinis. Oportet autem semper legislatorem in politia coassumere medios, siue enim Oligarchicas leges ponat oportet coniecturare medios, siue Democraticas adducere legibus hos: vbi autem mediorum supergreditur multitudo, quoniã simul amborum extremorum, aut etiam alterius solum, hic contingit politiam esse legalem. Nihil enim timendum ne fortè

B consentiant diuites pauperibus super hoc. Nunquam enim alteri volunt serui esse, cõmuniorem autem si querant, nullam inuenient aliã ab hac. In parte enim principari, non vtiq; sustinebunt propter discredentiam ad inuicem. vbiq; autẽ Dietetes fidelissimus, Dietetes autẽ qui medius. Quãto enim vtiq; melius politia misceatur tanto magis mansiua. Peccant autem multi & eorum qui Aristocraticas volunt facere politias, non solum in plus attribuere diuitibus, sed in præter audiendo populum, necesse enim tempore aliquando ex falsis bonis verum euenire malum. Supergressiones enim diuitum destruunt magis politiã, quã quę populi. Adhuc autẽ quęcũq; proloquutionis gratia in politijs sapienter loquuntur ad populum, sunt quinque numero: circa congregationem, circa principatus, circa prætoria, circa armationem, circa exercitia. Circa congregationem quidem li-

C cere omnibus congregationi interesse, damnum autem imponi diuitibus, si non intersint congregationi vel solum vel multò maius. Circa principatus autem, habentibus quidem honorabilitatẽ, non licere abiurare, egenis aũt licere. circa prętoria, diuitibus quidem esse damnũ si nõ discutiant, egenis autem licentiã, vel iis quidem magnum, iis autẽ paruum, sicut in legibus Charonde. Alicubi autem licet quidem omnibus scriptis, congregationi adesse & discutere. Si autem scripti neq; conuenerint neq; discusserint imponuntur iis magna damna vt propter damnum quidem fugiant scribi, propter non scribi autem, neq; discutiant neque conueniant. Eodem autem modo & de possidendo arma & de exercitari, leges ferunt, egenis quidem enim licet nõ possidere, diuitibus autem damnosum non possidentibus, & si non

D exercitantur, iis quidem nullum damnũ, diuitibus autem damnosum, quatenus ij quidem propter damnum participent, ij autem propter non timere, non participent, hæc quidem igitur sunt Oligarchica sophismata legislationis. In Democratijs autem aduersus hæc sapienter obsistunt, egenis quidem enim mercedem acquirũt congregationi præsentibus & discutientibus, diuitibus autem nullum statuunt damnum. Quare manifestum quod si quis vult miscere iustè, oportet quę apud vtrosq; colligere, & iis quidem mercedem acquirere, iis autem damnum, sic enim communicabunt omnes. Illo autem modo politia fit solorum alterorũ. Oportet autem politiam esse quidem ex habentibus arma solis, honorabilitate autem secundum multitudinem, simpliciter quidẽ determinata, non est dicere tãtum existere, sed considerantes quod quale adijcit longissimum, vt participantes politia sint plures non participantibus hoc ordinare. Volunt enim pauperes etiam non participantes honoribus, quietem habere, si neq; aliquis molestet ipsos, neq; auferatur aliquid substantiæ, sed hoc non facilè, non. n. accidit semper gratiosos esse eos qui participant politeumate, & consueuerunt autem quãdo bellum fuerit mouere, si non accipiant alimentum, pauperes autem sunt. Si autem acquirat aliquis alimentum, volunt bellare. Est enim politia apud aliquos non solum ex iis qui sunt ad arma. Sed etiam ex iis qui fuerunt ad arma, Malieusi autem politia quidem erat ex iis, principatus autem eligebant ex militantibus, & prima autem politia in græcis fuit post regna ex præliantibus. Quæ quidem à principio ex equestribus, robur. n. & excellentiam ex equestribus prælium habebat; sine coordinatione autẽ enim inutile quod ad arma. Experientiæ autem de talibus & ordinationes inter antiquos non erant quõo in equestribus esset robur. Crescentibus autem ciuitatibus, & iis qui in armis inualescentibus magis, plures participabãt politia; propter quod quidem quas nunc vocamus politias, priores vocabãt Democratias. Erant aũt & antiquæ politiæ rationabiliter Oligarchiæ & regales, ꝓpter paucitatem enim hominum non habebant multum quod medium. Quare pauci existentes multitudine & secundum coordinationem magis sufferebant subici. Propter quam quidem igitur causam sunt politię plures, & propter quid præter eas quæ dicuntur aliæ. Democratia aũt non vna numero est, & aliarum similiter. Adhuc autem quæ differentiæ, & propter quam causam accidit, adhuc autem quæ sit optima politiarum dictum est.

LECTIO XII.

Rursum autem cum dixerimus & cõiter & sigillatim de vnaquaq; dicamus de iis quæ deinceps, accipientes ipsorum principium conueniẽs. Sunt itaq; tres partes oĩum politiarũ de quibus oportet considerare studiosum legislatorem conferens vnicuiq;, quibus se habentibus benè, necesse politiam habere benè, & politias ab inuicem differre in differendo vnũquodq; horum. Est autem tertium horũ, vnum quidẽ aliquid quod cõsiliatur de cõibus, Scdm autem quod circa principatus, hoc autem est quos oportet esse & quorum dominos & qualem quandam oportet fieri electionem ipsorũ. Tertium autem aliquid qd iudicat. Dominans autem est quod consiliatur de bello & pace, & compugnatione, & dissolutione, & de legibus, & de morte & fuga, & populatione, & de electione principatuum & correctiouum. Necessarium autem aut omnibus dare omnia hęc iudicia, aut quibusdam omnia velut principatui alicui vni, aut pluribus, aut alijs alia, aut quædam quidem ipsorum omnibus, quædam autẽ quibusdam. Omnes quidẽ igitur & de omnibus democratice, talem enim æqualitatem quærit populus. Sunt autẽ modi eius quod est omnes plures, vnus quidem secũdũ partem, sed nõ omnes simul, sicut est in politia Telecl ci Milesij, & in alijs autem politijs consiliantur comprincipatus conuenientes. Ad principatus autem vadunt omnes particulariter ex tribubus & minimis partibus omnino, donec vtiq; pertranseat per omnes, conuenire autem solum de legũ positione, & de iis quæ de politia, & rnsa audientes à principibus. Alius aũt modus quod omnes simul. Conuenire autem solum ad electiones princi-

principatuum electuros & ad legislationes & de bello & de pace, & ad correctiones, alia autem consiliari principatus in singulis instituens eligibiles existentes ex oībus vel sortiales. Alius autem modus circa principatus & correctiones occurere ciues & de bello consiliaturos & compugnatione, alia autem principatus disponere eligibiles existentes quoseunq; contingit, tales autem sunt quoscūq; principari necessarium sciētes. Quartus aūt modus omnes de omnibus consiliari, conuenientes aūt de nullo iudicare, sed solum referre, quo quidem modo nunc Democratia vltima dispensatur, quā proportionalem dicimus esse Oligarchiæ potestatiuæ & Monarchiæ tyrannicæ. Isti quidem igitur modi sunt Democratici omnes. quidam autem de omnibus, Oligarchicum, habet autem & hoc differentias plures. Quando quidem enim ab honorabilitatibus medioeribus eligibiles sunt & plures propter mediocritatis honorabilitatis & de quibus lex vetat ne moueant, sed sequātur & liceat possidenti honorabilitatem participare, Oligarchia quidē, politia autem est talis propter moderare. Quando autē non omnes eo quod est cōsiliari participant, sed electi, secundum legem autem participant sicut & prius, Oligarchicum. Quando autem ipsos elegunt ipsi qui domini eius quod est consiliari, & quando puer pro patre ingreditur, & domini legum sunt, Oligarchicum necessarium esse ordinem hunc. Quando autem quorundam puta belli quidem, sicut & pacis & correctionū omnes. Aliorum autem principes, & isti eligibiles, vel sortiales Aristocratia est vel politia. Si aūt quorūdam quidem eligibiles, quorundam autem sortiales, & sortiales, vel simpliciter, vel ex præiudicatis: vel communiter eligibiles & sortiales, hæc quidem horum sunt politię Aristocraticę, hæc aūt ipsius politiæ. Diuisum est quidem igitur quod consiliatur ad politias hoc modo: Et disponitur qlibet politia secundum dictum modum. Expedit autem Democratiæ quæ maximè esse videtur Democratia quæ nunc. Dico autem talem in qua dominus populus & legum est ad consiliari, meliusq; ipsum facere quod quidem in prætorijs in Oligarchijs. Statuunt enim dānum iis quos volunt iudicare vt iudicent, Demotici autem mercedem ęgenis, hæc autem & circa congregationes facere, consiliantur enim melius cōmuniter consiliantes omnis populus quidem cum insignibus. Isti autem cum multitudine. Expedit autem & eligibiles esse consiliarios, vel sortiales æquales ex partibus. Expedit autē si excedant multum secundum multitudinem Demotici super politicos, aut non omnibus dare mercedem, sed quot commēsurati ad multitudinem insignium, aut exsortes facere plures. In Oligarchijs autem aut preeligi quosdam ex multitudine, aut præparantes principatum velut in quibusdam politijs est quos vocant præmissos vel legis seruatores. De iis negociari de quibus vtiq; isti præconciliauerint, sic.n. participabit populus eo quod est consiliari, & soluere nihil poterit eorum quæ circa politiam. Adhuc eadem sententiare populum, aut nihil contrarium iis, qui inferuntur, aut consiliarijs quidem tradere omnibus. Consiliari quidem principes. Et oppositum autem eius quod fit in politijs, oportet facere absoluentem quidem enim per sententiam dominam oportet facere multitudinem. Condemnantem autem per sententiam non dominam sed referatur rursum ad principes. In politijs enim contra faciunt, pauci enim

E absoluentes quidem domini. Cōdemnantes autem non domini, sed reducetur ad plures semper.

LECTIO XIII.

DE consiliante quidem igitur & dominante vtiq; politiæ, determinatum sit hoc modo. Habitum iis est quę circa principatus diuisio, habet enim & hęc pars politię multas differētias, quot principatus, & quorum domini, & de tempore quantum vniuscuiusq; principatus, ij quidem enim sex mensium, ij autem per minus, ij autem annuales, ij autem diuturniores faciunt principatus perpetuos, vel multi temporis, vel neutrum, sed sæpè eosdem, vel non eundem bis, sed semel solum. Adhuc autem circa institutionē principatuum ex quibus oportet fieri, & a quibus, & qualiter, de omnibus enim iis oportet posse diuidere secundum quot contingit fieri modos. Deinde coaptare qua-
F libus, quales politiæ expediant. Est aūt neque facilè hoc determinare, quales oportet vocare principatus: multis enim præceptoribus politica communitas indiget: propter quod quidem omnes, neque electos, neq; sortiales ponendum principes. puta sacerdotes primo. Hoc enim alterū aliquid præter politicos principatus, ponendum. Adhuc & distributores & precones: eliguntur autem & legati. Sunt autem hæ quidem politicæ curarum, vel omnium ciuium ad quandam operationem, velut dux exercitus militantium, vel secundum partem Gynæconomus, vel pueronomus, ij autē œconomicæ, sæpè enim eligunt frumenti mensuratores, hæ autem ministeriales & ad quas vtique abundauerint ordinant seruos. Maximè autem, vt simpliciter est dicere, principatus dicendum hos, quibus cum attribuitur cōsiliari de aliquibus, & iudicare, & præcipere, & maximè hæc. præcipere.n.
G magis principatuum est. Sed hæ differunt ad oportunitates quidem nihil vt est dicere, non enim vnquam iudicium fuit altercantium de nomine, habent autem quoddam aliud intellectuale negocium. Quales autem principatus, & quot necessarij, si erit ciuitas, & quales necessarij quidem, non opportuni autem ad studiosam politiam magis vtique quis dubitat ad oēm politiam & etiā ad paruas ciuitates. In magnis enim vtique contingit, & oportet vnum ordinari ad vnum opus, multosq;.n. contingit ire ad principatum propter multos esse ciues, vt sit hos quidem intermittere multo tempore, hos autem semel principari. Et melius vnumquodque opus sortitur cura circa vnum intenta, quam circa multa. In paruis autem necesse congregare in paucos multos principatus, propter paucitatem enim hominum non facilè est in principatibus multos esse. Qui enim erūt qui hos
H successiuè suscipiunt iterum. Indigent autem aliquando eisdem principatibus & legibus paruæ cum magnis. Verumtamen hæ quidem indigent sępè eisdem, alijs autem in multo tempore hoc accidit. propter quod quidem nihil prohibet multas curas simul pręcipere, non enim impediunt: & ad paucitatem hominum necessarium principatus velut Obelisculychnia facere. Si igitur habeamus dicere quot necessarium existere omni ciuitati, & quot non, necessarium quidem, oportet autem existere, facilè autem quis sciens hoc colligit quales principatus congruit congregare in vnum principatum. Congruit autem & hoc, non latere quales oportet secundum locū principatus de multis curare, & qualium vbique vnum principatū esse dominum. puta boni ornatus esse, vtrū

in foru

in foro quidem fori præfectum, alium autê in alio loco vel vbiq; eundê, & vtrum secundum rem oportet differre vel secundum homines. Dico autem puta vnum boni ornatus, vel puerorum alium & mulierum. Et secundum politias autem vtrum differt secundum vnâquâq; etiam genus principatuum, vel nihil. puta in Democratia, & Oligarchia, & Aristocratia, & Monarchia, vtrum idem fiut principatus quidem domini, non ex æqualibus, neq; ex similibus, sed alij in alijs. puta in Aristocratijs quidem ex eruditis. In Oligarchijs autem ex diuitibus. In Democratijs verò ex liberis, aut existuot quidem quidam existentes, & secundum has differentias principatuum. Est autem vbi conferunt idem, & vbi differunt propter hoc, hic quidem enim congruit magnos, hic esse paruos eosdem. Non solum, sed & singulares quidem sunt, velut qui præconsulum: hic enim non Democratijs. Consilium autem Democraticum: oportet enim quidem esse aliquid tale, cui cura erit populi præconsiliari, quatenus non vacans erit, ij autem cum pauci numero sint, præconsules autem paucos necessarium esse multitudine. Quare Oligarchicum, sed vbi ambo idem principatus præconsules instituuntur super cõsiliarios. Consiliarius quidem enim Democticum, præconsul autê Oligarchicum. Dissoluitur autem & consilij potentia in talibus Democratijs, in quibus ipse propter conuenienS tractat de omnibus, hoc autem accidere consueuit quando penuria aliqua fuerit, vel merces conuocatis. Vocantes enim colliguntur sæpè, & omnia ipsi iudicât. Pueronomus aût & mulieronomus & siquis alius principans dominus est talis curæ, Aristocraticû, Democraticum autem non. Quomodo enim possibile prohibere exire eas quæ egenorum, neq; Oligarchicum, delitiantur enim quæ Oligarchizantium. Sed de iis quidem in tantum dictum sit nunc.

LECTIO XIIII.

Circa institutiones autem principatuum tentandum à principio pertransire: sunt autem differêtiæ in tribus terminis quibus compositis necessarium oês acceptos esse modos. Est autê trium horum vnum quidem qui sunt instituêtes principatus, secundum autem ex quibus. reliquum autem quo modo, Vniuscuiusq; autem horum trium sunt tres differentiæ, aut enim omnes ciues instituunt, aut quidam, aut ex omnibus, aut ex aliquibus determinatis, puta vel honorabilitate, vel genere, vel virtute, vel tali aliquo alio, sicut in Megaris ex condescendentibus & compugnantibus ad populum, & hoc aut electione aut sorte. Rursum hæc combinata. Dico autem hos quidem quidam, hos autem omnes, & hos quidem ex omnibus, hos autê ex aliquibus, & hos quidem electione, hos autem sorte. Horum autem vniuscuiusq; differentiæ erût modi quatuor, aut enim omnes ex omnibus electiône, aut omnes ex omnibus sorte, & aut ex omnibus simul, aut diuisim, puta secundum tribus & populos & societates, donec vtique pertranseat per omnes ciuiles, aut semper ex simul omnibus, & aut hoc quidem sic, hoc autem illo modo. Rursum si quidam instituentes, aut ex oîbus electione, aut ex oîbus sorte, aut ex quibusdâ electione, aut ex quibusdam sorte, aut hoc quidem sic, hoc aût illo modo. Dico aût hoc quidem ex omnibus electione, hoc autem sorte. Quare duodecim modi fiunt exceptis duabus cõbinationibus, harum autem duæ quidem institutiones

A Democticę, secundum omnia ex omnibus electione vel sorte fieri: aut ambarum, hos quidem sorte, hos autem electione principatuum. Non omnes autem simul quidem instituere ex simul omnibus, vel ex quibusdam, aut sorte, aut electione, aut ambarum, aut hos quidem ex omnibus, hos autem ex quibusdam amborum. Dico autem amborum, hos quidem sorte, hos autê electiône politicum. Et quosdam ex oîbus hos quidem electione instituere, hos sorte: aut amborum, hos quidê sorte, hos aût electione, Oligarchicû magis. Oligarchicû aût quod ex ambobus, sed hos quidem ex oîbus, hos autê ex quibusdam, politicum Aristocratice, aut hos quidem electione, hos autem sorte. Quosdam autem ex quibusdam Oligarchicum, & quosdam ex quibusdam sorte, non factum autem similiter, & quosdam ex quibusdam ambo rum; quosdam autem ex similibus omnibus non Oli-

B garchicum, ex quibusdam autem electione omnes, Aristocraticum. Modi quidem igitur eorû quę circa principatus, tot numero sunt, & diuisi sunt secûndum politias sic. Quæ autem quibus expediant, & quomodo oportet fieri institutiones simul cum potentijs principatuû quæ sunt, erit manifestum. Dico autem potentiam principatus velut eam quæ domina prouentum & dominam custodiæ, alia enim species potentiæ velut ducatus exercitus, & dominæ eorum qui circa forum contractuum.

LECTIO XV.

Reliquum aût trium dicere quod iudicatiuum de prætorijs, sumêdum aût & horum modos sm eâdem hypothesim. Est aût differentia prętoriorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quo modo. Dico autem ex quibus quidem, vtrum ex quibus oîbus, aut ex quibusdam, de quibus autem quot species prętoriorum, quô autem vtrum sorte,

C aut electione, prius igitur diuidatur, quot species prætoriorum. Sunt autem numero octo, vna quidem correctiua, alia autem si quis iniustè lęserit aliquid communiû, alia quęcunq; in politiam ferunt, quarta & principibus & idiotis quicunque de damnificationibus altercantur, quinta de proprijs cômutationibus & habentibus magnitudinem, & propter hoc quod homicidiale & quod peregrinum. Homicidialis quidem igitur species, siue inter eosdem iudices, siue inter alios, sed de iis quæ ex præmeditatione & de inuoluntarijs, & quæcunq; confitentur quidem, altercantur autem de iusto. Quartum autem quæcunq; fugientibus in descensu feruntur homicidia, velut Athenis dicitur & quod in puteum cô pulit iudex. Accidit autem talia in præsenti tempore pau

D ca, & in magnis ciuitatibus, Peregrinalis autem, vnum quidem extraneis ad extraneos. aliud extraneis ad ipsos Adhuc autem præter omnia hæc de paruis cõmutationibus quæcunq; pûctalia & quinque drachmarû & paulo amplioris. Oportet enim & de iis fieri iudicium, non incidunt autem in iudicium multitudinem, sed de iis quidem dimittatur, & de homicidialibus, & de peregrinalibus. De politijs autem dicamus de quibus non factis benè, seditiones fiunt & politiarum motus. Necesse itaq; aut omnes de omnibus iudicare, diuisis electione, aut sorte. Aut omnes de omnibus, ij quidê sorte, ij autê electione. Aut de quibusdam eisdem, hos quidem sorte, hos autem electione. Isti quidem igitur modi quatuor numero, tot autem & alteri qui secundum partem. Rursum enim ex quibusdam & iudicatores de omnibus electione

ctione, aut ex quibusdam de omnibus sortè, aut hoc qui dem sortè, hoc autem electione, aut quædam prætoria de eisdem ex sortialibus & electis. Isti quidem igitur sicut dicti fuerunt modi dictis. Adhuc autem eadem combinata, dico autem puta, ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam, ij autem ex ambobus, velut si prætorij essent, ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam, & aut sortè, aut electione, aut ambobus. Quot quidem igitur contingit esse modis prætoria dictum est, horum autem prima quidem Democtica quicũque ex omnibus, aut de omnibus, secunda autem Oligarchica quæcunq; ex quibusdam de omnibus. tertia autem Aristocratica & politica, quæcunque ij quidem ex omnibus, ij autem ex quibusdam.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER QVINTVS

LECTIO I.

DE alijs quidem igitur quæ præeligimus ferè dictum est de omnibus: ex quibus aũt transmutantur politiæ, & ex quot, & ex qualibus, & quę sint vniuscuiusq; politiæ correctiones, & ex qualibus ad quales maximè referuntur, adhuc autẽ saluationes quæ sint vniuscuiusq; & cõmuniter & sigillatim. adhuc autem per quæ vtique maximè saluabitur politiarum vnaquæq;, considerandum consequenter dictis. Oportet autem primo suscipere principium quia multæ factæ sunt politiæ, omnibus quidem confitentibus quod iustum, & quod secũdum proportionẽ ęquale. Adhuc autem peccantibus, sicut dictum est & prius. Demos quidem enim factus est ex eo quod est æquales in quocũque existentes, putare simpliciter æquales esse. Quia enim liberi similiter oẽs, simpliciter æquales esse putant. Oligarchia autem ex eo quod est inæquales in quacũq; existẽtes, existimare totaliter esse inęquales: secundum substantiam. n. inæquales, simpliciter inæquales existimant esse. Deinde quidem ij tanquam æquales existentes, omnibus ęqualibus volunt participare, ij aũt tanquam inęquales existentes, supergredi quęrũt: quod enim plus, inæquale. Habẽt quidẽ igitur politiæ omnes aliquid iustum, vitiatæ autem sunt simpliciter. Et propter hanc causam quando non secundum existimationem quam fortè vtriq;, participent politia, seditiones faciunt. Omnium autem iustissimè quidem vtiq; seditiones facerent, minimè autem hoc agunt qui secundum virtutem differunt. Maximè enim rationabile inæquales simpliciter esse hos solum. Sunt autem quidem qui secundum genus excellẽtes, non dignificant æqualibus, seipsos propter inæqualitatem hanc: Nobiles enim esse videntur quibus existunt progenitorum virtus & diuitiæ. Principia quidẽ igi͡t, vt est dicere, hęc & fontes, seditionum sunt, vnde seditiones mouent, propter quod & transmutationes fiunt dupliciter. Quandoque quidem enim ad politiam vt ex instituta aliam constituant, velut ex Democratia, Oligarchiam aut Democratiam. Ex Oligarchia aut politiam & Aristocratiam, ex iis aut has ex

E illis. Quoniam autem neque ad constitutam politiam, sed institutionem quidem eligunt eadem, per ipsos autem esse volunt hanc, velut Oligarchiã & Monarchiam. Adhuc de eo quod est magis & minus, velut Oligarchiã existentem ad magis Oligarchizari, vel ad minus ad Democratiam existentem ad magis Democratizari, vel ad minus. similiter etiam & in reliquis politijs, vt aut intẽdantur aut remittantur. Adhuc ad partem aliquam politiæ mouere, puta principatum aliquem instituere, vel destruere, sicut in Lacedæmonia, aiunt quidem Lysandrum conatum fuisse dissoluere Regnum, & Pausaniam regem Euphoriam. Et in epidamno autem transmutata fuit politia secundum partem. pro philarchis enim consilium fecerunt, in prætorio autem eorum necesse est, Adhuc quis politeumate ire principatus cum eligitur aliquis principatus. Oligarchicum autem & princeps

F vnus in hac politia. Vbiq; enim propter inæquale seditio non solum inæqualibus existit proportionale, perpetuum enim regnum inæquale, si sit in æqualibus. Totaliter enim æquale quærentes seditiones faciunt. Est enim duplex quod æquale, hoc quidem. n. numero, hoc autẽ secũdum dignitatem est. Dico autem numero quidem, multitudine aut magnitudine idem & æquale: secundũ dignitatem autem quod ratione; vt puta excedunt secũdum numerum quidem æquali. Tria duo, & hoc vnum, ratione autem quatuor duo, & hoc vnum, ęqualis enim pars duo ipsorum quatuor, & vnum duorum, ambo. n. dimidium. Confitentes autem simpliciter esse iustum quod secundum dignitatem, differunt, sicut dictum est prius, ij quidem quia si secundum aliquid æquales sint, æquales totaliter esse putant, ij autẽ quia secundum aliquid inæquales, oĩbus inæqualibus dignificant se ipsos.

G Propter quod & maximè duæ fiunt politiæ demos, & Oligarchia, nobilitas enim & virtus in paucis, hæc autẽ in pluribus. Nobiles enim & boni nusquam centum, egeni autem in multis locis. Simpliciter autem omnino secundum vtralibet ęqualitatem ordinatum esse, prauũ, manifestum autem ex eo quod accidit: nulla enim ex talibus politijs mansiua manifesta est, huius autem causa quia impossibile à primo, & eo quod in principio vitiato, non occurrere in fine malum aliquod, propter quod oportet hoc quidẽ Arithmetica æqualitate vti, hoc autẽ ea quæ secundum dignitatem. Attamen securior magis & minus seditiosa Democratia quam Oligarchia. In Oligarchijs quidem enim fiunt duæ, quæ adinuicem seditio, & adhuc quæ ad populum. In Democratijs autem quæ ad Oligarchiam solum, ipsi aũt populo ad se ipsum

H quod & dignum dicere, non fit seditio, Adhuc autẽ quę ex medijs politia propinquior populo, quã quæ paucorum, quæ quidem est securissima talium politiarum.

LECTIO II.

QVoniam autem consideramus ex quibus seditiones fiunt & transmutationes circa politias sumendũ vniuersaliter prima principia & causas ipsorum. Sunt autem ferè (vt est dicere) tres numero quas determinandum secundum se Typo primũ: oportet enim accipere qualiter se habentes seditiones mouent, & quorum gratia, & tertio quæ principio fuerint ciuilium turbationum & seditionum adinuicem. Eius quidem igitur quod est ipsos se habere aliqualiter ad transmutationem causam vniuersaliter maximè ponendũ de qua iam existimus dicentes. Ii quidem enim

enim æqualitatem appetentes seditiones mouent, si putant minus habere, æquales existentes supergredientibus, ij autem inæqualitatem & excessum, si existimant inæquales existentes non plus habere, sed æquale vel minus, hæc autem est quidem appetere iustè. Est autem & iniustè, minores enim existentes vt æquales sint seditiones faciunt, & æquales existentes, vt maiores. Qualiter quidem igitur se habentes seditiones faciũt dictum est: De quibus autem dissident sunt lucrum, & honor & contraria iis: etenim dehonorationem fugientes & damnum vel pro se ipsis, vel pro amicis, seditiones faciunt in ciuitatibus. Causæ autem & principia motuum, vnde ipsi disponuntur dicto modo, & de dictis, Sunt quidem vt numero septem existentes, sunt autem vt plures quorum quidem duo sunt eadem dictis, sed non eodem modo, propter lucrum enim & propter honorem exacerbantur ad inuicem vt non obtineant sibi ipsis, sicut dictum est prius, sed alios videntes, hos quidem iustè, hos autem iniustè plus habentes in his. Adhuc propter iniuriam, propter timorem, propter excessum, propter despectionem, propter excrescentiam, propter proportionem. Adhuc autem alio modo propter verecundiam, propter paruipensionem, propter paruitatem, propter dissimilitudinem. Horum autem iniuria quidem & lucrum quam habeant potentiã & qualiter causa ferè sunt manifestum. Iniuriatibus enim iis qui in principatibus & supergredientibus, seditiones mouent & adinuicem, & ad politias dantes potestatem, superacceptio autem fit quãdoq; quidem à proprijs, qñq; autẽ à cõmunibus. Palàm autem & honor & quid potest & quomodo causa seditionis. Et enim ipsi inhonorati, & alios videntes honoratos, seditiones faciunt. Hæc autem iniustè quidẽ fiunt, quando præter dignitatem aut honorãtur aliqui, aut inhonorantur. Iustè autem; quando secundum dignitatem. Propter excessum autem, quando aliquis potentia maior aut vnos, aut plures, aut penes ciuitatem & potentiam politeumatis. Ex talibus enim fieri consueuit monarchia vel potentatus, propter quod alicubi cõsueuerunt relegare, velut in Argo & Athenis quãuis melius à principio: qualiter non viderunt tantũ excedẽtes, quam postquã permiserunt fieri, sanare posterius. Propter timorem autem seditiones mouent, & qui iniusta fecerunt timentes ne dent vindictam, & qui iniusta passuri, volentes preuenire antequam iniusta patiantur, sicut in Rhodo conuenerunt insignes contra populum propter sententias quę superferebantur. Propter despectionem & seditiones mouent & insurgunt velut in Oligarchijs quando plures fuerint qui non participant politia. Valentiores enim putant esse & in Democratijs opulenti contemnentes eos qui sine ordine & sine principatu. velut in Thebis post eam quæ in œnophytis pugnã malè politizantibus Democratia corrupta est, & quæ Megareorum propter victorum inordinationem & defectum principatus. Et in Syracusis ante tyrannidem Gelonis: & in Rhodo populus ante insurrectionẽ. Fiunt autem & propter excrescentiam quæ propter proportionem transmutationes politiarum, sicut enim corpus ex partibus componitur, & oportet augeri proportionaliter vt maneat commensuratio, si autem, non corrumpitur, quando pes quidem quatuor cubitorũ, aliud autem corpus duorum palmorum, aliquando autem vtiq; & in alterius animalis formam transmutabitur, si

A non solum s̃m quantitatem sed & s̃m quale crescat preter proportionem. Sic & ciuitas componitur ex partibus, quarum sæpè latet aliqua excrescens, velut egenorum multitudo in Democratijs & politijs. Accidit autẽ aliquando hoc & propter fortunas velut in Tarento victis & pereuntibus multis insignibus ab Iapygijs paulo posterius à Medis, Democratia facta est ex politia, & in Argo iis qui in septima pereuntibus à Cleomene Lacedæmone, compulsi amittere vernaculorum aliquos. Et in Athenis infortunatis in campo insignes pauciores facti sunt, quia militabant supputati sub Laconico bello. Accidit autem hoc, & in Democratijs minus autem, pluribus.n. egenis factis, vel substantijs augmentatis transmutantur in Oligarchias & potentatus, transmutantur autem & politiæ & sine seditione propter verecundiam sicut in Hærea. Ex eligibilibus enim propter hoc fecerũt

B sortiales, quia eligebant verecundiam passos. Et propter paruipensionem quando permittũt principatus intrare non amicos politiæ sicut in Horeo dissoluta fuit Oligarchia principum facto Heracleodoro qui ex Oligarchia politiam & Democratiam instituit. Adhuc propter id quod penes paruum, Dico autem penes paruum quia sæpè latet magna facta transgressio legitimorum, qñ negligunt quod paruum. sicut in Ambracia, paruum erat honorabilitas, tandem autem nullius principabantur tanquam propinquum sit vel nihil differẽs ab eo quod nihil id quod paruum. Seditionale autem & quod non eiusdem tribus donec vtique simul spirauerunt sicut.n. neq; ex quacũq; multitudine ciuitas fit, ita neq; in quocũq; tempore. Propter quod quicũq; iam cohabitatores susceperint vel superuenientes, plurimi seditione diuisi sunt velut cum Trezenijs Achæi cohabitauerunt Siba-

C rim, deinde Achaici plures facti eiecerunt Trizenios. Vnde odium accidit Sibaritis. Et in Thurijs Sibaritæ iis, qui ibi cohabitauerunt, exigentes.n. plus habere tanq̃ sua regione, exciderunt. Et Bizantinis aduenæ insidiantes deprædati exciderunt per pugnam. Et Antisęi. profugas de Chio proicientes per pugnam eiecerunt. Zanclei autem Samios suscipientes exciderunt ipsi. Et Apoloniatæ qui in Euxino ponto aduenas super inducentes, seditiones passi sunt. Et Syracusani post tyrannica extraneos & merces portantes ciues cum fecissent, seditiones passi sunt & ad pugnam deuenerunt. Et Amphipolitæ suscipientes Chalcideorum expulsos exciderunt ab iis plurimi ipsorum. Seditiones autem mouent in Oligarchijs quidem qui multi, tanq̃ iniusta sustinentes, quia non participant æqualibus, sicut dictum est prius, æquales existẽ-

D tes, in Democratijs autem qui insignes, quia participãt æqualibus non æquales existentes. Seditiones aũt sustinent aliqñ ciuitates, & propter loca, qñ non benè aptè habet regio ad hoc quod sit vna ciuitas velut in Clazomenis qui in Chytro ad eos qui in insula. Et Colophonij & Notij & Athenis non sim̃ sunt, sed magis Demotici sunt qui inhabitãt suburbium quam qui municipiũ, sicut.n. in bellis penetrationes aperturarũ etiam valde paruarum distrahunt acies, ita vt omnis diuersitas facere dissidionem, maximum quidẽ igitur fortè dissidentia virtus & malitia. Deinde diuitię & paupertas, & sic vtique altera magis quã altera, quarũ vna & quæ dicta est.

LECTIO III.

Fiunt quidem igitur seditiones non de paruis, sed ex paruis, seditiones autem faciunt de magnis. Maximè autem

autē & paruę inualescunt quando inter dominos fiunt, velut accidit in Syracusis in antiquis temporibus: transmutata enim fuit politia ex duobus iuuenibus dissidentibus in principatibus qui erant circa amorosam causam, altero enim absente, leno quidam existens amicum ipsius finxit. Rursum autem ille huic indignatus est, vxorem ipsius persuasit tanquam ipsum venire. Vnde coassumētes eos qui in politeumate, diuiserunt omnes. Propter quod quidem subditos vereri oportet talia, & dissoluere prēsidū & potentū dissensiones, in principio enim fit peccatū, principium aūt dicitur esse dimidium totius. Quare & quod in principio paruū peccatū proportionale est ad ea quæ in alijs partibus. Totaliter autē insignium dissensiones coassumere faciunt & totam ciuitatē. velut in Hestiæa accidit post medica, duobus fratribus de paterna hæreditate dissidentibus, pauperior quidem .n. tanquam non, proferente alio substantiam, F neque thesaurum, quem inuenit pater, adduxit populares: Alius autem habens substantiam multam opulentos. Et in Delphis, differentia quæ facta est ex cura, fuit principium omniū seditionum posteriorum. Hic quidem enim auguratus quodam symptoma, vt venit ad sponsam, non accipiens abscessit, hi autem tanquam iniuriam passi iniecerunt sacratum rerum sacrificatorem, & deinde tanquam sacrorum violatorem interfecerunt. Circa Mitylenam aūt ex hæreditatibus dissensione facta multorum fuit principium malorum, & belli quod aduersus Athenienses in quo Pachus cepit ciuitatem ipsorum Tymophane enim egenorum quodam relinquente duas filias. Doxander coartatus & non accipiens filijs suis incepit seditionem, & Athenienses exacerbauit aduena existens ciuitatis. Et Phoceis ex hæreditatione facta seditione circa Mnaseam patrem Mnasonis & circa G Euthycratem Onomarchi, seditio hæc principium fuit sacri belli Phoceis. Fuit autem transmutata & in epidāno politia ex nuptialibus. Cum desponsasset .n. quidam filiā, & læsisset ipsum, desponsati pater factus principantium, alter cōprehendit eos qui extra politiā, tanq̄ delusus. Transmutantur autem & in Oligarchiam & in Demum & in politiam, ex eo quod est approbari aliquid vel augeri, vel principatum vel partem ciuitatis, velut in Ariopago consilium benè complacens in Medicis videbatur fortiorem facere politiam. Et rursus naualis turba facta causa victoriæ circa Salaminā, & per hanc præsulatus propter eam quæ in mari potentiam Democratiam fortiorem fecit. Et in Argo insignes acceptati circa eam quæ in Mantinea pugnā ad Lacedæmonios, conati sunt dissoluere demū. Et in Syracusis populus cum H esset causa victoriæ belli q̧ ad Athenienses, ex politia in Democratiam transmutatio facta est, & in Chalcide populus cum insignibus Foxum tyrannum perimens statim habebat politiæ. Et in Ambracia rursum similiter, populus coniiciens Periandrum tyrannum iis qui infesti erant, in seipso constituit politiam. Et vniuersaliter etiam oportet hoc non latere quòd qui potentiæ causa facti, & idiotę, & principatus, & tribus, & totaliter pars, & qualiscūq; multitudo seditionē mouēt, aut .n. qui iis honoratis inuident inchoant seditionem, aut isti propter excessum non volunt manere in æqualibus. Mouētur autem politiæ & quando quę videntur esse contrariæ partes ciuitatis æquantur inuicem, velut diuites & populus, medium autem fit nullum, aut valde paruū,

E si enim multum excedat alterutra partium ad manifestò valentius, reliqua non vult periclitari propter quod & qui secundum virtutem differunt, non faciunt seditionem, vt est dicere: pauci enim fiunt ad multos. Vniuersaliter quidem igitur circa omnes politias principia & causæ seditionum & transmutationum, hunc modum habent. Mouent autem politias quādoq; quidem per violentiam, quandoq; autem per fallaciam, per violentiam quidem, aut mox a principio, aut posterius cogentes. Etenim fallacia duplex qui quidem enim cum deceperit primo voluntariorum transmutant politiam. Deinde posterius violentia detinent inuoluntariorum velut in trecentis qui populum deceperūt dicentes, Regem daturum pecunias ad bellum aduersum Lacedæmonios, & cum mentiti fuissent conabantur retinere politiam. Aliquando autem à principio cum persuaserint, & posterius iterum persuasis ipsis voluntarijs principantur, similiter quidem igitur circa omnes politias ex dictis accidit fieri transmutationes.

LECTIO IIII.

Secundum vnamquanq; autem speciem politiæ ex iis partientes, accidentia considerare oportet. Democratiæ quidem igitur maximè transmutantur, propter Demagogorum impudentiam, ij quidem enim seorsum calumniantes habētes substantias, coadunant ipsos: cōgregat enim & separatissimos communis timor. Hi autem communiter multitudinem inducentes, & hoc in multis, videbit vtiq; aliquis factū. Etenim in Co Democratia transmutata fuit Demagogis factis malis. Insignes enim coadunati sunt. Et in Rhodo Demagogi tractantes stipendia, acquisierūt, & prohibebāt reddere quæ debebantur trierarchis. Ij autem propter G illatas iniurias coacti sunt coadunari dissoluere Demū, dissolutus est autem & in Heraclia Demus post migrationem mox propter Demagogas. Insignes enim iniusta passi ab ipsis secesserunt. Deinde coadunati qui secesserant, & superuenientes, dissoluerunt Demum, consimiliter autem & in Megaris dissoluta est Democratia. Demagogi enim vt pecunias haberent depopulari, eiecerunt multos insignium, donec multos facerēt fugientes. Ij autem descendentes oppugnantes populū vicerunt & instituerunt Oligarchiam. Euenit aūt idem & circa Cumam in Democratia quam dissoluit Thrasimacus. Ferè autem & in alijs videbit vtiq; aliquis considerans trāsmutationes hoc modo se habētes. Quandoq; quidē enim vt dona habeant iniusta facientes, insignes coadunant, vel substantias æquè partiales facientes, vel redditus sacrificijs. Quādoq; autem criminantes vt ha-H beant depopulari possessiones diuitum. In antiquis aūt quando erat idem Demagogus, erat & dux exercitus, in tyrannidem fiebat transmutatio, ferè enim plurimi antiquorum tyrannorum ex Demagogis facti sunt. Causa autem quare tunc quidem fiebat, nunc autem non, quia tunc quidem Demagogi erant ex militantibus. Nōdum enim erant disserti loqui. Nunc autem rhetorica augumentata, qui possunt loqui fiunt Demagogi, propter in experientiam autem bellicorum, non super ponuntur, nisi alicubi aliquid breue fiat tale. Fiebant autem tyrannides prius magis quam nunc, & quia magni principatus cōmittebantur aliquibus, sicut in Mileto ex Prytanea. multorum enim & magnorum erat dominus Prytannus. Adhuc aūt quia non magnę erant tūc ciuitates,

sed in agris habitabat populus, occupatus existẽs operibus, optimates populi, q̃n bellicosi erant, tyrãnide præferebantur. Oẽs autẽ hoc faciebant crediti à vulgo, perfuasio autẽ erat inimicitia ad diuites. velut Athenis Pisistratus seditionẽ mouit aduersus Pediacos, & Teagenes in Megaris diuitũ pecora occidens, capiens iuxta fluuiũ pascentes, & Dionysius accusans Daphneũ & diuites dignificatus est tyrannide, ꝓpter inimicitiã creditus tanq̃ popularis existens. Transmutantur aũt & ex prima Democratia in maximè nouã, vbi.n. eligibiles quidẽ principatus, non aũt ab honorabilitatibus, elegit aũt populus, Demagogi qui student principari, ad hoc insistũt vt populus sit dominus legem. Remedium autem vt non fiat velut minus fiat, tribus ferre principes, sed nõ oẽm populum. Democratiarum quidem igitur transmutationes omnes ferè fiunt propter has causas.

LECTIO V.

Oligarchiæ aũt transmutãtur maximè pp duos modos manifestissimos. Vnũ quidem si iniusta agant in multitudinẽ. Ois.n. fit præses sufficiens. Maximè aũt q̃n ex ipsa Oligarchia accidit fieri presidẽ, sicut in Naxo Lygdamus, q & posterius tyrãnizauit sup Naxios. Habet aũt & qui ex alijs principatus seditionis differẽtias. Q̃nq; quidẽ.n. ex ipsis diuitibus nõ existẽtibus aũt in principatibus fit dissolutio, q̃n pauci valde fiũt q in honoribus, velut in Massalia & in Istro, & in Heraclea, & in alijs ciuitatib accidit. Qui.n. non participabant principatibus euacuabãt donec trãsmutarent seniores prius factum, posterius autẽ minores iterum. Nõ.n. principantur alicubi quidẽ simul pater & filius, Alicubi aũt senior & iunior frater, Et in Co quidẽ magis politica facta fuit Oligarchia. In istro autẽ ad demum remissa fuit. In Heraclea aũt ex paucioribus ad sexcentos venit, trãsmutata aũt fuit & in Cnido Oligarchia ipsis insignibus seditionẽ faciẽtibus ad se ipsos pp paucos participare, & sicut dictũ est, si pater filiũ nõ participare, neq; si plures fratres, sed aut senissimũ. Insurgens.n. populus seditionẽ agentibus, & accipiẽs præsidẽ ex insignibus, inualescẽs obtinuit. Debile.n. q̃d seditione diuisum: & in Erythres aũt in Oligarchia regnarũ in antiquis tpibus, quãuis bene curã habentibus iis qui in politia, tñ pp a paucis regi indignatus popul⁹ trãsmutauit politiã. Mouẽtur aũt Oligarchiæ ex ipsis & pp contentionẽ demagogizantium, Est.n. Demagogia dupliciter, Hęc q̃dẽ inter ipsos paucos. Insit.n. Demagogus & si nimis pauci sunt. velut in triginta Athenis qui circa Charicles habuerũt triginta demagogizãtes, & in trecẽtis qui circa Phrynichũ eodẽ modo, aut q̃n turbam demagogizãt qui in Oligarchia sunt. velut in Larissa ciuiũ custodes pp eligere ipsos vulgus demagogizabãt & in quibuscũq; Oligarchijs non isti eligunt principatus ex quib⁹ principes sunt, sed principatus quidẽ ex honorabilitatibus magnis sunt ac in societatibus, eligunt aũt qui ad arma, vel populus, q̃d quidem in Abydo accidit & vbi ptoria non ex politeumate sint. Demagogizantes aũt aduersus iudicia transmutãt politiã, q̃d quidẽ & in Heraclea quæ in ponto factũ fuit, adhuc autẽ q̃n aliqui ad pauciores trahunt Oligarchiã. Qui.n. quærunt quod æquale, coguntur inducere polũ adiutorẽ. Fiunt autem transmutationes Oligarchię & cum cõsumpserit ꝓpria viuẽtes impudice, etenim qui tales innouare q̃runt, & aut tyrãnide præferuntur ipsi, aut disponunt aliũ, sicut

A Ipparinus Dionysium in Syracusis: & in Amphipoli cui nomẽ erat Cleotimus aduenas Chalcideorum induxit, et cũ venissent seditiose mouit ipsos aduersus diuites: et in Aegina qui actionem ad Charetam egit conatus est transmutare politiam. pp talem cãm. Q̃ncunq; quidem igitur mox conatur mouere aliquid, q̃nq; aũt furantur cõia, vnde ad ipsos seditiones agunt, aut isti, aut qui pugnant aduersus istos fures. q̃d quidẽ accidit in Apollonia ea quæ in Ponto, concors aũt Oligarchia non facile corruptibilis ex se ipsa, signũ autẽ quæ in Pharsalo politia. Illi.n. pauci existẽtes multorum dñi sunt quia vtũtur se ipsis bñ. Dissoluuntur aũt & q̃n in Oligarchia alterã Oligarchiã inducunt, hæc autẽ est q̃n toto politeumate pauco existẽte, maximis principatibus nõ participant qui pauci oẽs, q̃d quidẽ in Elide accidit aliq̃n, politia.n. per paucos existẽte senũ, pauci oĩno fiebant, pp perpetuos esse

B nonaginta existentes & pp electionẽ potestatiuã esse. et similem ei quæ in Lacedæmonia senũ. fit aũt transmutatio Oligarchiarũ & in bello & in pace. In bello quidem pp discredentiam ad populũ, militibus coactis vti, cuicũq;.n. manus iniecerunt iste sæpe fit tyrannus, sicut in Corintho. Timophanes, si aũt plures isti amplius acquirunt potentatum. Qui aũt hoc formidant tradunt multitudini politiæ quia compelluntur populo vti. In pace aũt pp discredentiam ad inuicem immittũt custodiam militibus & principante Mesidio qui aliq̃n fit dñs amborum, quod quidem accidit in Larissa in principatu Aloadorum circa Samum: & in Abydo in sodalitatibus quarũ vna erat quæ Iphiadæ, fiunt autẽ & seditiones & ex circũueniri alios ab alijs ipsorũ qui in Oligarchia. & ex dissidere penes nuptias vel sententias, puta ex nuptiali quidem causa, quæ prius dictæ, & Oligarchiam quæ

C in Eretria equestrium Diagoras dissoluit iniusta passus circa nuptias. Ex iudicio autem prætorij quæ in Eraclea seditio facta fuit, & in Thebis ex cã adulterij, iuste quidem. seditionaliter aũt facientibus punitionem, iis quidem in Eraclea cõtra Euritionẽ, iis autem qui in Thebis contra Archiũ, vicerunt.n. ipsos inimici, quare exceperunt in foro in Cyphone. Multæ autẽ & propter valde despoticas esse Oligarchias ab iis qui in politia contristatis dissolutę sunt, sicut quæ in Cnido & quæ in Chio Oligarchia, fiũt aũt & ab euentu trãsmutationes, & vocatæ politiæ, & Oligarchiarũ, in quibuscũq; ab honorabilitate consiliãtur & iudicãt & principatibus principãtur. Sæpe.n. primo statuta honorabilitas ad præsentia tempora vt participent in Oligarchia quidem pauci, in politia autẽ medij facilitate facta pp pacem, vel pp aliã aliquam bonam fortunam accidit easdem possessiones

D fieri dignas multiplicata honorabilitate, vt oẽs oĩbus participent, q̃nq; quidem paulatine & secundum modicum facta transmutatione & latente: quandoq; aũt & celerius, Oligarchiæ quidem igitur transmutantur & seditiones sustinent propter tales causas. Totaliter autẽ & Democratiæ & Oligarchiæ transeunt, aliquando nõ in contrarias politias, sed in eas quæ in eodem genere, puta ex legibus Democraticis & Oligarchicis in eas quæ dominæ, & ex iis in illas.

LECTIO VI.

IN Aristocratijs aũt fiunt seditiones hæ quidem pp paucos participare honoribus, quod quidẽ dictum est mouere & Oligarchias ꝓpter Aristocratiã esse aliqualiter Oligarchiam. In ambabus.n. pauci qui

principantur non tñ propter idẽ pauci qñ videtur pp hoc & Aristocratia Oligarchia eẽ, maxime aũt hoc accidere necessarium qñ fuerit multitudo astutorum tanq̃ similis fm virtutem, velut in Lacedæmonia qui dicebãtur Parthenię, ex similibus erant, quos deprędãtes cum insidiati fuissent emiserunt Tarentũ inhabitare. Aut qñ aliqui in honorantur magni existẽtes & nullo minores fm virtutẽ ab aliquibus honoratioribus. velut Lysãder a regibus. Aut qñ virilis aliquis existens non participat honoribus velut Cinadõ qui sub Agesilao statuit insurrectionẽ in Spartiatas. Adhuc qñ ij quidẽ egẽt valde, ij aũt abundãt, & maxĩe hoc fit in bellis. Accidit aũt hoc & in Lacedæmonia sub Messenaico bello. Palam aũt hoc ex Tyrtei poesi vocata eunomia. Tribulati.n. quidem pp bellũ voluerũt æque partialẽ facere regionẽ. Adhuc si quis magnus fuerit, & potẽs adhuc maior esse. vt monarchizet. sicut in Lacedæmonia vt Pausanias qui fuerat dux exercitus in medio bello: & in Carthedone Annõ. Soluũtur aũt maxime politiæ & Aristocratiæ pp eam q̃ in ipsa politia iusti transgressionẽ. principiũ.n. id quod est non esse mixta bene. In politia quidẽ Democratiã & Oligarchiam, in Aristocratia autẽ hæc & virtutẽ: maxĩe aũt ipsa duo. Dico aũt duo demum & Oligarchiam, hæ aũt politiæ tentant misceri, & multæ vocatarũ Aristocratiarũ, differunt.n. à noĩatis politijs Aristocratiæ hoc; & pp hoc sunt hæ quidẽ minus, hæ aũt magis mãsiuę ipsarũ. Declinantes.n. magis ad Oligarchiam Aristocratias vocant, eas aũt q̃ ad multitudinẽ, politias. Propter quod quidẽ securiores tales alijs sunt. Valentius.n. qđ plus & magis amant æquale habentes, qui aũt in abundantijs sunt politiæ excessum, iniuriari q̃runt & supergredi. Totaliter aũt ad quodcunq; vti declinauerit politia ad hæc trãsit, vtrisq; quod suũ augẽtibus: velut politia quidem ad demũ, Aristocratia aũt ad Oligarchiã. vel ad cõtraria velut Aristocratia quidẽ ad demũ: tanq̃.n. iniusta patientes trahũt in cõtrariũ qui magis egẽt, politię aũt ad Oligarchiam, solũ.n. mansiuũ quod fm dignitatẽ æquale & id quod est habere quę ipsorũ. Accidit aũt qđ dictũ est, in Thurijs. Quia quidẽ.n. ab ampliori honorabilitatẽ erant principatus ad vnius transiuit & ad principatiua plura, quia quidẽ.n. regionẽ totam insignes possidebant præter legẽ: politia.n. magis Oligarchia erat. Quare poterant supgredi, populus aũt exercitatus in bello factus fuit valẽtior donec dimitterẽt regionẽ quicunq; plus erãt habẽtes. Adhuc quia oẽs Aristocraticæ politiæ sunt Oligarchicæ, magis plus occupãt qui ĩsignes, velut in Lacedæmonia ad paucos substãtiæ deueniũt, & licet facere quodcũq; voluerint ĩsignib⁹ magis, & curare de quocũq; volũt. Propter quod & Locrorũ ciuitas perijt ex ea q̃ ad Dionysiũ cura singulari, quod in Democratia nõ vtiq; fieret, neq; vtique in Aristocratia bene mixta. Maxime autem latent Aristocratię transmutantes eo q̃ soluãtur paulatim, quod quidẽ dictum est in prioribus vniuersaliter de oĩbus politijs, quod cã transmutationũ est & quod modicũ. Qñ.n. fm aliquid eorũ q̃ ad politiã p̃labuntur, post hæc & aliud paulo maius facilius mouẽt, donec vtiq; moueant totũ mundum. Accidit autem hoc & in politia Thuriorũ, lege.n. existẽte p quinq; annos ducatũ exercitus obtinere quidã virorum bellicosi facti & apud multitudinẽ custodiarũ accepit, despicientes ea q̃ in rebus, & putãtes facile obtinere, hãc legẽ soluere conati sunt, prio vt liceret cõtinue eosdẽ ducatum exercitus obtinere, videntes populum ordinantẽ ipsos prõpte. Qui aũt sup hoc instituti erant principũ, vocati cõsiliarij, cũ impetũ fecissent prio ad contrariandũ, persuasi sunt existimantes cum hanc mouissent legẽ sinere aliam politiam. Posterius aũt volẽtes phibere, alijs motis, nõ adhuc plus faciebãt aliquid, sed transmutatus est ordo totus politiæ ad potẽtatum eorũ qui conati fuerãt insolescere. Oẽs aũt soluuntur qñq; quidem ex se ipsis, qñq; aũt ab extrinseco, qñ cõtraria politia fuerit vel ppe vel lõge quidẽ, habẽs aũt potẽtiã. Quod quidẽ accidit in Atheniensibus & Lacedæmonijs: Athenięses quidem.n. vbiq; Oligarchias. Lacedæmonij autem demos dissipabant. Vnde quidem igitur transmutationes fiunt politiarum & seditiones, dictum est ferè.

LECTIO VII.

De saluatiõe aũt cõiter & sigillatim vniuscuiusq; politiæ habitũ est dicere. Prĩo quidẽ igit̃ palam qđ siquidẽ habemus p q̃ corrũpuntur politię, habemus & p q̃ saluantur, cõtrariorũ.n. cõtraria sunt factiua. Corruptio aũt saluationi cõtrariũ. In bene aũt tẽperatis quidẽ igitur politijs, sicut aliud aliquid oportet obseruare, vt nihil præuaricẽtur & maxime qđ paruũ seruare, latet.n. subintrãs præuaricatio, sicut substantias paruę expẽsę cõsumũt sæpe factæ. Latet aũt seditio quia nõ simul tota fit, paralogizatur.n. mens ab ipsis sicut sophistica oratio, si vnũquodq; paruũ & oĩa. Hoc aũt est q̃dẽ vt sic, est aũt vt nõ, totũ.n. & oĩa, nõ paruũ, sed cõponitur ex paruis. Vnã quidẽ igitur custodiã, ad hoc principium oportet facere. Deinde non credere ijs qui sophismatis gratia ad multitudinẽ applicantur. Arguuntur.n. ab opibus, qualia aũt dicimus politiarum sophismata prius dictũ est. Adhuc aũt videre quod q̃dam manẽt nõ solũ Aristocratiæ sed Oligarchiæ nõ ppterea quod firmæ sunt politiæ, sed quia bene vtũtur ij qui in principatibus fiunt & ijs q̃ extra politiã & ijs quę in politeumate, non iniusta faciẽtes in eos quidẽ qui nõ participant, & ĩtroducẽdo principales eorũ ipsorũ in politiã, & amatores quidẽ honoris nõ iniuriãdo in inhonoratione & multos in lucro: ad se ipsos aũt & ad principãtes i vtẽdo inuicẽ demotice. Quod.n. in multitudine q̃rũt æquale qui demotici. Hoc in similibus, nõ solũ iustũ, sed expediẽs est. Propter qđ si plures sint in politeumate multa expediunt demoticorũ lege statutorũ, velut sex mẽsiũ pricipatus esse, vt oẽs qui similes participẽt, q̃.n. sicut demus iã qui similes: pp quod & in ijs fiunt demagogi sæpe sicut dictum est prius, deinde minus in potẽtatus incidũt Oligarchiæ & Aristocratiæ: nõ.n. similiter facile malignari pauco tpe principãtes & multo. Qm̃ pp hoc in Oligarchijs & Democratijs fiunt tyrannides, aut in.n. qui maximi in vtraq; preferuntur tyrãnide, ij qui dẽ demagogi, ij aũt potentes, aut qui maximos habent pricipatus qñ multo tpe principant. Saluantur aũt politiæ nõ solũ pp longe esse à corrumpentibus, sed aliqñ & quia ppe, timentes.n. p manus habent magis politiã. Quare oportet eos qui de politia solicitantur timores præparare vt cõseruent & nõ dissoluãt, quemadmodũ nocturnã custodiã politiæ obseruationem & qđ longe ppe facere. Adhuc insignũ cõtentiones & seditiones & per leges oportet temptare cauere, & eos qui extra contentionem sunt anteq̃ cõprehendantur, & ipsi tãquam quod in principio fit malũ cognoscere, fit nõ cuiuscũq; sed politici viri. Ad eam autem quæ p honorabilitatem

fit

fit transmutationẽ ex Oligarchia & politia,cũ acciderit
hoc,manẽtibus quidẽ eisdẽ honorabilitatibus, abũdan
tia aũt honorabilitatis facta expedit honorabilitatis cõis
multitudinẽ cõsiderare ad pteriẽs. In quibuscunq; qui
dẽ ciuitatibus honorant̃ secũdũ annũ,fm hoc tps in ma
ioribus aũt p triẽnium aut quinquẽnium, & si sit mul-
tiplex vel submultiplex prioris in quo honorationes in
stitutę fuerunt politiæ,legẽ & honorabilitates intẽdere
vel remittere,siquidẽ excedãt intẽdẽtes fm multiplica-
tionẽ,si aũt deficiãt remittẽtes,& minorẽ faciẽtes hono
rationẽ.in Oligarchijs.n.& politijs nõ faciẽtibus quidẽ
sic,hic quidẽ Oligarchiã,hic aũt potentatũ fieri accidit.
Illo aũt mõ ex politia quidẽ Democratiã, ex Oligarchia
aũt politiã vel Demũ.Cõe ãt & ĩ Demo & ĩ Oligarchia,
& in monarchia,& ĩ oĩ politia, neq; crescere valde mul
tũ pter cõmẽsurationẽ,sed magis tẽtare paruos & mul-
ti tpis dare honores quã breuiter magnos.Corrumpun
tur.n.& non oĩs viri ferre bonã fortunã, si aũt nõ,neq;
cum simul multos totos dederint auferre rursum simul
totos,sed gradatim. Et maxime quidẽ tẽtare legibus.sic
ordinare, vt nullus fiat multũ excedẽs potẽtia neq; ami
corũ neq; pecuniarũ,si ãt nõ,seq̃stratas facere stationes
ipsorũ.Qm aũt & pp ,pprias vitas insolescũt, oportet fa
cere principatũ quendã q cõsideret viuentes nociue ad
politiã,in Democratia quidẽ ad Democratiã,in Oligar-
chia aũt ad Oligarchiã,silr autẽ & in vnaquaq; aliarum
politiarũ.Et qđ iocundũ aũt ciuitatis sigillatim obserua
re pp easdẽ cãs,huius aũt remediũ sup oppositis partib⁹
firmare actiones & pricipatus. Dico aũt opponi Epijces
multitudini, egenos aũt opulẽtis, & tentare cõmiscere
egenorũ multidinẽ & eã q̃ diuitum, vel qđ mediũ auge
re. Hoc.n.dissoluit eas quæ pp inæqualitatẽ seditiones.
maximũ aũt in oĩ politia & legibus & alia ,puisione sic
ordinari,vt nõ sit principatus lucrari,hoc ãt maxime in
Oligarchijs oportet seruare: nõ.n.sic indignant̃ coher-
citi ab eo qđ est principari multi. Immo gaudẽt, siquis
finit circa ,ppria vacare,quare si putauerint principãtes
furari cõia,tunc ambo contristant̃.s.honoribus nõ par-
ticipare & lucris.Singulariter ãt cõtingit simul esse De-
mocratiã & Aristocratiã si hoc instituerit aliq s:contin-
git.n.& insignes & multitudinẽ vtrosq; hr̃e q̃ volunt.
Licere quidẽ enim.s.oĩbus principari Democraticũ.In-
signes aũt esse in principatibus Aristocraticum,hoc aũt
erit cũ nõ sit lucrari à principatibus,egeni.n.nõ volent
principari,eo ꝙ nullũ sit lucrũ, sed circa ,ppria esse ma-
gis,opulẽti aũt poterũt pp nullo cõium indigere. Qua-
re accidit egenis quidẽ fieri opulentos pp ĩmorari circa
opa,insignibus aũt nõ subijci quibuscunq;.& vbi nõ fu
rent̃ q̃ cõia, traditio fiat pecuniarũ p̃sentibus oĩbus ciui
bus,& rescripta penes fraternitatis,& cõtubernia,& tri
bus reponant̃.Eius aũt qđ est sine lucro pricipari opor-
tet esse honores lege statutos, lege approbatis. Oportet
aũt in Democratijs q dẽ opulẽtis parcere nõ solũ in nõ
faciẽdo possessiones ęque partiales, sed neq; fructus qđ
in q busdã politiarũ latet factũ. Melius ãt & ,phibere vo
lẽtes oblationes facere sumptuosas quidẽ non vtiles pu
ta chorigias quidẽ & lãpadarchias & q̃cũq; alię tales.In
Oligarchia aũt egenorũ facere curã multã, & principa-
tus à q bus receptiones ijs tribuere, & siquis opulẽtorũ
iniuriatus fuerit istis maiores increpationes esse, quã si
sibi ipsis.Et hęreditates nõ fm dationẽ esse,sed fm gen⁹
neq; plures quã vnã eundẽ hęreditare,sic.n.vtiq; ęqua-

A liores substãtiæ erũt.& egenorũ vtiq; plures ad abundã
tiã pertingẽt.Expedit aũt & in Democratia & in Oligar
chia aliorũ vel ęqualitatẽ,vel possessionẽ dare ijs qui mi
nus cõicant politia hac, in Democratia quidẽ opulẽtis,
in Oligarchia aũt egenis:excepto quicunq; principatus
sunt dñi politię.Hoc aũt ijs qui ex politia cõmittere so-
lis vel pluribus. Tria aũt q̃dã oportet hr̃e futuros prin-
cipari principales principatus,prĩo quidẽ amorẽ ad cõsi
stẽtẽ politiã,deinde potẽtiã maximorũ operũ principa-
tus:tertio ãt virtutẽ & iustitiã in vnaquaq; politia eã q̃
ad politiã, si.n.non idẽ iustũ fm oẽs politias, necesse &
iustitiæ esse drĩas.Habet aũt dubitationẽ qñ non accide
rit hæc oĩa circa eundẽ, qũo oportet facere diuisionem.
puta si militaris quidẽ aliquis fuerit,nequã aũt et nõ po
litię amicus, alius aũt iustus & amicus qualiter oportet
fieri electionẽ,vr̃ ãt oportere respicere ad duo,quo plus
B participãt oẽs,& quo minus, pp qđ in militia quidẽ ad
experientiã magis virtute, minus.n.militia participãt.
Epijcia aũt plus.In custodia aũt & cameratione contra-
riũ, ampliori.n.virtute indiget quã qualem multi hñt.
Scientia aũt cõis oĩbus.Dubitabit aũt vtiq; aliquis si po
tentia extiterit politię & amor,quid opus est virtute,fa
ciẽt.n.q̃ expediũt p ipsa duo,aut q̃ cõtingit eos qui hęc
duo hñt incõtinẽtes esse,quare queadmodũ & ipsis nõ
seruiũt scientes & amãtes ipsas, sic & ad cõe nihil ,phi-
bet quosdã se hr̃e. Simplr aũt q̃cunq; in legibus vt con
ferentia dicimus politijs, oĩa hæc saluant politias.Et qđ
sæpe dictũ est maximũ elementũ, vt valẽtior sit multitu
do q̃ vult politiã quã q̃ nõ vult.Pręter aũt oĩa hæc opor
tet non latere qđ vtiq; latet trãsgressas politias qđ me-
diũ. Multa.n.eorũ q̃ vĩr demotica soluit Democratias
& Oligarchicorũ Oligarchias, qui aũt putant hanc esse
C vnã virtutem trahũt ad excessum,ignotãte queadmodũ
naris est trãsgressa quidem rectitudinẽ eã q̃ pulcherri-
ma ad aquilinũ vel simũ, sed tñ adhuc pulchra & gratiã
hñs ad aspectũ, nõ tñ si intendat aliq d adhuc magis ad
excessum. prĩo q dem obijciet mediocritatem partis, fi-
nalr aũt ita qđ neq; narẽ faciet apparere pp excellentiã
& defectũ cõtrariorũ.Eodẽ aũt mõ hẽt & de alijs parti-
bus,accidit itaq; hoc & circa alias politias. Etenim Oli-
garchiã & Democratiã est vt hr̃ sufficienter non ex exi-
stẽte optimo ordine, si aũt aliquis intẽdat magis vtrãq;
ipsarũ,prĩo q dẽ deteriorẽ faciet politiã, tandẽ aũt neq;
politiã. Propter hoc oportet nõ ignorare legislatorẽ &
politicũ qualia saluãt demoticũ & qualia corrũpũt De-
mocratiã,& qualia Oligarchiã, neutrũ.n.ipsarũ contin
get eẽ & pmanere sine diuitiĳ⁹ & sine multitudine, sed
qñ æqualitas facta fuerit substãtiæ , aliã nẽcesse esse hãc
D politiã,quare corrũpẽtes ijs q̃ fm excessũ legib⁹ corrũ-
pũt politiã.Peccãt aũt in Democratijs & in Oligarchijs,
in Democratijs q dẽ demagogi vbi multitudo domina
legũ,dominos.n.faciũt sup ciuitatẽ pugnãtes cũ diuiti-
bus,oportet ãt cõtrariũ sp videri dicere ,p diuitibus,in
Oligarchijs aũt pro pplo Oligarchicos,Et iurare contra
q̃ nũc iurẽt Oligarchicos, nunc q dẽ.n.in q busdã iurãt
& populo malignus ero,& cõsulam quodcũq; habebo
malũ,oportet aũt & existimare & simulare contrarium
insinuantes in iuramẽtis qđ non iniuste agat in pplm.
Maximũ aũt oĩum dictorũ ad pmanẽdũ politias qđ nũc
negligũt oẽs.s.erudiri ad politias,,pfectus.n.null⁹ vtilis
simarũ legũ & cõglorificatarũ ab oĩb⁹ politizãtib⁹,si nõ
erũt assueti et eruditi ĩ politia,siq dẽ leges demotice de-

moricaliter, si āt Oligarchice Oligarchicharē q̄ quidē est ī viro incōtinētia, est & ī ciuitate, est aūt eruditi ad politiā nō hęc facere quibus gaudent Oligarchizātes & Democratiā volētes, sed quibus poterūt, ij quib⁹ Oligarchizare, ij aūt Democratizare, nūc āt in Oligarchijs qui dē principātiū filij delicianť, qui aūt egenorū fiunt exercitati & laboriosi. Quare & volunt magis & pñt insolescere, in Democratijs aūt q̄ maxime vñr esse Democratice cōtrariū cōferētis cōsistit. Cā aūt huius quia male diffiniūt qd liberum. duo.n. sunt quibus vr̄ Democratitia diffinita esse in id quod populus esse dñm: & libertate, qd quidē.n. iuste, æquale vr̄ esse, ęquale aūt qdcunq; videať multitudini hoc esse dñans, liberū āt & ęquale qdcunq; nolnit quis facere, quare viuere in talibus Democratijs vnusquisq;: non vult, & ad quod abundat, vt ait Euripides, hoc aūt prauō, nō.n. oportet putare seruitutem esse viuere ad politiā, sed salutē. Ex quibus quidem ergo politiæ transmutantur & corrumpunť & per quæ saluanť & permanent, vt simpliciter est dicere, tot sunt.

LECTIO VIII.

Restat aūt supuenire de monarchia ex quibos corrūpiť & p q̄ saluari nata est ferē aūt cōsimilia dictis circa politias, sunt & q̄ accidūt circa regna, & tyrānides. regnū.n. fm Aristocratiā est, tyrānis aūt ex Oligarchia extrema cōponiť & democratia: pp qd vtiq; & maxime nociua subditis est. veluti ex duabus malis cōposita, & transgressiones & peccata hñs q̄ ab ambabus politijs. Existit aūt gōo mox ex cōtrarijs vtriq; monarchiarū. Regnū qdā.n. ad auxilium qd à ppl̄o Epijcis fcm̄ est, & īstituiť Rex vnus Epijcorū fm̄ excessū virtutis, vel actionū q̄ à virtute, vel fm̄ excessū talis gn̄is. Tyrānus aūt ex populo & moltitudine ad insignes quatenus ppl̄s nihil molesteť ab ipsis. Manifestū aūt ex ijs q̄ acciderūt, ferē.n. plurimi tyrānorū facti fuerunt ex demagogis, vbi est dicere credibiles facti ex contrariari insignibus, hæc quidē.n. hoc mō constituerunť tyrānides iā ciuitatibus augmētatis. Quæ aūt aote istas, ex regibos transgredientibus pātria & magis despoticū principatum appetētibus. Hę aūt ex electis ad pricipales principatus, antiquitus.n. ppl̄i instituerunt multi tpis conditores ppl̄i & prospectores. Hæ aūt ex Oligarchijs eligētibus vnū aliquem dñm ad maximos principatus. Oibus.n. inerat modis ijs ad efficere de facili si solū voluissent pp potentiā pexistere, ijs quidē regalis principatus, ijs aūt eam q̄ honoris. Phidon quidē circa Argū & alij tyrāoi constituerūt regno existēte, qui aūt circa Ioniā & Phalaris ex honoribus. Panetius aūt in Leontinis, & Cypselus io Corintho, & Pisistratus Athenis, & Dionysius in Syracusis, & alij eodē mō ex demagogis. Sicut di-

H ximos.o. regnū institutū fuit fm Aristocratiā: fm dignitatem.n. est, vel fm genus, vel fm bñficiom, vel fm hæc & potenciā, oēs.n. eum bñficiassent, vel potentes beneficiare ciuitates, vel gētes, adepti sunt honorem huoc; ij quidē fm bellum phibentes seruire sicut Codrus, ij aūt liberantes sicut Cyrus, vel cū iostituissent regionē sicut Lacedæmoniorū reges, & Macedonū, & Molossorum. Vult.n. Rex esse custos, vt quidē qui posidēt substātias nihil iniustum patianť, ppl̄s aūt oullā sustineat iniuriā. Tyrānis aūt sicut dictū est, sæpe aūt nihil cōe respicit nisi pprię vtilitatis grā. Est aūt intētio tyrānica quidē qd delectabile, regalis aūt, qd bonū. Propter qd & supgressionum q̄ quidē pecuniarum, tyrānicæ, q̄ āt ad honorē

E regales magis, Et custodia, regalis q̄dē, ciuilis, tyrānica aūt, p extraneos. Quod aūt tyrānis habeat mala & quæ, Democratiæ & quæ Oligarchiæ, manifestū, ex Oligarchia quidē eo qd finis fit diuitiæ, sic.n. solū & pmanere necessariū custodiā & delitias, & multitudini nihil credere: pp quod & ablationē faciunt armorū, & suspectā hre turbā, & à munitione repellere, & demorari in domo, cōe est ambarū, & Oligarchiæ & tyrānidis. Ex Democratia aūt & oppugnare insignes & corrūpere occulte & manifeste, & fugare, tanq̄ contra machinantes & impeditores aduersus principatus, ex ijs.n. accidit fieri & insidias, ijs quidem principari volentibus, vn̄ & Periandri ad Thrasibuiū consiliū fuit, excedentiū spicarū euulsio quasi opportunū sit semp excedentes perimere.

LECTIO IX.

F Sicut igiť ferē dictum est trāsmutationū ipsa principia oportet putare circa politias eē & circa monarchias. Propter iniustitiā.o. & pp timorē & pp cōtēmum multi subditorū insurgūt aduersus monarchias, iniustitię aūt maxime pp iniuriā, aliqñ aūt & pp pprīorū spoliationē, sunt aūt & fines ijdē, quē admodū ibi & circa tyrānides & circa regna. Magnitudo.n. diuitiarū & honoris existit monarchis q̄ desiderant oēs. Insurrectionū aūt hęc quidē ad corpus fiūt principantiū, hęc aūt ad principatū, q̄ quidē igiť pp cōtumeliā ad corpus, contumelia aūt existēte multarū partium qlibet ip. sarum fit cā iræ. Iratorū aūt ferē plurimi punitionis grā insurgunt, sed nō excellentię, velut Pisistratidarū quidē pp propulsasse Armodij sororem & illusisse Armodio, Armodios quidē.n. pp sororē Aristogitō aūt pp Armodium, insidiati sunt aūt Periādro ei qui io Ambracia tyrāno, quia simul bibēs ipse cū pueris interrogauit ipse,

G si iā ex ipso pgnātes sunt. Quæ autē Philippi à Pausania quia permisit cōtumeliā pati ipsum sub Attalo, & quæ Amintę parui hypoderda, quia illusit ad statuā ipsi⁹. Et q̄ Eunuchi Euagoræ Cyprio, quo.n. mulier recusauit filium ipsi⁹, occidit tanq̄ cōtumeliā passus. Multę āt āliæ rectiones factę sunt & ppea qd aliqui monarchatum in corpus verecundiā fecerunt, velut & q̄ Cratei ad Archelaum, semp.n. grauiter se hēbat ad colloquium, quare sufficiēs et minor fuit occasio, ppea qd filiarum nollā dedit cū pmisisset ipsi, sed priorē quidē detinēs à bello ad uersus Scirrā & Arabeum dedit regi Elibeas, iuniorē autem filio Amintę existimās sic vtiq; illum nihil differre & eum q ex Cleopatra, sed ab alienationis principium extitit grauiter ferre ad venereā gratiā. Cum insurrexit aūt & Ellanocrates Larisseus pp eādē cām, tanq̄.n. vtēs statuta ipsius nō deduxit spondēs pp contumeliā, & nō pp amatiuā cōcupiscētiā putauit esse factā colloquium. Parō āt & Heraclides Aenij, Co tin pimerūt psi supplicū inferētes, Adamas autē discessit à Coryo quia puer existēs excisus fuit ab ipso, tāq̄ iniuriā passus. Multi āt & ppea qd i corpus afflicti fuerunt pcussionib⁹ irati, ij quidē destruxerunt, hi āt aggressi sunt tanq̄ iniuriā passi, & eo q̄ circa pricipatus et regales potētatus, velut i Megacles Pētalidas circūstātes & verberātes corynes insurgēs cum amicis pemit. Et posterius Smerdes Pentilū cū plagas accepisset & ab vxore extractus, pemit. Et furrectionis Archelai Decamnichus dux fuit exacerbās insurgētes primus, cā autē iræ, quia ipsum tradidit flagellandum Euripidi poetę. Euripides autē infremuit, cum dixisset ipse aliqd aduersus fetorē oris, et alij autē multi

propter

propter tales causas, ij quidem perempti sunt, ij aut insi dias passi sunt. Silr aut & pp timorem: vo um.n. aliquid erat hoc causarū, sicut politias & moonarchias velut Xer sen Attapanes timens crimioationem quę circa Dariū, q a suspendit cū non iussisset Xerses. Sed putaos indulgeri tanq̄ nō memorantem pp ccenā, hoc autem pp cō temptum, sicut Sardanapalū videns q dā pcutientem se cum mulieribus, si vere hoc fabulantes dicūt, si autem non de illo, sed de alio erit vtiq; hoc verū. Et Dionysio posteriori Dion insurrexit pp despectionem videns ciues sic se habentes, & ipsum semp ebrium, & amicorū autem quidā insurgunt pp despectiooem, pp confidere.n.cootemnunt, tanq̄ obliti & putantes posse obtinere principatū, modo quodā pp contemnere iosurgunt: tanq̄ potentes.n. & cōtemnentes periculum pp potētiā inuadūt de facili sicut ducētes exercitus monarchis sicut Cyrus Astyagi, & vitā cōtemnentes & potentiā: pp potentiā quidem inoperosam fuisse, ipsum autē delitiari. Et Seuthis thrax Amadoco existens dux exercitus. Ij autem & pp plora horum insurgunt. vt & despicientes, & pp lucrum sicut Ariobarzani Mitridates. Maxime autem pp hanc causam inuaduot, qui quidem natura audaces & hooorem habēt bellicū à monarchis. vtilitas.n. potentiā habens audax est, propter quas ambas tanq̄ de facili pręualituri faciunt iosurrectiones.

LECTIO X.

Orum autem qui pp amorem hooorisinsurgūt est alius modus causę pręter dictos prius, oō.n. sicut quidam tyrannos inuadunt videntes lucra magna & honores magnos existētes ipsis, sic & eorū qui pp amorē honoris insurgūt vnusquisq; pelegit periclitari, sed illi quidē pp dictā causam, ij aūt ac si vtiq; aliqua alia fieret actio singularis & pp quā noīati fierent & noti, sic & monarchas inuadunt non possidere volentes mooarchiā sed gloriā. Sed tū paucissimi numero sunt pp hanc causam impetum facientes, supponi.n. oportet nihil curare de eo quo est saluari si nō debeat pualere in actione, quibus assequi quidē oportet Dionis extimatiooē, noo facile aūt ipsam adesse mulos: ille.n. cum paucis militauit aduersus Dionysiū sic habere dicens, qd vbicuoq; possit pcedere, sufficiēs sibi tm̄ participare actionis veluti sicut modicū inuasisset terrę mox accideret mori huic bene habere sibi mortē. Corrumpitur aūt tyrānis vno quidem modo sicut aliarum politiarum vnaquęq; ab extrinseco, si contraria aliqua sit politia valentior, consiliari quidem.n. palā qd existit pp contrarietatem electionis. Quæ autem voluot potētes agunt omnes: cōtrariæ aūt poliōę, Demos quidē tyrannidi fm Hesiodū sicut Figulus figulo: Etenim Democratia vltima tyrannis est, regnum aūt & Aristocratia pp contrarietatem politiæ, pp quod Lacedæmonij plurimas dissolueruot tyrannides & Syracusani pro tēpore quo politizabant bene. Aliqñ autem ex se ipsa qñ qui participant seditiones fecerunt. sicut qui circa Gelonem. & nunc quę eorū quæ circa Dionysium. Quæ quidem Gelonis Thrasybulo Hierools fratre filium Gelonis abducēte, & ad delectationes excitante vt ipse principaret, familiaribus aūt cōgregatis ne tyrānis oīno dissolueretur. sed Thrasybulus, congregati autem ipsorū tanq̄ tps habentes, eiecerunt oēs ipsos, Diooysium aūt Dion aggressus curator existēs & assumēs populū, illū eiciens peremit. Duabus aūt existētibus causis pp quas

A maxime iosurgunt cōtra tyrānides. s. odio & contēptu, alterum quidem horū oportet existere tyrannis. Sodiū ex cōtemptu autem fiunt multæ dissolutionum, signū autem. Eorum quidem.n. qni acquisierunt plurimi cōseruauerūt principatus, qui aūt susceperunt mox, vt est dicere, peremitoēs. Fruitiue.n. viuentes facile cōtēptui fiunt & multas opportunitates dant insurgentibus. Partē aūt quādam irę & odij oportet ponere: modo. o. quodā earūdē actionū cā fit, sępe aūt & magis operosa quā odiū: robustius.n. insurgunt ppea qd nō vtīc rōcinatione passio, maxime aūt significat furoribus assequi pp iniuriam, pp quā cām Pisistratidarum destructa est tyrānis, & multæ aliarum, sed magis odium, Ira quidē enim cum tristitia adest, quare non facile rōcinari, inimicitia autem sine tristitia. Vt aūt io summa est dicere quotcūq; cās diximus Oligarchiæ intēperatę & vltimę

B & Democratiæ extremæ tot & tyrannidis ponēdū: etenim hæ existūt entes diuisibiles tyrānides. Regnū autē ab extrinsecis qdē minime corrumpit, pp qd & multi tpis est, ex se ipso autem plutimę corruptiones accidūt. Corrumpit autem fm duos modos, voo qoidē seditionem facientibus ijs, qui participant regno, alio aūt mō magis tyrānice tentātibus gubernare qñ exegerūt esse dñi plutium & pter legem. Nō fiunt autem regna nūc, sed si fiāt, monarchiæ & tyrānides magis, pp regnū quidem esse voluntarium principatum, dnm autem maiorum & pp multos esse similes & oullū differētē tm̄ vt correspōdeat ad magnitudinem & dignitatem principatus, quare pp hoc quidem oō pmanent voluotarij, si autem p fraudem principat aliquis vel p violentiā, iam hic vr̄ tyrāois esse. In ijs autem q̄ fm genus regnis pooere oportet causam corruptionis cum ijs q̄ dicta sunt, &

C hoc, qd est fieri multos cōtemptibiles facile, & hoc, qd ęst potentiā non possidentes tyrāoicā sed regalem hooptē, iniuriari: facilis.n. fieret dissolutio, nō volentibus enim mox nun erit Rex sed tyrānus nō volentium. corrumpuntur. ergo monarchię pp has & alias tales cās.

LECTIO XI.

Saluantur autem palā, vt simplr quidem est dicere, ex cōtrarijs. Vt autem fm vnumquodq; eo qd̄ est regna quidem ducere ad moderati⁹, quāto.n. pauciorum fuerint dñi, ampliori tpe necessarium manere oīum principatum, ipsi.n. & fiūt minus despotici & moribus ęqui magis, & à subditis inuidetur eis minus. Propter hęc.n. & circa Molossos multo tpe regnum pmāsit, & qd Lacedæmoniorum, ppea qd à principio in duas partes diuisus fuit priocipatus, & rursum Theopōpo moderante & in alijs & instituente ephoro

D rum principatum, à ptāte.n. auferens auxit tpe regnū, quare modo quodā fecit nō min⁹ sed maius ipsum, qd. quidem & ad vxorem rn̄disse dicuot ipsum, q̄ diceret si nihil verecundatur minus regnum tradens filijs quā à pre accepit, nō oportet hoc dicere: trado.n. diuturnius. Tyrānides autem saluantur fm duos modos cōtrarijssimos, quorum alter est qui traditus est. & fm quem dispensant plurimi tyrānorum principatum, horum aūt multa aiuot instituisse Periandrum Coriothium: multa. o. talia est accipere & à principatu Persarum. Sūt autem & olim dicta ad salutatiooem vt possibile est tyrānidis excellentes perimere, & sapientes destruere & necq; cōicatiōes sinere, neq; sodalitatē, neq; disciplinā, neqs aliud nihil tale, sed oīa caoere. Vnde cōsueuerunt fieri

duæ sapiẽtiæ & psuasio, & neq; scholas, neq; alias collectiones pmittere fieri vacatiuas, & oĩa facere ex quibus quã maxime ignoti inuicem erunt oẽs, notitia. n. fidem facit magis ad inuicem. Et psectos populi semp palã esse cõmorari circa ianuas, sic. n. minime latebit quid agũt, & deprehendere si assuefiant modicum semper seruientes & alia q̃cunq; talia Persica & Barbara tyrãnica sunt omnia. n. idem possunt. Et tentare non latere q̃cunque extiterit quis dicens vel agens subditorum, sed esse attẽtos velut circa Syracusanos vocare podagogides, & auribus audientes, quos misit Hieron vbi fuerit aliqua congregatio & collectio, confident. n. minus timentes tales, & si confidant, latebunt minus. Et criminari inuicem, & turbare, & amicos cum amicis, & populum cũ insignibus, & diuites cũ se ipsis. Et pauperes facere subditos tyrannicum, quatenus neq; custodia alatur, & occupati circa quotidiana non vacantes sint ad machinandum. exemplum aũt huius, tyrannides q̃ circa Ægyptũ & anathemata Cypselidorũ, & Olympij ędificatio à Pisistratidibus, & eorum quæ dt Samo opera multi imperij, omnia. n. hæc possunt idem. i. non vacationem & penuriam subditorum, & Illatio vectigalium, velut in Syracusis, in quinq; enim annis sub Dionisio substãtiam omnem inferri accidit. Adhuc autem & bellorum procurator tyrannus, vt vtiq; sine vacatione sint & permaneant in indigentia præsidis existentes. Regnum quidem saluatur per amicos. tyrannicum autem maxime discredere amicis, tanq̃ volentibus quidem omnibus, potentibus autem ijs maxime. Et adhuc quæ circa Democratiam fiunt vltimam, tyrannica sunt omnia. Et Ginecocratia circa domos vt enunnient cõtra viros, & seruorum remissio pp eandem causam, neq;. n. machinant serui & mulieres contra tyrannos, gaudẽtes quia necessarium beniuolos esse & tyrannidibus & Democratijs, Etenim Demus vult esse monarchus, pp quod & adulator apud vtrasq; est honoratus, apud Demos quidem demagogus, est enim demagogus Demi adulator, apud tyrannos autem qui humiliter colloquuntur, qď quidem est opus adulationis. Etenim propter hoc Poniro philon. i. malorum amicus est tyrannus, adulatione. n. recipientes gaudent, hoc autem nullus vtiq; faciet sensum habens liberum, sed amant qui Epijces si non adulentur, & oportuni maligni ad maligna, clauo enim clauus sicut prouerbium. Et nullo gaudere venerabili neque libero, tyrannicum: ipsum enim esse solum vult tyrannus, qui autem contra, venerabilis & liberabilis aufert excellentiam, & quod despoticum tyrãnidis, odiũt igitur quemadmodũ dissoluentes principatum, & vti conuiuijs, & cum diuturnari extrancis magis quam ciuilibus, tyrãnicum, tanq̃ hos quidem aduersarios, hos autem non cõtrariantes. Hęc & talia, tyrãnica quidem saluatiua principatus, nihil aũt deficit magis malignitatis. Sunt aũt, vt est dicere, omnia hæc comprehensa tribus speciebus, coniecturat. n. tyrannus tria. vnom quidem vt modica sapiant subditi, nulli. n. vtiq; pusillanimus insidiabitur, sm autem vt discredant inuicem, nõ dissoluitur. n. prius tyrannus anteq̃ credant aliqui sibi ipsis, propter quod & Epijceis aduersantur tanquã oo ciuius ad principatum, non solum propterea quod nõ voluot subici despotice, sed & quia fideles sunt sibi ipsis & alijs, & quia non prodũt neq; se ipsos neq; alios. Tertium autem negociorũ impossibilitas; nullus enim

E mannm mittit ad impossibilia, quare neq; tyrannidem dissoluere non existente potẽtia, Ad quos quidẽ igitur reducuntur volita tyrannorum isti tres existunt entes, omnes enim vtiq; reducet quis tyrannica ad has hypotheses, hoc quidem vt non credant inuicem, hoc aũt vt non possint, hoc vt parum sapiãt. Vnus quidem igitur modus per quem fit saluatio tyrannidibus, talis est.

LECTIO XII.

ALius autem vt ex contrario dictis habet curam est autem accipere ipsum ex corruptione regnorum, sicut. n. vnus modus corruptionis regni facere magis tyrannicum principatum, sic tyrannidis saluatio facere ipsum magis regalem, vnius seruantem solum potentiam, vt principetur nõ solum volentibus, sed & nolentibus. protendens. n. & hoc ptendit & tyrannizare: sed hæc quidem sicut suppositio-
F nem oportet manere, alia aũt hęc qoidẽ facere, hęc aũt videri simulantem quod regale bene. Primo qoidem vt videatur curare communia, neq; expendat gratuita talia, in quibus multitudines moleste ferant, quando ab ipsis quidem accipiunt operantibus & laborantibus assidue, dant autem meretricibus & extraneis & artificibus copiose. Rationemq̃; reddat acceptorum & expensarum, quod qoidem iam fecerunt quidam tyrannorũ, sic. n. vtiq; quid dispensans, œconomus, sed non tyrannus esse videbitur. Non oportet aũt timere, ne forte deficiat pecunijs, dominos existens ciuitatibus, sed extorribus tyrannis à domo, & expedit hoc magis, quàm delinquere cum congregauerint. Minus enim vtique qui seruant insilient rebus. Sũt autem tyrannorum qui seruant terribiliores egredientibus à populo q̃ ciuibus, ij quidem enim peregrinantur, hi autem subsistunt. De-
G inde introitus oportet videri colligere dispensationis gratia, & si aliquando opportunum fuerit vti ad bellicas opportunitates. Vniuersaliter autem exhibere se ipsum custodem & camerarium, tanq̃ communium, sed non tanq̃ propriorum. & videri non seuus, sed reuerẽdus. Adhuc aũt talem, vt non timeant occurrentes, sed magis verecundentur hoc tamẽ adipisci non facile, nõ existentem facile contemptibilem. Propter quod oportet, & si non aliarum virtutum curam habeat, tamẽ politicæ; & opinionem efficere de se ipso talem. Adhuc autem non solum ipsum videri, nullum subditorum iniuriantem, neque iuuenem, neq; iuuenculam, sed neque alium vllum eorum qui circa ipsum. Similiter autem & habere vxores familiares ad eas quæ aliorum, tanq̃, & propter vxorum iniurias, multæ tyrannides perierunt. Et circa fruitiones corporales contrarium facere
H q̃ nunc quidem tyrannorum faciunt, non solum enim mox diluculo hoc faciunt & cõtinue multis diebus, sed etiam videri alijs volunt hoc operantes, vt tanquam felices & beatos admirentur, sed maxime quidem moderatus esse talibus, si autem non, tunc videri alijs diffugere, neque enim facile inuasibilis, neque facile contemptibilis qui sobrius, sed qui ebrius, neque qui vigil, sed dormiens. Contrariumque faciendum olim dictis ferè omnibus, preparare enim oportet & ornare ciuitatem, tanquam procuratorem existentem, & non tyrannum. Adhuc autem quæ ad Deos videri semper in studio habentem differenter, minus enim timent pati aliquid iniquum à talibus, si deicolam putant esse principem, & curare de Dijs, & machinantur minus, tanquam habeant

beant propugnatores etiam Deos. Oportet autem fine insipientia videri talem, bonosque circa aliquid factos honorare, ita vt putentur nunquam honorari magis à ciuibus suæ legis existentibus. Et tales quidem honores distribuere ipsum. Supplicia autem per alios Principes,& prætoria. Cōmunis autem custodia omnis monarchiæ, nullum virum facere magnum, sed siquidem plures: seruabunt enim inuicem, si aliquid forte oportet facere magnum, nequaquam secūdum morem audacem: maxime enim inuasiuus talis mos penes omnes actiones, Et si à potentatu aliquem videatur dimittere, gradatim hoc agere, & non totam simul auferre potestatem. Adhuc aūt omnem quidem iniuriam cohibere, præcipue aūt duas, eam.s. quæ in corpus flagellationē, & eam quæ in ætatem. Maxime aūt hanc faciendum reuerētiam, circa amatores honoris: eam quidem.n. quæ ad pecunias minorationē, amatores pecuniarū ferunt grauiter: eam aūt quæ ad inhonorationē, amatores honoris,& epieices hominum: propter quod quidem.n. vti oportet talibus, aut supplicia videri facientem patrie,& non propter paruipensionem. Eas autē quæ ad ætatem collocutiones, propter amatiuas causas, sed non propter potestatem: totaliter.n. reputatas inhonorationes redimere maioribus bonoribus. Inuadentium aūt, ad corporis differentiam, bi maxime terribiles,& indigent ampliori custodia, quicūq; non eligunt acquirere viuere cum peremerint. propter quod maxime vereri oportet putantes iniuriam pati, aut ipsos, aut eos, quorum curantes existunt: nō parcunt.n. sibi ipsis, qui propter furorem inuadunt sicut & Heraclitus dixit, dicēs, difficile esse cum furore pugnare: animę.n. pretiū fieri. Qm̄ autē ciuitates, ex duabus partibus constitutæ sunt, ex egenis boibus & opulētis, maxime quidem vtrosq; oportet existimare saluari, propter principatū, & alios ab alijs iniustum pati nihil. Quicūq; aūt fuerint valentiores, hos proprios facere maxime principatus, Quod si hoc extiterit rebus, neq; seruorum liberationem, facere tyrannum neq; armorum ablationē: sufficiens.n. altera pars apposita ad potentiā, vt valētiores sint insurgentibus. Superfluum aūt dicere p singula talium. Intentio.n. manifesta, quia oportet non tyranniēnm, sed œconomum & regalem videri esse subditis, & non suū curātem, sed pcuratorē,& mediocritates vitę persequi non excellentias. Adhuc antem insignes quidem affari, multos autem demagogizare: ex bis.n. necessarium nō solum principatum esse pulchriorem & magis zelabilem, q̄ quod meliores principentur, & non humilem, neq; odio babitum, & timore perseuerare, sed & principatum esse durabiliorem. Adhuc aūt ipsum disponere fm morem, vel bene ad virtutem, vel semibonū existentem, & non malignum, sed semimalignum. Equidem omnibus malis politijs, paucioris temporis sunt Oligarchia,& tyrannis. Plurimo.n. tempore fuit, quæ circa Sicyonem tyrannis quæ Orthagori puerorum, & ipsius Orthagori: permansit enim ipsa annis centum. huius autem causa, quia subditis vtebantur moderate, & multis legibus seruiebāt, & quia bellicosus fuit Clistenes, nō fuit facile contemptibilis,& quantū ad multa, curis demagogizabat. Dicit igitur Clistenes, respondentem de victoria, ipsum quomodo coronauit. Quidam autem aiunt, esse imaginem eius qui iudicauit sic statuam quæ in foro sedet. Aiunt autem & Pisistratum

A aliquando sustinuisse sententiam, cum esset vocatus ap ariopagum. Secunda antem circa Corinthum quæ Cypselidorum, etenim hęc perseuerauit annis septuaginta tribus,& mensibus sex. Cypsellus quidem tyrannizauit annis triginta, Periander autem quadraginta quatuor, Psammiticus autē qui Gordiæ annis tribus. Causæ autem eędem,& huius: Cypsellus quidem enim Demagogus erat, & à principio permansit sine armorum custodia. Periander autem fuit quidem tyrannicus, sed bellicosus. Tertia autem quæ Pisistraticorum Athenis, non fuit vero continua, bis enim fuit Pisistratus tyrannizans, ita vt & in annis triginta tribus, decem & septē annis tyrannizarit, pueri autem decem & octo, quare omnes anni fuerunt triginta & quinque. Reliquarum autem quę circa Hieronem & Gelonem, circa Syracusas, non autem permāsit ipsa multis annis, sed omnes B duobus deficientibus de viginti. Gelon quidem enim septem annis tyrannizauit, octauo vitam finiuit, decem antem Hieron, Thrasibulus autem vndecimo mēse excidit. Multæ autem tyrannides, pauci temporis fuerūt omnes penitus. Quæ quidē igitur circa politias, & quę circa monarchias, ex quibus corrumpuntur & iterum saluantur, ferè dictum est de omnibus.

LECTIO XIII.

IN politia autem dicitur quidem de transmutationibus à Socrate, non tamen dicit bene. Optime enim politiæ,& primę existentis non dicit transmutationem proprie. ait enim causam esse id quod est, non manere aliquid, sed in aliqua periodo trāsmutari; principium autem esse horum, quorum epitritus, fundus quinario coniugatus, duas barmonias exhibet, dicens. Quando numerus diagrammatis huius, solidus fuerit, C tanq̄ natura qñq; producēte & meliores & peiores disciplina, hoc ipsum dicens forte non male. Cōtingit.n. eē aliquos, quos disciplinari & fieri studiosos viros impossibile est. Sed hæc quidē vtiq; erit propria transmutatio eius, quę ab illo dicitur optima politia, magis quā aliarum omnium,& eorum quæ fiunt omnium & per tempus, per quod dicit omnia transmutari,& quę non simul inceperunt fieri, simul transmutātur, velut si die priori ante tropicum facta fuerunt simul transmutantur. Adhuc autem propter quam causam ex bac in eam quæ Lacedæmoniorum fit transmutatio, sepius enim in contrariam transmutantur omnes politię quàm in eam quæ prope. Eadem autem ratio & de aliis transmutationibus. ex Lacedæmoniensi enim, ait, transmutantur in Oligarchiam. Ex bac autem in Democratiam, in tyrannidem autem ex Democratia,& quidem etiā econ D trario transmutantur, puta ex demo in Oligarchiam, & magis quàm in monarchiam. Adhuc autem tyrannidis non dicit, neque si erit transmutatio, neque si non erit, propter quam causam & in qualem politiam. Huius aūt tem causa, quia non facile vtiq; haberet dicere. Indeterminatum enim quoniam & secundum illum oportet; & in primam & optimam: sic enim vtiq; fieret continuum & circulus, sed transmutatur & in tyrannidem tyrannis, sicut quę Sicyonis, ex ea quę Myronis in eam quę Clistenis,& in Oligarchiā, sicut quę in Chalcide, quæ Antileontis, & in Democratiam, sicut quæ Gelonis in Syracusis, & in Aristocratiam, sicut quæ in Carilai, in Lacedæmonia, & in Carchedonę, & in tyrannidem transmutatio fit ex Oligarchia, sicut in Sicilia. ferè

plurimæ antiquarum in Leontinis in tyrannidem Panetij,& in Gela,eam quæ Cleandri, & in Rhegin in eā quæ Anaxilai,& in aliis ciuitatibus multis similiter, In conueniēs autē & putare in Oligarchiam propter hoc transmutari, quia amatores pecuniarum & pecuniosi, qui in principatibus, sed non quia qui multum excedunt io substantiis non iustum putant æqualem participare per ciuitatem eos qui nihil possident,cum his,q possident.In multisque Oligarchiis non licet pecuniosum fieri,sed leges suot prohibētes.In Carchedone autem Democratizantes pecuniosi sunt, & sic transmutatæ fuerunt.Inconueniens enim est dicere, duas ciuitates esse eam quæ Oligarchia diuitum & pauperū.Quid enim hæc magis q̄ Lacedæmonica passa est, vel quęcūque alia,vbi non omnes possident æqualia,vel nō omnes similiter erūt boni viri, nullo aūt pauperiori facto q̄ prius nihil minus transmutantur in demum ex Oligarchia si fiant plures qui egeni,& ex Demo in Oligarchiam,si valentius fuit q̄ opulentum, q̄ multitudo, & hi quidem non curent,ij aūt adhibeant intellectū,multisq; existentibus causis per quæ fiūt transmotationes nō dicit,sed vnam,quia prodigi facti, vsurarij fiūt pauperes, vt à principio diuitibus existētibus omnibus aut plurimis,hoc autem est falsum.Sed quando quidam p̄sidum perdiderunt substantias,innouant, quando aūt aliorum,nihil fit dirum, & transmutantur nihil magis nunq̄ in demum q̄ io aliam politiam. Adhuc autē, & si honoribus non participant,& si iniuste patiatur, vel iniurias,seditiones faciunt & transmutant politias & si non cōsumpserit substantiam, ꝑpter licere sibi quodcunq; voluerunt facere,cuius causam, eam quæ valde libera, esse dicit,pluribus autē existētibus Oligarchiis, & Democratijs, tanquam vna existente vtraque, dicit transmutationes Socrates.

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBER SEXTVS.
LECTIO I.

Vot quidem igitur differentiæ, & quæ eius quod consiliatiuum & dominus politiæ, & eius q̄ circa principatus ordinis & de prætorijs,& qualia ad qualem politiam coordinata sunt. Adhuc autem de corruptione & saluatione politiarum, ex qualibus fit, & propter quas causas,dictum est prius.Quoniam autem fuerunt species plures Democratiæ existentes, & aliarum similiter politiarum, simulque de illis, siquid residuū,ooo deterius considerare & modum congruū & conferentem assignare ad vnam quamq;. Adhuc aūt & collectiooes ipsorum dictorum omnimodorum cōsiderandum. Hæc enim combinata faciunt politias variari, vt Aristocratiæ fiot Oligarchicæ, & Politiæ sint magis Democratiæ. Dico autem combinationes quas oportet quidem considerare. non sunt autem consideratæ ounc,puta si quod quidem coosiliās,& q̄ circa electiooem principatuum Oligarchice fuerit institutum; quæ autem circa prætoria Aristocratice, aut hoc quidē

E & quod circa consilians Oligarchice Aristocratice autem q̄ circa electiones principatuum,aut secūdum aliquem alium modum non omnia compooātur quæ politiæ conuenientia. Qualis quidem igitur Democratia ad qualem congruit ciuitatem,similiter autem & qualis Oligarchiarum,quali molotudini,& reliquarū autem politiarum quid quibus expediat dictum est pri⁹. Attamen oportet fieri palam,non solum qualis harum politiarum sit optima ciuitatibus, sed & qualiter npor tet instituere,& has, & alias, pertractemus breuiter. Et primo de Democratia dicamus: simul enim & de oppo sita politia maoifestum,hæc autem est, quam quidā vocant Oligarchiam. Sumendum autem ad hanc methodum,omnia quæ Demotica,& quæ videntur Democratijs assequi, ex his enim compositis Democratiæ species fieri accidit,& Democratias plures vna esse, & dif-

F ferentes.duæ enim sunt causæ,propter quas Democratiæ sunt plures,primo quidē,quæ dicta est prius, quia diuersi populi,fit enim hæc quidem agricola multitudo,hęc autem banausum & mercenarium,quorum primo assumpto cum secūdo, & tertio rursum cum ambobus,non solum differt in fieri meliorem & deteriorem Democratiam,sed ex eo quod non eandem,secunda autem de qua nunc dicimus,quę enim Democratijs assequuntur,& videntur esse propria politiæ huius,simul posita,faciunt Democratias alias, hoic quidem.n. paucióra,huic autem assequuntur plura, huic aūt omnia hæc. Opportunum autem vnumquodq; ipsorū cognoscere ad instituendum, quamcūq; ipsarum aliquis extiterit volens,& ad directiones. Quærūt quidem.n. qui politias instituunt, omoia conuenientia ad hypothesim congregare, peccant autem hoc facientes, quem

G admodum in ijs,quæ circa corruptiooes & saluationes politiarum dictum est prius, nunc autem exigentias & mores,& quæ appetunt dicamus.

LECTIO II.

Ypotesis quidem igitur Democraticæ politiæ libertas,hoc enim dicere cōsueuerunt, tanq̄ in sola hac polida participaotes libertate, hoc enim coniectare aiunt omnem Democratiam. Libertatis aūt, vnum quidem in parte subici & principari,etenim iustū Democraticū est,habere ęquale,secūdum numerum,sed non secundum dignitatem. Huius autem existentis iusti multitudinem necessarium esse dominam, & quodcunq; videatur pluribus hūc esse finem,& hoc est quod iustum. Aiūt enim oportere ęquale habere vnomquemq; ciuiuoi.Quare in Democratiis accidit magis esse dominos egenos diuidbus,plures n.

H sunt. Dominans autem quod pluribus visom. Vnum quidem igitur libertatis signum,hoc,q̄ terminum politiæ ponunt omnes qui demotici,vnum autem viuere vt vult quis.Hoc enim opus libertatis esse aiont, siquidem seruientis ipsum viuere,non vt vult. Et Democratiæ quidem igitur terminus iste secundus. Hinc autem venit id quod est oon subici,maxime autem sub nullo, si autem non,secuodum partem,& facit hac ad libertatem eam quæ secūndum æqoale. Talibus autem suppositis,& tali existēte principatu, talia demotica.Eligere principatus omnes ex omnibus, principari omnes qui dem sup vnūquemq;, vnūquemq; aūt in parte sup oēs sortiales esse principatus,vel omnes, vel quicūq; nō indigent experientia & arte, non ab honorabilitate ali-

qua

qua esse principatus, aut q̃ paruissima. Nó bis eundem principari, aut raro, aut paucis, exceptis ijs quæ penes bellum. pauci temporis esse principatus ijs quæ penes vel omnes, vel qualcúq; coo̅ogit. Iudicare omoes vel ex omnibus & de omnibus, vel de plurimis & de maximis, & de principalissimis, puta de correctionib⁹ & de politia, & de propriis commutationibus. Coogregatio nem esse dominam omnium, priocipatum autem nullum nullius, aut q̃ paucissimorum, aut maximorū dominam. Principatuum autem maxime Democticum coo silium, vbi non mercedes de factis omnibus, ij enim au ferunt, & huius principatus potentiam, ad se ipsum.n. reducit iudicia omoia populus abuodans precio sicut dictum fuit prius io methodo quæ ante hanc. Deinde præmiare, maxime quidem omnes, coogregatiooē, prætoria, & principatus, si autem non, priocipatus & prætoria, & consilia, & congregatio̅nes præcipuas, aut principatuum oecesse coouiuari cum inuicem. Adhuc aūt, q̄m Oligarchia, & genere & diuitijs, & disciplina determinatur, quæ Demotica, videtur contraria horum esse, igoobilitate, paupertate, banausia. In priocipatibus autem, oullum perpetuū esse, si aūt aliquis deficiat ex antiqua transmutatiooe, tuoc circum tollere poteoo̅am ipsius, & ex eligibilibus forciales facere. Communia quidem Democratiæ hæc sunt, accidit autem ex iusto confesso esse Democratico, hoc autē est æquale habere omnes secundum uumerum. Quæ maxime videntur esse Democratia & Demus, çquale enim oihil magis, principari egenos q̃ diuites, neq; dominos esse solos, sed omnes ex æquo secundum oumerum. Sic enim vtiq; putabuot existere çqualitatem ciuitati & libertatem.

LECTIO III.

Quod autem post hoc dubitatur, quomodo habebunt ꝙ çquale, vtrum oportet honorabilitates diuidere ipsis mille, eas quę quingentorum, & ipsos mille çquale posse quingenos, aot non sic oportet poni in ijs çqualitatem, sed diuidere quidem sic. Deinde ex quiogentis çquales accipientem, & ex mille hos dn̄os esse diuisionum & prętotiorum. Vtrū igitur hęc iuxta fm multitudinem honorabilitatum politia, iustissima fm Demoticum iustum, aut magis quæ fm multitudinem. Aiuot o. Demotici hoc iustum quodcunq; videatur plutibus, Oligarchici aūt quodcūq; videatur ampliori substantiæ, fm multitudinem.n. substautiæ aiunt oportere iodicari. Habent aūt ambo ioęqualitatem & iniustitiā. Si quidem.n. quodcunq; qui pauci, tyrannis, etenim si vnus habeat plura aliis diuitibus, fm Oligarchicum iustum, principari solum iustum. Si autem quodcūq; qui plures fm oumerum, iniosta agent, depopulaotes quæ diuitum & paucorū, sicut dictum est prius. Quæ igitur vtiq; erit æqualitas quam coufiteatur vtriq; cousiderādum ex quibus iustis determinant. Dicunt.n. ꝙ quodcūq; videbit⁹ pluribus ciuium, hoc oportet esse dominans. Sit itaq; hæc non causa tū omnioo, sed q̄m duæ partes existuor, ex quibus ciuitas, diuites & pauperes, quodcunq; vtrisq; videatur, vel pluribus, hoc sit quod domioans, si autem contraria videantur quodcunque qui plures, & quorū honorabilitas amplior, puta si ij quidem decem, ij autē viginti. Videbatur autem diuitū quidem ipsis sex, pauperiorū aūt ipsis quiodecim. Adiūgātur autem pauperibus quidem diuitum quatuor, diuitibus autē pauperū

A quinque, quoruncunq; igitur honorabilitas excedit, si mul oumeratis vtrisque, hoc dominans vtrisque. Si au tem æquales euenerint, communem hanc putandū esse dubitationē, sicut nūc si diuisa ī duo cōgregatio fiat, vel prætorium, aut.u. sortiendum, aut aliquid aliud ta le faciendum. Sed de çquali quidem & iusto, quāuis sit valde difficile inuenire veritatem, de ipsis, tamē facilius sortiri, q̃ permittere potentes supergredi, semper enim quæruot ꝙ iustum, & quod æquale qui minores, præeminentes autem nihil curant.

LECTIO IIII.

Democratijs aūt existentibus quatuor, optima quidem quæ prima ordiue, queādmodū dictū est in sermooibus qui ante hos. Est aūt & antiquissima oīum hęc. Dico aūt primam, sicut si-
B quis distioguat populos, optimus enim popul⁹ qui terræ culto̅us est. Quare & facere contingit Democratiā, vbi viuit mulo̅tudo ab agricultura vel pascuis. Propter quidem enim ꝙ non multam substautiam habet neq; vacans, vt non sępe congregatio̅nes faciat. Propterea au tem ꝙ noo habent necessaria, circa opera immorant, & aliena nou concupiscunt, sed delectabilius est ipsis laborare q̃ politizare & principari, vbicūq; oō fueriot acceptationes magnę à principatibus. Qui multi.n. magis appetunt lucrum & houorem. Signum autem, etenim ano̅quas tyranoides sustiouerunt, & Oligarchicas sustinent, siquis ipsos operari noo prohibeat, neq; auferat aliquid. Celeriter n. ij quidem ditantur ipsorum, ij autem ooo egent. Adhuc aūt, qood domini sunt eligendi, & corrigendi, supplet indigentiam si quid ambitioois habent, q̄m apud quosdā Demos, quāuis nō participent electione principatuum, sed quidam eligibiles
C secundum partem ex omoibus, sicut & iu Mantinæa. Eius aūt quod est consiliari domini fint sufficiēter hoc multis, & oportet putare, etiam hoc schema eē quoddam Democratiæ, sicut iu Mantinæa aliquando erat. Propter quod vtiq; & expedieos est prius dictæ Democratiæ, & existere cōsueuit eligere quidem priocipatus, & corrigere & iudicare omnes, principari autem maximis electos, & ab huoorabilitatibus maioribus, à maioribus autem ab honorabilitatibus quidem nullum, sed eos q̃ possuot. Necesse autem polio̅zantes sic politizare bene, principatus enim semper meliores eruut populo cousulente, & epijceis noo inoidente, & epijceis & insiguibus sufficere huncordinem, subicientur enim nō sub aliis deterioribus, & priocipabuntur iuste, ꝓpter ꝙ correctionum fiut alij domini, suspendere enim & non omnem licere facere quodcūq; videatur expediēs,
D potestas enim agendi quodcunq; voluerit aliquis non potest seruare ꝙ in vnoquoq; hominum tribuale. Quare necessarium accidere quod quidem est maximi profectus in poliōjs, principari epijceis impeccabiles existentes, oihil minorata multitudiue. Quod quidem igitur hæc Democratiarum sit optima manifestum, & propter quam causam, quia propter qualem quendam esse populum. Ad instituendum autem populum agricolā, aliquæ legum apud antiquos positarum antiquitus, vti les omnes, aut totaliter nou licere possidere ampliorem terram mensura quadam, aut ab aliquo loco ad municipium & ciuitatem, erat autem antiquitus in multis ciuitatibus lege statutum neque licere vendere primas sortes, est autem & quem dicunt Oxyli legem esse tale aliquid

aliquid potens non mutuare ad aliquam partem terrę
existentis vnicuiq;. Nunc autē oportet dirigere & lege
Aphytolorū, ad id.n. quod dicimus, est vtile. Illi.n. qui-
dem existentes multi, possidētes aūt terram paucam, tñ
oēs terram colunt appreciantur.n. non totas possessio
nes, sed secundū tantas partes diuidentes, vt habeāt ex-
cedere preciis etiā pauperes. Post agricolarū aūt multi-
tudinē optimus populus est, vbi pastores sunt & viuūt
ex pecoribus. Multa.n. habet consimiliter agriculturæ
& actionibus ad bellica maxime isti exercitati sunt ſm
habitus, & vtiles ſm corpora, & potentes venari. Aliæ
aūt omnes multitudines ferè ex quibus reliquę Demo
cratię consistunt, multo deteriores iis, vita.n. praua, &
nullum opus cū virtute eorū quæ tractat multitudo, &
quę banausorū, & quæ forensium boium, & quæ mer
cennaria. Adhuc aūt ꝓpterea ꝙ circa forum & circa mu
nicipium conuersantur, omne tale genus vt est dice-
re, facile congregationes facit. Qui aūt terrę cultores, ꝓ
pterea ꝙ dispersi sunt per regionem, neq; concurrunt,
neq; similiter indigent synodo hac. Vbi aūt & accidit
regionē positionē habere talē, vt regio multū a ciuitate
semota sit, facile & Democratiā facere bonā & politiā.
Cogitur.n. multitudo in agris facere habitacula. Quare
oportet & si hęc turba forēsis sit, nō facere in Democra
ticis cōgregationibus sine multitudinē q̄ per regionē.

LECTIO V.

Quomodo quidē igitur oportet instituere op-
timam & primā Democratiam dictū est. Ma-
nifestū autem & quō alias. Consequenter.n.
oportet transgredi, & deteriorem semp mul-
titudinem separare. Vltimam aūt ꝓpterea
ꝙ oēs cōicant, neq; ferre est oīs ciuitatis, neq; facile per
manere non bene compositam legibus & consuetudi-
nibus. Quę aūt accidit corrūpere & hanc & alias poli-
tias, dicta sunt prius plurima ferè. Ad firmandū autem
hanc Democratiam & faciendū populum impotentem
cōsueuerunt pręsides assumere q̄ plurimos, & facere ci
ues nō solū legitimos, sed spurios, & eos q ex vtrocūq;
ciue. Dico aūt, puta ex patre vel matre, oē.n. conueniēs
magis tali populo. Consueuerūt quidem igitur Dema-
gogi instituere sic, oportet tñ assumere donec vtiq; ex
cedat multitudo insigniorum & mediorum, & non vl
tra hoc procedere. Excedentes enim, inordinatiorem fa
ciunt politiam, & insignes exacerbant magis ad graui-
ter sufferre Democratiā. Quod quidem euenit fieri cau
sa seditionis circa Cyrenem, paucum quidem enim ma
lum negligitur, multum aūt factum magis in oculis est.
Adhuc autē & talia instituta sunt opportuna ad Demo
cratiam talem, velut Clisthenes Athenis vsus fuit volēs
augere Democratiam, & circa Cyrenem qui demum in
stituebant. Tribus enim aliæ faciendæ plures & frater-
nitates & in propriis sacris, colligendū in pauca & cō-
munia, & oīa sophisticādū, vt vtiq; q̄ maxime ꝑmisceā
tur oēs inuicē. Consuetudines aūt coniungantur quæ
priores. Adhuc aūt & tyrannica instituta, democtica vñr
oīa, dico aūt, puta anarchia seruorum. Hæc autem vtiq;
erit vsq; ad aliquid expediens & mulierū & puerorum
& viuere vt quis vult dissimulare, multū.n. erit politiæ
tali auxiliās, delectabilius.n. multis viuere inordinate,
q̄ temperate. Est aūt opus legislatoris, & volentium cō
sistere talem quandam politiā, non instituere maximū
opus. neq; solum vnum, sed vt saluetur magis, Vno.n.

E aut duobus aut tribus diebus non difficile manere poli
tizātes qualitercunq;, ꝓpter quod oportet de quibus
cōsideratum est prius, quæ saluationes, & correctiones
politiarū, ex iis temptare facere firmitatem, verētes qui
dē corrūpētia, ponētes aūt tales leges & non scriptas &
scriptas, q̄ comprehendent maxime saluātia politias, &
non putare hoc esse Democticū, neq; Oligarchicum qđ
faciet ciuitatē q̄ maxime Democratizari neq; Oligarchi
zari. sed quod plurimo tpe. Qui aūt Demagogi gratiosi,
populis multa Democratizant per prætoria, ꝓpter qđ
oportet, ad hæc contra agere eos, qui cordi habent poli
tiam: lege statuentes nihil esse publicum, eorū quę con
demnantur & ferūtur ad cōe, sed sacrum. Qui quidem
enim iniusta agunt, nihil minus verentes erunt, dānifi
cabunt enim similiter, turba autē, minus corrūpet sen-
tentias de iis qui iudicantur, cū nihil debeat accipere.
F Adhuc aūt eas q̄ fiūt publicas vindictas, q̄ paucissimas
semper facere, magnis dānis prohibentes eos qui vane
scribunt, non enim populares, sed insignes consueue-
runt inducere. Oportet aūt politiæ, omnes ciues maxi-
me quidē beniuolos esse, si aūt nō, nunq̄ vt aduersarios
putare dños. Qm̄ aūt vltimæ Democratiæ multorū ho-
minū sunt, & difficile congregari sine mercede, hoc aūt
vbi redditus nō existūt entes aduersarium insignibus,
ab illatione enim & depopulatiōe necessarium fieri, &
prætoria malorum q̄ multas iam Democratias euerte-
runt. Vbi quidem igitur redditus non existunt entes,
oportet facere congregationes paucas, & prætoria, mul
torū quidem, paucis aūt diebus, hoc.n. facit, & ad nō ti
mere diuites expensas, sed diuites quidem nō accipiant
prætoriale, pauperes aūt: facit aūt & ad iudicare senten
tias multo melius. Diuites.n. multis quidem diebus nō
G volūt à propriis abesse, breui autem tpe volunt. Vbi au
tem sunt redditus nō facere qđ nunc demagogi faciūt,
obuenientia enim distribuunt, accipiunt autē simul &
rursum indigent eisdem, perforata.n. lagena est tale au
xiliū pauperibus. Sed oportet vere Democticū prouide
re, qualiter multitudo non valde egens sit, hæc.n. cau-
sa eius ꝙ est prauam esse Democratiam, artificiandum
igitur, qualiter abundantia fiat diuturna. Qm̄ aūt ex-
pedit hoc etiam diuitibus, quæ quidē à redditibus fiūt
congregantes simul tota oportet distribuere pauperi-
bus, maxime aūt siquis pōt tm̄ congregans quantū ad
fundiculi acquisitionem, si autem non ad occasionem
negociationis & agriculturæ, & si non oībus possibile,
saltem secundū tribus vel secūdum partem aliquam al
teram in parte distribuere. In hoc autem ad necessarios
synodos diuites inferre mercedem respuētes vanas ob-
H lationes. tali autem quodā modo Carchedonij politizā
tes, amicum acquisierunt populum. Semper.n. aliquos
de populo emittentes ad negocia domus, faciunt diui-
tes. Gratiosorum autē & intellectum habentium insi-
gnium est & assumentes pauperes, occasiones quidem
dantes ꝓuocare ad operationes. Bene habet aūt imitari
& Tarentinorū principatū, illi.n. cōia facientes possessa
pauperibus ad vsum, beniuolam instituunt multitudi-
nem. Adhuc aūt principatus oēs duplices fecerunt, hos
quidem eligibiles, hos autē sortiales, sortiales quidē vt
populus ipsis participet, eligibiles autem, vt politizarēt
melius. Est autem hoc facere, & de eodem principatu,
partientes, hos quidem sortiales, hos autem eligibiles.
Quō q̄dē igitur oportet democratias instituere dictū ē.

LECTIO VI.

FEre autem & circa Oligarchias, quomodo oportet, manifestū ex ijs, ex contrarijs.n. vnamquãq; Oligarchiam oportet colligere, ad contrariā Democratiam reputantē: bene temperatam quidem maxime Oligarchiarum & primam, hæc aūt est q̃ ppin qua vocatæ politię, qua oportet honorabilitates diuidere, has quidem minores, has aūt maiores faciētes. Minores quidē à quibus participabunt necessarijs principatibus. Maiores aūt à quibus principalioribus hūti quę honorabilitatē licere participare politia. tantam populi multitudinem introducentes p honorabilitatē eū qua valentiores erunt ijs, qui nō participāt. Semper autem oportet assumere ex meliori populo cõicantes. Silr aūt & communicantes, silr & cõsequentem Oligarchiam intendentes oportet parum instituere, oppositæ vltimę Democratiæ ei quæ maxime potestatiua & maxime tyrannica Oligarchiarum, quanto quidem pessima tanto ampliori cautela opus est. Sicut.n. corpora, quæ bene disponuntur ad sanitatem, & naues quæ bene se habent nautis ad nauigationem, sustinent plura peccata, vt non corrumpantur pp ipsa. Quæ autē ægrotantia se habēt corporum & nauium desolutæ & nautas prauos sortitæ, neq; parua pñt ferre peccata. Ita & politiarum pessimæ plurima indigent cautela. Democratias quidē igitur totaliter multitudo hoīum saluat, hęc.n. opponitur ad iustum id, quod fm dignitatem. Oligarchiam autem palam quod econtrario à bona ordinatione oportet sortiri saluationē. Qm̃ autem quatuor quidem sunt maxime partes multitudinis, agricultiua, banausa, forēsis, mercenaria. quatuor autem q̃ opportuna ad bellū equestre, armatiuum, nudum, nauticū, vbi.n. accidit regionem equitabilem esse, hic quidem bene apte habet instituere Oligarchiam fortem, salus.n. habitantibus p hanc potentiam est. nutriture autem equorum magnas substantias possidentium sunt: vbi aūt armatiuam, consequentem Oligarchiam, quod.n. armatiuum est diuitum magis q̃ egenorū, nuda aūt potentia & nautica popularis oīno hæc quidem. Nunc quidem igitur vbi est talis magna multitudo, cū dissenserint agonizant deterius, oportet aūt ad hoc remedium accipere, à ducibus exercitus bellicis qui cõbinent ad equestrem potentiā & armatiuā eam q̃ congruit nudorū. Hac aūt pualēt in dissensionibus diuitibus populares, nudi.n. existentes & ad equestrem & armatam agonizant facile, ex ijs quidem igitur consistere hanc potentiam sibi ipsis est constituere, oportet aūt diuisā ætate, & ijs quidem existētibus senioribus, ijs aūt iuuenibus. Adhuc existētes iuuenes ipsorum filios, doceri leues & nudas operationes, sequestratos aūt ex pueris athletas esse ipsos operū, appositionem aūt fieri multitudini politeumatis, vel quēadmodum dictū est prius, ijs qui honorabilitatē habēt, vel sicut Thebanis abstinentibus per tempus aliquod à banausis operibus, vel sicut in Massalia discretionem facientes dignorū qui in politeumate & eorum qnę extra ciuitatē. Adhuc aūt & principalib9 præcipuis, quos oportet eos, qui in politia, obtinere, opus est apponere oblationes: vt voluntarius populus nō participet, & cõpassionem habeat ad principes tanq̃ principantes multum pretium dantes principatus. Congruit aūt sacrificia immittentes facere magnifica & pparare aliquid cõmunium vt ijs q̃ circa cõuiuationes participans populus & ciuitatem videns ornatam, hæc quidem sursum suspensis, hæc autem ædificijs, gaudens videat manentem politiam. Accidet autem & insignibus esse memorialia expensarum. Sed hoc nunc qui circa Oligarchias non faciunt sed contrarium, acceptiones enim quærūt non minus q̃ honorem, propter quod quidem bene habet dicere has esse Democratias paruas. Quomodo quidē igitur oportet firmare Democratias & Oligarchias, determinatum sit hoc modo.

LECTIO VII.

COnsequens aūt dictis est, diuidere bene q̃ circa principatus quot, & qui, & quorū, sicut dictum est & prius, sine necessariis quidē.n. principatibus impossibile est esse ciuitatem, sine iis aūt qui ad bonū ordinē & ornatū, impossibile habitari bene. Adhuc aūt necessariū in paruis quidē pauciores esse principatus, i magnis aūt plures, sicut extitit prius dictum. Quales igitur congruit simul ducere, & quales separare, oportet non latere, primo quidem igitur cura necessariorum, quæ circa forū cui oportet quendā principatum pesse aspicientem circa contractus & bonum ornatum: fetē.n. necessarium oībus ciuitatibus, hūc quidem emere, hunc autem vendere. ad eam quę ad inuicē necessariam vtilitatem, & hoc est accōmodatissimum ad antarciam, propter quam videntur in vnam politiā conuenisse. Altera autem cura huic habita & propinqua q̃ eorum q̃ circa municipium publicorum & propriorum qualiter bonus ornatus sit & cadentium ędificiorum & viarū saluatio & directio, & cõfiniū ad inuicem, qnaſr sine querela se habeant & curæ alia q̃cunq; ijs similis modi, vocant aūt plurimi astinomiam talem principatū. Habet aūt partes plures numero, quarū ad alias alios instituunt in ciuitatibus magis populosis, velut murorum factores, & fontium curatores, & portus custodes, alia aūt necessaria & consimilis huic. De eīdē quidem.n. sed circa regionem est, & de eo quod extra oppidum. Vocāt aūt principes hos, ij q̄dem agoronomus, ij aūt Hylores. hæ quidem igitur curæ horū sunt tres. Alius aūt principatus ad quem redditus cõium referuntur, à quibus custodientibus patiuntur ad vnamquãq; dispensationem. Vocāt aūt receptores hos & camerarios. Alius aūt principatus, ad quem rescribi oportet pprios contractus & iudicia ex prætorijs, apud eosdem aūt istos, & scripturas suiarum fieri oportet, & in ductiones. alicubi q̄dem igitur partiuut & hūc in plures. est aūt vnus principalis horum omnium: vocantur autem Hieromnimones & præsides, & alijs ijs noībus propinquis. Post hunc autem consequens quidem necessarijssimus aūt ferē & maxime difficilis principatuū est, qui circa actiones cõdemnatorū, & ppositorū scriptionibus & circa custodias corporū, grauis quidē igit est pp multam habere inimicitiā, ita vt vbi non est magna lucrari, neq; principari sustinent ipso, neq; qui sustinent volunt agere fm leges. necessarius aūt est, quia nullus profectus est fieri quidem sententias de iustis, has autem non accipere finem. Quare si factis non cõicare in uicem impossibile, & executionibus non factis, ppter quod melius, non vnum esse hunc principatum sed alios & alijs prætoriis, & circa prępositiones eorū, quæ rescripta sunt eodem mō tentare diuidere. Adhuc aūt q̄ndam agere, & ipsos principatus aliosq; & nouorum magis nouos, & eos qui instātium cum alter condemnauerit

demnauerit, alterum esse exequêtem velut astynomus eos qui agorooomon,eos autem qui ab ijs alios,quâto enim vtiq; minor inimicitia iofuerit exequentibus,tâto magis accipient finem executiones, eosdem quidem igitur esse cõdemoantes & exequentes inimicitiam habet duplicem,de oibus autem eosdem, aduersarios om nibus in multis autem locis diuisi sunt qui custodit ad eum qui exequit, velut Athenis vocatorum vndecim, pp qđ melius,& hunc separare & sophisma qrere etiâ circa hunc,necessarius quidem.n.non mious dicto. Ac cidit autem epijces quidem sugere maxime hunc prin·cipatum, prauos autem non securum facere dominos. Ipsi.o.indigent custodia aliorum magis q̃ possint alios custodire,pp quod oportet,non vnum repositum prio cipatum esse apud ipsos,neq; continue eodem, sed iuuenum,vbi aliquis Epheborum vel custodiarum est or do. Et principatuum oportet sm partes facere curam alios:hos quidem igitur principatus, tanq̃ necessarijssi mos ponẽdum esse primos, post hos autem necessarios quidem nihil mious,in maiori autem schemate ordina tos.Etenim experientia & fide indigent multa,tales au tem eruot vtiq; qui circa custodiâ ciuitatis, & quicũq; ordioâtur ad bellicas oportuuitates. Oportet autẽ & io pace & in bello,portarum,& murorum custodiæ similiter curatores esse exquisitionis & coordinationis ciuium. Hic quidem igitur io oĩbus ijs principatus plures sunt,hic autem pauciores, velut io paruis ciuitatib. vnus in omnibus. Vocant autem duces exercit' & prin cipes belli tales. Adhuc autem & si sint equites, aut nu di,aut sagittarij,aut oauoci, & sup horũ vnumquẽq;, aliq̃ cõstituũtur principatus vocati nauarchiæ & eq-archię,& ordinum archię,& particulariter autem qui sub ijs trierarchię insidiarum dispõnes & phylarchiæ, & quęcunq; partes horum,qđ autem oẽ voa quędam horum est species curę bellicorum. Circa hunc quidẽ igitur principatum habet hoc modo. Q̃m autem principatuum quidã,& si non omnes tractãt multa cõium, necessarium alium esse sumentem rõnem, & emendãtem ipsum oihil aliud tractaotem:vocant autem hos, ij quidem correctores,ij antem rõcinatores, ij autem exq̃sitores,ij vero synigores, p̃ter omnes autem hos prio cipatus qui maxime dñaos est oĩum. Idem n. sępe habet finem & ephoriam q̃ præsidet multitudini ,vbi dominans est populus,oportet.n.esse congregans φ dominans politię:vocantur autem hic quidem p̃consules pp p̃consiliari,vbi autem multitudo est coosilium magis: politici quidem igitur principatuũ tot quidẽ sunt. Alia autem species curę q̃ circa Deos, velut sacerdotes & curatores eorum q̃ circa sacra, vt seruentur existentia,& erigantur decentia ędificiorum, & aliorum quęcunq; ordinata sunt ad Deos. Accidit autem, curã hãc alicubi quidem esse vnã,velut in paruis ciuitatibus, ali cubi autem multas & separatas sanctitatis. puta sacrorũ factores & tẽplorum custodes, & camerarios sacrarum pecuniarum,habitus autem huic qui determinat' ad immolationes cões omnes quascuoq; non assignat lex sacerdotibus,sed à cõi mensa habent honorem. Vocant autem quidem principes hos,ij autem reges,ij vero prytanes. oecessarię quidẽ igitur curę sunt de ijs , vt ẽ dicere summatim,circa dęmonia & bellica,& circa red ditus,& ea q̃ expenduntur,& circa forum, & circa mu nicipium,& portus,& regionem. Adhuc q̃ circa p̃toria

E & commutationes,scripturas & executiones,& custodias,& circa rõcinationes,& exquisitiooes, & correctiones principatuum, & finaliter q̃ circa cõsilias sunt cõium. Proprij autem ciuitatibus quæ magis vacant & magis gaudent. Adhuc autem soliciti de bono ornatu, de gynecooomia,de custodia legum,de lege puerorum de principatu exercitiorum. Adhuc autem cura circa agones gymnasticos & dionysiales, & vtiq; si quas tales alteras accidit fieri theorias. Horum autem manifeste quidam suot non Demotici priocipatuum, puta Gyne conomia & pædonomia, egenis.o.necesse vti mulieribus,& pueris tanq̃ consequentibus propter inseruilitatem,tribus autẽ existentibus principatibus sm quos eligunt quidem principatus principales. Custodibus legum, præcoosulibus consilio,qui quidem legum custodes, Aristocraticum, Oligarchicum autem qui p̃con
F sules,cõsilium vero Democicum. de priocipatibus qui dem igitur in typo ferè dictum est de omoibus.

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBER SEPTIMVS
LECTIO I.

E Politia optima facturum coouenientem ioquisitionem necesse determinare prius q̃ sit eligibilissima vita. In mani festo.n.existente hoc,& optimam politiam oecessarium esse immanifestã.opti me.n.agere cõuenit eos qui optime po
G litizãt existentibus sibi, nisi aliquid fiat præter rõnem, pp quod oportet prius confessum esse quæ sit quæ om nibus(vt est dicere)eligibilissima vita, post hæc vtrum communiter & seorsum eadem vel altera. Putantes igi tur sufficienter multa dicere,& eorum quę extrinsecis sermonibus de optima vita,& nunc vtendum ipsis: vt vere.n.ad vnam diuisionẽ nullus dubitabit vtique,q̃m tribus existentibus partitionibus eorum q̃ extriosecus & eorum q̃ in corpore,& eorum quę in anima,oĩa hęc existere beatis oportet, nullus.n.vtiq; dicet beatũ eũ, qui oullam partem habet fortitudinis,neq; temperantiæ,neq; iustitiæ,neq; prudentiæ, sed formidantẽ quidem volãtes muscas,abstioentem autem à nullo extremorum,si appetat comedere vel bibere,gratia quadran tis perimentem amicissimos amicos. Sist autem & quæ
H circa prudentiam sicut imprudentem & mendacem, si cut quidam puerulus vel insensatus. Sed hæc quidẽ dicta,vt oẽs vtiq; cõcedẽt, differũt aũt in quanto & excessibus virtutis q dem.n.quãtacunq; habere sufficiẽs esse putant. Diuitiarum aũt & pecuniarum,& potẽtię & gloriæ,& oĩum talium infinitum q̃runt excessum, nos autem ipsis dicemus qđ facile quidem de ijs & per opa peruenire fidem, videntes quia acquirant & conseruãt noo virtutes extrinsecis,sed illa ijs,& viuendo feliciter, siue io gaudere est,siue in virtute omnibus,siue in ambobus, quia magis existit ornatis moribus quidem & intellectu ad excessum, circa extrinsecam aũt possessionem bonorum mediocribus q̃ ijs qui illa quidẽ possident ampliora optimis,in ijs aũt deficiunt, quinimo & secundum

secundum rationem considerantibus facile conspicabile est. Quæ quidem.n. extra habent terminum, sicut organum quoddam, omne autem quod vtile est eorum excessum aut nocere necessarium, aut nihil proficuum esse habentibus. Bonorum autem quę circa aiam vnumquodq; quanto quidem vtiq; excedit tanto magis vtile esse, si oportet & in ijs dicere non solum quod bonum, sed & quod vtile, totaliterq; palam quod assequi dicemus dispositionem optimam vniuscuiusq; rei ad inuicem secundum excessum, quem distantia quidem sortita est, quarum dicimus esse, ipsas has dispões. Quare si quidem est anima preciosior & possessione, & corpore, & simpliciter & nobis, necesse & dispositionem optimam vniuscuiusq; proportionaliter ijs habere. Adhuc autem & animæ gratia eligibilia nata sunt hæc, & oportet omnes eligere bene prudentes, sed non illorum gratia aiam. Quod quidem igitur vnicuiq; felicitatis adiacet tm̃, quantum quidem virtutis & prudentiæ, & eius quod est agere secundum has, sit confessum nobis teste Deo vtentibus, qui felix quidem est & beatus, propter nullum autem extrinsecorum bonorum, sed propter seipsum ipse, & propterea ꝙ qualis quis est ſm naturā. Quoniam & bonam fortunam à felicitate, propter hoc, necessarium esse alteram, Bonorum quidem.n. quæ extra aīam causa casus, & fortuna, iustus autem nullus neque temperatus à fortuna, neq; pp fortunam est. Habitum autem est & eisdem rationibus oportunum & ciuitatem felicem esse eam quæ optima & agentem bene. Impossibile autem bene agere ijs qui non bona agunt. Nullum autem bonum opus, neq; viri, neq; ciuitatis, si ne virtute & prudentia, fortitudo autem ciuitatis & iustitia & prudentia eandem habet potētiam & formam, quibus participans vnusquisq; hoīum dicitur iustus & prudens & temperatus. Sed hęc quidē in tm̃ sint proœmialiter dicta sermone, neque enim non attingere ipsa possibile, neq; omnes conuenientes rationes contingit edisceret alterius enim studij opus sunt hæc. Nunc autē supponantur tantū, ꝙ vita quidem optima & seorsum vniuscuiusq; & communiter ciuitatibus, quæ cum virtute redundante in tantum vt sit participare ijs quæ secundum virtutem actionibus. Ad dubitantes autem dimittentes in præsenti methodo considerandum posterius si quis dictis existit non persuasus.

LECTIO II.

Vtrum autē felicitatem eandem esse dicendum vniuscuiusq; hoīum & ciuitatis vel non eandem reliquum est dicere manifestum autē & hoc, omnes.n. vtiq; confitebuntur esse eandē. Quicunq;.n. in diuitijs viuere bene ponunt in vno, isti & ciuitatem totā si fuerit diues beatificant. Et quicunq; tyrannicam vitam maxime appretiantur, isti & ciuitatem plurimis principantem felicissimā esse dicent vtiq;, si etiam aliquis vnum pp virtutem recipit, & ciuitatem feliciorem, dicet eam quæ studiosorum. Sed iam duo hęc sunt quę cōsideratione egent. vnum quidem vtrum eligibilior vita, quę per simul politizare & cōicare ciuitate vel magis quę peregrina, & a politica cōione absoluta. Adhuc autem quā politiam ponendum & qualem dispositionem ciuitatis optimam, siue omnibus existen te eligibili cōicare ciuitate, siue & quibusdam quidem nō, plurimis autem. Quā autem & politici intellectus & theorię hoc est opus sed non circa vnumquodq; eligibile, nos autem nunc hanc eligimus speculationem, id quidem accessorium vtiq; erit, hoc autem opus methodi huius. Quod quidem igiť necessarium esse politiam optimam hanc ſm quem ordinem & quicunque vtiq; optime aget & viuet beate, manifestum est. Dubitať autem ab ipsis qui cōfitentur vitam cum virtute esse eligibilissimam, vtrum politica & actiua vita eligibilis vel magis absoluta ab omnibus exterioribus, velut contemplatiua quędam quam solam quidam aiunt esse philosophicam. Ferè.n. has duas vitas hoīum honoratissimi ad virtutem vīt pręeligentes, & priorum, & eorum qui nunc, dico autem duas politicam & philosophicam. Differt autem non modicum, vtro modo se habeat veritas, necesse enim bene prudentem ad meliorem coordinare intentionem & hoīum vnicuiq; & cōi politiæ. Putāt autem ij quidem pximis principari despotice quidem factum cum iniustitia esse maxime, politice autē quod quidem iniustum non hēt. impedimentum autem habere qui circa se ipsum iucunditati: ijs aūt ex contrario. alij existunt opinantes, viri.n. solam vitam actiuam esse & politicā: in vnaquaq;.n. virtute nō esse actiones magis solitarijs ꝙ̃ ijs qui cōia agunt & politizātibus. Ij quidem igitur sic existimant, ij autem despoticum & tyrannicum modum politiæ aiunt solum esse felicem. apud quosdam autem iste & legum & politię terminus, quatenus despotizent vicinis. Propter quod & plurimorū legalium dispersim, vt est dicere, positorum apud plurimos: tm̃, si alicubi aliquid ad vnum leges respiciunt, vt imperent coniecturāt oēs, sicut in Lacedæmonia & Creta ad aduersarios coordinata sunt ferè disciplina & legum multitudo. Adhuc autem in gētibus omnibus potentibus supergredi, talis potentia honorata esset, velut inter Scythas & Celtas. In aliquibus enim & leges quædam sunt prouocantes ad virtutem hanc, sicut in Charcedone aiunt tornatum ex lilijs accipere quorcunq; milítijs militauerunt. Erat autē aliqñ & circa Macedoniā lex, eum qui nullum occidisset inimicorum virum circumcingi capistro. Inter Scythas autem non licebat bibere in festo quodam cyphum circumportatum ei, qui nullum inimicum occidisset. Inter Hiberos autem, qui sunt gens bellicosa, tot numero obeliscos commassant circa sepulchrum, quot vtiq; peremerint inimicorum & alia multa vtiq; apud alios sunt talia, hæc quidem legibus cōprehensa, hęc autem consuetudinibus. Quāuis videbitur vtiq; valde incōueniens esse forte volentibus cōsiderare, sed hoc est opus politici, posse speculari qualiter principetur & despotizet vicinis & volentibus & nō volentibus. Qualiter.n. vtiq; erit hoc politicum, aut legescribile quod neq; legale est, nō legale autem, non iustē solum, sed & iniustē principari. Imperare autem est & non iuste: neq;.n. medici neq; gubernatoris opus est suasisse aut sanasse. huius quidem eos qui curantur, huius autem nautas. Sed videntur multi despoticam putare esse politicā, & quod quidem singuli sibi nō aiunt esse iustum neq; expediens, hoc non verecundantur ad alios. studentes. Isti quidem.n. apud se iuste principari quærunt ad alios autem nihil curant iustorum, inconueniens autem si non natura hic quidem despotizans est, hic autem non despotizans. Quare si quidem habet hoc modo, non oportet omnibus tenttare despotizare sed despotibus, sicut neq; venari ad falsiciam vel hostiā homines, sed ad id quod est ad hoc venabile, est autem venabile

venabile quodcunq; siluestre fuerit esibile a_al, aut non erit vtiq;, & fm se ipsum vna ciuitas felix quę politizat videlicet bene. Siquidem contingit ciuitatē habitari alicubi fm se ipsam legibus vtentem studiosis, cuius coordinatio politiæ non ad bellum neq; ad imperādum erit aduersarijs, nihil enim existit tale. Palam ergo, quia omnes q̃ ad bellum curas, bonas quidem ponendum, non autem tanq̃ finem oīum summum, sed illius gratia has. Studiosi autem legislatoris est considerare ciuitatem, & genus hoīum, & omnem aliam communionem, vita bona qualiter participabunt & contingente sibi felicitate. Different tñ statutorum quædam legalium, & hæc legis latiuæ est videre si aliqui extiterint vicini, quali ad quales studendum, aut qualiter deuenientibus ad quos cunq; vtendum. Sed hoc quidem posterius vtiq; sortietur congrua cōsideratione ad quem finem oportet optimam politiam tendere. Ad eos autem qui confitentur quidem vitam q̃ cum virtute esse eligibilissimam. differentes autem de vsu ipsius, dicendum nobis ad vtrosq; ipsos. ij quidem.n.reprobant politicos principatus, putantes vitam liberi alteram quandam esse à politica, & oīum eligibilissimam. ij autem hanc optimam. Impossibile.n.nihil agentem agere bene. Bonam autem actionem & felicitatem esse idem, quia hæc quidem vtrique dicunt recte, hæc autem non recte. ij quidem quod liberi vita melior q̃ despotica, hoc.n.verum, neq;.n.seruo inquantum seruus vti venerabile, iussio.n.quæ de necessarijs nullo participat honestorum. Putare vero omnium principatum esse despotiam, non rectum: non.n. minus distat liberorum principatus ab eo qui seruorū q̃ rursum quod natura liberum à natura seruo, determinatum est autem de ipsis sufficienter in primis sermonibus. Magis autem laudare sine actione esse q̃ agere, non verum, felicitas.n.actio est. Adhuc autem multorum & pulchrorum, finem habent q̃ iustorum & temperatorum actiones. & quidem forte vtiq; existimabit aliquis ijs ita determinatis q, dominās esse oīum optimum, sic enim vtiq; plurimarum & pulcherrimarum dominus erit actionum. Quare non oportet potentem principari parcere ,pximo, sed magis auferre, & neq; patrē pueros, neq; pueros patrem, neq; totaliter amicum, amicū nullum reputare, neq; ad hoc curare. Quod.n.optimū eligibilissimum, bene autem agere optimum. Hoc quidem igitur vere dicunt forte, siquidem existit priuantibus & vim inferentibus, quod entium eligibilissimum, sed forte non est possibile existere, sed supponunt hoc, non.n.adhuc bonas actiones contingit esse ei qui non differt tm̄, quantum vir à muliere, aut pater à natis, aut despotes à seruis. Quare qui trāsgreditur nihil vtiq; tm̄ dirigere posterius quantum iam transgressus est virtutem. similibus.n.bonum et iustum in parte: hoc.n.equale & simile. non æquale autem equalibus & non simile similibus præter naturam. nullum autē eorum quæ preter naturā bonum. Propter quod & si aliquis alius fuerit melior fm virtutem, & fm potentiam actiuam optimis, huic bonum assequi, & huic obedire iustum, oportet autem non solum virtutem, sed etiam potentiam existere secundum quam erit actiuus. Sed si hæc dicimus bene, & felicitatem bonam operationem ponendum, et communiter omnis ciuitatis vtique erit & secundum vnumquemq; optima vita quæ actiua, sed actiuam non necessariam esse ad alteros sicut putant quidam, neque meditationes solas has esse actiuas, eas q̃ euenientium gratia fiunt ex agere, sed multo magis eas quę p se perfectæ, & eas quæ ipsarum gratia theorias & meditationis, bona enim actio finis, quare actio aliqua, Maxime autē agere dicimus & dominos extrinsecarum actionum architectorias intelligentibus. at vero neq; sine actione esse necessariuo ciuitates secundum se locatas, & ita viuere eligentes: contingit enim fm partes & hoc accidere? Multę.n.cōicationes ad inuicem partibus ciuitatis sunt. Similiter autem & hoc existit circa vnumquemq; hominum. vacationem.n.vtiq; Deus habebit bene, & totus mundus quibus non sunt extrinsecæ actiones præter proprias quæ ipsorum. Quod quidem igitur eādem vitam necessariam esse optimam vnicuiq; hominum, & cōiter ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

LECTIO III.

QVoniam aūt proœmialiter dicta sunt, q̃ nunc dicta sunt de ipsis, & circa alias politias nobis consideratum est prius, principium reliquorum dicere, primo quales quasdam suppositiones oportet esse de futura consistere ad votum ciuitate. Non.o.possibile est politiam fore optimam sine moderata abundantia, pp quod oportet multa præsupponi quemadmodum optantes esse, tñ nihil horum impossibile. dico autem, puta de multitudine ciuium & regionis, sicut.n.& alijs cōditoribus. puta textori, & nautifico, oportet materiam existere idoneam existentem ad operationem, quanto.n.hæc extiterit præparata melius necesse & quod fit ab arte esse melius. ita & politico & legislatori oportet conuenientem materiam existere idonee se habentem. Est autem politici successius, primum multitudo hoīum, quos, quot, & quales quosdam existere oportet natura: & fm regionem similiter quātam esse, & qualem quandam hanc. Putant quidem igitur plurimi cōgruere magnam esse felicem ciuitatem, si autem hoc verum, ignorant qualis magna & qualis parua ciuitas, secundum numerum enim multitudinem inhabitantium iudicant magnam. Oportet autem magis nō ad multitudinem, sed ad potentiam aspicere. est enim quoddam & ciuitatis opus, quare potentem maxime hoc efficere, hanc esse maximum, velut Hippocratem non hominem, sed medicum. dicet vtiq; aliquis esse maiorem differentiæ secundum magnitudinem corporis nō solum. sed & si oportet iudicare respicientes ad multitudinem, non secundum contingentem multitudinē hoc putandum. Necessarium.n.forte in ciuitatibus existere & multorum seruorum numerum & aduenarum & extraneorum. Sed quicunq; sunt pars ciuitatis, & ex quibus constat ciuitas proprijs partibus, horum enim excessus multitudinis magnæ ciuitatis signum, ex qua autem banausi quidem multi numero egrediuntur, armorum autem viri pauci, hanc impossibile esse magnā, non.n.idem magna ciuitas & multorum hoīum. non solum sed & hoc ex operibus manifestum. quia difficile. Forte autem impossibile bene legibus regi eam quæ valde multorum hoīum, earum enim quæ videntur politizare bene, nullam videmus existentem remissam ad multitudinem, hoc autem palam est persuasionem rationum. Lex.n.ordo quidam est, & bonam legislationem necessariam bonam ordinationem esse, valde autē excedens numerus non potest participare ordine. Diuinę.n.vtiq; potentiæ opus hoc, quæ & hoc oē continet.

Quoniam quod bonum in multitudine & magnitudi-
ne cõsueuit fieri, propter quod & ciuitatem, cuius cum
magnitudine dictus terminus existit, hanc esse optimã
necessariam. Sed est magnitudinis ciuitatis quædã men
sura, sicut & aliorum omnium aĩalium, plantarum, or-
ganorum. Etenim horũ vnũquodq;, neq; valde paruũ,
neq; secundum magnitudinem excedens habebit suam
potentiam, sed aliquando quidem totaliter erit priuatũ
natura, aliqñ autem praue habẽs: puta nauis, palmi qui-
dem non erit nauis oĩo, neq; duorum stadiorum, ad ali
quam autem magnitudinem veniens, qñq; quidem ꝓ-
pter paruitatem prauam faciet nauigationem, qñq; aũt
ꝓpter excessum. Similiter autem & ciuitas, quæ quidẽ
ex paucis valde nõ p se sufficiens, ciuitas autẽ per se suf-
ficiens. Quæ autem ex multis valde, in necessarijs qui-
dem p se sufficiens sicut gens, sed non ciuitas, politiã. n.
non facile existere. Quis n. dux exercitus erit valde ex-
cedẽtis multitudinis, aut quis preco non magnæ vocis.
propter quod primam quidem ciuitatem necessariam
esse eam quæ ex tanta multitudine, quæ prima multitu
do cã per se sufficiens est ad viuendũ bene secundũ poli
ticę communionem. Contingit autẽ & eam quæ excedit
secundum multitudinem esse maiorem ciuitatem. Sed
hoc nõ est, sicut diximus, infinitum. Quis aũt sit exces-
sus terminus, ex operibus videre facile est. Sunt. n. actio
nes ciuitatis, horum quidem principantiũ, horum autẽ
subditorum, principantis aũt opus est iussio & iudiciũ.
Ad iudicãdum aũt, de iustis, & ad distribuendum prin-
cipatus secundum dignitatem, necessarium cognoscere
inuicẽ ciues quales quidem sint, tanq̃ vbi hoc non acci
dit fieri, praue necesse fieri quæ circa principatus & iudi
cia. Circa vtraq; n. non iustum proprio impetu agere,
quod quidem in ea quę valde multorum hoĩum existit
manifeste. Adhuc aut extraneis & aduenis facile transu
mere politiam, non n. difficile latere propter excessum
multitudinis palam igitur quod iste est ciuitatis termi-
nus optimus, multitudinis maximus excessus ad autar-
chiciam vitæ facile cõspicabilis. De magnitudine quidẽ
igitur ciuitatis determinatum sit hoc modo.

LECTIO IIII.

COn similiter autẽ & quę de regione habent, de
eo quidẽ n. ꝙ est qualem quãdam, palam quia
per se sufficientissimam, oĩs quicunq; laudabit
vtiq;, talẽ aũt necessarium esse omnia ferẽtẽ, oĩa
enim existere. & nullo indigere autarces. Multitudine
autem & magnitudine tantam vt possint habitantes vi
uere vacantes libere simul & temperate. Hunc aũt ter-
minum, si bene vel non bene dicimus, considerandum
posterius diligentius, qñ totaliter de possessione & de
ea quæ circa substantiã abundantia, accidet facere men-
tionem qualiter oportet habere & quomodo ipsam ad
vsum. multę. n. circa considerationem hanc sunt dubi-
tationes, propter trahentes ad vtrũq; excessum vitę, hos
quidẽ ad tenacitatẽ, hos aũt ad delitias. Speciem aũt re-
gionis nõ difficile dicere, oportet aũt quædam suaderi
& ab ijs qui circa ducatum exercitus sunt experti, quia
oportet quidem aduersarijs esse difficile adibilem. ipsis
autem facile exibilem. adhuc aũt sicut multitudinẽ ho-
minum diximus oportere facile conspicabilem esse, ita
& regionem, quod aũt facile cõspicabile, est regionem
esse facile auxiliabilem ciuitatis aũt potentiam, si opor-
tet facere ad votum, ad mare conuenit poni bene & ad

A regionẽ. vnus quidem qui dictus terminus, oportet. n.
adesse auxilia locorũ omniũ. Reliquus aũt ad delationes
fructuũ qui nascũtur. adhuc aũt eius qui circa ligna ma
teriæ, & vtiq; siquam aliã operationẽ talẽ regio existat
præsidens facile deportabilem. De cõicatione autem ad
mare vtrum proficua sit bene legibus rectis ciuitatibus
aut nociua, multa existunt dubitantes. Aduenire enim
aliquos in alijs nutritos legibus inconferens aiunt esse
ad bonam legislationem, & hoĩum multitudinem fieri
quidem. n. ex vsu maris, emittentes & suscipiẽtes nego-
ciatorum multitudinem, contrariam aũt esse ad Politi-
zare bene. Quod quidẽ igitur, si hoc nõ accidit, melius
& ad securitatem & ad abũdantiã necessariorũ ciuitatẽ
& regionem participare, mari non immanifestum. Et. n.
ad facilius ferre aduersarios facile auxiliabiles, oportet
esse secundum ambo saluãdos, & per terram & per ma-
B re, & ad lædendum inuadentes, si non secundum ambo
possibile, tñ, si secundũ alterũ existet magis, participabit
ambobus. Quæcũq; aũt non extiterũt apud ipsos entia
suscipere hæc & superflua nascentiũ emittere sunt necessa
riorũ. Sibi aũt negotiatiuã, sed nõ alijs oportet esse ciui
tatem. Qui autem exhibent se ipsos uibus forum, acqui-
sitionis gratia hoc agũt, quàm aũt ciuitatẽ non oportet
tali participare superacquisitione, neq; negociatorium
oportet habere tale. Quoniam aũt & nũc videmus mul
tis existens & regionibus & ciuitatibus suburbia & por
tus bene iacentia ad ciuitatem vt neque occupetur ip-
sum municipium, neq; sit longe valde, sed optime mu-
ris & alijs talibus firmaculis, manifestum, ꝙ siquidẽ bo-
num aliquod accidit fieri propter cõmunicationẽ ipso-
rum, existet ciuitati hoc bonum: si autem aliqd nociuũ,
caueri legibus facile dicentes & determinantes quos
C non oportet, & quos oportet, misceri ad inuicẽ. De nau
tica autẽ potentia, quod quidem opportunum existere
vsq; ad aliquam multitudinem, nõ immanifestũ: nõ. n.
solũ sibi ipsis & vicinorum aliqbus oportet & terribi-
les esse & posse auxiliari, sic vt p terrã & mare. De mul-
titudine autẽ iam & magnitudine potentiæ huius aspi-
ciendum ad vitam ciuitatis. Siquidem. n. ducali & poli-
tica viuat vita, necessarium & hanc potentiam existere
ad actiones cõmensuratam, multitudinẽ autem hoĩum,
quæ fit circa nauticam turbam, non necessariam existe-
re ciuitatibus. Neq; . n. ipsos oportet esse partem ciuita-
tis, quod quidẽ. n. supergressiuum, liberũ. Et pedestriũ
est quod dominans est, & obtinet nauigium: multitudi
ne autem existente vernaculorum & regionis agricolã-
rum, copiam necessariũ est esse & nautarum. Videmus
autem hoc & nunc existens quibusdã, puta ciuitati He-
D racleotarum: multas. n. replent trieres, ædificata ciuitatẽ
magnitudine alijs contractiore. De regione quidem
igitur & portubus & ciuitatibus & mari, & de nauticã
potentia, sit determinatum hoc modo. De ciuili autem
multitudine, quem quidem terminum, oportet existe-
re, prius diximus.

LECTIO V.

QVales autem quosdam non oportet esse, nunc
dicamus. fere itaq; deprehendet vtiq; quis hoc
respiciẽs ad ciuitates approbatas Gręcorum &
ad totum orbẽ terræ, vt occupatus est gen
tibus. Quæ quidem. n. in frigidis locis gentes & quæ cir
ca Europam sunt quidem plenę animositate, intellectũ
aũt & arte magis deficientes, ꝓpter quod libere quidẽ
pseuerant

Perseuerant magis, nō politizare autem & vicinis principari non potentes. Quę autem circa Asiam intellectiuę quidem & artificiose secundum animam, sine animositate autem, propter quod subiectę quidem & seruientes perseuerant. Genus autem Grӕcorum, sicut mediat secundū loca, ita ambobus participat. Etenim animosum & intellectiuum est, propter quod quidem liberum perseuerat, & maximè politizans, & potens principari omnibus vna sortiens politia, eandem autem differentiam & grӕcorum gentes ad inuicem, hӕc quidem enim habent naturam monocolam, hӕ autem bene mixtӕ sunt ad vtrasq; potentias has. Manifestum igitur quoniam oportet intellectiuos esse & animosos natura eos qui debent esse euagogi legislatori ad virtutem. Quod quidem enim aliunt quidam oportere existere custodibus, s. amatiuos quidem esse notorum, ad ignotos autē siluestres, animus est qui facit quod amatiuum, hӕc. n. est animӕ potentia, qua diligimus, signum autem, ad cō suetos. n. & amicos animus attollitur magis q̄ ad ignotos paruipendi putans: propter quod & Archilocus cōuenienter amicis quӕrelans disputat ad animum. Non enim ab amicis à lanceis persorationes, & quod principans autem, & quod liberū à potentia hac existit omnibus: principatiuum. n. & inuincibile animus. Non bene autem habet dicere, graues esse ad ignotos, ad nullum. n. oportet esse talem, neq; sunt qui magnanimi natura agrestes, nisi ad iniusta agentes, hoc autem magis adhuc ad cōsuetos patiuntur, quod quidem dictum est prius, si iniustè pati putent, & hoc accidit secundum rationem. apud quos. n. deberi beneficētiam putant cum nocumēto & hac priuari putant, vnde dictum est, seueri, enim inimici fratrum, & ij quidem vltra diligentes, ij autem & vltra odiunt. De politizantibus quidem igitur quot oportet existere, & quales quosdā natura. Adhuc autem regionem quantam, quandam, & qualem quandam, determinatum est ferè, non enim eandem certitudinem oportet quӕrere per rationes, & eorum quę fiunt per sensum.

LECTIO VI.

Voniam autem, sicut aliorum secundum naturam constantium, non hӕc sunt partes totius consistentiӕ, sine quibus totum nō erit vtiq; palam, quod neq; ciuitatis partes ponendum quascūq; ciuitatibus necessarium existere, neq; alterius communionis vllius ex qua vnum aliquid genere. Vnum. n. aliquid & commune oportet esse, & hoc communicantibus, siue ӕquale siue inӕquale transumant. veluti siue alimentum hoc est, siue regionis multitudo, siue aliquid aliud talium est, quando autem fuerit hoc quidem huius gratia, hoc autem cuius gratia, nihil in ijs commune, sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. Dico autem puta organo omni ad id quod fit opus & condentibus. domus enim ad ӕdificatorem, nihil est quod fit commune, sed est domus gratia ędificatorum ars, propter quod opus est possessione ciuitatibus, possessio autem nulla pars est ciuitatis. multa autem aiata sunt partes possessionis, ciuitas autem communitas quӕdam est similium, gratia autem vitӕ contingentis optimӕ. Quoniam autē est felicitas quod optimum. Hӕc autem ciuitatis operatio & vsus quidā perfectus, accidit autem sic, vt hos quidem contingat participare ipsa, hos autem modicum, aut nihil, palam

E quod hӕc causa. quare fiant ciuitatis species & differentiӕ & politiӕ plures. alio enim modo & per alia singuli hӕc venantes & vitas alteras faciunt & politias. Considerandum autem & quot sint hӕc, sine quibus ciuitas non erit vtique, etenim quӕ dicimus esse partes ciuitatis, in ijs vtique erit, propterea quod necessarium existere. sumendum igitur operum numerum, ex ijs enim erit palam. Primo quidem igitur oportet existere alimentum, deinde artes, multis enim organis indiget id quod est viuere. tertio autem arma, cōmunitates enim necessarium & in ipsis habere arma & ad principatum, in obedientium gratia, & ad conantes iniusta inferre extrinsecus. Adhuc pecuniarū aliquam abundantiam, quatenus habeant & ad oportunitates quӕ secundum se ipsos & ad bellicas. Quinto autem & prӕcipue ea quӕ circa diuinum curam, quam vocant sacerdotium,

F Sextum autem numero & omnium necessariissimum iudicium de conferentibus & iustis ad inuicem. Opera quidem igitur hӕc sunt quibus indiget omnis ciuitas vt est dicere, ciuitas enim multitudo est non quęcunq; sed ad vitam per se sufficiens, vt diximus. Si autem aliquid horum contingat deficere, impossibile simpliciter per se sufficientem communionem hanc esse. Necesse igitur secundum operationes has consistere ciuitatem. oportet ergo agricolarum esse multitudinem, quӕ prӕparet alimenta, & artifices, & quod pugnax, & quod opulentum, & sacerdotes, & iudices necessariorum & conferentium.

LECTIO VII.

Eterminatis autem ijs, reliquum considerare, vtrum omnibus communicanda omnia hӕc, Contingit enim eosdem omnes esse, & agricolas & artifices, & consiliarios & iudicantes, aut

G sm vnumquodq; opus dictorum alios supponendum. Aut hӕc quidem propria, hӕc autem communia horū ex necessitate sunt, non in omni autē politia hӕc. Sicut enim diximus, cō tingit & omnes communicare omnibus, & non omnes omnibus, sed quosdam quibusdam, hӕc enim & faciunt politias alteras. In Democratijs enim participant omnes omnibus, in Oligarchijs autē econtrario. Quoniam autem existimus considerantes de optima politia. hӕc autem secundum quam ciuitas vtiq; erit maximè felix, felicitatem autem, quod sine virtute impossibile est existere, dictum est prius. Manifestum quod in optima politizante ciuitate, & habente iustos viros simpliciter, sed non ad suppositionem, neq; banausam vitam, neque forēsem, oportet quӕrere ciues. Vilis enim talis vita, & ad virtutem subcontra-

H ria, neque oportet agricolas esse: opus est enim vacatione & ad virtutis generationem & ad actiones politicas. Quoniam autem quod bellicum & quod consiliatiuum de conferentibus, & iudicans de iustis inexistit, & videntur maximӕ esse partes ciuitatis. Vtrum altera & hoc ponendum aut eisdem dandum ambo. Manifestum vtiq; & hos, quia modo quidē aliquo eidem, modo autem aliquo & alteris, qua quidem enim alterius ӕtatis vtrunque operum, & hӕc quidem indiget prudentia, hӕc autem potentia alteris, Quia autem impossibilium est, potentes violenter agere, & prohibere, hos sufferre subiectos semper, hac eosdem. qui enim armorum domini & manendi & non manendi politiam sunt domini. Relinquitur igitur eisdem quidem vtrisq; dare

dare politiam hanc, non autem simul, sed sicut aptum
natum est, potentia quidem in iunioribus, prudentia
autem in senioribus est. Igitur sic ambobus distribui
expedit & iustum esse videtur, habet enim hæc diuisio
quod secundum dignitatem. At vero & possessiones
oportet esse circa hos, necessarium enim abundantiam
existere ciuibus, ciues autem isti, quod enim banausum
non participat ciuitate, neque alia nulla pars, quæ non
virtutes conditiua est, hoc autem palam ex suppositio-
ne. felicitari quidem enim necessarium existere cũ vir-
tute. felicem autem ciuitatem non ad partem aliquam
ipsius respicientes oportet dicere, sed ad omnes ciues.
Manifestum autem, & quod oportet possessiones esse
horum, siquidem necessarium agricolas esse seruus aut
barbarus, aut vernaculus. Reliquum autem ex diuume
ratis, quod sacerdotum genus; manifestũ autem & ho-
B rum ordo, neque enim agricolam, neque banausum sa
cerdotem constituendum, à ciuibus enim decet hono-
rari Deos. quoniam autem diuisum est id quod ciuile
in duas partes, hoc est in id quod armorum, & quod in
consiliatiuum. Decet autem cultum exhibere Dijs, & re
quiem habere circa ipsos eos, qui propter tempus abdi
cati sunt, hos assignandum vtique erit sanctificationi-
bus. Sine quibus quidem igitur ciuitas non consistit,
& quot partes ciuitatis, dictum est. Agricolas enim, &
artifices, & omne quod mercennarium, necessariũ exi
stere ciuitatibus, partes autem ciuitatis id quod armo-
rum, & consiliatiuum, & separatum est vtique vnum-
quodq; horum, hoc quidem semper, hoc autem secun
dum partem. Videtur autem non nunc, neque recenter
hoc esse notum iis qui de politia philosophizant quòd
oportet diuisam esse seorsum secundum genera ciuita-
C tem, & quod bellicum alterum esse, & quod terræ cul-
tiuum, in Ægypto enim habet hoc modo. Adhuc autẽ
& nunc, quæ circa Cretam. Quod quidem igitur circa
Ægyptum Sesostris, vt aiunt ita lege statuit. Minos au-
tem quæ circa Cretam. aliqua autem videtur esse & cõ-
uiuiorum institutio. Quæ quidem circa Cretam facta
circa regimen Minois, quæ autem circa Italiam multo
antiquiora iis, aiunt enim historiæ inhabitantium ibi
Italum quendam fuisse regem œnutriæ, à quo nomen
transumentes Italos, pro œnutriis, vocatos esse, & orã
hanc Europæ Italiæ nomen accepisse, quæcunque exi-
stit intra sinum Sylleticum, & Lameticum. Distant au
tem hæc ab inuicem itinere mediæ diei. Hunc itaq; Ita-
lum dicunt œnutrios pastores existentes fecisse agrico-
las, & leges ipsis alias posuisse, & conuiuia constituisse
primo, propter quod * & nunc vocati cognominatio
D ne Ausones. Quod autem ad Iapigiã, & Ionium Chao-
nes vocatam Syrtem. erant autem & Chaones œnotrij
genere. Conuiuiorum quidem igitur institutio, hinc fa
cta fuit prius, separatio autem quæ secundum genus ci
uilis multitudinis ex Aegypto, multis enim excedit tẽ-
poribus regimẽ Minois Sesostris ferè quidem igitur &
alia oportet putare inuenta fuisse sæpe in multo tempo
re, magis autem infinities, necessaria quidem enim op-
portunitatem ipsam verisimile est docere, quæ autem
ad bonam aptitudinem & circunstantiam existentibus
iam iis, rationabile accipere incremẽtum. Quare & cir-
ca politias oportet putare eodem modo habere. Quod
autem omnia antiqua, signum quę circa Aegyptũ sunt,
A isti enim antiquissimi quidem videntur esse, leges au-
tem sortiti fuerunt, & ordines politicos, propter quod
oportet dictis quidem sufficienter vti, prætermissa au-
tem tentare quærere. Quod quidem igitur oportet re-
gionem esse arma possidentium, & participantium po
litia, dictum est prius, & quòd agricolas oportet esse al
teros ab ipsis, & quantam quandam, & qualem opor-
tet esse regionem.

LECTIO VIII.

DE distributione autem, & de agricolis, quos
& quales esse oportet dicendum primo. quo-
niam neque communem dicimus oportere es
se possessionem, sicut quidam dixerũt, sed vsui
amicabiliter factam communem, neque egere alimen-
B to aliquem ciuium. de conuiuiis autem simul videtur
optimum esse omnibus ciuitatibus bene institutis exi-
stere, propter quam autem causam simul videtur & no
bis, posterius dicemus. Oportet autem ijs communica
re omnes ciues, non facile autem egenus à propriis af-
ferre, quod statutum, & gubernare aliam domum. Ad-
huc autem quæ ad Deos expensæ, sunt communes toti
ciuitati: necessarium igitur in duas partes diuisam esse
regionem, & hanc quidem esse communem, hanc au-
tem propriam, & harum vtramque diuisam esse dupli-
citer omnibus. communis quidem altera pars ad obla-
tiones ad Deos, altera autem ad expensas cõuiuiorum:
eius autem quę singularium, altera pars ad proprias ne
cessitates, altera autem ad ciuitatem, vt duabus sorti-
bus vnicuique distributis. vtrisq; locis omnes partici-
pant, Quod enim æquale sic habet, & quod iustum, &
C ad municipales vicinos aduersarios magis consenta-
neũ, vbi enim non hunc habet modum, ij quidem par-
uipendent inimicitiam ad vicinos, ij autem nimis cu-
rant, & præter id quod bonum, propter quod quibus-
dam lex est, vicinantes cum terminis non participare
honore eorum quæ ad ipsos præliorum, tanquam pro-
pter proprium, non vtique potentes consiliari bene, re
gionem quidem igitur necesse est diuidi, hoc modo ꝓ-
pter prædictas causas. Terram autem culturos maxime
quidem, si oportet ad votum, seruos esse, neque omni-
bus eiusdem tribus, neque animosis. sic enim vtique ad
operationem erunt vtiles, & ad nihil insolescere secu-
ri: secundo autem barbaros vernaculos consimiles di-
ctis secundum naturam, horum autem proprios qui-
dem in propriis esse possidentium substantias, eos au-
tem quæ in communi terra, communes. Quo autẽ mo-
D do oportet vti seruis & quia melius omnibus seruis p-
mium proponi libertatem, posterius dicemus.

LECTIO IX.

CIuitatem autem, quod quidem oportet com-
munem esse aridæ & maris, & regionis omnis
similiter, ex contingentibus dictum est prius.
ipsius autem ad se ipsam, si ad votũ oportet adi
pisci positionem quatuor vtique respicientes, primum
quidem tanquam necessarium ad sanitatem, quę enim
ad ortum declinationem habent, & ad ventos flantes
ab oriente, seniores, secundo autem ad Boream. Recen-

tiores.n.hæ magis, reliquorum autẽ ad politicas actiones, & ab bellicas, bene habere. Ad bellicas quidem igitur, ipsis quidem boni exitus esse oportet, aduersariis autem difficile adibilem, & difficile comprehensibilẽ. Aquarum autem & riuorum, maxime quidem existere multitudinem conuenientem, si autem non hoc inuentum est, per præparationem susceptaculorum, aquarũ imbrium copiosorum & magnorum, vt nunquam deficiant, prohibiti à regione propter multitudinem. Quoniam autem oportet de sanitate inhabitantium solicitari, hoc autem est imponi locum in tali & ad talem bene, secundo autem aquis sanis vti. & huius curam habere non accessorie, quibus enim plurimis vtũtur ad corpus & sepissime hęc plurimũ conferunt ad sanitatem, aquarum autem & spiritus natura hanc habent naturam. Propter quod quidem in bene sapientibus ciuitatibus oportet distingui, si non omnes similes neque copiosæ sint talium aquarũ, seorsum eas quæ ad alimentum aquas, & eas quæ ad aliam opportunitatem. De locis autem munitis non omnibus politiis similiter habet quod expediens, puta arx, Oligarchicum, & monarchicum: Democraticum aũt æqualitas, Aristocraticum aũt neutrum, sed magis fortia loca plura. Dispositio autem familiarium habitationũ delectabilior putatur, & vtilior, ad alias actiones, si bene penetrabilis sit secundum modum iuniorem & domatiuum equorũ. Ad bellicas autem securitates econtrario, vt habebant secundum antiquum. Difficilis.n.exitus illa extraneis, & difficile perscrutabilis inuadentibus, propter quod oportet vtrisq; ijs participare. Contingit.n.si quis ita præparauerit, sicut inter agricolas quas vocant quidem vinearum sistadas, & totam quidem ciuitatem non facere facile penetrabilem; secũdum partes autem & loca: sic.n. ad securitatem, & ad ornatum bene habebit. De muris autem dicentes non oportere habere virtuti contra factas ciuitates valde antiquę existimant, & hoc videntes opere redargutas eas, quæ illo modo decorantur. Est autem ad consimiles quidem, & non multum differentes multitudine, non bonum, tentare saluari per murorum munitionem. Quoniã autem & accidit & contingit, maiorem excessum fieri insurgentium quã sit virtus humana, & ea quæ in paucis, si oportet saluari, & non pati male, neque iniurias sustinere, firmissimã munitionem murorum existimandũ esse bellicosissimam, aliterque & nunc inuentis iis, quæ circa sagittas, & machinas ad certitudinem insultus. Simile.n. velle muros non circumponere ciuibus, & regionem facile ingressibilem quærere, & circum tollere montana loca. Similiter autem & propriis habitationibus non circumponere muros, tanquam non virilibus futuris habitatorib⁹. At vero neque hoc oportet latere, quod circumponentibus quidem muros circa ciuitatem, licet vtroque modo vti ciuitatibus, & tanquam non habentibus, iis autem quæ non habent, non licet. Sed vtique hoc habet modo, non quia muri solum circumponendi, sed & de iis curandum, quatenus, & ad ornatum habeant ciuitati decenter, & ad bellicas oportunitates, & ad alias, & ad nunc adinuentas, sicut enim inuadentibus cura est, per quos modos supergrediuntur, sic hæc quidem inuenta sunt, hæc autem quærere oportet, & philosophari custodientes, à principio enim neque conantur inua-

E dere bene præparatos. Quoniam autem oportet multitudinem quidem ciuium in conuiuiis distributum esse, muros autem distinctos esse obseruatoriis, & turribus in locis opportunis, & hæc quidem vtique hoc modo disponet aliquis. Eas autem quæ diuinis appropriãtur habitationes, & principalissima antiquorum conuiuia, congruit locum idoneum habere, & eundẽ quęcunque non sacrorum lex determinauit seorsum, vel aliquod oraculum aliud Apollinis responsiuum. Erit autem vtique talis locus qui apparentiam habet ad virtutis positionem, sufficienter & ad vicinas partes ciuitatis eminenter. Decet autem sub hoc quidem loco, talis quidem fori esse præparationem, qualem, & circa Thessaliam nominant quem Liberum vocant, hoc autem est quod oportet purũ esse à venalibus omnibus, & neque banausum, neque agricolã, neque aliũ aliquẽ

F talem appropinquare, nõ vocatum à principibus. Erit autem vtiq; bene gratiosus locus, si & gymnasia seniorum habeant ordinem hic, decet enim diuisum esse secundum ætates & hunc ornatũ, & apud iuniores quidem principes aliquos demorari, matronas autẽ apud principes. Quæ enim in oculis præsentia principũ maxime efficit veracem verecundiam, & eum qui liberorum timorem. Venalium aũt forum oportet esse aliud ab hoc, & seorsum habens locum eusynagogũ iis quæ à mari mittuntur, & iis quæ à regionibus omnibus. Quoniam autem ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & in principes, decet & sacerdotum conuiuia habere ordinem circa ædes sacras. principatuum autẽ qui cunque circa contractus faciunt curam, & circa scripturas sententiarum, & vocationes, & aliam talẽ dispensationem. Adhuc autem circa Agoranomiam & eã quæ

G vocatur astynomia apud forum quidem oportet & in concursu quodam communi constitui, talis autem, qui circa necessarium forum locus est. In vacatione enim est, id quod superius ponimus, hoc autem ad necessarias actiones, Distributa autem esse oportet dicto ordine & quæ circa regionem, etenim in principatibus quos vocant ij quidem Hylores, ij autem Agronomus, & seruatoria, & conuiuia ad custodiam necessariam existere, est autem sacra per regionem esse distributa hæc quidem Diis; hæc quidem Heroibus. Sed immorari nunc diligenter exquirentes, & dicentes de talibus inutile est, non enim difficile est talia intelligere, sed facere magis. Dicere quidem enim, voti opus est, euenire autem, fortunæ. propter quod de talibus quidem, quod quidem ad plus dimittatur nunc.

H

LECTIO X.

DE ipsa aũt politia ex quibus & qualibus oportet consistere ciuitatẽ, quæ debet esse beata; & politizare bene, dicendũ. Qm̃ autem duo sunt in quibus sit bene omnibus, horũ autem est, vnũ quidẽ in eo quod intentionẽ, & finem actionũ poni recte, vnũ autem inuenire actiones ferentes ad finẽ, contingit enim hæc & dissonare ab inuicem, & consonare, aliquando.n.intentio quidem latet bona. In agere aũt vt adipiscantur ipsam peccant, aliquando autem omnia quidem, quæ ad finem adipiscuntur, sed finẽ posuerunt prauum, aliquando autẽ in vtroque peccant,

velut

velut circa medicatiuam, neq; quale quid oportet esse, quod conualescit corpus iudicant aliqñ bene, neq; ad suppositum ipsis terminũ adipiscunt factiua. Oportet autem in actibus, & scientijs hæc ambo obtineri, finẽ, & eas q̃ in finem actiones. Qđ quidem igit bene viuere, & felicitatem appetunt omnes, manifestum. Sed hęc adipiscendi, ijs quidem potestas, ijs autem non, ꝑpter quandam fortunam aut naturam. Indiget.n. & successu aliquo viuere bene, huius autem minori quidem, q̃ melius dispositi, amplioti autem qui deterius, ij autem mox non recte quęrunt felicitatem potestate existente. Qm̃ autem propositum est, optimam politiam videre, hæc autem ſm quam, optime politizabit ciuitas, optime vtiq; autem politizabit, ſm quam felicitari maxime cõtinget ciuitatem, palam quia felicitatẽ quid sit oportet non latere. Dicimus autem, & determinauimus in Ethicis, si quæ positionum illarum vtilitas est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum, & hanc nõ ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, q̃ necessaria, simpl̃r autem quod bene, puta quæ quidẽ circa iustas actiones sentẽtię supplicia punitiunes à virtute quidem sunt, necessaria autem, & quod bene necessario habent. Eligibilius quidem.n. nullo talium indigere neq; virum, neq; ciuitatem. Quæ autem ad honores & abundantias simpl̃r sunt optimæ electiones. Alterum quidem.n. mali cuiusdam electio est, tales aũt actiones econtrario: pręparationes.n. bonorum sunt & generationes. vtet autem vtiq; studiosus vir & paupertate, & ægritudine & alijs prauis fortunijs bene, sed qđ beatum in contrarijs est, etenim hoc determinatum est ſm morales sermones, quod talis est, qui studiosus cui ꝑp virtutem bona sunt quæ simpliciter bona. Palam autem, & quod necessarium vsus hos studiosos & bonos esse simpliciter, ꝑp quod & putant homines felicitatis causas extrinsecas bonorum esse, sicut eius quod est cytharizare pulchre & bene, pro cã hr̃ lyra magis q̃ ars. Necessarium igitur ex dictis hoc quidem existere, hoc autem præparare legislatorem. Quare ad votum optamus ciuitatis consistentiam quorum fortuna domina, dominam.n. existere ponimus, studiosam autem esse ciuitatem, non adhuc fortunæ opus est, sed sciẽtiæ & electionis. At vero studiosa ciuitas est in ciues participantes politia studiosos esse, nobis autem omnes ciues participant politia, hoc ergo considerandum qualr̃ vir fit studiosus. Etenim si omnes contingit studiosos esse, nõ ſm vnumquenq; autem ciuium, sic eligibilius, assequitur.n. ei quod ſm vnumquenq;, & id quod omnes. At vero boni & studiosi fiũt per tria. Tria autem hęc sunt, natura, consuetudo, & ratio. etenim nasci oportet primum puta hominem, sed non aliorum aliquod animalium, sic & qualem quendam ſm corpus, & ſm animã. Quædam autem nulla vtilitas nasci, consuetudines.n. transmutari faciunt, quædam.n. sunt per naturam ad vtrunq; se habentia, per consuetudines autem ad deterius, & ad melius. Alia quidem igitur animalium maxime quidem natura viuunt, parua autem quædã & consuetudinibus, homo autem & ratione, solus enim habet rationem. Quare oportet hæc consonare inuicem, multa enim pręter consuetudines, & naturã agunt propter rationem si persuadeantur aliter habere melius. Quod quidem itaq; natura quales esse oportet futuros facile ductibiles à legislatoribus determinauimus pri⁹,

A reliquum iam opus disciplinæ, hæc quidem.n. assuefieri addiscunt, hæc autem audientes. Qm̃ autẽ omnis politica cõitas constat ex principantibus & subiectis, hæc omnia considerandum, si alios oportet esse principantes & subiectos aut eosdem per vitam, palam.n. quod consequi oportebit & disciplinam ſm diuisionẽ hanc. Siquidem igitur fuerint tãtum differens alteri ab alteris, quantum Deos & Heroes extimamus ab hominib. differre, confestim primo ſm corpus multam habentes excellentiam, deinde ſm animam, vt indubitata sit, & manifesta excellentia principantium respectu subiectorum, palam quia melius semper eosdem, hos quidem principari, hos autem subici secundum semel. Quoniã autem hoc non facile accipere, neque est sicut inter Indos ait Scylax esse reges tantum differentes a subiectis, manifestum, quod propter multas causas necessarium B omnes similiter communicare, eo quod est secundum partem principari & subici, quod enim æquale idem similibus, & difficile manere politiam constitutam præter id quod iustum, cum subditis enim existunt omnes volentes insolescere qui per regionem, totque multitudine esse eos qui in politeumate, vt sint valentiores ijs omnibus, vnum aliquod impossibilium est. At vero qđ oportet principantes differre a subditis indubitatũ est, qualiter igitur hæc erũt & qualiter participabũt, oportet considerare legislatorem. Dictum est autem prius de ipso. Natura enim dedit electionem faciens, eidem enim hoc quidem iunius, hoc autem senius, quorum hos quidem subici decet, hos autem principari. Indignatur autem nullus secundum ætatem subditus, neq; putat esse valentior, aliterq; & futurus suscipere talem honorem, cum sortitus fuerit adueniente ætate, est qui C dem igitur vt eosdem principari & subici, dicẽdum est autem vt alteros. Quare & disciplinam est vt eãdem necessario, est autem vt alteram esse, futurũ.n. bene principari subditum fuisse primo aiunt oportere. Est autem principatus, sicut in primis dictum est sermonibus, hic quidem principantis gratia, hic autem subditi. horum autem, hunc quidem despoticũ esse dicimus, hunc autem liberorum. Differunt autem quædam præceptorũ non operibus, sed eo quod alicuius gratia, propter qđ multa eorum quæ videntur esse ministerialia opera, & iuuenum liberis honestum ministrare, ad honestum.n. & non honestum non sic differunt actiones secũdum se, vt in fine, & eo quod cuius gratia.

LECTIO XI.

D QVoniam aũt ciuis & principãtis eandem virtutem esse dicimus & optimi viri, eundẽ aũt subditum prius oportere fieri & principantẽ posterius, hoc vtiq; erit legislatori tractãdum, qualr̃ viri boni fiant, & per quas adinuẽtiones, & quid quod finis optimę vitæ. Diuisę sunt autem duę partes aĩæ, quarum hæc quidem habet rõnem ſm se, hęc autem non habet quidem ſm se, rõnę autem obedire potest, quarum dicimus virtutes esse, ſm quas vir bonus dr̃ aliqualiter, harum autem in qua magis, qđ finis diuidentibus quidẽ sic, vt nos dicimus nõ immanifestum qualiter dicendum. Semper.n. quod deterius melioris grã est, & hoc manifestum similiter in ijs quæ secundum artem, & In ijs quæ ſm naturam. Melius au

tem quod rõnem habet. Diuisum est autem dupl'r fm modum quo consueuimus diuidere, hęc quidem practica rõ est, hæc aũt speculatiua. Eodem igiť modo necesse, & hanc partem diuisam esse videlicet, & actiones ꝓportionalř dicamus hře, & oportet natura melioris eligibiliores esse potẽtibus sortiri, aũt oĩbus, aut duab. Semp.n. vnicuiq; hoc maxime eligibile, quo sortiri est summũ. Diuisa est aũt & tota vita, in non vacationem, & vacationem, & bellum & pacem: & agibilium, hęc q̃dem in necessaria & vtilia, hæc aũt in bona, de quibus necesse eandem electionẽ esse, & partibus aïæ & actionibus ipsarum, bellũ quidem pacis gřa. Non vacationẽ aũt vacationis: necessaria autem & vtilia bonorum gřa. Ad oĩa quidem igiť aspicienti politico leges ferendæ. & fm partes aïæ, & fm actiones ipsarum magis autem ad meliora & fines. Eodem aũt modo & circa vitas, & rerũ diuisiones, oportet.n. posse nõ vacare & bellare, magis aũt pacẽ dncere, & vacare, & necessaria & vtilia agere, magis aũt oportet bona. Quare ad has intentiones, & pueros adhuc existentes erudiendum, & alias ætates q̃cunq; indigent eruditioue. Qui autem nunc optime vñt politizare græcorum & legislatorum, qui has instituerunt politias, neq; ad optimum finem vñr ordinasse, quæ circa politias, neq; ad virtutes, leges, & eruditionem. Sed grauiter declinauerunt ad eas quę vñr esse vtiles, & supergressiuas. Consist autem ijs & quidam eorum, qui posterius scripserunt, ꝓtulerunt eandem opinionem. laudantes.n. Lacedæmoniorum politiam, laudant legislatoris intentionem, q̃d omnia ad imperare, & ad bellum legis statuta fecerunt. Quæ & fm rõnem facile sunt arguibilia, & operibus sunt redarguta. Sicut n. plurimi hominum zelant multis dominari, quia multo successu fiunt eufortuniorum. Sic & Tymbron videtur laudans Lacedæmoniorum legislatorem, & aliorũ vnusquisq; scribentium de politia ipsorum, quia ppea quod exercitati fuerunt ad pericula, multis principabatur, quãuis palam q̃ q̃m nunc quidem nõ adhuc inest Lacedæmonibus principari non felices, neq; legislator bonus. Adhuc autem hoc ridiculum, si manentes in legibus ipsis, & nullo impediẽte ne vterent̃ legibus abiecerunt viuere bene, non recte autem existimant, neq; de principatu, quem oportet videri honorantẽ legislatorem, eo.n. q̃d est despotice principari liberorũ principatus melior, & magis cum virtute. Adhuc autẽ, non pp hoc oportet ciuitatem felicem putare, & legislatorẽ laudare, quia præualere potuit ad principari super vicinos. Hæc.n. magnum habent nocumentũ, palam.n. q̃d & ciuium potenti hoc tentandum prosequi, qualr possit propriæ ciuitati principari, de quo quidem accusant Lacedæmones Pausaniam Regem, & quidem habentẽ tm̃ honorem. Neq; itaq; talium legum & rõnum politica nulla, neq; proficua, neq; vera est. Hæc.n. optima, & sigillatim, & cõiter legislatorẽ efficere oportet, hæc in animabus hoïum. Idq; quod hominum, & quod ad nerfariorum studium, non huius gratia oportet meditari, vt seruiant subijciant indignos, sed vt primo ipsi non seruiant alijs. deinde vt zelent præsidatum gřa vtilitatis subditorum, sed non gřa despoticæ omnium. tertio autem despotizare dignis seruire, Quod autẽ oportet legislatorem magis studere gratia ordinis & pacis, testant̃ ea quæ fiunt rõnibus, plurimę.n. talium ciuitatum, bellantes quidem saluantur. Postq̃ autẽ obtinue-

E runt principatum pereunt, rubiginem.n. contrahunt, sicut ferrum pacem ducentes. Causa autem legislator, non erudiens posse vacare. Q̃m aũt idem finis esse vř, & cõiter, & sigillatim hominibus, & eundem terminum esse necessarium optimo viro, & optimæ politiæ, manifestum q̃ oportet eas quę ad vacationem virtutes existere. Finis.n. sicut dictum est, sæpe pax quidem belli, vacatio autem non vacationis, vtiles autem virtutum ad vacationem & deductionẽ sunt, quarum in vacatione est opus & quarum in nõ vacatione. Oportet.n. multa necessariorum existere, vt deinceps vacet, pp quod temperatã esse ciuitatẽ conuenit, & fortem & perseueratiuã, secundum prouerbium, n. nõ est seruis vacatio. Qui autem non possunt periclitari viriliter, serui inuadentiũ sunt, fortitudine quidem igitur & perseuerantia opus
F est, ad non vacationem, philosophia autem ad vacationem. temperantia autem, & iustitia in vtrisq; temporibus, & magis pacem ducentibus & vacantibus, bellum quidem.n. cogit iustos esse, & temperate agere, fruitio autem bonæ fortunæ, & vacare cum pace, iniuriatores facit magis. Multa igitur indigent iustitia & multa temperantia, qui optime videatur agere, & omnibus beatis frui. velut siqui sunt, sicut poetæ aiunt in beatorum insulis, maxime.n. ij indigebunt philosophia, & temperantia, & iustitia, quanto magis vacant in abundantia talium honorum. Quod quidem igitur futuram felicitari, & studiosam futuram ciuitatem oportet ijs virtutibus participare, manifestum. cum.n. sit turpe non posse vti bonis, adhuc autem magis nõ posse in vacatione vti sed non vacantes quidem & bellantes videri bonos, pacem aũt ducentes & vacãtes, seruiles. Propter quod oportet non sicut Lacedæmoniorum ciuitas virtuti studere.
G Illi quidem.n. non hac differunt ab alijs in non putare eadem alijs maxima bonorum, sed in fieri hæc magis, p quãdam virtutem. Quoniam autem maiora bona quã quæ belli hæc, & fruitionem horum aut eam quæ virtutum, & quia propter ipsam, manifestum ex ijs.

LECTIO XII.

QValiter autem, & per quæ erit hoc, vtiq; speculandum. diuisimus itaq; prius q̃ natura & cõsuetudine & rõne opus est. Horũ autẽ quales quidem quosdam esse oportet natura determinatum est prius. Reliquũ aũt cõsiderare, vtrũ instruendi prius rõne vel consuetudinibus, hæc enim oportet ad inuicem consonare consonantia optima, contingit.n. peccare, & rõnem ab optima suppositione &
H per similia duci. Manifestum vtiq; hoc, primo quidem sicut in alijs, quomodo generatio à principio est, & finis ab aliquo principio alterius finis. Ratio autem nobis & intellectus naturæ finis. Quare ad hoc generationum & consuetudinum studium oportet præparare. Deinde sicut corpus & anima duo sunt, ita & animę videmus duas partes, quod irrationabile, & rõnem habens, & habitus horum duos fm numerum, quorum hic quidem est appetitus, hic autem intellectus, sicut autem corpus prius gñatione q̃ aïa, ita & quod irrationabile quàm rationem habens. Manifestum autẽ et hoc, animus.n. & voluntas, adhuc aũt & concupiscentia & mox natis existunt pueris, ratiocinatio autem & intellectus, procedentibus nata sunt in fieri. Propter quod

primo

primo q̄dem corporis curam necessariam esse, priurem q̄ eam q̄ aīæ. deinde eam q̄ appetitus, gr̄a vero intellʾs eā q̄ appetitus, huius autem eorum q̄ aīæ. Siquidem igit̄ à principio legislatorem videre uportet, qualr̄ corpora optima fiant eorum q̄ educant̄, primo quidem curandum circa coniugium qn̄ & quales quosdam existentes oportet facere nuptialem collocutionem. Oportet autem leges ferre circa hanc cōicationem aspiciētem ad ipsos, & ad tp̄s viuendi, vt conueniāt ætatibus ad idem tp̄s, & non dissonent potētiæ, huius quidem adhuc potentis generare, hac autem non potente, aut hac quidē, viro autem non, hæc.n. faciunt & descensiones ad inuicem & diuersitates. Deinde ad puerorum successionem oportet.n. neq; subdeficere pueros ætatibus patrum, si ne pfectu.n. senioribus gr̄a q̄ à pueris, quod autē à patribus auxilium pueris. neq; valde prope esse, multā.n. habet displicentiā, verecundiaq; minus existit talibus, tanq̄ coætaneis, & circa dispensationem querulosum quod ppinquum. Adhuc autem vnde incipientes huc deuenimus, quatenus corpora natorum existant ad legislatoris voluntatem: ferē itaq; oīa accidunt s̄m vnam curam. Qm̄.n. determinatus est finis generatiōis, vt ad plurimum est dicere, viris quidem numerus septuaginta annorum vltimus, quinquaginta autem mulieribus oportet principium coniugationis s̄m ætatem ad tempora hæc descendere. Est autem iuuenum vel iuniorū coitus prauus ad puerorum procreationem, in oībus enim aīalibus imperfecti iuuenum fętus, & femelletoca magis, & parui s̄m formam: quare necessarium hoc ipsum & in hoībus accidere. Argumentum autem, in quibuscunq;.n. ciuitatum laxātur iuuenes coniugarí, & iuuēculæ, imperfecti, & parui corporis sunt. Adhuc autem in partubus iuuenes dolent magis & perimunt̄ plures, pp quod & oraculum quidem aiūt factum fuisse pp talem causam trezenijs tanq̄ multis pereuntibus pp nubere magis iuuenculas, & non ad fructuum productionem. Adhuc autem & ad temperantiam expedit coitus facere senioribus. intemperatiores.n. videnť iuuenculæ quæ vsæ fuerint coitibus, & masculorum corpora lædi vīt ad augumētum si adhue corpore crescente fecerunt coitum, etenim huius quoddam tp̄s determinatur, quod non excedit multum adhuc. Propter qd̄ has quidem cōgruīt circa ætatem decem & octo annorum coniugari, hos autem circa triginta septem aut parū. In tanto.n. tpe perfectis corporibus coniugatio erit & ad pfectum puerorum procreationis cōueniet tpibus oportune. Adhuc autem successio puerorum, iis q̄dem erit inchoante acmi, si fiat s̄m rōnem mox generatio, iis autem resoluta iam ætate ad numerū septuaginta annorum. De eo quidem igitur quod est qn̄ oportet fieri coniugium dictum est. His autem quę circa tpanei tatem tpibus uportet vti, quibus multi vtuntur bene etiam nunc determinantes hyeme fieri commorationē hanc. Oportet autem & ipsus speculari ad puerorū procreationem, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à Physicis. Medici.n. tpa corpurum dicunt sufficiēter, & de spiritibus physici, boreales australibus laudantes magis. Qualibus autem quibusdam corporibus existentibus maxime vtilitas erit iis qui generantur scientibus quidem magis dicendum in iis q̄ de disciplina, typo autem sufficiens dicere & nūc, neq;.n. qui athletarū optimus habitus ad politicam bonam habitudinem, neq; ad eue

A xiam, neq; ad sanitatem, & puerorū procreationē, neq; q curis indigens, & malehn̄s valde, sed medius horū. Oportet q̄dem igit h̄re habitum labores, passiuum, passiuum autem labores nō violentos, neq; ad vnum solū, sicut athletarum habitus, sed ad actiones liberorū. Silr̄ aūt oportet idem existere, & viris & mulieribus. Oportet autem & p̄gnantes curare de corporibus: neq; desidia torpentes, neq; subtili cibo vtentes. Hoc autem facile legislatori facere p̄cipienti quotidie aliqd̄ iter facere ad Deorum reuerentiam, iis q̄ sortitæ sunt eum, qui de gn̄atione honorem. Intellm̄ vero ecōtrario corporibus pigrius cōgruit deducere. Quę.n. gn̄ant̄ vīr absumentia ab ea q̄ habet, sicut nascentia à terra. De reseruatione autem & alimento genitorum sit lex, nullum orbatum nutrire. pp multitudinem aūt puerorum, ordo gētium phibet nihil reseruari genitorū. oportet.n. deter

B minatam esse multitudinem puerorum pcreatiunis, si autem aliquibus fiant pp hoc cōbinatis anteq̄ sensus ī sit & vita, fieri oportet abortum, qd̄.n. sanctum, & qd̄ nō determinatū, & ipso viuere erit. Qm̄ aūt principiū q̄dam ætatis viro, & mulieri determinatū est, qn̄ oporter incipere cōiugationem, & q̄to tpe deseruire cōgruit ad puerorum pcreationem sit determinatum: Seniorū n. fętus, sicut & iuniorum, impfecti fiunt, & corporib. & intellectibus. Qui autem decrepitorū debiles pp qd̄ s̄m intellectus acmen, hoc autem est in plurimis, quam quidem poetarum aliqui dixerunt mensurantes ebdumadibus ætatem circa tp̄s quinquaginta annorum, vt quatuor aut quinq; annis excedentem ætatem hanc dimittere oportet eam q̄ ad manifestam gn̄atiunem. qd̄ autem reliquum sanitatis gr̄a, aut alicuius alterius talis causæ, uportet videri facientes collocutionem. De ea

C autem quæ ad aliam, & ad alium fit quidem simplr̄ nō bonum tangētem videre nullatenus nullo modo cum fuerit, & appelletur connubium circa tempus aūt puerorū pcreationis, siqs appareat tale quid agēs, dānificetur inhonoratione decenti ad peccata. Satis autem pueris, magnam putari esse differentiam ad corpurum potentiam alimentum. quale quoddam vtiq; sit, apparet, & per alia animalia considerantibus, & per gentes, quibus cura est inducere bellicum habitū: lactis abundans alimentum est maxime familiare corporibus, magis autem sine vino pp ægritudines. Adhuc autem, & motus quuscunq; cōtingit facere tantillos, expedit, Ad nō defluere autem membra pp teneritudinem vtunt̄ & nūc q̄dam gentium instrumentis quibusdam mechanicis, quæ faciūt imperuertibile corpus animalium & taliū, expedir autem mox etiam à frigore consuescere ex par-

D uis pueris. Hoc enim & ad sanitatē & ad bellicas actiones maxime pficuum, propter quod apud multos barbarorum est consuetudo. iis quidem in fluuium frigidum abluere natos, iis autem inuolucre paruum circūponere, puta celtis. Oīa.n. quæcunq; possibile assuescere mox inchoantibus melius quidem assuescere, gradatim autem assuescere, bene autem apta puerorum habitudo propter caliditatem ad frigidorum exercitium circa primam quidem igitur expedir facere curam talem & huic consimilem: habitam autem huic ętati vsq; ad quinque annos in qua non dum neque ad eruditionem aliam bene habet adducere, neque ad necessarios labores, vt non impediant incrementum, oportet tanto sutiri motu, vt diffugiant inertiam corporum,

quam oportet instituere, & per alias actiones, & per ludum. Oportet autem & ludos esse neq; illiberales, neque super laboriosos, neq; remissos, & de sermonibus aũt & fabulis, quales quosdam oportet audire tãtillos, cura sit principibus, quos vocãt pædonomus. Oĩa.n. talia oportet præuia facere ad posteriores conuersationes pp qđ ludos plures, oportet esse mutationes posterius studẽdorũ. Cohibitiones aũt puerorũ in ploratibus nõ recte detestantur qui ꝓhibent in legibus, conferunt.n. ad incrementum: fit.n. quodãmodo exercitatio corporibus. Detentio.n. spũs facit robur laborantibus, qđ accidit, & pueris qui cohibentur. Considerandum autem pedenomis horũ deductionem, & aliã, & quõ q̃ minime cum seruis erunt, hanc.n. ætatem & vsq; ad septem annos necessarium domi alimentum habere. Rõnabile igitur assumere illiberalitatem ab auditis, & visis, & tãtillos existentes, totaliter quidem igitur turpiloquium ex ciuitate, sicut aliquid aliud, oportet legislatorem exterminare. ex dicere.n. de facili quodcunq; turpium fit & ipsum facere ꝓpe. Maxime quidem igitur ex iuuenibus quatenus neq; dicãt, neq; audiant nihil tale. Si qs aũt apparuerit aliquid dicens, aut agẽs vetatum, liberũ quidem, nondum aũt dignificatũ demissione, in conuiuiis dehonestationibus punire, & verberibus. seniorẽ autẽ ætate hac inhonorationibus illiberalibus vilitatis gratia. Qm̃ aũt dicere aliquid taliũ exterminamus, manifestum quia & videre, aut picturas, aut sermones inhonestos. Curæ quidem igitur sit principibus nihil, neque sculpturã, neq; picturã, esse talium actionum imitationem, nisi apud aliquos Deos tales, quibus, & lasciuiam attribuit lex. Ad hæc aũt dimittit lex eos q habẽt ætatem amplius ꝓuectam, & pro ipsis, & pueris cultu honorare Deos: iuniores aũt neq; iamborũ, neq; comediæ spectatores ponẽdũ anteq̃ ætatem accipiãt in qua existet cõicare iam de missione, & ab ebrietate, & ab eo quod fit à talibus nocumento, oẽs impassibiles faciet disciplina. Nunc quidẽ igitur in transcursu horũ fecimus sermonẽ, posterius aũt insistẽtes oportet determinare magis, siue non oportet primo, siue oportet dubitantes & qualiter oportet, ẜm præsens autem tp̃s meminim᷒ tanq̃ necessario. Forte aũt non male dicebat quod tale, Theodorus tragediæ gesticulator. Nulli.n. vnquã permisit ante se inducere, neq; vilium Hyppocritarũ tanq̃ appropriatis theatris primis auditibus. Accidit aũt idẽ hoc & ad hominum collocutiones, & ad eas quæ rerũ. Omnia enim amamus prima magis q̃ quod pp iuuenibus. pp quod oportet iuuenib᷒ facere omnia extranea quæ praua, maxime autem ipsorum quæcunq; habent infectionem, aut inhæsionem. Trãsactis autem quinq; annis, duobus vsq; ad septem, oportet speculatores fieri disciplinarum, quas oportet addiscere ipsos. Duæ aũt sunt ætates ad quas necessarium diuidi disciplinã post eam, quæ à septem annis vsq; ad pubescentiam, & iterum post eam quæ à pubescentia vsq; ad annos viginti & vnum. Qui aũt.n. septẽnis diuidunt ætates, vt ad multum dicunt non bene, oportet aũt diuisionem naturæ consequi. Omnis.n. ars & disciplina ꝙ deficit naturæ vult supplere. Primo quidem igitur considerandum si est faciendũ ordinẽ aliquem circa pueros, deinde vtrũ expedit cõiter facere curam ipsorum, vel secundum ꝓprium modum, quod fit & nunc in plurimis ciuitatũ, tertio aũt qualem quendam oportet omnem hunc.

A

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER OCTAVVS

LECTIO I.

QVod q̃dẽ igit̃ legislatori maxime vigilandũ circa iuuenũ disciplinam nullus vtiq; dubitabit, etenim in ciuitatibus nõ factũ hoc lædit politias. Oportet autem ad vnãquãq; politizare. mos.n. politiæ vniuscuiusq; qui cõueniens, & conseruare cõsueuit politias, & instituit à principio. puta qui quidẽ Democraticus Democratiã, Qui aũt Oligarchicus Oligarchiã, semp antẽ
F optimus mos melioris cã politiæ. Adhuc aũt ad oẽs potentias, & artes sunt, q̃ oportet ꝓerudiri, & ꝓassuescere qđ singularũ opationes. Quare palã qđ & ad actiones virtutis. Qm̃ ãt vn᷒ finis ciuitati oĩ, manifestũ ꝙ & disciplinã vnã, & eãdẽ necessariũ eẽ oĩum, & huius curã eẽ cõem & nõ seorsũ, quõ vnusq;q; nũc curat de suis pueris. Seorsum & disciplina ꝓpria quacũq; videbit̃ docẽs. oportet aũt cõium cõe facere & studiosum, simul ãt neque oportet putare ciuiũ ipsorũ aliquẽ sibi esse, sed oẽs ciuitatis. Cura ãt vniuscuiusq; partis nata est respicere ad eã q̃ totius curã, laudabit aũt vtiq; aliqs & ĩ hoc Lacedæmonios, etenĩ plurimũ faciũt studiũ circa pueros, & hoc cõiter. Qđ q̃dẽ igit̃ leges ferendũ de disciplina & hãc cõiter faciẽdũ, manifestũ. Quæ aũt sit disciplina, & qualr̃ oportet erudiri, oportet nõ latere, nũc aũt dubitat̃ p opa, nõ.n. eadem oẽs existimãt oportere addiscere iuuenes, neq; ad virtutẽ, neq; ad vitã optimã, neq; ma-
G nifestũ. Vtrũ ad intellectũ oportet magis aut ad aĩæ morẽ, & ex ea q̃ ad actiuã vitã disciplina turbatione plena cõsideratio, & nulli palã vtrum studeẽ oportet circa opportuna ad vitã, vel circa tendentia ad virtutẽ, vel circa supflua, oĩa.n. hæc acceperũt indices q nosdã: & de iis q̃ ad virtutẽ nihil est cõcordatũ: etenĩ virtutem non eãdẽ mox oẽs honorãt. Quare rõnabilr̃ diuersificãtur, & ad studiũ ipsi᷒. Quòd q̃dem igit̃ necessaria vtilium doceri nõ ĩ manifestũ. qđ ãt nõ oĩa diuisis liberalibus opibus, & illiberalibus, manifestum qđ talibus oportet pticipare q̃cunq; vtilium faciẽt participãtẽ nõ banausum, banausum.n. opus oportet putare esse hoc, & artẽ hãc & doctrinã, q̃cunq; ad vsus & actiões virtutis efficiũt inutile liberorũ corpus aut aĩam aut intellm̃. pp qđ tales artes quæcunq; faciunt corp᷒ deterius disponi, banausas vocamus & mercennarias operationes, nõ vacãtem.n.
H faciunt mentẽ & depssam. Est autẽ & liberalibus scientiis aliquibus vsq; ad aliqnid participare nõ illiberale. Assiduare valde autẽ ad pfectionem. obnoxium dictis nocumentis. habet autẽ multã drĩam, & qđ cuius grã agit qs, aut addiscit ipsius quidem enim grã aut amicorum, aut ꝓpter virtutem nõ illiberale. Qui autem id ipsum agit pp alios sæpe mercennarium & seruile vtiq; videbit̃ agere, ꝓmissæ quidem igit̃ nunc ~~audiencias~~ eruditiones, sicut dictum est prius, ad vtrunlibet se habẽt. Sunt autem quatuor ferè quæ addiscere cõsueuerunt, lr̃as, & luctatiuã, et musicã, et quartã quidã ꝓtractiuã: Et lr̃as quidem et ꝓtractiuã tanq̃ vtiles ad vitã existentes, et valde bonas, luctatiuã aũt tanq̃ cõferentẽ ad fortitudinem. De musica ãt dubitabit vtiq; aliqs. Nũc q̃dẽ enim

enim vt delectatinnis gr̃a plurimi participant ipsa, alij
autem à principio instituerunt iu disciplina pp uaturá
ipsam q̃rere, qđ quidem sępe dictum est, non solú non
vacare recte, sed & vacare posse bene, hoc.n. principiú
oĩum, vt & iterum dicamus de ipsa, si.n. ambo quidem
oportet, magis aút eligibile vacare q̃ unu vacatio, & fi-
naliter q̃rendum qđ facientes oportet vacare. nñ itaq;
ludentes, finem.n. necessarium esse vitæ uobis ludum,
si aút hoc impossibile, & magis in nñ vacatinnibus vté-
dum ludis, laborans.n. indiget requie, ludus aút gr̃a re
quiei est, nñ vacare aút accidit cú labnre & fatigatione,
pp boc oportet ludos introducere obseruanté tempus
ad vsum, tanq̃ adducérem pharmaciæ gr̃a. Remissio.n.
talis motus aĩæ, & pp delectationem requies, vacare au
tem vr̃ ipsum hr̃e delectationem, & fęlicitatem, & viue
re beate, hoc autem nnn existit nñ vacantibus, sed vacã
tibus. Nõ vacans quidem nñ vacat gr̃a alicuius tanq̃ nó
existeu tis, fęlicitas autem finis est, quã nó cum tristitia
sed cum delectatione putant esse oẽs, hanc vero delecta
tionem nñ adhuc eandem ponunt, sed ẽm se ipsos vnus
quisq; & ẽm habitum suum, optimus autem † ẽm præ
ualentes alijs. Nunc aút & luctatiuis agonibus & belli-
cis deficiẽtes ab aliis, non.n. eo qđ iuuenes exercitabãt
isto modo differebant, sed eo solum qđ ad eos qui non
studuerãt conabant, quare qđ bonum, sed non quod fe
rale oportet pręagonizare, neq;.u. lupus, neq; aliarú fe-
rarum aliqua agonizaret vtiq; aliqđ bonú periculum,
sed magis vir bonus. Qui auté valde ad hoc remittunt
pueros, & qui sine pedagogo necessariorum faciunt, ba
nausos efficiunt, & ẽm virtutem ad vnú solú opns vti-
les politiæ facientes, & ad boc deterius aliis vt ait ser-
mo. oportet aút non ex prioribus opibus iudicare, sed
ex iis q̃ nunc. Cõtra agonizantes.u. disciplinæ nunc ha
bent, prius aút non babebant. Qđ quidé igit vtendum
luctatiua, & qual r̃ vtendum, confessum est: vsq; ad pu-
bescentiam.u. leuiora exercitia afferendú violentum ali
mentum & eos qui ad necessitaté labores reicientes, vt
nullú impedimentú sit ad incrementú. Signú.n. nó par
uum qđ pñt hæc instituere. In Olympionicis.n. quidé
vir duos vel tres inueniat eosdé vicisse viros & pueros:
pp iuuenes inuoluntarios auferre potentiam à necessa-
rijs exercitiis. Qñ aút à pubescentia annis tribus ad al's
eruditiones fiunt, tunc congruit & laboribus & siccis
alimentis submittere sequenté ætatem. Simul.u. intelle
ctui & corpori laborare non oportet, contrarium.n. ef-
ficere natns est vterq; laború impediens, qui quidem
corporis labor, intellectum, qui auté huius, corpus.

† in græco codice versus. 25. sũt qui hic desiderantur.

LECTIO II.

DE Musica autem quædam quidé dubitauimus
rñne & prius, bene autem habet & nunc resu
mentes ipsa producere, vt sicut aditus fiat rõni
bus quas vtiq; aliquis dicet enuntiãs de ipsa,
neq; enim quam potentiam habet, facile de ipsa discu-
tere, neq; cuius gratia oportet participare ipsa, vtrum
ludi gratia & requiei, sicut snmno & ebrietate. Hæc.n.
ẽm se quidem, neq; studiosorum sunt, sed delectabilia
simulq; solicitudinem cessare faciunt, vt ait Euripides,
propter quod & ordinant ipsam, & vtuntur iis omni-
bus similiter, vino, ebrietate, & musica, ponunt autem
& saltationem in iis. Aut magis ad virtutem tendere se

A cundum aliquid extimandum musicam, tanquam po-
tentem sicut exercitatiua quale aliquod corpus effice-
re, & musicam mnrem qualem quendam facere, assue-
scentem gaudere recte ad deductionem aut aliquid cõ
fert & ad prudentiam, etenim hoc tertinm ponendum
dictorum. Quod quidem igitur oportet iuuenes nõ lu
di gratia erudire, unn immanifestum, non enim ludút
addiscentes, cum tristitia enim addiscere, At vero neq;
in deductionem pueris & talibus ætatibus congruit at
tribuere: neq; enim imperfecto conuenit finis, sed for-
te vtiq; videbitur puerorum studium ludi gratia esse vi
ris factis & perfectis. Sed si hoc est tale, cuius vtiq; gra-
tia oportet addiscere ipsos, sed nnn sicut Reges Persarũ
& Medorum per alios facientes ipsum transumere dele
ctationem & eruditionem, Etenim necessarium melius
efficere npus eos, qui boc ipsum fecerunt & artem iis,
B qui tanto tempore curauerunt, quantum ad addiscere
solum, si auté talia oportet celebrare ipsos, & circa ne-
gocium pulmentorum ipsos oportebit præparare: sed
inconueniens. Eandem autem dubitationem habet &
si potest mores meliores facere, hoc enim quid oportet
addiscere ipsos, si non alios audientes recteque gande-
re & posse iudicare, sicut Lacedæmnnij. Illi enim nó ad
discentes tamen possunt iudicare recte, vt aiuut, bonas
& non bonas melodiarum. Eadem autem ratio vtique
& si ad bonam diurnationem & deductinnem libera-
lem vtendum ipsa qđ oportet addiscere ipsos, sed non
aliis vtentibus frui, considerare autem licet extimatio-
nem quam habemus de Dijs, non enim Iupiter ipse cã
tat & cytharizat poetis, sed etiam banausos vocamus ta
les, & agere non viri nnn inebriati aut ludentis, sed for
te de iis quidem posterins considerandum. Prima anté
C quęstin est vtrum non pnnendú in disciplinam musi-
cam, Musicam, aut ponendum, & quid potest dubitato
rum trium, vtrum disciplinam, aut ludum, aur dedu-
ctionem. ratinnabiliter auté in omnia ordinatur & vi-
der participare, ludus enim gratia requiei est. Req em
autem necessarium delectabilem esse, eius enim quæ p
labores tristitiæ medicina quædam est. Et deductioné
confesse npottet non solum habere quod bonum, sed
& delectationé, fęlicitari enim ex ambobus iis est, Musi
cam autem nmnes esse dicimus delectabilissimorum;
& nudam existentem, & cum melodia. ait enim & Mu
seus esse hominibus delectabilissimum cãtare, propter
quod in conuentus & deductiones rationabiliter assu-
munt ipsam, tanquã pntentem lætificare, quare & hinc
existimabi: vtiq; aliquis oportere ipsam erudiri iunio-
res. Quæcunq; enim innocua delectabilium non solú
D congruunt ad finem, sed ad requiem. Quoniam autem
in fine quidem accidit bominibus raro fieri, sæpe auté
requiescunt, & vruntur ludis, nnn quantum ad plus,
sed & propter delectatinnem, vtile vtique erit requie-
scere in delectationibus quæ ab ipsa. Accidit autem ho
minibus facere ludos, finem. habet enim forte delecta-
tionem quandam & finis, sed nnu quantácunq;. Quæ-
rentes autem, hanc, accipiunt vr hanc illam propterea
ꝙ finis actinnis habet similitudinem quandam, finis.u.
nullius gratia futurorum est eligibilis, & tales delecta-
tinnum nullius gratia futurorum snnt, sed factorum,
laborum & tristitiæ, propter quam quidem igitur cau-
sam quærunt fęlicitaté fieri per has delectationes, hãc
merito vtiq; quis existimabit causam. De eo autem qđ

est communicare Musica, non propter hanc solam, sed neq; propterea quod vtilis est ad requies, vt videt, oon solum, sed quærendum ne forte hoc quidē accidat. Honorabilior est autem natura ipsius, quàm secundum dictam oportunitatem, & oportet noo solum communi delectatione participare ab ipsa cuius habent sensum omnes, Habet enim Musica delectationem naturalem, propter quod omnibus ætatibus & omnibus moribus vsus ipsius est amicus. Sed videre siqua & ad morē eoo fert & ad animam, hoc autem vtiq; erit palam, si quales quidam motibus sumus per ipsam, at vero qd efficiamur quales quidam maoifestum per molta quidem & altera, non minime aūt & per melodias Olympi. hæ enim confesse faciunt animas raptas. Raptus autē eius qui circa animam moris, passiu est. Adhuc autem audiē ter mutationum fiūt omnes compatiētes & sine rhythmis & melodiis ipsis. Qm autem accidit musicam esse delectabilium, virtutem autem circa gaudere recte, & amare, & odire, palam quod oportet addiscere & assue fieri nihil ita, vt iudicare recte. & gaudere decentibus moribus & bonis actionibus, sunt autē similitudines maxime penes veras naturas in rhythmis, & melodiis iræ, & mansuetudinis, adhuc autem fortitudinis & tēperantiæ, & omnium contrariorum ijs, & aliorum moralium, palam autem ex operibus. transmutamus enim animam audientes talia, assuetudo autem in similibus ei quod est tristari & gaudere prope est eo quod ad veritatem eodem habeat modo, puta si quis gaudet, imaginem alicuius videns, oun propter aliam causam, sed propter formam ipsam, necessarium huic illam visionē cuius videt imagioem sm se esse delectabilem. Accidit autem sensibilium in aliis nullā quidem existere similitudinem ad mores. puta in tangibilibus & gustabilibus, sed in visibilib' debiliter. Figuræ. o. sunt tales, sed ad modicum, & omnes tali sensu cōmunicant. Adhuc autem non sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, factæ figuræ & colores morum, & hoc est à corpore in passionibus non solum, sed quantū differt, & circa horum speculationem, oportet non quæ Pausonis contemplari iuuenes, sed quę Polygnoti & siquis alios pictorum aut sculptorum est moralis. in melodiis autem ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum. mox. n. armoniarum distat natura vt audientes aliter disponantur, sed noo eodem modo se habeant ad vtrāq; ipsarum, sed ad quasdam quidem planctiue & contrarie magis, velut ad eā quæ vocatur myxolydiste, ad has autem mollius mente, puta ad remissas, medio autem modo & constanter maxime ad alteram, quale videtur facere quæ doriste sola armoniarum, raptos autem quę phrygiste, hoc enim bene dicunt qui circa ludum hunc philosophati sunt, accipiunt enim testimonia rationū ex ipsis operibus. Eodem modo habent, & quæ circa rhythmos, ij quidem habent enim morem stabiliorem, ij autem motiuum, & horum ij quidem honorabiliores habent motus, ij autem liberiores. ex ijs quidem igitur quòd potest morem animæ qualem quendam musica facere palam quia ducendum & erudiendum in ipsa iuuenes, est autem congruum ad naturam tantillum doctrinæ musicæ, iuuenes quidem enim propter ætatem indelectabile oihil sufferunt volentes. Musica autem naturæ delectabilium est: & quædam videtur cognatio armoniis & rhythmis esse, propter quod multi

E aiunt sapientum ij quidem armoniam esse animam. ij autem habere. vtrum autem addiscere eosdem cantantes & manu operantes, aut non, sicut dubitatū est prius nunc, dicendum. Non immanifestum ꝙ multam habet differentiam ad fieri quales quosdam siquis ipse cōmunicet operibus. vnum enim aliquid impossibilium aut difficilium est eos qui non communicauerunt operibus iudices esse studiosos. Simul autem & oportet pueros habere quandam occupationem & archyte platagen quàm dant pueris quatenus vtentes hac nihil destruant eorum quæ in domo, non enim potest quòd iuuene quiescere. hic quidem igitur est congruens partis ludorum, disciplina autem platagæ maioribus iuuenū. Quod quidem igitur erudiendum musicam ita vt communicetor omnibus manifestum ex talibus, decens autem & non decens ætates, non difficile determinare, &

F soluere ad dicentes banausam esse curam. Primo quidē enim quoniam gratia iudicij oportet participare operibus, propter hoc oportet iuuenes quidem existentes vti operibus, seniores autem factos, opera quidē dimittere, posse autem bona iudicare, & gaudere recte, propter eruditionem factam in iuuentute. De increpatione autem facta, qua quidem increpant tanquam facientes musica banausos, non difficile soluere, cōsiderātes vsque ad quantum operibus communicandum ijs qui politizant ad virtutem politicā, & qualibus melodijs, & qualibus rhythmis communicandum. Adhuc autē in qualibus organis eruditionem faciendum: etenim verisimile hoc differre, in ijs enim solutio est increpationis, nihil enim prohibet modos quosdam musicæ operari quod dictum est. Maoifestū igitur quod oportet eruditionem ipsius neque impedire ad posteriores

G actiones, neque corpus facere banausum, & inutile ad bellica & politica exercitia, ad vsus quidem iam, ad eruditiones autem posterius. Accidit autem vtique circa eruditionem, si neque qui tendunt ad agonem technicos elaborauerunt, neque qui mirabilia, & superflua operū, quæ nunc venerunt ad agones, ex agonibus autem ad eruditionem, sed talia quousque vtique possint gaudere bonis melodijs, & rhythmis, & non solum eo quod cōe musicæ sicut & aliorum quædam animaliū, adhuc autem & multitudo humilium & puerorum. Palam autem ex ijs, & quibus organis vtendum, neque enim fistulas ad disciplinam adducendum, neq; aliud aliquod organicum, puta cytharam & siquid tale alterum est, sed quæcunque facient ipsorum auditores bonos aut musici ludi, aut alterius. Adhuc autem non est ipsa fistula morale, sed magis irę excitatiuum. Quare ad

H talia tempora ipsa vtendū, in quibus speculatio potest purificationem magis quā eruditionem. Apponamus autem quod accidit ipsi contrarium ad disciplinam, & prohibere vti ratione fistulationem, propter quod bene reprobauerunt priores ipsius vsum à iuuenibus, & liberis quamuis primo vsi fuissent ipsa. Magis. n. vacantes facti propter abundantias & magnanimiores ad virtutem. Adhuc & prius & post medica sapientes facti ex operibus, omnem sequebantur eruditionem nihil discernentes, sed super inquirentes propter quod & fistulatiuā adduxerunt ad eruditiones: etenim in Lacedęmonia quidam chori ductor fistulauit choro, & circa Athenas ita deuenit. Quare ferè plurimi liberorū participant ipsa, palā autem ex titulo quē statuit Thrasippus

pus Elephantidi, cum chorum duxisset, posterius autẽ reprobata est per experientiam ipsam melius potentibus iudicare quod ad virtutem, & quod non ad virtutem tendit. Similiter autem & multa organorum antiquorũ puta pictides & barbiti, & quæ ad delectationẽ faciunt audientibus vtentium. Septigona, & Trigona, & Sambucæ, & omnia quæ indigent manuali scientia. Rationabiliter autem habet & quod de fistulis ab antiquis in fabulis dictum est. aiunt. n. Palladem, cum inuenisset fistulas abiecisse, non male. n. habet dicere, & propter inhonestatem faciei hoc fecisse contristantem Deã, non solum, sed magis verisimile, quia ad intellectum nihil est eruditio fistulationis. Palladi autem attribuimus scientiam & artem. Quoniam autem organorũ & operationum reprobamus technicum ludum. Technicum autem dicimus eum qui ad agones. In hoc enim agens non gratia virtutis sui met operatur, sed gratia delectationis audientium, & huius onerosæ, propter quod nõ liberorum iudicamus esse operationem, sed seruiliorẽ & banausos vtique accidit fieri. Mala enim intentio ad quam faciunt finis, speculator enim onerosus existens transmutare consueuit Musicam. Quare & artifices q ad ipsum cogitãt, facit & ipsos quales quosdam, & corpora, propter motus.

LECTIO III.

CONsiderãdum adhuc circa armonias, & rhythmos, & ad eruditionem, vtrum armonijs omnibus vtendum & omnibus rhythmis, aut diuidendum. Deinde ijs qui ad eruditionem laborant, vtrũ eandem determinationem ponemus, aut oportet tertiã aliquã aliam. Qm̃ Musicam quidem videmus per melodiarum factionem, & per rhythmos existentes. horũ autem vnũquodq; non oportet latere, q̃ potentiam habeat ad disciplinã, & vtrũ eligendum magis bene melodizatã Musicã aut bene rhythmizatã, putantes igitur multa bene dicere de ijs, quosdam modernorum musicorũ, & eorũ qui ex philosophia quicũq; existunt expertes se habẽtes in disciplina quæ circa musicã. eã quidem quę per singula disceptationẽ committemus quærere volẽtibus ab illis, nunc autem legaliter diuidimus modos Typus solum dicentes de ipsis. Quoniam autem diuisionem acceptamus melodiarum vt diuiduht quidam eorum qui in philosophia, has quidẽ morales, has autem practicas, has quidem raptus factiuas ponentes, & armoniarum naturam ad singula horum conuenientem aliã ad aliam partem ponunt. Dicimus autem non vnius vtilitatis gratia oportere vti Musica, sed plurium gratia, etenim ludi gratia & purificationis. Quid aũt dicimus purificationem nunc quidem simpliciter. Iterum in ijs quæ de Poetica dicemus manifestius, tertio aũt ad deductionẽ ad remissionẽq;, & ad distensionis requiem, manifestum quod vtendũ quidem omnibus armonijs, non tamen eodem modo omnibus vtendum. Sed ad disciplinam quidam maxime moralibus ad auditum autem aliorum manu laborantium & practicis & raptiuis. Quæ enim circa quasdam animas accidit passio fortiter, hæc in omnibus existit, differt autem in eo quod minus & magis velut misericordia & timor. Adhuc aũt raptus. etenim ab hoc motu decentes quidã sunt, ex sacris aũt melodijs videA mus hos quãdo vsi fuerint melodijs deirascentibus animã, restitutos sicut medicina sortitos & purificatione, idem aũt hoc necessarium pati & misericordes & timidos, & totaliter passiuos. Alios autem quantũ talium adiacet vnicuique & omnibus fieri quandam purificationem, & alleuiari cum delectatione. Similiter autem & melodiæ purificatiuę exhibent innocuam regiorenẽ hominibus, propter quod talibus quidem armoniis & talibus melodiis ponendũ theatralẽ Musicã tractantes agonizatores. Quoniã autem spectator duplex, hic quidem liber & eruditus, hic aũt onerosus ex Banausis, & mercennariis & aliis talibus compositus assignandum agones & speculationes, & talibus ad requiem, sunt autem sicut ipsorum animæ distortæ ab eo qui secũdum naturã habitu, sic & armoniarum transgressiones sunt & melodiarum rigidæ & discerptæ, facit autem delectaB tionem singulis quod conueniens secundũ naturam: propter quod dandum potestatẽ agonizantibus ad spectatorem talem tali aliquo genere musicæ vti. Ad ludũ autem sicut dictum est moralibus melodiarũ vtendũ, & armoniis talibus, talis autem quæ doristice, sicut diximus prius. Suscipere autem oportet & siquã aliã nobis approbauerint communicantes eo quod in philosophia & exercitio & disciplina quæ circa Musicã. In politia autem Socrates non bene Phrygistem solam admittit cum ea quæ doristice, & hęc reprobans organorum fistulam, habet. n. eandem potentiam Phrygista armoniarum, quam quidem fistula inter organa. ambo enim iram prouocantia & passionis illatiua. manifestat autem poesis. omnis enim petulãtia, & omnis talis motus, maxime autem organorum est in fistulis, armoniarum aũt in melodiis, Phrygisticis accipiunt hoc quod C decens, puta dithyrambus confesse videtur esse Phrygiũ, & huius exempla multa dicunt qui circa sensum hunc, aliaque, & quia Philoxenus conatus in doristica facere dithyrambũ fabulã non fuit potens, sed ab ipsa natura decidit in Phrigistam conuenientem armoniã. Iterum de Doristica aũt omnes confitentur, tanquam stabilissima existente, & maxime habente morẽ virilẽ. Adhuc aũt qm̃ medium quidẽ superabundantium laudamus & dicimus persequi oportere. Doristica autem hanc habet naturã ad alias armonias; manifestũ quod Dorias melodias oportet erudiri magis iuniores, sunt aũt duæ considerationes, quod possibile, & quod decens, etenim quæ possibilia oportet tractare magis, & quæ decent singulos. Sunt autem & hæc determinata ætatibus, velut abdicatis per tempus non facile cantare rigidas armonias, sed remissas natura inijt talibus, proD pter quod bene increpant & hoc aduersus Socratẽ quidam eorum qui circa Musicã, quod remissas armonias reprobauerit ad disciplinã tanquã inebrietatis petulantia, impetuosam. n. ebrietas facit magis, sed abdicatas, quare ad futuram ætatem seniorum oportet tales armonias tangere & melodias tales. Adhuc autem siqua est talis armoniarũ, aut decet puerorum ætatẽ, propterea quod potest ornatũ habere simul & intellectũ, vt quæ lydistica videtur pati maxime armoniarum, palã, quia tres hos terminos faciendum ad disciplinam quod medium, quod possibile, & quod decens.

Explicit liber Politicorum.

ARISTOTELIS OECONOMICA.

Economica & Politica, differunt non solum tantum quantum domus, & ciuitas. hæc quidem. n. subiecta sunt eis. Verúetiam quod Politica quidem ex multis principibus est, œconomica vero monarchia. Alique quidem igitur artium diuiduntur: & non est eiusdem facere, & vti eo ꝙ factú est, vt lyra & fistula, Politicæ autem est, & polim ab initio construere, & existente vti bene, Vñ patet ꝙ & œconomicæ sit construere domum, & vti ea. Ciuitas quidé igitur domorum multitudo est, & loci & prædiorú copia ad bene viuẽdum. Manifestum autem est: nam qñ F non possunt hoc habere, dissoluitur societas. Adhuc autem gratia huius conueninnt. Cuius vero gratia singulum est, & factú est, & substantia eius est ipsum existés. Ideo patet, ꝙ pri⁹ œconomica est politica, etenim opus domus, ciuitatis est. Vidédú ergo de œconomica, & qd opus ipsius. Partes aũt domus homo quidé & possessio est, Cum aũt prius in minimis natura cuiuslibet reperiatur, & de domo quidem sifr habet. Vnde ẜm Hesiodum, decet esse domum quidem primo & vxorem, & bouem aratorem, aliud quidem nutrimenti primú, aliud quidem librorum: pp ꝙ decet ea quæ sunt de con iunctione vxoris, bene ordinare, hoc autem est qualem eam decet esse prȩuidere. Possessionis autem prima cura, ea quæ ẜm naturam, georgica positio, & secunda q̃cunque de terra, vt metallica, & quæcunq; alia hmõi, Georgica autem maxime, qm̃ iusta: non. n. impie, nec sicut G bellice. insuper etiam, & eorum quæ ẜm naturam, naturæ. n. à matre nutrimentú oĩbus est. Ideo & hoĩb⁹ à terra ad hoc, & ad fortitudinem producit maxima, nõ enim sicut fabriles corpora inutilia faciunt vel debilia, verú potentia foras pergere & labore. Amplius & poté tia, periclitare ad hostes, horum. n. solorú, res extra habitationem sunt. Eorum auté quæ circa hoíes, ꝑtima cura de vxore, cõicatio. n. fœminæ & masculi natura est maxima. Dictum quidem est nobis in aliis ꝙ multa talia natura cupit operari sicut & aĩalium singulú, impossibile antem fœminam sine masculo, aut masculú absq; fœmina efficere hoc, pp ꝙ de necessitate ipsorum cõicatio consistit. In aliis quidem igi͏̃ aĩalibus irrationabiliter hoc est. Et quádiu participant natura, tádiu & ꝓcreationis prolis tm̃ gratia, in domesticis antem: & prudentioribus directius magis, apparent. n. magis auxilia H facta & amicitiæ & cooperationes inuicem. In hoíe vero maxime, ꝙ non solum esse, verúetiã & bene esse cooperatores inuicé fœmina & masculus sunt. Et filiorú possessio non pp ministeriú naturæ tm̃, verú & ẜm vtilitatem. Ea. n. quæ potentes ad impotentes fecerint. iterum portant à potentibus in senio impotentes; in hoc autem & natura replet hac periodo semp esse, cum per numerum non possit sed per speciem. Sic ꝑordinatum est à Deo vtriusq; natura masculi & feminæ ad cõioné. dictum est. n. non eandem oĩa vtilem hr̃e virtuté, verú aliqua ad contraria quidé ad idem tñ cooperátia. Aliud quidem. n. fortius aliud vero debilius fecit, vt aliud magis custodiat ꝑtȩ timore. Aliud aũt magis vlciscatnr prȩ fortitudine, & aliud quidem acquirat ea quæ de foris. Aliud antem vt saluet ea q̃ intus. Et ad opationé aliud quidem potens & firmú esse. foras aũt ꝑgere infirmú. Aliud ét ad quietes quidem peius, Ad motus aũt sanú. Et de filiis gnationem qd ꝓpriam vtilitatem aũt cõem horum quidem enim nutrire horum autem castigare.

Primo quidem igi͏̃ leges ad vxorem non iniustitiá facere. sic. n. nec ipse iniustitiam patietur, hoc docet etiam lex cõis. Sicut pythagorici dicunt táquam famulam de ara ductam, nequaquam decet iniustitiam facere, iniustitia autem viri coitus qui foris fiunt. De homelia autem, nec sic, vt egeant, nec sic etiam vt absentibus nequeant abstinere. Sed ita morigerare vt sufficienter habeant præsente & absente. bene etiã habet & illud Hesiodi. Virginem autem ducere, vt bonos mores doceat. Dissimilitudines enim morum: nequaq̃ amabile. De ornatu autem, sicut nec mores decet elatos ad inuicé pro- F pinquare. Sic nec etiam corpora. Rerum aũt primú quidem & necessarium quod optimum est & principalissimum, hoc aũt est homo. Propter ꝙ decet primo seruos parare solicitos. Seruorum autem species duæ. præpositus, & laborator, cum aũt videamus ꝙ disciplinæ quales aliquos faciant iuuenes, necesse & præparandú nutrire quibus libera operum prohibendum. Collocutionem autem ad seruos, nec iniuriari, nec laxare, & iis q͏̃dem qui magis liberiores sunt, honoré dare. Operariis aũt cibi multitudiné. Et qm̃ potus vini & liberos iniuriosos efficit, & multȩ gétes abstinent ét liberorum, ve Carchedonij in exercitu, manifestum ꝙ hmõi aut nihil aut parú dandú. Tribus aũt existentibus opere & pȩna G & cibo, non quidé punire nec opari, sed cibú hr̃e iniuriosum facit. Operas quidem hr̃e, & pœnas cibum aũt nõ, violétiam & debilitaté facit. Decet igitur opas dare & cibum sufficienté. ná sine mercede impossibile dñari. Seruo aũt merces cibus. Sicut autem & aliis qñ non fit melioribus, melius, nec merita virtutis & malitiæ, efficiũtur peiores, sic & circa seruos. Propter ꝙ debet fieri deliberatio & tribuere etiam & relaxare singula & cibum & indumentum, & ociú, & pœnas, verbo & ope imitantes medicorũ virtutem in rõne pharmaciæ respicientem quia cibus non pharmacia pp cõsuetudinem. Genera autem sint ad operas optima quȩ nec meticulosa, nec nimis fortia. Vtraq;. n. lȩdút, Etenim nimis meticulosi, non patiuntur, & iracundi non bñ subijciunt, Oportet ét & finem imponere oĩbus. Iustum. n. & vtile libertatem ponere meritũ, Volút. n. laborare: qñ meritú est & tpe diffinitum. Decet etiam forenses ꝓcreationes liberorú & non hr̃e multos eiusdem generis, sicut & in ciuitatibus. Et sacrificia, & voluptates maxi- H mo pp seruos fieri & non liberos. plures. n. habent hi cuius gratia hmõi statuta sunt, Species auté œconomici quatuor quas debet habere circa res. Etenim quȩrere possibile debet esse & custodire: sin auté, nulla vtilitas quȩrere. Exhaurire. n. ithmò, hoc est, lagena quæ dicitur rupta. Amplius etiam esse ornatú & cristicum ꝓpter hoc. n. illis egemus. Decet autem diuidi. hc um singulum & plura fructifera esse, non fructiferis, opas sic diuidi vt ne pariter periclitetur oĩbus, Ad custodiá aũt Persianis expedit vti: & laconicis. Et attica etiam dispensatio, vtilis. Vendentes enim emunt. Et aulæ etiam positio: non est in paruioribus œconomicis, Persiana aũt erant oĩa ordinare, & oĩa videre ipsum. Et quod Dion dicebat de Dionysio, nemo enim curat similiter aliena,

&

& propria, pp ꝙ q̃cunq; contingit, per se fieri oportet
curam: & Persiani & Lybij ꝓuerbium bene habet. Vnꝰ
quidem.n.interrogatus quid magis equũ impinguat,
oculus dñi, inquit. Libius autẽ interrogatus quale ster
cus optimum, vestigia dñi ait. Videndum ergo, alia qui
dem ipsum, alia vero vxorem vt vtrisq; diuisa sunt opa
œconomiæ, & hoc faciendum in paruis quidem œcono
mijs raro. In curijs autem, pluries: non.n.possibile: non
bene ostendentẽ bene imitari: nec in alijs, nec in epitro
pia. Impossibile.n.non solicitis dñis, solicitos esse præ-
positos. Qm̃ autem hoc & bona ad virtutẽ, & vtilia ad
œconomiam. surgere oportet prius dños. seruis: & dor
mire posterius, & nunq̃ incustoditam domũ esse: sicut
& ciuitatem. q̃cunq; decet facere, neq; de nocte, neque
de die omittere. Surgere quoq; de nocte: hoc.n.& ad
sanitatem & œconomiam, & philosophiã vtile. In par-
uis quidem igitur rebus atticus modus ordinationis vi
ctualium vtilis. In magnis aũt diuisis & ijs quæ ad an-
num & per mensem cõsumendis. Sift etiam & de vasis
& ijs quæ quotidie tractant, & ijs quæ raro: hoc traden
dum ppositis. Insup & visitationem eorum p aliquod
tp̃s faciendum, vt non lateat ꝙ saluũ est, & ꝙ deest. Do
mum ẽt ad res respicientem construendum, & ad sani-
tatem, & ad conseruationem earum. Dico autem rebus
quidem.s.victualibus & indumento qualis expedit, &
victualium, qualis siccis, & qualis humidis, & aliorum
qualis animatis, & seruis, & liberis, & mulieribus, & vi
ris, & extraneis, & ciuibus, & ad conseruationẽ, & ad
sanitatẽ decet esse enilium hyeme, eupnun æstate, sit ẽt
hmõi versus boream existens, & non æqualiter lata. Vñ
etiam & in magnis œconomiis vtilis esse ostiarius, qui
sit inutilis aliis operibus ad salutem eorum quæ immit
tuntur & emittuntur. Et ad bene vsum vasorum, laco-
nicum, oportet enim vnumquodque in loco suo poni,
sic enim paratum existens: non quæretur.

CAPVT SECVNDVM.

CVm quis dispẽsare debet aliquid. ẽm ordinem
locorum circa quę negociatur decet non inex-
pertem hr̃e, & natura ingeniosum esse, & ele-
ctione laboriosum & iustũ. Quicquid.n.desit
harum partium multum peccabit circa negotium qđ
exercet. Oeconomię autem sunt quatuor, vt in typo di-
uidi, alias.n.ad hęc incidẽtes videbimus Regalis, Satra
pica, Politica, & Idiotica. harum autem maxima quidẽ
& simplicissima regalis. Variabilissima autem & facilis
politica. minima aũt & variabilissima, idiotica. Cõicare
quidem multa inuicem, necessarium est. Quodcunque
aũt maxime p se cuilibet accidit, hoc considerandũ no-
bis est. Primũ quidem igit̃ regale videamus. Est aũt qui
dem ipsa potens vl̃r. Species aũt habens quatuor. Circa
nummum, circa exitus, circa introitus, circa sumptus.
Horum aũt singulum, quidem circa nummũ dico qua-
le & qñ carum, aut faciendum. circa exitus autem & in
troitus, qñ & quales per magnates recipienti regi vtili
tatem facere. Circa sumptus autem qualia decidendum
& qñ & vtrum nummum dandum in sumptua, aut ꝓ
nummo merces. Secunda autem Satrapica. Sunt autem
huius species sex, introitum de terra. De ijs quę in ter
ra ꝓpriorum factorum, à mercimoniis, à censionibus,
à pascuis & ab aliis. Ipsorum autem horum, prima qui-
dem & potior, q̃ de terra. Ipsa autem est quã alij quidẽ
phorium, alij autem decimã appellãt. Scda autem q̃ à

A ꝓprijs fit, alibi aurum, alibi autem argentum, alibi aũt
Æs, alibi autem q̃cunq; pñt fieri. Tertia autem est is q
à mercimonijs. Quarta est is qui fit à censibus, qui sunt
de terra. Quinta autem qui annuus vsusfructus & deci
ma vocatur. Sexta autem qui ab alijs. Tertia autem poli
tica, huius autem portio quidem igitur introitus qui à
ꝓprijs in terra factis, deinde à mercimonijs, & qui ab
alijs. Quarta autem & vltima idiotica, hæc aũt est ano-
mala quidem, eo ꝙ decet nõ ad vnã intentionem dispo
nere. Minima autem, eo ꝙ introitus & sumptus breues
fieri. Ipsius autem huius potior quidem introitus qui à
terra fit. Scds autem qui ab alijs. Tertius autem qui à
denario. Sine ijs autem qđ oĩbus cõicat œconomijs: &
oportet ipsum considerare non extra opus, maxime au
tem huic sumptus nõ magis introitu fieri. Qm̃ igitur di
nisiones diximus, ꝑter hoc iterum intelligẽdum nobis
B satrapica, circa q̃ negociamur vtrum potens sit oĩa hr̃e,
aut maxima horum, aut nõ. Sed hoc omittendum. * Ea
quidem igitur circa œconomias & ptes ipsarum dixi-
mus. Quotquot autem quidam priorum fecerunt ad q̃
stum, aut artificialr̃ aliquid ordinarũt q̃ arbitramur ne
cessaria eorum collegimus. nec.n.hãc historiã inutilem
arbitramur esse. Est.n.interdum ꝙ ijs adaptabit quis q̃
ipse tractat. Cypsellus corinthius vouit Ioui. Si dns ciui
tatis factus fuerit bona corinthiorum oĩa se oblaturum
factus autem ꝑcepit eos describi, ijs autem describenti-
bus decimã ptem à singulis accepit. Residuo autem ꝑ-
cepit operari. Elapso autem anno idem hoc fecit: pp ꝙ cõ
tingebat in.x.anois illum hr̃e oĩa q̃ obtulit. Corinthios
autem alia acquirere. Lydamus naxius expellẽs fugiti-
uos cum res eorum nemo voluisset nisi breui ꝑtio eme
re eisdem fugitiuis vendidit, facta etiã quotquot erant
C eorum in quibusdã apothecis semiplena opera posita
vendebat exulibus, & alijs volentibus ita ꝙ scriberetur
ementis nomen. Bisantij * loca venaliũ in quibus quis
quid vendebat, & maris capturã & salinarum venditio
nem, & operantium mirabilia & diuinatorũ, & venden-
tium pharmacias, & aliorum per hunc modum quid fa
cientium. tertiã partem operantes reddere ordinarunt,
& nummorum excãbium assignarunt vni cãpsori. Nul
li autem alij nec assignare, alij nec emi ab alio. Sin autẽ
priuatio, & pęna erat, hoc.n.feceris indigentia rerum.
Amplius existẽte lege: nõ esse ciuem, qui non ex ciui-
bus esset, egentes rebus, diffiniuerunt eum qui ab vno
existens ciui, soluẽtem minas.xxx.esse ciuem*. Hippias
Atheniensis excellẽtia superiorum ad vias publicas, &
scalas & phragmata, & portas q̃ apiebantur extra vẽn-
debat. Emebãt ergo hi quorũ bona erant & cõgregabat
D pecuniã sic multã. Nummum etiam qui Atheniensibus
erat reprobum fecit. Imponens autem ꝑtium ꝑcipiebat
ad se reportare. Cõuenientibus autem ad cudendũ aliũ
characterem, dedit eundem nummum. Quicunq; etiã
nauium principatum hr̃eant tribunum, aut choreatũ,
aut ad aliud quiddã tale ministeriũ debebat cõsumere;
ꝑtium taxãs moderatum, ꝑcipiebat qui voluerit solue-
re hoc scribi in ijs qui ministerium cõpleuerunt. Insup.
sacerdoti Palladis ꝑcepit, vt ꝓ quolibet defuncto porta-
ret modium ordei, & modium frumenti & obolũ vnũ,
& ꝓ quolibet puero nato illud idem. * Sosipolis Athe-
niensis in ciuitate rebus egente atq; eisdẽ cõsuetis splẽ-
didum festum Dionysij facere in quo alia multa etiã cõ-
sumebatur ab initio anni ꝑparantes sacrificia multa, ela

pſo autem tertio huius feſti induxit eos Dionyſio qui-
dem vouere in futuro anno dare duplum. hoc autẽ con
gregantes ad propinquas ciuitates vendere. Congrega
bit eis ergo res nõ modicas ad vſum. Expectantes vaſa
ad eos multa venire exiſtente modio tetradragmo pce-
perunt venditoribus vendere exadragmo. Et choa olei
exiſtente dragmis quatuor & tribus denarijs, & vino,
& alijs ſiſr. Antiquum igit' pretium recipiebat idiota.
Supfluum autem ciuitas. & inde locupletes facti ſunt.
Heracleotæ mittentes naues. xl. ad tyrannos vaſa priori
non exiſtentes ſoluẽdo, à mercatoribus ſimul emerunt
totum frumentum, & oleum, & vinum, & alia merci-
monia: tpe autem ſtatuto quo debebãt dare ptium, mer
catoribus bñ erat nõ imminuto, ſed in ſimul mercimo-
nia vendere. Illi autem dãtes ſemel. amplius de cætero
mercedem nõ pſtabãt, ſed emptionem. Cõſiderãtes vi-
rum ætarium deputauerunt ſuper ſingulum nauium.
Proficiſcentibus autem ad pdeſtinatũ locum emebãt ab
his ſtipendiarij oĩa. Et argentum dari cõtingit quouſq;
ad ppria reuerſi ſunt. Lacedæmonij Samijs rogantibus
pecuniã eis in reuerſione dare, ſtatuerunt vnã diem &
ſe, & ſeruos, & aĩalia ieiunare. Quicqd autem cõſume-
bat vnuſquiſq; ad hoc dare Samijs. * Cyzicenis etiã ad
inuicem aduerſantibus obtinuit populus, & diuitibus
captis, debentes pecuniã ſtipendiarijs, ſtatuerunt non
interficere captos, ſed pecuniã dãtes expellere. Chij au-
tem exiſtente lege eis deſcribi debita in publico egẽtes
pecunia ſtatuere debitores qdem dare ciuitati debita.
Ciuitatem vero de introitibus vſuras creditoribus ſol-
ui quouſq;, & capitale ſoluere poſſit. Mauſolus cariæ ty-
rãnus mittente rege ad eum p tributo cõgregãs diui-
tes terræ dicebat q rex petit tributum, ipſe vero nõ eſſe
ſoluendo, pparati autem ſibi viri ei pmittebãt quãtum
obtulit qlibet. his autem hoc agentibus, diuites alia ve
rentes, alia vero timentes multo plura iſtorum pmiſe-
runt & detulere. Iterum egens pecunia cõgregãs Mylaſ
ſenſes dixit. qa metropolis exiſtens ciuitas ſua, ſine mu
ris eſt. Rex autem ſup eum militat, pcepit ergo Mylaſ-
ſenſibus deferre vnumqnenq; multã pecuniam dicens
eis, & ea q̃ nec oblata ſunt, & cętera ſaluare, oblatis au-
tem multis, pecuniam quidem habebat, murum au-
tem ait Deum Iubere non in pñti ædificare. Caudaules
mauſoli rector, qñ viſitabat puinciã, offerebat quidam
ei ouem aut porcũ, aut vitulum, deſcribendo dãtem, &
tps, ducentes ad domum pcipiebat nutrire quouſq; re-
uertat'. qñ vero videbatur ei tps ſufficiens, omne ipſum
quidem datum, & vſumfructum cõputando petebat.
Arborum autem eſſentia aut cadentia ad vias publicas
vendebat vſusfructus. Stipendiariorum etiã ſi quis mo
riebat' vendebat dragma corporis, & ex hoc denarium
recipiebat nec non cõmeſtibili non abſcondebant, qñ
mortuus erat aliquis ſtipendiariorum. Videns etiã ly-
cios diligentes comam portarẽ, ait lrãs venire à rege, ca
pillos mittere, hoc autem iniuncto ſibi p Mauſolum vt
tonderet eos. Inquid igit' ſi voluerint certum quid ſibi
dare tranſmittere de gratia capillos. Qui libenter dede
runt qđ petebat, & collegit pecuniã multam à populo
multo. Ariſtoteles Rhodius princeps phoceæ egens pe
cunia, & videns duas partes phoceorum exiſtentes lo-
cutus eſt alteri parti ſecreto dicens ſibi alteram partem
velle dare pecuniã, vt eis regimen daret. Ipſe autem ma-
gis vult ab eis recipere q̃ illis regimen ciuitatis dare, au

E dientes vero hoc ſtatim pecuniã præſentes detulerunt
quantam præcepit. At ille alijs iterum oſtendit quæ re-
ceperat ab altera parte. Illi autem ſe dixerunt nõ minus
dare. Recipiens autem ab vtriſq; pacificauit eos ad inui
cem. Videns autem ciues habentes cãs magnas, & mul-
tas tpe longo & iniuſtitias pp bellum qđ inciderat iu-
dicium ſtatuens prædixit. Qui cauſam non litigauerit
eo tpe quo proponit, nullatenus eſſe de prioribus cri-
minibus iudicium. Tunc autem multis offerentibus pe
cuniam pp breuitatem tpis, & obtinendam iuſtitiam
multam à ſingulis congregabat pecuniam. Clazomenij
frumento egentes & pecunia, ſtatuerunt vt ſi qui priua
torum habent oleum mutuarent ciuitati ſub vſuris, fit
autẽ multus fructus iſte in ciuitate eorum. Quibus mu
tuãtibus conducentes vaſa miſerunt ad mercatum. Vn
de eis venit frumentum habito pacto olei. Inſuper de-
F bentes ſtipendiarijs dare p ſtipendijs. xx. talenta vſurã
dederunt præfectis quatuor talenta vnius anni. Cum
autem de capitali nil deeſſet, ſemper quoq; fruſtra con
ſumebatur cudere monetam de ferro loco argenti. xx.
talentorum demum dantes diuitibus ciuitatis cuilibet
ordinatim argentum ab illis recipiebant æquale, idiotę
igitur habebant ad quotidianos vſus expendere & ciui
tas à debito liberata eſt. * Selybriani pecunia indigentes
& lege exiſtente eis nõ eſſe frumenti exitum, facta qui-
dem fame, illis vero frumento veteri exiſtente, ſtatue-
runt idiotas dare ciuitati frumentum ſtatuto pretio re-
tento pro vita cuiuslibet anni. Deinde exitum conceſſe
runt volentibus pretium ſtatuentes quod videbat' be-
ne habere eis. * Ephesij egentes pecunia legem poſue-
runt, mulieres aurum non portare, quãtum vero nunc
habent mutuare ciuitati. Columnarum etiã quæ erant
G in templo ſtatuerunt denarium ſoluere & deſcribi no-
men dantis ac ſi obtuliſſet. Dionyſius Syracuſanus vo-
lendo pecuniam colligere congregationem populi fa-
ciens dixit vidiſſe Demetrã & præcipere mulierum or-
natum ad templum portare. Ipſe quidem ornatum mu
lierum, quæ apud eum erant obtulit, & hoc facere alijs
hortabatur, ne aliqua iniuria à Dea fieret. eum autem
qui hoc non fecerit, reum eſſe ſacrilegij. Offerentibus
autem omnibus quæ habebant, & pp Deam, & illum
mactãs Deæ, abſtulit ornatum quaſi mutuatum à Dea.
Elapſo autem tpe & mulieribus iterum induentibus,
pcepit quæcunq; voluerit aurum portare ſtatum quid
ad templum deferre. Volens etiã naues facere ſciens, q
indigebat pecunia, populum cõgregauit, & dixit quan
dã ciuitatem ſibi tradi ad qđ eget pecunia, & rogabat
ciues portare ſibi duos ſtateres ſingulos. At illi detule-
H runt, poſt triduum vero laudãs eos, qa hoc non potuit
obtinere dedit cuilibet qđ detulerat: hoc ãt faciens pla
cauit ſibi ciues. Deinde iterum arbitrãs accipere ciuita-
tem, detulerunt, at ille recipiens habebat ad nauigium.
Egens etiã pecunia cudit monetã de ſtagno, & cõgrega
uit populum, nimis pecuniam laudans, at illi confirma
runt volens quilibet habere tanquam argentum & nõ
ſtagnum. Iterum egens pecunia rogabat ciues dare ei.
At illi dixerunt ei non habere. extrahens ergo vaſa quę
apud eum erant vendebat quaſi pro indigentia hoc fa-
ciens. Ementibus vero Syracuſanis deſcribebatur quod
vnuſquiſq; emat. Cum pretium perſoluiſſent præcepit
vas qđ emerat reportare. Ciuibus etiã pp cenium non
nutrientibus animalia, dixit quòd ſufficientia erãt ſibi

&

& pp habentes sine redditu esse. Multis autem cito acq
rentibus aīalia multa, quasi de cætero persoluerint exti
mare præcipientes imposuit censum. Ciues igitur dedi
gnantes super deceptione, occidentes vendebant, at il-
le ad hoc statuit quanta opus esset cædi in die. Illi autē
iterum Diis mactari faciebant. At ille prohibuit fœmi-
nas non mactare. Iterum etiam egens pecunia præce-
pit describi bona pupillorum, & qui illa haberent, quo
pacto abutebatur bonis pupillorum, quousq; perueni
ret quilibet ad ætatem. Rhegium etiā capiens, congre
gans populum dixit, q̄ iuste quidē per eum capti sunt.
Nunc quidem ea quę ad exercitum consumpsi habens
& pro quolibet tres minas, dimittere eos. Rhegini ve-
ro q̄cunq; erāt abscōsa ab eis manifesta faciebāt, & pau
peres à diuitibus & extraneis mutuo recipiētes, fecerūt
pecuniam quam præcepit, quā ab eis recipiens corpora
nihilominus redimi præcepit. Bona aūt eorum oīa rece
pit. Recipiens etiam mutuo à ciuibus pecuniā, vt red-
deret cum peterent ab eo, præcepit apportare, quantū
habet aliquis de argēto. Sin autem, statuit mortem esse
pœnam. Argento autē à portato cudit alium characte-
rem dando dragmam valentē duas, & q̄ debebatur ha-
bebat penes se. in Tyrreniā etiam trāsfretādo centum
nauibus, accepit de templo leucotheę aurū & argentū
multū, & alia ornamēta non modica. Sciens vero quod
& nautæ multa habent, banditi fecit medietatem eorū
quæ quilibet habet apportari ad se, aliam vero medieta
tem habere accipientem. Fi aūt qui non apportauerint
mortem statuit pœnam. Credentes aūt nautę apportā-
tes, reliquam medietatem habere, secure apportarūt, at
ille cum illa recepit, præcepit, iterum aliam medietatē
apportare. Mnedęi ea q̄ à portubus, & alijs redditibus
eis acquirebātur vtebātur ad regimen ciuitatis. De red-
ditibus autem qui à terra & domibus nil operabantur
ad regimen ciuitatis. sed describebant habentes. Cum
vero egebant pecunia dabant debitores, lucrabantur er
go tempore transacto sine vsuris vtentes pecunia. Pu-
gnantes autem ad Olynthios, & egētes pecunia existē-
tibus eis seruis, statuerūt vt relictis cuilibet mare & fœ
mina mutuo darēt ciuitati.* Timotheus Atheniēsis pu
gnans aduersus Olynthios & egēs argento cudendo ęs
dabat stipendiariis. Indignantibus stipendiariis inquit
eis. Vendentes & ementes omnes sic vendere & eme-
re. Mercatoribus autē prædixit quicūq; accepit æs hoc
emat ea quæ in loco venduntur, & spolia etiā quæ du-
cuntur. Et si q̄ æs eis permansit apportare mihi recipiē
tes argentum. Circa Corcyram etiam puguans, & nō
esset soluendo stipendiarijs petentibus stipendia & in-
obedientibus ei, & ad inimicos debētibus ire, populū
congregando ait non posse propter hyemē venire sibi
argentum. Cum tanta esset apud eum abundātia pecu-
niæ quæ donationem frumenti trium mensium quam
dederat eis, gratis habeāt: at illi suspicātes Timotheum
id eis non dedisse nisi pecuniā expectari ergā eū pacifi-
ce agebāt donec illi obtinuit qđ volebat. Samū etiā obsi
dens fructus & quę super erant vēdidit ipsis Samijs, ita
q̄ obtinuit pecuniam ad mercedem stipendiariorum;
* Didalus Persianus habens stipendiarios quotidianas
expensas de spoliis eis dabat, pecuniam vero nō habēs
dare, petebāt in stipendia sic ingeniose processit congre
gando populum dicens. Ne credatis me pecunia indige
re imo in loco quodam habeo multam, dicēs vbi erat.

A Cum autem iuxta locum esset præsens ad locum, acce-
pit de ijs quæ erat in templis quęcūq; ibi erant vasa ar-
gentea, deinde præparando mulos quasi deferentes ar-
gentum demonstrari ipsa faciēs procedebat. Videntes
autem stipendiarij & putantes argentū esse omnia quę
portabantur, gauisi sunt q̄ habebant mercedem. At ille
dixit oportet ad amisum venientes solutionem recipe-
re. Erat autem vsq; illuc via multorū dierū & hyemalis
hoc autem tēpore abutebatur exercitu necessaria solū
dando. Chabrias Atheniensis Ægyptiorum Regi Tao
militanti & egenti pecunia consulebat clericorum, &
clericarum multitudinē dicere sacerdotibus oportere
subtrahere propter expensas. Audientes autem sacer-
dotes & sacerdotum apud eos singuli esse volentes quā
libet per se pecuniam sibi dabat. cum autem ab omni-
bus recepisset, p̄cepit eis de expēsis, quas prius in tēplo
B faciebant, decimam partem facere, reliquū sibi mutuo
dare, donec prælium impleatur. A qualibet etiā domo
pręcepit vniuersos portare statuens certū quid, & à cor
pore similiter, à frumēto etiam qđ vendebatur dare pre
tium vendentem & ementē pro modio obolum. A na-
uibus etiam & ergasteris & aliam quandam operatio-
nē habentibus decimam partem operæ dare. Militare
etiam ei debenti de terra si quis auri & argenti haberet
non signati pręcepit apportari, offerentibus autem plu
ribus, hoc quidē ille vtebatur. Creditores autem misit
ad officiales vt de redditibus eis redderent. Iphicrates
Atheniensis congregante militiam Cotys fecit eum ha-
bere pecuniā multam hoc modo, præcepit hominibus,
quibus dominabatur seminare sibi tres modios frumē
ti, hoc vero peracto, congregauit multitudinem frumē
ti quam mercatoribus vēdens obtinuit pecuniā. Cotys
C Thracius à Periothijs mutuo petebat pecuniā ad exer-
citum congregādū. Petinthij vero non dabant ei. Ro-
gauit eos dare sibi viros ciues custodes quorūdā castro
rum, at illi id cito fecerunt arbitrantes dominos esse ca
strorum. Cotys autem missos in carcere detineri fecit
p̄cipiendo dari sibi pecuniā quā ab eis mutuo petebat
habere. Mētor Hermiā capiens & terram eius, officia-
les locorū dimisit qui ab Hermia fuerant deputati cum
autem omnes essent assecurati quicquid erat eis abscō-
ditum secum habebant. Qui capiens omnes eos, abstu-
lit ea quę habebāt. Mēnon Rhodius prīceps Lāpsaci
egens pecunia scripsit diuitibus eorum multitudinem
argenti sibi mutuo dari, dicens processu temporis eis
reddere. Iterum egens pecunia rogauit eos apportare
qđ habebant de redditibus. At illi attulerunt arbitran-
tes q̄ cito eis redderetur. Cum autem solutiones reddi
D tuum adessent, ait eis egere, illis vero post modum red-
det cum vsuris. Stipendiariorum etiā qui erant cum eo
auferebat stipendia dierum in quibus in anno vacabāt,
dicens ijs diebus nullā eis custodiā nec impensas facere
& exēptos esse dicebat. Dabat etiam stipendiarijs solo
calendarum solutionem, primo quidem mense præte-
ribant tres dies. Veniente autem, quinq;, hoc vero mo-
do procedebat vsque ad xxx. Furabatur igitur ab anno
mēsem. Caridem' orites habens quasdā terras æolidis
militante contra eā Artabazo egebat pecunia. primo q
dem detulerunt sibi, post modum se non habere dixe-
runt. Caridemus vero terram quam putabat opulentā
esse pręcepit, q̄ si pecuniā habēt aut aliud quoddā vas
preciosum, in aliam terram mittere comitatum eis dare
insimul

insimul autem & ipse hoc facere manifestus erat.Obe- E
dientibus vero hnibus postq̃ extra terram fuerunt, in-
quisiuit q̃ habebat & accepit quotquot indigebat.Illos
autem iterum ad terram reduxit.Bandum ẽt ponens in
ciuitatibus quibus dominabať neminẽ nulla arma ha-
bere in domo.Sin autem, dare argentum ꝙ bandierat.
Neglexit autem hoc & nullam faciebat.Hominibus ve-
ro arbitrantibus bandum frustra sibi fieri,habębat sin-
gula quæ prius habuerat. At ille inquisitionem subito
faciens in domibus, apud quas inuenit aliqua arma exi
gebat pecuniam. Philoxenus macedo Cariæ princeps
egens pecunia magnum festum Dionysij celebrari vel-
le dicebat,& ꝓpositos descripsit de Caria ditissimos, &
ꝓcipiebat eis quæ decebat præparare. Videns autẽ mul
tos ægreferentes,misit aliquos quos interrogabat quid
volunt dare & à ministerio liberari. At illi multo plus
quã putabant consumere,dare dixerunt,vt non mole- F
starentur ibi, & à ꝓprijs domibus absint.Ille veró reci
piens ab eis qđ dederant,alios describebat, dónec reco-
pit & ab his quæ volebat. Euçses Sytus princeps ægyp
ti discedere debentibus ijs qui cũ eo erant sentiens, vo
cauit eos ad regalia,& omnes suspendit,suis autem prę
cepit dicereꝗ in carcere sunt.Quilibet ergo cõsangui-
neorum tractabat ꝓ suo; & pecunia emebat captiuos.
At ille pecuniam recipiens assignauit cuilibet suũ mor
tuum. Cleomenes Alexãdrinus princeps ægypti,fame
insolita in alijs quidem partibus valde,in ęgypto autem
moderate exitum frumẽti clausit. Nomarchis autem di
centibus non posse tributa dare,nisi frumentum extra-
herent,exitum quidem fecit.Doanam autem multã fru
mento imposuit, ita ꝙ contingebat ei doanam multam
recipere Nomarchas ẽt cessare ab excusatione. Trãsfre
tante ẽt nomon cuius est Deus crocodylus raptus fuit G
quis seruorum eius.vocans igitur sacerdotes dixit pri-
mus iniuriam passus vlcisci crocodylus,& præcepit eos
venari.Sacerdotes autem, vt Deus non condẽnaretur con
gregantes quantum poterant aurum dederũt ei, & sic
cessauit. Alexãdro ẽt rege mandante sibi construere ci
uitatem versus pharum,& fundicum, qđ prius erat in
canopo transferans ad canopum.sacerdotes & bona il-
lic habentes ad hoc dixit venire, vt transferãt incolatũ
suum.Sacerdotes autem & habitatores deferẽtes pecu-
niam dederunt,vt permittat in terra eorum fundicum.
At ille recipiens,tũc quidem recessit. Transfretans aũt
cum essent sibi parata ea quæ ad ædificationem erãt ne-
cessaria,petebat ab eis pecuniam excedentem multitu-
dine.Hãc igitur dñam esse vt fundicus ibidem esset &
non illic.Cum autem dicerent dare non posse, transtu-
lit eos.Mittens autem aliquos ad mercimonia, & sen- H
tiens ꝙ bene emerant. Sibi autem debentes appretiata
computare ad notos emptorũ dicebat ꝙ audierat mer-
cimonia eos super pretium emisse,quàm ipse præcepe-
rat,& statim stultitiam eorum deridebat cum ira simu-
lata.At illi hoc audientes dixerunt, non decet credere
eum dicentibus contra illos, donec ipsi veniant, & rõ-
nem ponant. Venientibus vero emptoribus recitabãt
eis ea quæ Cleomenes dixerat.Illi autem volentes ostẽ-
dere q̃ Cleomenis, retulerunt pretia quibus emerant.
*Ophelas Olinthius deputans curatorẽ super pascuis
attridite cum venissent ad eũ Nomarche huius loci di-
xerũt velle plus multo ipsi dare,rogabantq; eũ, vt cura
torẽ mutaret.interrogauit eos si poterunt dare q̃ ꝓmit
tunt,dixerunt ꝙ sic, Curatorẽ quidẽ in suo officio di-
misit.Tributa aũt ꝓmissa exigi pcepit quæ ipsi promise
runt.Ergo nec curatorem quẽ statuit vituperarę vide-
bať,nec illos maiora tributa q̃ ipsi statuerunt, soluere.
*Stabelius debens mercedem stipendiarijs, cógregauit
comestabiles & dixit eis.idiotis quidẽ se non egere, sed
ꝓpositis.Vnde mercedem quã illis dare debebat come-
stabilis dare,ꝑmisit ergo cuilibet eorũ remittere suos.
Qđ & fecere, ꝓcessu autem tpis illis mercedem petenti
bus,nec fistulatorem sine chorea,nec comestabiles sine
idiotis ad nihilum dixit vtiles esse. Præcepit ergo & eos
recedere.* Dionysius sacra discurrens, si videret quidẽ
mensam positam auream aut argẽteam præcipiebat bo
no omine se habere.Quotquot autem Agalmatũ phia-
lam haberet dicens,ꝙ recipio,auferebat vestes etiam au
reas & coronas, auferebat Agalmatum dicens seletio-
ra & meliora dare. post modum indumenta quidem al
ba,coronas autem albas circumponebat.

CAPVT TERTIVM.

BOnam mulierem iis quæ intus sunt decet domi
nari omnibus,curantem singulorum, ẽm scrip-
tas leges non permittentem intus neminem ni
si vir præceperit,timentem ꝓcipue ad corruptio
nem aĩæ verba forensium mulierum & ea quę cõtingũt
intus; nisi sciat sola. & siquid sinistri fiat ab ingredienti
bus vir habet cãm,dñam existentem sumptum & expẽ
sarum ad festiuitates quas vir permisit. Sumptibus &
veste ornatu, vtentem minori,q̃ leges ciuitatis ꝓcipiũt.
Scientem ꝙ nec vestium ornatus affert pulchritudinẽ,
nec auri multitudo,tanti est ad virtutẽ mulieris, quan
ti moderantia in omni opere & desiderium honestæ & G
bene ordinatæ vitæ. Etenim inuidiosus omni animæ,
huius mundi ornatus est,& multo firmior ad senectu-
tem tribuens laudes iustas,sibi & filijs, huiusmodi qui
dem ipsa se morigeram inanimet. ornate dominari mu
lier.Difficile enim viro scire quæ intus fiunt.in aliis ve-
ro omnibus,obediat viro, nec ciuilium audiens nihil,
nec etiam de nuprijs suorum volens agere quicquam.
Sed cum affuerit tempus filios filias ne foras dare, aut
recipere, tunc quidem pareat viro in omnibus, & secũ
deliberet,& obediat in eo quòd ille pręcepit,arbitrans
non sic viro turpe esse eorũ quæ intus sunt aliquid age
re,sicut mulieri inquirere ea quę sunt foris. Sed putare
decet mulierem quæ vere ornata est, mores viri, vitæ
suæ,leges imponi sibi à dæmone cum nuptiis, & fortu-
na coniunctos,quos quidem si patienter ferat & mãsue- H
te facile domum reget.Si autem nõ, difficilius. Propter
qđ decet nõ solum cũ cõtingit virum opulentũ esse re
bus & alia gloria & prudentia, simul intelligere & ẽm
voluptatem seruire, verumetiam & in aduersitatibus,
& si defectum patietur rei,aut ægritudinẽ,aut ignoran
tiam animæ manifestam,esse dicat semper optima.Ob-
sequatur autem decentia præterquam agat aliquid tur
pe,aut indigna sibi ipsi, nec recordetur si quid vir pro-
pter passionem animæ delinquat ad eam,nec nihil con
queratur,quasi ille hoc peregerit. Sed ponere hæc oĩa
ægritudinis & ignorantię & accidentium delictorum.
Quanto enim quis in iis obsequetur diligentius,tanto
maiorem gratiam habebit, qui curatus fuerit cum ab
ægritudine liberabitur. Et siquid ei nõ obedierit pręci
pienti

pienti eorum quæ non bene habent mulier. multo magis ille sentiet sanatus. Propter qd oportet huius timere. Alia vero seruire multo diligētius q̃ si empta veniret ad domū nā maximi pretij empta est. Côicatio.n. vitæ, & prolis generationis, quibus nihil sit maius, neq; diuinius. Adhuc insuper si quidē simul vixerit diuiti viro non fieret similiter manifesta. Et quidem neque modicum est in prosperitate vti bene, & non humiliter. Veruntamen aduersitatem bene sufferre, multo magis merito honorata est Nā in dolotibus existere & tribulationibus & iniuriis, nil turpe cōmittere, magnanimi est. Orare quid igitur decet in aduersitatem virū non peruenire, si autē quid sinistri contigerit. arbitrari hic maximam laudē honestæ mulieris, cogitantem quòd nec Alceste tantam gloriam quæsiuisset, nec Penelope tot laudes meruisset, si vixissent, in prosperitate existentibus viris. Nunc vero Admeti & Vlixis aduersitates præparauerunt eis memoriam immortalem. Ratione.n. in malis fideles & iustæ viris, honoratæ sunt à Diis merito. Prosperitatis quidem.n. facile participantes inuenire, aduersitatis autem nolunt côicare non optimæ mulierum. Propter hæc oia decet multo magis honorare, & non verecundari virum suum etiam si nō consequatur secundum Orpheum & diuitiæ animositatis filiū: mulierem quidem ergo in tali quodam typo legum, & morum oportet se custodire. Virū aūt oportet vti vxore, cogitantem leges à similibus, quoniam promissa sociā vitæ & filiorū, sicut ab extraneitate deprecatrix ens ad domum viri, derelinquens filios genitorum viri sui nomina habitutos, quibus quidē diuinius quid faceret aut circa quæ decet magis virū sanè mētis studere, quā vt ex optima & ex pretiosissima muliere filios generet. Senectutis pastores optimos & prudentissimos custodes patris & matris, & totius domus saluatores. Quoniā nutriti quidē rectè à patre & matre, sanctè & iuste eis vtentibus, quasi merito boni fient, nō merentes autem hoc periclitabuntur. Vitæ enim exempla filiis nisi præparauerint genitores, excusabilē ad inuicē & purā excusationem habebunt. Timor.n.ne contēpti à filiis, eo quòd non bene viuunt ad mortē eis erunt. Quapropter oportet nihil omittere curantē ad virtutē vxoris se ipsum vt iuxta posse ex optimis prolē possit procreare. Etenim agricultor nihil omittit studendo vt ad optimā terram, & maxime bene cultā semen consumere, expectans sic fructū optimum fieri. Et eligit pro eā, vt non secetur, pugnando cum hostibus, si sic contigerit, mori, & talis mors maxime honoratur. Vbi autem tanta cura fit pro corporis nutrimento, multo magis pro filiis, & matre, & nutrice, ad quam animæ semen consumitur omne studium est faciendū, hoc enim solo mortale omne semper factū, immortalis participat, & manent omnes petitiones & orationes dominij paternorum. Propter quod quidem qui hoc contemnunt, & Deos spernunt: propter Deos igitur coram quibus sacra mactans, & vxorem duxit, & sepius maximū ipsum dare vxori præter parentes, honorem. Maximus autem est honor honestę mulieri, si respicit virum suū castū esse in eā, & de nulla alia muliere curare. Sed præter omnes alias propriam & amicā, & fidelem putet eam: tanto vero magis studebit esse talis circa eū vxor, si cognouerit fideliter, & iuste virū erga se fore, & ipsa iusta fidelis erga virum suum erit. Igitur non decet ignorare eū qui sanè mentis est, nec parentibus quales sunt honores sui, nec quales vxori, & filiis proprij decentes, vt retribuens singulis, quæ sua sunt, iustus & sanctus fiat. Multo etenim magis grauiter fert vnusquisq; suo honore priuatus, & nec si aliorū valde multa det quis, propria auferendo, suscipiet libenter. Nihil ergo est proprius, nec maius vxori, pretiosa côicatione, & fideli ad virum: propter quæ non decet tecte sapientem: nec vbique ponere corpus suum: nec immittere ad quācunque contigerit: proprium semen. Vt non de illegitimis & viilibus generibus: similes fiant ijs qui legitime procreati sunt: nam priuat vxorē quidē decenti honore: filiis aūt opprobrium adiungit: de iis quidem ergo omnibus attendendum viro. Ad propinquandum autem vxori suæ, ordinate & cum multo moderamine & pudore. Verba etiā & côicationem tribuentē eius qui bene habet, & honesti operis: multa mansuetudine, & fidelitate vtentem. Eorū autem quæ non sponte, & paruorum peccatorum, indulgentiam tribuentem. Si vero quid per ignorantiā delicti, fecerit, monentem: nec timorē incutientē, sine verecundia & pudore, nec solutā seuiciē: nec voluptatē. Huius quidē enim passio meretricis est ad Amasium. Quod autem cum pudore, & verecundia amare, & similiter timere liberæ mulieris est ad proprium virū. Duplex est enim species timoris: alia quidem cū verecundia, & pudore facta, quo vtuntur pudici filij ad patres, & ciues compositi ad præsides bonos, alia vero species cū inimicitia, & odio sicut serui ad dominos, & ciues ad tyrannos iniuriosos & iniquos. Ex ijs ergo omnibus eligat meliora, & vxorē sibi concordē, & fidelē, & propriā facere decet, vt præsente viro, & non, vtatur semper nihilominus acsi quando parentes sibi assint, vt cōmunibus curet rebus, & quòd nullus videatur ei, nec melior, nec pudicitior: nec magis proprius suo viro. Ostendet quidē hoc vir in principio ad cōe bonū respiciens semper, & si incipiet talia ipse sibi maxime dominans optimus ei præses erit totius vitæ; & docebit vxorē, vt optime vtatur, sicut & Homerus aitdecet habere virū non enim neque amicitiam: nec timorē honorauit sine pudore Homerus. Sed vbique diligere cum pudore Homerus præcepit. Timere autem sicut Helena inquit, sic dicens, timere Priamum, amantissime socer tu es verendus, atque timendus, nil aliud ait quā diligere ipsum cū pudore quidē & timore. Nā timendum terribilem esse dicit. Et iterum Vlyxes ad Nausicaā dicit hoc. O mulier stupeo & timeo te. Putat enim Homerus sic ad inuicē habere virū, & vxorem, arbitrando quòd si ambo sint sic inuicem, bonum erit. Nullum enim sic amare, nec mirari vnquā se peiorem: nec timere cū pudore, sed huius passiones contingere opt' mis ad inuicem, & iis qui natura vtiles sunt, & moribus scientia ad maiores eis, hunc habitum fecit Vlyxes & Penelope ad ipsum, & nihil delinquens in absentia, sicut Agamēnon pro Criseide vxore sua in ecclesia dicens, mulierē captiuam, & non bonam, sed Barbaram in nullo deesse à Clitemnestra eorum quæ ad virtutem spectant. Non bene igitur liberos habens ex ea, nec iuste, puella muliere vsus est. Qualiter enim iuste si antequā sciret illam qualis fieret circa se. nuper violenter duxit. Vlyxes antē deprecante ipsum Athlantis filia

filia cohabitare secum, & promittente immortalem facere & beatum omni tempore, ocu vt immortalis fieret prodere ausus est vxoris suę amicitiam, affectũ, & fidẽ maximam sibi pœnam arbitrans fieri, si malus existens immortalitatẽ promereator. Nec etiam cũ Circe coire voluisset nisi pro amicorum salute. Sed respondit ei, ꝙ nihil dulcius sua patria videre posset. & quidem saxosa existente, & orauit magis mortalem vxorem & filiũ videndo mori, sic firmiter obseruabat studium suum in vxore, propter ꝙ è conuerso & vxor sibi similiter faciebat. Manifestus est etiam & poeta in Vlyxis oratione ad Nausiacã honorare magis viri, & mulieris cũ pudicitia cõicationem. Orat enim sibi Deos dare virum & domũ & concordiam bonam ad virum, & non talem qualem sed optimam: nihil. n. hoc magis bonis inquit esse in homioibus, q̃ quando concordes voluntatibus sint. Iterũ manifestus poeta est, ꝙ nõ de malis obseqoiis inuicem concordiam laudat, sed eam quæ cum prudentia & intellectu iuste coniuncta est. Quod enim dicit voluutatibus & concordia id significat. Et iterum dicit, ꝙ amicitia, si talis fiat, magni dolores sunt inimicis, & gaudia amicis. Maxime autem audiebant eum vera dicentem. Concordantibus eoim vxore, & viro circa optima necesse & amicos vtriusq; lætari. Deinde forte existentes terribiles esse inimicis, suis autem vtiles. Iis autem discordantibus, oportet & amicos discordes esse. Deinde E autem debiles esse. Maxime autem sentire huiosmodi eos. Iu ijs autem manifeste præcepit turpia qoidem, & impodica dissuadere ad inuicem. Ea autem quæ iuxta posse iusta, & pudica cum sulicitudine obsequi sibi ad inuicẽ, inanimantes se primo quidẽ curã habere parentum, vir quidẽ vxoris, nihil minus q̃ suorum, vxor aũt viri. Deiode filiorũ & amicorũ, & rerũ, & totius dom⁹, sicut cõis rei curam suscipiant. Colluctãtes ad iouicem, vt plurimum bouorũ vteriq; fiat ad cõmune booum, causa videlicet ꝙ meritum & melior & potior. Dimittẽtes quidem superbiam, regentes autem recte & habeotes mansuetos & domesticos mores: vt quando ad seuectutem peruenerint liberati à beneficijs, & cura multa & voluntatom & desideriorum videlicet quæ iuterdũ in iouentute fiont, habeant in oicem: & filiis respoudere, vt eorum plurium booorum quæ domi sunt rectoF res facti sint, & statim sciant aut propter fortunam malum, aut propter virtutem bonum. In quibus qui vicerit, maximum quidẽ meritũ à dĳs ꝓmeret, vt ait Piodarus. Dulce enim si cor & spes mortalium variam voluntatem gubernat, secundo autem à filiis in senecta pasci feliciter, propter quæ oportet specialiter & communiter iuste cogitantes ad omnes Deos & homines viuere, & multum ad suam vxorem & filios & pareutes.

Oeconomica Aristotelis. Finis.

Aduertat studiosus Lector tertium hoc caput in græcis exemplaribus nunc nõ haberi: è græco tamen traductũ fuisse & Aristotelis videri, ꝙ Homerum & Pindarum adducat: reliqua duo capita quicquid apud græcos reperitur æquant: sed vbi asteriscos * inueniet, ibi deesse quędã intelliget, quæ in græco extant Codice, quæ tamen hic inserenda non censuimus, ne in alienam messem manũ poneremus. Quam ob rem cum plurimũ varient tam græca quã latina exemplaria, vtraq; diligens lector perpendat, & an vsquam œconomica superfit integra conquirat.

DIVI THOMAE AQVINATIS LIBRI QVATVOR.

De regimine Principum ad Cypri, regem: Opusculum vigesimum.

Index eorum quæ in singulis capitibus primi libri continentur.

ARGVMENTVM.

COgitanti mihi quid offerrē regiæ celsitudini dignū, meæq; professioni congruum & officio: id occurrit potissime offerendum: vt Regi, librū de regno conscriberem, in quo & regni originem, & ea quæ ad Regis officium pertinent secundum scripturæ diuinæ auctoritatem. Philosophorum dogma: & exempla laudatorum Principum, diligenter depromerem, iuxta ingenij proprij facultatem: principium, progressum, & consummationem operis, ex illius expectans auxilio, qui est Rex regum: & dominus dominantium, per quem Reges regnant, Deus magnus, Dominus & Rex magnus super omnes Deos.

Quod necesse est homini vt ab aliquo gubernetur cum oporteat ipsum in multitudine viuere, vbi distinguitur
B *multiplex dominium siue regimen.*
Cap. I.

PRINCIPIVM autem intentionis nostræ 1
hinc sumere oportet. vt quid nomine Re
gis intelligendum sit exponatur. In omni
bus aūt quæ ad finem aliquem ordinan-
tur: in quibus contingit sic & aliter pro
cedere, opus est aliquo dirigente, per
quod directe debitum perueniatur ad finem. Non enim na
uis, quam secundum diuersorum ventorū impulsum in di-
uersa moueri contingit, ad destinatum finem perueniret,
nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum.
Hominis autem est aliquis finis, ad quem tota vita eius &
actio ordinatur: cum sit agens per intellectum: cuius est
manifeste propter finem operari. Contingit autem diuer-
simode homines ad finem intentum procedere. Quod ipsa
diuersitas humanorum studiorum & actionum declarat.
C Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem 2
vnicuiq; hominū naturaliter insitum rationis lumen: quo
in suis actibus dirigatur ad finem. Et siquidem homini cō- 3
ueniret singulariter viuere, sicut multis animalium, nullo
alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi unusquisque
esset Rex, sub Deo summo Rege: inquantum per lumen
rationis diuinitus datum sibi in suis actibus seipsum diri-
geret. Naturale autem est homini, vt sit animal sociale & 4
politicum, in multitudine viuens, magis etiam quàm oia
alia animalia. Quod quidem naturalis necessitas declarat. 5
Alijs enim animalibus natura præparauit cibum, tegumen-
ta pilorum, defensionem, vt dentes, cornua, vngues, vel
saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est,
nullo horum sibi a natura præparato. sed loco omnium da
ta est ei ratio, per quam sibi hæc omnia, officio manuum
posset præparare, ad quæ omnia præparanda vnus homo
non sufficit. Nam vnus homo per se sufficienter vitam trāsi
D gere non posset. Est igitur homini naturale q̄ in societate
multorum viuat. Amplius, alijs animalibus insita est natu- 6
ralis industria ad oia ea, quæ sunt eis vtilia vel nociua: sicut
ouis naturaliter extimat lupum inimicum. Quædam etiam
animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas
medicinales: & alia ad eorum vitā necessaria. Homo aūt ho
rum quę sunt suæ vitæ necessaria, naturalem cognitionē ha
bet solum in cōmuni: quasi eo per rationē valente ea vni-
uersalibus principijs, ad cognitionem singulorum quæ ne-
cessaria sunt humanæ vitæ peruenire. Non est autem possi
bile q̄ unus homo ad omnia huiusmodi per suam rationē
pertingat. Est igitur necessarium homini q̄ in multitudi-
ne viuat, vt vnus ab alio adiuuetur, & diuersi diuersis in-
ueniendis per rationem occupentur, puta vnus in medi-
cina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiam euidentissime 7
declaratur per hoc quod est proprium hominis, locutione
vti, per quam vnus homo alijs suum conceptum totaliter

potest exprimere. Alia quidem aïalia exprimunt mutuo passiones suas in cõmuni, vt canis in latratu irã, & alia animalia passiones suas diuersis modis. Magis igitur homo est communicatiuus alteri, quàm quodcunque aliud animal quod gregale videtur, vt grus, formica, & apis. Hoc ergo cõsiderans Salomon in ecclesiaste ait. Melius est esse duos, quàm vnum. Habent enim emolumentum mutuæ socie-
8 tatis. Si ergo naturale est homini, quòd in societate multorum viuat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & vno quoque id quod est sibi congruum prouidente, multitudo in diuersa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut & corpus hominis & cuiuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiua communis in corpore quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod cõsiderãs Salomon dicit, Vbi non est gubernator, dissipa-
9 bitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit. Nõ enim idem est, quod proprium, & quod cõmune. Secundum propria quidem, differunt, secundum aũt cõmune, vniuntur: diuersorum aũt diuersæ sunt causæ. Oportet igitur præter id quod mouet ad propriũ bonum, vniuscuiusq; esse aliquid quod mouet ad bonum cõmune multorum. Propter quod & in omnibus quæ in vnum ordinantur, aliquid inuenitur alterius regitiuum. In vniuersitate enim corporum, per primum corpus.s.cœleste, alia corpora ordine quodam diuinæ prouidentiæ reguntur: oïaq; corpora per creaturam rationalẽ. In vno etiam homine aïa regit corpus: atq; inter aïæ partes irascibilis & concucupiscibilis ratione reguntur. Itemq; inter membra corporis: vnũ est principale quod oïa
10 mouet, aut cor aut caput. Oportet igiẽ esse in omni multitudine aliquod regitiuum. Contingit autem in quibusdam quæ ordinantur ad finem, & recte & non recte procedere. Quare & in regimine multitudinis, & rectũ & non rectum inuenitur. Recte aũt dirigitur vnũquodq;, qñ ad finem eo uenientem, deducĩ: non recte autem, qñ ad finem non cõ-
11 uenientẽ. Alius aũt est finis conueniens multitudini liberorum & seruorũ. Nam liber est qui sui causa est, seruus aũt est qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonũ cõe multitudinis ordinetur, erit regimen rectum & iustum: quale conuenit liberis. Si vero nõ ad bonum cõe multitudinis, sed ad bonum priuatum regẽtis regimen ordineĩ, erit regimen iniustũ atque peruersum. Vnde & dñs talibus rectoribus cõminatur per Ezechielem dicens. Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos, quasi sua propria commoda quærentes. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Bonum siquidem gregi, pastoresq; quærere debent: & rectores quilibet bonum multitudini sibi subiectæ. Si igitur regimen iniustũ per vnum tñ fiat, qui sua cõmoda ex regimine quærat: non aũt bonum multitudini sibi subiectæ, talis rector, tyrannus vocatur, noïe a fortitudine deriuato. quia.s.per potentiã opprimit, non per iustitiam regit. Vnde & apud antiquos potentes quiq; tyranni vocabantur. Si vero iniustum regimen non per vnum fiat sed per plures: si quidem per paucos, Oligarchia vocatur.i.principatus paucorum qñ.s.pauci propter diuitias opprimunt plebẽ, sola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquũ regimen exerceatur per multos, Democratia nũcupatur.i.potentatus populi; qñ.s.populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimit diuites. Sic enim & populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter aũt & iustũ regimen distingui oportet. Si enim administretur per aliquam multitudinem, cõi nomine Politia vocatur. vt pote cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominatur. Si vero administreĩ per paucos, virtuosos aũt: huiusmodi regimen Aristocratia vocatur, id est, potentatus optimorum qui propterea optimates dicuntur. Si vero iustum regimen ad vnum tñ pertineat, ille proprie Rex vocatur. Vnde dñs per Ezech. dicit Seruus meus Dauid, Rex super oẽs erit, et pastor vnus erit oium eorũ. Ex quo mani-

E feste ostendiĩ, q de ratione Regis est, q sit vnus qui præsit & q sit pastor, cõe, multitudinis bonũ, & nõ suũ cõmodum quærẽs. Cum aũt homini cõpetat in multitudine viuere, qa sibi nõ sufficit ad necessaria vitæ, si solitarius maneat, oportet q tanto sit perfectior multitudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitæ. Habetur siquidẽ aliqua vitæ sufficientia in vna familia domus vnius: quantum.s.ad naturales actus nutritionis, & prolis generandæ, & aliorũ hmõi, in vno autem dico quantum ad ea quæ ad vnum artificium pertinent. in ciuitate vero quæ est perfecta cõitas, quantum ad oia necessaria vitæ, sed adhuc magis in prouincia vna. propter necessitatem cõpugnationis, & & mutui auxilij contra hostes. Vnde qui perfectam cõitatẽ regit.i.ciuitatem vel prouinciam, antonomasice Rex uocatur. Qui aũt domum regit, non Rex, sed Paterfamilias dicitur. Habet tñ aliquam similitudinem Regis, propter quam aliqñ Reges, populorum patres vocantur. Ex dictis igitur
F patet, q Rex est, qui vnius multitudinem ciuitatis vel prouinciæ, & propter bonum cõe, regit. Vnde Salomon in ecclesiaste dicit. Vniuersæ terræ Rex imperat seruienti.

Quòd multitudo melius regitur per vnum quam per plures multis rationibus probatur, & hic est Rex vel Imperator. Cap. 2.

His aũt præmissis requirere oportet quid prouinciæ vel ciuitati magis expedit, vtrum a pluribus regi vel vno. Hoc aũt considerari potest ex ipso fine regiminis. Ad hoc. n. cuiuslibet regentis ferri debet intentio, vt eius, quod regendũ susceperit, salutem procuret. Gubernatoris.n.est nauem cõtra maris pericula seruando illæsam perducere ad portũ salutis. Bonũ aũt & salus cõsociatæ multitudinis est, vt eius vnitas cõseruet, quæ dicitur pax. Qua remota socialis vitæ perit vtilitas, qnimmo multitudo dissentiens sibi ipsi fit onerosa. Hoc igiĩ est ad qđ maxime rector multitudinis intendere debet: vt pacis vnitatẽ pcuret. Nec
G recte consiliaĩ, an pacẽ faciat in multitudine sibi subiecta, sicut nec medicus, an sanet infirmũ sibi cõmissum. Nullus enim cõsiliari debet de fine, quẽ intẽdere debet, sed de his q sunt ad finẽ. Propterea apls cõmẽdãs fidelis populi vnitate, soliciti inquit sitis seruare vnitatem spũs in vinculo pacis. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad vnitatem pacis seruãdam, tãto erit vtilius. Hoc.n. vtilius dicimus, qđ magis pducit ad finem. Manifestũ est aũt q vnitatẽ magis ẽ fieere põt, qđ est p se vnũ, q plures. Sicut efficacissima causa est calefactionis, qđ est per se calidũ. Vtilius igiĩ est regimen vnius q plurĩũ. Amplius, manifestũ est q plures multitudinem nullo mõ conseruant, si oino dissentirent. Reqniriĩ.n.in pluribus quædã vnio, ad hoc q quoquo mõ regere possint, qa nec multi nauẽ in vnã partẽ traherent, nisi aliquo mõ coniuncti. Vniri aũt dicunĩ plura p appropinquationẽ ad vnũ. Melius igiĩ regit vnus, q plures, ex eo q appropinquant ad vnũ. Adhuc, ea quæ sunt ad naturã optime se
H habent. In singulis.n.operaĩ natura qđ optimum est. Omne aũt naturale regimen ab vno est. In mẽbrorũ.n.multitudine vnum est, qđ oïa mouet.s.cor. & in partibus aïæ vna vis principaliter præsidet.s.rõ. Est ẽt apibus vnus Rex, & in toto vniuerso vnus Deus, factor oïum & rector, & hoc rõnabiliter. Oĩs.n.multitudo deriuaĩ ab vno. Quare si ea q sunt ẽm artẽ, imitanĩ ea q sunt ẽm naturam, & tanto magis opus artis est melius qñto magis assequiĩ similitudinem eius qđ est in natura, necesse est q in humana multitudine optimũ sit qđ per vnũ regaĩ. Hoc ẽt experimentis apparet. Nam prouinciæ vel ciuitates q nõ regunĩ ab vno, dissensionibus laborant, & absque pace fluctuant. vt videatur adimpleri qđ dñs p prophetã conqueriĩ, dicens. Pastores multi demoliti sunt vineã meã. E contrario vero, prouinciæ & ciuitates quæ sub vno Rege regunĩ, pace gaudent, iustitia florent, & affluentia rerũ lętanĩ. Vñ dñs pro magno munere p prophetas populo suo promittit, ponere sibi caput vnũ, et q princeps vnus erit in medio eorum.

Quòd sicut dominium vnius optimum est quando est iustum: ita oppositum eius est pessimum: & multis probatur rationibus & argumentis. Cap. 3.

SIcut aūt regimen Regis est optimū:ita regimen tyranni est pessimū. Opponitur aūt politiæ quidē democratia. Vtrunq;.n.sicut ex dictis apparet, est regimen qd̄ p plures exercet. Aristocratiæ, vero oligarchia. Vtrūq;.n.exercet per paucos. Regnum aūt tyrānidi. Vtrunq;.n. per vnum exercet. Quod aute regnum sit optimum regimen:ostēsum est prius. Si igit optimo opponit pessimum, necesse est q̇ tyrānis sit pessimum. Adhuc, virtus vnita magis est efficax ad effectum inducēdum, q̄ dispersa vel diuisa. Multi.n.congregati simul trahunt, quod diuisum per partes singulariter, a singulis trahi nō posset. Sicut igit vtilius est virtutem operantē ad bonum esse magis vnā, vt sit virtuosior ad operandum bonū, ita magis est nocuum si virtus operās malum, sit vna q̄ diuisa. Virtus autē iniustè pr̄sidentis operat ad malū multitudinis, dum cōe bonum multitudinis in sui ipsius bonum tm̄ retorquet. Sicut igit in regimine iusto quāto regens est magis vnum, tanto est vtilius regimen, vt Regnum melius est q̄ Aristocratia. Aristocratia vero q̄ politia, ita ecō uerso erit & in iniusto regimine, vt videlicet, quanto regēs est magis vnū, tāto magis sit nocuū. Magis igitur est nociua tyrānis q̄ oligarchia. Oligarchia autem q̄ democratia. Amplius. p hoc regimen sit iniustū q̇ spreto bono cōi multitudinis quærit bonū priuatū regentis. Quanto igit magis receditur a bono cōi:tanto est regimen magis iniustum. Plus aūt receditur a bono cōi in oligarchia in qua quæritur bonū paucorū, q̄ in democratia, in qua quęritur bonum multorū. Et adhuc plus recedit a bono cōi in tyrānide, in qua qritur bonum tm̄ vnius. Omni.n. vniuersitati ꝓpinquius est multū q̄ paucū, & paucum q̄ vnū solū. Regimen igit tyranni est iniustissimū. Similiter aūt manifestū fit considerantibus diuinę prouidentiæ ordinē:quæ optime vniuersa disponit. Nā bonū ꝓuenit in rebus ex vna cā pfecta, quasi oībus adunatis q̄ ad bonū iuuare possunt: malū aūt singillatim ex singularibus defectibus. Nō.n.est pulchritudo in corpore, nisi oīa mēbra fuerint decenter disposita. Turpitudo aūt cōtingit, quodcūq; mēbrum indecenter se habeat. Et sic turpitudo ex pluribus causis diuersimode prouenit, pulchritudo aūt vno modo ex vna causa pfecta. Et sic est in oibus bonis & malis, tanq̄ hoc Deo prouidente, vt bonū ex vna causa sit fortius, malū aūt ex pluribus causis, sit debilius. Expedit igit vt regimen iustū sit vnius tm̄, ad hoc vt sit fortius. Quod si in iniustiam declinat regimē, expedit magis, vt sit multorum, vt sit debilius, & se inuicem impediant. Inter iniusta igitur regimina, tolerabilius est democratia, pessimū vero tyrannis. Idem etiam maxime apparet si quis consideret mala quæ ex tyrannis proueniunt, quia cū tyrannus cōtēpto cōi bono, quęrit priuatum. cōsequens est vt subditos diuersimode grauet, s̄m q̇ diuersis passionibus subiacet ad bona aliqua affectāda. Qui.n.passione cupiditatis detinet, bona subditorū rapit. Vnde Salomon, Rex iustus erigit terrā, vir auarus destruet eā. Si vero iracundiæ passioni subiaceat, pro nihilo sanguinem fundit. Vnde p Eze.22.dicitur. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes pdam ad effundendum sanguinem. Hoc igitur regimen fugiendum esse sapiens monet dicēs. Longe esto ab hoie potestatē habente occidendi, quia non.s.pro iustitia, sed per potestatē occidit, pro libidine voluntatis. Sic igitur nulla erit securitas, sed oia sunt incerta, cum a iure discedit, nec firmari quieq̄ potest, quod positū est in alterius voluntate ne dicā libidine. Nec solum in corporalibus subditos grauat, sed et spūalia eorū bona impedit, quia qui plus præesse appetunt q̄ prodesse, oēm profectum subditorū impediunt, suspicantes oēm subditorū excellentiā suæ iniquæ dnationis præiudiciū esse. Tyrannis.n.magis boni q̄ mali suspecti sunt:semperq; his aliena virtus formidolosa est. Conantur igitur pr̄dicti tyranni ne ipsorū subditi virtuosi effecti, magnanimi-

A tatis concipiant spiritū & eorū iniquā dnationem nō ferāt ne inter subditos amicitię fœdus firmetur, & pacis emolumento adinuicē gaudeant, vt sic dum vnus de altero nō cōfidit, cōtra eorum dnium aliquid moliri nō possint. Propter quod inter ipsos discordias semināt: exortas nutriunt, & ea quæ ad fœderationem hnium ptinēt, vt cōnubia: & cōuiuia, prohibent, & cętera hmōi p quæ inter hoies solet familiaritas & fiducia gnari. Conantur ēt ne potentes, aut diuites fiant, quia de subditis s̄m suæ malitiæ cōscientiā suspicantes, sicut ipsi potētia & diuitijs ad nocendū vtunt: ita timēt ne potentia subditorū & diuitię eis nocuæ reddantur. Vnde & Iob.15. de tyranno dicit. Sonitus terroris semper in auribus eius: & cū pax sit, nullo.s.malū eis intētāte: ille semper insidias suspicatur. Ex hoc aūt contingit, vt dum præsidentes qui subditos ad virtutes inducere deberet, virtuti subditorū nequiter inuidēt: & eā pro pnsse impediunt, sub tyrannis pauci virtuosi inueniantur. Nā iuxta sentētiam philosophi apud illos inueniuntur fortes viri, apud quos fortissimi quiq; honorātur. Et vt Tullius dicit. Iacent semper

B & parum vigent quæ apud quosque improbantur.

Naturale etiā est, vt hoies sub timore nutriti in seruilē degenerent aium, & pusillanimes fiant ad oē virile opus & strenuum. Quod experimento patet in prouincijs quæ diu sub tyrannis fuerunt. Vnde Apostolus ad Coloss.3.dicit. Patres nolite ad indignationē prouocare filios vestros ne pusillo animo fiant. Hæc igitur nocumēta tyrannidis Rex Salomon considerans dicit. Regnantibus impijs ruinæ hoium: quia.s.per nequitiā tyrannorū subiecti a virtutū perfectione deficiunt. Et iterum dicit. Cum impij sumpserint principatū gemet populus, quasi sub seruitute deductus. Et iterū. Cum surrexerint impij, abscondentur hoies, vt tyrānorum crudelitatem euadant. Nec est mirū, quia homo absq; ratione s̄m aiæ suæ libidinem pr̄sidens, nihil differt a bestia. Vnde Salomon. Leo rugiēs, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Et ideo a tyrannis se abscondunt

C homines sicut a crudelibus bestijs. Idemq; videtur tyranno subijci, & bestiæ sæuienti substerni.

Quòd variatum est istud dominium apud Romanos: & quòd interdum apud eos magis est aucta resp. ex dominio plurium. Cap. 4.

QVia igitur optimum & pessimū consistunt in monarchia.i.principatu vnius, multis qdem propter tyrannorum malitiam, redditur regia dignitas odiosa. Quidam vero dum regimen Regis desiderant, incidunt in sęuitias tyrannorū, rectoresq; plures tyrannidem exercēt sub ptextu Regiæ dignitatis. Horū quidem exemplum euidenter apparet in Romana republica. Regibus.n.a populo Romano expulsis, dum regium, vel potius tyrannicum fastum ferre non possent, instituerunt sibi consules, & alios magistratus, per quos Regi cęperunt & dirigi, regnum in Aristocratiā cōmutare volentes. Et sicut refert Salustius, in-

D credibile est memoratu quantum adepta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerunq; nāq; contingit vt hoies sub Rege viuentes segnius ad bonum cōe nitantur, vt pote extimantes id quod ad cōe bonum impendūt, non sibi ipsis conferre, sed alteri, sub cuius potestate vident esse bona cōmunia. Cum vero bonum cōe non vident esse in potestate vnius, non attendunt ad bonum cōmune, quasi ad id quod est alterius, sed quilibet attendit ad illud, quasi suum. Vnde experimento videtur q̇ vna ciuitas per annuos rectores administrata, plus potest interdū quām Rex aliquis si haberet tres vel quatuor ciuitates. Paruaq; seruitia exacta a regibus grauius ferunt quām magna onera si a cōitate ciuium imponantur. Quod in promotione Romanæ rei publicæ seruatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur, & pro militantibus stipendia exsoluebant, & cum stipendijs exsoluendis non sufficeret, commune ærarium, in vsus publicos opes venere priuatæ, adeo vt præter singulos annulos aureos, singulasq; bullas quæ erāt dignitatis insignia, nihil

sibi auri ipse etiam senatus reliquerit. Sed cum dissensionibus fatigarent continuis, quæ vsque ad bella ciuilia excreuerunt, quibus bellis ciuilibus, eis libertas ad quam multũ studuerant, de manibus erepta est, & sub potestate Imperatorum esse cęperunt, qui se Reges a principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomen Regium odiosum. Horum aũt, quidã more Regio bonum cõe fideliter procurauerunt, per quorum studium Romana resp. & aucta & cõseruata est. Plurimi vero eorum in subditos quidem tyranni, ad hostes vero effecti desides & imbecilles. Rom. rempu. ad nihilum redegerunt. Similis etiam processus fuit in populo hæbreorum. Primo quidem dum sub iudicibus regebantur. vndiq; diripiebãtur ab hostibus. Nam vnusquisq; quod bonum erat in oculis suis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorum instantiam propter Regum malitiam a cultu vnius Dei recesserunt, & finaliter ducti sunt in captiuitatem. Vtrinque igitur pericula imminent siue dum timetur tyrannus, euitetur Regis optimum dominiũ, siue dum hoc desideratur, potestas Regia in malitiam tyrannicam conuertatur.

Quòd in dominio plurium magis sępe contingit dominium tyrannicum quàm ex dominio vnius: & ideo regimen vnius melius est. Cap. 5.

CVm autem inter duo, ex quorũ vtroq; periculum imminet eligere oportet, illud potissime eligendũ est, ex quo sequit̃ minus malũ. Ex monarchia aũt si in tyrannidem conuertat̃, minus malũ sequit̃, q̃ ex regimine plurium optimatum quando corrũpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, contrariatur bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali: quod quidem bonum per tyrannidem non tollitur: sed aliqua particularium hominum bona impediunt̃, nisi fuerit excessus tyrannidis, quod in totam cõitatem deseuiat. Magis igit̃ præoptandum est vnius regimen, q̃ multorum: q̃uis ex vtroque sequantur pericula. Adhuc illud magis fugiendum videtur: ex quo pluries sequi possunt magna pericula. Frequentius aũt sequuntur maxima pericula multitudinis, ex multorum regimine, q̃ ex regimine vnius. Plerũq; enim cõtingit vt ex pluribus, aliquis ab intentione communis boni deficiat, q̃ ꝙ vnus tantum. Quicunque autem ex pluribus præsidentibus diuertat ab intentione communis boni dissensionibus, periculum in subditorum multitudine imminet: quia dissentientibus principibus, consequens est vt in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus præsit, plerũque quidem ad bonum commune respicit, aut si a bono communi intentionem auertat, non statim sequitur, vt ad subditorum depressionem intendat, quod est excessus tyrannidis, & in malitia regiminis maximum gradum tenens, vt supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proueniunt ex regimine plurium: quàm ex quæ proueniunt ex gubernatione vnius.

Amplius, non minus contingit in tyrannidem verti regimen multorum, quàm vnius, sed forte frequentius. Exorta nanq; dissensione per regimen plurium, contingit sæpe vnum alios superare, & sibi soli multitudinis dominiũ vsurpare. Quod quidem ex his quæ pro tempore fuerunt manifeste inspici potest. Nam fere oium multorum regimen est in tyrannidem terminatum: vt in Romana repu. manifeste apparet. Quæ dum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis simultatibus, dissensionibus, & bellis ciuilibus, in crudelissimos tyrannos incidit. & vniuersaliter, si quis præterita facta, & quæ nunc fiunt, diligenter considerет, plures inueniet exercuisse tyrannidem in terris quæ per multos reguntur, q̃ in illis quæ gubernantur per vnũ. Si igitur regimen, quod est optimum regimen, maxime vitandum videatur propter tyrannidem, tyrannis, autem non minus, sed magis, contingere solet in regimine plurium, q̃ vnius: relinquitur simpliciter magis esse expediens, sub Rege vno viuere, q̃ sub regimine plurium.

E *Conclusio ꝙ regimen vnius simpliciter sit optimum: ostendit qualiter multitudo se debeat habere circa ipsum: quia auferenda est ei occasio ne tyrannizet: et ꝙ etiam in hoc est tolerandus propter maius malum vitandum. Cap. 6.*

QVia ergo vnius regimen præeligendum est: quod est optimum: & cõtingit ipsum in tyrannidẽ conuerti, quod est pessimũ, vt ex dictis patet: Laborandum est diligenti studio, vt sic multitudini prouideatur de Rege, vt non incidant in tyrannum. Primum aũt est necessarium, vt talis conditionis homo ab illis: ad quos hoc spectat officium: promoueatur in Regẽ, ꝙ nõ sit probabile in tyrannidem declinare. Vñ Samuel Dei prouidentiã erga institutionem Regis cõmendans, ait. 1. Reg. 13. Quæsiuit sibi Dñs virum ſm cor suum. Deinde sic disponenda est regni gubernatio, vt Regi iam instituto tyrannidis subtrahat̃ occasio. Simul etiã sic eius temperetur potestas, vt in tyrannidem de facili declinare non possit. F Quæ quidem vt fiant in sequẽtibus cõsiderandum erit. Demũ vero curandum est si Rex in tyrannidem diuerteret: qualiter posset occurri.

Et quidẽ si nõ fuerit excessus tyrãnidis, vtilius est remissam tyrãnidẽ tolerare ad tps, q̃ cõtra tyrannũ agendo, multis implicari periculis, quæ sunt grauiora ipsa tyrãnide. Põt enim cõtingere, vt q̃ contra tyrannũ agunt ꝑualere nõ possint, & sic prouocatus tyrannus magis deseuiat. Quòd si ꝑualere quis possit aduersus tyrannũ, ex hoc proueniunt multotiens grauissime dissensiones in populo, siue dũ in tyrannũ insurgitur, siue post deiectionẽ tyranni erga ordinationem regiminis multitudo separatur in partes. Contingit ẽt vt interdũ dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannũ, ille potestate accepta tyrannidem arripiat, & timẽs pati ab alio, quod ipse in alium fecit, grauiori seruitute subditos opprimat. Sic. n. in tyrannide solet cõtingere, vt posterior grauior fiat q̃ ꝑcedens, dum præcedentia grauamina nõ deserit, & G etiã ipsa ex sui cordis malitia noua excogitat. Vnde Siracusanis quondam Dionysij mortẽ oibus desiderantibus, anus quædã, vt incolumis & sibi superstes esset, continue orabat. Quod vt tyrannus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, puella inquit existens cũ grauem tyrannum haberemus, mortem eius cupiebam, quo interfecto aliquantulũ durior successit. Eius quoque dominationem finiri: magnũ existimabam. Tertium te importuniorem habere cępimus rectorem. Itaque si tu fueris absumptus, deterior in locum tuũ succedet. Et si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, vt ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seq; pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis. Cuius rei exemplum ẽt in veteri testamento habetur. Nam Aioth quidam Eglon Regem Moab, qui graui seruitute populũ Dei ꝑmebat, sica in fixa in eius fęmore interemit, & factus est populi iudex.

Sed hoc apostolicæ doctrinæ non cõgruit. Docet. n. nos H Petrus, nõ bonis tm̃ & modestis, verũ etiam discolis dominis reuerenter subditos esse 1. Pe. 2. Hæc est enim gratia, si propter conscientiã Dei sustineat quis tristitias patiens iniuste. Vnde cũ multi Ro. Imperatores fidẽ Christi ꝑsequerentur tyrãnicè, magnaq; multitudo tam nobiliũ q̃ populi esset ad fidẽ cõuersa: nõ resistendo, sed mortẽ patienter & armati sustinentes ꝑ Christo laudantur, vt in sacra Thebeorũ legione manifestè apparet. Magisq; Aioth iudicãdus est hostẽ interemisse q̃ populi rectorẽ licet tyrãnum. Vnde & in veteri testamento leguntur occisi fuisse hi qui occiderunt Ioas Regem Iuda: quãuis a cultu Dei recedentem, eorumq; filijs reseruatis ſm legis preceptum. Esse autem hoc multitudini periculosum & eius rectoribus si priuata præsumptione aliqui attentarent præsidentium necẽ etiam tyrannorũ. Plerũq;. n. huiusmodi periculis magis exponunt se mali q̃ boni. Malis aũt solet esse graue dominium, non minus Regũ quã tyrannorũ, qa ſm sententiam Salomonis, Dissipat impios Rex sapiens. Magis igitur ex huius præ-

sumptione

ſumptione ĩmineret periculum multitudini de amiſsione Regis: quàm remedium de ſubtractione tyranni. Videtur aũt magis contra tyrannorũ ſęuitiam non priuata præſumptione aliquorum: ſed auctoritate publica procedendum.

Primo quidem, ſi ad ius multitudinis alicuius pertineat ſibi ꝓuidere de Rege, nõ iniuſte ab eadẽ Rex inſtitutus põt deſtrui: vel refrenari eius poteſtas ſi poteſtate Regia tyrãnice abutaſ. Nec putanda eſt talis multitudo infideliter agere, tyrãnum deſtituens, etiã ſi eidem in ꝑpetuũ ſe ante ſubiecerat. Quia hoc ipſe meruit in multitudinis regimine ſe nõ fideliter gerens: vt exigit Regis officiũ, ꝙ ei pactũ a ſubditis nõ reſeruetur. Sic Romani Tarquiniũ ſuperbũ: quẽ in Regẽ ſuſceperãt: ꝓp eius & filiorũ tyrãnidem, a regno eiecerunt ſubſtituta minori.ſ. conſularia poteſtate. Sic ẽt Domitianus qui modeſtiſsimis Imperatoribus Veſpaſiano patri & Tito fratri eius ſucceſſerat, dũ tyrannidem exercet a ſenatu Romano interemptus eſt, oĩbus, quæ peruerſæ Romanis fecerat, per ſenatuſconſultum iuſte & ſalubriter in irritũ reuocatis. Quo factũ eſt: vt beatus Ioannes Euangeliſta dilectus Dei diſcipulus, qui ꝑ ipſum Domitianũ in Pathmos inſulã fuerat exilio relegatus: ad Epheſum ꝑ ſenatuſconſultum remitteref. Si vero ad ius alicuius ſuperioris pertineat multitudini prouidere de Rege. Expectandũ eſt ab eo remedium contra tyranni nequitiã. Sic Archelai qui in Iudea pro Herode patre ſuo regnare iã cęperat: paternã malitiã imitãtus, iudęis cõtra eũ querimoniã ad Cæſarẽ Auguſtum deferentibus. primo quidẽ poteſtas diminuitur, ablato ſibi Regio nõie & medietate regni ſui inter duos fratres ſuos diuiſa. Deinde cũ nec ſic a tyrannide cõpeſcereſ, a Tyberio Cæſare relegatus eſt in exilium apud Lugdunum Galliæ Ciuitatẽ. Quòd ſi oĩno contra tyrãnum auxiliũ humanũ haberi non põt: recurrendũ eſt ad Regẽ oĩum Deum, qui eſt adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Eius.n. potẽtiæ ſubeſt: vt cor tyrãni crudele conuertat in manſuetudinẽ ſm Salomonis ſñiam Prouer. 12. Cor Regis in manu Dei, quocũq; voluerit inclinabit illud. Ipſe.n. Regis Aſſueri crudelitatẽ, q iudęis mortẽ parabat in manſuetudinẽ vertit. Ipſe eſt qui ita Nabuchodonoſor crudelem Regẽ cõuertit: ꝙ factus eſt diuinæ potẽtiæ ꝓdicator. Nũc igiẽ inquit ego Nabuchodonoſor laudo & magnifico & glorifico Regẽ Cęli: quia opera eius vera, & viæ eius iudicia, & gradientes in ſuperbia põt humiliare. Dañ. 4. Tyrannos vero quos reputat conuerſione indignos põt auferre de medio, vel ad infimum ſtatũ reducere ſm illud ſapientis. Eccleſiaſtici. 10. Sedem Ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis. Ipſe eſt enim qui videns afflictionẽ populi ſui in Aegypto: & audiens eorũ clamorem Pharaonẽ tyrannum deiecit cũ exercitu ſuo in mare. Ipſe eſt qui memoratũ Nabuchodonoſor prius ſuperbientẽ nõ ſolũ eiectũ de regni ſolio: ſed ẽt de hoĩum conſortio in ſimilitudinem beſtiæ commutauit.

Nec.n. abbreuiata manus eius eſt, vt populũ ſuũ a tyrannis liberare non poſsit. Promittit.n. populo ſuo per Eſaiam requiem ſe daturũ a labore, & cõcuſsione, ac ſeruitute dura qua ante ſeruierat. Et per Ezec. 34. dicit. Liberabo meum gregem de ore eorum.ſ. paſtorũ, qui paſcunt ſeipſos. Sed vt hoc beneficium populus a Deo conſequi mereatur, debet a peccatis ceſſare, quia in vltionẽ peccati diuina permiſsione impij accipiunt Principatum, dicẽte domino per Oſeæ. 13. Dabo tibi Regem in furore meo. Et in Iob. 34. dicitur, ꝙ Regnare facit hoiem hypocritam propter peccata populi. Tollenda eſt igitur culpa, vt ceſſet a tyrannorum plaga.

Quæris quid præcipue monere debet Regem ad bene regendum: vtrum honor vel gloria: & ponit opiniones circa hoc: & quid ſit tenendum. Cap. 7.

QVoniam aũt ſm prædicta, Regis eſt, bonũ multitudinis quærere, nimis videtur oneroſum Regis officiũ niſi ei aliquod proprium bonum ex hoc proueniret. Oportet igitur conſiderare quale ſit boni Regis conueniens præmium. Quibuſdã igiẽ viſum eſt non

A eſſe aliud niſi honorẽ & gloriam. Vnde & Tullius de re po. diffinit. Principẽ ciuitatis eſſe alendũ gloria. Cuius rõnem Ariſt. in lib. Ethicorũ aſsignare videtur. Quia Princeps cui nõ ſufficit honor & gloria, conſequenter tyrannus efficiẽ. Ineſt.n. animis oĩum: vt proprium bonum quærant. Si ergo contentus non fuerit Princeps gloria & honore, quæret voluptates & diuitias, & ſic ad rapinas, & ſubditorum iniurias cõuertetur. Sed ſi hanc ſñiam receperimus, plurima ſequũtur inconuenientia. Primo nãq; hoc regibus diſpendioſum eſſet, ſi tot labores & ſolicitudines paterentur pro mercede tã fragili. Nihil.n. videſ in rebus humanis fragilius gloria, & honore fauoris hoĩum, cum dependeat ex opinionibus hominũ, quibus nihil mutabilius in vita hoĩum. Et inde eſt ꝙ Eſaias Proph. 40. cap. hmõi gloriã noiat florẽ fœni. Deinde, humanæ gloriæ cupido animi magnitudinẽ aufert. Qui.n. fauorem hoĩum quærit, neceſſe eſt vt in omni eo quod dicit, aut facit, eorum voluntati deſeruiat. Et ſic dum placere hoibus ſtudet fit ſeruus ſingulorum. Propter quod & idem
B Tullius in lib. de officijs, cauendã dicit eſſe gloriæ cupiditatem. Eripit.n. animi libertatem, pro qua magnanimis viris oĩs debet eſſe contentio. Nihil aũt Principem qui ad bona peragenda inſtituitur, magis decet. quã animi magnitudo. Eſt igitur incõpetẽs Regis officio humanæ gloriæ præmiũ: Simul etiã eſt multitudini noxium, ſi tale præmium ſtatuaſ principibus. Pertinet.n. ad boni viri officium, vt contemnat gloriã, ſicut alia temporalia bona. Virtuoſi.n. & fortis animi eſt pro iuſtitia contẽmnere gloriã, ſicut & vitã. Vnde fit quoddam mirabile. Vt quia virtuoſos actus ſequitur gloria. ipſa gloria virtuoſẽ cõtemnatur, & ex contemptu gloriæ homo glorioſus reddatur ſm ſententiam Fabij dicentis. Gloriam qui ſpreuerit veram habebit. Et de Catone dixit Saluſtius. Quo minus petebat gloriã, tanto magis aſſequebatur illã. Ipſique Chriſti diſcipuli ſe ſicut Dei miniſtros exhibebant per gloriã & ignobilitatem: per infamiã & bonam famam. Non eſt igitur boni viri conueniens pręmium, gloria: quã
C contẽnunt boni. Si igitur hoc ſolum bonũ ſtatuatur pręmium principibus: ſequetur bonos viros nõ aſſumere principatum, aut ſi aſſumpſerint impremiatos eſſe. Amplius, ex cupidine gloriæ periculoſa mala proueniunt: multi.n. dum ĩmoderatẽ gloriã in rebus bellicis quærunt ſe ac ſuos perdiderunt exercitus, libertate patrię ſub hoſtili poteſtate redacta. Vnde Torquatus Romanus Princeps in exemplo huius vitandi diſcriminis, filium qui contra Imperium ſuum prouocatus ab hoſte iuuenili ardore pugnauit, licet viciſſet, occidit: ne plus mali eſſet in præſumptionis exemplo, q̃ vtilitatis in gloria hoſtis occiſi. Habet etiã cupido glorię aliud ſibi familiare vitiũ, ſimulationẽ videlicet. Quia enim difficile eſt, paucisq; contingit, veras virtutes aſſequi, quibus ſolis honor debetur: multi gloriã cupientes, virtutum ſimulatores fiunt. Propter quod ſicut dicit Saluſtius. Ambitio multos mortales falſos fieri coegit. Aliud clauſum in pectore, aliud promptum habere in lingua: magisq; vultum q̃ ingenium habere. Sed & Saluator noſter eos qui bona
D opera faciunt, vt ab hoibus videantur, hypocritas.i. ſimulatores vocat. Sicut igitur periculoſũ eſt multitudini, ſi princeps voluptates & diuitias quærat pro præmio, vt raptor. & contumelioſus fiat, ita periculoſum eſt, cum detinetur gloriæ pręmio, ne præſumptuoſus & ſimulator exiſtat. Sed quantum ex dictorum ſapientum intentione apparet, non ea ratiõe honorem & gloriã pro pręmio principi decreuerunt, tanq̃ ad hoc principaliter ferri debeat boni Regis intentio, ſed quia tolerabilius eſt, ſi gloriam quærat. q̃ ſi pecuniam cupiat, vel voluptatem ſequatur. Hoc.n. vitium virtuti propinquius eſt, cum gloria quam hoies cupiunt, vt ait Auguſtinus, nihil aliud ſit, q̃ iudicium hoium bene de hominibus opinantium. Cupido.n. glorię, aliquod habet virtutis veſtigium, dum ſaltem bonorum approbationẽ quærit, & eis diſplicere recuſat. Paucis igitur ad veram virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur, ſi præferatur ad regimen, qui iudicium bonum metuens, a malis manifeſtis re-

E trahitur. Qui.n.gloriam cupit, aut vera via p virtutis opera nititur, vt ab hoibus approbetur, vel saltem dolis ad hoc contendit atque fallacijs. At qui dominari desiderat, si cupiditate gloriæ carens, nô timeat bene iudicantibus displicere, per apertissima scelera quærit plerũq; obtinere quod diligit. Vnde bestias superat, siue crudelitatis, siue Luxuriç vitiis. Sicut in Nerone Cæsare patet, cuius vt Aug. dicit, tanta luxuria fuit, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tanta crudelitas, vt nihil molle habere putaretur. Hoc aût satis exprimitur per id quod Aristoteles de magnanimo in ethicis dicit, q non quærit honorem & gloriam quasi aliquid magnum, quod sit virtutis sufficiens præmium, sed nihil vltra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena videtur eê prçcipuum, vt homini ab hominibus testimonium de virtute reddatur.

finis

Qualis est verus filius Regis qui mouere ipsum debet ad bene regendum. *Cap. 8.*

F QVoniam ergo mundanus honor, & hominû gloria Regiæ solicitudinis non est sufficiens præmium. Inquirendum restat quale sit eidem sufficiens. Est aût conueniens, vt Rex præmium expectet a Deo. Minister. n. pro suo ministerio præmiû expectat a domino. Rex aût populum gubernando minister Dei est, dicente apostolo Ro. 13. q Omnis potestas a domino Deo est, & q est Dei minister, vindex in iram ei qui male agit. Et in libro sapientiæ, Reges Dei esse ministri describûtur. Debent igiẽ Reges pro suo regimine præmium expectare a Deo. Remunerat aût Deus pro suo ministerio Reges, interdum temporalibus bonis. Sed talia præmia sunt bonis malisq; communia. Vnde dñs Exech. 29. dicit Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum & merces nô est reddita ei, nec exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruiuit mibi aduersus eã, ea. s. seruitute qua potestas ẽm apostolum Dei minister est vindex in iram, ei qui male agit. Et postea de præmio subdidit. Propterea hæc dicit dñs Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor Regẽ Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui eius. Si ergo Reges iniquos côtra Dei hostes pugnantes: licet non intentione seruiendi Deo, sed sua odia & cupiditates exequendi, tanta mercede dñs remunerat, vt de hostibus victoriã tribuat, regna subijciat: & spolia diripienda proponat: quid faciet bonis regibus: qui pia intentione, Dei, populum tegunt, & hostes impugnant? Non quidẽ terrenã, sed æternã mercedẽ eis promittit, nec in alio q̃ in seipso: dicente Petro pastoribus populi Dei, primç Pet. 5. Pascite qui in vobis est gregẽ dñi, vt cum veneris Princeps pastorum. i. Rex regum Christus, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronã, de qua dicit Esa. 28. Erit dñs sertum exultationis & diadema gloriæ populo suo. Hoc aũt rône manifestaẽ. Est.n. mentibus oium rône vtentium inditum, virtutis pmium beatitudinẽ esse. Virtus.n. vniuscuiusque rei describiẽ quæ bonum facit habentẽ, & opus eius

H bonum reddit. Ad hoc aût quisque bene operando nititur peruenire, quod est maxime desiderio inditum. Hoc aût est esse fçlicem, quod nullus pôt nô velle. Hoc igiẽ pmium virtutis conenienter expectaẽ, quod hoiem beatû facit. Si aũt bene operari virtutis est opus. Regis aût opus est bene regere subditos: hoc etiã erit pmium Regis, quod eum faciat esse beatum. Quid aût hoc sit, hinc côsiderandum est. Beatitudinẽ quidẽ dicimus vltimum desideriorû finẽ. Neq;.n. desiderij motus vsque in infinitum procedit, esset.n. inane naturale desideriû cû infinita pertransiri non possint. Cum aût desiderium intellectualis naturæ sit vlis boni, hoc solû bonum vere beatum facere poterit, quo adepto, nullum bonum restat quod amplius desiderari possit. Vnde & beatitudo dicitur bonum perfectû quasi oia desiderabilia in se côprahendens. Tale aût non est aliquod bonû terrenum. Nã qui diuitias habent, amplius habere desiderant. Et simile patet in cæteris. Et si ampliora nô quærunt, desiderant tamẽ,

E vt ea permaneãt, vel alia in locum eorum succedant. Nihil enim permanens inueniẽ in rebus terrenis. Nihil igiẽ terrenum est quod quietare desiderium possit. Neque igiẽ terrenû aliquod beatû facere pôt vt possit esse Regis côueniens pmium. Adhuc cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum côpletum ab aliquo superiore dependet, quia & ipsa corporalia, meliora redduntẽ ex adiunctione meliorum, peiora vero si deterioribus misceantur. Si enim argento misceaẽ aurum, argentû fit melius, quod ex plumbi admixtione impurum efficiẽ. Constat aût terrena oia esse infra mentẽ humanã, beatitudo aût est hoîs finalis pfectio, & bonum côpletû, ad quod oẽs puenire desiderant. Nihil igiẽ terrenum est quod hoiem possit beatû facere. Nec igiẽ terrenû aliqđ est pmium Regis sufficiens. Non. n. vt Aug. dicit, christianos Principes, qa diutius imperarunt vel imperatores filios morte placida reliquerunt, vel hostes reipub. diminuerunt: vel ciues aduersum se insurgentes & cauere & opprimere

F potuerunt, sed fçlices eos dicimus, si iuste imperant, si malunt cupiditatibus potius, q̃ gentibus quibuslibet imperare, si oia faciunt nô pp ardorẽ inanis gloriæ, sed pp charitatem fçlicitatis æternæ. Tales Impatores christianos fçlices dicimus interim spe, postea re ipsa futuros. cû id quod expectamus aduenerit. Sed nec aliquod aliud creatum est, quod beatû hoiem faciat, & possit Regi decerni pro præmio. Tendit.n. vniuscuiusque rei desiderium in suû principium, a quo esse suum principium causaẽ. Causa vero mentis humanæ nô est aliud q̃ Deus, qui eã ad suã imaginẽ facit. Solus igiẽ Deus est, qui hoîs desideriû quietare potest & facere hoiem beatum: & esse Regi conueniens pmium.

Amplius, mens humana vniuersalis boni cognoscitiua est per intellectum, & desideratiua p voluntatem. Bonû aũt vle. non inuenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominẽ beatû facere, eius implendo desiderium, nisi Deus: de quo dicitur in psalmo. Qui replet in bonis desiderium tuum. In hoc ergo Rex suum pmium statuere debet. Hoc

G igiẽ considerans Dauid Rex dicebat. Quid mihi est in cœlo, & a te quid volui super terrã? Cui qôni postea respôdens subiungit. Mibi aût adhærere Deo bonum est, & ponere in dño Deo spem meã. Ipse.n. est qui dat salutem regibus non solum temporalem qua côiter saluat homines: & iumenta sed etiã eã de qua p Esa. 51. dicit. Salus autem mea in sempiternum erit, qua homines saluat eos ad æqualitatem angelorum pducens. Sic igitur verificari pôt, q Regis pmium est honor & gloria. Quis.n. mundanus & caducus honor, huic honori similis eẽ pôt, vt homo sit ciuis & domesticus Dei, & inter Dei filios côputatus, & hæreditatem regni cœlestis assequatur cum Christo? Hic est honor quem côcupiscens, & admirans Rex Dauid dicebat. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Quæ insup humanæ laudis gloria huic côparari pôt quã nô fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert, sed ex interioris conscientiæ testimonio producit, & Dei testimonio côfirmaẽ, qui suis con

H fessoribus repromittit, q confiteaẽ eos in gloria pris coram angelis Dei? Qui aût hanc gloriã quærunt, eã inueniunt, & quã non quçrunt gloriã hominû, consequuntẽ, exemplo Salomonis qui non solum sapientiam quam quæsiuit accepit a domino, sed factus est super Reges alios gloriosus.

Quòd præmium Regum & Principum tenet supremum gradum in beatitudine cçlesti: & multis rationibus hoc ostenditur & exemplis. Cap. 9.

COnsiderandum aût restat vlterius q & eminentẽ obtinebunt cçlestis beatitudinis gradum qui officium regium digne & laudabiliter exequuntur. Si.n. beatitudo virtutis est pmium, consequens est vt maiori virtuti, maior gradus beatitudinis debeaẽ. Est autem præcipua virtus qua homo aliquis non solum seipsum, sed etiã alios dirigere pôt, & tãto magis quanto plurium est regitiua. Quia & ẽm virtutem corporalem tanto aliquis virtuosior reputatur, quanto plures vincere pôt, aut pondera plura leuare.

Sic

Sic igit maior virtus reqrit ad regendum domesticā fami-
liam q̃ ad regendum seipsum, multoq; maior ad regimen
ciuitatis & regni. Est igit excellentis virtutis bene regium
officiũ exercere. Debet igit ei excellens in beatitudine præ
miũ. Adhuc, in omnibus artibus & potentiis laudabiliores
sunt qui alios bene regunt, q̃ qui ſm alienā directionē be-
nè se habent. In speculatiuis.n. maius est veritatem aliis do
cendo tradere, q̃ quod ab aliis docet capere posse. In artifi-
ciis etiā maius extimat maiorīq; cõducit pcio architectus
qui ædificiũ disponit q̃ artifex qui ſm eius dispositionē ma
nualiter opat. Et in rebus bellicis maiorē gloriā de victoria
consequit prudentia ducis, q̃ militis fortitudo. Sic aũt se ha
bet rector multitudinis in his q̃ a singulis ſm virtutē sunt
agēda: sicut doctor in disciplinis: & architectus in ædificiis.
& dux in bellis. Est igit Rex maiori pcio dignus, si bene su-
biectos gubernauerit: q̃ aliquis subditorũ si sub Rege bene
se habuerit. Amplius, si virtutis est vt per eā opus hois bo
nũ reddat, maioris virtutis esse vr, q maius bonũ per eā ali-
qs opet. Maius aũt & diuinius est bonũ multitudinis, q̃ bo
nũ vnius, vnde interdũ malũ vnius sustinetur, si in bonum
multitudinis cedat: sicut occidit latro vt pax multitudini
det. Et ipse Deus mala esse in mundo nõ fineret, nisi ea eis
bona eliceret ad vtilitatē & pulchritudinē vniuersi. Perti-
net aũt ad Regis officiũ vt bonũ multitudinis studiose pro
curet. Maius igit pmiũ debet Regi pro bono regimine, q̃
subdito pro bona actione. Hoc aũt manifestius fiet si quis
magis in spāli consideret. Laudat.n. ab hoibus quæuis pri-
uata psona & ei a Deo cõputat in pmiũ, si egēti subueniat:
si discordes pacificet: si oppressum a potentiore eripiat. De-
niq; si alicui qualitercũq; opē vel cõsilium cõferat ad salu-
tē. Quanto igit magis laudandus est ab hoibus, & pmian-
dus a Deo qui totā prouinciā facit pace gaudere: violētias
cohibet, iustitiā seruat, & disponit quid sit agendũ ab ho-
minibus suis legibus & pceptis. Hinc etiā magnitudo Re-
giæ virtutis apparet, q pcipuè Dei similitudinē gerit: dum
agit in regno q Deus in mundo. Vnde & in Exodo. 22. iudi
ces multitudinis dii vocantur. Imperatores etiā apud Ro.
diui vocabant. Tanto aũt est aliquid Deo acceptius quanto
magis ad eius imitationem accedit. Vnde & apls monet ad
Ephe. 5. Estote imitatores Dei sicut filii carissimi. Sed si ſm
sapientis sniam: oē aial diligit simile sibi, ſm q causæ aliqua
liter similitudinē habent causati. Consequens igitur est bo
nos Reges Deo esse acceptissimos: & ab eo maxime pmiā
dos. Simul eoã, vt Gregorii verbis vtar. Quid est tempestas
maris, nisi tēpestas mentis? Quieto aũt mari rectè nauem
et ipertitus dirigit: turbato aũt mari tēpestatis fluctibus et
peritus natura confundit. Vnde & plerũq; in occupatione
regiminis ipse quoq; boni operis vsus perdit, qui in tran-
quillitate tenebat. Valde.n. difficile est si vt Aug. dicit, inter
linguas sublimātiũ & honorantiũ: & obsequia nimis humi
liter salutantium, nõ extolluntur, sed se homines esse memi
nerint. Et in Ecclesiastico. 31. beatus dicitur vir qui post au
rũ nõ abiit, nec spauit in pecuniæ thesauris. Qui potuit im
punè transgredi & nõ est transgressus, & facere mala & nõ
fecit. Ex quo quasi in virtutis opere probatus inuenitur fi-
delis. Vnde ſm Biantis prouerbiũ. Principatus virum osten
dit. Multi.n. ad principatus culmen peruenientes: a virtute
deficiunt, q dũ in statu essent infimo virtuosi videbantur.
Ipsa igitur difficultas quę principibus iminet ad benè agē
dũ, eos facit maiori pmio dignos. Et si aliqñ per infirmitatē
peccauerint, apud hoies excusabiliores reddunt. & facilius
a Deo veniā promerent: si tñ vt Aug. ait pro suis peccatis
humilitatis: & miserationis, & orationis sacrificiũ Deo suo
vero imolari non negligunt. In cuius rei exēplũ de Achab
Rege Israel, qui multũ peccauerat, dñs ad Heliā dixit. Quia
humiliatus est mei cã, non inducā hoc malũ in dieb. suis.
Non solũ aũt rõne ostendit, q regibus excellens pmiũ de-
beat, sed et auctoritate diuina firmat. Dicit.n. in Zach. 12.
q in illa beatitudinis die qua erit dñs protector habitātib,
in Hierusalem.i. in visione pacis æternæ, aliorũ domus erũt:

A sicut domus Dauid, q a.s. oēs reges erunt, & regnabunt cũ
Christo: sicut mēbra cũ capite, sed domus Dauid erit, sicut
domus Dei: q a sicut regendo fideliter Dei officiũ gessit in
populo, ita in pmio, Deo ppinquius erit & inhærebit. Hoc
et fuit apud gentiles aliqualiter somniatũ, dũ ciuitatum re-
ctores atque seruatores in Deos transformari putabant.

Quòd Rex siue Princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum suipsius et vtile quod inde sequitur. Cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum. Cap. 10.

CVm Regibus tā grande in cœlesti beatitudine pmiũ
proponat, si bñ in regendo se habuerint, diligenti cu
ra seipsos obseruare debent, ne in tyrannidē cõuertā
tur. Nihil.n. eis acceptabilius esse debet, q̃ q ex honore re-
gio, quo sublimant in terris, in cœlestis regni gloriā trans-
ferant. Errant vero tyranni qui pp q̃dam terrena cõmoda,
iustitiam deserunt, qui tanto priuantur pmio, qđ adipisci
poterant iuste regendo. Quā aũt stultũ sit, pro huiõi paruis
B & temporalibus bonis, maxima & sempiterna pdere bona,
nullus, nisi stultus aut infidelis, ignorat. Addendũ est et q
hæc tēporalia cõmoda pp q̃ tyranni iustitiam deserũt, ma-
gis ad lucrum proueniunt regibus, dũ iustitiā seruant. Pri-
mo nāq; inter mundana oia nihil est, quod amicitiæ digne
pferendum videat. Ipsa nāq; est q̃ virtuosos in vnũ conci-
liat, virtutem conseruat, atq; promouet. Ipsa est qua omnes
indigent, in quibuscunq; negociis peragendis, q̃ nec pspe-
ris importunè se ingerit, nec deserit in aduersis. Ipsa e.t q̃
maximas delectationes affert: intantũ vt q̃cunq; delectabilia
in tediũ sine amicis vertantur. Qualibet aũt aspera facilia;
& propè nulla facit amor. Nec est alicuius tyrāni tanta cru-
delitas, vt amicitia nõ delectetur. Dionysius.n. quondā Sy-
racusanorũ tyrannus, cũ duorum amicorum, qui Damon &
Phitias dicebātur, alterũ occidere vellet: is qui occidendus
erat, inducias ipetrauit, vt domũ profectus res suas ordina-
ret. Alter vero amicorũ sese tyranno ob fidē pro eius redi-
C tu dedit. Appropinquante aũt promisso die: nec illo redeun
te. vnusquisq; fideiussorem stultitiæ arguebat. At ille nihil
se metuere de amici cõstātia pdicabat. Eadem aũt hora qua
fuerat occidendus rediit. Admirās aũt amborũ aium tyrā-
nus, supplicium pp fidem amicitiæ remisit, insup rogās, vt
eum tertiũ reciperent in amicitiæ gradu. Hoc aũt amicitiæ
bonum, q̃uis desiderent tyranni cõsequi, tñ non pñt. Dum
enim cõe bonum nõ quærunt, sed propriũ, fit parua vel nul
la cõio eorũ ad subditos. Ois aũt amicitia sup aliqua cõio-
ne firmatur. Eos.n. qui cõueniunt vel p naturæ originē, vel
p morũ similitudinem, vel p cuiuscũq; societatis cõionem,
videmus amicitia cõiungi. Parua igitur vel potius nulla est
amicitia tyranni & subditi. Simulq; dum subditi p tyranni-
cam iniustitiā opprimuntur, & se amari non sentiunt, sed
cõtemni, nequaq̃ amant. Nec habent tyranni, vnde de sub-
ditis cõquerātur, si ab eis non diliguntur, quia nec ipsi tales
seipsis exhibēt, vt diligi ab eis debeāt. Sed boni Reges, dũ
D cõi profectui studiose intendunt, & eorum studio subditi
plura cõmoda se assequi sentiunt, diliguntur a plurimis, dũ
subditos se amare demonstrant. Quia & hoc est maioris ma
litiæ q̃ q in multitudine cadat, vt odio habeantur amici, &
benefactoribus rependatur malum p bono, & ex hoc amo-
re prouenit, vt bonorum Regum regnum sit stabile, dum p
ipsis se subditis quibuscunq; periculis exponere non recu-
sant. Cuius exemplum in Iulio Cæsare apparet, de quo Sue
tonius refert, q milites suos vsq; adeo diligebat, vt audita
quorundā cæde, capillos & barbā ante nõ dempserit q̃ vin
dicasset. Quibus rebus deuotissimos sibi & strenuissimos
milites reddidit, ita q pleriq; eorum capti, concessam sibi
sub ea cõditione vitā, si militare aduersus Cæsarem vellent
recusarent. Octauius etiā Augustus, qui modestissime Im-
perio vsus est, in tantum diligebatur a subditis, vt plerique
morientes victimas quas deuouerant imolari mandarent t
quia eum superstitem reliquissent. Non est ergo facile vt
Principis perturbetur dñium quē tanto consensu populus

amat. Propter quod Salomõ dicit Prouc.29 Rex q indicat in iustitia pauperes, thronus eius in æternũ firmabit. Tyrãnorum verò dñium diuturnũ esse nõ pôt: cũ sit multitudini odiosum. Nõ pôt.n. diu cõseruari: quod votis multorum repugnat. Vix.n. a quoq̃ p̃sens vita transigitur, quin aliquas aduersitates patiat. Aduersitatis aũt tpe, occasio deesse nõ pôt contra tyrãnum insurgendi. Et vbi adsit occasio: non deerit ex multis vel vnus q occasione non vtat. Insurgentẽ aũt populus votiuè p̃sequit. Nec de facili carebit effectu: quod cũ fauore multitudinis attentat. Vix ergo pôt cõtingere quod tyrãni dñium protendat in longũ. Hoc ẽt manifestè patet si quis cõsideret: vñ tyranni dñium conseruat. Non.n. cõseruat amore: cũ parua vel nulla sit amicitia subiectæ multitudinis ad tyrannũ: vt ea p̃habitis patet. De subditorũ aũt fide tyrãnis confidendum nõ est. Non.n. inuenit tanta virtus in multis: vt fidelitatis virtute reprimant: ne indebitæ seruitutis iugum, si possint, excutiant. Fortassis aũt nec fidelitati cõtrarium reputabit ẽm opinionẽ multorũ, si tyrãnicæ nequitiæ qualitercũq; obuietur. Restat ergo vt solo timore tyrãni regimen sustentet. Vñ & timeri se a subditis tota intentione procurant. Timor aũt est debile fundamentũ. Nã qui timore subdunt, si occurrat occasio, qua possint impunitatẽ sperare: contra p̃sidentes insurgunt, eo ardentius quo magis cõtra voluntatẽ ex solo timore cohibeant. Sicut si aqua p violentiã includat, cũ aditũ inuenerit impetuosius fluit. Sed nec ipse timor caret periculo, cũ ex nimio timore pleriq; in desperationẽ inciderint. Salutis aũt desperatio audacter ad quælibet attentanda p̃cipitat. Non pôt igit tyranni dñium esse diuturnũ. Hoc ẽt non minus exẽplis q̃ rõnibus apparet. Si quis.n. antiquorũ gesta, & modernorũ euentus cõsideret, vix inueniet dñium tyranni alicuius diuturnum fuisse. Vñ & Aristoteles in sua politica, multis tyrannis enumeratis, oium demonstrat dñium breui tpe fuisse finitum. Quorum tñ aliqui diutius p̃fuerunt, qa non multũ in tyrannide excedebãt, sed quantũ ad multa imitabantur regalem modestiã. Adhuc aũt hoc magis fit manifestum ex cõsideratione diuini iudicij. Vt. n. in Iob.34. dicitur. Regnare facit hoiem hypocritã pp peccata populi. Nullus aũt verius hypocrita dici pôt, q̃ qui Regis assumit offm̃ & exhibet se tyrannũ. Nã hypocrita dicit, qui alterius rep̃sentat p̃sonam, sicut in spectaculis fieri cõsueuit. Sic igitur Deus p̃fici pmittit tyrannos ad puniendum subditorum peccata. Talis aũt punitio in scripturis, ira Dei cõsueuit noiari. Vnde p Oseę 13. dñs dicit. Dabo vobis Regem in furore meo. Infęlix est aũt Rex qui populo in furore Dei cõceditur. Nõ.n. eius stabile pôt esse dñium, quia non obliuiscetur misereri Deus, nec cõtinebit in ira sua misericordias suas. quinimmo per Ioelẽ. 2. dicitur q est patiens & multæ misericordiæ, & p̃stabilis sup malitia. Non igitur pmittit Deus diu regnare tyrannos, sed post tempestatem per eos inductã populo per eorum deiectionẽ tranquillitatẽ inducet. Vnde sapiens dicit. Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Experimento ẽt magis apparet q Reges p iustitiam magis adipiscuntur diuitias, q̃ per rapinã tyranni. Quia.n. dñium tyrãnorũ subiectæ multitudini displicet, ideo opus habent tyranni multos habere satellites, p quos contra subditos tuti reddantur, in quibus necesse est plura expendere, q̃ a subditis rapiunt. Regũ aũt dominium, quod subditis placet, oẽs subditos pro satellitibus ad custodiã habet, in quibus expendere opus non est, sed interdum in necessitatibus plura regibus sponte donant, q̃ tyranni diripere possint. Et sic impletur qđ Salomon dicit Prou. 11. Alij.s. Reges diuidunt propria benefaciendo subiectis, & ditiores fiunt. Alij.s. tyrãni rapiũt non sua, & semp in egestate sunt. Similiter aũt iusto Dei cõtingit iudicio vt q diuitias iniustẽ cõgregãt, inutiliter eas dispergãt, aut ẽt iuste auferãtur ab eis. Vt.n. Salomon dicit Eccles. 5. Auarus non implebitur pecunia, & q amat pecunias fructũ nõ capiet ex eis, quimo vt Prouer. 15. dicit. Conturbat domum suã qui sectatur auaritiã. Regibus verò qui iustitiã quærunt, diuitiæ adduntur a

E Deo, sicut Salomon, qui dum sapientiã quæsiuit ad faciendum iudiciũ promissionẽ de abundantia diuitiarũ accepit.

De fama verò supfluum videtur dicere. Quis.n. dubitet bonos Reges non solum in vita, sed magis post mortẽ quodãmodo laudibus hoium viuere, & in desiderio hri, malorũ verò nomen, aut statim deficere, vel si excellentes in malitia fuerint, cum detestatione eorũ rememorari. Vnde Salomon dicit Prou. 10 Memoria iusti cũ laudibus. nomen aũt impiorum putrescet, quia vel deficit vel remanet cum fętore.

Quòd bona etiam mundialia vt sunt diuitiæ: potestas: honor: & fama: magis proueniunt regibus quàm tyrannis: & de malis quæ incurrunt tyranni etiam in hac vita. *Cap. 11.*

EX his ergo manifestũ est, q stabilitas potestatis, diuitiæ, honor, & fama, magis regibus q̃ tyrãnis ad votum proueniunt, pp quæ tamen indebitè adipiscenda declinat in tyrannidẽ Princeps. Nullus.n. a iustitia declinat, nisi cupiditate alicuius cõmodi tractus.
F Priuatur insuper tyrãnus excellentissima beatitudine q̃ regibus debetur p præmio. Et quod est grauius, maximum tormentum sibi acquirit in poenis. Si.n. qui vnum hoiem spoliat, vel in seruitutẽ redigit vel occidit, maximã poenã meretur, q̃tum quidẽ ad iudicium hoium, mortẽ, q̃tum verò ad iudicium Dei, dãnationem æternã, q̃to magis putãdum est, tyrannum deteriora mereri supplicia, qui vndiq; ab oibus rapit, contra oium libertatem laborat, pro libito voluntatis suæ quoscunq; interficit. Tales insuper raro poenitent, vento inflati superbię meritò peccatorum a Deo deserti, & adulationibus hoium delibuti, rarius dignè satisfacere possunt. Quando enim restituent oia quæ p̃ter iustitiæ debitum abstulerunt? Ad quę tamen restituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recõpensabunt eis, quos oppresserunt & iniustè qualitercunq; lęserunt? Adijcitur aũt ad eorum impoenitentiã, q oia sibi licita extimãt, quæ impunè sine resistentia facere potuerũt. Vnde nõ solum emendare nõ satagunt quæ malefecerunt,
G sed sua cõsuetudine pro auctoritate vtentes, peccandi audaciam trãsmittunt ad posteros. Et sic nõ solũ suorum facinorum apud Deum rei tenentur, sed etiã eorum, quibus apud Deum peccandi occasionem reliquerunt. Aggrauatur etiã eorum peccatum ex dignitate suscepti officij. Sicut.n. terrenus Rex grauius punit suos ministros, si inuenit eos sibi cõtrarios, ita Deus magis puniet eos, quos sui regiminis executores & ministros facit, si nequiter agant, Dei iudicium in amaritudinem conuertentes. Vnde & in libro Sap. 6. cap. ad Reges iniquos dicitur. Qm̃ cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, neque custodistis legem iustitiæ nostræ, nec ẽm voluntatem Dei ambulastis, horrende & cito apparebit vobis, qm̃ iudiciũ durissimum in his q p̃sunt fiet. Exiguo.n. cõceditur misericordia, potentes aũt potenter tormenta patientur. Et Nabuchodonosor per Esa. 14. dicitur. Ad infernum detraheris in profundum lacus. Qui te viderint ad te inclinabuntur, teque prospicient, quasi pro-
H fundius in poenis submersum. Si igitur regibus abundãt temporalia bona, & proueniunt, & excellens beatitudinis gradus p̃paratur a Deo, tyrãni autem a tẽporalibus bonis quæ cupiunt, plerunque frustrantur, multis insuper periculis subiacentes, & quod est amplius bonis æternis priuantur ad poenas grauissimas reseruati, vehementer studendũ est his qui regendi officium suscipiunt, vt Reges se subditis præbeant non tyrannos. De Rege autem quid sit, & q expediat multitudini Regem habere. Adhuc autem q præsidi expediat se Regem multitudini exhibere subiectæ, non tyrannum, tanta a nobis dicta sint.

Procedit ad ostendendum Regis officium, vbi secundum viam naturæ ostendit Regem esse in regno sicut anima in corpore, & sicut Deus in mundo. *Cap. 12.*

COnsequens autẽ dictis est considerare quod sit Regis officium, & qualem oporteat esse Regẽ. Quia verò ea quæ sunt ẽm artẽ, imitantur ea quæ sunt ẽm naturã, ex quibus

ex qoibus accipimus, vt ſm rõnem operari poſsimus; optimũ vř Regis offm̃ a forma regiminis naturalis aſſumere. Inuenitur aũt in rerum naturá regimen & vle & particulare. Vle quidem, ſm ꝙ oia ſub Dei regimine continenť: qui ſua prouidentia vniuerſa gubernat. Particulare autem regimẽ, maxime quidem diuino regimini ſimile eſt quod inuenitur io homioe: qui ob hoc minor mundus appellať: quia in eo inuenitur forma vniuerſalis regiminis. Nam ſicur vniuerſa creatura corporea, & omnes ſpirituales virtutes ſub diuino regimine continentur, ſic & corporis mẽbra & cæteræ vires animæ a ratione reguntur. Et ſic qnodãmodo ſe habet ratio in homine, ſicut Deus in mundo. Sed quia ſicut ſupra oſtendimus, homo eſt aĩal naturaliter ſociale in multitudine viuẽs: ſimilitudo diuini regiminis inuenitur in hoie, nõ ſolum q̃tum ad hoc ꝙ p rõnem regitur vnus homo, ſed ẽt q̃tum ad hoc, ꝙ per rationẽ vnius hoĩs regitur multitudo: quod maxime pertinet ad officium Regis: dũ & in quibuſdam aĩalibus quæ ſocialiter viuunt quædam ſimilitudo inuenitur huius regiminis: ſicut in apibus: in quibus & Reges eſſe dicuntur. Non ꝙ in eis per rõnem ſit regimen: ſed per inſtinctum naturæ indictum a ſummo regente qui eſt actor naturæ. Hoc igitur offm̃ Rex ſe ſuſcepiſſe cognoſcat: vt ſit in regno: ſicut in corpore anima, & ſicut Deus in mundo. Quæ ſi diligẽter recogitet, ea altero, iuſtitiæ in eo zelus accenditur, dum conſiderat ad hoc ſe poſitum, vt loco Dei iudicium in regno exerceat, ex altero vero, manſuetudinis & clementiæ lenitatem acquirit, dum reputat ſingulos qui ſuo ſubſunt regimini, ſicut propria membra.

Aſſumit ex hac ſimilitudine modum regiminis, vt ſicut Deus vnamquamq; rem diſtinguit quodam ordine & propria operatione & loco, ita Rex ſubditos ſuos in regno. & eodem modo de anima. Cap. 13.

OPortet igitur cõſiderare qd Deus in mundo faciat. Sic. n. manifeſtũ erit qd immineat Regi faciẽdũ. Sunt aũt vř conſideranda duo opera Dei in mundo. Vnũ quo mundũ inſtituit. Alterũ quo mundũ inſtitutum gubernat. Hæc aũt duo opa, aĩa habet in corpore. Nã primo quidẽ virtute aiæ informatur corpus, deinde vero p aiam corpus regitur & mouetur. Horum aũt ſecundũ quidẽ magis ꝓpriè pertinet ad Regis offm̃. Vnde ad oẽs Reges ꝑtinet gubernatio, & a gubernationis regimine Regis nomẽ accipitur. Primũ aũt opus non oĩbus regibus conuenit. Nõ enim oẽs regnũ aut ciuitatẽ inſtituunt in quo regnant, ſed regno ac ciuitati iam inſtitutis; regiminis curã impendunt. Eſt aũt cõſiderandum ꝙ niſi ꝓceſsiſſet qui inſtitueret ciuitatẽ aut regnũ, locũ non haberet gubernatio regni. Sub Regis. n. officio cõprehenditur ẽt inſtitutio ciuitatis & regni, Nonnulli. n. ciuitates inſtituerunt in quibus regnarẽt, vt Ninus Niniuẽ: & Romulus Romã. Similiter ẽt ad gubernationis officiũ ꝑtinet, vt gubernata conſeruet, ac eis vtatur ad qđ ſunt cõſtituta. Nõ igitur gubernationis offm̃ plenè cognoſci poterit, ſi inſtitutionis rõ ignoretur. Ratio aũt inſtitutionis regni ab exemplo inſtitutionis mundi ſumẽda eſt. In quo primo cõſideratur ipſarũ rerũ productio: deinde partiũ mundi ordinata diſtinctio. Vlterius aũt ſingulis mundi partibus diuerſæ rerũ ſpecies diſtributæ videntur, vt ſtellæ cœlo, volucres aeri, piſces aquæ, aĩalia terræ. Deinde ſingulis ea q̃bus indigent abundanter diuinitus ꝓuiſa videnť. Hanc aũt inſtitutionis rõnem Moyſes ſubtiliter & diligẽter expſuit. Primo. n. rerũ ꝓductionem proponit dicens. In principio creauit Deus cœlũ & terrã. Deinde ſm ordinẽ cõuenientẽ oia diuinitus diſtincta eſſe denonciat. videlicet diẽ a nocte, a ſuperioribus inferiora, mare ab arida. Hic cęlũ luminaribus: auibus aerẽ, mare piſcibus, aĩalibus terrã ornatam refert. Vltimo aſsignatũ hoibus terrę aĩaliumq; dñium. Vſum vero plantarũ tam ipſis q̃ aĩalibus cęteris ex prouidentia diuina denunciat. Inſtitutor aũt ciuitatis & regni de nouo producere hoies & loca ad inhabitandum & cætera vitæ ſubſidia non põt, ſed neceſſe habet his vti quæ in natura ꝓexiſtunt.

A Sicut ẽt cæteræ artes operationis ſuæ materiã a natura accipiunt, vt fabri ferrũ, ædificator ligna & lapides in artis vſũ aſſumunt. Neceſſe eſt igitur inſtitutori ciuitatis & regni, primum quidem congruum locum eligere, qui ſalubritate habitatores conſeruet, vbertatẽ ad victum ſufficiat, amœnitate delectet, munitione ab hoſtibus tutos reddat. Quòd ſi aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit conuenientior, quanto plura vel magis neceſſaria de ꝓdictis habuerit. Deinde neceſſe eſt vt locũ electũ inſtitutor ciuitatis aut regni diſtinguat ſm exigentiã eorũ quæ perfectio ciuitatis aut regni requirit. Puta ſi regnũ inſtituendũ ſit, oportet ꝓuidere quis locus aptus ſit vrbibus conſtituendis, qs villis, quis caſtris, vbi cõſtituẽda ſint ſtudia lrãrũ, vbi exercitia militũ, vbi negociatorũ cõuẽtus, & ſic de alijs q̃ ꝓfectio regni requirit. Si aũt inſtitutioni ciuitatis opa detur prouidere oportet, quis locus ſit ſacris, quis iuri reddẽdo, quis artificibus ſingulis deputandus. Vlterius autẽ oportet hoies
B congregare, qui ſunt cõgruis locis ſm ſua officia deputandi. Demũ vero ꝓuidendum eſt, vt ſingulis neceſſaria ſuppetãt ſm vniuſcuiuſq; cõſtitutionẽ & ſtatum. Aliter. n. nequaq̃ poſſet regnum vel ciuitas commanere. Hæc igitur ſunt, vt ſummariè dicatur, q̃ ad Regis offm̃ pertinẽt in inſtitutione ciuitatis aut regni ea ſimilitudine inſtõois mundi aſſumpta.

Quis modus gubernandi competat Regi: quia ſecundum modũ gubernationis diuinæ. Qui quidem modus gubernãdi a gubernatione nauis ſumpſit initium. Vbi & comparatio ponitur ſacerdotalis dominij & regalis. Cap. 14.

SIcur aũt inſtitutio ciuitatis aut regni ex forma inſtitutionis mundi cõuenienter accipitur, ſic & gubernationis rõ ea gubernatione ſumenda eſt. Eſt tñ præconſiderandum, ꝙ gubernare eſt id quod gubernatur conuenienter ad debitum finẽ perducere. Sicut ẽt nauis gubernari dicitur, dum per nautæ induſtriã recto itinere ad portũ illæſa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra ſe ordinetur
C vt nauis ad portum, ad gubernatoris offm̃ pertinebit, non ſolum vt rem in ſe conſeruet illæſam, ſed ꝙ vlterius ad finẽ perducat. Si vero aliquid eſſet cuius finis non eſſet extra ipſum, ad hoc ſolum intenderet gubernatoris intentio, vt rem illam in ſua perfectione conſeruaret illæſam. Et quamuis nihil tale inueniatur in rebus poſt ipſum Deum qui eſt omnibus finis, erga id tñ quod ad finem extrinſecum ordinatur multipliciter cura impeditur a diuerſis. Nam fortè alius erit qui curam gerit, vt res in ſuo eſſe conſeruetur, Alius autem vt ad vlteriorem perfectionem perueniat, vt in ipſa naui, vnde gubernationis ratio aſſumitur, manifeſtè apparet. Faber enim lignarius curam habet reſtaurandi, ſi quid collapſum fuerit in naui, ſed nauta ſolicitudinem gerit vt nauem perducat ad portum. Sic ẽt contingit in homine. Nam medicus curam gerit, vt vita hominis conſeruetur in ſanitate. Oeconomus vt ſuppetant neceſſaria vitæ, doctor autem curam gerit vt veritatem cognoſcat, inſtitutor
D autem morum, ut ſm rationem viuat. Quòd ſi homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, ſufficerent homini curæ prædictæ. Sed eſt quoddam bonum extraneum homini quãdiu moraliter viuit, ſ. vltima beatitudo quæ in fruitione Dei expectatur poſt mortem. Quia vt apoſtolus ait ſecundæ ad Corin. 5. quãdiu ſumus in corpore peregrinamur a domino. Vnde homo chriſtianus cui beatitudo illa eſt per Chriſti ſanguinem acquiſita, & qui pro ea aſſequenda Spiritu Sãcti arram accepit, indiget alia ſpirituali cura per quã dirigatur ad portum ſalutis æternæ. Hæc aũt cura per miniſtros Eccleſiæ Chriſti fidelibus exhibetur. Idem autẽ oportet eſſe iudicium de fine totius multitudinis & vnius. Si igitur finis hominis eſſet bonum quodcunque in ipſo exiſtens, & regendæ multitudinis finis vltimus eſſet ſimiliter, vt tale bonum multitudo acquireret & in eo permaneret, & ſi quidem talis vltimus ſiue vnius hominis ſiue multitudinis finis eſſet corporalis vita & ſanitas corporis, medici eſſet officium. Si autem vltimus finis

nis esset diuitiarũ affluentia. Oeconomus Rex quidã multitudinis esset. Si vero bonum cognoscendæ veritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, Rex haberet doctoris officium. Videtur autem vltimus finis esse multitudinis congregatæ viuere ſm virtutem. Ad hoc. n. hoies congregantur, vt simul bene viuant, quod consequi non posset vnusquisq; singulariter viuens. Bona autem vita est ſm virtutem. Virtuosa igitur vita est cõgregationis humanæ finis. Huius autẽ signum est q hi soli partes sunt multitudinis cõgregatæ qui sibi inuicem cõicant in bene viuendo. Si. n. pp solum viuere hoies conuenirent, aialia & serui essent pars aliqua congregationis ciuilis. Si vero pp acquirendas diuitias, oẽs simul negociantes ad vnam ciuitatem pertinerent, Sicut videmus eos solos sub vna multitudine computari, qui sub eisdem legibus: & eodem regimine diriguntur ad bene viuendum. Sed quia homo viuendo ſm virtutem ad vlteriorem finẽ ordinatur: qui consistit in fruitione diuina, vt supra iã diximus: oportet eundẽ finem esse multitudinis humanæ qui est hois vnius. Non est ergo vltimus finis multitudinis congregatæ, viuere ſm virtutem: sed per virtuosam vitam peruenire ad fruitionem diuinam.

Si quidem aũt ad hunc finem perueniri posset virtute humanæ naturæ, necesse esset vt ad officium Regis pertineret dirigere hoies in hunc finẽ. Hunc. n. dici Regem supponimus cui summa regiminis in rebus humanis committitur. Tanto aũt est regimen sublimius, quanto ad finẽ vlteriorẽ ordinatur. Semper. n. inuenitur ille ad quẽ pertinet vltimus finis imperare operantibus ea quæ ad finem vltimum ordinantur. Sicut gubernator ad quẽ pertinet nauigationẽ disponere, imperat ei qui nauem constituit, qualẽ nauem nauigationi aptã facere debeat. Ciuilis aũt, qui vtitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non consequit̃ homo per virtutem humanam; sed virtute diuina iuxta illud apl̃i. Ro. 6. Gratia Dei vita æterna, perducere ad illũ finem nõ humani erit, sed diuini regiminis. Ad illum igitur Regem hmõi regimen pertinet qui non est solũ homo, sed ẽt Deus. s. ad dñm nostrum Iesum Christum qui hoies filios Dei faciens, in cœlestem gloriã introduxit. Hoc igit̃ est regimen ei traditũ, quod nõ corrũpetur, pp quod nõ solum sacerdos sed Rex in scripturis sacris noiatur dicente Iere. 23. Regnabit Rex & sapiens erit. Vnde ab eo regale sacerdotiũ deriuat̃. Et quod est amplius. oẽs Christi fideles inquantum sunt mẽbra eius, Reges & sacerdotes dicunt̃. Huius ergo regni ministerium, vt a terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus est cõmissum. Et p̃cipue summo sacerdoti, successori Petri, Christi Vicario, Romano Pontifici: cui oẽs Reges populi christiani oportet esse subditos, sicut ipsi domino Iesu Christo. Sic. n. ei ad quem finis vltimi cura pertinet subdi debent illi ad quos pertinet cura antecedentiũ finium, & eius Imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gẽtilium & totius diuinorum cultus erat pp tp̃alia bona conquirenda, quæ oia ordinant̃ ad multitudinis bonum cõe, cuius Regi cura incumbit, conuenienter sacerdotes gentilium regibus subdebant̃. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a Dæmonibus, sed a Deo vero, religioso populo exhibenda, inde & in lege veteri sacerdotes regibus leguntur fuisse subiecti. Sed in noua lege est sacerdotiũ altius, per qd̃ hoies traducunt̃ ad bona cœlestia. Vnde in lege Christi Reges debent sacerdotibus esse subiecti. Propter quod mirabiliter ex diuina prouidẽtia factũ est, vt in Ro. vrbe, quã Deus p̃uiderat christiani populi principalẽ sedem futurã hic mos paulatim inolesceret, vt ciuitatum rectores sacerdotibus subiacerent. Sicut. n. maximus Valerius refert, oia post religionem ponenda semp nostra ciuitas duxit, etiã in quibus summæ maiestatis decus cõspici voluit. Quapropter non dubitauerũt sacris Imperia seruire. Ita se humanarũ rerũ habitura regimen extimantia, si diuinæ potentiæ benè atq; cõstãter fuissent famulata. Quia vero ẽt futurũ erat vt i Gallia christiani sacerdotij plurimũ

E vigeret religio, diuinitus est p̃missum vt ẽt apud Gallos gẽtiles sacerdotes quos diuites noiabãt, totius Galliæ ius diffinirẽt, vt refert Iul. Cęs. in libro quẽ de bello Gallico scripsit.

Quòd sicut ad vltimum finem consequendum requiritur vt Rex subditos suos ad viuendum secundum virtutem disponat: ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinant ad bene viuendum, & quæ impediunt, & quod remedium Rex apponere debet circa impedimenta dicta. Ca. 15.

SIcut aũt ad vitam quã in cęlo speramus beatã ordinant̃ sicut ad finem vita qua hic hoies bene viuunt, ita ad bonum multitudinis ordinant̃, sicut ad finem quæcunque particularia bona p hoiem procurant̃, siue diuitiæ, siue lucra, siue sanitas, siue facundia vel eruditio. Si igitur vt dictum est, qui de vltimo fine curã habet præesse debet his qui curã habent de ordinatis ad finem, & eos dirigere suo Imperio, manifestũ ex dictis fit q Rex sicut dominio & re-
F gimini quod administrat̃ p sacerdotij officiũ subdi debet, ita p̃esse debet oibus humanis officijs & ea Imperio sui regiminis ordinare. Cuicunq; aũt incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud, sicut in finem, hoc debet attendere vt suũ opus sit cõgruum fini. Sicut faber, sic facit gladiũ, vt pugnæ conueniat Et ædificator sic debet domũ disponere, vt ad habitandum sit apta. Quia igitur vitæ qua in præsenti benè viuimus finis est beatitudo cęlestis, ad Regis officium pertinet ea rõne vitã multitudinis bonã procurare, ſm q congruit ad cęlestem beatitudinẽ ducũt, & eorũ contraria ſm q fuerit poſe interdicat. Quæ aũt sit ad verã beatitudinem via, & q̃ sint impedimenta eius ex lege diuina cognoscitur, cuius doctrina pertinet ad sacerdotũ officiũ ſm illud Malachiæ. 2. c. Labia sacerdotum custodiunt scientiã, & legẽ requirent de ore eius. Et ideo in Deuter. 17. dñs præcipit. Postq̃ sederit Rex i solio regni sui describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine accipiens exemplar
G a sacerdote leuiticæ tribus, & habebit secum, legetq; illud oibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dñm Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius q̃ in lege p̃ceptã sũt; Per legem igitur diuinã edoctus, ad hoc p̃cipuum studium debet intẽdere, qualiter multitudo sibi subdita bene viuat. Quod quidẽ studium in tria diuiditur, vt primo quidem in subiecta multitudine bonã vitã instituat, secũdo vt institutã conseruet, tertio vt cõseruatã ad meliora promoueat. Ad bonam aũt vnius hois vitam duo requiruntur, vnum principale quod est operatio ſm virtutẽ. Virtus. n est qua bene viuitur. Aliud vero secundarium, & quasi instr̃ale. s. corporalium bonorum sufficientia, quorum vsus est necessarius ad actum virtutis. Ipsa tñ hois vnitas per naturã causatur. Multitudinis aũt vnitas quæ pax dicitur, per regentis industriã est procuranda. Sic igitur ad bonã vitam multitudinis instituendam tria requiruntur. Primo quidẽ vt multitudo in vnitate pacis cõstituatur. Secundo vt multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agendum. Sicut. n. hõ nihil benè
H agere põt nisi p̃supposita suarũ partium vnitate, ita hoium multitudo pacis vnitate carẽs, dum impugnat seipsam impedit̃ a benè agendo. Tertio verò, requiritur vt per regẽtis industriã necessariorũ ad benè viuẽdũ adsit sufficiẽs copia. Sic igitur bona vita per Regis officium in multitudine constituta, consequens est vt ad eius conseruationem intendat.

Sunt aũt tria quibus bonum publicũ permanere nõ sinitur. Quorũ quidẽ vnum est a natura proueniens. Nõ enim bonũ multitudinis ad vnũ tñ tempus institui debet, sed vt sit quodammodo perpetuum. Homines aũt cum sint mortales in perpetuum durare non possunt. Nec dum viuunt semper sunt in eodẽ vigore, quia multis variationibus humana vita subijcit̃, & sic nõ sunt hoies ad eadem officia p̃agenda æqualiter per totam vitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conseruandi ab interiori proueniens in peruersitate voluntatum consistit: dum vel sunt desides ad ea p̃agenda quę requirit resp. vel insuper sunt paci multitudinis

dinis noxij, dũ transgrediẽdo iustitiã aliorũ pacẽ ꝑturbãt.

Tertiũ aũt impedimentũ reipu. cõseruandæ ab exteriori causã:dum per incursum hostiũ pax dissolui,& interdum regnũ aut ciuitas funditus dissipã. Igitur circa tria ꝑdicta triplex cura iminet Regi. Primo quidẽ de successione hominũ & substitutione illorũ qui diuersis officijs præsunt:vt sicut ꝑ diuinũ regimen in rebus corruptibilibus, quia semper eadẽ durare non possunt,prouisum est vt per gñationẽ, alia in locũ aliorũ succedant: vt vel sic cõseruẽ integritas vniuersi,ita per Regis studiũ conseruẽ subiectæ multitudinis bonũ,dũ solicite curat, qualiter alij in deficientium locũ succedant. Secũdo aũt vt suis legibus & ꝓceptis,pęnis & ꝓmijs:hoĩes sibi subiectos ab iniquitate coerceat,& ad opera virtuosa inducat, exẽplũ a Deo accipiẽs qui hoĩbus legẽ dedit,obseruantibus quidẽ mercedẽ,transgredientibus pęnas retribuens. Tertio iminet regi cura, vt multitudo sibi subiecta cõtra hostes tuta reddã. Nihil.n.prodesset interiora vitare pericula,si ab exterioribus defendi non posset. Si igitur bonę multitudinis institutioni tertium restat ad Regis officiũ pertinens,vt sit de promotione solicitus. Quod fit dũ in singulis quæ pręmissa sunt, si quid inordinatũ est, corrigere,si quid deest,supplere,si quid melius fieri põt,studet ꝑficere. Vñ & Apl̃s fideles monet.vt semꝑ ęmulent̃ carismata meliora. Hæc igĩ sunt quæ ad Regis officiũ pertinent,de quibus per singula diligentius tractare oportet.

Index eorum quæ in singulis capitibus primi libri continentur.

B

D. THOMÆ AQVINATIS. De regimine Principum.

LIBER SECVNDVS

Qualiter ad Regem pertinet instituere ciuitatem, vel castra ad gloriam consequendam, & ꝙ eligere debet ad hoc loca temperata, & postea subiungit quæ commoda ex hoc regna consequuntur, & quæ incommoda de contrario. Cap.1.

PRimũ igitur pręcipuè oportet exponere Regis officiũ ab institutione ciuitatis aut regni. nam sicut Vegetius dicit,potentissimæ nationes & Principes nominati nullam maiorem potuerũt gloriã assequi,q̃ aut fundare nouas ciuitates, aut ab alijs conditas in nomen suũ sub quadã amplificatione transferre Quod quidẽ documentis sacræ scripturæ concordat. Dicit.n.sapiens in ecclesiastico.40.ꝙ Aedificatio ciuitatis cõfirmabit nomẽ. Hodie nãq; nomen Romuli nesciret̃,nisi quia condidit Romam. In institutione aũt ciuitatis aut regni si copia dẽ, primo quidẽ est regio per regẽ eligenda. quam tẽperatam esse oportet. Ex regionis.n. temperie habitatores multa cõmoda consequuntur. Primo nãq; consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatẽ corporis, & longitudinẽ vitæ. Cũ.n. sanitas in quadam temperie humorũ consistat,in loco temperato cõseruabitur sanitas. Simile nãq; suo simili conseruatur. Si aũt fuerit excessus caloris uel frigoris, necesse est ꝙ ſm qualitatem aeris corporis qualitas immutetur. Vnde quadam naturali industria, aĩalia quædã tẽpore frigido ad calida loca se transferunt, rursum tẽpore calido loca frigida repetentes,vt ex cõtraria dispositione loci,temporis temperiem consequantur. Rursum cũ aĩal viuat per calidũ & humidũ,si fuerit calor intensus,cito naturale humidũ exsiccã, & deficit vita. Sicut lucerna cito extinguitur, si humor infusus cito per ignis magnitudinem consumã. Vnde in quibusdam calidissimis Aethiopum regionibus homines vltra xxx.annos non viuere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu. naturale humidum de facili congelatur,& calor naturalis extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum quibus tuta redditur humana societas, regionis temperies plurimum valet. Nam sicut Vegetius refert,omnes nationes quæ vicinæ sunt soli,nimio calore siccatę,amplius quidem sapere, sed minus de sanguine habere dicuntur. Ac propterea constantiam atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent,quia metuunt vulnera,qui modicũ sanguinẽ se habere nouerunt. Ecõtra septẽtrionales ppl̃i remoti a solis ardoribus, incõsultiores qdẽ, sed tñ largo sanguine redũdãtes, sunt ad bella prõptissimi. His qui tẽperatioribus habitant plagis, & copia sanguinis suppetit

ſuppetit ad vulnerũ mortiſq; contẽptum, nec prudentia de
ficit quæ modeſtiam ſeruet in caſtris, & non parũ prodeſt
vti in dimicatione conſilijs. Demũ tẽperata regio ad politi-
cam vitam valet. Vt.n. Ariſtoteles dicit in ſua politica. Quæ
in frigidis locis habitant gentes, ſunt quidẽ plenę animoſi
tate, intellectu aũt & arte magis deficientes. Propter quod
libere perſeuerant magis. Non viuunt aũt politicè, & vici
nis propter imprudentiã principari non poſſunt. Quæ aũt
in calidis ſunt, intellectiuæ qdẽ ſunt et artificioſæ ſm aĩam:
ſine aĩoſitate aũt, propter quod ſubiectæ qdẽ ſunt & ſubie
ctæ perſeuerant. Quæ aũt in medijs locis habitãt vtroq; par
ticipant. Propter quod & liberi perſeuerant & maximè po
liticè viuere poſſunt & ſciant alijs principari. Eſt igitur eli
genda regio temperata ad inſtitutionẽ ciuitatis vel regni.

Qualiter eligere debent, Reges & Principes regiones ad ciuitates vel caſtra inſtituenda, in quibus aer ſit ſaluberrimus, & oſtendit in quo talis aer cognoſcitur, & quibus ſignis. Ca. 2.

POſt electionẽ aũt regionis oportet ciuitati conſtituẽ-
dæ idoneũ locũ eligere: in quo primo videt̃ aeris ſa-
lubritas requirenda. Couerſationi. n. ciuili præiacet
naturalis vita: quæ ꝑ ſalubritatem aeris ſeruat̃ illæſa. Locus
aũt ſaluberrimus erit, vt Vegetius tradit, excelſus, nõ nebu-
loſus, non pruinoſus, regioneſq; cœli ſpectans, neq; æſtuo-
ſas, neq; frigidas, demum paludibus nõ vicinas. Eminentia
quidẽ loci ſolet ad aeris ſalubritatẽ cõferre, quia locus emi
nens vẽtorũ perflationibus patet, quibus reddit̃ aer purus:
vapores ẽt qui virtute radij ſolaris reſoluunt̃, a terra & ab
aquis multiplicant̃ magis in conuallibus, & in locis demiſ-
ſis, quam in altis. Vnde in locis altis aer ſubtilior inuenit̃.
Huiuſmodi aũt ſubtilitas aeris quæ ad liberã & ſinceram re
ſpirationẽ plurimũ valet, impedit̃ per nebulas & pruinas,
quę ſolent in locis multũ humidis abundare. Vnde loca hu
iuſmodi inueniuntur ſalubritati eſſe contraria. Et quia loca
paludoſa nimia humiditate abundant: oportet locũ cõſtruẽ
dæ vrbi electũ, a paludibus eſſe remotũ. Cum. n. auræ matu
tinæ ſole oriente ad locũ ipſum pertinent, & eis ortæ a pa-
ludibus nebulæ adiungent, flatus beſtiarũ paluſtriũ venena
totũ cũ nebulis mixtos ſpargent, & locũ facient peſtilentẽ.
Si tñ mœnia conſtructa fuerint in paludibus, quæ fuerint
prope mare, ſpectentq; ad ſeptentrionẽ vel circa, hæq; palu
des excelſiores fuerint q̃ littus marinum, rationabiliter vi-
debuntur eſſe conſtructa. Foſsis. n. ductis exitus aquæ pate-
bit ad littus, & mare tempeſtatibus actum in paludes redũ
dando non permittet aĩalia paluſtria naſci. Et ſi aliqua aĩa-
lia de ſuperioribus locis venerint inconſueta ſalſedine oc-
cidentur. Oportet & locũ vrbi deſtinatum ad calorem &
frigus tẽperatè diſponi, ſm aſpectum ad plagas cœli diuer
ſas. Si.n. mœnia maximè prope mare conſtituta, ſpectabunt
ad meridiem, nõ erunt ſalubria. Nam hmõi loca mane qui-
dem erunt frigida, quia nõ reſpiciuntur a ſole, meridie ve-
ro erunt feruentia ꝑꝑ ſolis reſpectum. Quæ aũt ad occiden
tem ſpectant, orto ſole tepeſcunt, vel etiã frigent, meridie
calẽt, veſpere feruent, ꝑꝑ caloris continuitatẽ, & ſolis aſpe
ctũ. Si vero ad orientẽ ſpectabũt, manè quidẽ ꝑꝑ ſolis op-
poſitionẽ directã, tẽperatè caleſcent. Nec multũ in meridie
calor augebit̃, ſole nõ directè ſpectante ad locũ, veſpere vo
ro totaliter radijs ſolis auerſis loca frigeſcent. Eademq; vel
ſimilis tẽperies erit ſi ad aquilonẽ locus reſpiciat vrbis, ecõ
uerſo eſt quod meridie reſpiciente eſt dictũ. Experimento
aũt cognoſcere poſſumus, ꝙ in maiorẽ calorem minus ſalu-
briter aliquis tranſmutatur. Quæ.n.a frigidis locis corpora
traducuntur, in calida nõ poſſunt durare, ſed diſſoluuntur,
quia calor ſugendo vaporẽ naturales virtutes diſſoluit. Vn
de etiã in ſalubribus locis corpora æſtate infirma reddun-
tur. Quia vero ad corporũ ſanitatẽ conuenientium ciborũ
vſus requiritur, in hoc conſerre oportet de loci ſalubritate
qui conſtituendæ vrbi eligit̃, vt ex conditione ciborum di-
ſcernatur qui naſcũtur in terra, quod quidẽ explorare ſole

E bant antiq ex aĩalibus ibidẽ nutritis. Cum. n. hoĩbus alijſq;
aĩalibus cõe ſit vti ad nutrimentũ his qui naſcuntur in ter
ra, conſequens eſt vt ſi occiſorum aĩalium viſcera inueniun
tur bene valentia, ꝙ hoĩes ẽt in loco eodem ſalubrius poſ-
ſint nutriri. Si vero aĩalium occiſorum appareant morbida
mẽbra, rationabilibus accipi põt, ꝙ nec hoĩbus illius loci
habitatio ſit ſalubris. Sicut aũt aer temperatus, ita ſalubris
aqua eſt requirenda. Ex his enim maxime dependet ſanitas
corporũ, quæ ſæpius in vſum hoĩum aſſumunt̃. Et de aere
quidẽ manifeſtum eſt. ꝙ quotidie ipſum aſpirando intror-
ſum attrahimus vſque ad ipſa vitalia. Vñ principaliter eius
ſalubritas ad incolumitatem corporũ conſert. Itẽ, quia in-
ter ea quæ aſſumunt̃ per modum nutrimẽti, aqua eſt qua fre
quentiſsime vtimur, tam in potibus q̃ in cibis. ideo nihil eſt præ
ter aeris puritatẽ magis pertinens ad loci ſanitatẽ q̃ aqua-
rum ſalubritas. Eſt & aliud ſignum ex quo conſiderari po-
teſt loci ſalubritas. Si videlicet hoĩum in loco cõmorantiũ
facies bene coloratæ appareant, robuſta corpora, & bene
F diſpoſita membra. Si pueri multi & viuaces, ſi ſenes multi
reperiantur ibidem. Econuerſo ſi facies hominũ deformes
appareant, debilia corpora, exinanita membra vel morbi-
da, ſi pauci & morbidi pueri, & adhuc pauciores ſenes, du-
bitari non poteſt locum eſſe mortiferum.

Qualiter neceſſe eſt talem ciuitatem conſtruendam a Rege habere copiam rerum victualium, quia ſine eis ciuitas eſſe perfecta non poteſt; & diſtinguit duplicem modum iſtius copiæ. primum tñ magis cõmendat. Cap. 3.

OPortet aũt vt locus conſtruendæ vrbi electus non ſo
lum talis ſit qui ſalubritate habitatores cõſeruet, ſed
vbertate ad victum ſufficiat. Non.n. eſt poſſe multitu
dinem hoĩum habitare vbi victualium non ſuppetit copia.
Vnde, vt vult philoſophus, cum Xenocrates architectus pe
ritiſsimus Alexãdro Macedoni demonſtraret in quodã mõ-
G te ciuitatẽ egregiæ formæ conſtrui poſſe. interrogaſſe fert̃
Alexander, ſi eſſent agri q ciuitati poſſent frumentorũ co-
piã miniſtrare. Quod cũ deficere inueniret, reſpondit vitu-
perandũ eſſe ſi qs in tali loco ciuitatẽ conſtrueret. Sicut.n.
natus infans nõ põt ali ſine nutricis lacte, nec ad incremen
tũ ꝑduci, ſic ciuitas ſine ciborũ abundantia, frequentiã po-
puli habere nõ põt. Duo tñ ſunt modi qbus alicui ciuitati
põt affluẽtia rerũ ſuppetere. Vnus q dictus eſt, ꝑꝑ regionis
fertilitatẽ abundè oĩa producẽtis, quę humanæ vitæ reqrit
neceſsitas. Alius aũt ꝑ mercationis vſum. Ex quo ibidẽ ne-
ceſſaria vitæ ex diuerſis partibus adducant̃. Primus aũt mo
dus cõuenientior eſſe manifeſtè cõuincit̃. Tanto.n. aliquid
dignius eſt, quãto ꝑ ſe ſufficientius inuenitur, qa quod alio
indiget deficiens eſſe monſtrat̃. Sufficientiã aũt plenius poſ
ſidet ciuitas, cui circũiacens regio ſufficiens eſt ad neceſſa-
ria vitæ, q̃ illa quæ indiget ab alijs ꝑ mercationẽ accipere.
Dignior.n. eſt ciuitas ſi abundantiã rerũ habeat ex territo-
rio ꝓprio, q̃ ſi ꝑ mercatores abundet. Cum hoc ẽt videt̃ eſſe
H ſecurius, quia ꝑꝑ bellorũ euentus, & diuerſa viarũ diſcrimi
na de facili poteſt impediri victualiũ deportatio, & ſic ciui
tas ꝑ defectũ victualiũ opprimet̃. Eſt ẽt hoc vtilius ad con
ſeruationẽ ciuilẽ. Nã ciuitas quæ ad ſui ſuſtẽtationẽ merca-
tionũ multitudine indiget, neceſſe eſt vt cõtinuũ extra-
neorũ conuictũ patiat̃. Extraneorum aũt cõuerſatio corrũ-
pit plurimũ ciuiũ mores, ſm Ariſtotelis doctrinã in ſua po
litica, qa neceſſe eſt euenire vt hoĩes extranei aliis legibus,
& conſuetudinibus enutriti in multis aliter agant ꝙ ſint ci
uiũ mores. Et ſic dũ ciues eorũ exemplo ad agenda ſimilia
prouocantur, ciuilis conuerſatio perturbat̃. Rurſus ſi ciues
ipſi mercationibus fuerint dediti, pãdet̃ pluribus vitijs adi
tus. Nam cũ negociatorũ ſtudiũ maxime ad lucrũ tendat, ꝑ
negociationis vſum cupiditas in cordibus ciuium traducit̃.
Ex quo cõuenit vt in ciuitate oĩa fiant venalia, & fide ſub-
tracta, locus fraudibus aperit̃, publicoq; bono cõtẽpto pro
prio cõmodo qſque deſeruiet, deficietque virtutis ſtudium,

dum

dum honor virtutis præmium omnibus defetetur. Vnde necesse erit in tali ciuitate ciuilem conseruationē corrumpi.

Est etiam negociationis vsus contrarius q̃ plurimū exercitio militari. Negociatores.n.dum vmbram colūt, a laboribus vacant,& dum fruunť delitijs, mollescunt aio:& corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta. Vnde ſm iura ciuilia negociatio est militibus interdicta. Deniq; ciuitas illa solet esse magis pacifica cuius populus rarius cōgregaſ,minusq; intra vrbis mœnia resident. Ex frequēti.n. hoium cōcursu daſ occasio litibus, & seditionibus materia ministratur; Vnde ſm Arist.doctrinam, vtilius est quidem ꝙ populus extra ciuitates exerceaſ,q̃ ꝙ intra ciuitatis mœnia iugiter cōmoreſ. Si aūt ciuitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est vt intra vrbē ciues resideant, ibiq; mercationes exerceant. Melius igitur est ꝙ ciuitati victualium copia suppetat ex proprijs agris, q̃ ꝙ ciuitas sit totaliter negociationi exposita. Nec tñ negociatores oino a ciuitate oportet excludi, quia non de facili potest inueniri locus qui sic omnibus vitæ necessarijs abundet, ꝙ non indigeat aliquibus aliunde allatis. eorūq; quæ in eodē loco superabūdant, eodem modo redderetur multis dānosa copia, si per mercatorū officiū ad alia loca transferri non possent. Vnde oportet ꝙ per se cta ciuitas moderate mercatoribus vtatur.

Qualiter regio quam Rex eligit ad ciuitates, & castra instituenda, debet habere amœnitates, a quibus ciues sunt arcendi, vt moderate eis vtantur: quia sæpius sunt causa dissolutionis. Vnde regimen & quodcunque dominium dissipatur et annihilatur. Cap. 4.

EST etiam constituendis vrbibus eligendus locus quē amœnitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amœnus: nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo, cui deest amœnitas: eo ꝙ absq; amœnitate vita hoīs diu durare non possit. Ad hāc aūt amœnitatē pertinet: ꝙ sit locus cāporum planicie distētus, arborum ferax, montiū propinquitate conspicuus: nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verū quia nimia amœnitas superflue ad delicias hoies allicit: quod ciuitati plurimum nocet: ideo oportet ea moderate vti. Primo nāq; homines vacantes delicijs sensu hebetātur. Immergit enim earum suauitas sensibus aiam: ita ꝙ in rebus delectantibus liberum iudiciū habere non possunt. Vnde ſm Arist. sententiam Prudentia iudicis per delectationē corrūpitur. Deinde delectationes superfluæ ab honestate virtutis deficere faciunt. Nihil enim magis perducit ad īmoderatū augmentum: per quod mediū virtutis corrūpitur: q̃ delectatio: tum quia natura delectationis est auida: & sic modica delectatione sumpta ꝑcipitaſ in turpiū delectationū illecebras: sicut ligna sicca ex modico igne accenduntur. tum ēt quia delectatio appetitum nō satiat: sed gustata sitim sui magis inducit. Vnde ad virtutis officium pertinet vt hoies a delectationibus superfluis abstineant. Sic.n. superfluitate vitata facilius ad medium virtutis peruenietur. Consequenter etiam delicijs superflue dediti mollescunt aio: & ad ardua quæque attentanda: necnō ad tolerandos labores & pericula abhorrenda pusillanimes fiunt. Vnde & ad bellicū vsum deliciæ plurimum nocent. Quia vt Vegetius dicit in libro de re militari. Minus timet mortem qui minus deliciarum se nouit habuisse in vita. Demū delicijs resoluti plerunq; pigrescūt, & intermissis necessarijs studijs, & negocijs debitis, solis delicijs adhibent curam, in quas, quæ prius ab alijs fuerant congregata profusi dispergunt. Vnde ad paupertatē deducti, dum consuetis delicijs carere non possunt, se furtis & rapinis exponunt, vt habeant, vnde possint suas voluptates explere. Est igitur noxium ciuitati, vel ex loci dispositione, vel ex quibuscunq; alijs rebus, delicijs superfluis abundare. Opportunum est igitur in conuersatione humana modicum delectationis, quasi pro condimento habere, vt animus hoium recreeſ, quia vt Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenū. Danda est animis remissio. Meliores enim

A aptioresq; requieti resurgunt, quasi prosit aio tēperate delicijs vti, vt sal in ciborū coctura pro ipsorū suauitate, quod superflue īmissum illos corrūpit. Amplius aūt, si id quod est ad finē, vt finis quæriſ, tolliſ & destruiſ ordo naturæ. Sicut si faber quærit martellum ꝓpter ipsum, aut carpentarius serrā, siue medicus medicinā, quæ ordinanſ ad suos debitos fines. Finis aūt quē Rex in ciuitate sui regiminis debet intēdere, est viuere ſm virtutem. Cæteris aūt quibus vti debet, sicut his quæ sunt ad finem, & quantum est necessarium in prosequendo finem. Hoc aūt non contingit in his qui superflue delectationibus innituntur, quia tales delectationes non ordinanſ ad finem iā dictum, imo quæri videntur vt finis. Quo quidē modo videbanſ velle vti illi impij, qui in libro sapientiæ dicunt nō recte cogitantes, vt dicta scriptura testatur. Venite fruamur bonis quæ sunt, quod ad finem pertinet, & vtamur creatura tanq̃ in iuuentute celeriter, &c. quæ ibidem sequuntur. In quibus imoderatus vsus B delectabilium corporis, vt iuuenilis ætatis ostenditur, & digne a scriptura reprehenditur. Hinc est ꝙ Arist. in suis ethicis vsum delectabilium corporis vsui ciborū assimilat, qui amplius minusue sumpti sanitatem corrumpunt. Qui autē commensurati sunt, & saluant & augent. Ita de virtute contingit circa amœnitates & delicias hominum.

Qualiter necessarium est Regi et cuicunque domino abundare in diuitijs temporalibus, quæ naturales vocantur, & ponitur causa quare. Cap. 5.

HIs igitur sic deductis, quæ ad substantiale esse ciuilitatis, siue politię, seu regalis regiminis requiruntur, ad quorū institutionem & prouidentiam Rex principaliter debet intendere, agēdum est de quibusdā quæ ad Regem pertinent in relatione ad subditos, vnde & suū regimen quietius gubernetur. Et quāuis supra aliqualiter sit tactum in genere, nūc in specie est tractandū ad maiorem declarationem eorum quæ sunt agenda per principem.

C Primū quidē vt in singulis partibus sui regiminis abundet in diuitijs naturalibus, quas sic vocat Aristo in primo suæ politicæ, vel quia naturalia sunt. seu quia homo ipsis naturaliter indiget, vt sunt vineta, nemora, siluæ, viuaria, diuersorum animalium & auium gñā. De quibus Palladius palatinus Comes, Valentiniano Imperatori, ad præfata exhortans, luculentissimo stilo, ac diffusius, documentum tradidit. Hinc etiam Salomon Rex volens ostendere magnificentiam sui regiminis. Aedificaui inquit mihi domos, plantaui vineas, feci ortos & pomeria, & conseui ea cuncti generis arboribus, extruxi mihi piscinas ad irrigandum siluam lignorum germinantium. Cuius quidem triplex ratio sumi potest. Vna sumitur ex parte vsus ipsius rei, qui quidem delectabilior esse videtur in re propria q̃ aliena, eo ꝙ magis vnita. Vnio enim est amoris proprietas, vt tradit Dionysius. Ad amorem autem sequitur delectatio. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum affert.

Amplius aūt & ipsa diligentia operis exercita circa prædicta, D in qua quidē homo sibi cōgaudet quāto est opus difficilius. Magis.n. amamus cū non est facile quod sumitur, vt philosophus dicit. Ex qua rōne & filios diligemus, & qualibet nostrā facturam, ſm mēsurā operis. Adhibēdo igiſ sollicitudinē circa ꝓprias diuitias naturales iā dictas, gratiores iā fiunt q̃ alienæ. Et si gratiores, delectabiliores ipsas dicemus. Secūda ratio sumiſ ex parte officialiū Regis. Si.n. ipsos oporteat recurrere ad conuicaneos pro necessarijs vitæ sui domini, interdū scandala generanſ in subditis, vel ex rerum cōmercio in quo vel lędit auaritia, quæ ementē vel vēdentē concomitatur, vel fraus conturbat. Vnde in prouer. 20. ca. dicitur. Malū est dicit oīs emptor, & cū recesserit, tūc gloriabitur quasi fraude vendētem præuenerit. Et in Ecclesiastico monemur cauere a corruptione emptionis & negociatorū, quasi hoc sit proprium eorum in mercādo. Amplius autem, ex commercio contrahitur familiaritas ad fęminas, per quod vel ex cauta locutione in alterutrum, aut

aut aspectu,aut gestu causatur zelotipia inter ciues,& inde
côtra regimen prouocantur.Sed êt tertia ratio hoc idê con
firmat, quã accipimus ea parte rerum venalium , Victualia
enim quæ venduntur,vt in pluribus non carent sophisma-
te,& ideo nõ sunt tantæ efficaciæ sicut propria ad nutrien-
dum.Vnde idem Salomon in prouerbijs.5.cap.Bibe inquit
aqua de cisterna tua.In hoc comprehendens oẽ nutrimen
tum,sed præcipue potum,quia facilius pôt sophisticari , &
ipsum minus a sua natura & puritate remotum citius de
ipsius malitia indicat. Rursus propria victualia sunt maio-
ris securitatis in sumendo , quia possunt facilius ab extra-
neo venenari vel esse nocua,quam si in proprio horreo vel
cella reponantur.Vnde & propheta Esaias . 2.ca. In exalta-
tione retributionis viri iusti , panis inquit datus est ei , &
aquæ eius fideliores sunt,quasi propria cibaria & potabilia
securiora sunt ad sumendum .

*Qualiter expedit Regi & cuicunque Principi habere alias di
uitias naturales,vt sunt armenta & greges , sine qui-
bus domini bene regere terram non pos-
sunt. Cap. 6.*

NOn solum autẽ prædicta ad naturales diuitias perti
nent,sed & diuersa genera aĩantium ea eadẽ rõne
& causa,vt de pcedentibus est ostensum. In quibus
primo patri tanq̃ prędominanti toti humanæ naturæ da-
tum est priuilegium regendi & dominandi,vt in Gen.scri-
bitur.Crescite inquit dominus & multiplicamini & reple-
te terrã,& dominamini piscibus maris,& volatilibus cœli,
& cunctis aĩantibus quæ mouent super terram.Vnde ad re
giã maiestatẽ pertinet his oĩbus vti & abundare.Et quanto
plus in his dominatur , tanto plus primi domini principa
tum habet similiorẽ,cum oĩa sint ad vsum hoĩs deputata in
creationis primordio. Propter quod philosophus dicit in
1. pol. q venatio aĩalium siluestrium naturaliter est iusta,
quia per eã homo sibi vendicat quod suum est. Et de pisca
tione & aucupatione similiter dici potest. Vnde & natura,
aues rapaces prouidit & canes ad huiusmodi officium exer
cendum.Quia vero in piscibus non est aptitudo loci ad ta-
lia ministeria,loco canum & auium homo retia adinuenit.
Ad supplementum igitur & decorẽ regni, Rex indiget su-
pradictis,quibusdã quidem ad vsum & esum, vt sunt pisces
& aues,armenta boum & greges ouium quibus Salomon
abundauit,vt scribitur in Ecclesiaste, & in 3. libro regum,
ad sui magnificentiã ostentandã.Alijs aũt aĩalibus Rex in-
diget ad ministerium,vt sunt equi & muli ,asini & cameli
ad diuersa ministeria deputati ẽm varias consuetudines re
gionũ.Horum igitur oĩum Rex copiã habere debet,quan-
tum eidem est pote , siue de aiantibus deputatis ad esum,
siue ad ministerium,& propter causam iam dictam de alijs
diuitijs naturalibus,quia res proprię delectabiliores sunt,
vt superius est ostensum,tanto plus, quanto plus habẽt de
rõne vitæ,vnde magis accedunt ad diuinam assimilationẽ,
quæ est maior causa amoris. Adhuc alię sunt causæ in prę
dictis propter quas expedit Regi ipsis abũdare vt proprijs.
Primo autem ad hoc mouet natura quę delectatur ex suo
opere,dum considerat in eis nouum continue modum pro
cedendi in suis actibus,siue in viuendo,siue in generando,
siue in parturiendo,ex quibus consurgit in dominis admi-
ratio,& ex admiratione delectatio . Quòd autem nutritiua
sit causa dilectionis & per cõsequens delectationis apparet
in Exo.in filia Pharaonis quæ Moysem nutriri fecit. Et po-
stea ibidẽ subiungit,q post nutritionem,ipsum sibi adopta
uit in filiũ.Qua rõne dicit dominus in Oseæ.Ego quasi nu
tritus effraym.In hoc insinuãs suum affectum ad populum.

Amplius aũt & ipsorũ vectura siue siluestrium aĩalium,
siue aliorum pro quibus se Principes & Reges gymnasijs
exponunt,& filios suos submittunt,valet ad robur acquirẽ
dum corporis,& conseruandum sanitatem, & cordis vigo-
randam virtutem,si temperate vtantur. vt philosophus tra
dit in ethicis , & hoc cum in pace quiescunt ab hostibus.

E vt solent Reges Franciæ & Angliæ talibus vti. Et vt de ger
manis in gestis francorum scribit Amonius. Rursus equi
tatura ad hoc idem mouet,qua reges esse debẽt ornati ad
decorẽ regni,& eiusdẽ côtra hostes defensionem, ad quod
aptiores reddunt & expeditiores si propria habeant equo-
rum armenta vt mos est regibus ac principibus orientis.
Quẽadmodum & de Salomone scribit in 3.reg.4. q in sua
florens prosperitate habebat . 40. milia præsepia equorum
curialium.& 12.milia equorũ equestriũ quos custodiebant
supradicti regis præfecti. Præterea si de aĩantibus agatur
quæ ordinant ad esum,adhuc magis competit habere pro-
pria,siue quadrupedia,siue reptilia.i.pisces, quia oĩbus his
homo delectabilius vtitur,ex hoc q melius nutriuntur, &
aptiora efficiunt ad esum , tum quia re cognita in vtendo,
magis gaudemus,tũ êt quia securius & liberius nobis offe-
runt ad esum,quod est actus magis nostræ proportionatus
naturæ,ex quo & delectabilius agit. Amplius aũt , & causa
cõis iã dicta superius ad hoc facit.s. vitatio cõmercij cũ ci-
F uibus,quod pôt esse scandali adminiculũ, præcauendũ offi
cialibus regis. Rursus,hoc exigit magnificentia regis , vt
transeuntibus in cibis & potibus vberius administretur &
largius.Hoc aũt fit expeditius si reges abundent gregibus
& armentis. Concluditur ergo ex prędictis q diuitiæ na-
turales necessariæ sunt Regi,vt in singulis regionibus pro
prias habeat ad sui regiminis & regni munimen.

*Quòd oportet regem abundare in diuitijs artificialibus , vt
est aurum & argentum & numisma ex eis con-
flatum. Cap. 7.*

SEd & de artificialibus diuitijs,vt est aurũ & argẽtũ, &
alia metalla,& ex ipsis conflata numismata , necessaria
sunt regi ad munimen regiminis sui . Supposito.n.q
collegiũ sit necessariũ ẽm naturã ad regimẽ cõstituẽdũ, si-
ue politiã:& per cõsequẽs rex,& quicunque dominus qui
multitudinem regat , oportet vlterius concludere de sibi
G cônexo,videlicet thesauro,vt est aurũ,& argentũ , & ex eis
cõflatũ numisma,sine quo suũ regimẽ rex cõgrue & oppor
tune exercere nõ pôt,quod quidem ostendi pôt multiplici
via. Prima quidẽ manifestatur ex parte regis.Hõ.n. in cõ-
mutationibus faciendis auro vel argento siue numismate
vtit:vt instrõ.Vnde philosophus dicit in 5. ethi. q numis-
ma,est quasi fideiussor futurę necessitatis, quia cõtinet oĩa
opera sicut ipsarum preciũ.Si ergo quilibet indiget multo
magis rex,quia si simplr ad simpliciter , & magis ad magis.
Rursus virtus proportionat naturæ,& quibus virtuti.Natu
ra aũt status regalis quandã habet vlitatẽ,eo q cõis est po-
pulo sibi subiecto,ergo & virtus,& similiter opus . Si ergo
status dñorũ ẽm suã naturam,est cõicatiuus, ergo virtus &
operatio.Hoc aũt esse nõ pôt sine numismate,sicut nec fa-
ber,nec carpẽtarius,sine proprijs instrĩs. Itẽ ad idem ẽm
Philosophum in 4.ethi.virtus magnificentię magnos sum-
ptus respicit.Magni aũt sumptus ad magnũ ptinent, qđ est
rex,vt ipse philosophus tãgit ibidẽ. Vnde in Hester primo
H scribit de Assuero,q in oriẽte dñabat.127.pinciis q in cõ
uiuio qđ fecit principibus sui regni ministrabat in cibis &
potibus put exigebat magnificẽtia regis . Hoc aũt sine in-
strõ vitæ fieri nõ pôt,qđ est numisma,siue aurũ,vel argẽtũ.
Quare idẽ qđ prius.Cõcludit ergo ex parte regis eidẽ thẽ
saurũ eẽ necessariũ,q artificiales diuitias cõtinet . Secũda
via sumit in cõparatione ad populũ,siue in gñe,siue in spe
cie,qa ad hoc debet rex abũdare pecunijs,vt possit suæ do
mui puidere in necessarijs,& suorũ subuenire necessitati-
bus subditorum.Vt.n.tradit philosophus.8.ethi. Sic se rex
hr̃e debet ad populũ sicut pastor ad oues , & sicut pater ad
filios.Sic se habuit Pharao ad totã terrã Aegypti,vt in Gen.
scribit.De publico.n.ærario frumẽtũ emit:quod ingruente
fame distribuit secundum prudentiã Ioseph,ne populus fa
me deficeret.Salustius etiam narrat sententiam Catonis in
Catili . Qualiter respub . profecit Romanis quia æra-
rium publicũ viguit Romę:quo deficiente ad nihilum est
redactã

redacta,vt temporibus eiuſdem Catonis dicit accidiſſe.

Amplius aũt,quodlibet regnũ,ſiue ciuitas,ſiue caſtrum, ſiue quodcũq; collegium aſsimilaẽ humano corpori , ſicut ipſe philoſophus tradit.Et hoc idẽ in policrato ſcribiẽ: vnde cõparaẽ ibidẽ cõe ærariũ Regis ſtomaco ,vt ſicut in ſtomaco recipiũtur cibi,& diffunduntẽ ad mẽbra, ita & ærariũ Regis repleẽ theſauro pecuniarũ, & cõicatur atq; diffunditur pro neceſsitatibus ſubditorũ & regni. Rurſus & in ſpecie hoc idẽ contingit. Turpe eſt.n.& multum regali reuerẽtiæ derogat a ſuis ſubditis mutuare ꝓ ſumptibus Regis vel regni. Amplius aũt ex hac ſubiectione mutui ſuſtinetur a dñis vt per ſubditos ſiue quoſcunq, fiant ſuper regnũ exactiones indebitæ.Vnde ſtatus enernaẽ regni. Item ad idem. In mutuis ſæpe mutuãs ſcandalũ patitur,quia hæc eſt natura mutuantis,vt difficile ſit ei mutuũ reddere.Vnde ſnia fertur eſſe Biantis vnius de ſeptẽ ſapientibus.Amico a te mutuante pecuniã, & ipſum & pecuniã perdis . Neceſſarium eſt igitur Regi artificiales diuitias congregare , ex cauſis iã dictis,in cõparatione ad populũ,ſiue in genere, ſiue in ſpecie. Tertia aũt via ad hoc idẽ probandũ accipitur in reſpectu ad rẽ,ſiue perſonã extra regis dñium conſtitutã. Quarum quidẽ duo ſunt genera, vnum. videlicet. inimicorum contra quos oportet ærarium publicum Regis eſſe plenũ. Et primo pro ſumptibus ſuæ familiæ , ſecundo pro ſtipendiis militũ conductorum,cum contra hoſtes mouet exercitum. tertio ad præſidia reſarcienda,vel conſtituenda,ne hoſtes inuadant terminos ſui regni. Aliud aũt genus in augmentum tendit ſui regni,vnde & neceſſarius Regi eſt theſaurus . Contingit.n.interdũ regiones grauari vel penuria vel onere debitorum,aut ẽt ab hoſtibus: & recurrunt tunc ad regni ſubſidium.Quibus ſubueniendo cum inſtrumẽto vitæ,quod aurum,vel argẽtum,vel quodcunque numiſma, ſubiiciuntur eidẽ,& ſic augmentatur regnum.Liquet ergo ex dictis,Regi neceſſarias eſſe artificiales diuitias ad conſeruationem ſui regiminis ea tribus cauſis iam dictis.Vnde ẽt in Iudith ſcribiẽ ꝙ Holofernes Princeps Nabuchodonoſor,qñ inuaſit regiones Syrię & Ciliciæ cũ exercitu magno, tulit aurũ & argẽtũ multũ nimis de domo Regis, paratũ, videlicet ad expeditionẽ contra ſuos hoſtes . Et hoc idẽ de Salomone ſcribiẽ in libro ſuperius allegato, inter actus regalis magnificentiæ.Coaceruaui inquit mihi aurũ & argentũ,& ſubſtantiã Regũ ac prouinciarũ, ſubſtantiã vocãs numiſmarum theſauros,ꝓ tributa ab ipſo exacta , & pr̃is ſui Dauid,vt patet.2.& 3.libris Regũ.Et hoc ideo,quia ſm Philoſophum in ethicis,humanæ vitæ ſunt inſtrumentũ, vt dictum eſt ſupra.nec iſtud contradicit diuino ꝑcepto tradito à domino in Deuteronomio ꝑ Moyſen quantũ ad Reges & Principes populi . Ibi enim lex ſcribitur de Rege ꝙ non habeat auri vel argẽti immenſa pondera.Quod quidem intelligendum eſt ad oſtentationẽ,ſiue faſtum regalem, vt de Crœſo Rege Lidorum narrant hiſtoriæ,ex qua cauſa ruinã paſſus eſt,quia captus à Cyro Rege Perſarum nudus in alto monte patibulo eſt affixus. Sed ad ſubuentionem regni, omnino eſt neceſſarium propter cauſas iam dictas .

Qualiter ad regimen regni & cuiuſcunque dominij neceſſarij ſunt miniſtri ſibi, incidenter diſtinguitur de duplici dominio politico et deſpotico, oſtendens multis rationibus quòd politicum oportet eſſe ſuaue. Cap. 8.

NOn ſolum aũt diuitiis oportet Regem eſſe munitũ, ſed ẽt miniſtris.Vnde & ille magnus Rex Salomon in pręallegato libro dicit de ſeipſo . Poſſedi ſeruos & ancillas & familiam multã nimis. Quod autẽ poſsidetur in dominio videtur eſſe poſsidentis.Et ideo hic diſtinguẽdum eſt circa dominium incidenter.Duplex.n.principatus ab Ariſt.ponitur in ſua politica:quorum quilibet ſuos habet miniſtros:licet plures ponat in 5.politicorum,vt ſupra eſt diſtinctum,& infra ẽt declarabatur:politicus, videlicet, & deſpoticus.Politicus quidẽ qñ regio:ſiue prouincia,ſiue

A ciuitas,ſiue caſtrum per vnum,vel plures regitur, ſm ipſorum ſtatuta:vt in regionibus contingit Italiæ , & præcipue Romæ : vt per Senatores & Conſules pro maiori parte ab vrbe condita . Horum aũt dominiũ conuenit amplius quadam ciuilitate regere,eo ꝙ in ipſa ſit continua de ciuibus: ſiue cattaneis alternatio . Sicut de Romanis ſcribitur in 1.Mach.8.vbi dicitur ꝙ per ſingulos annos cõmittunt vni homini magiſtratum ſuum dominari vniuerſæ terræ ſuę. Vnde duplex eſt in tali dominio ratio , quare ſubditi nõ rigide poſsint corrigi,vt in regali dominio . Vna ſumitur ex parte regẽtis:quia temporaneum eſt eius regimen. Ex hoc enim diminuitur eius ſolicitudo in ſibi ſubditis , dum conſiderat ſuum tã breui tẽpore dñium terminari. Propter quod & iudices populi Iſrael qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando quã Reges ſequentes. Vnde Samuel qui dictũ populũ certis iudicauit tẽporibus,ſic ait ad ipſos,volens oſtendere ſuũ regimen fuiſſe politicum & nõ regale quod elegãter.1.Regũ.12. Loquimini inquit de me B corã dño & Chriſto eius.vtrũ bouẽ cuiuſquã tulerim , aut aſinũ.Si quẽpiam calũniatus ſum, ſi oppreſsi aliquem, ſi de manu alicuius munus accepi. Quod quidẽ,qui regale dñiũ habent,nõ faciunt,vt infra patebit, & in 1.lib. Regũ dictus propheta oſtendit. Amplius autẽ, modus regendi in dictis partibus vbi politicum eſt dñium,mercenarius eſt. Mercede enim dñi conducunẽ.Vbi autẽ merces pro fine præfigiẽ nõ tm̃ intendiẽ regimini ſubditorũ:& ſic per cõſequens tẽperaẽ correctionis rigor. Vnde & dominus in Ioanne 10. cap.dicit de talibus.Mercenarius aũt,& qui non eſt paſtor. cui nõ eſt cura de ouibus: quia.ſ.ad tẽpus præponiẽ : videt lupum & fugit. Mercenarius autẽ fugit : quia mercenarius eſt,quaſi ipſa merces ſit ſibi finis regiminis,& ſubditos ſibi poſtponat.Propter quod & antiqui Romani duces, vt ſcribit Maximus Valerius,curã gerebant reipu ſumptibus propriis,vt Marcus Curius,& Fabritius,& multi alii. Vnde reddebantur ad curã politię audaciores & magis ſoliciti, quaſi C tota in hoc eſſet eorum intentio & maior affectus.Et in talibus verificaẽ Catonis ſententia,quã Saluſtius refert in catilinario.Vnde reſpu.ex parua effecta eſt magna,quia in illis domi fuit induſtria , foris iuſtum imperium. animus in conſulendo liber,neque delicto,neque libidini obnoxius. Secunda autẽ ratio vnde dominium politicum oportet eſſe moderatum , ac cum moderatione exercitum : ſumitur ex parte ſubditorum,quia talis eſt eorum diſpoſitio,ſm naturã proportionata tali regimini . Probat enim Ptolomæus in quadripartito,regiones hominum eſſe diſtinctas ſm cõſtellationes diuerſas,quãtum ad mores & regimen,circunſcripto ſemper ſm ipſum ſuper ſtellarum dominium imperio voluntatis.Vnde regiones Romanorum ſub Marte ponuntur ab ipſo,& ideo minus ſubiiciles . Propter quod ex eadẽ cauſa præfata gens eſſe ponitur inſueta pati cum ſuis terminis , & ſubdi neſcia,niſi cum non poſsit reſiſtere , & quia impatiens alieni arbitrii , & per conſequens ſuperioris inuidia Inter Romanos præſides,vt in 1.Mach.8.ca ſcri- D bitur,nemo portabat diadema,nec induebatur purpura,& vlterius ſubditur effectus illius humilitatis, quia nõ eſt inuidia,nec zelus inter eos.Quadã igitur placabilitate animi vt natura requirit ſubditorum illius regionis , & inceſſu humili rẽpu.gubernabant,quia vt tradit Tullius in Philippicis.Nullum maius armatorum præſidium caritate & beniuolentia ciuium,qua oportet principantẽ eſſe munitum non armis.Et hanc ẽt ſententiã refert Saluſtius de Catone quantum ad antiquos patres Romanos . Rurſus ad idem, cõfidentia ſubditorum ſiue de exoneratione dñii regentiũ, ſiue dominandi in ſuo tẽpore congruo reddit ipſos ad libertatẽ audaces,ne colla ſubmittãt regentibus. vnde oportet politicum regimen eſſe ſuaue. Amplius autem eſt certus modus regendi,quia ſm formã legum,ſiue cõmunium ſiue municipalium cui rector aſtringitur,propter quã cauſam & prudentia principis,quia non eſt libera tollitẽ,& minus imitatur diuinam. Et quamuis leges a iure naturæ tra-

hant

hant originem: vt Tullius probat in tractatu de legibus: & E ius naturæ a iure diuino, vt testatur Dauid propheta. Signatum est inquiens lumen vultus tui super nos domine: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus oibus legislator prouidere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio: quia legibus solum rector politicus iudicat populũ. Quod per regale dominium suppletur dum non legibus obligatus, per eam censeat quæ est in pectore Principis: propter quod diuinam magis sequitur prouidentiam, cui est cura de omnibus: ut in lib. Sapien. dicitur. Patet igitur qualis est principatus politicus & modus eius regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

De principatu despotico quis est, & qualiter ad regale reducitur. Vbi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora.

Cap. 9.

EST autem hic aduertendum, ꝙ principatus despoti- F cus dicitur qui est domini ad seruum: quod quidem nomen græcum est. Vnde quidam domini illius prouinciæ adhuc hodie despotæ vocantur: quem principatum ad regalem possumus reducere: vt ex sacra liquet scriptura. Sed tunc est quæstio, quia philosophus in primo politicorum diuidit regale contra despoticum. Hoc aũt in sequenti libro declarabitur: quia ibidem occurrit diffiniendi materia: sed nunc sufficiat per diuinã scripturã probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Israelitico populo quæ seruitutem important. Cũ enim petiuissent Regem a Samuele iam ætate defecto: & filijs suis non iuste dominantibus modo politico: vt iudices alij dicti populi fecerant, consulto domino rñdit. 1. Reg. 8. Audi inquit vocem populi in his quæ loquuntur. Verũtamen contestare eos: & prædic eis ius Regis. Filios vestros tollet & ponet in curribus suis: facietq; sibi currus, & equites, & præcursores quadrigarum suarum: & cõstituet ara- G tores agrorum suorum, & messores segetum, ac fabros armorum suorum, filias quoque vestras faciet sibi focarias, vnguentarias, ac panificas, & sic de alijs conditionibus ad seruitutem pertinentibus, quæ in primo libro. Regum traduntur, per hoc quasi volẽs ostendere ꝙ regimen politicũ, quod erat iudicum & suum fuerat, fructuosius erat populo. Cuius tamen superius contrarium est ostensum. Ad cuius dubij declarationẽ sciendum est, ꝙ ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem si referamus dñium ad statum integrum humanæ naturę, qui status innocentię appellat̃, in quo nõ fuisset regale regimen: sed politicum, eo ꝙ tunc non fuisset dñium quod seruitutem haberet sed pręeminentiam & subiectionẽ in disponẽdo & gubernãdo multitudinem ẜm merita cuiuscunq;: vt sic, vel in influendo, vel in recipiendo influentiã, quilibet esset dispositus ẜm congruentiã suæ naturæ. Vnde apud sapientes & homines virtuosos, vt fuerunt antiqui Romani H ẜm imitationem talis naturæ, regimen politicũ melius fuit. Sed quia Peruersi difficile corrigent̃: & Stultorum infinitus est numerus: ut dicitur in Ecclesiaste. in natura corrupta regimen regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturã humanã sic dispositam, quasi ad sui fluxum limitibus refrenare. Hoc aũt facit regale fastigium. Vnde scriptum est in prouer. 20. cap. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat oẽ malum intuitu suo. Virga ergo disciplinæ quã quilibet timet, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mũdi, quia per ea populus & indocta multitudo melius regitur. Vnde apostolus ad Ro. 13. dicit, loquens de rectoribus mundi, quòd nõ sine causa gladium portat, vindex in iram Dei qui male agit. Et Arist. dicit in ethicis ꝙ Pęnæ in legibus institutæ sunt medicinę quædã. Ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autem & situs terræ secundum stellarum aspectum regionem disponit, vt dictum est supra. vnde videmus quasdam prouincias aptas ad seruitutem, quasdã aũt ad libertatem. Propter qđ Iulius Cęsar & Amonius qui describunt gesta francorũ & germanorũ, eos mores & actus attribuunt eisdẽ in quibus ẽt nunc persistere uerant. Romani aũt ciues aliquo tẽpe vixerunt sub regibus a Romulo. videlicet. vsq; ad Tarquinium superbum. Cuius cursus ann. 264. fuit, vbi, vt historię tradunt. Sic & Athenienses post mortẽ Codri regis sub magistratibus vixerunt, quia sub eodẽ climate constituti. Considerãtes enim ꝙ dicta regio magis apta foret, ex causis iam dictis, ad politicum regimen sic ipsam rexerunt, vsque ad tempora Iulij Cęsa. sub Consulibus, Dictatoribus, & Tribunis, quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore vt dictum est supra tali regimine multum profecit respu. Patet igitur qua consideratione politiam regno, & regale dominium politiæ præponimus.

Habita distinctione dominij hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quædam genera ministrorum ostendit omnibus dominis cõmunia. Postea probat seruitutem in quibusdam esse naturalem. Cap. 10.

HIs igitur sic deductis, videndum est de ministris qui ad regiminis sunt complementum, quia sine eis quodcunq; dñium transire non potest, vt per eos ẜm gradum personarum exerceantur officia, distribuant̃ opera, & administrentur necessaria, siue in regno, siue in quacunq; repu. & secundum merita cuiuscunq; in ea contenti. Vnde primus dux in Israelitico populo Moyses a Iethro cognato suo merito redarguit̃, ut patet in Exo. 18. cap. Quia ipse solus satisfaciebat populo suo sine ministris. Stulto inquit labore consumeris tu, & populus iste qui tecũ est, & vltra vires tuas est, nec poteris sustinere. Prouide inquit viros potentes & timentes deum in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & cõstitue ex eis Tribunos, & Centuriones: & Quinquagenarios, ac Decanos, q iudicent populũ. Hoc idem de Romanis inuenitur. Quia cum regũ regimen cessasset ab vrbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus vrbem rexit: sed mouentibus bellum Sabinis, eidẽ per senatum adiunctus est Dictator, qui dignitate Cõsules pręibat. Quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiã tempore adiunctus est magister equitum qui dictaturæ obsequeretur. Quorum primus Spurius Cassius. Post hæc, quasi circa idem tempus, instituti sunt Tribuni, qui in fauorem populi essent. Quod pro tãto sit dictum ad ostendendũ quod regimen cuiuscunq; collegij siue prouinciæ, siue ciuitatis, vel castri, sine ministerio diuersorum officialium bene regi non potest. Sed circa hoc distinguendum de eis videt̃, ẜm diuersitatem regiminis, quia oportet ministros dominis cuiuscunque regiminis esse conformes sicut membra capiti. Vnde regimen politicum ministros requirit ẜm qualitatem politiæ. Propter quod hodie in Italia oẽs sunt mercenarij, sicut & domini, & ideo agunt sicut mercede conducti, non ad vtilitatem subditorum, sed ad lucrum suum, pręstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, vt antiqui Romani, tunc eorum sollicitudo figebatur ad rempu. sicut ad finem. Et inde proficiebant. Sicut maximus Valerius narrat de Camillo. qui precatus est ꝙ si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, eius inuidia suo & non reipu. incommodo satiaretur. Sed regalis regiminis alij sunt ministri perpetuis officijs deputati ad ministrandum Regi pro suo suique populi fructu, vt sunt Comites, Barones, & milites simplices, feudatarij, qui ex suo feudo & ipsi & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Vnde patet & ministros esse necessarios cuicunque dominio, & secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod & in ecclesiastico dicit̃, Secundũ iudicẽ populi, sic & ministri eius: & Qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.

Distinguuntur aũt & alia quatuor genera ministrorum

a philosopho

a Philosopho in politica, qui haberi possunt regimini magis coniuncti. Quidam enim sunt quos habet ciuilitas sine regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura prouidit, vt sint gradus in hominibus, sicut & in alijs rebus. Videmus enim in elementis esse infimum & supremum. Videmus etiam in mixto semp esse aliquod prædominans elementum. In plantis etiã quædam deputata sunt ad humanum cibum, quędam ad fimum & eodem modo in animalibus. Sed & in homine inter mẽbra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animam. Et in ipsis etiã potentijs animæ in alterutrum comparatis, quia quędam ordinatæ sunt ad imperandum & mouendum, vt intellectus & voluntas, quędam ad seruiendum eisdem sm gradum ipsarum. Ita inter homines erit. Et inde probatur esse aliquos oino seruos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere a ratione propter defectum naturæ. Tales autem oportet ad opus inducere per modum seruilem, quia ratione vti non possunt. Et hoc iustum, naturale vocatur. Hæc autem omnia Philosophus tangit in primo Politicorum. Sunt aũt & alij ministri ad idem deputati officium, alia ratione, vt in bello deuicti. Quod lex humana non sine ratione sic statuit ad acuendum bellatores pro repu. fortiter pugnandum, vt videlicet victi subijciant victoribus iure quodã, quod Philosophus in prædicto loco iustũ legale appellat. Vnde isti quamuis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur seruorum, quadam militari lege, ad acuendum corda bellantium. Et hunc modum obseruauerunt Romani. Vnde tradunt historiæ, T. Liuium tantæ eloquentiæ virum a Romanis captum in seruitutem redactum, sed propter suam probitatem a Linio Nobilissimo Ro. sub cuius ditione traditus erat, manumissus ab ipso cognomen accipiẽs. T. Liuius est vocatus, quem libertati tradidit pro suis filijs instituendis in liberalibus artibus, cui ante nõ licuisset, secundum Principum instituta. Hoc etiam & lex diuina præcipit, vt in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium videlicet vel mercede cõductorum, seu seruientium quadam beniuolentia & amore ad sui honoris cumulũ, vel virtutis ꝑfectũ, vt sunt ministrãtes Principi in domestica domo, siue de re militari, siue aucupij, siue venationis siue in alijs reb. familiarib. domus, de quibus non est mõ dicendum per singula, & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit. Vnde in prouerbijs dicitur, ꝙ acceptus est regi minister intelligens. Et in Ecclesiastico. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Concludendum est igitur ꝙ ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quæ dicta sunt supra de diuitijs & ministris, Princeps debet esse munitus. Propter quod Philosophus dicit in 8. Ethi. Quòd non est Rex, qui per se non est sufficiens, & omnibus bonis superexcellens. Quibus omnibus superabundauit Rex Salomon, vt patet in 3. lib. Reg. Sed præcipuè in ornatu, & ordine ministrorũ, de quo admirata Regina Saba, maior est inquit sapientia tua q̃ rumor quem audiui. Beati viri tui, & serui tui hi, qui assant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

Quòd necessarium est Regi & cuilibet domino in sua iurisdictione, munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multa ponuntur. Cap. 11.

POst hæc autem ad robur dominij, siue Regalis, siue Politici, necessariæ sunt munitiones ad quas se conferant domestici Regis, vel ipse Rex. Cuius rei documentum accipimus a Rege Dauid, qui postquam cœpit Hierusalem accepit montẽ Sion pro suo munimine, ibiq; arcem ædificauit, vbi dogmatum fistulæ ducebantur vsque ad Mello: ipsamque arcem suam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbique Reges obseruãt, ꝙ in singulis ciuitatibus &

A castris speciale habent præsidium, siue arcem, vbi degit Regis familia & officiales eiusdem. Cuius quidem rei multæ sunt causæ: vna sumitur ex parte principum; quia expedit eis esse in loco tuto, vt in regendo, corrigendo, & gubernãdo sint magis securi, & in exequendo iustitiam efficiantur audaces. Vnde & Romani consules & senatores, tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrant historiæ, ꝙ tota occupata ab hostibus vrbe Roma, in ipso permanserunt illæsi. Amplius autem, & Regi, suæque familiæ maior honestas hoc exigit, ne vel earum commercio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum maiestas, vel ex incauto aspectu vbi maxima requiritur pudicitia, sicut senes populi Troiani se habebant ad Helenam, vt philosophus dicit in Ethi. vel Populus Regis indignationem incurrat, vel ipse & sui se dehonestandi in subditis occasionem assumant. In quem casum lapsus est Rex David circa vxorem Vriæ scutiferi Ioab, quam lauantem vidit de solario domus Regiæ, vt scribitur in secundo libro Regum.

B Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus mouetur quàm ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus Regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad suis parendum mandatia, vt Philosophus dicit in sexto Politicorum. Amplius autem, minorem causam habent rebellandi, seu subijciendi se hostibus, dum nimium infestantur. Cum enim ministros Regis munitionibus habent præsentes, solicitantur audacius ad defensionem sui. Sic & Iudas Machabæus fecit de arce Syon. Quam deuictam cinxit muris fortissimis & turribus altis pro defensione patriæ contra hostes, vt scribitur in primo Machab. Et similiter in Bethsuram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumeæ. Rursus ad idem, necessariæ sunt munitiones principibus pro conseruandis diuitijs quibus abundare debent, vt dictum est supra, & vt eisdem possint cum sua familia liberius vti, vnde & ministri fiant

C ad præparandum necessaria promptiores, quòd est delectabilius ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus, quòd ex ordine debito causant speciem, siue pulchritudinem, tanquam in re proportionata & commensurata in suis partibus. Vnde consequitur in nobis spiritualis lætitia, quæ ex se quasi extasim facit quam passa videtur Regina Saba in aspectu ordinis ministrorũ curiæ Salomonis, vt superius est ostensum.

Quòd ad Bonum regimen regni, siue cuiuscunque dominij spectat stratas, siue quascumque vias in regione vel prouincia habere securas & liberas. Cap. 12.

EST & aliud necessarium Regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipsæ munitiones, vt videlicet stratas faciant securas, & aptas ad transeundum,

D siue pro aduenis, siue pro indigenis, vel regalibus suis. Viæ enim communes sunt omnibus quodam iure naturæ, & legibus gentium. Propter quod prohibentur a nemine occupari, nec vlla præscriptione, nec quocunque temporum cursu ius de eisdem posset alicui acquiri. Vnde in libro Numerorum via publica, via Regia nominatur, ad significandum eius ciuitatem. Vbi Augustinus in glosa dictum verbum exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cuilibet transeunti innoxio ratione humanæ societatis. Propter quod & Ibidem scribitur, quòd Amorræis contradicentibus, ne filij Israel transirent per eos cum sola via Regia gradi permitterent, hoc est sine læsione aliqua Regionis, dominus mandauit ipsos deleri. Vt autem stratæ in sua communitate sint liberæ, & transeuntibus forent securæ, intra principibus permittunt pedagia. Vnde & eis seruantibus quæ viatoribus sunt prædicta, officiales Principum ipsa meritò possunt exigere, & proficiscentes, debitè obligantur persoluere.

Amplius autem, & viarum securitas in regimine regni principibus

principibus est fructuosa, quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, vnde & regnum in diuitijs crescit. Qua ratione in vrbe aucta fuit resp. ꝓpter vias, circa quas sollicitabantur expeditas habere, & stratæ vocabantur Romanæ, vt homines magis redderentur securi ad deferendū merces, ac sub simulatione callida sub nominibus librarij permutatis, vt latrones ignorarent tempus, sicut compotistæ scribunt, cum in vrbe celebrarentur nundinæ, sic eos decipiebant. Quædam etiam extra vrbem institutæ, fuerunt per Romanos principes, eorumque sunt intitulatæ nominibus, vt ex hoc maiorem obtinuerint firmitatem, & loca tutiora aduenientibus redderentur, vt forum Iulij, quod in confinibus multarum prouinciarum & diuersis regionibus adhuc nomen remansit.

Amplius autem & per diuersos cōsules ac senatores Romanos stratæ sunt institutę, extendentes se ad diuersas prouincias, quorum titulis intentitari viderentur ad liberiorem, ac securiorem accessum ad vrbem, vel ad ipsorum memoriam clariorem. vt via Aurelia ab Aurelio principe, via appia ab Appio senatore. Quarum prima tendebat versus Reatem, vbi historię prouinciam Aureliam ponunt. Secunda vero in Campaniam suum habebat progressum, ac sic de singulis alijs, siue consulibus, siue senatoribus, vt Flamminio vel Aemilio, à quibus stratę vel prouinciæ sunt nominatæ propter causam iam dictam.

Rursus & diuinus cultus in hoc augetur, propterea ꝙ promptiores sunt homines ad reuerentiam diuinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiā, siue ad aditum sancti. Vnde & præcipuum motiuum Romanorum fuit stratas faciendi securas, diuinus videlicet idolorum cultus ꝓ quo multum zelabat resp. vt Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam scriptura in Esdra refert, reuerentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod & tradita fuit ędificatio templi. Iuxta quod Domino dicitur in Io. Quadraginta & sex annis ædificatū est templum hoc, & tu in triduo reædificabis illud?

Quòd in quolibet regno & quocunque dominio necessarium est numisma proprium, & quot bona ex hoc sequuntur, & quæ incommoda, si non habeatur. Cap. 13.

His igitur expletis agēdum est de nūmismate, in cuius vsu vita hominis regulatur. Et sic per cōsequens omne dominium sed præcipue regnum, propter varios prouentus, quos ex nummismate percipit. Vnde & Dominus quęrens à pharisæis simulatorie tentantibus ipsum, cuius est inquit imago hęc & suprascriptio? Cumque respondissent Cęsaris, sententiam quęsiti super ipsos retorsit, dicens. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quę sunt Dei Deo, quasi ipsum nummisma sit causa vt in pluribus tributa soluendi. De materia autem nummismatis, & qualiter sit Regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus prout est mensura quædam, per quam superabundantia & defectus reducuntur ad mediū, vt Philosophus in 5. Ethi. dicit. Ad hoc enim inuentum est nummisma, vt soluantur lites in commercijs, & sit mēsura in cōmutationibus. Et licet multa sint genera cōmutationū, vt ex Philosopho habemus primo politicorū. Ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inuentum dicitur esse nummisma. Vnde & politia Lycurgi qui Lacedęmonijs primo leges tradidit, in quibus nūmisma prohibebat, & solam commutationem ex alterutrum mercibus permittens, per Philosophum reprobatur, vt ex iam dictis apparet. Vnde & ipse concludit eodē libro. Ethi. Nummisma constitutum propter commutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius fit cōmercium ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Lycurgum & omnes Philosophos. Vnde de ipso scribitur in Gen. quòd agrum emit pro sepultura suorum, precio quadringentorū

E Siclorum publicę ac probatę monetę. Sed quamuis ex se nummisma sit necessarium proprium: tamen in omni regimine, sed præcipuè regis. Cuius duę sunt causæ. Vnam accipimus ex parte regis. Aliam vero ex parte populi sibi subiecti. Quantum ad primum, nummisma siue moneta propria ornamentum est regis & regni, & cuiuslibet regiminis, quia in ea representatur imago regis, vt Cæsaris, sicut dictum est supra. Vnde in nulla re tanta potest esse claritas memoriæ eius eo quòd nihil sic per manus hominum frequentatur, quod ad regem, vel quemcunque dominū pertineat quantum nummisma. Amplius autem, inquantum moneta regula est & mensura rerum venalium, intantum mōstratur sua excellentia, vt videlicet imago ipsius sit in nūmo regula hominum in ipsorum commercijs. Vnde moneta dicitur quia monet mentem, ne fraus inter homines, cū sit mensura debita, committatur, vt imago Cæsaris sit in homine, quasi imago diuina, sicut August. exponit pertractās dictam materiam. Nummisma vero dicitur, quia nomini-
F bus principum effigieque designatur, vt tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet quòd ex nūmismate maiestas dominorum relucet. Et ideo ciuitates siue principes, siue prælati, hoc pro sua gloria singulariter ab imperatoribus impetrant, vt habeant speciale nummisma. Rursus nummisma proprium cedit in commodū principis, vt dictū est supra, quia per ipsum mensurantur tributa, & quæcunque exactiones quę fiunt in populo, vt in lege mandabatur diuina circa oblationes videlicet, & redemptiones quascunque sacrificij loco. Amplius autem, ipsius factura propter auctoritatem principis causatur commodum regi, quia nulli alij licet sub eadem figura & superscriptione cudere, vt iura gentium mandant. In qua quidem & si liceat suum ius exigere in cudendo nūmisma, moderatus tamē debet esse princeps quicunque, vel Rex, siue in mutando, siue in diminuendo pondus, vel metallum, quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut supra dictum est.
G Vnde tātum est mutare monetam, siue nummisma, quantū stateram siue quodcunque pondus. Hoc autem quomodo Deo displiceat in prouerb. 20. c. scribitur. Pondus inquit & pondus, statera & statera, vtrunque abominabile est apud Deum. De quo & grauiter Rex Aragonum reprehenditur ab Inno. Papa, quia nummisma mutauerat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod & filium obligantem se per iuramentum dictam seruare monetam, à dicto absoluit iuramento, eidem mandans vt ipsam ad pristinum statū reformaret. Iura etiam in nummismatibus fauent mutuis, & pactionibus quibuscūque. Mandat enim solui mutua, & pacta seruari iuxta illius temporis nummisma, in omni mensura qualitatis & quātitatis. Concluditur ergo qualiter vnicuique regi nummisma proprium est necessarium. Sed etiā ex parte populi adhuc nummisma regis proprium est necessarium, vt etiam ex iam dictis apparet. Primo quia expeditior est in commutationibus mensura. Rursus, quia certior
H inter populares est. Multi. n. sunt qui alias monetas ignorāt, & sic de facili possunt simplices ꝑueniri fraude, quod est contra formā regalis regiminis. Circa quod Romani principes prouiderunt. Vnde tradunt historiæ ꝙ tempore domini nostri Iesu Christi, in signum subiectionis Romanorum vnum erat nummisma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsaris imago, quam statim cognouerunt pharisęi sciscitati à domino Iesu Christo, ad discooperiendum eorum fraudem. Et istud nummisma decem vsuales valebat denarios. Quod soluebat quilibet Telonarijs prædictorum principum, siue eorum gerentibus vicem in prouincijs vel ciuitatibus seu castris. Rursus proprium nummisma fructuosius est. Cum enim extraneæ monetæ cōicantur in ꝑmutationibus, oportet recurrere ad artē cāpsoriā, cum talia nūmismata non tātum valeāt in regionibus extraneis, quātū in ꝓprijs. Et hoc sine dāno eē nō pōt. Et ꝓcipue accidit in partibus Teutoniæ, & regionibus circunstantibus, propter quod coguntur, cum de loco ad locum transeunt, massam auri

auri vel argenti secũ deferre, & quantum in commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendunt.

Vnde Philosophus in lib. 4. politicorum, species pecuniarum distinguens, siue artis pecuniariæ, siue nummismaticam, siue campsoriam, obolostaticam, & cachos. primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerũ naturalium ordinatur, quod facit proprium nummisma, & non aliud, vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat alijs supradictis spretis, & de quibus infra dicetur. Concludendũ est igitur in omni regimine pro cõseruatione dominij, & pcipuè regalis necessariũ esse nummisma proprium, siue ex parte populi, siue ex parte regis, vel regiminis cuiuscunque.

Quòd ad bonum regimen regni, & cuiuscunque politiæ pondera & mensuræ sunt necessaria, exemplis & rationibus persuadetur. Cap. 14.

POst hoc autem agendum est de ponderibus & mensuris quæ necessaria sunt ad dominij cuiuscũque regimen conseruandum, sicut & nummisma, quia cum eis soluũtur tributa, seu etiam quia per ipsa lites diminuũtur, & in emptionibus, & venditionibus fidelitas seruatur, vel quia sicut & nummismata vitæ sunt humanæ instrumẽta; immo plus imitantur naturalẽ actionem q̃ nummisma, quia scriptum est in lib. sapientiæ 11. cap. quod omnia disposuit Deus in numero, pondere, & mensura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur q̃ pondus & mensura à natura trahant originem, quàm nũmisma, & ideo magis necessaria in repub. siue in regno.

Amplius, autem pondus & mensura, inquantum talia semper ordinantur ad mensurata & ponderata. Aliter per se nihil sunt, sed nummisma quamuis in mensura & instrumentum in permutationibus, tamẽ per se aliquid esse potest, puta si confletur, erit aliquid videlicet aurũ vel argentũ, ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs speciebus pecuniarum, immo amplius, vt in campsoria, quę non proprie ordinatur. vt sit mensura rerum venalium, sed magis ad permutationem nummismatis. Item in obolostatica quæ consistit circa ponderis excessum in permutationibus, quibus inuẽtis supra pondus, in metalla resoluuntur, vt sunt ponderatores in trabuchetis & alijs ponderibus. Item nec Cachos, i. ars furnaria quæ magis ordinatur ad nummisma sicut ad finẽ alijs permutationibus exclusis. De quibus speciebus in 4. politicorum agit Philosophus. & infra dicetur, & supra est tactum. Rursus illi actus sunt maxime necessarij in repub. siue in regno, qui ex iure naturę procedunt, quia leges institutæ per principes, inde habent initium alias iustę leges nõ essent. Sed talia sunt de iure naturæ, quia adæquant naturalem iustitiam. Sic ergo ad naturam regni siue politię, mensuræ & pondera sunt necessaria. Hinc est quòd primus dux israelitici populi videlicet Moyses, vt describit Isidorus, tradendo leges diuinas, quæ primæ fuerunt simul cum illis, pondera & mensuras constituit, siue pro cibis & potibus, vt Ephi. & Gomor. & Modius, & Sextarius, siue in terris & pannis, quę cubitales habent mensuras, siue in auro, & argento, & nummismatibus, quæ sunt statera & alia pondera. Vnde cũ dictus Moyses in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam, statim subiungit regulas naturalis iustitiæ, vt Origenes ibidem exponit. Non facietis inquit iniquum aliquid in pondere & mensura. Statera iusta, & ęqua sint pondera, iustus Modius, æquusque Sextarius. Refert iterum Isidorus quòd Sidon argus græcis mensuras dedit, vbi tunc florebat argiuorum regnum circa tempora pfati ducis Moysi. Narrant etiam historię Cererẽ mensuras agriculturæ & frumenti gręcis satione tradidisse. Vnde & dea frumentaria & dea metra est vocata. Ex his ergo apparet quòd naturaliter oportet regem, vel quemcunque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras & pondera populo sibi subiecto tradere, propter causas

A iam dictas, & exemplo dictorum principum, de quibus nunc est actum.

Quòd oportet Regem & quemlibet dominum ad conseruationem sui status adhibere solicitudinem, vt de ærario publico prouideatur pauperibus, & hoc exemplis & rationibus probat. Cap. 15.

ESt autem & aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni, siue prouincię, vel ciuitatis, vel cuiuscunque principatus, vt videlicet de communi ęrario prouideatur per principem, qui præsit indigentijs pauperum pupillorum, & viduarum, ac aduenis & peregrinis assistat. Si enim natura quæcunque non deficit in necessarijs, v Philosophus dicit in 3. de cœlo & mundo. Multo minus & ars quę imitatur naturam. Inter omnes autem artes, ars viuendi & regendi superior & amplior est, vt tradit Tullius in Tusculanus quæstionibus. Ergo reges & principes in necessarijs deficere non debent indigentibus, immo po

B tius subuenire. Præterea reges & principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat, sicut per causas secundas. Vnde & Samuel propheta spretus in dominio cum querelam proponeret coram Deo, responsum habuit, quòd nõ ipsum israeliticus populus spreuerat, sed Deum, cuius videlicet vices gerebat. Et in prouerb. dicitur. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Sed Deo specialiter est cura pauperum ad naturæ ipsorum defectum supplendum. Propter quod sic agit diuina prouidentia circa indigentem, sicut patet erga hilos impotentes; de quibus amplior incumbit solicitudo propter ampliorem necessitatem. Vnde & ipse dominus sibi reputat fieri specialiter, quod fit pauperi, ipso attestante qui dicit. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ergo ad istum defectum pauperum supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris principes & prælati sunt debitores, & sicut patres quos cogit officium esse auxiliatores

C subditorum, vt Philosophus dicit in 8. Ethi. ipsorum cum effectu beneficij specialem debent curam habere. Talem autem solicitudinem habuit Philippus Rex Macedo circa Pythiam. Quem vt scribit Vegetius lib. 4. de re militari, cum prius haberet offensum, audiens ipsum, licet nobilem habere tres filias, & cum ipsis inopia premi, ab admonentibus vt sibi de hoc caueret quærens, vtrum melius foret partem ægram corporis abscindere quam curare, familiariter accersiuit, & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, & fideliorem habuit. Amplius autem, quia reges & principes communes habent actiones, & vniuersalem diligentiam subditorum, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones; oportet quòd in multis deficiant, quia talis actio siue actiones, quæ sunt populum gubernare, iudicare & vnicuique suorum subditorum secundum merita prouidere, transcendit virtutem naturæ. Propter quod dicitur, quòd est ars artium regimen

D animarum. Et arduum est valde vt qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat vitæ alienę. Secundum quam causam Saul assumpto & inuncto in regem per Samuelem prophetam præcipitur, quòd ascenderet ad cuneum prophetarum, vt ibidem per eleuationem mentis prophetando cum eis circa populum gubernãdum, ex diuina influentia, haberet notitiam agendorum. Quod & factum fuit, vt patet in 1. Regum. Vnde impossibile est reges & principes non errare propter dictam causam, nisi ad illũ qui omnia gubernat, & omnium est conditor se cõuertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus israelitici populi, quòd præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam, qui fuerunt viri spirituales, & à Deo illuminati, omnes peccauerunt domino. Isti autem defectui subuenitur per eleemosynæ beneficium, vnde pauperes sustententur. Sicut per Danielem prophetam dictum est illi principi Ethnico Babylonis Nabuchonosor, qui in toto oriente generalis erat monarcha. Peccata tua eleemosynis redime & iniqui

tates suas in misericordijs pauperum conuerte. Sunt ergo ipsæ eleemosynæ quas faciunt principes indigentibus, quasi quidam fideiussor coram Deo pro ipsis ad soluendum debita peccatorum, vt Philosophus dicit, de numismate respectu rerum venalium. Et sicut numisma est mensura in permutationibus pro vita corporali, ita eleemosyna in vita spirituali, propter quod in Ecclesiastico dicitur. Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis, quasi pupillam oculi conseruabit. Ex his igitur satis est manifestum qualiter opportunum est regibus & cuicunque domino in ipsorum dominio de cõi ærario reipu. siue Regali pauperibus prouidere. Hinc est, quod in singulis prouincijs, ciuitatibus & castris ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta: siue per Reges, siue per Principes, & ciues ad pauperum inopiam subleuandum, & non solum apud fideles, sed etiam infideles. Domos. n. instituebant hospitalitatis ad pauperum subuentionẽ quas Iouis hospitalia nominabant: vt patet in lib. 2. Macha. propter effectum beniuolentiæ & pietatis, qui eidem attribuit planetæ sm Astrologos. De Aristotele etiam tradunt historiæ, quod Alexandro exhortatorias literas destinauit, quod pauperum inopiæ memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandam.

F

Quòd oportet Regem & quemcunque dominantem ad cultum diuinum intendere, & quis fructus ex hoc sequatur. Cap. 16.

His habitis agendum est de cultu diuino ad quem Reges & Principes studere debent toto conamine & solicitudine, sicut ad finem debitũ. Et ideò hic in hoc vltimo capitulo traditur, de quo & Rex ille magnificus Salomon in Ecclesiastes. 12. c. scribit. Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim oĩs homo. Et quãuis iste finis oĩbus sit necessarius, diuinus videlicet cultus, & reuerentia per obseruantiã mandatorum, vt iam dictum est. Regi tñ magis competit. Et huius rei est magis debitor propter triã quæ sunt in ipso. Et quia videlicet homo, & quia dominus, & quia Rex. Quia homo singulariter a Deo creatus. Cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit. Cum verò hominem creauit, dixit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vnde apostolus in actibus apostolorum 17. cap. refert verba Arati poetæ dicentis, quod nos genus Dei sumus. Ex hac ergo parte debitores sumus omnes Deo in generali ad diuinam reuerentiam, quod est primũ pceptum primæ tabulæ. Vnde dicitur populo Israelitico in Deutero. p Moysem, & per consequens nobis. Audi Israel: dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quasi ipse solus sit cui debetur reuerentia & honor, inquantum ab ipso solo creati sumus, & singulari quadam prerogatiua producti. Et propter hoc habita consideratione tanti beneficij subdit Moyses in eodem statim loco, dicens. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua. In hoc volens ostendere, quod totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione eius pceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur, non in quantitate numeri, sed cuiuscunque rei ex dicta iam causa. Sed quãuis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen princeps, etiam sicut priuata persona, inquantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione sui generis vnde trahit originem: & inde nobilitatem, vt Philosophus probat in sua rhetorica. Qua cõsideratione motus Cæsar Augustus, qui & Octauius vt historiæ tradunt, diuinos honores non sustinens, qui eidem exhibebantur à Ro. populo, propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem; suum creatorem & factorem, quæsiuit a Sybilla Tiburtina, quem & inuenit; & adorauit, prohibuitque edicto publico, ne ipsum vlterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum aut Dominum vocaret. Amplius autem & inquantum dominus, quia nõ est potestas nisi à Deo, vt apostolus dicit ad Romanos 13.

E cap. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictum est supra. Propter quod tota virtus dominij ex Deo dependet sicut eius ministri. Vbi autem est dependentia a dominio necessaria est superioris reuerentia, quia per se nihil est, vt in ministris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apoca. Quotiescunque agitur de cælestium spirituum ministerio, qui per seniores tanquam maturiores in actionibus, & animalia quæ potius aguntur quàm agant ea vehementi irradiatione diuina, & in ministerio designantur, semper de eisdem subiungitur, quòd ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum. Qui quidem duo actus sunt latriæ, seu diuini cultus. Vnde & ille Nabuchodonosor Monarcha in oriente vt scribitur in Daniele, quia suum dominium non recognoscebat à Deo, secundum suam imaginationem in bestiam est translatus: & dictum est ei. Septem tempora mutabuntur super te: donec scias quòd dominetur excelsus in Regno hominum: & cuicunq; voluerit det illud. Circa quòd etiam mouitur Alexander: vt historiæ tradunt: cũ proposito vadens in Iudæam destruendi causa regionẽ, cum appropinquanti Hierusalem ei irato in albis summus Pontifex occurrisset cum ministris templi, mansuetus factus: & de equo descendens ipse eum vice Dei reueritus est. Et ingressus templum maximis honorauit donis: & gentem totam pro diuina reuerentia libertate donauit. Nõ solum autem sicut homo, & dominus ad diuinum obligatur cultum: sed etiam sicut & Rex: quia inunguntur oleo consecrato: vt patet de Regibus Israelitici populi: qui oleo sancto inungebantur manibus prophetarum. Vnde & Christi domini vocabantur propter excellentiam virtutis & gratiæ in coniunctione ad Deum: quibus præditi esse debebant. Secundum quam vnctionem quandam consequebantur reuerentiam & delationem honoris. Propter quod etiam David quia præcidit clamidem Regis Saulis percussit pectus suum in pœnitudinis signum: vt scribitur in primo libro Regum. Rex etiam Dauid cum lamentabiliter de-

G plorat mortem Saulis & Ionathæ: ita querelam proponit de allophilorum irreuerentia; quod sic occiderant Regẽ Saul, quasi non esset vnctus oleo, vt in fine scribitur secundi libri Regum. Cuius sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis Francorum: & beati Remigij super Clodoueum Regem primum christianum inter Reges Francorum, ex delatione olei desuper per columbam: quo Rex præfatus fuit inunctus; & inunguntur posteri signis & portentis ac varijs curis apparentibus in eis ex vnctione prædicta: Amplius autem & in dicta vnctione: vt August. ait de Ciuitate Dei figurabatur Rex verus & sacerdos: iuxta Daniel Prophetam 9. cap. Cum venerit inquit sanctus sanctorum cessabit vnctio vestra. Inquantum igitur figuram gerunt in hac vnctione illius qui est Rex Regum: & dominus dominantium: vt dicitur in Apoca. 19. cap. Qui est Christus Dominus noster: debitores sunt Reges ad ipsum imitandum: vt sit debita proportio figuræ ad figuratum: vmbræ

H ad corpus: in quo verus ac perfectus cultus diuinus includitur. Patet igitur quàm necessarium sit cuilibet domino: vt sit Deo deuotus & reuerens: sed præcipuè Regi ad conseruationem sui regiminis. Cuius exemplum trahimus quidem; a primo vrbis Rege videlicet Romulo, vt historiæ tradunt: In primordio enim sui regiminis in vrbe Romana fabricauit Asylum, quod templum pacis nominabat, multis ampliauit gratijs. Pro cuius numine & reuerentia omnem sceleratum qui ad ipsum confugeret, cuiuscunque status, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posteri eius qui in diuino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt feruentes scribit Maximus Valerius in principio libri sui. Quid verò dicam de deicolis regibus, siue veteris, siue noui testamenti? Omnes enim qui ad diuinam reuerentiam fuerunt soliciti, feliciter suum consummauerunt cursum. Qui verò econtra infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiam historiæ, quod in qualibet Monarchia ab initio seculi tria se inuicem per ordinem comitata sunt

Diuinus

Diuinus cultus, sapientia scholastica, & secularis potentia. Quæ quidem tria seinuicem per ordinem consequuntur, & in Rege Salomone ea suis meritis conseruata sunt, quia per diuinam reuerentiam cum descendit in Ebron, locū orationis, assumptus in Regem, consecutus est sapientiam, & ex vtroq; vlterius in regali virtute super Reges sui temporis excellentiam. Cum verò a verò cultu Dei recessit infœlicem exitum habuit, vt patet in 3. lib. Regum. Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuiuscunq; dominij, sed præcipuè regalis in hoc lib. in tantum sint dicta.

Index capitulorum tertij libri.

D. THOMÆ AQVINATIS.

De regimine Principum.

LIBER TERTIVS.

Quòd omne dominium est a Deo considerata natura entis. Cap. 1.

ET quia cor Regis in manu Dei, quocūq; voluerit inclinabit illud. & in Prou. 21. cap. scribitur. Quòd & ille magnus Monarcha in Oriente Cyrus, videlicet Rex Persarum per publicum confitetur edictum. Post victoriā enim de Babylonia consecutam, quam vsque ad solum destruxit, ac occiso Balthasar Rege ibidē, sicut hi storiæ tradunt, sic ait, vt in principio libri Esdræ patet. Hæc B dicit Cyrus Rex Persarum. Oia regna mūdi dedit mihi Dominus Deus cœli. Inde manifestè apparet a Deo oē prouenire dñium, sicut a primo dominante. Quod quidem ostēdi potest triplici via, quam Philosophus tāgit. Quia vel inquātum ens, vel inquantum ens, vel inquantum motor, vel inquantum finis. Rōne quidem entis, quia oportet oē ens ad ens primum reducere, sicut ad principium oīs entis, & vt oē calidum ad calidum ignis, vt patet per Philosophum in 2. meta. Qua ergo rōne oē ens ex ente primo dependet, eadem & dominium, quia ipsum super ens fundatur: & tanto super nobilius ens, quanto & ad dominandum super hoies in natura coæquales sibi præponitur. Vnde & causam habet non superbiendi, sed humanè suum populum gubernandi, vt Seneca dicit in epistola ad Lucillum. Propter qđ in Ecclesiastico dicitur 32. c. Rectorē te posuerunt: noli extolli, sed esto in illis, quasi vnus ex illis. Sicut ergo oē ens ab ente primo dependet, quod est prima causa, ita & oē dñiū creaturæ a Deo sicut a primo dominante, & primo ente. C Amplius aūt, ois multitudo ab vno procedit & per vnum mensuratur: vt patet per Philosophum in 10. primæ Philosophiæ. ergo eodē mō & multitudo dominantium ab vno dominante trahet originem, quod est Deus. Sicut videmus in regalibus curijs q in diuersis officijs multi sunt dñantes, sed oēs ea vno dependent, videlicet Rege. Propter qđ Philosophus in 12. primæ philosophiæ dicit, q sic se habet Deus siue prima cā ad totū vniuersum, sicut dux ad exercitum, a quo tota multitudo castrorū depēdet. Vnde & ipse Moyses in Exo. 15. c. Deum ducē populi vocat. Dux inquit fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. A Deo igitur oē dñium habet initium. Rursus ad idē. Virtus est proportio nata enti, cuius est virtus & adæquatur ei, quia virtus fluit ab essentia rei, vt patet per Philosophum in 1. & 2. lib. de cœlo. Sicut ergo se habet ens creatum ad increatum, quod est Deus, ita virtus cuiuslibet entis creati ad virtutē increa D tam, quæ etiā est Deus, quia quicquid est in Deo, Deus est. Sed oē ens creatum ab ente increato trahit originem. ergo virtus creata ab increata. Hoc aūt in dominio præsupponit, quia non est dominiū vbi non est potentia, siue virtus. ergo oē dominiū erit ab increata virtute, & hæc est Deus, vt supra dictū est. Et sic idem quod prius. Vnde apostolus dicit ad Heb. q Deus portat oia verbo virtutis suæ. In Ecclesi. 1. ca. etiā scribitur, q vnus est altissimus creator oium, oipotens, Rex potens, metuendus nimis, sedens super thronū, dominans Deus. In quibus verbis satis apparet a quo ois creatura habet esse virtutem, & operationē, & per cōsequēs dominiū. Et multo amplius Rex, vt superius est ostensum.

Quòd omne dominium sit a Deo ex consideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ. Cap. 2.

NOn solum aūt ratione entis, sed ratione ēt motus p bari a Deo prouenire dominiū. & primo quidē assumenda est 10 philosophi. in 8. phys. Quia oē qđ mouetur ab aliquo mouetur, & in mouentibus & motis non

est abire in infinitum.ergo oportet venire ad aliquod primum mouens immobile, quod est Deus siue causa prima. Inter oës aût hoies qui plus habent de ratione motus, sût Reges & Principes, & oës qui præsunt, siue in gubernâdo, siue in iudicando, siue i defendêdo, & sic de alijs actibus q ad curam regiminis pertinent. Vnde Seneca de consolatione fratris ad Polybium sic loquitur.de Cæsare, exhortâs eû ad contemptum mundi. Cum voles omnium rerum obliui sci, cogita Cæsarem. Vide quantam huius vitæ indulgentiæ fidem, quantam industriam debeas: intelliges non magis tibi incuruari licere q̃ illi. Si quis modo est fabulis traditus cuius humeris mundus innititur. Cæsari quoque ipsi cui oia licent, propter hoc ipsum multa non licet. Omniû domos, illius vigilia defendit, oium ocium, illius labor, oium delicias, illius industria, omnium vacationem, illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit, & syderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicât, nunquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Si ergo Reges & alij domini, tantum habent de ratione motus, ipsum non possunt perficere nisi per influentiam & virtutem mouêtis primi, quod est Deus, vt superius est probatum. Propter quod in lib. sapientiæ vbi connumerantur effectus diuinæ virtutis per suam sapientiam, volens auctor ostendere qualiter omnia influentiam diuini motus participant, subdit statim: Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem vbique propter suam munditiam, vocans absolutam & supergredientem ac immixtam diuinam virtutem ad omnia mouendum ad similitudinem corporis lucis: quæ ex hac parte naturam imitatur diuinâ. Rursus ad idem. Omnis causa primaria plus est influens in suum causatû q̃ causa secundaria. Causa aût prima Deus est. ergo si in virtute primæ causæ omnia mouentur, & influentiam primi motus omnia recipiunt: & motus dominorum erit ex virtute Dei & ex Deo mouente. Amplius aût, si est ordo in motibus corporalibus: multò magis & in spiritualibus erit. Sic aût videmus in corporibus, q inferiora per superiora mouentur, & omnia reducûtur ad motum supremi: quod est nona sphera, sm Ptolemeum in prima di stinctione almagesti, sed sm Aristo. in 2. de cœlo est octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum: & a primo habent influentiam: multò magis spirituales substantiæ propter maiorem assimulationem quam habêt in alterutrum. Vnde aptiores sunt ad recipiendam influentiam primi & supremi mouentis, sine motoris: quod est Deus. Quem quidê motum nobis tradit beatus Dionysius in lib. de di. nominibus. & de cœlesti Hierarchia distinguês in eis motum: sicut & in corporibus, videlicet circularem, rectum, & obliquum. Qui quidem motus sunt quædam illuminationes quas recipiunt a superioribus ad agêdum: vt idem doctor exponit. Ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis, in qua sit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debent, sunt Reges & Principes & alij dominatores orbis, tum ex exercitio quod habent, tum ob vniuersales actiones regiminis. vnde & mens magis eleuatur ad diuina. tum etiam quia hoc eis incumbit, vt se disponant, vt cura eis imposita in gubernando Regem, & alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quę supra ipsum sunt, & naturam particularem excedunt, per talem motum diuinæ influentiæ sufficientius dedûcantur. Sic enim Dauid Rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ supra omnes Reges & Prophetas meruit in suis psalmis spiritum propheticæ intelligentiæ: vt doctores tradunt scripturæ sacræ. Ex cuius contrario actu Principes Ethnici, de quibus Daniel propheta mentionem facit: vt Nabuchodonosor & Balthasar pater & filius meruerunt obumbrari. vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorum phantasiam in imaginatiuis visionibus: vt in Dan. est manifestum: vt scirent quid circa Regale regimen eis esset agendum. Sed quia mens ipsorum non erat disposita: sed

E inuoluta tenebris peccatorum, ad ipsius notitiâ non potuerût venire. Propter quod insignito lumine prophetię Daniel dictû est. Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad istâ interpretandû: vt verificet quod per Salomonem dicitur in prouerb. Meum est consilium & ęquitas, mea, est prudentia, & mea est fortitudo. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me Principes imperant, & potentes decernût iustitiam. Et sic manifestum est qualiter omne dominium est a Deo in consideratione motus.

Quòd omne dominium sit a Deo per considerationem finis. Cap. 3.

Sed & respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finem, ratione sui intellectus: qui finem in vnaquaque eius actione prestituit: vnaquęq; natura quanto est magis intellectiua, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelli-
F gentia, & purus actus intelligendi, sua actio magis finê includit. Ergo oportet dicere q i vnoquoq; sine vniuscuiusq; rei creatæ præexigat actio intellectus diuini, quâ & nos diuinam prudentiâ vocamus: per quam dominus cuncta disponit: & in debitum finem deducit: vt Boetius de consolatione philosophiæ ipsam nominat. Secundum quam rônê dicitur in lib. Sap. q Diuina sapientia attingit a fine vsq; ad finem fortiter, & disponit oia suauiter. Cōcluditur ergo ex hoc q quęlibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem: tanto plus participat de actione diuina. Huiusmodi aût est regnum cuiuscûq; côitatis, seu collegij, siue politię, siue regalis, siue cuiuscunq; conditionis, quia cum intêdat nobilissimû finê, vt Philosophus tâgit in Ethi. & in primo Politic. in ipso diuina pręintelligit actio, & suæ virtuti dñorum subijcitur regimen. Et hinc forte trahit originê veritatis, q bonum côe dicitur potentia a Philosopho in Ethic.

Amplius in regimine legislator semper debet intendere, vt ciues dirigantur ad viuendum secundû virtutem, immo
G hic est finis legislatoris, vt Philosophus dicit in 2. Ethi. Propter quod & apostolus dicit ad Timotheum, q finis pręcepti est charitas. Sed ad istum finem venire non possumus si ne motione diuina. Sicut nec calor calefacere, sine virtutę caloris ignis, nec lucidum lucere, sine virtute lucis. Et tanto altius & excellentius motio primi mouentis, quanto virtus diuina supergreditur & transcendit virtutem creatam & omne genus operis, sed & fortius influit in tantum, vt dicat ille Esaias prophe. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Et vox euangelica. Sine me nihil potestis facere. Rursus ad idem. Finis mouet efficientem, & tanto efficacius quanto finis nobilior & melior reperitur, vt bonum gentis respectu boni ciuitatis vel familiæ, sicut philosophus dicit in primo Polit. Finis autem ad quê principaliter Rex intendere debet in seipso & in subditis, est ęterna beatitudo, quæ in visione Dei consistit. Et quia ista visio est perfectissimum bonum, maximè debet mouere Re
H gem & quemcûq; dominum, vt hunc finem subditi consequantur, quia tunc optimè regit, si talis in ipso sit finis intentus. Tali aût modo suos regebat & gubernabat Rex ille, & sacerdos Christus Iesus, qui dicebat in Ioanne 10. cap. Ee vitam ęternam do eis. Et iterum. Egò veni vt vitam habeât, & abundantius habeant. Hoc autem maximè facit Rex, qui super gregem suum, sicut bonus pastor inuigilat, quia tunc super eum diuina lux irradiat ad benè regendum, vt pastoribus in ortu Regis nostri & saluatoris. Et irradiationis iâ dictæ ad bonum regimen & in Principe & in subditis motum circularem accipimus rectum & obliquum, de quibus distinctum est supra, & beatus Dionysius loquitur in 4. c. de diuinis nominibus. Hic. n. motus ideo rectus dicitur, quia fit per diuinam illuminationem super Principe ad benè regendum, & sup populi meritis principis. Sed obliquus vocatur, qñ per diuinâ illuminationem sic subditos regit, q virtuosè viuunt, & insurgit in eis diuina laus & gratiarum actio, vt sit quasi quędam arcualis figura ex chorda tęcta & arcu

ârcu obliquo. Sed circularis motus diuinorum radiorum di citur, quādo diuina illuminatio irradiat Principem vel subditum, ex quo quidem eleuantur ad Deum contemplandū & diligendum. Qui ideo circularis motus vocatur, quia est ab eodem ad idem, & à puncto ad punctum, quod circularis motus est proprium. Quem quidem motū philosophus etiam ponit in. 12. metaph. vbi dicitur ꝙ motor primus, sicut causa prima, quod est Deus, mouet alia sicut desideratū, hoc est ratione finis, qui est ipse, de quo & propheta Dauid loquitur in psalmis. licet secundum sacros doctores adaptetur ad Christum Regem nostrum. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Suscipiāt montes pacem populo, & colles iustitiam. Quę quidem omnia deprecatiua sunt regis, & cuiuslibet dominantis ad Deum pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, vt dictum est supra. Et quia mentem sic dispositam habent ad diuinam influentiam recipiendam pro salute subditorum statim subditur. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Per quæ omnia satis manifestum est, quòd dominium est à Deo in relatione ad finem siue remotum, qui est ipse, siue propinquum, qui est operatio secundum veritatem.

Qualiter dominium Romanorum fuit à Deo prouisum propter zelum patriæ. Cap. 4.

ET quia inter omnes Reges & Principes mūdi Romani ad prædicta magis fuerunt solliciti, Deus illis inspirauit ad bene regendum. Vnde & digne meruerunt imperium, vt probat Augu in lib. de ciui. Dei diuersis causis & rationibus, quas ad præsens perstringendo ad tres reducere possumus, aliis vt tradatur compēdiosius resecatis, quarum intuitu meruerunt dominiū. Vna sumitur ex amore patriæ. Alia vero ex zelo iustitiæ. tertia autem ex zelo ciuis beneuolētiæ. Prima iam dicta virtus satis erat digna dominiō, qua participabant, quandam naturam diuinam: eo ꝙ ad communitatem suus ferunt effectus. Versatur enim ad vniuersales actiones populi. Sicut Deus est vniuersalis causa rerum. Vnde & philosophus dicit in. 1. Ethic. ꝙ bonū gentis, est bonum diuinū. Et quia regale regimen, & quodcūq; dominium communitatem importat: communitatem diligens dominij, meretur, vt sic ipsum concomitetur præmium secundum meriti qualitatem. Et hoc requirit conditio diuinæ iustitiæ vnicuiq; mercedem rependere iuxta vir tutis opus, vt verbum scriptum in Apocal. impleatur in eis. Opera eorum sequuntur illos. Et iterum in Matth. 25. cap. scribitur: ꝙ dominus dedit vnicuiq; secundum propriam virtutem. Amplius autem. Amor patriæ in radice charitatis fundatur, quæ communia propriis, non propria communibus anteponit, vt beatus Augu. dicit exponens verbū apostoli de charitate. Virtus aūt charitatis in merito antecedit omnem virtutem, quia meritum cuiuscunq; virtutis ex virtute charitatis dependet. Ergo amor patriæ super cæteras virtutes gradum meretur honoris. Hoc autem est dominium. Ergo ex amore patriæ digne consequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. de officiis, ꝙ omnium societatum nulla est gratior, nulla carior, quā ea quæ cum repu. perseuerat. Vnicuiq; enim nostrum cari sunt parentes: cari sunt liberi: cari sunt propinqui: ac familiares, sed omnes omnium propinquitates, patria complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortem appetere, si eidem sit profuturus. Quātus vero fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in Catilinario ex sententia Catonis, quasdam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rempub. ex parua magnam fecisse, quippe amplior nobis quā ipsis armorum est copia. Sed quia in eis fuit domi industria, foris iustum imperium, in consulendo animus liber, neq; delicto neq; libidini ob-

A noxius. Pro his nos habemus luxuriam atq; auaritiam, publice egestatem, priuati opulentiam, laudamus diuitias, sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen, omnia virtutis prēmia ambitio possidet. Rursus amor patriæ primum & maximum mandatum cōtinere videtur, de quo euangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem communem assimilat sibi naturam diuinam, inquantū vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam.

Item proximi dilectionem adimplet, dum totius populi sibi commissi ex affectu paterno solicitudinē gerit. Et sic adimplet mandatum præfatum de quo dicitur in Deute. 6. cap. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & proximum tuum sicut teipsum. Et quia in isto præcepto diuino non cadit dispensatio, inde est ꝙ Tullius dicit de republ. ꝙ nulla causa interuenire debet, vnde propria patria denegetur. De isto autem amore patriæ exemplum accipimus, vt historiæ

B tradunt, Et beatus Aug. in. 5. de ciuit. Dei. de Marco Curtio nobili milite, quia armatum equo sedentem in abruptum terræ hyatum se præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Item de M. Regulo, qui salutem reipub suæ præferens, consultus à Romano populo, & inter prædictum populum, & Pœnorū gentē mediator pacis existens, in Aphricam rediens à Carthaginensibus est occisus. Quàm mundas etiam habuerunt manus à muneribus Principes eorū pro conseruanda repub. patet de M. Curio, de quo scribit Maximus Valerius lib. 4. quomodo Samnitum diuitias contempsit. Cum enim post victoriam de ipsis habitam legati eorum ad ipsum aditum habuissent, ipsumq; reperissent in scamno sedentem, & catino ligneo cœnantem, magnūque auri pondus offerrent: satis inuitatus verbis, vt eo vti vellet, vultum protinus risu soluens, superuacue inquit, Narrate Samnitibus. M. Curium malle locupletibus imperare, quā locupletem fieri. Et mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi. Simile etiam refert idē auctor lib

C eodem de Fabricio, qui cum honore & auctoritate omnibus in ętate sua maior, censu vero par esset vnicuique pauperrimo, requisitus à sannitibus quos in clientela detinebat, pecuniam & seruos sibi missos contempsit, ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio & zelo patriæ sine pecunia prædiues, & sine vsu familię abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat non multa possidere, sed pauca desiderare. De talibus autem cōcludit dictus doctor, ꝙ eisdem non datur dominandi potestas, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quę diffinite videt eorum dominium fuisse legitimum, & eis à Deo collatū. Sed & Mathathias & filij, qui fuerunt de sacerdotali genere, propter zelum legis & patriæ in populo Israelitico meruerunt dominium, vt patet in. 1. &. 2. Mach. Cum enim morti esset vicinus, sic filios suos alloquitur. Aemulatores inquit estote

D legis, & date animas vestras pro testamento patrum, quod pro repub. accipimus in populo prędicto. Et postea subdit. Et accipietis gloriam magnam, & nomē æternum, quod ad filiorum referimus principatum, quorum vnus alteri successit. Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum sacerdos & dux in eodem floruit populo.

Qualiter meruerunt dominium Romani propter leges sanctissimas quas tradiderunt. Cap. 5.

EST autem & alia ratio vnde digne Romani dominium sunt adepti zelus videlicet iustitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam iure naturæ à quo habet exordium omne iustum dominium. Primo quidem, quia vt idem doctor scribit. Consulebant patriæ consilio libero, auaritiam relegantes in dominio, siue turpis lucri gratia, neque delicto, neque libidini obnoxij, pro quibus iam stans dominium dissipatur. Trahebantur enim homines ad ipsorum amorem: vt propter ipsorum iustissimas leges, se sponte eisdem subiicerent. Vnde & ipse apo-

ficut Paulus, cum à Iudæis nimiis iniuriis vexaretur, coram Festo principe circa partes Cæsareæ palestinæ, vt in actibus apostolorum traditur ad Cæsarē appellauit, ac se subiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & quam sanctæ: sic in eisdem actibus apostolorum scribitur de dicto Festo: quia cum Hierosolymis esset, adierunt ipsum principes sacerdotum, & sacerdotes postulantes aduersus Paulum damnationem mortis. Quibus dict⁹ Festus respondit, prout dictis legibus Romanorum subiectus: qđ non est consuetudo Romanis damnare aliquem, siue donare, nisi præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor August. in. 18. lib. præfato: quòd Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, vt in vnam societatem reipubli. legumque perductum longe lateque pacaret.

Amplius autem ad hoc, quia de iure naturæ est, vt quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quòd vt scribitur in Prouerb. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Ea qua quidem ratione iura concedunt, quòd quis rē alienam contractare possit, & expensas deducere, ac præmium accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur à prædonibus, vel quibuscunque raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturæ, vt dominiū sit concessum pro pace ac iustitia conseruanda, iurgiis ac discordiis resecandis. Item ad hoc videtur prouisum, vt mali puniantur, & boni promoueantur. Et hoc est officium dominorum in hoc quasi officium gerentium proximorū; vt inde suam reportent mercedē: quia ex hoc sua recipiunt vectigalia & tributa. Vnde cum apostolus ad Roman. osten disset à Deo prouenire omne dominium: Nō est inquit potestas nisi à Deo, & cætera quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia. Vltimo concludit. Ideo & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. Inquantum igitur homines virtuosi ac sua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine quæ regi indiget, & rectorem non habet, curam assumunt, & sub legibus populum dirigunt, non tantum instinctu Dei moueri videntur: sed vicem Dei gerunt in terris quia conseruant hominum multitudines in ciuili societate, qua necessario homo indiget, cum sit animal naturaliter sociale, vt Philosophus dicit in primo Politicorum. Vnde & in isto casu dominium videtur esse legitimum. Quod quidem probat August. in. 4. de ciuit. Dei. Dicit enim sic. Remota institia quid sunt ipsa regna: nisi quædam latrocinia? Ergo ipsa supposita: regnū & quodlibet dominium esse videtur concessum. Introducit autem ad suum probandum intentum exemplum de quodam pyrata qui vocabatur Dionides. Qui cum fuisset captus ab Alexandro, quæsiuit ab eo cur mare haberet infestum. Ipse libera contumacia respondit. Quid tibi vt orbē terrarum? Sed quia ego exiguo nauigio id facio latro vocor: tu vero, quia magna classe, diceris imperator. Ista ergo ratione Romanis à Deo collatum fuit dominium. Vnde & idem doctor in. 5. eiusdem libri dicit, q̄ propter leges ipsorum sanctissimas nixi sunt tanquam recta via ad honores: imperium & gloriam: nec habent vnde conqueri debeant de summi & veri Dei iustitia. Perceperunt enim mercedem suam, iuste. videlicet dominando, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iustitiæ apud Romanos consules antiquos contra malos de multis est manifestum. Vnde scribit Augustinus in quinto sæpe iam dicti libri: quòd Brutus filios suos occidit: quia bella concitabant in populo. Ex quo vigore iustitiæ mortem merebantur. Vicit enim in eo vt ait poeta amor patriæ, laudumque immensa cupido. Narrat etiam de Torquato q̄ idem fecit de filio: quia cōtra edictum patris inuasit hostes, iuuenili quodam prouocatus ardore. Et licet victoriosus extiterit, quia tamen castra suæ gentis discrimini exposuit, ipsum morti adiudicauit iuxta militares leges. Vbi idem doctor causam suæ mortis insinuat, dicens. Ne plus mali esset in exemplo imperij cōtempti, q̄ boni in gloria hostis occisi. Maximus autem Va-

E lerius dicit de ipso, quòd maluit proprio nato carere, quā disciplinæ militaris transgressoribus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis iustitiæ Romani dñinm meruerūt.

Qualiter concessum est eis dominium à Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam. Cap. 6.

Tertia vero virtus per quam subiugauerunt Romani mundum & meruerūt dominium, fuit singularis pietas ac ciuilis beneuolentia. Quia vt tradit Maximus Valerius lib. 5. Humanitatis dulcedo Barbarorum ingenia penetrat. Et hoc experimentum habet. Vnde & in Prouer. 6. cap. dicitur, q̄ Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodem. Responsio mollis, frangit iram, sermo durus, suscitat furorem. Cuius quidem ratio sumitur ex generositate animi, vt dicit Seneca. Qui magis ducitur q̄ trahatur. Habet enim mens quoddam sublime & al-
F tum, ac impatiens superioris, sed delectatione cuiusdā subiicitur reuerentię seu lenitatis, per quam suspicatur ad paria posse conscendere, & à suo non resilire gradu. Propter quod & Philosophus dicit in. 8. Ethico. q̄ Beneuolentia est principium amicitiæ. Quantum autem antiqui Romani in hac excelluerunt virtute: vnde exteras nationes ad suū traherent amorem, seque eisdem sponte subiicerent, exempla ipsorum deducantur in mediū. Primo quidem de Scipione, vt qui refert Maximus Valerius lib. 4. Cum esset in Hispania dua Rom. exercitus contra gentem Annibalis, ac vigesimumquartum agens annum, Charthaginem ibidem à Penis conditam in suam redegisset potestatem, in ipsa virginem cœpit eximiæ venustatis. Quam vt depōsitam agnouit, & nobilem, ipsam inuiolatam parentibus reddidit, & aurum quod in redemptione eius traditū fuerat, doti eius adiecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hostes adduxit: admirantes de tam casta moderatione continentiæ dicti principis. Quia cum idem auctor ipsum referat solutio-
G ris vitæ in iuuenili ætate fuisse, seipsum in tanta libertate & potestate consistens, ab omni delicto conseruauit immunem. Vnde Titus Liuius de bello punico, narrat Scipionē, sponsum dictæ virginis allocutum fuisse. In quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem, & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipso quædam beneuolentia inductiua in prædicta victoria. Cum. n. misit obsides Romanis. primo quidem hortatus est vniuersos bonum habere animum. venisse enim eos in Romanorum potestate. qui beneficio quā metu obligare homines mallent, exterasque gentes fide, ac societate iunctas habere q̄ tristi subiectas seruitio. De hoc etiam dicit Augu. 1. de ciui. Dei. q̄ proprium ipsorum fuit Parcere subiectis & debellare superbos: acceptaque iniuria ignoscere quā persequi malebant. Refert etiam idem doctor in eodem lib. de Marco Marcello, qui cum Syracusam vrbem cępisset, ante illius ruinam, suas illi effudit lachrymas: tantæque fuit pudicitiæ
H & continentis animi, benignæque mentis, quòd priusquā oppidum insiliisset inuadi, publico edicto constituit, ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis insistimus? Cum etiam Machabæi, Iudas videlicet Ionathas, & Simon de genere iudæorum quorum est proprium aliarum nationum aspernari consortium. tum quia Saturnini, sunt sicut Macrobius dicit super somnum Scipionis. tum quia legibus prohibebatur eisdem: considerata beniuolētia Romanorum, cum ipsis statuerunt amicitiam, vt in primo Machabæorum scribitur. vbi inter alia commendabilia de ipsis, vnde populos gentesque diuersas ad suum trahebant amorem & subiectionem politicam seu despoticam sub cōpendio interseritur, quòd inter præsides Romanos, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, consulebant quotidie trecentos viginti consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ

terræ

terræ sūq.& oēs obediunt vni,& non est inuidia neq; zelus inter eos. Vbi attendendum quā ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in vrbe, quod erat præcipuū motiuum cuiuscunq; nationis & prouinciæ ipsorum appetere dominium,& eisdem sua colla subiicere. Aliud etiā erat in eis prouocatiuum subiectionis,quia ex cupidine dominandi, non se dominos vocabant , sed socios & amicos . Vnde & de Iulio Cæsare in Suetonio scribit: φ militea suos non sibi subiectos,sed socios & commilitones vocabat.Sic & antiqui consules de iudæis fecerūt.Qui quidem & si modicum haberent in oriente dominium , cum Romanis tamen cōfœderati sunt fœdere amicitiæ . Et cum amplam haberent Romani monarchiā in oriente &occidente,& aliis mundi plagis,vt ex prædicto lib Mach.est manifestum , nō tamen dedignati sunt eum iudæis societatem inire,& ad patria se publico in alterutrum attestantur edicto. Patet igitur ex iam dictis,φ meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium.Vnde etiam aliæ nationes allectæ sunt ad ipsorum dominium . tum ex dilectione patriæ pro qua omnia contemnebant . tum ex vigore iustitiæ propter quā cōtra omnem malefactorem, & proturbatorem pacis se opponebant.tum ex ciuili ipsorum beneuolentia,in qua cæteras nationes ad sui amorem trahebāt. Pro quibus omnibus ad sui amorem trahebant . Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis diuina bonitas consentanea videtur ad ipsorum principatum ex causis & rationibus assignatis.Sic.n. quis meretur dominium,vt Philosophus in.5.Ethic.tradit, vbi dicit φ non sinimus principari hominem in quo est natura humana tantum , sed illum qui est perfectus secūdum rationem,sicut dictum est supra.

Qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum . & φ tale dominium est quasi instrumentum diuinæ iustitiæ contra peccatores. Cap. 7.

FVit autem & alia causa vnde dominium est à Deo per missum ꝗ à sacra accipimus scriptura, nec Philosophorum & sapientum huius seculi sententiis contraria,videlicet propter merita populorum,quam beatus Aug.assignat in.19.de ciui.Dei. Probat enim ibi seruitutem introductam propter peccatum . Vnde & sacra scriptura dicit in Ioh.3 5.videlicet,φ facit regnare hominem hypocritam ꝓpter peccata populi.Quod quidem apparet: quia primo dominantes in mundo fuerūt homines iniqui:vt historiæ tradunt,sicut Caym,Nembroth, Belus, Ninus , & Semiramis vxor eius , qui dominium habuerunt in prima & secunda ætate mundi. Causa autem vnde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum vel dominantiū : quia tyranni sunt instrumentum diuinæ iustitiæ ad puniendum delicta hominum,sicut Rex Assyriorum super Israeliticum populum,& rex Gothorum flagellum Dei, super Italiam,vt historiæ narrant. Itē Dionisius in Sicilia sub quo captiuatus est populus,& tādem ab ipso libertate donatus: vt scribit Maximus Valerius.lib.4. De rege vero Assyriorū quomodo ad puniendum delicta sua populi est destinatus, sic ostenditur per Esaiam prophetam . Assur virga furoris mei.vnde & baculus ipse est,in manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum,& contra populum furoris mei mandabo illi,vt auferat spolia & diuidat prædam,& ponat illud in conculcationem quasi lutum platearū . Quæ omnia verificata sunt quādo Hierusalem obsessa est à Chaldeis per Nabuchodonosor Regem Assyriorum capta & cōbusta,captis principibus eius cum Rege Sedechia eius cōfossis oculis & occisis filiis,sicut in fine quarti lib.Reg.traditur. Per quæ verba satis ostenditur qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni . Vnde concluditur, ipsos esse instrumentum Dei, sicut Demones , quorum potestas iusta a sacris doctoribus ponitur , voluntas tamen semper iniqua.Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen , quia non ordinatur nisi ad onus & molestiam subditorum.

A Tyranni enim proprietas est propriam & solam sui vtilitatem & commodum quærere,vt dictum est supra . & Philosophus tradit in.8.Ethic.Vbi ponit φ sic se habet tyrannus ad subditos,sicut dominus ad seruos, & sicut artifex ad organum & instrumentum.Hoc autem pœnale est subditis , & contra naturam dominij,sicut superius est probatū . Sed ex parte dominantium tale dominium videtur à Deo concessum.Primo in casu supposito , vel Deo disponente pro subditis quod est ad exitum meliorē,quādo videlicet princeps ad Dei placitum studet,quā nis peccator , vt de Cyro rege Persarum scribitur in Esa.hæc inquit . Dicit dominus Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram,vt subiiciā ante faciem eius gentes,& dorsa Regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas,& portæ non claudentur.Quod quidem adimpletum fuit,vt historiæ tradunt , quando subito desiccato alueo Euphratis & Tygris,qui per mediam Babyloniam transibant ciuitatem,intrauit, occiditque Balthasar ipsorum regem cum gente sua , ipsamq; ciuitatem destru-

B xit,ad Medos transferens monarchiam , vbi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, vt Iosephus scribit . Hoc autem Deus sic disposuit,quia dictus Cyrus humanitatem ostendit in suis fidelibus iudæis,qui captiui tenebantur in Assyria:quos postea remisit liberos in iudæam cum vasis templi,& ipsum templum reædificari mandauit.Ex quibus bonis & operibus virtuosis quæ exercuit circa diuinum cultum,& Dei populum totius orientis obtinuit Monarchiā, vt superius est ostensum . Prædictus vero Balthasar occisus fuit,vt ex sententia Danielis apparet,quia Deo ingratus,& quia vasis templi domini in suo conuiuio est abusus. Vnde dictum est ei per Danielem.Quia nō humiliasti cor tuum : sed aduersus dominatorem cœli eleuatū est, & vasa domus eius allata sunt coram te,& tu & optimates tui & vxores vi num bibistis in eis . Porro Deum cœli qui habet statū tuū in manibus suis,& omnes vias tuas non glorificasti . Idcirco ab ipso missus est articulus manus contra te . Quod pro

C sententia diuina accipimus contra ipsum, vt rei postea probauit euentus. Narrat enim historia Dan. φ dū Balthasar rex Babyloniorum persisteret in Dei contumelia , vt ex dictis liquet, ex opposito mensę sui conuiuij videbat digitos manus in pariete scribentis , ex qua scriptura perterritus est,quasi ipsa eēt nūcius suæ mortis.Refert.n. scriptura Danie.φ ex aspectu scribētis cuius imaginē non videbat, nisi digitorū manus facies eius ꝑterrita est, & cogitationes ei⁹. perturbabant eum,compages renū eius dissoluebant,& genua eius ad se inuicē collidebant. Quæ omnia insinuatiua erant timoris immensi,& futuri indicij super eum.Sed hāc scripturā rex nō discernens,vocatus Daniel interpretatusq; sub tribus nominibus ipsum denūciauit moriturum videlicet , Mane, Techel, Phares:quod exposuit scriptura, Mane. Numerauit Deus regnū tuū,& cōpleuit illud, hoc est in termino posuit sicut res numerata ꝗ tollit , & separat ab aceruo pecuniæ.Techel.Appensus es in statera, & inuentus es minus hñs,vnde & dignus es morte. Phares. Diuisum est re-

D gnum tuū,& datum est Medis & Persis, vt superius est ostē sum.Ex quibus oibus satis est manifestū, φ illę clausulæ nō ꝓpriæ sunt significatiuę ſm aliquod idioma linguarum:sed ſm dispōnem diuinam,sicut & factum quoddam in quo ꝓpheta comprehendit diuinam circa nos voluntatem.Sit ergo hic conclusum φ in illa scriptura suā insinuauit sniam cōtra principem Babyloniæ,qa ꝑ ꝑ peccata sua dignus erat morte & priuatione regalis principatus.iuxta illud. Regnū de gente in gētē trāsfert ꝑꝑ iniustitias & diuersos dolos.

Quòd tale dominium interdum cedit in malum dominantis : quia propter ipsorum ingratitudinem in superbiam elati grauiter deprimuntur. Cap. 8.

SEd adhuc insistendum est circa diuinam prouidentiā in dominio . Contingit enim interdum quòd cū quis assumit principatum , erit homo virtuosus , & aliquo tempore

E tempore perseuerabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex fauore humano,& prosperitate rerum regalium eleuatur quis in superbiam,& de beneficiis sibi à Deo collatis ingratus eidem efficitur. Vnde philosophus dicit. 5. Ethico. ꝙ Principatus virum ostendit, sicut accidit de Saule, de quo scribitur. 1. Regum, ꝙ in tota tribu Beniamin nõ erat vir melior illo. Sed post duos annos à suo regimine factus est Deo inobediens. Vnde dictum est prophetæ Samueli de ipso. Vsquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel? Quasi ea diuina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod vltimo dictus princeps fuit occisus cum filiis, totaque eius progenies à dominio est auulsa. Vnde in Paralipomenon de ipso cõcluditur, quòd mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus est super omnes reges, qui fuerunt ante eum, vt scribitur in Ecclesiaste. Et vniuersa terra desiderabat audire sapientiam Salomonis. Sed vt dicit Augustin 17. de ciuitate Dei. Secundæ res prædicto regi fuerunt noxiæ, quia lapsus in luxuriam, ruit in idololatriam. F Ex quo factus est abhominabilis populo, in tantum vt serui eius rebellarent ei, diripientes spolia suæ regionis, & vastantes terram absque resistentia aliqua, cum tamen prius omnes obedirent ad nutum, sicut testatur regina Sabba, vt patet in. 3. lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis, propter diuinam reuerentiam, quã exhibuit, in fine sui regiminis decidit in vilia, propter delicta quæ, cõmisit, quia miseros facit populos peccatum. Tradunt tamen hebræi vt Hierony. refert in commento super Ecclesiaste, ꝙ in fine vitæ suę ex multis vexatus, suum recognouit errorem, seque disposuit ad pœnitentiam in commissis, librũq; præfatum composuit. In quo sicut expertus, cuncta diffinit vanitati subiacere, subiiciens se diuino timori ad suorum obseruantiam mandatorum. Vnde in fine prædicti libri cõcludit. Finem loquendi pariter audiamus. Deum time & mãdata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Sed & præter reges deicolas, quid de principib[9] ethnicis dicam? Qui G quandiu fuerunt Deo grati, virtutumque cultores, floruerunt in dominio. Cum vero ex elatione dominij ad contrarium se conuerterunt, mala morte vita finierunt. Sicut contigit de præfato Cyro Rege Persarum monarcha. Tradunt enim historiæ de ipso, quòd cum totam subiugasset Asiam, Parthiam, Scythyamque ferro perdomuit. Tandem longum certamen Scythis inferens, dominante tunc Tomiri Regina dicta gentis, quæ Massagetia vocabatur. primo quidem cum filio dictæ Reginæ adolescentulo dimicauit, ipsumq; vicit & occidit, nullique parcens ætati, ingentem multitudinem peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit, & in Babylonia, & in regno Lydiæ, quia in vtroque Reges & Principes mala morte trucidauit, & in regno Massagetarum similiter fecit in hoc eodem iudicio similiter eum Deus puniuit. Narrant enim historiæ, quòd dicta Regina congregauit exercitum contra ipsum, Scythas, videlicet Massagetas, & Parthos, & in quibusdam montibus dicta Regina insi- H diis compositis inuasit castra eiusdem, & sic impetu armatorum absorbuit, quòd ducenta milia fuerunt occisa præfati principis, & ipse captus. Cui amputato capite Regina ipsum in vtre sanguine pleno mandauit includi, & sic inuectiue acclamabatur eidem. Sanguinem sitisti, sanguinem bibe, quasi ipsa mors ignominiosa quam passus est fuerit, argumentum suæ atrocitatis. Omnes etiam Monarchæ ipsum sequentes, vt in Græcia magnus Alexander, quandiu cum reuerentia suos tractauit Macedones, vocans milites suos patres, tanquam antiquiores optime processit in monarchia. Sed eisdem existens ingratus, à sorore venenatus est. Et præcipue quia post victoriam Darij accepta filia in coniuge militaria cœpit postponere, luxui vitæ intendens, & sui immemor factus, dolorosa morte vitam finiuit. Et sic de multis aliis principibus ethnicis exemplum potest adduci, vt de Iulio Cæsare & Annibale qui propter abusum dominij, diro necati sunt exitu, vt eis conueniat quod in Ec-

E clesiaste scribitur. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Necnon & illud Esaiæ prophetæ quod in omnibus tyrannis locum habet. Cum enim ostendisset ipsos esse diuinæ iustitiæ exactores contra peccatores, sicut carnifices dominorum, vt manifestum est supra, cum dixit. Assur, virga furoris mei, & cæt. statim subdit. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non sic extimabit, quasi sic agat, vt Dei instrumentum, sed ad conterendum erit cor eius, & ad interfectionem gentium non paucarum. dixit enim. Nunquid non principes nostri simul reges sunt, attribuẽs videlicet, suæ virtuti & non Dei qui mouet ipsum ad puniendum transgressores diuinorum mandatorum. Hanc autem ingratitudinem ad præsumptionem tyrannorum dominus statim ibidem redarguit & grauissime punit, vt in iam dictis principibus patet. Vnde subdit propheta in eodem loco. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? An exaltabitur serra contra eum qui se fecit? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem eam, & exal- F tetur baculus qui vtique lignum est. Vbi consideranda est similitudo, quia valde congrua est. Sic enim se habet virtus dominantis ad Deum, sicut virtus baculi ad percutientem, & sicut virtus serræ ad artificem. Constat autem quòd virtus serræ, vel securis in artificio nulla est, nisi per artificem mouentem & dirigentem. Ita & de virtute dominantis contingit, quòd nulla est sine Deo mouente & gubernante. Ergo stultum & præsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ista autem ratio satis aperta esse videtur, & haberi potest ex verbis philosophi supra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis à virtute dependet primi mouentis, & eius instrumentum erit. Et hinc est quòd Deo talis gloria est displicibilis, quia tales derogant diuinæ potentiæ. Propter quod scribitur in Iudith quòd Deus de sua virtute gloriantes humiliat. Et ideo subiungit dictus propheta Esa. Propter hoc mittet dominator dominus exercituum, in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriã eius G succensio ardebit quasi combustio ignis. In quo significatur pœna sensibilis quæ talibus infertur tyrannis & annihilatio principatus, vt in prædictis est manifestum. Relinquitur igitur à Deo omne esse dominium, siue legitimum, siue tyrannicum, secundum varias rimas suæ inuestigabilis prouidentiæ.

Quòd homo naturaliter dominatur animalibus syluestribus; & aliis rebus irrationalibus, & quomodo, & probatur multis rationibus. *Cap. 9.*

NVnc igitur accedendum est ad diuersas species dominandi, secũdum diuersos modos & gradus. in hominibus dominij & principatus. Et primus quidem generalis est omnium qui competit homini secundum naturam, vt tradit Aug. 18 de ciu. Dei. In quo casu & philosophus concordat in. 1. Politic. Hoc autem & scriptura sacra confirmat, quando in sui creatione tanquam naturæ indię- H dixit. Dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. In quibus ostenditur ꝙ naturæ institutæ humanę talem indidit potestatem. Qui enim dixit, Germinet terra herbam virentem, & ex tali dicto, data est potestas arboribus germinandi; dixit & nobis similiter. Dominamini piscibus maris &cæt. Et sic ex iam dictis apparet, ꝙ dominium hominis super cæteras creaturas est naturale. Vnde & philosophus probat secundum eandem rationem ꝙ venationes, & aucupia sunt à natura. Et Augusti. in prædicto lib. hoc probat per dominium quod antiqui patres soliti erant habere, vt pastores essent pecorum, quæ & diuitiæ naturales diffinitæ sunt supra. Et quamuis tale dominium diminutum sit propter peccata, quia etiam vilia animalia dominantur in nobis & facta sunt nobis nocua, quod non contingit in homine, nisi propter dictam causam, tanto magis tamẽ participamus de dicto dominio quanto magis ad statum attingimus innocentiæ.

tiæ. Quod etiã vox euangelica nobis promittit, si eius imitatores fuerimus in iustitia & sanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur discipulos ad animarum salutem, verbum Dei prędicando, sic de eisdem virtutem denunciat dicens. In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquent nouis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuosis & perfectissimis viris, vt in gestis sanctorum patrum scribitur. Et de beato Paulo traditur in actibus apostolorum, quia vipera ipsum non læsit, nec beatum Ioannem Euangelistam venenum. Et sic de multis alijs sanctissimis patribus, qui sup cocodrillos, atrocissimas bestias, siue venenosa reptilia Nilum vadabant, vt impleretur in eis, quod Dominus in Luca dixit discipulis. Ecce dedi vobis potestatem calcandi sup serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici. Istius aũt dominij, in prima hominis institutione collati ex triplici via, ratio congruentię assignari potest. Primò quidem ex ipso naturę processu. Sicut enim in generatione rorum naturalium intelligitur quidam ordo, quo de imperfecto ad perfectum proceditur: nam materia est propter formam, & forma imperfectior est propter perfectiorem, ita & in vsu rerum naturalium. Nam imperfectiora cedunt in vsum perfectorum. Plantæ enim vtuntur terra ad suum nutrimentum: animalia verò plantis: homo autem plantis & animalibus. Vnde concluditur, quòd homo naturaliter dominatur animalibus. Propter quod, sicut superius est tactum: Philosophus probat in primo politicorum, quòd venatio animalium syluestrium est iusta naturaliter: quia per eam homo sibi vendicat quod naturaliter est suum. Secundo apparet & hoc ex ordine diuinæ prouidentiæ, quæ semper inferiora per superiora gubernat. Vnde cum homo sit supra cętera animalia, vtpote ad imaginem Dei factus, conuenienter hominis gubernationi alia animalia subduntur. Tertio apparet idem ex proprietate hominis & aliorum animalium. In alijs enim animalibus inuenitur secundum extimationem naturalem quædam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus. In homine vero reperitur quædam vniuersalis prouidentia, quæ est ratio naturalium agibilium. Omne autem quod est per participationẽ, subditur ei quod est per essentiam & vniuersaliter. Vnde patet quod est naturalis subiectio aliorum animalium ad hominem, sed verum dominium hominis super hominem sit naturale, vel a Deo permissum, vel prouisum: ex iam dictis veritas haberi potest, quia si loquamur de dominio per modum seruilis subiectionis introductum est propter peccatum, vt dictum est supra. Sed si loquamur de dominio, prout importat officium consulendi & dirigendi, isto modo quasi naturale potest dici, quia etiam in statu innocentiæ fuisset. Et hæc est sententia August. 10. de ciui. Dei. Vnde istud dominium ei competebat inquantum homo est sociale naturaliter, siue politicum: vt dictum est supra. Talem autem societatem oportet adinuicem ordinari. In his autem quæ sunt adinuicem ordinata, oportet semper aliquid esse principale & dirigens primum, vt tradit Philosophus in primo politicorum. Hoc etiam ostendit ipsa ratio ordinis, siue natura: quia vt per Augusti. scribitur in prædicto lib. Ordo est parium disparinmq; rerum, sua cuiq; tribuens dispositio. Vnde manifestum est q̃ nomen ordinis inæqualitatem importat, & hoc est de ratione dominij. Et ideo secundum hanc considerationem, dominium hominis super hominem est naturale, & est in angelis, & fuisset in primo statu. & est etiam modo: de quo nunc per ordinem est dicendum secundum ipsius dignitatem & gradum.

De dñio hominis secundũ gradũ & dignitatem: & primo de Dñio Papæ qualiter præfertur oĩ dominio. Cap. 10.

RECipit igitur diuisionem dominium quadrimembrem ex eadem causa & ratione. Quia quoddam est sacerdotale & regale simul, aliud autem est regale solum, sub quo Imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. Tertium vero politicum, quartum aũt œconomicũ. Primum autem cęteris antefertur multiplici via, sed pręcipuè sumitur ex institutione diuina videlicet Christi. Cum enim eidem secundum suam humanitatem omnis sit collata potestas, vt patet in Matthæo. 16. cap. dictam potestatem suo cõmunicauit vicario, cum dixit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris sup terrã, erit ligatum & in cœlis, & quodcũq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Vbi quatuor ponuntur clausulæ, omnes significatiuę dominij Petri, suorumq; successorum, super omnes fideles, & propter quas meritò summus Pontifex Romanus episcopus, dici potest Rex & sacerdos. Si enim Dominus noster Iesus Christus sic appellatur, vt Augu. probat. 17. de ciuit. Dei, non videtur incongruum, suum sic vocare successorem, circũscriptis rationibus, quæ possent adduci, quia satis est clarum. Sed redeundum est ad clausulas iam dictas, quarum vna sumitur ex nominis impositi magnitudine, secunda verò ex dominij fortitudine, tertia autem ex dominij amplitudine, quarta ex dominij plenitudine. Primam igitur partem præfatam accipimus cum dominus dicit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo ecclesiã meã. In hoc. n. nomine, vt sacri exponũt doctores, sicut Hilarius & Aug. Dominus potentiam Petri insinuat, quia a petra, quæ est Christus, vt dicit apostolus, cuius confessionem Petrus præmiserat, Petrus est appellatus, vt secundum etiam quandam participationem nomen acquirit & potestatem & auditu mereatur. Et super hanc petram ædificabo ecclesiam meã; quasi totum dominium inter fideles ex Petro dependeat, & eius successoribus. Secunda verò clausula, dominij importat fortitudinem. Quod significat verbum quod sequitur. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam, quæ sunt curiæ tyrannorum, & persecutorum ecclesiæ, vt doctores sacri ibidem tradunt, sic dictę, quia sunt causa omnium peccatorum intra ecclesiam militantium. Ad tales enim Principes omnes scelerati recurrunt, vt accidit in curia Federici & Coradini & Manfredi. Sed tales non præualuerũt aduersum ecclesiam Roma. Immo omnes mala morte extirpati sunt, quia vt dicitur in libro Sapien. 3. cap. Dominationes iniquæ, dirę sunt consummationis. Dominij verò amplitudo ostenditur cum subiungit dominus: Et tibi dabo claues regni cœlorum In hoc enim insinuatur nobis potestas Petri, & successorum suorum, quæ se extendit ad totam ecclesiam. s. militantem & triumphantem, quę per regnum cęlorum designantur, & quę clauduntur clauibus Petri. Sed dominij plenitudo ostenditur cum vltimo dicitur. Et quodcunque ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis, & quodcunq; solueris super terram erit solutum & in cœlis. Cum enim summus Pontifex sit caput in corpore mistico omniũ fidelium Christi, & a capite sit omnis motus & sensus in corpore verò. sic erit in ꝓposito. Propter quod oportet dicere, in summo Pontifice esse plenitudinem omnium gratiarum, quia ipse solus confert plenam indulgentiam omnium peccatorum, vt competat sibi quod de primo Principe domino dicimus, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest, quia corporale & temporale, ex spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animę. Sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis philosophi & Augustini de immortalitate animæ patet, ita & temporalis iurisdictio Principum per spiritualem Petri & successorum eius. Cuius quidem argumentum assumi potest per ea quæ inuenimus in actis & gestis summorum Pontificum & Imperatorum, quia temporali iurisdictioni cesserunt. Primo quidem de Constantino apparet, qui Siluestro in Imperio cessit. Item de Carolo Magno, quem Papa Adrianus Imperatorem constituit. Idem de Ottone primo,

primo, qui per Leonem creatus & Imperator est constitus vt historiæ referunt. Sed ex dispositione principum auctoritate apostolica facta satis apparet ipsorum potestas. Primo enim inuenimus de Zacharia hãc potestatem exercuisse in per Regem Francorũ, quia ipsum a regno deposuit, & oẽs Barones a iuramento fidelitatis absoluit. Item de Innocentio tertio qui Ottoni 4. Imperium abstulit. Sed & de Federico secundo, hoc idẽ accidit per Honoriũ Innocentij immediatum successorem. Quãuis in oibus istis summi Pontifices non extenderunt manum, nisi ratione delicti, quia ad hoc ordinatæ eorũ potestas, & cuiuslibet domini, vt prosint gregi. Vnde & merito pastores vocantur, quibus vigilantia incumbit ad subditorũ vtilitatem. Alias non sunt legitimè domini, sed tyranni, vt probat Philosophus, & dictũ est supra. Vnde dominus vtitur in Ioanne quadã importuna interrogatione, ter quærens a suo successore beato Petro, ꝙ si ipsum diligit, gregem pascat. Petre inquit amas me? pasce oues meas. Io. 21. Quasi in hoc consistat tota pastoralis cura profectus videlicet gregis. Hoc ergo supposito ꝙ pro vtilitate gregis agatur, sicut Christus intendit, oẽ supergrediẽ dominium vt ea dictis apparet. Quod ea visione prima Nabuchodonosor satis est manifestum, de statua videlicet, quã vidit, cuius caput aureum, pectus & brachia de argento, venter & fęmur de ære, tibiæ vero ferreæ. Pedum autẽ quædã pars ferrea quædam fictilis. Sed dictam statuam, dum conteratur, abscisus est lapis de monte sine manibus, & eia prædicta contriuit. Hic aũt lapis factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terrã. Quam quidem visionem Daniel propheta vt Hieronymus & Aug. exponũt, ad quatuor Monarchias adaptat Assyriorũ videlicet pro aureo capite. Medorum & Persarum pro argẽteo in brachijs, & pectore, græcorum verò Monarchiam pro æreo ventre & fęmore, Sed Romanorum vltimo pro tibijs ferreis & pedibus partim ferreis, partim verò fictilibus. Sed post hæc suscitabit ait propheta, Dominus Deus cęli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur, cõminueꝗ; vniuersa regna, & ipsum stabit in æternum. Quod totum ad Christum referimus, sed vice eius ad Ro. ecclesiã, si ad pascendum gregem eius intendat. Attendendum etiã ꝙ diuina institutio destitui non potest, quia solum dispensatores & ministros assumpsit suos vicarios Christus, sicut apostolus dixit primæ ad Corin. Sic nos inquit existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Solus. n. Christus fundauit ecclesiam, cuius ministeriũ Petro commisit. Fundamentum aũt aliud nemo pòt ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Vnde sacri doctores quandam potestatem Christo attribuunt, quam Petrus non habuit, nec sui successores, & ipsam potestatem excellentem nuncupant, & sic potestas Petri & successorum eius non adæquatur potestati Christi. Immo oino transcendit. Potuit enim Christus sine baptismo saluare, propter quod & Hieronymus dicit super Matthæũ, ꝙ nullum sanauit in corpore quem non sanauit in mente, & tamen sine baptismo. Quod tamen Petrus non potuit. Vnde & Cornelium Centurionem, vt in actibus apostolorum legitur cum tota sua familia baptizauit, etiã post aduentum Spi. Sancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum & materiam. Quod Petrus non potuit, nec successores eius. Hæc ad præsens dicta sufficiant subtiliora a sapientibus relinquendo & altiora quæ dici possent. In hoc tamen sistat conclusio præsentis capituli, vicarium Christi cunctis debere præferri ex iam dictis causis.

De dominio Regali, in quo consistit, et in quo differt a politico, & quomodo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes. Cap. 11.

Nunc aũt ad Regale dominium est procedendum, vbi est distinguendum de ipso secundum diuersas regiones, & pront a diuersis variè inuenitur traditum. Et primo quidem. In sacra scriptura aliter leges rega-

E lis dominij traduntur in Deuteronomio per Moysem, aliter in 1. Regum per Samuelẽ prophetã. Vterque tamen in persona Dei differenter ordinat Regem ad vtilitatem subditorum. Quod est proprium Regum, vt Philosophus tradit in 8. Ethi. Cum inquit constitutus fuerit Rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatus. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animam eius, neq; argenti aut auri immensa pondera. Quod quidem qualiter habere intelligit, supra traditur in hoc lib. describetq; sibi Deuteronomium legis huius & habebit secum, legetq; illud oibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba eius & ceremonias. Et vt videlicet possit populum dirigere secũdum legem diuinam. Vnde & Rex Salomon in principio sui regiminis hanc sapientiam a Deo petiuit, ad directionẽ sui regiminis pro vtilitate subditorum, sicut scribitur in 3. lib. Regum. Subdit verò dictus Moyses in eodem lib. Nec

F eleuetur cor eius in superfluum super fratres suos, neque declinet in partem dextram vel sinistram, & longo tempore regnẽt ipse & filius eius super Israel. Sed in primo Regum traduntur leges regni magis ad vtilitatem Regis, vt supra patuit, in lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem seruilem. Et tamen Samuel leges quas tradit cum sint penitus despoticæ, dicit esse regales. Philosophus autem in 8. ethi. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de Rege eo lib. videlicet, ꝙ ille legitimus est Rex, qui principaliter bonum subditorum intendit. Item qui per se sufficiens reperitur. Et qui omnibus bonis superexcellit, ne videlicet subditos grauet. Item ille Rex est, qui curam subditorũ habet, vt bene operentur quemadmodum pastor ouium. Ex quibus omnibus manifestum est ꝙ iuxta istũ modum despoticum, multum differat a Regali, vt idem Philosophus videtur dicere in primo politicorum. Item ꝙ regnum non est propter Regem, sed Rex propter regnum, quia ad hoc Deus prouidit de

G eis, vt regnum regant & gubernent, & vnumquemque in suo iure conseruent. Et hic est finis regiminis. Quòd si ad aliud faciunt, in seipsos commodum retorquendo, nõ sunt Reges, sed tyranni. Cõtra quos dicit dominus in Ezec. Veh pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non cõsolidastis, & qđ ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis: qđ abiectum non reduxistis: & quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium. Amplius autem regnum ex hominibus constituitur, sicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris, vt Philosophus dicit in 3. politicorum. Finis ergo Regis est vt regimen prosperetur, ꝙ homines conseruentur per Regem. Et hinc habet commu

H ne bonum cuiuslibet principatus participationem diuinæ bonitatis. Vnde bonum commune dicitur a Philosopho in primo Ethic. esse, quod omnia appetunt, & esse bonum diuinum, vt sicut Deus qui est Rex Regum & Dominus dominantium, cuius virtute Principes imperant: vt probatum est supra, nos regit & gubernat, non propter seipsum sed propter nostram salutem, ita & Reges faciant, & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendijs suis vnquam, & quædam iura naturæ, de suo labore vnusquisque debet reportare mercedem, vt probat Apostolus in prima epistola ad Corint. Hinc habemus, quòd licet Principibus a suis tributa percipere & annuos census, vnde cum apostolus ad Romanos probasset omne diuinum a Deo esse promissum. Vltimò persuadet eisdem retribuere pro labore. Ideo inquit, & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. Augusti. etiam eadem verba pertractans de verbis domini hoc idem probat. Concludendum est ergo legitimum Regem secundum formam

formam in Deuteronomio traditam, sic debere regere & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur, quia omnibus agentibus contrarium malè cessit. Primò quidem regibus Romanis; quia propter eorum superbiam & violentiam quam exercebant, eiecti sunt a regno, vt Tarquinus superbus cum filio, sicut historiç tradunt. Item Acab & Iezabel vxor eius mala morte interierunt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, vt in quarto libro Regum scribitur. Traditur etiam ibi quod canes linxerunt sanguinem suorum cadauerum in prædicta vinea in argumentum maleficij in Naboth commissi: Sed non sic Rex Dauid, vt scribitur in tertio libro Regum. Cum enim vellet altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi sanctosa nimis offensum, Aream emit ab hareuma Iebuseo. Ipsoque offerente gratis recusauit Rex. Et vt scribitur in primo Paralipomenon pro præfata Area, dedit Dauid sexcentos Siclos auri, iustissimi ponderis. Per quod habemus quòd Principes sui debent esse contenti stipendijs:

B nec subditos suos grauare possunt in bonis eorum & rebus, nisi in duobus casibus videlicet ratione delicti: & pro bono communi sui regiminis. Primò enim modo propter ingratitudinem suos priuat feudo fideles, alios autem titulo iustitiæ propter quam sunt concessa dominia, vt dictum est supra. Et in prouerbijs dicitur. Quòd iustitia firmatur thronus Regis. Vnde & lex diuina transgressores diuinorum præceptorum mandat lapidari & diuersis cruciari poenis. Quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcunque rem creatam: & præcipuè ad corpus humanum, quia vt nobilior pars conseruetur abijcimus viliorem. Amputamus enim manum, vt conseruetur cor & cerebrum: in quibus principaliter hominis vita consistit, quod & lex Euangelica approbat. Si inquit oculus tuus scandalizat te, & siue manus, siue pes, quod pro gradu hominum accipit Augusti. erue eum & proiice abs te, quia melius est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duos oculos, & duas manus habentem mitti in gehennam.

C Item quòd pro bono reipub. possit exigere, sicut pro defensione regni vel pro quacunque alia causa pertinente rationabiliter ad bonum commune sui dominij ratio est in promptu. Quia supposito quòd humana societas sit naturalis, vt probatum est supra, omnia necessaria ad communem conseruationem dictæ societatis erunt de iure naturæ. Hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest Rex exigere a subditis quod ad bonum ipsorum requiritur. Præterea, ars imitatur naturam inquantum potest, vt Philosophus in secundo Physico. tradit, sed natura non deficit in necessarijs; ergo nec ars. Sed inter omnes artes, ars viuendi est melior & amplior, vt tactum est supra, & probat Tullius in Tusculanis quæstionibus, eo quod cæteræ artes ordinantur ad ipsam. Sic & in necessitatibus regni, quod pertinet ad conseruationem socialis humanæ vitæ, Rex qui est artifex architectus dictæ societatis non debet deficere; sed omnem defectum supplere

D cum ipsa societate. Et ideo concludendum est, quod isto casu possunt legitimè exactiones & tallia, ac census, siue tributa imponi, dummodo non transcendant necessitatis metas. Vnde Augu. de verbis domini exponens illud Matthæi Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Igitur inquit quod Cæsar præcipit ferendum est, quod imperat tolerandum. Sed fit intolerabile, dum prædam exactores accumulant. Et postea exponens verbum Ioannis Baptistæ, quod militibus dixit. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote contenti stipendijs vestris. Hoc inquit sumi potest de militibus, prætoribus, cunctisque rectoribus. Quicunque enim sibi stipendia publicè decreta consequitur, si amplius quærit tanquàm calumniator & concussor, sententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus Despoticus ad Regale reducitur. Sed præcipuè ratione delicti, propter quod seruitus est introducta, vt Aug. dicit 18. de Ciuitate Dei. Licet enim etiam, in primo statu

A fuisset dominium, non tamen nisi officio consulendi & dirigendi, non libidine dominandi vel intentione subijciendi seruiliter, vt dictum est supra. Leges verò traditæ de Regali dominio Israelitico populo per Samuelem prophetam hac consideratione sunt datæ, quia dictus populus propter suam ingratitudinem, & quia duræ ceruicis erat, merebatur tales leges audire. Interdum enim dum populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hæ sunt instrumentum diuinæ iustitiæ. Vnde & quædam insulæ & prouinciæ, secundum quòd historiæ narrant semper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea Regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic discolis, necessarius est regibus principatus Despoticus, nō quidem iuxta naturam regalis dominij, sed secundum merita & pertinacias subditorum. Et ista est ratio Aug. in prædicto iam lib. Philosophus etiam in 3. Polit. vbi distinguit genera regni, ostendit apud

B quasdam barbaras nationes Regale dominiū esse omnino Despoticum, quia aliter Regi nō possent, quod quidem dominium præcipuè viget in græcia, & apud Persas, saltem quantum ad regimen populare. Hæc igitur de regali dominio intantum sint dicta, & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducitur, & vnde diuidit contra politicū. Quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

De dominio Imperiali & vnde istud nomen habuit originem: & quibusdam alijs nominibus: vbi incidenter distinguuntur Monarchiæ: & quantū durauerunt. *Cap. 12*

DE Imperiali verò post prædicta dominiū congruum videtur esse dicendum, quia medium tenet inter Politicum & Regale: quamuis vniuersalius. Et ideo quantum ad hæc præponi deberet regali. Sed alia causa est quare postponitur, quam nunc prætermittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Vnum de nomine,

C ne, quia nomen istud a supremo dominio fastuosè & elatè trahit originem quasi omnium dominus. Vnde & ille superbus Nichanor cum rogaretur a iudæis, vt deferret diei sanctificationis, hoc est sabbato, cum arrogantia ab eisdem quærens, si erat potens in cœlo qui imperauit agi diem talem, responsoq; accepto, quod erat potens in cœlo dominus Deus & ego inquit cum fastu non modico sum potens super terram, qui impero arma sumi. Propter quam causam ipse postea diuinitus turpiter a Iuda Machabeo vt scribitur in secundo Machabæorum, captus in bello, amputatisque capite & manu dextera, quam contra templum erexerat, mala morte vitam finiuit. Quędam autem alia nomina istius dominij assumpta sunt a quibusdam excellentibus viris, dicti Principatus propter aliquam prærogatiuam in eis repertam. Vt Cæsar Iulius, vt historiæ tradunt, sic dictus, quia vt scribit Isidorus libro Ethimologiarum nono, quia cæso mortuæ matris vtero prolatus est, vel quia cum Cæsarie na-

D tus. A quo Imperatores sequentes sic vocati sunt, quia comati essent. Sed Augustus ab augendo rempublicam primus vocatus est Octauius, idem Isidorus scribit. Secundū autem quòd hic attēdimus, est de processu istius Imperij; quia supra est tactum de quadruplici Monarchia. Sed nos quintam possumus addere, & de qua infra dicemus. Prima fuit Assyriorum, cuius caput Ninus fuit, tempore Abrahæ Patriarchæ, quæ durauit. M. ccxl. annos, vt scribit Augusti. lib. 4. de Ciuitate Dei, vsque ad Sardanapalum, qui propter merita muliebria perdidit principatum. Sed Arbaces transtulit ad Medos & Persas. Quo tempore regnauit Procax dux Romanorū vt idem doctor in 18. dicit. Secunda verò Monarchia videlicet Medorū & Persarum durauit vsque ad tempora Alexandri. ccxxxiij annos, quando videlicet deuincitur Darius a prædicto Principe, vt scribit idem doctor in eodem libro 12. Sed Monarchia græcorum in Alexandro incępit, & in eodem finitur. De quo dicitur in primo Machab. quod regnauit Alexander annis 12. & mortuus

tuus est. Sed quāuis græci non habuerint vniuersale dominium, viguit tamen regnum Macedonum vsque ad mortē Alexandri, de quo & prædictus liber mentionem facit annis ccccLxxxv. vt Aug. scribit in eodem 12. lib. In quo prædictus princeps suum inchoauit dominiū patri suo in eodē regno succedens, vt historiæ tradunt. Post hanc autem Monarchiam Romanus principatus vigere incæpit. Tempore enim Iudæ Machabæi, qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri cum Ptolæmeo lagi concurrentes in libro primo Machabæorum multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa, sub consulibus tamen, quia superstitibus regibus cum finitimis solicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Durauitque consulatus immo Monarchia vsque ad tempora Iulij Cæsaris, qui primus vsurpauit imperium. Sed parū in ipso superuixit, a senatoribus quidem occisus propter abusum dominij. Post hunc Octauius filius sororis suæ successit. qui vindicta exercita contra occisores Iulij, interfectoque Antonio qui Monarchiam tenebat in oriente solus, ipsam obtinuit. Et propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit. ac in xlij. anno sui regiminis, completa septuagesimasexta hebdomada, secundum Danielem sui dominij, cessante regno & sacerdotio in iudæa, nascitur Christus, qui fuit verus Rex & sacerdos, & verus Monarcha. Vnde post resurrectionem suā apparens discipulis suis dixit. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quod quidem ad humanitatem oportet referre secundum Augustinum & Hieronymum, quia de diuinitate. nulli est dubium, quin semper habuerit.

De Monarchia Christi quō in tribus excellit: & de Octauio Augusto quō gessit vices Christi. Cap. 13.

ET hæc quinta Monarchia quæ successit Romanis secundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus durauit & adhuc durat & durabit vsque ad mundi renouationem, vt patet in visione Danielis, vt dictum est supra, & adhuc nunc magis declarabitur. Secundo apparet eius excellentia ex dominij vniuersalitate, quia in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga in qua nomē Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. vt introducit apostolus in fine primæ epistolæ ad Cor. In principio etiam Malachiæ prophetę ostenditur istud dominium. Ab ortu inquit solis, vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exercituum. In quo vero satis apparet quòd dominium Christi ordinatur ad salutem animæ, & ad spiritualia bona, vt iam videtur, licet à temporalibus non excludatur, eo modo quo ad spiritualia ordinatur. Et inde est quòd quamuis Christus adoraretur a Magis, glorificaretur ab angelis, in signū vniuersalis sui dominij, humili tamen loco iacuit, vilibus inuolutus pannis. Qua quidem via homines melius, ad virtutem trahuntur q̄ armorum virtute. Et hoc quidem intendebat, licet ipsius sua vteretur potentia, vt verus dominus. In humilitate ergo vixit, & demum in Augusto instituit, vt describeretur vniuersus orbis in ortu domini, vt Lucas euangelista testatur. Et in hac descriptione soluebatur census siue tributum, vt historiæ tradunt, in recognitionem debitæ seruitutis non sine mysterio, quia ille natus erat qui verus erat mundi dominus & Monarcha, cuius vices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Cayphas prophetauit. Vnde hoc instinctu dictus Cæsar mandauit tunc temporis, vt narrant historiæ, ne quis de Romano populo dominū ipsum vocaret. Quas quidem vices Monarchiæ post Christi veri domini natiui-

E tatem gessit Augustus quatuordecim annos toto orbe terrarum subacto, quia vt acta principum Romanorū describunt dictus Cæsar Augustus quinquaginta sex annos & menses sex tenuit principatū. Tyberius etiā qui eidē Augusto successit, vt narrant historiæ, Christū tanquā verū dominū inter Deos transferri voluit, licet impeditus fuerit à superbo & Fausto Senatu impatiente alicuius dominij. Tertio autē apparet excellentia Monarchię Christi, sup alias quatuor p̄cedentes ex dominantis, dignitate, quia Deus & homo. Secūdum quam cōsiderationē humana natura in Christo participat infinitam virtutē. Ex qua maioris fortitudinis est, & virtutis supra humanā fortitudinē & virtutē. Quam quidē describit Esaias, quātū ad virtutē tpalem Christi, vnde ipsum Monarcham appellamus. Paruulus inquit natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius. Et vocabitur nomen eius admirabilis cōsiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperiū & pacis non erit finis. In

F quibus verbis, omnia tāguntur quæ requiruntur ad verum principem. Immo transcendit metas omniū dominorū, vt in sequenti capitulo declarabitur, & aspicienti patet. Hic ergo principatus siue dominiū, oēs monarchias siue dominia transcendit, annihilat, & confringit, quia omnia regna subijciuntur eidem. Quod per eundē prophetā p̄nunciatū est. Viuo ego dicit dominus, quia mihi curuabit omne genu. Et apostolus Paulus ad Phil. In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernorū. De hac monarchia concludit Daniel exposita Nabuchodonosor somnij visione. In diebus inquit illis, hoc est post illas quatuor monarchias, Assyriorū, Persarū, & Medorū, Græcorum, & Romanorū, suscitabit dominus regnū cœli quod in æternū non dissipabitur, & regnū eius alteri nō tradetur, & cōminuet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in ęternū. Cuius quidem ratio ęternitatis satis est in promptu, quia ille principatus æterno coniungitur, cū iste dominus Deus, & ho-

G mo sit. Et sic cōpletus est circulus à puncto ad punctū, qa probatū est supra à Deo omne dominiū originē trahere. In isto vero principatu, p̄cursis hominū motibus, terminatur principatus, sicut in re immobili vltra quam non est motus. Et sic oportet ex dictis concludere, quòd istud dominium non potest deficere.

De Monarchia Christi quo tempore incæpit: & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur vna. Cap. 14.

SEd tunc oritur quæstio, de isto Domini principatu, quando incæpit, quia constat multos postea imperasse, ipse vero abiectam vitam elegit. Vnde in Matthæo dicitur. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autē hominis nō habet vbi caput suū reclinet. Itē in Ioāne scribitur, q cū pauisset multitudinē abscōdit se, quia volebāt eū populi rapere ac regē facere. Itē in eodē ipse di-

H cit. Regnū meū non est de hoc mūdo. Ad hāc autē quæstionē est responsio. quia principatus Christi incæpit statim in ipsa sui natiuitate tpali. Cuius argumenta sunt in eodē die angelorū ministratio & denūciatio. Vnde in Luca scribitur, q angelus ad pastores ait. Annūcio vobis gaudiū magnū, quia natus est vobis saluator mundi. Item magorum adoratio. Vnde in Matt. dicitur. Cū natus esset Iesus in diebus Herodis regis, ecce magi venitunt ab oriente Hierosolymam dicentes. Vbi est qui natus est Rex iudæorum? Vidimus enim stellam eius in oriēte, & venimus adorare eum. In quibus actibus, satis est notus principatus eius, ac temporis exordium, prophetatus quidem & pronūciatus per Esaiam in verbis supra præmissis. Et attendendum, quòd in sua infantia plus apparuit virtutis & potentiæ prætendentis excellentiā sui dominij, q̄ in adulta ætate, ad insinuādum suam infirmitatem esse voluntariā, nō necessariā, quā assumpta est ab ipso, & nō publice versus, nisi in casibus, pter duplicem

duplicem causam quæ ad præsens sufficiant. Vna est ad docendum in principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratiosus. Quia humilitas meretur gratiam, iuxta illud. Humilem spiritu suscipiet gloria. Et iterũ, In mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Et in canonica beati Iacobi. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sed tanto amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui status, dentibus inuidiæ superiorem non patientis laceratur. Quod considerãs Dauid Rex fastuose Regis filiæ videlicet Michol, insultanti & dicenti ꝙ coram ancillis suis se discooperuisset ad Dei laudem & reuerentiam diuinæ arcæ, quę tunc pro numine habebatur, responsum dedit, vt patet in 2. Regum. Ludam inquit ante dominum, qui elegit me potius quàm patrem tuum & quàm omnem domum eius, & præcepit mihi vt essem dux super populum domini in Israel. Et Ludam & Vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus seruare voluit in seipso secundum voluntatem Dei patris per prophetam Zachariam prænunciatam, quam euangelista Mat. in Christo adimpletam esse pronunciat. Ecce inquit Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium subiugalis. Quòd si principes mundi de humilitate commendantur & paupertate, per quę gratiosi facti sunt subditis, & ipsorum prosperatum est dominium, quare non magis commẽdabimus perfectam humilitatẽ Christi? Scribit enim Maximus Valerius li. 5. de Codro Atheniensi Rege, & Aug. de ciui. dei. Quòd cum Peloponenses pugnarent contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certior factus est, ꝙ ille exercitus prænaleret, cuius dux morti dicaretur. Vnde Rex Codrus pro salute suæ gentis in effigie pauperis se hostibus interficiendum obtulit. Ipsoq; mortuo in fugam versi sunt hostes. Propter quod Atheniẽses ipsum inter Deos asserebant fuisse translatum. Tradit etiam idem Aug. in præfato libro, & Maximus Valerius de quibusdam consulibus Romanis vt de Lucio Valerio, ꝙ in tanta mortuus est indigentia, vt cogerentur amici collectã facere nummorum pro eius sepultura, Fabricius etiam cõsul de hoc ipso summe commendatur. Vnde scribit idẽ Valerius Maximus, & Vegetius de re militari lib. 4. Et dictum est supra ꝙ cum esset par vnicuique pauperi, & legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent, eo recusante, Narrate inquit Epirotis me malle hæc habentibus imperare, q̃ ipsa possidere. Quid plus insistimus? Omnes magni principes & Monarchę cum humilitate subiugauerunt mũdum, sed cum fastu elationis perdiderũt dominium, vt superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Quanto maior es, humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiam. Amplius autem si virtus humilitatis & beniuolentiæ in quocunque principe commendatur, multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tanquam in supremo gradu virtutis constituto. Concluditur ergo ꝙ Christi humilitas & paupertas fuit consona rationi, q̃uis legitimus esset dominus, propter causam iam dictam.

Secunda rõ quare dominus assumpsit vitam abiectam & occultam, licet esset verus mundi dominus: & exponuntur verba Esaiæ prophetæ de ipso. Cap. 15.

Est & alia ratio, quare dominus noster statum humilem assumpsit, quamuis dominus mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum & aliorum principũ dominium. Quamuis enim temporaliter esset dominus orbis, directe tamen ad spiritualem vitam suum ordinauit principatum. Iuxta illud Ioãnis. Ego veni, vt vitam habeãt, & abundantius habeant. Hinc etiam verificatur suum verbum superius allegatum. Regnum meum non est de hoc mundo. Propter hoc igitur humiliter vixit, vt suos fideles exemplo sui traheret ad operandum secundum virtutẽ, cuius via aptior est humilitas, ac mundi contemptus, vt Stoici & Cynici posuerunt, vt de ipsis Aug. & Maximus Valerius referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei prouidentia, & de breuitate vitæ ad Paulinum, per quam quis efficitur dignus ad regnũ æternum. Ad quod consequendum sui dominij fuit principalis intentio. Vnde ipse dominus in Luca discipulis, suisque sequacibus dicit. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Voluit igitur dominus sequaces suos humiliter viuere exemplo sui ex causa iam dicta, iuxta illud Mat. discite à me. quia mitis sum & humilis corde. Ac suum temporale dominium ad hoc ordinare. Vnde vita spiritualis fidelium, regnum cœlorum vocatur, quia differt in viuendo à regno mundano, & quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tãtum. Ad tollendam igitur suspitionẽ de cordibus hominũ, ꝙ quasi principatum assumpserit, vt in mundo dominaretur, & hoc esset finis eius, vt aliorum dominorum, vitam abiectã elegit, & tamen verus erat dominus & Monarcha, quia factus est principatus super humerum eius, vt dictum est supra p prophetam. Quod optimè fuit in pręmissis verbis Esaiæ prænũciatum, quia primo pręponitur humilis & abiectus. Paruulus inquit natus est nobis. Postea subiungitur cũ ista paruitate, virtus & excellentia sui dominij propter coniunctum. Et filius inquit datus est nobis. Quia enim humanitas in Christo coniuncta erat diuinitati filij, tanq̃ instrumẽtum eius omnipotentis erat virtutis. Et ideo propheta ibidem circũloquitur ineffabile eius dominium, multis clausulis, singularis potentiæ, quæ omnes distinctè habent intelligi, vt Hieronymus exponit ibidem, vt per ordinẽ clausularum est manifestum. Primo si quidem quantum ad dominij securitatem & soliditatem. Cuius inquit principatus super humerum eius. Ea enim quæ portantur in humeris firmiora sunt. Sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad dominij nouitatem, vnde scribitur. Et vocabitur nomen eius admirabilis. Admiratione enim dignum est, quia humilis & pauper. & tamen dominus mundi. Tertio quantum ad sapientiæ claritatem, quod est præcipuè principibus necessariũ, quia væ terræ cuius Rex puer est, vt dicitur in Ecclesiastico. Quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio siue agitur, vt melius dicatur. Vnde subditur consiliarius. Quarto quantum ad dominij dignitatem, quia Deus. Cum enim in ipso sit vnum suppositum, & vna persona in qua sunt vnitæ diuina & humana natura, principatus Christi in virtute agit domini suppositi. Et ideo Quinto sequitur. Fortis. Recipit enim influentiam Christi principatus ex diuina virtute, quæ in ipso personaliter erat, qua potentia visus est Christus circa passionem, cum iudæi vellent eum occidere & ipsum quęrerent. quo dicente ego sum, statim ceciderunt in terram, vt in Ioan. scribitur. Qua quidem fines sui successoris excedit, quia cõstat quòd vicarius Christi non est Deus. Et in hoc transcendit sua potestas potentiam sui successoris. Ex quo Christus multa potuit circa ordinationem suorum fidelium & regimen quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successores, vt superius est ostensum. Ex eadem parte videlicet ꝙ iste paruulus erat, subditur Sexta conditio singularis sui principatus quę est regendi benignitas. Quia pater futuri seculi. Quod ad plenitudinem gratiæ referre possumus, qua quidẽ qui pleni sunt, omne iugum legis leuiter portant. Qua ratione apostolus dicit ad Gal. Si spiritu ducimini non estis sub lege. Vnde talibus ad regendum virga ferrea non est necessaria. Et hoc singulare est in principatu Christi. Septimum & vltimum sumitur ex eadem causa, quod est regendum tranquillitas cum subditur. Princeps Pacis. Et si non corporis tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus Rex noster & princeps, & viuendo offert, & moriendo reliquit. In mundo inquit pressuram habebitis, in me autem pacem. Et hoc etiam est singulare in suo

suo principatu. In humilitate ergo & paupertate suum fundauit dominium, & in aduersitatibus & laboribus & erumnis. Quomodo aucta fuit respu. Romanorum, non videlicet fastu vel pompis superbiæ: vt Salustius refert ex sententia Catonis, & Maximus Valerius hoc idem probat,

Ostendit q istis modo aucta fuit resp. per exempla antiquorum Ro. & postea subdit de Constantino. Cap. 16.

ET hinc est q Rex noster Chrs: princeps seculi permisit dominari, & eo viuente, & eo moriente ad tempus: quousq; videlicet suum regnum esset perfectū, & ordinatum in suis fidelibus, operationibus virtuosis, & eorū sanguine laureatum. Si enim Regulus qui & Marcus appellatur, pro zelo suæ patriæ a Cartaginensibus est occisus, si Marcus Curtius in abruptum terræ hiatum se proiecit ad liberationem patriæ: si Brutus & Torquatus filios occiderūt: pro iustitia & disciplina militari conseruandis: vt historiæ tradunt, quorum zelo respu. ex parua facta est magna. Item si Seleucus apud Locros dominans, vt Maximus Valerius refert lib. 6. filium vno priuauit oculo, alteroq; seipsum, pro adulterio commisso, vt iustitia seruaretur contra prædictū delictum per filium perpetratum; sicq; admirabili equitatis temperamento, se inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus est: quare non magis Christiani reddi debent laudabiles, si se exponunt passionibus & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus varijs conantur florere, vt regnum consequantur æternum, ac Christi principatus accrescat in eorum meritis? Hæc autem Augu. de ciui. Dei, quasi per totum subtiliter valdè ac diffusè pertractat. Propter quod & dictum librum fecit, quod & factū fuit intermedio tempore a passione domini vsq; ad tempora beati Syluestri & Constantini. Quo quidem seculi spatio infinita populi multitudo per mortem Christo domino suo dedicata est & coniuncta, ac suum ducem & principem est secuta. Primo quidem primi duces Apostoli, & alij Christi discipuli omnes Chri vicarij & Petri successores. Quod fuit tempus. 350. annorum. In quorum sanguine & corporibus ac ipsorum vitę meritis fundata est ecclesia, tanquā in lapidibus viuis, & pciosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec venti, nec pluuiæ, nec quæcunq; procellæ diuersarum passionum, vel quarumcunq; perturbationum sæuiant, ipsum possunt obruere. Opportuno igitur tempore vt manifestaretur mundo regnum Christi compositum, virtus principis nostri Iesu Christi principem mundi solicitauit, Constantinum videlicet percutiēs eum lepra, ac ipsum curans supra humanam virtutem. Qua probata in dominio cessit vicario Christi: beato videlicet Syluestro, cui de iure debebatur ex causis & rationibus superius assignatis. In qua quidem cessione spirituali, Christi regno adiunctum est temporale, spirituali manente in suo vigore. Quia illud per se quæri debet a Christi fidelibus, istud verò secundario tanquam administrans primo. Aliter autem contra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illam clausulam scribitur in Isaia. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Apertæ sunt enim ecclesiæ ab eo tempore, & cœpit Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis. Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra, & conuersus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plusquam centum milia hominum, ex virtutibus ostensis per dictum Christi vicariū. Sed attendendum quod dicit Propheta. Et pacis non erit finis. Constat enim post mortem Constantini filium eius hæresi Arriana fuisse infectum, & ecclesiam perturbasse. Vnde sub eo passi sunt exilium solennes ecclesiæ doctores. Hilarius Pictauien. & Athanasius Alexandrinus episcopi, ac Eusebius Vercellen. & multi alij ecclesiarum doctores, & clerici: necnon & caput ecclesiæ summus Pontifex Liberius, in veritate fidei vacillauit, ex multa persecutione Constantij, vt historiæ tradunt. Post ipsum fuit Iulianus apostata frater Galli, consobrinus Constantij. Hic secundam intulit perse-

E cutionem fidelibus, sub quo passi sunt Ioannes & Paulus germani. Vnde ergo verificatur verbum Domini per Prophetam iam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere, non corporis. Vnde ipse Dominus, quando pacem offert discipulis in Ioanne de tali pace loquitur. Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. Manifestum est enim illa verba discipulis imminēte passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Vnde dictum est eis in eodem temporis momento. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hanc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt, nisi velint. Quòd si licuit Stoicis dicere bona hominis, quæ virtutes appellant, in homine semper manere, nec auferri posse virtuosis inuitis, vt refert A. Gelius in lib. noctium Atticarum de Diogene Stoico. & Augu. de ciui. Dei lib. 9. Quare non magis dicemus de mentibus fidelium q pacis eorum non erit finis, cum inhæreant fini, qui sine fine viuit.

F *Quòd Imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino fuerunt obedientes & reuerentes Ecclesiæ Ro. ostendit per quatuor concilia quibus dicti Principes se subiecerunt.* Cap. 17.

HIs autem peractis Iuliano in bello Persarum interfecto, reddita est pax ecclesiæ per Iouinianum fratrem eius, virum Catholicum, licet parum regnauerit. Istud autem notabile abinde vsq; ad tempora Caroli Magni de Imperatoribus reperitur, omnes quasi obedientes & reuerentes fuisse Romanæ ecclesiæ tanquam ipsa principatum teneret, siue respectu spiritualis dominij, sicut sancta Synodus Nicena diffinit, siue temporalis. Vnde Gelasius Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatorem a iudicio Papæ dependere, vt historiæ tradunt, & non econtrario. Valentinianus etiā qui immediate Iouiniano successit, sic fertur dixisse, vt ecclesiastica historia refert, cum archiepiscopi

G Mediolanen. instaret electio. Talem inquit nobis in pontificali instituite sede, cui nos qui gubernamus imperiū sincere nostra capita submittamus, & eius monita dum tanq̄ homines deliquerimus, necessario veluti curantia medicamina suscipiamus. Et quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reuerētiam principū circa vicarium Christi, de imperatoribus vsq; ad tempora Caroli est hic agēdum. Vlterius autem a Carolo vsque ad Ottonem primum inter quæ tempora facta est diuersitas in tribus, Primo quantum ad modum eligendi. secundo quantum ad modum succedendi. tertio quantum ad modum prouidendi. Et vt appareat tradendum est hic aliud de processu imperatorum a tempore Constantini, qui subiecti fuerint ecclesiæ præter iam dictis tyrannos. Sicut enim narrant historiæ, postquam Constantinus cessit imperium vicario Christi transtulit secum Satrapis & principibus suis in prouinciam Thraciæ. Vbi Asia maior incipit, & terminatur Europa, ibiq; vnam ci-

H uitatem assumpsit quæ vocabatur Bisantium. Quam quidē, vt historiæ tradunt, quasi adæquauit vrbi, & suo nomine appellauit. In hac ergo fuit Imperialis sedes vsque ad Carolum, in cuius personam Adrianus Papa congregato concilio in vrbe imperium a Græcis transtulit in germanos. In quo apparet Imperatores Constantinopolis a vicario Christi summo videlicet pontifice dependere, vt Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori. Vnde ipsorum Imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi pōtificis ordinatur, vt merito dici possint ipsorum executores esse, ac cooperatores Dei ad gubernandum populum Christianum. Quod quidem ostenditur primo de quatuor Imperatoribus, qui in isto medio tempore regnauerunt, necnon & præsentes fuerunt quatuor concilijs solennioribus, & vniuersalioribus, approbantes ipsorum statuta, & eisdem se humiliter subijcientes. Primum fuit Nicenum trecentorum decem & octo episcoporum tempore Constātini, vbi condemnatus est Arrius presbyter Alexandrinus;

Alexandrinus, vt historiæ tradunt, qui filium Dei asserebat minorem patre. Vbi de dicto principe fertur, quòd eidem concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens suum dominium vicarium Christi. Cuius vices totum gerebat concilium, quia beatus Syluester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Ciriaco papa celebratum. Quidam tamen dicunt sub Damaso; præsente Theodosio seniore, vt historiæ tradunt, centum quinquaginta episcoporum. In quo multæ fuerunt hæreses condemnatæ, sed præcipuè Macedonij episcopi Constantinopolis, qui spiritum sanctum negabat esse Deum patri consubstantialem & filio. Hic autem Theodosius tantæ reuerentiæ fuit ad ecclesiã: q vt scribit Gelasius, Anastasio imperatori, beato Ambrosio prohibente eidem ingressum ecclesiæ nõ fuit ausus intrare, quin potius excommunicauit eum, quia consensit in necem multitudinis Thessalonicæ, eò q suum iudicem occidissent, vt narrat historia tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit: & tandem durissime reprehensus ab ipso, publicam prius egit pœnitentiam, quàm publicum haberet ecclesiæ ingressum. Tertium autem concilium celebratũ fuit sub Theodosio iuniore Arcadij filio, apud Ephesum ducentorum episcoporum tempore Cœlestini primi, licet præsens non fuerit, sed eius vices gessit Cyrillus Alexandrinus episcopus ex confidentia Theodosij, qui tantæ fuit honestatis, & maturi consilij, & reuerentiæ ad diuinum cultum, quòd etiam in tenella ætate permissus est imperare, vt historiæ tradunt. Sinodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopolis episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo, & duo supposita per quæ tollebatur vera vnio vtriusq; naturæ. Quartum autem concilium fuit celebratum in Calcedone sexcẽtorum triginta episcoporum sub Leone primo, præsente præcipuè Martiano, de quo pro reuerẽtia romanæ ecclesiæ sic dixisse fertur in actione septima præfatæ synodi. Nos inquit ad fidem confirmandam, non ad potentiam ostendendam, exemplo religiosissimi viri Constantini huic concilio interesse volumus, vt inuenta veritate, non vltra multitudo prauis doctrinis attracta discordet. Per quod habeo quòd tota intentio principum antiquitus erat ad fauendum fidei, & ecclesiæ romanæ reuerentiæ & honori. In hoc autem cõcilio dãnatus est Eutices cum Dioscoro episcopo Alexandrino. Qui sicut Nestorius ponebat naturas & personas distinctas, sic isti asserebant confusas & admixtas.

De duobus sequentibus concilijs post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani iunioris. Et quæ fuit ratio quare imperium translatum fuit à Græcis ad Germanos. Cap. 18.

Multa etiam & alia fuerunt concilia, licet ista fuerint principaliora, à tempore Constantini vsque ad Carolum in quibus principes se subiectos ecclesiæ ac fideles ostendunt. Sed præcipuè Iustinianus post cursum quartæ synodi centum viginti annorum, præsidente Iulio papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in fauorem condidit ecclesiastici status. Item ex epistola, quam celebrato concilio in Constantinopoli per totum orbem terrarum direxit. In qua institutis ecclesiæ se subiecit, mandans populis, eidem in omnibus obedire, replicans etiam super quatuor conciliorum memoratorum statuta, & eadem confirmans sanctas sanctiones, siue leges subiiciens ecclesiasticis institutis. Sed præcipuè an vsuris & matrimonio, in quibus tota vita ciuilis versatur. Quæ quidem synodus celebrata fuit contra Theodorum & eius sectatores Constantinopoli. Qui aliud dicebant esse verbum Dei, & aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in vrbe regia præfata, Constantino iuniore procurante centum quinquaginta episcoporum, rogatu Agathonis, contra Macharium Antiocenum episco-

A pum & eius socios, qui vnam operationem & vnam voluntatem in Christo asserunt iuxta perfidiam Euticetis. In qua quidem synodo dictus Constantinus qui fuit post Iustinianum principem ad 150. annos, fidei multum fauit, destruens Monothelitas hæreticos, quorum pater & auus fuerunt fautores, restaurauit ecclesias per ipsos destructas. Hæc pro tanto sint dicta, ad ostendendum quòd Constantinopolis imperatores fuerunt romanæ ecclesiæ protectores, ac propugnatores vsq; ad tempora Caroli magni. Tunc igitur grauata ecclesia à Longobardis & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat, eius potentia diminuta, aduocauit romanus pontifex ad sui defensionem contra prædictos barbaros Regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus papa, & successor Zachariæ, contra Aistulphum Regem Longobardorum. Deinde Adrianus & Leo Carolum magnum contra Desiderium Aistulphi filium. Quo extirpato & deuicto cum sua
B gente, propter tantum beneficium Adrianus concilio celebrato Romæ centum quinquagintaquinque episcoporum, & venerabilium abbatum, imperium in personam magnifici principis Caroli à Græcis trãstulit in Germanos. In quo facto satis ostenditur qualiter potestas imperij ex iudicio papæ dependet. Quãdiu enim Constantinopolis principes Romanam ecclesiam defenderunt: vt fecit Iustinianus per Belisarium contra Gothos & Mauritius contra Longobardos, ecclesia dictos principes fouit. Postquam vero defecerunt, vt tempore Michaelis contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem prouidit.

Qualiter diuersificatus est modus imperij à Carolo magno vsque ad Ottonem tertium: & vnde plenitudo potestatis summo Pontifici conuenit. Cap. 19.

C Et tunc diuersificatus est modus imperij, quia vsque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo seruabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per Principem fiebat electio, aliquando per exercitum. Sed instituto Carolo cessauit electio, & per successionem assumebantur de eodem genere, vt semper primogenitus esset Imperator, & hoc durauit vsque ad septimam generationem. Qua etiam deficiente tempore Ludouici à Carolo separati, cum ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, aduocatus est Otto primus dux Saxonum, in ecclesiæ subsidium. Liberataq; ecclesia à vexatione Longobardorum & impiorum Romanorum, ac Berrengarij tyranni in Imperatorem coronatur à Leone septimo genere Alemano, qui Imperium tenuit vsque ad tertiam generationem, quorum quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, vt historiæ tradunt, per Gregorium quintum, genere similiter Teutonicum prouisa est electio, vt videlicet per septem Principes Alemaniæ fiat, quæ vsque ad ista tempora perseuerat, quod est spatium ducentorum
D septuaginta annorum vel circa. Et tantum durabit quantum Romana ecclesia, quæ supremum gradum in principatu, tenet Christi fidelibus expediens iudicauerit, in quo casu, vt ex verbis domini supra inductis est manifestum, videlicet pro bono statu vniuersalis ecclesiæ videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. Primo quidem diuino. Quia sic videtur voluisse Christus, ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur. Secundo vero ex iure naturali. Quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus & sensus in corpore mystico, per quod habemus quòd omnis influentia regiminis ab ipso dependet.

Amplius autem in communitate oportet attendere ad conuersationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. Conseruari autem

nequit nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum. Et hoc est in actibus hominum primus hierarcha, qui est Christus. Vnde est primum dirigens, & consulens, ac mouens, cuius vices summus pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quod princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Constat autem, quod omnis operatio naturæ ex Deo dependet, sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, vt dicitur In Actibus apostolorum. Et propheta Esaias. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Similiter & de anima dici potest, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici genere causæ dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, quod gubernando & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conseruatione totius, sic & natura facit pro conseruatione humani corporis ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conseruatione regiminis super subditos ampliatur eius potestas imponendo tallias, destruendo ciuitates, & castra pro conseruatione totius Regni. Multo igitur magis hoc conueniet summo & supremo Principi i. Papæ ad bonum totius Christianitatis. Propter quod & prima synodus Nicena præsente Constantino eidem trimatum attribuit, in primis canonibus quos instituit. Iura etiam sequentia dictum concilium, in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia, quod sic debet reputari eius sententia tanquam ab ore Dei prolata. Et hoc idem Carolus magnus confitetur ibidem. Item non licet appellare ab eius sententia, Item ipse est, qui superiorem non habet. Item ipse est, qui vices Dei gerit in terris. Et hæc est tertia via, siue ratio per quam ostenditur, & concluditur summum pontificem in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur eius potestas: vt patet supra. vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei. Quod eleganter nobis ostendit propheta Hieremias, cui in persona vicarij Christi dicitur. Ecce, inquit, constitui te super gētes & regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, ac dissipes. Quod ad rationem delicti referimus. Vbi in quatuor illis vocabulis diuersa genera pœnarum accipimus quæ infligi possunt vnicuiq; fideli, siue subdito cum dicit: super gentes, siue domino, cum dicit: & super regna. Secundum autem est vnde accipimus amplitatam summi pontificia potestatem, Cum postea dicitur. Et ædifices & plātes. Quod ad prouidentiam vicarij Christi pertinet pro bono vniuersalis ecclesiæ.

Comparatio regalis dominij inter imperiale & politicum: & qualiter conuenit cum vtrisq;. Cap. 20.

His habitis videnda est comparatio imperialis dominij ad regale & politicum, quia ea dictis apparet, conuenit cum vtroq; Et cum politico quidem quātum ad tria. Primo enim considerata electione. Sicut enim consules Romani & dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, siue a populo, siue a senatoribus: ita & de Imperatoribus contingebat, quod assumebantur, siue a Romano exercitu, vt Vespasianus in Palestina, vt historiæ tradunt. Et similiter Focas ex militari seditione in oriente assumptus est contra Mauritium Imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebantur Imperatores a senatoribus, vt Traianus & Diocletianus: quāuis vnus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Helius. Pertinax a senatoribus est assumptus. Item non semper de genere nobili, sed de obscuro, vt in prænominatis liquet Cæsaribus, Vespasiano, & Diocletiano, sicut historiæ tradunt. Sic de consulibus & dictatoribus Romanis contigit, sicut supra patuit, de Lucio Valerio, & Fabricio. Et Augu. refert in quinto de ciuitate Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cum solum quatuor haberet iugera ad colendum, factus est dictator maior. Item alia est cōparatio siue similitudo. Quia ipsorum dominium non transibat in posteros, vnde statim ipso mortuo, dominium expirabat. Quarum autem ad ista duo exemplum habemus et modernis temporibus, quod electi sunt Imperatores, videlicet Rodolfus simplex comes de Asburg. Quo mortuo assumptus est in Imperatorem comes Adolfus de Anaxagone. Quo occiso ab Alberto Rodolfi filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, vt de Arcadio & Honorio filijs antiquioris Theodosij contigit. Et similiter de Theodosio iuniore Honorij filio. Nam quia bene rexerunt rempub. & imperialem aulam, meruerunt in suo genere aliquo tempore præseruare dominium. Similiter accidit de Romanis consulibus, quod licet singulis annis eligerent consules saltem quantum ad magistratum: vt patet in primo Machabæorum, sæpius tamen cōtingebat, quod propter probitatem personæ vel generis transibat in posteros, vt de Fabio maximo contigit. De quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies, & a patre, auo & proauo maioribusq; suis, sæpe consulatum gestum conspiceret, animaduersione quam constanter potuit cum populo id egit, vt aliquando vacationem Fabiæ genti daret, ne maximum imperium in vna tantum cōtinuaretur familia. Accidit quoq; quandoq; per quandam violentiam vsurpari imperium non ex merito virtutum, sicut fertur de Gaio caligula sceleratissimo, qui fuit nepos Tiberij, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus vrbis, quod ex eorum impietate, vt historiæ narrant, vsurpauerunt dominium, sicut Sylla & Marius commotores vrbis & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis dominij cum politico. Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia ostenditur. Primo quidem ea modo regendi, quia iurisdictionem habent vt reges, & eidem quodam iure naturæ sunt, vt regibus, tributa & vectigalia instituta. Quæ & transgredi nō possunt sine peccato, nisi sicut in iure regali superius diffinito. Quod consules nequeunt, nec etiam quicunque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, vt iam dicetur. Tributa enim & vectigalia ad ærarium publicum deducuntur. Et de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua concione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quòd eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidini, neque delicto obnoxius, subiungit. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia Imperatorum cum regibus est corona, quia coronantur vt reges. Duplicem enim habent coronam & recipiunt electi in Imperatorem. Vnam quidem prope Mediolanum in villa, quæ dicitur Modoetia, vbi sepulti sunt Reges longobardorum. Quæ quidem corona ferrea dicitur esse in signum, quòd primus Imperator germanus Carolus magnus, colla regum Longobardorum suæque gentis perdomuit. Secundam coronam, quæ aurea est, a summo percipit pontifice, & cum pede sibi porrigitur in signum suæ subiectionis, & fidelitatis ad Romanam ecclesiam. Huius autem fastigij dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in vrbe. Quia vt scribitur in primo Machabæorum inter præsides Romanos, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura: quorum vtrunq; faciunt Imperatores & Reges. Tertia vero conuenientia quam Imperatores habēt cum Regibus, & differunt à consulibus siue rectoribus politicis est institutio legum & arbitraria potestas, quam habent super subditos in dictis casibus. Propter quod & eorum dominium maiestas appellatur, imperialis: videlicet & regalis. Quod consulibus & rectoribus politicis non conuenit, quia agere ipsis non licet, nisi secundum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, vltra quam iudicare non possunt. Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diuersitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimen politicum & regale.

De dominio principum qui subsunt Imperatoribus et Regibus: et diuersis nominibus eorum quid importent. Cap. 21.

DEterminatis his quæ ad regimen regale & imperiale pertinēt: nunc de dominijs eisdem annexis est dicendū: vt sunt Principes: Comites: Duces: Marchiones: Barones: castellani, & quibusdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diuersas cōsuetudiones regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatū sub regibus, de quibus scriptura sacra mētionem facit, vt Satrapæ. Vnde in Daniele scribitur. Congregati sunt satrapæ Regis Babyloniæ, & magistratus, & iudices. Et ibidem etiam fit mētio de optimatibus Regis. In primo etiam Machabęorum quædam ponuntur nomina dignitatum. Vbi dicitur ꝙ contra Nicanorem Iudas constituit, populo duces, Tribunos, & Centuriones, & Pentacontarchos & decuriones. Gesta etiā Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant post exactos Reges, videlicet Consules, Dictatores, Prætores, Tribunos, Senatores, Patricios & Præfectos. Item Aediles, Censores & Censorios. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidē de nominibus proprijs Imperatorum & Regum & annexis statui, vnde traxerūt originem, & quale fuit ipsorum regimē. Postea vero de proprijs pertinentibus ad politicum principatum. Propria autem nomina dignitatum deseruientium imperatoribus & Regibus, sunt quidem principes, domini, videlicet prouinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali, vel imperiali dominio. Vnde & dominantur Baronibus, & Comitibus interdum, vt in Teutonia & regno Siciliæ patet. Quamuis etiam scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus dominij & præcipuę nobilis. Ad cuius similitudinem quidam angelorum ordo vocatur Principatus, quia dominantur toti, prouinciæ. Vnde & in Daniele scribitur. Princeps Persarum restitit viginti vno diebus. Item etiam Ioseph qui secundus erat a Rege in Egypto, se principem vocat, vt in Gen. scribitur.

Secundum nomē est Comitum, quod quidē nomen fuit assumptum primo a Populo Romano, post exactos Reges. Eligebant enim singulis annis, vt tradit Isidorus vndecimo Ethimologiarum. duos Consules, quorum vnus rem militarem, alter vero rem administrabat ciuilem. Et isti duo Cōsules primo vocati sunt Comites, a cōmeando simul per verum concordiam. Vnde aucta fuit respu. vt Salustius tradit de bello Iogurtino. Processu verò temporum istud nomen abolitum est a Romano regimine, & translatum est ad statum aliquem dignitatis sub regibus & Imperatoribus deputatum. Vnde dicuntur Comites a comitando, quia ipsorum officium est præcipue Reges & Imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacunq; re militari, & in alijs quibuscunque gerēdis, pro totius regni vtilitate. Duces autem a ducatu populi dicti sunt, sed præcipue in castris. Est enim ipsorum officium exercitū dirigere, & ipsum in pugna præire. Vnde cum filij Israel impugnarentur a Cananeis quæsierunt a seinuicem, vt scribitur in libro iudicū. Quis ascēdet ante nos contra Cananeum, & quis erit dux belli? Et hoc nomen tali rectore proprie conuenit propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Vnde ab excellentia regiminis congruissime Dux vocatur. Qua ratione Iosue filius naue, quia pugnauit bella domini, sic vocatus est sicut testificatur de ipso ille egregius princeps Mathathias in primo Machabæorum. Iesus dum impleret verbū factus est dux in Israel. Sic etiam dixerunt zelatores legis iudaice Ionathæ mortuo Iuda Machabęo. Eligimus te in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum.

Aliud antē nomen dignitatis deseruiens imperatoribus & regibus est Marchio, qui comitatui equipollet. Sed hoc nomen sortitur a seueritate iustitiæ. Dicitur enim Marchio a Marcha quod est singulare diuitum pondus, per quod significatur recta & rigida iustitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus, quia vt communiter reperitur in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur sunt in prouincijs asperis. Propter quod & confinia regionum quæ sunt loca montuosa, & rigida, apud aliquos appellantur Marchiæ. vel in prouincijs lascinis. quorum vtruoq; genus rigore iustitiæ conseruatur. Est & aliud nomen quod Baro dicitur, a labore dictum, siue quia in laboribus fortes, vt Isidorus tradit in commemorato libro. Bara enim græce, latine grauis siue fortis vocatur. Hoc autem proprium est principum, vt in continuis sint gymnasijs, sicut in partibus Galliæ & Germaniæ est solitū, siue in venationibus vel aucupijs, siue in torneamentis, vt mos fuit ipsorum antiquus, vt Amonius historiarum scriptor egregius scribit. Cuius ratio ponitur a Vegetio de re militari. Quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis, & assuetudine efficiūtur audaces. Vnde ipse subdit ibidem, ꝙ nullus attentare dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomen omnibus est cōmune, siue ad principes, siue ad comites, & sic de alijs sub regali dominio existentibus.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus: & quale sit omnium istorum regimen, Cap. 22.

SVnt autem & alia nomina consequentia regale vel imperiale dominium, in quibusdam regionibus siue prouincijs, quæ aliquid importent, vt nomen Satrapæ & optimatis apud Persas & Philistæos. Quorum primum significat promptitudinem seruiendi. Vnde Satrapæ dicuntur quasi satis parati. Quod est officium principum propter fidelitatem quam iurat suo superiori, vel satis sapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit faustosum, vt ex ipsa sacra scriptura est manifestū. Optimatum autē nomen significare videtur supremum gradum sub principe ab optimo dictū. Magistratus a præeminentia concilij & doctrinæ dicti sunt in regimine. Quo modo & maiores curiæ Regis Franciæ sic vocantur quasi maiores statu. Steron Græce, latinæ statio dicit. Iudices vero quasi ius dantes populo, qui proprie assessores dicuntur, qui etiam Præsores quasi præ alijs locum tenentes in curia. Sed Præses nomen est sacræ scripturæ, sic dicti vt tradit Isidorus, quia alicuius loci tutelā præsidialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia Regis, de quibus fit mētio inter officiales curiæ Salomonis in tertio Regum, vt a Commētatijs, & Scriba qui in officijs distinguebantur, quia vnus præerat legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur ꝙ magistratus. Alius autem præpositus erat responsiuis Regum, quē & nos Cancellarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina vsitata quidem in partibus Gallię, forte ex proprio idiomate alicuius gentis, in quibus nos ab ipsis talem possumus Ethimologiam sortiri, vt est Mariscallus & Senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad vniuersalia negocia regionis. Quod vtrunq; nomen importat, vt Mariscallus. i. dominus laborum. Maris enim siriace domina vel dominus latine, callus autem laborem importat. Senescallus autem a sene propter maturitatem regiminis, & callus calli. In tali enim officio non debent exponi nisi homines magnæ experientiæ, & laboris assidui. Apud Hispanos autē homines sub Rege principes, Diuites homines appellanť, & præcipue in castella cuius est ratio, quia Rex prouidet in pecunijs singulis Baronibus secundum merita sua, vel secundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Vt in pluribus enim munitiones & iurisdictiones non habent, nisi ex volūtate regis. Et inde vocātur Diuites homines, quia cui in maiori summa prouidetur per regem, ille maior est princeps, quia pluribus potest militibus prouidere. Quem modum adhuc obseruant Romanæ militiæ, eo ꝙ sub stipēdijs viuūt. Sūt ibi & alij qui vocātur Infantes, alij Infansones. Quorum primi sunt de genere regio, qui filij vel nepotes

nepotes sic dicti ab Innocentia populi, quia nullum debent lædere, sed conseruare, ac in iustitia fouere, & regi sicut infantes in omnibus obedire. Quod hodie male obseruatur ibidē. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut maiores. Sunt enim nobiles qui plus virtutis habent, q̃ miles simplex, & aliquorum castrorum & villarum domini, qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infansiones, quia minus possunt inter alios principes lędere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim lædant subditos suos, rebellant maioribus principibus adhærētes. & sic perdunt dominiū. Item nec potentiam habēt maiorum principum, sicut nec puer respectu viri. Hæc igitur de principibus subiectis, & subalternatis regibus dicta sufficiant, & quid significēt, vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis, quia vt in pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia infra in sequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimē. circa quod est respondendum secundum sentētiam sacræ scripturæ. Dicitur enim in Ecclesiastico, Secundum iudicem populi, sic & eius ministri sunt, & Qualis est rector ciuitatis, tales habitātes in ea. Tales enim principes modum habent communiter regere regaliter vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter cōsuetudinem vsurpatam, vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, vt dictum est supra, nisi tyrannico regimine, vt accidit in insula Sardiniæ, & Corsicæ. Item in quibusdam insulis græciæ. Item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu despotico, vel tyrannico. Vnde & de insula Siciliæ tradunt historiæ, q; semper fuit nutrix tyrannorum, in partibus etiam Italiæ. Comites & alij principes, nisi forte per violentiam tyrannizent, oportet subditos suos regere more politico & ciuili. Inueniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex iure imperij dependentiam, & supra simplicem militiam transcendētium, vt sunt Valuasalli & Cathani, qui & Proceres appellantur, iurisditionem super subditos habentes: quamuis hodie per ciuitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valuasalli autē vocantur à Valuis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatij regalis, siue imperialis quos nos ostiarios appellamus. Cathani ab vniuersalitate operū in curia principū et strenuitate super alios simplices milites sunt dicti, qui & proceres, quasi ante alios procedentes dicuntur. Catha enim vniuersale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secūdum diuersas regiones & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hæc ad præsens sufficiant reliqua reseruando ad regimē politiæ de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materiæ. Vbi de noibus dignitatum agetur, prout patietur natura regiminis secundum diuersos prouinciarum mores, vt Philosophi, & Historici tradunt scriptores.

INDEX CAPITVLORVM
Quarti libri.

D. THOMÆ AQVINATIS De Regimine Principum.

LIBER QVARTVS.

De differentia inter principatum regale & principatum politicum quem diuidit. Cap. 1.

Onstitues eos principes super omnẽ terrã memores erũt nominis tui domine. Licet dominiũ omne siue principatus a Deo sit institutus: vt supra est declaratum in. 3 libr. diuersus tñ in Christo tradit̃ modus a Philosopho: & per sacram scripturã. Quia ergo supra in præfato iã libr. actũ est de Monarchia vnius: puta de dominio summi Pontificis regali & imperiali, ac ipsorum naturã concomitantibus: nunc hic congrue agit̃ de dominio plurium quod cõi nomine politicum appellamus. descriptum nobis in p̃assũptis verbis dupliciter: &, quãtum q̃dẽ ad modũ assumendi; & quantum ad modum viuendi. Modus autẽ assumendi in hoc gradu: electiuus est, in quocunque boni genere, nõ per naturæ originẽ, vt de regibus accidit, quod verbum institutionis importat. Constitues inq̃t eos principes. Sed addit super oẽm terram, in hoc ostendens generalẽ regulam in principatu politico, vt generalis sit per viam electionis, vt statuat princeps. Sed ꝙ sit virtuosus. Vnde subdit. Memores erunt nominis tui domine, in consideratione. s. diuinorum suorumque præceptorum, quę sunt regentibus quædam recta ratio agẽdorum. Propter quod in prouerbiis dicitur, ꝙ mãdatũ domini lucerna est, & lex, lux. Maximus etiam Valerius de Cæsare dicit, ꝙ cœlesti prouidentia virtutes per ipsum fouebantur, & vitia vindicabantur. De hoc igitur principatu in præsenti libro est pertractandum. quem Philosophus sic distinguit in 3. Poli. & supra ostẽsum est in principio libri. Quia si tale regimẽ gubernatur per paucos & virtuosos, uocatur Aristocratia, vt per duos consules, vel etiã Dictatorem, in vrbe Romana, in principio expulsis regib. Si autem per multos veluti per consules, Dictatorem. & Tribunos: sicut in processu temporis, in eadem contigit vrbe, postea vero Senatores, vt historiæ narrant, tale regimen Politia appellatur, a Polis quod est pluralitas, siue ciuitas, quia hoc regimen proprie ad ciuitates pertinet, vt in partibus Italiæ maxime videmus, & olim viguit apud Athenas post mortem Codri: vt Aug. refert de ciui. dei. Tunc enim a regali dominio destiterunt magistratus reipu. assumentes, sicut in vrbe. Sed quocunque modo diuiditur contra regnũ siue Monarchiam, & ipsorum oppositum contra oppositũ. Quia si propositum in proposito, & oppositum in opposito. Et quoniam vtrunque pluralitatem includit, ista duo ad politicum se extendũt prout diuiditur cõtra regale, seu despoticum, vt Philosophus tangit in 1. & 3. Politicorum, de hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differt a regali, siue imperiali, siue monarchico, quod ex supradictis in 1. & 3. libr. aliqualiter videri potest. Sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec vltra possunt procedere in prosecutione iustitiæ, quod de regibus, & alijs monarchis principibus nõ conuenit, quia in ipsorum pectore sunt leges reconditæ ꝓ vt casus occurrunt. Et pro lege habetur quod principi placet, sicut iura gentium tradunt. Sed de rectoribus politicis non sic reperitur: quia nou audebant aliquam facere nouitatem præter legem cõscriptam. Vnde in primo Machabæorum scribitur, ꝙ Romani curiam fecerunt, & quod quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Per quod habetur, quod in regimine Romano a Regum expulsione, dominium fuerit politicum vsque ad vsurpationem imperij, quod fuit quando Iulius Cæsar, prostratis hostibus; videlicet Pompeio occiso & filiis, subiugatoque orbe singulare sibi assumpsit dominium & monarchiam, conuertitque politiã in despoticum principatum, siue tyrannicum. Nam sicut historiæ tradunt. post prædicta ad contemptum senatorum videbatur intendere. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in curia vigintiquatuor pugionibus persorauerunt, auctoribus Bruto & Cassio, plurimoque senatu. Aduertẽdum etiam hic, ꝙ quãuis vnus dominaretur singulis annis, vt in dicto lib. Machabæorum scribitur, sicut in ciuitatibus Italiæ, etiã domi cõtingit, regimen tñ dependebat ex plurib. & ideo non regale sed politicum appellabatur, sicut & de iudicib. israelitici populi accidit cũ tñ non regaliter sed politice populum regerent, sicut dictũ est supra. Considerandum etiam ꝙ in omnib. regionib. siue in Germania, siue in Scithya, siue in Gallia, ciuitates politice viuunt, sed circunscripta potentia regis, siue imperatoris, cui sub certis legib. sunt astricti. Est etiã alia differentia quia rectores sæpius exponuntur examini, si bene iudicauerunt, aut rexe-
B runt secundum leges eisdẽ traditas, & ex contrario subijciuntur pœnis. Vnde ipse Samuel sicut in primo Regum scribitur, quia populum israeliticum iudicauerat prædicto modo, tali se sententiæ exponit assumpto in Regem Saule. Ecce ĩquit præsto sum loquimini de me coram domino, & Christo eius. s. Saule, vtrum bouem cuiuscunque tulerim, si quempiam calumniatus sum: si oppressi aliquem, si de manu alicuius munus accepi. Sic etiam de consulib. Romanis, tradunt historiæ. Propter quam causam accusatus Scipio Affricanus ab impijs æmulis, quòd pecunia corruptus fuisset, vrbẽ reliquit. Et ex talibus falsis æmulationib. in processu temporis exorta sunt bella ciuilia. Quod in regibus, vel imperatoribus locum non habet, nisi quòd regiones interdum eis rebellant, si iura regni transcendant, sicut in partibus Hispaniæ & Vngariæ frequentius accidit, & inde etiã in Oriẽte sæpius machinãtur mortẽ dominis, vt apud Aegyptum de Soldano contingit. & in Perside, & Assyria, de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sæpe efficiuntur tyranni, quædam regiones indignum iudicãt,
C vt etiã Philosophus narrat in sua politica, ꝙ reges in ipsorũ prouincijs perpetuentur in filiis, hoc est ꝙ filij Regũ succedant in regno, sed ipsi mortuo eligit Philosophus quem magis ornatũ morib. cõprehendunt, sicut fiebat de imperatorib. vt supra patuit in tertio libr. & in Aegypto adhuc obseruatur modernis temporib. Quæruntur enim pueri elegantes in diuersis regionib. & præcipuę in partib. Aquilonis, qui sint staturæ proceræ, & ad militarem disciplinã idonei. Hi de ærario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasiis, in disciplinis scholasticis, in ciuilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio sicut traditur, & post mortẽ eius, qui probati inueniuntur ad principatũ assumuntur. Interdum tamen impeditur ex violentia siue ex tyrannide, aut fastu ambitiònis. Sunt & aliæ differentiæ circa regimen quantum ad tempus regiminis & alias circunstantias, de quibus Philosophus mentionem facit in 4. Polititicorum. sed ista sufficiant, & quæ dicta sunt supra in secundo, & tertio libro.

D

De necessitate constituendi ciuitatem in duos propter communitatem necessariam humanę vitæ, circa quã præcipue consistit principatus politicus. Cap. 2.

ET quia regimen politicum maxime consistit in ciuitatibus, vt ex supra dictis apparet: prouinciæ enim magis ad regale pertinere videntur, vt in pluribus reperitur, excepta Roma, quæ per consules & tribunos ac senatores gubernabat orbem, vt in dicto libro Mach. est manifestum, & quibusdam alijs Italiæ ciuitatibus, quæ licet dominentur prouincijs, reguntur tamen politice. ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est eius constituendæ necessitas, & quæ eius communitas. Secundo vero quot sunt partes eius, siue ex quibus hominum generibus componitur. Necessi-

tudo autem apparet primo quidem cõsiderata humana indigentia per quã cogitur homo in societate viuere, qa vt in Iob. 13. scribit. Homo natus de muliere, breui viuens tẽpore: repletur multis miserijs .i. necessitatibus vitæ: in quibus miseria manifestatur. Vnde secũdũ naturam est animal sociale, siue politicũ. vt Philosophus probat in 1. Pol. & inde concluditur communitatem ciuitatis esse necessariam pro necessitatibus humanæ vitæ. Amplius autem natura ꝓuidit cæteris animalibus ornamenta & munimenta in sui exordio. Vnde ex virtute naturæ extimatiuæ vitat cõtraria: & conuenientia diligit nullo dirigente præuio: vt opus naturæ sit in eis opus intelligẽtiæ: sicut Philosophus tradit in 2. Phy. Sed in homine non sic immo instructore indiget ad eligendum proportionata naturæ: propter quod nutricem habet ad ista docenda.

Rursus ad idem vestes & tegumenta quibus ornantur animalia & plantæ statim sicut nascuntur: & homo caret, significatiua sunt indigentiæ pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem; vnde ciuitas constituitur. Propter quod dñs ostendit in hoc lilia agri; & volucres cœli, & sic de similibus melioris esse conditionis q̃ homo, referendo indigẽtiã ad illum magnificum Regem Salomonem, qui tam excellenter abundauit. Respicite inquit volucres cœli, quia non serunt, neq; metũt, neq; congregãt in horrea. Cõsiderate lilia agri, qm nõ laborant, neq; nent. Postea subdit. Dico vobis, ꝙ nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis, quasi maioris fuerit indigẽtiæ quãtũ ad victũ & vestimẽta ac tegumẽta, q̃ plantę & aĩalia. Amplius aũt, ferocitas animaliũ quæ facta sunt homini nocua post lapsum Adę, ad hoc ipsum inducit. Ad maiorem enim securitatem hominis cuiuscunq; rei timẽdæ necessaria est cõitas hoium ex quibus ciuitas constituitur vnde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Caym ciuitatem construere, vt in Genesi scribitur. Vnde & in Ecclesiastico dicitur, ꝙ Aedificatio ciuitatis confirmabit nomen.

Rursus præter necessitatẽm in corpore sano; sunt & alię conditiones necessitatis pertinentes ad corpora ægra, quibus homo frequenter subijcitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus nõ sufficit, quemadmodum animalia, cum patiuntur, quibus natura prouidit, vt sine hominum medicina curentur, cognoscentia per extimatiuam eis inditam herbas sanatiuas eorundem, seu quæcunq; alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ignarus, indiget medicis & medicina, & hominum ministerio, q̃ omnia multitudioem requirũt hominum, quæ ciuitatẽ facit, & sic idem quod prius. Amplius autem, qa casus sunt multi in quos homines incidunt per inopinatũ euẽtũ, quibus releuantur in societate. Vnde Ecclesiaste. 4. c. scribitur. Veh soli, quia si ceciderit non habet subleuantem se. Si aũt fuerint duo, souebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concluditur ciuitatem esse necessariam homini constituendam propter communitatem multitudinis, sine qua homo viuere decenter non põt. Et tanto magis de ciuitate q̃ de castro, vel quacũq; villa, quãto in ea plures sunt artes & artifices, ad sufficiẽtiã humanæ vitæ, ex qbus ciuitas cõstituit. Sic. n. Aug. diffinit eã in primo de ci. dei. ꝙ est multitudo hoium in vno societatis vinculo colligata Aduertẽdũ aũt ꝙ superius in principio primi libri ꝓbatũ est societatẽ humanã esse necessariã. & hic sitr. Sed aliter & aliter vtrobiq;, qa ibi s̃m ꝙ ordinat̃ ad principẽ. hic aũt s̃m ꝙ partes multitudinis sibi inuicẽ sunt necessariæ, ꝑꝑ quã cãm necessario sunt cõstitutæ ciuitates, & castra ꝓut ordinãt̃ ad politicũ regimẽ.

Probatur hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis: constitutionem, videlicet ciuitatis esse necessariam. Cap. 3.

NOn solum autem ex parte corporis, hoc est quãtum ad sensitiuam virtutem haber persuasionem & veritatem continet, ꝙ secundum naturam con-

E structio ciuitatis est necessaria, sed etiam ex parte animę rationalis, hoc est manifestum, & tanto amplius quãto homo in quantum homo est rationalis, ꝙ ex parte intellectus prouenit, societatem magis requirit. Circa partem autem rationalem duplex distinguitur potentia & actus, videlicet intellectus & voluntas. Quantum aũt ad partẽ intellectiuam duplices sunt actus iuxta quos versatur politicum regimẽ, videlicet speculatiuus & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus & nõ ad scire tantum sicut Philosophus dicit in .2. Ethi. vt sunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iustiria. Quæ quidem omnes ad alterum ordinantur, & sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur ciuitas, vt iam dictum est supra. Et quamuis dictæ virtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum. Fortitudo enim est in irascibili, temperantia, in concupiscibili, quæ ad partem sensitiuam pertinet, participant tamen rationem inquantum regulantur ab ipsa. Vnde prudentia est ipsarum directiua. Est

F enim prudentia recta ratio agibiliũ, vt Philosophus dicit in 6. Ethi Amplius autem & ipsa sacra scriptura, dictas virtutes morales ad hoc idem ordinat. Sic enim de istis virtutibus dicit in lib. Sap̃. loquens de eo, ꝙ sobrietatem & sapientiam docet, iustitiam & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarum virtutum. Habebo inquit per hanc videlicet sciẽtiam siue experientiam harum virtutum claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, & multa alia ibidem subduntur, quæ ad multitudinem hominum pertinent. Sed de speculatiuo intellectu. adhuc est manifestum. Qui vt vult Arist. in. 2. Ethi. Homo maxime ex doctrina argumentum accipit, & scientiæ generationem, & experimẽto indiget & tempore, quæ omnia respiciunt hominum multitudinem ex quibus ciuitas constituitur. Rursus. duo sunt disciplinabiles sensus, vt tradit Philosophus de sensu & sensato, visus videlicet, & auditus. Auditus autem multitudinem respicit, ergo

G idem quod prius. Præterea Philosophus dicit in . 1. Metaphy. ꝙ sapientis est ordinare. Ordo autem multitudinem requirit. Est enim ordo vt Aug. dicit de ciui. dei. Parium dispariumq; sua cuiq; tribuens dispositio, quod sine multitudine esse non potest. Amplius autem, & ipsa loquela quæ manifestatiua est cordis, ad partem intellectiuam pertinet, vt Philosophus dicit, & ad alterum ordinatur. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quę vtilitas vtrisq;? Hoc idem & de scriptura dici potest, quia respicit multitudinem, sine qua nec fieri: nec explanari valeret. Sed ex parte voluntatis quæ potentia rationalis ponitur à Philosopho, hoc idem dici potest. Duæ enim sunt virtutes in ipsa quæ ad alteram ordinantur, ac multitudinem requirunt. Vna quidem est iustitia quam respectu voluntatis ius gentium sic diffinit. Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens. Quæ quidem, siue legalis quẽ dominatum iustum vocatur à Philosopho, siue distributiua, siue commu-

H tatiua, quæ partes iustitiæ omnes sunt politię in ciuitatibus & præcipue necessariæ, immo sine eis exerceri non possunt, vt Philosophus tradit in. 5. Ethi. Nec etiam ipsæ ciuitates conseruari. Per quod concluditur ciuitatis constructionem esse necessariam s̃m naturam respectu talis virtutis. Secunda vero quæ in voluntate ponitur & ad multitudinem refertur, est amicitia quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, & sine ea non est ista virtus, de qua Philosophus dicit in 8. Ethi. ꝙ maxime est necessaria ad vitam humanã, eo ꝙ nullus eligeret viuere sine amicis. Vnde idem Aristo. connumerat vtilitates istius virtutis ad ostendendam ipsius necessitatem. semper tamen respectu multitudinis. Primo quidem infortunijs: quia in talibus recurritur ad amicos. Item in eufortunijs, quia per amicos conseruantur. Vnde præcipue opus habent amicis, qui diuitias possident: & sunt in principatibus, vt Philosophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes, vt

religentur

telligentur a concupiscentiis,& ad non peccandum. Senes vero ad famulatum:& sic de singulis generibus hominum. Per quæ colligitur communitatē multitudinis hominibus esse necessariam ſm naturā:& ope consequens constructio ciuitatis,in qua si amicitia vigeat & nutriatur cōcordia:ciuitas quandam causat armoniam, & animæ suauitatem: vt Aug.de ci.dei dicit lib.2.ex summis videlicet infimis et me dijs ordinibus quibus moderatur. Propter quod propheta dicit. Ecce quàm bonū & q̄ iocūdū habitare fratres in vnū. Idem etiā Aug. duas cōstituit ciuitates in dict.lib. ſm duos amores. Præter hæc vero est alia ratio ad ostendendam com munitatē multitudinis hominum esse necessariam: appetitus videlicet humanus ad communicandum opera sua mul titudini: vt molestum sit eidem aliquid virtutis agere absque hominum societate. Vnde Tullius dicit in lib. de amicitia. q natura nihil solitarium amat. Verum est. n. q ab Architha Tarentino: vt opinor dicere solitū esse à senibus nostris audiui. Si quis in cœlum ascendisset, naturamq; mundi ac siderum aspexisset, pulchritudinem insuauem illi fine amico vel socio admirationem fore. Ipse etiam diuitiæ: nisi effusæ in multitudine non clarescunt: vt Boethus dicit, Patet igitur hominem siue ex parte corporis: siue partis sensi tiuæ: siue considetata sua rationali natura: necesse habere viuere in multitudine. Ex qua parte necessaria est ſm naturam constructio ciuitatis. Vnde Philosophus dicit in 1. Poli ticorū, q natura quidem omnibus inest ad talem communi tatem qualis est ciuitatis communitas. Et quãuis primos in stitutores ciuitatum malos homines scriptura referat: vt Cayn fratricidā. Nebroth oppressorem hominū:q ædificauit Babylonem. Assur qui ædificauit Niniuem, vt in Genesi scri bitur a Nembroth fugatus, mori tñ fuerunt ad construendum ciuitates propter hominum commoditates iam dictas retorquendo tñ in suum dominium, pro quo conseruando necessaria erat in vnum multitudinis congregatio.

De cōitate ciuitatis in quo consistit: vbi Arist. refert opinionem Socratis & Platonis quæ hic declaratur. Cap. 4.

Habita igitur necessitate constituendæ ciuitatis ꝓpter cōmunitatem hominum, nunc q̄rendum videtur in quo consistat ista cōmunitas. Circa qđ diuersi Philosophi & sapiētes diuersas pstiterūt politias respectu communitatis, vt Philosophus refert in sua Polit. vbi primo narrat opinionem Socratis & Platonis. in 2. Pol. q communitatem ponerent in sua politia quantum ad omnia: vt videlicet omnia essent communia tam diuitiæ q̄ vxores,& filij: moti quidem ex bono vnionis in cōitate ꝑ quam respub. coagmentatur & crescit. Amplius autem cū bonum sit diffusiuum,& sui communicatiuum, quanto res cōmunior est: tanto plus de bonitate habere videtur. ergo omnia cōicare plus habet de ratione virtutis & bonitatis. Præterea amor est virtus vnitiua: vt Dionysius tradit. Vbi est ergo vnionis maior ratio, ibi plus vigebit virtus amoris, qui ciuitatem constituit & conseruat: vt Aug. dicit,& dictū est supra. ergo omnia habere cōia, tam diuitias quàm vxores & filios, habet rationem maioris bonitatis.

Hæ autem rationes sunt & multæ aliæ quas philosophus refert iuxta opinionem Socratis & Platonis: licet non per eadem verba. sed a sententia non discordat. Et si attendim° ad qualitatem dictorum Philosophorum, quia fuerunt homines virtutibus dediti, super omnes Philosophos, eo quòd solas virtutes bonum hominis ponebant. non videtur credibile talem cōmunitatem eos posuisse, eo modo quo Aristot. videtur eis imponere in prædicto li. quia hoc videtur magis bestiale quàm humanum: fœminas esse comunes, quantum ad mixtionem carnis. Vnde & sacra scriptura matrem separat a filijs, & filiam a patre, & virum vxori coniungit. ac solum cum sola distinguit in coniugio, in primo hominis præcepto. Propter quod in Genesi dicitur. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ,& erunt duo in carne vna. Non autē dicit plures. Sed & de filijs est impossibile, quia in actu generationis duo semina non conueniunt: sed vnum solum ex parte viri. Propter quod ipsa etiam animalia suos natos cognoscunt quanto tempore est necessarium ad nutrimentū filiorum, vt in pullis auium maxime contingit antequàm auolare possint. Quòd ergo dicamus dictos Philosophos minus compositos animalibus, videtur absurdum, qui ad componendos mores corrigendosque totam suam flexerūt Philosophiam, vt Aug. tradit de Socrate. 8. de ciu. dei. cuius doctrinam Plato eius discipulus fertilissime sortitus est, vt Maximus Valerius scribit. Qui cum sapientissimus omniū esset sui temporis,& a iuuenib° studiosis certatim quæreret Athenis, in Aegyptum descēdens a sacerdotib° illius gētis Geometriæ multiplices numeros cœlestium rationum obseruare percepit. Et in Italiam peragrans ab Archita & Dione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo & tantis viris, talem politiam attribuere, vnde ordo destruetetur naturę, non est sine admiratione. Sed & ipsi commentatores Arist. hoc idem attribuunt, q non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis & Platonis, sicut Eustachius dicit super. 1. Ethi. circa id eam bonitatis,& simplicius in fine primi de cœlo. de generatione mundi. Augu. autem in. 9. de ci. dei hoc idem refert de opinione. Stoicorum circa passiones animi, quod aliqui attribuebant. Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, q in sapientem non caderet, vt idem Arist. in. 2. Ethi. præfato imponit Philosopho. Et tamen Aug. idem dicit esse falsum ex sententia A. Gelij in lib. noctium atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris, quia ergo dicti Philosophi virtutibus erant præditi, & ad hoc sollicitabatur eorum conatus, virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur, Diliges inquit saluator proximum tuum sicut teipsum, cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad concines amorem per quem ciuitas proficit, communitatem posuerunt in vxoribus & filiis in dilectione mutua. Sed in possessionibus, in communicatione necessaria. Quia si quis viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo amor Dei manet in eo? Quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, fine diuitiarum con temptini erant, vt de Socrate refert Hiero. Per hoc autem patet responsio ad obiecta. quia vnio & amor habet gradum in inferioribus entibus, quoniam perfectior est vnio in corpore animato, si in diuersis organis virtus animæ dif fundatur ad diuersas operationes vnitas in vna substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quàm in imperfectis, quæ habent solum sensum tactus, vt sunt vermes & quædam animalia quæ Aristot. vocat in secūdo de anima. animalia imperfecta. Propter quod & apostolus com parat corpus mysticum id est ecclesiam, vero corpori & naturali, in quo sunt membra diuersa sub diuersis potentijs & partibus in vno principio animæ radicatis. Vnde & rationem allegatam reprobat apostolus in prima epistola ad Cor. d. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Et si totum auditus, vbi odoratus? Quasi necessarium sit in qualibet congregatione, quæ præcipue est ciuitas, esse distinctos gradus in casibus quantum ad domos & familias, quantum ad artes & officia. oia tamen vnita in vinculo societatis, quod est amor suorum ciuium, vt dictum est supra. & de quo etiam apostolus dicit ad Col. Cum enim connumerasset quædam opera virtuosa, ad quæ ciues adinuicem obligantur. statim subdit. Super hoc autem omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua vocati estis in vno corpore distincto videlicet per membra iuxta ciuium statum. Ex qua diuersitate artium, & officiorum, quanto in eis multiplicatur amplius, tanto ciuitas redditur magis famosa: quia sufficientia humanæ vitæ propter quam necessaria est. contructio ciuitatis, magis reperitur in ea. Quòd si forte allegatur de

de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt cõmunia, non importat legem communem, quoniam status eorum omnẽ modum viuẽdi transcendit. Ipsorum n. politia non ordinabatur ad vxores & filios, sed ad ciuilitatẽ cœlestem, in qua neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli dei.

Sed quantum ad diuitias, bona erant communia. Quod solum perfectorum est, & Dominus dicit in euangelio. Si vis inquit perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Hoc Socratici fecerunt & Platonici, sicut contemptiui rerum temporalium, vt de Plotino scribit Macrobius super somnium Scipionis. In cęteris autẽ ciuibus, communis status expedit possessiones habere distinctas, ad vitãda litigia. Sicut enim & de Abraã & Loth scribit in Genesi. Cum enim contentio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregũ, ne quæso dixit Abraã ad Loth sit iurgiũ inter me & te, & pastores meos & tuos. Fratres.o. sumus. ecce vniuersa terra coram te est. Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo. si dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam, per quod habemus quod inter ciues expedit ad societatem seruandam, ipsorum diuitias esse distinctas. & sic patet responsio ad prędicta.

De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quo modo sunt exponendæ rebus bellicis. Cap. 5.

SEd ad eandem politiam redeundo prædictorum Philosophorum, quædam alia Aristot. eisdem attribuit in pręfato libro, quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secũdũ ipsos, quia videmus in auibus rapacibus ferociores esse fęminas. & efficacius pugnare, hoc idem & de bestijs liquet, sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum.

Amplius autem corporale exercitium confert fœminis quantum ad virtutem corporis, & fortitudinem, sicut in ancillis familiarum, & mulieribus rusticanis est manifestum, quia fortiores sunt & saniores. Virtutis autem propriũ est, φ bonum faciat habentem, & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasijs ac rebus bellicis magis cõfortatur in fœmina virtus, congrue opera bellica videntur eisdem cõpetere. Amplius autem, proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, vt calidi & humidi, frigidi & sicci, ex q̃bus ad medium deductis fortificatur mixtum in sua virtute. Sic. n. videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est consumptum, & ad medium deductum, φ fortius ardent. Sic etiam videmus in auibus rapacibus, φ fœminę ratione sui motus, sunt fortioris naturę & maioris corpulentiæ. Cũ igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, p motum consumitur, & venit ad temperamẽtum, & vires recipit. Huius autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in oriente, & quasi totam Asiam, tertiam partem orbis subiugauerunt sibi, vt historię narrant, quæ de Scythis orientalibus traxerunt originem. Vnde & apud ipsos Scythas de quibus descenderunt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti, forte fuerunt pręfati Philosophi in constitutione politiæ, mulieres fore ad opera bellica exponendas. Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Vna quidem est Arist. in. 2. Politicorum. Quia non est eadem ratio de animalibus & hominibus, eo φ animalia non subijciuntur dominio œconomico. Solus autem homo gubernationi intẽdit familiæ. Quæ quidem fieri non potest vbi mulieres exponerentur armis, quia sicut in politia, officia sunt distincta, ita & in œconomia: vt paterfamilias ad exteriora negocia intendit, mulieres autem ad intrinsecos actus familiæ, Cuius quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanæ reipu. quæ vt tradunt historię, duos habebat consules. Vnus intendebat bellicis rebus. alter rempub. gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur. In quorum regno seu monarchia duæ erant Reginæ, siue monarchiæ,

E quæ sic distinguebantur in officijs, sicut de Romanis cõsulibus est dictum. Secunda ratio sumitur ex ipsa membrorũ muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim Philosophus distinguit, de gestis animalium inter masculum & fœminam, quia masculus habet superiora membra crassiora, brachia, manus, neruos, & venas, ex quibus vox crassior generatur: nates vero & ventrem & alia circunstantia subtiliora, mulieres autem econuerso. Et hoc vt in actu generationis sint aptiores. Amplius aũt, & mammillas ad nutriendam prolem, quę omnia sunt impeditiua pugnæ. Vnde & de Amazonibus scribitur, φ puellis mammillas amputabant dextras, sinistras autem comprimebant ne impedirẽtur à sagittando. Tertia ratio sumitur ex dispositiõe animę. Tradit enim Philosohus de gestis animalium, φ mulier est masculus occasionatus. Vnde sicut deficit in complexione, ita & in ratione. Et inde est φ propter defectum caloris, & complexionis, sunt pauidæ & mortis timidæ. Quod in bellis maxime fugiendum est. Propter vero defectum rationis F carent astutijs bellicis, quibus pugnantes, vt plurimũ sunt victores, sicut Vegetius tradit de re militari. Vnde tradunt historiæ, φ Alexander quibusdam astutijs, & blanditijs deuicit Amazones magis q̃ bellandi fortitudine. Quarum regnum temporibus eius fortissimum & potentissimum erat in Asia. Quarta ratio sumitur ex periculoso commercio viri & mulieris, qa actus venereus corrumpit extimationem prudentiæ, vt tradit Philosophus in. 7. Ethi. & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus eneruatur. vnde ferunt historiæ Iulium Cæsarem cum bellũ immineret, iussisse suas omnes delitias separari à castris: & præcipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum cum Lydos superare non posset, quia fortissimi erant, & ad labores assueti, tandem per ludos, & vsum veneris ibidem cõstitutos virtute & fortitudine eneruatos perdomuit. De ipsis insup Romanis antiquis sic scribit Vegetius in principio primi lib. Ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voG luptatibus, nullisque delitiis frangebantur. Quid plura, qa etiam equi fortissimi, quia alias sunt audacissimi ad pugnãdum, & procul odorant bellum, ex præsentia equæ distrahuntur a pugna. Propter hanc ergo causam ipse Amazones vt historiæ narrant, nullum virum in sua recipiebant acie. Patet igitur ex iam dictis mulieres à rebus bellicis excludi debere.

Quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, et respondet ad argumenta superius in contrarium facta. Cap. 6.

SEd quia motiuum dictorum Philosophorum probabilitatem habuit sicut in argumentis apparet, soluendæ sunt ipsorum rationes, & cum reuerentia ptractandæ. Quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus, & quibusdã bestijs, φ audaciores & fortiores sunt fœminæ ad pugnandum, & capiendum prędam. ergo similiter H erit in mulieribus. Ad hoc est responsio, quia non est simile de auibus & bestijs & mulieribus, vt enim dictum est supra, homo naturaliter est ciuilis & œconomicus, & in gubernatione suæ familiæ proprius actus est mulieris, siue in nutritione filiorum, siue in honestate seruanda in domo, siue in prouisione victualium. Quæ omnia fieri non possent si rebus bellicis intẽderẽt. Et pp hæc natura ipsam sic disposuit, vt ab ipsa, pugnandi occasio tolleretur. Quia vt Philosophos vult in lib. de animalib. Mulieres debiliora hñt corpora q̃ viri, & sunt minoris caloris, & sola illa membra crassiora in eis videmus, quæ ad actum ordinant generationis: & gestum, vt venter, & nates, ac ad nutrimentum mammillę. Omnia autem alia habent subtiliora & debiliora q̃ viri & minus neruosa, in q̃bus fortitudo consistit, vt sunt pedes & crura, manus & lacerti, & sic de singulis mẽbris vbi fortitudo fundatur, vt dictum est supra. Quod vero dicitur, φ fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verum.

ergo

ergo pugnare expedit eis. Ad hoc responderi potest: ꝙ sola fortitudo non sufficit ad vincendum in pugna, vt probat Vegetius de re militari in principio, sed astutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis enim & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic aût breuitas corporum Romanorum aduersus germanorum proceritatem præualuit: vt ibidem dicitur. Et propterea mulieres non debent actibus exponi, ex quibus a virtutibus excludantur. Quod contingit si rebus bellicis deputentur: propter incentiuũ libidinis, quod in eis est, & respectu sui: & ex consortio viri. Propter quod natura mulieri multa frena prouidit: vt est verecundia: quæ est præcipuum vinculum eius: vt Hiero. scribit ad Celantiam virginem. Talares vestes, annulus in digito, seruitus viri. Sic.n.scriptura sacrã testatur: quoniam sub viri potestate erit. Bellicis aût rebus intendere in repub. libertatem meretur. Vnde & militibus iura gentium speciales apices priuilegiorum concedunt. Quod autem tertio obijcitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locum haberet, si sola fortitudo esset causa victoriæ: & aptitudo membrorum esset in fœminis ad pugnandum, sicut in viris. Cuius contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est a viro pati, & non agere. pugnaré autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis: qui solus si laudabiliter exerceatur, meretur coronam. Dicendum est ergo simpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus: sed in domo quiescere: curam gerere rei familiaris, vt dictum est supra. Vnde & in hoc Salomon in fine prouerbiorum, fortitudinem mulieris commendat. Speciale dé ipsa componens canticum, sub literis hebraici alphabeti; ac totum circa eam ad domesticam referens actionem.

Mulierẽ inquit fortẽ quis inueniet? Procul & de vltimis finibus precium eius: quasi multum sit venerenda si habeat quæ sequuntur. Vnde primo ponit artem filandi. Quæsiuit inquit lanam & linum: & operata est consilio manuum suarum. Per hoc volens ostendere: quòd istud sit proprium earum officiũ. Propter quod & in gestis Caroli magni scribitur: ꝙ filiabus suis quas intime dilexit, colo & fuso mandauit insistere, & operosas esse. Vlterius Salomon subiungit alios actus mulieris: qui referuntur ad domesticam domum: vt est filiorum curam habere: familiam dispensare: suæ domui prouidere. amicos viri sui honorare ac defectus eius supplere: quæ sunt proprie operationes coniugis: & ad bona matrimonij ꝑtinẽtes: vt de Abigail vxore Nabal Carmeli scribitur: sicut pater in primo Regum. Sed quia talis solicitudo multas habet perturbationes, vt de Martha dicitur in Luca. Martha Martha solicita es: & turbaris erga plurima: cum talia sint obiectum virtutis, & fortitudinis. ideo dictus sapiens, talem mulierem fortem vocat, nõ quidem fortitudine ad opera bellica: sed ad patienter gubernandam familiam, vt superius est ostensum.

Refert aliam opinionem dictorum Philosophorum quantum ad principatum quem volebant esse perpetuum: circa quem disputat ad vtranque partem, quod est melius. Cap. 7.

Est autem & alia conditio quam Philosophus in 2. Politicorum attribuit politiæ doctorũ Philosophorum videlicet magistratus ad regimẽ iuxta morem Atticæ regionis. Cuius caput sunt Athenæ, post mortẽ videlicet Codri Regis. Quos quidem magistratus Romana respublica senatores vocabat. Hos præfati Philosophi voluerũt esse perpetuos, & quoscũq; officiales in sua politica cõstitutos. Quorũ motiuum fuit imitatio naturæ: vt Arist. eis imponit. Videmus enim in terra, ꝙ partes eius eodẽ modo semp se habent: vt in mineris cõtingit, quia minera auri in eadem parte terræ semper generat aurum, & minera argẽti argentum. Vnde in Ioh. 28. cap. dicitur. Habet argentum venarũ suarũ principia, & auro locus est in quo cõflatur. Ex hoc ergo principio sic concludunt, ꝙ si locus auri nũq̃ mutatur,

A & argenti, vt fiat locus plumbi vel ferri, nec locus plumbi vel ferri, vt fiat locus auri vel argẽti. Sic & in principantibus contingere debet, quia nec principes, nec officiales mutari debent, vt fiant aliquando subditi, vel ꝙ subditi fiant officiales vel principes, quia ars imitatur naturã inquantũ potest. Amplius aût ad hoc idem probandũ sic argumentũ assumi põt: quia vt Philosophus dicit in principio suæ metaph. Experientia facit artem, & inexperiẽtia casum. Et Vegetius de arte militari. Scientia inquit rei militaris nutrit audaciam. Nemo.n. facere metuit, quod se bñ didicisse cõfidit. Ex his aût arguitur, ꝙ si fiat mutatio rectorũ vel principũ, seu magistratus interdũ assumitur inexpertus, ex quo multi cõtingũt errores in politia. Rursus ad idẽ. Talis vicissitudo regimini derogat, vt dictũ est supra in 2. lib. quia datur occasio subditis non obedientiæ ex spe euadẽdi manum principis, vel veniendi ad dictum principatum. Et sic motiuum dictorum Philosophorum Socratis videlicet, &
B Platonis videtur consonum rationi. Sed econuerso fuit motiuum sapientum vrbis siue Romanæ reipub. Quia post expulsionem Regũ, statuerunt Consules, vnde in 1. Machab. scribitur, inter alia cõmendabilia, de Romanis ꝙ committunt vni homini magistratũ suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediũt vni. Causam aût assignãt historiæ. vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreretur. Quã quidẽ cãm Philosophus ẽt tangit in 2. Politicorum. quia mutare aliqñ principatũ, ac dignitatem magistratus personis idoneis distribuere, causa est maioris pacis in ciuitate & in politia quacunq;. Alia autem causa assumit ex vno principio Philosophi. 5. Ethi. vbi dicitur, ꝙ Principatus virũ ostendit. Contingit.n. interdũ personam assumptã ad dignitatem esse hominẽ virtuosum in gradu suo, sed postq̃ statũ principatus accepit, eleuat in superbiã & tyrannus efficitur. Sicut accidit de Saule de quo dicitur in primo Regũ, ꝙ qñ assumptus est in Regẽ, inter filios Israel non erat melior vir illo, & solis duobus annis
C in sua ꝑmansit innocentia. Postq̃ aût factus tyrãnus, & Deo inobediens, dictũ est ei per Samuelẽ. Quia abiecisti sermonẽ domini, & non obedisti voci eius, abiecit te dñs ne sis Rex. Amplius aût gradus quidã est in natura hoĩs quantũ ad virtutes & gratias. Quidã.n. sunt ad subiectionẽ dispositi, sed ad regimẽ minus valent. Quidã aût ecõuerso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus assumptus, & male regens, si perpetuetur cũ principatu est causa scissuræ in ciuitatem conueniẽs est mutare rectores. Rursus appetitus honoris inest homini. vnde Maximus Valerius dicit, ꝙ nulla est tanta humilitas, quæ hac dulcedine non tãgatur. Et hinc sequit aliud. s. ꝙ est superioris impatiens. Dare ergo principatum vni soli, est causa seditionis in multitudine. Et ista est etiam ratio Arist. in 2. Pol. vbi dicit, ꝙ Socrates semper facit eosdem principes, quod seditionis est causa apud nullã dignitatẽ possidẽtes. Videntes.n. se oĩno statu carere, si cõtingat eos esse viriles & animosos, ad discordias
D nituntur ciuiũ. Propter quod Maximus Valerius refert de Fabio duce Romano lib. 10. & de quo dictum est supra, ꝙ cum sæpius consulatum habuisset, & in sua progenie talis dignitas a longo tempore per successionem cõtinuata esset, id egit cum populo, vt aliquãdo vacationẽ eius honoris Fabiæ genti darẽt. Laudabilis igit politia est, in qua sm merita vnicuiq; ciui vicissim distribuuntur honores, vt antiqui fecerunt Ro. quã etiã Philosophus magis cõmendat.

Consentit auctor melius esse in politia non perpetuare: & respondet ad partem oppositam: vbi etiam dicit nullum habetur in Lombardia dominium nisi per viam tyrannicam: duce Venetiarum excepto. Cap. 8.

Sed quod pro se inducunt de mineris præfati Philosophi, non habet similitudinem siue necessitatem in arguendo: eo ꝙ mineræ, siue auri siue argenti, siue cuiuscũq; metalli recipiunt impressionem a corpore cœlesti

quæ

quæ est ad vnum determinata. Vnde sicut ficulnea semper ficus producit, & non alium fructum propter eadem principia quæ sunt in ipsa, & mediante influentia cœlesti. Ita & eadem pars terræ sic disposita, vt sit minera auri semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quæ syderibus non subijcitur, vt Ptolæmeus probat in centiloquio, quia volubilis est. Vnde actus humani ponuntur a Philosopho in Ethicis de contingenti materia, & inde variantur de bono in malum, & econuerso. Et ideo perpetuatio est periculosa. Sed quod postea dicitur de experientia: hoc supponi debet, vt eligatur expertus, qui possit & sciat regere: & ciues dirigere ad virtutem. Alias si eligitur vnus insufficiens, precio, vel amore: iam politia est corrupta. Formam.n. eligẽdi tradit ille Ietro: Moysi cognato suo: vt in Exodo scribitur: loquẽs de principibus & assessoribus populi. Prouide inquit viros potentes, de omni populo: in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam. & constitue ex eis Tribunos, & Centuriones, Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum. Philosophus etiam in quinto Ethi. dicit, ꝙ non sinimus hominem principari, in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem, quia si aliter fiat, assumptus ad principatũ; dat sibi plus de bonis, & tyrannus efficitur. Quòd autem inducitur vltimò de derogatione regiminis, si principatus immutetur, hoc attendendum est, sicut tactum est supra in secundo lib. ꝙ regiones diuersificantur quantum ad homines, & in complexione, & in modo viuendi, sicut cætera viuentia, secundum aspectum cœli, vt Ptolæmeus tradit in quadripartito. Si enim plantæ transferuntur ad aliam regionem, ad eius naturam conuertuntur. Simile est de piscibus & animalibus. Sicut ergo de viuentibus, ita & de hominibus. Gallici enim qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur siculorum. Quod quidem apparet, quia vt narrant historiæ, iam ter est populata dicta insula de præfata gente. Primo enim tempore Caroli magni, secundo ad trecentos annos tempore Roberti Guiscardi, & temporibus nostris per Regem Carolũ. Qui iam imbuerunt ipsorum naturam. Hoc ergo supposito dicendum est, ꝙ regimen & dominium ordinari debet secũdum dispositionem gentis, sicut ipse Philosophus in politicis tradit. Quædam autem prouinciæ sunt seruilis naturæ, & tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico etiam regale. Qui autem virilis animi, & in audacia cordis, & in confidentia suę intelligẽtiæ sunt, tales regi non possunt nisi principatu politico, communi nomine extendendo ipsum ad Aristocraticum. Tale autem dominium maxime in Italia viget. Vnde minus subijcibiles fuerunt semper, propter dictam causam. Quòd si velis trahere ad despoticum principatum, hoc esse non potest nisi domini tyrannizent. Vnde partes insulares eiusdem, quæ semper habuerunt Reges & principes, vt Sicilia, Sardinia, & Corsica semper habuerunt tyrannos. In partibus autem Liguriæ, Aemiliæ & Flaminiæ quæ hodie Lombardia vocatur, nullus principatũ habere potest perpetuum, nisi per viam tyrannicam, duce Venetiarum excepto, qui tamen temperatum habet regimen. Vnde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus supradictis. Quòd.n. dicitur derogare politiæ, non est verum, si eligantur idonei. Alias, vt dictum est, corrumpitur politia. Idoneus autem Arist. tradit in politicis lib. quarto, mediocres ciuitatis, hoc est nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferioris conditionis, quia statim Democratizant. Cum enim se in alto considerant, sui immemores, & sicut ignari regiminis, in erroris baratrum submerguntur, vel de improuida cura ad subditos vel de præsumptuosa audacia ad aliorum grauamina. Vnde & politia corrumpitur, & inquietatur. Assumendi igitur sunt rectores vicissim in politia, siue consules, siue magistratus vocentur, siue quocunq; alio nomine, dummodo idonei reperiantur. Amplius autem, nec periculum imminet,

E quia iudicant secundum leges eis traditas, quibus sunt per iuramentum astricti. Vnde non est materia scandali puniẽdo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutæ.

Rursus nec dñio derogat, si leuiter puniat, secundum naturam gentis subiectæ, quia aliquando in talibus regionibus melius politia seruatur, dissimulando culpam vel dimittendo pœnam. In quo facto virtus Epicetis de qua Philosophus loquitur in 5. Ethi. videtur locum habere, quæ iustum legale diminuit. In quo etiam regimine regulæ illius summi pastoris sunt attendendæ, videlicet beati Gregorij, in registro & pastorali, in quibus modum correctionis tradit secundum personarum statum & qualitatem.

De communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidem Philosophus nomine Pheleas dicit adæquari debere in omnibus, & quod est falsum quod Licurgus sensit. *Cap. 9.*

F ET quia opiniones dictorum Philosophorum versabãtur circa communitatem possessionum, cõgruum videtur de alijs dicere qui circa ipsas, suã constituerunt politiam. Duo.n. fuerunt Philosophi, qui considerãtes litigia generari in ciuitatibus ex eo ꝙ vnus abundat, & alter caret, voluerunt in sua politia adæquare in ciuitatibus suis possessiones. Vnus fuit Pheleas Calcedonius de quo Philosophus loquitur in secũdo politicorũ. Alter fuit Lycurgus Spartanorũ Regis filius, qui Lacedæmonija iura constituit vt tradit Iustinus, vt æquata possessio neminem potentiorem altero redderet. Modus aũt quem teneri voluit Pheleas in adæquando, narratur a Philosopho, vt fieret videlicet, in ipsa constitutione ciuitatis, habita consideratione multitudinis ciuium & camporũ, alias difficile iudicabat. Et vt hic perseueraret, ordinabat matrimonia contrahi inter maiores & minores. Et sic per hoc tollebantur iurgia, amouebantur iniurię, auferebãtur arrogantiæ & superbiẽ- G di materia. Ad hoc etiã monebat exemplũ in alijs politijs. Quia vbi est bonorũ temporalium inæqualitas, cõtingit sępius perturbatio. Ibi.n. est inuidendi occasio. Inde cupiditas oritur quæ iuxta Apostolum radix omnium malorũ est. Ipse etiam Lycurgus, propter hãc causam, in legibus quas Lacedæmonijs tradidit, pro ipsorum conseruanda politia artificiales subtraxit diuitias, siue numismata, in cõmutationibus rerum venaliũ, in solis naturalibus diuitijs tales permutationes relinquens. Sed hanc positionẽ Philosophus reprobat in secundo politicorũ, ostendens hanc adęquationem omnino impossibilẽ. & per consequẽs contra rõnem. Et primo ex parte humanę naturæ quæ non semp in familijs multiplicatur æqualiter, quia contingit vnũ patrẽ familias habere multos filios, aliũ aũt nullũ. Quòd ergo isti duo haberent æquales possessiones esset impossibile, quia vna familia deficeret in victualibus, altera superabundaret. Et hoc esset contra prouisionẽ naturæ. Quia quæ familia plus H multiplicatur in prolẽ, amplius cedit ad firmamẽtũ politię propter ipsius augmentũ, q̃ quæ in generatione prolis deficit. Et quodam iure naturę magis meretur a rep. siue politia prouideri. Amplius aũt, natura non deficit in necessarijs, vt dictum est supra. Ergo nec ars quæ ciuilis est regiminis. Sed hoc contingit si in familijs adęquantur possessiones, quia videlicet ciues moriunt̃ penuria, vnde politia corrumpitur. Non tñ aũt ex parte naturę humanæ sequitur inconueniẽs adæquare possessiones, sed ẽt ex gradu personę. Est.n. differẽtia inter ciues, quẽadmodũ inter mẽbra corporis, cui politia est superius cõparata. In diuersis antẽ membris virtus diuersificat̃ & operatio. Cõstat.n. ꝙ maiores expẽsas cogit̃ facere nobilis q̃ ignobilis. Vnde & virtus liberalitatis in principe magnificentia vocat̃, propter magnos sumptus. Hoc autem fieri nõ posset vbi possessiones essent ęquales. Vñ & ipsa vox euãgelica testat̃ de illo patrefamilias, siue Rege, qui peregre ꝓfectus est, qualiter seruis suis bona distribuit, sed non ęqualiter, immo vni dedit quinq;

taleota,

talenta: alteri duo: alij vero vnum: vnicuiq; secũdũ propriã virtutem. Amplius autem nec ipse ordo naturæ hoc patitur: in quo diuina prouidentia res creatas in quadam inæqualitate constituit: siue quantum ad naturam: siue quantũ ad meritum. Vnde ponere æqualitatem in bonis temporalibus: vt sunt possessiones: est ordinem in rebus destruere: quem Augustinus respectu inæqualitatis diffinit de ci. Dei. Est enim ordo parium & disparium rerum sua cuique tribuens dispositio. Et ex hoc Origenes in Periarchon reprehenditur: quia omnia dixit æqualia ex sui natura: sed facta sunt inæqualia propter defectum sui, hoc est, propter peccatum. Non ergo ex adæquatione possessionum vitantur litigia: quin potius augmentantur: dum in hoc destruitur, siue tollitur ius naturæ: quando subtrahitur indigentia qui plus meretur. Item quia contra rationem est esse omnia æqualia in politia: cum omnia Deus instituerit in numero, pondere, & mensura: vt in lib. sapientiæ dicitur. Quæ gradum inæqualitatis ponunt in entibus: & per consequens in ciuilibus siue politijs.

De politia Platonis & Socratis quantum ad genera hominum qui requiruntur in ea quæ sunt quinq;. Vbi multum disputatur de numero bellatorum. Cap. 10.

Sed redeũdum est ad politiam Socratis & Platonis: quia quædam alia constituerunt in ipsa: præter ea quæ dicta sunt supra. Suam enim ciuilitatem distinxerunt in quinq; genera hominum videlicet in principes: consiliarios: bellatores: artifices: & agricolas. Quæ quidem diuisio satis videtur sufficiens ad perfectionem ciuitatis: quia omnia genera hominum comprehendit: quæ ad regimen politicum pertinent. Sed Aristoteles in hoc prædicto philosophos videtur reprehendere: tum quia numerum ponebant bellatorum excedentem proportionem ciuitatis. ponebãt. n. mille bellatores ad minus, vel ad plus quinque milia. Secundum quod philosophus reprehẽdit, est: quia sic distinguebant bellatores ab alijs ꝙ nullo modo se exponerent bellicis rebus alij ciues a bellatoribus. Sed quãtum ad primum non videtur determinatus numerus posse poni, eo ꝙ omnes ciuitates non sunt æqualis potentiæ & virtutis. Vnde consideranda est multitudo populi in ciuitate, & secundũ numerum constituere bellatores. Item latitudo regionis, vt sit sufficientia pascuorum & victualium. Vnde Aristoteles dicit in secundo politicorum, ꝙ si tanta debeat esse multitudo bellatorum in ciuitate, oportet ipsam adæquari ciuitati Babyloniæ, quæ videlicet excedit in gentis multitudine, & in latitudine camporum. Sed si attendimus ad ipsum numerum bellatorum qui est mille, vt historiæ tradunt, secundum vnam expositionem, politia Platonis & Socratis cum ciuilitate concordant Romuli, primi constructoris vrbis: a quo & istud nomen miles originem habuit, vnde & miles dicitur electus ad bellandum ex numero mille, quia mille erant tũc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnãdum contra aduersarios vrbis, vt contra Sabinos primo, vlterius vero contra Samnites. Et sic in hoc concordabat Romulus cum Socrate & Platone, licet primus conditor vrbis per longum tempus philosophos antecesserit sæpe dictos. Alio modo dicitur miles quasi vnus ex mille. Iuxta quod scriptura volens commendare sanctum Dauid de constãtia & fortitudine. Dilectus inquit meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Vt sic importet quandam excellentiam in pugnando. Quos scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraam ꝙ contra quatuor Reges processit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quinq; reges deuicerant, capto Loth nepote eiusdem Abrææ cum tota familia. Vnde satis credibile videtur, ꝙ maiorem habuit multitudinem ad pugnãdum, sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad inuadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnandum contra castra Madianitarum, vt in li. Iudicum traditur, quos probauit diuino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo ꝙ transiens populus quasdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis prædictis, & genua flectentibus, illi soli lambuerunt, vt canes nõ poplite flexo. Tales igitur sic electos nõ videtur possibile mille in ciuitate reperiri, & multo minus quinq; millia. Et sic vera est sententia Arist. contra Socratem & Platonem, si sic intendat. Secundũ vero quod Aristoteles improbat est de distinctione bellatorũ, quasi alij ciues sint immunes a bello, vt consiliarij & artifices. Quod non est verum, vbi sit aggressus multitudinis hostium contra ciues. Quamuis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent & pugnandi artem, vt ait Vegetius, nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit, impetum tamen multitudinis sustinere non possent nisi cũ multitudine. Sic enim Iudas Machabæus defecit, quia cum paucis pugnauit contra multitudinem Bacchidis principis Demetrij regis, recedente ab ipso multitudine suæ gentis, sicut patet in primo libro Machabæorum. Hinc est etiã ꝙ quamuis Saul elegerit tria millia virorum ad defensionem sui regni, duo enim millia erant cum ipso, vbi ipse curiam tenebat, vt in Magmas & in Bethel, mille vero cũ Ionatha in domo propria vt in Gabaa Beniamin, nihilominus contra multitudinem hostium multitudine vsus est. Vnde cum Naas Amonites Rex eiusdem regionis obsideret cum multitudine Iabes Galaad, trecenta millia de filijs Israel congregati sunt in castris, & triginta millia de Tribu Iuda, ad expugnandũ Ammonitas præfatos, vt scribitur in 1. Regum. 11. cap. Sed aduertendum ꝙ militaris disciplina Vegetij in tertio lib. secundum sententiam Lacedæmoniorum siue Atheniensium restringit numerum in exercitu armorum videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum vel ad plus viginti millia peditum, & quatuor millia equitum, ostendens magnam multitudinem esse damnosam: tum quia difficilius regitur: tum quia laboriosius in victualibus prouidetur. Ibidem etiam in exercitu computat non solum tyrones, sed etiam auxiliatores, quod ad alios ciues referimus qui non erant militiæ deputati. Et præterea idem Vegetius in primo libro, vbi docet eligi tyronem, ad agricolas & artifices magis remittit, eo quòd assueti sunt ad labores. Assumendi sunt igitur ciues ad pugnam, non solum bellatores distincti in quocunque genere sint, siue consiliarij, siue artifices, siue agricultores, dummodo dispositionem corporis habeant, vnde non impediantur a pugna, vt sunt homines corpulenti & ponderosi ad ambulandum, ciues nimijs delitijs dediti, homines etiam prouectæ ætatis quos emeritos habebant antiqui Romani, homines etiam quos diuina lex prohibet ad pugnam. Hos excludere a pugna dignum videtur, vt patet in Deuteronomio. Quos lex prædicta prohibet instante exercitu & acclamante prætore. Vbi quatuor genera hominum ponuntur, qui a pugna excipiuntur ibidem videlicet, qui ædificasset nouam domum, & non ea fuisset vsus, vel qui plantasset nouam vineam, & qui in proximo vxorem duxisset. Quæ quidem tria, intentionem distrahunt a pugnante, & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est, nimis timentium mortem, qui a sacra scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio primi libri inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda a castris, videlicet, piscatores, aucupes, dulciarios. i. qui delitijs intendunt, linthoones. i. qui molles sunt & flexibiles. Item qui videntur intendere ad gynæsia. i. ad opera muliebria, vt sunt opera textrina siue venerea. Ceterum de ordine castrorum, siue exercitus & ipsius rectoribus seu motoribus non est præsentis negocij, quia nostrum nõ videtur congruum docere pugnare, vel de eiusdem pugnæ gymnasijs agere, sed solam veram tradere politiam, per quam si ad veram pertingamus, disponimur ad viuendum secundum virtutem, & quasi participamus cœlestem, quæ est ciuitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

De

vt supra de regibus est dictum: vt iam patuit: ne forte ex nimia cura rerum tpalium distrahant à rebus bellicis: vel ipsorum nimia amœnitate mollescāt: qđ cedit in politiæ nō modicum detrimentum. Vnde & ipse Hippodamus ꝓprias eis auferebat possessiones, vt solis armis intenderent.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices & assessores politiæ: vbi diuisionem facit multiplicem, & notabilem circa ea quæ sunt agenda per iudices. Cap. 13.

ET quia Philosophus de dicto Hippodamo longum adbuc sermonem fecit circa suā politiā: & de ipsa multum est dictum, sub compendio, accipienda est sua traditio q̄ restat. Oium.n.referre politias, cū quælibet ciuitas suam habeat, & diuersam, laboriosum esset scribere, & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum institit dictus Hippodamus fuit de iudicijs, vt refert Aristo. in 2. Pol. Primo quidem de iudicijs respectu sui: quia oīa iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigāt videlicet. vel de dāno rerum, vel de iniuria in personā. Et hoc dupliciter, vel de offensa in verbo vel de gestu, quod dehonorationem Arist. appellat, ſm dictum Philosophū: vel est de læsione siue percutiendo, siue vulnerando, quam Philosophus mortem vocat, quia ad mortem ordinatur: de quibus lōgus est sermo in iure ciuili, & hoc iniustificationem vocat ibidem: quia contra iustitiam exercentur. Distinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantium, quia ad duo genera referebat. videlicet ad patronum ordinarium. Secundum vero erat ꝓuocatorium, quod ipse principale, vocat, in quo erat appellationis refugium. Et istud, vt philosophus narrat in. 2. Polit. volebat constitui ex senioribus electis ciuitatis: qui male iudicata reuocarēt: quos Thusci ancianos vel priores vocant: & ad hoc sunt inuenti. Interdum autē est Sindicus constitutus ad idē, sic noiatus quasi curam gerens politiæ ne lædatur per iniustitiam, vt faciunt collegiorum œconomi. Item statuit dictus Hippodamus in sua politia, in vtroq; prætorio: tam ordinario q̄ principali, vt iudicia fierent sine collectione sapientū: sed quilibet scriberet sigillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum cōsilium, quam ordinario vel iudici appellationis secreto porrigeret. Cuius cām Arist. assignat, ne forte timore ciuium deteraret & declinaret a vero. Quem modum hodie politiæ Thuscorum obseruāt, ponendo fabam siue denarium in pixide, deputatis ad affirmatiuam vel negatiuam super rebus agendis pro rep. siue pro cōdemnando, siue pro absoluendo ciuem. Item statuit idem Hippodamus in sua politia quasdam leges pietate plenas, & iuri naturæ cōsentaneas, circa quædam genera hoium. Primo quidem quantum ad sapientes, vt si ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati vel castro, honorem consequeretur iuxta meritum operis, sicut factum est Ioseph per Pharaonē, vt in Gen. scribit: & sicut accidit Mardocheo p Assuerum. Et hoc ꝓpter beneficia quæ vterq; cōtulerat, vnus quidem regioni, alter vero principi. Hoc idem etiam de bellatoribus præcipit, vt si aliquis eorū moreretur in bello ob defensionem patriæ & bono ciuitatis, ipsorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem Romana respub maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare, siue in morte, siue in vita, vt historiæ tradunt. Sed præcipue in filijs, quia in eis dum sint ipsorum similitudo, sic eis perpetuatur memoria, vt verum sit quod in Ecclesiastico scribitur. Mortuus est enim & quasi non est mortuus. Similem enim reliquit post se. videlicet in beneficio adepto cā patris. Item statuit q totus populus. videlicet tā bellatores, q̄ artifices; q̄ etiam agricolæ principem eligerent: volebat.n. principem per successionem, quemadmodum pro maiori parte obseruant ciuitates Italiæ. Item statuit q princeps de tribus haberet curā, ꝓcipue videlicet de rebus cōibus, de peregrinis, & orphanis. Orphanos vocant omnes impotentes qui nō possunt sua iura consequi: Qđ & lex diuina specialiter præcipit, eo q eosdem alij de facili lædunt ꝓp impotentiam resistendi. Ista sunt igitur quæ de politia tradit idem philosophus. Et q̄uis idem philosophus in. 2. Poli. ipsum reprehendat in multis, quæ disputabilia sunt in vtranq; partem, sicut actus humani, cū sint de materia contingenti, multa tamē laudabilia scribit & quæ cum politia Romana concordant, sicut infra videbitur. Et hæc de ipso intantum ad præsens sint dicta.

De politia Lacedæmoniorum quā reprehendit circa regimen seruorum & mulierum & circa bellatores. Cap. 14.

NVnc igitur ad alias politias procedendum, quas philosophus refert in prædicto lib. 2. vt Cretensium & Lacedæmoniorū: q̄ clare videbātur, & ex fama regionis & ipsarū antiquitate, & earum auctore. Et licet in multis Aristot. commendet politiam prædictam, multa tñ ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad seruos, quia non vt subditos, sed vt amicos eos habebant. Et inde lasciuiebant & efficiebantur elati, & cōcitabāt rixas in confinibus Lacedæmoniorū contra tyrannos, vt de eis illud cōpeteret qđ in Prou. 29. cap. dr. Qui delicate a pueritia nutrit seruum suum, postea illum sentiet contumacem. Item ibidem di. Seruus verbis non pōt emendari, quia qđ dicis intelligit, & respōdere contemnit. Sed forte hoc non sine rōne contingit interdum, qñ imminent pugnæ cum hostibus, quia tunc serui manumittuntur, eo q audaciores sunt ad aggrediendum. Vnde in. 3. lib. Regum scribit, q rex Acab per pedissequos ciuitates ex mandato Dei Syriam percussit & fugauit. Propter quod historiæ Romanæ tradunt, q post conflictū ipsorum apud Cānas, tanta fuit ipsorum strages, q coacti sunt relegatos & ꝓscriptos reuocare, ac seruos libertate donare; ex quibus aciem fecerunt ad defensionem vrbis. Quia ergo Lacedæmonij infestos habebant cōfines, ideo seruos leuius tolerabant. Lacedæmonij.n. cōfines erāt, vt ipse Aristo. dicit, duabus regionibus: Arcadiæ videlicet & Messenę. Item Thessalonicæ. Ab alia autē parte Achaię & Thebęis qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedæmonij si populares, quos seruos vocant, sustinent; non refrenando eorū stultitias ex iam dicta cā. Sed tolerari possunt si confines sunt nimis infesti, vt dictū est supra, quia prædictis seruis datur audacia ad inuadendum & refrenandū malitiam hostiū. Et ex eadem cā dabatur libertas mulieribus. Vnde efficiebantur lasciuæ. De hoc.n.a philosopho reprehenduntur q suas mulieres non restringebant a discursibus: Quod mulieri est laqueus libidinis, vt de Dina accidit filia Iacob, sicut in Genesi scribit. Quæ oppressa fuit a Sichē filio Regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Vnde in Ecclesiastico, 26. cap. dr. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. Ita & de Lacedæmonijs contingebat, q viuebant voluptuose propter nimiam libertatē. Sed eos excusat Aristo. propter ipsorum nimia bellorum exercitia, quę habebant Lacedæmonij. Vnde vxores eorum cogebātur discurrere ad gubernationem familiæ. Sed si alias sustinuissent ipsorum viri mala erat politia. Tertium autem quod Aristo. disputat de Lacedæmoniorum politia est circa milites, vtrum deberent vxores habere vel mulieribus coniungi, quia si hoc est, distrahuntur a pugna. Ex actu.n. carnalis delectationis mollescit animus, & min⁹ virilis redditur, vt dictum est supra. Et sentētia est Platonis vt Theophrastus refert q Militaribus rebus intentus non expedit nubere. Sed Aristo. istud reprobat dictum, 2. lib. quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autem assignatur in quodam libello de problematibus, translato de græco in latinū Federico imperatori. Sed philosophus ibidem introduxit Hesiodi poetæ fabulā, q Martem cum Venere iunxit. Vnde si abstineant à mulieribus, prolabunt

in masculos. Et ideo Aristot. in hoc reprobat Platonis sententiam: quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri: q̃ in vilia declinare flagitia. Vnde Aug. dicit, q hoc facit meretrix in mundo: quod sentina in mari, vel cloaca in palatio, Tolle cloacam & replebis fetore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomia. Propter quã cãm id Aug. ait in. 13. de ciui. Dei: q terena ciuitas vsum scortorum licitam turpitudinẽ fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philosophus in 7. Ethi. dicit accidere propter vitiosam naturam, & peruersam consuetudinem. Et horum etiam non est conuenientiam vel inconuenientiam assignare: cum non sint per se delectabilia humanæ naturæ. Vnde mediũ virtutis ibi esse non põt. Et hoc concordat cum apostolo ad Ro. qui tales actus ignominiæ passiones appellat. Quartum autẽ qđ Aristotel. reprehendit in Lacedæmoniorum politia, est de inæquali diuisione possessionum: quia vnus ciuis quasi totam occupabat regionem, es re. videlicet pecuniaria: sicut sæpius accidit de fœneratoribus: alij vero ciues expoliati F fugiunt, & sic remanet politia nuda. Item circa vxores. q in bonis defuncti, vxor rõne dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorũ. Residuũ vero distinguebatur seu distribuebatur heredibus, & prò suis legatis. Sed quantũcunq; tolleretur apud Lacedæmonios de alijs ciuibus diminutio possessionum: quantũ tñ ad bellatores sustineri non debet: quia per eos ciuitas conseruatur in sua virtute. Hoc autem Aristot. accidisse Spartiatis hoc est Lacedæmoniis dicit, quia ad nihilum sunt redacti propter dictam cãm. Cũ tñ soliti essent habere decem millia bellatores, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatæ de quibus agitur in. 2. Machab. qui propter virilitatem animi cum Iudeis & Romanis specialem habebant amicitiam.

G *Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad legis filiorum & iudicum, mouens quæstionem vtrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum. Cap. 15.*

Est & aliud quod reprehendit Arist. in dicta politia de generatione. videlicet filiorũ. Statuerat. n. in sua politia ad puocandum ciues, q zelarent multiplicationẽ plis, q qui tres hñet filios assumeretur ad dignitatem publicorũ negociorũ: Et qui quatuor, esset sine vectigali. Hoc aũt erat cã depauperandi ciues. Vnde fiebant impotentes ad inuadendũ hostes: & hoc fuit in eis cã dissensionis. Vnde regio diminuta est in virtute. Istud autẽ reprehensibile esse in rõne fundatur. Quia q quis generet plures, non est virtutis: ex qua quis mereꝰ præminentiã; Puta vt in bellãdo pro rep. quod est virtutis fortitudinis vel in consulendo ciuitati: quod pertinet ad prudentiam vel in regendo ciues, quod ptinet ad iustitiam, vel in conuersando honeste cum eis, quod pertinet ad temperãtiã. Sed q in generãdo quis mereatur præmium in repub. hoc non est virtutis, quin etiam vilis homo potest habere virtutem generatiuam meliorem. Vnde q in hoc honoretur, non est dignũ: quia honor non debetur nisi pp virtutem vt philosophus dicit in 1. Ethic. In omnibus igitur actibus politiæ inter ciues æqua debet esse põderatio oneris & honoris præter q̃ in prædictis, vt verum sit quod dixit Dauid sicut in. 1. Regũ scribitur. Recuperatis spoliis de Siceleg contra Amalechitas æqua inquit erit portio euntis ad bellum, & remanentis ad sarcinas. Et quãuis lex Mosayca sterili malodictionem imprecetur, vt in Exod. & Deuterono. est manifestum, & ad multiplicandam generationem plurium vxorum sit facta concessio, hoc non fuit sibi concessum, nisi ad virtutem referendo ad cultum diuinum, sicut Aug. dicit de ciui. Dei. Aliud autem quod reprehendit Philosophus in Lacedæmoniis, vnde ipsorũ corrupta fuit politia circa electionem iudicum, est quia eligebantur pauperes qui egestate compulsi corrũpebantur pecuniis à maioribus, & inde opprimebatur iustitia & exercebantur tyrannides. Comparatione ergo istius politiæ Democratiam Philosophus magis cõmendat: quia deficientibus in ciuitate hominibus virtuosis ad regimen ex quibus constituiꝰ principatus qui Aristocratia vocatur, melius regitur p diuites malos, ex quibus constituitur principatus qui appellatur Democratia. Non ergo expedit politiæ pauperes assumi, & cupidos ad iudicandũ. Vnde narrant historiæ q duo viri, per consules romanos fuerant electi ad gubernãdum Hispaniam, quorum vnus nimis paup, alter nimis erat auarus. Cumq; delatio facta fuisset in capitolio de ipsis, quia de hoc litigabant: Scipio Africanus de neutro consuluit: vtrũq; corruptorẽ diffiniens politię, siue cuiuscũq; regiminis: quia se habent ad ciuitatẽ, velut sanguisugæ ad corpus humanũ. Vnde in Prouer. dr. Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes affer affer: quasi ad hoc sit principalis eorum intentio, extorquere pecunias. Sed quid dicemꝰ de Fabricio cõsule, qui pauperrimus fuit, vt scribit Valerius Max. Item de F Lucio Valerio de quo dictum est supra qualiter in summa paupertate mortuus est? Ad hoc aũt distingui oportet de duplici indigentia, voluntaria. s. & necessaria. Voluntariam habuit Christus, & sui discipuli. Et hanc habuit Fabricius, & alius consul Rom qui vt fideliter gubernaret remp. diuitias contempserunt. Maluit. n. Fabricius diuitibus imperare q̃ locupletem fieri, vt dictum est supra de ipso. Hęc ergo non repellitur à regimine, sed secunda necessaria, quia talis raro, vel nunq̃ bene regit, vel consulit, nisi suo appetitui vacuo satis detur. Cuius rõ & dñia, de vtraq; paupertate haberi potest ex diuersitate finis. Finis autem paupertatis voluntariæ est bonum honestum siue bonum virtutis. Finis vero necessariæ inopiæ est bonũ vtile, ad quod appetitus eius est pronus. Hoc aũt, est cuius gratia aliquid agiꝰ: vt Philosophus dicit. Quicquid ergo agunt qui talem habent indigentiam; ad hunc finẽ deducunt vt suũ impleãt ventrem & bursam. Sed qui voluntariam, sicut contempti G ui diuitiarum, ordinant omnia ad virtutem. Et ideo cũ gubernant vel regunt ciues, super eis bonum virtutis intendunt. quod est bonum humanũ, vt idem Aristot. dicit in. 1. Ethi. Amplius autem natura nihil frustra operatur, vt dicit Philosophus in. 1. de cælo. Appetitus vero eius, qui nõ habet diuitias ex necessitate & non voluntate, semper intendit ad habendum diuitias. Si ergo non consequitur erit frustra. Et ideo natura appetitus ad hoc impellit, sicut refugiens vacuum quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, vt non insequatur quocunq; modo ad habendũ diuitias. Periculosum est igitur politiæ siue reipub. paupẽrem assumi ad consulatum, siue ad iudicatum, vt Philosophus dicit, nisi quando paupertas est placida, quia tunc est resecata cupiditas, quæ omnium malorum est radix, vt scribit apostolus. Talis enim indigens ad regimen politiæ est optimus de quo in Ecclesiaste scribitur q Inuentus est vir pauper & sapiens qui liberauit vrbem per sapientiã suam; H nulla videlicet cupiditate impeditam.

Redit adhuc super politiam Lacedæmoniorum quantum ad ipsorum regem: reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientia quæ sequebantur ex hoc. Cap. 16.

Post hoc autem & super Lacedæmoniorum regimẽ est agendum. Volunt enim historici vt Iustinus Hispanus magnus gestorum scriptor, dictam ciuitatẽ habuisse regem, & ipse Aristoteles in. 2. Poli. hoc affirmat, quòd rex esset respectu regionis, & prouinciæ, sicut in vrbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europæ occidentalis & borealis quòd regem habent, & qualibet ciuitas suas leges & politiam. Puta, Frãcia, Hispania, Gallia, & Germania, Lacedæmonij igitur qui Spartiatæ siue Spartani, regem habuerunt; in quo Charilaus regnauit. Cuius Licurgus, vt tradit idem Iustinus

in

in pupillari ætate curam suscepit, vt in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiatarum seu Lacedæmoniorum procedit philosophus in politica reprehendens ipsum de multis. Primo de prouisione regis, quia non sustinebant occasione inuenta quòd regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum seruare volentes, quod in præiudicium non modicum videbatur esse regiminis. Quia in hoc eneruabatur ipsorum potestas, & subditis dabatur occasio resiliendi à legibus obseruandis. Et sic non poterant ipsos reges facere viros perfectos, & virtuosos. Propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem, historiæ tamen tradunt Lacedæmonios fuisse gentem indomabilẽ, nisi ꝙ per dictum Lycurgum fuit morũ maturitate ac præclaris legibus regulata, de quibus infra dicetur. Sequebatur etiam istud inconueniens, quòd si quando ciuitas legatos mitteret, vt ipse Philosophus dicit ad aliquam ciuitatem vel prouinciam siue regionem, cum quidam ex eis pugnarent pro rege, quidam autem hostes forent, cognoscebatur ipsorum dissensio. Vnde minus erant cari, & de sua legatione raro reportabant intentum. Et aduertendum ꝙ quamuis consules in vrbe annuales essent, vt dictum est supra, & assignata causa est, sicut & magistratus Athenis, tamen non sic erat faciendum de rege, immo si non sit perpetuus valde periculosum est ciuibus. Dictum est enim supra, quòd hæc est differentia, inter regem & rectorem politicum, quòd alter, videlicet politicus solis legibus suæ ciuitatis populum iudicat. Regalis vero princeps vltra leges quas inuenit, vel ante statuit, opportunis temporibus, legibus quas in pectore defert, vtitur ꝓ meliori exitu sui regiminis ac gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudicandum esse præcipites: siue contra ciues qui de ipso amouendo fuerunt soliciti, siue alicuius rei adipiscendæ cupidine, vel vt amicis præstet gratiam, quam si regnassent non fuissent facturi. Quantum autem ad primum habemus exemplum illius qui dixit in Luca, exponendo, vt litera sonat. Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me Hoc eodẽ modo, vt historiæ tradũt, Herodes occidit multos ex nobilibus iudæorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum exemplum assumi posset de villico iniquitatis in eodẽ euãgelio. Quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia gerunt vicem dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in respectu Dei. Cum enim timent amoueri ab officio, de ærario publico dominij sui, iugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est, ꝙ maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciẽdo iustitiam. Sed si dominium est ꝑpetuum rector curabit de subditis, sicut de re propria, ad quam quotidie & continuo sollicitatur quasi ad suas diuitias naturales, & ad indeficientem thesaurum. Propter qđ sic ipsos gubernat, sicut pastor gregem, & sicut hortulanus plantam, quorum qualiscunq; læsio eis efficitur scandalosa.

Ex eadem causa ponit quædam in dicta politia Lacedæmonia reprehensibilia, quæ erant materia dissensionis in populo. *Cap. 17.*

INerat etiam quædam consuetudo talibus dominis in politia Lacedæmoniorum, ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de repub. non curabant, vt in eorũ solennitatibus & ostentationibus principum fierent exactiones in populũ. Vnde grauati pauperes seditionem cõcitabant, & sic eneruabatur politia. Propter quod, vt de publico fieret ærario Philosophus in. 2. libro Politicorum magis commendat. Quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, siue legem constitutam. Exactiones enim siue vectigalia multiplicata in populo, nisi pro vrgenti causa, vtputa pro cõseruatione ciuitatis vel regionis, ipsam conturbant, & sunt in ea causa dissensionis & litis. Ex hac etiam eadem ratione sequebatur aliud inconueniens. quòd naualis princeps distinguebatur ab ipsa. Ex qua sequebatur diuisio animorum, & per consequens dissensio politiæ, quòd non accidisset si fuisset princeps perpetuus, quia quicunq; fuisset dux ciuitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de nauali bello, quia Lacedæmonij multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse politiam prædictorum; quia viri militares non assumebantur, qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis, quę est vna de principalibus inter quatuor, qua ciues exponunt se morti pro repub. sicut Regulus apud Penos. Sed habebant dicti milites siue principes partem virtutis quam Philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim in tertio Ethico. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit quæ militaris dicitur, quæ solis viribus innititur corporis, & hãc philosophus vocat partem virtutis, siue fortitudinis, quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quæ gratia reipubli. se exponit, & non cedit, neque fugit periculis excrescentibus, de qua Seneca dicit in libro de Dei prouidentia. Fortissimos inquit sibi pares fortuna quærit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Et de qua etiam dicitur in primo Machabeor. per Mathathiam de filio. Iudas inquit fortis viribus à iuuentute sua sit vobis princeps, & ipse aget bella populi. Pro qua hostibus gratia reipubli. non cedens, sed pro ea dissolutus corde in cæde oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta, secunda autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum siue principem, siue quemcunque militem, qui non sit fortis secunda fortitudine, non est bonæ politiæ, quia sæpius tales conuertuntur in tyrannos vel periculis cedunt, vt dictum est supra. Item ex eadem causa, quia videlicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat, non erant in politia Lacedęmoniorum expensæ communes pro bellatoribus. Et inde sequebatur quòd inexperti milites non gerebant bella populi propter defectum stipendiorum quibus respubli. prouidere non poterat. sed exponebantur idiotę. i. inexperti plebes videlicet, & amatores pecuniarum, & hoc Aristoteles reprobat in dicto libro; quia sæpius erant causa ruinæ populi. Hæc igitur de politia Lacedæmonica intantum dicta sufficiant.

De politia Cretensi, & differentia eius ad Lacedæmonicam, de auctoribus dictæ, & de legibus Lycurgi. *Cap. 18.*

PErtractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium, quam dicit traditam à Lycurgo fratre regis Lacedæmoniorum, cui nomen Polydecte patre Charilai, vt Iustinus refert. Item à Minoe rege eiusdem insulæ, qui fuerunt primi legum inuentores in Græcia, ad quas discendas profectus est Pythagoras, ipsosque Cretenses perdocuit, sicut idem tradit Iustinus. De quibus etiam duobus Philosophus in prælato lib. mentionem facit, & licet diuersæ historiæ de Lycurgo diuersimode loquantur, nos tamen relationi eiusdem Iustini magis insistimus, quia præclarissimus, fuit historiarũ scriptor antiquus, & hinc forte contingit Lacedæmonios cum Cretensibus eandem habuisse politiam, vnde philosophus dicit Lacedæmonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint. Licet igitur in multis conueniant, differunt tamen quantum ad conuiuia, & festiuitates; quia fiebant de communi ærario apud Cretensis, quod dabatur ab incolis de fructibus & pecoribus, quę offerebantur in sa-

crificijs, in his quæ ad Deos pertinent quo modo inuentę sont decimæ. Alia differentia erat de moheribus, quia Lacedæmonij zelabant multiplicationem prolis. Creten. nō tantum. Tertia differentia erat de agricoltura, qoia terras Lacedæmoniorum colebant serui, terras vero Cretensium colebant incolæ, per quos oblationes fiebāt iam dictæ. Quarta differentia erat, quia apud Creteoses eligebantur consules, siue sapientes quos cosmos idest ornatos senes vocabant, non de omnibus, sed de maioribus erant plutes numero. Sed Lacedæmonij de omnibus quos Ephoros dicebant, idest procuratores reipub. sed pauciores. Et hoc quidem Aristo. magis commendat ꝙ mioor erat occasio concitaodi turbam. Ratio antem dissensionis apud Creteoses, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra, sed tempore Aristote. non habebant nisi ducem quem dicti sapientes eligebant. Vnde quia populus oooquam habebat electionem, fomentū erat inuidiæ, & per consequens odij. Sed Lacedęmonij & si haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligebator tamen à sapientibus assumptis de omnibus gradibus ciuium, & hoc videbatur coosonum rationi, vt consensu totius concilij assumpti ad regimē populi fieret Rex, vt hodie communiter faciunt ciuitates Italiæ. Sic enim ciuitatis nomen importat, quæ est secundum August. primo de ciui. Dei bomioum multitudo aliquo societatis vinculo colligata. Vnde ciuitas quasi ciuium vnitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat, ratiooabile quidem videtur ad regimeo eius de singulis generibus ciuium debere requiri, prout exigont merita singulorū ac ciuilis regiminis status. Politia ergo Lacedæmoniorum quàm Cretensium in hoc melior videbatur. In moltis igitur conuenientes dictæ regiones, vt philosophus tradit, in aliqoibus tameo differebant eo modo quo dictū est supra, & hæc de politia Cretensium sufficiant quantū ad seotentiam Aristotel. Sed quia de Lycurgo mentionem facit, quod historia de suis legibus narrat, congruom videtur hic interserere. Tradit enim idem Iustious hunc Lacedæmonijs & Cretensibus scripsisse canones ad quos obseruaodos sub iuramēto Lacedæmooios obligauit, vsq; ad reditum suæ peregrinationis, quam ad templum Apollinis simolabat ibidem consulturus de ipsorum salute. Dictus ergo legislator in Cretam se transtulit, ibiq; moriēs, suasq; leges eisdem tradens, ossa sua in mari iactari præcepit, vt suis iuribus daret æternitatem quibus ipse primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit sub compendio idem Iustinus refert. Primo quidem auri argeotiq; materiam sustulit populo, legeodi senatū vel creādi quos vellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter eos diuisit, vt æquata patrimonia, neminem potentiorem altero redderent. Coouiuari omnes publice iussit, ne cuiusquā diuitiæ vel luxuria in occulto essent. Iouenibus vero non amplius vna veste toto anno vestiri permisit, nec aliquem cultius quàm alterum ꝓgredi, nec epulari opuleotius emi singula ooo pecunia, sed compensationem mercium iussit, pueros puberes noo in forum, sed in agrum duci mandauit, vt primos annos non in luxuria, sed in opere agerent & labore, nihil eos causa somni sustinere, vitam sioe pulmento degere, neque prios in vrbem redire quàm viri facti forent iussit. Virgines sine dote oubere voluit, vt vxores non peconiæ causa eligerentur, strictiusque viri sua matrimonia cohercerent, cum nullis frenis dons tenerentur. Maximom honorem noo diuitum, & potentum, sed seonm esse statuit. Nec vsquam terrarum locum honoratiorem qoàm senectuti statuit. Hæc igitur sunt leges politię Lycurgi de quibus philosophus mentionem oon facit, & de qnibus disputare quales sint, longus esset sermo, & ideo omittitur ad pręsens, non tamen contradicuut his quæ à philosopo dicta suot de ipso.

De politia Calcedoniorum qualiter famosa fuerit, & in quo conueniebant Lacedæmonij, & Cretenses cum ipsis, & in quo differebant.

Cap. 19.

SEd & de politia Calcedonensi, nunc est agendū quā Aristoteles multum commendat, dicens istas tres politias Lacedæmoniorum, Cretensium & Calcedoniorum apud gręcos magis fuisse famosas, quia magis ordinatæ fuerunt secuodom virtutem. Est autem calcedonia ciuitas in Thracia sita, vbi celebratum fuit conciliū quartum sexcentorum triginta episcoporum sub Leone primo pręsente Martiano priucipe, quod non fuit sine magna copia regionis facultatem habere ad prouisionem tantæ multitudinis prælatorum. Huius ergo politiam Aristoteles in secundo poliöcorum. præfert cæteris, quanuis præcedentes duæ eidem plurimum sunt propioquæ. Cuius quidem perfectionis & bonitatis, Aristoteles tria signa subiungit, vnum quia officiales eiusdem viuebant ordinate, & sua tranquille exequebantur officia cum quadā stabilitate morum. Secundum vero quòd ioter eos in ministerio reipub. satis videbatur esse concordia, nec vnquam est ibi concitata seditio talis, vnde digoom esset in scripturis, vel quocunque modo de ipsa facere mentionem. Tertium autem argomentum suæ bonitatis sumit philosophus ex quinto dominio. Nunquam eoim inter eos surrexit, siue domious, siue nobilis, siue cuiuscunque potentiæ qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Aristotel. communitatem quam habebant Lacedæmooij cum Calcedonijs. Sed Calcedooij excellentiori modo. Primo quidem in conuiuijs & festis quæ fiebant io demonstratiooibus honorabilium personarum, quæ faciebant vtrique per cootributionem. Sed Calcedonij hooestiori modo, quia sine oppressione pauperum. secundum autem in quo conueniebant erat electio seoiorum & regis, sed in hoc differebant, quia Lacedęmonij assumebant quoscunque de populo quos Ephoros vocabant, & erant pauci ad quos pertinebat electio regis, sed Calcedonij plures eligebant, & ex melioribus. quos & Aristotel. principes appellabat, & erant in Calcedonia centumquatuor. Quos ideo principes nominat ꝓpter virtutem sui regiminis io qoo nemo melius principatur. Istos eosdem philosophus Genisios, idest honoratos nuncupat. qoorum officium erat & assistere regi & ipsum eligere. Item in hoc differebant à Lacedęmoniis, quia nō eligebant de quocunque genere, nec ex indifferentibus, sed ex eligibilioribus secundum virtutem, cuius rei causam assignat Aristoteles, quia de vili loco assumpti ad principatum, vt pluries lędunt politiam, & lęserunt aliquando Calcedoniam iuxta illud poetæ. Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Vnde & in Ecclesiastico scribitur. 9. cap. Quasi hoc fit in magnum detrimentum regiminis. Est inquit malum quod vidi sub sole, & quasi per errorem egrediens à facie principis positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsom. Vidi seruos in eqs, & priocipes ambulare quasi seruos super terram. Item nō semper eligebant de eodem genere, quia oatura deficit sepius in successu suæ prolis. Sed assumebant Calcedooij vbicunque reperirent meliorem, siue principem, siue Genisios, idest bonoratos senes, & io hoc imitabantur politiā Aristocraticam, quę est principatus ex paucioribus, & virtuosis. Quod quidem verum erat apud Calcedonios: quia rex cum aliquibus hominibus honoratis, & virtuosis tractabat, quæ agenda erant in ciuitate non requisito populi conseosu, vt de Romanis scribitur in primo Machabeorum, quòd consilium agebant trecentum viginti de multitudine, vt quæ digna sunt gerant. Quanuis autem istud Rex posset cum prædictis honoratis, interdum tamen requirebat populom de qoibusdam agendis, &

licitum

licitũ erat populo consentire vel non; ita vt locum non haberet nisi fuisset acceptatum postquam fuisset propositum populo. & tunc reducebatur status politiæ ad principatum Democraticũ, quia hic fiebat in fauorem gentis plebeæ. Aliquando vero cõmittebatur aliquid paucis, & tunc principatus Oligarchicus vocabatur. Eligebantur enim quinque ex diuitibus, quos Arist. Pentarchos appellat, ad quos pertinebat illos cẽtum quatuor assumere honoratos siue Genesios, & fuit proprium politię Calcedoniorum. Quem modum hodie obseruant ciuitates Italiæ & pręcipue Thuscię. Hic etiam ritus seruatus fuit in vrbe toto tempore quo Consulatus durauit. Primo enim creati sunt Consules qui erant duo, postea Dictator: & magister equitum vt historiæ tradunt: ad quos pertinebat totum ciuile regimen. & sic principatu Aristocratico regebatur. Vlterius inuenti sunt Tribuni in fauorem plebis & populi: sine quibus consules & alij prædicti regimen exercere nõ poterant, & sic adiũctus est Democraticus principatus. Processu vero temporis senatores acceperunt regendi potestatem, licet senatores primo à Romulo sint inuenti. Diuisit.n. totam ciuitatẽ in tres partes in senatores, milites, & plebem, & tunc existentibus regibus in vrbe, tenebant locum senum, qui erant in Lacædemonia qui Ephori dicebantur, siue in Creta quos Cosmos appellabant, siue in Calcedonia quos nominabant Genesios, vt supra dictum est, & quia Senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potentiam aliquorum puta tempore quo exorta sunt bella ciuilia, tunc regebatur Oligarchico principatu. Hæc pro tanto sont dicta ad ostendendum regimen græcorum multum concordare cum nostro, etiam tempore Arist.

Quomodo Aristo. in politia Calcedonieñ. tradit documentum de electione principis, vtrum diues, an pauper sit eligendus: & qualiter pauper virtuosus sustentari debeat, & vtrũ vni principi competant plura dominia. *Cap. 20.*

TRadit etiam documẽtum idem philosophus in dicta politia Calcedoniorum quantum ad electionẽ, vt nõ arte, vel sortialiter eligant, sed virtuosos, quia contingit aliquãdo talem sortem super pauperem cadere: cuius principatus est periculosus, quia vt ipse dicit & supra est ostensum, impossibile est egentem bene principari, ac legitime negocijs publicis posse vacare. Propter necessitatem enim inhiat lucris, & resilit à virtute, nec sibi ipsi vacare potest, vt quiescat animus. Seu vt dicit Salustius de antiquis Romanis, sit animus in consulendo liber. Tradit etiam documentum Philosophus, quod & Calcedoniæ dicit contigisse in sua politia: vt si qñ reperiretur pauper q foret virtuosus, ad tollẽdam occasionẽ, ne se lucris immergat illicitis, vt respub. ei prouideat in necessariis. vnde & i omni regimine sunt instituta stipendia, siue de ærario publico. vt Aug. dicit de verbis domini, ne forte dñ sumptus quæritur, prædo crassetur, siue de bonis cuiuslibet sub regimine constituti, vt sunt tributa & vectigalia quæ dominis debentur quodam iure naturæ: sicut probat apostolus ad Romanos. primo cap. Ideo inquit & tributa præstatis. Ministri enim Dei sont in hoc ipsum seruientes. Itẽ in prima Epistola ad Corinthios, quis inquit militat stipendijs suis vnquam? Quis pascit gregem & de lacte eius non mãducat? Sed tunc mouetur quæstio, quam Arist. tangit in dicta politia. Vtrum ad principatum semper diues eligi debeat: quia in hoc datur materia vt homines sint amatiui pecuniarum quocunque modo, eo ꝙ natura humana semper est appetitiua honoris, vt scribit Maximus Valerius. Ad quod ipse philosophus multa dicit comparans Oligarchiam ad Aristocritiã, quia ẽm primum principatum eligitur diues, sed iuxta secundũ, sp assumitur virtuosus, siue ergo pauper, siue diues, dummodo viuat ẽm virtutem assumendus est in vera politia. Sed minus periculum est de diA uite, quia instrumenta sibi adsunt humanæ vitæ, per quæ honeste suum potest officium exequi, salua tamen iustitia subditorum. Multa alia scribit Philosophus de politia Calcedoniensi comparans adinuicem principatus. Duo tamen concludit reprehensibilia de ipsis Calcedoniensibus. Vnũ ꝙ sustinebant principem plures principatus habere, quod Arist. reprobat, ostẽdens multo melius esse vel dignius plures esse vel conuenire ad vnum principatum, q̃ ꝙ vnus habeat plures. Ratio autem huius ex verbis Philosophi haberi potest ibidem, quia in diuersis principatibus actus vnius per alium impeditur. Vnde dat istud principium ex quo argumentum assumitur, ꝙ ab vno vnum opus optime perficitur. Cuius rei gratia duo ponit exempla. Vnum de fistolizantibus siue cytharizantibus & coriariis, quia in opere sibi contrariantur, & in instrumentis. Fistula. n. siue cythara requirit hominem intelligentem in melodiis, & manus agiles & subtiles. Sed coriarius nihil horũ requirit: quia sufficit homo etiam rusticanus cum manibus scrabrosis. Ita & B de diuersis contingit dominiis ꝙ contrariantur sibi inuicem sicut fistulans coriario. Aliud exẽplum introducit de nautico bello & campali, quia non est conueniens, vt vtrobique sit vnus rector, cum non habeant similes actiones. Alius est enim modus pugnandi in campo, & alius in aqs, & alia instrumenta requirit campale bellum, & alia nauale & per consequens alias actiones. Vnde concluditur inconueniens esse, vnum dominum habere plura dominia, & ea bene posse gubernare, propter contrarias actiones & instrumenta. Amplius autem & virtus est debilis in agente, quia vix homo sufficit ad sui regimen. Durum est enim vt qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat alienæ, vt Gregorius ait. Multo ergo difficilius est habere multa regimina propter causas iam dictas.

De politia Pythagoræ quam didicit a prædictis Philosophis Minoe & Licurgo, quomodo totus suus conatus ad hoc C *fuit assuefacere homines ad virtutem.* *Cap. 21.*

PRæter dictas autem politias quas philosophus taugit in sua politica inuenitur vna philosophica de Aristo. mentionem non facit videlicet Pythagoræ qui ipsum præcessit per duas hominum ætates: a quo nomen philosophi exordium habuit, vt scribit Maximus Valerius. Non est enim ausus se nominare sapientem, neque se in numero septem sapientum computare, qui ipsum præcesserant, sed se philosophum appellauit .i. sapientiæ amatorem. Hic vt tradit Iustinus Hispanus cũ peragrasset Aegyptum ad perdisceñ. siderum motus, originemque mundi, inde regressus Cretam: & Lacedæmoniam profectus est ad cognoscendum leges Minois & Lycurgi, de quibus dictum est supra; & in quibus suam fundauit politiam. Sed præter leges iam dictas, Idem Iustinus hoc de ipso scribit, ꝙ Crotonem veniens, populum in luxuriam lapsum, sua auctoritate ad vsum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie virtutem, et vitia reprime D bat, casumque ciuitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantum quoque studium ad frugalitatem perdiscendam multitudini persuasit, vt aliquos ex eis luxuriatos fuisse incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipso quòd quibusdam armonijs vitia in hominibus extinguebat luxuriæ. Vnde dicit quòd Tauromitanum iuuenem quendam libidine flagrantem, cum audiuisset Pythagoras ad ostium amicæ meretricis insanire, iussit psalterium spondeum canere, et sic eum ad sanam mentem reuocauit. Matronarum quoque separatarum á viris doctrinam, et puerorum a parentibus frequenter habuit, vt de ingressu religionis frequenter contingit, ex ignito sermone prædicationis; vel ex virtuosa operatione et excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam. nunc illos modestiam; literarumque studium. Vt matronæ aureatas vestes, cæteraque dignitatis

suæ ornamenta deponerent. velut quædam luxuriæ instru
menta omnia quæ in Iunonis ædem deferrent, eidemque
consecrarent suadebat, asserens Matronarum vera ornamē
ta pudicitiam fore. Hic aût cum annos viginti esset Croto-
ne Metapontum se transtulit, ibidemq; decessit. Cuius tan-
ta fuit admiratio, vt de eius domo tēplū facerent, ipsumq;
pro Deo colerent. Scribit etiam Hieronymus de ipso cōtra
Iouinianū, ꝙ filiam habuit tantę pudicitię, vt virginitatem
seruans choro simul virginū iam pręesset easq; castitatis in
struxit doctrina. Per quod apparet, ꝙ in sua politia ad hoc
tota sua ferebatur intentio suusq; conatus, vt homines tra
heret ad viuēdū ſm virtutē. Quod & Arist. in politia docet
quin ēt oīs vera politia corrumpit̃ si ab hoc fine declinet.

De documentis Pythagoricis sub figuris, & ænigmatibus traditis, & de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis. Cap. 22.

TRadit etiam Hieronymus vt supra, quasdam leges
Pythagoricas ad conseruationem suę politię sub q
busdam paradigmis & parabolis more antiquorū
traditas. Fugienda inquit sunt modis omnibus &
abscindenda: lāgor quidem à corpore, imperitia ab animo,
luxuria à ventre, a ciuitate seditio, a domo discordia, & in
commune a cunctis rebus intemperātia. Pythagoricorū ēt
sunt illa. amicorū oīa esse cōia, & amicū se alterum esse. In
quo maximè fuit eorū conatus. Vnde narrat Maximus Va
lerius de duob⁹ Pythagoricis seu Pythagorę discipulis. Da
mone & Pythia, ꝙ tam fidelē inter se iunxerunt amicitiam
ꝙ cū alterū eorū Dionysius tyrannus morti adiudicasset, &
is tempus ab eo impetrasset, vt prius q̄ periret, profectus
domum res domesticas ordinaret, alter vadem ꝓ altero se
tyranno dare non dubitauit. Appropinquante aūt diffinita
die, nec illo redeunte, cum vnusquisq; tā temerariū spōso-
rē stultitiæ dānasset his nihil se amici constātiam metuerę
prædicabat Eodem itaq; momento, eademq; hora ꝓ Diony
sium constituta, qui eam acceperat superuenit. Admiratus
tyrānus amborum aīum, supplicium remisit, eorumq; fidei
se coniungi desiderās, eos, vt ipsum in societatē suæ amici
tiæ reciperēt rogauit. Scribit ēt Hieronymus alia documē
ta seu leges: quas Pythagoras in sua tradidit politia. duorū
videlicet tēporum maxime curā habere: mane videlicet, &
vespe. i. eorū q̄ acturi sumus, & eorū q̄ gessimus. Post Deū,
veritatē colēdā quæ sola hoīes proximos Deo facit. Refert
etiam Hieronymus super ecclesiastē Pythagoticā fuisse do
ctrinā, vt hoīes scholastici vsq; post quinquennium taceāt.
Postea vero eruditi loquant̃. Item alia documenta, & leges
de ipso reperiūtur, sub ænigmatibus tradita quæ Hierony.
narrat cōtra Iouinianum. Stateram inquit ne transilias. i. ne
prætergrediaris iustitiā. Ignē gladio ne fodias. i. ne iratū &
tumidum aīum verbis maledicis ne lacessas. Coronam mi-
nime carpēdam. i. leges vrbium obseruandas. Cor non co-
medendum. i. merorem de animo expellendū: Per viam pu
blicam ne ambules. i. ne multorum sequaris errores. Hirun
dinem in domo nō habeas. i. garrulos & verbosos in tua so
cietate non suscipias: & multa alia documenta, vel his simi-
lia leges: quia in sua politia prędictus philosophus tradidit
magis ordinata ad regimē aīę q̄ corporis, qua regulata: cor
poralia facilius disponunt̃. Et hæc ad ꝓsens de diuersorum
politijs dicta sufficiant. Nunc vero de vera vita politica,
siue per philosophum tradita, siue per alios sapientes in se-
quentibus est agendum.

In quo cōsistit perfecta politia ex qua accipitur fælicitas politica, quando videlicet partes politiæ sunt bene dispositæ. & sibi adinuicem correspondent. Cap. 23.

QVia vero cum de politia agitur ad ciuitate referri
modus agendi de ipsa ex qualitate ciuitatis depē
det. Ciuitas aūt, vt Augustinus dicit in primo de
ciui. dei est hominū multitudo aliquo socie-
E tatis vinculo colligata, quę vera virtute beata reddit̃. Hæc
aūt diffinitio à sententia philosophi non discordat, qui in
perfecto politiæ regimine fælicitatē ponit politicam, vt ex
.1. Ethi. patet. Virtus enim qua rector politicus ciuitatem
gubernat, architecta est respectu cuiuslibet aliarū virtutū,
quæ sunt in ciuibus, quia cæterę virtutes ciuiles ordinan-
tur ad istā, sicut ad militarē equestris, & sagittaria. Et ideo
in operatione eius cum sit virtus suprema, consistit fælici-
tas politica, vt philosophus videt̃ velle in cōmemorato iā
libro. Sic enim de vera & perfecta politia contingit, quem
admodum de corpore bene disposito, in quo vires organi
cę sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema quæ est ra-
tio cæteras dirigat inferiores potentias, & ad suum mouea-
tur imperium: tunc insurgit quædam suauitas & perfecta
delectatio virium in alterutrum: quam Armoniam vocam⁹.
Vnde Augu dicit in. 3. de ci. dei, ꝙ respu. siue ciuitas bene
disposita, melodiæ vocibus comparatur, in qua diuersis so
nis proportionatis adinuicem, fit cantus suauis & delecta-
F bilis auribus, quæ proprie fuit in statu innocentiæ regula-
ta ex virtute originalis iustitię præter actum diuinæ cogni-
tionis. Vnde causabatur contemplatiua fælicitas, & etiā mo
do secundum quandam participatam virtutem in viris per
fectis, vt nihil velint nisi quod regula mandat rationis, &
quod Deo placet. Et ex hac quidem ratione motus fuit phi
losophus assimilare rempu. seu politiam naturali & organi
co corpori. In quo sunt motus dependentes ea vno mouen
te, siue ex duobus, vt sunt cor & cerebrum. & tamē in qua-
libet parte corporis est operatio propria primis motibus
correspondens & in alterutrum subministrans. Vnde hoc
corpus diuini muneris beneficio animari asserit, & ꝙ sum-
mę ęquitatis nutu Dei agitur moderamine ratiōis. Quod
& apostolus confirmat in prima epistola ad Cor. Ostendēs
totam ecclesiam esse vnum corpus distinctum in partibus,
sed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuilitatem
siue politiam requiritur, vt membra sint conformia capi-
ti, & adinuicem non discordent, & sint omnia sic dispo-
G sita in ciuitate, vt iam est dictum. Amplius autem, in cau
sis & causatis & mouentibus & motis ita videmus, quòd
est debita proportio ipsorum adinuicem, quantum ad in-
fluentiam, quia inferiora mouentur secundum superio-
rem motum, & superiora mouent quantum ad inferiora
conueniens, cum natura non deficiat in necessarijs. Si igi
tur talis est ordo superiorum ad inferiora & econuerso in
qualibet natura creata, multo magis esse debet in natura
intellectuali, quanto perfectior est inter eotia. Si ergo ta-
lis dispositio suauitatem facit contemplando, multo ma-
gis operando. Et hinc Pythagorici moti fuerunt in cœle-
stibus corporibus ponere melodiam, vt philosophus dicit
in secundo de cœlo, propter ordinatos motus quos ha-
bent & indeficibiles. vnde insurgit summa suauitas, &
quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eisdem da-
bant fælicitatem. ergo sic politice viuere perfectam & fæ-
licem vitam facit. Præterea ordo est parium dispariumq;
H rerum sua cuiq; tribuens dispositio. vt Aug. dicit. 18. de ci-
ui. dei. Per quam diffinitionem habemus diuersum gra-
dum in politia, tam in executione officiorū quàm in subie
ctione, siue obedientia subditorum. Vnde tunc est perfe
cta socialis congregatio, quando quilibet in suo statu de-
bitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim
ædificium est stabile quando partes eius sunt bene sitæ, sic
de politia contingit ꝙ firmitatem habet & perpetuitatem
quando quilibet in suo gradu, siue rector, siue officialis,
siue subditus debite operatur, vt suæ conditionis requirit
actio. Et quia ibi nulla est repugnantia, consequenter ibi
erit summa suauitas & perpetua firmitas status, & hoc est
proprium felicitatis politiæ. vt philosophus tradit. Hos
autem tales rectores ciuitatis siue politię pro conseruan-
do in pace populo, describit nobis in Exodo Ietro cogna-
tus Moysi. Prouide inquit de plebe viros potentes, in qui-
bus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex
eis

eis Tribunos, & Cẽturiones, & Quinquagenarios: & Decanos, qui iudicent populum omni tẽpore, & postea subdit. Si hoc feceris implebis imperium domini, & præcepta ei⁹ poteris sustinere, & omnis hic populus reuertet in pace ad loca sua. Quasi oia subsistant in quadam suauitate mentis & pace tẽporis, ex quibus insurgit fęlicitas hominis, si tales sint gubernatores reip. quales hic ordinantur. Tales & Salustius dicit fuisse rectores Romanos. Vnde respu. ex parua facta est magna, quia in eis fuit domi industria, foris iustũ imperium, animus in consulendo liber, neq; libidini neq; delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosi regiminis nobis traduntur, vnde perfecta & felix ostenditur politia.

Diuidit politiam tripliciter, & vnamquanq; partem prosequitur. Et primo qualiter in partes distinguitur integrales secundum opinionem Socratis & Platonis. Cap. 24.

NVnc igitur de his in specie est agẽdum, in q̃, siue in quas partes, ciuilitas, siue politia diuidit. Quas quidẽ oportet accipere, vt respectu totius ciuilitatis, cui partes integrales rñdet, vel respectu sui regiminis, aut vt ad negocia ordinatur bellica. Quia secundum hanc diuisionem, diuersa sortiuntur vocabula a diuersis historiarum scriptoribus & auctoribus legum. Quantũ autem ad primum modum trahendi diuisionem accipere possumus superius tactam quæ est Socratis & Platonis: qui totam politiam in quinq; colligebant partes. In rectores. s. consiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Aliam autem quæ est Romuli primi principis vrbis Romæ, qui vt historiæ referunt, diuisit multitudinem sui populi in tres partes videlicet senatores, milites, & plebẽ. Politia vero Hippodami per tria genera hominum dicebatur & ipsa constitui per bellatores, artifices, & agricolas, vt supra est traditũ. Harum autem quelibet sustineri potest, & rationem habet. Prima enim quę quinq; hominum genera comprehẽdit, satis videtur conueniens. Si enim vires animæ cõsideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia. vnde accipitur constituendi ciuitatem necessitas, manifestum est dictã diuisionem esse sufficientem. Patitur enim homo indigentiá respectu partis intellectiuæ, vt possit viuere secondum virtutem, propter quod est sibi prouisa directio in agendis, ad quod ordinatur conciliatiua, quæ ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes. Vnde in Ecclesiastici. 32. ca. scribitur. Fili inquit sine consilio nihil facias, & post factũ non pœnitebis, & ideo in repu. siue in politia cõsiliarij sunt optima pars eius, propter quod a Plutarcho comparatur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiam refrenatiua concupiscentiæ, siue affectiuæ quæ inordinata est vt ipse Philosophus tradit. Vnde ipsas ægritudines in 7. Ethi. appellat. Et inde necessarij sunt rectores ad corrigendum hominum malitiam, propter quod apostolus dicit, ꝙ non sine causa gladium portat vindex in ira ei qui male fecit. Ex qua ratione institutæ sunt leges per principes & rectores, vt per Philosophum patet. & ipse Apostolus in epistola ad Gal. 3. cap. Lex inquit propter transgressores posita est, & iterum. Iusto non est lex posita. Sunt etiã & aliæ indigentiæ humanæ vitæ quæ respondent alijs potentijs animæ, vt est tegumentum, ornamentum, & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam supplent partis sensitiuæ hominis, quod artificium est officiũ siue in ædificijs, siue in vestimentis, siue in calceamentis, siue quibuscũque alijs artificialibus rebus, quæ aspectum vel auditũ vel odoratum siue tactum delectant, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam supplendam humanæ vitæ quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetatiuæ ordinantur agricolæ. siue in pane, siue in vino, siue in fructibus, siue in gregibus, siue in armentis, siue in volatilibus, quæ omnia de iure ad ciuitatẽ per agricolas deferuntur, & transportantur. Bellatores autem cõgrua sunt pars

A politiæ, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium, & ad ipsarum munimen. Ad hoc enim constituit miles in ciuitate, vt se pro sua patria contra hostes opponat Vnde ad hoc iuramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt pro repu. non recusantes mortem, vt in Policrato traditur, vbi de sacramento militis agit. Est ergo bellator in republ. necessarius, & pars præcipua politiæ, quia eius officium est assistere principi pro exequenda iustitia, vt dicitur in commemorato libro, & fideliter & constanter contra hostes pugnare pro cõseruanda patria, & sic non solum parti politiæ, sed toti, militaris gradus in repu. singulariter est fructuosus. Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia politiæ Socratis & Platonis quantum ad partes eius.

B *Ostendit sufficientiam partium integralium politiæ quas Hippodamus tradidit, & Romulus. Cap. 25.*

SEd & de duobus aliis modis iam dictis, adhuc diuisio tolerari potest, quia comprehendunt cum prima: cuius sufficientia est iam ostensa. Et quidem de diuisione Romuli cum de senatoribus agitur, rectores accipimus politicos, & sapientes eis adiunctos, siue assessores, siue quoscũq; alios iurisperitos. Plus enim principes politici sunt consiliatiui, q̃ regales vel imperiales. Sicut & de Romanis scribit in primo Machab. ꝙ consulebãt quotidie trecẽtos viginti de multitudine, vt quæ digna sunt, gerãt. Cuius ratio esse potest, quia regimen politicũ solis; roboratur legibus, vt dictum est supra Regale vero, siue imperiale, & si legibus gubernetur, in casibus tñ opportunis ac gerendis quibuscunq; negocijs regimẽ cõsistit in arbitrio principis: quia pro lege hr̃ qđ principi placuerit, vt iura diffiniunt. Concludẽdũ est igit in dominio politico consiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus. Vnde Isidorus dicit in vndecimo Ethimologiarum, ꝙ senator a consulendo, & tractando est dictus, qui sic

C se habet vt consulat, & nulli noceat. Vnde & Aug. de ciui. dei senes inter senatores connumerat Cõprehẽdimus etiã in nomine senatoris rectores: sicut idẽ Isidorus tradit in p̃nominato iã lib. ex verbis Salustij dicentis, ꝙ senatores patres vocati sunt p p diligẽtẽ curã regiminis. Nam sicut patres filios, ita illi rempub. gubernabãt. Pater igitur ꝙ in nomine senatorum quos Romulus distinxit a militibus & plebeis: etiã rectores & consiliarios comprehendit, quos Socrates & Plato in sua politia posuerunt distinctos. Sed in nomine plebis artifices & agricolas accipere possumus, quia vtrunq; genus de gente plebea accipitur. Et apparet ꝙ diuisio multitudinis in ciuitate per præfatos philosophos, á diuisione quam fecit Romulus, nõ discordat. De distinctione tñ Hippodami iam prætacti vr̃ esse dubium, quia nulla fit ibidẽ mentio de cõsiliariis & rectoribus, nec ad partes reduci valent ꝑ dictũ philosophum assignatás, cum actus & naturæ ipsarum penitus sint diuersa. Sed si attendimus ad ea quæ de ciuitate eius sunt tradita; q̃stio facilius solui

D tur. Pertractat. n. de iudicibus & assessorib⁹. vbi circa ipsos suam ponit distinctionem, & nos ex ea possemus accipere consiliarios, & rectores, de quibus pro tanto mentionẽ non facit, cum de partibus agit politiæ, eo ꝙ illas partes solũ assumit quæ ad indigẽtiam referunt corporalis vitæ, vñ & sua positio quantum ad substãtiã a prima videlicet Socratis & Platonis non videtur differre. Hęc igitur de partibus politiæ ex quibus constituitur dicta sufficiant. Vnum tamen de eis adhuc cõsiderandum videtur. de bellatoribus videlicet, quia omnes politiæ de ista parte faciunt mentionem. Cuius quidẽ rationẽ habere possumus a Vegetio de arte militari, in fine primi lib. quia omnes regiones & ciuitates per bellatores in suo sunt conseruatæ vigore, & ꝙ respu. diminuta est per dissuetudinem bellandi in vrbe, post primum bellum punicum, per annos viginti in pace vitam deducens. Vnde Romanos vbique victores sic eneruauit,

vt in ſecundo bello punico Annibali pares eſſe non poſſent. Tot itaq; conſulibus, tot exercitibus amisſis, tunc demum ad victoriam peruenerunt: cum exercitium militare condiſcere potuerunt, & poſtea concludit. Semper ergo legendi exercitādiq; ſunt iuniores. Vtilius enim cōſtat ſuos erudire armis, q̄ alienos mercede cōducere. Neceſſarij igiť ſunt bellatores omni tp̄e in rep. tum pro pace ciuium cōſeruanda, tū pro incurſu hoſtiū euitando. Quorū cōſiderato fructu in rep. amplior eis inter ciues confert honor, tanquam magis neceſſarijs ad conſeruationem politię, & propter periculum cui ſe pro ipſa debent exponere. Propter quod eiſdem ſolis dabatur victorioſis corona. Hinc eſt ꝙ ī Policrato aſsimilantur manui. quæ ſm Ariſtot. in ſecundo de anima eſt organum organorū. Iura etiam ipſos milites amplioti decorant priuilegio inter omnes ciuiles, ſiue in teſtamētis, ſiue in donationibus, ſeu in q̄buſcūq; negociis, ſed præcipuæ dum ſunt in caſtris, ac ſuum exercēt officiū.

Agit vlterius de alijs partibus politiæ reſpectu regiminis, vbi verba exponuntur diuerſorum officialium. Cap, 26.

DE partibus autem politiæ reſpectu regiminis, q̄ Romana reſpub. magis ordinē præcipuū tenuit, & poſt Tarquinium expulſum a regno gradus officialiū ponitur ab hiſtoriarū ſcriptoribus, de ipſis ſpecialiter, tanquam aliorum exemplaribus eſt agendū. Narrant enim primo Conſules inſtitutos, Brutum videlicet, qui maxime egerat, vt expelleretur Tarquinus, & Tarquinum Collatinum matirum Lucretiæ, ſic dicti, vel a conſulendo ciuibus, vel a regendo cuncta conſilio. Quos mutandos ideo elegerunt per ſingulos annos, vt dictum eſt ſupra, vt nec inſolēs diu maneret, & moderatior cito ſuccurreret. Propter hoc āt duo pares erant, quia vnus rē ciuilem alter vero rei militaris curā gerebat. Proceſſu aūt temporis .i. quinto ab exactis regibus anno inuenta eſt dictatura, occaſione habita alicuius nouitatis in vrbe. Dū. n. gener Tarquinij ad vindicandum regis iniuriam magnum cōgregaſſet exercitum contra ciuitatem, ad conſortationem gentis noua inſtituta eſt dignitas, quām Dictaturam appellarunt, maior poteſtate ac imperio conſulatu. Item tempore excellentior, quia de quinto in quinium annum ipſorum expirabat officium, conſulatus aūt per annum. Hi dictatores magiſtri a populo vocabantur, quam dignitatem ferunt hiſtoriæ habuiſſe Iulium. Eodem etiam anno tradunt magiſtrū equitum inſtitutū, qui dictatori obſequebatur. Dictator autem primus, vt ſcribit Eutropius fuit Lamius; ſed magiſter equitum; Spurius Caſsius. Sexto autem anno, quia conſules nimis grauabant plebem à populo inſtituti fuerunt Tribuni, ſic dicti, vt tradit Iſidorus libr. 9. Ethimologiarum, eo quòd iura populo tribuant, quem locum in ciuitatibus Italiæ tenēt Anziani, ordinati ad defenſionem gentis plebeæ. Sed aduertendum hic quòd ſenatores ſemper fuerunt, ex quo ſunt a Romulo inſtituti, vnde tradunt hiſtoriæ: ꝙ quia conſules cum ſenatoribus populo erant infeſti, inuenti fuerunt tribuni in fauorem plebis. Sunt aūt & alia nomina officialium vrbis, de quibus hiſtoriæ faciunt mentionē, ſed pręcipue Iſidorus lib. 9. Ethimo. videlicet Cenſores. Patritij: Præfecti; Prætores. Patres conſcripti, Proconſules, Exconſules, Cenſorij. Decuriones. Magiſtratus, & Tabelliones, de quibus omnibus ſub compendio eſt dicendum. Cenſoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos eſt dignitas iudicialis. Cenſere. n. iudicis eſt. Dicuntur ēt Cenſores patrimoniorū vt tradit idē Iſidorus a cenſu æris appellati, qđ eſt officium ſpecialis curæ in ciuitate, ſiue in tutoribus dādis, ſiue actoribus, ſiue curatoribus: vł quibuſcūq; cauſis, & negocijs pupillorū & viduarū, vł ēt rebus patrimonialib. diuidēdis. Sed Patritij ideo dicuntur, quia ſicut patres filijs, ſic illi ciues

E Romanæ reipu. curam gerant, qualis fuit domus Fabia. de qua dictum eſt ſupra. Patriciatus igiť nō erat officiū in repub. ſed quędam paterna reuerentia populi ad aliquam ꝓgeniem ciuitatis, pro zelo politiæ Ro. quem gerebāt. Vnde & iura gentium, patriciatū omni eminentiæ, ſiue principatui præferunt, ſicut pater omni curæ tutoriæ. Præfecti āt dicti ſunt, eo ꝙ prætoria poteſtate præſint. vnde & Prætores idem quod præfecti dicuntur. Importat. n. tale officium omnimodam ſactionē, quaſi præcipuus ſit operator & executor iuſtitiæ. Scriptura tn̄ ſacra ad exteriores refert actiones, vt in prin. Exodi ſcribitur, ꝙ præcepit Pharao præfectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam vltra dabitis populo paleas ad conficiendos lateres. Hi autē & pretores vocabantur ex proſecutione iuſtitiæ. Patres autem conſcripti appellabantur ſenatores, ratione officij, vt enim refert Iſidorus, cum Romulus ipſos inſtituit in decem curias ipſos eoſdem elegit: & nomina eorū præſenti populo in tabulas aureas contulit, atq; inde nominati ſunt
F patres conſcripti, quos etiam in tres ordines diſtinxit. primi vocabantur Illuſtres; ſecundi Spectabiles, tertij autem Clariſsimi, quorum verba exponere longum eſſet. Proconſules autem dicti ſunt coadiutores conſulum, quaſi proiecti ſiue adiecti conſulibus, nec conſulatu fungebantur ſimpliciter, ſicut nec procurator curatoris ſiue actoris. vel proconſul dicebatur aſſeſſor qui vice conſulum iudicabat.

Exconſul vero dicebatur conſul amotus ab officio ꝑacto vicis ſuæ anno, vnde exconſul quaſi extra conſulatum exiſtens. Habebat tn̄ aliqua faſtigia ſui conſulatus, ſiue alicuius immunitatis ſiue alicuiuſcūq; ſigni eminentiæ, per quod cognoſcebatur fuiſſe conſul. Cenſorini autē minores iudices dicebātur, ad actus Cenſoriæ Curiæ vel regiminis deputati, de qua dictum eſt ſupra, quaſi inferiores Cenſores. Sed Decuriones ad oēm actū curialis officij ſic dicti, vt dicit Iſido. quia ſunt de ordine curiæ, & quia officium curiæ adminiſtrant, ſic vocatus eſt Ioſeph ab Arimathia nobilis videlicet Decurio, ac vir iuſtus & bonus, qui pro dn̄o
G noſtro Ieſu Chriſto mercatus ſindonem, officioſisſimam & reuerentisſimam contulit ſepulturam. De Magiſtratu autē in fine ſuperioris libri ſatis eſt declaratum. Nunc aūt agendum eſt de altero officio, & infimo cuiuſcūq; regiminis, qđ eſt Tabellio ſic dictus, vt tradit. Iſido. quoniā portitor ſit tabellarū, & ſuceptor, in quibus acta geruntur ſiue reipub. ſiue perſonæ priuatæ. Idem etiam & Scriba publicus vocať, quia ea ſolus ſcribit geſta quæ publica vocantur, quem & iura gentium, ſeruum publicum appellant. Reſtat autem de vno ſolo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiæ, quod Scipio appellatur, quod quidem ſecundum proprietatem vocabuli baculus dicitur, cui quaſi ad ſui ducatum innititur & ſuſtentatur. Quo pater Cornelij Scipionis indiguit. Huius autem patrem tradunt hiſtoriæ fuiſſe cæcum. Vnde cum Baculo, ſiue Scipione veniebat in forum. Ad huius igitur ſimilitudinem filius eius Publius Cornelius, quia ſuſtentauit rempu. contra Annibalem & Carthaginem, vocatus eſt Scipio, & quia totam
H Aphricam ſubiugauit Romanis, dictus eſt Scipio Aphricanus, ad differentiam alterius Scipionis nepotis eius, qui Hiſpaniam deuicit, & vocatus eſt Lucius Cornelius Numātinus, a Numantia quam ſubiecit ac proſtrauit. Scribit etiam Auguſt. 1. de ciui. dei tertium fuiſſe Scipionem qui & Naſica eſt vocatus, frater maioris Scipionis, qui ne Cartago deſtrueretur prohibuit, aſſerens ipſam eſſe Medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum conſiderato principio, vnde nomen Scipionis ortum habuit, Scipionē legiſlatores vocarunt virgam quam princeps portat in manu cum ſceptro, quaſi ſemper victorioſus. vt ille magnus Scipio fuit. Vnde narrat Iſido. in. 18. Ethimo. quòd triumphantes purpuream, & palmatam togam habebant, & Scipionem cum ſceptro gerebāt in manu ad imitationem victoriæ Scipionis. Hęc igiť de nominibus dignitatum reſpectu regiminis intātū ſint dicta.

De

De partibus politiæ quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem. Cap. 27.

SEd & de partibus ordinatis ad bellum quæ sunt partes politiæ, & eidem necessariæ. vt superius est probatum, congruum videtur tradere. Quæ quidem bene dispositæ pulchritodinem, & decorem causant, ad delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augumentum, audaciasq; reddunt animos ad arduorum aggressum vnde Salomon in Cantica. Exercitium dispositum ad bellandum, pulchritudini sponsæ assimilat, & decori. Pulchra inquit es & decora filia Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Sic enim pulchritudo allicit, vt ex rasim faciês oihil aggredi timeat vel formidet, quod in excessiuis amantibus maxime est manifestum. Ita etiã de acie bene ordinata contingit, & ideo ipsam terribilem vocat, siue ad pulchritudinem sponsæ, siue ad aciem referens ex causa iam dicta. Propter qđ non immerito de dictis partibus est agendum, quia ad ornatum faciunt politiæ, & quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exercet, inde opportuoum videtur in castris exercitum diuidere in numerum certũ, cuilibet assignando ducatum, per quem regatur & dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quem quidem accipere possumus à Vegetio in primo li. de re militari, vbi exercitus diniditur in legiones, in quo dicit duas sufficere cuilibet Duci vel Consuli. Legionem diuidit in decẽ cohortes, sed cohors prima numero antecedit. Nam genere quidem & literarum instructione viros electissimos quærit, vt idem tradit Vegetius. Quod pro tanto dicit vt castra magis confidant, si tãti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur sapientia, vbi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam suscipit, signum pręcipuum Romanorum castrorũ, & totius legionis insigne. Quod & imperatoribus posterioribus est relictum. Cuius quidem ratio assignari potest: quia vt idem dicit Vegeti⁹. Militari Romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autem auium alas aquilinæ sunt fortiores. Vel aliter dici potest, ꝙ ideo signum aquilæ eis traditur, ex ꝓeminentia. videlicet in mundo quantum ad dominium ꝓpter cœlestem & diuinum effectum, quem implorare debent continue, vt faciebat ille princeps Iudas Machabeus, qui in pugnando, auxilium de cœlo petebat. Quod præcipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum vt sint victoriosi, eo ꝙ morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicit in Ezechiele loquente de Nabuchodonosor orientis Monarcho, aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu: plena plumis & varietate, venit ad libanum & tulit medullam cedri. Post hoc subdit Vegetius numerum primę cohortis, quam millenariam vocat, eo ꝙ mille centum pedites in ea sunt, equestres autem centum trigintasex. Cæteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentos quinquaginta quinq; pedites: equestres autem sexagintasex, vt quilibet eques certum numerum peditum habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores: quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta sinistrum. Multa alia dicit ibi Vegetius quę enumerare nimis esset longum, & verba eius. tanquam inusitata modernis temporibus maiori indigerent expositione. Hęc autem tm̃ ad pręsens sufficiant. Quòd si multitudo populi in policia sub certis limitibus in gradu & numerò disponitur quãtum ad sui directionem, multo magis in castris in quibus maxima & periculosissima est difficultas regiminis. tum ex parte operis quod eis incũbit, quia ad finẽ terribilium ordinatur, qđ est mors. tum ex parte hostium qui infestant. Vnde sicut in Exodo cõsulitur Moysi à cognato suo Ietro, vt onera diuideret per officia diuersa in iudicando populum vbi ait. Prouide viros potentes, & qui oderint auari-**A** tiam, & constitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicẽt populũ. Ita & Iudas Machabeus cũ infestaretur ab hostibus sua castra diuisit in eodem numero cõstituendo Duces, per Tribunos. videlicet Centuriones, Pentacontarchos, & Decuriones, qui quidem numerus satis ꝓportionatus est in militibus ad distinctionem exercitus. Vnde vnus in altero continetur, vt facilior sit ad coniunctionem vnius cum altero. cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio vero quã facit Vegetius ex dispositione acierum, attenditur cum campale bellum ordinatur, licet etiam ipse cohortes ad centurias reducat, & decurias ex certis causis & rationibus.

De nominibus Ducum, & de numero cohortium, & quid significat vnumquodque. Cap. 28.

SEd quia de nominibus agitur ducum, videndum est de ipsis prout scriptura sacra denominat, & Romana **B** respub. ac moderni describunt. Et primo quidem de Tribuno quod quidem nomen dicit Vegetius ex Tribu originẽ hr̃e, quia pręerat militibus quos Romulus elegerat, qui ex tribu originem traxerunt. Isidorus autẽ in. 9. Ethimologiarum dicit, ꝙ tribuni dicti sunt ꝙ plebeis iura prębent. Vnde in fauorem eorum sunt instituti Proconsules. Alibi vero dr̃ ꝙ tribuni dicebantur qui mille militib. præerant, quos græci Chilarchos appellant, sicut Cẽturiones à centum militibus sunt nominati. De quinquagenariis siue pentarchis, quod idem est, Vegetius mentionẽ nõ facit. Sed scriptura sacra in præfatis iam libris, & in. 4. libro Reg. quos ad imprecationem Helye iuxta eorum meritum flamma cõbussit. Sed Decanos, siue Decuriones, sic dictos, ꝙ x. militum curam habent in castris, Vegetius sub vno cõtubernio & vno papilione disponit. Nomina vero generalia multitudinis armatorum ad pugnandũ dispositæ, hæc sunt videlicet. Exercitus ab exercitio siue ab exercitando dictus. Vtrunq; enim in prędicta requiritur multitudine. **C** vocantur & Castra à castitate dicta, vt tradit Isidorus, eo ꝙ ibi debet castrari libido. Subtrahebantur enim delitiæ à castris, cum incumberet hostium pugna, vt Vegetius scribit. vnde castra filiorum Israel deuicta fuerũt à Madianitis, quia fornicati sunt cum filiabus eorũ, vt scribitur in Numeris. Propter quod in Deutero. scribitur, ꝙ Dominus ambulabat in medio castrorum Israelitici populi, vt sint castra eorum sancta, nihilq; in eis appareat fœditatis. Vel castra dicebantur propter munitionem exercitus in aggeribus & vallibus, ac aliis clausuris fortissimis quib⁹ Romani principes vtebantur, cum inuadebant hostes. Propter quod fossores: fabri ac Latomi assumebantur ad militarem disciplinam, vt haberent in promptu artifices necessarios ad tuitionem exercitus. Est & aliud nomen per quod & multitudo pugnatorum exprimitur. videlicet. Legio ab electione dicta, vt tradit. Isidorus, eo ꝙ milites in ea contenti eligebantur ab aliis, tanquam magis experti. Quædam autẽ alia **D** nomina sunt partium legionum siue exercitus, quę à Vegetio traduntur in. 2. lib. & ab Isidoro lib. 9. vt Manipulus qui est numerus ducentorum militum, sic dictus ꝙ mane hostes impeteret, siue ꝙ pro signo manipulos stipulæ, siue alicuius herbæ ferret secũm, de quibus Lucanus. Conuocat armatos ex templo ad signa maniplos. Alij vocantur Velites, à volitando dicti propter suam agilitatem. Romana enim respu. quosdam iuuenes agiles habebat in militia legionum, qui cum inuaderent hostes, consedebant post equitum terga, tunc subito desilientes de equis turbabant hostes. Tales autem milites Annibali, vt scribit Isidorus multum fuerunt infesti, per quos Elephanti eius in maiori parte sunt interẽpti. Qualis fuit ille Heleazarus de quo dicitur in primo Macha. quòd exiliens in medium legionis contra castra regis Antiochi bestiam inuasit Elephantinam loricatam loricis regis, ipsamque bestiam occidit.

Est & aliud genus armatorum, quod acies nuncupatur, ab

ab acuitate dicta: vt Isidorus dicit, quod audaciam importat in aggrediendo hostes, de qua scriptura sacra sæpius mentionem facit. Vnde & de vna tribu Israelitici populi scribitur in Paralipomenon, q egrediebantur ad pugnam in acie prouocantes contra hostes. Aliud etiam nomẽ est, quod Cuneus appellat, quasi couneus, quod est in vnum collecta multitudo ad pugnandum, & maxime necessarius in bellando. De quo in Deutern. dicitur q vnusquisq; suos cuneos præparabit ad bellũ. A quo forte Connestabulus vocabulum trahit, apud modernos vsitatum, quasi caput cunei, & hoc constãtis fortis. Est & aliud nomẽ nnnú apud Tuscos de prima cohorte, & quasi eiusdẽ Romanæ cohortis similitudinem gerens, qua censu, genere, literis, forma, virtute pollentes milites innitebantur, vt dicit Vegetius. Cui tribunus præerat armorum scientia, virtute corporis, ac morum honestate præcipuus, quam Trapellum dicunt,

E ad perforandum acies hostium appellata. Hoc.n. verbum trapellationis importat. Sed & de officialibus castrorũ multa tradit Vegetius in. 2. lib. Sed hæc quæ dicta sunt sub cõpendio ad præsens sufficiant quantum pertinet ad politiæ tractatũ in hoc. 4. lib. Restat vlterius de principatu œconomo: hoc est de regimine dom' quod est patrisfamilias. Qui quidem materiam habet omnino distinctam ab aliis principatibus. Et ideo congruum vr̃ hoc per se opus componere: distinguendo per libros siue tractatus & sua capitula, prout natura facti requirit. Qua in re Philosophus eundem modum tenet. Et vltimum de virtutibus quæ requirũtur ad partes regimiois in quocunq; genere, siue sint subditi, siue rectores, siue principes, siue subiecti, fideles. Quia sic requirit ordo doctrinæ in arte viue odi, & non simul ac mixtim tractare de ipsis, vt quidã fecerũt, quia hoc est impedire intellm̃ discentis, & est contra normam dicentis.

Explicit Opusculum. XX. D. Tho. Aquinatis De regimine Principum.

REGISTRVM.

† a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z A B C D

Quaterniones, omnes præter C, D Terniones.

Venetijs in Officina Iuntarum,
M. D LXVIII.